Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə

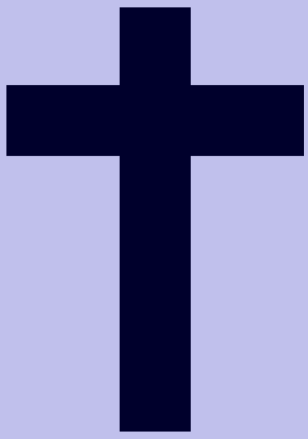

Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə New Testament

Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə

Gude: Kura Aləkawalə ŋga Əntaŋfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-05-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 2 May 2025 from source files dated 2 May 2025
56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata 1
Marəkusə 67
Luka 107
Yoohana 178
Slənə 227
Rooma 287
1 Koorintiya 317
2 Koorintiya 345
Galatiya 363
Afisa 374
Filipi 384
Kwalasiya 391
1 Teesaloonika 398
2 Teesaloonika 404
1 Timooti 408
2 Timooti 416
Titusə 422
Filimanə 426
Ibəraaniya 428
Yakubu 451
1 Piita 459
2 Piita 468
1 Yoohana 473
2 Yoohana 481
3 Yoohana 482
Yahuda 483
Səniinə 486

Ŋunyi Habara dacii
Mata

Dzədzəshi'inə ŋga Yeesu
(Luka 3.23-38)

1 Wiinə ləmənyinə ŋga dzədzəshi'inə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə ŋga
*Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci.
2 Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu.
Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkəŋushi'inəkii.
3 Ma daba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma
Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama.
4 Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a
poo tə Saləmoona.
5 Saləmoona a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci
tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. *
6 Jasii a poo tə ŋwaŋwə Dawuda. †
Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə ŋga Uurəya nə
məci Sulayimaanu.
7 Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya.
Abiya a poo tə Asa.
8 Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə
Uuzhiya.
9 Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə
Hizikiya.
10 Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoona. Amoona a poo
tə Joosiya.
11 Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkəŋushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji
tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.
12 Ndzaŋənə ka saa'i ŋga mavaanə də Babila wiinə ləmə ŋga
dzədzəshi'iitə ɓaanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə.
Salaatiyalə a poo tə Zarababila,
13 Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iliyakimə. Iliyakimə
a poo tə Azoora.
14 Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə
Ilihuda.
15 Ilihuda a poo tə Iliyazara. Iliyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo
tə Yakubu.
16 Yakubu a poo tə Yusufu ŋgurii Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu.
Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.
17 Də ha'ə ɗii zamananyinə pu'u aji ənfwaɗə ndzaŋənə ka Ibərahiima ka
dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwaɗə ndzaŋənə
ka Dawuda ka dzənə ka saa'i ŋga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i

---

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2 1.2:** 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32–30.24. **1:3 1.3:** 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5 1.5** Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1–4. † **1:6 1.6** Habara ŋga poonə ŋga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7 1.7:** 2 Meem. 11.31–13.23. **1:8 1.8:** 2 Haba. 13.23–21.20; 26.1. **1:9 1.9:** 1 Haba. 26.1–28.27. **1:10 1.10:** 2 Haba. 29.1–33.25. **1:11 1.11:** 2 Haba. 34.1–36.21. **1:16 1.16:** Luka 1.27.

zamananyinə pu'u aji ənfwaɗə əsə ndzaŋənə ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tə Aləmasiihu.

Poonə tə Yeesu Aləmasiihu (Luka 2.1-7)

18 Wiinə makə sətə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma ɗii səkii, kə ɗasəkii ki də baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə.
19 Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi ɗavə ayinə ka Mariyaama agi ənji əsə. Acii ha'ə, kə ɗii ci aniya ŋga səɗəpaa maɗanaakii ci saakii, yadə shiinə ŋga ənja.
20 Ma ci ma'ə agi hiimanə agyanəkii, wata malaa'ika ŋga Slandanə a shigi ka ci agi səniinə, ca ba ka ci, “Yusufu, jijinə ŋga Dawuda, ga ha ŋgwalə ka ŋgərənə tə Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Acii də Malaaɓa Ma'yanə nə ki də ɗasəka.
21 Ka poonə nə ki uundzə ŋgura. Yeesu‡ nii kwa ɗəkə ka ci ləma. Acii ci na luupaa tə ənjaakii agi 'waslyakəənatii.”
22 Ma slənyi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə waɓi Slandanə da ma *anabi.
23 Ma bii ca, “Kadə nə kadəmə a ɗasəka, kya poo uundzə ŋgura, ənjə a 'wa tə ci Imaniyalə”, makə bana, ‘Ləɓə daamə nə Əntaŋfə’.
24 Wata, makə ma'i Yusufu ka ŋunyinə, ca ŋgərə tə Mariyaama, kaa kya ndzaanə ka minaakii, makə sətə bii malaa'ika ŋga Slandanə ka ci ɗanə.
25 Amma, mabaamə ci də ki taabu'u pwayi ki uundzə ŋgurətə. Makə pwayi ki, ca ɗəkə ka uuzənəkii ləmə Yeesu.

2

Ənjitə shii agyanə tikisanyinə

1 Ma Yeesu, asəkə vəranə ŋga Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya pwayi ənji tə ci, agi zamana ŋga ŋwaŋwə *Hirudusə. Ma daba'əkii, wata ənjitə shii agyanə tikisanyinə a ma'ya da tsaaŋwə, təya dzə aa Urusaliima.
2 Mbu'unatii, təya ləgwa, əŋki tii, “Miinə uuzəətə pwayi ənji kaa ca ndzaa ka ŋwaŋwə ŋga Yahudiina? Kə nee inə ka tikisaakii, makə lə'yagi ki da tsaaŋwə. Ka paslənə tə ci shiinə.” *
3 Makə fii ŋwaŋwə Hirudusə waɓəətsa, kə ma'i haŋkalaakii ka shaŋə. Ha'ə nə patənə ŋga ənji əsə asəkə vəranə ŋga Urusaliima.
4 Wata ca 'waa'watə patənə ŋga matakəŋwanyinə ŋga limanyinə da *maliminə ŋga bariya, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Da saŋə ci ənjə a poo tə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfwa?†”
5 Təya ba ka ci, “Asəkə vəranə ŋga Bayitilaama, anə hanyinə ŋga Yahudiya nə ənjə a poo tə ci. Acii wiinə sətə nyaahə *anabi:
6 ‘'Ya'ə Bayitilaama, anə hanyinə ŋga Yahudiya, ‡
rəŋwə nə hə agi vəranyinə ŋga Yahudiya
ətə palee də məghərəvənə,
acii asəkəku nə matakəŋwanə a shigi.
Ci na ndzaa ka magəra
ŋga ənji ŋga Əntaŋfə, ənji *Isərayiila.’ ”

1:18 1.18: Luka 1.35. ‡ **1:21 1.21** Ma Yeesu də uuratii, makə bana, luupaanə ŋga Slandanə tə ənja. **1:21 1.21:** Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slənə 4.12. **1:23 1.23:** Isaa. 7.14. **1:25 1.25:** 1.21. * **2:2 2.2** Luka 2.4-7; Ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə: Mat. 27.11. † **2:4 2.4** Waatoo: Aləmasiihu ‡ **2:6 2.6** Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.

7 Wata Hirudusə a 'wa tə ənjitə shi da tsaaŋwə, kaa ca ɗa mətərəkinə
da tii yadə shiinə ŋga ənja. Ca ləgwatə a matii taa ka ŋgutə saa'i ɗaŋə
lə'yagi tikisakii.
8 Wata ca sləkee ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, “Dəmə ka nəəhətə
uuzənəkii. Maɗa kə lapaa unə tə ci, shoomə ka bapaanə ka nyi, nyi maa,
kaa nya dzə ka paslənə tə ci.”
9-10 Ma daba'ə waɓənatii da ŋwaŋwa, wata təya maɗə, təya palə. Ma
təya palə, təya ənə ka neenə ka tikisatə nee tii da tsaaŋwə. Makə ənyi
tii ka neenə ka tikisakii, kə ɗii tii maŋushinə ka shaŋə. Tikisakii a dzə
də ta ka tii kəŋwanə, ha'ə shi tikisakii ka kəŋaanənə dagyanə hatə ɗii
uuzənəkii davə.
11 Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tə uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama,
təya gərə'waanə ka paslənə tə ci. Ma daba'əkii, təya pəərəgi
mbuurənyinatii, təya ŋgyaaragi kanyeera da urədya ŋga ɗəzənə da
əndə'i tsarə ŋga urədya ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci.
12 Ma daba'əkii, makə kə bii Əntaŋfə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə
aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vəra ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə ŋga Misəra

13 Makə pyalə ənjitə shi da tsaaŋwə satii, wata malaa'ika ŋga Slandanə
a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, “Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə
uuzəətsə kaa ca ɓələgi. Acii ha'ə, maɗətə, ha ŋgərə tə tii da məcikii, una
palə aanə hanyinə ŋga Misəra, una ndzaa davə see maɗa bii nyi ka hə
dzəginə davə.”
14 Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca maɗətə, ca ŋgərə tə uuzəətə tii da
məcikii davəɗə, ca huyi də tii aanə hanyinə ŋga Misəra.
15 Ca ndzaa davə see də makə əntəgi Hirudusə. Ma ɗii ətsə ha'ə, ka
mbu'utəginə də sətə bii Slandanə da ma anabi oo'i:
“Kə 'wagi nyi uuzənaaki anə hanyinə ŋga Misəra.”

Bəələ uuji manjeevənə

16 Makə paaratəgi Hirudusə oo'i, kə ha'uunə ənjitə shi da tsaaŋwə ka ci,
kə ɓəzhi səkəkii ka shaŋə. Ca sləkee ka ənjə a ɓəələgi patənə ŋga uuji
ŋguyirənə asəkə vəranə ŋga Bayitilaama da sətə gəŋutəgi də ki patə,
ndzaŋənə ka kura poonə ka dzənə ka fəzə bəra'i, makə sətə ɓaanya ci,
ndzaŋənə ka saa'itə ləguyi ci ama ənjitə shi da tsaaŋwə, waatoo, saa'itə
'watəgi tikisakii lə'yaginə.
17 Də ha'ə ndzaa ka tantanyinə nə sətə bii anabi Irimiya. Ma bii ca:
18 “Kə fii ənji bwaya uura asəkə vəranə ŋga Rama,
uura ŋga bwaya tuunə da maɓətəsəka.
Rahila ca tuu atsa manjeevənatə.
Kə təkuree ənji ka puutəpaanə tə ki,
acii kə məətəgi manjeevənatə.”

Ənyanə anə hanyinə ŋga Misəra

19 Daba'ə makə əntəgi Hirudusə, wata kə shigi malaa'ika ŋga Slandanə
ka Yusufu agi səniinə, ci anə hanyinə ŋga Misəra,
20 ca ba ka ci, “Maɗətə, ha ŋgərə uuzəətsə tii da məcikii, kaa ha
ənə aanə hanyinə ŋga Isərayiila. Acii, ma ənjitə ali rəgwa ŋga ɓələgi
uuzəətsa, kə məətəgi tii.”
21 Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca maɗətə, ca ŋgərə uuzəətə da məcikii,
təya ənə aanə hanyinə ŋga Isərayiila.

2:15 2.15 Hoos. 11.1. **2:18 2.18** Irim. 31.15-16.

22 Amma, makə fii Yusufu oo'i, Arəkilayasə ŋgirə dəgələ ŋga dii, waatoo,
ŋga Hirudusə, kaa ca ndzaa ka ŋwaŋwə ŋga Yahudiya, kə ŋgwali ci ka
ənənə aa dəvə. Əntaŋfə a ənə ka banə ka ci agi səniinə tə sətə ɗanəkii.
Wata ca dzə saakii aanə hanyinə ŋga Galili,
23 ca dzə ka ndzaanə asəkə vəranə ŋga Nazaratu. Də ha'ə ɗii ka
tantanyinə nə sətə bii anabinyinə agyanə Aləmasiihu oo'i:
“Ka 'wanə nə ənji tə ci əndə Nazaratu.”

3

Waazanə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma
(Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

1 Ma daba'ə fəzənyinə, kə gi Yoohana əndə ɗa bapətisəma ka waazanə
aagi bilinə ŋga Yahudiya.
2 Ca ba, “Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaŋfə, acii
kədəhə nə ci ka ɗa ŋwaŋuunaakii.”
3 Ma Yoohana, ci nə əndətə shi *anabi Isaaya a waɓi agyanəkii, banə
tuu'ina:
“Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci:
‘Haɗatəgimə də rəgwa ka Slandana,
kəŋeemə ka ci ka rəgwa.’ ”
4 Ma Yoohana, də shiŋkinə ŋga ŋgyalooba ɗii ənji kəjeerənaakii. Ca əgəgi
ŋukii də gyara ŋga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa nji zəmaakii.
5 Kə giigi ənji aaɓiikii daga də Urusaliima da anə patənə ŋga hanyinə ŋga
Yahudiya da patənə ŋga hanyinə ətə ama gəərə ŋga Urədunə.
6 Təya baabagi 'waslyakəənatii, ca ɗa ka tii bapətisəma asəkə gəərə ŋga
Urədunə.
7 Makə nee Yoohana ka *Farisanyinə da *Sadukiinə laŋə təya shi
aaɓiikii, kaa ca ɗa ka tii bapətisəma, ca ba ka tii, “Unə rəhunyinə,
goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərəɗənə nuunə acii maɓətəsəkə
ŋga Əntaŋfə ətə na shi. *
8 Amma, ma ɗanuuna, slənəmə sətə ca ɓaarii oo'i, kə baa unə ka
Əntaŋfə.
9 Goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərəɗənə nuunə, acii ɗii
Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntaŋfə,
ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ŋga
Ibərahiima!
10 Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa
ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a
kagərə aagi gunə.
11 Ma nya, də ma'inə cii kya ɗa koonə bapətisəma ka ɓaariinə oo'i,
kə baa unə ka Əntaŋfə. Amma, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, də
Malaaɓa Ma'yanə da gunə nii kəya ɗa koonə bapətisəma. Ɗuunuunaakii
palee ka naaki. Mambu'umə nyi bahə nya kərə ɓiɓinaakii.
12 Tə'i ɗəvə bə'unaakii ŋga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fəɗənə nə ci
səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə
ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

2:23 2.23 Luka 1.26; 2.39,51; Yooh. 1.46. **3:2 3.2** 4.17; Luka 3.3. **3:3 3.3** Isaa. 40.3. **3:4 3.4** 2 Meem. 1.8. * **3:7 3.7** rəhunyinə: 12.34; 23.33; maɓətəsəkə: 24.15-25,37-39. **3:9 3.9** Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. **3:10 3.10** 7.19. **3:11 3.11** Luka 3.16. **3:12 3.12** Irim. 13.24; Mat. 13.30.

Ɗa bapətisəma ka Yeesu
(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

13 Wata Yeesu a maɗə də Galili, ca dzə aa gəərə Urədunə, kaa Yoohana
a ɗa ka ci bapətisəma.
14 Amma Yoohana a ɗa gazhi'waanə ŋga təŋapaanə tə ci, ca ba ka ci:
“Ma dəɓee, hə nə ɗa ka nyi bapətisəma. Amma wahənə kə shi aaɓiiki
əsə!”
15 Amma Yeesu a ba ka ci, “Luuvə sətsə bii nyi ka hə. Acii də ha'ə
ɗatənaaŋwə patənə ŋga sətə ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə.” Wata Yoohana a
luuvə.
16 Makə uugi ənji ɗa bapətisəma ka Yeesu, pii ca gimagi agi ma'inə.
Wata səkəntaŋfə a wunəgi ka ci, ca nee ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə ca jima
aanəkii makə kurəkuta. †
17 Wata ənjə a fa waɓənə dadagyə ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i
nyi tə ci. Ci ca uuɗagi səkəki.”

4

*Təɓənə ŋga *Seetanə tə Yeesu*
(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

1 Makə uugi ənji ɗa bapətisəma ka Yeesu, wata Malaaɓa Ma'yanə a
ŋgərə tə ci, ca kərəgərə aagi bilinə, kaa Seetanə a təɓətə tə ci.
2 Makə baa ci ənfwaɗə pu'unə da uusəra ənfwaɗə pu'unə yadə zəmə
amakii, kə ɗii maɗəfənə tə ci.
3 Wata Seetanə a dzə aaɓiikii, əŋki ci ka ci, “Makə ɗii ci *Uuzənə ŋga
Əntaŋfə nə hə, bawə ka faariitsa təya zə'ugi ka zəma.”
4 Amma Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, ‘Əntaa də zəmə
daanəkii mbəɗənə ənda, amma ka mbəɗənə nə əndə də taa ŋgutə
waɓənə ətə ca shigi da ma Əntaŋfə.’ ”
5 Ma daba'əkii, Seetanə a ŋgərə tə ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo
malaaɓa maɗuunə vəranə, ca kəŋee ka ci ka makiɗakiɗaŋənə ŋga
maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə,
6 əŋki ci ka ci, “Makə ɗii ci, Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə tanyi,
ləɗəgərə aa panə, acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ‘Ka banə nə Əntaŋfə ka
malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə, təya kətsa'utə tə hə də ciinətii,
acii ga ha dəgəgi taa səɗəku anə faara.’ ”
7 Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii əsə tuu'ina, ‘Ga ha təkə tə Əntaŋfə
Slandanəku.’ ”
8 Wata Seetanə a ənə ka ŋgərənə tə ci, ca kərə aagyanə magərə giŋwə
ka shaŋə, ca ɓaarii ka ci hanyinə ŋga duuniya patə da gənatə asəkəkii,
9 ca ba ka ci, “Ma ətsə patə, ka viinə nə nyi ka hə, maɗa kə gərə'waanə
hə ka paslənə tə nyi.”
10 Wata Yeesu a ba ka Seetanə, əŋki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i
manaahəkii tuu'ina, ‘Ka Əntaŋfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci
daanəkii paslənəku əsə.’ ”
11 Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'əkii,
malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə tə Yeesu.

3:15 3.15 5.17; 28.19. † **3:16 3.16** səkəntaŋfə a wunəgi: Isaa. 63.19; Əzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slənə 7.56. **3:17 3.17** Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. **4:1 4.1** Ibər. 2.18; 4.15. **4:2 4.2** Shig. 34.28; Mat. 6.16-17. **4:4 4.4** Dzək. 8.3. **4:6 4.6** Jab. 91.11-12. **4:7 4.7** Dzək. 6.16. **4:8 4.8** 5.1. **4:10 4.10** Dzək. 6.13; 5.9.

'Watəginə ŋga slənə ŋga Yeesu anə hanyinə ŋga Galili (Mar. 1.14-15; Luka 4.14-15)

12 Kə fii Yeesu oo'i, kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina. Makə fii
ci ha'ə, ca maɗə, ca palə aanə hanyinə ŋga Galili.
13 Paa ci kəŋaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca
ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, əndə'i vəranə ama uunəvə ŋga Galili,
anə hanyinə ŋga Zabuloonə da Nafətalima.
14 Ma ɗii ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə waɓi anabi Isaaya ətə bii ci,

15 “Ma ənjitə agyanə hanyinə ŋga Zabuloonə da ŋga Nafətalima,
a rəgwa uunəva, a taŋəgi Urədunə,
hanyinə ŋga məshipətə ənja, waatoo Galili,
16 agi təkunə nə tii.
Ka neenə nə tii ka ɓərənə ka shaŋə.
Ma ənjitə ndzaanə agi təkunə ŋga wa,
ka ɓərəginə nə ɓərənəkii ka tii.”

17 Ndzaŋənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeesu waazanə, ca dzə də banə:
“Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaŋfə, acii kədəhə nə ci
ka ɗa ŋwaŋuunaakii.”

'Wanə ŋga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwaɗə (Mar. 1.16-20; Luka 5.1-11)

18 Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ŋga Galili, kə lapaa ci ənji
bəra'i, təya təəmə. Ndzəkəŋushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ətə ci ənjə a
'wa Piita tii da Andərawəsə ndzəkəŋuci. Ma təya, təəmənə nə slənatii.
19 Yeesu a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə
ci ənjə a ɗa slənə ŋga təəmə ənja.”
20 Pii wata təya bwasee ka slaaɗatii, təya palə atsakii.
21 Yeesu a dzə aakəŋwa, ca lapaa tə hara ndzəkəŋushi'inə bəra'i əsə,
Yakubu da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya. Asəkə kumbawalatii nə
tii da i dəsənətii Zabadiya, təya haɗa də slaaɗatii. Yeesu a 'wa tə tii.
22 Pii wata təya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, təya palə atsakii.

Dzəgunənə ŋga Yeesu da mbəɗəpaanaakii də ənja (Luka 6.17-19)

23 Kə wiigi'i Yeesu taa dama patə anə hanyinə ŋga Galili, ca dzə də
dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Ŋunyi Habara
agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, ca mbəɗəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga
bwaneanyinə.
24 Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə ŋga Siriya. Wata
ənjə a kyaara ka ci patənə ŋga ənjitə da bwaneanyinə kama kama ashitii,
waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da maɓiiyi ənja. Ca mbəɗəpaa də
tii patə.
25 Daɓaala laŋə nyi'u tə ci anə hanyinə ŋga Galili. Kə shi hara ənji
daga anə hanyinə ŋga Dikapooli* da ŋga Yahudiya, da asəkə vəranə ŋga
Urusaliima, ha'ə da ataŋəgi gəərə ŋga Urədunə, təya nə'u tə ci.

4:12 4.12 14.3. **4:13 4.13** Yooh. 2.12. **4:14 4.14-16** Isaa. 8.23–9.1. **4:16 4.16** Luka 1.79.
4:17 4.17 3.2; 4.23; 6.10; 10.7. **4:20 4.20-22** 8.21-22. **4:23 4.23** 9.35; 4.17. * **4:25 4.25** Ma Dikapooli, makə bana, Vəranyinə pu'u.

5

Waazanə ŋga Yeesu anə ɗaŋgəra (Luka 6.20-23)

1 Makə nee Yeesu ka daɓaala laŋə, wata ca ndərəgi aanə ɗaŋgəra, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a ən tsahə aaɓiikii.
2 Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əŋki ci,
3 “Tə'i barəkaanə ashi ənjitə shii oo'i,
tyalakinə nə tii akəŋwacii Əntaŋfə.
Ma təya, ka tii də ŋwaŋuunə ŋga dagyə.
4 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ka maɓətəsəka,
acii ka puutəpaanə nə Əntaŋfə tə tii.
5 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə banee ka nətii
akəŋwacii ənja,
acii tii na upaa sətə bii Əntaŋfə viinə.
6 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca moo ka shaŋə
tə slənə sətə ci Əntaŋfə a moo ənjə a slənə.
Acii ma təya, ka viinə nə Əntaŋfə ka tii
baawəɗa ŋga ɗa slənəkii makə sətə mwayi tii.
7 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca nəhə təgunuunə ŋga hara ənja.
Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntaŋfə təgunuunatii.
8 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ɗii ədzəmətii malaaɓakii.
Acii kadə nə təya nee ka Əntaŋfə.
9 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ca slənə
sətə ca kira jamənə aahada ənja.
Acii ka 'wanə nə Əntaŋfə tə tii manjeevənaakii.
10 Tə'i barəkaanə ashi ənjitə ci ənjə a ciɓə də tii
putə ŋga slənə sətə ci Əntaŋfə a moo.
Acii ka tii də ŋwaŋuunə ŋga dagyə.
11 Tə'i barəkaanə ashuunə, maɗa dzaanii ənji tuunə, ənjə a ciɓə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi.
12 Ɗamə maŋushinə ka shaŋə, acii tə'i maɗuunə shikwa goonə kiɗə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a ciɓə də anabinyinə ŋga ŋukə.”

Makə zhatanə da ɓərənə nə ndzaanə ŋga ənji nə'unə (Mar. 9.50; Luka 14.34-35)

13 “Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. Amma, maɗa kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, maɗaamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də səɗa.
14 “Ma una, unə nə ɓərənə ka *duuniya. Ma vəraatə ghənyi ənji anə ɗaŋgəra, pooshi ka umbənə shaŋə.
15 Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca ɓərə taa dama patə asəkə ya.
16 Ha'ə makə ətsə əsə, wa ɓərənə goonə a ɓərə taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka ŋunyi slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə.

5:1 5.1–7.29 Luka 6.20-49. **5:1 5.1** 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. **5:3 5.3** Isaa. 57.15; 61.1. **5:4 5.4** Jab. 126.5. **5:5 5.5** Jab. 37.11. **5:7 5.7** 18.33; Yak. 2.13. **5:8 5.8** Jab. 24.3-5. **5:9 5.9** Ibər. 12.14. **5:10 5.10** 1 Piita 3.14. **5:11 5.11** 10.22; Luka 6.22. **5:12 5.12** 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka 6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10. **5:13 5.13** Mar. 9.50. **5:15 5.15** Mar. 4.21; Luka 8.16. **5:16 5.16** Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12.

*Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə *bariya*

17 “Goona nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya ŋga Muusa
da dzəgunənə ŋga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka
uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənatii, kaa ca ndzaa
tantanyinə.
18 Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihu gi'u, pooshi ka dzəginə
agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see maɗa mbu'utəgi Əntaŋfə
də aniyaakii patə.
19 Acii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uundzu-
undzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya ɗa makə naakii əsə,
moodəba'a ndzaanəkii agi ŋwaŋuunə ŋga dagyə. Amma taa wu patə
nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə
naakii, gawə ndzaanəkii agi ŋwaŋuunə ŋga dagyə.
20 Acii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci Əntaŋfə a moo ənjə
a slənə, maɗa mapaleemə ka slənə ŋga maliminə da ka ŋga *Farisanyinə,
pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi ŋwaŋuunə ŋga dagyə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ɓəzə səka

21 “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i: ‘Ga ha ɓələ hiinə. Taa
wu ɓəli əndə, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə.’
22 Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu patə ɓəzhi səkə aashi
əndə nə'unə makə ci, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Taa
wu patə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: maɗəəkə ənda,
ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii madiigərə gayinə. Taa wu patə əsə
dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: mazaɓə ənda nə hə! kə ɗii
bahə kanə tə ci aagi gunə.
23 Acii ha'ə, taa ka ha ŋga ɗa sataka nə hə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə,
maɗa kə buurətə hə oo'i, kə ɓəzee hə ka səkə ŋga ndzəkəŋu,
24 ma ɗanəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka
naranə da ndzəkəŋu zəku'i, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka
Əntaŋfə.
25 Maɗa kə wulii əndə tə hə akəŋwacii gəŋwanə, aluu haɗatəginə
da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəŋwacii gəŋwanə. Acii maɗa kə
mbu'yuunə aakəŋwacii gəŋwanə, ka viinə nə ci tə hə aacii əndə la
gəŋwanə, əndə la gəŋwanəkii a vii tə hə aacii soojiinə, təya dzə ka
pa'əginə tə hə a furəshina.
26 Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə,
see maɗa ki'igi hə patənə ŋga kwaɓatə lii ənji ka hə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə aləhiinə

27 “Kə fii unə ənjə a ba ‘Ga ha aləhiinə’.
28 Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu ca tsaamə minə ətə
əntaa naakii ŋga mwamwa'inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii.
29 Acii ha'ə, maɗa ginəku ŋga ciizəmanə ca kavə tə hə ka ɗa
'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gəɗə əndə'i purəŋanə ŋga shishinəku
ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə.
30 Maɗa ciizəmaku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gəɗə
əndə'i purəŋanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi
gunə.”

5:17 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. **5:18 5.18-19** Yak. 2.10. **5:21 5.21** Shig. 20.13; Leew. 24.17. **5:22 5.22** 1 Yooh. 3.15. **5:24 5.24** 6.14-15. **5:25 5.25-26** Luka 12.58-59. **5:26 5.26** 18.34. **5:27 5.27** Shig. 20.14. **5:28 5.28** Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. **5:29 5.29-30** 18.8-9; Mar. 9.43-47.

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə (Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

31 “Agi banə nə ənji daga ŋukə, ‘Taa wu lakəgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkaləkatə ŋga kaginə də ki.’
32 Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: taɗa wu lakəgi minaakii, maɗa əntaa agyanə aləhiinə, kə kavə ci tə ki ka aləhiinə ətsa, maɗa kə ŋgirə ki əndə'i ŋgura. Ma ŋgurətə ŋgirə tə ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə jiɗənə

33 “Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i, ‘Ga ha əɓipaa aləkawalaaku. Amma ɗawə sətə ɗii hə aləkawalə akəŋwacii Slandanəku ŋga ɗanə’.
34 Amma, ma nyi, wanyinə ca ba koonə, goona 'wa ləmə ŋga Slandanə shaŋə, una ɗa aləkawala. Goona jiɗə də dadagyə, acii ci nə dəgələ *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
35 Taɗa də hanyinə əsə, goona jiɗə, acii ci nə ha ŋga əji səɗəkii. Taɗa də Urusaliima əsə, goona jiɗə, acii vəranə ŋga Əntaŋfə ətsa. Ci nə maɗuunə Ŋwaŋwa.
36 Goona jiɗə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə taɗa shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduuɗa taa əndə dəŋwa.
37 Ma ɗanuuna, bamə ‘awa’ taa ‘aa'aa'ə’ tanə. Taɗa mi shigi da moonə ma'ə, dacii *Seetanə shigi.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ki'itənə (Luka 6.29-30)

38 “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Maɗa kə jikwagi əndə'i əndə ginə ŋga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Maɗa kə kuriŋagi əndə'i əndə linyinə ŋga əndə'i ənda, linyinəkii kuriŋaginə ənji naakii əsə’.
39 Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: maɗa kə ɓəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Maɗa kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ciizəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə.
40 Maɗa kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə.
41 Maɗa kə kavə əndə'i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ŋga kiloomeeta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomeeta bəra'i.
42 Maɗa kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Maɗa kə shi əndə aaɓiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə uuɗənə tə ənji daawaanə (Luka 6.27-28,32-36)

43 “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Uuɗuu tə əndətə aɓiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku’.
44 Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: uuɗəmə tə ənjitə ca ka koonə daawaanə, una ɗa də'wa ka ənjitə ca ciɓə duunə. *

5:31 5.31 Dzək. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. **5:32 5.32** 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. **5:33 5.33-37** 23.16-22; Yak. 5.12. **5:33 5.33** Leew. 19.12; Ɓaan. 30.3. **5:34 5.34-35** Isaa. 66.1; Slənə 7.49. **5:35 5.35** Jab. 48.3. **5:37 5.37** 2 Koor. 1.17-19. **5:38 5.38** Shig. 21.24. **5:39 5.39** Rooma 12.17. **5:40 5.40** 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34. **5:43 5.43** Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27. * **5:44 5.44** Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; də'wa: Luka 6.28; 23.34; Slənə 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9.

45 Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka ndzaanə nuunə ka manjeevənə ŋga
Dəsənuunə dadagyə. Acii ma ɗatə ci uusəraakii, kaa ca ɓərə ka bwaya
ənji da ŋunyi ənji patə ka ciinə rəŋwə. Ca ndzəmə vənə ka ənjitə ca slənə
bwaya slənə da ənjitə ca slənə ŋunyi slənə patə.
46 Maɗa wata tə ənjitə ca uuɗə tuunə cuuna uuɗə tanə, pooshi unə ka
upaa shikwa dadagyə. Taa ənji luu tsəkə maa, agi ɗanə nə tii ha'ə makə
ətsa.
47 Maɗa wata ka guviinuunə cuuna waɓə, pooshi unə slənyi uushi palee
ka ŋga hara ənji, acii taa ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə maa, agi ɗanə nə tii
ha'ə makə ətsa.
48 See a ndzaa unə ka ənjitə yadə idəpaa uushi ashitii, makə sətə ɗii
Dəsənuunə ətə dadagyə yadə idəpaa uushi ashikii.”

6

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə vii sataka

1 “Ŋgərəmə haŋkala! Ma una slənə sətə ci Əntaŋfə a moo, goona ɗa
kaa ənjə a shii neenə. Maɗa ha'ə cuuna ɗa, pooshi unə ka upaa shikwa
acii Dəsənuunə dadagyə.
2 Acii ha'ə, ma ha vii uushi ka əndə kədiinə, ga ha ɓaarəgi paŋgəraŋə
kaa ənjə a shii neenə. Acii tə'i hara ənji ca ɗa ha'ə makə ətsə asəkə kuvə
də'wanyinə da anə rəgwanyinə, kaa ənjə a shii dələanə də tii. Ma təya, də
bəra'i asəkətii ci təya kərə ka Əntaŋfə. Tantanyinə cii kya ba koonə: ma
ənjitsa, kə uugi shikwatii, pooshi ma'ə aakəŋwa.
3 Amma, ma ha vii sataka ka əndə kədiinə, vii ka ci ka rəgwatə taa ŋunyi
guvaku, pa ca shii.
4 Maa kə ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ətə
ca nee ka ma'umbə uushi əsə, ci na vii ka hə shikwa.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ɗa də'wa (Luka 11.2-4)

5 “Ma una ɗa də'wa, goona ɗa makə ŋga ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə
də bəra'i asəkətii. Acii ma təya, parakə kaɗeesəkə ka tii nə maɗətənə
ahada ənja, təya ɗa də'wa asəkə *kuvə də'wanyinə da ka mətikətikənə
ŋga rəgwa, kaa ənjə a shii neenə ka tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma
ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa.
6 Amma, ma ha ɗa də'wa, dzəgərə aa kumu, ha pa'aanə makuvə ka
naaku na, ha ɗa də'wa ka Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, agi neenə
nə ci ka sətə cii kwa ɗa ma'umbeekii, ci na vii ka hə shikwa.
7 “Ma una ɗa də'wa, goona siiyiitəgi də waɓənə ətə pooshi nafakii, makə
sətə ci ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə a ɗa. Ma nə tii ka nəhəna, ka fanə nə
Əntaŋfə tə tii putə ŋga magərə də'watii.
8 Goona ɗa makə natii. Acii kə shii Dəsənuunə sətə cuuna moo kədiinə,
unə ma'ə makədiimə aciikii.
9 Wiinə makə sətə ɗanuunə də'wa:
“Ya'ə Dəsəniinə ətə dagyə,
ɗawə ka taa wu patə a dəla də ləməku.
10 Ɗawə ŋwaŋuunaaku taa da patə.
Wa ənjə a ɗa sətə cii kwa moo ganə a duuniya
makə sətə ci ənjə a ɗa gatə dagyə.
11 Ndii keenə zəmə ŋga ka də uusəra ənshinə,

5:45 5.45 Af. 5.1. **5:48 5.48** Leew. 19.2. **6:1 6.1** 23.5. **6:8 6.8** 6.32; Luka 12.30. **6:9 6.9** Əzaki. 36.23. **6:10 6.10** 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slənə 21.14. **6:11 6.11** 6.24-34.

12 ha tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə,
makə sətə ciina tyaafagi ka ənji ɗaaɗa keenə 'waslyakəənə.
13 Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,
amma luupaa tiinə acii *Seetanə.
[Acii naaku nə ŋwaŋuunə da baawəɗa da ɗuunuunə
ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.]’
14 “Maɗa kə tifyagyuunə ka ənji ɗaaɗa koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə.
15 Amma, maɗa pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənatii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə suumaya

16 “Ma unə agi ɗa suumaya, goona ɓəzee ka ginuunə makə ŋga ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii. Ka ɗatənə nə tii də natii nə rəgujiɓə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, agi ɗa suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəŋwa.
17 Amma, ma ha ɗa suumaya, yiɓəgi ginəku, ha ɓəzəpaa nəku də maara, ha haɗatəgi də shiŋkinaaku ŋga'ə.
18 Maa kə ɗii hə ha'ə, pooshi hara ənji ka shiinə oo'i, agi ɗa suumaya nə hə, maɗaamə Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, ci ca nee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa.”

Tsəkə gəna asii dagyə
(Luka 12.33-34)

19 “Goona dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magənaza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma.
20 Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə.
21 Acii ma hatə ɗii gənaaku, davə ndzaanə nəku sliŋə.”

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa
(Luka 11.34-36)

22 “Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Maɗa jamə nə ginəku, agi maɓərəha nə hə ətsa.
23 Amma maɗa pooshi ginəku ndaŋə ndaŋə, agi təkunə nə hə ətsa. Acii ha'ə, maɗa ma ɓərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə saŋə ndzaanəkii də təku təkuuna?”

Paslənə tə Əntaŋfə taa tə gəna
(Luka 16.13; 12.22-31)

24 “Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uuɗə tə əndə'i ənda. Ka gaɗeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa ŋga paslənə tə Əntaŋfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.
25 “Aciikii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koona gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə əsə, goona buurə. Mapaleemə əpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kəjeerəna?

6:12 6.12 6.15. **6:13 6.13** 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14 6.14-15** 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. **6:15 6.15** 18.35. **6:16 6.16-17** Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. **6:19 6.19** Yak. 5.2-3. **6:20 6.20** 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33. **6:24 6.24-34** 6.11. **6:25 6.25** Fil. 4.6; 1 Piita 5.7.

26 Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi
dəɓwatii əsə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Ma-
paleemuunə ka əginyinə də məghərəvənə kwa?
27 Wu saŋə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə ŋga əpinaakii taa gi'u
putə ŋga buurə uushi'inaakəya?
28 Mi saŋə cuuna buurə haala ŋga kəjeerəna? Tsaaməmə makə sətə
ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka ɗatə
kəjeerənə ka shishinətii əsə.
29 Amma, wanyinə ka banə koonə: taa ŋwaŋwə Sulayimaanu da
patənə ŋga məghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə
gudəzənyinə də bilə.
30 Kə kavə Əntaŋfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma
doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə ɗii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa?
Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə Əntaŋfə!
31 “Acii ha'ə, goona ənvutə noonə nə də buurə sə ŋga adənə, taa sə ŋga
sanə, taa kəjeerənə.
32 Acii ma uushi'iitsə patə, ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə ca ka haŋkalatii
davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, ŋga'ə koonə nə patənə
ŋga uushi'iitsa.
33 Amma, ma ŋga təkəŋwanə, kavəmə nuunə tanə ka ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə, una ɗa patənə ŋga sətə mwayi ci. Maa kə ɗii unə ha'ə, ma hara
uushi'iitsə patə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə.
34 Acii ha'ə, goona buurə uushi'inə ŋga doorə. Acii ma doorə, tə'i
uushi'inə pamə ŋga buurənə. Wa mabuurənə ŋga uusəra rəŋwə a
ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii.”

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja (Luka 6.37-38,41-42)

1 “Goona lagi gəŋwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntaŋfə a lagi gəŋwanə
agyanuunə noonə əsə.
2 Acii ma ca, ka laginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə
hara ənji noonə. Də kəŋutə gəlatuunə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə
noonə əsə.
3 Ka mi saŋə cii kwa tsaaməmə uundzə kada agi ndzəkəŋu, ha bwasee ka
rintə agiku naakwa?
4 Iitə saŋə mbeenəku ka banə ka ndzəkəŋu oo'i: ‘Taku kaa nya ŋgərəgi
ka hə kada agiku’, yoo, wahənə da rintə agiku naakwa?
5 Hə əndə kərənə ka Əntaŋfə də bəra'i! Ma ɗanəkwa, ŋgərəgi rintətsə
agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ŋgiragi
uundzə kada agi ndzəkəŋu.
6 “Goona vii sətə malaaɓakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə
tuunə. Goona kagi gəna goonə akəŋwacii dagəliinə, acii ga təya
mama'əgi.”

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva (Luka 11.9-13)

6:26 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7. **6:29 6.29** 1 Meem. 10. **6:30 6.30-31** 14.31. **6:32 6.32** 6.8. **6:33 6.33** 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. **6:34 6.34** Shig. 16.4,19-20. **7:1 7.1** Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. **7:2 7.2** Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12.

7 “Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə
nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva.

8 Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntaŋfə ka ci. Taa wu patə ali əsə,
ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə.
9 Ŋgutə əndə saŋə ahadoonə ca ŋgərə faara, ca vii ka uuzənaakii maɗa
ləguyi ci buroodya?
10 Anii ka ŋgərənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, maɗa ləguyi ci hərəfina?
Pooshi.
11 Taa unə məŋgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ŋunyi uushi'inə ka
manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə ɗii, kə palee ci də vii
ŋunyi uushi'inə ka ənjitə kədii aciikii.
12 Ma patənə ŋga sətə cuuna moo ənjə a ɗa koonə, ɗamə ka tii ha'ə.
Acii ci nə ginə ŋga *bariya da dzəgunənə ŋga anabinyinə.”

Matya'u rəgwa
(Luka 13.24)

13 “Ŋgərəmə matya'u rəgwa, acii ma mabwaŋə rəgwa, aagi gunə ca dzə.
Ŋgufə nə dzənə davə a rəgwa, laŋə əsə nə ənji dzənə davə a rəgwa.
14 Amma, ma rəgwa ŋga upaa əpinə, tya'u ka shaŋə, dzawə nə dzənə
davə a rəgwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii.”

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-44)

15 “Nəhəmə noonə nə acii majirakinə ŋga anabinyinə: ma ci təya shi
aaɓii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə,
təya dzəgərə aagitii ka tsəɓənə tə tii.
16 Ka shiinə nuunə tə tii dagi slənatii. Pooshi ənji ka slirəɓa pawə ŋga
papawə a ənfwə dəhə uuɗa. Pooshi ənji ka slirəɓa pawə ŋga uudəvə a
ənfwə kaaya əsə.
17 Maa ŋunyikii nə ənfwa, ŋunyikii poonəkii. Amma, maɗa bwayakii
nə ənfwa, bwayakii poonəkii.
18 Pooshi ŋunyi ənfwə ka poonə bwayakii. Ha'ə əsə, pooshi bwaya
ənfwə ka poonə ŋunyikii.
19 Taa ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋunyikii, ka cisləginə nə
ənji hisə, ənjə a kagərə aagi gunə.
20 Də ha'ə, ka shiinə nuunə majirakinə ŋga anabinyinə dagi sətə cii təya
slənə.”

Waɓənə ŋga Yeesu oo'i, “Mashiimə nyi tuunə”
(Luka 13.25-27)

21 “A shii unə, əntaa patənə ŋga ənjitə ca ba ka nyi ‘'Ya'ə Slandana,
Slandana’ nə upaa dzənə aagi ŋwaŋuunə ŋga dagyə, amma see ənjitə ca
slənə sətə ci Daadə ətə dagyə a moo təya slənə.
22 Maɗa kə mbu'ya uusəra ŋga ɗa gəŋwanə, ənji laŋə na ba ka nyi:
‘Slandana, Slandana, kə waazii inə waɓənə ŋga Əntaŋfə də ləməku. Də
ləməku əsə lyaakagiinə ginaajinyinə laŋə, ina ɗa sə ŋga hurəshishinə
laŋə əsə.’

7:7 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15. **7:11 7.11** Yak. 1.17. **7:12 7.12** 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14. **7:14 7.14** Slənə 14.22. **7:15 7.15** Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. **7:16 7.16-18** 12.33. **7:16 7.16** Yak. 3.12. **7:17 7.17** Gal. 5.19-23. **7:19 7.19** 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. **7:21 7.21** 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26.

23 Wata ma nii kya ba ka tii: ‘Paa nyi sha shii tuunə, dzəgimə aɓiiki,
məza ənja!’ ”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Luka 6.47-49)

24 “Də ha'ə taa wu patə fii waɓəənaaki, ca nə'utə, kə ndzaa ci makə
macicirə ənda ətə ghənyi yaakii anə pasla.
25 Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə məɗə də ŋgeerənə
anə yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanə pasla ghənyi ənji.
26 Amma taa wu patə nə əndə fii waɓəənaaki, amma, manə'utəmə ci,
kə ndzaa ci makə maba ŋga ənda ətə ghənyi yaakii anə mandzənə.
27 Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə məɗə də ŋgeerənə
anə yikii. Wata ghəɓə, ca uulagi, ma'inə a taasəənə, ca vyavinəgi dza'ə.”

Baawəɗa ŋga Yeesu

28 Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə ɗii ka tii ka sə
ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii.
29 Acii də shiinaakii saakii jigunyi ci ka tii, əntaa makə sətə ci
maliminatii a dzəgunə ka tii.

8

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

1 Makə jimagərə Yeesu anə ɗaŋgəra, daɓaala a dzə də nə'unə tə ci.
2 Wata əndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci,
“Slandana, maɗa ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbəɗəpaanə də
nyi kaa nya shii ndzaanə malaaɓakii.”
3 Wata Yeesu a təɗapaa ciinəkii, ca təɓətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə
luuvə nyi. Mbəɗuu.” Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashi əndəta.
4 Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, “Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha ɓapaa ka
əndə sətsə ɗii shaŋə. Amma, ma ɗanəkwa, duu aa ha *limanə, ha ɓaarii
ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha ɗa sataka
makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də lawarə ŋga gawə ŋga soojiinə
(Luka 7.1-10)

5 Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vəranə ŋga Kafarənahumə, wata gawə
ŋga soojiinə ŋga ənji Rooma a əntsahə aaɓiikii, soojatə a kədii tsakənə tə
ci,
6 əŋki ci, “Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə
acii agi ɗanə nə ɓwanea tə ci laŋə laŋə.”
7 Yeesu a ba ka ci, “Ka dzənə nə nyi ka mbəɗəpaanə də ci.”
8 Wata gawə ŋga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, mambu'umə
nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, maɗa waɓi hə rəŋwə dyaŋə, ka
mbəɗənə nə lawaraaki.
9 Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii
kya ɗa ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə:
Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba
ka mavaaki: Slənuu sətsə ha'ə! ca slənətə ha'ə.”
10 Makə fii Yeesu waɓəətsa, kə ɗii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə. Wata
ca ba ka ənjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa

7:23 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. **7:24 7.24-27** 7.21. **7:28 7.28-29** Mar. 1.22; Luka 4.32. **7:28 7.28** 11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1. **8:4 8.4** Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14.

ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə ŋga əndəna.
11 Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikərənə laŋə na ma'ya da tsaaŋwə
i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku
da i Yakubu, təya zəmə əndzanə ka hakii agi ŋwaŋuunə ŋga dagyə.
12 Amma, ma ənjitə dəɓee ka tii nə ŋwaŋuunəkii, ka əjiginə nə ənji tə
tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəɓə linyinətii."
13 Wata əŋki Yeesu ka ŋwaŋwə ŋga soojiita, "Duu saaku aasii. Ma sətə
vii hə gooŋga, ka ɗanə nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i lawarə ŋga soojatə
agi saa'ita.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea laŋə (Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

14 Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Piita
minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u.
15 Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təɓətə ciinətə. Wata iza'unə ŋga
shishinətə a əpigi. Miitə a maɗətə, kya gwaŋə ka ɗa ka ci zəma.
16 Ma ətsə kulagərənə ŋga uusəra, kə kyaara ənji ka Yeesu ənji ginaaji
laŋə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də waɓənə tanə, ca mbəɗəpaa də hara ənji
bwanea patə.
17 Ma ɗii ha'ə, kaa sətə bii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə bii
ca, "Ci də naakii nə ŋgərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə
acii bwaneanyinə gaamə."

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu (Luka 9.57-62)

18 Makə nee Yeesu ka laŋənə ŋga daɓaala aɓiikii, wata ca ba ka
lyawarənaakii, "Taŋəgyaamə aa taŋəgi uunəva."
19 Wata əndə'i maləmə a əntsahətə aaɓiikii, ca ba ka ci, "Maləma, taa
aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə."
20 Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə
əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə ŋga ənda, pooshi haaki
bahə ŋga kapaa taŋgalaki davə."
21 Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, "Slandana, taku kaa nya dzə
ka ŋgəɗəgi tə daadə zəku'i."
22 Yeesu a ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a ŋgəəɗə
maməətə ənjatii."

Dədəkənə ŋga mandalə məɗa (Mar. 4.35-41; Luka 8.22-25)

23 Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə
atsakii.
24 Pii wata mandalə məɗə a ndzaŋə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə,
gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka
ŋunyinə nə ci saakii.
25 Wata lyawarənaakii a əntsahətə aaɓiikii, təya maɗee ka ci, əŋki tii
ka ci, "'Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!"
26 Wata ca ba ka tii, "Acii mi ŋgwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii
gooŋga goonə!" Wata ca maɗətə, ca la ŋguruunə ka məɗəta da ka ma'iita.
Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə.

8:11 8.11 Isaa. 25.6. **8:12 8.12** 13.42,50; 22.13; 24.51; 25.30. **8:13 8.13** 9.22; 9.29; 15.28. **8:14 8.14** 1 Koor. 9.5. **8:17 8.17** Isaa. 53.4. **8:20 8.20** 2 Koor. 8.9. **8:21 8.21-22** 4.20,22; 9.9; 19.21; Mar. 1.18,20; 2.14; 10.21; Luka 5.11,28; 18.22; Yooh. 1.43; 21.19,22. **8:26 8.26** Jab. 89.10; Mat. 14.30-32.

27 Tii patə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya ba ahadatii: “Tsarə
ŋga ŋgutə əndə ənə kwa? Taa məɗə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə
ci.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji ginaaji bəra'i
(Mar. 5.1-20; Luka 8.26-39)

28 Yoo, kə mbu'i Yeesu aanə hanyinə ŋga Gadara ataŋəgi uunəva. Wata
ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə
davə a rəgwa, acii sə ŋga ŋgwalənə nə tii ka shaŋə. Təya lapaa tə Yeesu,
29 pii wata təya wagi vurənə, əŋki tii, “'Ya'ə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, mi cii
kwa alə ashiinə kwa? Kə shi hə ka ciɓənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə
saa'i kwa?”
30 Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca zəmə.
31 Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, “Maɗa kə lakəgi hə
tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita.”
32 Əŋki Yeesu ka tii, “Paləmə!” Wata təya shigi ashi ənjita, təya palə,
təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə ŋga dagəliinəkii, təya huyi, təya
kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.
33 Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə ŋga
sətə sləŋyi da sətə ɗii tə ənji ginaajita.
34 Pii wata patənə ŋga vəranəkii, kə shigi tii ka guŋunə da Yeesu. Makə
nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca maɗəgi ka tii anə hanyinatii.

9

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mar. 2.1-12; Luka 5.17-26)

1 Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca taŋəgi uunəva, ca ənə
saakii aa hakii aa vəra.
2 Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəɓə asəkə
ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə
əndəta, “Uuzənaaki, tsakuu ɗa gazhi'waanə! Kə upaa hə tifyaginə ŋga
'waslyakəənaaku.”
3 Makə fii *maliminə ŋga bariya ha'ə, wata təya ndzaŋə waɓənə agi
hiimatii, təya ba, “Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntaŋfə.”
4 Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii,
“Ka mi də tsarə ŋga bwaya hiimatsə a ədzəmuunə ha'ə kwa?
5 Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəɗə banə ka ci oo'i, kə upaa hə
tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gəɗə banə ka ci, maɗuu, wiiwa?
6 Amma takumə kaa nya ɓaarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda,
tə'i nyi da baawəɗa ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya.”
Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndəta, “Maɗətə, ŋgəruu ədzaaku, ha
palə saaku aasii.”
7 Əndətə a maɗətə, ca palə saakii aasii.
8 Makə nee ənji ha'ə, kə ŋgwali tii, wata təya dəla də Əntaŋfə putə ŋga
vii tsarə ŋga baawəɗatsə ka ənja.

'Wanə ŋga Yeesu tə Mata
(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

9 Yoo, Yeesu a maɗə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə ɗii
ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə ŋga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa
atsaki.” Wata hatsə Mata a maɗətə, ca nə'u tə ci.

8:29 8.29 Mar. 3.11; 1 Koor. 15.24. **9:2 9.2** Luka 7.48; Jab. 103.3; Yooh. 9.2. **9:6 9.6** Yooh. 5.36. **9:9 9.9** 8.21-22.

10 Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi
hara ənji luu tsəkə laŋə da hara ma'waslyakə ənji laŋə, təya ndzaa ka
hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə.
11 Neenə ŋga *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə ŋga
Yeesu, əŋki tii, "Mi saŋə ɗii ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da
i hara ma'waslyakə ənji əsa?"
12 Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata əŋki ci ka tii, "Pooshi
mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea.
13 See a shii unə taa mi ci malaaɓa ləkaləkatə a moo banə zəku'i ətə bii
Əntaŋfə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə ŋga ənji mwayi nyi, əntaa ɗa ka nyi
sataka də daba.' Acii ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə
ma'waslyakə ənji aaɓiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də
rəgwakii."

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)

14 Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə ŋga Yoohana aaɓii Yeesu, təya ləgwa
ka ci, əŋki tii, "Ya makə agi ɗanə niinə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi
saŋə ɗii pooshi lyawarənaaku ka ɗa suumaya?"
15 Yeesu a ənigi ka tii də waɓənə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Yaci tə'i
guviinə ŋga dagwa maɗanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɗa kə gi tii
ka luu maɗanəkəya, ka ndzaanə nə tii də maɓəzəsəkə aɓii dagwa maɗanə
kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa
maɗanə aɓitii, saa'ikii nə təya ɗa suumaya.
16 "Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka mushataginə
nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakə ɗanə bwaŋə.
17 "Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə
kuvə'unə. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə
ŋga ma'i inaba. Wata inaba a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi
əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inaba,
təya ndzaa satii mbərə mbərə."

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təɓətə kəjeerənə ŋga Yeesu
(Mar. 5.21-43; Luka 8.40-56)

18 Ma Yeesu agi waɓənə ka ənja, wata əndə'i gawə ŋga *Yahudiinə a shi
aaɓiikii, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca ba ka ci, "Kə əntəgi uuzənaaki
əndzə'i, amma, shiwa kwadzaaŋwə, kaa ha dzə ka kavə ciinə agyanətə,
kya ənə ka upaa əpinə."
19 Makə fii Yeesu ha'ə, wata ca maɗətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a
palə atsakii.
20 Ma dava, tə'i əndə'i minə ciɓee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i.
Uushi'inə nja ɗa tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təɓətə
kəjeerənaakii,
21 kya dzə də hiimanə agi haŋkalatə tuu'inə, "Maɗa kə təɓətə nyi taa
wata kəjeerənaakii, ka mbəɗənə nə nyi."
22 Wata Yeesu a zə'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, "Uuzənaaki, tsakuu ɗa
gazhi'waanə! Kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi." Shiku ha'ə, wata kə
mbə'i miita.

9:10 9.10 11.19; Mar. 2.15; Luka 5.29; 7.34; 15.1-2; 19.7. **9:13 9.13** Hoos. 6.6; Mat. 12.7; Luka 19.10. **9:14 9.14** 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **9:15 9.15** 22.2; 25.10; Yooh. 2.1-12; 3.29; Səniinə 19.7. **9:20 9.20** Leew. 15.25-27; Mat. 14.36; Mar. 5.27; 6.56; Luka 6.19; 8.44. **9:22 9.22** 8.13; Mar. 5.34; 10.52; Luka 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Slənə 3.16.

23 Makə mbu'i Yeesu aa ha gawəta, ca dəməgərə aa hakii aasii, ca lapaa
ənji tuu wa da ənji laŋə, təya ŋgəərə ma.
24 Wata ca ba, “Dəməgimə patə aa mayi! Acii əntaa əntənə əŋki uundzə
rəməətsa, amma ŋunyinə cifə ki.” Wata təya ŋusəgi tə ci.
25 Amma, pii makə səbagi ənji tə daɓaala aa mayi, wata Yeesu a
dəməgərə aaɓii mantə uuzəəta, ca kəsə tə ki ka ciinətə, wata hatsə kya
maɗətə.
26 Kə huwugi habarakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də muurəfinə bəra'i

27 Yoo, Yeesu a maɗə gatə, ca palə. Wata muurəfinə bəra'i a dzə
də nə'unə tə ci, təya maɗee ka uuratii, təya dzə də banə, “Jijinə ŋga
*Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!”
28 Makə dzəgərə Yeesu aasəkə ya, wata muurəfiitə bəra'i a dzə aaɓiikii,
ca ba ka tii, “Kə gi'yuunə tə nyi oo'i, ka mbeenə nə nyi ka mbəɗəpaanə
duunə kwa?” Əŋki tii, “Awa, ka mbeenə nə hə, 'ya'ə Slandana.”
29 Wata Yeesu a təɓətə ginətii, ca ba, “Makə sətə gi'yuunə tə nyi, wa ca
ɗa ha'ə.”
30 Ginətii a wunəgi. Ca dzaləpaa tə tii oo'i, ga təya bapaa habarakii taa
ka wu.
31 Amma, makə pyalə tii satii, təya dzə ka ənsləpaa habarakii anə
hanyinəkii patə.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də kadəguləma

32 Ma ənjitə a palə satii, wata hara ənjə a kira ka Yeesu əndə'i
kadəguləma. Ma ca, paa ci ka mbee ka waɓənə, acii tə'i ginaaji ashikii

33 Amma Yeesu a lyakagi ginaajitə anə əndəta, pii wata əndətə a waɓə.
Kə ɗii ka sə ŋga hurəshishinə ka ənji patə, təya ba, “Pooshi uushi sha ɗii
ha'ə makə ətsa anə hanyinə ŋga *Isərayiila shaŋə.”
34 Farisanyinə a ba natii, əŋki tii, “Ŋwaŋwə ŋga ginaajinyinə vii ka ci
baawəɗa ŋga lyaakagi də ginaajinyinə.”

Nəhənə ŋga Yeesu tə təgunuunə ŋga ənja

35 Yoo, kə giigi Yeesu aasəkə patənə ŋga madiigərə vəranyinə da uuji
vəranyinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Ŋunyi Habara
agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, ca mbəɗəpaa də taa ŋgutə tsarə ŋga
bwaneanyinə.
36 Makə nee ci ka daɓaala, kə nyihə ci təgunuunatii, acii wata shitə nə
tii ha'ə, makə bagiinə yadə magəra. Pooshi əndə tsakənə tə tii.
37 Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Laŋə nə slənə cifanə, amma
gi'u nə ənji slənəkii.
38 Acii ha'ə, ɗamə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji
sləna, təya shi ka slənə cifanə.”

10

**Lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i (Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)*

9:24 9.24 Yooh. 11.11-13. **9:25 9.25** Mar. 5.41. **9:27 9.27-30** 20.29-34. **9:29 9.29** 8.13. **9:30 9.30** 12.16; Mar. 7.36. **9:31 9.31** Mar. 7.36. **9:32 9.32-34** 12.22-24. **9:34 9.34** 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. **9:35 9.35** 4.23. **9:36 9.36** Baan. 27.17; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2.

1 Ma daba'əkii, wata Yeesu a 'waa'watə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca
vii ka tii baawəɗa ŋga lyaakagi də ginaajinyinə, təya mbəɗəpaa də taa
ŋgutə tsarə ŋga bwanea əsə.
2 Wiinə ləmənyinə ŋga masləkee ənji pu'u aji bəra'i: ŋga 'watəginə ci
nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita tii da ndzəkəŋuci waatoo Andərawəsə;
i Yakubu tii da ndzəkəŋuci waatoo Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya
nə tii;
3 Filibusə da Barətalamawusə; Tooma da Mata əndə luu tsəka; Yakubu
uuzənə ŋga Haləfa da Tadawusə;
4 Simoonə əndə moo dimwaanə ŋga hanyinaakii da Yahuda
Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə (Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

5 Ma lyawariitsə pu'u aji bəra'i ŋga Yeesu, kə sləkee ci ka tii də banə
oo'i, “Goona dzə aanə hanyinə ŋga harii slikərənə taa aasəkə vəranyinə
ŋga *Samariya.
6 Amma aa ha ənji *Isərayiila dzənuunə, acii makə maza bagiinə nə tii.

7 Dəmə ka waazanə, una ba: ‘Kədəhə nə Əntaŋfə ka ɗa ŋwaŋuunaakii.’

8 Mbəɗəpaamə də ənji bwanea, una maɗee ka maməətə ənja, una
mbəɗəpaa də ənji uyikuzəna, una laakəgi ginaajinyinə. Də zaɓə liwuunə,
viimə də zaɓə əsə.
9 Goona dzə da i kwaɓa a lipoonə.
10 Goona dzə da i mbuurə, una dzə ka jahaŋgala, goona ŋgərəənə
əndə'i kəjeerənə, goona ŋgərəənə əndə'i ɓiɓinə, taa zala wiigi'inə, goona
ŋgərəvə aacii unə. Acii ma əndə sləna, kə dəɓee ənjə a vii ka ci zəmaakii.

11 Maɗa kə lapaa unə vəranə, dzəgərəmə aasəkəkii, una alə əndətə
ca moo luunə tuunə, una ndzaanə gakii, see saa'itə nuuna bwasee ka
vəranəkii.
12 Taɗa ŋgutə yi gimuunə aa dəvə patə, ma banuunə ŋga təkəŋwanə:
‘A ndzaa unə da jamənə.’
13 Maɗa kə liwə slanjii yikii tuunə, wa ndzaanə jamə ətə bii unə a ndzaa
davə asii. Amma, maɗa maluumə tii tuunə, yoo, ŋgərəənəmə jamənə
goonə.
14 Maɗa pooshi ənji liwə tuunə taa fii waɓəətə gi a moonə, shigimə sə
goonə davə asii taa asəkə vəranəkii, una gwa'agi bərəbərə ŋga hakii a
səɗuunə. Ci na ɓaarii oo'i, maɗamə tii ŋga'ə.
15 Tantanyinə cii kya ba koonə: ma uusəra ŋga ɗa gəŋwanə, kadə nə
gəŋwanə ŋga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma da ŋga ənji
*Gwamoora də iza'unə.”

*Ciɓətə nə *lyawarənə ŋga Yeesu a sa (Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)*

16 “Fatəmə, wanyinə ka sləkeenə koonə makə sətə ci bagiinə a dzəgərə
aagi furətsoofanyinə. Aciikii, see a ndzaa unə macicirəkii,* una ndzaa
yadə saaweenə ka uushi'inə makə kurəkutiinə.

10:2 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slənə 1.13. **10:5 10.5-15** Luka 10.4-12. **10:5 10.5** Luka 10.33. **10:6 10.6** Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slənə 13.46. **10:7 10.7** 4.17. **10:10 10.10** 1 Koor. 9.14; 1 Tim. 5.18. **10:13 10.13** Luka 2.14. **10:14 10.14** Slənə 13.51. **10:15 10.15** 'Wat. 18.20; 19.1-29; Mat. 11.24.

* **10:16 10.16** Ma asəkə hara zhi'eenə, tə'i ‘macicirəkii makə rəhunyinə.’ Ma ahada ənji Guɗe, zhiina palee də cicirənə. **10:16 10.16** Luka 10.3.

17 Nəhəmə noonə na, acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii
gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə.
18 Ka kərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə putə ŋga nə'unə goonə
tə nyi. Ka ɗanə nə ətsə ha'ə koona shii mbee ka ba Ŋunyi Habara ka tii
da ka ənjitə əntaa Yahudiinə.
19 Maɗa kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə
ka buurənə agyanə makə sətə nuuna waɓə taa sətə nuuna dzə ka banə
ka tii. Acii maɗa kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba.
20 Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma dacii Ma'yanə ŋga
Dəsənuunə na shi. Ci na waɓə da moonə.
21 "Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka ɓələginə.
Dəsənə manjeevənə əsə, ka ɗanə nə tii ha'ə. Ha'ə ɗanə nə manjeevənə
əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka ɓələginə.
22 Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə
nyi. Amma taa wu patə sə'watə ciɓənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə
nə ci luupaanə.
23 Maɗa kə ciɓee ənji koonə asəkə əndə'i vəranə, huyimə sə goonə ka
əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋutəgi
də vəranyinə ŋga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə ŋga
Ənda.
24 "Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə
mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii.
25 Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii.
Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Maɗa kə
'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə,† ləmətə palee də bwaya bwayaanə
'wanə ənji də ənji yaakii."

Goona ŋgwalə ənda (Luka 12.2-7)

26 "Acii ha'ə, goona ŋgwalə ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə
na shigi agyə. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii.
27 Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma
sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə
paŋgəraŋə ka ənja.
28 Goona ŋgwalə acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka
ɓələginə, amma, paa tii ka mbeenə ka ɓələgi əpinə. Amma ŋgwaləmə tə
Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəɗa ŋga zamaginə də ba shishinə patə da
əpinə agi gunə.
29 Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginyinə ka kwaɓa rəŋwə kwa? Amma
patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə agitii ca əntə, yadə luuvənə ŋga Əntaŋfə
Dəsənuunə.
30 Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, maɓaanakii patə acii Əntaŋfə.
31 Acii ha'ə, goona ŋgwalə, kə palee unə ka əginyinə patə də
məghərəvənə."

Seedanə tə Yeesu (Luka 12.8-9)

10:17 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17 10.17** Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24. **10:18 10.18** Slənə 24.1-26. **10:19 10.19-20** Luka 12.11-12. **10:21 10.21** Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22 10.22** 5.11; Yooh. 15.18. **10:23 10.23** 16.28; Slənə 8.1. **10:24 10.24-25** Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25 10.25** Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ŋga *Seetanə. **10:25 10.25** 9.34. **10:26 10.26** Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28 10.28** Ibər. 10.31. **10:30 10.30** Luka 21.18.

32 “Maɗa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi
maa, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə
ci.
33 Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, ka
kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii Daadə dadagyə.”

Kira təəkəshinə ŋga Yeesu aagi duuniya
(Luka 12.51-53; 14.26-27)

34 “Goona nəhə noonə makə jamənə shi nyi ka kiranə aasəkə duuniya.
Aa'a, əntaa jamənə kira nyi, panə kira nyi.
35 Ma shi nyi, ka mbəzeenə ka uuji ŋguyirənə da dəsənətii, uuji makinə
da məsənətii, maɗanə da sərəhwatə əsə.
36 Ənjitə asəkə yi rəŋwə na ndzaanə ka ənji daawaanə ŋga natii na.
37 “Taa wu patə uu'i tə dii taɗa tə məci palee ka nyi, mambu'umə ci
bahə ndzaanə ka lawaraaki. Taa wu patə uu'i tə uundzə ŋguraakii taa
uncitə minaakii palee ka nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki.

38 Ma əndətə pooshi ŋgirə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca
nə'u də nyi, mambu'umə ci bahə ndzaanə ka lawaraaki.
39 Taɗa wu patə ɗii gazhi'waanə ŋga luupaa əpinaakii, zamaginə cii
kəya zamagi ətsa. Amma, taɗa wu patə zamagi də əpinaakii putə ŋga
nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii.”

Slənə ŋga shikwa
(Mar. 9.41)

40 “Taa wu patə liwə tuunə, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi
əsə, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa.
41 Taa wu patə liwə tə *anabi ŋga Əntaŋfə acii ɗii ci ka anabi ŋga
Əntaŋfə, ka upaanə nə əndəkii shikwa makə sətə ci anabi a upaa. Ha'ə
əsə, taa wu patə liwə ŋunyi ənda acii ɗii ci ka ŋunyi ənda, ka upaanə nə
ci shikwa makə ŋga ŋunyi ənda.
42 Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə ndii ma'inə taa ka
moodəba'a agi ənji nə'unə tə nyi acii ɗii ci ka lawaraaki, ka upaanə nə ci
shikwakii.”

11

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana
(Luka 7.18-35)

1 Makə uudəpaa Yeesu baabagi waɓəətsə ka lyawarənaakii pu'u aji
bəra'i, wata ca maɗə gatə, ca palə ka dzəgunənə da waazanə asəkə
makədəhə vəranyinə.
2 Ma Yoohana, əndə ɗa bapətisəma, mapa'əkii nə ci a furəshina.
Makə fii ci uushi'iitə ci *Aləmasiihu a ɗaaɗa, wata ca sləkee ka hara
lyawarənaakii aaɓiikii.
3 Təya dzə aaɓiikii, uu'i tii ka ci, “Ma bii Yoohana kwaa, hə nə əndətə
na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?”
4 Yeesu a ba ka tii, “Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna fa
da sənə cuuna nee.

10:32 10.32 Səniinə 3.5. **10:33 10.33** Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12. **10:34 10.34** Luka 2.14. **10:35 10.35-36** Mika 7.6. **10:35 10.35** 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37 10.37** Dzək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. **10:38 10.38-39** 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40 10.40** 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14. **11:1 11.1** 7.28. **11:2 11.2** 14.3. **11:3 11.3** Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27.

5 Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə
mahurəməsə ənja, ənji uyikuzənə əsə, agi mbəəɗənə nə tii. Agi wuunənə
nə liminə ŋga kadəguləminə, agi maɗeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi
waazanə nə ənji Ŋunyi Habara ka maaghiinə əsə.
6 Tə'i barəkaanə ashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi.”
7 Ma saa'itə *lyawarənə ŋga Yoohana a palə satii, Yeesu a ndzaŋə
waɓənə ka daɓaala agyanə Yoohana, əŋki ci, “Ya saa'itə gyuunə aaɓii
Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi
məɗə kwa?
8 Aa mi saŋə gyuunə ka caamana? Ka caama əndətə ŋgii dagwa
kəjeerənə kwa? Ma ənjitə ca ŋga tsarə kəjeerənə ha'ə, agi ənji ŋga
ŋwaŋwə nə tii.
9 Bamə ka nyi: mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə
kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə.
10 Acii ci nə əndətə waɓi malaaɓa ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntaŋfə:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca haɗatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.’ ”
11 Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana
əndə ɗa bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee
ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi ŋwaŋuunə ŋga
dagyə, kə palee ci ka Yoohana.
12 'Watəginə ka zamana ŋga Yoohana ca'ə mbu'ya ka əndzə'i, ha'ə
nə ŋwaŋuunə ŋga dagyə agi paka'ə də purətə haŋkaliinə. Agi ɗa
gazhi'waanə ŋga saaweenə nə tii.
13 Patənə ŋga anabiinə da bariya ŋga Muusa, kə ɗii tii anabaakwaanə
ha'ə mbu'ya zamana ŋga Yoohana.
14 Maɗa ŋga'ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci nə *Iliya ətə bii malaaɓa
ləkaləkatə agyanəkii oo'i, ka shinə nə ci.
15 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.
16 “Amma, də mi saŋə mbərə mbərətəginəki də ənji ŋga zamanana?
Makə manjeevənə təya ɓuurə asəkə luuma nə tii, təya 'waa'wa hara
manjeevənə makə tii,
17 təya ba: ‘Kə əgiinə koonə uuɗaləma; pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə
wanyanə ŋga wa, amma, matuumuunə.’
18 Ma bii nyi ha'ə, acii makə shi Yoohana, kə ɗii ci suumaya, paa ci nja
sa ma'i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: ‘Əndə gu'wə nə ci!’
19 Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda, agi adənə nə nyi
zəma, nya sa ma'i inaba. Kə bii ənji ka nyi: ‘Tsaaməmə tə əndətsa!
Bwaŋkara nə ci, masa ma'i inabi, guva ŋga ənji luu tsəka da hara
ma'waslyakə ənji nə ci!’ Patə da ha'ə, ma hiima ŋga Əntaŋfə, agi neenə
nə ənji ka tantanyinəkii dagi slənaakii.”

Wazənə ŋga Yeesu ka vəranyiitə maviimə gooŋga ka ci (Luka 10.13-15)

20 Ma vəranyiitə ɗii Yeesu sə ŋga hurəshishinə laŋə asəkətii, pooshi tii
unee ka ɗa 'waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzaŋə wazənə ka tii.

11:5 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18. **11:10 11.10** Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **11:14 11.14** 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15 11.15** 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18 11.18-19** 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **11:19 11.19** 9.10; 11.2.

21 Ca ba, “Kə ɗii anuunə, ənji Koorazinə, kə ɗii anuunə, ənji Batəsayida!
Acii maci ma sə ŋga hurəshishiitə ɗaaɗii asəkə vəranyiitsə goonə, də
Tiira da də Sidoonə ɗii, kaɗa kə ŋgaaŋgii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə
agi əntəɗaka ka ɓaariinə oo'i, kə baa tii ka Əntaŋfə. *
22 Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra ŋga ɗa gəŋwanə, kadə nə
gəŋwanə goonə a palee ka ŋga ənji Tiira da ŋga ənji Sidoonə də iza'unə.
23 Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə
nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kagərə
nə ənji tuunə! Acii maci ma sə ŋga hurəshishiitə ɗii ənji koonə, ka ənji
*Sadooma ɗii ənji, kaɗa ma'ə vəranəkii ca'ə ənshinə.
24 Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra ŋga ɗa gəŋwanə, gəɗə
təgunuunə ŋga ənji hanyinə ŋga Sadooma nə Əntaŋfə a nee acii noonə.”

Dzənə aaɓii Yeesu ka upaa əpisəka (Luka 10.21-22)

25 Ma ka ətə saa'i, wata Yeesu a ba, “'Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya
da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii
uushi'inə da ənji hiima, kə ɓaarəgi hə ka ənji saakii.
26 Ha'ə ɗii, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kaɗeesəkə ka hə.”
27 Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə.
Pooshi əndə shii tə nyi, maɗaamə Daadə. Ha'ə əsə nə Daadə, pooshi əndə
shii tə ci, maɗaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya ɓaariigi ka tii tə ci.
28 Shoomə aaɓiiki, unə ənə zhaarə acii mazəzəkə kərənə, kaa nya vii
koonə əpisəka.
29 Luumə dzəgunənaaki, una nə'u dərəpaaki. Acii pu'u nə səkəki. Paa
nyi ka ka uushi aa səkəki. Ka upaanə nuunə əpisəka.
30 Acii ma dzəgunənaaki ənə cii kya vii koonə, ŋgufə. Ma kərəənə cii
kya kaanə koonə əsə, katsatsa'ə.”

12

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka (Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)*

1 Ma ka ətə saa'i, Yeesu a pitəgi da səkərə, waatoo rə ŋga aləkamaara.
Ma uusərakii, uusərə ŋga əpisəka. Ma lyawarənaakii, kə ɗii maɗəfənə
tə tii. Wata təya dzə də ɓiiyiinə aləkamaara, təya tsəɓə.
2 Makə nee *Farisanyinə ka tii, wata təya ba ka Yeesu, “Tsaamuu!
Watiitsə lyawarənaaku ka ɗaaɗa sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga ɗanə
uusərə ŋga əpisəka.”
3 Əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə jaŋgii sətə ɗii *Dawuda tii da ənjaakii
saa'itə maɗəfənə a ɗa tə tii kuna?
4 Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ŋgiragi burooditə ɗəkəpaa
ənji ka Əntaŋfə, təya adə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi
bariya vii ka tii rəgwa ŋga adənə, maɗaamə ka limanyinə daanətii.
5 Anii pooshi unə jaŋgii asəkə bariya ŋga Muusa oo'i, taa ŋgutə uusəra
ŋga əpisəka patə, ma limanyinə, ha'ə nə tii agi taŋəgi bariya ŋga uusəra

* **11:21 11.21** Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16. **11:23 11.23** Isaa. 14.13,15. **11:24 11.24** 10.15; Luka 10.12. **11:25 11.25** Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29. **11:27 11.27** 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2. **11:28 11.28-30** Isaa. 28.12. **11:29 11.29** Irim. 6.16. **12:1 12.1** Dzək. 23.25-26. **12:2 12.2** Shig. 20.8-10. **12:3 12.3-4** 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9.

ŋga əpisəka acii agi slənənə nə tii asəkə yi ŋga Əntaŋfwa? Amma, patə da ha'ə, pooshi 'waslyakəənə ashitii.
6 Wanyinə ca ba koonə: tə'i uushi ganə palee ka yi ŋga Əntaŋfə.
7 Kə bii Əntaŋfə asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i: ‘Nəhə təgunuunə ŋga ənji mwayi nyi, əntaa ɗa ka nyi sataka də daba.’ Maci kə shii unə sətə ci waɓəətsə a moo banə, kaɗa pooshi unə nja ba oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashi ənjitə pooshi agi ɗa 'waslyakəənə.
8 Acii ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə
(Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)

9 Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɗə gatə, ca dzə, ca dəməgərə aasəkə *kuvə də'watii.
10 Asee, tə'i əndə davə ətə ɗii ciinəkii mantəkii. Hara ənji davə a ləgwa ka Yeesu, əŋki tii, “Ya ənа, maɗa kə mbəɗəpaa ənji də əndə uusəra əpisəka, kə taŋəgi ənji bariya kwa?” Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashikii.
11 Yeesu a ba ka tii, “Yaci tə'i əndə'i əndə da bagaakii agyuuna, maɗa kə kulagərə aa gu'u uusərə ŋga əpisəka, paa ci ka ŋgiraginə kwa?
12 Kə palee əndə ka baga ka shaŋə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa ŋga ɗa ŋga'əənə uusərə ŋga əpisəka.”
13 Wata əŋki Yeesu ka əndətə ɗii ciinəkii mantəkii, “Təɗapaa ciinəku.” Wata ca təɗapaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə ŋga əndə'i.
14 Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata təya palə, təya dzə ka ɗa mətərəkinə ŋga ɓələginə tə Yeesu.

Mataɗə əndə ŋga Əntaŋfə

15 Makə fii Yeesu oo'i, agi ɗanə nə ənji mətərəkinə ŋga ɓələginə tə ci, ca palə saakii. Daɓaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbəɗəpaa də patənə ŋga ənji bwanea,
16 ca wazə ka tii, “Goona bagi taa wu nə nyi.”
17 Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə waɓi anabi Isaaya ətə bii ca:
18 “Wiitsə lawaraaki ətə ta'i nyi,
kə uu'i nyi tə ci, ci ca uuɗagi səkəki.
Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii
kaa ca ba aniyaaki ka patənə ŋga ənji agi duuniya.
19 Paa ci na ɗaaɗa mabizhinə da ənja, taa wazənə,
pa ca waɓə də ŋgeerənə ahada ənja,
20 paa ci ka ɓiiyigi uushi'iitə gwaaŋəgi satii,
paa ci ka ɓələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə.
Ka ɗanə nə ci ha'ə, see maɗa
jaalii gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə agyanə *duuniya.
21 Tə ci nə patənə ŋga ənji a gi'i.”

Bərapaanə ŋga ənji tə slənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə
(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)

22 Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbəɗəpaa də ci. Ha'ə əndətə a mbee ka waɓənə, ca nee ka ha əsə.

12:5 12.5 Baan. 28.9-10. **12:7 12.7** 9.13. **12:9 12.9-14** Mar. 2.27-28. **12:11 12.11-12** Luka 13.15-16; 14.5. **12:14 12.14** Yooh. 5.16,18. **12:16 12.16** 8.4; 9.30; Mar. 7.36. **12:17 12.17-21** Isaa. 42.1-4. **12:18 12.18** 3.17. **12:22 12.22-24** 9.32-34.

23 Daɓaala patə a ləgwa, əŋki tii, “Matuu maɗuunə jijinə ŋga *Dawuda ətsə nii?” Acii kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə sətə ɗii Yeesu.
24 Makə fii Farisanyinə ətsə ha'ə, təya ba, “Ma ci əndətsə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəɗa ŋga *Byaləzabulə, ŋwaŋwatii.”
25 Shiinə ŋga Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, “Taa ŋgutə ŋwaŋuunə təkəgi bəra'i putə ŋga mabizhinə, ka əntənə nə ŋwaŋuunəkii. Ha'ə, taa ŋgutə vəranə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vəranəkii taa yikii.
26 Maɗa *Seetanə ca vii baawəɗa ŋga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətsə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə ŋwaŋuunəkii.
27 Yoo, maɗa də baawəɗa ŋga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu ɗii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəɗa ŋga ɗanə ha'a? Slənatii na ɓaarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu.
28 Amma, makə ɗii ci, də baawəɗa ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci ɓaarii oo'i, kə njaŋə Əntaŋfə ɗa ŋwaŋuunə ahadoonə.
29 “Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, maɗaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.
30 “Taɗa wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaakii nə ci ətsa. Taɗa wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəəkənə əsə, əndə kuzhiɗəginə nə ci.
31 Acii ha'ə, wanyinə ka banə koonə, taɗa ŋgutə 'waslyakəənə da bərapaanə tə Əntaŋfə, ka tifyaginə nə Əntaŋfə ka ənja. Amma, ma bərapaanə tə Malaaɓa Ma'yanə, pooshi Əntaŋfə ka tifyaginə.
32 Ha'ə əsə, taɗa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə ŋga ənda, ka tifyaginə nə Əntaŋfə tə ci. Amma, taɗa wu patə bii bwaya uushi aashi Malaaɓa Ma'yanə, pooshi Əntaŋfə ka tifyaginə tə ci əndzə'i ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-45)

33 “Yoo, maɗa ŋunyikii nə ənfwa, ŋunyikii ndzaanə pookii. Maɗa bwayakii nə ənfwa, bwayakii ndzaanə pookii əsə. Acii ka pookii shiinə ənji ənfwa.
34 Ya unə rəhunyina, iitə mbeenuunə ka ba ŋunyi uushi, wiinə boo bwayakii nuunə kwa? Acii sətə pasə asəkə ədzəmə ŋga əndə cii kəya ba.
35 Ma ŋunyi ənda, ŋunyikii ndzaanə slənaakii, acii ŋunyikii nə aginaakii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwaya aginə nə ci.
36 Wanyinə ka banə koonə: ma uusərə ŋga ɗa gəŋwanə, taa wu patə, ka baabaginə nə ci patənə ŋga uushi'iitə pooshi nafakii ətə shi ca waɓə.
37 Waɓənə goonə nə ənjə a ŋgərə ka la koonə də gəŋwanə. Waɓənə goonə na ɓaarii tuunə taa pooshi 'waslyakəənə ashuunə, taa ka ma'waslyakə ənji nuunə.”

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

12:23 12.23 20.30-31. **12:24 12.24** 10.25. **12:28 12.28** Luka 17.21. **12:29 12.29** Isaa. 49.24. **12:30 12.30** Mar. 9.40; Luka 9.50. **12:31 12.31-32** 12.24. **12:33 12.33** 7.16-18. **12:34 12.34** 3.7. **12:36 12.36-37** Yak. 3.6-10.

38 Ma daba'əkii, hara maliminə da hara Farisanyinə a ba ka Yeesu:
“Maləma, ŋga'ə keenə ha ɗa sə ŋga hurəshishinə keena nee.”
39 Amma əŋki ci ka tii: “Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja, ənjitə
pooshi ka nə'utə bariya ŋga Əntaŋfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a
ɗa ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a
ɗa ka tii, maɗaamə ətə ɗii Əntaŋfə də *anabi Yunana.
40 Makə sətə baa Yunana vəɗə makkə da uusəra makkə asəkə hərəfinə,
ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a baanə vəɗə makkə da uusəra makkə
maŋgəɗəkii agi hanyinə.
41 Ma uusəra ŋga ɗa gəŋwanə, kadə nə ənji Niniva a maɗə, təya vii
ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii makə fii tii waazanə ŋga Yunana, kə
baa tii ka Əntaŋfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə
baanə ka ci.
42 Ma uusəra ŋga ɗa gəŋwanə, kadə nə miitə ɗii ŋwaŋuunə agyanə
hanyinə ŋga Saba a maɗə, kya vii ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii kə
ma'ya ki dzaɗə daga anə hanyinatə, kya shi aaɓii ŋwaŋwə Sulayimaanu,
kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu
ganə, amma pooshi unə agi fa waɓənaakii.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə ənyanə ŋga ginaaja (Luka 11.24-26)

43 “Maɗa kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka
hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ŋga əpisəka. Amma paa ci ka upaanə.
44 Ka banə nə ci ka naakii na: ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’
Maɗa kə ənyi ci aa dəvə, ca lapaa hakii gbəŋə, maslaabakii, mahaɗakii
ŋga'ə əsə.
45 Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə məɗəfə
ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya
ndzaanə. Wata ndzaanə ŋga əndətə a ɗagi təgugunə palee ka ŋga ŋukə.
Ha'ə ɗii na slənə də bwaya ənji ŋga zamanana.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii (Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

46 Ma Yeesu ma'ə agi waɓənə ka ənja, wata kə mbu'ya məci tii da
ndzəkəŋushi'inəkii, təya kəŋaanə agyə, təya ləgwa kaa təya waɓə da
Yeesu.
47 Wata əndə'i əndə a ba ka ci oo'i, “Watiitsə i muu tii da
ndzəkəŋushi'inəku kəŋə kəŋə agyə. Ŋga'ə ka tii nə waɓənə da hə.”
48 Əŋki Yeesu ka ci, “Wu saŋə nə yaaya? I wu nə ndzəkəŋushi'inəkya?”
49 Wata ca shiku tə lyawarənaakii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da
ndzəkəŋushi'inəki.
50 Acii taɗa wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ətə dadagyə a moo, ci nə
ndzəkəŋunəki da cikəŋunəki da yaayi.”

13

Misaali də əndə giirə slikərənə (Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)

1 Agi uusəratə rəŋwə ha'ə, Yeesu a maɗə asii, ca palə, ca ndzaanə ama
uunəvə kaa ca dzəgunə ka ənja.

12:38 12.38-39 16.1-4; Mar. 8.11-12. **12:38 12.38** Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. **12:40 12.40** Yun. 2.1; Mat. 27.63. **12:41 12.41** Yun. 3.5. **12:42 12.42** 1 Meem. 10.1-10. **12:45 12.45** 2 Piita 2.20. **12:50 12.50** 6.10.

2 Laŋə ka shaŋə nə daɓaala aɓiikii, see də makə ndərəvə ci aasəkə
kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, ənjə a kəŋaanə anə ndəra.
3 Kə slənyi ci də misaalinyinə ka baaba ka tii uushi'inə laŋə. Əŋki ci,
"Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə.
4 Ma ca giirə slikərənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa. Əginyinə a
ɗəmətə.
5 Harakii a kwaala ama pasla hatə ɗii hanyinə gi'u anəkii. Slikərənəkii
a givagi pii pii, acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara.
6 Makə cifə uusəra, wata magiva slikərənəkii a naa'ugi saakii, acii pooshi
slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə. Magiva slikərənəkii a huurəgi
saakii.
7 Hara slikərənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikərənəkii, dəhəkii
a pa'aanə ka ci, pooshi rəgwa ŋga gərənə.
8 Amma, ma hara slikərənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə vii
tii ŋunyi cifanə. Harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə,
harakii makkə pu'unə makkə pu'unə."
9 Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?
(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)
10 Wata *lyawarənə ŋga Yeesu a shi aaɓiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii,
"Ka mi saŋə cii kwa ɗa misaali, ha waɓə ka ənja?"
11 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Ma unə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii
ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwaŋuunaakii, əntaa ka tii.
12 Acii, ma əndətə kavə nəkii ka shii uushi'inəkii, ka ci tsakənə nə ənji
paaratəginə kaa ca shii ɗanə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə ɗii naakii
shiinə gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.
13 Ci nee unə cii kya waɓə ka tii də misaali, acii ka tsaamənə nə tii,
amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka
fanə, paa tii ka paaratəginə əsə.
14 Tii ca mbu'utəgi də waɓəətə waɓi Əntaŋfə ka ənji *Isərayiila da ma
anabi Isaaya ətə bii ci:
'Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.
Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.
15 Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.
Maci maɗamə tii ha'ə,
kaɗa kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aaɓiiki əsə,
nya mbəɗəpaa də tii.'
16 Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, acii agi neenə nə ginuunə, ha'ə
agi fanə nə liminuunə əsə.
17 Tantanyinə cii kya ba koonə: laŋə nə anabinyinə da ənji ŋga Əntaŋfə
mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə
mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə."

13:9 13.9 11.15. **13:12 13.12** 25.29. **13:14 13.14-15** Isaa. 6.9-10; Yooh. 12.40; Slənə 28.26-27.
13:17 13.17 1 Piita 1.10-12.

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə (Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

18 “Fatəmə ɗii kaa nya ba koonə sətə ci misaali ŋga əndə giirə slikərənə
a moo banə:
19 maɗa kə fii ənji waɓənə agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, amma
mapaaratəgimə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikəriitə kwaalii ahada rəgwa,
*Seetanə a shi, ca ɗəməgi waɓəətə giirə ənji a ədzəmətii.
20 Ma slikəriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga
Əntaŋfə, təya luu pii də mooɗasəka.
21 Amma pooshi waɓənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə
uushi'inə ŋga uundzə saa'i. Acii ha'ə, maɗa kə lii ŋgəra'wə da ciɓə tə
tii putə ŋga waɓənə ŋga Əntaŋfə, pii wata təya bwasee.
22 Ma slikəriitə kwaalii aagi dəhə əsə, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga
Əntaŋfə, amma putə ŋga buurə uushi'inə ŋga *duuniya da uuɗə gəna,
kə saawagi waɓənəkii, pooshi nafakii.
23 Ma slikəriitə kwaalii anə ŋunyi hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa waɓənə
ŋga Əntaŋfə, təya paaratəgi ŋga'ə, təya ndzaanə makə slikərəətə ca
vii ŋunyi cifanə, harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə,
harakii əsə makkə pu'unə makkə pu'unə.”

Misaali də kuzəna

24 Yoo, kə ɗii Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, “Ma ŋwaŋuunə
ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə ɗii də əndətə gi ka ləga
ŋunyi slikərənə asəkə raakii.
25 Ma davəɗə, ətsə taa wu patə ka ŋunyinə nə ci, wata əndə
daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii.
26 Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə uugi ŋgərə manjeevənə, wata
kuzənə a shigi ha'ə naakii.
27 Ənji slənə ŋga slanda rə a dzə ka banə ka ci, əŋki tii: ‘Slandana, əntaa
ŋunyi slikərənə ləgii ha? Aa dama ɗii gyavagi kuzənə agikəya?’
28 Wata ca ba ka tii: ‘Əndə daawaanə ɗii ha'ə.’ Ənji slənaakii a ba ka ci:
‘Ŋga'ə ka hə maɗa kə giinə ka mbuuɗəginə kwa?’
29 Amma ca ba ka tii: ‘Aa'aa'ə, bwaseemə, goona dzə ka mbuuɗəginə,
acii maɗa kə gyuunə ka mbuɗənə, ka mbuɗəənənə nuunə da i
aləkamaara atsakii.
30 Wa təya gərə patə. Maɗa kə mbu'ya saa'i ŋga cifanə, kadə nii kya
ba ka ənji slənə cifanə, aa təya mbuuɗəgi kuzənə zəku'i, təya pukəgərə
aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə ŋga raaki, nya pukəgərə aa
dəɓwə.’ ”

Misaali də manshiɗəɗə slikərənə (Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

31 Yeesu a ɗa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə,
kə ndzaa ci makə hi'u iza,* əndə a ŋgərə, ca ləgapanə gakii asəkə tsanə.
32 Slikərənəkii palee patə də ənshiɗəɗənə. Amma, maɗa kə girə, ka
ɗaginə ka dandza ka shaŋə. Əginyinə a shi, təya ɗa kuvənyinatii davə.”

Misaali də burəŋanə (Luka 13.20-21)

13:22 13.22 1 Tim. 6.9-10. **13:30 13.30** 3.12; Səniinə 14.14-15. * **13:31 13.31** Hi'ukii palee də ənshiɗəɗənə anə hanyinə ŋga Guɗe. Amma ma waɓənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila waɓi ci. **13:31 13.31** 17.20; Luka 17.6. **13:32 13.32** Əzaki. 17.23.

33 Yeesu a ɗa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci makə burəŋanə. Minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə ŋga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə.”

Da waɓənə ŋga Yeesu də misaali (Mar. 4.33-34)

34 Ma uushi'iitsə patə, kə waɓi Yeesu ka daɓaala də misaali, pooshi uushi cii kəya ba ka ənji yadə misaalikii.
35 Ma ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:
“Ka waɓənə nə nyi ka tii də misaalinyinə,
ka banə nə nyi ka tii sətə nji ma'umbeekii
daga ka 'watəginə ŋga duuniya.”

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali də kuzəna

36 Ma daba'əkii, kə bwasee Yeesu ka daɓaala, ca dəməgərə aasii. Wata lyawarənaakii a shi aaɓiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Batə keenə taa mi ci misaali də kuzənə a səkərə a moo banə.”
37 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma əndətə ləgii ŋunyi slikərənə, ci nə *Uuzənə ŋga ənda.
38 Ma ra, ci nə duuniya. Ma ŋunyi slikərənə əsə, tii nə ənji ŋga ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə. Ma kuzəna, tii nə ənji ŋga Seetanə.
39 Ma əndə daawaatə gi ka ləgavə kuzənəta, ci nə Seetanə. Ma saa'i ŋga cifanə, ci nə muudinə ŋga duuniya. Ənji slənə cifanə əsə, tii nə malaa'ikanyinə.
40 Makə sətə ci ənjə a dzatəgi də kuzhinyinə, ənjə a kaanə gunə, ha'ə na ɗa ka muudinə ŋga duuniya.
41 Kadə nə Uuzənə ŋga əndə a sləkee ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya dzatəgi də ənjitə ca kavə ənji ka ɗa 'waslyakəənə da ənjitə ca ɗa bwaya uushi'inə, təya fəɗəgi tə tii agi ŋwaŋuunaakii,
42 təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəɓə linyinətii.
43 Ma ənjitə da gooŋga ashitii əsə, ka ɓərənə nə tii makə uusəra agi ŋwaŋuunə ŋga Dəsənətii. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

Misaali də maŋgəɗə gəna

44 “Ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da maŋgəɗə gəna ətə upaa əndə'i əndə asəkə rə, ci ka ha ŋga uuzanə. Makə upaa ci, ca ənə ka ŋgəɗəginə davə. Ka mooɗasəkə nə ci ka shaŋə. Ca dzə ka ɗərəmagi də uushi'inaakii patə, ca ɗərəgi də rəta.”

Misaali də lu'ulu'u

45 “Ha'ə əsə, ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndətə ca alə ŋunyi lu'ulu'u.
46 Wata makə upaa ci ŋunyikii, ca dzə ka ɗərəmagi də uushi'inaakii patə, ca ɗərəgi də ŋunyi lu'ulu'uta.”

Misaali də slaaɗa

47 “Ha'ə əsə, ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da slaaɗa ətə kagərə ənji aagi uunəva, ca kaasha hərəfinə kama kama laŋə.
48 Makə nii slaaɗəkii, ənjə a əlyagi aanə ndəra, ənjə a ndzaanə ka tsəəkəgi ŋunyi hərəfinə aasəkə ɗəva. Bwayakii əsə, ənjə a pukəgi.

13:33 **13.33** 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** **13.34-35** 13.10-17. **13:35** **13.35** Jab. 78.2. **13:40** **13.40** 7.19; Yooh. 15.6. **13:41** **13.41** 24.31; Mar. 13.27. **13:42** **13.42** 8.12. **13:43** **13.43** Dan. 12.3; M.Gəŋw. 5.31; Mat. 11.15. **13:44** **13.44** Fil. 3.7-14.

49 Ha'ə na ɗa əsə uusəra ŋga muudinə ŋga duuniya. Kadə nə
malaa'ikanyinə a dzə ka tsəəkəgi bwaya ənji ahada ŋunyi ənja,
50 təya əjigərə tə tii aagi gunə. Davə tuunətii, təya tsəɓə linyinətii."

Kura uushi'inə da iirə uushi'inə
51 Yoo, Yeesu a ləgwa ka tii, ənki ci, "Kə fii unə uushi'iitsə patə kwa?"
Təya ba ka ci, "Awa, kə fii inə."
52 Wata ca ba ka tii, "Taɗa wu agi maliminə ndzaa ka lawara agi
ŋwaŋuunə ŋga dagyə, makə ŋga slanda yi nə ci, ətə ca ŋgiragi kura
uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii."

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)
53 Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca maɗə gatə, ca palə
saakii
54 aa hakii aa vəra, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka ənji asəkə *kuvə
də'watii. Kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya ba ahadatii, "Da
saŋə upaa əndətsə shiinə ha'a? Da upaa ci baawəɗa ŋga ɗa sə ŋga
hurəshishina?
55 Əntaa uuzənə ŋga əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama
nə məca? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə
ndzəkəŋushi'inəkəya?
56 Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkii pata? Da saŋə upaa
əndətsə sətsə ha'a?"
57 Wata təya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ŋgutə
vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci məghərəvənə. Amma ma gakii də vəra
da ahada ənji yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə."
58 Maɗamə Yeesu sə ŋga hurəshishinə laŋə davə putə ŋga ghatə vii
gooŋgatii.

14

Əntənə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma
(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)
1 Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, ŋwaŋwə anə hanyinə ŋga Galili, habara
ŋga Yeesu.
2 Ca ba ka ənji slənaakii, "Ci nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma. Kə ma'i
ci agi mamәətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəɗa ŋga ɗaaɗa sə ŋga
hurəshishinə ha'ə."
3 Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi,
ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma ɗii ci ha'ə, putə ŋga Hiroodiya, minə ŋga
ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki kaa
kya ndzaa ka minaakii.
4 Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəɓeemə ha ŋgərə tə Hiroodiya
ka minaaku shaŋə."
5 Kə mwayi Hirudusə ɓələginə tə Yoohana, amma ŋgwaliikii acii
daɓaala, acii kə ŋgirə tii tə Yoohana ka anabi.
6 Makə zhi'wa kumənə ŋga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, kə uji
uuzənə ŋga Hiroodiya uncitə minəkii akəŋwacii ənja. Ha'ə, kə kaɗeesəkə
ka Hirudusə.

13:50 13.50 8.12. **13:53 13.53** 7.28. **13:54 13.54** Yooh. 7.15. **13:55 13.55** Yooh. 6.42. **13:57 13.57** Yooh. 4.44. **14:2 14.2** 16.14. **14:3 14.3-4** Leew. 18.16; 20.21; Luka 3.19-20. **14:5 14.5** 21.26; Mar. 11.32; Luka 20.6.

7 Ca ɗa ka ki aləkawalə də jiɗə oo'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki.
8 Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə ŋga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, “Ŋga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa.”
9 Makə fii ŋwaŋwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putə ŋga jiɗəətə ji'i ci da putə ŋga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki.
10 Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nə ŋga Yoohana a furəshina.
11 Makə lyagi ənji, wata ənjə a kira asəkə kəŋwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci.
12 Wata lyawarənə ŋga Yoohana a shi, təya ŋgərə waakii, təya dzə ka ŋgədəginə. Ma daba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə ɗii.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

13 Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii daɓaala ha'ə, təya bwasee ka vəranatii, təya nə'u tə ci də sədətii.
14 Yeesu a jimagərə asəkə kumbawalə aanə ndəra. Makə nee ci ka daɓaala laŋə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədəpaa də ənji bwaneatii.
15 Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aaɓiikii, əŋki tii, “Kə ɗii kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vəranyinə ka ɗərə zəmə ka natii na.”
16 Wata Yeesu a ba ka tii, “Pooshi bwatya ŋga dzənatii. Unə nə vii ka tii zəma.”
17 Təya ba ka ci, “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfinə bəra'i nəndə acii inə.”
18 Wata ca ba ka tii, “Kiramə ka nyi.”
19 Ca ba ka daɓaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzəna, ca ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca maɗee ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə ənтaŋfə, ca ɓaatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka daɓaala.
20 Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəəkətə tə ətə mbədaanə, ɗəvə pu'u aji bəra'i.
21 Ma ənjitə agi zəməta, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsaŋə nə makinə da manjeevənə.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)

22 Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa taŋəgi uunəva, kaa ca ba ka daɓaala a palə satii.
23 Ma ənji agi palənə satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa giŋwə, ci daanəkii, kaa ca ɗa də'wa. Kə uugi vədə ɗanə, ci daanəkii nə əndə davə,

24 dzaɗə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii laŋə dərəva nə məɗə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə ashi kumbawala.

14:13 14.13-21 15.32-39. **14:14 14.14** 9.36. **14:20 14.20** 2 Meem. 4.43-44. **14:23 14.23** 5.1; Luka 5.16.

25 Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, wata Yeesu a dzə aaɓii
lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə.
26 Makə nee lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ŋgwaləgi tii
ka shaŋə, əŋki tii, “Wiitsə ɓərəhinə!” təya kaala vurənə.
27 Amma pii Yeesu a waɓə ka tii, əŋki ci, “Baneemə ka mooɗəfuunə.
Nyi əna, goona ŋgwalə!”
28 Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, “Slandana, maɗa hə ətsə tanyi, bawə ka
nyi, kaa nya dzə aaɓiiku anə ma'inə.”
29 Yeesu a ba ka ci, “Shiwa!” Wata Piita a jiməgərə asəkə kumbawala,
ca wii anə ma'inə, ca dzə aaɓii Yeesu.
30 Amma, makə nee ci ka məɗə anə ma'inə, ca ŋgwaləgi. Wata ndzaŋə
lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, “Slandana, luupaa tə nya!”
31 Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci,
“Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka
wiinə anə ma'inə kwa?”
32 Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata məɗə a dədəkə.
33 Lyawarənaakii a gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu,
təya ba, “Tantanyinə, *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə (Mar. 6.53-56)

34 Makə taŋəgi tii uunəva, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə.
35 Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətsə shi. Wata təya sləkee taa
dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwanea patə.
36 Təya kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təɓətə.
Patənə ŋga ənjitə təɓətə, kə mbə'i tii.

15

Alə'aada ŋga dzədzəshi'inə (Mar. 7.1-13)

1 Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusaliima aaɓii Yeesu,
təya ləgwa ka ci, əŋki tii,
2 “Ka mi saŋə ci lyawarənaaku a taŋəgi alə'aada ŋga dzədzəshi'inaama?
Acii ma təya, paa tii agi yiɓəgi ciinətii taabu'u zəmənətii.”
3 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ya unə noona, ka mi dee cuuna taŋəgi bariya
ŋga Əntaŋfə putə ŋga alə'aada goona?
4 Acii kə bii Əntaŋfə oo'i: ‘Ɗuunətə tə i duu da muu. Taa wu waɓi bwaya
uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a ɓələgi tə ci.’
5 Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəɓee əndə
a vii ka dii taa məci, maɗa bii ci ka tii: ‘Ma sənа, kə vii nyi ka Əntaŋfə’,
taɗa paa ci ɗuunətə tə tii ma'ə, pooshi haala.
6 Də ha'ə bwasee unə ka waɓənə ŋga Əntaŋfə putə ŋga alə'aada goonə.
7 Unə ənjitə ca nə'u tə Əntaŋfə də mooɗəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə
anabaakwaanə ŋga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i:
8 ‘Ma ənjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi,
Amma, ma ədzəmətii, dzaɗa da nyi ka shaŋə.
9 Zaɓə nə paslənatii tə nyi,
acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja,

14:25 14.25 Ayb. 9.8. **14:26 14.26** Luka 24.37. **14:30 14.30-32** 8.26. **14:31 14.31** 6.30; 8.26; 16.8; 17.20; Luka 12.28. **14:33 14.33** 16.16; 27.54; Mar. 15.39. **14:36 14.36** 9.20. **15:2 15.2** 23.25; Luka 11.38-39. **15:4 15.4** Shig. 20.12; 21.17. **15:7 15.7-9** Isaa. 29.13.

banə ŋga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki.’ ”

Uushi'iitə ca ajijinətə tə ənda (Mar. 7.14-23)

10 Wata Yeesu a 'waa'watə daɓaala aaɓiikii, ca ba ka tii, “Fatəmə, una paaratəgi:
11 Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca ajijinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca ajijinətə tə ci.”
12 Wata lyawarənaakii a shi aaɓiikii, təya ləgwa ka ci, “Kə shii hə oo'i, ma waɓəətsə bii hə, kə kulii aasəkə Farisanyinə nii?”
13 Ca ba ka tii, əŋki ci, “Taɗa ŋgutə slikərənə giva patə, maɗa əntaa Daadə ətə dadagyə ləgii, ka mbuɗəginə nə ənji.
14 Bwaseemə ka tii, goona buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Maɗa muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaalagərə aa gu'u.”
15 Amma əŋki Piita ka ci, “Bawə keenə taɗa mi ci misaalitsə a moo banə.”
16 Ca ba ka tii, “Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə ŋga ənjitsə kwa?
17 Asee, ma'ə unə mapaaratəgimə. Taɗa mi patə dzəgərə da ma ənda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi.
18 Amma, ma sətə ca shigi da ma ənda, a ədzəmə ca shigi. Ci ca ajijinətə ənda.
19 Acii a ədzəmə nə əndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka ɓələ ənda, ca aləhiinə, ca ɗa badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca waɓə bwaya uushi'inə aashi ənda.
20 Wiitsə tsarə ŋga uushi'iitə ca ajijinətə ənda. Amma, ma adənə yadə yiɓəgi ciinə, pooshi ka ajijinətə ənda.”

Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu (Mar. 7.24-30)

21 Wata Yeesu a maɗə gatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Tiira da ŋga Sidoonə.
22 Ma anə hanyinəkii, tə'i əndə'i mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, əŋki ki, “'Ya'ə Slandana, jijinə ŋga *Dawuda, nəhuu təgunuunaakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka shaŋə.”

23 Amma, majikəmə Yeesu ka ki taɗa rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a əntsahə aaɓiikii, təya kədii aciikii, əŋki tii, “Bawə ka ki, wa kya dzə satə, acii agi shinə nə ki də nə'unə taamə də wazənə laŋə.”
24 Yeesu a jikəvə, əŋki ci, “Ma sləkee ənji ka nyi, wata ka ənji *Isərayiila tanə, acii makə maza bagiinə nə tii.”
25 Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaa səɗə Yeesu, əŋki ki, “'Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi.”
26 Yeesu a ba, “Pooshi ŋga'ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə.”
27 Əŋki miitə, “Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii.”
28 Yeesu a ba ka ki, “Mina, laŋə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uuɗə, ka ɗanə nə ənji ka hə.” Wata kə mbə'i uuzənatə ka saa'ita.

15:11 15.11 Slənə 10.15; 1 Tim. 4.4; Tit. 1.15. **15:14 15.14** 23.16,24; Luka 6.39; Rooma 2.19. **15:19 15.19** Gal. 5.19-21. **15:22 15.22** 20.30-31. **15:24 15.24** 10.6; Rooma 15.8. **15:28 15.28** 8.13.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea laŋə

29 Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɗə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə
ŋga Galili, ca ndərəgi aanə ɗaŋgəra, ca ndzaa dasə davə.
30 Ənji ɓəzəkii a dzə aaɓiikii, təya kərə ənji bwaneanyinə kama kama,
maɓiiyi ənja, mahurəməsə ənja, muurəfina i kadəguləmina da hara ənji
bwaneanyinə laŋə. Təya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbəɗəpaa də tii.
31 Makə nee ənji kadəguləmə a waɓə, maɓiiyi ənji əsə, kə ənyi
ilənyinatii ka guuŋunə, mahurəməsə ənji əsə, watiinə ka wiinə,
muurəfinə əsə, watiinə ka neenə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə
ka shaŋə. Wata təya ɗuunətə tə Əntaŋfə ŋga ənji *Isərayiila.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwaɗə
(Mar. 8.1-10)

32 Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aaɓiikii, ca ba ka tii, “Agi
nəhənə nə nyi təgunuunə ŋga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii aɓiiki
ənshinə, pooshi tii da sə ŋga kavənə aa matii. Pa nya moo təya palə
də maɗəfənə, acii ga maɗəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa.”
33 Wata lyawarənaakii a ba ka ci, “Ya ənə, da upaanaamə zəmə bahə
zəməvənə ka ənjitsə laŋə ha'ə ganə agi bilina?”
34 Yeesu a ləgwa a matii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Təya ba ka
ci, “Buroodi məɗəfə da uuji hərəfinə.”
35 Wata ca ba ka daɓaala, kaa təya ndzaanə patə.
36 Ca ŋgərə burooditə məɗəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca
ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təəkəpaa ka ənja.
37 Patənatii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a tsəəkətə ətə
mbəɗaanə, ɗəvə məɗəfə.
38 Ma ənjitə agi zəməta, dəbu'u ənfwaɗə, tsaŋə nə makinə da man-
jeevənə.
39 Wata ca ba ka daɓaala, kaa təya palə satii. Ma daba'əkii, ca ndərəvə
aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə ŋga Magadanə.*

16

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-13; Luka 12.54-56)

1 Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aaɓii Yeesu, kaa təya
təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca ɗa ka tii sə ŋga hurəshishinə ətə ca ɓaarii
oo'i, tə'i ci da baawəɗa ŋga Əntaŋfə.
2 Əŋki Yeesu ka tii, “Ma uusəra a kula, maɗa dizə nə səkəntaŋfə, agi
banə nuunə: ‘Pooshi ha ka tsəfənə doorə.’
3 Ma tsəɗakə əsə, maɗa tsaaməgyuunə aagi əntaŋfə, una nee dizə təku
təku nə ha, agi banə nuunə: ‘Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.’ Maɗa
tsaaməgyuunə aagi əntaŋfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha
a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də ndzaanə ŋga
zamanana.
4 Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya ŋga
Əntaŋfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a ɗa ka tii sə ŋga hurəshishinə.
Amma, pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a ɗa ka tii, maɗaamə ətə ɗii
Əntaŋfə də anabi Yunana.” Makə waɓi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

15:29 15.29 5.1. **15:32 15.32-39** 14.13-21. **15:32 15.32** 9.36. * **15:39 15.39** Magadanə: uushi rəŋwə da Magədala. Mitə vəranə ŋga Magədala nji Mariyaama Magədalina. **16:1 16.1-4** 12.38-39; Luka 11.16,29-30. **16:1 16.1** Yooh. 6.30.

*Burəŋanə ŋga *Farisanyinə da ŋga *Sadukinyinə (Mar. 8.14-21)*

5 Ma təya dzə də taŋənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a
buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ŋgərəənə buroodi.
6 Yeesu a ba ka tii, “Nəhəmə noonə na acii burəŋanə ŋga Farisanyinə
da ŋga Sadukinyinə.”
7 Makə fii tii ha'ə, təya gwaŋə ka waɓənə ahadatii, əŋki tii, “Ma bii ci
ha'ə, ətə pooshi amə ŋgiraanə buroodi.”
8 Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, kə əki
gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna waɓə agyanə ghatə buroodya?
9 Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaaratəgimə kuna? Kə zaanə koonə nə
buroditə tufə ətə agi ənji dəbu'u tufə kwa? Dəvə moonə tsəəkətuunə tə
ətə mbəɗaana?
10 Aa ya buroditə məɗəfə əsa, ətə agi ənji dəbu'u ənfwaɗa? Ɗəvə
moonə tsəəkətuunə tə ətə mbəɗaana?
11 Iitə təkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya waɓə koonə ənə,
əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na acii burəŋanə ŋga Farisanyinə
da ŋga Sadukinyinə.”
12 Wata təya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa təya nəhə
natii nə acii burəŋaatə ci ənjə a ɗa də buroodi. Amma, wa təya nəhə
natii nə acii dzəgunənə ŋga Farisanyinə da ŋga Sadukinyinə.

*Banə ŋga Piita oo'i, Yeesu nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə (Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)*

13 Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vəranə ŋga Kayisariya
Filipi. Makə gi ci, kə ləguyi ci ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Ya nyi *Uuzənə
ŋga ənda, wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?”
14 Əŋki tii, “Agi banə nə hara ənji, hə nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma.
Əŋki hara ənji, hə nə anabi *Iliya. Hara ənji əsə, əŋki tii, hə nə Irimiya
taa əndə'i anabi ŋga ŋukə.”
15 Yeesu a ba ka tii, “Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?”
16 Simoonə Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Mataɗəkii,* Uuzənə ŋga
Əntaŋfə Əndə vii əpinə.”
17 Yeesu a ba ka ci, “Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə, uuzənə ŋga
Yunana. Acii əntaa əndə shiŋkinə ɓaarəgi ətsə ka hə, amma Daadə ətə
dadagyə ɓaarəgi ka hə.
18 Wanyinə ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə
paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaaki. Taa wa, pooshi na palee ka
ŋgeerənə ŋga Ikəliisiyakii.
19 Ka viinə nə nyi ka hə lakila ŋga makuvə ŋga ŋwaŋuunə ŋga dagyə.
Taa mi patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə əsə, taa
mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə.”
20 Wata Yeesu a ɗa ka lyawarənaakii bariya də ŋgeerənə tuu'inə,
“Goona ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə tsarə ŋga əntəətə nii kəya əntə (Mar. 8.31–9.1; Luka 9.22-27)

21 Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka lyawarənaakii oo'i,
tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma dava, ka sanə nə ci ciɓənyinə laŋə

16:6 16.6 Luka 12.1. **16:7 16.7-9** Mar. 6.52. **16:8 16.8** 14.31. **16:9 16.9** 14.20. **16:10 16.10** 15.37. **16:14 16.14** 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. * **16:16 16.16** Waatoo, Aləmasiihu. **16:16 16.16** 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. **16:18 16.18** Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. **16:19 16.19** Luka 11.52; Mat. 18.18; Yooh. 21.15-17. **16:20 16.20** 17.9.

acii gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə, ənjə a ɓələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ca maɗətə agi maməətə ənja.
22 Makə fii Piita ha'ə, wata ca kəsəgi tə ci aataŋgala, ca wazə ka ci, əŋki ci, “Wa Əntaŋfə a dzagi ətsa, Slandana, pooshi ətsə ka ɗanə shaŋə!”
23 Amma Yeesu a zə'wugi aaɓii Piita, əŋki ci ka ci, “Dzəgi aɓiiki, *Seetanə! Hərəmbəɗə nə hə ka nyi. Acii ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə, ənta ŋga Əntaŋfə.”
24 Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi.
25 Taɗa wu patə ca ɗa gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taɗa wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii.
26 Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Maɗa kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii.
27 Acii kədəhə nə Uuzənə ŋga əndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə ŋga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ənda.

28 Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka shinə ŋga Uuzənə ŋga ənda, kaa ca ndzaa ka ŋwaŋwa.”

17

Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)

1 Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkəŋuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə.
2 Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, ɓərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca ɗagi tyaslyaslya makə əmputə kəbənə.
3 Wata ma təya nee, watiitsə i Muusa da anabi *Iliya, təya waɓəshi da Yeesu.
4 Wata Piita a ba ka Yeesu, “Slandana, ŋga'ə ɗii makə ganə niinə. Maa ŋga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.”
5 Ma ci ma'ə agi waɓənə ha'ə, wata məzhiɗəkwatyaminə ətə ca ɓərə a zaɗəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a waɓə agi məzhiɗəkwatyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uuɗagi səkəki. Famə tə ci.”
6 Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ŋgwalənə a ɗa tə tii ka shaŋə, təya kwaalagi aa panə aanə kəŋwaciinətii.
7 Wata Yeesu a əntsahə aaɓiitii, ca təɓətə tə tii, ca ba, “Maɗətəmə, goona ŋgwalə.”
8 Makə maɗee tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, maɗaamə Yeesu.

16:21 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2. **16:27 16.27** Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12. **16:28 16.28** 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. **17:1 17.1** 5.1. **17:2 17.2-8** 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5 17.5** 3.17.

9 Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, “Goona ba
taa ka wu tə sətsə nee unə. See daba'ə maɗənaaki agi mamәətə ənja, nyi
*Uuzənə ŋga ənda.”
10 Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Aa mi ɗii ci maliminə a ba oo'i,
Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”
11 Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka
haɗatəgi də patənə ŋga uushi'inə.
12 Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya shinə. Mashiimə ənji
tə ci, təya ciɓə də ci makə sətə kaɗeesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə
nə təya ciɓə də Uuzənə ŋga əndə əsə.”
13 Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iliyatə cii kəya waɓə
agyanəkii, ci nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci (Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

14 Ənyanatii aaɓii daɓaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə
akəŋwacii Yeesu,
15 ca ba, “Slandana, nəhuu təgunuunə ŋga uuzənaaki. Tə'i ma'idə'ida
ashikii, agi ɗanə tə ci ka shaŋə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka
əndə'i ha, aagi ma'inə.
16 Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka
mbəɗəpaanə də ci.”
17 Əŋki Yeesu, “'Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i
tə Əntaŋfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci
sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii ɗii!”
18 Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ashi
uuzəəta. Pii wata kə mbə'i uuzəəta.
19 Ma daba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aaɓii Yeesu daanətii, təya
ləgwa ka ci, “Mi saŋə ɗii təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?”
20 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Putə ŋga gi'uunə ŋga gi'inə goonə tə nyi.
Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata
makə hi'u iza,* [
21 1Amma, ma tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbeenə
ənji ka lyaakaginə.”] kaɗa ka banə nuunə ka giŋuna: ‘Duu aa hatə!’ ka
dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kaɗee ka ŋgeerənə goonə.

Ənənə ŋga Yeesu ka waɓənə agyanə əntənaakii (Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

22 Guŋənə ŋga lyawarənə ŋga Yeesu patə anə hanyinə ŋga Galili, wata
ca ndzaŋə waɓənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Kədəhə nə ənji ka viinə
tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja,
23 təya ɓələgi tə ci, amma ka maɗeenə nə ənji ka ci agi mamәətə ənja
ka makkənə ŋga uusəra.” Makə fii tii ha'ə, wata səkə ŋga lyawarənaakii
a ɓəzəgi kuzhiɗə kuzhiɗə.

*Ki'i tsəkə ŋga *yi ŋga Əntaŋfə*

17:9 17.9 16.20. **17:10 17.10-11** Mal. 3.23-24; Mat. 16.14. **17:12 17.12-13** 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **17:17 17.17** Dzək. 32.5,20. * **17:20 17.20** Hi'ukii palee də ənshiɗəɗənə anə hanyinə ŋga Guɗe. Amma ma waɓənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila waɓi ci. **17:20 17.20** 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6. **17:22 17.22-23** 16.21.

24 Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə
ŋga yi ŋga Əntaŋfə a dzə aaɓii Piita, təya ləgwa, əŋki tii: “Ya saŋə, agi
ki'inə nə maləmə goonə tsəkə ŋga yi ŋga Əntaŋfə nii?”
25 Əŋki Piita, “Də ŋga'ə nə ci agi ki'inə.” Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a
waɓə ka ci zəku'i, əŋki ci, “Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəɓee ki'i
tsəkə ka meeminə ŋga *duuniyana? Manjeevənatii nii, anii hara ənja?”
26 Əŋki Piita, “Hara ənji dəɓee tsəkənə.” Wata Yeesu a ba, “Makə ha'ə
ɗii, madəɓeemə manjeevənatii a tsəkə.
27 Amma, acii gaaŋwa ɓəzee ka səkətii, ma ɗanəku, duu aama uunəva,
ha kagərə maŋgəlaŋa aagi ma'inə. Ma hərəfiitə 'watəgi hə kəsənə, ka
lapaanə nə hə kwaɓa a makii bahə ki'inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə
ka tii.”

18

Wu saŋə palee də gawuuna?
(Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48)

1 Ma ka saa'ikii ha'ə, wata *lyawarənə ŋga Yeesu a shi aaɓiikii, təya
ləgwa amakii, əŋki tii, “Wu saŋə palee də ɗuunuunə agi ŋwaŋuunə ŋga
dagya?”
2 Wata Yeesu a 'watə tə əndə'i uundzə uuzənə, ca kəŋee ka ci ahadatii,
3 ca ba, “Tantanyinə cii kya ba koonə: maɗa mazhi'weemə unə ka
noonə nə makə ŋga uuji manjeevənə, pooshi unə ka upaa dəmənə aagi
*ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə.
4 Taa wu həətəpaa naakii nə, ca ndzaanə makə ŋga uuzəəna, ci palee
də ɗuunuunə agi ŋwaŋuunə ŋga dagyə.
5 Taa wu liwə uuzənə, maɗa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa.”

Uushi'iitə na ɗa tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə
(Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2)

6 “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi gooŋga kaa
ca pu'u, gəɗə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, ca lipəgərə aagi
uunəva, acii sətə na upaa tə ci.
7 Tə'i ŋgəra'wə ashi ənji *duuniya, acii tə'i sətə ca kavə ənji ka ɗa
'waslyakəənə. Pooshi səndə ca təŋapaa tsarə ŋga uushi'iitsə ka ɗanə.
Amma kə ɗii anə əndətə ca kavə əndə ka ɗa 'waslyakəənə.
8 “Maɗa ciinəku taɗa səɗəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, lagi, ha
kagi. Gəɗə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə taa
səɗa, acii ndzaanə da i ciinə bəra'i taɗa səɗə bəra'i, amma ənjə a ka tə
hə aagi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
9 Maɗa ginəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi.
Gəɗə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə də ginə rəŋwə, acii
ndzaanə da i ginə kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə.”

Misaali də baga ətə zagi
(Luka 15.3-7)

10 “Nəhəmə noonə na, acii goona bərapaa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa.
Wanyinə ka banə koonə: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patə nə tii ka
ndzaanə akəŋwacii Daadə ətə dagyə. [
11 Acii ma shi *Uuzənə ŋga ənda, ka luupaa tə maza ənja.]

17:24 17.24 Shig. 30.13. **18:1 18.1** Luka 22.24. **18:3 18.3** 19.14; Mar. 10.15; Luka 18.17.
18:4 18.4 23.12. **18:5 18.5** Luka 10.16. **18:8 18.8-9** 5.29-30. **18:10 18.10-14** Yooh. 10.11-15.

12 Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo bana? Yaci tə'i əndə da
bagiinaakii gya'ə saŋa, wata rəŋwə agitii a zagya, iitə ɗanəkəya? Əntaa
ka bwaseenə nə ci ka ətə əliŋə pu'unə aji əliŋə ka zəmənə, ca palə ka alə
tə ətə rəŋwə zagi kwa?
13 Maɗa kə nee ci, tantanyinə cii kya ba koonə: ka ɗanə nə ci mooɗasəkə
putə ŋga rəŋwə ətə sha zii, palee ka putə ŋga əliŋə pu'unə aji əliŋə ətə
mazamə.
14 Ha'ə əsə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, əntaa də uuɗənaakii zaginə
taa rəŋwə agi uuji manjeeviitsa."

Ndzəkəŋunə ətə slənyi 'waslyakəənə

15 "Maɗa kə ɓəzee əndə nə'unə makə hə ka səkəku, ma ɗanəkwa, duu
aaɓiikii, ha dzə ka ɓaarii ka ci 'waslyakəənaakii ahadoonə, unə bəra'i.
Maɗa kə luuvə ci 'waslyakəənaakii, kə zhi'wavə hə də əndətə aa rəgwa
ətsa.
16 Amma, maɗa maluumə ci 'waslyakəənaakii, 'waanə tə əndə rəŋwə
taa ənji bəra'i atsaku, kaa ənji bəra'i taa makkə a mbee ka vii seeda anə
patənə ŋga sətə bii ənji.
17 Maɗa kə kaaree ci ka fa waɓənatii, bawə ka Ikəliisiya. Maɗa kə
kaaree ci ka fanə tə Ikəliisiya əsə, geegimə ka ci makə əndətə pooshi
ahadoonə taa *ənji luu tsəka."

Anətənə da pərəginə

18 "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa mi patə anətuunə ganə a duuniya,
ma'anəkii dagyə ətsa. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgyuunə ganə a duuniya,
mapərəkii gatə dagyə ətsa.
19 "Wanyinə ka tsakə banə koonə əsə: maɗa kə anətə ənji bəra'i uura
agyuunə kaa təya kədii taa mi patə, ka ɗanə nə Daadə ətə dagyə ka tii tə
səkii.
20 Acii taa da patə liɓə ənji bəra'i taa makkə agi ləməki, davə nə nyi
ahadatii."

Misaali də mava ətə naanagi ka tifyagi 'waslyakəənə ka ənda

21 Ma daba'əkii, wata Piita a shi aaɓii Yeesu, ca ləgwa ka ci, əŋki ci:
"Slandana, moonə səɗə saŋə ɗanə əndə ka nyi 'waslyakəənə, nya tifyagi
ka ca? Səɗə məɗəfə kwa?"
22 Yeesu a ba ka ci, "Pooshi. Əntaa wata səɗə məɗəfə bii nyi koonə.
Amma, məɗəfə səɗə ha'ə məɗəfə pu'unə.
23 Acii ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, mbərə mbərə nə ci da əndə'i ŋwaŋutə
mwayi ɓaanatənə taa iitə nə gəna acii maviinaakii.
24 Ma ca 'watəgi ɓaananə ha'ə, wata ənjə a kira ka ci mavatə cii kəya
nə'u tə ci milyoonyinə ŋga kwaɓa.
25 Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahə kaa ca ki'i kwaɓatə ci
ŋwaŋwə a nə'u tə ci. Wata ŋwaŋwə a ba ka ənjə a ɗərəmagi də ci da
minaakii da manjeevənaakii da uushi'inaakii patə, kaa ənjə a shii ki'i də
kwaɓakii.
26 Makə fii mavatə ha'ə, wata ca kulagi akəŋwacii ŋwaŋwa, ca dza ciinə,
ca ba: 'Tuutəta'ə, əsuu ədzəma, ka ki'iginə nə nyi ka hə gənaaku patə.'
27 Wata ŋwaŋwə a nəhə təgunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tə ci.
Mavatə a palə saakii.

18:14 18.14 6.10. **18:15 18.15** Leew. 19.17; Gal. 6.1. **18:16 18.16** Dzək. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19. **18:17 18.17** Tit. 3.10. **18:18 18.18** 16.19; Yooh. 20.23. **18:19 18.19** 7.7. **18:20 18.20** 28.20. **18:22 18.22** 'Wat. 4.24. **18:23 18.23** 25.19. **18:27 18.27** Luka 7.42.

28 Amma, makə pyalə ci saakii, wata ca lapaa əndə'i mava makə ci ətə
cii kəya nə'u tə ci dəmənə ŋga *hwaslə gya'ə tanə. Wata ca tərəɗəgi
kəjeerənə a uura mavata, əŋki ci: ‘Ki'iwu ka nyi dəmənaaki!’
29 Wata mavatə a kulagi akəŋwaciikii, ca dza ciinə, əŋki ci: ‘Tuutəta'ə,
əsuu ədzəma, ka ki'inə nə nyi ka hə dəmənaaku.’
30 Amma kə naanagi ci, wata ca kərə tə ci aa furəshina, see maɗa ki'igi
ci dəməətə atsakii.
31 “Makə nee hara maviinə ka sətə slənyi, kə zhima tə tii asəkətii. Wata
təya palə aaɓii ŋwaŋwa, təya bagi ka ci sətə slənyi patə.
32 Makə fii ŋwaŋwə ha'ə, wata ca 'wagərə tə mavatə ɗii ha'ə. Ŋwaŋwə
a dzaana tə ci, əŋki ci: ‘Ma hə, bwaya mava nə hə. Kə tifyagi nyi ka hə
patənə ŋga kwaɓatə nji nya nə'u tə hə putə ŋga kədiinaaku aciiki.
33 Pooshi diɓə ha nəhə təgunuunə ŋga guva-slənaaku makə sətə nyihə
nyi naaku kwa?’
34 Kə ɓəzhi səkə ŋga ŋwaŋwə ka shaŋə. Wata ca sləkee ka ənjə a pa'əgi
tə mavatə a furəshina, ənjə a ciɓə də ci, see maɗa ki'igi ci patənə ŋga
gənata.”
35 Yeesu a uudəpaa waɓənə, əŋki ci, “Ha'ə əsə nə Daadə ətə dadagyə
a ɗa ka taa wu patə agyuunə, maa pooshi ci tifyagi ka ndzəkəŋuci
'waslyakəənaakii də ədzəmə rəŋwə.”

19

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə
(Mar. 10.1-12)

1 Makə uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca maɗə anə hanyinə ŋga
Galili, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya ataŋəgi gəərə ŋga Urədunə.
2 Daɓaala laŋə nyi'u tə ci, ca mbədəpaa də ənji bwanea.
3 Hara *Farisanyinə a dzə aaɓiikii ka təkənə tə ci də ləgwanə amakii,
əŋki tii, “Ya ənа, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii
putə ŋga taa ŋgutə uushi kwa?”
4 Ca ənəgi ka tii, “Pooshi unə jaŋgii asəkə malaaɓa ləkaləkatə kwa? Ma
bii ca: ‘Ma ka 'watəginə, ŋgurə da minə ghənyi Əntaŋfə tə ənja.’
5 Əntaŋfə a ba: ‘Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləɓə
tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.’
6 Də ha'ə, ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. Aciikii, ma
sətə gəŋutəgi Əntaŋfə, ga əndə a təkee.”
7 Farisanyinə a ba ka Yeesu, “Aa, acii mi ɗii bii Muusa, wa əndə a vii ka
minə ləkaləkatə ŋga lakəginə tə ki, ca lakəgi tə kya?”
8 Yeesu a ba ka tii, “Putə ŋga ndalənə ŋga ədzəmuunə kapaa Muusa
koonə rəgwa ŋga lakəgi makinə goonə. Amma, ma ŋga ŋukə, saa'i ŋga
'watəginə ŋga duuniya, əntaa ha'ə.
9 Wanyinə ka banə koonə: taa wu patə lakəgi minaakii putə ŋga əndə'i
uushi pamə tsaŋə da aləhiinə, ca ŋgərə əndə'i, kə ali ci hiinə ətsa.”
10 Lyawarənaakii a jikəvə ka ci, “Maɗa ha'ə ahada i ŋgurə tii da
minaakii ətsa, əntaa gədə ndzaanə yadə ŋgərəshinə dəŋwa'ə kwa?”
11 Amma ca ba ka tii, “Ma dzəgunəətsa, əntaa taa wu ca luu, amma see
ənjitə vii Əntaŋfə ka tii.

18:33 18.33 5.7. **18:34 18.34** 5.26. **18:35 18.35** 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13. **19:1 19.1** 7.28; Luka 9.51. **19:4 19.4** 'Wat. 1.27. **19:5 19.5** 'Wat. 2.24; Af. 5.31. **19:7 19.7** 5.31. **19:9 19.9** 5.32; Luka 16.18. **19:10 19.10** 1 Koor. 7.1.

12 Acii tə'i rəgwanyinə kama kama ətə pooshi ənji ka ŋgərəshinə: tə'i hara ənji, putə ŋga poonə tə tii ha'ə, paa tii ka ŋgərəshinə. Hara ənji əsə, ənji saawee ka tii. Hara ənji əsə, paa tii ka ŋgərəshinə putə ŋga ŋwaŋuunə ŋga dagyə. Ma əndətə ca mbee ka luu dzəgunəətsa, wa ca luu."

Ɗaanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə (Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

13 Ma daba'əkii, kə kirə ənji manjeevənə ka Yeesu, kaa ca ɗaanə ciinə aanətii, ca ɗa ka tii də'wa. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja.

14 Amma Yeesu a ba, "Uneemə ka manjeevənə, kaa təya shi aaɓiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də ŋwaŋuunə ŋga dagyə."

15 Ca ɗaanə ciinə aanətii. Ma daba'əkii, ca maɗə davə, ca palə saakii.

Əndə gəna (Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

16 Ma ka əndə'i uusəra, kə shi əndə'i əndə aaɓii Yeesu, ca ləgwa, əŋki ci, "Maləma, ŋgutə ŋunyi slənə saŋə slənəki, kaa nya upaa də əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?"

17 Əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi dee cii kwa ləgwa ka nyi agyanə sətə ŋunyikəya? Rəŋwə dyaŋə nə ŋunyi Ənda. Maɗa ŋga'ə ka hə nə upaa əpiitsa, nə'utə *bariya."

18 Əndətə a ləgwa ka ci, "Ŋgutə tsarə ŋga bariya da?" Yeesu a ba ka ci, "Ga ha ɓələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda,

19 gaɗee ka i duu da muu, uuɗuu tə əndətə aɓiiku makə sətə cii kwa uuɗə naaku na."

20 Əŋki uundzə dagwatə ka ci, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi. Ŋgutə mbəɗaanə ka nyi, kaa nya nə'uta?"

21 Yeesu a ba ka ci, "Maɗa kə mwayi hə ndzaanə makətsəɗəkii, duu ka ɗərəmaginə də uushi'inaaku patə, ha təəkəpaa kwaɓakii ka maaghiinə. Maɗa kə ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə aɓii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi."

22 Makə fii uundzə dagwatə ha'ə, ca palə saakii də maɓətəsəka, acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

23 Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, dzawə dərəva nə dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.

24 A tsakə nyi banə koonə əsə: gəɗə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra də ŋgufənə, acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə."

25 Makə fii lyawarənaakii waɓəətsa, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə, təya ba, "Maɗa ha'ə əna, aa wu ɗii nə upaa luupaana?"

26 Amma Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, "Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka ɗatənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntaŋfə, ka ɗatənə nə ci taa mi patə."

27 Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, "Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə ənə, ina nə'u tə ha, mi niina upana?"

28 Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: maɗa kə ndzaa nyi, nyi Uuzənə ŋga əndə, dasə anə dəgələ ŋga məghərəvənaakii agi

19:14 19.14 18.3. **19:18 19.18-19** Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19 19.19** 22.39. **19:21 19.21** 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22 19.22** Jab. 62.11. **19:26 19.26** Zak. 8.6; Luka 1.37.

kura zamanatə na shi, ma unə ənə pu'u aji bəra'i ənə nyi'u tə nyi, ka ndzaanə nuunə anə dəgələ ŋwaŋuunə pu'u aji bəra'i, una ɗa gəŋwanə ka slikərənyinə pu'u aji bəra'i ŋga *Isərayiila.

29 Taa wu patə bwasee ka yaakii, taɗa ndzəkəŋushi'inəkii, taɗa cikəŋushi'inəkii, taɗa dii, taɗa məci, taɗa manjeevənaakii, taɗa raakii putə ŋga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci gya'ə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə, ənjə a vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə.

30 Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə.”

20

Misaali də ənji slənə asəkə tsanə ŋga inabi

1 “Ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da əndə'i slanda ya ətə gimagi tsəɗakə ka alə ənji slənа, kaa təya dzə ka slənənə ka ci asəkə tsanə ŋga inabaakii.

2 Makə upaa ci ənji slənа, kə luuvə ci ki'inə ka tii makə sətə ci ənjə a ki'i ŋga ka uusəra, waatoo *hwaslə rəŋwə. Wata ca kərə tə tii aasəkə tsanə kaa təya slənə.

3 Ca ənə ka dzənə aa luuma tibisə əliŋə, ca lapaa tə hara ənji pooshi uushi ci təya ɗa.

4 Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka ɗa ka nyi slənə asəkə tsanə. Ka ki'inə nə nyi koonə makə sətə diɓə.’

5 Wata təya dzə. Makə ənyi ci ka dəməginə uusərə ahadana, ha'ə əsə tibisə makkə, təya ɗa ha'ə da hara ənji slənə makə ətа.

6 Ma ətsə kədəhə ka tibisə tufə əsə, makə gi ci aa luuma, ca lapaa hara ənji əsə kəŋə kəŋə davə. Ca ba ka tii: ‘Mi cuuna kagi uusəra zaɓə kwa?’

7 Təya ba ka ci: ‘Acii pooshi əndə ŋgirə tiinə ciina kagi uusəra zaɓə.’ Wata ca ba ka tii əsə: ‘Dəmə ka slənənə ka nyi asəkə tsanə ŋga inabi.’

8 “Makə ɗii kədəwanə, wata slanda tsanə ŋga inabitə a ba ka gawə ŋga ənji slənaakii: ‘'Waa'wawə tə ənji slənətsa, ha ki'i ka tii kwaɓatii. Ka ənjitə uugi ba'ə ka dzənə 'watəginəku ki'inə, ha uudəpaa də ənjitə 'watəgi dzənə.’

9 Ma ənjitə gi tibisə tufə, ənjə a vii ka taa wu agitii hwaslə rəŋwə.

10 Yoo, makə mbu'i aanə ənjitə 'watəgi dzənə aadəvə aasəkə tsanə, ma nə tii ka nəhənə, ka viinə nə ənji ka tii sətə palee ka ŋga ənjitə uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslə rəŋwə rəŋwə vii ənji ka tii.

11 Makə liwə tii kwaɓatii, wata təya ŋgəərə ma agyanə slanda tsaata,

12 əŋki tii: ‘Ma ənjinə uugi hə ba'ə ka ŋgərənə, ŋga tibisə rəŋwə tanə slənyi tii. Amma, ha ki'i keenə uushi rəŋwə nii? Inə ənə kagi uusəra pa'ə ka slənənə, əŋki hə tsəfənə ŋga uusəra!’

13 Amma slanda tsaata ənəpaagi ka əndə'i əndə agitii, əŋki ci: ‘Guvakya, ma'adəmə nyi tə hə. Əntaa agyanə hwaslə rəŋwə narii aŋwə kwa?

14 Ŋgəruu sətə narii aŋwə, ha palə saaku aasii. Ha'ə mwayi nyi viinə ka əndənə shi ŋga muudinə makə naaku.

15 Anii pooshi nyi da baawəɗa ŋga ɗa sətə mwayi nyi də kwaɓaakya? Anii sərəhə ca ɗa tə hə putə ŋga ŋga'əənaakya?’ ”

16 Yeesu a uudəpaa waɓənə, əŋki ci, “Ha'ə əsə, ma moodəba'a, ka ndzaanə nə ci ka ŋga təkəŋwanə. Ma ŋga təkəŋwanə əsə, ka ndzaanə nə ci ka moodəba'a.”

19:28 19.28 25.31; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2; Səniinə 3.21. **19:29 19.29** 10.37. **19:30 19.30** 20.16; Mar. 10.31; Luka 13.30. **20:8 20.8** Leew. 19.13; Dzək. 24.15. **20:16 20.16** 19.30.

Makkənə ŋga waɓənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii (Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

17 Ma Yeesu a dzə aa Urusaliima, ca 'wagi tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
tsaŋə aataŋgala, ca ba ka tii, təya dzə də palənə, əŋki ci,
18 “Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma dava, ka
dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə ŋga əndə aacii madiigərə limanyinə
da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə ŋga ɓələnə,
19 təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Ma təya, ka ŋusənə nə
tii tə ci, təya fəslə tə ci, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Ma ka makkənə
ŋga uusəra, ənjə a maɗee ka ci agi mamətə ənja.”

Kədiinə ŋga məci i Yakubu da Yoohana (Mar. 10.35-45)

20 Ma daba'əkii ha'ə, wata məci manjeevənə ŋga Zabadiya a ətsahə
tii da manjeevənatə aaɓii Yeesu, kya gərə'waanə akəŋwaciikii ka kədii
uushi.
21 Ca ləgwa ka ki, “Mi cii kwa uuɗə kwa?” Kya ba ka ci, “Ɗawə
ka nyi rəgwa kaa manjeevənaaki bəra'i a ndzaanə ataŋgalaku agi
ŋwaŋuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku.”
22 Yeesu a ba ka tii, “Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee
ka sə'watə sa ciɓə makə ətə nii kya sa kwa?” Əŋki tii ka ci, “Awa, ka
mbeenə niinə.”
23 Yeesu a ba ka tii, “Ka sanə nuunə weewee. Amma, ma ndzaanə
ataŋgalaki, əntaa nyi nəndə da baawəɗa ŋga viinə. Ma hatsa, ŋga ənjitə
taɗəpaa Daadə tə tii.”
24 Fanə ŋga hara lyawarənaakii pu'u tə waɓəətsa, wata səkətii a ɓəzəgi
aashi ndzəkəŋushi'iitə bəra'i.
25 Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aaɓiikii, ca ba ka tii, “Kə shii unə oo'i,
ma ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə, meeminatii ca ɗa ŋwaŋuunə agyanətii.
Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii *bariya də baawəɗa.
26 Amma ma unə, pooshi ka ɗanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi
ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə.
27 Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə
see a ndzaa ci ka mava goonə.
28 Ha'ə nə nyi Uuzənə ŋga əndə əsə. Ma shi nyi, əntaa ka ənjə a slənə
ka nyi, amma, kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də
ənji laŋə.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də muurəfinə bəra'i (Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

29 Ma Yeesu da lyawarənaakii a bwasee ka vəranə ŋga Yarikoo, dzənə
nə daɓaala laŋə də nə'unə tə tii.
30 Tə'i muurəfinə bəra'i dasə dasə ataŋgala rəgwa. Makə fii tii oo'i,
Yeesu ətsə ca pitəgi, wata təya maɗee ka uuratii, əŋki tii, “Slandana, *jijinə
ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!”
31 Daɓaala a wazə ka tii, ənjə a ba ka tii, “Ndzaamə kəɗa'ə!” Amma,
ma muurəfiita, wata təya tsakə ŋgəree ka uuratii palee ka əta, əŋki tii,
“Slandana, jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə.”

20:17 **20.17-19** 16.21; 27.26-31. **20:22** **20.22** 26.39; Mar. 14.36; Luka 22.42; Yooh. 18.11. **20:23** **20.23** Slənə 12.2. **20:26** **20.26-27** 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** **20.28** Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** **20.29-34** 9.27-30. **20:30** **20.30-31** 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42.

32 Wata Yeesu a kəŋaanə, ca 'wa tə tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya ɗa koona?”
33 Təya ba ka ci, “Slandana, ŋga'ə keenə, keena nee ka ha.”
34 Kə nyihə Yeesu təgunuunatii, ca təɓətə ginətii. Pii wata təya ənə ka neenə ka ha, təya nə'u tə ci dəŋwa'ə.

21

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima
(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

1 Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, təya mbu'u aa Bayitifaaji ashi giŋwə ŋga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i
2 də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsa. Maɗa kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə vaməndə gwalə da uuzənatə. Pəryatəmə, una kira ka nyi.
3 Maɗa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ Maɗa kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nə ci koonə pii pii.”
4 Ma sləŋyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

5 “Bamə ka ənji vəranə ŋga *Sihiyoona:*
‘Tsaaməmə! Wiitsə ŋwaŋwə goonə ka shinə aa hoonə!
Əndə haŋkala nə ci,
aba'ə vaməndə nə ci, waatoo aba'ə uundzə vaməndə.’ ”
6 Wata lyawariitə a maɗə, təya palə, təya ɗatə makə sətə bii Yeesu ka tii.
7 Təya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə.
8 Ma daɓaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə, təya sasafə a rəgwa.
9 Ma daɓaalatə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dələnə də jijinə ŋga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də ləmə ŋga Slandana! Dəlaamə də Əntaŋfə!”
10 Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, “Wu saŋə nə əndətsa?”
11 Daɓaala a ba, “Ma əndətsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili.”

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə*
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

12 Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca shaabagi tə patənə ŋga ənji ɗa fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha ŋga pəra kwaɓa da dəgələnyinə ŋga ənji ɗərə də bilyamasariinə,
13 ca ba ka ənjita, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, ma bii Əntaŋfə, ‘Yi ŋga ɗa də'wa 'wanə ənji yaaki.’ Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha ŋga umbənə ŋga mahiirənə.”
14 Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aaɓii Yeesu aasəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca mbəɗəpaa də tii.
15 Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tə tii asəkətii, makə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya ɗaaɗa, manjeevənə əsə a dzə də ka

---

* **21:5 21.5** Ma Sihiyoona, əndə'i ləmə ŋga vəranə ŋga Urusaliima. **21:5 21.5** Isaa. 62.11; Zak. 9.9. **21:8 21.8** 2 Meem. 9.13. **21:9 21.9** Jab. 118.26; 148.1; Mat. 20.30-31. **21:11 21.11** 16.14; 21.46; 26.68; Luka 7.16. **21:13 21.13** Isaa. 56.7; Irim. 7.11.

wanyanə asəkə yi ŋga Əntaŋfə, təya ba, “Dələnə də jijinə ŋga Dawuda!”

16 Wata təya ləgwa ka Yeesu, “Agi fanə nə hə sətsə ci manjeeviitsə a ba
see?” Yeesu a ba ka tii, “Awa, agi fanə nə nyi. Pooshi unə sha jaŋgii kunə
asəkə malaaɓa ləkaləkata? ətə bii ca, ‘Kə tasəkapaa hə tə manjeevənə da
ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də hə.’ ”
17 Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vəranəkii, ca palə
saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə ŋga Yeesu tə ənfwə uudəva (Mar. 11.12-14,20-24)

18 Pukətə hakii tsəɗakə, ma Yeesu a ənya aasəkə vəranə ŋga Urusaliima,
kə ɗii maɗəfənə tə ci.
19 Wata ca lapaa ənfwə uudəvə ataŋgala rəgwa, ca dzə aatsakii. Amma,
malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əŋki
ci, “Pa ha poo ma'ə shaŋə!” Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə.
20 Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.
Əŋki tii, “Iitiitə daa huurəgi uudəvətsə pii pii ha'a?”
21 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: maɗa kə
gi'yuunə tə Əntaŋfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka ɗanə,
əntaa wata sənə ɗii nyi ka uudəvətsə ɗanuunə tanə, amma taa ka giŋunə
maa, ka mbeenə nuunə ka banə: ‘Mbuɗuu, ha dzə ka kulagərənə aagi
uunəva!’ Ka ɗanə ha'ə əsə.
22 Maɗa kə gi'yuunə tə Əntaŋfə, taɗa mi patə kədii unə agi də'wa, ka
upaanə nuunə səkii.”

Wu vii baawəɗa ka Yeesu (Mar. 11.27-33; Luka 20.1-8)

23 Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca dzəgunə ka ənja, wata
madiigərə limanyinə da gayinə a shi aaɓiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii,
“Də ŋgutə baawəɗa saŋə cii kwa ɗaaɗa uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka
hə baawəɗatsa?”
24 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki
uushi rəŋwə. Maɗa kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə
taɗa də ŋgutə baawəɗa cii kya ɗaaɗa uushi'iina.
25 Ya əna, wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca ɗa bapətisəma ka ənja?
Əntaŋfə nii, anii ənda?” Wata təya ɗa mabizhinə ahadatii, təya ba, “Mi
banaamə əna? Maɗa bii amə oo'i, Əntaŋfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə
ci, aa mi pooshi unə luuvə waɓənaakii ɗiya?
26 Amma maɗa kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ŋgwalii amə acii
daɓaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi nji Yoohana.”
27 Wata əŋki tii ka ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əŋki Yeesu ka
tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə taɗa də ŋgutə baawəɗa
cii kya ɗa uushi'iina.”

Misaali də əndə da uuji ŋguyirənaakii bəra'i

28 “Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koona? Tə'i əndə
sha ɗii da i uuji ŋguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aaɓii gawəkii, ca ba ka ci:
‘Uuzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsanə ŋga inabi ənshinə.’
29 Uuzəətə a ba ka ci: ‘Paa nyi ka dzənə.’ Amma, ma daba'ə, ca baanə
ka dii, ca dzə ka sləna.

21:15 21.15 20.30-31. **21:16 21.16** Jab. 8.3. **21:19 21.19** Luka 13.6. **21:21 21.21** 17.20; Luka 17.6. **21:22 21.22** 7.7. **21:26 21.26** 14.5. **21:28 21.28-31** 7.21. **21:28 21.28** Luka 15.11.

30 Dii a dzə aaɓii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii.
Uuzəətə a ba ka dii: ‘Ka dzənə nə nyi ɗii, daadə.’ Amma, madzəmə ci.
31 Ya agi manjeeviitsa, wu saŋə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?” Təya ba,
“Gawəkii.” Wata Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ənji luu
tsəkə da badawiinə ŋga makinə na ta koonə kəŋwanə aagi *ŋwaŋuunə
ŋga Əntaŋfə.
32 Acii ma shi Yoohana, kaa ca ɓaarii koonə ŋunyi rəgwa ŋga nə'unə.
Amma, maluuvəmuunə waɓənaakii. Amma ənji luu tsəkə da badawiinə
ŋga makinə, kə luuvə tii waɓənaakii. Taa makə nee unə ka sətə ɗii ənjitsə
maa, makatəmuunə hiima ŋga luu waɓənaakii.”

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə (Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

33 Wata Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Fatəmə, kaa nya ba koonə
əndə'i misaali. Ma sha ɗii, tə'i əndə'i əndə ɗii rə ŋga inaba. Ca tsatə, ca
tələgi gu'u ŋga mya'ə də inaba, ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə,
ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci.
Ma daba'əkii, ca palə oogə.
34 Makə mbu'ya saa'i ŋga cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka ənji
slənaakii ka liwa ka ci gyaɗalaakii aciitii.
35 Wata mooziitə a kəəsətə tə lyawariita, təya fəsləgi rəŋwə, təya ɓələgi
rəŋwə. Əndə'i əsa, təya kaalatə tə ci də faariinə.
36 Slanda rətə a ənə ka sləkee ka hara lyawarənə palee ka ŋga
təkəŋwanə də ɓəzəənə. Wata mooziitə a ənə ka ɗanə ka tii ha'ə əsə.
37 Ma daba'əkii, ca sləkee ka tii ka uuzənaakii, ca ba, ‘Weewee, ka neenə
nə tii ka məghərəvənə ŋga uuzənaaki.’
38 Amma, makə nee mooziitə ka uuzənaakii, wata təya ba ahadatii,
‘Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama ɓələgi tə ci, ama zəmə
ya.’
39 Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya ɓələgi tə ci.
40 “Ya ətsa, maɗa kə gi slanda rətsa, mi ɗanəkii də mooziitsa?”
41 Ənjə a ba ka Yeesu, “Weewee ɓəələginə ɓəələginəkii tə bwaya
aginyiitsa, ca vii rəkii ka hara ənji slənə pamə ətə na vii ka ci gyaɗalə
ŋga inabaakii ka cifanəkii.”
42 Yeesu a ba ka tii, “Mashiimuunə a jaŋgii asəkə malaaɓa ləkaləkatə
kuna? ətə bii ci:
‘Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.
Ma ətsa, slənə ŋga Slandana.
Ma amə əsə, sə ŋga hurəshishinə kaamə.’
[
43-44 “Taa wu kulii aanə faaratsa, ka əɓinə nə ci. Maɗa kə kulii faarakii
aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə.] Acii ha'ə cii kya ba koonə:
ma *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, kadə nə ənjə a ŋgərəgi acii unə, ənjə a vii
ka ənjitə ca vii ŋunyi cifanə.”
45 Fanə ŋga madiigərə limanyinə da *Farisanyinə tə misaalinyiitsə ɗii
Yeesu, wata təya paaratəgi oo'i, agyanətii cii kəya waɓə.
46 Wata təya alə rəgwa ŋga kəsənə tə ci. Amma təya ŋgwaləgi acii
daɓaala, acii ma daɓaala, kə luuvə tii oo'i, anabi nə Yeesu.

21:31 21.31 6.10. **21:32 21.32** Luka 7.29-30. **21:33 21.33** Isaa. 5.1-2. **21:35 21.35** 22.6. **21:39 21.39** Ibər. 13.12. **21:41 21.41** 22.7. **21:42 21.42** Jab. 118.22-23. **21:43-44 21.43-44** Dan. 2.34-35,44-45. **21:46 21.46** 21.11; 26.4-5.

22

Misaali də zəmə əndzanə ŋga da məhura (Luka 14.15-24)

1 Yeesu a tsakə waɓənə ka tii də misaali, əŋki ci:
2 “Ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da ŋwaŋutə ɗii
əndzanə ŋga da məhura ŋga uuzənaakii.
3 Ca sləkee ka lyawarənaakii ka dzənə ka 'waa'wanə tə ənjitə baabii ci
ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Amma kə naanagi tii ka shinə.
4 Ŋwaŋutə a ənə ka sləkeenə ka hara lyawarənə də banə oo'i: ‘Kə uugi
əndzanə dzəgənə, kə lii nyi uura ŋga liinə. Taa mi patə, kə uugi tasəkanə.
Shoomə əndzə'i ka zəmə əndzanə ŋga da məhura.’
5 Amma, ma ənjitə baabii ci ka tii əndzanəkii, makamə tii nətii davə.
Wata təya palə satii. Harakii, aasəkə rə pyalə tii, harakii, ka ɗa fiiriinatii.
6 Hara ənjitə baabii ci ka tii əsə, təya kəəsətə tə lyawarənaakii, təya
ciɓə də tii, təya ɓəələgi tə tii.
7 Kə ɓəzəgi səkə ŋga ŋwaŋutə ka shaŋə. Wata ca sləkee ka soojiinaakii
ka ɓəələginə tə maɓələ ənjita, təya ətsagi vəranatii.
8 Wata ca 'waa'watə tə harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: ‘Kə uugi
əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu'umə
tii bahə zəmə əndzanəkii.
9 Acii ha'ə, dəmə ka mətikətikənə ŋga rəgwanyinə, una ba ka taa wu
patə lapaa unə oo'i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.’
10 Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya
əndə da ŋunyi əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə acii ənja.
11 “Makə dzəgərə ŋwaŋwə ka tsaamə tə ənjitə 'wii ci, ma ca nee, wiinə
əndə'i əndə agitii yadə kəjeerənə ŋga da məhura ashikii.
12 Ŋwaŋwə a ləgwa ka ci: ‘Guvakya, dama gima hə aa hanə aasii yadə
kəjeerənə ŋga rəya ashikwa?’ Mashiimə əndətə sə ŋga jikəvənə ka
ŋwaŋwa.
13 Wata ŋwaŋwə a ba ka lyawarənaakii: ‘Anətəmə tə ci ciinəkii da
səɗəkii patə, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya dzə
də tsəɓə linyinətii.’ ”
14 Yeesu a uudəpaa waɓənaakii, əŋki ci, “Laŋə nə ənjitə 'waa'wii ənji,
amma gi'u nə mataɗəkii.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwaŋwə *Kayisarə (Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)*

15 Wata *Farisanyinə a dzə ka ɗa mətərəkinə agyanə makə sətə nii təya
mbee ka kəsənə tə Yeesu agi waɓənaakii.
16 Wata təya sləkee ka ci ka hara lyawarənatii da hara ənjitə ŋga kurəgə
ŋga *Hirudusə. Təya dzə ka banə ka ci, əŋki tii, “Maləma, kə shii inə
oo'i, əndə gooŋga nə hə, agi dzəgunətənə nə hə rəgwa ŋga Əntaŋfə də
tantanyinə əsə. Paa hə ka taɗəpaa taa ŋgutə tsarə ŋga ənda, acii paa hə
ka tsaamənə ka ɗuunuunə ŋga ənda.
17 Ya ənə, iitə nə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga
vii tsəkə ka ŋwaŋwə Kayisarə nii? Anii poosha?”
18 Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata əŋki ci, “Una! Də bəra'i
asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə! Mi saŋə cuuna moo təkənə tə nya?
19 Ɓaariimə ka nyi kwaɓa ŋga tsəkəkii.” Təya ŋgiragi ka ci.

22:2 22.2 9.15. **22:6 22.6** 21.35. **22:7 22.7** 21.41. **22:11 22.11** Səniinə 19.8. **22:13 22.13** 8.12.

20 Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Ya əna, kəŋwaciinə da ləmə ŋga wu
ənə anə kwaɓana?”
21 Təya ba, “Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwaŋwə Kayisarə.” Wata Yeesu
a ba ka tii, “Yoo, makə ha'ə ɗiya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii,
una vii ka Əntaŋfə sətə ndzaa ka ŋga Əntaŋfə.”
22 Makə fii tii waɓəətsə ŋga Yeesu, wata kə ɗagi ka tii ka sə ŋga
hurəshishinə, təya bwasee ka ci, təya palə satii.

Ləgwanə agyanə maɗənə ŋga maməətə ənja
(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

23 Agi uusəratə rəŋwə ha'ə, *Sadukiinə a əntsahə aaɓii Yeesu. Ma təya,
tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka maɗənə da i əpinə shaŋə.
Təya ləgwa ka ci,
24 əŋki tii, “Maləma, ma bii Muusa, maɗa kə əŋki əndə pooshi
manjeevənaakii, see ndzəkəŋuci nə ŋgərə mooryafinə, kaa ca poo ka
ndzəkəŋuci ətə əŋki.
25 Yoo, tə'i ndzəkəŋushi'inə məɗəfə sha ɗii ganə. Gawatii a ŋgərə minə,
ca əntə yadə manjeevənə, ca bwasee ka minə ka ndzəkəŋuci.
26 Ha'ə slənyi də madzəgəbəra'inə da makkənə, ca'ə ka məɗəfənə.
Pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita.
27 Daba'atii patə, kya əntəgi dəŋwa'ə.
28 Ya ətsa, ya uusərə ŋga maɗənə ŋga maməətə ənja, makə watiitsə
patənatii ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə ndzaanəta?”
29 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Kə kulii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi
də malaaɓa ləkaləkatə, mashiimuunə ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə.
30 Acii maɗa kə ma'i maməətə ənji, pooshi tii na ŋgərəshi. Amma, makə
malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə.
31 Yoo, ma agyanə maɗənə ŋga maməətə ənji əsə, majaŋgamuunə sətə
bii Əntaŋfə koonə kuna?
32 Ma bii ca, ‘Nyi nə Əntaŋfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu
a paslə tə ci.’ Ma ca, ənjitə da i əpinə a matii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə
yadə əpinə amatii.”
33 Makə fii daɓaala waɓəətsə ha'ə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə
nə dzəgunənaakii.

**Bariyatə palee də ɗuunuunə*
(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)

34 Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma ŋga Sadukinyinə, wata
təya shi ka ciinə rəŋwə.
35 Əndə'i əndə agitii, maləmə ŋga bariya nə ci. Ca ləgwa uushi ama
Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi waɓənaakii, əŋki ci,
36 “Maləma, ŋgutə bariya saŋə palee də ɗuunuunə agi bariyanyina?”
37 Yeesu a ba ka ci, “ ‘Uuɗuu tə Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə,
də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku.’
38 Ətsə nə maɗuunə bariya, palee patə də ɗuunuunə.
39 Bəra'inəkii də ɗuunuunə əsə, makə ətsə nə ci: ‘Uuɗuu tə əndətə
aɓiiku makə sətə cii kwa uuɗə naaku na.’
40 Bariyanyiitsə bəra'i nə kilə ŋga patənə ŋga bariyanyinə da
dzəgunənə ŋga anabinyinə.”

22:21 22.21 Rooma 13.7. **22:23 22.23** Luka 20.27. **22:24 22.24** Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. **22:32 22.32** Shig. 3.6. **22:37 22.37** Dzək. 6.4-5. **22:39 22.39** Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. **22:40 22.40** 5.17; Rooma 13.10.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)

41 Ma Farisanyinə ma'ə ka ha rəŋwa, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi,
ənki ci,
42 “Wu saŋə shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə ŋga wu nə ca?” Əŋki tii:
“Uuzənə ŋga *Dawuda nə ci.”
43 Ca ba ka tii, “Ya ənə, maa ha'a, iitə ɗii daa cakə Malaaɓa Ma'yanə tə
Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:
44 ‘Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki,
ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.
Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səɗəku.’
45 Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ətsa, iitiitə ɗii ndzaanə
Aləmasiihu ka jijinaakəya?”
46 Wata pooshi əndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəŋwə. Ndzaŋənə ka
uusərakii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa waɓənə amakii ma'ə acii ŋgwalənə.

23

*Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə *Farisanyinə da maliminə*
(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)

1 Ma daba'əkii, wata Yeesu a waɓə ka daɓaala da i ka lyawarənaakii,
2 əŋki ci ka tii, “Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ənji da baawəɗa
ŋga dzəgunətə bariya ŋga Muusa ka ənja.
3 Acii ha'ə, ma sətə ci təya ba koonə patə, tyasə see a dzəgunuunə, una
nə'utə. Amma goona nə'u slənatii. Acii ka waazanə nə tii, amma paa tii
ka slənətəginə.
4 Agi ŋgərəvənə nə tii ka ənji mazəzəkə tərənə 'wa'ə. Amma, ma tii ka
nətii, taa də mashiku ciinətii, paa tii ka təɓətənə.
5 Patənə ŋga sətə ci təya ɗa, kaa ənjə a shii neenə. Tsaaməmə ka
kəŋwaciinətii da basatii acii məsəpaliinə. Tsaaməmə ka yipənə ŋga
kəjeerənyinatii. Ma ətsə patə, agi tsakənə nə tii ɗanə madiigərəkii ka
ɓaariinə oo'i, ənji paslənə tə Əntaŋfə nə tii də tantanyinə.
6 Ma agi zəmə əndzanə, hatə ci ənjə a ɗuunətə tə tii moonətii ndzaanə
davə. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə kuvə də'wanyinə.
7 Nəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma moonətii əsə, ənjə a 'wa tə tii
‘Maləma’.
8 Amma, ma una, goona luuvə ənjə a 'wa tuunə də Maləma. Acii
rəŋwə dyaŋə nə Maləmə goonə. Unə patə, ndzəkəŋushi'inə ŋga noonə
nə nuunə.
9 Goona 'wa taa tə wu ganə a duuniya ‘daadə’, acii rəŋwə dyaŋə nə
Dəsənuunə, waatoo ətə dagyə.
10 Ga ənjə a 'wa tuunə ‘slandana’ əsə, acii rəŋwə dyaŋə nə Slandanuunə,
waatoo, ci nə *Aləmasiihu.
11 Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka əndə
slənənə koonə.
12 Taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu
patə həətəpaa naakii nə əsə, ka haŋətənə nə ənji tə ci.”

22:41 22.41-46 20.30-31. **22:44 22.44** Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46 22.46** Mar. 12.34; Luka 20.40. **23:3 23.3** Rooma 2.21-23. **23:5 23.5** Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8 23.8** Yooh. 13.13. **23:11 23.11** 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. **23:12 23.12** Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14.

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə

də bəra'i asəkətii
(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

13 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də
bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga dzənə
aagi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə agyanə ənja, unəkii əsə, pooshi unə ka
dəmənə. Ma ənjitə ca moo dəmənə, pooshi unə agi kapaa ka tii rəgwa
əsə.
[
14 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də
bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi luutənə nuunə uushi'inə ŋga
mooryafinə, una ɗa ka tii magərə də'wa ka ənjə a shii dəlanə duunə. Acii
ha'ə, maɗuunə dzalənə nuuna upaa.]
15 Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Acii agi gəŋutəginə
nuunə də hanyinə da uunəvənyinə patə koona upaa də əndətə ca nə'u
tuunə. Amma, maɗa kə upaa unə, una ɗeegi ka ci ka əndə ŋga gunə palee
ka noonə na.
16 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə ənji kərə ənja! Muurəfinə nuunə. Agi
dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: 'Maɗa kə ji'i əndə də *yi ŋga Əntaŋfə,
ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, maɗa kə ji'i əndə də əndzənə ŋga yi ŋga
Əntaŋfə, ka kəsənə nə jiɗəkii tə ci.'
17 Maɗiikə ənja, muurəfinə! Ŋgutə saŋə palee də məghərəvəna?
Əndzənə nii, anii yi ŋga Əntaŋfə ətə geegi ka əndzənə malaaɓakəya?
18 Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: 'Maɗa kə ji'i əndə də ha ŋga ɗa
sataka, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, maɗa kə ji'i əndə də satakatə kavə
ənji aagyanəkii, ka kəsənə nə jiɗəkii tə ci.'
19 Una! Muurəfinə nuunə! Ŋgutə saŋə palee də məghərəvəna? Sataka
nii, anii hatə ci ənjə a ɗa sataka ətə ca geegi ka satakakii malaaɓakəya?
20 Acii ha'ə, taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ŋga ha ŋga ɗa sataka, kə ji'i ci
də taa mi patə davə ətsa.
21 Ha'ə nə yi ŋga Əntaŋfə əsə. Taa wu patə ji'i də ci, kə ji'i əndəkii də
ci da də Əntaŋfə ətə asəkəkii.
22 Taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ŋga dadagyə, kə ji'i ci də dəgələ
ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə da də ci ətə dasə asəkəkii.
23 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma
unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi viinə nuunə
zaka ŋga ŋunyi banyinə kama kama, amma una bwasee ka nə'utə tə
tantanyitə dzəgunənə ŋga *bariya, waatoo, slənə uushi də rəgwakii, da
nəhə təgunuunə ŋga ənja, da gooŋgaanə. Wiitsə səndə dəɓee ɗanuunə,
amma ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.
24 Unə ənji kərə ənja, muurəfinə nuunə! Wanuunə ka ɗəməgi
kanshaginə agi sə ŋga sanə goonə, acii ga ca gi aasəkuunə. Amma una
ndagərə ŋgyalooba.
25 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə,
də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi ɓəəzəginə nuunə ba'ə
ŋga kəra da ŋga kwalaka, amma, ma dasəkətii, pasə acii uushi'inə ŋga
əmbanə da suunanyinə.
26 Muurəfə ŋga Farisa! Ɓəəzəgi səkə ŋga kəra da kwalakə zəku'i. Maɗa
kə ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə ba'əkii camə əsə.

23:16 23.16-22 5.34-37. **23:16 23.16** 15.14. **23:18 23.18** Shig. 29.37. **23:21 23.21** 1 Meem. 8.13. **23:23 23.23** Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12. **23:24 23.24** 15.14. **23:25 23.25** Mar. 7.4. **23:26 23.26** Yooh. 9.40.

27 “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə,
də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Makə gu'u əndə nuunə. Ma
da makii, dagwakii ŋga'ə. Amma, ma da səkəkii, pasə acii ilənyinə da
maɓəslə wunyinə.
28 Ha'ə nuunə makə ətsa. Ma daba'ə unə, ŋga'ə nuunə akəŋwacii ənja.
Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə, ma'waslyakə ənjə
nuunə.”

Banə ŋga Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə

*tə maliminə da *Farisanyinə*
(Luka 11.47-51)

29 “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə,
də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi ghənətənə nuunə nə ŋga
gu'u ŋga anabinyinə ŋga'ə, una haɗatəgi ŋga'ə tə gu'unyinə ŋga ənjitə
ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii,
30 una ba: ‘Maci ma saa'i ŋga i dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kaɗa əntaa
da i amə ɓiilə anabinyinə.’
31 Ha'ə vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə ŋga ənjitə
ɓəələgi tə anabinyinə nuunə.
32 Makə ha'ə mwayi unə ɗəya, dəmə aakəŋwa də ɗaaɗa sətə nji
dəsənuunə a ɗaaɗa!
33 Ya unə rəhunyinə, manjeevənə ŋga rəhunyinə, iitə taa mbeenuunə
ka mbərəɗənə acii kanə tuunə aagi guna?
34 “Acii ha'ə, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da
macicirə ənja da hara maliminə. Ka ɓəələginə nuunə harakii agitii, una
gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə də'wanyinə
goonə, una laakəgi tə tii ka vəra ka vəra.
35 Acii ha'ə, agyanuunə nə gəŋwanə ŋga ɓəələ tə ənji gooŋga patə,
njaŋanə ka ɓələnə tə əndə gooŋga Habiila, ca'ə ka ɓələnə tə Zakariya
uuzənə ŋga Barakiya. Ma ca, ahada maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə da ha
ŋga ɗa sataka ɓələgyuunə tə ci.
36 Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii
ka ənji ŋga zamanana.”

Uuɗənə ŋga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Luka 13.34-35)

37 “'Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə ɓəələgyuunə
anabinyinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntaŋfə koonə! Taa
guci patə nə nyi agi alə rəgwa ŋga dzatəginə duunə aaɓiiki, makə sətə
ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənatə aatsatə. Amma kə naanagyuunə
furəshi.
38 Aciikii, ka ndzaanə nə yi ŋga Əntaŋfə gbəŋə yadə əndə davə.
39 Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaŋə, ha'ə
mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i: ‘Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də
ləmə ŋga Slandana!’ ”

24

*Waɓənə ŋga Yeesu agyanə uulagi *yi ŋga Əntaŋfə*
(Mar. 13.1-2; Luka 21.5-6)

23:28 23.28 Luka 16.15. **23:30 23.30** 5.12; Slənə 7.52. **23:33 23.33** 3.7. **23:34 23.34** 1 Tees. 2.15. **23:35 23.35** 'Wat. 4.8-10. **23:38 23.38** Əzaki. 10.18-19; 1 Meem. 9.7-8. **23:39 23.39** Jab. 118.26.

1 Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Ma ca
palə, lyawarənaakii a dzə aaɓiikii ka ɓaarii ka ci makə sətə ghənyi ənji
maɗuunə yikii.
2 Amma Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Kə nee unə ka uushi'iitsə patə nii?
Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rənwə, pooshi faara na mbəɗaanə ganə
anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Ciɓənyiitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya (Mar. 13.3-13; Luka 21.7-19)

3 Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə ŋga Zayitunə, wata
lyawarənaakii a shi aaɓiikii, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Bawə
keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a ɗa. Mi saŋə na slənə ka ɓaariinə oo'i, saa'i
ŋga ənyanaaku da uudənə ŋga duuniya uugi mbu'yana?”
4 Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə.
5 Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya ɗəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba,
ci nə *Aləmasiihu, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa.
6 Kadə nuuna fa habara ŋga paapanə taa dama patə. Amma goona
buurə. Acii ma ətsa, weewee ka ɗanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə
ŋga duuniya.
7 Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Ŋwaŋuunə a pa da
əndə'i ŋwaŋuunə. Kadə nə maɗəfənə a kula, gəgədzənə ŋga hanyinə a
ɗaaɗa taa dama patə.
8 Ma ətsə patə, makə 'watəginə ŋga ɓərakənə ətsa.
9 “Ma ka saa'ikii, kadə nə ənjə a kəəsə tuunə, təya kavə tuunə aacii hara
ənji kaa təya ciɓə duunə, ənjə a ɓəələgi tuunə. Ənji shiŋkinə patə, kadə
nə təya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi.
10 Laŋə nə ənjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii. Kadə nə təya
ŋusləgi, təya taŋəgi magəŋuura ŋga hara ənji, təya kaaree ka hara ənji.
11 Laŋə nə majirakinə ŋga anabinyinə na shigi, təya ŋuusləgi də hara
ənji laŋə.
12 Putə ŋga tsakənə ŋga slənə bwaya bwayaanə, tə'i ənji laŋə ətə nə
uuɗənə a əpigi a ədzəmətii.
13 Amma taa wu patə sə'watə ciɓənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə
nə ci luupaanə.
14 Ma ŋunyi habara agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə əsə, ka waazanə
nə ənji asəkə patənə ŋga duuniya, ka seedanə ka patənə ŋga ənji
shiŋkinə. Ma daba'əkii, ka mbu'yanə nə muudinə ŋga duuniya ha'ə.”

Ciɓətə palee də ajijinəənə (Mar. 13.14-23; Luka 21.20-24)

15 “Ka neenə nuunə ka ma'ajijinə uushi ətə palee. Ci waɓi *anabi
Daniyalə anəkii. Kadə na kəŋaanə anə malaaɓa ha. (Ma əndətə ca jaŋga,
wa ca paaratəgi ŋga'ə.)
16 Maɗa kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə ŋga Yahudiya, wa
təya huyi ka umbənə aanə giŋunyinə.
17 Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə
dasii ka ŋgərəənə uushi.

24:2 24.2 Luka 19.44. **24:5 24.5** 24.24; 2 Tees. 2.9-10; 1 Yooh. 2.18. **24:7 24.7** 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **24:9 24.9-14** 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **24:9 24.9** 5.11. **24:10 24.10** 10.35; Luka 12.52-53. **24:11 24.11** 7.15. **24:12 24.12** 2 Tim. 3.1-5. **24:13 24.13** Səniinə 13.10. **24:14 24.14** 28.19. **24:15 24.15** Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17 24.17-18** Luka 17.31.

18 Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii.
19 Tə'i ŋgəra'wə agyanə maki ɗasəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii.
20 Kədiimə acii Əntaŋfə, acii ga huyinəkii a ɗii agi vyanə taa uusəra əpisəka.
21 Acii ma ciɓətə na kula ka saa'ikii, ci na palee patə də bwaya bwayaanə, pooshi tsarəkii sha ɗii shaŋə makə tagii Əntaŋfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi tsarəkii na ɗa shaŋə ma'ə əsə.
22 Maci pooshi ətə galee Əntaŋfə ka saa'ikii, kaɗa pooshi əndə shiŋkinə ca mbəɗə. Amma, acii putə ŋga mataɗə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.
23 “Maa kə bii əndə koonə: ‘Waanə Aləmasiihu ganə’ taa ‘Waatə Aləmasiihu gatə’, goona luuvə.
24 Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə ŋga jirakənə a shigi, təya ɗaaɗa sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə.
25 Buurətəmə ŋga'ə! Acii kə bagi nyi koonə daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə.
26 Acii ha'ə, maɗa kə bii ənji koonə oo'i: ‘Waatə də bilə!’ goona dzə aa dəvə. Taa maɗa bii ənji koonə oo'i: ‘Waanə a kumu’, goona luuvə.
27 Acii ma shinə ŋga *Uuzənə ŋga ənda, paŋgəraŋə a babara makə sətə ci vənə a pyapiɗə, ca ɓərəgi səkəntaŋfə taa dama patə, ndzaŋənə da tsaaŋwə ca'ə aa də waka, ha'ə nii kəya shi.
28 Ka hatə ɗii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na.”

Ənyanə ŋga Uuzənə ŋga ənda (Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

29 “Ma pii daba'ə ciɓənyiitsa, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgiɗə ka ɓərənə, tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gaŋgəzənə nə taa mi patə asəkəntaŋfə.
30 Ka saa'ikii nə ənjə a nee agintaŋfə ka sətə ca ɓaarii oo'i, Uuzənə ŋga əndə ca shi. Ənji *duuniya patə a tuu, təya tsaamə tə Uuzənə ŋga əndə ca jima agyanə kuraɓiinə dadagyə, də baawəɗa da məghərəvənə laŋə,
31 ca sləkee ka malaa'ikanyinaakii, təya ədə uutəma ətə ca wazə də ŋgeerənə, təya dzaadzatə də patənə ŋga mataɗə ənjaakii, ndzaŋənə ka əndə'i taŋgala ŋga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.” *

Misaali də ənfwə uudəva (Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

32 “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Maɗa kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka ɗanə.
33 Ha'ə əsə, maɗa kə nee unə uushi'iitsə patə a ɗaaɗa, ka shiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə ŋga ənda, matasəkakii kaa ca shi.
34 Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka məətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə maɗaaɗamə patə.
35 Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma waɓənaaki, pooshi ka uudənə shaŋə.”

24:21 24.21 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **24:23 24.23-25** Luka 17.23-24. **24:24 24.24** 24.5; 7.15; Səniinə 13.13-14. **24:27 24.27** 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. **24:28 24.28** Ayb. 39.30; Səniinə 19.17-18. **24:29 24.29** Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Səniinə 6.12-14. **24:30 24.30** Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Səniinə 1.7. * **24:31 24.31** 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34 24.34** 16.28.

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i
(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

36 “Ma uusəra taa saa'i ŋga ɗanə ŋga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə ŋga dadagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii.
37 Makə sətə sha ɗii tə ənji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na ɗa saa'i ŋga ənyanə ŋga Uuzənə ŋga ənda.
38 Ma agi zamana ŋga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaanə, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala.
39 Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaanə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na ɗa əsə saa'itə nə Uuzənə ŋga əndə a shi.
40 “Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə.
41 Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təŋwə rəŋwə. Ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i.
42 Acii ha'ə, kantsaamə ginə, makə ɗii ci mashiimuunə taa ŋgutə uusəra nə Slandanuunə a shi.
43 Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davəɗə, kaɗa ka ba'əginə nə ci də məgigi, acii ga ca gi ka ci aasii.
44 Acii ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə ŋga Uuzənə ŋga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə ŋga shinaakii.”

Əndə gooŋga ŋga mava
(Luka 12.41-48)

45 “Ma əndə gooŋga ŋga mava, əndə haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə diɓə.
46 Maɗa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii.
47 Tantanyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə ŋga uushi'inaakii aaciikii.
48 Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: ‘Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.’
49 Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa.
50 Amma ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə ŋga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə.
51 Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ŋgwaaŋgwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da ŋga ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəɓə linyinətii.”

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

1 “Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə ŋwaŋuunə ŋga dagyə makə sətə sha ɗii tə uuji kadəmiinə pu'u. Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa maɗanə ka gəŋunə də ci.
2 Tufə agitii, maɗiikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii.

24:36 24.36 Slənə 1.7. **24:37 24.37-39** 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6. **24:42 24.42** 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36. **24:43 24.43** 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. **24:45 24.45-47** 25.21-23. **24:48 24.48** 2 Piita 3.4. **24:50 24.50** 24.42. **24:51 24.51** 8.12. **25:1 25.1** Luka 12.35-36.

3 Ma maɗiikəkiinyiita, kə ŋgərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə
hara maara.
4 Amma, ma macicirəkiinyiita, kə ŋgərəənə tii maarənyinatii.
5 Makə səkəpaa dagwa maɗanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi
aa ŋunyi.
6 “Ma ətsə ahada vəɗa, ənjə a wazha də banə: ‘Waanə dagwa maɗanə!
Shigimə ka luuginə tə ci!’
7 Wata uuji kadəmiitə a maɗə patə ka haɗatəgi də garəkuwanyinatii.
8 Wata maɗiikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkiita: ‘Ndiimə keenə
maarə gi'u. Wiinə gunə ka məətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.’
9 Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, ənki tii: ‘Yaci pooshi na
mbu'u kaamə pata? Ma ɗanuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.’
10 Wata kə pyalə maɗiikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə
ha'ə, wata dagwa maɗanə a mbu'ya. Ma uuji kadəmiitə matasəkakii, kə
dəməgərə tii atsaa dagwa maɗanə ka zəmə əndzanə ŋga rəya. Ənjə a
pa'əgi makuva.
11 Ma daba'əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba:
‘Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!’
12 Amma dagwa maɗanə a ba ka tii, ənki ci: ‘Tantanyinə cii kya ba
koonə: mashiimə nyi tuunə.’ ”
13 Wata Yeesu a uudəpaa waɓənaakii, ənki ci, “Nəhəmə, acii mashi-
imuunə uusəra taa saa'i.”

Misaali də lyawarənə makkə (Luka 19.11-27)

14 “Ma ŋwaŋuunə ŋga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha ɗii
tə əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca maɗə kaa ca palə oogə,
ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii.
15 Ca təəkəpaa ka tii mbərə mbərə da ŋgeerənatii. Waatoo, ca vii ka
əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bəra'i. Əndə'i əsə, ca vii
ka ci pamə rəŋwə. Ma daba'əkii, ca maɗə, ca palə oogə.
16 Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca
dzə ka ɗa də fiiriinə, ca upaa riiba ŋga pamə tufə aagyanə ətа.
17 Ha'ə ɗii əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i əsə. Ca upaa riiba ŋga
pamə bəra'i aagyanə ətа.
18 Amma, ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəŋwə, ca dzə, ca tələgi
gu'u, ca umbee ka kwaɓa ŋga slandanəkii davə.
19 “Ma daba'ə baanə laŋə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii
taa mi ɗii tii ka ci də gənaakii.
20 Wata əndətə ba'avə ənji ka ci pamə tufə a shi aakəŋwacii slandanəkii,
ca vii ka ci hara pamə tufə, ənki ci: ‘Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə
tufə, nya dzə ka ɗa fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.’
21 Əŋki slandanəkii ka ci: ‘Ŋga'ə ɗii, kə kuyirii nyi tə hə. Ŋunyi əndə
slənə nə hə, əndə gooŋga. Kə ɗii hə gooŋgaanə agi ɗa fiiriinə də magi'u
kwaɓa. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malaŋəkii aaciiku. Shiwa aa hanə
aaɓiiki ka ɗa mooɗasəkə da nyi.’
22 Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii:
‘Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa
nyi aagyanəkii.’

25:10 **25.10** 9.15. **25:11** **25.11-12** Luka 13.25. **25:12** **25.12** 7.23. **25:13** **25.13** 24.42. **25:14** **25.14-15** Mar. 13.34. **25:15** **25.15** Rooma 12.6. **25:19** **25.19** 18.23. **25:21** **25.21-23** 24.45-47; Luka 16.10.

23 Əŋki slandanəkii ka ci: ‘Ŋga'ə ɗii, kə kuyirii nyi tə hə. Ŋunyi əndə slənə nə hə, əndə gooŋga. Kə ɗii hə gooŋgaanə agi ɗa fiiriinə də magi'u kwaɓa. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malaŋəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aaɓiiki ka ɗa mooɗasəkə da nyi.’
24 Ma əndətə ba'avə ənji ka ci pamə rəŋwə, kə shi ci əsə, əŋki ci ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə shii nyi, ma ha, maŋgwa'ə ŋgwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə.
25 Acii ha'ə, kə ŋgwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwaɓaaku a gu'u. Wiinə kwaɓaaku.’
26 Wata slandanəkii a ba ka ci, əŋki ci: ‘Bwaya əndə slənə nə hə, manyaɗa! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə nyi cifanə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə nyi davə.
27 Maɗa ha'ə ɗii, paa hə ɗii ŋga'ə. Maci taa ma ɗii hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci ənjə a zhi'igyə də gəna, kaɗa kə shi nyi ka luunə saaki da i riibakii.’
28 Slandanəkii a ba ka hara ənji slənaakii: ‘Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.
29 Acii, ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə, kaa ca shii ɗanə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə ɗii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.
30 Ma mazaɓə əndə slənətsa, ŋgərəmə tə ci, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə ənji, təya tsəɓə linyinətii.’ ”

Ɗa gəŋwanə ŋga muudinə

31 “Maɗa kə shi Uuzənə ŋga əndə da malaa'ikanyinaakii patə agi məghərəvənə ŋga ŋwaŋuunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə agyanə dəgələ ŋwaŋuunaakii.
32 Ənjə a dzatəgi tə patənə ŋga ənji a duuniya aakəŋwaciikii. Ca təkee ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magəra a ŋgwaɗəgi bagiinə agi uuhinə.
33 Ca kapaa tə ənji gooŋga da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakəənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənakii.
34 Wata ŋwaŋwə a ba ka ənjitə da ciizəmakii, ‘Shooma, unə ənə ɗaanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koona luu barəkaanə ŋga ŋwaŋuunə ətə ɗəkəpaa ci koonə daga 'watəginə ŋga duuniya.
35 Acii kə shi maɗəfənə a ɗii tə nyi, kə ndii unə ka nyi zəma. Kə ɗii meegiirənə tə nyi, una ndii ka nyi ma'inə. Kə ɗii nyi mu'umuunə, una luu tə nyi aa hoonə aasii.
36 Kə ɗii purəkinə tə nyi, una ndii ka nyi sə ŋga umbee də purəkinə. Kə gwakə nyi ka bwanea, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi. A furəshina nji nyi, una dzə ka nəhəpaanə tə nyi.’
37 Wata ənji gooŋga a ləgwa ka ci, ‘Slandana, guci shiina nee ka hə ka maɗəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina?
38 Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəki, ina vii ka hə sə ŋga umbee də purəkina?
39 Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?’

25:29 **25.29** 13.12; Mar. 4.25; Luka 8.18; 19.26. **25:30** **25.30** 8.12. **25:31** **25.31-46** 16.27. **25:31** **25.31** Dzək. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. **25:35** **25.35-36** Isaa. 58.7.

40 Ŋwaŋwə a ba ka tii, ‘Tantanyinə cii kya ba koonə: taɗa guci patə ɗii unə ha'ə ka rəŋwə agi ənjitə pooshi da məghərəvənə akəŋwacii ənja, amma ndzəkəŋushi'inəki nə tii, ka nyi ɗii unə ətsa.’
41 “Ma daba'əkii, ca ba ka ənjitə da madzənakii əsə: ‘Dzəgimə aɓiiki, manaalya ənja, dəmə aagi gunə ətə ɗatə ənji ka *Seetanə da malaa'ikanyinaakii.
42 Acii kə kəshi maɗəfənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi zəma. Kə kəshi meegiirənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi ma'inə.
43 Kə ɗii nyi mu'umuunə, amma kə kaaree unə ka luunə tə nyi aa hoonə aasii. Kə ɗii purəkinə tə nyi, amma kə təkuree unə ka ndii ka nyi sə ŋga umbee də purəkinə. Gwakə nji nyi da a furəshina, amma kə təkuree unə ka dzənə ka nəhəpaanə tə nyi.’
44 Amma təya ləgwa ka ci, əŋki tii: ‘Slandana, guci saŋə nee inə ka hə də maɗəfənə taa meegiirənə kə kəshi tə hə, taa hə mu'uma, taa hə də purəkya, taa hə gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inə ka tsakənə tə ha?’
45 Wata ŋwaŋwə a ənəgi ka tii, əŋki ci: ‘Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə pooshi unə ɗii ka ənjitə pooshi da məghərəvənə akəŋwacii ənja, ka nyi təkuree unə ka ɗanə ətsa.’
46 Ma ənjita, ka kərənə nə ənji tə tii aagi dzalənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, ma ənji gooŋga, ka kərənə nə ənji tə tii ka əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

26

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu
(Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

1 Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ənji patənə ŋga uushi'iitsa, əŋki ci ka lyawarənaakii:
2 “Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra ŋga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, ka viinə nə ənji tə nyi ka gwa'avə aashi ənfwa.”
3 Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə ŋga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə.
4 Təya anə uura ŋga kəsətənə tə Yeesu yadə shiinə ŋga ənja, ənjə a ɓələgi tə ci.
5 Amma təya ba, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a maɗee ka panə.”

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədya də Bayitaniya
(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

6 Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci,
7 ma ca adə zəma, wata əndə'i minə a dzə aaɓiikii da i əbwə urədya aciitə. Ma urədita, ŋga mandalə kwaɓa. Wata kya dzə, kya əjivə aanə Yeesu.
8 Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii, “Ka mi saawee ki ətsa?
9 Maci ɗərəmaginə ɗərəmagi ənji də urəditsa, kaɗa kwaɓa laŋə nji ənjə a upaa anəkii, ənjə a təəkəpaa kwaɓakii ka maaghiinə.”

25:40 25.40-45 Waɓ. 19.17; Mat. 10.40,42; 12.50; 28.10. **25:41 25.41** Yahu. 7; Səniinə 20.10,15. **25:46 25.46** Dan. 12.2; Yooh. 5.29; Yak. 2.13. **26:1 26.1** 7.28. **26:2 26.2** 16.21. **26:4 26.4-5** 21.46. **26:6 26.6-7** Luka 7.37-38.

10 Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba, wata əŋki ci ka tii, “Ka mi cuuna
kavə tə miitsə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətsə ɗii ki ka nyi, ŋunyikii
ka shaŋə.
11 Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi
na ndzaanə aɓii unə.
12 Ma əjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə ɗii ki ha'ə ka tasəkatə shishinəki
ka ŋgəɗənə.
13 Tantanyinə cii kya ba koonə: taɗa da nə ənjə a waaza Ŋunyi
Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətsə ɗii ki, ka waɓənə nə ənji anəkii
ka buurətənə də ki davə.”

Luuvənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja
(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

14 Ma daba'əkii, rəŋwə agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə ɗii
ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a maɗə, ca palə aaɓii madiigərə limanyinə,
15 ca ba ka tii, “Maɗa vii nyi koonə tə Yeesu, iitə saŋə viinuunə ka nya?”
Wata təya ɓaanagi kwaɓa tibisə makkə pu'unə,* təya vii ka ci.
16 Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka
tii.

Zəmə əndzanə ŋga Pasəka
(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

17 Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə
burəŋanə, kə shi lyawarənə ŋga Yeesu aaɓiikii, əŋki tii, “Da daa moonəku
ina dzə ka dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?”
18 Əŋki ci ka tii, “Dəmə aasəkə vəranə aa ha zana, una ba ka ci: ‘Ma
bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki ɗanə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki,
gaku asii niina zəmə əndzanə ŋga Pasəka.’ ”
19 Wata lyawarənə ŋga Yeesu a ɗatə makə sətə bii ci ka tii ɗanə, təya
dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.
20 Makə ɗii kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a
ndzaanə ka zəma.
21 Ma təya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə:
kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja.”
22 Makə fii tii ha'ə, kə ɓəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata taɗa wu patə
ahadatii, ca ləgwa amakii, əŋki tii, “Slandana, nyi kwa?”
23 Əŋki ci ka tii, “Əndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tə nyi ka ənja.
24 Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə
nyaahə ənji agyanəki, amma kə ɗii anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma
əndəta, maci mapoomə ənji tə ci, biɗə ci ka ci.”
25 Wata Yahuda ətə vii tə ci a ləgwa, əŋki ci, “Maləma, nyi kwa?” Wata
Yeesu a ba ka ci, “Hə bagi ha'ə.”

Zəmə əndzanə ŋga Slandana
(Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25)

26 Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca
ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Ndamə, una zəmə. Ma
ətsa, shishinəki.”

---

* **26:11 26.11** Dzək. 15.11. **26:15 26.15** Ma kwaɓa tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaɓa ŋga ɗərə də mava (Shig. 21.32). **26:15 26.15** Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17 26.17-29** Shig. 12.1-20. **26:20 26.20-25** Yooh. 13.2,21-30. **26:23 26.23** Jab. 41.10. **26:24 26.24-25** 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24 26.24** Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9. **26:26 26.26-28** 1 Koor. 10.16.

27 Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntaŋfə,
ca vii ka tii, ca ba, “Saasaciimə, patənə goonə.
28 Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntaŋfə.
Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji laŋə ka tifyagi də 'waslyakəənyinə.
29 Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə ənа, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i
inaba ma'ə, see uusəratə nii kya sa kurakii doonə agi ŋwaŋuunə ŋga
Daadə.”
30 Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya maɗə, təya palə aashi giŋwə ŋga
Zayitunə.

Waßənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita
(Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

31 Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə
davədə, una bwasee ka nyi. Ka ɗanə makə sətə waßi Əntaŋfə asəkə
malaaßa ləkaləkatə oo'i: ‘Ka ßələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təəkəgi
patə əsə.’ ”
32 Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma, maɗa kə maɗee ənji ka nyi agi
maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə
ŋga Galili.”
33 Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi
kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə.”
34 Əŋki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə
gyaagya ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə
nyi.”
35 Piita a ba ka ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə.
Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara
lyawarənaakii patə.

Ɗa də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani
(Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46)

36 Ma daba'əkii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha
ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, “Ndzaamə
gadəvə, kaa nya əntsahə aakəŋwa ka ɗa də'wa.”
37 Ca 'waanə tə Piita da manjeevənə ŋga Zabadiya bəra'i. Ma təya
dzə, wata ca ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a ßəzəgi kuzhiɗə
kuzhiɗə.
38 Əŋki ci ka tii, “Maßəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə,
una ndzaa də məgigi atsaki.”
39 Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca ɗa də'wa,
“Daadə, maɗa ka moonə nə hə, əntsahee ka nyi ka ciɓətsə akəŋwaciiki.
Amma, ɗawə sətə kaɗeesəkə ka hə, ga ha ɗa sətə kaɗeesəkə ka nyi.”
40 Ca ənya aaßii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə.
Wata əŋki ci ka Piita, “Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki
taa ŋga tibisə rəŋwə dyaŋa?
41 Ndzaamə də məgigi, una ɗa də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga
Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təßə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋgə'ə
koonə nə ɗa gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

26:28 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30 26.30** Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31 26.31** Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. **26:32 26.32** 28.7,16. **26:34 26.34-35** Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. **26:34 26.34** 26.75. **26:36 26.36-46** Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **26:39 26.39** 6.10; 20.22; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **26:41 26.41** Af. 6.18; Ibər. 2.18.

42 Yeesu a ənə ka əntsahənə ŋga bəra'inə əsə ka ɗa də'wa, əŋki ci:
“Daada, maɗa pooshi rəgwa ŋga əntsaheenə ka ciɓənə anəki, yoo, sətə
mwayi hə patə, wa ca ɗa.”
43 Ca ənya aaɓii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə
uugi ŋunyinə ɗanə laŋə agitii.
44 Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahə, ca ənə ŋga makkənə ka ɗa də'wa
makə əta.
45 Ma daba'əkii, ca ənya aaɓii lyawariita, ca ba ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi
kuna, una əpi səka? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i ɗanə ka ənjə a vii tə Uuzənə
ŋga əndə aacii ma'waslyakə ənja.
46 Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Maɗətəmə kaamə dzə.”

Kəsənə tə Yeesu
(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)
47 Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə waɓənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda,
waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzuɓə da ənji
daba'əkii, da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə
da gayinə sləkee ka tii.
48 Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə
nii kəya ɗatə ka ɓaarii də ci ka tii oo'i, “Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə,
ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci.”
49 Pii wata ca əntsahətə aaɓii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Usa Maləma”, ca
nəhəpaa tə ci ŋga'ə.
50 Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Guvakya, ɗawə sətə kira tə hə.” Wata təya
əntsahə, təya kəsə tə ci.
51 Wata rəŋwə agi ənji ŋga Yeesu a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi
liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə.
52 Wata Yeesu a ba ka ci, “Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku. Taa wu pii
də ŋgila purəŋanə, də ci ɓələnə ənji tə ci naakii.
53 Mashiimə hə oo'i, ka mbeenə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə,
pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə ŋga malaa'ikanyinə palee ka pu'u aji
bəra'i kwa?
54 Amma, maɗa kaa nya kədii tsakənə acii Daadə ənа, guci ɗii nə sətə
bii malaaɓa ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə
ha'a?”
55 Ma ka saa'ita, kə waɓi Yeesu ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, əŋki ci ka
tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə,
ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə ɗa maabə nə nyi kwa? Uusəra patə
nji nya ndzaanə dasə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə ka dzəgunənə ka ənja, patə
da ha'ə, pooshi unə kəshi tə nyi.
56 Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaɓa ləkaləkatə ŋga anabiinə a
ndzaa ka tantanyinə.”
Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*
(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)
57 Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə
ŋga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na.
58 Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tə Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii
aa ha gawə ŋga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ənji nəhə yi ŋga
Əntaŋfə, kaa ca nee ka muudinə ŋga səkii.

26:44 26.44 2 Koor. 12.8. **26:45 26.45** Yooh. 12.23; 13.1; 17.1. **26:52 26.52** 'Wat. 9.6. **26:55 26.55** Luka 19.47. **26:56 26.56** Mat. 26.31; Luka 24.46.

59 Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga mətərəkinə, kə ali tii waɓənə
ŋga jirakənə aashi Yeesu, kaa ənjə a shii ɓələginə tə ci.
60 Amma taa ŋgahi ənji laŋə kyaara waɓənyinə ŋga jirakənə aashikii,
patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata
ənji bəra'i ahadatii a maɗətə
61 əŋki tii, “Ma bii əndətsa, tə'i ci da baawəɗa ŋga uulagi yi ŋga Əntaŋfə,
ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə.”
62 Wata gawə ŋga limanyinə a maɗətə, əŋki ci ka Yeesu, “Pooshi
waɓənaaku ŋga jikəvənə aagyanə waɓəətsə waɓi ənjitsə aashiku kwa?”
63 Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə ŋga limanyinə a ba
ka ci, “Wiinə kə ləɓətə nyi duunə da Əntaŋfə Əndə vii əpinə: bawə keenə
gooŋga, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə ŋga Əntaŋfə tanyi nii?” †
64 Yeesu a ba ka ci, “Hə bagi ha'ə. Dagyanəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə
koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntaŋfə
Əndə baawəɗa, una nee ka ci ca jima agyanə kuraɓiinə dadagyə.”
65 Makə fii gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii,
əŋki ci, “Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntaŋfə. Gaama alə hara
uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə waɓi ci. ‡
66 Iitə nee unə noona?” Wata əŋki tii, “Weewee, see ɓələginə tə ci.”
67 Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tə ci, hara ənjə a tsa ka ci
meeciinə a hwahwaaməkii,
68 təya dzə də banə ka ci, “Aləmasiihu, makə ɗii ci anabi nə hə, kuragi
keenə taa wu digə tə hə!”

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu
(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

69 Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya
kəŋaanə dagyanəkii, əŋki ki ka ci, “Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji ŋga
Yeesu əndə Galili.”
70 Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwaciitii patə, əŋki ci, “Mashiimə
nyi sətsə cii kwa ba.”
71 Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka
ənjitə davə, “Ma əndətsa, tii da i Yeesu əndə Nazaratu nji tii.”
72 Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jiɗa, əŋki ci, “Mashiimə nyi tə
əndəkii.”
73 Makə ta'avə gi'u əsə, wata ənjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba
ka Piita, “Weewee, agitii nə hə tanyi. Waɓənaaku ɓaarəgi keenə ha'ə.”
74 Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwaŋə ka nyaalya naakii na, ca jiiɗə, əŋki
ci, “Tantanyinə, mashiimə nyi tə əndətsa.” Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.
75 Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma
taabu'u wanə ŋga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə
tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka
shaŋə.

27

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*
(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

26:61 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. † **26:63 26.63** majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə ŋga Əntaŋfə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70. **26:64 26.64** Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. ‡ **26:65 26.65** tsəərəgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntaŋfə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. **26:67 26.67** Isaa. 50.6; 53.5. **26:68 26.68** 21.11. **26:75 26.75** 26.34.

1 Ma ətsə tsəɗakə, wata patənə ŋga madiigərə limanyinə da *gayinə
ŋga Yahudiinə a ɗa *mətərəkinə ŋga ɓələginə tə Yeesu.
2 Təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu
ŋgwaməna.

Əntənə ŋga Yahuda
(Slənə 1.18-19)

3 Makə nee Yahuda əndətə vii tə Yeesu aacii ənji oo'i, ka ɓələginə nə ənji
tə Yeesu, wata ca ɗa wakaɗakinə, ca ənəpaagi də kwaɓa tibisətə makkə
pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə,
4 əŋki ci ka tii, “Kə ɗii nyi 'waslyakəənə ŋga vii tə əndətə yadə bwaya
uushi ashikii.” Wata əŋki tii ka ci, “Mi dee nə neenə dava? Shoonaakwa.”
5 Wata Yahuda a wa'agi kwaɓatə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca palə saakii,
ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.
6 Wata madiigərə limanyinə a ɗəmətə kwaɓata, əŋki tii, “Ma kwaɓana,
madəɓəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuurə shiga ŋga yi ŋga Əntaŋfə, makə
ɗii ci kwaɓa ŋga əpinə ŋga ənda.”
7 Wata təya ɗa mətərəkinə agyanə kwaɓakii, təya ŋgərə, təya ɗərəgi
də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ŋgəəɗə mu'uminə davə.
8 Ci 'wii ənji babarakii “babara ŋga idənə”. Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə
ŋga babarakii.
9 Də ha'ə ɗii waɓənə ŋga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: “Wata
ənjə a ŋgərə kwaɓa tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwaɓatə luuvə hara
ənji *Isərayiila ɗərəginə də ci,
10 təya ŋgərə kwaɓakii, təya ɗərəgi də babara acii maghənə uuda, makə
sətə bii Slandanə ka nyi ɗanə.”

Yeesu akəŋwacii Pilaatu ŋgwaməna
(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)

11 Makə kirə ənji tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna, ŋgwaməna a ləgwa
ka ci, əŋki ci, “Hə nə ŋwaŋwə ŋga *Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci,
“Hə bagi ha'ə.”
12 Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaa səɗəkii,
majikəmə ci taa rəŋwə.
13 Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Paa hə agi fa uushi'iitsə ci təya baaba
agyanəku kwa?”
14 Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəŋwə. Wata ca ɗagi ka ŋgwaməna
ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga ɓələnə tə ci
(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39–19.16)

15 Taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə sənaavə ka ŋgwaməna
nə kapaa əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tə ci ka
tii.
16 Ma ka saa'ikii, tə'i əndə furəshina ətə ɗii ləməkii Yeesu Barabasə. Taa
wu patə, kə shii ci tə ci.
17 Makə dzii ənji də na, wata əŋki Pilaatu ka tii, “Tə wu cuuna moo nya
kapaa koona? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?”
18 Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə ŋga Yahudiinə tə Yeesu
ka ci, acii putə ŋga sərəha.

27:3 27.3 26.15. **27:6 27.6** Dzək. 23.19. **27:9 27.9-10** Zak. 11.12-13; Irim. 32.8-9. **27:11 27.11** 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21. **27:12 27.12-14** Yooh. 19.9; Mat. 26.63.

19 Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ ŋga la də gəŋwanaakii,
minaakii a sləkee ka ci ka waɓənə də banə oo'i, “Ma əndə gooŋgatsa,
ga ha ɗa taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniinə agyanəkii ənshinə
davəɗə.”
20 Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwaŋə ka tsəkutə ənji kaa təya
kədii tə ci, kaa ca kyapaa ka tii tə Barabasə, ənjə a ɓələgi tə Yeesu.
21 Wata ŋgwaməna a ənə ka ləgwanə ama ənja, əŋki ci, “Tə wu agi
ənjinə bəra'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?” Wata əŋki tii, “Kyapaa
keenə tə Barabasə!”
22 Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi ɗii cuuna moo nya ɗa də Yeesu ətə ci ənjə
a 'wa Aləmasiihu?” Əŋki tii patə, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!”
23 Amma əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi ɗii ci kwa?” Wata təya tsakə
ŋgəree ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi
ənfwa.”
24 Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka ɗanə ma'ə, amma
see panə ca moo maɗənə, wata ca ŋgərə ma'inə, ca yiɓəgi ciinəkii
akəŋwacii ənji patə, əŋki ci, “Pooshi waɓənaaki agi əntənə ŋga əndətsa,
shoonə goonə ma'ə.”
25 Wata əŋki ənji patə, “Wa hakya ŋga əntənaakii a ndzaanə ooreenə
da manjeevənə geenə.”
26 Wata Pilaatu a kapaa ka tii tə Barabasə. Ca kavə kaa ənjə a fəslə tə
Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə ŋga soojiinə də Yeesu
(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)

27 Ma daba'əkii, wata soojiinə ŋga Pilaatu a ŋgərə tə Yeesu, təya
kərəgərə tə ci aasəkə yi ŋga ŋgwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci
də na,
28 təya səɗəgi tə ci, təya əgəvə ka ci əndə'i madizə gwada,
29 təya ŋgərə dəha, təya fuuɗə makə madiŋəna, təya ŋgavə ka ci
aanəkii, təya kavə ka ci zala aa ciizəmakii, təya gərə'waanə ka ha'unə
də ci, əŋki tii, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwaŋwə ŋga Yahudiina!”
30 Təya tiifə giirənə aagikii, təya luugi zalatə aciikii, təya dəgə də ci
anəkii.
31 Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ŋgərəgi gwadata, təya ŋgavə ka
ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

32 Ma təya palə a rəgwa, wata təya lapaa əndə'i əndə Sirina ətə ɗii
ləməkii Simoonə. Soojiinə a ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avə tə Yeesu
aashikii.
33 Təya mbu'u ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana
“Kəŋwə na.”
34 Təya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da maŋgərəkiki kuzəka, kaa ca
sa. Makə təɓətə ci, wata ca kaaree.
35 Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya təəkəpaa kəjeerənaakii ahadatii
də kwaaranə.
36 Wata təya ndzaa davə ka nəhənə tə ci,

27:19 27.19 Luka 23.47. **27:20 27.20-23** Slənə 3.13-14. **27:24 27.24** Dzək. 21.6-9; Jab. 26.6.
27:25 27.25 Slənə 5.28. **27:26 27.26-31** 20.19. **27:28 27.28** Luka 23.11. **27:29 27.29** 27.11.
27:30 27.30 26.67. **27:35 27.35** Jab. 22.19.

37 təya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakəətə lii
ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, “Ma əndəna, ci nə Yeesu,
ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə.”
38 Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə ataŋgalakii,
rəŋwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənakii.
39 Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii,

40 təya ba, “Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi ŋga Əntaŋfə, ha ənə ka
ghənətənə agi baanə makkə, maɗa *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə, luupaa
naaku na, ha jimagərə ashi ənfutsa!”
41 Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə
də ci, əŋki tii:
42 “Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii
na. Əntaa kə bii ci, ŋwaŋwə ŋga *Isərayiila nə ca? Wa ca jimagərə gadəvə
ashi ənfutsa, kaama vii ka ci gooŋga!
43 Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaanə nə Əntaŋfə tə ci. Əŋki ci əsə, Uuzənə
ŋga Əntaŋfə nə ci. Taku kaama nee maɗa kə uu'i Əntaŋfə tə ci, ca luupaa
tə ci əndzə'i!”
44 Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii ataŋgalakii maa, ha'ə dzaanii tii tə ci
əsə.

Əntənə ŋga Yeesu
(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

45 Ma ətsə uusəra takərə, kə ɗii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə
dəŋə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə.
46 Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a ŋgəree ka uurakii, ca
ka vurənə, əŋki ci, “Eeli, Eeli, lyama sabakətani?”, makə bana, “'Ya'ə
Əntaŋfwaakya, 'ya'ə Əntaŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?”
47 Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, “Waatsə əndətsə
ka 'wanə tə *Iliya.”
48 Əndə'i əndə agitii a huyipaa pii pii, ca dzə ka ŋgərə soosa, ca
shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə
aama Yeesu kaa ca shiɓə.
49 Amma hara ənjə a ba, “Taku zəku'i kaama nee maɗa ka shinə nə Iliya
ka luupaanə tə ci.”
50 Yeesu a ənə ka ŋgəree ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi
amakii.
51 Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laaɓanə asəkə yi ŋga Əntaŋfə.
Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə
kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə.
52 Gu'u ənji a wuunəgi əsə, ənji ŋga Əntaŋfə laŋə ətə sha məətəgi, kə
ma'i tii da i əpinə.
53 Daba'ə makə ma'i Yeesu agi mamәətə ənja, təya shiishigi asəkə
gu'unyinatii, təya dəməgərə aasəkə malaaɓa vəranə. Ma dava, kə nee
laŋənə ŋga ənji ka tii.
54 Makə nee gawə ŋga soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka
gaŋgəzənə ŋga hanyinə da sətə slənyi, kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, təya ba:
“Tantanyinə, ma əndətsa, Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci.”

27:37 27.37 27.11. **27:38 27.38** Isaa. 53.12. **27:39 27.39** Jab. 22.8; 109.25. **27:40 27.40** 26.61,63. **27:42 27.42** 27.11. **27:43 27.43** Jab. 22.9; Mat. 26.63. **27:45 27.45** Am. 8.9. **27:46 27.46** Jab. 22.1. **27:48 27.48** Jab. 69.22. **27:51 27.51** Shig. 26.3; Ibər. 10.19-20. **27:54 27.54** 14.33; 26.63; Mar. 15.39.

55 Tə'i makinə laŋə davə ca tsaama dzaɗə. Ma təya, atsaa Yeesu shi tii
daga anə hanyinə ŋga Galili, təya tsakə tə ci.
56 Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da
Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə ŋga Zabadiya.

Ŋgəɗənə tə Yeesu
(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

57 Makə ɗii kədəwanə, kə shi əndə'i əndə gəna ətə ɗii ləməkii Yusufu,
əndə Aramatiya. Ci maa, lawarə ŋga Yeesu nə ci.
58 Kə gi ci aaƀii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga
Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ənjə a vii ka ci.
59 Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə ŋga Yeesu, ca haɗətə asəkə
kura marəma,
60 ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ka ci ka naakii na
ashi pasla, ca dəlavə maɗuunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii.
61 Ma Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə
dasə akəŋwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u ŋga Yeesu

62 Pukyatə hakii, waatoo, *uusəra ŋga əpisəka, wata madiigərə li-
manyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəŋwə,
63 təya ba ka ci, "'Ya'ə maɗuunə ənda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə
majirakətə ma'ə da i əpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka
ənənə nə ci ka maɗənə agi mamәətə ənja.
64 Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii ŋga'ə, see maɗa dzəgi baatsə
makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ənja, kə
ma'i ci agi mamәətə ənja. Maa kə ɗii ha'ə, ma jirakəətsa, ka ɗanə laŋə
palee ka ŋga ŋukə."
65 Əŋki Pilaatu ka tii, "Fəɗəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya
nəhətə ŋga'ə makə sətə kaɗeesəkə koonə."
66 Wata təya palə, təya dzə ka ɗavə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a
wunəgi, təya kavə ənji nəhə gu'ukii.

28

Maɗətənə ŋga Yeesu agi mamәətə ənja
(Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

1 Ma daba'ə *uusərə ŋga əpisəka, ətsə tsəɗakə də uusəra alatə, kə gi
Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama ka tsaamə nə ŋga gu'u ŋga
Yeesu.
2 Pii wata hanyinə a gaŋgəzə ka shaŋə, acii kə jima malaa'ika ŋga
Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii.
3 Ma jiganaakii, ƀərənə nə ci makə pyapiɗənə ŋga vəna. Makə əmputə
kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə.
4 Makə nee ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ŋgwalənə,
təya kwaalagi aa panə makə maməətə ənja.
5 Wata malaa'ikakii a waƀə ka makiita, əŋki ci, "Goona ŋgwalə. Kə shii
nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa.
6 Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi mamәətə ənji makə sətə bii ci. Shoomə,
nda neemə ka hatə nji ci pərəƀə davə.

27:57 27.57-58 Dzək. 21.22-23. **27:63 27.63** 12.40. **27:64 27.64** 28.13. **28:6 28.6** 16.21.

7 Ma ɗanuunə, dəmə pii pii, una dzə ka banə ka lyawarənaakii oo'i, kə
ma'i ci agi maməətə ənja. Ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə ŋga
Galili. Davə nuuna nee ka ci. Buurətəmə sətsə bii nyi koonə.”
8 Makə fii tii ha'ə, wata təya maɗə pii davə, təya palə də ŋgwalənə ləɓə
da mooɗasəkə ka shaŋə, təya huyi ka kərə habarakii ka *lyawarənə ŋga
Yeesu.
9 Pii wata Yeesu a lapaa tə tii, əŋki ci, “Usamə!” Wata makiitə a
əntsahətə aaɓiikii, təya gərə'waanə, təya kəsətə səɗəkii ka paslə tə ci.
10 Əŋki Yeesu ka tii, “Goona ŋgwalə, dəmə ka banə ka
ndzəkəŋushi'inəki kaa təya dzə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nə
təya nee ka nyi.”

Banə ŋga ənji nəhə gu'u tə sətə slənyi

11 Ma makiitə a palə, wata hara ənji agi soojiitə nja nəhə gu'utə a maɗə,
təya palə aasəkə vəranə, təya dzə ka banə ka madiigərə limanyinə tə
patənə ŋga sətə slənyi.
12 Madiigərə limanyinə a dza də nə da gayinə ka ɗa *mətərəkinə, təya
ŋgərə kwaɓa laŋə, təya vii ka soojiita,
13 təya ba ka tii, “Ma banuuna: ‘Lyawarənaakii shi davəɗə, təya shi ka
hərəma waakii, inə ka ŋunyinə.’
14 Maɗa kə mbu'i habarakii aa limə ŋgwaməna, ka zə'utənə niinə də
haŋkalaakii də banə, pooshi sə ŋga idəpaanə ashuunə, ina luupaa tuunə.”
15 Wata soojiitə a luu kwaɓata, təya ɗatə makə sətə bii ənji ka tii. Ha'ə
huwugi habarakii ahada *Yahudiinə ca'ə ka ənshinə.

Waɓənə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntaŋə (Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

16 Yoo, lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aməntaŋə a palə aanə hanyinə ŋga
Galili, aanə giŋutə bii Yeesu ka tii dzənə.
17 Makə nee tii ka ci, təya paslə tə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, kə
shakii tii tə ci, mbu'u əntaa ci ətsa.
18 Yeesu a əntsahə aaɓiitii, əŋki ci ka tii, “Kə vii Əntaŋfə ka nyi patənə
ŋga baawəɗa dadagyə da ganə a duuniya.
19 Acii ha'ə, dəmə aaɓii patənə ŋga ənji ŋga *duuniya, una zhi'wee ka tii
ka lyawarənaaki, una ɗa ka tii bapətisəma aagi ləmə ŋga Dəna, da ləmə
ŋga Uuzəna, da ləmə ŋga Malaaɓa Ma'yanə, *
20 una dzəgunə ka tii kaa təya nə'utə patənə ŋga sətə bii nyi koonə.
Ma nyi, ka ndzaanə nə nyi doonə taa guci patə, ca'ə ka muudinə ŋga
duuniya.”

28:7 28.7 26.32. **28:10 28.10** 12.50; Yooh. 20.17. **28:13 28.13** 27.64. **28:16 28.16** 5.1; 26.32; 28.10. **28:17 28.17** 14.31. **28:18 28.18** Dan. 7.14; Mat. 11.27. * **28:19 28.19** patənə ŋga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bapətisəma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Slənə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; Dənə, Uuzənə, Malaaɓa Ma'yanə: 2 Koor. 13.13.

Ŋunyi Habara dacii
Marəkusə

Waazanə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)

1 Wiinə 'watəginə ŋga Ŋunyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu,
*Uuzənə ŋga Əntaŋfə.
2 Kə ɗii makə sətə bii Əntaŋfə ka Uuzənaakii asəkə ləkaləkatə ŋga
*anabi Isaaya oo'i:
"Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca haɗatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.
3 Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,
Haɗatəgimə də rəgwa ka Slandana,
Kəŋeemə ka ci ka rəgwa."
4 Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə ɗa bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza
ka ənja, ca ba, "Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaŋfə, ənjə a
yiɓə koonə bapətisəma, kaa Əntaŋfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə."

5 Wata ənji asəkə vəranə ŋga Urusaliima, da hara hanyinə ŋga Yahudiya
patə a shi ka fa waɓənə ama Yoohana. Təya baabagi 'waslyakəənatii, ca
ɗa ka tii bapətisəma asəkə gəərə ŋga Urədunə.
6 Ma Yoohana, shiŋkinə ŋga ŋgyalooba nji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi
ŋukii də gyara ŋga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa nji zəmaakii.
7 Ca ba ka ənja, "Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, ɗuunuunaakii palee
ka naaki. Taa zə'u ŋga ɓiɓinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwaŋaanənə, nya
pərəgi.
8 Də ma'inə ɗii nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də Malaaɓa Ma'yanə
nii kəya ɗa koonə bapətisəma."

Ɗa bapətisəma ka Yeesu
(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)

9 Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili, ca
palə aaɓii Yoohana. Yoohana a ɗa ka ci bapətisəma asəkə gəərə ŋga
Urədunə.
10 Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntaŋfə mawunəkii,
Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a jima aanəkii makə kurəkuta.
11 Wata uura ŋga əndə a waɓya dadagyə, əŋki ci, "Hə nə Uuzənaaki.
Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uuɗagi səkəki."

*Təɓənə ŋga *Seetanə tə Yeesu*
(Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)

12 Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a kərəgi tə Yeesu aagi
bilinə.
13 Baanə ənfwaɗə pu'unə nə ci agi bilinə. Seetanə a təɓə tə ci. Tə'i
dabanyinə agi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

1:1 1.1 15.39; Ibər. 2.3. **1:2 1.2** Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mat. 11.10; Luka 1.76; 7.27. **1:3 1.3** Isaa. 40.3. **1:4 1.4** Luka 3.3. **1:6 1.6** 2 Meem. 1.8. **1:11 1.11** Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Mar. 9.7; 12.6.

'Wanə ŋga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwaɗə (Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)

14 Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeesu a maɗə, ca palə
aanə hanyinə ŋga Galili. Ca dzə də waaza Ŋunyi Habara ŋga Əntanfə.
15 Əŋki ci, “Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntanfə ka ɗa
ŋwaŋuunaakii. Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii
gooŋga ka Ŋunyi Habara.”
16 Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ŋga Galili, wata ca lapaa
ndzəkəŋushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə.
17 Yeesu a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə
ci ənjə a ɗa slənə ŋga təəmə ənja.”
18 Pii wata təya bwasee ka slaaɗatii, təya palə atsakii.
19 Ma ca əntsahee gi'u, wata ca nee ka manjeevənə ŋga Zabadiya, waatoo
i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka haɗa də slaaɗatii.
20 Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii
asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja (Luka 4.31-37)

21 Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vəranə ŋga Kafarənahumə. Makə
mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca
ndzaŋə dzəgunənə ka ənja.
22 Makə fii tii dzəgunənaakii, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii
də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə
ŋga bariya a dzəgunə ka tii.
23 Pii wata waatsə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii,
24 ca ka vurənə, əŋki ci, “Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa
da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə:
Malaaɓa əndətə sləkee Əntanfə nə hə.”
25 Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita, əŋki ci, “Ndzaawə kəɗa'ə!
Dzəgi ashi əndətsa!”
26 Wata ginaajitə a udzətə tə əndəta, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii.
27 Kə ɗii ka ənji patə ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba ahadatii,
“Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə
maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəɗa, təya fa tə ci.”
28 Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə ŋga Galili.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea laŋə (Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

29 Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i
Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə.
30 Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə
iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki.
31 Makə fii ci ha'ə, ca dzə aaɓitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca maɗee ka
ki. Wata iza'unə ŋga shishinətə a əpigi. Ka ha'ə, kə ɗii ki ka tii zəma.
32 Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə ŋga uusəra, wata ənjə a kyaara ka
Yeesu ənji bwanea da ənji ginaaji patə.
33 Kə jagi ənji vəraatə də nə patə aahatə aa uura mayi.
34 Ca mbəɗəpaa də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə laŋə kama kama
ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə laŋə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə
a waɓə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

1:18 1.18-20 Mat. 8.21-22. **1:22 1.22** Mat. 7.28-29. **1:24 1.24** 3.11. **1:31 1.31** 5.41. **1:34 1.34** 3.12.

Dzənə ŋga Yeesu ka waaza aanə hanyinə ŋga Galili
(Luka 4.42-44)

35 Ma ətsə tsəɗakə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a maɗə, ca palə ka
hatə pooshi ənji davə, ca ɗa də'wa.
36 Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci.
37 Makə lapaa tii tə ci, əŋki tii ka ci, "Agi alənə nə ənji patə tə hə."
38 Əŋki ci ka tii, "Ma ɗanaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə
kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə nyi."
39 Wata ca wiigi'itə hanyinə ŋga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə
kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashi ənja.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

40 Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aaɓii Yeesu, ca gərə'waanə
akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, "Maɗa ka luuvənə
nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbəɗəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə
malaaɓakii."
41 Kə nyihə Yeesu təgunuunə ŋga əndəta, wata ca təɗapaa ciinəkii, ca
təɓətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəɗuu."
42 Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci.
43 Wata Yeesu a ba ka ci, "Duu saaku." Amma ca ɗa ka ci bariya də
ŋgeerənə
44 də banə, "Fatə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətsə
ɗii shaŋə. Amma ma ɗanəkwa, duu aa ha *limanə, ha ɓaarii ka ci naaku
na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha ɗa sataka makə sətə bii
Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."
45 Amma əndətə a dzə saakii də baaba waɓəətsə taa dama patə yadə
mbəɗeenə taa gi'u. Putə ŋga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka
dzənə aasəkə əndə'i vəranə ka rəgwa ginə ŋga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa
ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aaɓiikii taa dama patə.

2

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

1 Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vəranə ŋga Ka-
farənahumə. Ma fii ənji asii nə ci,
2 wata ənji laŋə a dzə aaɓiikii, pooshi ha ŋga zhi'iginə davə asii kura'ə
a uura mayi acii laŋənə ŋga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza waɓənə ŋga
Əntaŋfə ka tii.
3 Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwaɗə kira tə ci.
4 Makə təkuree tii ka mbu'unə aaɓii Yeesu acii laŋənə ŋga ənja, wata
təya ndərəgi aanə kuvətə ɗii Yeesu davə, təya tələgi ɗaŋə da ci. Makə
tələgi tii, təya kagərə tə mahurəməsə əndətə pərəɓə asəkə ədzə baanə.
5 Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta:
"Uuzənaaki, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku."
6 Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi
hiimatii,
7 əŋki tii, "Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə
Əntaŋfə. Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə ŋga əndə maɗaamə
Əntaŋfə rəŋwə dyaŋa?"

1:35 1.35 Luka 5.16. **1:39 1.39** Mat. 4.23. **1:44 1.44** Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14.
1:45 1.45 7.36. **2:5 2.5** Mat. 9.2.

8 Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, “Ka mi də tsarə ŋga hiimatsə ha'ə
a nuunə kwa?
9 Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəɗə banə ka mahurəməsə əndətsə
oo'ya, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gəɗə banə ka
ci, Maɗətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, duu saakwa?
10 Amma takumə kaa nya ɓaarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda,
tə'i nyi da baawəɗa ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya.”
Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta,
11 “Wanyinə ca ba ka hə, maɗətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku
aasii.”
12 Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a maɗətə, ca ŋgərə ədzə
baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə ɗii ka tii patə ka sə ŋga hurəshishinə.
Wata təya ɗuunətə tə Əntaŋfə, əŋki tii, “Pooshi inə sha nee ka uushi makə
ətsa.”

'Wanə ŋga Yeesu tə Leewi
(Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32)

13 Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə ŋga Galili. Wata
daŋkana a dzə ka dzatə də nə aɓiikii, ca dzəgunə ka tii.
14 Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca maɗə, ca palə də wiigi'inə, wata ca
lapaa tə əndə luu tsəka ətə ɗii ləməkii Leewi, uuzənə ŋga Haləfa, ci dasə
asəkə kuvə ŋga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.” Wata hatsə
Leewi a maɗətə, ca nə'u tə ci.
15 Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *ənji luu tsəkə
laŋə da i hara ma'waslyakə ənji laŋə ətə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha
rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii.
16 Makə nee maliminə ŋga kurəgə ŋga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da
tsarə ŋga ənjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki tii, “Mi saŋə
ɗii cii kəya zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənja?”
17 Makə fii Yeesu sətə bii tii, əŋki ci ka tii, “Pooshi mandandaŋə ənji ka
alə kuzəka, see ənji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə
ma'waslyakə ənji aaɓiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də
rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39)

18 Ma ka əndə'i uusəra, lyawarənə ŋga Yoohana da i Farisanyinə,
təya ɗa suumaya. Hara ənjə a shi aaɓii Yeesu, əŋki tii, “Mi saŋə ɗii
ci lyawarənə ŋga Yoohana tii da Farisanyinə a ɗa suumaya, amma ma
lyawarənaaku, pooshi tii agi ɗana?”
19 Yeesu a ənigi ka tii də waɓənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i
guviinə ŋga dagwa maɗanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɗa kə gi
tii ka luu maɗanəkəya, ka ɗanə nə tii suumaya aɓiikii kwa? Pooshi. Maa
ka hakii nə tii da i dagwa maɗanə, pooshi tii ka mbeenə ka ɗa suumaya.
20 Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa maɗanə
aɓitii, saa'ikii nə təya ɗa suumaya.
21 “Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Acii ka
tsəəmətənə nə kurakii. Ca tsakə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.
22 “Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə
kuvə'unə. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə

2:10 2.10 Yooh. 5.36. **2:14 2.14** Mat. 8.21-22. **2:15 2.15** Mat. 9.10. **2:17 2.17** Luka 19.10.
2:18 2.18 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **2:19 2.19** Mat. 9.15.

ŋga ma'i inaba. Ənjə a ətee ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə.”

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka*
(Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5)

23 Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə ŋga aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də ɓiiyiinə aləkamaara, təya tsəɓə.

24 Makə nee Farisanyinə ha'ə, əŋki tii ka Yeesu, “Ka mi ci lyawarənaaku a ɗa sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga ɗanə uusəra ŋga əpisəka?”

25-26 Əŋki Yeesu ka tii, “Mashimə una jaŋgii sətə ɗii *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə ŋga limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəɓee ca upaa, kə ɗii maɗəfənə tə tii da ənjaakii əsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ŋgiragi buroditə ɗəkəpaa ənji ka Əntaŋfə. Ma ətsa, kə taŋəgi ci bariya acii əntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ənjaakii əsə.”

27 Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma kii Əntaŋfə uusəra ŋga əpisəka, kaa əndə a shii nafaginə. Əntaa tə əndə kii ci kaa uusəra ŋga əpisəka a nafagi də ci.

28 Acii ha'a, ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, taa uusəra ŋga əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii.”

3

Əndə mantə ciinə
(Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11)

1 Ma ka əndə'i *uusəra ŋga əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə.

2 Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə ŋga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbəɗəpaanə nə ci də əndətə uusəra ŋga əpisəka.

3 Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, “Maɗətə, kəŋaanə.”

4 Wata əŋki ci ka tii, “Iitə saŋə vii bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga ɗana? Ŋga ɗa ŋga'əənə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii ŋga ɗa bwaya bwayaana? Ŋga mbəɗəpaanə də əndə saanii, anii ŋga ɓələginə tə ca?” Amma kə zavə tii kəɗa'ə, pooshi tii shii sə ŋga jikənə ka ci.

5 Kə ɓəzhi səkə ŋga Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə təgunuunə, ca tsaamə tə tii, əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Təɗapaa ciinəku.” Wata ca təɗapaa ciinəkii, ca ənəgərə makə ŋga ŋukə.

6 Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aaɓii ənji ŋga *Hirudusə, təya dzə ka ɗa mətərəkinə ŋga ɓələginə tə Yeesu.

Daŋkana ama uunəva

7 Wata Yeesu a maɗə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə ŋga Galili. Ənji laŋə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə ŋga Yahudiya,

8 i asəkə vəranə ŋga Urusaliima, i anə hanyinə ŋga Idumaya, i ataŋəgi gəərə ŋga Urədunə, i asəkə vəranyinə ŋga Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aaɓii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara ŋga uushi'iitə cii kəya ɗaaɗa.

2:23 2.23 Dzək. 23.25-26. **2:24 2.24** Shig. 20.8-10. **2:25-26 2.25-26** 1 Sam. 21.2-7; 22.20; Leew. 24.5-9. **2:27 2.27** Dzək. 5.14. **2:27 2.27-28** Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. **3:1 3.1-6** 2.27-28. **3:6 3.6** Yooh. 5.16,18.

9 Makə nee Yeesu, wiitsə ənji laŋə ka ɓilatənə tə ci, wata ca ba ka
lyawarənaakii kaa təya alya ka ci kumbawala.
10 Acii kə fii ənji kə mbəɗəpaa ci də ənji laŋə, ci ɗii əncahə ənji bwanea
laŋə aaɓiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci.
11 Maɗa nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akəŋwaciikii, təya ka vurənə,
əŋki tii, "Hə nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə."
12 Wata Yeesu a wazə ka tii də ŋgeerənə, əŋki ci, "Goona bagi taa wu
nə nyi."

*Taɗə *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i (Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)*

13 Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə, ca ndərə aanə giŋwa. Ca 'wa tə ənjitə
mwayi ci, kaa təya shi aaɓiikii.
14 Ca taɗə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, əŋki ci ka tii, "Ma ta'i nyi tuunə,
kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkee koonə ka ɗa waaza.
15 Nya vii koonə baawəɗa ŋga mbəɗəpaanə də ənji ginaajinyinə."
16 Wiinə ləmə ŋga ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə
Piita;
17 Yakubu da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə
"Buwanərəgəsə," waatoo makə bana, "Ənjitə pii pii ɓəzənə səkətii, makə
dzanə ŋga vəna",
18 i Andərawəsə, i Filibusə, i Barətalamawusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu
uuzənə ŋga Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka
hanyinaakii,
19 ba'a Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

Bərapaanə ŋga ənji tə slənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə (Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23)

20 Ma daaba'əkii, Yeesu a maɗə, ca palə saakii aasii. Wata daŋkana a
nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə aɓiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa
saa'i ŋga zəmənə, acii laŋə nə ənji ka shaŋə.
21 Hara ənjə a dzə də pəɗənə tə ci, əŋki tii, "Ma əndətsa, pooshi ma'ə
haŋkalaakii ka hakii." Makə fii ndzəkəŋushi'inəkii ha'ə, wata təya ɗa
aniya ŋga dzənə ka kəshaginə tə ci ahada daŋkana.
22 Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, "Ma ca, Byaləzabulə
ŋgərəgi haŋkalaakii, waatoo ŋwaŋwə ŋga ginaajinyinə, ci ca vii ka ci
baawəɗa ŋga lyaakagi ginaajinyinə."
23 Wata Yeesu a 'wa tə tii aaɓiikii, ca waɓə ka tii də misaali, əŋki ci,
"Iitiitə mbeenə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə saŋa?
24 Maɗa kə təkəgi ŋwaŋuunə rəŋwə bəra'i putə ŋga mabizhinə, pooshi
ŋwaŋuunəkii ka ta'avənə.
25 Maɗa kə təkəgi yi rəŋwə bəra'i putə ŋga mabizhinə, pooshi yikii ka
ta'avənə.
26 Ha'ə əsə, maɗa kə təki ŋwaŋuunə ŋga Seetanə bəra'i, pooshi
ŋwaŋuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.
27 "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi
uushi'inaakii patə, maɗaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u
fə'yaginəkii uushi'inə.

3:11 3.11 1.24; 5.7; Mat. 8.29; Luka 4.34,41; 8.28. **3:12 3.12** 1.34; Luka 4.41. **3:16 3.16-19** Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44. **3:21 3.21** 3.31; Yooh. 7.5. **3:22 3.22** Mat. 9.34; 10.25. **3:27 3.27** Isaa. 49.24.

28 “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ŋgutə tsarə ŋga 'waslyakəənə patə ɗii ənda, taa bərapaanə bərapaa ci tə Əntaŋfə əsə, ka tifyaginə nə Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii.
29 Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaɓa Ma'yanə, pooshi Əntaŋfə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
30 Ma waɓi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, “Tə'i ginaaji ashikii.”

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii
(Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21)

31 Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaanə a uura mayi, təya sləkee ka 'wanə tə ci.
32 Laŋə dərəva nə ənji dasə dasə aɓiikii. Wata əŋki tii ka ci, “Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə.”
33 Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, “I wu saŋə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?”
34 Ca tsaamə tə ənjitə aɓiikii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.
35 Taɗa wu patə ca slənətə sətə ci Əntaŋfə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi.”

4

Misaali də əndə giirə slikərənə
(Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8)

1 Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə ka ənji ama uunəvə ŋga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə laŋə aɓiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma daŋkana natii, təya kəŋaanə anə ndəra.
2 Kə slənyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə. Kə waɓi ci ka tii, əŋki ci,
3 “Fatəmə kaa nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə.
4 Ma ca giirə slikərənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya ɗəmətə.
5 Harakii a kwaala ama pasla hatə ɗii hanyinə gi'u anəkii. Slikərənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara.
6 Makə cifə uusəra, wata magiva slikərənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii.
7 Hara slikərənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikərənəkii, dəhəkii a pa'əənə ka ci, pooshi rəgwa ŋga gərənə. Də ha'ə ɗii, paa ci əji hi'wa.
8 Amma, ma hara slikərənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii ŋunyi cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.”
9 Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?
(Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)

10 Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aaɓiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita.

3:30 3.30 Yooh. 7.20. **3:31 3.31** 3.21. **3:35 3.35** Mat. 6.10. **4:1 4.1** 3.9. **4:9 4.9** Mat. 11.15.

11 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma una, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii
ma'umbee uushi ŋga ŋwaŋuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa ɗii
ənji ka tii misaalinyinə,
12 kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa
liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci maɗamətii
ha'ə, kaɗa kə zhi'wagi tii aaɓii Əntaŋfə, ca tifyagi ka tii 'waslyakəənatii.”

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə

13 Wata ca ləgwa amatii, əŋki ci, “Pooshi unə paaratəgi də misaalitsə
kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina?
14 Ma əndə giirə slikərəətsa, waɓənə ŋga Əntaŋfə cii kəya giirə.
15 Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga
Əntaŋfə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca ɗəməgi waɓəətə giirə
ənji a ədzəmətii.
16 Ma hara ənji əsə, makə slikərəətə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii
tii waɓənə ŋga Əntaŋfə, pii pii luuvə tii də mooɗasəka.
17 Amma pooshi waɓənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə
uushi'inə ŋga uundzə saa'i. Acii ha'ə, maɗa kə lii ŋgəra'wə da ciɓə tə
tii putə ŋga waɓənə ŋga Əntaŋfə, pii wata təya bwasee.
18 Ma hara ənji əsə, makə slikərəətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə
ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə,
19 amma putə ŋga buurə uushi'inə ŋga *duuniya, da uuɗə gəna, da hara
suuna kama kama, kə saawagi waɓənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii.
20 Ma hara ənji əsə, makə slikərəətə kwaalii anə ŋunyi hanyinə nə tii.
Təya fa waɓənə ŋga Əntaŋfə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikərəətə
ca vii ŋunyi cifanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa
pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.”

Misaali ŋga garəkuwa (Luka 8.16-18)

21 Əŋki Yeesu ka tii, “Ya saŋa, ka kiranə nə ənji garəkuwa ka dəsləginə
də kəŋwə taa ka kagərənə aatsa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha
dzakəpaanə ənja?
22 Taa mi patə ɗii ma'umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə
mashiimə ənja, kadə na shigi aa babara əsə.
23 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”
24 Əŋki ci ka tii əsə, “Kavəmə nuunə ŋga'ə ka paaratəgi də sətə cuuna
fa. Acii taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha'ə nə Əntaŋfə a
tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də laŋənə.
25 Acii ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma ma
əndətə ɗii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.”

Misaali də dəvənə ŋga slikərənə

26 Əŋki Yeesu əsə, “Ma *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, kə ndzaa ci makə
əndətə ca dzə, ca giirəgi slikərənə asəkə raakii,
27 ca ənya aasii, ca baanə, ca maɗətə deerənə, ca ka uusəra ka gəranə,
acii paa ci da baawəɗa ŋga dəvətənə taa gərətə slikərənəkii. Ha'ə
givaginə slikərənəkii, ca gərəgi. Mashiimə ci taa iitiitə girə ci.

4:12 4.12 Isaa. 6.9-10; Mat. 13.14-15. **4:19 4.19** 1 Tim. 6.9-10. **4:21 4.21** Mat. 5.15; Luka 11.33. **4:22 4.22** Mat. 10.26; Luka 12.2. **4:23 4.23** Mat. 11.15. **4:24 4.24** Mat. 7.2; Luka 6.38. **4:25 4.25** Mat. 25.29. **4:27 4.27-29** Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15.

28 Hanyinə tii da slikərənə ɗii slənatii, slikərənə a givagi, ca ɗa ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa.
29 Maɗa mbu'ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə.”

Misaali də manshiɗəɗə slikərənə
(Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)

30 Əŋki Yeesu əsə, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ŋga ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, nya ɗa koonə misaali agyanəkii.
31 Ma ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, kə ndzaa ci makə hi'u iza.* Hi'ukii palee də ənshiɗəɗənə agi ənfuginə patə asəkə duuniya.
32 Maɗa ləgii ənji, ca dəvə, ca gərə, ca ɗagi ka dandza ka shaŋə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya ɗa kuvə davə.”
33 Də hara misaalinyinə laŋə makə ətsə jigunyi Yeesu ka ənji waɓənə ŋga Əntaŋfə. Kə jigunyi ci ka tii bahə makə sətə dəɓee təya paaratəgi.
34 Waɓənə ŋga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii ŋga'ə tə misaalinyiitə ɗaadii ci.

Dədəkənə ŋga mandalə məɗa
(Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)

35 Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taŋəgyaamə aataŋəgi uunəva.”
36 Wata təya bwasee ka daŋkana davə, təya ndərəvə aaɓiikii aasəkə kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə.
37 Wata mandalə məɗə a ndzaŋə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, ma'inə a ndzaŋə dəgənə ashi kumbawala, ca na aasəkə kumbawala.
38 Amma ma Yeesu, pərəɓə nə ci saakii ka ŋunyinə asəkə gazha-gazhanə ŋga kumbawalə, ca ɗəkəvə nəkii agyanə ha ŋga ka na. Wata lyawarənaakii a maɗee ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məəkyaamə, pooshi haalaaku kwa?”
39 Wata Yeesu a vəɗəhə, ca la ŋguruunə ka məɗa, ca waɓə ka ma'inə, əŋki ci, “Ndzaawə kəɗa'ə.” Pii wata məɗətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kəɗa'ə əsə.
40 Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Acii mi ŋgwalyuunə ha'ə kwa? Dəŋə əndzə'i kunə pooshi unə vii ka nyi gooŋga?”
41 Wata ŋgwalənə a kəsəgi tə tii ka shaŋə, təya waɓə ahadatii, əŋki tii, “Wu saŋə nə əndəna? Taa məɗə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci.”

5

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja
(Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

1 Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə ŋga Gyarəgasinə ataŋəgi uunəva.
2 Jimagərənə ŋga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi ahada gu'u ənja, ca shi aaɓiikii.
3 Ma əndətsa, ahada gu'u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a.
4 Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka səɗəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka ŋgəəsləginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci.

* **4:31 4.31** Hi'ukii palee də ənshiɗəɗənə anə hanyinə ŋga Guɗe. Amma ma waɓənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila waɓi ci. **4:32 4.32** Əzaki. 17.23. **4:39 4.39** Jab. 89.11; Mar. 6.51.

5 Vəɗə da uusəra, ahada gu'u ənji da i anə giŋunyinə ndzaanəkii ka
kaala vurənə da i ka ŋgəəndzə shishinəkii də faariinə.
6 Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzaɗə, ca huyipaa, ca
gərə'upaa akəŋwaciikii.
7 Ca ŋgəree ka uuraakii də ŋgeerənə, əŋki ci, "Yeesu, Uuzənə ŋga
Əntaŋfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Kə kədii nyi
aciiku akəŋwacii Əntaŋfə, unee ka nyi. Ga ha ciɓə də nyi."
8 Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, "Shigi ashi əndətsa,
ginaajina."
9 Wata Yeesu a ləgwa amakii, "Iitə nə ləməkwa?" Əŋki əndə ginaajita
"Ma ləməkya, Ɓəzəkii, acii laŋə niinə."
10 Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əŋki ci, "Tuutəta'ə, ga ha səbagi tə
ginaajinyiinə ashiki anə hanyiina."
11 Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashi ɗaŋgəra.
12 Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əŋki tii, "Kapaa tiinə keena
dzəgərə aashi dagəliitsa."
13 Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashi əndəta, təya palə,
təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka ɗanə nə laŋənatii dəbu'u
bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi
dza'ə.
14 Wata magəriinə a huyi, təya kərə makii aasəkə vəranə da anə
hanyinəkii patə. Wata ənjə a shi ka tsaamə sətə ɗii.
15 Makə mbu'i tii aaɓii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha nji
da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashikii. Kə ənya
haŋkalaakii. Makə nee ənjitə shi ha'a, wata təya ŋgwaləgi.
16 Ma ənjitə nee də ginətii ka sətə ɗii Yeesu, wata təya ba ka ənjitə shi
daba'ə tə sətə ɗii tə əndə ginaajita, da i sətə ɗii tə dagəliinə.
17 Wata təya gwaŋə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə
hanyinatii.
18 Ma ətsə Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha nji da
i ginaajinyiitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii.
19 Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əŋki ci ka ci, "Ənuu saaku aasii, ha
ba ka ənji goonə tə patənə ŋga sətə ɗii Slandanəku ka putaaku, da makə
sətə nee ci ka təgunuunaaku."
20 Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə ŋga Dikapooli* tə sətə
ɗii Yeesu ka putaakii. Patənə ŋga ənjitə fii əsə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga
hurəshishinə.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təɓətə kəjeerənə ŋga Yeesu (Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)

21 Makə ənyi Yeesu ka taŋəginə aataŋəgi asəkə kumbawala, kə shi
daŋkana aaɓiikii gatə aama uunəva.
22 Tə'i əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci
asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca gərə'waanə
akəŋwaciikii.
23 Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, "Tə'i uuzənaaki, gwakə nə ki, də ma də ma
nə ki. Tuutəta'ə, nda duu ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbəɗə."
24 Wata Yeesu a maɗətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə
laŋə atsatii də dzaadzashinə.

5:7 5.7 3.11. * **5:20 5.20** Ma Dikapooli, makə bana, Vəranyinə pu'u.

25 Tə'i əndə'i minə ciɓee bwanea ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə.
26 Kə ciɓə ki laŋə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənatə patə əsə kaa kya mbəɗə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə ɓərəhənə aakəŋwa aakəŋwa.
27 Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə daba'əkii ahada daŋkana, kya təɓətə kəjeerənaakii.
28 Kya dzə də hiimanə tuu'inə, “Maɗa kə təɓətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbəɗənə nə nyi.”
29 Ureenatə ka kəjeerənaakii, wata uushi'iitə a ifəgi mbya'ə ashitə. Kə fii ki ashitə oo'ya, kə mbə'i ki acii ɓərəhəətə nja ɗa tə ki.
30 Pii kə shii Yeesu oo'i, tə'i baawəɗa shigi ashikii, wata ca zə'ugi agi ənja. Əŋki ci, “Wu daa uree ka kəjeerənaakya?”
31 Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Kə nee hə laŋə dzii ənji də nə anəku. Ka mi cii kwa ləgwa əndətə uree ka ha?”
32 Amma wata Yeesu a zə'ugi ka tsaamə əndətə ɗii ha'ə.
33 Ma miita, kə shii ki sətə ɗii tə ki. Wata kya shi aaɓii Yeesu də ŋgwaləna. Shishinətə a dzə də udzənə. Kya gərə'waanə akəŋwaciikii. Kya ba ka ci gooŋga ŋga sətə ɗii.
34 Əŋki ci ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə. Ka ndzaanə nə hə jamə.”
35 Ma Yeesu ma'ə agi waɓənə, wata hara ənjə a shi asii a ha Jayirusə, əŋki tii ka ci, “Kə uudee uuzəətə ka na. Ka mi cii kwa ənvutə tə maləmə ma'a?”
36 Amma pooshi Yeesu kavə nəkii ka sətə bii tii. Wata əŋki ci ka Jayirusə, “Ga ha ŋgwalə, vii gooŋga ka Əntaŋfə kə uugi.”
37 Ma təya dzə də palənə, paa ci luuvə kaa hara ənjə a nə'u tə ci maɗaamə i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzəkəŋuci Yakubu.
38 Makə mbu'i tii aasii aa ha Jayirusə, ma Yeesu a nee, wiitsə ənji ka kaala vurənə, təya tuu, təya ŋgəərə ma.
39 Wata ca dzəgərə aasii, əŋki ci, “Ka mi cuuna wazə ha'ə kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki.”

40 Wata təya ŋusəgi tə ci. Yeesu a səbagi tə tii patə aa uura mayi, ca 'wa tə i dii da məci uuzəətə ba'a ənjitə gi atsakii, təya dəməgərə aaɓii mantə uuzəəta.
41 Ca kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, əŋki ci ka ki də uuratii, “Talita kumi,” makə banə, “Uncitə mina, maɗətə bii nyi ka hə.”
42 Wata hatsə kya maɗətə, kya wiigi'i gatə. Ma uuzəətsa, pu'u aji bəra'i nə fəzatə. Makə ɗii sətsə ha'a, wata kə ɗii ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.
43 Yeesu a ɗa ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba habarakii shaŋə ka ənda.” Ca ba ka tii, wa təya vii ka ki zəma.

6

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30)
1 Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɗə gatə, ca palə aa hakii aa vəra, hatə girə ci davə. Lyawarənaakii a dzə atsakii.

5:25 5.25 Leew. 15.25-27. **5:27 5.27** Mat. 9.20. **5:34 5.34** Mat. 9.22. **5:39 5.39** Yooh. 11.11-13. **5:41 5.41** 1.31; 9.27. **5:43 5.43** 7.36.

2 Makə mbu'ya *uusəra ŋga əpisəka, Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa
ka dzəgunənə ka ənja. Makə fii ənji dzəgunənaakii, kə ɗii ka ənji laŋə
ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, “Da saŋə upaa əndətsə shiinə ha'a? Wu
dzəgunətə ka ca? Iitiitə mbee ci ka ɗa sə ŋga hurəshishinə ha'ə kwa?
3 Əntaa əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məca?
Əntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonə nə ndzəkəŋushi'inəkəya?
Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkəya?” Wata təya kaaree ka ci.
4 Yeesu a ba ka tii, “Ma *anabi, taa ka ŋgutə vəranə gi ci patə, ka upaanə
nə ci məghərəvənə. Amma ma gakii də vəra, da ahada duuraakii da ənji
yaakii, paa ci ka upaa məghərəvənə.”
5 Ci ɗii ma dava, pooshi Yeesu upaa rəgwa ŋga ɗa sə ŋga hurəshishinə
laŋə. Wata ənji ɓərəhənə gi'u tanə kaalavə ci ciinə aanətii, ca mbəɗəpaa
də tii.
6 Kə ɗii ka Yeesu ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə nə ghatə vii gooŋgatii
ka ci.

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə (Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6)

Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə, ca palə ka vəranyiitə kədəhə kədəhə. Ca
dzə də dzəgunənə ka ənja.
7 Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i aaɓiikii kaa ca
sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawəɗa ŋga lyaakagi də
ginaajinyinə.
8 Ca ɗa ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zəma,
taa mbuura, taa kwaɓa a lipoonə. Ŋgərəmə zala kə uugi.
9 Ŋgamə ɓiɓinə, amma goona ŋgərəənə əndə'i kəjeerənə.”
10 Əŋki ci əsə, “Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə
liwu tuunə aahatii aasii, dəŋə ka saa'itə nuunə maɗə gatə.
11 Maɗa kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa
waɓənə goonə, gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəɗuunə, una dzə sə
goonə. Ci na ɓaarii ka tii oo'i, maɗamə tii ŋga'ə.”
12 Wata lyawarənaakii a maɗə, təya palə, təya dzə də waazanə, əŋki tii:
wa ənjə a baanə ka Əntaŋfə.
13 Təya dzə də lyaakagi ginaajinyinə laŋə ashi ənja. Təya naahəvə
maarə anə ənji ɓərəhənə laŋə, ənjə a upaa mbəɗənə.

Əntənə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma (Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9)

14 Kə fii ŋwaŋwə *Hirudusə habara ŋga Yeesu, makə ɗii ci kə uugi ənji
fa ləmə ŋga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, “Ma Yeesu, ci nə Yoohana
əndə ɗa bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci
baawəɗa ŋga ɗaaɗa sə ŋga hurəshishinə ha'ə.”
15 Hara ənjə a ba, “Ci nə anabi *Iliya.” Uu'i hara ənji əsa, “Anabi nə ci
makə anabinyiitə nji ŋga ŋukə.”
16 Makə fii ŋwaŋwə Hirudusə ha'a, əŋki ci, “Ma əndətsa, ci nə Yoohana
əndə ɗa bapətisəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatsə kə ənyagi.”
17 Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a
anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma ɗii ci ha'ə, putə ŋga Hiroodiya, minə
ŋga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ŋgərəma Hirudusə tə ki
kaa kya ndzaa ka minaakii.

6:2 6.2 Yooh. 7.15. **6:3 6.3** Yooh. 6.42. **6:4 6.4** Yooh. 4.44. **6:13 6.13** Yak. 5.14. **6:14 6.14-15** 8.28. **6:15 6.15** Luka 7.16. **6:17 6.17-18** Leew. 18.16; 20.21; Luka 3.19-20.

18 Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, “Madəɓeemə ha ŋgərə minə ŋga
ndzəkəŋu ci ma'ə ka əpinə shaŋə.”
19 Acii ha'ə pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Ŋga'ə də ki nə
sətə ca ɓələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa.
20 Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə gooŋga nə Yoohana, malaaɓakii nə
ci. Ci ɗii cii kəya ŋgwalə, paa ci ka moo sətə ca təɓətə tə Yoohana. Taa
guci patə cii kəya fa waɓənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a ləɗə ka
shaŋə. Patə da ha'a, ŋga'ə ka ci nə fa waɓənaakii.
21 Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa ŋga ɓələnə
tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə ŋga uusəratə pwayi ənji tə
Hirudusə, ca ɗa əndzanə ŋga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakii, da
gayi soojiinaakii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə ŋga Galili patə.
22 Makə ndzaa tii, uuzənə ŋga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə,
kya udzə. Kə ɗii ŋga'ə ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki
Hirudusə ka ki, “Mi cii kwa uuɗə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka
hə sətə cii kwa uuɗə patə.”
23 Ca jiɗə ka ki, əŋki ci, “Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii hə patə, taa
reeta ŋga ŋwaŋuunaaki.”
24 Wata uncitə miitə a dzə aaɓii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, “Mi
kədiinəkya?” Məci a ba ka ki, “Nə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma
kədiinəku.”
25 Pii wata kya ənətə aaɓii ŋwaŋwa, kya ba ka ci, “Ŋga'ə ka nyi ha vii
ka nyi nə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa.”
26 Makə fii Hirudusə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii ka shaŋə. Amma makə
ɗii ci kə ji'i ci akəŋwacii ənjitə davə patə, paa ci mwayi əɓipaa jiɗəkii.
27 Wata pii ca sləkee ka sooja kaa ca dzə aa furəshina ka lyagi nə ŋga
Yoohana, ca kira ka ci. Soojatə a dzə, ca lyagi,
28 ca kavə asəkə kəŋwa, ca kira ka uncitə miita. Wata kya luu, kya kərə
ka məci.
29 Makə fii lyawarənə ŋga Yoohana haalakii, wata təya shi, təya ŋgərə
waakii, təya ŋgəɗəgi.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə (Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

30 Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aaɓiikii, təya ba
ka ci patənə ŋga sətə ɗii tii da sətə jigunyi tii ka ənja.
31 Əŋki ci ka tii, “Dzaamə səgaamə ka ndzaanə amə daanaamə ka hatə
pooshi əndə davə, koona əpisəka.” Ma bii ci ka tii ha'ə, acii ma hatə ɗii
tii davə, agi shiishinə nə ənji laŋə aaɓiikii, taa rəgwa ŋga adə zəma, paa
tii ka upaanə.
32 Wata təya palə asəkə kumbawalə ka hatə pooshi əndə davə.
33 Ma təya palə, ənji laŋə nee ka tii. Kə shii ənji tə tii əsə. Wata ənjə a
ma'ya asəkə vəranyinə patə. Təya huyi də səɗa. Ma taabu'u mbu'i Yeesu
tii da lyawarənaakii, tii kə mbu'i ŋukə.
34 Yeesu a jimagərə asəkə kumbawala. Makə nee ci ka daɓaala laŋə, kə
nyihə ci təgunuunatii, acii makə bagiinə yadə magəra ndzaa tii. Wata ca
ndzaŋə dzəgunə ka tii uushi'inə laŋə.
35 Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənə ŋga Yeesu a əntsahə aaɓiikii,
əŋki tii ka ci, “Kə ɗii kədəwanə, wiinə agi bilinə naamə ganə.

6:23 6.23 Ees. 5.3,6; 7.2. **6:30 6.30** Luka 6.13; 10.17. **6:32 6.32-44** 8.1-10. **6:34 6.34** Irim. 10.21; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 9.36; 14.14; 15.32; Mar. 8.2.

36 Bawə ka ənjitsa, wa təya dzə ka ɗərə zəmə ka natii nə ga ənjitsə
kədəhə taa asəkə vəranə."
37 Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ci:
"Maɗamə inə kə gi ka ira buroodi ŋga kwaɓa gya'ə bəra'i, pooshi ka
mbu'unə ka tii."
38 Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Moonə nə buroodi acii una? Dəmə
ka tsaamətənə." Makə tsaamətə tii, təya ba ka ci, "Tə'i buroodi tufə da
hərəfinə bəra'i."
39 Wata Yeesu a ba ka tii, wa daɓaala a ndzaanə tsəɓukə tsəɓukə agyanə
kuzəna.
40 Wata ənjə a ndzaanə tsəɓukə tsəɓukə. Hara ənji gya'ə gya'ə, hara
ənji tufə pu'unə tufə pu'unə.
41 Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca maɗee ka
ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntaŋfə. Ca ɓaatsəpaa buroodita, ca vii
ka lyawarənaakii kaa təya təəkəpaa ka ənja. Ca təəkəpaa ka tii hərəfiitə
bəra'i əsə.
42 Ənji patə a zəmə, təya əburə.
43 Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəəkətə burooditə da hərəfiitə
mbəɗaanə, ɗəvə pu'u aji bəra'i.
44 Ma ənjitə agi buroodita, dəbu'u tufə nə ŋguyirənə agitii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)

45 Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə
aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa taŋəgi uunəva aasəkə vəranə
ŋga Batəsayida, kaa ca ba ka daɓaala a palə satii.
46 Ma ənji agi palənə satii, ca ndərə aa giŋwə ka ɗa də'wa.
47 Ma ətsə ha pətəpəta, dzaɗə ahada uunəvə nə kumbawalətə ɗii
lyawarənaakii asəkəkii əsə. Ma ci naakii, ma'ə ci anə ndəra ci daanəkii.
48 Wata ma ca nee, kə uugi gwazə kumbawalə ɗanə dzawə ka
lyawarənaakii, acii ka rəgwatə ci təya dzə aa dəvə nə məɗə ka əgyanə
də ŋgeerənə. Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, Yeesu a shi aaɓiitii də
wiinə anə ma'inə. Makə kaa ca ələgi aɓitii,
49-50 wata kə nee tii ka ci ca wii anə ma'inə. Ma nə tii ka nəhənə,
ɓərəhinə ca shi. Makə nee tii ka ci, kə ŋgwali tii ka shaŋə, təya kaala
vurənə. Pii pii wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Baneemə ka mooɗəfuunə,
nyi ənə, goona ŋgwalə."
51 Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aaɓiitii. Wata məɗətə a dədəkə ha'ə.
Kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurashishinə ka shaŋə.
52 Ma adəvənaakii ka ənji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə
haŋkalatii.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea də Ginazarətə
(Mat. 14.34-36)

53 Makə taŋəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə, təya
anəpaa kumbawalə davə ama uunəva.
54 Jimagərənatii asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ənji vəraatə a
paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa.

6:43 6.43 2 Meem. 4.43-44. **6:46 6.46** Luka 5.16. **6:48 6.48** Ayb. 9.8; Luka 24.28. **6:49-50 6.49** Luka 24.37. **6:51 6.51** 4.39. **6:52 6.52** 8.16-18; Mat. 16.7-9.

55 Təya gwaŋə ka huyinə ka kyaara maɓərəhə ənjatii taa dama patə anə
hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci
davə.
56 Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə maɗuunə
vəranə, ha'ə nə ənji ka kira ka ci ənji bwanea, təya banee ka tii asəkə
luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təɓətə.
Patənə ŋga ənjitə təɓətə, kə mbə'i tii.

7

Alə'aada ŋga dzədzəshi'inə (Mat. 15.1-9)

1 Ma *Farisanyinə da hara maliminə ŋga *Yahudiinə ətə shi də
Urusaliima, kə dzii tii də nə aɓii Yeesu.
2 Ma təya nee, watiitsə hara *lyawarənə ŋga Yeesu ka adənə yadə yiɓəgi
ciinətii makə sətə bii alə'aada ŋga dzədzəshi'inətii.
3 Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada ŋga
dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yiɓəgi ciinətii.
4 Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see maɗa yiɓəgi tii
ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə laŋə ətə lii tii, ci təya nə'u,
təya cakuɓə sə ŋga sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu ŋga əndzənə, da
ha ŋga baanə makə ətə ɓaarii alə'aadatii.
5 Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama
Yeesu, əŋki tii, "Acii mi saŋə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada ŋga
dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yiɓəgi ciinə nii?"
6 Əŋki Yeesu ka tii, "Asee gooŋga waɓi anabi Isaaya agyanuunə, unə
ənə ca nə'u tə Əntaŋfə də mooɗəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii Əntaŋfə
oo'i:
Ma ənjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi,
amma ma ədzəmətii, dzaɗə da nyi ka shaŋə.
7 Zaɓə nə paslənatii tə nyi,
acii ma alə'aadanyiitə ci təya dzəgunə ka ənja,
banə ŋga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki."
8 Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Agi uneenə nuunə ka bariya ŋga
Əntaŋfə, una nə'u alə'aadanyinə ŋga ənja.
9 "Ha'ə ɗii kə upaa unə dabara ŋga kaareenə ka bariya ŋga Əntaŋfə,
koona nə'u alə'aadanyinə goonə.
10 Kə bii Muusa: Ɗuunətə tə i duu da muu. Taa wu waɓi bwaya uushi
aashi dii taa məci, wa ənjə a ɓələgi tə ci.
11 Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəɓee əndə
a vii ka dii taa məci, maɗa bii ci ka tii, ma sənа, 'Koorəbanə', makə banə:
ŋga Əntaŋfə nə sətsa,
12 ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dii da
məci.
13 Də ha'ə bwasee unə ka waɓənə ŋga Əntaŋfə, koona dzəgunə
alə'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə laŋə makə ətsə əsə cuuna ɗa."

Uushi'iitə ca ajijinətə tə ənda (Mat. 15.10-20)

14 Wata Yeesu a 'waa'watə daɓaala aaɓiikii, ca waɓə ka tii, əŋki ci:
"Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə.

6:56 6.56 Mat. 9.20; Slənə 5.15. **7:2 7.2-4** Mat. 23.25; Luka 11.38-39; Kwal. 2.21-22. **7:6 7.6-7** Isaa. 29.13. **7:10 7.10** Shig. 20.12; 21.17.

15 Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajijinətə tə ci.
Amma sətə ca shigi da makii ca ajijinətə tə ci. [
16 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”]
17 Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa
amakii taɗa mi ci misaalitsə a moo banə.
18 Əŋki Yeesu ka tii, “Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma
sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajijinətə tə ca?
19 Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa mooɗəfə nə ci ka dzənə,
amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi.” (Waɓənə ŋga Yeesu ha'ə, ca
ɓaarii oo'i, taa ŋgutə zəma, ŋga'ə ka adənə.)
20 Uu'i Yeesu əsa, “Ma sətə ca shigi a mooɗəfə ənda, ci ca ajijinətə tə ci.
21 Acii a mooɗəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka ɗa bwaya
hiima, ca ɗa badawaanə, ca hərə, ca ɓələ ənda,
22 ca aləhiinə, ca ɗa bwaya suuna, ca ɗa bwaya bwayaanə, ca gəəpə
ənja, ca ɗa ajijinəənə, ca sərəhə, ca pəɗə ənda, ca ɗa usha'ushaanə, ca
ɗa ɗəəkənə.
23 Ma uushi'iitsə patə, a mooɗəfə əndə ca shigi, ca ajijinətə tə ənda.”

Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu (Mat. 15.21-28)

24 Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɗə, ca dzə aanə hanyinə ŋga Tiira. Ca
dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uuɗənə ənjə a shii oo'ya,
gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi.
25 Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənatə uncitə minəkii. Makə
fii ki habara ŋga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akəŋwaciikii.
26 Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə ŋga
Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənatə
ginaajita.
27 Əŋki Yeesu ka ki, “Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi ŋga'ə
nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə.”
28 Əŋki miita, “Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə
nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaalagi acii manjeevənə.”
29 Yeesu a ba ka ki, “Putə ŋga waɓəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi
ginaaji ashi uuzənaaku.”
30 Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəɓə nə uuzənatə.
Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də kadəguləma

31 Yeesu maɗə anə hanyinə ŋga Tiira, ca dzə danə hanyinə ŋga Sidoonə,
da ŋga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə ŋga Galili.
32 Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi waɓənə
ŋga'ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləmətə, kaa
ca mbəɗə.
33 Yeesu a kəshagi tə ci aataŋgala, ca ŋgavə moojiciinəkii aa limə
kadəguləmətə, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana ŋga əndətə,
34 ca tsaamə aa dəgyə, ca ŋgi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, “Eefata,”
makə bana, “Wunəgi.”
35 Pii wata liminə ŋga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca
ndzaŋə nyagi waɓənə ŋga'ə.

7:15 7.15 Mat. 15.11. **7:21 7.21-22** Gal. 5.19-21. **7:33 7.33** 8.23.

36 Yeesu a ɗa bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə ɗii. Amma ma ca
tsakə ɗa bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba waɓənəkii.
37 Ma ənjitə fii patə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, əŋki
tii, “Yawaa, ma sətsə ɗii ci patə, ŋga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə
nə ci ka fanə, təya waɓə.”

8

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwaɗə (Mat. 15.32-39)

1 Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi daɓaala ka dza də nə aɓii Yeesu. Pooshi
sə ŋga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aaɓiikii, əŋki
ci ka tii,
2 “Agi nəhənə nə nyi təgunuunə ŋga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii
ənshinə aɓiiki, pooshi tii da sə ŋga kavənə aa matii.
3 Maɗa kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də maɗəfənə, ka mbeenə nə
maɗəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzaɗə shi hara ənji.”
4 Əŋki lyawarənaakii, “Iitə saŋə ɗanaamə kaama upaa zəmə ganə agi
bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?”
5 Yeesu a ləgwa amatii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Əŋki tii ka ci,
“Buroodi məɗəfə.”
6 Wata Yeesu a ba ka daɓaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ŋgərə burooditə
məɗəfə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa
təya təəkəpaa ka ənja. Wata təya təəkəpaa.
7 Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ŋgərə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca
vii ka lyawarənaakii. Təya təəkəpaa ka ənji əsə.
8 Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəəkətə
zəmətə mbəɗaanə, ɗəvə məɗəfə.
9 Ma ənjitə zhimə, ka ɗanə nə tii dəbu'u ənfwaɗə. Wata Yeesu a kapaa
tə tii kaa təya palə satii.
10 Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kum-
bawala, təya palə aanə hanyinə ŋga Daləmanuta.

*Alənə ŋga *Farisanyinə ka ɗa ka tii sə ŋga hurəshishinə (Mat. 16.1-4)*

11 Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzaŋə ɗa ka Yeesu mabizhinə,
təya ba ka ci, kaa ca ɗa ka tii sə ŋga hurəshishinə ətə ca ɓaarii oo'i, tə'i ci
da baawəɗa ŋga Əntaŋfə. Ma ləguyi tii ha'ə, kaa təya shii təɓənə tə ci.
12 Kə ŋgi'i Yeesu də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ka mi saŋə ci ənji ŋga zamanana
a alə sə ŋga hurəshishinə kaa ənjə a ɗa ka təya? Tantanyinə cii kya ba
koonə, pooshi sə ŋga hurəshishinə ci ənjə a ɗa ka tii.”
13 Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala,
kaa ca taŋəgi aataŋəgi uunəva.

*Burəŋanə ŋga Farisanyinə da ŋga *Hirudusə (Mat. 16.5-12)*

14 Asee, kə zaanə ka *lyawarənə ŋga Yeesu nə ŋgərəənə buroodi. Wata
rəŋwə dyaŋə nəndə aciitii asəkə kumbawala.
15 Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, “Nəhəmə noonə na acii burəŋanə ŋga
Farisanyinə da ŋga Hirudusə.”

7:36 7.36 Mat. 8.4; 9.30-31; 12.16; Mar. 1.44-45; 5.43; 9.9; Luka 5.14-15; 8.56. **7:37 7.37** 'Wat. 1.31; Isaa. 35.5-6. **8:1 8.1-10** 6.32-44. **8:2 8.2** Mat. 9.36. **8:11 8.11-12** Mat. 12.38-40; Luka 11.16,29-30. **8:11 8.11** Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. **8:15 8.15** Luka 12.1.

16 Makə fii tii ha'ə, təya gwaŋə ka waɓənə ahadatii, əŋki tii, “Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ŋgiraanə buroodi.”
17 Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, ka mi cuuna waɓə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaaratəgimə kuna? Kə ndaləgi haŋkala goonə kwa?
18 Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa?
19 Saa'itə ŋgirə nyi buroodi tufə, nya ɓaatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, ɗəvə moonə tsəəkətuunə tə ətə mbəɗaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəəkətiinə.”
20 Ca ənə ka ləgwanə ka tii, “Makə ɓaatsəpaa nyi buroodi məɗəfə ka ənji dəbu'u ənfwaɗə, ɗəvə moonə tsəəkətuunə tə ətə mbəɗaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i məɗəfə.”
21 Əŋki ci ka tii, “Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaaratəgimə nii?”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də muurəfa

22 Wata təya mbu'u aasəkə vəranə ŋga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeesu muurəfa. Ənjə a kədii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfətə, kaa ca upaa mbəɗənə.
23 Wata Yeesu a kəsətə tə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vəra. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfətə, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, “Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?”
24 Əndətə a tsaamə, əŋki ci, “Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i.”
25 Yeesu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə ŋga'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋgəraŋə.
26 See Yeesu a ɗa bariya ka əndətə oo'ya, “Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vəranə.”

*Banə ŋga Piita oo'i, Yeesu nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə (Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)*

27 Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a maɗə ka dzənə aasəkə vəranyiitə anə hanyinə ŋga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?”
28 Əŋki lyawarənaakii, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə ɗa bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi ŋga ŋukə nə hə.”
29 Əŋki Yeesu, “Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əŋki ci, “Hə nə Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.”
30 Wata Yeesu a ɗa ka tii bariya oo'i, “Goona ba waɓəətsə agyanəki taa ka wu.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii (Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

31 Wata Yeesu a ndzaŋə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca waɓə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Tyasə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci ciɓənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a ɓələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka maɗənə nə ci agi maməətə ənja.”

8:16 8.16-18 6.52. **8:18 8.18-19** Irim. 5.21; 6.43. **8:20 8.20** 8.8-9. **8:23 8.23** 7.33; Yooh. 9.6. **8:28 8.28** 6.14-15; 9.11-13; Luka 7.16. **8:29 8.29** Mat. 16.16. **8:30 8.30** 9.9. **8:31 8.31** 9.30-32; 10.32-34.

32 Furəŋə bagi Yeesu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci
aataŋgala, ca wazə ka ci.
33 Amma Yeesu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita,
əŋki ci, “Dzəgi aɓiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə,
əntaa ŋga Əntaŋfə.”
34 Wata Yeesu a 'wa tə daɓaala da lyawarənaakii aaɓiikii. Əŋki ci ka tii,
“Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca
ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi.
35 Taɗa wu patə ca ɗa gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə
ci ka əpinəkii. Amma taɗa wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə
nyi da putə ŋga Ŋunyi Habara, ci na luupaa əpinaakii.
36 Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya,
amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii.
37 Maɗa kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka
upaa də əpinəkii.
38 Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntaŋfə, ma
əndətə ɗii ayinə tə ci ka waɓənə agyanəki da agyanə waɓənaaki, ma
nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a ɗa tə nyi ka waɓənə agyanə
əndəta uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə ŋga Daadə da ŋga malaaɓa
malaa'ikanyinə.”

9

1 Əŋki Yeesu ka tii əsa, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə
ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə da baawəɗaakii.”

Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36)

2 Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana,
ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə
akəŋwaciitii,
3 ɓərənə nə kəjeerənaakii tyaslyaslya. Pooshi əndə asəkə duuniya ca
mbee ka kuɓəgi kəjeerənə nduuɗa ha'a makə əta.
4 Wata ma təya nee, watiitsə i anabi *Iliya da Muusa, təya waɓəshi da
Yeesu.
5 Wata Piita a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, ŋga'ə ɗii makə ganə niinə.
Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, ŋga Muusa
rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.”
6 Ma waɓi ci ha'ə, acii kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, paa ci shii sə ŋga banə.
7 Wata məzhiɗəkwatyaminə a zaɗəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a
waɓya dagi məzhiɗəkwatyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i
nyi tə ci. Ci ca uuɗagi səkəki. Famə tə ci.” *
8 Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu aɓitii ma'ə maɗaamə Yeesu.
9 Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a ɗa ka tii bariya, əŋki ci,
“Goona ba taa ka wu tə sətsə nee unə, see daba'ə maɗənaaki agi maməətə
ənja, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”
10 Kə luuvə tii bariyatə ɗii ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi
tii, əŋki tii, “Mi da nə maɗənə agi maməətə ənja?”

8:34 8.34-35 Mat. 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25. **8:34 8.34** 1 Piita 2.21. **8:38 8.38** Mat. 10.33; Luka 12.9. **9:1 9.1** Mat. 16.28. * **9:7 9.7** 1.11; famə: Dzək. 18.15. **9:9 9.9** 7.36; 8.30.

11 Təya ba ka Yeesu, “Aa mi ɗii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?”
12 Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka haɗatəgi də patənə ŋga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə oo'i, ka sanə nə Uuzənə ŋga əndə ciɓənyinə kama kama, ənjə a kaaree ka ci kwa?
13 Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə ɗii ənji ka ci sətə kaɗeesəkə ka tii patə, makə sətə ɗii manaahəkii agyanəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci (Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43)

14 Mbu'unatii aaɓii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə daŋkana ka tii də na, maliminə a ɗa ka tii mabizhinə.
15 Makə nee ənji patə ka Yeesu, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya hwaya aaɓiikii, təya nəhəpaa tə ci.
16 Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka ɗa mabizhina?”
17 Wata əndə'i əndə ahada daŋkana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka waɓənə.
18 Taa guci patə, maa kə ma'i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyanə nə cikufinə amakii. Ca tsəɓə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”
19 Fanə ŋga Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “'Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə. Ca'ə guci saŋə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii ɗii.”
20 Wata ənjə a kira uuzəətə ka ci.
Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ŋgeerənə. Uuzəətə a kula. Fuuɗənə nə ci a panə. Əbwyanə nə cikufinə amakii.
21 Wata Yeesu a ləgwa ama dii uuzəəta, əŋki ci, “Guci saŋə ndzaŋətə ka ca?” Əŋki dii, “Ndzaŋə ka saa'itə ci ma'ə uundzəkii.
22 Laŋə jikə ginaajitsə ka uuɗə ɓələginə tə ci də kaalagərənə tə ci aagi gunə da i aagi ma'inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, maɗa ka mbeenə nə hə.”
23 Əŋki Yeesu ka ci, “Maɗa ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo'i, ma əndətə gi'i tə Əntaŋfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka ɗatənə kwa?”
24 Pii wata dii uuzəətə a jikəvə də ŋgeerənə, əŋki ci, “Kə gi'i nyi tə Əntaŋfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi'inə tə ci.”
25 Makə nee Yeesu, wiitsə ənji ka ja də nə anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, “Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməəna, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashi uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma'a.”
26 Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ŋgeerənə, ca dəgə tə uuzəətə də ŋgwaaŋgwa'ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə ənji patə ka banə, “Mantəkii nə uuzəətsa.”
27 Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca maɗee ka ci.
28 Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nee lyawarənaakii pooshi əndə aɓitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Mi saŋə ɗii təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?”
29 Yeesu a ba ka tii, “Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə ŋga ginaajitsa, see də də'wa kə uugi.”

9:11 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. **9:13 9.13** Mat. 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **9:27 9.27** 5.41.

Ənənə ŋga Yeesu ka waɓənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

30 Makə ma'i tii gatə, təya palə danə hanyinə ŋga Galili. Ma Yeesu, paa
ci mwayi ənjə a shii taa da nə ci,
31 acii agi dzəgunənə nə ci uushi'inə ka lyawarənaakii. Ca dzə də
waɓənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Ka vəginə nə ənji tə Uuzənə ŋga
əndə aacii ənja, təya ɓələgi tə ci. Maa kə ɓələgi ənji tə ci, ma ka makkənə
ŋga uusəra, ka maɗənə nə ci agi mamətə ənja.”
32 Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətə cii kəya ba ka tii.
Kə ŋgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu saŋə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

33 Makə mbu'i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləgwa
ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Agyanə mi saŋə njuuna ɗa mabizhinə una
shi a rəgwa?”
34 Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə ɗii tii
mabizhinə ahadatii oo'i, “Wu saŋə palee də ɗuunuunə ahadaama?”
35 Wata Yeesu a ndzaanə, ca 'wa tə tii patə pu'u aji bəra'i, əŋki ci
ka tii, “Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka
moodəba'a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka ənji patə əsə.”
36 Wata ca ŋgərə uuzənə, ca kəŋee ahadatii. Ca gapətə tə uuzəəta, əŋki
ci ka lyawarənaakii,
37 “Taa wu liwə uuzənə, maɗa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma
əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə Əndətə sləkee ka
nyi liwə ci.”

Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci
(Luka 9.49-50)

38 Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, kə nee inə ka
əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka
maguŋuura deenə, kə təŋapaa inə tə ci.”
39 Əŋki Yeesu ka ci, “Goona təŋapaa tə ci. Acii ma əndətə ca ɗa sə
ŋga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka waɓənə bwayakii agyanəki
kwakwatə.
40 Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci.
41 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii koonə ma'inə ka
sanə putə ŋga ətə ɗii unə ŋga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci
shikwaakii.”

Uushi'iitə na ɗa tə ənda putə ŋga slənə 'waslyakəənə
(Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2)

42 “Taa wu patə kavə tə taa rəŋwə agi manjeeviitə vii ka nyi gooŋga kaa
ca pu'u, gədə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, ənjə a kagərə tə
ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.
43 “Maɗa ciinəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, lagi. Gəɗə gi hə
ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə ciinə acii dzənə da ciinəku
bəra'i aagi gunə ətə pooshi ka əntənə. [
44 Acii ma davə, pooshi kantəhuɗənyiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi
gunə ka əntənə əsə.]

9:30 9.30-32 8.31. **9:33 9.33-34** Luka 22.24. **9:35 9.35** 10.43-44; Mat. 20.26-27; Luka 22.26. **9:37 9.37** Mat. 10.40; Luka 10.16; Yooh. 13.20. **9:40 9.40** Mat. 12.30; Luka 11.23. **9:43 9.43** Mat. 5.30.

45 Maɗa səɗəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, lagi. Gəɗə gi hə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə yadə səɗə acii ndzaanə da i səɗəku bəra'i, ənjə a ka tə hə aagi gunə. [
46 Ma davə, pooshi kantəhuɗənyiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.]
47 Maɗa ginəku ca kavə tə hə ka ɗa 'waslyakəənə, hurə'yagi. Gəɗə gi hə aagi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə də ginə rəŋwə acii ndzaanə da i ginəku kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə.
48 Ma davə, pooshi kantəhuɗənyiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.
49 "Də gunə nə Əntaŋfə a haɗatə də taa wu patə, makə ətə ci ənjə a haɗatə zəmə də zhatana.
50 Ŋunyikii nə zhatana. Amma maɗa kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka ənji makə zhatanə agi dzəguɗa. Ndzaashimə agi jamənə." †

10

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə (Mat. 19.1-12; Luka 16.18)

1 Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə gatə, ca palə aanə hanyinə ŋga Yahudiya, ca taŋəgi gəərə ŋga Urədunə. Ənjə a ənə ka dza də nə aɓiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii waɓənə ŋga Əntaŋfə makə ətə sənaavə ci.
2 Wata hara *Farisanyinə a shi aaɓiikii, təya alə rəgwa ŋga təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əŋki tii, "Ya ənə, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii kwa?"
3 Əŋki Yeesu ka tii, "Mi nə bariya ŋga Muusa ka banə koona?"
4 Əŋki tii, "Kə kapaa Muusa rəgwa ka ŋgurə a naahə ləkaləkatə ŋga lakəgi minaakii, ca lakəgi tə ki."
5 Əŋki Yeesu, "Ma nyaahə Muusa bariyatsə ha'a, acii ndalənə ŋga ədzəmuunə.
6 Amma saa'itə tagii Əntaŋfə duuniya, ŋgurə da minə ghənyi ci tə ənja.

7 Ca ba: Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci, ca ləɓə tii da minaakii,
8 təya ndzaa shishinə rəŋwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəŋwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə.
9 Aciikii, ma sətə gəŋutəgi Əntaŋfə, ga əndə a təkee."
10 Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa amakii agyanə waɓəətsa.
11 Əŋki Yeesu ka tii, "Taa wu patə lakəgi minaakii, ca ŋgərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca ɗa 'waslyakəənə ka təkəŋwatə minaakii.
12 Maɗa minə əsə dzəgi satə atsa ŋgurii, kya dzə ka ŋgərə əndə'i ŋgura, aləhiinə nə ki ka ɗanə."

Ɗaanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə (Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)

13 Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca ɗaanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii ŋguruunə ka ənja.

9:47 9.47 Mat. 5.29. **9:48 9.48** Isaa. 66.24. **9:49 9.49** Leew. 2.13. † **9:50 9.50** jamənə: Luka 2.14; 1 Tees. 5.13; Rooma 12.18. **10:1 10.1** Luka 9.51. **10:3 10.3-4** Mat. 5.31. **10:6 10.6** 'Wat. 1.27. **10:7 10.7** 'Wat. 2.24. **10:11 10.11-12** Mat. 5.32; Luka 16.18; 1 Koor. 7.10-11.

14 Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a ɓəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aaɓiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
15 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a ndzaanə ka ŋwaŋwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə.”
16 Wata Yeesu a fəɗə manjeevənə aashikii, ca ŋgərə ciinəkii, ca ɗaanə ka tii barəkaanə.

Əndə gəna
(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)

17 Ma ətsə Yeesu a maɗə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi dəɓee ɗanəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?”
18 Əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi əndə maɗaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə.
19 Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo, Ga ha ɓələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi ŋga ənda, gaɗee ka i duu da muu.”
20 Əŋki əndəta, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə.”
21 Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kaɗeesəkə əndəkii ka ci, əŋki ci ka ci, “Uushi rəŋwə mbəɗaanə ka hə ŋga ɗanə. Ma ɗanəkwa, duu ka ɗərəmaginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwaɓakii ka maaghiinə. Maɗa kə ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə aɓii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi.”
22 Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təku təku, ca palə saakii də maɓətəsəka, acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.
23 Wata Yeesu a zə'ugi aaɓii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga ənji gəna aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.”
24 Kə ɗii ka lyawarənaakii ka sə ŋga hurəshishinə nə waɓənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci “Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
25 Gəɗə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra də ŋgufənə, acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.”
26 Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shaŋə, təya laagwa ahadatii, əŋki tii, “Maɗa ha'ə ənа, aa wu ɗii nə upaa luupaana?”
27 Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, “Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka ɗatənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntaŋfə, ka ɗatənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəɗa patə.”
28 Wata Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə ənа, ina nə'u tə hə.”
29 Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa məci, taa dii, taa manjeevənaakii, taa raakii, maɗa ka putaaki bwasee ci da ka putə ŋga Ŋunyi Habara,
30 ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəŋushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə agi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka ciɓeenə nə ənji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agi zamanatə na shi.

10:15 10.15 Mat. 18.3. **10:19 10.19** Shig. 20.12-16; Dzək. 24.14. **10:21 10.21** Mat. 19.21. **10:22 10.22** Jab. 62.11. **10:27 10.27** Mat. 19.26. **10:29 10.29-30** Mat. 10.37.

31 Amma laŋə nə matakəŋwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laŋə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəŋwanyinə."

Makkənə ŋga waɓənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii (Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

32 Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəŋwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabanee ma'yanə. Ma ənjitə ca shi daba'ə əsa, kə ŋgwali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Ca ndzaŋə banə ka tii agyanə sətə na ɗa tə ci.

33 Əŋki ci, "Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə ŋga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəŋwanə ŋga ɓələnə, təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə.

34 Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya ɓələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka maɗətənə nə ci agi maməətə ənja."

Kədiinə ŋga Yakubu tii da Yoohana (Mat. 20.20-28)

35 Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya, a shi aaɓii Yeesu, əŋki tii ka ci, "Maləma, tə'i uushi ciina uuɗə kaa ha ɗa keenə."

36 Əŋki Yeesu, "Mi cuuna uuɗə nya ɗa koona?"

37 Əŋki tii, "Vii keenə rəgwa ŋga ndzaanə ataŋgalaku agi ɗuunuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku."

38 Amma əŋki Yeesu, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa ciɓə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə ənjə a ɗa ka nyi kwa?"

39 Əŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə." Yeesu a ba ka tii, "Weewee, ma ciɓətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə ənjə a ɗa ka nyi əsə, ka ɗanə nə ənji koonə.

40 Amma, ma ndzaanə ataŋgalaki, əntaa nyi nəndə da baawəɗa ŋga viinə. Ma hatsa, ŋga ənjitə taɗəpaa Əntaŋfə tə tii."

41 Fanə ŋga hara lyawarənaakii pu'u tə waɓəətsa, wata səkətii a ɓəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana.

42 Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aaɓiikii, əŋki ci, "Kə shii unə oo'i, ma ənjitə ŋgirə ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə kaa təya ɗa ŋwaŋuunə agyanətii, tii ca hanətə natii na. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də baawəɗa.

43 Amma, ma una, pooshi ka ɗanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə.

44 Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka ənji patə.

45 Acii ma shi nyi *Uuzənə ŋga ənda, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji laŋə."

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də Barətimawə muurəfa (Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43)

46 Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vəranə ŋga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji laŋə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə ataŋgala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə ŋga Timawə.

10:31 10.31 Mat. 19.30. **10:32 10.32-34** 8.31. **10:34 10.34** 15.15-20. **10:38 10.38** Mat. 26.39; Mar. 14.36; Luka 12.50; 22.42; Yooh. 18.11. **10:39 10.39** Slənə 12.2. **10:43 10.43-44** 9.35; Mat. 23.11; Luka 9.48. **10:45 10.45** Mat. 20.28.

47 Makə fii ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca maɗee ka uuraakii ka banə, əŋki ci, “Yeesu, *jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.”
48 Ənji laŋə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəɗa'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, “Jijinə ŋga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.”
49 Yeesu a kəŋaanə, əŋki ci, “'Wamə tə ci.” Təya 'wa tə muurəfəta, əŋki tii ka ci, “Ɗawə mooɗasəka, maɗətə, agi 'wanə nə ci tə hə.”
50 Wata həryatə muurəfətə a maɗətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aaɓii Yeesu.
51 Əŋki Yeesu ka ci, “Mi cii kwa moo nya ɗa ka ha?” Əŋki muurəfəta, “Maləma, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.”
52 Əŋki Yeesu, “Duu saaku, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.” Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsaa Yeesu a rəgwa.

11

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima
(Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19)

1 Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, kə lapaa tii vəranyinə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya, ashi giŋwə ŋga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i
2 də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsə akəŋwacii unə. Maɗa kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vaməndə gwalə, pooshi ənji sha ŋgirə aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira.
3 Maɗa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna ɗa ha'ə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii’.”
4 Wata təya maɗə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, ataŋgala rəgwa. Ma təya pərə,
5 ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, “Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsa?”
6 Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə,
7 təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii.
8 Makə ŋgirə Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji laŋə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa.
9 Ma ənjitə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dələnə də Əntaŋfə. Tə'i barəkaanə ashi əndətə shi də ləmə ŋga Slandana.
10 Tə'i barəkaanə agi ŋwaŋuunə ŋga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya ɗa. Dəlaamə də Əntaŋfə.”
11 Mbu'unə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə ɗii ci kə uugi kədəwanə ɗanə, wata ca maɗə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə ŋga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mat. 21.18-19)

12 Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata maɗəfənə a ɗa tə Yeesu.

10:47 10.47-48 Mat. 20.30-31. **10:52 10.52** Mat. 9.22. **11:8 11.8** 2 Meem. 9.13. **11:9 11.9** Jab. 118.26. **11:10 11.10** Jab. 148.1; Mat. 20.30-31.

13 Ca nee ka ənfwə uudəvə dzaɗə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka
tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii,
ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i ŋga poonə ŋga
uudəva.
14 Wata Yeesu a naalagi tə ənfuta, əŋki ci, “Pooshi hə ka poonə bahə kaa
əndə a adə pawaaku ma'ə.” Kə fii lyawarənaakii əsə.

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə*
(Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

15 Mbu'unatii aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə
yi ŋga Əntaŋfə. Wata ca ndzaŋə shaabagi tə ənji ɗa fiiriinə davə,
ca dzaadzapaa ha ŋga pəra kwaɓa da dəgələnyinə ŋga ənji ɗərə də
bilyamasariinə.
16 Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi ŋga Əntaŋfə.
17 Ca dzəgunə ka tii, əŋki ci, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə
oo'i, ma bii Əntaŋfə, ‘Yi ŋga ɗa də'wa ŋga patənə ŋga slikərənə 'wanə
ənji yaaki.’ Amma ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha ŋga umbənə ŋga
mahiirənə.”
18 Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə ŋga bariya, wata təya
alə rəgwa ŋga ɓələnə tə Yeesu. Acii kə ŋgwalee ci ka tii, makə nee tii, kə
ɗii ka ənji ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii.
19 Ɗanə ŋga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vəranə.

Huurəginə ŋga ənfwə uudəvəta
(Mat. 21.20-22)

20 Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vəranə, wata ma təya
tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənjə ka slərəginəkii.
21 Ma Piita, kə buurətə ci sətə ɗii. Wata əŋki ci ka Yeesu, “Maləma,
tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə.”
22 Yeesu a ba ka tii, “Viimə gooŋga ka Əntaŋfə.
23 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntaŋfə, ka mbeenə
nə ci ka banə ka giŋunə oo'i, Mbuɗuu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva.
Maɗa kii ci nəkii də ədzəmə rəŋwə oo'i, ka ɗanə nə Əntaŋfə ka ci sətə
kədii ci, ka ɗanə ka ci.
24 Aciikii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə
nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə.
25 Waatoo, taa guci nuunə ka ɗa də'wa, maɗa tə'i əndə kəsəpaa unə a
mooɗəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə
'waslyakəənə goonə. [
26 Amma maɗa pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə
dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”]

Wu vii baawəɗa ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

27 Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi ŋga
Əntaŋfə, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aaɓiikii.
28 Wata təya gwaŋə ka ləgwanə amakii, əŋki tii, “Də ŋgutə baawəɗa
saŋə cii kwa ɗaaɗa uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawəɗatsa?”

11:13 11.13 Luka 13.6. **11:17 11.17** Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **11:18 11.18** 12.12; 14.1-2. **11:23 11.23** Mat. 17.20; Luka 17.6. **11:24 11.24** Mat. 7.7; Luka 11.9. **11:25 11.25** Mat. 7.1; Luka 6.37.

29 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki.
Maɗa kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə taɗa də ŋgutə
baawəɗa cii kya ɗaaɗa uushi'iina.
30 Bamə ka nyi, wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca ɗa bapətisəma ka
ənja, Əntaŋfə nii, anii ənda?”
31 See təya ndzaŋə ɗaaɗa mabizhinə ahadatii, əŋki tii, “Mi banaamə
ənа? Maɗa bii amə oo'i, Əntaŋfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi
pooshi unə luuvə waɓənaakii ɗiya?
32 Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkee ka ci.” Ma təkuree tii ka
banə ha'ə, ŋgwalii tii acii daɓaala, acii ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi nji
Yoohana tanyi.
33 Wata əŋki tii ka ci, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.” Əŋki Yeesu ka
tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə taɗa də ŋgutə baawəɗa
cii kya ɗa uushi'iina.”

12

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

1 Wata Yeesu a 'watəgi waɓənə ka tii də misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i
əndə sha ɗii rə ŋga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u ŋga mya'ə də inabi,
ca ghənəgi magərə ha ŋga nəhə uushi'inə, ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka
mooziinə, kaa təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə
oogə.
2 Makə ɗii cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa
ka ci gyaɗalaakii aciitii.
3 Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa
mi aciikii.
4 Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa
tə ci ka na, ayi ayi dərəva ciɓee tii ka ci.
5 Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə ɓələgi tii tə
ci. Ha'ə makə ətsə ɗii tii də hara ənji laŋə. Təya fəəsləpaa harakii, təya
ɓəələgi harakii.
6 Wata mooɗə uuzənaakii rəŋwə dyaŋə mbəɗaanə. Daba'əkii, ca sləkee
ka uuzəətə aaɓiitii. Əŋki dii, ‘Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə
ŋga uuzənaaki.’
7 Mbu'unə ŋga uuzəəta aaɓiitii, wata əŋki tii ahadatii, ‘Waanə mazəmə
yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama ɓələgi tə ci, kaama zəmə ya.’
8 Wata təya kəsətə tə uuzəəta, təya ɓələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'ə
tsanə.
9 “Ya ətsa, mi nə sətə ɗanə slanda rəta? Ka shinə nə ci, ca ɓəələgi tə
mooziita, ca vii rətə ka hara ənja.
10 Mashimuunə a jaŋgii sətə nyaahə ənji asəkə malaaɓa ləkaləkatə
kuna? Ma bii ci,
‘Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.
11 Ma ətsa, slənə ŋga Slandana.
Ma amə əsə, sə ŋga hurəshishinə kaamə.’ ”

11:32 11.32 Mat. 14.5. **12:1 12.1** Isaa. 5.1-2. **12:6 12.6** 1.11. **12:10 12.10-11** Jab. 118.22-23.

12 Makə fii gayinə ha'ə, wata təya ɗa gazhi'waanə ŋga kəsətənə tə Yeesu,
acii kə shii tii oo'i agyanətii waɓi ci də misaalitsa. Amma kə ŋgwaləgi tii
acii daɓaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii.

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwaŋwə *Kayisarə (Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)*

13 Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Farisanyinə da ənji ŋga
*Hirudusə kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashi Yeesu agi waɓənaakii,
təya kəsə tə ci.
14 Təya shi aaɓiikii, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i əndə gooŋga nə
hə. Paa hə ka taɗəpaa taa ŋgutə tsarə ŋga ənda, acii paa hə ka tsaamənə
ka ɗuunuunə ŋga ənda. Də gooŋga nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa
ŋga Əntaŋfə. Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə
ka ŋwaŋwə Kayisarə nii, anii poosha?
15 A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?" Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii,
wata əŋki ci ka tii, "Mi saŋə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaɓa
kaa nya tsaamətə."
16 Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya ənə, kəŋwaciinə da
ləmə ŋga wu ənə anə kwaɓana?" Təya ba ka ci, "Ma ətsə, kəŋwaciinə
ŋga ŋwaŋwə Kayisarə."
17 Wata Yeesu a ba ka tii, "Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una
vii ka Əntaŋfə sətə ndzaa ka ŋga Əntaŋfə." Fanatii ha'ə, kə ɗii ka tii ka
sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.

Ləgwanə agyanə maɗənə ŋga maməətə ənja (Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)

18 Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aaɓii Yeesu. Ma təya, tii nə
kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka maɗənə da i əpinə shaŋə.
19 Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii
ci, maɗa kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi ci pwayi ashi miita, see a
ŋgərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə
əŋki.
20 Yoo, tə'i hara ndzəkəŋushi'inə məɗəfə sha ɗii. Gawatii a ŋgərə minə.
Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə.
21 Əndətə nyi'u tə ci a ŋgərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa
uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə ɗii ka makkənə.
22 Makə ətsə əsə ɗii ka hara ənjitə mbəɗaanə. Ndzəkəŋushi'iitsə patə
məɗəfə məəki, pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita. Ma daba'əkii, kya
əntəgi əsə.
23 Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ŋga maɗənə ŋga maməətə
ənja, makə watiitsə tii patə məɗəfə ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə
ndzaanəta?"
24 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kulii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi
də malaaɓa ləkaləkatə, mashiimuunə ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə.
25 Acii maɗa kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na ŋgəərəshi. Amma
makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə.
26 Ma agyanə maɗənə ŋga maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha
jaŋgatə asəkə ləkaləkatə ŋga Muusa ətə waɓi ci agyanə guutə agi ba?
Waatoo saa'itə bii Əntaŋfə ka ci: Nyi nə Əntaŋfə ətə ci Ibərahiima da
Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.

12:12 12.12 11.18. **12:17 12.17** Rooma 13.7. **12:18 12.18** Luka 20.27. **12:19 12.19** Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8. **12:26 12.26** Shig. 3.2,6.

27 Ma Əntaŋfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə
əpinə amatii. Ma ətsa, kə kulii unə ka shaŋə.”

*Bariyatə palee də ɗuunuunə
(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)

28 Wata əndə'i maləmə a shi aaɓiitii. Ma ca fa, təya ɗa mabizhinə. Makə
fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə ŋga'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci,
“Ŋgutə bariya saŋə palee də ɗuunuunə agi bariyanyinə pata?”
29 Əŋki Yeesu ka tii, “Ma ətə palee də ɗuunuunə, ətə bii: Fatəmə, ənji
*Isərayiila, ma Əntaŋfə Slandanaamə, ci nə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə.
30 Uuɗuu tə Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga
əpinaaku, də patənə ŋga haŋkalaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku.
31 Wiinə bəra'inə ŋga bariyatə palee əsə: Uuɗuu tə əndətə aɓiiku makə
sətə cii kwa uuɗə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'ə.”

32 Əŋki maləmətə ka Yeesu, “Yawa maləma, ma sətsə bii hə, ha'ə tanyi.
Waatoo rəŋwə dyaŋə nə Əntaŋfə. Pooshi əndə'i əntaŋfə maɗaamə ci.
33 Ŋga'ə nə uuɗənə tə Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, da də patənə ŋga
haŋkala, da də patənə ŋga ŋgeerənə. Ŋga'ə əsə nə uuɗənə tə əndətə
aɓiiku makə sətə cii kwa uuɗə naaku na. Gəɗə kəsətənə təŋə təŋə tə
bariyanyiitsə bəra'i acii ɗaaɗa patənə ŋga sataka, taa hənəgi uushi'inə ka
Əntaŋfə, taa lagi ka ci uura ŋga daba.”
34 Makə fii Yeesu ŋunyikii waɓi ci, wata əŋki ci ka ci, “Pooshi hə dzaɗə
da ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.” Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa
waɓənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋgwalənə.

Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu
(Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44)

35 Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca ləgwa
amatii, əŋki ci, “Iitə saŋə mbee *maliminə ŋga bariya ka banə oo'i, jijinə
ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu?
36 Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə tə
ci ka banə oo'i,
‘Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki,
ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.
Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səɗəku.’
37 Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə
ɗii ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?” Də mooɗasəkə fii daɓaala
waɓənaakii.

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47)

38 Ma ca dzə aakəŋwa də dzəgunənə ka tii, wata əŋki ci, “Nəhəmə
noonə nə acii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə
moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma.
39 Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da
agi əndzanə.
40 Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa
ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya
gəŋwanə ətə palee patə.”

12:29 12.29-30 Dzək. 6.4-5. **12:31 12.31** Leew. 19.18; Mat. 22.39. **12:32 12.32** Luka 20.39. **12:33 12.33** 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. **12:34 12.34** Mat. 22.46; Luka 20.40. **12:35 12.35-37** Mat. 20.30-31. **12:36 12.36** Mat. 22.44. **12:38 12.38-39** Luka 11.43.

Viinə ŋga mooryafinə
(Luka 21.1-4)

41 Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagərə kwaɓa asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna laŋə əji kwaɓa laŋə.
42 Wata maagha ŋga mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaɓa rəŋwə.
43 Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha ŋga mooryafiitsa, kə palee ka ŋga hara ənjitsə patə.
44 Acii ma təya, agi ɓəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə ŋgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə."

13

*Waɓənə ŋga Yeesu agyanə uulagi *yi ŋga Əntaŋfə*
(Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6)

1 Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi ŋga Əntaŋfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a ɓaarə ka ci, əŋki ci, "Maləma, tsaamuu dagwaanə ŋga ghənəəna da i faariinəkii."
2 Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbəɗaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Ciɓənyiitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya
(Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19)

3 Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giŋwə ŋga Zayitunə, a purəŋa yi ŋga Əntaŋfə. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərawəsə a shi aaɓiikii tii daanətii, əŋki tii:
4 "Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a ɗa. Mi saŋə na slənə ka ɓaariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i ŋga ɗaaɗanə ŋga uushi'iitsə pata?"
5 Wata əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə.
6 Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya ɗəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa.
7 Kadə nuuna fa habara ŋga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka ɗanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə ŋga duuniya.
8 Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Ŋwaŋuunə a pa da əndə'i ŋwaŋuunə. Kadə nə gəgədzənə ŋga hanyinə a ɗaaɗa taa dama patə, maɗəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə ŋga ɓərakənə ətsa.
9 "Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənanyinə da meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka ɗanə nə ətsə ha'ə, koona shii mbee ka bagi ka tii Ŋunyi Habara.
10 Acii tyasə see a waaza ənji Ŋunyi Habara taa dama patə zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə ŋga duuniya.
11 Maɗa kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə ŋga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə

12:41 12.41 2 Meem. 12.10. **12:44 12.44** 2 Koor. 8.12. **13:2 13.2** Luka 19.44. **13:8 13.8** 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **13:9 13.9-13** Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4.

unə akəŋwaciitii. Acii ma waɓəətə nuunə ba, əntaa noonə amma ŋga Malaaɓa Ma'yanə.
12 “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka ɓələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka ɗanə nə tii ha'ə. Ha'ə ɗanə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka ɓələginə.
13 Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə ciɓənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Ciɓətə palee də ajijinəənə (Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

14 “Kadə neenə nuunə ka ma'ajijinə uushi ətə palee ca kəŋaanə ka hatə pooshi dəɓee ka ci nə kəŋaanənə davə.” (Ma əndətə ca jaŋga, wa ca paaratəgi ŋga'ə.) “Maɗa kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə ŋga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə giŋunyinə.
15 Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərəənə uushi.
16 Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii.
17 Tə'i ŋgəra'wə agyanə maki ɗasəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii.
18 Kədiimə acii Əntaŋfə, acii ga saa'itsə a ɗii deevyanə.
19 Acii ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji ciɓənyinə ətə pooshi sha ɗii, njaŋanə ka saa'itə tagii Əntaŋfə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka ɗanə ha'ə ma'ə makə ci əsə.
20 Maci pooshi ətə galee Əntaŋfə ka saa'ikii, kaɗa pooshi əndə shiŋkinə ca mbəɗə. Amma acii putə ŋga mataɗə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.
21 “Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə.
22 Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə ŋga jirakənə a shigi, kadə nə təya ɗaaɗa sə ŋga hurəshishinə, kaa təya shii ŋuusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə.
23 Kə bagi nyi koonə patənə ŋga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Acii ha'ə, nəhəmə noonə na.”

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda (Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)*

24 “Amma ma daba'ə ciɓənyiitsə ha'ə, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgiɗa ka ɓərənə,
25 tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gaŋgəzənə nə taa mi patə asəkəntaŋfə.
26 Ma ətsə ɗiya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima agi kuraɓiinə. Da baawəɗa ka shaŋə da məghərəvənə nə shinaakii.
27 Ma daba'ə ətsa, ca sləkee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də mataɗə ənjaakii taa dama patə ndzaŋənə ka əndə'i taŋgala ŋga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.”

Misaali də ənfwə uudəva

28 “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Maɗa kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka ɗanə.

13:11 **13.11** Luka 12.11-12. **13:12** **13.12** Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **13:13** **13.13** Yooh. 15.21; Səniinə 13.10. **13:14** **13.14** Dan. 9.27. **13:15** **13.15-16** Luka 17.31. **13:19** **13.19** Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **13:21** **13.21-23** Luka 17.23-24. **13:22** **13.22** Mat. 24.24. **13:24** **13.24-25** Mat. 24.29. **13:26** **13.26** Mat. 24.30.

29 Ha'ə əsə, maɗa kə nee unə uushi'iitsə a ɗaaɗa, ka shiinə nuunə ətsə,
kədəhə nə Uuzənə ŋga ənda, matasəkakii kaa ca shi.
30 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka
məətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə maɗaaɗamə patə.
31 Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma waɓənaaki, pooshi
ka uudənə shaŋə.”

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i (Mat. 24.36-44)

32 “Ma uusəra taa saa'i ŋga ɗanə ŋga uushi'iitsa, pooshi əndə shii.
Malaa'ikanyinə ŋga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa
ci shii, see Dii ci daanəkii.
33 Acii ha'a, nəhəmə noonə na, kantsaamə ginə makə ɗii ci pooshi unə
shii taa guci nə saa'ikii ka ɗanə.
34 Ma saa'ikii, ka ɗanə makə ŋga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii
ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magəra
maya, wa ca kantsaa ginə ŋga'ə.
35 Acii ha'ə, ma unə əsə, kantsaamə ginə makə ətsa, makə ɗii ci pooshi
unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəɗa, taa
dakəɗəha, taa deerənə. Acii ha'a, ndzaamə də məgigi ka gəranə,
36 acii ga ca shi wata haɓəsə, ca lapaa tuunə ka ŋunyinə.
37 Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə,
una ndzaanə də məgigi.”

14

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu (Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

1 Ma ətsə mbəɗaanə baanə bəra'i kaa kumənə ŋga *Pasəka da kumənə
ŋga adə buroodi yadə burəŋanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da
*maliminə ŋga bariya a alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə ŋga
ənja, kaa təya ɓələgi tə ci.
2 Əŋki tii, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a maɗee ka panə.”

Ɓəzəpaanə tə Yeesu də urədya də Bayitaniya (Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8)

3 Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi
kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə
da i əbwə* urədya aciitə. Ma urədita, ŋga mandalə kwaɓa acii də ba ŋga
‘narədi’ dii ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urəditə aanə Yeesu.
4 Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, əŋki
tii ahadatii, “Ka mi saawee ki ka urəditsə zaɓə ha'ə kwa?
5 Maci ɗərəmaginə ɗərəmagi ənji də urəditsa, kaɗa ka upaanə nə ənji
kwaɓa palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təəkəpaa ka maaghiinə.”
Wata ənjitə a wazə ka ki.
6 Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka
buurə uushi'ina? Acii ma sətsə ɗii ki ka nyi, ŋunyikii ka shaŋə.
7 Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka
mbeenə nuunə ka ɗa ŋga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na
ndzaanə aɓii unə.

13:30 13.30 Mat. 16.28. **13:32 13.32** Slənə 1.7. **13:33 13.33-35** Mat. 24.42. **13:34 13.34** Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13. **14:1 14.1-2** 11.18. * **14:3 14.3** Ma əbutsa, əndə'i faara ətə ɗii ləməkii ‘aləbasəta’ ci ənjə a huɗəkəgi. **14:3 14.3** Luka 7.37-38.

8 Kə ɗii ki sətə mbee ki ka ɗanə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də
shishinəki taabu'u ŋgəɗənə tə nyi.
9 Tantanyinə cii kya ba koonə, taɗa da nə ənjə a waaza Ŋunyi Habara
asəkə duuniya patə, ma sətsə ɗii ki, ka waɓənə nə ənji anəkii ka
buurətənə də ki davə."

Luuvənə ŋga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja
(Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6)

10 Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u
aji bəra'i, wata ca maɗə, ca palə aaɓii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi
tə Yeesu ka tii.
11 Makə fii tii ha'ə, wata kə uuɗii səkətii. Təya ɗa aləkawalə kaa təya
vii ka ci kwaɓa. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu
ka tii.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka
(Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30)

12 Ma ka təkəŋwanə ŋga uusəra ŋga *kumənə ŋga adə buroodi yadə
burəŋanə, waatoo uusəra ŋga laala uura ŋga uuji bagiinə ka buurətə
də Pasəka, wata lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa amakii, əŋki tii, "Da daa
moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə ŋga Pasəka?"
13 Wata ca sləkee ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə
vəranə, ka gəŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma ɗanuuna,
nə'umə tə ci.
14 Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu,
miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii
kwa?
15 Kadə nii kəya ɓaarii koonə maɗuunə kuvə anə əndə'i, mahaɗakii
ŋga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə."
16 Wata lyawariitə bəra'i a maɗə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa
makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə ŋga Pasəka
davə.
17 Makə ɗii kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i.
18 Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba
koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo agyuunə
ənə caama adə doonə."
19 Lyawarənaakii a ndzaŋə ɗa maɓətə səka. Taa wu ahadatii a ləgwa
amakii: Nyi kwa? Nyi kwa?
20 Əŋki Yeesu ka tii, "Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə
naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci.
21 Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə
nyaahə ənji agyanəki. Amma kə ɗii anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma
əndəta, maci mapoomə ənji tə ci, biɗə ci ka ci."

Zəmə əndzanə ŋga Slandana
(Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26)

22 Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə.
Ca ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, "Ndamə. Ma ətsa,
shishinəki."
23 Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntaŋfə,
ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii.

14:12 14.12-26 Shig. 12.1-14. **14:12 14.12** Shig. 12.15-20. **14:17 14.17-21** Yooh. 13.2,21-30.
14:18 14.18 Jab. 41.10. **14:23 14.23-24** 1 Koor. 10.16.

24 Yeesu a ba ka tii, “Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə
ŋga Əntaŋfə. Idənəkii na əjigi ka putə ŋga ənji laŋə.
25 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'ə ənа, paa nyi ka ənənə ka
sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii agi ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə.”
26 Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya maɗə, təya palə aashi giŋwə ŋga
Zayitunə.

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita (Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

27 Əŋki Yeesu ka tii, “Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi.
Ka ɗanə makə sətə waɓi Əntaŋfə asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i: ‘Ka
ɓələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təəkəgi patə əsə’.”
28 Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma maɗa kə maɗee ənji ka nyi agi
maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə
ŋga Galili.”
29 Əŋki Piita ka Yeesu, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə,
paa nyi ka bwaseenə ka hə.”
30 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə
gyaagya ŋga bəra'inə ənshinə davəɗə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə
ka shiinə tə nyi.”
31 Amma Piita a ba də ŋgeerənə, əŋki ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə
da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə
əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa ŋga Yeesu də Gyatsimani (Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46)

32 Ma daba'əkii ha'ə, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani,
wata ca ba ka lyawarənaakii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya dzə ka ɗa
də'wa.”
33 Ca 'waanə tə i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca
ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a ɓəzəgi kuzhiɗə kuzhiɗə.
34 Əŋki ci ka tii, “Maɓəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə,
goona tsəfə ŋunyinə, ndzaamə də məgigi.”
35 Ca əntsahə aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca ɗa də'wa oo'i,
maɗa ka ɗanə, ga ca dzə aagi saa'i ŋga ciɓa.
36 Əŋki ci, “Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahee ka nyi ka
ciɓətsə akəŋwaciiki. Amma ɗawə sətə kaɗeesəkə ka hə, ga ha ɗa sətə
kaɗeesəkə ka nyi.”
37 Ca ənya aaɓii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə.
Wata əŋki ci ka Piita, “Simoonə, ka ŋunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə
ka ndzaanə də məgigi taa ŋga tibisə rəŋwə dyaŋə nii?
38 Ndzaamə də məgigi, una ɗa də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga
Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təɓə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə
koonə nə ɗa gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”
39 Yeesu a ənə ka palənə ka ɗa də'wa əsə, ca ənə ka ɗa də'wa makə ətə
ɗii ci təkəŋwa.
40 Ca ənya aaɓii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə
uugi ŋunyinə ɗanə laŋə agitii ka shaŋə. Pooshi tii shii sə ŋga banə ka ci.

14:24 14.24 Mat. 26.28. **14:26 14.26** Luka 22.39; Yooh. 18.1. **14:27 14.27** Zak. 13.7; Mar. 14.50-52; Yooh. 16.32. **14:28 14.28** 16.7. **14:30 14.30** 14.72. **14:32 14.32-42** Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **14:35 14.35** Yooh. 12.27. **14:36 14.36** 10.38; Mat. 6.10; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **14:38 14.38** Af. 6.18; Ibər. 2.18.

41 Makə ənya ci ŋga makkənə, əŋki ci ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna,
una əpi səka? Kə uugi ha'ə ɗii. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə
uugi ənji vəginə tə Uuzənə ŋga əndə aacii ma'waslyakə ənja.
42 Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Maɗətəmə kaama dzə.”

Kəsənə tə Yeesu
(Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

43 Ma ətsə Yeesu ma'ə agi waɓənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo
əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzuɓə da ənji daba'əkii,
tii patə da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə
da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii.
44 Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə
nii kəya ɗatə ka ɓaarii də ci ka tii oo'i: “Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə,
ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci ŋga'ə.”
45 Mbu'unaakii, ca dzə paraŋə aaɓii Yeesu, əŋki ci, “Maləma.” Ca
nəhəpaa tə ci ŋga'ə.
46 Wata təya kəsətə tə ci.
47 Wata rəŋwə agi ənji ŋga Yeesu ətə kəŋaanə davə a əlyagi ŋgila
purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə.
48 Əŋki Yeesu ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə
ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə ɗa maabə nə nyi
kwa?
49 Uusəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka ənji asəkə *yi
ŋga Əntaŋfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma ɗii ənə
ha'ə ənа, kaa sətə nyaahə ənji asəkə malaaɓa ləkaləkatə a ndzaa ka
tantanyinə.”
50 Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.
51 Kəsənatii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə
ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya ɗa gazhi'waanə ŋga kəsənə tə
ci,
52 wata ca səɗəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*
(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

53 Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə ŋga
limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə
patə.
54 Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə
ŋga limanyinə. Ca ndzaanə ahada ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə, ca 'utə gunə.
55 Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga *mətərəkinə, kə ali tii seeda
anə Yeesu, kaa ənjə a shii ɓələginə tə ci. Amma pooshi tii upaa.
56 Laŋə nə ənjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii
ndzaanə mbərə mbərə.
57 Wata hara ənjə a maɗətə, təya la jirakənə aashikii,
58 əŋki tii, “Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi ŋga Əntaŋfə ətə
ghənyi ənji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə
ŋga ənda.”
59 Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.
60 Wata gawə ŋga limanyinə a maɗə akəŋwacii ənji patə, ca ləgwa ama
Yeesu, əŋki ci, “Pooshi waɓənaaku ŋga jikəvənə aagyanə waɓəətsə waɓi
ənjitsə aashiku kwa?”

14:49 14.49 Luka 19.47; 24.46. **14:50 14.50-52** 14.27. **14:56 14.56** Jab. 35.11. **14:58 14.58** 15.29; Mat. 26.61.

61 Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə ŋga limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, “Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə kwa?” †
62 Yeesu a ba, “Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntaŋfə Əndə baawəɗa, una nee ka ci ca jima agyanə kuraɓiinə dadagyə.”
63 Fanə ŋga gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, “Gaama alə hara uushi'inə ma'ə.
64 Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntaŋfə. Iitə nee unə noona?” Tii patə a lagi gəŋwanə ka Yeesu, əŋki tii, “Weewee, see a əntə ci.”
65 Hara ənji agitii a gwaŋə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əŋki tii, “Kuragi keenə taa wu digə tə hə.” Ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə a ŋgərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeciinə.

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu (Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

66 Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi ŋga gawə ŋga limanyinə, wata rəŋwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi.
67 Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əŋki ki, “Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji ŋga Yeesu əndə Nazaratu.”
68 Amma ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mashiimə nyi sətsə cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə.” Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.]
69 Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka ənjitə davə oo'i, “Əndənə maa, əndə ŋga Yeesu nə ci.”
70 Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata ənjitə a ba ka ci: “Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə.”
71 Wata Piita a gwaŋə ka nyaalya naakii na, ca jiiɗə, əŋki ci: “Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba.”
72 Pii wata ga'ə gyaagya a wa ŋga bəra'inə. Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya ŋga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

15

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu ŋgwaməna (Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)*

1 Pukəpaanə ŋga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə ŋga *mətərəkinə a dza də nə ka ɗa mətərəkinə. Təya ŋgərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu.
2 Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Hə nə ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.”
3 Madiigərə limanyinə a gwaŋə ka ra tsaa səɗəkii də baaba bwayi waɓənyinə laŋə ashikii.
4 Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, “Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu ɓəzə waɓəətsə ci təya baaba aashiku.”
5 Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca ɗagi ka Pilaatu ka sə ŋga hurəshishinə.

---

† **14:61 14.61** majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə ŋga Əntaŋfə: 15.39. **14:62 14.62** Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63 14.63-64** Mat. 26.65. **14:65 14.65** Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16. **14:72 14.72** 14.30. **15:2 15.2** Mat. 27.11. **15:3 15.3-5** Yooh. 19.9; Mar. 14.61.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga ɓələnə tə ci
(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39–19.16)

6 Zhi'wanə ŋga kumənə ŋga *Pasəka patə, agi kapaanə nə Pilaatu əndə
furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo kaa ənjə a kapaa tə ci ka tii.
7 Ma ka saa'ita, tə'i purətə haŋkala ŋga əndə asəkə furəshina tii da hara
ənja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya maɗee ka nə ŋga ənji ka
panə asəkə vəranə, təya ɓəələgi ənja.
8 Wata daɓaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca ɗa ka tii sətə sənaavə
ci ka ɗanə.
9 Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, “Ka uuɗənə nuunə kaa nya kyapaa
koonə tə ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə kwa?”
10 Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci,
acii putə ŋga sərəha.
11 Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka
tii tə Barabasə.
12 Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi ɗii cuuna moo nya ɗa də əndənə cuuna
'wa ŋwaŋwə ŋga Yahudiina?”
13 Təya jikəvə ka ci də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi
ənfwa.”
14 Əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi ɗii ci kwa?” Wata təya tsakə ŋgəree
ka uuratii də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.”
15 Makə ɗii ci ŋga'ə ka Pilaatu nə uuɗagi səkə ŋga ənja, wata ca kapaa
ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa
ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə ŋga soojiinə də Yeesu
(Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3)

16 Wata soojiinə a ŋgərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ŋga
ŋgwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə,
17 təya ŋgərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə ŋga
ŋwaŋwa. Təya ŋgərə dəha, təya fuuɗə makə madiŋəna, təya ŋgavə ka
ci aanəkii.
18 Təya gwaŋə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, “Wa əpinaaku a gərə
aakəŋwa, ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə!”
19 Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya
gərə'waanə akəŋwaciikii makə ka haŋətənə tə ci.
20 Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, təya ŋgərəgi madizə gwadata, təya
ŋgavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi
ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

21 Ma təya palə a rəgwa, wata təya guŋugərə da əndə'i əndə ɗii ləməkii
Simoonə, əndə Sirina, dii i Aləkəsandəra da Rufusə, ca ənya də bilə.
Guŋugərənatii, wata soojiinə a ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avə tə Yeesu
aashikii.
22 Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana,
“Kəŋwə na.”
23 Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da maŋgərəkiki kuzəka. Amma ca
kaaree.

15:9 15.9-12 Mat. 27.11. **15:11 15.11-14** Slənə 3.13-14. **15:15 15.15-20** 10.34. **15:17 15.17** Luka 23.11. **15:18 15.18** Mat. 27.11. **15:19 15.19** 14.65. **15:21 15.21** Rooma 16.13.

24 Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya təəkəpaa kəjeerənaakii
ahadatii də kwaaranə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa.
25 Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əliŋə deerənə.
26 Təya naahəvə tə sətə ɗii ɓəli ənji tə ci, waatoo: ‘Ŋwaŋwə ŋga
Yahudiinə’, təya tsa'avə danəkii.
27 Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə ataŋgala
Yeesu, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənakii. [
28 Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, kə
ləɓətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə ɗii ka tantanyinə.]
29 Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii,
təya ba, “Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi ŋga Əntaŋfə, ha ənə
ka ghənətənə agi baanə makkə,
30 jimagərə ashi ənfutsa, ha luupaa naaku na.”
31 Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə də ci
ahadatii, əŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree
ci ka luupaa naakii na.
32 Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, ŋwaŋwə ŋga *Isərayiila? Wa ca
jimagərə gadəvə ashi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci gooŋga.” Ənjitə
gwa'avə ənji ataŋgalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə ŋga Yeesu
(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

33 Ma ətsə uusəra ahada na, kə ɗii təkunə anə hanyinəkii patə
dəgwamə, dəŋə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə.
34 Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a ŋgəree ka uurakii, ca ka
vurənə, əŋki ci, “Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?” makə bana, “'Ya'ə
Əntaŋfwaakya, 'ya'ə Əntaŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?”
35 Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, “Waatsə ka 'wanə
tə *Iliya.”
36 Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca ŋgərə soosa, ca shimwatə agi
mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama
Yeesu kaa ca shiɓə, əŋki ci, “Gəraamə, kaama nee maɗa ka shinə nə Iliya
ka jimagərənə də ci ashi ənfutsa.”
37 Amma də ŋgeerənə kii Yeesu vurənə, ca əntəgi.
38 Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laaɓanə asəkə yi ŋga Əntaŋfə.
Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə
kura'ə aa dəgərə.
39 Ma gawə ŋga soojiinə, kəŋə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee
ci ka əntənaakii, wata əŋki ci, “Tantanyinə, ma əndətsa, uuzənə ŋga
Əntaŋfə nə ci.”
40 Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzaɗə. Ahadatii nə i Mariyaama
Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama məci i Yakubu uundzəkii tii da
Yoosi.
41 Tii ŋja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara
makinə laŋə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusaliima.

Ŋgəɗənə tə Yeesu
(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

15:24 **15.24** Jab. 22.19. **15:26** **15.26** Mat. 27.11. **15:27** **15.27** Isaa. 53.12. **15:29** **15.29-32** Jab. 22.8; 109.25. **15:29** **15.29** 14.58. **15:32** **15.32** Mat. 27.11. **15:33** **15.33** Am. 8.9. **15:34** **15.34** Jab. 22.1. **15:36** **15.36** Jab. 69.22. **15:38** **15.38** Shig. 26.31; Ibər. 10.19-20. **15:39** **15.39** 1.1; 3.11; 14.61; Mat. 27.54. **15:40** **15.40-41** Luka 8.1-3.

42 Ɗanə ŋga kədəwanə, makə ɗii ci, ma pukətə hakii, *uusəra ŋga
əpisəka,
43 wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada
*mətərəkinə. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntaŋfə a ɗa ŋwaŋuunaakii
əsə. Makə shi ci, ca satə uuɗəfa, ca dzə aaɓii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa
ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu.
44 Fanə ŋga Pilaatu ha'ə, kə ɗii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə nə fanə
oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə ŋga
soojiinə, kaa ca ləgwa amakii maɗa ha'ə tanyi.
45 Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə ŋga soojiinə oo'i, kə uugi ci
əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu.
46 Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu, ca
haɗətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa
ənji ashi pasla, ca dələvə faara aama gu'ukii.
47 Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka
hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

16

Maɗətənə ŋga Yeesu agi mamәətə ənja
(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

1 Dzəginə ŋga *uusəra ŋga əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da
Mariyaama məci Yakubu ba'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə
ŋunyikii, kaa təya dzə ka ɓəzəpaa də wə ŋga Yeesu.
2 Ma ətsə pədeerənə tsəɗakə uusəra alatə, təya maɗə, təya palə aama
gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya.
3 Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, “Wu na dalagi kaamə
faara ama gu'u kwa?”
4 Ma faarakii, maɗuunəkii dərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee,
kə dzəgi faaratə ama gu'wa.
5 Dəməgərənatii aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa
dasə da ciizəma da i mambwaɗaɗa kəjeerənə ashikii. Neenatii ka ci, kə
ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.
6 Əŋki ci ka tii, “Ga ca ɗa koonə ka sə ŋga hurəshishinə. Kə shii nyi, tə
Yeesu əndə Nazaratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi ənfwə. Ma ca, kə
ma'i ci agi mamәətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitsə hatsə shi ənjə a banee
ka ci davə.
7 Amma ma ɗanuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i,
waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə ŋga Galili. Davə nuunə
nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə.”
8 Fanatii ha'ə, wata təya gimagi də shiraŋa asəkə gu'ukii. Shishinətii a
dzə də udzənə acii ŋgwalənə ka shaŋə. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginə ŋga Yeesu ka Mariyaama
(Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18)

[
9 Ma daba'ə maɗənə ŋga Yeesu agi mamәətə ənja, ətsə tsəɗakə uusərə
alatə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca
lyaakagi ginaajinyinə məɗəfə ashitə.
10 Neenatə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma
saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka ŋgəərə ma, təya dzə də tuunə.

16:6 16.6 8.31. **16:7 16.7** 14.28; Luka 24.34.

11 Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shaŋə.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i
(Luka 24.13-35)

12 Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəŋwaciinə pamə da ətə sənaavə tii ka neenə ka ci.
13 Wata təya ənə ka banə ka hara ənjatii, amma pooshi tii luuvə ka tii shaŋə.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u amәntaŋə
(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

14 Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u amәntaŋə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə ŋga ghatə vii gooŋgatii da ndalənə ŋga mooɗəfətii. Acii pooshi tii luuvə waɓənə ŋga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci.
15 Wata ca ba ka tii, əŋki ci, “Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Ŋunyi Habara ka patənə ŋga ənji shiŋkinə.
16 Ma əndətə na vii gooŋga, ca luu yiɓə bapətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii gooŋga, ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci.
17 Ma ənjitə na vii gooŋga, ka upaanə nə tii baawəɗa ŋga ɗa sə ŋga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka waɓənə nə tii də uuranyinə kama kama. *
18 Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii ŋguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka ɗanə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbəɗənə əsə.” †

Ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə
(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)

19 Ma daba'ə waɓənə ŋga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma Əntaŋfə.
20 Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca ɗa sə ŋga hurəshishinə daciitii, ka ɓaariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

16:15 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16 16.16** Slənə 2.38. * **16:17 16.17** Slənə 8.7; 16.18; waɓənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. † **16:18 16.18** rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbəɗənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19 16.19** Mat. 22.44.

Ŋunyi Habara dacii
Luka

1 Wiinə waɓənə cii kya naahə ka hə ɗii Tawəfilasə maɗuunəkii. Ənji
laŋə ɗii gazhi'waanə ŋga naahə uushi'iitə ɗaaɗii ahadeenə.
2 Kə nyaahə tii makə sətə fii inə a ma ənjitə nee də ginətii təkəŋwanə,
ətə ndzaanə ka ənji waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə.
3 Ma nyi əsə, kə caamə nyi də haŋkala agyanə sətə ɗaaɗii daga ŋukə.
Acii ha'ə kə nee nyi, maɗa naahətə nyi ka hə sətə ɗaaɗii kada'ə kada'ə,
ka ɗanə ŋga'ə.
4 Ma ɗii nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətə jigunyi ənji ka ha, gooŋga
tanyi.

Banə ŋga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə ɗa bapətisəma

5 Ma agi zamanatə ɗii *Hirudusə ŋwaŋuunə agyanə hanyinə ŋga
Yahudiya, tə'i əndə'i *limanə ɗii ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgə ŋga
limanyinə ŋga Abiya ŋga ŋukə nə ci. Ilizabeetə nə ləmə ŋga minaakii.
Ma kya, agi slikərənə ŋga *Haruna, maɗuunə limanə, shigi ki. *
6 Ma tii da minaakii, ənji gooŋga nə tii akəŋwacii Əntaŋfə kyakya'ə. Agi
nə'utənə nə tii sətə bii Slandanə patə də rəgwakii.
7 Amma pooshi tii upaa uuzənə, acii ma minaakii Ilizabeetə, əntaa mitə
poo nə ki. Tii kyakya'ə əsə, kə uugi tii sasaranə.
8 Ma ka əndə'i uusəra, makə zhi'wa saa'i ŋga slənə ŋga kurəgətə ɗii
Zakariya agikii, kə gi Zakariya ka ɗa slənə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə makə
sətə izee limanyinə ka ɗanə.
9 Ma sətə ci limanyinə a ɗa, ka kuratənə nə tii ahadatii taa wu nə dzənə
ka ɗəzə urədya a kumu ga Əntaŋfə. Ma saa'ikii, tə Zakariya kuryagi tii.
10 Ma ca ɗəzə urədya a kumu, ma ənjitə agyə patənatii, təya ɗa də'wa.
11 Ma ci ma'ə agi ɗəzə urədya, wata kə jigagi malaa'ika ŋga Əntaŋfə ka
ci. Ca kəŋaanə da ciizəma hatə ci limanyinə a ɗəzə urədya.
12 Makə nee Zakariya ka ci, wata kə kəsəgi ŋgwalənə tə ci, mashiimə ci
sə ŋga ɗanə.
13 Wata əŋki malaa'ika ka ci, “Zakariya ga ha ŋgwalə, acii kə fii Əntaŋfə
də'waaku. Ma minaaku Ilizabeetə, ka poonə nə ki ka hə uundzə ŋgura,
kadə nii kwa ɗəkə ka ci ləmə Yoohana.
14 Kadə ɗanə nə hə manushinə da mooɗasəka putaakii. Kadə na
ndzaanə ka sə ŋga manushinə ka ənji patə əsə.
15 Acii kadə nii kəya ndzaanə ka gawə əndə akəŋwacii Əntaŋfə. Paa ci
na sa ma'i inaba, taa əndə'i sə ŋga sanə ətə ca ka əndə agyanə, paa ci na
sa. Kadə ndzaanə nə Malaaɓa Ma'yanə da ci daga asəkə məci əsə.
16 Kadə ənyatəginə nə ci də ənji ɓəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa təya
nə'u tə Əntaŋfə Slandana.
17 Kadə nii kəya upaa ŋgeerənə ŋga Ma'yaatə slənyi ashi anabi *Iliya.
Kadə nii kəya takəŋwanə ka Slandana, ca haɗatəgi də manjeevənə da
dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa də ənjitə naanagi ka nə'unə tə Əntaŋfə,
kaa təya ndzaanə da haŋkala, təya nə'u tə Əntaŋfə. Kadə nii kəya
tasəkatə tə ənji kaa təya gəra shinə ŋga Slandana.”

1:3 1.3 Slənə 1.1. * **1:5 1.5** Abiya: 1 Haba. 24.7-19. **1:9 1.9** Shig. 30.7-8. **1:13 1.13** 1.60,63. **1:15 1.15** Ɓaan. 6.3; M.Gəŋw. 13.4-5; Luka 7.33. **1:17 1.17** Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21.

18 Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, “Də mi saŋə shiinəki oo'i, gooŋga
nə sətsə bii hə ka nya? Acii ma nya, kə uugi nyi iirənə; minaaki əsa, kə
paləgi fəzə ŋga pawatə.”
19 Əŋki malaa'ikatə ka ci, “Nyi nə Jibərila, akəŋwacii Əntaŋfə nə nyi
ka ɗa sləna. Ci sləkee ka nyi kaa nya waɓə ka hə, nya ba ka hə ŋunyi
habaratsa.
20 Amma maluuvəmə hə oo'i, gooŋga nə sənə bii nyi ka hə. Amma
shiiwə oo'i, maɗa kə mbu'ya uusərakii, kadə na ɗa ha'ə. Aciikii ka ɗaginə
nə hə ka masə gana; pa ha mbee ka waɓənə maɗaamə səndə bii nyi ka
hə kə ɗii.”
21 Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a waɓə ha'a, gəranə nə ənji tə
ci agyə. Ka ha'ə kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə təkurənə ŋga
Zakariya a kumu ga Əntaŋfə.
22 Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka waɓənə da ənji ma'ə. Davə
shii tii oo'i, tə'i uushi ŋga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntaŋfə. Də
ciinə waɓi ci ka tii.
23 Makə uugi saa'i ŋga sləna ŋga Zakariya asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca palə
saakii aasii.
24 Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə ɗasəkii minaakii Ilizabeetə. Kə ɗii ki
ləgiɗə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki:
25 “Wiinə səndə ɗii Əntaŋfə ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə
luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki.”

Banə ŋga malaa'ika poonə tə Yeesu

26 Makə ɗii Ilizabeetə ləgiɗə kuwa də ɗasəka, wata Əntaŋfə a ənə ka
sləkeenə ka malaa'ikatə ɗii ləməkii Jibərila aasəkə vəranə ŋga Nazaratu,
anə hanyinə ŋga Galili.
27 Ma sləkee Əntaŋfə ka ci, aaɓii əndə'i kadəma ətə ɗii ləmətə
Mariyaama. Ma kya, maɗanə ŋga əndə'i əndə nə ki ətə ɗii ləməkii
Yusufu. Agi slikərənə ŋga ŋwaŋwə *Dawuda shigi ci.
28 Shinə ŋga malaa'ika aaɓii Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, “Ɗawə
maŋushinə. Acii kə ɗii Əntaŋfə ka hə pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə
da hə.”
29 Makə fii Mariyaama waɓənə ŋga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kəɗəpaa
tə ki. Kya gwaŋə ka buurənə oo'i, uushi mi saŋə bii waɓəətsa?
30 Wata əŋki malaa'ikatə ka ki, “Mariyaama, ga ha ŋgwalə. Acii kə ɗii
Əntaŋfə ka hə pwapoonə.
31 Fatə ŋga'ə: ka ɗasəkanə nə hə, ka poonə nə hə uundzə ŋgura, ha
ɗəkə ka ci ləmə Yeesu.
32 Ka ndzaanə nə ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nə ənji tə ci
*Uuzənə ŋga Əntaŋfə, Əndə məghərəvənə ka shaŋə. Ka viinə nə Əntaŋfə
ka ci ŋwaŋuunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci.
33 Aciikii ka ɗanə nə ci ŋwaŋuunə agyanə ənji Isərayiila ka ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə. Pooshi ŋwaŋuunaakii ka uudənə shaŋə.”
34 Əŋki Mariyaama ka malaa'ika, “Iitə ɗanə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə
nyi kadəma.”
35 Əŋki malaa'ika ka ki, “Ka shinə nə Malaaɓa Ma'yanə aagyanəku, ka
zaɗətənə nə Əntaŋfə Əndə ɓaawəɗa tə hə, ci Əndə məghərəvənə ka
shaŋə. Aciikii ma uuzəətə nii kwa pawa, malaaɓakii nə ci; ka 'wanə nə
ənji tə ci: Uuzənə ŋga Əntaŋfə.

1:18 1.18 'Wat. 17.17; 18.11. **1:19 1.19** Dan. 8.16. **1:25 1.25** 'Wat. 30.23. **1:27 1.27** Mat. 1.16. **1:31 1.31** Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. **1:32 1.32** Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33 1.33** Dan. 7.14. **1:35 1.35** Mat. 1.18; Luka 4.18.

36 Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa ŋgahi kə uugi ki iirənə, kə bii ənji masaawa nə ki əsə, amma kuwanə ŋga ləgiɗatə ənа də ɗasəka. Ka poonə nə ki uundzə ŋgura.
37 Acii pooshi sətə palee ka ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə.”
38 Əŋki Mariyaama, “Ma nya, ŋga Əntaŋfə nə nyi da nəki. Wa Əntaŋfə a ɗa ka nyi makə səndə bii hə.” Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə ŋga Mariyaama aa ha Ilizabeetə

39 Ma daba'əkii, kə ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vəranə agi giŋunyinə, anə hanyinə ŋga Yahudiya.
40 Mbu'unatə aa dəvə, kya dəməgərə aasii aa ha Zakariya, kya nəhəpaa tə Ilizabeetə.
41 Makə fii Ilizabeetə nəhəpaanə ŋga Mariyaama tə ki, wata guguɗənə nə uuzənə asəkətə. Dəməgərənə nə Malaaɓa Ma'yanə aasəkə ədzəmətə.
42 Wata kya ŋgəree ka uuratə, əŋki ki, “Kə ɗii Əntaŋfə ka hə barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə ashi uuzəətsə nii kwa poo əsə.”
43 Kya tsakə, əŋki ki, “Wu saŋə nə nyi bahə məci Slandanəki a shi aaɓiikya?
44 Acii kə nee hə, makə fii nyi nəhəpaanaaku tə nyi, wata guguɗənə nə uuzənə asəkəki, guguɗənə ŋga mooɗasəka.
45 Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hə ka ɗanə, kə luuvə hə.”

Wanyanə ŋga Mariyaama

46 Wata əŋki Mariyaama:
“Wanyinə ca dəla də Slandana,
47 Kə ɗii nyi maŋushinə də Əntaŋfə Maluwaaki.
48 Acii kə tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.
Weewee daga ənshinə ka banə nə ənji patə ka jiji ka jiji oo'i, əndə barəkaanə nə nyi.
49 Acii kə ɗii Əntaŋfə ka nyi maɗuunə uushi,
ci Əndə baawəɗa, Malaaɓa Ənda.
50 Agi ɗanə nə ci ŋga'əənə ka jiji ka jiji ka ənjitə ca ŋgwalə tə ci.
51 Kə ɗii ci maŋgwaarə slənа,
kə taakee ci ka ənjitə ca ɗuunətə natii nə rəŋwə rəŋwə.
52 Kə jimagərə ci də meeminə anə dəgələ ŋga ŋwaŋuunatii, ca vigi madzəgamə ha ŋga ndzaanə ka talakiinə.
53 Ənji maɗəfənа, kə əburətəgi ci də tii də ŋunyi uushi'inə. Ma ənji gənа, kə laakəənə ci tə tii də maɗəfənə.
54-55 Kə shi ci ka tsakənə tə ənji Isərayiila, ənji slənaakii, acii mazaanəmə ka ci nə sətə shi ca bii ka dzədzəshi'inaamə oo'i, ka ɗanə nə ci ŋga'əənə ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

56 Kə ɗii Mariyaama bahə ləgiɗə makkə ga Ilizabeetə. Ma daba'əkii, kya maɗə, kya palə satə aasii.

Poonə tə Yoohana, əndə ɗa bapətisəma

1:37 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27. **1:46 1.46-55** 1 Sam. 2.1-10. **1:50 1.50** Jab. 103.13,17. **1:51 1.51** Dzək. 5.15; 26.8. **1:52 1.52** Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. **1:53 1.53** Jab. 107.9; 34.11. **1:54-55 1.54-55** Mika 7.20; Jab. 98.3; 'Wat. 17.7; 22.17.

57 Makə mbu'i saa'i ŋga poonə ŋga Ilizabeetə, wata kya poo uundzə
ŋgura.
58 Fanə ŋga guvayinyinə da duurənyinatə oo'i, kə ɗii Əntaŋfə ka ki
ŋga'əənaakii, wata təya ɗa mooɗasəkə ka hakii da ki.
59 Makə ɗii uuzənə luuma rəŋwə, ənjə a shi ka *ryaminiyagi tə ci. Kə
mwayi tii ɗəkə ka ci ləmə Zakariya, makə ŋga dii.
60 Əŋki məci, “Aa'a, wa ənjə a ɗəkə ka ci ləmə: Yoohana.”
61 Əŋki hara ənji ka ki, “Amma pooshi əndə agi duurənyinə goonə ətə
ɗii ləməkii ha'ə.”
62 Makə nee ənji ha'ə, wata ənjə a ləgwa ka dii də ciinə kaa təya shii
taa iitə cii kəya moo ɗəkə ləmə ka uuzənaakii.
63 Wata Zakariya a ləgwa sə ŋga naahənə anəkii, ca naahətə, “Yoohana
nə ləməkii.” Neenə ŋga ənji ha'ə, kə kəŋee ka tii patə ka shaŋə.
64 Ma Zakariya a uudəpaa naahəginə ha'ə, wata ca ənəgərə ka waɓənə
makə ŋga ŋukə. Ca ndzaŋə dəlanə də Əntaŋfə.
65 Amma, ma ətsə ha'ə, kə ŋgwalee ka guvayiinaakii patə. Ka ha'ə kə
dəlagi haalakii asəkə patənə ŋga vəranyiitə agi giŋunyinə agyanə hanyinə
ŋga Yahudiya.
66 Ma ənjitə fii sətə ɗaaɗii patə, wata təya ndzaŋə buurənə agyanəkii.
Əŋki tii, “Ya uuzəətsa, iitə nii kəya ndzaana?” Ma bii tii ha'ə, acii kə nee
tii, ma uuzəətsə kamə, weewee kə ndzaa Əntaŋfə Slandanə da ci.

Dəlanə ŋga Zakariya də slənə ŋga Əntaŋfə

67 Ma Zakariya dii Yoohana, kə dəməgərə Malaaɓa Ma'yanə aasəkə
mooɗəfəkii. Wata ca ɗa anabaakwaanə, əŋki ci:
68 “Wa ənjə a ɗuunətə tə Slandana, Əntaŋfə ŋga ənji Isərayiila, acii kə shi
ci ka tsakənə tə ənjaakii,
kə luupaa ci tə tii.
69 Kə kəŋee ci kaamə ka Maluu əndə baawəɗa agi slikərənə ŋga Dawuda,
lawaraakii.
70 Ci nə sətə shi Əntaŋfə a bii da ma malaaɓa anabiinaakii daga ŋukə, oo'i:

71 Ka luupaanə nə ci taamə acii ənji mbiinə gaamə i acii ənjitə ca usha
taamə patə.
72 Ha'ə ɗii Əntaŋfə ŋga'əənaakii ka dzədzəshi'inaamə,
kə buurətə ci malaaɓa aləkawalətə anyi ci da tii,
73 waatoo jiɗətə ji'i ci ka Ibərahiima dzədzəshi'inaamə oo'i,
74 Kadə nii kəya luupaa taamə acii ənji mbiinə gaamə, kaama mbee ka
slənənə ka ci yadə ŋgwalənə,
75 ama ndzaanə malaaɓakii, ənji gooŋga akəŋwaciikii, ha'ə muudinə ŋga
baanə gaamə patə.

76 Ma hə əsə, uuzənaakya, kadə nə ənjə a 'wa tə hə anabi ŋga Əntaŋfə
əndə məghərəvənə ka shaŋə. Acii kadə nii kwa takəŋwanə ka
Slandanə kaa ha haɗatəgi ka ci də rəgwa.
77 Waatoo ka ɓaariinə nə hə ka ənjaakii oo'i, agi luupaanə nə Əntaŋfə tə
tii də tifyagi ka tii 'waslyakəənatii.

1:59 1.59 'Wat. 17.12-13. **1:60 1.60-63** 1.13. **1:68 1.68** Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69 1.69** Jab. 132.17; Mat. 20.30-31. **1:70 1.70** Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71 1.71** Jab. 106.10. **1:72 1.72** Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73 1.73** 'Wat. 22.16-18. **1:74 1.74-75** Tit. 2.12,14. **1:76 1.76** Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77 1.77** Irim. 31.34.

78 Ma Ənтaŋfə gaamə, laŋə nə ci ka nəhə təgunuunə gaamə dərəva, agi
ɗa kaamə ŋga'əənə nə ci.
Ka kavənə nə ci kaa ɓərəətə na luupaa taamə a lə'ya.
79 Ma ɓərəətsa, kaa ca ɓərə ka ənjitə agi ŋgəra'wə ca ŋgwalə acii wa; ca
kərə taamə ka rəgwa jamənə.”
80 Ma Yoohana, gərənə nə ci, dzənə nə haŋkalaakii də tsakənə.
Ca ndzaanə ahada bilinə, ha'ə mbu'i uusəra ŋga jigaginaakii ka ənji
*Isərayiila.

2

Poonə tə Yeesu
(Mat. 1.18-25)

1 Ma agi zamanatə pwayi ənji tə Yoohana, tə'i maɗuunə ŋwaŋwə ŋga
ha də Rooma ətə ɗii ləməkii Agusətusə. Kə bii ci oo'i, a naahətə ənji ləmə
ŋga ənji patə agyanə hanyinaakii.
2 Ci nə təkəŋwatə naahənə, ətə ɗii agi ŋwaŋuunə ŋga Kiriniyusə,
ŋgwaməna ŋga hanyinə ŋga Siriya.
3 Aciikii patənə ŋga ənja, kə ma'i tii, kə pyalə tii aa vəra aa hatii, kaa
ənjə a dzə ka naahəvə ləmətii.
4 Wata Yusufu a maɗə də Nazaratu anə hanyinə ŋga Galili, ca palə
aa Bayitilaama anə hanyinə ŋga Yahudiya, hatə pwayi ənji tə ŋwaŋwə
*Dawuda. Acii, ma ca, agi slikərənə ŋga Dawuda shigi ci.
5 Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də
ɗasəka.
6-7 Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra ŋga poonə ŋga
Mariyaama. Ma'upaamə tii ha ŋga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Aciikii kə
gi tii aasəkə kuvətə nji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a
poo uundzə ŋgura, təkəŋwatə pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula,
kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

Jigaginə ŋga malaa'ika ka magəriinə

8 Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyi-
natii davəɗə.
9 Wata ma təya nee, wiitsə malaa'ika ŋga Ənтaŋfə Slandanə kə jigagi ka
tii, ɗuunuunə ŋga Ənтaŋfə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə
doosərə. Wata dzabala a dzagi tə tii.
10 Əŋki malaa'ika ka tii, “Goona ŋgwalə. Acii ma shinaaki, ka ba koonə
ŋunyi habara ətə na ɗa maŋushinə ka patənə ŋga ənja.
11 Waatoo, ma ənshinə davəɗə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə
vəranə ŋga Dawuda; ci nə *Aləmasiihu Slandana.
12 Wiinə sətə na ɓaarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə
maləkutəkii də kadəmbula, pərəɓə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə
asəkəkii.”
13 Pii wata wiitsə daɓaala ŋga malaa'ikanyinə, təya ləɓəgərə da
malaa'ikata, təya dəla də Ənтaŋfə, əŋki tii:
14 “Ŋga Ənтaŋfə nə ɗuunuunə dagyə;
ka ənjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə.”

Dzənə ŋga magəriinə aa Bayitilaama

1:78 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20. **1:79 1.79** Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16. **2:4 2.4-7** Mat. 2.1; Yooh. 7.42. **2:11 2.11** Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slənə 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11. **2:14 2.14** Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17.

15 Wata malaa'ikanyiitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə,
wata əŋki magəriinə ahadatii, “Ma ɗanaama, dzaamə aa Bayitilaama
əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntaŋfə
ka malaa'ikaakii ka banə kaamə.”
16 Wata təya maɗə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya
lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə
sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.
17 Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzaŋə baaba sətə bii malaa'ikatə
ka tii agyanə uuzəətə.
18 Kə ɗii ka ənji patə ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə
ka baabanə.
19 Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki waɓəətsə patə agi haŋkalatə,
kya kaala hiimatə agyanəkii.
20 Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də ɗuunətənə tə
Əntaŋfə, təya dəla də ci. Acii ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii
pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.
21 Makə ɗii luuma rəŋwə, kə mbu'ya uusəra ŋga *ryaminiyagi uuzənə.
Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a ɗəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə
shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə maɗasəkamə.

*Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə*

22 Yoo, kə mbu'i uusəra ŋga ɗa sətə bii bariya ŋga Muusa kaa ŋugiginə
a ɗa kaa təya ənə ka ndzaanə malaaɓakii. Wata təya ŋgərə uuzənə,
təya kərə tə ci aasəkə vəranə ŋga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəŋwacii
Əntaŋfə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii.
23 Acii tə'i manaahəkii asəkə bariya ŋga Slandanə, oo'i, “Taa ŋgutə
təkəŋwatə pawa, maɗa uundzə ŋgura, wa ənjə a kapaa akəŋwacii
Əntaŋfə kaa ca ndzaanə ka naakii.”
24 Ma gi tii əsa, i ka vii sə ŋga ɗa də sataka, makə sətə bii bariya ŋga
Əntaŋfə, waatoo kurəkutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.
25 Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima ɗii ləməkii Simiyoonə. Əndə gooŋga
nə ci. Agi ŋgwalənə nə ci tə Əntaŋfə. Ma ca, agi gəra shinə ŋga əndə
luupaanə tə ənji *Isərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaɓa Ma'yanə da ci
əsə.
26 Kə bii Malaaɓa Ma'yanə ka ci, “Paa ha əntə maɗaamə hə kə nee ka
Aləmasiihu, waatoo *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.”
27 Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaɓa Ma'yanə tə Simiyoonə aasəkə
yi ŋga Əntaŋfə. Makə kira i dii Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka
ɗaaɗa ka ci uushi'iitə baabii Əntaŋfə asəkə ləkaləkatə,
28 wata Simiyoonə a nee ka ci, ca ŋgərətə tə ci də bəra'itə cii. Ca kuyirii
tə Əntaŋfə, əŋki ci:

29 “'Ya'ə Slandana, ma ənə ɗii əna, ma sətə shi ha bii, kə ɗatə hə tanyi.
Aciikii agi jamənə nə nyi. Ka mbeenə nə hə ka kapaa ka nyi rəgwa,
kaa nya dzə aa vəra.
30 Acii kə nee nyi də ginəki saaki ka əndənə sləkee hə kaa ca shi ka luupaa
ənja.
31 Taa wu patə əsa, ka shiinə nə ci oo'i, agi luupaanə nə hə ənja.
32 Ci nə maɓərə hatə na ɓaarii tə hə ka patənə ŋga ənji agi duuniya; ci
əsə na ɗuunətə tə ənjaaku Isərayiila.”

2:19 2.19 2.51. **2:21 2.21** 1.31. **2:22 2.22-24** Leew. 12; Baan. 18.15-16. **2:23 2.23** Shig. 13.2. **2:30 2.30-31** Isaa. 52.10. **2:32 2.32** Isaa. 42.6; 49.6; 46.13.

33 Fanə ŋga i dii da məci tə sətə ndzaa Simiyoonə ka baabanə agyanə
uuzənatii, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə dərəva.
34 Wata Simiyoonə a kəgya ka tii barəkaanə acii Əntaŋfə. Ma daba'əkii,
əŋki ci ka Mariyaama məci Yeesu, "Kə nee hə ka uuzəəna, Əntaŋfə ta'i tə
ci. Ɓəzəkii nə ənji Isərayiila a puu'u putaakii, ɓəzəkii nə ənjə a mbəɗə
əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na ɓaarii oo'i, ma Əntaŋfə, agi ɗa slənə
nə ci. Amma ka kaareenə nə ənji ka ci.
35 Də ha'ə makə ətsa, ka kuzhi'yaginə nə ci maŋgəɗə uushə a ədzəmə
ɓəzə ənja. Ma hə naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə,
makə də ŋgila jiɓə ənji tə hə."

*Anabi Hanatu

36 Tə'i əndə'i minə ɗii ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə ŋga Fanuyilə
agi slikərənə ŋga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə
pu'unə aji ənfwaɗə. Fəzə məɗəfə tanə ɗapaa tii da ŋgurii, ca əntəgi.
37 Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə
yi ŋga Əntaŋfə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntaŋfə taa guci patə. Waatoo, kya
ɗa də'wa, kya ɗa suumaya əsə.
38 Ma saa'itə kira ənji tə Yeesu, kə dzəənə ki ɗaŋə, wata ki maa, kya
ndzaŋə kuyiriinə tə Əntaŋfə. Kya waɓə haala ŋga uuzəətə ka patənə
ŋga ənjitə ca gəra luupaanə ŋga Əntaŋfə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

39 Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama ɗaaɗagi sətə bii bariya ŋga
Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vəra, waatoo aa Nazaratu anə
hanyinə ŋga Galili.
40 Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ŋgeerənə da hiima. Kə ɗaanə
Əntaŋfə ka ci barəkaanə əsə.

Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ci fəzə pu'u aji bəra'i

41 Taa ŋgutə fəzə patə, maɗa zhi'wa kumənə ŋga *Pasəka, agi dzənə
nə i dii Yeesu da məci aa Urusaliima.
42 Makə ɗii Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima
ka kumənəkii makə sətə izee ənji ka ɗanə.
43 Uudənə ŋga kumənəkii, təya maɗə ka palənə satii aasii. Asee, ma
Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci.
44 Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara ənjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra
pa'ə ka wiinə. Makə ɗii ci, maneemə tii ka ci, təya gwanjə ka aalənə tə ci
ahada duura da i ahada ənjitə shii tə tii.
45 Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkwə aa Urusaliima də aalənə
tə ci.
46 Təya lapaa tə ci ka makkənə ŋga uusəra asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ci
dasə aɓii maliminə ŋga *Yahudiinə. Ca fa sətə nji təya baaba, ca laagwa
ka tii uushi'inə.
47 Ənjitə nja fa waɓənaakii patə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə,
acii də haŋkala nji Yeesu a jiikə ka maliminə.
48 Makə nee i dii da məci ka ci aɓii maliminə ha'ə, kə ɗii ka tii ka sə
ŋga hurəshishinə ŋgaaŋga'ə. Wata əŋki məci ka ci, "Uuzənaakya, ka mi
ɗii hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi haŋkala geenə da duu ɗii
ka ha ŋga aalənə tə hə."

2:34 2.34 Isaa. 8.14; 1 Piita 2.8. **2:37 2.37** 1 Tim. 5.5; Mat. 6.16-17. **2:38 2.38** Isaa. 52.9.
2:41 2.41 Shig. 12.1-27; 23.14-17.

49 Wata Yeesu a jikəvə ka tii, əŋki ci, “Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəɓee nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?”
50 Amma, mashiimə tii ginə ŋga sətə bii ci ka tii.
51 Wata ca maɗə, ca palə atsatii aa Nazaratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akəŋwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitsə ɗaaɗii patə agi haŋkalatə.
52 Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kaɗeesəkə ci ka Əntaŋfə da i ka ənji əsə.

3

Waazanə ŋga Yoohana əndə ɗa bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)

1 Ma agi pu'u aji tufənə ŋga fəzə ŋga ŋwaŋuunə ŋga Tibeeriyasə, maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə ŋgwaməna agyanə hanyinə ŋga Yahudiya; *Hirudusə nə ŋwaŋwə anə hanyinə ŋga Galili. Ma anə hanyinə ŋga Ituriya da anə hanyinə ŋga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkəŋuci Hirudusə nə ŋwaŋwa. Ma anə hanyinə ŋga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə ŋwaŋwa.
2 *Anasə da Kayafasə nə gayinə ŋga limanyinə ka saa'ikii.
Agi saa'ikii əsə bagərə Əntaŋfə waɓənaakii ka Yoohana, uuzənə ŋga Zakariya, ci agi bilinə.
3 Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gəərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka ənja, əŋki ci, “Uneemə ka ɗa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaŋfə, ənjə a yiɓə koonə bapətisəma, kaa Əntaŋfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə.”
4 Waatoo kə ɗii makə sətə nyaahə anabi Isaaya asəkə malaaɓa ləkaləkatə, ətə bii ci:
“Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əŋki ci:
Haɗatəgimə də rəgwa ka Slandana,
kəŋeemə ka ci ka rəgwa.
5 Ŋgəəɗətəmə maguɗaŋə ha;
ga giŋwə da təpura a ndzaanə.
Kəŋeemə ka madaada rəgwanyinə,
ŋgəərəgimə faariinə davə.
6 Ka neenə nə ənji patə makə sətə luupaa Əntaŋfə ənja.”
7 Makə nee Yoohana ka ənjitə shiishi aaɓiikii kaa ca ɗaaɗa ka tii bapətisəma, wata əŋki ci ka tii, “Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərəɗənə nuunə acii maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə ətə na shi.

8 Amma ma ɗanuuna, slənəmə sətə ca ɓaarii oo'i, kə baa unə ka Əntaŋfə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərəɗənə nuunə, acii ɗii Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntaŋfə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə ŋga Ibərahiima!
9 Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ŋga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə.”

2:49 2.49 Yooh. 2.16. **2:51 2.51** 2.19. **2:52 2.52** 1 Sam. 2.26. **3:3 3.3** Slənə 13.24; 19.4; Luka 24.37. **3:4 3.4-6** Isaa. 40.3-5. **3:6 3.6** 2.30-31; Slənə 28.28. **3:7 3.7** Mat. 3.7; Luka 21.5-36. **3:8 3.8** 1.54-55; Mat. 3.9. **3:9 3.9** Mat. 7.19.

10 Wata daɓaala a ndzaŋə laagwanə a ma Yoohana, əŋki tii, “Mi ɗaniinə
ənа?”
11 Əŋki ci ka tii, “Ma əndətə ɗii kəjeerənaakii bəra'i, wa ca ŋgərə əndə'i,
ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka
əndətə ka maɗəfənə.”
12 *Əŋji luu tsəka a shi aaɓiikii əsə, kaa ca ɗaaɗa ka tii bapətisəma.
Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ya inə ənа, mi ɗaniinə daa Maləma?”
13 Əŋki Yoohana ka tii, “Goona laagwa tsəka acii ənji palee ka sətə bii
bariya.”
14 Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, “Ya inə neena, maci ka dəɓəna,
mi ɗaniina?” Əŋki ci ka tii, “Ma ɗanuuna, goona guutsətə uushi'inə acii
ənji də ŋgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa ŋga slənə
goonə tanə.”
15 Fanə ŋga ənji ha'ə, wata təya ndzaŋə kaala hiima agyanə Yoohana
oo'i, ci nə *Ãləmasiihu.
16 Wata əŋki Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də ma'inə cii kya ɗa
koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də ɗuunuunə na shi.
Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u ŋga ɓiɓinaakii. Ma ca, kadə nii kəya
ɗa koonə bapətisəma də Malaaɓa Ma'yanə da gunə.
17 Tə'i ɗəvə bə'unaakii ŋga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fəɗənə nə ci
səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə
ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”
18 Dagi baaba ɓəəzə waɓənə kama kama ha'ə waazii Yoohana Ŋunyi
Habara ka ənja.
19 Ma ŋwaŋwə *Hirudusə, kə ŋgərəma ci tə Hiroodiya minə ŋga
ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii ɗanə ha'ə da
hara bwaya uushi'iitə ɗaaɗii ci,
20 wata ca tsakə ɗa bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu
(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

21 Makə upaa patənə ŋga ənjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə.
Ma ci ka ha ŋga ɗa də'wa, wata wunəginə nə səkəntaŋfə.
22 Malaaɓa Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurəkuta.
Wata uura ŋga əndə a waɓya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə
uu'i nyi tə hə. Hə ca uuɗagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə ŋga Yeesu
(Mat. 1.1-17)

23 Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə.
Patənə ŋga ənja, ma nji təya nəhə, uuzənə ŋga Yusufu nə ci. Yoo, ma
Yusufu, uuzənə ŋga Heeli;
24 ma Heeli, uuzənə ŋga Matatə; ma Matatə, uuzənə ŋga Leewi; ma
Leewi, uuzənə ŋga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ŋga Yanayə; ma Yanayə,
uuzənə ŋga Yusufu;
25 ma Yusufu, uuzənə ŋga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ŋga Amwasə;
ma Amwasə, uuzənə ŋga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə ŋga Heesli; ma
Heesli, uuzənə ŋga Nagayə;

3:16 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. **3:19 3.19-20** Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18.
3:21 3.21 5.16. * **3:22 3.22** 4.18; Uuzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13.

26 ma Nagayə, uuzənə ŋga Maata; ma Maata, uuzənə ŋga Matatiya; ma
Matatiya, uuzənə ŋga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə ŋga Yoosəkə; ma
Yoosəkə, uuzənə ŋga Yooda;
27 ma Yooda, uuzənə ŋga Yoowanan; ma Yoowanan, uuzənə ŋga
Reesa; ma Reesa, uuzənə ŋga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə ŋga
Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə ŋga Neeri; †
28 ma Neeri, uuzənə ŋga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ŋga Adi; ma
Adi, uuzənə ŋga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə ŋga Iləmadamə; ma
Iləmadamə, uuzənə ŋga Eeri;
29 ma Eeri, uuzənə ŋga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə ŋga Iliyazara; ma
Iliyazara, uuzənə ŋga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə ŋga Matata; ma
Matata, uuzənə ŋga Leewi;
30 ma Leewi, uuzənə ŋga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə ŋga Yahuda;
ma Yahuda, uuzənə ŋga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə ŋga Yoonamə; ma
Yoonamə, uuzənə ŋga Iliyakimə;
31 ma Iliyakimə, uuzənə ŋga Məliya; ma Məliya, uuzənə ŋga Meena; ma
Meena, uuzənə ŋga Matata; ma Matata, uuzənə ŋga Natanə; ma Natanə,
uuzənə ŋga *Dawuda; ‡
32 ma Dawuda, uuzənə ŋga Jasii; ma Jasii, uuzənə ŋga Oobyadə; ma
Oobyadə, uuzənə ŋga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə ŋga Saləmoona;
ma Saləmoona, uuzənə ŋga Naasunu;
33 ma Naasunu, uuzənə ŋga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə ŋga
Adəminə; ma Adəminə, uuzənə ŋga Arəni; ma Arəni, uuzənə ŋga
Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə ŋga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə ŋga
Yahuda;
34 ma Yahuda, uuzənə ŋga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə ŋga Isiyaaku;
ma Isiyaaku, uuzənə ŋga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə ŋga Tara;
ma Tara, uuzənə ŋga Nakoorə;
35 ma Nakoorə, uuzənə ŋga Saruku; ma Saruku, uuzənə ŋga Ragawə;
ma Ragawə, uuzənə ŋga Falikə; ma Falikə, uuzənə ŋga Ibeerə; ma Ibeerə,
uuzənə ŋga Sala;
36 ma Sala, uuzənə ŋga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə ŋga
Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə ŋga Seemə; ma Seemə, uuzənə ŋga
Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə ŋga Lamikə;
37 ma Lamikə, uuzənə ŋga Matusala; ma Matusala, uuzənə ŋga Anuuhu;
ma Anuuhu, uuzənə ŋga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə ŋga Mahalaleelə;
ma Mahalaleelə, uuzənə ŋga Kayinamə;
38 ma Kayinamə, uuzənə ŋga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə ŋga Seetu; ma
Seetu, uuzənə ŋga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci.

4

*Təɓənə ŋga *Seetanə tə Yeesu*
(Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13)

1 Ənyaginə ŋga Yeesu asəkə gəərə ŋga Urədunə, manakii də Malaaɓa
Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə.
2 Baanə ənfwaɗə pu'unə ɗii Seetanə ka təɓənə tə ci agi bilinə. Pooshi
Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwaɗə pu'unə shaŋə. Makə dzəgi
baatsə ha'ə, wata kə mbee maɗəfənə ka ci.

† **3:27 3.27** Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. **3:30 3.30-33** Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14.
‡ **3:31 3.31** Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33 3.33-38** 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32. **4:1 4.1-2**
Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15.

3 Wata əŋki Seetanə ka ci, “Makə ɗii ci *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə,
bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma.”
4 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə
daanəkii mbəɗənə ənda.”
5 Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka maɗaŋə ha. Ca ɓaarii ka ci hanyinə ŋga
duuniya patə makə dəɗə dəha.
6 Əŋki ci ka ci əsə, “Ka viinə nə nyi ka hə baawəɗa da wahəkii patə, acii
kə vii ənji ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeenə nə nyi ka viinə ka əndətə
mwayi nyi əsə.
7 Aciikii ma ha, maɗa ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə
uushi'iitsə patə.”
8 Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntaŋfə Slandanəku
daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə.”
9 Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəŋee
ka ci ka makiɗakiɗaŋənə ŋga maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə, əŋki ci ka ci:
“Makə ɗii ci Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə tanyi, ləɗəgərə aa panə.
10 Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntaŋfə ka
malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə.
11 Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa səɗəku
anə faara.”
12 Yeesu a ba ka ci, “Ma bii malaaɓa ləkaləkatə, Ga ha təkə tə Əntaŋfə
Slandanəku.”
13 Makə uugi Seetanə təəɓəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca
maɗə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

'Watəginə ŋga Yeesu də slənə anə hanyinə ŋga Galili (Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)

14 Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə ŋga Galili. Manakii nə ci də
Malaaɓa Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə ŋga Galili patə.
15 Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vəra
ka vəra. Ənji patə a dəla də ci.

Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu (Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)

16 Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazaratu, vəraatə girə ci
davə. Makə mbu'i *uusəra ŋga əpisəka, ca maɗə, ca dzə aasəkə kuvə
də'wa makə sətə izee ci ka ɗanə. Ca maɗətə kaa ca jaŋga ləkaləkatə ŋga
Əntaŋfə.
17 Əŋjə a vii ka ci ləkaləkatətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca
lapaa hatə nyaahə ənji oo'i:
18 “Tə'i Ma'yanə ŋga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18
Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Ŋunyi Habara ka matəgunyinə.
Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka ənjitə makəəsəkii, təya upaa
kapaanə tə tii;
nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;
ənjitə ca sa ciɓə əsə, ka mbəɗənə nə tii.

19 Kə sləkee Əntaŋfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya ɗa
pwapoonaakii ka ənja.”

4:4 4.4 Dzək. 8.3. **4:6 4.6** Mat. 28.18; Yooh. 12.31. **4:8 4.8** Dzək. 6.13; 5.9. **4:10 4.10-11** Jab. 91.11-12. **4:12 4.12** Dzək. 6.16. **4:13 4.13** 22.3,31. **4:14 4.14** 4.18. **4:18 4.18** 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. **4:18 4.18-19** Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. **4:18 4.18-21** 1.68. **4:19 4.19** Leew. 25.10.

20 Makə uudəpaa ci jaŋganə, ca pa'ətə ləkaləkatəkii, ca ənəpaagi ka
əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə ŋga ənji gatə a kuvə də'wa,
aagikii nə ginətii patə.
21 Wata Yeesu a ndzaŋə waɓənə ka tii, əŋki ci, “Ma waɓəətsə jaŋgii nyi,
ənshinə ɗii ka tanyi makə sətə fii unə jaŋgii nyi.”
22 Patənə ŋga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə waɓi ci ka tii dagwakii, kə ɗii
ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, “Əntaa uuzənə ŋga Yusufu ətsa?”
23 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Kə shii nyi ŋgufə koonə nə banə ka nyi oo'i:
Ma hə ənə ca mbəɗəpaa də ənja, mbəɗəpaa də naaku na. Ma uushi'iitə
ɗaaɗii hə də Kafarənahumə fii ina, ɗawə tsarəkii ganə gaku də vəra əsə.”
24 Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi
ənji vəranə ŋga *anabi ka gaɗeenə ka ci.
25 Buurətəmə sətə shi a ɗii agi zamana ŋga anabi *Iliya: kə ɗii fəzə
makkə da ləgiɗə kuwa mandzəməmə vəna, kə ɗii məza maɗəfənə agyanə
hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ŋgaaŋga'ə nə mooryafinə anə hanyinə
ŋga *Isərayiila.
26 Amma, patə da ha'ə, pooshi Əntaŋfə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii.
Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə ŋga Sidoonə tanə
sləkee Əntaŋfə ka ci.
27 Ma agi zamana ŋga anabi Ilisa əsa, ŋgaaŋga'ə nə ənji uyikuzənə
agyanə hanyinə ŋga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i
agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i.”
28 Fanə ŋga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə ɓəzəgi səkətii.
29 Ghərə təya maɗətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə giŋutə
ɗii vəranatii ashikii, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka
rəgwa ŋga manjirəŋəkii.
30 Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakii ahadatii, kə gi ci ka ha ŋga
dzənaakii.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja (Mar. 1.21-28)

31 Ma daba'əkii, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə
hanyinə ŋga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə ŋga əpisəka.
32 Makə fii tii dzəgunənaakii, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii
də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii.
33 Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikii. Wata
ca gwaŋə ka wazənə də ŋgeerənə, əŋki ci,
34 “Kwaawu! Yeesu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa?
Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaɓa
Əndətə sləkee Əntaŋfə nə hə.”
35 Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita, əŋki ci, “Ndzaawə kəɗa'ə!
Dzəgi ashi əndətsa.” Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə ɗadalə akəŋwacii ənji
patə, ca shigi saakii, maɗamə ci taa mi də əndətə ma'ə.
36 Ənjitə nəhee pata, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Təya
ba ahadatii, “Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndəna, agi waɓənə nə ci
ka ginaajiinə də ŋgeerənə, da baawəɗa əsə, kaa təya shigi; təya shigi
tanyi.”
37 Də ha'ə waazagi habaraakii taa dama patə anə hanyinəkii.

4:22 4.22 Yooh. 6.42. **4:24 4.24** Yooh. 4.44. **4:25 4.25** 1 Meem. 17.1,8-16. **4:27 4.27** 2 Meem. 5.1-14. **4:32 4.32** Mat. 7.28-29. **4:34 4.34** Mar. 3.11.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea laŋə
(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

38 Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu ŋga Simoonə minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shaŋə. Wata ənjə a kədii tə ci kaa ca mbəɗəpaa də ki.

39 Yeesu a əntsahətə aaɓitə, ca gwaŋaanə dagyanətə, ca la ŋguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a maɗətə, kya gwaŋə ka ɗa ka tii zəma.

40 Ma ətsə kulagərənə ŋga uusəra, ənjitə ɗii ənjatii magwaakəkii də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tii ka Yeesu. Yeesu a ɗəkəvə ciinəkii agyanətii də rəŋwə rəŋwə. Ca mbəɗəpaa də tii patə.

41 Kə shigi ginaajiinə ashi ənji ŋgaaŋga'ə əsə də wazənə, əŋki tii ka Yeesu, "*Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə!" Amma Yeesu a la ka tii ŋguruunə, ca təŋagi waɓənə a matii, acii ma təya, kə shii tii oo'i, ci nə Aləmasiihu.

Dzənə ŋga Yeesu aanə hanyinə ŋga Yahudiya
(Mar. 1.35-39)

42 Pukənə ŋga ha, Yeesu a maɗə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Daɓaala a ndzaŋə aalənə tə ci. Makə lii tii tə ci, kə mwayi tii səkəpaanə tə ci. Mamoomə tii ca dzəgi aɓitii shaŋə.

43 Amma kə waɓi Yeesu ka tii, əŋki ci, "Ma kamə, ŋga'ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranyinə, acii tyasə kə dəɓee nya waaza Ŋunyi Habara agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə davə əsə. Acii ka ətsə ha'ə sləkee Əntaŋfə ka nyi."

44 Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə ŋga Yahudiya.

5

Taɗənə ŋga Yeesu tə təkəŋwatə lyawarənaakii
(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

1 Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu, ca kəŋaanə ama uunəvə ŋga Ginazarətə.* Ənjə a shi laŋə aaɓiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa waɓənə ŋga Əntaŋfə.

2 Ma nee Yeesu, wiitə kumbawaləŋyinə bəra'i ama ndzaŋa. Kə jaamagərə slanjiinəkii aa panə, təya caakuɓə slaaɗəŋyinatii.

3 Wata Yeesu a ndərə aasəkə əndə'i kumbawalə ŋga əndə'i əndə ahadatii ɗii ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, "Əntsahəgərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə." Makə əntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzaŋə dzəgunə waɓənə ŋga Əntaŋfə ka daɓaala.

4 Makə uudəpaa Yeesu waɓənə, ca ba ka Simoonə, "Ma ɗanəkwa, ŋgəruu kumbawalə, kəruu ka hatə ɗii ma'inə kurəŋə. Kaalavəmə slaaɗəŋyinə goonə da ənjaaku, koona upaa hərəfinə."

5 Əŋki Simoonə ka ci, "Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təəmənə ta'a, amma taa gazha ŋga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə ɗii ci hə bii keenə a ɗeenə ha'ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaaɗəŋyinə."

6 Makə kaalagərə tii slaaɗəŋyinə, kə upaa tii hərəfinə ŋgaaŋga'ə ha'ə makə a tsaatsagi slaaɗəŋyinatii.

4:41 4.41 Mar. 3.11-12. **4:43 4.43** 11.2. * **5:1 5.1** Ma Ginazarətə, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. **5:4 5.4-9** Yooh. 21.2-11.

7 Təya 'waa'wa tə hara ənjinyiitə asəkə əndə'i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tə tii. Shinə nə ənjita, təya naanatə kumbawalənyinatii kyakya'ə də hərəfinə. Wata ɗanə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəzəkəənə ŋga hərəfinə.
8 Makə nee Simoonə Piita ha'ə, wata ca kulagi atsaa səɗə Yeesu, ca ba ka ci, "Əntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə əndə nə nyi."
9 Ma bii Simoonə ha'a, acii kə ŋgwalee ka tii da ənjaakii nə ɓəəzəənə ŋga hərəfiitə upaa tii ha'ə.
10 Kə ŋgwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə ŋga Zabadiya, waatoo ənjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. Əŋki Yeesu ka Simoonə: "Ga ha ŋgwalə. Əntaa təəmə hərəfinə nə slənaaku ma'ə; amma daga ənshinə, təəmə ənji nə slənaaku."
11 Wata i Simoonə da ənjitə ci təya slənə da ci a maanyapaagi də kumbawalənyinə aanə ndəra, təya bwasee ka uushi'iitə patə, təya nə'u tə Yeesu.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə uyikuzəna (Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)

12 Ma ətə Yeesu asəkə əndə'i vəranə, wata əndə uyikuzənə a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii tə ci, əŋki ci: "Tuutəta'ə Slandanəkya, maɗa ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbəɗəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaaɓakii."
13 Wata Yeesu a təɗapaa ciinəkii, ca təɓətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəɗuu." Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashi əndətə.
14 Yeesu a ɗa ka ci bariya, əŋki ci, "Ga ha bapaa ka əndə sətə ɗii shaŋə. Amma, ma ɗanəku, duu aa ha *limanə, ha ɓaarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha ɗa sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."
15 Amma, patə da ha'ə, agi dzənə nə ləmə ŋga Yeesu də waazanə aakəŋwə aakəŋwa. Wata dzaadzadənə nə daɓaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbəɗəpaa də ənji bwaneatə agitii.
16 Amma, ma Yeesu, taa guci patə agi dzənə nə ci ka ɗa də'wa ka hatə pooshi əndə davə.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ənda (Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12)

17 Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə waɓənə ŋga Əntaŋfə ka ənja. Tə'i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə aɓiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə ŋga vəranyinə agyanə hanyinə ŋga Galili da agyanə hanyinə ŋga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə'i baawəɗa ŋga Əntaŋfə ashikii ŋga mbəəɗəpaa də ənji bwanea.
18 Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəɓə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa ŋga dəməgərəginə də ci aasii ka yitə ɗii Yeesu davə, ka baneenə ka ci akəŋwaciikii.
19 Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii ɓəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aanə kuva, təya tələgi nə ŋga kuvəta, təya ŋgərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jimagərəgi də ci dadavə, ɗaŋə dahadahadanə ŋga daŋkana akəŋwacii Yeesu.
20 Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyiitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: "Əndəna, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku."

5:11 5.11 Mat. 8.21-22. **5:14 5.14** Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. **5:15 5.15** Mar. 7.36. **5:16 5.16** Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12; 9.18,28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5. **5:20 5.20** 7.48; Mat. 9.2.

21 Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzaŋə kaala hiima
də banə oo'i, “Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntaŋfwa?
Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənda, maɗaamə Əntaŋfə
rəŋwə dyaŋa?”
22 Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: “Ka
mi də tsarə ŋga hiimatsə a nuunə ha'ə kwa?
23 Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəɗə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə
tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gəɗə banə ka ci, Maɗuu, wiiwa?
24 Amma takumə kaa nya ɓaarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə ŋga ənda,
tə'i nyi da baawəɗa ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya.”
Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta, “Wanyinə ca ba ka hə, maɗətə,
ŋgəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii.”
25 Wata hatsə əndətə a maɗətə akəŋwacii ənji patə. Ca ŋgərə ədzaakii,
ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntaŋfə.
26 Ma patənə ŋga ənjitə dava, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə. Wata təya
ɗuunətə tə Əntaŋfə. Kə ŋgwali tii ŋgaaŋga'ə, təya ba, “Kə nee amə ka
sə ŋga hurəshishinə ənshinə.”

'Wanə ŋga Yeesu tə Leewi
(Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17)

27 Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka,
ətə ɗii ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha ŋga ɗa slənaakii. Əŋki
Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.”
28 Wata Leewi a maɗətə, ca bwasee ka uushi'iitə gatə patə, ca nə'u tə ci.

29 Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakii asii. Ɓəəzə *ənji
luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə liɓə tii da i Yeesu anə zəməta.
30 Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ŋguŋgunə. Wata əŋki
tii ka lyawarənə ŋga Yeesu, “Mi saŋə ɗii cuuna zəmə, una saasa uushi'inə
da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?”
31 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see
ənji bwanea.
32 Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi
də rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aaɓiiki, kaa təya
unee ka 'waslyakəənatii, təya baanə ka Əntaŋfə.”

Ləgwanə agyanə suumaya
(Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22)

33 Əŋki tii ka Yeesu, “Ma *lyawarənə ŋga Yoohana, kə izee tii ka ɗa
suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə ŋga Farisanyinə əsə. Amma, ma
lyawarənaaku natii, pooshi tii ka ɗanə ha'ə.”
34 Yeesu a ənigi ka tii də waɓənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i
guviinə ŋga dagwa maɗanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɗa kə
gi tii ka luu maɗanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka ɗa suumaya kwa?
Pooshi.
35 Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənjə a ŋgərəgi dagwa maɗanə
aɓitii; saa'ikii nə təya ɗa suumaya.”
36 Yeesu a ɗa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Pooshi əndə ca tsəərə kura
kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka saawaginə nə kura
kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzaŋənə da iirəkii əsə shaŋə.

5:24 5.24 Yooh. 5.36. **5:28 5.28** Mat. 8.21-22. **5:29 5.29** Mat. 9.10. **5:32 5.32** 19.10. **5:33 5.33** Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **5:34 5.34** Mat. 9.15.

37 “Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə ŋga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə.
38 Ma dəɓee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi.
39 Maɗa kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də ŋga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə.”

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka (Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28)*

1 Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra ŋga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə ŋga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əɓiiyə mana aləkamaara, təya takəɗə, təya tsəɓə.
2 Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: “Ka mi cuuna ɗa sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga ɗanə uusəra ŋga əpisəka?”

3 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə jaŋgii sətə ɗii *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə maɗəfənə a ɗa tə tii kuna?
4 Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ŋgiragi burooditə ɗəkəpaa ənji ka Əntaŋfə, təya adə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa ŋga adənə ka taa wu, maɗaamə ka limanyinə daanətii.”
5 Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusəra ŋga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə (Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6)

6 Makə mbu'ya əndə'i uusəra ŋga əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzaŋə dzəgunə waɓənə ŋga Əntaŋfə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə ɗii ciizəmanəkii mantəkii.
7 Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə ŋga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbəɗəpaanə nə ci də əndətə uusəra ŋga əpisəka.
8 Asee, kə shii Yeesu sətə agi haŋkalatii patə. Wata əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Maɗətə, kəŋaanə.” Maɗənə nə əndəta, ca kəŋaanə.
9 Əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, “Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə saŋə vii bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga ɗana? Ŋga ɗa ŋga'əənə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii ŋga ɗa bwaya bwayaana? Ŋga mbəɗəpaanə də əndə saanii, anii ŋga zamaginə də ca?”
10 Wata Yeesu a tsaaməgi aagitii patə, əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Təɗapaa ciinəku.” Ca təɗapaa ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə ŋga əndətə makə ŋga ŋukə.
11 Makə ɗii ha'ə, wata səkətii a ɓəəzəgi ka shaŋə. Təya ndzaŋə waɓənə agyanə makə sətə mbeenətii ka ɗanə də Yeesu.

*Taɗə *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i (Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)*

12 Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə ŋgirə ci aanə giŋwə ka ɗa də'wa. Ca ba'agi həmə ka ɗa də'wa.

6:1 6.1 Dzək. 23.25. **6:2 6.2** Shig. 20.8-10. **6:3 6.3-4** 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **6:6 6.6-11** Mar. 2.27-28. **6:11 6.11** Yooh. 5.16,18. **6:12 6.12** 5.16.

13 Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aaɓiikii. Ca tagi harakii
ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkee ənja.
14 Ma nə təya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə
ndzəkəŋuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalamawusə,
15 Mata, Tooma, Yakubu uuzənə ŋga Haləfa, Simoonə əndə moo
dimwaanə ka hanyinaakii,
16 Yahuda uuzənə ŋga Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa
ba'a, ci vii tə Yeesu aacii bwaya ənja.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwanea da waazanaakii ka ənja (Mat. 4.23-25)

17 Ma daba'əkii, Yeesu a jimagərə da lyawarənaakii anə giŋuta, ca
kəŋaanə a babara ka hatə ɗii lyawarənaakii ɓəzəkii. Ma davə əsa, tə'i
daŋkana. Kə shi tii daga də Urusaliima da i asəkə hara vəranyinə anə
hanyinə ŋga Yahudiya patə, da hara vəranyinə ama maɗuunə uunəva,
waatoo vəranə ŋga Tiira da ŋga Sidoonə.
18 Ma shi ənjitsə ha'a, ka fa sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə
ŋga shishinətii. Kə mbəɗəpaa Yeesu də tii patə da i ənji ginaaji.
19 Makə ɗii ci agi shiginə nə baawəɗa dashikii ka mbəɗəpaaginə də tii
patə, patənə ŋga ənja, kə aali tii rəgwa ŋga dəba'ətənə tə ci.

Barəkaanə da ŋgəra'wa (Mat. 5.1-12)

20 Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, əŋki ci:
"Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, acii ma unə, koonə də ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə.
21 Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka maɗəfənə ənshinə, acii kadə
nuuna əburə gyaɗə.
Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, acii kadə
nuuna ɗa maŋushinə.
22 Tə'i barəkaanə ashuunə maɗa əɓuyi ənji koonə, ənjə a laakə tuunə,
ənjə a dzaana tuunə, ənjə a əɓipaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə
tə Uuzənə ŋga ənda.
23 Ɗamə maŋushinə maɗa kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ətsa, kamə
kyalaliinə ŋga mooɗasəka, acii tə'i maɗuunə shikwa goonə kiɗə
dagyə; acii ha'ə makə ətsə nji dzədzəshi'inə ŋga ənjitsə a əɓwa ka
anabiinə ŋga ŋukə.

24 "Amma, agi ŋgəra'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə ŋwaŋuunə
goonə kə uugi.
25 Agi ŋgəra'wə nuunə, unə ənə maburəkii gyaɗə ənshinə, acii kadə nə
maɗəfənə a kutsa tuunə.
Agi ŋgəra'wə nuunə, unə ənə ka maŋushinə ənshinə, acii kadə nuuna
ndzaanə makə ənji ŋga wa, ka ndzaanə nuunə da kiinə a gyuunə.
26 Agi ŋgəra'wə nuunə, maɗa kə kuyirii ənji patə tuunə, acii ha'ə makə
ətsə nji dzədzəshi'inə ŋga ənjitsə a kuyirii tə anabiitə nja jaarakə."

Uuɗənə tə ənji daawaanə (Mat. 5.38-48; 7.12a)

6:14 6.14-16 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44. **6:19 6.19** Mat. 9.20. **6:20 6.20-49** Mat. 5–7. **6:20 6.20** Yak. 2.5. **6:21 6.21** Səniinə 7.16-17; Irim. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3. **6:22 6.22** Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. **6:23 6.23** Mat. 5.12. **6:24 6.24** Mat. 19.23-24; Yak. 5.1. **6:25 6.25** 1 Koor. 4.8. **6:26 6.26** Yak. 4.4; Irim. 5.31.

27 “Ma unə ənə ca fa tə nyi, wanyinə ka ba koonə, uuɗəmə tə ənjitə ca
ka koonə daawaanə, una ɗa ŋga'əənə ka ənji ushanə tuunə.
28 Kədiimə barəkaanə acii Əntaŋfə ka ənjitə ca mburəzə tuunə; una ɗa
də'wa ka putə ŋga ənjitə ca ciɓee koonə.
29 Maɗa kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku, zhi'wee ka ci
ka əndə'i hwahwaamə əsə. Maɗa kə gutsətə əndə baləwaaku, unee ka ci
kaa ca ŋgərə kəjeerənaaku əsə.
30 Taa wu kədii uushi aciiku, vii ka ci səkii. Maɗa kə gutsətə əndə
uushaaku, ga ha ənə ka ləgwa ka ci səkii ma'ə.
31 Danəkii ha'ə əsə, ɗamə ka ənji ndilə ndilə makə sətə mwayi unə ənjə
a ɗa koonə.
32 “Maɗa wata tə ənjitə ca uuɗə tuunə uuɗənuunə, paa unə ka upaa
ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi ɗanə nə tii ha'ə makə ətsa.
33 Maɗa wata ka ənjitə ca ɗa koonə ŋga'əənə ɗanuunə ŋga'əənə, paa
unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa ma'waslyakə ənji maa, agi ɗanə nə tii
ha'ə makə ətsa.
34 Maɗa ma nuunə ka vii dəmənə, wata ka ənjitə shii unə oo'i, kadə
ənəvəginə nə tii koonə əsə, paa unə ka upaa ŋunyi shikwa. Taa
ma'waslyakə ənji maa, agi ɗanə nə tii dəmənə ka ma'waslyakə ənji makə
tii, kaa təya ənəvəgi ka tii makə ətəkii.
35 Aciikii bii nyi koonə, uuɗəmə tə ənji daawaanə goonə. Ɗamə ka tii
ŋga'əənə. Maɗa kə vii unə dəmənə ka ənja, goona ka nuunə davə ma'ə.
Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka upaanə nuunə maɗuunə shikwa. Ka ndzaanə
nuunə ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə əndə məghərəvənə ka shaŋə. Acii
ma ca, ŋga'ə nə ci ka ənjitə pooshi ka ɗa yawa da ka ma'waslyakə ənja. *
36 Nəhəmə təgunuunə ŋga ənji makə sətə ci Dəsənuunə a nəhə
təgunuunə goonə.”

Dzəgunənə agyanə lagi gəŋwanə agyanə hara ənja (Mat. 7.1-5)

37 “Goona lagi gəŋwanə agyanə hara ənja. Ma Əntaŋfə əsa, paa ci na
lagi gəŋwanə agyanuunə. Goona vii ka ənji ma'inə. Ma Əntaŋfə əsa, paa
ci na vii koonə ma'inə. Tifyagimə tə ənjitə ca ɗa koonə bwaya bwayaanə.
Ma Əntaŋfə əsa, ka tifyaginə nə ci tuunə.
38 Ndiimə uushi ka hara ənja. Ka ndiinə nə Əntaŋfə koonə noonə əsə.
Də ŋunyi kəŋwə nə Əntaŋfə a gəla koonə aasəkə mbuurənyinə goonə. Ma
kəŋukəya, ka natənə nə ci, ca gaŋgəzətə, ca zhizhivətə ŋga'ə, ca haaja
aa panə. Acii də kəŋutə gəliigyuunə ka ənji nə Əntaŋfə a gəlagi koonə
noonə əsə.”
39 Yeesu a ɗa ka tii misaali əsə, əŋki ci, “Pooshi muurəfə ka mbee
ka ɓaarii rəgwa ka əndə'i muurəfə makə ci. Maa kə ɗii ha'ə, ka
kwaalagərənə nə tii aasəkə gu'wə kyakya'ə.
40 Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Amma
taa ŋgutə əndə uugi dzəgunə uushi'inə, ka ndzaanə nə ci makə ŋga
maləmaakii.
41 “Ka mi saŋə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəŋu, ha bwasee
ka rintə agiku naakwa?
42 Iitə saŋə mbeenəku ka banə ka ndzəkəŋu oo'i, ‘Taku, kaa nya ŋgərəgi
ka hə kada agiku’, yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə
kərənə ka Əntaŋfə də bəra'i! Ma ɗanəkwa, ŋgərəgi rintətsə agiku zəku'i.

6:29 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7. * **6:35 6.35** vii dəmənə yadə kanə nə davə: Leew. 25.35-36. **6:37 6.37** Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. **6:38 6.38** Mar. 4.24. **6:39 6.39** Mat. 15.14. **6:40 6.40** Mat. 10.24-25.

Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ŋgiragi uundzə kada agi ndzəkəŋu.”

Ənfwə da pawaakii
(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

43 “Pooshi poo ŋga mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə ŋgərəkiki. Pooshi poo ŋga maŋgərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə.
44 Acii taa ŋgutə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi ənji ka slirəɓa pawə ŋga uudəvə a ənfwə dəhə uuɗa. Pooshi ənji ka slirəɓa pawə ŋga papawə a ənfwə məkaalənə əsə.
45 Ma ŋunyi ənda, ŋunyikii ndzaanə slənaakii, acii ŋunyikii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Acii sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi.”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Mat. 7.24-27)

46 “Ka mi saŋə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə agi ɗa sətə cii kya ba koona?
47 Takumə, a ɓaarii nyi koonə ndzaanə ŋga əndətə ca shi aaɓiiki, ca fa waɓənaaki, ca nə'utə əsə.
48 Kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəŋə, ca mbukə baŋgwə anə pasla. Kə ŋgyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə dii ci dəŋə dəŋə nə yita, maguguɗəmə.
49 Amma, ma əndətə ca fa waɓənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii, wata ca ndzaŋə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə ŋgyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəɓə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə.”

7

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də mava ŋga gawə ŋga soojiinə
(Mat. 8.5-13)

1 Makə uudəpaa Yeesu baabagi waɓəətsə patə ka ənja, ca maɗə, ca palə aasəkə vəranə ŋga Kafarənahumə.
2 Ma dava, tə'i əndə'i gawə ŋga soojiinə ŋga ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.
3 Makə fii gawə ŋga soojiinə slənə ŋga Yeesu, wata ca sləkee ka hara *gayinə ŋga Yahudiinə aaɓiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbəɗəpaanə ka ci də mavataakii.
4 Maɗənə nə tii, palənə nə tii aaɓii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əŋki tii ka ci, “Tuutəta'ə! Kə mbu'i əndətsə bahə ha tsakə tə ci.
5 Acii kə uu'i ci tə slikərənə gaamə ŋgaaŋga'ə. Ci ghənyi keenə *kuvə də'wa əsə.”
6 Wata Yeesu a maɗə, ca dzə da tii.
Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata gawə ŋga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aaɓiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, “Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii.
7 Ci ɗii paa nyi gi nyi saaki aaɓiiku. Amma bagi waɓənə rəŋwə, kə shii nyi, ka mbəɗənə nə mavaaki.
8 Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya ɗa ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə:

6:46 6.46-49 Mat. 7.21. **6:46 6.46** Mal. 1.6. **7:1 7.1** Mat. 7.28.

‘Duu aa hatə!’ wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə əsə: ‘Shiwa!’ ca shi. Nya ba ka mavaaki: ‘Slənuu sətsə ha'ə!’ ca slənətə ha'ə.”

9 Makə fii Yeesu waɓəətsa, kə ɗii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə nə haala ŋga gawə ŋga soojiita. Ca zhi'wagi aaɓii daɓaalatə aɓiikii, əŋki ci ka tii, “Wanyinə ca ba koonə: taa ahada ənji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə ŋga əndətsa.”

10 Makə ənya ənjitə sləkee gawə ŋga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə ŋga Yeesu də əpinə ama uuzənə ŋga mooryafinə

11 Pii ma daba'əkii, Yeesu a maɗə, ca dzə aasəkə vəraatə ɗii ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da ɓəzə daɓaala atsakii əsə.

12 Mbu'unaakii kədəhə da mayi ŋga vəranə, wata təya guŋugərə da ənji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi ŋgurii. Ənji vəraatə laŋə dzatə də nə aɓii miita.

13 Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunatə. Əŋki ci ka ki, “Ga ha tuu.”

14 Wata ca əntsahətə, ca təɓətə kararaata. Ənji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, “Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: maɗətə!”

15 Wata bərəkutə wutə a maɗətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzaŋə waɓənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, “Wiinə uuzənaaku.”

16 Makə ɗii ha'ə, wata ŋgwalənə a kəsəgi tə ənjitə patə ka shaŋə. Təya ɗuunətə tə Əntaŋfə, təya ba, “Kə shigi maɗuunə *anabi agyaamə. Kə shi Əntaŋfə ka tsakə tə ənjaakii.” *

17 Ma waɓəətsə bii ənji agyanə Yeesu, kə dəlagi agyanə hanyinə ŋga Yahudiya patə, dəŋə aagyanə hanyinə ətə ɗii tii naahə riɓə.

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə Yoohana (Mat. 11.2-19)

18 Kə dzəgunəgi lyawarənə ŋga Yoohana ka ci uushi'iitsə ɗaaɗii patə. Wata ca 'wa ənji bəra'i ahadatii,

19 ca sləkee ka tii aaɓii Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, “Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?”

20 Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aaɓii Yeesu, təya ba ka ci, “Yoohana əndə ɗa bapətisəma sləkee keenə aaɓiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?”

21 Ma saa'ikii ha'a, kə mbəɗəpaa Yeesu də ənji bwanea ɓəzəkii. Kə luupaa ci ənji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə ŋga muurəfinə laŋə əsə.

22 Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aaɓiikii, əŋki ci, “Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə ŋga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; ənji uyikuzəna əsə, agi mbəɗənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə ŋga kadəguləminə, agi maɗeenə nə ənji ka maməətə ənja, agi waazanə nə ənji Ŋunyi Habara ka maaghiinə əsə.

23 Tə'i barəkaanə ashi əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi.”

24 Makə pyalə lyawarənə ŋga Yoohana satii, wata Yeesu a ndzaŋə waɓənə ka daɓaala agyanə Yoohana, əŋki ci, “Ya saa'itə gyuunə aaɓii Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi məɗə kwa?

7:12 7.12 1 Meem. 17.17. **7:15 7.15** 1 Meem. 17.22-23. * **7:16 7.16** 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17. **7:22 7.22** 4.18-19; Mat. 11.5.

25 Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ŋgii dagwa
kəjeerənə kwa? Ma ənji waha ətə ca kaala ŋunyi kəjeerənə ha'a, asii
ga meeminə nə tii.
26 Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka
caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə ka caamanə.
27 Acii ci nə əndətə waɓi malaaɓa ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntaŋfə:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca haɗatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.’ ”
28 Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi
ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə
palee də uundzuundzuunə agi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, kə palee ci ka
Yoohana.”
29 Makə fii daɓaala da *ənji luu tsəkə tə waɓəətsə waɓi Yeesu, kə dəlii
tii də Əntaŋfə makə ɗii ci kə liwə tii yiɓə bapətisəma acii Yoohana.
30 Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima ŋga
Əntaŋfə. Ci ɗii pooshi tii liwə yiɓə bapətisəma acii Yoohana.
31 Əŋki Yeesu əsə, “Də mi saŋə mbərə mbərətəginəki də ənji ŋga
zamanana? Tə wu saŋə pusha təya?
32 Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya ɓuurə asəkə luuma, təya 'waa'wa
hara manjeevənə makə tii, təya ba, ‘Kə əgiinə koonə uuɗaləma, pooshi
unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə ŋga wə, amma, matuumuunə.’
33 Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə ɗa bapətisəma, kə ɗii
ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əŋkyuunə, ‘Əndə
gu'wə nə ci’.
34 Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda, agi adənə nə nyi
zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, ‘Tsaaməmə tə əndətsa,
bwaŋkara nə ci, masa ma'i inabi, guva ŋga ənji luu tsəka da hara
ma'waslyakə ənji nə ci!’
35 Patə da ha'ə, ma ənjitə liwə hiima ŋga Əntaŋfə, agi ɓaariinə nə tii
tantanyinəkii.”

Dzənə ŋga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

36 Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a
dzə aa ha əndəta, ca ndzaanə ka zəma.
37 Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vəra. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə
asii nə Yeesu ka zəma, kya ŋgərə əbwə† urədya,
38 kya kira, kya gwaŋaanə atsa səɗə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata
əjanə nə kiinatə aaba'a səɗə Yeesu. Kya ŋgərə, kya taaɗəgi də shiŋkinə
ŋga nətə, kya paatə səɗəkii, kya buləvə urədya aa dəvə.
39 Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də
səkəkii, “Maci anabi nə əndətsə tanyi, kaɗa kə shii ci taa wu nə miitsə ca
dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə
nə ki.”
40 Wata Yeesu a ba ka Farisata, “Simoonə, tə'i nyi da sə ŋga banə ka hə.”
Əŋki Simoonə ka ci, “Waɓuu ɗii, Maləma.”

7:27 **7.27** Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **7:29** **7.29-30** Mat. 21.32. **7:29** **7.29** 3.7,12. **7:33** **7.33-34** Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **7:33** **7.33** 1.15. **7:34** **7.34** Mat. 9.10. **7:36** **7.36** 11.37. † **7:37** **7.37** Ma əbutsa, əndə'i faara ətə ɗii ləməkii ‘aləbasəta’ ci ənjə a huɗəkəgi. **7:37** **7.37-38** Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. **7:39** **7.39** 7.16.

41 Əŋki Yeesu ka ci, “Tə'i əndə nyi'u tə ənji bəra'i dəmənə. Ca nə'u tə
əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə
pu'unə.
42 Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee
ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ŋgutə agi ənjitsə bəra'i palee də uuɗənə tə ca?”

43 Əŋki Simoonə, “Ma nee nyi naaki, əndətə ɗii dəmənə ŋgaaŋga'ə
atsakii palee də uuɗənə tə ci.” Əŋki Yeesu ka ci, “Gooŋgaaku.”
44 Wata ca zə'ugi aaɓii miita, əŋki ci ka Simoonə, “Kə nee hə ka miitsətsə
nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a
əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yiɓəgi ka nyi də səɗəki. Amma, ma miitsa, kə
yiɓəgi ki ka nyi səɗəki də kiinatə, kya taaɗəgi də shiŋkinə ŋga nətə.
45 Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi ŋga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə
nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə səɗəki.
46 Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki
ka nyi urədya aaba'a səɗəki.
47 Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma maɗuunə uuɗəətsə ŋgiragi
miitsa, kə ɓaarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə ŋga 'waslyakəətə ɗaaɗii ki
patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u
nə uuɗənaakii əsə.”
48 Wata əŋki Yeesu ka miita, “Kə upaa hə tifyaginə ŋga
'waslyakəənaaku.”
49 Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, “Wu da nə əndənə
ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?”
50 Amma əŋki Yeesu ka miita, “Kə upaa hə luupaanə putə ŋga gi'inaaku
tə nyi. Duu agi jamənə.”

8

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

1 Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə, ca dzə ka vəra ka vəra, ca dzə də waaza
Ŋunyi Habara agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə. Kə nyi'u lyawarənaakii
pu'u aji bəra'i tə ci.
2 Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbəɗəpaagi ci də tii acii ginaaji
da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajiinə
məɗəfə ashitə,
3 Yawana, minə ŋga Kuza. Ma ŋgurii, ci nə kadala ŋga yi ŋga ŋwaŋwə
*Hirudusə. Suzana da hara makinə ɓəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i
Yeesu də gənatii.

Misaali də əndə giirə slikərənə
(Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

4 Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aaɓii Yeesu.
Makə dzii daɓaala də na, wata Yeesu a ndzaŋə waɓənə ka tii də ɗa misaali,
əŋki ci:
5 “Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə
a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya
ɗəmətə.
6 Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi
marəɓə hanyinə.

7:42 7.42 Mat. 18.27. **7:44 7.44** 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10. **7:46 7.46** Jab. 23.5. **7:48 7.48** 5.20; Mat. 9.2; Mar. 2.5. **7:50 7.50** Mat. 9.22. **8:2 8.2-3** 23.49,55-56; 24.1-10; Mat. 27.55-56,61; 28.1,8-10; Mar. 15.40-41,47; 16.1,8.

7 Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa.
8 Ma harakii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ŋgutə patə, kə vii ci ŋunyi cifanə gya'a gya'a." Makə uudəpaa Yeesu waɓəətsa, wata ca wazəgi də ŋgeerənə, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?
(Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12)

9 Ma daba'əkii *lyawarənə ŋga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi mwayi misaalitsə ɓaariinə?"
10 Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə kamə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwaŋuunaakii. Amma, ma hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə."

Dzəgunətənə ŋga Yeesu tə misaali ŋga əndə giirə slikərənə
(Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20)

11 "Wiinə səndə mwayi misaalitsə ɓaariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə waɓənə ŋga Əntaŋfə.
12 Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə. Wata *Seetanə a shi, ca ɗəməgi waɓəətə a ədzəmətii, acii ga təya vii gooŋga ka Əntaŋfə kaa təya upaa luupaanə.
13 Ma slikərəətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə, təya luu də mooɗasəka. Amma pooshi waɓənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci ɗii paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Maɗa kə upaa ŋgəra'wə tə tii, təya bwasee.
14 Ma slikərəətə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya alə sətə ca kaɗeesəkə ka tii. Pooshi ŋunyi uushi ci təya mbee ka ɗatənə.
15 Ma slikərəətə kwaalii anə ŋunyi hanyinə, tii nə ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə, təya kəsəpaa tənə tənə də ədzəmə rəŋwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya ɗa ŋunyi uushi ətə ca nafa."

Misaali ŋga garəkuwa
(Mar. 4.21-25)

16 "Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də ɗəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə.
17 Taa mi patə ɗii ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.
18 "Damə haŋkala agyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kuɗəpəshinə ŋga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə ənji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji."

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii
(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

19 Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aaɓiikii, pooshi rəgwa acii daɓaala.

8:8 8.8 Mat. 11.15. **8:10 8.10** Mat. 13.14-15. **8:14 8.14** 1 Tim. 6.9-10. **8:16 8.16** 11.33; Mat. 5.15. **8:17 8.17** 12.2; Mat. 10.26. **8:18 8.18** Mat. 25.29.

20 Wata ənjə a ba ka Yeesu, “Watiitsə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə.”
21 Amma wata əŋki Yeesu ka tii, “Ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəŋushi'inəki.”

Dədəkənə ŋga mandalə məɗa (Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

22 Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Taŋəgyaamə aa taŋəgi uunəva.” Təya maɗə, təya palə.
23 Ma təya dzə də taŋənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə ŋunyinaakii. Wata mandalə məɗə a ndzaŋə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za.
24 Wata təya əntsahətə aaɓii Yeesu, təya maɗee ka ci, əŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vəɗəhə, ca la ŋguruunə ka məɗə da ka ma'iitə ca mbuɗə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə.
25 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii gooŋga goonə kuna?” Amma, ma təya, kə ŋgwaləgi tii. Kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, “Wu saŋə nə əndəna? Taa məɗə da ma'inə maa, agi waɓənə nə ci ka tii, təya fa tə ci.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndə ginaaja (Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

26 Makə taŋəgi Yeesu da lyawarənaakii aa taŋəgi uunəvə ŋga Galili, waatoo aanə hanyinə ŋga ənji Gyarəgasinə,
27 jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya guŋəgərə da əndə'i əndə vəranəkii da ginaajiinə ashikii. Kə uugi baanə laŋə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ənji nə ndzaanaakii.
28 Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akəŋwaciikii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu Uuzənə ŋga Əntaŋfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha ciɓə də nyi.”
29 Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə nji kəya kəəsə tə əndəkii ŋgaaŋga'ə. Acii ha'ə, mapa'əkii nji əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciikii da asəɗəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də ɓwaatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.
30 Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki ci, “Ma ləməkya, Ɓəzəkii.” Ma bii ci ha'a, acii ɓəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii.
31 Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə.
32 Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashi ɗaŋgəra. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa ŋga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii.
33 Təya shigi ashi əndəta, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.
34 Makə nee magəriinə ŋga dagəliitə ka sətə ɗii, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə.
35 Makə fii ənjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə ɗii. Təya mbu'yagərə aaɓii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə

8:21 8.21 11.28. **8:24 8.24** Jab. 89.11. **8:28 8.28** Mar. 3.11.

aɓiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya haŋkalaakii. Wata təya ŋgwaləgi.
36 Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a.
37 Wata ənjinyiitə anə hanyinə ŋga Gyarəgasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ŋgwali tii ka shaŋə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii.
38 Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca,
39 "Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka ənji sətə ɗii Əntaŋfə ka putaaku." Palənə nə əndəta, ca dzə də baaba ka ənji patə asəkə vəranə sətə ɗii Yeesu ka putaakii.

Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təɓətə kəjeerənə ŋga Yeesu (Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)

40 Ənyanə ŋga Yeesu, kə liwə ənji tə ci ŋgaaŋga'ə, acii agi gəranə tə ci nji tii patə.
41 Tə'i əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vəra. Kə shi ci aaɓii Yeesu, ca gərə'waanə atsaa səɗəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii.
42 Acii tə'i uuzənaakii rəŋwə, uncitə minəkii. Kə ɗii fəzatə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labaɗatə, də ma də ma ha'ə nə ki.
Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji ŋgaaŋga'ə anəkii. Pooshi rəgwa ŋga zə'uginaakii acii ənja.
43 Tə'i əndə'i minə agi ənjita, ciɓee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja ɗa tə ki. Kə zamagi ki də gənatə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbəɗəpaanə də ki.
44 Wata kya əntsahətə aaɓii Yeesu da ba'akii, kya təɓətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə.
45 Əŋki Yeesu, "Wu daa uree ka nya?" Əŋki patənə ŋga ənji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, "Daadə, laŋə nə ənji aɓiiku, pooshi ha ŋga zə'uginə."
46 Əŋki Yeesu, "Amma tə'i əndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tə'i baawəɗa shigi ashiki."
47 Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə acii ŋgwalənə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzaŋə dzəgunənə ka ci akəŋwacii ənji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki mbəɗənə pii əsə.
48 Wata əŋki Yeesu ka ki, "Uuzənaakya, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."
49 Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə waɓənə ha'ə, kə mbu'ya əndə yi ŋga Jayirusə. Əŋki əndətə ka Jayirusə, "Kə uudee uuzəətə ka na. Ga ha ənvutə tə maləmə ma'ə."
50 Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka Jayirusə, "Ga ha ŋgwalə. Vii gooŋga ka Əntaŋfə, ka mbəɗənə nə uuzənaaku."
51 Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa taa ka wu ka dəməgərənə atsakii maɗaamə ka i Piita, da Yoohana, da Yakubu da ka i dii uuzəətə da məci.
52 Ənji patə davə asii, ka tuunə, təya ŋgəərə ma. Wata əŋki Yeesu ka ənji, "Goona tuu. Ma uuzəətsa, əntaa əntənə əŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki."
53 Wata təya ŋusəgi tə ci acii kə shii tii, kə əŋki uuzəətə tanyi.

8:43 8.43 Leew. 15.25-27. **8:44 8.44** Mat. 9.20. **8:48 8.48** Mat. 9.22. **8:52 8.52** Yooh. 11.11-13.

54 Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca ba ka ki də
ŋgeerənə, “Əndzəgəna, maɗətə!”
55 Wata kə ənyatə əpinə ama uuzəəta. Kya maɗətə pii. Wata əŋki Yeesu,
wa ənjə a vii ka ki zəma.
56 Ma sətsa, kə ɗii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzəətə ka
shaŋə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə ɗii taa ka wu.

9

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
(Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

1 Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii
baawəɗa da rəgwa ŋga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbəɗəpaa də
ənji bwanea.
2 Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə, təya mbəɗəpaa də ənja.
3 Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə,
taa zala, taa mbuura, taa zəma, taa kwaɓa əsə. Taa wu agyuunə, ga ca
dzə da kəjeerənyinə bəra'i.
4 Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwə tuunə
ahatii asii, dəŋə ka saa'itə nuunə maɗə gatə.
5 Ma vəraatə maluumə ənji tuunə dava, shigimə sə goonə davə.
Gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə asəɗuunə, unə dzə sə goonə. Ci na
ɓaarii ka tii oo'i, maɗamə tii ŋga'ə.”
6 Wata maɗənə nə tii, təya palə, təya dəəmə aasəkə vəranyinə kama
kama, təya waaza Ŋunyi Habara, təya mbəɗəpaa də ənji bwanea taa da
patə.

*Gwazəginə ŋga haŋkala ŋga *Hirudusə*
(Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)

7 Makə fii Hirudusə, ŋwaŋwə anə hanyinə ŋga Galili, sətə ɗaaɗii patə,
wata kə gwazəgi haŋkalaakii. Acii agi banə nə hara ənji, “Kə ma'i
Yoohana agi maməətə ənja.”
8 Hara ənjə a ba, “Anabi *Iliya jigagi.” Ma hara ənji əsa, təya ba, “Əndə'i
əndə agi anabiinə ŋga ŋukə maɗətə agi maməətə ənja.”
9 Amma kə bii Hirudusə, “Ya makə kə shi nya lagi nə ŋga Yoohana, wu
da nə əndətsə cii kya fa, ənjə a mbuɗə maɗa uushi'inaakii ha'a?” Wata
Hirudusə a ndzaŋə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)

10 Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aaɓiikii, təya ba
ka ci sətə ɗaaɗii tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi
dzaɗə da ənja, aadəɓii vəranə ŋga Batəsayida.
11 Asee, kə fii daɓaala. Wata təya ndzaŋə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu
a luu tə tii. Ca waɓə ka tii agyanə ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə. Ma ənjitə ca
moo mbəɗəpaanə də tii əsə, kə mbəɗəpaa ci də tii.
12 Ma ətsə uusəra kədəhə ka kulanə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a
əntsahətə aaɓii Yeesu, təya ba ka ci, “Bawə ka ənjitsə, wa təya palə aasəkə
vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyiitsə a makwakwa, kaa
təya upaa zəmə da ha ŋga baanə davə. Acii ma gana, agi bilinə naamə.”

8:54 8.54 Mar. 5.41. **8:56 8.56** Mar. 7.36. **9:1 9.1-6** 10.1-12. **9:2 9.2** 11.2. **9:3 9.3** 22.35. **9:5 9.5** Slənə 13.51. **9:7 9.7-9** 9.19. **9:9 9.9** 23.8. **9:10 9.10-17** Mat. 15.32-39. **9:10 9.10** 6.13; 10.17.

13 Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unə nə vii ka tii zəma.” Əŋki tii ka ca:
“Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə
bəra'i nəndə acii inə. Maɗaamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə
ka patənatii.”
14 Ma bii tii ha'ə, acii ŋguyirənə daanətii maa, ka ɗanə nə tii bahə
dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Kaalamə kurəgənyinə.
Ndzaneemə ka ənja. Taa ka ŋgutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a
ndzaanə.”
15 Wata təya ndzanee ka ənjitə patə.
16 Yeesu a ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca maɗee ka ginəkii
aadəgyə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca ɓaatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa
təya təəkəpaa ka daɓaala.
17 Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəəkətə
tə ətə mbəɗaanə, ɗəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə ŋga Piita, Yeesu nə *Aləmasiihu*

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)

18 Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a ɗa də'wa daanəkii. Aɓiikii nə
lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Wu saŋə nə nyi ci ənjə
a ba?”
19 Əŋki tii ka ci, “Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə ɗa
bapətisəma. Ma hara ənji əsə, agi banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara
ənji əsə, agi banə nə tii, əndə'i əndə agi anabiinə ŋga ŋukə maɗətə agi
maməətə ənja.”
20 Əŋki Yeesu, “Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?” Piita a jikəvə, əŋki
ci, “Hə nə Mataɗəkii dacii Əntaŋfə.”
21 Wata Yeesu a ɗa ka tii bariya, əŋki ci, “Goona bapaa sətsə taa ka wu
shaŋə.”
22 Ma daba'əkii ca waɓə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, “Tyasə ma
*Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci ciɓənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da
madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a ɓələgi tə ci. Ma
ka makkənə ŋga uusəra, ka maɗənə nə ci agi maməətə ənja.”

Nə'unə tə Yeesu
(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34–9.1)

23 Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, “Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi,
tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci
aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə.
24 Taɗa wu patə ca ɗa gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə
ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə
nyi, ci na luupaa əpinaakii.
25 Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə *duuniya,
amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii.
26 Acii maɗa kə ɗii ayinə tə əndə ka waɓənə agyanəki da agyanə
waɓənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a ɗa tə nyi ka waɓənə
agyanə əndəta uusəratə nii kya shi da i məghərəvənə geenə da Daadə da
ŋga malaaɓa malaa'ikanyinə.

9:17 9.17 2 Meem. 4.43-44. **9:18 9.18** 5.16. **9:19 9.19** 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. **9:20 9.20** Mat. 16.16; Luka 22.67. **9:21 9.21** 9.36. **9:22 9.22** 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. **9:23 9.23-24** 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **9:26 9.26** 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12.

27 Tantanyinə cii kya ba koonə: tə'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.”

Məghərəvənə ŋga Yeesu
(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

28 Makə bii Yeesu waɓəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgirə ci tə i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə giŋwə kaa ca ɗa də'wa.
29 Ma ca ɗa də'wa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uuɗagi kəjeerənaakii talə talə, agi ɓərənə əsə.
30 Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitsə ənji bəra'i, təya waɓəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya.
31 Kə jigagi tii da məghərəvənə. Təya waɓə agyanə aniya ŋga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima.
32 Asee, kə kwaalagi i Piita da ənjitə aɓiikii ca'ə ca'ə ka ŋunyinə. Makə vəɗəhətə tii, wata təya nee ka məghərəvənə ŋga Yeesu da ənjitə bəra'i aɓiikii.
33 Makə nji ənjitə bəra'i a ɗa rəgwa ŋga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, “Ɗaada, ŋga'ə ɗii makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” Asee, mashiimə Piita ginə ŋga sətsə bii ci ka Yeesu.
34 Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhiɗəkwatyaminə, kə zaɗəgi tə tii. Kə ŋgwaləgi lyawarənaakii, makə zaɗəgi məzhiɗəkwatyamiitə tə tii.
35 Wata əndə a waɓya dagi məzhiɗəkwatyaminə, əŋki ci, “Waatsə mataɗə Uuzənaaki. Famə tə ci.”
36 Uudənə ŋga waɓəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə maɗaamə tə Yeesu daanəkii.
Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)

37 Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, ɓəzə ənjə a shi ka guuŋunə da ci a rəgwa.
38 Wata əndə a shigi agi daɓaala, ca maɗee ka uuraakii, əŋki ci: “Maləma, tuutəta'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa.
39 Agi kəəsənə nə ginaaji tə ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, agi ghərəvənə nə ginaajikii tə ci də ŋgwaaŋgwa'ənə, wata əbwyanə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə.
40 Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”
41 Wata Yeesu a ba, “'Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii ɗii!”
42 Ma uuzəətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tə ci aa panə, ca dəgə tə ci də ŋgwaaŋgwa'ənə. Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita. Ca mbəɗəpaa də uuzəəta, ca ənəpaagi də ci ka dii.
43 Ma ənjitə davə patə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə.

Ənənə ŋga Yeesu ka waɓənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32)

9:27 9.27 Mat. 16.28. **9:28 9.28-29** 5.16. **9:29 9.29-36** 2 Piita 1.16-18. **9:31 9.31** 9.22; 13.33. **9:32 9.32** Yooh. 1.14. **9:35 9.35** 3.22; Dzək. 18.15. **9:36 9.36** 9.21. **9:43 9.43-45** 9.21-22.

Ma patənə ŋga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə ŋga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci,
44 “Kapaamə liminuunə ŋga'ə koona fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tə Uuzənə ŋga əndə aacii ənja.”
45 Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də waɓəətsa. Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, acii ga təya fii. Kə ŋgwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu saŋə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)

46 Kə hwaɗəgi mabizhinə ahada lyawarənə ŋga Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii.
47 Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima ŋga nətii ha'ə, wata ca ŋgərə uuzənə, ca kəŋee ka ci aɓiikii,
48 əŋki ci ka tii, “Taa wu liwə uuzənə, maɗa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə.”

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci
(Mar. 9.38-40)

49 Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, “Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguŋuura deenə, kə təŋapaa inə tə ci.”
50 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Goona təŋapaa tə ci. Acii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci.”

*Kaareenə ŋga ənji *Samariya ka Yeesu*

51 Makə uugi uusəra ŋga ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə ɗatə ci aniya saakii ŋga dzənə aa Urusaliima.
52 Wata ca sləkee ka ənji zəku'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə'i vəranə anə hanyinə ŋga Samariya ka haɗa ka ci də ha ŋga ndzaanə davə.

53 Amma, maluuvəmə ənji vəranəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə.
54 Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata əŋki i Yakubu da Yoohana ka ci, “Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?”
55 Amma wata Yeesu a zə'ugi aadəɓii tii, ca wazə ka tii.
56 Ma daba'əkii, təya palə ka əndə'i vəranə.

Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Mat. 8.19-22)

57 Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə.”
58 Yeesu a ba ka ci, “Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə ŋga ənda, pooshi haaki bahə ŋga kapaa taŋgalaki davə.”
59 Əŋki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, “Nə'uu tə nyi.” Amma əŋki əndəta, “Slandana, taku kaa nya dzə ka ŋgəɗəgi tə daadə zəku'i.”
60 Yeesu a ba ka ci, “Wa maməətə ənjə a ŋgəəɗə maməətə ənjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka ənji agyanə ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.”

9:45 **9.45** 18.34. **9:46** **9.46-48** 22.24-26. **9:48** **9.48** 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. **9:50** **9.50** 11.23; Mat. 12.30. **9:51** **9.51** 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9. **9:52** **9.52** 10.33. **9:54** **9.54** 2 Meem. 1.10,12.

61 Əŋki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, “Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka ənji geenə, a ta'avə tii.”
62 Əŋki Yeesu ka ci naakii, “Taa ŋgutə əndə ca uuza, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya ɓələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka ŋwaŋuunə ŋga Ənтaŋfə əsə, maɗa kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya ɗapaa.”

10

Sləkeenə ŋga Yeesu ka ənji məɗəfə pu'unə aji bəra'i

1 Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji məɗəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sləkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə ŋga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na.
2 Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, “Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Acii ha'ə, ɗamə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sləkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə.
3 Paləmə! Ma nə nyi ka sləkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə.
4 Goona ŋgərəənə kwaɓa, taa mbuura. Goona ŋgərəənə əndə'i ɓiɓinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəəhəshinə a rəgwa.
5 Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: ‘Wa Əntaŋfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.’
6 Maɗa tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Maɗa pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə.
7 Maɗa kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Acii ma əndə sləna, kə dəɓee ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəəmə ka yi ka ya.
8 Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, maɗa kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə.
9 Mbəəɗəpaamə də ənji bwanea. Bamə ka ənji oo'i: ‘Kədəhə nə Ənтaŋfə ka ɗa ŋwaŋuunaakii ahadoonə.’
10 Amma, vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, maɗa maluumə ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzuɓə, una ba ka ənja:
11 ‘Taa bərəbərə ŋga vəranə goonə ənə ndərəvə aa səɗiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Ənтaŋfə ka ɗa ŋwaŋuunaakii ahadoonə.’ ”
12 Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Wanyinə ca ba koonə: ma uusəra ŋga ɗa gəŋwana, kadə nə gəŋwanə ŋga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma də iza'unə.”

Wazənə ŋga Yeesu ka vəranyiitə maviimə gooŋga ka ci (Mat. 11.20-24)

13 “Kə ɗii anuunə, ənji Koorazinə! Kə ɗii anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə ŋga hurəshishiitə ɗaaɗii asəkə vəranyiitsə goonə, də Tiira da də Sidoonə ɗii, kaɗa kə ŋgaaŋgii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi ənтəɗaka ka ɓaariinə oo'i, kə baa tii ka Ənтaŋfə.

9:61 9.61 1 Meem. 19.20. **9:62 9.62** 11.2; Fil. 3.13. **10:1 10.1-12** 9.1-6. **10:4 10.4** 22.35; 2 Meem. 4.29. **10:5 10.5-6** 2.14. **10:7 10.7** 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. **10:9 10.9-11** 11.2. **10:11 10.11** Slənə 13.51; 18.6. **10:12 10.12** Mat. 10.15. **10:13 10.13-14** Isaa. 23.1-16.

14 Ci ɗii, ma uusəra ŋga ɗa gəŋwana, kadə paleenə nə gəŋwanə goonə
ka ŋga ənji Tiira da ŋga ənji Sidoonə də iza'unə.
15 Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə
nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kagərə
nə ənji tuunə!"
16 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci.
Ma əndətə kaaree koonə əsa, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya,
ka Əntaŋfə ətə sləkee ka nyi kaaree ci."

Ənyanə ŋga ənjitə məɗəfə pu'unə aji bəra'i

17 Ma daba'ə palənə ŋga ənjitə məɗəfə pu'unə aji bəra'i ka ha ŋga ɗa
waaza, kə ənya tii də mooɗasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeesu, "Slandaniina,
taa ginaajinyinə maa, maɗa kə waɓiinə ka tii də ləməku, kə fii tii tiinə."
18 Wata əŋki ci ka tii, "Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadagyə makə
pyapiɗənə ŋga vəna.
19 Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəɗa ŋga wiigi'inə agyanə rəhunə da
məganganaŋa i baawəɗa agyanə dabaranyinə ŋga Seetanə patə. Pooshi
uushi bwayakii na upaa tuunə.
20 Amma goona ɗa mooɗasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gəɗə
kə ɗii unə mooɗasəkə acii makə ɗii ləmuunə manaahəkii dagyə."

Ɗa maŋushinə ŋga Yeesu (Mat. 11.25-27; 13.16-17)

21 Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uuɗagi səkə ŋga Yeesu aashi Malaaɓa Ma'yanə
ka shaŋə. Wata əŋki ci, "'Ya'ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga
duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii
uushi'inə da ənji hiima, kə ɓaarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə ɗii, Daadə,
acii ha'ə makə ətsə kaɗeesəkə ka hə."
22 Wata əŋki ci ka ənja, "Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə.
Pooshi ənji shii taa wu nə nyi maɗaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu
nə Daadə əsə maɗaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya ɓaariigi ka tii tə ci."

23 Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəɓii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii
daanətii, "Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca ɗaaɗa.
24 Acii wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka
shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii
fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə."

*Misaali də ŋunyi aginə ŋga əndə *Samariya*

25 Wata əndə'i maləmə a maɗətə, ca gwaŋə ka laagwa uushi'inə ama
Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi waɓənaakii, əŋki ci ka ci, "Ya ənə
Maləma, mi dəɓee ɗanəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?"

26 Əŋki Yeesu ka ci, "Mi saŋə bii bariya ŋga Əntaŋfwa? Mi cii kəya moo
bana?"
27 Wata əndətə a ba ka Yeesu, "Uuɗuu tə Əntaŋfə Slandanəku də
ədzəmə rəŋwə, də patənə ŋga əpinaaku, də patənə ŋga ŋgeerənaaku,
də patənə ŋga haŋkalaaku. Uuɗuu tə əndətə aɓiiku əsə makə sətə cii
kwa uuɗə naaku na."

10:15 **10.15** Isaa. 14.13,15. **10:16** **10.16** 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. **10:17** **10.17** 9.10; Mar. 6.30. **10:18** **10.18** Yooh. 12.31; Səniinə 12.9. **10:19** **10.19** Jab. 91.13. **10:20** **10.20** Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. **10:21** **10.21** 4.18; Mat. 11.25. **10:22** **10.22** Mat. 11.27. **10:24** **10.24** 1 Piita 1.10-12. **10:25** **10.25** 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. **10:27** **10.27** Mat. 22.37,39.

28 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Awa! gooŋgaaku. Maa agi ɗanə nə hə ha'ə,
ka upaanə nə hə əpinə.”
29 Amma, ma maləməta, kə mwayi ci ɓaariinə oo'i, əndə gooŋga nə ci.
Wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “I wu saŋə nə ənjitə aɓiikya?”
30 Əŋki Yeesu ka ci, “Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa
ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya
ŋgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tə ci, dara əpinə mbiɗee tii
a makii. Wata təya palə satii.
31 Asee, tə'i əndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tə əndətə gujaɓə,
wata ca wusləgi aadə taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii.
32 Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikərənə ŋga *Leewi a shinaakii. Makə
lapaa ci tə əndətə əsə, wata ca wusləgi aa taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii.
33 Amma tə'i əndə'i əndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da
rəgwa. Wata ca lapaa tə ci. Makə nee ci ka əndətə gujaɓə, kə nyihə
ci təgunuunaakii. *
34 Ca əntsahətə aaɓiikii. Ca ŋgərə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə
ka ci ka uyiginə, ca fuuɗətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a
vaməndaakii, ca kərəgi tə ci aa kuvə mu'uminə, ca haɗatəgi də ci davə.
35 Pukətə hakii, ca ŋgiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvəta, ca ba
ka ci: ‘A nəhətə hə ka nyi əndəna. Maɗa kə ziigi hə də uushi palee ka
əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.’ ”
36 Wata əŋki Yeesu ka maləməta, “Ya ha, ya agi ənjinyiitsə makka, wu
nə əndə ŋga əndətə kulii ənji maabətə aagyanəkəya?”
37 Wata əŋki maləmətə ka Yeesu, “Əndətə ɗii ka ci ŋga'əənə.” Əŋki
Yeesu ka ci, “Yoo, kə fii hə. Duu də ɗanə ha'ə makə ətsa.”

Luunə ŋga i Marəta da Mariyaama tə Yeesu

38 Ma Yeesu da lyawarənaakii a dzə, wata təya mbu'u aasəkə əndə'i
vəranə. Ma dava, tə'i əndə'i minə ətə ɗii ləmətə Marəta. Kə liwə ki tə ci
aa hatə aasii.
39 Tə'i cikəŋuci əsə ətə ɗii ləmətə Mariyaama. Ma kya, kə gi ki, kya
ndzaanə dasə a panə atsaa səɗə Yeesu Slandana, ka fa sətə cii kəya
dzəgunə ka ənja.
40 Ma Marəta natə əsa, wata kə ŋgərəgi slənə ŋga makinə haŋkalatə
də ŋgwaaŋgwa'ənə. Wata kya shi aaɓii Yeesu, əŋki ki ka ci, “Ya ənə
Slandana, ŋga'ə ka hə makə ɓwasee cikəŋunəki ka nyi, nyi daanəki, ka
paka'anə da slənə nii? Bawə ka ki, wa kya shi ka tsakənə tə nyi ɗii.”
41 Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ki, “Hə Marəta, kə ənvutə hə naaku nə
də uushi'inə laŋə.
42 Amma uushi rəŋwə saakii nəndə madəɓəkii. Mariyaama tagi ŋunyi
uushə ətə pooshi ənji ka mbeenə ka gutsəginə aciitə shaŋə.”

11

Dzəgunənə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii agyanə ɗa də'wa (Mat. 6.9-13; 7.7-11)

1 Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a ɗa də'wa ka əndə'i ha. Makə uudəpaa
ci, wata əndə'i əndə agi lyawarənaakii a ləgwa ka ci, “Slandaniina,

---

10:28 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17. * **10:33 10.33** Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31. **10:38 10.38-40** Yooh. 11.2; 12.2-3.

dzəgunətə keenə ɗa də'wa makə sətə jigunyi Yoohana ka lyawarənaakii.”

2 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma una ɗa də'wa, ma banuuna: *
“Ya'ə Dəsəniina, ɗawə ka taa wu patə a dəla də ləməku.
Ɗawə ŋwaŋuunaaku taa da patə.
3 Duu də ndii keenə zəmə ŋga adənə uusəra patə.
4 Tifyagi keenə 'waslyakəənə geenə, makə sətə ciina tyaafagi ka ənji patə
ətə ca ɗaaɗa keenə 'waslyakəənə.
Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə.’ ”
5 Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Yaci tə'i əndə'i əndə agyuunə da guvakii. Kə ma'i ci, kə gi ci aa hakii ahada vəɗa, ca ba ka ci: ‘Guvakya, ndii ka nyi zəma.
6 Acii tə'i əndə'i guvaki wuslyagərə aa haki əndzə'i. Oogə nə ci ka dzənə. Pooshi taa mi aciiki ŋga viinə ka ci əsə.’
7 Yaci kə jika guvakii ətə ka ci da kumu, əŋki ci, ‘Hərəpaa tə nyi kəɗa'ə! Kə uugi nyi pa'əgi makuva, kə uugiinə baanə da manjeevənaaki. Paa nyi ka mbeenə ka maɗətənə kaa nya vii ka hə zəma.’
8 Iitə na ɗa? Wiinə səndə cii kya ba koonə: Ma əndəta, paa ci maɗətə ka vii ka guvakii sətə kədii ci aciikii putə ŋga guvanatii, amma putə ŋga yiirə ŋunyinə agikii ma'i ci ka viinə ka ci sətə dəɓee ka ci patə.
9 “Ma nya, wanyinə ca ba koonə əsə: ma ɗanuuna, kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva.
10 Acii taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntaŋfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə.
11 Ŋgutə dənə saŋə ahadoonə ca ŋgərə rəhunə, ca vii ka uuzənaakii maɗa ləguyi ci hərəfina?
12 Anii ka ŋgərənə nə ci məgaŋgaŋə, ca vii ka ci maɗa ləguyi ci alina? Pooshi.
13 Taa unə məŋgərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ŋunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə ɗii, ka sləkeenə nə ci ka Malaaɓa Ma'yanə ka ənjitə ca kədii aciikii əsə!”

Bərapaanə ŋga ənji tə slənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə (Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

14 Ma ka əndə'i uusəra, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashi ənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka waɓənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzaŋə waɓənə. Ənjitə nji dava, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.
15 Amma əŋki hara ənja, “Də baawəɗa ŋga *Byaləzabulə, ŋwaŋwə ŋga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.”
16 Ma hara ənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya waɓənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a ɗa ci ka tii sə ŋga hurəshishinə kaa təya shii oo'i, də baawəɗa ŋga Əntaŋfə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.
17 Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata əŋki ci ka tii, “Taa ŋgutə ŋwaŋuunə təkəgi bəra'i putə ŋga mabizhinə, ka əntənə nə ŋwaŋuunəkii. Yikii əsa, ka ɗaginə ka uufinə.

11:1 11.1 5.16. * **11:2 11.2** Ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə: 4.43; 9.2,62; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slənə 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3 11.3** 12.22-32. **11:7 11.7-8** 18.5. **11:9 11.9** Mat. 7.7. **11:14 11.14-15** Mat. 9.32-34. **11:16 11.16** Mar. 8.11; Mat. 16.1.

18 Wanuunə ka banə oo'i, də baawəɗa ŋga Byaləzabulə nə nyi ka
lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa?
Aa iitə mbeenə ŋwaŋuunaakii ka kəŋaanənə ɗiya?
19 Yoo, maɗa də baawəɗa ŋga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə,
aa wu ɗii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəɗa ŋga ɗanə ha'a? Slənatii
na ɓaarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu.
20 Amma makə ɗii ci, də baawəɗa ŋga Əntaŋfə cii kya lyaakagi
ginaajinyinə, yoo, ci ɓaarii oo'i, kə njaŋə Əntaŋfə ɗa ŋwaŋuunə ahadoonə.

21 “Ma mandalə ənda, maɗa ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi
uushi ca uree ka uushi'inaakii.
22 Amma, maɗa kə shi əndətə palee ka ci də ŋgeerənə ka ənslənə tə ci,
ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gutsətə patənə ŋga uushi'inə ŋga pagiitə
cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.
23 “Taɗa wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci
ətsa. Taɗa wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəəkənə əsə, əndə
kuzhiɗəginə nə ci.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə ənyanə ŋga ginaaja (Mat. 12.43-45)

24 “Maɗa kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə
ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ŋga əpisəka. Maɗa malapaamə ci
ha, ka banə nə ci ka naakii na, ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’
25 Wata ca ənə aa dəvə, ca dəməgərə, ca lapaa hakii maslaabakii,
mahaɗakii ŋga'ə.
26 Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə məɗəfə
ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya
ndzaanə. Ma ndzaanə ŋga əndəta, ka ɗanə təgugunə palee ka ŋga ŋukə.”

Tantanyinə ŋga waha

27 Baginə ŋga Yeesu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi daɓaala a waɓə da
ci, kya ba ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a
matə.”
28 Wata əŋki Yeesu ka ki, “Amma, ənjitə ca fa waɓənə ŋga Əntaŋfə, təya
nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə a ma Yeesu (Mat. 12.38-42)

29 Ma ətsə daɓaala a tsakə ɗanə laŋə aɓii Yeesu, wata ca ndzaŋə banə
ka tii, əŋki ci, “Ma ənji ŋga zamanana, bwaya ənja. Agi alənə nə tii kaa
ənjə a ɗa ka tii sə ŋga hurəshishinə. Amma pooshi sə ŋga hurəshishinə
ci ənjə a ɗa ka tii, maɗaamə ətə ɗii Əntaŋfə də anabi Yunana.
30 Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə ŋga hurəshishinə ka ənji
vəranə ŋga Niniva, ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a ndzaanə ka sə ŋga
hurəshishinə ka ənji ŋga zamananə əsə.
31 Ma uusəra ŋga ɗa gəŋwana, kadə nə miitə ɗii ŋwaŋuunə agyanə
hanyinə ŋga Saba a maɗə, kya vii ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii kə
ma'ya ki dzaɗə daga anə hanyinatə, kya shi aaɓii ŋwaŋwə Sulayimaanu,
kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu
ganə; amma pooshi unə agi fa waɓənaakii.

11:20 11.20 17.21. **11:21 11.21** Isaa. 49.24. **11:23 11.23** 9.50; Mar. 9.40. **11:26 11.26** 2 Piita 2.20. **11:28 11.28** 8.21. **11:29 11.29-30** Mat. 16.2-4; Mar. 8.12; Yooh. 6.30. **11:30 11.30** Yun. 2.1. **11:31 11.31** 1 Meem. 10.1-10.

32 Ma uusəra ŋga ɗa gəŋwana, kadə nə ənji Niniva a maɗə, təya vii
ma'inə ka ənji ŋga zamanana, acii makə fii tii waazanə ŋga Yunana, kə
baa tii ka Əntaŋfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə
baanə ka ci."

Ndzaanə ŋga ginə makə garəkuwa (Mat. 5.15; 6.22-23)

33 "Pooshi əndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka
ma'umbee ha taa ca umbətə də kəŋwə əsə. Amma ka madzakə ha
dzakəpaanəkii, kaa ənjitə ca dəmə aa kumu a nee ka ha camə.
34 "Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Maɗa jamə nə ginəku,
agi maɓərəha nə hə ətsa. Amma, maɗa pooshi ginəku ndaŋə ndaŋə, agi
təkunə nə hə ətsa.
35 Aciikii ɗiya, aa ha nəhə acii ga ɓərənaaku a ndzaanə ka təkunə.
36 Maɗa ma ɓərəətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka ɓərənə ka
shaŋə makə sətə ci garəkuwa a ɓərə."

*Dzalənə ŋga Yeesu tə *Farisanyinə da *maliminə ŋga bariya (Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)*

37 Uudəpaanə ŋga Yeesu waɓənə ha'a, wata əndə'i əndə Farisa a 'wa tə
ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə ŋga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzaŋə
adə zəma.
38 Neenə ŋga əndə Farisatə ha'ə, kə kəŋee ka ci acii pooshi Yeesu yiɓəgi
ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aada ŋga *Yahudiinə.
39 Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Ma unə ɗiya, unə Farisanyinə, agi
ɓəəzəginə nuunə ba'a ŋga kwalaka da ŋga doosa. Amma, ma dasəkə
ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə əmbanə, məŋgərəkikinyinə nuunə əsə.
40 Pooshi nuunə ta'a! Ya Əntaŋfə ətə ɗapaa rəgwa ba'a, maɗapaamə ci
rəgwa səkə əsə kwa?
41 Gəɗə ma ɗanuunə ɗiya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə
goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətsə ɗiya, taa mi goonə patə ka
ndzaanə camə.
42 "Amma, tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii agi viinə nuunə
zaka ŋga ŋunyi banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi
də rəgwakii, paa unə ka uuɗənə tə Əntaŋfə əsə. Wiitsə səndə dəɓee
ɗanuunə, amma, ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka.
43 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da
ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə də'wa. Ma moonuunə əsa, a
nəhəpaa ənji tuunə ŋga'ə a luuma.
44 Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, acii makə gu'u ənji ətə pooshi ənji nee nuunə,
ənjə a wiigi anəkii yadə shiinə."
45 Wata əndə'i əndə agi maliminə ŋga bariya a maɗətə, ca ba ka Yeesu,
əŋki ci, "Maləma, ma ha waɓə ha'ə ɗiya, agi dzaananə nə hə tiinə da i
inə əsə."
46 Wata əŋki Yeesu, "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə əsə, unə maliminə, acii
agi ŋgərəvənə nuunə ka ənji mazəzəkə kərənə 'wa'ə. Taa də mashiku
ciinuunə pooshi unə ka tsakənə tə tii.
47 "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, acii agi ghənətənə nuunə nə ŋga gu'u ŋga
anabinyinə ŋga'ə. Yoo, dzədzəshi'inuunə ɓəələgi tə tii.

11:32 **11.32** Yun. 3.5. **11:33** **11.33** 8.16; Mar. 4.21. **11:37** **11.37** 7.36. **11:38** **11.38-39** Mar. 7.2-4; Mat. 15.2. **11:41** **11.41** 12.33. **11:42** **11.42** Mat. 23.23; Luka 18.12. **11:43** **11.43** 20.46; Mar. 12.38-39. **11:47** **11.47-48** Slənə 7.52.

48 Ma ətsə ɗiya, kə ɓaarii oo'i, kə kaɗeesəkə koonə nə slənə ŋga
dzədzəshi'inuunə; acii ma təya, kə ɓəələgi tii anabinyinə; ma unə əsa,
agi haɗaginə nuunə də nə ŋga gu'watii.
49 Putakii ha'ə ɓaarii Əntaŋfə shiinaakii, ətə bii ci oo'i: ‘Kadə nii kya
kaala ka tii anabinyinə da masləkee ənja. Kadə nə təya ɓəələgi hara ənji
agitii, təya ciɓee ka hara ənji əsə.’
50 Acii ha'ə, patənə ŋga anabinyiitə ɓəələgi ənji njaŋanə ka taganə ŋga
duuniya ca'ə ka əndzə'i, anə ənji ŋga zamananə nə gəŋwanəkii.
51 Waatoo njaŋanə ka ɓələnə tə Habiila, ca mbu'ya ka ŋga Zakariya. Ma
ca, ahada maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə da ha ŋga ɗa sataka ɓələgi ənji tə
ci. Weewee wanyinə ca ba koonə: aanə ənji ŋga zamananə nə gəŋwanə
ŋga ɓəələhiitsə a kulaanə.
52 “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə, acii kə pa'əgyuunə rəgwa
ŋga shiinə də Əntaŋfə agyanə ənja. Unəkii əsa, mapitəgimuunə davə.
Ma ənjitə ca moo pitəginə davə əsa, agi təŋaginə nuunə tə tii.”
53 Ma ətsə Yeesu a palə saakii, wata maliminə da Farisanyinə a ənəgi ka
ci də mabu ədzəma, acii kə ɓəzəgi səkətii aashikii ka shaŋə. Təya ndzaŋə
laagwa ka ci waɓənə laŋə,
54 kaa təya shii kəsənə tə ci agi waɓənaakii.

12

Nəhə na acii ɗaginə ka ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə də bəra'i asəkətii (Mat. 10.26-27)

1 Tə'i əndə'i saa'i, kə dzii ənji də nə laŋə dərəva. Ha'ə maa wiinə nə
ənjə a ba'a səɗə ŋga ənja. Wata Yeesu a waɓə da lyawarənaakii zəku'i,
əŋki ci ka tii, “Nəhəmə noonə na acii goona ɗagi ka ənjitə ca kərə ka
Əntaŋfə də bəra'i asəkətii makə ŋga Farisanyinə. Acii kə ndzaa tii makə
burəŋanə ətə ca əbutə mahwaɗə əmpunə patə.
2 Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə
nəndə mashiimə ənji əsə, kadə nə ənjə a shii.
3 Acii ma sətə cuuna waɓə ka təku təkunə, ka fanə nə ənji ka macama
ha. Ma sətə cuuna bavə ka əndə a liminəkii də matatahinə əsə, unə ka
mapa'ə makuva, kadə wazəginə nə ənji a babara.”

Ŋgwalənə tə Əntaŋfə (Mat. 10.28-31)

4 “Wanyinə ca ba koonə, unə guviinəki: goona ŋgwalə acii ənja. Acii
wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka ɓələginə, amma, ma daba'əkii, pooshi
uushi ci təya mbee ka ɗanə ma'ə palee ka ətsa.
5 Wanyinə ca ba koonə əndətə dəɓee una ŋgwalə: ŋgwaləmə tə
Əntaŋfə. Acii ma ca, makə ŋgərəgi ci əpinə a ma ənda, ka mbeenə nə
ci ka kagərənə tə ci aagi gutə suŋwa. Awa, wanyinə ca ba koonə: tə cikii
dəɓee una ŋgwalə.
6 “Əntaa tufə ci ənjə a vii əginyinə ka kwaɓa bəra'i kwa? Amma patə
da ha'ə, pooshi taa rəŋwə ahadatii ətə ca zaanə ka Əntaŋfə.
7 Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, maɓaanakii patə acii Əntaŋfə.
Makə ha'ə ɗiya, goona ŋgwalə: kə palee unə ka əginyinə patə də
məghərəvənə.”

11:49 11.49 6.13. **11:51 11.51** 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22. **11:52 11.52** Mat. 16.19. **11:53 11.53-54** 20.20. **12:1 12.1** Mat. 16.6; Mar. 8.15. **12:2 12.2** 8.17; Mar. 4.22. **12:5 12.5** Ibər. 10.31. **12:7 12.7** 21.18.

Seedanə tə Yeesu
(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 “Wanyinə ca ba koonə əsə, maɗa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii
ənji oo'i naaki nə ci, nyi maa, *Uuzənə ŋga ənda, ka banə nə nyi
paŋgəraŋə akəŋwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nə ci uusəratə nə
Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə.
9 Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, Uuzənə
ŋga Ənda, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii malaa'ikanyinə uusəratə
nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə.
10 “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə ŋga ənda, ka tifyaginə
nə Əntaŋfə tə ci. Amma, ma əndətə bərapaa tə Malaaɓa Ma'yanə, pooshi
Əntaŋfə ka tifyaginə tə ci.
11 “Maɗa kə kirə ənji tuunə aakəŋwacii gəŋwanə aasəkə kuvə də'wa,
taa aakəŋwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sətə nuuna
jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na.
12 Acii Malaaɓa Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali də maɗikə əndə gəna

13 Wata əndə'i əndə agi daɓaala a jikəvə aagi waɓənə ŋga Yeesu, əŋki
ci, “Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə ŋga zəmə
də yitə bwasee dəsəniinə keenə.”
14 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Wu saŋə kapaa tə nyi ka ɗa koonə gəŋwanə,
taa ka təkəpaa koonə sə ŋga zəmə də ya?”
15 Wata əŋki Yeesu ka patənə ŋga ənja, “Damə haŋkala, goona ndzaanə
ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma
ənda, taa iitə nə ɓəəzənə ŋga gənakii.”
16 Ca ɗa ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha ŋga
uuzanaakii sha dii. Kə upaa ci sə ŋga ma davə ŋgaaŋga'ə.
17 Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: ‘Iitə saŋə ɗanəkya? Acii
pooshi nyi da ha ŋga əji sə ŋga matsa.’
18 Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: ‘Awa, wiinə səndə ɗanəki: a
waalagi nyi dəɓunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa,
nya fəɗəgərə sə ŋga maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki.
19 Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə ŋga ma aciiki laŋə! Ka mbu'unə
ka nyi ka adənə agi fəzənyinə laŋə. Acii ha'ə, ka əpinə nə nyi səkə ŋga
ənə, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya ɗa maŋushinə.’
20 Amma wata əŋki Əntaŋfə ka ci, ‘Mabana! Ka vəɗənə ca shi nə nyi ka
ŋgərəgi əpinə a maku. Wu saŋə na fəɗə uushi'inaaku ətsə dzatəgi ha?’ ”
21 Yeesu a uudəpaa də banə, əŋki ci, “Ha'ə nə ndzaanə ŋga əndətə
ca dzaadza də uushi'inə wata ka naakii na, amma paa ci əndə uushi'inə
akəŋwacii Əntaŋfə.”

Gi'inə tə Əntaŋfə
(Mat. 6.25-34)

22 Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Aciikii cii kya ba koonə: goona
buurə sətə cuuna kavə aa moonə koona gərə də əpinə; taa sətə cuuna
umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə.
23 Acii əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka
kəjeerənə də məghərəvənə əsə.

12:9 12.9 9.26; Mar. 8.38. **12:11 12.11-12** 21.14-15; Mat. 10.19-20; Mar. 13.11. **12:15 12.15** 1 Tim. 6.9-10. **12:19 12.19-20** Jab. 49.21. **12:22 12.22-32** 11.3.

24 Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə
shigatii, pooshi dəɓwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntaŋfə ka tii. Laŋə
dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə!
25 Wu saŋə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə ŋga əpinaakii taa gi'u
putə ŋga buurə uushi'inaakəya?
26 Ya makə pooshi unə ka mbeenə ka ɗatə tsarə ŋga uuji uushi'inə makə
ətsa, ka mi dii cuuna ənvutə noonə nə də buurə hara uushi'ina?
27 Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka
slənənə, pooshi tii ka ɗatə kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə
ca ba koonə: taa ŋwaŋwə Sulayimaanu da patənə ŋga məghərəvənaakii
maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə.
28 Kə kavə Əntaŋfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma
doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa?
Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntaŋfə!
29 Goona ənvutə noonə nə də aalə sə ŋga adənə da sə ŋga saasanə
shaŋə.
30 Acii ma uushi'iitsə pata, ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə ca ka haŋkalatii
davə. Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, ŋga'ə koonə.
31 Acii ha'ə, ma ɗanuuna, kavəmə nuunə tanə ka ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə. Ma hara uushi'iitsə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə.
32 Goona ŋgwalə, unə ənə ənjaaki, acii kə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə
Dəsənuunə nə vii koonə ŋwaŋuunə.”

Tsəkə gəna asii dagyə (Mat. 6.19-21)

33 “Dərəmagimə də uushi'inə goonə, təkəpaamə kwaɓakii ka
maaghiinə. Təsləmə mbuurə ətə pooshi ka iirənə shaŋə ka əji kwaɓa
davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə ka hatə pooshi ka zanə
shaŋə. Ma dava, pooshi mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə əsə.

34 Acii ma hatə ɗii gəna goonə, davə ndzaanə nuunə sliŋə.”

Misaali də ənjitə ca nəhə ya

35 “Ma ɗanuunə dìya, aanəmə ka ɗa sləna. Wa garəkuwa goonə a
ndzaanə da i gunə asəkəkii.
36 Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gəra tə slanda yatii, ci kə pyalə
ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii.
37 Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashitii, acii kə lapaa slanda yatii tə tii
də məgigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee
ka tii, ca təkə ka tii zəma.
38 Maɗa kə ənya ci təkənə ŋga vəɗə taa palee ka ha'ə, maɗa kə lii ci tə
tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashitii!
39 Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci
aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa.
40 Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə ŋga Uuzənə
ŋga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə ŋga shinaakii.”

Misaali də əndə gooŋga ŋga əndə sləna (Mat. 24.45-51)

12:24 **12.24** Jab. 147.9. **12:27** **12.27** 1 Meem. 10. **12:28** **12.28** Mat. 14.31. **12:32** **12.32** Isaa. 41.14; Luka 22.29. **12:33** **12.33** Mat. 6.19; 6.20; Luka 11.41; 18.22; Slənə 2.45; 4.34-37; Kwal. 3.1-2. **12:35** **12.35-36** Mat. 25.1. **12:36** **12.36** Səniinə 3.20. **12:39** **12.39** Mat. 24.43. **12:40** **12.40** Mat. 24.42.

41 Wata əŋki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalitsə saŋa, wata keenə
daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?”
42 Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Ma əndə gooŋga ŋga əndə sləna, əndə
haŋkala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka
hara ənji slənə ka saa'itə diɓə.
43 Maɗa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i
barəkaanə ashikii.
44 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii
patənə ŋga uushi'inaakii aaciikii.
45 Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, ‘Pooshi
slandanəki ka shinə kədəhə’. Wata ca ndzaŋə fəslənə tə hara ənji sləna,
ŋguyirənə da makinə patə, ca adə ŋgaaŋga'ə, ca saasa, ca gaaɓa.
46 Yoo, ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə ŋga
mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də
ŋgwaaŋgwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da ŋga ənjitə pooshi
gi'i tə Əntaŋfə.
47 “Ma əndə slənə ətə shii sətə kaɗeesəkə ka slandanəkii, amma
matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tə ci də
ŋgwaaŋgwa'ənə.
48 Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kaɗeesəkə ka slandanəkii,
ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənjə a dəgə tə ci ka putakii, gi'u
fəsləciinə ənji tə ci. Taa ka wu vii Əntaŋfə ŋgaaŋga'ə, ŋgaaŋga'ə
ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avə ci ŋgaaŋga'ə, palee ka ətə
ləgwanəkii əsə.”

Kira təəkəshinə ŋga Yeesu aagi duuniya (Mat. 10.34-36)

49 “Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kaɗa kə
uugi gunəkii kanə.
50 Tə'i əndə'i bapətisəma cii kya ənə ka upaanə. Ka manvu ma'yanə nə
nyi, see maɗa pitəgi saa'ikii.
51 Ma nuunə ka banə noonə saŋa, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa?
Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya,
ka taakeenə ka ənja.
52 Daga ənshinə, kə ndzaa təəkəshinə ahada ənji asii. Waatoo, maɗa
tə'i ənji tufə asii, ma ənjinə makka, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura
da ənjinə bəra'i; ənjinə bəra'i əsə, paa tii ka ndzaanə ka maguŋuura da
ənjinə makkə.
53 Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka maguŋuura. Ha'ə nə mənə
əsə, paa ki ka ndzaanə ka maguŋuura da uuzənatə. Pooshi sərəhwə ka
ndzaanə ka maguŋuura da maɗanatə əsə.”

Paaratə ndzaanə ŋga zamanana (Mat. 16.2-3; 5.25-26)

54 Wata əŋki Yeesu ka daɓaala əsə, “Maɗa kə nee unə kuraɓiinə a ma'ya
da dagərə, agi banə nuunə oo'i, ka ɗanə nə vəna. Ka ɗanə nə vənəkii əsə.
55 Maɗa kə fii unə məɗə a əgya da hwarəma, agi banə nuunə, ka tsəfənə
nə ha ənshinə. Ka tsəfənə ha'əkii əsə.
56 Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə! Agi mbeenə nuunə
ka təkeenə ka səndə ca ɗaaɗa anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə saŋə ɗii
təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə ŋga zamanana?

12:42 12.42-44 19.17-19. **12:47 12.47** Yak. 4.17. **12:50 12.50** Mar. 10.38. **12:51 12.51** 2.14.
12:52 12.52-53 14.26; 21.16; Mat. 24.10; Mar. 13.12. **12:53 12.53** Mika 7.6.

57 “Mi saŋə ɗii pooshi unə ka mbeenə ka təkeenə ka sətə dəɓee una ɗa?
58 Ma una dzə ka gəŋwanə, unə da əndə mbiinaaku, aluu rəgwa ŋga
haɗatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tə hə aasəkə
gəŋwanə, mala gəŋwanə a ŋgərə tə hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya
kərə tə hə ka pa'əginə a furəshina.
59 Wanyinə ca ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see maɗa
ki'igi hə patənə ŋga kwaɓatə lii ənji ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka Əntaŋfə

1 Ma ka saa'ikii ha'ə, tə'i hara ənji jigunyi ka Yeesu sətə upaa tə hara
ənji Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ənjə a ɓəələgi tə tii saa'itə təya
ɗa sataka.
2 Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə,
'waslyakəənə ŋga ənjitsə palee ka ŋga hara ənji Galili bahə ciɓə tii ha'ə
kwa?
3 Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɗa pooshi unə
baanə ka Əntaŋfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii.
4 Ya ənjitə pu'u aji tighəsə uulaanə maɗuunə kuvə ka tii də Siiloomə,
ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənatii palee ka ŋga hara ənji
Urusaliima patə kwa?
5 Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɗa pooshi unə
baanə ka Əntaŋfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii.”

Misaali də uudəvə ətə pooshi ka poonə

6 Wata Yeesu a ɗa ka tii misaali, əŋki ci, “Tə'i uudəvə sha ɗii asəkə
tsanə ŋga ənda. Ma ka əndə'i uusəra, kə gi əndətə ka slirəɓa pookii,
amma malapaamə ci.
7 Wata əŋki ci ka əndə nəhə tsaata: ‘Kə nee ha, makkənə ŋga fəzə ənə
nə nyi ka shinə ka slirəɓə poo ŋga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də
lapaanə. Ma ɗanəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zaɓə.’
8 Amma əŋki əndə nəhə tsaatə ka ca: ‘Slandana, əntaa ha'ə. Ma wana,
unee zəku'i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya ɗavə kuɓa.
9 Mbu'u ka poonə inusərə. Maɗa pooshi pwayi, aŋwa burəgi.’ ”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də magwaŋə minə

10 Ma ka əndə'i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka ənji asəkə kuvə də'wa.
Waatoo, *uusəra ŋga əpisəka.
11 Ma dava, tə'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki ɗa fəzə pu'u aji
tighəsə da i ginaajikii. Aciikii paa ki nja mbee ka maɗətənə, kya kəŋaanə
da'i. Wata də məgwaŋə njii ta wii.
12 Makə nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tə ki. Əŋki ci ka ki, “Yaaya, kə
mbə'i hə acii bwaneaaku.”
13 Ca ɗəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya maɗətə pii ha'ə, kya kəŋaanə
da'i, kya ndzaŋə dəlanə də Əntaŋfə.
14 Neenə ŋga gawə ŋga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a ɓəzəgi makə
ɗii ci uusəra ŋga əpisəkə mbəɗəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba
ka ənjitə davə, “Tə'i uusəranyinə kuwa ka ɗa sləna. Aciikii ha'ə, agi
uusəranyiitsə dəɓee shinuunə ka ənjə a mbəɗəpaa duunə, əntaa *uusəra
ŋga əpisəka.”

13:3 13.3 Jab. 7.13. **13:6 13.6** Mat. 21.19; Mar. 11.13. **13:8 13.8** 2 Piita 3.9,15. **13:10 13.10-17** Mar. 2.27-28. **13:14 13.14** Shig. 20.9-10.

15 Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, “Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə
ka Əntaŋfə! Taa uusəra ŋga əpisəka, agi pərəpaanə nuunə liinə goonə
taa vaməndiinə goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa?
16 Aa! Ya miinə shigi agi slikərənə ŋga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi
*Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsa, madəɓeemə ənjə a pərəpaa tə ki
uusəra ŋga əpisəkə kwa?” *
17 Makə bii Yeesu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə ənji mbiinaakii patə.
Amma, ma hara ənji pata, kə ɗii ka tii ka mooɗasəkə nə maŋgəmə
uushi'iitə ɗaaɗii ci.

Misaali də manshiɗəɗə slikərənə (Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

18 Əŋki Yeesu ka ənja, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə ŋga
*ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, nya ba koonə sətə pushashi tii.
19 Ma ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, kə pushashi tii da hi'u iza,† əndə a ŋgərə,
ca ləgapaa asəkə tsanaakii. Makə givə ci, ca gərə, ca ɗagi ka danza. Wata
shinə nə əginyinə, təya ɗaaɗa kuvatii davə.”

Misaali də burəŋanə (Mat. 13.33)

20 Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, takwa a
dzəgunətə nyi koonə ndzaanaakii.
21 Kə ndzaa ci makə burəŋanə, minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima
makkə ŋga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə.”

*Ɗa gazhi'waanə ŋga dəməgərənə aagi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə (Mat. 7.13-14,21-23)*

22 Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, kə gi ci dasəkə vəranyinə
da giwanyinə kama kama, ca dzə də dzəgunənə ka ənja.
23 Wata əndə'i əndə a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Slandana, ya saŋa, ənji gi'u
na upaa mbəɗənə nii?” Wata əŋki Yeesu ka ənjitə davə:
24 “Ɗamə gazhi'waanə ŋga dəməgərənə ka matya'u makuvə. Acii
wanyinə ca ba koonə: ɓəzə ənji ca alə rəgwa ŋga dəməgərənə, amma
paa tii na mbee ka dəməgərənə aa dəvə.
25 “Maɗa kə maɗətə slanda yi, kə pa'əgi ci makuvə, unə noonə əsə,
agyə nuunə, ka ndzaŋənə nuunə dza makuvə agyanəkii, una ba ka ci:
‘Slandaniina, wunəgi keenə makuva.’ Ka jikəvənə nə ci koonə də banə:
‘Ma unə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə.’
26 Ma unə əsa, ka ənənə nuunə ka banə ka ci: ‘Kə zhimaamə, kə sii
amə ka ha rəŋwə da hə. Asəkə vəranə geenə əsə jigunyi hə ka ənja.’
27 Ma ci əsa, ka banə nə ci koonə, ‘Kə bii nyi koonə, mashiimə nyi taa
ənji mi nuunə. Dzəgimə aɓiiki, unə patə ənji ɗaaɗa bwaya uushi'inə!’
28 Kadə nuuna tuu, una tsəɓə linyinə, unə kə nee ka dzədzəshi'inuunə
Ibərahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinə patə agi ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə. Amma, ma unə, kə səbagi ənji tuunə aagyə.
29 Kadə nə ənjə a ma'ya taa dama patə agi duuniya ka shinə ka zəmə
əndzanə agi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.

---

* **13:15 13.15-16** 14.5; Mat. 12.11-12. † **13:16 13.16** slikərənə ŋga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. **13:19 13.19** Hi'ukii palee də ənshiɗəɗənə anə hanyinə ŋga Guɗe. Amma ma waɓənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila waɓi ci. **13:19 13.19** Əzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21 13.21** Mat. 13.33. **13:25 13.25** Mat. 25.11-12. **13:27 13.27** 2 Tim. 2.19.

30 Ma ka uusərakii, tə'i hara ənji agi moodəba'ənyinə na ndzaanə
ka kəŋwanə. Tə'i agi ənjitə ka kəŋwanə əsə na ndzaanə ka
moodəba'ənyinə."

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə uudəpaa slənaakii də Urusaliima

31 Ma ka saa'ikii ha'ə əsə, kə əncahatə harii *Farisanyinə aaɓii Yeesu,
wata təya ba ka ci, "Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə'i ha, acii ŋga'ə ka
*Hirudusə nə ɓələginə tə hə."
32 Əŋki Yeesu ka tii, "Dəmə, bamə ka əda mitiɓətiɓənəkii oo'i, agi
lyaakagi ginaajiinə nə nyi, agi mbəɗəpaanə nə nyi də maɓərəhə ənji
ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki.
33 Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəŋwa ənshinə, doorə da
cifədoorə. Acii madəɓeemə *anabi a əntə ka əndə'i ha maɗaamə də
Urusaliima."

Uuɗənə ŋga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Mat. 23.37-39)

34 "'Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə ɓəələgyuunə
anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntaŋfə koonə! Taa
guci patə nə nyi agi alə rəgwa ŋga dzatəginə duunə aaɓiiki, makə sətə
ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənatə aatsatə. Amma kə naanagyuunə
furəshi.
35 Aciikii ka ndzaanə nə *yi ŋga Əntaŋfə gbəŋə yadə əndə davə.
Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaŋə, ha'ə
mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i: 'Tə'i barəkaanə ashi əndətə shi də
ləmə ŋga Slandana!' "

14

*Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də maɓərəhə əndə *uusəra ŋga əpisəka*

1 Tə'i əndə'i uusəra ŋga əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə'i gawa
agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka
Yeesu.
2 Ma dava, tə'i əndə'i əndə gatə akəŋwaciikii ɗii shishinəkii ma'asləkii.
3 Wata əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Kə kapaa bariya gaamə
kaamə rəgwa ŋga mbəɗəpaaginə də əndə uusəra ŋga əpisəkə saanii, anii
poosha?"
4 Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a ŋgərə tə maɓərəhə əndəta, ca
mbəɗəpaa də ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku."
5 Wata əŋki Yeesu ka tii əsə, "Yaci tə'i əndə agyuunə, kə kulagərə
uuzənaakii taa laakii aasəkə gu'u ma'inə uusəra ŋga əpisəkə saŋa, paa ci
ka dzənə ka ŋgiraginə pii kwa?"
6 Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Taɗə ha ŋga ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

7 Wata ma nee Yeesu, taaɗə ŋunyi ha ŋga ndzaanə nə ənjinə 'waa'wii
ənji ka zəma. Aciikii ɗii Yeesu ka tii misaali də banə:
8 "Maɗa kə bii ənji ka hə rəya, maɗa gi hə, ga ha dzə ka aalətə ŋunyi
ha ŋga ndzaanə davə. Acii paa hə shii, mbu'u tə'i əndətə palee ka hə də
məghərəvənə ətə bii ənji ka ci rəyəta.

13:30 13.30 Mat. 19.30. **13:35 13.35** Jab. 118.26; Əzaki. 10.18-19. **14:1 14.1-6** Mar. 2.27-28.
14:5 14.5 13.15-16; Mat. 12.11. **14:7 14.7** 20.46. **14:8 14.8-10** Waɓ. 25.7.

9 Əndətə bii koonə rəyə kyakya'ə əsə a ba ka hə: ‘Maɗəgi gaduu, vii ha
ŋga ndzaanə ka əndətsa!’ Maɗa kə ɗii ha'ə, ka ɗanə nə ayinə tə hə ŋga
dzənə ka ndzaanə ka ha ŋga ndzaanə ŋga moodəba'ənyinə.
10 Amma, maɗa kə bii ənji ka hə rəya, maɗa kə gi hə, ndzaanə ka ha ŋga
ndzaanə ŋga moodəba'ənyinə. Acii maɗa kə shi əndətə bii ka hə rəya,
ka banə nə ci ka hə: ‘Guvakya, shiwa, ŋgiravə aahanə.’ Ma ətsə ɗiya, ka
ndzaanə nə hə da məghərəvənaaku akəŋwacii ənjitə cuuna zəmə da tii
patə.
11 Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Taa wu
patə həətəpaa naakii nə əsə, ka haŋətənə nə ənji tə ci.”

Tsarə ŋga ənjitə dəɓee 'wanə ənji ka zəmə əndzanə

12 Wata əŋki Yeesu ka əndətə 'wii tə ci ka zəməta, “Maɗa kə ɗii hə
zəmə ka ənja, ga ha 'waa'wa tə guviinəku, taa tə ndzəkəŋushi'inəku, taa
tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayiinə da hə. Acii maɗa kə
ɗii hə ha'ə, ka mbeenə nə tii ka 'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə
nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii.
13 Amma, maɗa kə ɗii hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyinə da
mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku.
14 Maɗa kə ɗii hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka
mbeenə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntaŋfə də naakii nə na
ənəvəgi ka hə uusərə maɗətənə ŋga ənji gooŋga agi maməətə ənja.”

Misaali ŋga Yeesu də zəmə əndzanə (Mat. 22.1-10)

15 Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu waɓəətsa, wata əŋki
ci ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi əndətə na zəmə əndzanə agi *ŋwaŋuunə
ŋga Əntaŋfə ɗii!”
16 Wata Yeesu a ɗa ka tii misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə.
Kə bii ci ka ɓəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii.
17 Makə uugi zəmə ɗanə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə
ənjitə bii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əŋki ci:
‘Shoomə, acii ma ənə ɗii ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!’
18 Amma, ma tii pata, kə ali tii sə ŋga əsə də ma. Əŋki əndə'i əndə ka
lawarəta: ‘Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha ŋga uuzanə. Kə dəɓee əsə nya
dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.’
19 Əŋki əndə'i əsə, ‘Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təəɓətənə tə
tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.’
20 Əŋki əndə'i əsə: ‘Ma nya, ci ənə ha'ə ŋgirə nyi minə. Aciikii paa nyi
ka mbeenə ka dzənə.’
21 “Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka
slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata maɓətə səkə a ŋgərəgi tə ci,
əŋki ci ka lawaraakii, ‘Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə rəgwanyinə
patə ka aalə ənja. Matəgunyinə da mahurəməsə ənji da muurəfinə da
midirinə patə, ha ba ka tii, təya shi.’
22 Makə ɗii lawarətə ha'ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: ‘Slandanəkya,
kə ɗatə nyi sətə bii hə, amma kə mbəɗaanə ha ŋga ndzaanə.’
23 Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: ‘Duu aa ba'a vəranə, nə'uu rəgwa
bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa.

14:11 14.11 Mat. 23.12. **14:13 14.13** Dzək. 14.29. **14:15 14.15** 13.29.

24 Wanyinə ca ba koonə, ma agi ənjitə 'watəgi nyi ba ka tii shinə ka
zəma, taa əndə rəŋwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki
asii.' "

Makə sətə dəɓee əndə a nə'u tə Yeesu
(Mat. 10.37-38)

25 Ma ka əndə'i uusəra, kə gi Yeesu də wiigi'inə. Nə'unə nə daɓaala tə
ci. Wata ca zə'ugi aadəɓitii, əŋki ci ka tii,
26 "Taa wu patə ca shi aaɓiiki, wa ca uuɗə tə nyi palee ka dii,
palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka
ndzəkəŋushi'inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uuɗə tə nyi
əsə palee ka əpinaakii. Maɗa pooshi ha'ə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə
ka lawaraaki.
27 Taa wu nə əndətə maŋgərəmə ənfwaakii ŋga gwa'avənə tə ci
aashikii, ca nə'u də nyi, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.
28 "Maɗa tə'i əndə'i əndə agyuunə mwayi ghənə maɗuunə kuva, ka
ndzaanə nə ci zəku'i, ca ɗa lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee
maɗa kə mbu'i kwaɓaakii bahə uudəpaa də slənətsa.
29 Maɗa paa ci ɗii ha'ə, maɗa kə mbukəpaa ci, mbu'u taa paa ci na mbee
ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə ɗii ha'ə makə ətsa, taa wu nee ka ci
patə, ka ŋusənə nə ci tə ci,
30 ca ba: 'Ya əndəna, kə gwaŋə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci
ka uudəpaa slənəkii!'
31 "Ha'ə əsə maɗa tə'i ŋwaŋwə da ənji dəbu'u pu'u, ca dzə ka panə da
əndə'i ŋwaŋwa, ka ənəginə nə ci zəku'i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii
maɗa ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji
dəbu'u pupusərə.
32 Maɗa, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka
ənjaakii aaɓii əndə'i ŋwaŋutə, tii ma'ə dzaɗə dzaɗə. Waatoo, kaa ca alə
haɗatəginə ahadatii.
33 Ha'ə ɗii əsə, taa wu agyuunə, maɗa paa ci bwasee ka uushi'inaakii
patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki."

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə
(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

34 "Kə shii unə oo'i, ŋunyi uushi nə zhatana. Amma, maɗa kə ləvəgi
zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə.
35 Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuɓa davə əsə.
Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca
fa."

15

Misaali də baga ətə zagi
(Mat. 18.12-14)

1 Yoo, kə əncahə *ənji luu tsəka da ma'waslyakə ənji patə aaɓii Yeesu
ka fa sətə cii kəya ba.
2 Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ŋguŋgunənə, təya ba,
"Əndətsə uura, ka mi saŋə cii kəya luu ma'waslyakə ənji, ca adə ka ha
rəŋwə da təya?"
3 Wata Yeesu a ɗa ka tii misaali, əŋki ci,

14:24 14.24 22.30. **14:26 14.26** 12.51-53; 18.29; Mat. 10.37. **14:27 14.27** 9.23; Mat. 16.24; Mar. 8.34. **14:35 14.35** Mat. 11.15. **15:1 15.1-2** Mat. 9.10. **15:3 15.3-7** Yooh. 10.11-15.

4 “Yaci tə'i əndə agyuunə da bagiinaakii gya'ə, wata rəŋwə agitii a zagi,
iitə ɗanəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əliŋə pu'unə aji əliŋə ka
zəmənə, ca dzə ka aalə tə ətə rəŋwə see maa nee ci.
5 Maɗa kə lapaa ci bagata, ka ɗanə nə ci mooɗasəka, ka ŋgiravənə nə
ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii.
6 Maɗa kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tə guviinəkii da
guvayiinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi mooɗasəka, acii
ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!’
7 Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə Əntaŋfə da malaa'ikanyinə dadagyə.
Maɗa kə baa ma'waslyakə əndə rəŋwə ka Əntaŋfə, ka ɗanə nə tii
mooɗasəkə putaakii, palee ka putə ŋga ənji əliŋə pu'unə aji əliŋə ətə
ca 'wa natii nə də ənji gooŋga; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci
təya baa ka Əntaŋfə ka putakii.”

Misaali də kwaɓa ətə zagi

8 “Yaci tə'i minə da kwaɓatə *hwaslə pu'wa, kə ŋgirə hwaslə rəŋwə
agikii, kə zagi, iitə ɗanəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya
taasəgi kuva, kya aalə də samə, kaa kya nəhee kwa?
9 Maɗa kə lapaa ki kwaɓakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da
guvayiinatə, ka banə nə ki ka tii oo'i: ‘Daamə ka nyi mooɗasəka, acii
ma kwaɓaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!’
10 Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətsə əsə nə malaa'ikanyinə ŋga
Əntaŋfə. Maɗa kə baa ma'waslyakə əndə rəŋwə ka Əntaŋfə, ka ɗanə nə
tii mooɗasəkə ka shaŋə.”

Misaali də uuzənə ətə zii

11 Əŋki Yeesu əsə, “Tə'i əndə'i əndə sha ɗii da uuji ŋguyirənaakii bəra'i.

12 Əŋki daranə ka dii: ‘Daada, vii ka nyi gyaɗalaaki agi sə ŋga zəmə də
yaaku.’ Wata dəsənətii a ŋgərə uushi'inaakii, ca təkee bəra'i, ca ŋgərə
rəŋwə, ca vii ka darata.
13 “Ma baanə moona, daratə a tsəəkətə uushi'inaakii patə, ca ɗərəmagi,
ca paləənəgi da i kwaɓakii ka madzaɗə hanyinə. Ma dava, kə ndzaa ci ka
ɗa uura saawanə, kə zagi kwaɓata.
14 Ma ətsə uudəpaa ci zamagi də kwaɓatə patə ha'ə, wata kə kulii məza
maɗəfənə gatə də vəra. Wata kə ənəpaa ci ka ghəəlinə.
15 Ca maɗə, ca dzə, ca gi'i əndə'i əndə davə gatə də vəra ka alə slənа.
Əndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gəra dagəliinə.
16 Kə mwayi ci zəmə ŋga dagəliinə kaa ca əburə gyaɗə, amma taa
zəməkii pooshi ənji nja vii ka ci.
17 “Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tə ci. Əŋki ci ka naakii
na: ‘Yoo, ŋgaaŋga'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ənji slənə ŋga daadə
patə, agi zəmənə nə tii, ha'ə ca mbəɗaanə aciitii. Amma wanyinə ka
əntənə ganə acii maɗəfənə.
18 A ənə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə ɗii
nyi 'waslyakəənə ka Əntaŋfə da i ka hə patə.
19 Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə. Ma ɗanəkwa,
əsuu tə nyi makə sətə cii kwa əsə tə ənji slənaaku.’
20 Makə uudəpaa ci ɗatə hiimatsə ha'ə, wata ca maɗə, ca ŋgərə rəgwa
aa ha dii.

15:4 15.4 Əzaki. 34.11,16. **15:11 15.11** Mat. 21.28. **15:13 15.13** Waɓ. 29.3.

“Ma ətə ci ma'ə dzaɗə da yi gi'u, kə nee dii ka ci. Dii a nəhə tə ci təgugunə. Ca huyipaa ka guŋyanə da ci a rəgwa. Ca luu tə ci, ca fuuɗəgi tə ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii.
21 Əŋki uuzəətə ka dii: ‘Daada, kə ɗii nyi 'waslyakəənə ka Əntaŋfə da i ka hə patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tə nyi də uuzənaaku ma'ə.’
22 Amma əŋki dii ka lyawarənaakii: ‘Huyipaamə aasii, ŋgiramə kəjeerənə ətə palee də dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. Ŋgiramə sə ŋga ciinə, una ŋgavə ka ci. Ŋgiramə ɓiɓinə əsə, una ŋgaaŋgavə ka ci.
23 Əshamə masəɓərə la, lagimə uurakii kaa ənjə a dzəgə əndzanə, ama zəmə, ama ɗa mooɗasəka.
24 Acii kə nee nyi, ma uuzənaaki ətsa, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.’ Wata təya gwaŋə ka ɗa mooɗasəka.
25 “Ma saa'ikii, də bilə ama uuzanə nə gawə uuzənə ŋga əndətə. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə da ya, ma ca fa, dzaadzanə nə ənji uushi'inə, udzənə nə ənja.
26 Wata ca 'watə əndə'i lawara, kaa ca ləgwa a makii taa mi ci ənjə a ɗa ha'ə.
27 Əŋki lawarətə ka ci: ‘Ndzəkəŋu ənya, kə ɓilə duu masəɓərə la, acii kə nee ci, jamə ənya uuzənaakii.’
28 Wata gawə uuzəətə a ɓəzəgi səka. Ca naanagi ka dəmənə aasii. Shiginə nə dii, ca puutə tə ci kaa ca dəməgərə aasii.
29 Amma əŋki gawə uuzəətə ka dii: ‘Tsaamuu, kə fəzhi nyi ŋgaaŋga'ə ka slənənə ka hə, mashimə nya naanii ka ɗa ka hə sətə mwayi hə. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya ɗa keenə də əndzanə da guviinəki.
30 Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi də gənaaku ka tii da badawiinə ŋga makinə, la gbavə ɓilə hə ka ci.’
31 Wata əŋki dii ka ci: ‘Uuzənaakya, taa guci patə aɓiiki nə hə. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nə ci.
32 Kə dəɓee ama dzəgə əndzanə, ama ɗa mooɗasəka. Acii ma ndzəkəŋu ətsa, kə nee nyi, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.’ ”

16

Misaali də masəkurə lawara

1 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Tə'i əndə'i əndə gəna sha ɗii da lawaraakii. Kə ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarəta. Ma ka əndə'i uusəra, shinə nə ənji ka banə ka ci oo'i: ‘Agi saaweenə nə lawaraaku ka gənaaku.’
2 Wata 'wanə nə slandanəkii tə lawarətə, əŋki ci ka ci: ‘Mi tuu cii kya fa ənjə a ba ashikwa? Ɗatə ka nyi lisaafə ŋga slənaaku ɗii, acii ma ha, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.’
3 Wata lawarətə a kaala hiima: ‘Ya makə waanə slandanəki ka ŋgərəgi slənə aciiki ənа, iitə ɗanəkya? Wiina, uuzanə, paa nya mbee. Kədiinə əsə, ka ɗanə nə ayinə tə nyi.
4 Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya ɗa, kaa ənjə a luu tə nyi aa hatii aasii maɗa kə ŋgərəgi slandanəki slənə aciiki.’
5 “Wata ca 'waa'watə tə ənjitə ci slandanəkii a nə'u tə tii dəmənə də rəŋwə rəŋwə. Əŋki ci ka əndətə 'watəgi mbu'yanə: ‘Ɨitə ci slandanəki a nə'u tə hə dəməna?’

15:24 15.24 Af. 2.5.

6 Əŋki əndəta: ‘Garəwa ŋga maarə gya'a cii kəya nə'u tə nyi.’ Əŋki
lawarətə ka ci: ‘Wiinə ləkaləkatə ŋga dəməətə atsaku. Ndzaanə, naahətə
garəwa tufə pu'unə tsakə tsakə.’
7 Ma daba'əkii əsa, əŋki ci ka əndə'i əndəta: ‘Ya hə əsa, iitə cii kəya nə'u
tə hə dəmənа?’ Əŋki əndəta: ‘Buhə ŋga aləkamaara gya'a tufə cii kəya
nə'u tə nyi.’ Əŋki lawarətə ka ci: ‘Wiinə ləkaləkatə ŋga dəməətə atsaku.
Naahətə buhə gya'a ənfwaɗə.’
8 “Kə kuyirii slandanəkii tə lawarətə pooshi nja slənə də rəgwakii,
makə kə slənyi ci də səkura. Ha'ə nə ənjitə ŋgərəgi slənə uushi'inə ŋga
*duuniya tə tii. Ma təya, agi səkurənə nə tii agi ɗa uushi'inatii. Amma ma
ənjitə agi ɓərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəŋwa də səkurə ha'ə.
9 “Ma nyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ŋgərəmə gəna goonə, zamagimə
koona upaa də guviinə. Maa kə ɗii ha'ə, maɗa kə uudəgi gəna, ka luunə
nə ənji tuunə asii ga Əntaŋfə.
10 Taa wu ɓaarii gooŋgaanə agi uundzə sləna, ka mbeenə nə ənji ka
ba'avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi ɓaarii gooŋgaanə
agi uundzə sləna, taa madiigərə slənənyinə ba'avə ənji aaciikii əsə, paa
ci ka mbeenə ka ɗa gooŋgaanə agikii.
11 Yaci ha'ə makə ətsə əsə, maɗa maslənəgimuunə də gooŋgaanə də
gənanə upaa unə agi *duuniya, iitə mbeenə ənji ka ba'avə koonə tə
tantanyitə uushi'inə ɗiya?
12 Yaci maslənəgimuunə də gooŋgaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na
mbee ka vii koonə noonə səgoonə ɗiya?
13 “Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka
kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uuɗə tə əndə'i ənda. Ka gaɗeenə nə ci
ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa ŋga paslənə tə
Əntaŋfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.”

Hara waɓənə ŋga Yeesu (Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

14 Fanə ŋga *Farisanyinə ha'ə, makə ɗii ci ŋga'ə ka tii nə gəna, wata
təya ŋusəgi tə Yeesu.
15 Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə ɗəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca ɗeegi ka
natii nə makə ənji gooŋga akəŋwacii ənja. Amma kə shii Əntaŋfə sətə
a ədzəmuunə. Ajijinə ka Əntaŋfə nə sətə ci ənjə a nee makə maɗuunə
uushi.
16 “Ma bariya ŋga Muusa da waɓənə ŋga anabiinə, kə slənyi dəŋə ka
saa'itə shigi Yoohana əndə ɗa bapətisəma. Agi zamanaakii 'watəgi ənji
waaza Ŋunyi Habara agyanə ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə. Taa wu patə əsə,
kə ciŋə ci də ŋgeerənə kaa ca upaa dəmənə aagi ŋwaŋuunəkii.
17 Gəɗə uudənə ŋga duuniya də ŋgufənə acii pirihuginə ŋga uushi gi'u
agi bariya.
18 “Maɗa kə lakəgi əndə minaakii, ca ŋgərə əndə'i, kə ɗii ci aləhiinə
ətsa. Maɗa kə ŋgirə əndə tə miitə lakəgi ŋgurii əsə, aləhiinə nə ci ka
ɗanə.”

Misaali də əndə gəna da Lazarusə

19 “Tə'i əndə'i əndə gəna sha ɗii. Kə kaalii ci makuɗə kuɗə kəjeerənyinə
ətə ɗii ɗərəkii ndalə. Taa guci patə agi wahə nji ci.
20 Tə'i maagha əsə ɗii ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə gənatə njii
kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə.

16:8 16.8 Af. 5.8. **16:10 16.10** 19.17-19; Mat. 25.21-23. **16:15 16.15** Mat. 23.28. **16:18 16.18** Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11.

21 Kə mwayi ci ɗəəmə murəmurinə ŋga ɗafəətə ca kwaala aanə ha ŋga
adənə ŋga əndə gənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə
ashikii.
22 “Makə əŋki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ŋgərətə tə ci, təya
kərəgi tə ci aadəgyə aaɓii Ibərahiima, asii ga Əntaŋfə. Əntənə ŋga əndə
gənatə naakii, wata ənjə a ŋgəɗəgi tə ci.
23 Aagi gutə suŋwə gi ci, ca sa ciɓə ka shaŋə. Ma maɗeenəkii ka
ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəŋakii nə Lazarusə.
24 Wata ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci: ‘Daadə Ibərahiima, nəhuu
təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca
shi ka ɗavənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Acii agi ciɓənə nə
nyi ganə agi guuna.’
25 Amma əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Uuzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi
ha upaa shiwunə hə ma'ə agi duuniya. Ma Lazarusə əsa, agi ŋgəra'wə nji
ci. Amma, ma ənə ɗii ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə,
agi ciɓənə nə hə.
26 Danəkii ha'ə maa, tə'i maɗuunə ŋgurənyinə ahadaamə. Aciikii, taa
ənjitə ca moo maɗənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeenə.
Pooshi ənji ka mbeenə əsə ka ma'yanə ka hatsə ɗii hə davə ka shinə aadə
heenə.’
27 Wata əŋki əndə gənatə ka Ibərahiima: ‘Tuutəta'ə, Daadə, makə ha'ə
ɗii əna, sləkee ka Lazarusə aa ha daadə aasii.
28 Tə'i ndzəkəŋushi'inəki tufə. Wa ca dzə ka waɓənə ka tii, acii ga təya
shi aa hanə natii əsə, ka ha ŋga ciɓəna.’
29 Əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Ma ndzəkəŋushi'inəku, agi fanə nə tii bariya
ŋga Muusa da waɓənə ŋga anabiinə. Wa təya nə'utə sətə bii tii.’
30 Əŋki əndə gənatə əsə: ‘Daadə Ibərahiima, pooshi ɗii; amma, maɗa
əndətə sha əŋki gi ka waɓənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntaŋfə.’
31 Amma əŋki Ibərahiima: ‘Maɗa pooshi tii nə'utə bariya ŋga Muusa da
waɓənə ŋga anabiinə, taa əndətə maɗətə agi maməətə ənji gi ka waɓənə
ka tii, paa tii ka baanə ka Əntaŋfə.’ ”

17

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntaŋfə
(Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

1 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Taa guci patə, tə'i uushi'inə ətə ca
dəəməgərə də ənji aagi ɗaaɗa 'waslyakəənə. Amma agi ŋgəra'wə nə
əndətə ca kavə əndə ka pu'unə.
2 Maɗa kə kavə ci tə əndə rəŋwə agi ənjinə ushapaa *duuniya tə tii ka
ɗa 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gəɗə anəvə təŋwə aa uurakii ka
ci də ŋga'əənə, ənjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.
3 Nəhəmə noonə na!
“Maɗa kə ɗii əndə nə'unə makə hə 'waslyakəənə, waɓuu ka ci. Maɗa
kə baa ci, tifyagi ka ci.
4 Taa kə kyawəri ci ka ɗanə də hə bwayakii məɗəfə agi uusəra, maɗa
ca dzə də shinə ka banə ka hə oo'i: ‘Kə baa nyi ka hə’, ga ha kəsəpaa tə
ci a ədzəməku.”
5 Fanə ŋga masləkee ənji ha'ə, əŋki tii ka Slandana, “Tsakuu keenə
ŋgeerənə ŋga gi'inə tə hə.”

16:29 16.29 2 Tim. 3.16. **17:5 17.5** 6.13.

6 Əŋki ci ka tii, “Maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u
iza,* kaɗa ka mbeenə nuunə ka banə ka ɓaratsa: ‘Mbuɗuu, duu ŋguɓəpaa
naaku nə agi uunəva’, ca luuvə koonə əsə.”

Slənə ŋga lawara

7 “Yaci tə'i əndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uuzanə taa ka gəranə,
ya maɗa nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo'i: ‘Palyəgi tsakə
tsakə, ndzaŋuu adənə’ nii?

8 Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: ‘Tasəkapaa ka nyi adənə zəku'i,
zə'wee ka kəjeerənaaku, kaa ha ɗa ka nyi slənə saa'itə cii kya adə, nya sa.
Ma daba'əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.’

9 Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətsə nii?

10 Ha'ə nuunə noonə əsə. Maɗa kə ɗatuunə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə
koonə, shiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dii una, sətə dəɓee
una ɗa.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də ənji uyikuzənə pu'u

11 Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə riɓinə ŋga hanyinə ŋga
*Samariya da hanyinə ŋga Galili pitəgi ci.

12 Ma ətsə kaa ca mbu'u aasəkə əndə'i vəranə ha'ə, wata ənji uyikuzənə
pu'u a shi ka guŋunə da ci. Təya kəŋaanə dzaɗə gi'u da ci,

13 təya ŋgəree ka uuratii, əŋki tii, “Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə
geenə!”

14 Neenə ŋga Yeesu ka tii, əŋki ci, “Ma ɗanuuna, dəmə ka ɓaarii noonə
nə ka limanyinə.” Ma tii ka ha ŋga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii.

15 Neenatii kə mbə'i tii, wata əndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə
də dələnə də Əntaŋfə də ŋgeerənə.

16 Ca kulagi atsaa səɗə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma əndəta, əndə
Samariya nə ci.

17 Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, “Əntaa ənjitə pu'u patə mbə'ya? Aa
maatiinə hara ənjinə əliŋə dii'ya?

18 Iitə ɗii da pooshi əndə shi ka dələnə də Əntaŋfə maɗaamə
mu'umətsa?”

19 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Maɗətə, duu saaku aasii. Kə mbə'i hə putə
ŋga gi'inaaku tə nyi.”

Ɗa ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə
(Mat. 24.23-28,37-41)

20 Kə ləguyi harii *Farisanyinə a ma Yeesu taa guci nə Əntaŋfə a ɗa
ŋwaŋuunaakii agyanə ənja. Əŋki Yeesu ka tii, “Ma ɗa ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə, pooshi ndzaanə makə sətə ci ənjə a nəhee də ginə.

21 Pooshi ənji ka mbeenə ka banə oo'i: ‘Tsaamuu, wiinə ganə’, taa:
‘Wiitə gatə ha'ə.’ Acii ma nə ɗii ca, kə uugi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə
ndzaanə ahadoonə.”

22 Wata əŋki ci ka lyawarənaakii, “Kadə nə saa'i a ɗa. Maɗa kə ɗii
saa'ikii, kadə nuuna moo neenə ka *Uuzənə ŋga ənda, taa wata uusəra
rəŋwə. Amma paa unə ka neenə ka ci.

---

* **17:6 17.6** Hi'ukii palee də ənshiɗəɗənə anə hanyinə ŋga Guɗe. Amma ma waɓənə ŋga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila waɓi ci. **17:6 17.6** Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23. **17:10 17.10** 1 Koor. 9.16-17. **17:12 17.12** Leew. 13.46. **17:14 17.14** Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16 17.16** 10.33. **17:19 17.19** Mat. 9.22. **17:21 17.21** 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22 17.22-24** 21.7-24.

23 Ka banə nə ənji koonə: ‘Ganə nə ci’, taa: ‘Gatə ha'ə nə ci.’ Ma ɗanuuna, goona dzə, goona nə'u tə tii shaŋə.
24 Acii makə sətə ci pyapiɗənə ŋga vənə a ɓərəgi səkəntaŋfə taa dama patə, ha'ə nə Uuzənə ŋga əndə a ndzaanə ka uusəraakii paŋgəraŋə a babara.
25 Amma see a ciɓə ci ka shaŋə dərəva zəku'i, ənji ŋga zamananə a kaaree ka ci əsə.
26 “Makə sətə sha ɗii tə ənji agi zamana ŋga Nuuhu, ha'ə na ɗa uusəratə nə Uuzənə ŋga əndə a shi.
27 Ma agi zamana ŋga Nuuhu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ŋguyirənə da makinə a ŋgəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. Wata shinə nə ma'i tuufaanə, ca naanə ka duuniya, ca zamagi də ənjitə patə.
28 Kadə na ɗa əsə makə agi zamana ŋga *Luudu. Ma agi zamana ŋga Luudu, kə nji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə nji ənjə a ɗa fiiriinə, kə nji ənjə a laaga uushi'inə, kə nji ənjə a ghəənə yinyinə.
29 Amma, ma uusəratə shigi Luudu də *Sadooma, kə bujikaanə gunə dadagyə da baruuda aagyanə ənjitə ənəgi davə də Sadooma. Wata dza'ə kə zagi ənji davə.
30 Ha'ə makə ətsə əsə na ɗa uusəratə nə Uuzənə ŋga əndə a jiga.
31 “Ma uusərakəya, ma əndətə anə kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dəmə aa kumu ka fəɗəənə uushi'inaakii. Ma əndətə də bilə əsə, wa ca huyi, ga ca ənə aasii.
32 Buurətəmə haala ŋga minə ŋga Luudu!
33 Taa wu patə ca ɗa gazhi'waanə ŋga luupaa əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma taa wu patə ətee ka əpinaakii, ci na luupaa əpinaakii.

34 Wanyinə ca ba koonə: ma ka uusərakii davəɗə, ka baanə nə ənji bəra'i ka ədzə rəŋwə, ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə.
35 Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka təŋwə rəŋwə; ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. [
36 Ka dzənə nə ŋguyirənə bəra'i aasəkə rə ka uuzanə; ka ŋgərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə.”]
37 Wata əŋki lyawarənaakii ka Yeesu, “Da da, Slandana, nə ətsə ha'ə a ɗa?” Əŋki Yeesu ka tii, “Ka hatə ɗii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na.”

18

Misaali də mitə mooryafinə da bwaya mala gəŋwanə

1 Wata Yeesu a ɗa ka lyawarənaakii misaali ka ɓaariiginə ka tii oo'i, kə dəɓee təya ɗa də'wa taa guci patə, ga təya zaarə shaŋə.
2 Əŋki ci, “Tə'i mala gəŋwanə sha ɗii asəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ŋgwalənə tə Əntaŋfə, agi ushapaanə nə ci ənja.
3 Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vəra əsə. Agi dzənə nə ki də shinə aa hakii ka banə ka ci: ‘Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.’

17:23 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25 17.25** 9.21-22. **17:28 17.28-29** 'Wat. 19.24-25. **17:31 17.31** Mat. 24.17-18; Mar. 13.15-16. **17:32 17.32** 'Wat. 19.26. **17:33 17.33** 9.24; Mat. 16.25; Mar. 8.35. **17:37 17.37** Ayb. 39.30. **18:1 18.1** 11.2; Rooma 12.12; Fil. 4.6; Kwal. 4.2; 1 Tees. 5.17.

4 Amma dzənə nə mala gəŋwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dərəva ka
ɗanə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əŋki ci də səkəkii: ‘Taa ŋgahi paa nyi ka
ŋgwalənə tə Əntaŋfə shaŋə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə,
5 patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka ɗanə nə nyi
ka ki gəŋwaatsa. Maɗa maɗamə nyi ka ki gəŋwaatsa, kadə nə ta ənvutə
tə nyi.’ ”
6 Slandanə a tsakə banə, əŋki ci, “Famə ɗii sətə bii bwaya mala
gəŋwaatsa.
7 Ya Əntaŋfwa, paa ci ka tsakənə tə mataɗə ənjaakii kwa? Acii ma təya,
agi tuunə nə tii ka ci vəɗə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii
tsakənəkii tə tii.
8 Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə
da ha'ə, maɗa kə shi *Uuzənə ŋga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tə
Əntaŋfə ma'ə nii?”

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

9 Agi nəheenə nə hara ənji ka natii nə makə ənji gooŋga, təya bərapaa
tə patənə ŋga ənja. Ka tsaratii ɗii Yeesu misaalina, əŋki ci:
10 “Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə ka ɗa də'wa. Farisa nə
əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda.
11 Ma Farisata, kə gi ci, ca kəŋaanə, ca ɗa də'wa dasəkə ədzəməkii, əŋki
ci: ‘Əntaŋfə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə ŋga
hara ənji, waatoo mahiirənə, məza ənja, ənji ɗa aləhiinə. Kə kuyirii nyi
tə hə əsə makə ɗii ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa.
12 Agi ɗa suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka ŋga
sətə cii kya upaa patə əsə.’
13 Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ənji
kəŋaanə ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka maɗee taa ka ginəkii aadəgyə.
Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, ‘"Ya'ə Əntaŋfə, nəhuu
təgugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda.’
14 “Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntaŋfə kə tifyagi tə ci.
Amma, ma Farisata, pooshi Əntaŋfə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə haŋətə
naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Amma taa wu patə həətəpaa naakii
na, ka haŋətənə nə ənji tə ci.”

Ɗaanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə (Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

15 Yoo, kə kyaara ənji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca ɗaanə ciinə
ŋga barəkaanə aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzaŋə
laala ŋguruunə ka ənjita.
16 Amma Yeesu a 'watə tə ənjita, əŋki ci, “Uneemə ka manjeevənə kaa
təya shi aaɓiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də
*ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
17 Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntaŋfə a
ndzaanə ka ŋwaŋwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa
dəmənə aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə.”

Əndə gəna (Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

18 Yoo, kə shi əndə'i gawa aaɓii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə
kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi saŋə ɗanəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə
ndəŋwə ndəŋwa?”

18:5 18.5 11.7-8. **18:12 18.12** 11.42; Mat. 6.16-17; 23.23. **18:13 18.13** 5.8; Jab. 51.3,5. **18:14 18.14** Jab. 51.19; Mat. 23.12. **18:17 18.17** Mat. 18.3. **18:18 18.18** 10.25.

19 Wata əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi
ŋunyi ənda, maɗaamə Əntaŋfə ci rəŋwə dyaŋə.
20 Kə shii hə bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo: ‘Ga ha alə hiinə, ga ha ɓələ
hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda ŋga jirakənə anə ənda, gaɗee ka
i duu da muu.’ ”
21 Əŋki gawə əndəta, “Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə
uuzənə.”
22 Makə fii Yeesu ha'ə, əŋki ci ka ci, “Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi
rəŋwə mbəɗaanə ka hə ŋga ɗanə. Ma ɗanəkwa, uushi'iitə aciiku patə,
duu, fəɗuu, ha ɗərəmagi, ha təkəpaa kwaɓakii ka maaghiinə. Maɗa kə
ɗii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə aɓii Əntaŋfə. Ma daba'əkii, ha
shi ka nə'u tə nyi.”
23 Makə fii əndətə waɓəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii
laŋə dərəva nə gəna aciikii.
24 Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa waɓəətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki
ci: “Una! Dzawə dərəva nə dəmənə ŋga ənji gəna aagi ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə.
25 Gəɗə dəməginə ŋga ŋgyalooba ka rəgwa shinə ŋga libəra də
ŋgufənə acii dəmənə ŋga əndə gəna aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.”
26 Fanə ŋga ənji ha'a, wata əŋki tii, “Maɗa ha'ə ənа, wu ɗii nə upaa
luupaana?”
27 Əŋki ci, “Ma sətə təkuree ənji ka ɗatənə, ka mbeenə nə Əntaŋfə ka
ɗatənə.”
28 Əŋki Piita, “Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə
hə.”
29 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə: taa
wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa
duurənyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə a
shii dzənə aakəŋwa,
30 ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi
zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə ŋga
ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”

Makkənə ŋga waɓənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii (Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

31 Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsaŋə aataŋgala.
Əŋki ci ka tii, “Fatəmə ŋga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Patənə
ŋga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə ŋga ənda, davə nə ənjə
a mbu'utəgi.
32 Waatoo, ka viinə nə ənji tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Ma
təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə
aashikii,
33 təya fəslə, təya ɓələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka maɗətənə
nə ci agi maməətə ənja.”
34 Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də waɓənaakii.
Ma'umbeekii nə waɓənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi nji Yeesu a
waɓə.

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də muurəfə də Yarikoo (Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

18:20 18.20 Shig. 20.12-16. **18:22 18.22** 12.33; Mat. 8.21-22. **18:27 18.27** Zak. 8.6; Luka 1.37.
18:29 18.29 14.26; Mat. 10.37. **18:31 18.31-34** 9.21-22. **18:34 18.34** 9.45.

35 Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə
ataŋgala rəgwa ka kədiinə.
36 Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə afiikii taa mi
ci ənjə a waazə ha'ə.
37 Wata əŋki ənji ka ci, “Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə.”
38 Wata ŋgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu, jijinə ŋga
*Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!”
39 Ənjitə nja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kəɗa'ə. Amma wata ca
tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, “Jijinə ŋga Dawuda, nəhuu
təgunuunaaki!”
40 Wata Yeesu a kəŋaanə, ca ba ka ənja, “Əncahatəgimə ka nyi də ci.”
Makə əncaha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci:
41 “Mi cii kwa moo nya ɗa ka ha?” Əŋki ci, “Slandanəkya, ŋga'ə ka nyi
kaa nya ənə ka neenə ka ha.”
42 Əŋki Yeesu ka ci, “Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka neenə! Kə mbə'i
hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.”
43 Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dəlanə də
Əntaŋfə. Makə nee patənə ŋga ənjitə ha'ə, wata təya ndzaŋə dəlanə də
Əntaŋfə natii.

19

Yeesu tii da Zakayusə

1 Mbu'unə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Yarikoo, ca dzə dasəkə
vəranəkii.
2 Ma davə də vəra, tə'i əndə'i əndə ɗii ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci
agi *ənji luu tsəka. Əndə gəna əsə.
3 Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa ŋga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə
ɗii ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii daɓaala.
4 Makə ɗii ha'ə, wata ca huyipaa aakəŋwa, ca ndərəgi aa ənfwə ɓara
kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.
5 Makə mbu'i Yeesu ka hatə ɗii Zakayusə davə, wata ca maɗee ka ginəkii
aadəgyə, əŋki ci ka ci, “Zakayusə, tsəgwayi, jimagərə. Acii, ma ənshina,
gaku asii dəɓee ndzaanəki.”
6 Jimagərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də mooɗasəka.
7 Makə nee ənji ha'ə, wata ŋguŋgunənə nə tii, təya ba, “Aa ha
ma'waslyakə əndə gi ci.”
8 Maɗətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, “Slandana, a təkee nyi ka
uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə
gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwaɗə agyanə sətə gəpətə nyi
aciitii.”
9 Əŋki Yeesu, “Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa
Zakayusə əsə, agi slikərənə ŋga Ibərahiima shigi ci.
10 Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya
luupaa tə tii.”

Misaali də pamə pu'u
(Mat. 25.14-30)

18:38 18.38-39 Mat. 20.30-31. **18:42 18.42** Mat. 9.22. **19:7 19.7** Mat. 9.10. **19:8 19.8** Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16. **19:9 19.9** 13.16; Slənə 16.31. **19:10 19.10** Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15.

11 Makə nji ənjə a fa waɓənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəŋwa də ɗa
ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vəranə ŋga Urusaliima, ma nə ənji ka
nəhənə, kədəhə nə Əntaŋfə ka ɗa ŋwaŋuunaakii.
12 Wata əŋki ci ka tii, "Tə'i maɗuunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzaɗə
hanyinə ka liwa ŋwaŋuunə, ma daba'əkii ca ənya.
13 Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə ŋgirə ci
pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see
maɗa ənya nyi.'
14 Amma pooshi ənji ŋga nə ŋga hanyinaakii ka uuɗənə tə ci. Kə sləkee
tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca ɗəkə ŋwaŋwə oo'i:
'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca ɗa keenə ŋwaŋuunə.'
15 "Yoo, makə upaa ci ŋwaŋuunə, wata ca ənya. Ca sləkee ka ənjə a
'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwaɓata. Waatoo, kaa ca nee
taa iitə nji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci.
16 Təkəŋwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii
hə ka nyi, kə tii, kə ɗii ka pamə pu'u.'
17 Əŋki ci ka ci: 'Yawa, ŋga'ə, ŋunyi əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də
uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, ɗawə ŋwaŋuunə agyanə vəranyinə
pu'u.'
18 Shinə nə bəra'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka
nyi, kə tii, kə ɗii ka pamə tufə.'
19 Əŋki ŋwaŋwə ka əndətə: 'Ma hə əsa, ɗawə ŋwaŋuunə agyanə
vəranyinə tufə.'
20 "Shinə nə əndə'i dagwa. Əŋki ci: 'Slandana, wiinə pamaaku rəŋwə.
Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ŋgagi nyi.
21 Acii kə ŋgwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə
ndzaa hə makə əndətə ca ŋgərə sətə maɗəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə
makə əndətə ca slənə cifanə ŋga sətə maləgamə ci.'
22 Əŋki ŋwaŋwə ka ci: 'Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Waɓəətsə a maku
nə gəŋwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, agi ŋgərənə nə nyi
sətə maɗəkəpaamə nyi, agi slənənə nə nyi cifanə ŋga sətə maləgamə nyi.
23 Aa ya maɗa ha'a, mi unee hə ka ɗəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə
a zhi'igya? Maci ha'ə ɗii hə, kə nji nya ŋgərə pamaaki da i ma'inəkii
agyanəkii, nyi kə ənya.'
24 "Wata əŋki ci ka ənjitə aɓiikii: 'Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una
vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.'
25 Əŋki tii ka ci: 'Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?'
26 Əŋki ci: 'Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci
tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə ɗii naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka
luuginə nə ənji aciikii.
27 Ma məza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya ɗa ka tii
ŋwaŋuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una ɓəələgi tə tii
ganə akəŋwaciiki.' "
28 Makə uugi Yeesu waɓəginə ha'ə, wata ca ŋgərə rəgwa, ca takəŋwa
ka ənji aa Urusaliima.

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima (Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)

19:11 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12 19.12-13** Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14 19.14** Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17 19.17-19** 12.42-44; 16.10. **19:26 19.26** Mat. 25.29.

29 Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəranyinə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya
ashi giŋwə ŋga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i
30 də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsə aakəŋwa. Maɗa kə mbu'yuunə
aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwalə. Ma uundzə
vaməndakii, pooshi əndə sha ŋgirə aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una
kira.
31 Maɗa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci:
‘Slandanə mwayi.’ ”
32 Wata lyawariitə sləkee Yeesu a maɗə, təya palə, təya lapaa weewee
makə sətə bii ci ka tii.
33 Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, “Ka mi cuuna pərə
uundzə vaməndatsa?”
34 Əŋki tii, “Slandanə mwayi.”
35 Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə
kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa
ba'akii.
36 Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka
gaɗeeginə ka ci.
37 Mbu'unə ŋga Yeesu kədəhə da vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə ca
jimə ashi giŋwə ŋga Zayitunə, wata daɓaala ənji nə'unə tə ci a ndzaŋə ɗa
mooɗasəka, təya ŋgəree ka uuratii ka dəlanə də Əntaŋfə putə ŋga ɓəzə
uushi'inə ŋga hurəshishiitə nee tii Yeesu a ɗaaɗa.
38 Əŋki tii, “Tə'i barəkaanə ashi ŋwaŋutə shi də ləmə ŋga Slandana!
Acii Əntaŋfə nə jamənə dagyə, naakii nə ɗuunuunə əsə, ci Əndə
məghərəvənə ka shaŋə.”
39 Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi daɓaala. Əŋki tii ka Yeesu: “Maləma,
bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəɗa'ə.”
40 Əŋki Yeesu, “Wanyinə ca ba koonə: maɗa kə ndzaa tii kəɗa'ə, ka
ndzaŋənə nə faariinə natii.”

Tuunə ŋga Yeesu agyanə ənji Urusaliima

41 Makə əncahatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca
gwaŋə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii.
42 Əŋki ci, “Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə
ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi anuunə, paa unə ka mbeenə ka
neenə əsə.
43 Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsagərə
tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama
patə.
44 Ka zamaginə nə tii duunə, təya waalagi kuvənyinə asəkə vəranə
goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbəɗaanə anə əndə'i. Ma nə
ətsə a ɗa ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntaŋfə ka tsakənə tuunə.”

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə*
(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)

45 Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yi ŋga Əntaŋfə.
Wata ca ndzaŋə shaabagi tə ənji ɗa fiiriinə davə.

19:36 19.36 2 Meem. 9.13. **19:38 19.38** Jab. 118.26; Luka 2.14. **19:40 19.40** Hab. 2.11. **19:41 19.41-44** 21.20-24. **19:42 19.42** Dzək. 32.29; Luka 2.14. **19:44 19.44** 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2.

46 Əŋki ci ka tii, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, ma bii
Əntaŋfə: ‘Ka ndzaanə nə yaaki ka yi ŋga ɗa də'wa.’ Amma, ma una, kə
geegyuunə ka yikii ka ha ŋga umbənə ŋga mahiirənə!”
47 Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Kə
ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa ŋga ɓələginə tə ci. Ha'ə nə
matakəŋwanyinə əsə.
48 Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənə ŋga ənja, kə kavə tii
nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

20

Wu vii baawəɗa ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)

1 Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca
waaza Ŋunyi Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə
aaɓiikii.
2 Əŋki tii ka ci, “Bawə keenə də ŋgutə baawəɗa saŋə cii kwa ɗaaɗa
uushi'iinə ha'a? Wu saŋə vii ka hə baawəɗatsa?”
3 Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə
ka nyi ɗii:
4 Wu saŋə sləkee ka Yoohana kaa ca ɗa bapətisəma ka ənja, Əntaŋfə
nii, anii ənda?”
5 Wata təya gwaŋə ka ɗa waɓənə ahadatii, əŋki tii, “Mi banaamə ənа?
Maɗa bii amə oo'i, Əntaŋfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi
unə luuvə waɓənaakii ɗiya?
6 Amma maɗa kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə daɓaala
taamə, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci.”
7 Wata əŋki tii, “Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci.”
8 Əŋki Yeesu ka tii naakii, “Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə taɗa
də ŋgutə baawəɗa cii kya ɗa uushi'iina.”

Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)

9 Wata Yeesu a gwaŋə ka waɓənə ka ənji də ɗa misaalina, əŋki ci, “Tə'i
əndə'i əndə sha ɗii rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa
təya təkə cifanə ŋga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ci
davə.
10 Makə ɗii cifanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa
ka ci gyaɗalaakii aciitii. Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa, təya ənəpaa
də ci pooshi taa mi aciikii.
11 Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Ma ci əsa, kə
fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva ciɓee tii ka ci, təya ənəpaa də ci
pooshi taa mi aciikii.
12 Slanda rətə a ənə ka sləkeenə ka əndə'i əndə ka makkənə əsə. Ma ci
əsa, kə ɗavə tii ka ci uya, təya lyakaanə tə ci.
13 Əŋki slanda rətə ka naakii nə: ‘Iitə saŋə ɗanəki də ənjitsa? Takwa a
sləkee nyi ka uuzənaaki ətə uu'i nyi. Mbu'u ka gaɗeenə nə tii ka ci.’
14 Amma, makə nee mooziitə ka uuzəətə, wata əŋki tii ahadatii: ‘Waanə
mazəmə yi kə mbu'ya. Ɓələgyaamə tə ci kaama zəmə ya.’
15 Wata təya kəsətə tə ci, təya kagi tə ci aa ba'a tsanə, təya ɓələgi tə ci.

19:46 19.46 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **19:47 19.47** 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48 19.48** 20.19; 22.2. **20:6 20.6** Mat. 14.5. **20:9 20.9** Isaa. 5.1-2. **20:10 20.10** 2 Haba. 36.15-16. **20:13 20.13** 3.22.

“Ya ətsa, mi nə sətə ɗanə slanda rətə də təya?
16 Ka shinə nə ci, ca ɓəələgi tə tii, ca vəgi rətə ka hara mooziinə.”
Makə fii ənji waɓəətsə ha'ə, əŋki tii, “Aa'a, wa Əntaŋfə a dzagya!”
17 Wata Yeesu a tsaamətə tə tii, əŋki ci, “Aa maɗa ha'ə əna, ka mi ɗii
nyaahə ənji aasəkə malaaɓa ləkaləkata, tuu'inə,
‘Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.’
18 Taa wu patə kulii aanə faaratsa, ka əɓinə nə ci. Maɗa kə kulii faarakii
aanə əndə əsa, ka ədəginə tə ci makə əmpunə.”

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka ŋwaŋwə *Kayisarə*
(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

19 Kə ali maliminə da madiigərə limanyinə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu
ka tsaakii, acii kə shii tii oo'i, agyanətii waɓi ci də misaalitsa. Amma kə
ŋgwali tii acii ənja.
20 Wata təya ndzaŋə nəhənə tə Yeesu. Təya sləkee ka maɗəkənyinə
aaɓiikii ətə ca ɗeegi ka natii nə makə ənji gooŋga. Ma ɗii tii ha'a, kaa təya
mbee ka pwaakya waɓənə ətə madzəmə ama Yeesu; waatoo, ka kavənə
tə ci aasəkə cii ŋgwaməna.
21 Əŋki maɗəkənyiitə ka Yeesu, “Maləma, kə shii inə oo'i, ma sənə cii
kwa waɓə da sənə cii kwa dzəgunə patə, kə ndzaanə də rəgwakii; paa hə
ka tsaamənə ka ɗuunuunə ŋga ənda. Də gooŋga nə hə ka dzəgunətənə
ka ənji rəgwa ŋga Əntaŋfə.
22 Ya saŋa, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa ŋga vii tsəkə ka
ŋwaŋwə Kayisarə nii, anii poosha?”
23 Asee, kə shii Yeesu jarəwiinatii. Əŋki ci ka tii:
24 “Kiramə kwaɓa kaa nya tsaamətə.” Makə caamə ci, ca ləgwa ka tii,
əŋki ci, “Ya ənə, kəŋwaciinə da ləmə ŋga wu ənə anə kwaɓana?” Təya
ba, “Ma ətsa, kəŋwaciinə ŋga ŋwaŋwə Kayisarə.”
25 Wata Yeesu a ba ka tii, “Makə ha'ə ɗiya, viimə ka Kayisarə sətə ndzaa
ka naakii, una vii ka Əntaŋfə sətə ndzaa ka ŋga Əntaŋfə.”
26 Kə təkuree tii ka upaa sə ŋga kəsənə tə ci də ma'inə agi səndə waɓi
ci akəŋwacii patənə ŋga ənja. Kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə
jikəvənaakii, wata təya ənəgi kəɗa'ə.

Ləgwanə agyanə maɗənə ŋga maməətə ənja
(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

27 Kə shi hara *Sadukiinə aaɓii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba,
pooshi maməətə ənji ka maɗənə da i əpinə shaŋə.
28 Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya ətə bii
ci, maɗa kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi tii pwayi manjeevənə, see
a ŋgərə ndzəkəŋuci tə miita, kaa ca poo manjeevənə ka ndzəkəŋuci ətə
əŋki.
29 Ma sha ɗii, tə'i ndzəkəŋushi'inə məɗəfə. Kə ŋgirə gawatii minə. Kə
əntəgi ci. Pooshi uuzənə.
30 Bəra'inə a ŋgərə mooryafiita. Ca əntəgi. Pooshi uuzənə.
31 Makə ətsə əsə ɗii ka makkənə. Ha'ə ɗii ka tii patə məɗəfə: kə
məətəgi tii. Pooshi əndə upaa uuzənə ashitə.
32 Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə.

20:16 20.16 21.20-24. **20:17 20.17** Jab. 118.22. **20:18 20.18** 1 Piita 2.8. **20:19 20.19** 19.48. **20:20 20.20** 11.53-54. **20:25 20.25** Rooma 13.7. **20:27 20.27** Slənə 4.1-2; 23.6-8. **20:28 20.28** Dzək. 25.5-6; 'Wat. 38.8.

33 Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra ŋga maɗənə ŋga maməətə
ənja, makə watiitsə tii patə məɗəfə ŋgirə tə kya, minə ŋga wu saŋə
ndzaanəta?”
34 Əŋki Yeesu ka tii, “Agi duuniya ci ənjə a ŋgərəshi.
35 Amma, ma ənjitə mbu'i bahə upaa rəgwa ŋga maɗənə da i əpinə, da
ŋga ndzaanə agi zamanatə na shi, paa tii na ŋgəərəshi.
36 Acii paa tii ka məətənə ma'ə. Makə malaa'ikanyinə nə təya ndzaanə.
Manjeevənə ŋga Əntaŋfə nə tii; acii kə maɗee ci ka tii da i əpinə.
37 Ma agyanə maɗənə ŋga maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə
waɓi ci agyanə guutə agi ba, kə ɓaarii ci oo'i, ka maɗənə nə tii. Ma saa'ikii,
kə 'wii ci tə Əntaŋfə Slandanə də Əntaŋfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku
da Yakubu a paslə.
38 Ma Əntaŋfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə
əpinə amatii. Acii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii.”
39 Wata əŋki hara maliminə, “Ma ɗii Maləma, ŋga'ə waɓi hə.”
40 Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa waɓənə ama Yeesu ma'ə,
acii ŋgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37)

41 Əŋki Yeesu ka tii, “Iitə saŋə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda
nə Aləmasiihu?
42 Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkaləkatə ŋga
Jabuura oo'i:
‘Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki,
ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.
43 Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa səɗəku.’
44 Wiinə ɗii, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə ɗii ndzaa
ci ka jijinaakəya?”

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)

45 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə ŋga ənja,
46 “Nəhəmə noonə nə acii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə
kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma.
Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi
əndzanə.
47 Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa
ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya
gəŋwanə ətə palee patə.”

21

Viinə ŋga mooryafinə
(Mar. 12.41-44)

1 Maɗeenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaɓa asəkə
*yi ŋga Əntaŋfə.
2 Wata maagha ŋga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki
pyanya bəra'i.

20:36 20.36 1 Yooh. 3.1-2. **20:37 20.37** Shig. 3.2,6. **20:39 20.39** Mar. 12.32. **20:40 20.40** Mat. 22.46; Mar. 12.34. **20:41 20.41-44** Mat. 20.30-31. **20:42 20.42-43** Jab. 110.1; Slənə 2.33-35. **20:46 20.46** 11.43; 14.7. **21:1 21.1** 2 Meem. 12.10.

3 Wata əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə əjigərə maagha
ŋga mooryafiitsa, kə palee ka ŋga hara ənjitsə patə.
4 Acii ma təya, agi ɓəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma, ma kya,
agi ghanatə patə, kə ŋgərətə ki patənə ŋga sətə cii ta alə də zəmə, kya
əjigərə.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə uulagi yi ŋga Əntaŋfə (Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2)

5 Kə waɓi lyawarənaakii agyanə dagwaanə ŋga yi ŋga Əntaŋfə, acii kə
ɗii ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə vii
ənji ka Əntaŋfə. Əŋki Yeesu:
6 “Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusəra a mbu'ya. Maɗa kə mbu'ya
uusərakii, taa rəŋwə pooshi faara na mbəɗaanə anə əndə'i, ka waalaginə
nə ənji patə.”

Ciɓənyiitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya (Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13)

7 Əŋki ənjitə nji davə, “Maləma, guci saŋə nə ətsə ha'ə a ɗa? Mi saŋə
na slənə ka ɓaariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka ɗaaɗana?”
8 Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. Acii tə'i ənji laŋə
na shi, təya ɗəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu.
Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusəra mbəshanə. Ma ɗanuunə, goona nə'u
tsaa səɗətii.
9 Maɗa kə fii unə habara ŋga paapanə da purətə haŋkalaanə, goona
ŋgwalə shaŋə. Kə dəɓee ətsə ha'ə a ɗa zəku'i. Amma, əntaa uudənə ŋga
duuniya nəndə ka ɗanə pii ha'ə makə ətsa.”
10 Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka
panə da əndə'i. Ŋwaŋuunə a pa da əndə'i ŋwaŋuunə.
11 Kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga hanyinə a ɗaaɗa. Kadə nə maɗəfənə
da muuva a ɗaaɗa taa dama patə. Kadə nə sə ŋga ŋgwalənə a ɗaaɗa da
madiigərə sagidanyinə agintaŋfə.
12 “Amma daga uushi'iitsə ha'ə ma'ə maɗamə, tə'i ənji na kəəsə tuunə,
təya ciɓee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gayinə ŋga *kuvə də'wa
ka ɗa koonə gəŋwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə
nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə da ŋgwamənanyinə putə ŋga nə'unə
goonə tə nyi. *
13 Ma nə uushi'iitsə patə a ɗaaɗa ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa ŋga
bagi ka tii Ŋunyi Habaraaki.
14 Aciikii, ma ɗanuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka
buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koona mbəɗə.
15 Acii nyi na vii koonə jarəwiinə ŋga waɓənə da hiima. Pooshi əndə
taa rəŋwə agi ənji mbiinə goonə na mbee ka ɗa koonə mabizhinə taa ka
uurənə tuunə agi waɓənə.
16 Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋushi'inuunə da
duurənyinə goonə da guviinuunə maa, ka dyarə'unə nə tii tuunə.
Ma hara ənji agyuunə, ka ɓələginə nə ənji tə tii.
17 Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə
tə nyi.
18 Amma taa shiŋkinə goonə rəŋwə, pooshi na za.

21:4 21.4 2 Koor. 8.12. **21:6 21.6** 19.44. **21:7 21.7-24** 17.22-24. **21:10 21.10** Mar. 13.8. **21:12 21.12-19** Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12 21.12** Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəŋanə 24–26. **21:14 21.14-15** 12.11-12. **21:16 21.16** Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18 21.18** 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7.

19 Acii ha'ə kəŋaanəmə ndihə ndihə koona luupaa də noonə na.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə ɗaginə ŋga Urusaliima ka uufinə
(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

20 “Maɗa kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tə vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka ɗaginə ka uufinə.
21 Ma ka uusərakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə.
22 Acii ka ndzaanə nə uusərakii ka uusəratə nə Əntaŋfə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaɓa ləkaləkatə.
23 Tə'i ŋgəra'wə agyanə maki ɗasəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya ciɓə a ɗa anə hanyinə, acii tə'i maɓətə səkə ŋga Əntaŋfə agyanə ənja.
24 Ka ɓəələginə nə ənji tə hara ənji də ŋgila purəŋanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə tə vəranə ŋga Urusaliima see maɗa dzəgi zamanatii.”

*Ənyanə ŋga *Uuzənə ŋga ənda*
(Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27)

25 “Kadə nə sə ŋga hurəshishinə a ɗaaɗa agi uusəra, agi ləgiɗə da agi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sə ŋga ɗanə acii dzaadzanə ŋga uunəvə da maɗənə ŋga ma'inə aadəgyə aadəgyə.
26 Kadə nə ma'yanə ŋga ənjə a ləɗə acii ŋgwalənə putə ŋga sətə na kulaanə ka tii agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntaŋfə ka gaŋgəzənə.
27 Ma ətsə ɗiya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə ca jima agi kuraɓiinə. Da baawəɗa da məghərəvənə laŋə nə shinaakii.
28 Maɗa kə nee unə uushi'iitsə a 'watəgi ɗaaɗanə, kəŋaanəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə.”

Misaali də ənfwə uudəva
(Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31)

29 Yeesu a ɗa ka tii misaali, əŋki ci, “Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə.
30 Maɗa kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətsətsəfə ka ɗanə.
31 Ha'ə əsə, maɗa kə nee unə uushi'iitsə a ɗaaɗa, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə Əntaŋfə ka ɗa ŋwaŋuunə.
32 Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji ŋga zamanana, pooshi tii ka məətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə maɗaaɗamə patə.
33 Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma waɓənaaki, pooshi ka uudənə shaŋə.”

Nəhətənə agyanə waɓənə ŋga Əntaŋfə

34 “Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə agi buurə uushi'inə ŋga *duuniya, acii ga uusərə ŋga shinə ŋga Uuzənə ŋga əndə a lapaa tuunə pəmə,

---

21:19 21.19 Səniinə 13.10. **21:20 21.20-24** 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22 21.22** Dzək. 32.35; Hoos. 9.7. **21:25 21.25** Jab. 46.3-4; Mat. 24.29. **21:27 21.27** Mat. 24.30. **21:34 21.34-35** Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3.

35 makə sətə ci zaaŋwanə a umbəənə ka luwa. Acii ma uusərakəya,
pəmə nii kəya lapaa tə patənə ŋga ənji agi duuniya.
36 Ndzaamə də məgigi, ɗamə də'wa taa hayi patə, koona shii upaa
ŋgeerənə ŋga mbərəɗənə acii uushi'iitsə na ɗaaɗa patə, una mbee ka
kəŋaanənə akəŋwacii Uuzənə ŋga əndə yadə ŋgwalənə."
37 Uusərə patə nji Yeesu a dzəgunə doosərə ka ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə.
Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashi giŋutə ci ənjə a 'wa giŋwə ŋga
Zayitunə.
38 Pukənə ŋga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi ŋga
Əntaŋfə ka fa sətə cii kəya baaba.

22

Alə rəgwa ŋga kəsənə tə Yeesu
(Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53)

1 Yoo, kə mbisha *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə, waatoo
kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka.
2 Makə ɗii ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə ŋga bariya, ŋgwalii
tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinə ŋga ɓələginə tə Yeesu.
3 Wata kə ŋgirə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Isəkariyootə.
Ma ca, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i.
4 Maɗənə nə ci, ca dzə aaɓii madiigərə limanyinə i da meeminə
ŋga soojiitə ca nəhə yi ŋga Əntaŋfə, ca waɓə da tii agyanə makə sətə
mbeenəkii ka viinə tə Yeesu ka tii.
5 Fanatii ha'ə, kə ɗii tii mooɗasəka, təya ɗa aləkawalə ŋga vii ka ci
kwaɓa.
6 Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i ŋga viinə tə Yeesu ka
tii yadə shiinə ŋga ənja.

Dzəgə əndzanə ŋga Pasəka
(Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30)

7 Mbu'yanə ŋga kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə agikii, waatoo
uusəratə nə ənji ka laala uura ŋga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka,
8 wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka
dzəgə kaamə əndzanə ŋga Pasəka."
9 Əŋki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəga?"
10 Əŋki ci ka tii, "Maɗa kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guŋunə
nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma ɗanuuna, nə'umə tə ci aasəkə
yitə cii kəya dəmə aadəvə,
11 una ba ka slanda yikii əsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii
kəya zəmə əndzanə ŋga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?'
12 Kadə nii kəya ɓaarii koonə maɗuunə kuvə anə əndə'i, mahaɗakii
ŋga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə."
13 Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya
dzəgə əndzanə ŋga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana
(Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25)

14 Makə mbu'i saa'i ŋga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a
ndzaanə ka zəma.

21:36 21.36 Mat. 24.42; Səniinə 6.17. **21:37 21.37** 19.47; 22.39. **22:1 22.1** Shig. 12.1-20.
22:2 22.2 19.48. **22:3 22.3** 4.2,13; 10.18; 22.31,53. **22:7 22.7** Shig. 12.6. **22:14 22.14** 6.13.

15 Əŋki ci ka tii, “Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə ŋga
Pasəkanə doonə, taabu'u ciɓənəki.
16 Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə ŋga Pasəka ma'ə
shaŋə, maɗaamə uusəra ŋga ɗa tantanyitə əndzanə ŋga Pasəka agi
*ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə kə mbu'ya.”
17 Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə
Əntaŋfə. Ma daba'əkii, əŋki ci, “Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə,
wa ca sa.
18 Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i
inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntaŋfə a ɗa ŋwaŋuunaakii paŋgəraŋə.”
19 Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca ɓaatsəpaa,
ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, “Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka
putə goonə. Dəmə aakəŋwa də ɗanə ha'ə makə əna ka buurətəginə də
nyi.”
20 Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki
ci, “Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a ɗa də idənaaki. Ka putə
goonə nə idənəkii a əjigi.]
21 “Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəmənə da nyi.
22 Ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə
uugi kəŋənə agyanəki, amma kə ɗii anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!”
23 Wata gwaŋənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu
agitii ca mbee ka ɗanə ha'ə.

Wu saŋə palee də gawuuna?

24 Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu saŋə nə
gawə ahadatəya?
25 Fanə ŋga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, “Ma meeminə ŋga hara
slikərənə, agi haŋətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə
əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tə tii ənji ɗa ŋga'əənə.
26 Amma ma unə, pooshi ka ɗanə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də
gawuunə ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə
goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləna.
27 Ya saŋə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə
ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi ɗiya, ma nə nyi
ahadoonə, makə əndə sləna.
28 “Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi ciɓənyinaaki.
29 Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə
koonə.
30 Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi ŋwaŋuunaaki, una ndzaanə
anə dəgələ ŋga ŋwaŋuunə, una ɗa gəŋwanə ka makuvə ŋga ənji
*Isərayiila pu'u aji bəra'i.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita (Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)

31 Əŋki Yeesu, “Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa
ŋga kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa.
32 Amma, ma nya, kə ɗii nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee
ka gi'inə tə nyi. Maɗa kə ənyatə hə aaɓiiki, tsakuu ŋgeerənə ka
ndzəkəŋushi'inəku.”

22:20 22.20 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Zak. 9.11; Rooma 11.27; 2 Koor. 3.6; Gal. 4.24; Ibər. 8.6; 9.12. **22:21 22.21-23** Yooh. 13.2,21-30. **22:24 22.24-26** 9.46-48. **22:24 22.24** Mat. 18.1; Mar. 9.33-34. **22:26 22.26** 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27 22.27** Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30 22.30** Mat. 19.28. **22:31 22.31** 22.3. **22:32 22.32** Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17.

33 Əŋki Piita ka ci, “Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə
da hə, taa kaa ənjə a ɓələgi taaŋwə əsə.”
34 Əŋki Yeesu ka ci, “Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə
gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

35 Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ya makə sləkee nyi koonə yadə
kwaɓa taa mbuurə taa əndə'i ɓiɓina, tə'i uushi ətee unə kwa?” Əŋki tii
ka ci, “Pooshi taa mi ətee inə.”
36 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Amma, ma ənə ɗii ca, əntaa ha'ə. Maɗa tə'i
kwaɓa ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Ha'ə əsə, maɗa tə'i mbuurə ŋga ənda,
wa ca ŋgərəənə. Maɗa pooshi ŋgila purəŋanə ŋga ənda, wa ca ɗərəmagi
də kəjeerənaakii kaa ca ɗərəciigi.
37 Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaɓa ləkaləkatə, ‘Kə ɗii ənji də
ci makə sətə ci ənjə a ɗa də məza ənja.’ Ma ətsa, agyanəki na ɗa ha'ə.
Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka ɗanə.”
38 Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Slandana, wiinə ŋgila purəŋanə ganə
bəra'i.” Əŋki ci ka tii, “Bwaseemə ha'ə.”

Ɗa də'wa ŋga Yeesu ashi giŋwə ŋga Zayitunə (Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42)

39 Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə makə
sətə izee ci ka ɗanə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə.
40 Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, “Ɗamə də'wa acii goona bwasee
ka rəgwa ŋga Əntaŋfə saa'itə nə *Seetanə a təɓə tuunə.”
41 Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzaŋə ɗa də'wa,
42 əŋki ci: “Daadə, maɗa ka moonə nə hə, əntsahee ka nyi ka ciɓətsə
akəŋwaciikii. Amma, ɗawə sətə kaɗeesəkə ka hə, ga ha ɗa sətə
kaɗeesəkə ka nyi.” [
43 Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ŋgeerənə.
44 Kə əjigi ma'yanə ŋga Yeesu, wata ca ənə ka ɗa gazhi'waanə ŋga ɗa
də'wa palee ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]
45 Makə uudəpaa ci ɗa də'wa, ca maɗə, ca palə aaɓii lyawarənaakii. Ma
dzənəkəya, ka ŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ŋgəra'wə tə tii.
46 Əŋki ci ka tii, “Iitə ɗii səkii cuuna tsəfə ŋunyinə? Maɗətəmə, ɗamə
də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntaŋfə saa'itə nə Seetanə a təɓə
tuunə.”

Kəsənə tə Yeesu (Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11)

47 Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə waɓənə, wata kə jigagi ənji dzuɓə.
Yahuda, ətə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəŋwanə
ka tii. Ca əntsahətə aaɓii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci ŋga'ə.
48 Əŋki Yeesu ka ci, “Yahuda, dagi nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə ŋga
əndə ka ənji nii?”
49 Makə nee ənjitə aɓii Yeesu ka sətə ca moo ɗanə, əŋki tii ka ci:
“Slandaniina, a buuriinə tə tii də ŋgila purəŋanə kwa?”
50 Wata əndə'i əndə agitii a burəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga
limanyinə də ŋgila purəŋanə. Ɓutə nə liminə ɗa ciizəma.

22:34 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. **22:35 22.35** 9.2-3; 10.4. **22:37 22.37** Isaa. 53.12. **22:39 22.39-46** 5.16. **22:39 22.39** 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1. **22:42 22.42** Mat. 6.10; 20.22; Mar. 10.38; Yooh. 12.27-28.

51 Amma əŋki Yeesu, “Bwaseemə. Goona ɗa ha'ə!” Wata ca ŋgərə liminə
ŋga əndətə, ca nyiɓutə.
52 Ma daba'əkii, Yeesu a waɓə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka
madiigərə limanyinə da meeminə ŋga soojiitə ca nəhə yi ŋga Əntaŋfə,
da ka masariinə; əŋki ci, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə
ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya saŋə əndə ɗa maabə nə nyi
kwa?
53 Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, patə
da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə ɗii ca, kə mbu'ya uusəra
goonə da baawəɗa ŋga ŋwaŋuutə agi təkunə.”

Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu
(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27)

54 Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə
ŋga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii.
55 Kə hənəpaa ənji gunə a maɓaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka
'utənə. Shinə ŋga Piita əsə, ca ndzaa dasə aɓitii.
56 Ma davə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaɓa. Makə nee ki ka Piita ama
gunə, kya tsaamətə tə ci, əŋki ki, “Əndənə maa, rəŋwə nə ci agi ənji ŋga
Yeesu.”
57 Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mina, mashiimə nyi tə əndətsa.”
58 Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əŋki ci, “Hə maa, əndə ŋga
Yeesu nə hə!” Əŋki Piita ka əndəta, “Əntaa əndaakii nə nyi.”
59 Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəŋaanə agyanə waɓənə ŋga əndəta,
ca ba, “Gooŋga tanyi, ma əndətsa, əndə ŋga Yeesu nə ci, acii əndə Galili
nə ci.”
60 Wata əŋki Piita ka əndətə əsə, “Paa nyi shii sətsə cii kwa ba.” Daga
ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya.
61 Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəɓii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita
a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya
ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”
62 Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaŋə.

Dəgənə tə Yeesu
(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

63 Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci,
64 təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əŋki tii ka ci: “Makə ɗii
ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!”
65 Kə baabii tii hara uushi'inə ŋgaaŋga'ə ŋga dzaananə də ci.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə*
(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24)

66 Pukənə ŋga ha, wata *gayinə ŋga Yahudiinə da madiigərə limanyinə
da maliminə a dza də nə ka ɗa mətərəkinə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii
tə Yeesu aa kuvə gəŋwanə.
67 Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Bawə keenə maɗa hə
nə *Aləmasiihu.” Əŋki Yeesu ka tii, “Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka
luuvənə.
68 Maɗa kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə.
69 Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uuzənə ŋga ənda, a
ciizəmə Əntaŋfə Əndə baawəɗa.”

22:53 **22.53** 19.47; 22.3. **22:61** **22.61** 22.34; Mat. 26.34; Mar. 14.30. **22:64** **22.64** 7.16. **22:67** **22.67** 9.20; Yooh. 10.24-25. **22:69** **22.69** Dan. 7.13; Jab. 110.1; Slənə 7.56.

70 Wata əŋki tii patə, “Hə nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə ənə nii?” Əŋki ci ka
tii, “Unəkii maa, ha'ə bii unə.”
71 Wata əŋki tii ahadatii, “Tə'i uushi dəɓee ama ləgwa ama əndə ma'ə
kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii.”

23

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu*
(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38)

1 Wata gayiitə patə a maɗətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu.
2 Mbu'unatii, wata təya gwaŋə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: “Kə
lapaa inə əndənə ka ɗa rəgwa ŋga ŋusləginə də slikərənə geenə, inə
*Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maɗuunə ŋwaŋwə
ŋga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo ŋwaŋwa.”

3 Əŋki Pilaatu ka Yeesu, “Hə nə ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə kwa?” Əŋki
Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.”
4 Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da daɓaala, “Ma nee nyi naakya,
pooshi bwaya uushi ashi əndəna.”
5 Amma kə cakə ənjitə ɗa macavaɗaanə də baaba uushi'inə ashi Yeesu,
“Agi ɗeeginə nə ci ka ənji ka purətə haŋkaliinə də dzəgunənaakii. Anə
hanyinə ŋga Galili 'watəgi ci ɗanə ha'ə, ca shi aanə hanyinə ŋga Yahudiya.
Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə.”

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋwaŋwə *Hirudusə*

6 Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, “Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?”
7 Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə ŋga ŋwaŋwə
Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii ŋwaŋwə Hirudusə.
Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə.
8 Makə nee ci ka Yeesu, kə ɗii ci mooɗasəkə laŋə. Kə mwayi ci neenə
ka ci daga ŋukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka ɗa sə ŋga
hurəshishinaakii.
9 Wata ca gwaŋə ka laagwa uushi'inə ɓəzəkii a makii. Amma pooshi
uushi jikə Yeesu ka ci.
10 Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ŋguruunə nə
tii ka wulanə tə Yeesu.
11 Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya
kavə ka ci ŋunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a
ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu.
12 Uusərakii njaŋə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma ŋga ŋukə tə'i
daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə ŋga ɓələnə tə ci
(Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39–19.16)

13 Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da
matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə.
14 Əŋki ci ka tii, “Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi
gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə ɗii, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə
haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa
nyi ashikii.

22:70 22.70 Mat. 26.63; Luka 1.32-35. **23:2 23.2** 20.20-26. **23:7 23.7** 3.1. **23:8 23.8** 9.9.
23:11 23.11 Mat. 27.28; Mar. 15.17; Yooh. 19.2.

15 Ha'ə nə Hirudusə əsə. Makə kə nee amə, kə ənyapaagi ci də ci kaamə,
ci ɓaarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya
uushi ɗii ci bahə ɓələnə tə ci.
16 Ma ɗiya, wa ənjə a fəsləcii tə ci. Ma daba'əkii, ənjə a kapaa tə ci."
[
17 Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a
kapaa Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ka ənja.]
18 Wata ənji patə a gwaŋə ka waazənə, əŋki tii, "Kyapaa keenə tə
Barabasə, ənjə a ɓələgi əndətsa!"
19 Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga maɗee ka nə ŋga ənji
asəkə vəranə da ɓələ ənda.
20 Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tə Yeesu, wata ca ənə ka waɓənə da
ənja.
21 Amma, ma təya, kə wazəənə tii, əŋki tii, "Wa ənjə a gwa'avə tə ci
aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!"
22 Amma əŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, "Mi nə bwaya uushi ɗii ci kwa?
Pooshi uushi idəpaa nyi ashi əndətsə bahə ɓələnə tə ci. Wa ənjə a fəsləcii
tə ci, ənjə a kapaa tə ca."
23 Amma, ma təya, kə wazəənə tii də ŋgeerənə, təya dzə də banə, wa
ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tə Pilaatu.
24 Wata Pilaatu a lagi ka ci gəŋwanə makə sətə mwayi tii.
25 Ca kapaa ka tii tə əndətə mwayi tii, waatoo tə əndətə gimə furəshinə
putə ŋga maɗee ka nə ŋga ənji asəkə vəranə da ɓələ ənda. Ca ŋgərə tə
Yeesu, ca vii ka tii kaa təya ɗa də ci də sətə mwayi tii.

Kərənə tə Yeesu ka ɓələginə
(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

26 Ma ənjə a kərə tə Yeesu ka ɓələginə, kə lapaa tii əndə'i əndə ɗii
ləməkii Simoonə. Ma ca, əndə Sirina nə ci. Kə lapaa tii tə ci, ci ka ha ŋga
shinə də bilə. Təya kəsə tə ci, təya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə
tə Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.
27 Daɓaala a dzə də nə'unə tə Yeesu. Tə'i makinə əsə nja kaala vurənə,
təya tuutuu atsakii.
28 Zə'uginə nə Yeesu aadəɓitii, əŋki ci ka tii, "Ma unə, maki Urusaliima,
uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nə uushi ɗanuunə, tuumə agyanə
noonə na, da agyanə manjeevənə goonə.
29 Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nə ənjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə
masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə.
30 Uusərakii nə ənjə a ndzaŋə banə ka giŋunyinə: 'Waalyaanəmə
keenə!' Ka banə nə ənji ka daŋgərənyinə əsə: 'Ŋgəədəgimə tiinə!'
31 Ya maɗa kə ɗii ənji də kantə'wa ənfwə ha'a, iitə na uudəənə ka
mahuurəkəya?"
32 Tə'i hara ənji bəra'i; ma təya, ənji maabə nə tii. Kə kirə ənji tə tii ka
dzənə ka ɓəələginə tə tii ka ciinə rəŋwə da Yeesu.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

33 Mbu'unatii ka hatə ci ənjə a gwa'avə ənji aashi ənfwa, waatoo hatə
ci ənjə a 'wa "Kəŋwə na", wata soojiinə a gwa'avə tə Yeesu aashi ənfwa.

23:18 23.18-25 Slənə 3.13-14. **23:29 23.29** 21.23. **23:30 23.30** Hoos. 10.8; Səniinə 6.16.
23:31 23.31 1 Piita 4.17.

Təya gwa'avə tə ənji maabətə bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmə Yeesu, rəŋwə da madzənakii.
34 Wata əŋki Yeesu, “Daada, tifyagi tə tii, acii mashiimə tii sətsə ci təya ɗa.” Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii də kwaaranə.

35 Ənji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca ɗaaɗa. Ma gayinə ŋga Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeesu, əŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa tə hara ənja. Maɗa ci nə Aləmasiihu əndətə ta'i Əntaŋfə, wa ca luupaa naakii na!”
36 Soojiinə maa, kə ha'u tii də ci. Təya əntsahətə aaɓiikii kaa təya vii ka ci mahwarəkinə.
37 Əŋki tii, “Maɗa ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə nə hə tanyi, luupaa naaku na!”
38 Tə'i manaahəkii əsə ashi ənfutə gwa'avə ənji tə Yeesu aashikii oo'i, “Ma əndəna, ci nə ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə.”

39 Wata əndə'i əndə agi ənjitə gwa'avə ənji tə tii a dzaana tə Yeesu. Əŋki ci, “Əntaa kə bii hə oo'i, hə nə Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nə, ha luupaa tiina!”
40 Amma, makə fii əndə'i əndətə ha'ə, kə lii ci ka ci ŋguruunə, əŋki ci, “Ya ha, əntaa gəŋwanə rəŋwə lagi ənji kaama? Paa hə ka ŋgwalənə acii Əntaŋfə kwa?
41 Ma kaaŋwə, madəɓəkii nə gəŋwaana, acii ma sətə ɗii aŋwə, anəkii lii ənji kaaŋwə gəŋwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa mi ɗii ci ətə madzəmə.”
42 Wata əŋki ci ka Yeesu, “Yeesu, aa ha buurətə tə nyi uusəratə nii kwa ɗa ŋwaŋuunaaku.”
43 Əŋki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ənshinə ndzaanaaŋwə agi Aləjana.*”

Əntənə ŋga Yeesu
(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

44-45 Ma ətsə uusəra ahada na, wata kə bwasee uusəra ka ɓərənə. Kə ɗii təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, ha'ə ɗii tibisə makkə ŋga kədəwanə. Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laaɓanə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i.
46 Kanə nə Yeesu vurənə də ŋgeerənə, əŋki ci, “'Ya'ə Daada, aasəkə ciiku nə nyi ka ba'avə ma'yanaaki.” Baginaakii ha'ə, wata ca əntəgi.
47 Neenə ŋga ŋwaŋwə ŋga soojiitə nji davə ka sətə ɗaaɗii patə, wata ca dəla də Əntaŋfə, əŋki ci, “Asee gooŋga tanyi, ma əndəna, pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii.” †
48 Patənə ŋga daɓaala ətə shi ka tsaamə sətə ca ɗa, makə nee tii, kə ənyi tii satii də dəəgə ədzəmətii acii təgunuunə.
49 Patənə ŋga guviinə ŋga Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə ŋga Galili, kə kəŋaanə tii dzaɗə gi'u ka tsaamə sətə ca ɗa.

Ŋgəɗənə tə Yeesu
(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42)

23:33 **23.33** Isaa. 53.12. **23:34** **23.34** Jab. 22.19; Mat. 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60. **23:35** **23.35-39** Jab. 22.8; 109.35. **23:36** **23.36** Jab. 69.22. **23:37** **23.37-38** Mat. 27.11. * **23:43** **23.43** Əndə'i ləmə ŋga ha dagyə. **23:43** **23.43** 2 Koor. 12.3. **23:44-45** **23.44-45** Am. 8.9. **23:46** **23.46** Jab. 31.6; Slənə 7.59. † **23:47** **23.47** pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** **23.49** 8.2-3; Jab. 38.12.

50 Tə'i əndə'i əndə ɗii ləməkii Yusufu, əndə Arimatiya anə hanyinə ŋga
Yahudiita. Ma ca, ŋunyi əndə nə ci, əndə gooŋga əsə. Rəŋwə nə ci agi
*mətərəkinə ŋga Yahudiinə.
51 Amma, madzəmə ka ci nə sətə ɗii hara gayinə, waatoo aniyatii da
slənətsatii. Acii ma ci, bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntaŋfə a ɗa
ŋwaŋuunaakii.
52 Wata ca maɗə, ca palə aa ha ŋgwaməna Pilaatu kaa ca kədii rəgwa
kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu.
53 Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə ŋga Yeesu
ashi ənfwa. Ca haɗətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u
ətə tələpaa ənji ashi pasla.
54 Ma ɗii ətsə patə, uusəra ŋga ndzaŋə *uusərə ŋga əpisəka.
55 Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə ŋga Galili, kə gi tii
atsaa Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci
ka Yeesu.
56 Ma daba'əkii, təya ənəgərə aasəkə vəranə. Təya da maarə ətə ɗii
zənəkii ŋga'ə da urədya ka ɓəzəpaanə də wə ŋga Yeesu.
Ma uusəra asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

24

Maɗətənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja
(Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10)

1 Ma tsəɗakə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya ŋgərəənə maarətə dii
tii, təya dzə aa ma gu'u.
2 Ma gi təya, kə dalagi ənji faaratə pya'ə ənji də ma ŋga gu'ukii.
3 Ma təya dəməgərə, wata malapaamə tii wə ŋga Yeesu Slandana.
4 Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə ŋga banə. Ma təya nee, kə jigagi
ŋguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca ɓərə ashitii.
5 Wata ŋgwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwaŋee ka nətii aa panə aa panə.
Əŋki ŋguyiriitə ka tii, "Mi cuuna aalə Əndə vii əpinə agi maməətə ənji
kwa?
6 Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci
ma'ə anə hanyinə ŋga Galili.
7 Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə ŋga ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci
ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca maɗətə
agi maməətə ənji ka makkənə ŋga uusəra."
8 Wata pii makiitə a buurətə waɓəətə ŋga Yeesu,
9 təya maɗə gatə a ma gu'u, təya dzə ka dzəgunəgi ətsə patə ka
*lyawarənə ŋga Yeesu pu'u amən tanə da i ka hara ənjitə nja nə'u tə ci.
10 Ma makiitsə ɗii ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da
Mariyaama məci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətsə ha'ə ka masləkee
ənja.
11 Amma, ma masləkee ənja, kə ŋgirə tii waɓənə ŋga makiitsə ka uushi
zaɓə, pooshi tii luuvə.
12 Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aanə gu'wa. Ca gwaŋaanə
ka riŋgəɗənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbəɗaanə. Kə ɗii ka ci ka sə
ŋga hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rəgwa Imawusə
(Mar. 16.12-13)

23:55 23.55-56 8.2-3. **23:56 23.56** Shig. 20.10. **24:6 24.6-7** 9.21-22. **24:9 24.9-11** Mar. 16.10-11; Luka 8.2-3.

13 Uusərakii ha'ə, *lyawarənə ŋga Yeesu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i
vəranə ɗii ləməkii Imawusə. Kiloomeeta pu'u amәntaŋə nəndə ahada
vəranəkii da vəranə ŋga Urusaliima.
14 Təya dzə də waɓə haala ŋga sətə ɗaaɗii patə.
15 Asee, ma saa'itə təya waɓə ha'ə, kə lapaa Yeesu də naakii nə tə tii.
Nə'ushinə nə tii da ci.
16 Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci.
17 Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzə də waɓənə ahadoonə, una dzə də
wiina?" Wata təya kəŋaanə. Kə dzəgəpaa maɓətəsəkə tə tii.
18 Tə'i əndə'i əndə agitii ətə ɗii ləməkii Kəliyapasə. Əŋki ci ka Yeesu,
"Patənə ŋga ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə ɗaaɗii davə kwakwatə.
Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?"
19 Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə ɗii tə Yeesu
əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəɗa ka rəgwa sləna da
rəgwa waɓənə akəŋwacii Əntaŋfə da akəŋwacii ənji patə.
20 Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja,
kaa təya ɗa gəŋwanə ŋga ɓələnə tə ci. Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.
21 Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nə əndətə nja dzə ka luupaanə tə ənji
*Isərayiila. Amma wiinə ɗii, makkənə ŋga uusəra ənshinə makə ɗaaɗii
uushi'iitsa.
22 Ha'ə maa, tə'i hara makinə ahadeenə kəɗəpaa tiinə. Acii ma ənshinə
pədeerənə tsəɗaka, kə wuuri tii aanə gu'u.
23 Ma dzənətii, malapaamə tii wə ŋga Yeesu davə. Wata təya shi ka
banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; təya ba ka tii oo'i, da i
əpinə nə ci.
24 Tə'i hara ənji əsə ahadeenə gi aanə gu'u, təya lapaa ha'ə tanyi makə
sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci."
25 Wata əŋki Yeesu ka tii, "Una, pooshi nuunə! Malyaɓatanyinə nuunə
ka rəgwa ŋga luuvə sətə waɓi anabiinə patə.
26 Madəɓeemə *Aləmasiihu a ciɓə makə ətsə, kaa Əntaŋfə a vii ka ci
ɗuunuunə kwa?"
27 Wata ca ndzaŋə dzəgunətə ka tii sətə bii malaaɓa ləkaləkatə agyanə
naakii na. Waatoo, ndzaŋənə asəkə ləkaləkatənyinə ŋga Muusa, ca
uudəpaa də ŋga anabiinə patə.
28 Makə mbu'i tii kədəhə da vəraatə ci lyawariitə bəra'i a dzə aa dəvə,
ɗanə nə Yeesu makə pitəginə aakəŋwa.
29 Amma təya kəsəpaa tə ci, əŋki tii, "Baa amə ganə, acii kə uugi
kədəwanə ɗanə, wiinə vəɗə ka ɗanə." Wata Yeesu a dəməgərə atsatii.
30 Təya ndzaanə ka zəma. Ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca
ɓaatsəpaa, ca vii ka tii.
31 Wata kə dzəgi sətə səməɗəgi ginətii, təya puləgi də ci. Amma kə
rarə'igi ci akəŋwaciitii.
32 Əŋki tii ahadatii, "Ya makə njii kəya waɓə kaaŋwə a rəgwa, ca
dzəgunətə kaaŋwə agyanə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə, əntaa kə njaaŋwa
fa shiiwə asəkə ədzəmaaŋwə kwa?"
33 Wata təya maɗətə ka tsaakii ha'ə, təya ənəgərə aa Urusaliima.
Mbu'unatii, təya lapaa tə lyawarənə ŋga Yeesu pu'u amәntaŋə da hara
ənjitə aɓitii.

24:19 24.19 7.16. **24:21 24.21** 1.68; 2.38. **24:24 24.24** 24.12; Yooh. 20.3-10. **24:25 24.25-27** 24.45. **24:27 24.27** 24.44. **24:32 24.32** 24.45.

34 Neenatii ka lyawariitə bəra'i, wata əŋki tii ka tii, “Gooŋga tanyi! Kə
ma'i Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Kə shigi ci ka Simoonə.”
35 Fanatii ha'ə, wata təya ndzaŋə dzəgunə ka tii sətə ɗaaɗii a rəgwa, i
makə sətə puləgi tii də Yeesu, ci ka ha ŋga ɓaatsəpaa buroodi.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii
(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

36 Tii ma'ə ka waɓənə ha'ə, ma nee tii, kəŋə nə Yeesu də naakii nə
ahadatii. Əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə!” *
37 Kə ŋgwali tii, kə li'i ma'yanatii. Acii ma nə tii ka nəhənə, ɓərəhinə
shigərə aagitii.
38 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Mi li'i ma'yanə goona? Ka mi də hiimatsə
ha'ə a nuuna?
39 Tsaamətəmə ciinəki da səɗəki. Də ha'ə shiinuunə oo'i, nyi ənə
weewee. Ma ɗanuuna, ndaaɓətəmə tə nyi, tsaamətəmə tə nyi koona shii.
Ma ɓərəhinə kamə, pooshi luwə ashikii, pooshi ilə əsə makə səndə cuuna
nee ashiki.”
40 Ma ca dzə də waɓənə ha'ə, ca ɓaarii ka tii ciinəkii da səɗəkii.
41 Kə ɗii lyawarənə mooɗasəkə laŋə. Kə ɗii ka tii ka sə ŋga
huršshishinə ka shaŋə. Ha'ə maa, ma'ə tii mambeemə ka luuvənə. Əŋki
Yeesu ka tii, “Tə'i unə da zəmə kwa?”
42 Wata təya ŋgərə masəərə hərəfinə, təya vii ka ci.
43 Ca ŋgərə hərəfiitə, ca adə, ginətii a nee.
44 Ma daba'əkii, əŋki Yeesu ka tii, “Wiinə sətə njii kya baaba koonə, nyi
ma'ə ahadoonə: kə dəɓee sətə nyaahə ənji agyanəki patə a ɗa, waatoo,
sətə asəkə bariya ŋga Muusa, da asəkə ləkaləkatənyinə ŋga anabiinə da
asəkə Jabuura əsə.” †
45 Wata Yeesu a wunəgi nətii kaa təya mbee ka paaratə sətə asəkə
ləkaləkatəkii.
46 Əŋki ci ka tii, “Wiinə sətə nyaahə ənji agyanəki: tyasə see a ciɓə
Aləmasiihu, ca əntə. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ca maɗətə agi maməətə
ənja.
47 Ma daba'əkii, ənjə a waaza ka ənji agyanə baanə ka Əntaŋfə da upaa
tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Ma waazaatsa, də Urusaliima ca ndzaŋə, ca
mbu'u ka patənə ŋga ənji agi duuniya.
48 Unə nə seedawiinə ŋga uushi'iitsa.
49 Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma
ndzaamə ganə asəkə vəranə zəku'i see maɗa jima baawəɗa koonə
dadagyə.”

Ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə
(Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11)

50 Ma daba'əkii, wata ca fəɗə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə
kədəhə da vəranə ŋga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca maɗee ka ciinəkii
kaa ca ɗaanə ka tii barəkaanə.

24:34 24.34 Mar. 16.7; 1 Koor. 15.4-5. * **24:36 24.36** 1 Koor. 15.5; jamənə: Luka 2.14. **24:37 24.37** Mat. 14.26; Mar. 6.49. **24:41 24.41-43** Yooh. 21.5,10; Slənə 10.41. † **24:44 24.44** 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slənə 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinə: Isaa. 52.13–53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69. **24:45 24.45** 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46 24.46** 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slənə 17.2-3; 28.23. **24:47 24.47** 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48 24.48-49** Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48 24.48** Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49 24.49** 4.18. **24:50 24.50-51** 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21.

51 Ma ca dzə də ɗa ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca
ndərəgi aadəgyə.
52 Ma təya, kə gərə'waanə tii ka ɗuunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata
təya maɗə, təya ənəgərə aa Urusaliima də maŋushinə.
53 Uusərə patə nji təya dəla də ənta ŋfə asəkə yaakii.

24:52 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Ŋunyi Habara dacii
Yoohana

Waɓəətə ca vii əpinə

1 'Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i waɓənə. Ma waɓənəkii, tii da
Əntaŋfə nji ka hakii. Əntaŋfə nə ci.
2 Ndzaŋənə ka 'watəginə nə waɓənəkii da Əntaŋfə.
3 Daciikii tagii Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə, taa rəŋwə pooshi uushi
tagii Əntaŋfə yadə ciinəkii agikii.
4 Waɓənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira ɓərənə ka ənji shiŋkinə.
5 Ma ɓərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka ɓərənə, pooshi təkunə da
baawəɗa ŋga ɓələgi ɓərənəkii.
6 Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntaŋfə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə ɗii ləməkii
Yoohana.
7 Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə ɓərənəkii kaa patənə ŋga ənjə a fa
habarakii, təya luuvə.
8 Əntaa ci də nəkii nə ɓərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka ɓaarənə
ka ənji agyanə ɓərənəkii.
9 Ma ɓərənəkii, ci nə tantanyitə ɓərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca
shii ɓərənə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə.
10 Asəkə duuniya nji waɓənəkii. Daciikii əsə tagii Əntaŋfə duuniya,
amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci.
11 Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci.
12 Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii gooŋga ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəɗa
ŋga ndzaanə ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə.
13 Ma təya, Əntaŋfə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dagi shishinə ŋga
əndə shiŋkinə saakii, taa dagi aniya ŋga əndə shiŋkinə əsə.
14 Ma waɓənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə.
Kə nee inə ka ɗuunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəŋwə
dyaŋə. Tə'i ci da pwapoonə da gooŋga ka shaŋə. *
15 Ma Yoohana, kə waɓi ci agyanəkii, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci:
“Waatsə əndətə njii kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee
ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci.”
16 Anəkii anəkii nə waɓənəkii ka ɗa kaamə pwapoonə. Agi malaŋə
ŋga'əənaakii ənə cii kəya ɗa kaamə.
17 Ma vii Əntaŋfə bariya, dacii Muusa. Amma ma pwapoonə da
gooŋgaanə, dacii Yeesu *Aləmasiihu.
18 Ma Əntaŋfə, pooshi əndə sha nee ka ci shaŋə. Uuzənaakii rəŋwə
dyaŋə ci ka nəkii, Əntaŋfə nə ci. Ka hakii nə tii da Dii, ci ɓaarəgi kaamə
furəŋənə tə ndzaanə ŋga Əntaŋfə.

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1–2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. **1:3 1.3-4** 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5 1.5** 'Wat. 1.3-4. **1:6 1.6** Mat. 3.1. **1:8 1.8** 1.20. **1:9 1.9-10** 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. **1:12 1.12** 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13 1.13** 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yooh. 3.9. * **1:14 1.14** Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh. 4.2; kə nee inə ka ɗuunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. **1:15 1.15** 1.24-27,30; 5.31-34,36. **1:17 1.17** 7.19; Shig. 31.18. **1:18 1.18** 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12.

Waazanə ŋga Yoohana
(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18)

19 Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a sləkee ka
limanyinə da hara ənji agi slikərənə ŋga *Leewi aaɓii Yoohana kaa təya
ləgwa ka ci wu saŋə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii,
20 pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə waɓi ci ka tii
paŋgəraŋə paŋgəraŋə, əŋki ci, “Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi.”
21 Əŋki tii ka ci, “Aa wu ɗii nə ha? Hə nə *Iliya kwa?” Əŋki ci: “Pooshi.”
“Aa, hə nə anabitə bii ənji na shi kwa?” Əŋki ci, “Pooshi.”
22 Əŋki tii ka ci, “Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii ŋgə'ə keenə nə
ənəpaa də waɓənəkii ka ənjitə sləkee keenə. Wu nə hə kwa?”
23 Yoohana a ənəpaagi ka tii də waɓənə asəkə ləkaləkatə ŋga anabi
Isaaya, əŋki ci, “Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəŋeemə ka rəgwa
ŋga Slandana, haɗatəgimə.”
24 Ma ənjitsa, *Farisanyinə sləkee ka tii.
25 Təya ba ka Yoohana, “Maɗa əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə
hə saŋa, ka mi cii kwa ɗa ka ənji bapətisəma?”
26 Əŋki Yoohana ka tii, “Də ma'inə cii kya ɗa bapətisəma, amma
ahadoonə kəŋə nə əndətə mashiimuunə.
27 Ma ca, ci na uugya ba'ə ka shinə. Taa zə'u ŋga ɓiɓinaakii mambu'umə
nyi bahə pərəginə.”
28 Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, ataŋəgi gəərə ŋga Urədunə, hatə
nji Yoohana a yiiɓə bapətisəma ka ənja.

**Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə*

29 Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aaɓiikii. Makə
nee ci ka ci, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntaŋfə. Ci nə əndə
ŋgərəgi 'waslyakəənə ŋga *duuniya.
30 Waatsə əndətsə njii kya waɓə koonə agyanəkii, ətə njii kya ba, ma
əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə
nə ci.
31 Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya ɗa ka ənji
bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii ɓaariinə tə ci ka ənji *Isərayiila.”
32 Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, “Kə nee nyi ka Malaaɓa Ma'yanə
ca jima dadagyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii.
33 Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma Əndətə sləkee ka nyi kaa
nya ɗa bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee
Malaaɓa Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na ɗa bapətisəma də
Malaaɓa Ma'yanə.
34 Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə
ŋga Əntaŋfə.” †

*Təkəŋwatə *lyawarənə ŋga Yeesu*

35 Pukyatə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i.
36 Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, “Waatsə Uundzə Baga
ŋga Əntaŋfə.”
37 Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsaa
Yeesu.

1:19 1.19-27 5.33. **1:20 1.20** 3.28. **1:21 1.21** Mat. 2.14; Yooh. 6.14. **1:23 1.23** Isaa. 40.3. **1:25 1.25-26** 1.33; Mat. 21.25. **1:27 1.27** 1.15; Slənə 13.25. **1:28 1.28** 10.40; Mat. 3.13. **1:29 1.29** 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. **1:30 1.30** 1.15. **1:32 1.32** Mat. 3.16. † **1:34 1.34** Uuzənə ŋga Əntaŋfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. **1:36 1.36** 1.29.

38 Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, “Mi
cuuna ala?” Əŋki tii ka ci, “Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?”
39 Əŋki ci ka tii, “Shoomə ka neenə.” Wata təya palə, təya dzə ka neenə
ka hatə ɗii ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwaɗə ŋga kədəwanə. Wata təya
uudəpaa ka uusərakii da ci.
40 Ma ənjitə bəra'i fii waɓənə ŋga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu,
Andərawəsə nə ləmə ŋga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə
Piita.
41 Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba
ka ci, “Kə lapaa inə tə Aləmasiihu” (makə bana, Mataɗəkii).
42 Wata ca kərə tə Simoonə aaɓii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, əŋki
ci, “Simoonə nə ləməku, uuzənə ŋga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə
ndzaanə ləməku.” Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo,
pasla.

'Wanə ŋga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

43 Ma pukyatə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə ŋga Galili.
Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi.”
44 Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəŋwə
nə tii da i Andərawəsə da Piita.
45 Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, əŋki ci ka ci, “Ma əndətə nyaahə
Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkatə ŋga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə
tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə ŋga Yusufu əndə
Nazaratu.”
46 Əŋki Nataniyalə ka ci, “Bahə tə'i uushi ŋunyikii ca shigi asəkə vəranə
ŋga Nazaratu nii?” Əŋki Filibusə, “Shiwa nda nee ka ci.”
47 Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aaɓiikii, kə waɓi ci agyanəkii,
əŋki ci, “Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i gooŋgaanə ashikii.”
48 Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Dama saŋə shii hə tə nya?”
Əŋki Yeesu ka ci, “Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə
uudəva.”
49 Əŋki Nataniyalə, “Maləma, hə nə Uuzənə ŋga Əntaŋfə tanyi, ŋwaŋwa
ŋga ənji Isərayiila.”
50 Əŋki Yeesu, “Kə vii hə gooŋga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə
uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka
ətsa.”
51 Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə,
ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə ŋga Əntaŋfə a
ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə ŋga ənda.”

2

Zəmə əndzanə ŋga da məhura də Kana

1 Ma ka makkənə ŋga uusəra, kə ɗii ənji əndzanə ŋga da məhura asəkə
vəranə ŋga Kana anə hanyinə ŋga Galili. Kə gi məci Yeesu ka əndzanəkii.

2 Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii ənji ka tii zəmə əndzanəkii.
3 Ma ətsə ənji agi zəmə əndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci
Yeesu a shi aaɓiikii, kya ba ka ci, “Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanjii
əndzanə.”

1:40 1.40-42 Mat. 4.18-20. **1:41 1.41** 4.25. **1:42 1.42** Mat. 10.2; 16.18. **1:45 1.45** Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3. **1:49 1.49** 1.34; 12.13; Mat. 27.42. **2:1 2.1-11** 4.46.

4 Əŋki Yeesu ka ki, “Yaayi, əntaa waɓənaaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki
mambu'umə.”
5 Məci Yeesu a ba ka ənji sləna, “Ɗamə sətə nii kəya ba koonə patə.”
6 Ma dava, tə'i gəranyinə kuwa. Taa ŋgutə rəŋwə agitii, agi luunə nə ci
uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kuɓəginə makə sətə ɗii alə'aada
ŋga *Yahudiinə ka paslə də Əntaŋfə.
7 Wata əŋki Yeesu ka ənji sləna, “Naanatəmə gəriitsə də ma'inə.” Təya
naanatə pyaslya'ə aa matii.
8 Wata əŋki ci ka tii, “Əgəciimə ma'iitsə asəkə gəriitsə, una kərə ka
kadala.” Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci.
9 Ca təɓətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə
ci taɗa dama shi ma'i inabikii. Ma ənji slə[…]

22 Makə maɗee Əntaŋfə ka ci agi mamәətə ənja, wata lyawarənaakii a
buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə ŋgirə tii sətə bii malaaɓa ləkaləkatə
da sətə bii Yeesu ka gooŋga.

Shiinə ŋga Yeesu tə ədzəmə ŋga patənə ŋga ənja

23 Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima agi kumənə ŋga Pasəka, laŋə nə ənjitə
vii ka ci gooŋga, acii kə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə cii kəya ɗaaɗa.
24 Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə ənji patə.
25 Pooshi nafa ŋga banə ŋga əndə ka ci agyanə ənji, acii ci də naakii
nə, kə shii ci patənə ŋga sətə a mooɗəfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

1 Tə'i əndə'i əndə ɗii ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə ŋga
Yahudiinə nə ci, agi kurəgə ŋga *Farisanyinə. *
2 Ma ka əndə'i vəɗa, kə gi ci aaɓii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, kə shii
inə, ma hə, maləmə nə hə. Əntaŋfə sləkee ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca
ɗatə tsarə sə ŋga hurəshishiitsə cii kwa ɗaaɗa, maɗaamə ləɓə nə əndəkii
da Əntaŋfə."
3 Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci. "Tantanyinə cii kya ba ka hə: Pooshi əndə
ca nee ka *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə maɗaamə ənji kə ənyi ka poonə tə
ci."
4 Əŋki Nikoodaməsə, "Iitə da ənə nə ənji ka poo iirə ənda? Aasəkə məci
ənəgərənəkii, kya ənə ka poonə tə ci nii?"
5 Əŋki Yeesu, "Tantanyinə cii kya ba ka hə, maɗaamə əndə kə upaa
poonə dagi ma'inə da Malaaɓa Ma'yanə, pooshi ci ka dəmənə aagi
ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
6 Ma əndətə pwayi əndə shiŋkinə tə ci, ŋga əndə shiŋkinə nə ci. Ma
əndətə ənyi ənji ka poonə tə ci dagi Malaaɓa Ma'yanə əsə, ŋga Malaaɓa
Ma'yanə nə ci.
7 Ga ca ɗa ka hə ka sə ŋga hurəshishinə makə fii hə bii nyi ka hə, tyasə
see maɗa ənyi ənji ka poonə tuunə.
8 Ma məɗa, ka əgənə nə ci taa dama patə mwayi ci. Ka fanə nə hə
ca həwə, amma paa hə shii taa dama njaŋə ci, taa da cii kəya dzə ka
kəŋənə əsə, mashiimə hə. Ha'ə əsə nə taa wu patə ətə pwayi ənji tə ci
dagi Malaaɓa Ma'yanə."
9 Əŋki Nikoodaməsə ka ci, "Iitə daa ɗanəkii ha'ə?"
10 Yeesu a ba ka ci, "Maɗuunə maləmə nə hə də *Isərayiila. Yoo,
mashiimə hə ətsə nii?
11 Tantanyinə cii kya ba ka hə: sətə shii inə ciina waɓə koonə agyanəkii.
Sətə nee inə, ciina seeda agyanəkii əsə. Amma ma seeda geenə, pooshi
unə ka moo luuvənə.
12 Makə waɓi nyi koonə agyanə uushi'inə ŋga *duuniya, pooshi unə
ŋgirə ka gooŋga, iitə ɗii ŋgərə nuunə ka gooŋga, maɗa kə waɓi nyi koonə
agyanə sətə dəɓəshi tii da Əntaŋfwa?
13 Acii pooshi əndə sha ŋgirə aadəgyə, maɗaamə əndətə jima dadavə,
waatoo, *Uuzənə ŋga ənda.

2:22 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. **2:23 2.23** 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9. * **3:1 3.1** Nikoodaməsə: 7.50; 19.39. **3:2 3.2** Mat. 22.16; Yooh. 2.11. **3:3 3.3** 1.13. **3:5 3.5** Tit. 3.5. **3:6 3.6** 6.63. **3:8 3.8** Ə.Waaz. 11.5. **3:11 3.11** 3.32; 8.26. **3:12 3.12** 12.32; 14.1-3; 17.5. **3:13 3.13** Waɓ. 30.4; Rooma 10.6.

14 “Makə sətə ŋgirə Muusa tibisə, ca ŋgaɓətə uushi pusha tə rəhunə,
ca maɗee aadəgyə agi bilinə, tyasə ha'ə nə ənjə a maɗee ka Uuzənə ŋga
əndə aadəgyə,
15 kaa taa wu patə ətə vii ka ci gooŋga a upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə.”
16 Acii kə uu'i Əntaŋfə tə *duuniya ka shaŋə, ca vii Uuzənaakii rəŋwə
dyaŋə. Ma ɗii ci ha'ə, kaa patənə ŋga ənjitə vii ka ci gooŋga a upaa əpinə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə.
17 Pooshi Əntaŋfə sləkee ka Uuzənaakii aasəkə duuniya kaa ca la
gəŋwanə ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaanə daciikii.
18 Taa wu patə vii ka ci gooŋga, ka mbəɗənə nə ci acii gəŋwanə. Amma
taa wu patə naanagi ka vii ka ci gooŋga, kə uugi gəŋwanə kəsənə tə ci,
acii paa ci vii gooŋga ka *Uuzənə ŋga Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə.
19 Wiinə makə sətə ci gəŋwanə a slənə: kə shi ɓərənə aasəkə duuniya,
amma kə kaɗeesəkə təkunə ka ənji palee ka ɓərənə, acii bwayakii nə
slənatii.
20 Taa wu patə ca ɗa bwaya sləna, kə ɓiipaa səkə ka ci nə ɓərənə, paa
ci ka shinə aagi ɓərənə əsə, acii paa ci ka moonə bwaya slənaakii a shigi
a babara.
21 Amma taa wu ca ɗa slənə ŋga gooŋga, ka shinə nə ci aagi ɓərənə,
kaa ɓərənə a shii ɓaarəginə oo'i, agi fanə nə ci tə Əntaŋfə.

Yeesu tii da Yoohana

22 Ma daba'əkii, Yeesu tii da lyawarənaakii a maɗə, təya palə aanə
hanyinə ŋga Yahudiya, təya ndzaanə davə gi'u, təya ɗa bapətisəma ka
ənja.
23 Ma Yoohana naakii, də Ayinoonə nə ci ka ɗa bapətisəma ka ənja. Acii
ma dava, tə'i ma'inə laŋə. Pooshi dzaɗə da Salimə nə hakii. Agi maɗənə
nə ənji, ənjə a la tə ci davə, ca ɗa ka tii bapətisəma.
24 Ma saa'ikii, ənji ma'ə mapa'amə tə Yoohana a furəshina.
25 Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə ŋga
Yoohana da əndə'i əndə Yahuda. Ma mabizhinatii, agyanə ɗa bapətisəma.
26 Wata təya maɗə, təya dzə aaɓii Yoohana, əŋki tii ka ci, “Maləma, kə
buurətə hə tə əndətə nji aɓiiku a taŋəgi gəərə ŋga Urədunə nii? Waatoo
əndətə seedii hə agyanəkəya? Waatsə agi ɗa bapətisəma; taa wu patə agi
dzənə aaɓiikii!”
27 Əŋki Yoohana, “Pooshi əndə ca upaa taa mi, maɗaamə Əntaŋfə vii ka
ci səkii.
28 Unə də noonə nə nə ənji seedaaki, makə sətə bii nyi, əntaa
*Aləmasiihu nə nyi, amma kə sləkee ənji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii.
29 Ma dagwa maɗanə, naakii nə maɗanə, amma ma guva, kəŋə nə ci
aɓii dagwa maɗanə. Maɗa fii ci uura ŋga dagwa maɗanə, ka ɗanə nə ci
mooɗasəka laŋə. Də ha'ə mbu'i mooɗasəkaaki ka shaŋə.
30 Tyasə see a tsakə ci ɗa məghərəvənə, naaki a ənya aaba'ə.”

Əndətə jima dadagyə

31 Ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma əndətə
ghənyi ənji də hanyinə, ŋga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə ŋga hanyinə

3:14 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15 3.15** 20.31. **3:16 3.16** 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17 3.17** 12.47. **3:18 3.18** 5.22. **3:19 3.19** 8.12. **3:20 3.20** Af. 5.11-13. **3:21 3.21** 1 Yooh. 2.4. **3:22 3.22** 4.1-2. **3:24 3.24** Mat. 4.12; 14.3. **3:26 3.26** 1.29-34. **3:27 3.27** 19.11; 1 Koor. 4.7; Ibər. 5.4. **3:28 3.28** 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10. **3:29 3.29** Mat. 9.15.

waɓənəkii əsə. Amma ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə.
32 Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi əndə luuvə seedaakii.
33 Taa wu luuvə seedaakii, də ətsə ha'ə ɓaarii ci oo'i, əndə gooŋga nə Əntaŋfə.
34 Ma əndətə sləkee Əntaŋfə, waɓənə ŋga Əntaŋfə cii kəya waɓə, acii kə vii Əntaŋfə ka ci Ma'yanaakii laŋə ka shaŋə.
35 Ma Əntaŋfə Dənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə ŋga uushi'inə aaciikii.
36 Taa wu vii gooŋga ka Uuzənəkii, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Taa wu təkuree ka fanə tə Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma agi maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə ndzaanəkii.

4

*Yeesu da mitə *Samariya*

1 Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tə Yeesu, ca ɗa ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə ŋga Yoohana.
2 Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci ɗii ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii ɗaaɗii ka tii.
3 Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca maɗə anə hanyinə ŋga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə ŋga Galili.
4 Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə ŋga Galili, see a dzə ci danə hanyinə ŋga Samariya.
5 Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Samariya, ca dzə aasəkə vəranə ŋga Sikarə. Ma vəranəkii, pooshi dzaɗə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu.
6 Tə'i gu'u ma'inə ŋga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusəra takərə.
7 Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, “Ndii ka nyi ma'inə kaa nya sa.”
8 Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vəranə ka ira zəma.
9 Əŋki miitə ka ci, “Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?” Ma bii ki ha'ə, acii ma *Yahudiinə, pooshi tii ka adə zəmə ka ha rəŋwə da ənji Samariya.
10 Wata Yeesu a ba ka ki, “Maɗa kə shii hə viinə ŋga Əntaŋfə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kaɗa hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə.”
11 Əŋki miita, “Maləma, pooshi sə ŋga əlya də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da saŋə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina?
12 Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keenə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə njii təya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?”
13 Yeesu a ba ka ki, “Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka ɗanə tə ci.

3:31 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. **3:32 3.32** 3.11. **3:35 3.35** 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18. **3:36 3.36** 3.16. **4:1 4.1-2** 3.22. **4:4 4.4** 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. **4:5 4.5** 'Wat. 33.19; 48.22. **4:9 4.9** 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. **4:10 4.10** 4.26; 7.37. **4:12 4.12** 8.53. **4:13 4.13-14** 6.35; 7.37.

14 Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka ɗanə
tə ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka
ginə ŋga ma'inə, ca vii ka ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
15 Əŋki miita ka ci, “Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a
ɗii tə nyi ma'ə, nya mbəɗə acii shinə ka əgə ma'inə aahanə.”

16 Əŋki Yeesu ka ki, “Duu ka 'wanə tə ŋgurəku, una shi da ci.”
17 Əŋki ki ka Yeesu, “Pooshi ŋgurəki.” Əŋki Yeesu ka ki, “Tə'i gooŋga
ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku.
18 Tufə ɗii hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətsə ɗii hə atsakii ŋga ənə, əntaa
ŋgurəku ŋga tantanyinə. Kə bii hə gooŋga.”
19 Əŋki miita, “Maləma, asee *anabi nə hə.
20 Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə giŋuutsə njii təya paslə tə
Əntaŋfə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusaliima
paslə nə ənji tə ci.”
21 Yeesu a ba ka ki, “Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji
na ndərə aanə giŋuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslənə tə Daadə.
22 Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tə əndətə cuuna paslə tə ci.
Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tə əndətə ciina paslə, acii dacii
Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja.
23 Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma
ənji paslənə tə Daadə də gooŋga, ka paslənə nə tii tə ci də ŋgeerənə ŋga
Ma'yanaakii, təya paslə tə ci də gooŋga makə sətə kaɗeesəkə ka ci. Tsarə
ŋga ənjitsə ci Daadə a moo təya paslə tə ci.
24 Ma Əntaŋfə, Ma'yanə nə ci. See də ŋgeerənə ŋga Ma'yanaakii paslənə
ənji tə ci, təya paslə tə ci də gooŋga.”
25 Əŋki miitə ka ci, “Kə shii nyi ka shinə nə Mataɗəkii ətə ci ənja a
'wa Aləmasiihu. Maɗa kə shi ci, kadə nii kəya ɓaarii keenə patənə ŋga
uushi'inə.”
26 Yeesu a ba ka ki, “Wanyinə ca waɓə da hə.”

27 Ma ca uudəpaa waɓənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa
tii tə ci ka waɓənə da miita, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Amma
pooshi əndə agitii ləguyi ka mitə taɗa mi cii ta uuɗə, taa ləgwanə ka
Yeesu, taɗa ka mi cii kəya waɓə da ki.

28 Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə
aasəkə vəranə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki,
29 “Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə ŋga sətə shi nya
ɗaaɗii. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?”
30 Makə fii ənji ha'ə, wata təya maɗə, təya palə ka lanə tə Yeesu.

31 Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, “Maləma,
wiinə zəmə, zəmuu.”
32 Amma ca ba ka tii, “Ma nya, tə'i zəmaaki ŋga zəmənə ətə pooshi unə
shii tsarəkii.”
33 Wata lyawarənaakii a waɓə ahadatii, əŋki tii, “Tə'i əndə kira ka ci
zəmə kwa?”
34 Əŋki Yeesu ka tii, “Ma zəmaaki, ci nə ɗa sətə ci Əndətə sləkee ka nyi
a moo nya ɗa, nya mbu'utəgi də slənaakii.

4:15 4.15 6.34. **4:19 4.19** 9.17; Mat. 21.46. **4:20 4.20** Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. **4:22 4.22** Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. **4:23 4.23-24** 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3. **4:25 4.25** 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. **4:26 4.26** 9.37. **4:29 4.29** Mat. 12.23. **4:34 4.34** 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4.

35 Pooshi unə agi banə, mbəɗaanə ləgiɗə ənfwaɗə kaa ənjə a slənə
cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaaməmə ŋga'ə asəkə rə,
kə uugi cifanə ɗanə.
36 Ma əndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya ŋga slənaakii. Agi
kiranə nə ci ənji kaa təya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Acii ha'ə,
ma əndətə sha ləgii da əndətə ca slənə cifanə, ka ɗanə nə tii maŋushinə
kyakya'ə.
37 Gooŋga nə sətə ci ənjə a ba, ‘tsaŋə nə əndə ləganə, tsaŋə nə əndə
slənə cifanə.’
38 Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koona slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə
sha slənyi davə; hara ənji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya
ŋga slənatii.”
39 Ma asəkə vəraata, ənji Samariya laŋə vii gooŋga ka ci putə ŋga
waɓənə ŋga miita ətə bii kya, “Kə baabagi ci ka nyi patənə ŋga uushi'iitə
shi nya ɗaaɗii.”
40 Makə shi tii aaɓii Yeesu, təya kədii tə ci kaa ca banee da tii. Wata təya
banee bəra'i.
41 Laŋə əsə nə hara ənji vii gooŋga putə ŋga waɓənaakii.
42 Əŋki tii ka miita, “Əntaa putə ŋga waɓənaaku ciina vii gooŋga ma'ə.
Acii inə də neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə əsə, ci weewee nə Maluu
ŋga *duuniya.”

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ŋga əndə'i gawa

43 Ma daba'ə baneenaakii bəra'i davə, ca maɗə, ca palə aanə hanyinə
ŋga Galili.
44 Acii ci saakii kə bii ci, pooshi ənji ka ɗuunətənə tə *anabi gakii də
vəra.
45 Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Galili, kə liwə ənji Galili tə ci, acii
kə shi təya nee ka slənaakii də Urusaliima agi kumənə ŋga Pasəka. Acii
tii maa, kə gi tii ka kumənəkii.
46 Wata ca ənə aa Kana anə hanyinə ŋga Galili, hatə shi ca zhi'wee ka
ma'inə ka ma'i inaba.
Ma ka saa'ikii, tə'i əndə'i maɗuunə əndə ŋga ŋgwaməna, ətə ɗii
uuzənaakii gwakə də Kafarənahumə.
47 Makə fii ci oo'i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə ŋga Yahudiya aanə
hanyinə ŋga Galili, wata ca dzə aaɓiikii ka kədiinə tə ci kaa ca dzə ka
mbəɗəpaa ka ci də uuzənaakii, acii ama wu nə uuzənəkii.
48 Əŋki Yeesu ka ci, “See maɗa nee unə ka sə ŋga hurəshishinə zəku'i,
taabu'u vii nuunə gooŋga ɗii ənə.”
49 Əŋki gawətə ka ci, “Maɗuuna, shiwa taabu'u əntənə uuzənaaki.”
50 Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, “Duu saaku. Kə mbə'i uuzənaaku.” Kə luuvə
əndətə oo'i, gooŋga nə sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.
51 Ma ci ma'ə ka dzənə a rəgwa, wata kə lapaa maviinaakii tə ci, əŋki
tii ka ci, “Kə mbə'i uuzənaaku.”
52 Ca ləgwa ka tii, taɗa ŋgutə saa'i 'watəgi ci upaa mbəɗənə. Əŋki tii ka
ci, ŋga mbəɗə gwaŋaanə ŋga uusəra əpigi tsəfənə ŋga shishinəkii.
53 Wata dii uuzəətə a ɓuurətə oo'i, weewee agi saa'ikii bii Yeesu ka ci,
“Kə mbə'i uuzənaaku.” Wata tii da yaakii patə, kə vii tii gooŋga ka Yeesu.

4:35 4.35 Mat. 9.37; Səniinə 14.14-20. **4:37 4.37** Mika 6.15. **4:42 4.42** 1 Yooh. 4.14. **4:44 4.44** Mat. 13.57. **4:46 4.46-53** Mat. 8.5-13. **4:46 4.46** 2.1-11. **4:48 4.48** Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22. **4:53 4.53** 2.23.

54 Ətsə nə bəra'inə ŋga sləna sə ŋga hurəshishiitə ɗii Yeesu anə hanyinə ŋga Galili ənyanaakii danə hanyinə ŋga Yahudiya.

5

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də mahurəməsə ənda

1 Ma daba'ə ətsa, tə'i kumənə ŋga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a maɗə, ca palə aadəvə.
2 Ma davə asəkə vərana, tə'i ma'inə kədəhə da uura mayi ŋga vəranə ətə ci ənjə a 'wa uura mayi ŋga bagiinə. Ma ma'iitsa, Beetasəda ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya. Tə'i ədzəwanyinə tufə davə.
3 Ma atsakii, tə'i maɓərəhə ənji laŋə pərəɓə pərəɓə, muurəfinə da mahurəməsə ənja, da maɓiiyi ənja. [Waatoo, ka gəra gwazənə ŋga ma'inəkii nə tii.
4 Acii anəkii anəkii nə malaa'ika ŋga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma'inəkii ca gwazee. Maɗa kə gwazee ci, ma maɓərəhə əndətə 'watəgi dzəgərənə aagi ma'inəkii, ka mbəɗənə nə ci acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwanea ca ɗa tə ci.]
5 Tə'i əndə'i əndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nə ci gwakə ka bwanea.
6 Wata Yeesu a lapaa tə ci davə pərəɓə, kə shii Yeesu laŋənə ŋga fəzətə ɗii ci makə gwakə ci ka bwanea. Wata ca ləgwa ka ci, "Ŋga'ə ka hə kaa ha mbəɗə kwa?"
7 Əŋki əndə bwaneatə ka ci, "Daada, maɗa kə gwazee ənji ka ma'inə, pooshi əndə ŋgərəgərənə tə nyi aagikii. Ma nya ɗa gazhi'waanə ŋga dzəgərənə aagikii, wata əndə'i əndə a takəŋwagərə ka nyi."
8 Yeesu a ba ka ci, "Maɗətə, ŋgəruu ədzaaku, ha wii."
9 Pii wata əndətə a mbəɗəgi; ca fuuɗətə ədzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uusərakii, *uusəra ŋga əpisəka.
10 Wata əŋki Yahudiinə ka əndətə, "Uusəra ŋga əpisəkə ənshinə, pooshi *bariya kapaa ka hə rəgwa ŋga wiinə da i ədzaaku."
11 Əŋki əndətə ka tii, "Əndətə mbəɗəpaa də nyi bii ka nyi, fuuɗətə ədzaaku, ha wii."
12 Əŋki tii ka ci, "Wu saŋə nə əndətə bii ka hə, fuuɗətə ədzaaku, ha wiya?"
13 Amma ma əndətə mbəɗəpaagi Yeesu tə ci, pooshi ci shii tə Yeesu, acii kə itəgi Yeesu saakii, makə ɗii ci laŋə dərəva nə ənji davə.
14 Ma daba'ə ha'ə, wata Yeesu a lapaa tə əndətə asəkə yi ŋga Əntaŋfə, əŋki ci ka ci, "Fatə ŋga'ə, wiitsə kə mbə'i hə. Ga ha sləna 'waslyakəənə ma'ə, acii ga sətə palee ka ətsə a ɗii tə hə."
15 Wata əndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbəɗəpaa də ci.
16 Makə fii tii ha'ə, wata təya ndzaŋə ɗa rəgwa ŋga ciɓənə də Yeesu. Acii agi uusəra ŋga əpisəkə mbəɗəpaa ci də əndəta.
17 Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadə, ca'ə əndzə'i nə ci agi sləna. Nyi maa, agi sləna nə nyi."
18 Ma waɓəətsa, ci uudee ka maɗee ka haŋkala ŋga Yahudiinə, təya alə rəgwa ŋga ɓələginə tə ci. Acii əntaa wata uusəra ŋga əpisəkə taŋəgi ci

---

4:54 4.54 2.11. **5:8 5.8-9** Mat. 9.6-7. **5:9 5.9** 5.16,18; 7.21-22; 9.14; Mar. 2.27-28. **5:10 5.10** Shig. 20.8-10; Irim. 17.21-22. **5:13 5.13** 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36. **5:14 5.14** Mat. 9.2; Yak. 5.16. **5:15 5.15** 9.11.

tanə. Amma kə ɗeegi ci ka naakii nə mbərə mbərə da Əntaŋfə, acii kə bii ci Dii nə Əntaŋfə. *

*Baawəɗa ŋga *Uuzənə ŋga Əntaŋfə*

19 Wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi Uuzənə ŋga Əntaŋfə ka ɗa uushi agi hiimaakii tanə, see sətə nee ci Dii a slənə, ci slənənəkii naakii.
20 Acii ma Dənə, kə uu'i ci tə Uuzənaakii, ca ɓaarii ka ci patənə ŋga sətə cii kəya slənə ci saakii. Slənətə palee ka ətsə maa nii kəya ɓaarii ka ci, ka ɗanə koonə ka sə ŋga hurəshishinə əsə.
21 Makə sətə ci Dənə a maɗee ka mamətə ənji, ca vii ka tii əpinə, ha'ə viinə Uuzənaakii əpinə ka ənjitə cii kəya moo təya upaa əsə.
22 Pooshi Dii ka la gəŋwanə taa ka wu ci saakii. Amma kə vii ci ka Uuzənaakii baawəɗa ka shaŋə ŋga ɗa gəŋwanə.
23 Ma ɗii ci ha'ə, kaa taa wu patə a ɗuunətə tə Uuzənaakii makə sətə ci təya ɗuunətə tə ci. Taa wu patə təkuree ka ɗuunətə tə Uuzənaakii, pooshi ci ɗuunətə tə Dii ətə sləkee ka ci ətsa.
24 “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə fii waɓənaaki, ca vii gooŋga ka Əndətə sləkee ka nyi, ka upaanə nə ci əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Pooshi ənji na la ka ci gəŋwanə, amma kə pitəgi ci dagi wa, ca shi ka upaa əpinə.
25 Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə'i saa'i na shi, kə uugi mbu'yanə maa, waatoo saa'itə nə maməətə ənjə a fa waɓənə ŋga Uuzənə ŋga Əntaŋfə. Ma ənjitə fii, təya luuvə, ka upaanə nə tii əpinə.
26 Makə sətə ɗii Daadə, ci nə rəgwa ŋga əpinə, ha'ə kavə ci tə Uuzənaakii kaa ca ndzaanə ka rəgwa ŋga əpinə əsə.
27 Ca vii ka ci baawəɗa ŋga la gəŋwanə əsə, acii Uuzənə ŋga ənda nə ci.
28 Ga ca ndzaa koonə ka sə ŋga hurəshishinə. Acii agi shinə nə saa'i ətə nə patənə ŋga maməətə ənjə a fa uurakii,
29 təya maɗə asəkə gu'unyinatii. Ma ənjitə sləŋyi ŋga'ə, ka shiginə nə tii, təya upaa əpinə. Ma ənjitə sləŋyi bwayakii əsə, ka shiginə nə tii, ənjə a vii ka tii ma'inə.”

Seedanə agyanə Yeesu

30 “Ma nyi, pooshi nyi da baawəɗa ŋga ɗa taa mi nyi saaki. Makə sətə bii Əntaŋfə ka nyi, ha'ə cii kya la gəŋwanə. Də gooŋga nə la gəŋwanaaki, acii əntaa sətə kaɗeesəkə ka nyi cii kya ɗa, amma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo.
31 “Maci nyi ca waɓə agyanə naaki na, kaɗa pooshi unə ka ŋgərənə ka gooŋga.
32 Tə'i əndə'i əndə ca waɓə ka madəɓa maki. Kə shii nyi əsə, ma waɓəətə cii kəya waɓə agyanəki, tantanyinə.
33 Unə də nuunə maa, kə sləkee unə ka ənji aaɓiikii, waatoo aaɓii Yoohana. Kə bagi ci koonə gooŋga agyanəki.

---

* **5:18** **5.18** bələginə: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da purəŋanə 17. **5:19** **5.19** 1.34. **5:20** **5.20** 3.35. **5:21** **5.21** Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25. **5:22** **5.22** 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slənə 10.42; 1 Yooh. 2.28. **5:23** **5.23** Fil. 2.10-11. **5:24** **5.24** 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yooh. 2.25; 3.14. **5:25** **5.25** 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14. **5:26** **5.26** 1.4. **5:29** **5.29** 11.24. **5:30** **5.30** 4.34. **5:31** **5.31-32** 5.36. **5:33** **5.33-34** 1.15,19,34.

34 “Ma nyi, mandzaamə tyasə see a waɓə əndə shiŋkinə ka madəɓa
maki. Ma waɓi nyi agyanə Yoohana, koona shii upaa luupaanə.
35 Ma Yoohana, makə garəkuwa nji ci, ca hənə, ca dzə də ɓərənə. Kə
kaɗeesəkə koonə nə ɓərənaakii ŋga uundzə saa'i.
36 Amma tə'i əndə'i seedaaki ətə palee ka seedanə ŋga Yoohana
agyanəki. Sənə cii kya slənə nə seedaaki, waatoo slənənə vii Daadə ka
nyi kaa nya mbu'utəgi, ci ca waɓə agyanəki, ca ɓaarii oo'i, Daadə sləkee
ka nyi.
37 Ma Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki ci saakii.
Amma pooshi unə sha nee ka ci taa fa uurakii shaŋə.
38 Pooshi unə agi ɗəkəpaa waɓənaakii a ədzəmuunə, acii pooshi unə
vii gooŋga ka əndətə sləkee ci.
39 Taa guci patə nuunə agi jaŋga malaaɓa ləkaləkatə, acii kə luuvuunə
oo'i, ka upaanə nuunə əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agikii. Ma malaaɓa
ləkaləkatətsa, agyanəki cii kəya waɓə.
40 Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aaɓiiki, koona shii upaa
əpinəkii.
41 “Ma nyi, əntaa ɗuunətənə ŋga əndə shiŋkinə tə nyi cii kya alə.
42 Kə shii nyi taa ŋgutə tsarə ŋga ənji nuunə, pooshi uuɗənə tə Əntaŋfə
a ədzəmuunə.
43 Ma nya, də baawəɗa ŋga Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə
nyi. Amma wiinə əsə, maɗa shi əndə'i əndə də baawəɗaakii saakii, ka
luunə nuunə tə ci.
44 Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma
ma dəlaginə ŋga Əntaŋfə duunə, pooshi unə agi ɗa gazhi'waanə ŋga
alənə. Makə ha'ə ɗii əna, iitə ɗii mbee nuunə ka vii ka nyi gooŋga?

45 “Goona ŋgərə oo'i, nyi na kərə gəŋwanə goonə aakəŋwacii Daadə.
Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gəŋwanə goonə.
46 Acii maci də tantanyinə vii unə gooŋga ka Muusa, kaɗa kə vii unə ka
nyi gooŋga, acii agyanəki nyaahə ci.
47 Makə ɗii ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə ɗii mbee nuunə ka
luuvə sənə cii kya ba?”

6

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17)

1 Ma daba'əkii, Yeesu a maɗə, ca palə aa taŋəgi uunəvə ŋga Galili,
waatoo uunəvə ŋga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii.
2 Daɓaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə ŋga hurəshishiitə
cii kəya ɗaaɗa, waatoo mbəəɗəpaa də ənji bwanea.
3 Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə ɗaŋgəra, ca ndzaanə dasə
davə tii da lyawarənaakii.
4 Ma saa'ikii, kə uugi uusəra ŋga *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə
ŋga *Yahudiinə.

5:36 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37 5.37** 1.34; Shig. 20.19; Dzək. 4.12. **5:38 5.38** 16.9. **5:39 5.39** Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. **5:41 5.41** 7.18. **5:44 5.44** 5.41. **5:45 5.45** Dzək. 31.24-29. **5:46 5.46** Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. **5:47 5.47** Luka 16.29-31. **6:2 6.2** Mat. 6.25; Yooh. 2.23. **6:3 6.3** Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39. **6:4 6.4** 2.13.

5 Makə caamə Yeesu, ma ca nee, daɓaala a shi aaɓiikii, ca ləgwa ama
Filibusə, “Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə ŋga
ənjitsa?”
6 Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təɓətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə
shii ci sətə nii kəya ɗa.
7 Əŋki Filibusə ka ci, “Ma sətə ca əhətə tə ənjitsə patə taa gi'u gi'u, ka
ɗanə nə kwaɓa ŋga zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i.”
8 Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərawəsə ndzəkəŋuci
Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: *
9 “Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi† tufə ba'ə hərəfinə bəra'i aciikii. Amma
kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitsə patə.”
10 Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə laŋə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii:
“Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə.” Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i
bahə dəbu'u tufə nə ŋguyirənə ahadatii.
11 Wata Yeesu a ŋgərə burooditə, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca ɓaatsəpaa,
ənjə a təəkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'ə ɗii ci də hərəfinə əsə.
Wata təya adə makə sətə mwayi tii.
12 Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, “Tsəkətəmə ətsə
mbaaɗaanə patə, acii gaama saawee ka zəma.”
13 Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi ɗəvə pu'u aji bəra'i də ətə
mbəɗaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.
14 Makə nee ənjitə davə ka sə ŋga hurəshishiitə ɗii Yeesu, əŋki tii: “Ma
əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya.”
15 Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, ŋga'ə ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci,
kaa təya shii ɗəkəvənə tə ci tyasə ka ŋwaŋwa. Wata ca maɗə, ca tsakə
ndərənə saakii aanə ɗaŋgəra ci daanəkii.

Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52)

16 Makə ɗii kədəwanə, lyawarənaakii a maɗə, təya əntsahəgərə aama
uunəva,
17 təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya taŋə aadə Kafarənahumə. Kə
uugi ha ɗanə təku təkə, amma ma'ə Yeesu mashimə aaɓiitii.
18 Ma saa'ikii, mandalə məɗə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə.
19 Tii kə uugi dzənə bahə kiloomeeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka
Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aaɓiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə.
20 Əŋki ci ka tii, “Goona ŋgwalə, nyi ənə.”
21 Makə fii tii ha'ə, kə liwə tii tə ci də mooɗasəkə aasəkə kumbawala.
Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzaŋa ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

Alənə ŋga ənji tə Yeesu

22 Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə ataŋəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i,
rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii
satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii.
23 Wata hara kumbawalənyinə a shi aahatə də Tibeeriya, waatoo hatə
shi Slandanə a kuyirii tə Əntaŋfə agyanə zəma, kaa ənjə a adə.

---

* **6:8 6.8** Andərawəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9 6.9** Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi ɗii ənji ətə ci ənjə a uuza anə hanyinə ŋga Isərayiila. **6:11 6.11** 21.9,13. **6:14 6.14** Dzək. 18.15,18; Yooh. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. **6:15 6.15** 5.13; 18.36. **6:23 6.23** 6.11.

24 Ma nee daɓaala pooshi Yeesu davə taa lyawarənaakii əsə, pooshi tii
davə, təya ndərə kumbawaləŋyiita, təya palə aa Kafarənahumə ka alənə
tə ci.

Burooditə ca vii əpinə nə Yeesu

25 Makə lapaa ənji tə Yeesu a taŋəgi uunəva, əŋki tii ka ci, “Maləma,
guci daa shi hə aahana?”
26 Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma cuuna alə tə nyi,
acii agyuunə buroodi, una əburə, əntaa paaratəginə paaratəgyuunə də
ɗa sə ŋga hurəshishinaaki.
27 Goona slənə ka upaa də zəmətə ca saawagi, amma slənəmə ka upaa
də zəmətə ca mbu'u ca'ə ka əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə nə
zəmətə nə nyi *Uuzənə ŋga ənda a vii koonə, acii ma nya, Əntaŋfə Daadə
ɓaarəgi paŋgəraŋə oo'i Uuzənaakii nə nyi.”
28 Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Mi ɗaniinə, keena shii slənə sətə ci Əntaŋfə
a moo ina slənə?”
29 Yeesu a ba ka tii, “Ma sətə mwayi Əntaŋfə una ɗa, viimə gooŋga ka
əndətə sləkee ci.”
30 Əŋki tii, “Ŋgutə sə ŋga hurəshishinə ɗanəku, keena nee, ina vii ka
hə gooŋga? Tə'i kwa?
31 Ma dzədzəshi'iniinə, kə agi tii *mana agi bilinə, makə sətə bii malaɓa
ləkaləkatə: Dadagyə vya ci ka tii zəmə kaa təya adə.”
32 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, əntaa Muusa
vya koonə zəmə dadagyə. Daadə vya koonə tə tantanyitə zəmə dadagyə.
33 Acii ma zəmətə vii Əntaŋfə ka ənja, ci nə əndətə jima dagyə, ca vii
əpinə ka *duuniya.”
34 Wata təya kədii aciikii, əŋki tii, “Maɗuuna, vii keenə zəmətsə taa guci
patə.”
35 Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ka ənja. Ma əndətə
shi aaɓiiki, pooshi maɗəfənə ka ɗanə tə ci shaŋə. Ma əndətə vii ka nyi
gooŋga, pooshi meegiirənə ka ɗanə tə ci shaŋə.
36 Yoo, kə bii nyi koonə, kə nee unə ka nyi, amma pooshi unə vii ka nyi
gooŋga.
37 Taa wu patə ətə vii Daadə ka nyi, ka shinə nə ci aaɓiiki. Ma əndətə
shi əsə, paa nyi ka kaareenə ka ci shaŋə.
38 Acii, ma shinaaki dadagyə, əntaa ka slənə sətə mwayi maki, amma
ka slənə sətə mwayi ma ŋga Əndətə sləkee ka nyi.
39 Ma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo, wa nya kəsətə təŋə təŋə ka
ciinə tə ənjitə vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka
maɗee nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə.
40 Ma sətə ci Daadə a moo, patənə ŋga ənjitə nee ka nyi Uuzənaakii,
təya vii ka nyi gooŋga, ka upaanə nə tii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
Ka maɗeenə nə nyi ka tii da i əpinə uusəra ŋga muudinə.”
41 Makə fii *gayinə ŋga Yahudiinə bii ci oo'i, ci nə zəmətə jima dadagyə,
wata təya 'watəgi ŋgəərə ma.
42 Əŋki tii, “Əntaa Yeesu uuzənə ŋga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kə shii
amə tə dii da məci. Aa iitə ɗii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyə jima ca?”
43 Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka ŋgəərə ma ahadoonə.

6:26 6.26 2.11. **6:27 6.27** 6.35. **6:29 6.29** 2.23. **6:31 6.31** Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. **6:33 6.33** 6.41,51. **6:34 6.34** 4.15; Mat. 6.11. **6:35 6.35** 4.13-14; 6.48-58; 7.37. **6:36 6.36** 16.9; 20.29. **6:37 6.37** 17.2,24. **6:38 6.38** 4.34; Mat. 26.39. **6:39 6.39** 10.28; 17.12; 18.9. **6:40 6.40** 5.24; 6.44,54; 11.24. **6:42 6.42** Mat. 13.55.

44 Ma nyi, Daadə sləkee ka nyi. Pooshi əndə ca shi aaɓiiki maɗaamə
ci kə kavə tə ci kaa ca shi. Ma nyi, ka maɗeenə nə nyi ka ci da i əpinə
uusəra ŋga muudinə.
45 Kə nyaahə anabinyinə oo'i: ‘Taa wu patə, ka dzəgunətənə nə Əntaŋfə
ka ci.’ Ci ɗii cii kya ba koonə, taa wu patə fii sətə jigunyi Daadə ka ci, ca
luuvə, ci shi aaɓiiki ətsa.
46 Ma sətə cii kya moo banə, pooshi əndə sha nee ka Daadə. See əndətə
shi daciikii tanə nee ka ci.
47 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə vii gooŋga ka nyi, tə'i ci da
əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
48 Nyi nə zəmətə ca vii əpinə.
49 Ma dzədzəshi'inuunə ətə agi *mana agi bilinə, kə məətəgi tii.
50 Amma, ma zəmətə jima dadagyə, tsaŋə nə ci. Taa wu patə agi, paa ci
ka əntənə.
51 Nyi nə zəmətə ca vii əpinə ətə jima dadagyə. Taɗa wu patə agi
zəməna, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ma
zəmətsa, luu ŋga shishinəki ətə nii kya vii kaa *duuniya a upaa əpinə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
52 Ma sətə bii Yeesu, kə zhima tə *gayinə ŋga Yahudiinə asəkətii ka
shaŋə, wata təya ndzaŋə maɗee ka mabizhinə ahadatii, əŋki tii, “Iitiitə
daa viinə əndətsə kaamə luu ŋga shishinəkii, kaama tsəɓa?”
53 Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, maɗa pooshi unə ciɓə
luu ŋga shishinə ŋga *Uuzənə ŋga ənda, una sa idənaakii, pooshi unə ka
ndzaanə da i əpinə.
54 Taɗa wu ciɓə luu ŋga shishinəki, ca sa idənaaki, tə'i ci da əpinə ŋga
ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka maɗeenə nə nyi ka ci da i əpinə uusəra ŋga
muudinə.
55 Acii ma luu ŋga shishinəki, tantanyitə zəma nə ci. Tantanyitə sə ŋga
sanə nə idənaaki əsə.
56 Taɗa wu ciɓə luu ŋga shishinəki, ca sa idənaaki, ləɓə nə ci da nyi,
ha'ə nə nyi əsə, ləɓə nə nyi da ci.
57 Acii Daadə sləkee ka nyi. Ma ca, Əndə vii əpinə nə ci. Daciikii ɗii nyi
da i əpinə amaki əsə. Ha'ə əsə, ma əndətə ciɓə luu ŋga shishinəki, ka
upaanə nə ci əpinə daciiki.
58 Ətsə ɗii nə zəmətə jima dadagyə. Əntaa makə zəmətə shi
dzədzəshi'inuunə a agi. Acii ma təya, kə məətəgi tii. Ma əndətə agi
zəməna, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
59 Ma waɓəətsə bii Yeesu, ci agi dzəgunənə ka ənji asəkə kuvə də'wa
də Kafarənahumə bii ci ha'ə.

Waɓəətə ca vii əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə

60 Makə fii ənji nə'unə tə Yeesu sətə baabii ci, laŋə agitii bii, “Ma
dzəgunəətsa, ndalə ka shaŋə, ndalə ka liminə ŋga ənda.”
61 Taa ŋgahi pooshi ənji bagi ka Yeesu aamakii, amma kə shii ci oo'i agi
ŋgəərə ma nə tii agyanə ətsa. Wata əŋki ci ka tii, “Iitə daa, kə ɓiipaa
koonə səkə nə ətsə kwa?
62 Iitə ɗii ba nuunə maɗa nee unə Uuzənə ŋga əndə a ndərə aadəgyə
ka hatə shi ca nji dava?

6:45 6.45 Isaa. 54.13. **6:46 6.46** 1.18. **6:48 6.48-50** 6.35; Səniinə 2.17. **6:49 6.49** 6.31.
6:53 6.53-58 Mat. 26.26-28; 1 Koor. 10.16; 11.23-26. **6:56 6.56** 15.4-5. **6:62 6.62** Slənə 1.9-11.

63 Ma'yanə ŋga Əntanfə ca vii əpinə, pooshi nafalə ŋga baawəɗa ŋga
əndə shiŋkinə taa gi'u. Dagi waɓəətsə waɓi nyi koonə ci ənjə a upaa
əpiinə da Malaaɓa Ma'yanə.
64 Amma tə'i hara ənji ahadoonə ətə pooshi vii ka nyi gooŋga." Ma bii
ci ha'ə, acii daga ka 'watəginə shii ci tə ənjitə pooshi na luuvə waɓənaakii.
Kə shii ci əndətə na vii tə ci ka kəsənə əsə.
65 Ca tsakə banə, əŋki ci, "Putə ŋga ətsə ha'ə bii nyi koonə oo'i, pooshi
əndə ca shi aaɓiiki, maɗaamə Daadə kə kavə tə ci, kaa ca shi."
66 Putə ŋga ətsə ha'ə, laŋə agi ənji nə'unə tə Yeesu bwasee ka nə'unə tə
ci, təya palə satii.
67 Wata ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Ya unə əsa, ŋga'ə koonə
nə palənə səgoonə kwa?"
68 Simoonə Piita a ba ka ci, "Slandana, aaɓii wu dzəniina? Amaku nə
waɓənə ətə ca vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
69 Ma inə, kə vii inə ka hə gooŋga, kə shii inə əsə oo'i, hə nə malaaɓa
Əndətə shi dacii Əntanfə."
70 Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi ta'i tuunə unə pu'u aji bəra'i, amma ma əndə
rəŋwə ahadoonə, *Seetanə nə ci."
71 Agyanə Yahuda uuzənə ŋga Simoonə Isəkariyootə cii kəya waɓə ha'ə.
Acii ma Yahuda, taa ŋgahi rəŋwə nə ci agi lyawarənə pu'u aji bəra'i, patə
da ha'ə, ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə.

7

I Yeesu tii da ndzəkəŋushi'inəkii

1 Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinə ŋga Galili, paa ci mwayi
wiigi'inə anə hanyinə ŋga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii
rəgwa ŋga ɓələginə tə ci.
2 Ma saa'ikii, kə uugi kumənatii mbəshanə, waatoo kumənə ŋga kuvə
bəlinə.
3 Wata əŋki ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu ka ci, "Maɗuu, dzuu aanə
hanyinə ŋga Yahudiya, kaa ənji nə'unə tə hə ətə davə a nee ka uushi'iitə
cii kwa ɗaaɗa.
4 Maɗa ŋga'ə ka ənda, kaa ənjə a shii tə ci ŋga'ə, paa ci ka umbee ka
sətə cii kəya ɗaaɗa. Makə agi ɗaaɗanə nə hə uushi'iitsa, wa patənə ŋga
*duuniya a shii tə hə!"
5 Ma bii ndzəkəŋushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci gooŋga.
6 Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa
ŋgutə saa'i patə matahukii koonə.
7 Acii pooshi ənji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə ɓiipaa
nyi ka tii səka, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii
nə slənatii.
8 Ma unə, dzəmə ka kuməətsa. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə
matahu saa'ikii mashimə ka nyi."
9 Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəku'i.

Dzənə ŋga Yeesu ka kumənə ŋga kuvə bəlinə

10 Makə pyalə ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu ka kumənəkii, ca maɗə, ca
palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi paŋgəraŋə paŋgəraŋə.

6:63 6.63 3.5-8; 2 Koor. 3.6. **6:64 6.64** 13.11; 16.9. **6:67 6.67-69** Mat. 16.15-20; Mar. 1.24. **6:71 6.71** 12.4. **7:1 7.1** 5.18. **7:2 7.2** Leew. 23.33-34; Dzək. 16.13-15. **7:5 7.5** 16.9. **7:6 7.6** 2.4. **7:7 7.7** 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yooh. 3.13.

11 *Gayinə ŋga Yahudiinə a nəəhə tə ci ka ha ŋga kumənəkii, təya ləgwa, “Maanə əndətə kwa?”
12 Kə ɗaaɗii ənji matatahinə laŋə agyanəkii ahada daɓaala. Hara ənjə a ba, “Maŋga'ə əndə nə ci.” Əŋki hara ənji, “Pooshi, agi ŋusləginə nə ci də hara ənji a rəgwa.”
13 Amma pooshi əndə ca ŋgəree ka uurakii ka waɓənə agyanəkii, acii kə ŋgwali tii acii gayinatii.
14 Ma ətsə ənji agi hadahadanə ŋga kumənəkii, wata Yeesu a maɗə, ca dzəgərə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca dzəgunə ka ənja.
15 Kə ɗii ka *gayinə ŋga Yahudiinə ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənaakii, əŋki tii, “Iitə daa mbee əndənə ka uushi'inə ha'ə yoo, paa ci gi kurəŋə agi jigunyana?”
16 Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma sənə cii kya dzəgunə ka ənja, əntaa dzəgunənaaki saaki, amma dacii Əndətə sləkee ka nyi ca shi.
17 Taa wu patə ca moo slənə sətə ci Əntaŋfə a moo, ka taarapaaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka ənja, ka shiinə nə ci taa dacii Əntaŋfə ca sha, taa ŋga naaki nə cii kya waɓə.
18 Ma əndətə ca waɓə ŋga naakii na, alə ɗuunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma əndətə ca moo ɗuunuunə ka əndətə sləkee ka ca, ci nə əndə gooŋga, pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii.
19 “Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci ɗii cuuna alə rəgwa ŋga ɓələginə tə nyi.”
20 Əŋki daŋkana ka ci, “Ma hə ɗiya, tə'i uushi ca ndəərə aanəku!
21 Wu saŋə ca alə rəgwa ŋga ɓələginə tə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Kə ɗii nyi əndə'i sə ŋga hurəshishinə *uusəra ŋga əpisəka, kə ɗagi koonə patə ka sə ŋga hurəshishinə.
22 Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa agi uusəra ŋga əpisəka maa, agi ɗanə nuunə ha'ə. Shiimə əsə, əntaa Muusa 'watəgi ɗanə ha'ə, amma dzədzəshi'inuunə.
23 Yoo, maɗa kə ryaminii ənji uuzənə agi uusəra ŋga əpisəka acii ga ənjə a taŋəgi bariya ŋga Muusa, ka mi ɗii cuuna ɓəzə səkə aashiki acii mbəɗəpaa nyi də əndə uusəra ŋga əpisəka?
24 Bwaseemə ka lagi gəŋwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə gəŋwanə də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə

25 Wata əŋki hara ənji Urusaliima, “Əntaa tə əndətsə ci gayinə a moo ɓələginə nii?
26 Tsaaməmə, waatsə ka waɓənə ahada ənji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.
27 Amma ma əndətsa, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Mataɗəkii, pooshi əndə na shii taa da nii kəya shi.”
28 Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ŋgəree ka uurakii ka ləgwanə, əŋki ci, “Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? Əntaa də ŋga naaki nə shi nyi, Əndə sləkee ka nyi. Ma ca, əndə gooŋga nə ci, pooshi unə shii tə ci.

7:11 7.11 11.56. **7:13 7.13** 9.22. **7:15 7.15** Mat. 13.54; Luka 2.47. **7:16 7.16** 12.49; 14.10. **7:18 7.18** 5.41; 8.50; 12.43. **7:19 7.19** 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. **7:20 7.20** 8.48. **7:21 7.21-23** 5.9. **7:22 7.22** 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. **7:23 7.23** 5.9. **7:24 7.24** 8.15. **7:25 7.25** 5.18. **7:26 7.26** 4.25; 18.20. **7:27 7.27** 9.29. **7:28 7.28-29** 8.55; 17.8,21,25.

29 Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi əsə.”
30 Wata təya ɗa gazhi'waanə ŋga kəsənə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.
31 Amma laŋə agi daɓaala vii ka ci gooŋga, əŋki tii, “Maɗa kə shi Mataɗəkii, kadə nii kəya ɗaaɗa sə ŋga hurəshishinə palee ka ətsə ŋga əndətsə nii?”

Sləkeenə ŋga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

32 Kə fii *Farisanyinə daɓaala a ɗaaɗa matatahinə agyanə Yeesu, wata təya maɗə, tii da matakəŋwanyinə ŋga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci.
33 Wata əŋki Yeesu, “Ma'ə nyi ka ta'aveenə doonə gi'u. Ma daba'əkii, ka palənə nə nyi aaɓii Əndətə sləkee ka nyi.
34 Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə.”
35 Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə ahadatii satii, “Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vəranyinə ŋga Gərikə hatə ɗii ənji gaamə cii kəya dzə kwa? kaa ca dzə ka dzəgunənə ka ənji Gərika?
36 Acii kə bii ci, ka alənə naamə tə ci, pooshi amə na nee ka ci, pooshi amə ka mbu'unə ka hatə nii kəya ndzaanə. Mi cii kəya moo banə saŋa?”

Gəərənyinə ŋga ma'iitə ca vii əpinə

37 Ma ka muudinə ŋga uusəra ŋga kumə́ətə, waatoo maɗuunə uusəra ŋga kumənəkii, kə maɗətə Yeesu ahada daŋkana, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Taa wu patə ci meegiirənə a ɗa tə ci, wa ca shi aaɓiiki, ca shi ka sa ma'inə.
38 Makə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə, ma əndətə vii ka nyi gooŋga, ka shiginə nə gəərə ŋga ma'iitə ca vii əpinə a ədzəməkii.”
39 Ma waɓi Yeesu ətsa, agyanə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə waɓi ci. Ci nə ənji nə'unə a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ə tii ma'upaamə zəku'i, acii ma'ə Yeesu ma'upaamə ɗuunuunə dagyə.

Təəkəginə ŋga ma ŋga ənja

40 Makə fii hara ənji ahada daŋkana ca ba ha'ə, əŋki tii, “Ma əndətsa, tanyi ci nə *anabi ətə bii ənji na shi.”
41 Hara ənji əsə, əŋki tii, “Mataɗəkii nə ci!” Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Pooshi Aləmasiihu ka shinə da Galili!
42 Ma bii malaaɓa ləkaləkatə, jijinə ŋga ŋwaŋwa *Dawuda na ndzaa ka Mataɗəkii. Də Bayitilaama nə ənjə a poo tə ci əsə, waatoo vəraatə nji Dawuda davə.”
43 Acii ha'ə tə'i təəkəshinə ahada daŋkana putaakii.
44 Ŋga'ə ka hara ənji kaa təya kəsə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii.

*Ghatə vii gooŋga ŋga *gayinə ŋga Yahudiinə*

45 Wata kə ənyi soojiinə satii. Makə mbu'i tii, ləguyi limanyinə da Farisanyinə ka tii, əŋki tii, “Mi pooshi unə kira tə ci kwa?”
46 Əŋki soojiinə ka tii, “Pooshi əndə sha waɓə makə ŋga əndətsa!”
47 Wata əŋki Farisanyinə ka tii, “Kə ŋusləgi ci duunə noonə əsə kwa?

7:30 7.30 2.4; 7.44. **7:31 7.31** 2.23. **7:33 7.33-36** 8.14. **7:33 7.33** 13.33; 16.5. **7:34 7.34** 8.21; 13.36. **7:37 7.37** Leew. 23.36; Yooh. 4.10,14; Səniinə 22.17. **7:39 7.39** 14.16; 17.1. **7:40 7.40** 6.14. **7:42 7.42** Isaa. 11.1; Mika 5.1-2; Mat. 20.30-31.

48 Kə shuuna fii rəŋwə agi gayinə taa rəŋwə agi Farisanyinə a vii ka ci
gooŋga nii?
49 Ma daŋkanata, ma vii tii gooŋga, acii pooshi tii shii bariya ŋga Muusa.
Acii ha'ə tə'i naalanə agyanətii."
50 Yoo, ahadatii nə Nikoodaməsə, waatoo əndətə sha gi aaɓii Yeesu.
Wata əŋki ci ka tii,
51 "Maɗa nə'utə sətə bii bariya gaamə, pooshi amə ka lagi gəŋwanə ka
əndə, amə ma'ə mafatəmə ŋga'ə tə sətə ɗii ci."
52 Əŋki tii ka ci, "Əndə Galili nə hə əsə kwa? Buurətə ŋga'ə tə sətə
bii malaaɓa ləkaləkatə. Davə shiinəku, ma də Galili, pooshi *anabi ka
shiginə." [
53 Wata ənjə a təəkəgi satii aasii.

8

1 Yeesu a ndərə saakii aanə giŋwə ŋga Zayitunə.

Miitə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə

2 Ma pukyatə hakii tsəɗakə, kə ənyi Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə.
Ca dzə ka ndzaanə dasə ka dzəgunənə ka ənja. Patənə ŋga ənjə a dzə
aaɓiikii.
3 Wata *maliminə ŋga bariya da *Farisanyinə a kira ka ci əndə'i minə
ətə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə, təya kəŋee ka ki akəŋwaciitii patə.
4 Əŋki tii ka Yeesu, "Maləma, ma miina, kə kəshi ənji tə ki, kya aləhiinə.
5 Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə ŋga miitsa, see ɓələginə tə ki
də kaalanə də faariinə. Ya ənə, ya ha, iitə bii hə naaku agyanəkəya?"
6 Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii təɓənə tə ci, təya shii upaa sə ŋga kəsənə
də ci. Amma Yeesu a gwaŋaanə, ca naahətə uushi də ciinəkii a panə.
7 Təya dzə aakəŋwa də laagwa ka ci uushi'inə, wata ca maɗətə, əŋki ci
ka tii, "Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanə
tə ki."
8 Wata ca ənə ka gwaŋaanənə ka naahənə a panə.
9 Makə fii tii ha'ə, təya palə satii patə də rəŋwə rəŋwə. Iirə ənji 'watəgi
palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeesu ci daanəkii tii da miita.
10 Wata ca maɗətə, ca ba ka ki, "Mina, maatiinə da? Pooshi əndə
mbəɗaanə bahə vii ka hə ma'inə kwa?"
11 Əŋki ki, "Pooshi əndə ɗii Slandana." Əŋki Yeesu ka ki, "Nyi maa,
paa nyi ka vii ka hə ma'inə. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə
ma'ə."]

*Bərənə ka *duuniya nə Yeesu*

12 Yeesu a ənə ka waɓənə ka ənji, əŋki ci, "Nyi nə ɓərənə ka duuniya.
Ma əndətə ca nə'u tə nyi, paa ci ka wiinə agi təkunə, amma ka upaanə nə
ci ɓərənə ətə ca vii əpinə ka ənja."
13 Wata əŋki Farisanyinə ka ci, "Hə saaku ca seeda agyanə naaku na.
Pooshi gooŋga agi waɓənaaku."
14 Əŋki Yeesu ka tii, "Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma
gooŋga nə waɓənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə

7:50 7.50 3.1-2. **7:51 7.51** Dzək. 1.16-17; 17.6. **8:2 8.2** Mat. 26.55. **8:5 8.5** Dzək. 22.22-24. **8:6 8.6** Mat. 22.15. **8:7 8.7** Dzək. 17.7; 13.10. **8:9 8.9** Mat. 22.22. **8:11 8.11** 5.14. **8:12 8.12** 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. **8:13 8.13** 5.31-32.

nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə.
15 Agi lanə nuunə gəŋwanə makə sətə kaɗeesəkə koonə, amma ma nyi,
pooshi əndətə cii kya la ka ci.
16 Taa ka lanə nə nyi maa, gooŋga nə la gəŋwanaaki, acii əntaa nyi
daanəki ca la gəŋwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi.
17 Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, maɗa kə shigi
seedawanyinə bəra'i, maɗa uushi rəŋwə nə waɓənatii, ma sətə bii tii,
gooŋga.
18 Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee
ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki."
19 Əŋki tii ka ci, "Maanə Dəwa?" Əŋki Yeesu ka tii, "Pooshi unə shii tə
nyi taa tə Daadə. Maci kə shii unə tə nyi, kaɗa ka shiinə nuunə tə Daadə
əsə."
20 Ma waɓəətsə baabii Yeesu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə
baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənjə a ɗa viinə. Amma pooshi
ənji kəshi tə ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

21 Yeesu a ənə ka waɓənə ka tii, əŋki ci, "Ka palənə nə nyi saaki, ka
alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna məətə. Pooshi
unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə."
22 Wata əŋki *gayinə ŋga Yahudiinə, "Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə
ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya saŋə banə cii kəya moo banə oo'i, ka
ɓələginə nə ci naakii nə nii?"
23 Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi,
dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi
duuniyanə shigi nyi.
24 Ci fii unə bii nyi koonə ka məətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə.
Maɗa pooshi unə vii gooŋga oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka
məətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə."
25 Wata əŋki tii ka ci, "Wu daa nə ha?" Yeesu a ba ka tii, "Nyi nə əndətə
njii kya ba koonə daga ka 'watəginə.
26 Tə'i uushi'inə laŋə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə
gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma Əndətə sləkee ka nyi, əndə gooŋga nə ci.
Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya."
27 Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka waɓənə ka tii.
28 Wata əŋki ci ka tii, "Maɗa kə maɗee unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka
shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi
uushi cii kya ɗa də baawəɗaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka ənja.

29 Ləɓə niinə da Əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi
daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kaɗeesəkə
ka ci."
30 Makə fii ənji uushi'iitə baabii Yeesu, laŋə nə ənjitə vii ka ci gooŋga.

Dimuyinə da maviinə

31 Wata əŋki Yeesu ka ənjitə vii ka ci gooŋga, "Maɗa kə nə'utə unə
dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə.

8:14 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. **8:15 8.15** 7.24. **8:17 8.17** Dzək. 19.15. **8:18 8.18** 5.36; 1 Yooh. 5.9. **8:19 8.19** 5.18; 16.3. **8:20 8.20** 2.4. **8:21 8.21** 8.14. **8:23 8.23** 3.31. **8:24 8.24** 13.19. **8:28 8.28** 3.14; 4.34; 5.18. **8:30 8.30** 2.23. **8:31 8.31** 14.15; 15.8.

32 Ka shiinə nuunə gooŋga. Gooŋgakii əsə na kavə tuunə ka ndzaanə
ka dimuyinə.”
33 Əŋki tii ka ci, “Ma inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha
ɗii mavaanə ka əndə shaŋə. Mi saŋə ɗii cii kwa moo banə oo'i, ka upaanə
niinə ndzaanə ka dimuyina?”
34 Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi
'waslyakəənə, mava ŋga 'waslyakəənə nə ci ətsa.
35 Ma mava, paa ci ndzaanə ka ŋga ənji yikii ha'ə uudənə əpinaakii.
Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci ŋga yikii ha'ə uudənə əpinaakii.
36 Maɗa kə kavə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə,
ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi.
37 Kə shii nyi jijinyinə ŋga Ibərahiima nuunə. Amma wanuunə ka moo
ɓələginə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki.
38 Ma nyi, agyanə sətə ɓaarii Daadə ka nyi cii kya waɓə. Amma ma unə,
sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə.”
39 Əŋki tii ka ci, “Ibərahiima nə dəsəniinə.”
Əŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevənə ŋga Ibərahiima nuunə tanyi, kaɗa
sətə njii kəya slənə cuuna slənə.
40 Ma nyi, gooŋgatə fii nyi acii Əntaŋfə cii kya ba koonə. Amma
wanuunə ka moo ɓələginə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha ɗii ha'ə makə
ətsa!
41 Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə.” Wata əŋki tii ka ci,
“Ma ina, Əntaŋfə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyaŋə. Əntaa mazaguyinə
niinə.”
42 Əŋki Yeesu ka tii, “Maci Əntaŋfə nə Dəsənuunə tanyi, kaɗa ka uuɗənə
nuunə tə nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də
baawəɗaaki saaki, amma ci sləkee ka nyi.
43 Mi pooshi unə agi paaratəginə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma ɗii
ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə waɓənaaki.
44 Ma unə, manjeevənə ŋga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u
sətə ci dəsənuunə a moo kaɗeesəkə koonə əsə. Maɓəələhiinə nə ci daga
ka 'watəginə, paa ci sha slənyi gooŋgaanə, acii pooshi gooŋga ashikii.
Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə ŋga jirakənaakii, acii majirakə nə ci,
mapoo tə patənə ŋga jirakənə.
45 Amma ma nyi, gooŋga cii kya ba, ci ɗii pooshi unə vii ka nyi gooŋga.
46 Wu saŋə agyuunə ca ɓaarii oo'i, kə ɗii nyi 'waslyakəəna? Makə
gooŋga waɓi nyi koonə, mi ɗii pooshi unə agi vii ka nyi gooŋga?
47 Ma əndə ŋga Əntaŋfə, waɓənə ŋga Əntaŋfə cii kəya luuvə. Ma unə,
əntaa ənji ŋga Əntaŋfə nuunə, ci ɗii pooshi unə agi luuvənə əsə.”

Yeesu tii da Ibərahiima

48 Wata *gayinə ŋga Yahudiinə a jikə ka Yeesu, əŋki tii, “Makə bii inə,
ma hə, əndə *Samariya nə hə, əndə ginaaja, əntaa gooŋga bii inə kwa?”
49 Əŋki Yeesu ka tii, “Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi ɗuunətənə nə
nyi tə Daadə, amma ma unə, pooshi unə agi ɗuunətənə tə nyi.
50 Ma nyi, pooshi nyi agi alə ɗuunətənə goonə tə nyi, amma tə'i əndə
ca alə ka nyi. Aashiki aashiki cii kəya la gəŋwanə əsə.

8:33 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34 8.34** Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35 8.35** Shig. 21.2. **8:36 8.36** Gal. 5.1. **8:37 8.37** 5.18. **8:39 8.39** 8.33. **8:41 8.41** Dzək. 32.6; Isaa. 63.16. **8:42 8.42** 1 Yooh. 5.1. **8:44 8.44** 'Wat. 3.1-5; 1 Yooh. 2.4; 3.8. **8:46 8.46** 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yooh. 3.5. **8:47 8.47** 10.27; 18.37. **8:48 8.48** 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22. **8:50 8.50** 7.18.

51 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə nə'utə dzəgunənaaki, paa ci
ka əntənə shaŋə.”
52 Əŋki tii ka ci, “Ma ənə ɗii əna, kə shii inə tanyi, tə'i ginaaji ashiku.
Kə əntəgi Ibərahiima, kə məətəgi anabiinə əsə, amma wahənə ka banə,
taa wu patə nə'utə dzəgunənaaku, paa ci ka əntənə shaŋə.
53 Ma dəsəniinə Ibərahiima, kə əntəgi ci. Ma nə hə ka banə, kə palee hə
ka Ibərahiima kwa? Kə məətəgi anabiinə əsə. Wu saŋə nə hə naakwa?”
54 Əŋki Yeesu ka tii, “Maci ɗuunətənə cii kya ɗuunətə naaki na, kaɗa
ka ndzaanə ka uushi zaɓə. Ma əndətə ca ɗuunətə tə nyi, ci nə Daadə,
əndətə bii unə ci nə Əntaŋfə goonə.
55 Pooshi unə shii tə ci, amma ma nyi, kə shii nyi tə ci. Maci ma bii nyi
mashiimə nyi tə ci, kaɗa majirakə nə nyi makə noonə. Amma kə shii nyi
tə ci, agi nə'utənə nə nyi waɓənaakii əsə.
56 Ma dəsənuunə Ibərahiima, kə ɗii ci mooɗasəkə oo'i, ka neenə nə ci
ka shinaaki. Kə nee ci boo, kə ɗii ci mooɗasəkə əsə.”
57 Wata əŋki tii ka ci, “Wiitsə paa hə mbu'i taa fəzə tufə pu'unə! Iitiitə
saŋə mbee hə ka neenə ka Ibərahiima?”
58 Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i nyi taabu'u pwayi
ənji tə Ibərahiima.”
59 Makə fii tii ha'ə, wata təya ɗəmə faariinə kaa təya kaala tə ci, amma
wata Yeesu a rarə'igi ahada ənja, ca dəməgi saakii asəkə yi ŋga Əntaŋfə.

9

Mbəɗəpaanə ŋga Yeesu də əndətə pwayi ənji tə ci moorəfəkii

1 Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə, wata ca lapaa muurəfa. Ma ca, daga poonə
tə ci nə ci moorəfəkii.
2 Wata lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maləma, ya əndətsə pwayi
ənji tə ci moorəfəkəya, wu saŋə ɗii 'waslyakəəna? Ci saŋə nii, anii ənjitə
pwayi tə ca?”
3 Yeesu a ba ka tii, “Ma uurəfənaakii, əntaa putə ŋga 'waslyakəənaakii
taa ŋga ənjitə pwayi tə ci. Ma ɗii ci moorəfəkii, kaa ənjə a shii neenə ka
ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə ca slənə ashikii.
4 Ma amə, makə ɗii ci doosərə, tyasə see a ɗaamə slənə ŋga Əndətə
sləkee ka nyi. Maɗa kə shi vəɗa, pooshi əndə ca slənə.
5 Ma nyi ma'ə a duuniya, ɓərənə ka duuniya nə nyi.”
6 Makə bagi Yeesu ha'ə, wata ca gwaŋaanə, ca tifəvə giirənə aa panə,
ca hwaɗətə də hanyinə, ca ŋgərə, ca lərəɓəvə aagi muurəfəta,
7 ca ba ka muurəfəta, “Duu aama ma'inə ŋga Siiloomə, ha yiɓəgi ginəku
davə.” (Ma Siiloomə, makə bana, ‘Sləkeenə’). Wata əndətə a palə, ca dzə
ka yiɓəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzə də nee ka ha.
8 Ma guvayinaakii da patənə ŋga ənjitə sha nee ka ci ca kədii, kə laaguyi
tii ahadatii, əŋki tii, “Əntaa əndətsə izee ka ndzaanə ka kədiinə ətsə nii?”

9 Əŋki hara ənji, “Ci ətsa.” Amma əŋki hara ənji, “Pooshi, əntaa ci ətsa,
pushashinə pushashi tii.” Wata əŋki əndəkii ci saakii, “Nyi ənа.”
10 Wata təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Iitə ɗii daa cii kwa nee ka ha
əndzə'ya?”

8:51 8.51 5.24. **8:53 8.53** 4.12. **8:55 8.55** 4.34; 7.28-29. **8:58 8.58** 1.1; 17.5. **8:59 8.59** 10.31. **9:2 9.2** Shig. 20.5; Əzaki. 18.20; Luka 13.2,4. **9:3 9.3** 11.4. **9:4 9.4** 5.17. **9:5 9.5** 8.12. **9:6 9.6** Mar. 8.23. **9:8 9.8** Slənə 3.10.

11 Əŋki ci ka tii, “Əndətə ɗii ləməkii Yeesu hwaɗətə hanyinə; ca lərəɓəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzə ka yiɓəgi ginəki agi ma'inə ŋga Siiloomə. Wata nya palə, pii makə yiɓəgi nyi, wata nya nee ka ha.”
12 Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maana?” Ca ba ka tii, “Mashiimə nyi.”

*Ləgwanə ŋga *Farisanyinə ama əndətə taa iitə ɗii upaa ci neenə ka ha*

13 Wata təya ŋgərə tə əndətə nji moorəfəkii, təya kərə tə ci aaɓii Farisanyinə.
14 Ma uusəratə hwaɗətə Yeesu hanyinə, ca wunəgi də ginə ŋga muurəfətə, *uusəra ŋga əpisəka.
15 Wata Farisanyinə a ənə ka ləgwanə ka əndətə taa iitə ɗii upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, “Hanyinə hwaɗətə ci, ca lərəɓəvə aagiki, nya yiɓəgi ginəki, wanyinə ka neenə ka ha əndzə'i ənə.”
16 Wata əŋki hara Farisanyinə, “Ma əndətsa, əntaa dacii Əntaŋfə shi ci, acii paa ci agi nə'utə bariya ŋga uusəra ŋga əpisəka.” Amma əŋki hara ənji natii, “Iitiitə daa mbeenə ma'waslyakə əndə ka slənə tsarə ŋga hurəshishiitsa?” Kə ɗii təəkənə ŋga ma ahadatii.
17 Wata təya ənə ka ləgwanə ka əndətə nji moorəfəkii, əŋki tii, “Makə kə bii hə, kə wunəgi ci ka hə ginəku, wu nə ci banəkwa?” Ca ba ka tii, “Ma ca, *anabi nə ci.”
18 Amma pooshi Yahudiinə luuvə oo'i, moorəfəkii shi ca nji, see də makə 'wii tii tə ənjitə pwayi tə ci.
19 Təya ləgwa ka tii, əŋki tii, “Ya əndətsa, uuzənə goonə nii? Ma bii unə, moorəfəkii pwayi unə tə ci. Iitə ɗii cii kəya nee ka ha?”
20 Wata təya ba ka tii, “Kə shii inə uuzənə geenə ətsa, moorəfəkii pwayi inə tə ci əsə.
21 Amma taa iitə ɗii cii kəya nee ka ha ŋga ənəna, pooshi inə shii. Pooshi inə shii əndətə wunəgi ka ci ginəkii əsə. Ləgwamə amakii. Amə matanə nə ca, ka mbeenə nə ci ka batənə koona ci saakii.”
22 Ma waɓi tii ha'ə, ŋgwalii tii acii *gayinə ŋga Yahudiinə, acii ma Yahudiinə, kə bii tii oo'i, taa wu patə bii, Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə nə Yeesu, ka laakəginə nə ənji tə ci asəkə *kuvə də'wa.
23 Ci ɗii bii tii, matanə nə ci, ləgwamə amakii.
24 Wata Farisanyinə a ənə ka 'wanə ka bəra'inə tə əndətə nji moorəfəkii, təya ba ka ci, əŋki tii, “Waɓuu keenə ahadoonə da Əntaŋfə tə sətə ɗii. Ma inə, kə shii inə, ma əndətsa, ma'waslyakə əndə nə ci.”
25 Ca ba ka tii, “Taɗa ma'waslyakə əndə nə ci, paa nyi shii. Uushi rəŋwə shii nyi, ma ŋga ŋukə, moorəfəkii nji nyi, amma wanyinə ka neenə ka ha ŋga ənа.”
26 Wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Iitə saŋə ɗii ca? Iitə ɗii ci wunəgi ci ka hə ginəkwa?”
27 Əŋki ci ka tii, “Kə bagi nyi koonə kə dzəgi, amma kə təkuree unə ka luuvənə. Ka mi ɗii cuuna ənə ka ləgwana? Mbu'u ŋga'ə koonə noonə nə ndzaanə ka lyawarənaakii kwa?”
28 Wata təya wazə agyanəkii, əŋki tii ka ci, “Hə nə *lawarə ŋga əndətsa, amma ma inə, lyawarənə ŋga Muusa niinə.
29 Ma Muusa, kə shii inə kə waɓi Əntaŋfə ka ci, amma ma əndətsa, taa hatə shi ci davə mashiimiinə!”

9:14 9.14 5.9. **9:16 9.16** 7.43; 9.33; 10.19. **9:17 9.17** 4.19. **9:22 9.22** 7.13; 12.42; 19.38; 20.19. **9:29 9.29** 7.27; 8.14.

30 Əŋki əndəta, “Una! kə ɗii sənə ka sə ŋga hurəshishinə! Iitə ɗii daa
mashiimuunə hatə shi ci dava? Yoo, waanə kə wunəgi ginəkya?
31 Kə shii amə oo'i, ma Əntaŋfə, paa ci ka fanə tə ma'waslyakə ənda, see
tə ənjitə ca fa tə ci, təya slənə sətə cii kəya moo.
32 Makə tagii Əntaŋfə duuniya dəŋə ka əndzə'i, pooshi əndə sha fii kə
wunəgi ənji ginə ŋga muurəfa.
33 Maci ma əndətsa, əntaa dacii Əntaŋfə shi ca, kaɗa pooshi uushi cii
kəya mbee ka ɗanə.”
34 Əŋki tii ka ci, “Agi 'waslyakəənə pwayi ənji tə hə, agikii girə hə əsə,
amma wahənə ka moo dzəgunənə keenə nii?” Wata təya laakəgi tə ci
asəkə kuvə də'wa.

Tantanyitə ginə

35 Makə fii Yeesu, kə lyaakagi ənji tə əndətə asəkə kuvə də'wa, ca alətə
tə əndəta, ca ləgwa ka ci, əŋki ci, “Kə vii hə gooŋga ka Uuzənə ŋga əndə
kwa?”
36 Əŋki əndəta, “Wu nə ci daa, Daada? Bawə ka nyi, kaa nya shii vii ka
ci gooŋga.”
37 Yeesu a ba ka ci, “Kə nee hə ka ci. Ci ca waɓə da hə əndzə'i.”
38 Əŋki əndətə ka Yeesu, “'Ya'ə Slandana, kə vii nyi ka hə gooŋga.” Wata
ca gərə'waanə akəŋwacii Yeesu.
39 Əŋki Yeesu, “Ma shi nyi aasəkə duuniyana, ka ɗa gəŋwanə, kaa
muurəfinə a mbee ka neenə, ma ənjitə da ginə əsə, təya uurəfəgi.”
40 Tə'i hara Farisanyinə aɓiikii fii ca ba ha'ə. Wata əŋki tii ka ci, “Kə
ndzaa ci muurəfinə niinə ətsə kwa?”
41 Yeesu a ba ka tii, “Maci muurəfinə nuunə, kaɗa pooshi 'waslyakəənə
ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i
'waslyakəənə ashuunə.”

10

Misaali də magəra

1 Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə
aasəkə kuvə bagiinə,* maɗa əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa
əndə ɗa maabə nə ci ətsa.
2 Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra ŋga bagiinə.
3 Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə
bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə.
4 Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də
nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii.
5 Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciikii,
acii pooshi tii shii uura ŋga hara ənja.”
6 Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də
sətə cii kəya moo banə.

Ŋunyi magəra nə Yeesu

7 Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə,
ma nyi, makə makuvə ŋga bagiinə nə nyi.

9:31 9.31 Jab. 66.18; Waɓ. 15.29; Isaa. 1.15. **9:33 9.33** 3.2. **9:34 9.34** 9.2. **9:37 9.37** 4.26.
9:39 9.39 5.22. **9:40 9.40** Mat. 15.14; 23.26. **9:41 9.41** 15.22. * **10:1 10.1** Ma kuvə bagiinə
ŋga ənji Isərayiila, aba'ə vəranə ci təya ɗa makə gwamə ŋga liinə. **10:4 10.4** 10.27; Səniinə
14.4. **10:6 10.6** 16.25.

8 Patənə ŋga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji ɗa maabə
nə tii, pooshi bagiinə fii tə tii.
9 Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi daɓiiki, ka upaanə nə ci
luupaanə. Ka gimagərənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kaɗeesəkə
ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə.
10 Ma shinə ŋga mahəra, kaa ca shii hərənə, ca ɓələgi slanda uushi, ca
saawee ka səkii. Ma shi nyi, kaa ənjə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə
ŋga əpiitə dəɓee təya upaa ka shaŋə.
11 “Ma nyi, ŋunyi magəra nə nyi. Ma ŋunyi magəra, matasəkakii nə ci
ka əntəginə ka putə ŋga bagiinə. †
12 Ma magəra zala, əntaa naakii nə bagiinə. Maɗa kə nee ci ka
furətsoofa ca shi aagi bagiinə, ka bwaseenə nə ci ka tii, ca huyi saakii.
Wata furətsoofa a kəəsə bagiinə, ca taakee ka tii.
13 Ma huyipaa magəratə saakii, acii əntaa naakii nə bagiinə. Pa ca ka
nəkii ka tii shaŋə.
14-15 Nyi nə ŋunyi magəra. Makə sətə shii Daadə tə nyi, nya shii tə ci,
ha'ə əsə shii nyi tə bagiinaaki, təya shii tə nyi. Matasəkakii nə nyi ka
əntənə ka putatii.
16 Tə'i hara bagiinaaki ətə pooshi asəkə kuva. Ma təya, tyasə see a
aalyatə nyi tə tii aasəkə kuva əsə. Ka fatənə nə tii uuraki, təya ndzaa
ahada harakii, magəra rəŋwə a gəra tə tii.
17 “Putə ŋga ətsə ha'ə uu'i Daadə tə nyi, acii matasəkakii nə nyi ka vigi
əpinaaki, aa nya shii ənənə ka luunə saaki.
18 Pooshi əndə ŋgərəgi əpinaaki, nyi saaki mwayi viginə. Tə'i nyi da
baawəɗa ŋga viginə, tə'i nyi da baawəɗa ŋga ənənə ka ŋgərətənə əsə.
Ətsə nə sətə kavə Daadə tə nyi ka ɗanə!”
19 Putə ŋga waɓəətsə əsə, kə shigi təəkəshinə ahada Yahudiinə.
20 Laŋə ahadatii bii, “Əndə ginaaji nə əndətsa, maba nə ci. Ka mi cuuna
fa sətsə cii kəya ba koona?”
21 Amma kə bii hara ənji, “Ma əndətə da i ginaaji ashikii, paa ci ka
waɓənə makə ətsa. Iitiitə saŋə mbeenə ginaaji ka wunəgi ginə ŋga
muurəfa?”

Kaareenə ŋga ənji ka Yeesu

22 Ma ətsə də məgəviinə, kə mbu'ya kumənə ŋga buurətənə də uusəratə
ənyi ənji ka haɗatəginə də *yi ŋga Əntaŋfə də Urusaliima əsə.
23 Yeesu a wiigi'i atsaa malaɓa ŋga Sulayimaanu asəkə yi ŋga Əntaŋfə.
24 Wata ənjə a dzatə də nə aɓiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Ca'ə guci
ndzaaniinə ka gəranə a maku, kaa ha ba keenə taa wu nə hə kwa? Bagi
keenə paŋgəraŋə, hə nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə nii?”
25 Yeesu a ba ka tii, “Kə bagi nyi koonə daga ŋukə, amma pooshi unə
luuvə. Ma uushi'iinə cii kya slənə də baawəɗa ŋga Daadə, ci ca waɓə ka
madəɓa maki.
26 Amma ma unə, pooshi unə vii ka nyi gooŋga, acii əntaa bagiinaaki
nuunə.

10:8 10.8 Irim. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. **10:9 10.9** 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14. † **10:11 10.11** magəra: Jab. 23.1; Əzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibər. 13.20; Səniinə 7.17; əntəginə ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yooh. 3.16. **10:12 10.12** Slənə 20.29. **10:14-15 10.14** 10.27; 2 Tim. 2.19. **10:16 10.16** 11.52; Isaa. 56.8; Əzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. **10:17 10.17** 3.35; 5.18. **10:18 10.18** 4.34. **10:19 10.19** 9.16. **10:20 10.20** 8.48. **10:23 10.23** Slənə 3.11. **10:24 10.24** Luka 22.67. **10:25 10.25** 5.36. **10:26 10.26** 16.9.

27 Ma bagiinaaki, agi fanə nə tii uuraki, kə shii nyi tə tii, təya nə'u tə nyi əsə.
28 Ka viinə nə nyi ka tii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə shaŋə, pooshi əndə luutənə tə tii aciiki.
29 Ma Daadə ətə vii tə tii ka nyi, kə palee ci ka patənə ŋga uushi'inə. Pooshi əndə luutənə tə tii acii Daadə.
30 Ma inə da Daadə, uushi rəŋwə niinə."
31 Makə fii ənji waɓi Yeesu ha'ə, wata təya fəɗə faariinə kaa təya kaala tə ci.
32 Əŋki ci ka tii, "Ŋunyi uushi'inə laŋə slənyii akəŋwacii unə. Ma uushi'iitsa, Daadə vii ka nyi baawəɗa ŋga ɗanə. Putə ŋga ŋgutə rəŋwə agi uushi'iitsə ɗii cuuna moo kaalanə tə nya?"
33 Əŋki tii ka ci, "Əntaa putə ŋga ŋunyi slənənyinaaku ciina moo kaalanə tə hə, amma putə ŋga bərapaanaaku tə Əntaŋfə. Əndə shiŋkinə nə hə tanə, amma wahənə ka moo geeginə ka naaku nə makə Əntaŋfə!"
34 Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ŋga bariya goonə oo'i, ma bii Əntaŋfə, ma unə, əntaŋfənyinə nuunə.
35 Yoo, kə shii amə oo'i, ma sətə bii malaaɓa ləkaləkatə, gooŋga ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntaŋfə ka ənjitə luuvə waɓənaakii oo'i əntaŋfənyinə nə təya,
36 iitə ɗii ba nuunə, agi waɓənə nə nyi bwayakii aashi Əntaŋfə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə nya? Acii ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkee ka nyi aasəkə duuniya.
37 Maɗa pooshi nyi agi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi gooŋga.
38 Amma makə agi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa ŋgahi pooshi unə vii ka nyi gooŋga, kə dəɓee una vii gooŋga ka slənənyinaaki, koona shii mbee ka paaratəginə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi."
39 Makə fii tii waɓi ci ha'ə, wata təya ənə ka ɗa gazhi'waanə ŋga kəsənə tə ci, amma wata ca itəgi saakii ahada ənja.
40 Ca ənə ka taŋəginə aataŋəgi gəərə ŋga Urədunə, hatə nji Yoohana a ɗa bapətisəma ka ənja. Ca ndzaa davə.
41 Ənji laŋə gi aaɓiikii. Əŋki tii ahadatii, "Ma Yoohana, pooshi ci ɗii sə ŋga hurəshishinə, amma patənə ŋga sətə baabii ci agyanə əndətsa, gooŋga."
42 Ənji laŋə əsə vii ka ci gooŋga gatə.

11

Əntənə ŋga Lazarusə

1 Tə'i əndə'i əndə ɗii ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vəranə ŋga Bayitaniya nə ci. Davə də vəra nə ci tii da cikəŋushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marətа.
2 Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədya ŋga malaŋə kwaɓa aaba'ə səɗə Yeesu, kya taaɗəgi də shiŋkinə ŋga nətə. Ndzəkəŋuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə.
3 Wata cikəŋushi'iitə bəra'i a sləkee ka waɓənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kaɗashinaaku."

10:27 10.27 8.47; 10.3,14. **10:28 10.28** 5.24; 6.39. **10:30 10.30** 5.18; 17.21. **10:31 10.31** 11.8. **10:33 10.33** Leew. 24.16; Mat. 26.65. **10:34 10.34** Jab. 82.6. **10:36 10.36** 1.34. **10:38 10.38** 10.25. **10:39 10.39** 7.30; 8.20. **10:40 10.40** 1.28. **10:41 10.41** 1.29-34; 3.27-28. **10:42 10.42** 2.23. **11:1 11.1-2** 12.1-3; Luka 10.38-39. **11:3 11.3** 11.36.

4 Makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci, “Ma muudinə ŋga gwakənə ŋga
Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakəətsa, ka vii də ɗuunuunə
ka Əntaŋfə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə a upaa ɗuunuunə.”
5 Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəŋuci ba'ə Lazarusə.
6 Patə da ha'ə, makə fii ci habara ŋga gwakənaakii, kə baa ci bəra'i
zəku'i.
7 Ma daba'əkii wata əŋki ci ka lyawarənaakii, “Ənaamə aa Yahudiya.”
8 Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi
ənjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə
nii?”
9 Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i agi ka uusəra. Taa
wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulanə, acii agi ɓərənə nə uusəra ka ci
a rəgwa.
10 Amma maɗa kə wii ci davəɗə, ka kulanə nə ci acii pooshi ɓərənə
aciikii.”
11 Makə bagi Yeesu ətsa, ca tsakə waɓənə, əŋki ci, “Ma guvaamə
Lazarusə, kə kulii ci aa ŋunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka maɗeenə ka
ci.”
12 Əŋki lyawarənaakii ka ci, “Slandana, maɗa ka ŋunyinə nə ci, ka
mbəɗənə nə ci.”
13 Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əŋki Lazarusə, amma ma nə
tii ka nəhənə, ŋunyinə saakii cifə ci.
14 Wata Yeesu a bagi ka tii paŋgəraŋə, əŋki ci, “Ma Lazarusə, kə əŋki ci.
15 Amma kə ɗii nyi mooɗasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi aɓiikii,
koona shii vii gooŋga ka nyi. Dzaamə aahakii.”
16 Tooma ətə ci ənjə a 'wa tə ci “Huyirənə” a ba ka hara *lyawarənə
makə ci, “Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!” *

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka ənja

17 Mbu'unə ŋga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə
ənfwaɗə makə ŋgəɗəgi ənji tə ci.
18 Ma vəranə ŋga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomeeta makkə ahadatii
da Urusaliima.
19 Laŋə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marəta tii da
Mariyaama putə ŋga əntənə ŋga ndzəkəŋushi'inətii.
20 Makə fii Marəta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka
guŋyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii.
21 Gəŋunatə da ci, wata əŋki ki ka ci, “Slandana, maci ganə nji hə ɗii,
kaɗa pooshi ndzəkəŋunəki əŋki!
22 Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka ɗanə nə Əntaŋfə ka hə taa mi patə
kədii hə aciikii.”
23 Əŋki Yeesu ka ki, “Ka maɗənə nə ndzəkəŋu da i əpinə.”
24 Əŋki ki ka ci, “Kə shii nyi, ka maɗənə nə ci da i əpinə uusəra ŋga
muudinə ŋga duuniya.”
25 Əŋki Yeesu ka ki, “Nyi nə əndə maɗeenə ka ənjə a gu'u, nyi nə əndə
vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi gooŋga, ka upaanə nə ci əpinə
taa kə əŋki ci.
26 Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi gooŋga, paa ci ka əntənə
shaŋə. Kə vii hə gooŋga oo'i, ka ɗanə ha'ə kwa?”

11:4 11.4 9.3; 17.1. **11:8 11.8** 8.59; 10.31. **11:9 11.9-10** 8.12; 12.35-36. **11:11 11.11** Mat. 9.24. * **11:16 11.16** Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. **11:21 11.21** 11.32. **11:24 11.24** 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. **11:25 11.25** 5.21,24; 8.51.

27 Əŋki ki ka ci, “Awa Slandana. Kə vii nyi gooŋga oo'i, hə nə Mataɗəkii,
Uuzənə ŋga Əntaŋfə ətə bii Əntaŋfə kadə na shi aa duuniya.”

Tuunə ŋga Yeesu

28 Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka
'waginə tə Mariyaama cikəŋuci aa taŋgala, əŋki ki ka ki, “Kə shi Maləma,
agi ləgwanə nə ci tə hə.”
29 Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya maɗə, kya palə də kwasənə ka
dzənə ka lanə tə ci.
30 Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka
hatə lii Marəta tə ci.
31 Əŋjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii maɗətə ki,
kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aanə
gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.
32 Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə ɗii Yeesu davə. Makə nee ki ka ci,
wata kya kulagi atsaa səɗəkii, əŋki ki, “Slandana, maci ganə nji hə, kaɗa
pooshi ndzəkəŋunəki əŋki.”
33 Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara
ənjitə aɓitə a tuu əsə, kə kulii aasəkəkii ka shaŋə.
34 Ca ləgwa ka tii, əŋki ci, “Da saŋə ŋgəɗəgyuunə tə ca?” Əŋki tii ka ci,
“Shiwa nda nee Slandana.”
35 Kə kiwə Yeesu əsə.
36 Wata əŋki ənji, “Neemə makə sətə uu'i ci tə ci.”
37 Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Kə mbee ci ka wunəgi ginə ŋga
muurəfinə. Aa mi ɗii paa ci təŋagi tə Lazarusə ka əntəna?”

Ənənə ka maɗeenə ka Lazarusə da i əpinə

38 Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə
gu'ukii. Ma gu'ukəya, ɓurəha da i faara amakii.
39 Əŋki Yeesu ka tii, “Ŋgərəgimə faaratsə amakii.” Əŋki Marəta cikəŋuci
mantə əndətsa, “Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwaɗə
ənə makə ŋgəɗəgi ənji!”
40 Əŋki Yeesu ka ki, “Paa nyi bii ka hə oo'i, maɗa vii hə gooŋga, ka neenə
nə hə ka ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə kwa?”
41 Wata təya ŋgərəgi faarakii. Yeesu a tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daada,
kə kuyirii nyi tə hə acii agi fanə nə hə tə nyi.
42 Ma nyi, kə shii nyi, agi fanə nə hə tə nyi taa guci patə. Amma ma
cii kya ba ənə, ka putə ŋga ənjinə ganə, kaa təya shii vii gooŋga oo'i, hə
sləkee ka nyi.”
43 Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca maɗee ka uurakii ka 'wanə, əŋki
ci, “Lazarusə gimagi!”
44 Wata ca gimagi. Mafuuɗəkii nə ciinəkii da səɗəkii patə da i dara wa
agikii. Əŋki Yeesu ka tii, “Pərəgimə tə ci, kaa ca mbee ka wiinə.”

*Ɗa *mətərəkinə agyanə Yeesu*
(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

45 Ma ənjitə shi ka nəhəpaanə tə Mariyaama, kə nee tii ka sətə ɗii Yeesu,
laŋə ahadatii vii ka ci gooŋga əsə.
46 Amma ma hara ənji, kə ənyi tii aaɓii *Farisanyinə, təya dzə ka ba ka
tii sətə ɗii Yeesu.

11:27 11.27 1.34; 4.25. **11:32 11.32** 11.21. **11:35 11.35** Luka 19.41. **11:37 11.37** 9.6. **11:38 11.38** 20.1; Mat. 27.60. **11:42 11.42** 12.30. **11:44 11.44** 20.6-7. **11:45 11.45** 2.23.

47 Wata Farisanyinə da madiigərə limanyinə a ɗa mətərəkinə, əŋki tii, “Iitə ɗanaama? Tsaaməmə ka sə ŋga hurəshishiitsə ci əndətsə a ɗaaɗa!
48 Maɗa kə bwasee amə ka ci ca ɗaaɗa ha'ə, ka viinə nə patənə ŋga
əŋji ka ci gooŋga. Maɗa kə fii gayinə ŋga əŋji Rooma əsə, ka shinə nə tii,
təya waalagi yi ŋga Əntaŋfə gaamə, təya saawee ka hanyinə gaamə!”
49 Tə'i əndə'i əndə agitii ɗii ləməkii Kayafasə, ci nə gawə ŋga limanyinə
agi ətə fəza. Əŋki ci ka tii, “Ya saŋə mabiinə nuunə kwa?
50 Pooshi unə paaratəgi oo'i, gəɗə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga
əŋji patə, acii zamaginə də patənə ŋga hanyinə kwa?”
51 Weewee ma sətə cii kəya ba, əntaa ŋga ənfunəkii, amma makə ɗii ci
ka gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza, anabaakwaanə cii kəya ɗa oo'i, ka
əntənə nə Yeesu ka putə ŋga *Yahudiinə.
52 Əntaa wata ŋga Yahudiinə tanə, amma ka putə ŋga əŋji ŋga Əntaŋfə
taa da patə, kaa təya ndzaanə ka ədzəmə rəŋwə.
53 Uusərakii 'watəgi *gayinə ŋga Yahudiinə alə rəgwa ŋga ɓələnə tə
Yeesu.
54 Acii ha'ə, ma Yeesu, paa ci ənyi ka wiinə paŋgəraŋə ma'ə anə hanyinə
ŋga Yahudiya, amma ca maɗə, ca palə saakii ka əndə'i ha kədəhə da
bilinə, waatoo əndə'i vəranə ətə ci ənjə a 'wa Ifərami. Davə ndzaa tii da
lyawarənaakii.
55 Mbəshanə ŋga kumənə ŋga Pasəka, kə ma'i əŋji laŋə anə hanyinatii,
təya palə aa Urusaliima ka laaɓagi natii na, taabu'u mbu'yanə kumənəkii.

56 Təya dzə də alənə tə Yeesu. Ma təya dza də nə asəkə yi ŋga Əntaŋfə
əsə, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, “Iitə nee unə noona? Weewee paa ci
ka shinə ka kuməəna, anii ka shinə nə ca?”
57 Ma ləguyi tii ha'ə, acii kə baabagi madiigərə limanyinə da Farisanyinə
oo'i, taa wu patə shii hatə ɗii Yeesu davə, wa ca shi ka banə, kaa ənjə a
shii dzənə ka kəsənə tə ci.

12

Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya
(Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9)

1 Ma ətsə mbəɗaanə baanə kuwa kaa ənjə a ɗa kumənə ŋga *Pasəka,
kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vəranə ŋga Lazarusə əndətə shi ca maɗee ka
ci agi maməətə ənja.
2 Makə mbu'i ci aadəvə, kə jigə əŋji ka ci zəmə ŋga kədəwanə. Ma
Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəŋwə nə ci agi
ənjitə ndzaanə ka ha rəŋwə da Yeesu.
3 Wata Mariyaama a ŋgərə əbwə urədya. Ma urəditsa, ŋga malaŋə
kwaɓa acii də ba ŋga “narədi” dii ənji. Kya əjivə aaba'ə səɗə Yeesu, kya
taaɗəgi də shiŋkinə ŋga nətə. Wata mədədəranə ŋga urədyakii a nagi
yikii də zənənə.
4 Tə'i əndə'i lawarə ŋga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ətə ma
uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci,
5 “Maci ɗərəmaginə ci ənjə a ɗərəmagi də urəditsa, kaɗa ka ɗanə nə
kwaɓakii *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə.”

11:47 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5; Slənə 4.16. **11:49 11.49-50** 18.14. **11:52 11.52** 10.16. **11:53 11.53** 5.18. **11:54 11.54** 5.13; 7.1. **11:55 11.55** 2.13; Ɓaan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. **11:56 11.56** 7.11. **12:1 12.1-3** 11.1-2. **12:2 12.2** Luka 10.40. **12:3 12.3** Luka 7.37-38. **12:4 12.4** Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2. **12:5 12.5** Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16.

6 Ma bii ci ətsə ha'ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghiinə, amma
acii ɗii ci ka mahəra, makə ɗii ci, ci ca nəhə mbuurə kwaɓatii, ka tanə
nə ci, ca tsakə də naakii na.
7 Amma əŋki Yeesu, “Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra
ŋga ŋgəɗənə tə nyi.
8 Ma maaghiinə, taa guci patə nə tii aɓii unə, amma ma nyi, pooshi amə
ka ndzaanə doonə taa guci.”

Da mətərəkinə agyanə Lazarusə

9 Makə fii daŋkana oo'i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə.
Əntaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə maɗee
Yeesu agi maməətə ənja.
10 Wata madiigərə limanyinə a ɗa rəgwa ŋga ɓələginə tə Lazarusə əsə.
11 Acii da tsa uurakii shigi kaareenə ŋga hara *Yahudiinə laŋə ka tii,
təya vii gooŋga ka Yeesu.

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima (Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40)

12 Pukyatə hakii, ma daŋkanatə shi ka kumənə ŋga Pasəka, kə fii tii
oo'i, ka shinə nə Yeesu aa Urusaliima.
13 Wata təya fədə banyinə ŋga dibənuuja, təya palə aaba'ə vəranə ka
guŋyanə də ci. Təya ka vurənə, təya ba, “Dələanə də Əntaŋfə! Wa Əntaŋfə
a ɗa barəkaanə ka əndətə shi agi ləmə ŋga Slandana. Wa Əntaŋfə a ɗa
barəkaanə ka ŋwaŋwə ŋga *Isərayiila!”
14 Ma Yeesu, kə lapaa ci vamənda, ca ndərəvə aaba'əkii, makə sətə bii
malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
15 “Vəranə ŋga *Sihiyoona ga ha ŋgwalə! Waatsə ŋwaŋwaaku ka shinə
aba'ə uundzə vamənda.”
16 Ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də ətsə daga ka saa'ikii, amma
makə maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci ɗuunuunə, kə
buurətə tii oo'i, kə waɓi malaaɓa ləkaləkatə ətsa agyanəkii, ha'ə əsə ɗii
tii ka ci.
17 Ma ənjitə nji da i Yeesu saa'itə 'wii ci tə Lazarusə asəkə gu'u, ca maɗee
ka ci agi maməətə ənja, kə baabii tii ka ənji sətə slənyi.
18 Ci ɗii gi daŋkana ka gəŋunə də ci, acii kə fii tii oo'i, ci sha ɗii sə ŋga
hurəshishiitsa.
19 Wata *Farisanyinə a ba ahadatii, əŋki tii, “Kə nee unə ɗii, pooshi amə
agi jaalanə shaŋə! Tsaaməmə *duuniya patə ca nə'u tə ci!”

Alənə ŋga hara ənji Gərikə tə Yeesu

20 Ma ahada ənjitə gi ka paslənə tə Əntaŋfə agi kuməəta, tə'i hara ənji
Gərikə.
21 Wata təya shi aaɓii Filibusə, əndə Batəsayida anə hanyinə ŋga Galili,
əŋki tii ka ci, “Maləma, ŋga'ə keenə nə neenə ka Yeesu.”
22 Filibusə a maɗə, ca dzə ka banə ka Andərawəsə, təya maɗə, təya dzə
ka banə ka Yeesu.
23 Əŋki Yeesu ka tii, “Kə uugi saa'i mbu'yanə kaa Uuzənə ŋga əndə a
upaa ɗuunətənə.
24 Tantanyinə cii kya ba koonə, maɗa ləgagərə ənji slikərənə aagi hanyi,
ka ɓəsləginə nə ci. Ma daaba'əkii, ca givagi, ca vii hi'u laŋə.

12:7 12.7 19.40. **12:8 12.8** Dzək. 15.11. **12:9 12.9** 11.43-44. **12:11 12.11** 11.45. **12:13 12.13** Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15 12.15** Zak. 9.9. **12:16 12.16** 2.22; 17.1. **12:17 12.17** 11.42-45. **12:19 12.19** 11.48. **12:21 12.21** 1.44; Luka 19.3; 23.8. **12:23 12.23** 2.4; 12.16. **12:24 12.24-25** Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36.

25 Ma əndətə uu'i əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinaakii. Ma əndətə
kaaree ka əpinaakii əsə ganə a duuniya, ka kapaanə nə ci əpinəkii ka ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə.
26 Taa wu patə ca moo paslənə tə nyi, tyasə see a nə'u ci tə nyi. Ma
əndətə ca paslə tə nyi, taa da ndzaa nyi patə, ka ndzaanə nə ci davə. Taa
wu patə ca paslə tə nyi, ka ɗuunətənə nə Daadə tə ci."

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii

27 "Ma nyi, agi mabuurənə nə nyi, mashiimə nyi sə ŋga banə. Maɗa bii
nyi, Daada, kasa'əgi ka nyi saa'itsa, pooshi ka ɗanə, acii ka putakii shi nyi,
kaa nya shii sa ciɓa.
28 Daada, ɓaarii ɗuunuunə ŋga ləməku ka ənja!" Wata əndə'i uura ŋga
əndə a waɓya dadagyə, əŋki ci, "Kə uugi nyi ɓaarii ɗuunuunə ŋga ləməki.
Ka ənənə nə nyi ka ɓaariinə əsə."
29 Ma daŋkanatə davə, kə fii tii uura ŋga ənda, wata əŋki hara ənji
ahadatii, "Dzanə ŋga vənə ɗii ha'ə." Əŋki hara ənji natii, "Malaa'ika waɓi
da ci!"
30 Amma əŋki Yeesu ka tii, "Əntaa ka putaaki də uura ŋga əndətsə fii
unə, amma ka putə goonə, kaa ca shii tsakənə tuunə.
31 Kə uugi saa'i mbu'yanə ka ɗa gəŋwanə ka *duuniyana. Ka ləwutənə
nə ənji ŋwaŋuunə acii ŋwaŋwə ŋga duuniya.
32 Ma nyi, maɗa kə maɗee ənji ka nyi aadəgyə, ka tə'yatənə nə nyi
patənə ŋga ənji aaɓiiki."
33 Kə bii ci ha'ə kaa ca ɓaarii tsarə ŋga əntəətə nii kəya əntə.
34 Əŋki daŋkana, "Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka
ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Iitə ɗii banəku oo'i,
tyasə ka maɗeenə nə ənji ka Uuzənə ŋga əndə aadəgya? Wu saŋə nə
*Uuzənə ŋga ənda?"
35 Wata əŋki Yeesu ka tii, "Ka ta'aveenə nə ɓərənə ahadoonə gi'u. Dəmə
aakəŋwa də wiigi'inə goonə agi ɓərənəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a
rəgwa. Acii ma əndətə ca wii agi təkunə, paa ci ka shii hatə cii kəya dzə
aadəvə.
36 Makə wiitsə ɓərənəkii ahadoonə, viimə ka ci gooŋga koona shii
ndzaanə ka ənji ŋga ɓərənə."
Makə bagi Yeesu waɓəətsa, wata ca maɗə, ca dzə ka umbəginə saakii
aciitii.

Ghatə vii gooŋga ŋga Yahudiinə

37 Taa ŋgahi ka ginətii ɗaaɗii Yeesu patənə ŋga sə ŋga hurəshishinaakii,
amma paa tii vii ka ci gooŋga.
38 Ma təkuree tii ka vii gooŋga, kaa sətə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka
gooŋga, ətə bii cii,
"Slandana, wu saŋə vii gooŋga ka waɓəətə bii ina?
Tə'i əndə nee ka ŋgeerənaaku kwa?"
39 Acii ha'ə kə təkuree tii ka vii gooŋga, acii kə bii Isaaya əsə, əŋki ci,
40 "Kə uurəfəgi Əntaŋfə tə tii, acii ga təya nee ka uushi'inə.
Ca pa'əgi hiimatii
acii ga təya paaratəgi də uushi'inə əsə.

12:26 **12.26** 14.3; 17.24. **12:27** **12.27** 12.23; Mat. 26.38. **12:28** **12.28** 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** **12.31** 5.22; 14.30; 16.11. **12:32** **12.32-34** 3.14. **12:33** **12.33** 18.32. **12:34** **12.34** Jab. 89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yooh. 12.23; 3.14. **12:35** **12.35-36** 7.33; 8.12. **12:36** **12.36** 5.13. **12:37** **12.37** 16.9. **12:38** **12.38** Isaa. 53.1; Rooma 10.16. **12:40** **12.40** Isaa. 6.10.

Əŋki Əntaŋfə, ma ɗii nyi ha'ə, acii ga təya zhi'wagi aaɓiiki, nya mbəɗəpaa
də tii.”
41 Ma bii Isaaya ətsa, acii kə nee ci ka ɗuunuunə ŋga Yeesu, ca waɓə
agyanəkii əsə.
42 Taa ŋgahi ha'ə, laŋə agi *gayinə ŋga Yahudiinə vii gooŋga ka
Yeesu, amma putə ŋga ŋgwalənone acii *Farisanyinə, pooshi tii nja waɓəgi
paŋgəraŋə agyanə Yeesu, acii ga ənjə a lyaakagi tə tii asəkə kuvə də'wa.
43 Ma təya, gəɗə dəlanə ŋga ənji shiŋkinə kaɗeesəkə ka tii acii dəlanə
ŋga Əntaŋfə.

La gəŋwanə də waɓənə ŋga Yeesu

44 Kə maɗee Yeesu ka uurakii ka banə, əŋki ci, “Taa wu patə vii ka nyi
gooŋga, əntaa wata ka nyi vii ci gooŋga, amma da i ka Əndətə sləkee ka
nyi.
45 Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Əndətə sləkee ka nyi ətsa.
46 Ma nya, makə ɓərənə shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu patə ətə vii
ka nyi gooŋga, a ndzaanə agi təkunə.
47 Maɗa kə fii əndə waɓənaaki, amma paa ci nə'utə waɓənəkii, paa nyi
ka ɗa ka ci gəŋwanə də nəki. Ka luupaa ənji shi nyi aa duuniya, əntaa ka
ɗa gəŋwanə ka tii.
48 Ma əndətə kaaree ka nyi, ca təkuree ka fa waɓənaaki, tə'i əndətə na
ɗa ka ci gəŋwanə. Waɓəənə waɓi nyi na ndzaa ka mala gəŋwanaakii
uusəra ŋga muudinə!
49 Ma ətsa, gooŋga. Acii əntaa də baawəɗaaki cii kya waɓə, amma
Daadə ətə sləkee ka nyi bii ka nyi sətə banəki tyasə.
50 Kə shii nyi əsə, ma waɓənaakii, ci ca vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə ka ənja. Ma sənə bii nyi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka nyi kaa
nya ba.”

13

Yiiɓəginə ŋga Yeesu tə səɗə ŋga lyawarənaakii

1 Ma ətsə mbəɗaanə baanə rəŋwə ka kumənə ŋga *Pasəka, kə shii
Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aaɓii Dii. Taa
guci patə nə ci agi uuɗənə tə ənjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i
ci tə tii ca'ə ka muudinə.
2 Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *Seetanə kavənə aa ədzəmə
Yahuda Isəkariyoota uuzənə ŋga Simoonə tə viinə tə ci aacii ənja.
3 Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə, kə shii
ci oo'i, dacii Əntaŋfə shi ci, aaɓiikii cii kəya ənə əsə.
4 Wata ca maɗətə ka ha ŋga ndzaanə, ca səɗəgi əndə'i kəjeerənə ashikii,
ca ŋgərə gyara, ca ənəpaa də ŋukii.
5 Ca ŋgərə ma'inə, ca əjivə aasəkə kələra, ca ndzaŋə yiiɓə səɗə ŋga
lyawarənaakii, ca dzə də taaɗəginə də gyaratə a ŋukii.
6 Ca mbu'ya aaɓii Simoonə Piita. Əŋki Piita ka ci, “Slandana, hə nə yiɓə
ka nyi səɗə nii?”
7 Əŋki Yeesu ka ci, “Pooshi hə paaratəgi də sənə cii kya ɗa əndzə'i, amma
kadə nii kwa paaratəgi aakəŋwa.”

12:41 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42 12.42** 2.23; 9.22. **12:43 12.43** 7.18. **12:44 12.44** 5.24. **12:45 12.45** 14.9; 5.18. **12:46 12.46** 12.35-36. **12:47 12.47** 3.17; 5.22. **12:49 12.49** 7.16-17. **12:50 12.50** 4.34. **13:1 13.1** 2.4. **13:2 13.2** 12.4; Luka 22.3. **13:3 13.3** 3.35; 8.14. **13:4 13.4-5** Luka 12.37.

8 Əŋki Piita, “Paa hə ka yiɓə səɗəki shaŋə!” Əŋki Yeesu ka ci, “Maɗa
paa nyi yiɓə ka hə səɗəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.”
9 Əŋki Simoonə Piita ka ci, “Slandana, maɗa ha'ə ɗiya, əntaa wata səɗəki
tanə yiɓəginəku, amma yiɓəgi patə da i ciinəki da nəki!”
10 Əŋki Yeesu, “Taa wu yiɓəgi shishinəkii, malaaɓakii nə ci ətsa, pooshi
nafa ŋga ənənə ka yiɓənə, maɗaamə səɗəkii. Ma unə, patənə goonə
malaaɓakii nuunə, maɗaamə əndə rəŋwə.”
11 Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tə əndətə na vii tə ci aacii ənja. Ci
ɗii bii ci, “Patənə goonə malaaɓakii nuunə, maɗaamə əndə rəŋwə.”
12 Ma daaba'ə, makə uugi ci yiiɓəgi səɗətii, ca ənə ka ŋgavə
kəjeerənaakii, ca ənə ka ndzaanə dasə ka ha ŋga ndzaanaakii, ca ləgwa
amatii, əŋki ci, “Kə paaratəgyuunə də sətə ɗii nyi əndzə'i kwa?
13 Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Ŋga'ə əsə makə 'wii
unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi.
14 Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yiiɓəgi nyi koonə
səɗuunə. Ma unə əsə, yiiɓəshimə səɗə ahadoonə.
15 Kə ɓaarii nyi koonə ɗanə ha'ə, koona shii ɗanə makə ətsə ɗii nyi
koonə.
16 Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii.
Ha'ə əsə, pooshi masləkee əndə ka paleenə ka əndətə sləkee ka ci.
17 Makə kə shii unə gooŋgatsa, maɗa kə gyuunə aakəŋwa də ɗanə ha'ə
makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə.
18 “Əntaa agyanuunə patə cii kya waɓə. Kə shii nyi ənjitə ta'i nyi. Ka
ɗanə ka gooŋga nə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə oo'i, ‘Ma əndənə ciina
zəmə ka kəŋwə rəŋwə, kə zə'uunə ci ka nyi.’
19 Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koona shii vii gooŋga,
oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, saa'itə nə səkii a slənə.
20 Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee
nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə Əndətə sləkee ka
nyi liwə ci ətsa.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ənja (Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

21 Makə bagi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca bagi
paŋgəraŋə, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə ahadoonə
ətə na vii tə nyi aacii ənja.”
22 Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə gwazəgi haŋkalatii ka shaŋə,
acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya waɓə.
23 Əndə'i əndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uuɗənə, ataŋgalakii nə
ci dasə.
24 Wata Simoonə Piita a mərikətə ka ci, əŋki ci, “Ləgwatə amakii taa
agyanə wu cii kəya waɓə.”
25 Wata ca əntsahətə aaɓii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Wu daa Slandana?”
26 Əŋki Yeesu, “Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəguɗa, nya vii ka
ci, ci nə əndəkii.” Wata ca əntəcii buroodi, ca ɗaanə dzəguɗa, ca vii ka
Yahuda uuzənə ŋga Simoonə Isəkariyoota.
27 Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə aa ədzəməkii.
Əŋki Yeesu ka ci, “Duu ka ɗa sətə cii kwa ɗa pii pii!”

13:10 13.10 15.3. **13:11 13.11** 6.64,70-71. **13:12 13.12-14** Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15 13.15** 1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21. **13:16 13.16** 15.20; Mat. 10.24. **13:17 13.17** Yak. 1.25. **13:18 13.18** Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19 13.19** 8.24; 14.29; 16.4. **13:20 13.20** Mat. 10.40. **13:23 13.23** 19.26; 20.2; 21.7,20. **13:27 13.27** 13.2.

28 Asee, ma waɓənə ŋga Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii.
29 Makə ɗii ci Yahuda nə əndə kəsə kwaɓa, ma nyihə hara lyawarənə,
makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə diɓə ka ɗa də kumənə,
taa vii uushi ka maaghiinə.
30 Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca maɗə, ca dəməgi dəŋwa'ə.
Davəɗə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

31 Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, “Ma əndzə'i ɗiya, kə uugi
ɗuunuunə ŋga Uuzənə ŋga əndə shiginə aa babara, kə uugi ɗuunuunə
ŋga Əntaŋfə shiginə aa babara daciikii əsə.
32 Makə kə shigi ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə paŋgəraŋə aa babara daciikii,
ka ɓaariinə nə Əntaŋfə ɗuunuunə ŋga Uuzənaakii ashikii saakii. Pii pii
ɗanəkii ha'ə əsə.
33 Manjeevənaakya, ma aakəŋwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə
ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə ŋga Yahudiinə:
ka aləna nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə
aadəvə.
34 Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uuɗəshimə. Makə
sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uuɗəshuunə.
35 Maɗa kə uuɗəshuunə, ka shiinə nə patənə ŋga ənji oo'i,
lyawarənaaki nuunə.”

Waɓənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita
(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34)

36 Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, aama daa
cii kwa dza?” Əŋki Yeesu ka ci, “Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka
nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəŋwa, ka nə'unə nə hə tə nyi.”
37 Əŋki Piita ka ci, “Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə
nyi kaa nya əntə ka putaaku!”
38 Əŋki Yeesu, “Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa?
Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə
makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

14

Rəgwa ŋga dzənə aasii aa ha Əntaŋfə

1 Əŋki Yeesu ka tii, “Goona buurə taa mi. Viimə gooŋga ka Əntaŋfə, una
gi'i tə nyi əsə.
2 Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə laŋə. Wanyinə ka dzənə ka haɗa
koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kaɗa pooshi nyi bii koonə ha'ə.
3 Maa kə gi nyi, kə haɗatəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi
ka fəɗənə tuunə aaɓiiki, koona shii ndzaanə ka hatə ɗii nyi davə.
4 Kə shii unə rəgwa ŋga hatə cii kya dzə aadəvə.”
5 Əŋki Tooma ka ci, “Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə,
iitə ɗii shiiniinə rəgwa ŋga dzəginə aadəva?” *
6 Əŋki Yeesu ka ci “Nyi nə rəgwa, ashiki nə gooŋgaanə, nyi nə əndə vii
əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aaɓii Daadə maɗaamə daciiki.

13:29 13.29 12.6. **13:31 13.31-32** 17.1. **13:33 13.33** 8.14. **13:34 13.34** 15.12,17; 1 Yooh. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yooh. 5-6. **13:35 13.35** 1 Yooh. 3.14. **13:36 13.36** 8.14; 21.19. **13:38 13.38** 18.27. **14:1 14.1** 14.27. **14:3 14.3** 12.26. * **14:5 14.5** Tooma: 20.24. **14:6 14.6** Ibər. 10.20.

7 Makə ɗii ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga
əndzə'i ka dzənə aakəŋwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə."
8 Əŋki Filibusə ka ci, "Slandana, ma sətə ciina moo, ɓaarii keenə tə Duu."
9 Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Filibusə, kə ta'avə nyi ka shaŋə ahadoonə,
amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə
nee ci ka Daadə ətsa. Iitə ɗii banəku oo'i, a ɓaarii nyi koonə tə Daada?
10 Filibusə, paa hə vii gooŋga oo'i, ashi Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə,
ashiki nə ci kwa?" Wata əŋki ci ka lyawarənaakii patə, "Ma waɓəənə ca
shigi da maki koonə, əntaa ŋga naaki na. Amma Daadə ca ɗa slənaakii
ashiki.
11 Ma bii nyi, ashi Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə
gooŋga ka waɓənəkii. Maɗa pooshi unə ka vii gooŋga ka waɓənaaki,
viimə gooŋga putə ŋga uushi'iitə cii kya slənə.
12 "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi gooŋga, ka
slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii
aaɓii Daadə cii kya dzə.
13 Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka ɗanə nə nyi koonə səkii, kaa
Daadə a shii upaa ɗuunətənə dashiki Uuzənaakii.
14 Maɗa kədii unə taa mi patə də ləməki, ka ɗanə nə nyi koonə."

Ɗa aləkawalə ŋga vii Malaaɓa Ma'yanə

15 "Maɗa kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki.
16 Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə
tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə.
17 Ma'yanə nə ci. Ci ɓaarəgi paŋgəraŋə tə gooŋgaanə agyanə Əntaŋfə.
Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii
tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə
nii kəya ndzaanə əsə.
18 "Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka
ənyanə nə nyi aaɓii unə.
19 Ma aakəŋwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə,
ka neenə nuunə ka nyi. Makə ɗii ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə
da i əpinə noonə əsə.
20 Maa kə mbu'ya uusərata, ka shiinə nuunə oo'i, ashi Daadə nə nyi, unə
əsə ashiki nuunə, makə sətə ɗii nyi ashuunə.
21 Taa wu patə liwə bariyanyinaaki, ca nə'utə tə tii, ci nə əndətə uu'i tə
nyi. Ma əndətə uu'i tə nyi, ka uuɗənə nə Daadə tə ci. Ma nyi naaki əsə,
ka uuɗənə nə nyi tə ci, nya ɓaarəgi ka ci naaki na."
22 Əŋki Yahuda (əntaa ŋga Isəkariyoota), "Slandana, iitiitə daa ɗanəkii
ɓaarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?"
23 Əŋki Yeesu, "Taa wu patə uu'i tə nyi, ka nə'utənə nə ci dzəgunənaaki.
Ka uuɗənə nə Daadə tə ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shinə niinə, ina shi
ka ndzaanə ashikii.
24 Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəgunənaaki, paa ci ka uuɗənə tə nyi ətsa.
Ma dzəgunəənə fii unə da maki, əntaa ŋga ənfə nəki, amma dacii Daadə
ətə sləkee ka nyi shigi dzəgunənəkii.
25 "Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə.

14:7 14.7 8.19. **14:9 14.9** 12.45. **14:10 14.10** 3.35. **14:11 14.11** 5.18,36; 10.37-38. **14:13 14.13** 15.16; 17.1. **14:15 14.15** 14.21,23; 15.10; 1 Yooh. 5.3; 2 Yooh. 6. **14:16 14.16** 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yooh. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17 14.17** 1 Koor. 2.10-16. **14:19 14.19** 16.16; 8.14. **14:20 14.20** 5.18. **14:21 14.21** 14.15. **14:23 14.23** Səniinə 3.20. **14:24 14.24** 7.16.

26 Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaɓa Ma'yanə ətə nə Daadə a
sləkee koonə də ləməki, ci na dzəgunə koonə patənə ŋga uushi'inə, ca
buurətə koonə patənə ŋga uushi'iitə bii nyi koonə.
27 “Ndzaanə agi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə ŋga jaməətə
ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ŋgwalə
əsə.
28 Kə fii unə nya ba, ka palənə nə nyi, amma ka ənyanə nə nyi aaɓii
unə. Maɗa kə uu'i unə tə nyi, ka ɗanə nuunə mooɗasəkə ŋga dzənaaki
aaɓii Daadə, acii kə palee ci ka nyi.
29 Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koona shii vii
gooŋga saa'itə nə səkii a slənə.
30 Paa nyi na waɓə laŋə doonə ma'ə, acii agi shinə nə ŋwaŋwə ŋga
duuniyana. Əntaa ŋgeerənə paleegi ci ka nyi,
31 amma ma na ɗa ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tə Daadə. Ci
ɗii cii kya slənə patənə ŋga uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadzaamə
kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

1 “Nyi nə tantanyitə ənfwə inabi, Daadə əsə nə əndə haɗa də ənfukii.
2 Agi pwaatəginə nə ci ciinə ŋga ənfwə ətə pooshi ka poonə ŋga'ə. Ma
ətə ca poo ŋga'ə, ca haɗatəgi, kaa ca shii ndzaanə camə, ca poo laŋə.
3 Ma unə, camə nuunə də dzəgunəətə jigunyii koonə.
4 Ndzaamə ləɓə da nyi, nya ndzaa ləɓə doonə naaki. Pooshi baladzanə
ŋga ənfwə ka poonə ci saakii maɗaamə ci ma'ə ashi diikii. Ha'ə əsə,
pooshi unə ka poonə, maɗa pooshi unə ləɓə da nyi.
5 “Nyi nə ənfwa, unə nə baladzanə ŋga ənfwa. Ma əndətə ləɓə da nyi,
ashikii nə nyi əsə, ci ca poo laŋə, acii maɗa pooshi nyi, pooshi uushi cuuna
mbee ka ɗatənə.
6 Ma əndətə pooshi ləɓə da nyi, ka kaginə nə ənji tə ci makə baladzanə
ŋga ənfwa, ca huurəgi, ənjə a dzatəgi də baladzanəkii, ənjə a kaanə gunə,
ca ətsagi.
7 Maɗa kə ndzaa unə ləɓə da nyi, kə ndzaa waɓənaaki ləɓə doonə əsə,
ka kədiinə nuunə patənə ŋga uushi'inə ətə cuuna moo, ka upaanə nuunə
əsə.
8 Maɗa kə ndzaa unə makə ənfutə ca poo laŋə, ka kiranə nuunə
ɗuunuunə ka Daadə. Ci na ɓaarii oo'i, ənji nə'unə tə nyi nuunə.
9 Kə uu'i nyi tuunə makə sətə uu'i Daadə tə nyi. Ndzaamə agi
uuɗənaaki.
10 Maɗa kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, ka ndzaanə nuunə agi
uuɗənaaki, makə sətə nə'utə nyi ndilə ndilə tə sətə bii Daadə ka nyi,
nya ndzaanə agi uuɗənaakii əsə.
11 “Ma bii nyi koonə ətsa, kaa mooɗasəkaaki a ndzaanə ahadoonə,
mooɗasəkə goonə a mbu'u əsə.
12 Ma bariyaaki, uuɗəshimə, makə sətə uu'i nyi tuunə.

14:26 14.26 14.16. **14:27 14.27** 16.33; 20.19,21. **14:28 14.28** 8.14. **14:29 14.29** 13.19. **14:30 14.30** 12.31. **14:31 14.31** 15.10; Mat. 26.46. **15:1 15.1** Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. **15:2 15.2** Mat. 3.10. **15:3 15.3** 13.10. **15:4 15.4-5** 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yooh. 2.6,28; 3.6,24. **15:6 15.6** Mat. 7.19. **15:7 15.7** 15.16. **15:8 15.8** 14.13; 17.1. **15:9 15.9** 13.1; 5.18. **15:10 15.10** 14.15. **15:11 15.11** 16.22,24; 17.13; 1 Yooh. 1.4. **15:12 15.12** 13.34; 1 Yooh. 4.11.

13 Ma maɗuunə uuɗənə ətə ci əndə a uuɗə tə guviinəkii, vigi əpinaakii
ka putatii.
14 Ma unə, maɗa kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, guviinəki nuunə.
15 Paa nyi ka 'wanə tuunə ənji slənaaki ma'ə. Acii ma əndə sləna, paa ci
ka shii sətə ci Slandanəkii a ɗa. Guviinəki 'wanəki tuunə, acii kə bii nyi
koonə patənə ŋga sətə fii nyi ama Daadə.
16 Əntaa unə ta'i tə nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koona dzə
ka əji pawə laŋə, waatoo pawətə pooshi ka uudənə shaŋə. Maɗa kə ɗii
unə ha'ə, ka viinə nə Daadə koonə taa mi kədii unə aciikii də ləməki. *
17 Ci ɗii cii kya ba koonə, uuɗəshimə.”

*Ushapaanə ŋga ənji *duuniya tuunə*

18 “Maɗa kə ushapaa duuniya tuunə, buurətəmə oo'i, tə nyi 'watəgi tii
ushapaanə.
19 Maci ŋga duuniya nuunə, kaɗa ka uuɗənə nə duuniya tuunə. Amma
kə ta'i nyi tuunə tsaŋə agi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci ɗii ushapaa tii
tuunə.
20 Buurətəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ca palee ka
Slandanəkii. Ci ɗii, maɗa kə ciɓee tii ka nyi, ka ciɓeenə nə tii koonə
noonə əsə. Maɗa kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə nə tii noonə
əsə.
21 Amma ka ɗanə nə tii koonə patənə ŋga uushi'iitsa acii ɗii unə ka
naaki, acii pooshi tii shii tə Əndətə sləkee ka nyi.
22 Maci pooshi nyi shi, nya waɓə ka tii, kaɗa pooshi 'waslyakəənatii
kəshi tə tii. Amma makə sətsə ɗii ci ətsa, pooshi rəgwa mbərəɗənətii acii
'waslyakəənatii.
23 Taa wu patə ushapaa tə nyi, tə Daadə ushii ci ətsa.
24 Maci pooshi nyi ɗaaɗii uushi'inə ahadatii ətə pooshi əndə sha ɗii
tsarəkii makə ətsa, kaɗa pooshi 'waslyakəənatii kəshi tə tii. Amma kə nee
tii ka uushi'iitsə ɗii nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə.
25 Ma ɗii ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatii a ndzaa ka
tantanyinə ətə bii ci: ‘Əntaa uushi ɗii nyi ka tii kaaree tii ka nyi.’
26 “Kadə nə Matsakə tuunə a shi dacii Daadə, waatoo Malaaɓa Ma'yanə.
Ci na ɓaarəgi paŋgəraŋə tə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə. Dacii Daadə nii kya
sləkee koonə ka ci, ca waɓə agyanəki əsə.
27 Ma unə, ka waɓənə nuunə agyanəki, acii daga saa'itə 'watəgi nyi
dzəgunənə ka ənji naamə doonə.

16

1 “Ma bii nyi koonə ətsə patə, acii goona ənyi aaba'ə agi nə'unə tə nyi.
2 Kadə nə ənjə a laakəgi tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. Tə'i saa'i na
shi əsə, taa wu ca ɓələ tuunə, ka ŋgərənə nə ci makə paslənə nə ci ka
paslənə ka Əntaŋfə də ɗanə ha'ə.
3 Ma nə ənjə a ɗa koonə ətsə patə, acii pooshi tii shii tə Daadə taa tə
nyi.

15:13 15.13 10.11. * **15:16 15.16** 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yooh. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yooh. 6.70; 13.18. **15:17 15.17** 13.34. **15:18 15.18** 7.7. **15:20 15.20** 13.16. **15:21 15.21** 16.3. **15:22 15.22** 9.41. **15:23 15.23** Luka 10.16; Yooh. 5.23; 1 Yooh. 2.23. **15:24 15.24** 5.36. **15:25 15.25** Jab. 69.5; 35.19. **15:26 15.26** 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yooh. 5.6-9. **15:27 15.27** 1.14; Slənə 1.8; 1 Yooh. 1.2; 4.14. **16:2 16.2** 9.22. **16:3 16.3** 15.21.

4 Amma ma bii nyi koonə ətsa, koona shii buurətənə oo'i, kə shi nya bii
koonə ha'ə saa'itə nə səkii a ɗa.”

Slənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə

“Ma ɗii pooshi nyi bii koonə uushi'iitsə daga ŋukə, acii ka hakii naamə.
5 Amma makə wanyinə ka palənə aaɓii Əndətə sləkee ka nyi, ci ɗii cii
kya bagi koonə əndzə'i. Taa ŋgahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi,
amma pooshi əndə ahadoonə ləguyi ka nyi taa aama cii kya dzə.
6 Wata una ɓəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə.
7 Tantanyinə cii kya ba koonə, gəɗə palənaaki koonə, acii maɗa pooshi
nyi pyalə, pooshi Matsakə tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi,
ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci.
8 Maa kə shi ci əsə, ka ɓaarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə
'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakii. Ca ɓaarii əsə oo'i, kadə
nə Əntaŋfə a ɗa ka tii gəŋwanə.
9 Ka ɓaariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə ɗii ci
pooshi tii vii ka nyi gooŋga.
10 Ka ɓaariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənaaki, makə ɗii ci
aaɓii Daadə cii kya palə, pooshi unə ka neenə ka nyi ma'ə.
11 Ka ɓaariinə nə ci ka tii əsə oo'i, kadə nə Əntaŋfə a ɗa ka tii gəŋwanə,
acii ma ŋwaŋwa ŋga duuniyana, kə uugi ci upaa naakii.
12 “Laŋə nə uushi'inə amaki ŋga banə koonə, amma ma əndzə'i, ka
ɗaginə laŋə ka nuunə ka əsətənə.
13 Yoo, maa kə shi Ma'yanə ətə na ɓaarəgi gooŋgaanə agyanə Əntaŋfə,
ka dzəgunətənə nə ci koonə rəgwa ŋga gooŋgaanə patə. Əntaa də
baawəɗaakii saakii nii kəya waɓə, amma sətə fii ci nii kəya ba. Ka banə
nə ci koonə uushi'iitə na shi.
14 Kadə nii kəya ɗuunətə tə nyi, acii uushi'iitə waɓi nyi nii kəya ŋgərə,
ca ba koonə.
15 Patənə ŋga sətə marii Daadə, naaki. Ci ɗii fii unə bii nyi, ma
Ma'yanəkii, ka ŋgərənə nə ci sətə vii nyi ka ci, ca ba koonə.”

Maɓətəsəkə da mooɗasəka

16 “Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma ta'avənə gi'u
daaba'əkii əsə, ka neenə nuunə ka nyi.”
17 Wata hara lyawarənaakii a ləgwa ahadatii, “Mi cii kəya moo banə
kwa? Kə bii ci kaamə, ma aakəŋwa gi'u, pooshi amə na nee ka ci; ma
ta'avənə gi'u daaba'əkii əsə, ka ənənə naamə ka neenə ka ci. Ca ba əsə,
acii ɗii ci aaɓii Dii cii kəya dzə.
18 Mi saŋə ci ‘aakəŋwa gi'u’ a moo bana? Pooshi amə shii sətə cii kəya
waɓə agyanəkii.”
19 Kə shii Yeesu oo'i, ŋga'ə ka tii nə ləgwanə ka ci, wata əŋki ci ka tii,
“Ma aakəŋwa gi'u, pooshi unə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əsə, ka
neenə nuunə ka nyi. Ci nə sətə cuuna laagwa ahadoonə agyanəkii kwa?
20 Tantanyinə cii kya ba koonə, ma unə, ka tuunə nuunə, una ŋgəərə
ma, amma ma *duuniya, ka ɗanə nə tii mooɗasəka. Ka ɓəzənə nə
səkuunə, amma ka zə'unə nə maɓətəsəkə goonə ka mooɗasəka.
21 Maa kə uugi saa'i ŋga minə ɗanə kaa kya pawə, ka ɓəzənə nə səkətə
acii kə mbu'ya saa'itə ŋga sa bwanea. Amma maa kə pwayi ki uuzənəkii,

---

16:4 16.4 13.19. **16:5 16.5** 8.14. **16:6 16.6** 16.22. **16:7 16.7** 14.16. **16:8 16.8** Slənə 24.25. **16:9 16.9** 2.23; 5.38; 6.36,64; 7.5; 10.26; 12.37. **16:11 16.11** 12.31. **16:13 16.13** 14.16; 15.26; Slənə 16.6-10; 1 Yooh. 2.27. **16:14 16.14** 17.1. **16:15 16.15** 17.10. **16:16 16.16** 14.19.

wata bwaneakii a zaanə ka ki, acii ka mooɗasəkə nə ki ŋga pawə uuzənə aasəkə duuniya.
22 Ha'ə ɗii nuunə. Ma əndzə'i, ka maɓətəsəkə nuunə, amma ka ənyanə nə nyi aaɓii unə, ka ɗanə nuunə mooɗasəkə ka shaŋə, waatoo tsarə ŋga mooɗasəkə ətə pooshi əndə gutsəginə acii unə.
23 “Maa kə mbu'ya uusərata, pooshi uushi cuuna kədii aciiki. Tantanyinə cii kya ba koonə, Daadə na vii koonə taa mi patə kədii unə aciikii də ləməki.
24 Ca'ə mbu'ya ka ənshinə, pooshi unə kədii taa mi də ləməki. Ma ɗanuunə, kədiimə, ka upaanə nuunə, kaa mooɗasəkə goonə a shii ndzaanə sarai yadə uushi agikii.”

*Jaalanə agyanə *duuniya*

25 “Kə ɗii nyi koonə waɓənə agi waɓənə ka ba koonə də uushi'iitsa. Amma tə'i saa'i na shi ətə pooshi nyi na ɗa koonə waɓənə agi waɓənə ma'ə. Paŋgəraŋə paŋgəraŋə nii kya waɓə koonə agyanə Daadə.
26 Maa kə mbu'ya uusərata, ka kədiinə nuunə aciikii də ləməki. Mabamə nyi koonə əsə, nyi na kədii aciikii ka putə goonə.
27 Acii Daadə də naakii nə maa, kə uu'i ci tuunə. Ma uu'i ci tuunə, acii unə maa, kə uu'i unə tə nyi, una vii gooŋga oo'i, daciikii shi nyi.
28 Weewee dacii Daadə shi nyi aasəkə duuniya. Ma əndzə'i əsə, aaɓii Daadə cii kya ənə, nya bwasee ka duuniyana.”
29 Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Wahətsə ka waɓənə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ha'ə ɗii, yadə waɓənə agi waɓənə agikii.
30 Kə shii inə ha'ə ɗii oo'i, kə shii hə patənə ŋga uushi'inə, kə shii hə sətə a ədzəmiinə taabu'u ləguyi inə amaku. Ətsə ha'ə kavə tiinə ka vii gooŋga oo'i, dacii Əntaŋfə shi hə.”
31 Əŋki Yeesu ka tii, “Bahə kə vii unə gooŋga nii?
32 Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təəkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, aɓiiki nə ci.
33 Ma bii nyi koonə ətsa, koona shii ndzaanə agi jamənə agi ləɓəənə liɓuunə da nyi. Ka ciɓeenə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya.”

17

Ɗa də'wa ŋga Yeesu ka putə ŋga lyawarənaakii

1 Makə uudəpaa Yeesu waɓə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Ɓaarii ɗuunuunaaki ka ənja, kaa nya ɓaarii ka tii naaku əsə.
2 Acii kə vii hə ka nyi baawəɗa agyanə patənə ŋga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə.
3 Ma əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shiinə tə hə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə Əndə gooŋga da shiinə tə nyi Yeesu Aləmasiihu ətə sləkee hə.
4 Ma nya, kə ɓaarii nyi ɗuunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya ɗa.
5 Daada, ma əndzə'i, ɗuunətə tə nyi gatə ka hatə ɗii hə davə, makə sətə ɗuunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

16:22 16.22 15.11. **16:23 16.23** 15.16. **16:25 16.25** Mat. 13.34. **16:28 16.28** 8.14. **16:32 16.32** Zak. 13.7; Mat. 26.31,56. **16:33 16.33** 7.7; 14.27; 1 Yooh. 5.4. **17:1 17.1** 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24. **17:2 17.2** 3.35; 5.24; Mat. 28.18. **17:3 17.3** 1 Yooh. 5.20. **17:4 17.4** 4.34. **17:5 17.5** 1.1-2; 8.58; 17.24.

6 “Kə bii nyi tə hə ka ənjitə taɗəgi hə tə tii tsaŋə agi duuniya, ha vii ka
nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii waɓənaaku.
7 Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə ŋga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca
shi.
8 Kə bii nyi ka tii waɓəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii
tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii gooŋga oo'i, hə sləkee ka nyi.
9 “Wanyinə ka ɗa də'wa ka putatii. Əntaa putə ŋga *duuniya patə cii
kya ɗa də'wa, amma ka putə ŋga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii.
10 Patənə ŋga ənjaaki naaku. Patənə ŋga ənjaaku əsə, naaki nə tii.
Dashitii əsə ci ənjə a nee ka ɗuunuunaaki.
11 Wanyitsə ka dzənə aaɓiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya,
a duuniya nə tii. Malaaɓa Daada! kaka'atə tə tii də baawəɗa ŋga ləməku
ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəŋwə. *
12 Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawəɗa ŋga ləməku
ətə vii hə ka nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəŋwə pooshi əndə sha zii
agitii, maɗaamə əndətə rəŋwə, waatoo, əndə ŋga gunə. Ma ɗii ha'ə, kaa
sətə bii malaaɓa ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə.
13 “Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aaɓiiku. Ma bii nyi uushi'iitsə asəkə
duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də mooɗasəkaaki, ca ndzaanə sarai a
ədzəmətii.
14 Kə bii nyi ka tii waɓənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii ɗii tii
əntaa ŋga duuniya, makə sətə ɗii nyi əntaa ŋga duuniya əsə.
15 Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fəɗəgi tə tii ganə a duuniya,
amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətsa.
16 Makə sənə ɗii nyi əntaa ŋga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa ŋga
duuniya nə tii.
17 Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hə saaku, təya shii gooŋgaanə ŋga
waɓənaaku.
18 Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka
nyi aasəkə duuniya naaku əsə.
19 Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee
ka vii natii nə ka hə əsə də gooŋgaanə.
20 “Əntaa wata ka putatii cii kya ɗa də'wa, amma da i ka putə ŋga ənjitə
na vii ka nyi gooŋga putə ŋga fa Ŋunyi Habara amatii.
21 Agi ɗanə nə nyi də'wa kaa təya shii ndzaanə ka ma rəŋwə patə.
Daadə! wa təya ləɓə daaŋwə, makə sənə ɗii aŋwə. Wa təya ndzaanə
ka ma rəŋwə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi.
22 Ma ɗuunuutə vii hə ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa təya shii ndzaanə ka
ma rəŋwə makə sənə ɗii aŋwə rəŋwə.
23 Waatoo nya ndzaanə ashitii, hə əsə ha ndzaanə ashiki, təya ndzaanə
rəŋwə ka shaŋə, kaa duuniya a shii oo'i, hə sləkee ka nyi. Ma hə əsə, kə
uu'i hə tə tii makə sənə uu'i hə tə nyi.
24 “Daada! ma ənjinə vii hə ka nyi, ŋga'ə ka nyi kaa təya ndzaanə ka
hatə nii kya ndzaanə, kaa təya shii neenə ka ɗuunuunaaki ətə vii hə ka
nyi. Ma vii hə ka nyi, acii kə uu'i hə tə nyi daga duuniya ma'ə matagamə.

25 Daadə Əndə gooŋga, pooshi duuniya shii tə hə, amma ma nya, kə shii
nyi tə hə. Ma ənjinə əsə, kə shii tii oo'i, hə sləkee ka nyi.

---

* **17:6 17.6** 17.26. **17:10 17.10** 15.8. **17:11 17.11-12** 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəŋwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13 17.13** 15.11. **17:14 17.14** 7.7; 8.23. **17:15 17.15** Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. **17:18 17.18** 20.21. **17:21 17.21-23** 5.18; 17.11. **17:24 17.24** 12.26; 17.5. **17:25 17.25** 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27.

26 Kə bii nyi tə hə ka tii, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də banə ka tii ha'ə
əsə, kaa uuɗəətə cii kwa uuɗə tə nyi a ndzaanə ashitii, nyi maa, kaa nya
shii ndzaanə ashitii.”

18

Kəsənə tə Yeesu
(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)

1 Makə uudəpaa Yeesu də'watsa, təya maɗə tii da lyawarənaakii, təya
taŋəgi təhwanə ŋga Kidəroonə. Ma dava, tə'i səkətsanə. Wata Yeesu tii
da lyawarənaakii a dəməgərə aasəkə tsanəkii.
2 Ma Yahuda, əndə viinə tə Yeesu ka ənja, kə shii ci hakii, acii kə izee
Yeesu tii da lyawarənaakii ka dzənə aadəvə.
3 Wata Yahuda a palə aadəvə aasəkə tsanə tii da soojiinə ŋga Rooma da
ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə. Ma təya, madiigərə limanyinə da *Farisanyinə
sləkee ka tii. Təya fəɗəənə uushi'inə ŋga paginatii da i tikisanyinə aciitii.

4 Ma Yeesu, kə shii ci sətə na slənə də ci patə, wata ca əntsahətə
aakəŋwa, əŋki ci, “Tə wu daa cuuna ala?”
5 Əŋki tii, “Tə Yeesu əndə Nazaratu ciina alə.” Əŋki ci ka tii, “Aa
wanyina.” Ma Yahuda əndə viinə tə ci aacii ənja, davə nə ci kəŋə aɓitii.
6 Makə bii Yeesu ka tii, “Aa wanyina”, wata təya ənəgi aaba'ə, təya
kwaalagi aa panə acii ŋgwalənə.
7 Yeesu a ənə ka ləgwanə ka tii, “Tə wu cuuna alə kwa?” Əŋki tii ka ci,
“Tə Yeesu əndə Nazaratu.”
8 Əŋki Yeesu ka tii, “Kə bii nyi koonə, wanyina. Maɗa tə nyi cuuna alə,
wa hara ənjina a palə satii.”
9 Ma bii ci ha'ə, kaa sətə waɓi ci a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci,
“Daada, taa rəŋwə pooshi ətə ətee nyi agi ənjitə vii hə ka nyi.”
10 Ma Piita, da i ŋgila purəŋanaakii nə ci. Wata ca də'yagi, ca patsəgi
limə ciizəmanə ŋga mava ŋga gawa ŋga limanyinə. Maləcisə nə ləmə
ŋga mavakii.
11 Wata əŋki Yeesu ka Piita, “Ənəgərə də ŋgila purəŋanaaku! Ma nə hə
ka nəhənə, pooshi nyi ka sagi ciɓəənə vii Daadə ka nyi kwa?”

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Anasə*

12 Wata soojiinə ŋga Rooma da gawatii da i ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə,
təya kəsə tə Yeesu, təya anəgi tə ci.
13 Aakəŋwacii Anasə 'watəgi tii kərənə tə ci. Ma Anasə, iirə gawə ŋga
limanyinə nə ci. Ci nə sərəhu ŋga Kayafasə, gawə ŋga limanyinə agi ətə
fəza.
14 Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə ŋga Yahudiinə oo'i, gəɗə əntənə
ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə.

Banə ŋga Piita oo'i, mashiimə ci tə Yeesu
(Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57)

15 Kəsənatii tə Yeesu, wata Piita tii da əndə'i *lawara a nə'u tə ci. Ma
lawarətsa, kə shii gawə ŋga limanyinə tə ci ka shaŋə, wata ənjə a bwasee
ka ci, ca dəməgərə atsaa Yeesu aasii aahaakii.

17:26 17.26 17.6. **18:1 18.1** Mat. 26.36. **18:2 18.2** 12.4; Luka 21.37; 22.39. **18:3 18.3** 7.32,45. **18:9 18.9** 6.39. **18:10 18.10** Luka 22.36,38. **18:11 18.11** Mat. 20.22; 26.39. **18:13 18.13** 18.24; Luka 3.2. **18:14 18.14** 11.49-50. **18:15 18.15-16** Mat. 26.28.

16 Ma Piita, a uura mayi ənəgi ci. Wata lawarətə shii gawə ŋga limanyinə tə ci a ənya aaba'ə, ca ba ka əndə'i kadəma ətə ca nəhə uura maya, wa kya gimagərə də Piita aasəkə yi.
17 Əŋki kadəmətə ka Piita, “Əntaa rəŋwə nə hə agi *lyawarənə ŋga əndətsə nii?” Əŋki Piita, “Aa'a, pooshi, əntaa nyi.”
18 Ma ka saa'ikii, tə'i ərа. Acii ha'ə kə hənətə maviinə da ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə gunə kaa təya 'utə. Wata Piita a əntsahə aaɓiitii ka 'utətə shishinəkii.

*Laagwanə ŋga *Anasə ka Yeesu*
(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71)

19 Ma Anasə gawə ŋga limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə agyanə lyawarənaakii da dzəgunənaakii.
20 Əŋki Yeesu ka ci, “Paŋgəraŋə njii kya dzəgunə ka ənja. Patənə ŋga dzəgunənaaki əsə, asəkə *kuvə də'wanyinə da asəkə *yi ŋga Əntaŋfə njii kya dzəgunə. Ənjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha waɓi taa mi ma'umbeekii.
21 Ka mi ɗii cii kwa ləgwa amakya? Ləgwatə ama ənjitə nja fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi.”
22 Makə waɓi Yeesu ha'ə, wata əndə'i əndə nəhə yi ŋga Əntaŋfə a tsa ka ci meeciinə, əŋki ci ka ci, “Makə ətsə waɓənəku ka gawə ku?”
23 Əŋki Yeesu ka ci, “Maɗa tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ganə tə səkii. Amma maɗa gooŋga nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?”
24 Wata Anasə a sləkee ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəŋwacii Kayafasə gawə ŋga limanyinə.

Ənənə ŋga Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeesu
(Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62)

25 Ma Piita, ma'ə gatə kəŋə ca 'utə guna, wata əŋki hara ənji ka ci, “Əntaa rəŋwə nə hə agi lyawarənə ŋga əndətsə nii?” Amma kə hiwee ci, əŋki ci, “Pooshi, əntaa nyi.”
26 Tə'i əndə'i mava ŋga gawə ŋga limanyinə davə, waatoo duurə ŋga ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, əŋki ci, “Pooshi nyi nee ka hə aɓiikii asəkə tsanə nii?”
27 Wata Piita a tsakə hiweenə, əŋki ci, “Pooshi.” Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəŋwacii *Pilaatu*
(Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5)

28 Pukənə ŋga ha tsəɗakə, ənjə a ŋgərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, ənjə a kərə tə ci aaha ŋgwaməna. Ma *gayinə ŋga Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ŋgwaməna, acii ŋga'ə ka tii nə ndzaanə malaaɓakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə ŋga kumənə ŋga *Pasəka.
29 Wata ŋgwaməna ətə ɗii ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləgwanə amatii, əŋki ci, “Ŋgutə 'waslyakəənə ɗii əndənə koonə kwa?”
30 Ma nə uushi jikəvə tii, “Maci pooshi ci ɗii 'waslyakəənə, kaɗa pooshi inə kira tə ci aakəŋwaciiku.”
31 Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka ɗa ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya goona.” Əŋki tii ka ci, “Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa ŋga ɓələgi ənda.”

18:17 18.17 18.25. **18:20 18.20** 7.14,26; 6.59; Mat. 4.23; 26.55; Slənə 26.26. **18:22 18.22** 19.3; Slənə 23.2. **18:24 18.24** 18.13. **18:26 18.26** 18.1,10; Mat. 26.51. **18:31 18.31** 19.6.

32 Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii
ci, ka maɗeenə nə ənji ka ci aadəgyə.
33 Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, “Hə nə ŋwaŋwə
ŋga *Yahudiinə kwa?”
34 Əŋki Yeesu ka ci, “Hə saaku buurətə waɓəətsə nii, anii əndə'i əndə
bii ka hə agyanəkya?”
35 Əŋki Pilaatu ka ci, “Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa?
Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə
saŋa?”
36 Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ŋwaŋuunaaki, əntaa ŋga duuniyana. Maci ma
ɗii ŋga duuniyanə nə ŋwaŋuunaaki, kaɗa ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə
nə tii putə ŋga viinə tə nyi ka gayinə ŋga Yahudiinə. Pooshi, əntaa ŋga
hanə nə ŋwaŋuunaaki.”
37 Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, “Aa ŋwaŋwə nə hə ənə kwa?” Əŋki Yeesu,
“Hə bii oo'i ŋwaŋwə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa
nya shi ka waɓənə agyanə rəgwa ŋga gooŋgaanə. Taa wu patə ndzaanə
ka əndə gooŋga, agi fanə nə ci tə nyi.”
38 Əŋki Pilaatu ka ci, “Mi nə rəgwa ŋga gooŋga əsə ɗii?”

Lagi gəŋwanə ŋga ɓələnə tə Yeesu
(Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25)

Wata Pilaatu a ənə aaɓii ənji agyə, əŋki ci ka tii, “Ma nyi, paa nyi nee
ka bwaya sətə ɗii əndəna.
39 Amma makə sətə ɗii alə'aada goonə, taa guci agi kapaanə nə nyi
koonə əndə furəshina agi kumənə ŋga Pasəka. Ŋga'ə koonə nya kapaa
koonə tə ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə kwa?”
40 Wata təya maɗee ka uuratii ka banə, əŋki tii, “Poosha, kapaa keenə
tə Barabasə.” Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

1 Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə.
2 Soojiinə a ŋgərə dəha, təya fuuɗətə ka Yeesu makə madiŋəna, təya
ŋgavə ka ci aanəkii. Təya ŋgərə madizə kəjeerənə, təya ŋgavə ka ci.
3 Təya əntsahətə aaɓiikii, əŋki tii ka ci, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa,
ŋwaŋwə ŋga Yahudiinə.” Təya tsəərə ka ci meeciinə.
4 Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka daɓaala, “Ka ŋgiraginə nə
nyi koonə tə ci aahanə kaa nya ɓaarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi
ashikii bwayakii bahə ɓələnə tə ci.”
5 Wata Yeesu a gimagi agyə da i madiŋənə ŋga dəha da i madizə
kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, “Tsaaməmə! Waanə əndəna!”
6 Makə nee madiigərə limanyinə da ənji nəhə yi ŋga Əntaŋfə ka ci, wata
təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa
ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə
ci, una dzə ka gwa'avəna. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi
ashikii bahə ɓələnə tə ci.”
7 Daɓaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, “Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə
see a ɓələ ənji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci.”
8 Makə fii Pilaatu ha'ə, kə cakə ŋgwalənə kəsənə tə ci.

18:32 18.32 3.14; Mat. 20.19. **18:35 18.35** 1.11. **18:36 18.36** 6.15. **18:37 18.37** 3.32-33; 8.47; 1 Tim. 6.13; 1 Yooh. 4.6. **19:2 19.2** Luka 23.11. **19:3 19.3** 18.22. **19:4 19.4** 18.38; Luka 23.4. **19:6 19.6** 18.31. **19:7 19.7** Leew. 24.16; Mat. 26.63-65; Yooh. 1.34; 5.18.

9 Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci,
“Da saŋə shi ha?” Amma pooshi Yeesu jikə ka ci.
10 Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Pa ha waɓə aciiki kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i
nyi da baawəɗa ŋga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?”
11 Əŋki Yeesu ka ci, “Ətə ɗii ci Əntaŋfə vii ka hə, ci ɗii nə hə da baawəɗa
anəki tanə. Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə
laŋə ashikii, palee ka naaku.”
12 Makə fii Pilaatu ətsə ha'ə, kə ɗii ci gazhi'waanə ŋga kapaanə tə Yeesu.
Amma əŋki daɓaala də ŋgeerənə, “Maɗa kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci
ətsə, əntaa guva ŋga maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma nə hə. Acii taa
wu bii ŋwaŋwə nə ci, əndə daawaanə ŋga maɗuunə ŋwaŋwə nə ci ətsa!”

13 Makə fii Pilaatu waɓəətsa, wata ca ŋgiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə
asəkə dəgələ ŋga la gəŋwanə. Ma hakii, mapəra'ə faariinə ətə ci ənjə a
'wa də uura *Ibəraaniya “Gabata.”
14 Ma saa'itə ci təya ɗa ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha ŋga uusəra
ŋga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka daɓaala, “Wiitsə ŋwaŋwə goonə!”
15 Təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a ɓələgi tə ci, wa ənjə a
ɓələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” Pilaatu a ləgwa amatii,
əŋki ci, “Ŋga'ə koonə kaa nya gwa'avə ŋwaŋwə goonə aashi ənfwə kwa?”
Əŋki madiigərə limanyinə, “Maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma tanə nə
ŋwaŋwə geenə!”
16 Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa
(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata təya ŋgərə tə ci.
17 Təya ŋgərəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, təya palə, təya
mbu'u ka hatə ci ənjə a 'wa “ha ŋga kəŋwə na.” Ma də uura Ibəraaniya,
Gwaləgootə ci ənjə a 'wa hakii.
18 Makə mbu'i tii aadəvə, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya gwa'avə
da i hara ənji bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənakii.
19 Pilaatu a naahətə waɓənə, ca vii ka ənjə a tsa'avə dagyanəkii
ashi ənfwa. Ma sətə nyaahə ca, “Yeesu əndə Nazaratu ŋwaŋwə ŋga
Yahudiinə.”
20 Ənji laŋə a jaŋga, acii ma hatə gwa'avə ənji tə ci aashi ənfwa, pooshi
dzaɗə da vəranə. Də uuranyinə kama kama makkə nyaahə ci, waatoo
uura Ibəraaniya, uura Latinə, da uura Gərikə.
21 Wata əŋki madiigərə limanyinə ka Pilaatu, “Ga ha naahə ‘Ŋwaŋwə
ŋga Yahudiinə.’ Amma naahuu, ‘Ma əndəna, ma bii ci, ci nə ŋwaŋwə ŋga
Yahudiinə.’ ”
22 Əŋki Pilaatu ka tii, “Ma sətə nyaahə nyi, ha'ə ndzaanəkii manaahəkii!”
23 Makə gwa'avə soojiinə tə Yeesu, kə ŋgirə tii kəjeerənaakii, təya
təəkəpaa ahadatii ənfwaɗə. Amma tə'i əndə'i kəjeerənə. Ma
kəjeerənəkii, pooshi ha ŋga gəŋuginə ashikii.
24 Wata əŋki soojiinə ahadatii, “Gaama tsapaa əna. Kurataamə, kaama
nee ka əndətə ca ŋgərə ahadaamə.” Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii
malaɓa ləkaləkatə a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, “Kə təəkəpaa tii
kəjeerənaaki ahadatii, təya kuratə agyanə əndə'i.” Ha'ə ɗii soojiitə əsə.

19:9 19.9 Mat. 26.62-63; 27.12,14. **19:11 19.11** 10.18. **19:12 19.12** 18.37; Luka 23.2; Slənə 17.7. **19:24 19.24** Jab. 22.19.

25 Ma atsaa Yeesu ci tsa'a ashi ənfwa, davə nə i məci da cikəŋuci məci
da Mariyaama minə ŋga Kəloopa da Mariyaama Magədalina.
26 Kə nee Yeesu ka məci tii da əndə nə'unə ətə palee ci də uuɗənə, tii
kəŋə kəŋə davə. Əŋki Yeesu ka məci, “Yaayi, uuzənaaku nə ci.”
27 Wata əŋki Yeesu ka əndə nə'uuta, “Muu nə ki.” Daga ka saa'ita əndə
nə'uutə a ŋgərə tə ki kaa kya ndzaanə gakii asii.

Əntənə ŋga Yeesu
(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

28 Makə shii Yeesu oo'i, ma ətsə ndzaa ci ətsa, kə uugi slənaakii patə,
pooshi uushi mbəɗaanə, wata əŋki ci, “Meegiiriiki.” Ma bii ci ha'ə, kaa
sətə bii malaaɓa ləkaləkatə a ndzaanə ka tantanyinə.
29 Tə'i əbwə davə pasə da i mahwarəkinə asəkəkii. Ənjə a ŋgərə soosa,
təya shimutə agikii, təya kavə aama magərə muha, təya ka ka ci aamakii.

30 Wata Yeesu a shiɓə, əŋki ci, “Kə uugi ha'ə.” Ca gwaŋee ka nəkii, ca
əntəgi.

Dzəɓə shishinə ŋga Yeesu

31 Wata gayinə ŋga Yahudiinə a dzə ka ləgwanə ama Pilaatu kaa ənjə
a dzə ka ɓiiyipaa səɗə ŋga ənjitə gwa'avə ənji, təya ŋgyaaragərə tə tii
ashi ənfwa. Ma ləguyi tii ha'ə, acii ma pukətə ha ŋga uusərakii, *uusəra
ŋga əpisəka, paa tii ka moonə kaa maməətə ənjitə a ndzaanə ashi ənfwa
uusəra ŋga əpisəka. Malaaɓakii dərəva əsə nə uusəra ŋga əpisəkəkii.
32 Wata soojiinə a dzə ka ɓiiyigi səɗənyinə ŋga ənjitə ataŋgala Yeesu.
33 Amma makə mbu'ya tii aaɓii Yeesu, ma nee tii, kə uugi ci əntənə,
wata təya bwasee ka ɓiiyigi səɗəkii.
34 Amma wata əndə'i sooja a dzəɓəgərə uudəmaakii aashi Yeesu, wata
pii idənə da ma'inə a əjagi ashikii.
35 Ma əndətə nja tsaamə sətsə a slənə ha'ə, ci bii ətsa, koona shii mbee
ka luuvənə noonə əsə. Ma sətsə bii ci, gooŋga. Kə shii ci oo'i, gooŋga cii
kəya waɓə.
36 Ma ɗii ətsə patə, kaa sətə bii malaaɓa ləkaləkatə a ndzaa ka
tantanyinə, ətə bii ci, “Taa ilaakii rəŋwə pooshi ka əɓinə.”
37 Tə'i əndə'i ha əsə asəkə malaaɓa ləkaləkatə ətə bii, “Ka tsaamənə nə
ənji tə əndətə jiɓə ənji.”

Ŋgəɗənə tə Yeesu
(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)

38 Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vəranə ŋga Arimatiya, ca dzə
aaɓii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. Wata
Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka ŋgiragərənə. Ma
ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paŋgəraŋə. Ŋgwaliikii acii
*gayinə ŋga Yahudiinə.
39 Tə'i əndə'i əndə əsə ɗii ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aaɓii Yeesu
davəɗə. Tii gi tii da Yusufu, ca ŋgərəənə kuzhikinə ŋga ɓəzənə aashi wa,
ətə ci ənjə a 'wa ‘miira’ da ‘alulə’ magwazəkii.
40 Wata ənjitsə bəra'i a ŋgərə wə ŋga Yeesu, təya haɗətə də marəma
da i kuzəkəta, makə sətə ɗii alə'aada ŋga Yahudiinə ŋga ŋgəəɗə ənja.

19:25 **19.25** Mat. 27.55-56; Luka 23.49. **19:26** **19.26** 13.23. **19:28** **19.28** Jab. 22.16. **19:29** **19.29** Jab. 69.22. **19:31** **19.31** Dzək. 21.22-23. **19:34** **19.34** 1 Yooh. 5.6. **19:35** **19.35** 15.27; 21.24. **19:36** **19.36** Jab. 34.20-21; Shig. 12.46. **19:37** **19.37** Zak. 12.10; Səniinə 1.7. **19:38** **19.38** 9.22. **19:39** **19.39** 3.1-2. **19:40** **19.40** 12.7.

41 Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə ɓəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura
gu'u ənda ətə pooshi ənji sha ŋgə'i əndə davə.
42 Makə ɗii ci, ma pukətə hakii *uusəra ŋga əpisəka, kədəhə nə gu'ukii
əsə, təya kagərə wə ŋga Yeesu aadəvə.

20

Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii
(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)

1 Ma tsəɗakə uusəra alatə, ha ma'ə mapukəmə, kə ma'i Mariyaama
Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə ŋgərəgi
ənji faaratə nji amakii.
2 Wata kya palə də huyinə aaɓii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə
ətə palee Yeesu də uuɗənə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ŋgiragi ənji tə
Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci."
3 Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii.
4 Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'uutə
agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii.
5 Ca gwaŋaanə, ca nee ka marəmə davə, amma paa ci gimə aadəvə.
6 Simoonə Piita a shi daba'əkii paraŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii.
Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə,
7 da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə ɗaŋgəraŋgi ci
paŋgəraŋə saakii.
8 Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u
naakii, ca nee, ca vii gooŋga.
9 Ma təya, dəŋə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaɓa
ləkaləkatə, oo'i tyasə ka maɗənə nə ci agi maməətə ənja.
10 Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

Jigaginə ŋga Yeesu ka Mariyaama Magədalina
(Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11)

11 Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya
agi tuunə, kya gwaŋaanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u.
12 Wata kya nee ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uuɗa ashitii. Dasə
dasə nə tii ka hatə nji Yeesu pərəɓə, əndə'i rəŋwə ka hatə nji nəkii, əndə'i
rəŋwə əsə, ka hatə nji səɗəkii.
13 Təya ləgwa amatə, əŋki tii, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa?" Əŋki ki ka
tii, "Kə ŋgərəma ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!"

14 Wata kya zə'ugi, kya nee ka Yeesu kəŋə, amma pooshi ki shii oo'i,
Yeesu ətsa.
15 Əŋki ci ka ki, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa? Wu saŋə nə əndətə cii
kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca waɓə da ki, əŋki
ki ka ci, "Maɗuuna, maɗa hə ŋgərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə
ci, kaa nya dzə ka ŋgərəginə!"
16 Əŋki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura
*Ibəraaniya, əŋki ki, "Rabbi!" makə banə, Maləma.
17 Əŋki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəku'i aaɓii
Daadə. Amma duu aaɓii ndzəkəŋushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə

20:2 20.2 13.23. **20:6 20.6-7** 11.44. **20:9 20.9** Jab. 16.10-11; Luka 24.26-27; Slənə 2.25-31; 1 Koor. 15.4. **20:13 20.13** 20.2. **20:14 20.14** 21.4; Luka 24.16.

nə nyi aaɓii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntaŋfwaaki, waatoo, Əntaŋfə goonə.” *
18 Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nee ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii (Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49)

19 Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pa'əənə makuvə aanətii, ŋgwalii tii acii gayinə ŋga Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə.”
20 Makə bagi ci ka tii ha'ə, wata ca ɓaarii ka tii səkəciinəkii da taŋgalakii. Wata kə ɗii lyawarənə mooɗasəkə ka shaŋə ŋga neenə ka Slandana.
21 Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkee Daadə ka nyi, ha'ə cii kya sləkee koonə əsə.”
22 Makə bagi ci ha'ə, wata ca ədəvə ka tii əpinaakii, əŋki ci ka tii, “Luumə Malaaɓa Ma'yanə.
23 Maɗa kə tifyagyuunə ka ənji 'waslyakəənatii, kə tifyagi Əntaŋfə ka tii. Maɗa pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi ənji ka tifyaginə ka tii əsə.”

Yeesu tii da Tooma

24 Ma rəŋwə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, waatoo Tooma ətə ci ənjə a 'wa ‘Huyirənə,’ paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. †
25 Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əŋki tii, “Kə nee inə ka Slandana.” Amma əŋki Tooma ka tii, “Maɗaamə nyi kə nee ka baavənyinə ŋga kuusa asəkə ciikii, nya təɓətə də ciinəkii patə da i taŋgalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə.”
26 Ma daaba'ə luuma rəŋwə, kə ənyi lyawarənə ŋga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mapa'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, “Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə.”
27 Əŋki ci ka Tooma, “Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ŋgərə ciinəku, ha kavə aataŋgalaki. Bwasee ka ghatə vii gooŋgaaku ka nyi, ha vii gooŋga.”
28 Tooma a ba ka ci, “Slandanəki da Əntaŋfwaakya!”
29 Əŋki Yeesu ka ci, “Kə vii hə gooŋga ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashi ənjitə vii gooŋga, tii ma'ə maneemə ka nyi.”
30 Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə laŋə ətə ɗaadii Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkaləkatəna.
31 Amma ma ənə naahəcii ənji, koona shii vii gooŋga oo'i, Yeesu nə Mataɗəkii, ci nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii məɗəfə

1 Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə ŋga Tibeeriya.* Wiinə makə sətə sləŋyi.

---

* **20:17 20.17** ndzəkəŋushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. **20:19 20.19** 9.22; 14.27; 20.1. **20:20 20.20** 19.34; 20.25,27. **20:21 20.21** 17.18. **20:22 20.22** 14.16. **20:23 20.23** Mat. 18.18.
† **20:24 20.24** Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2. **20:26 20.26** 20.19. **20:29 20.29** 1 Piita 1.8. **20:30 20.30** 1.14; 2.11. **20:31 20.31** 3.15; 1 Yooh. 5.13.
* **21:1 21.1** Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili.

2 Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa ‘Huyirənə’, ba'ə Nataniyalə əndə Kana ŋga hanyinə ŋga Galili, ba'ə manjeevənə ŋga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə.
3 Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, “A palə nyi ka təəmənə.” Əŋki tii ka ci, “Amə patə ca palə.” Wata təya maɗə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.
4 Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa.
5 Wata əŋki ci ka tii, “Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?” Əŋki tii ka ci, “Pooshi taa mi.”
6 Əŋki ci ka tii, “Kagərəmə slaaɗə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə hərəfinə.” Wata təya ka slaaɗatii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə agi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə laŋə.
7 Wata lawarətə palee Yeesu də uuɗənə a ba ka Piita, əŋki ci, “Slandanə ətsa!” Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masəɗəkii nji ci, ca ləɗəgərə aagi ma'inə.
8 Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlya slaaɗatii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzaɗə dzaɗə da ndəra, wata təɗanə gya'ə tanə.
9 Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə agikii da i buroodi.
10 Əŋki Yeesu ka tii, “Kiramə hərəfiitsə kəshuunə.”
11 Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaaɗa pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa ŋgahi laŋə nə hərəfinə asəkə slaaɗəkii, amma pooshi tsii.
12 Əŋki Yeesu ka tii, “Shoomə ka zəmənə.” Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uuɗəfə ka ləgwanə ama Yeesu “Wu nə ha?” acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa.
13 Wata Yeesu a dzə, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hərəfinə, ca vii əsə.
14 Ətsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə maɗənaakii agi mamәətə ənja.

Yeesu tii da Piita

15 Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara ənjinə kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Nəhuu uuji bagiinaaki.” †
16 Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Gəratə ka nyi bagiinaaki.”
17 Yeesu a ləgwa ka ci ŋga makkənə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Kə ɓəzhi səkə ŋga Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii ŋga makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata əŋki ci ka ci, “Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci “Nəhuu bagiinaaki.
18 Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə

21:3 21.3 Luka 5.5. **21:4 21.4** 20.14; Luka 24.16. **21:6 21.6** Luka 5.5-7. **21:7 21.7** 13.23; Mat. 14.29. **21:11 21.11** Luka 5.6. **21:13 21.13** 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14 21.14** 20.19,26.
† **21:15 21.15-17** bagiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2.

iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə.”

19 Ma agi waɓəətsa, agi ɓaariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka ɓaarii də ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə. Wata əŋki Yeesu ka ci, “Nə'uu tə nyi.”

Yeesu tii da hara lyawarənə

20 Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ətə palee Yeesu də uuɗənə, ətə sha ləguyi ama Yeesu də banə, ‘Slandana, wu saŋə na vii tə hə ka ənja?’ Waatoo saa'itə ndzaa ci ataŋgalakii, təya zəmə əndzanə ŋga Slandana.

21 Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, ya əndənə naakəya?”

22 Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ca, maɗa kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi.”

23 Wata waɓənəkii a təəkəgi ahada ənji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarəta, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, “Maɗa kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?”

24 Ci nə lawarətə waɓi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, gooŋga.

Uudəpaanə

25 Yoo, tə'i hara uushi'inə laŋə ətə ɗaaɗii Yeesu. Maci kə naahəpaa ənji də rəŋwə rəŋwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ŋgərətə laŋənə ŋga ləkaləkatənyinəkii.

21:18 21.18 2 Piita 1.14. **21:19 21.19** 13.36. **21:20 21.20** 13.23,25. **21:24 21.24** 15.27; 19.35.

Slənə ŋga masləkee ənji ŋga Slandana

1 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkaləkataaki ŋga təkəŋwanə, kə nyaahə
nyi sətə ɗaaɗii Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləna
2 ha'ə mbu'ya ka saa'itə ŋgirə Əntaŋfə tə ci aadəgyə. Ma taabu'u ŋgirə
Əntaŋfə tə ci aadəgyə, kə ɗii ci waɓənə ka ənjitə shi ca ta'i dagi baawəɗa
ŋga Malaaɓa Ma'yanə, kaa təya ndzaa ka masləkee ənjaakii.
3 Kə ɓaarii ci ka tii naakii nə da i əpinə amakii ŋga baanə ənfwaɗə
pu'unə. Kə ɗaaɗii ci uushi'inə laŋə ətə ca ɓaarii oo'i, da i əpinə nə ci.
Ca waɓə ka tii agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə. Ma ətsə patə, kə slənyi
daba'ə əntənaakii da maɗənaakii agi mamətə ənja.
4 Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatii, kə bii ci ka tii, “Goona dzəgi asəkə
vəranə ŋga Urusaliima zəku'i, gəramə sətə bii nyi viinə koonə, waatoo,
sətə bii Daadə oo'i, ka viinə nə ci koonə.
5 Acii də ma'inə ɗii Yoohana bapətisəma ka ənja. Amma, ma aakəŋwa
gi'u, bapətisəma də Malaaɓa Ma'yanə nuuna upaa.”

Ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə

6 Makə liɓə Yeesu da masləkee ənja, kə ləguyi tii ka ci, əŋki tii: “Slan-
dana, əndzə'i nə hə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila də ŋwaŋuunatii
kwa?”
7 Əŋki Yeesu ka tii, “Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii da zamanakii agi
baawəɗaakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci ɗaaɗanə uushi'iitsa.

8 Amma shiimə oo'i, ka viinə nə Əntaŋfə koonə Malaaɓa Ma'yanə. Də
ci nuuna upaa baawəɗa, koona ndzaanə ka ənji waaza waɓənaaki asəkə
vəranə ŋga Urusaliima da i hara hanyinə ŋga Yahudiya da i *Samariya,
dəŋə ka hatə ənyagi hanyinə.” *
9 Uudəpaanə ŋga Yeesu tə waɓəətsa, təya tsaamə tə ci, Əntaŋfə a
ŋgərətə tə ci aadəgyə, kuraɓiinə a rarə'igi də ci anə ginətii.
10 Ma təya tsaamə aadəgyə, ca dzə də ndərənə. Ma nee tii, wata wiitsə
ənji bəra'i aɓitii da i mabwaɗaɗa kəjeerənə ashitii.
11 Təya ba ka masləkee ənji, “Unə ənji Galili, mi ɗii unə kəŋə kəŋə ka
tsaamənə aadəgyə kwa? Yeesu ətsə ŋgərətə Əntaŋfə tə ci aadəgyə aɓii
unə, ha'ə nii kəya ənya makə sətsə nee unə pyalə ci aadəgyə.”

Taɗə madəɓama ŋga Yahuda

12 Ma daba'əkii, wata masləkee ənjə a jimagərə anə giŋwə ŋga Zayitunə,
təya ənya aa Urusaliima; ka ɗanə nə dzaɗənəkii bahə kiloomeeta rəŋwə.

13 Makə mbu'i tii, təya ndərəgi aanə maɗuunə kuvə anə əndə'i ətə izee
tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii də nə dava, tii nə i Piita da Yoohana da
Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalamawusə da Mata,
əndə'i Yakubu uuzənə ŋga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ŋga
hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə ŋga Yakubu.

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2 1.2-3** 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4 1.4-5** Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. **1:6 1.6** Luka 24.21. **1:7 1.7** Mar. 13.32. * **1:8 1.8** Luka 24.47-48; ənji waaza waɓənaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9 1.9** Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10 1.10** Luka 24.4. **1:11 1.11** Luka 21.27; Səniinə 1.7. **1:12 1.12** Luka 24.52. **1:13 1.13** Luka 6.14-16.

14 Mariyaama məci Yeesu i ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu da i hara makinə
patə, davə nə tii, təya ləɓə də nə də mooɗəfə rəŋwə agi kədiinə acii
Əntaŋfə taa ŋgutə saa'i.
15 Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laŋənatii bahə gya'ə
da pupusərə. Piita a maɗətə ahadatii, ca waɓə ka tii, əŋki ci:
16 “Ndzəkəŋushi'inəkya, kə waɓi Malaaɓa Ma'yanə da ma *Dawuda
agyanə Yahuda ətə ɓaarii tə Yeesu ka ənja. Ma waɓənaakii, kə ndzaa
tyasə, see a ɗa ki ka gooŋga, waatoo sətsə ɗii tə Yahuda.
17 Acii ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama
slənə ka ha rəŋwə ka Əntaŋfə.
18 Amma ma ci, kə ɗərəgi ci ra də kwaɓatə upaa ci agi bwaya slənaakii.
Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəərəgi, aginaakii a əjagi patə.
19 Ənji Urusaliima patə, kə fii tii haalaakii. Ci ɗii kavə tii ləmə ka rəkii
də uuratii Akalədama, makə bana, ‘Rə ŋga idəna’.
20 Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Jabuura:
‘Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zaɓə,
ga əndə a ndzaanə davə.’
Kə nyaahə ənji əsə:
21 ‘See a ŋgərə əndə'i əndə slənaakii.’
Makə ha'ə ɗii əna, ma ənjinə nja dzəədzə deenə oogə da i Yeesu
Slandanaamə taa guci patə,
22 'watəginə ka yiɓə bapətisəma ŋga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə
ŋgirə Əntaŋfə tə ci aadəgyə, ma əndə rəŋwə agi ənjitsa, tyasə, ka ndzaanə
nə ci ləɓə deenə, ina baaba maɗənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja.”
23 Makə fii ənji ha'ə, təya taɗə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a
'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə.
24 Wata təya kədii, əŋki tii, “'Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə
ənji patə, ɓaarii keenə ahada ənjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə,
25 kaa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə
pyalə ci saakii makə sətə dəɓee ka ci.”
26 Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəŋwacii Əntaŋfə kaa ca ɓaarii ka
tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca ɓaarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə
ka pu'u aji bəra'inə ŋga masləkee ənja.

2

Jiganə ŋga Malaaɓa Ma'yanə

1 Makə mbu'ya uusərə ŋga kumənə ŋga *Peentakoosa, kə dzatə ənji
nə'unə də nə patə ka ha rəŋwə.
2 Pii təya fa lyaamanə ŋga uushi dadagyə makə laamənə ŋga mandalə
məɗa. Wata laamənəkii a nagi kuvətə dzatə tii də nə davə.
3 Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana ŋga gunə. Ca taala, ca təəkəgi
agyanə taa wu patə davə.
4 Malaaɓa Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzaŋə waɓənə də
uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaɓa Ma'yanə ka tii waaɓənə. *

1:14 1.14 Luka 23.49. **1:16 1.16** Jab. 41.10. **1:18 1.18-19** Mat. 27.3-8. **1:20 1.20** Jab. 69.26; 109.8. **1:21 1.21-22** Luka 1.2; 3.21; 24.51. **1:24 1.24** Yooh. 2.24-25. **1:26 1.26** Waɓ. 16.33.

2:1 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3 2.3-4** Luka 3.16. * **2:4 2.4** Malaaɓa Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii waɓənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12.

5 Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ŋgwalə tə Əntaŋfə shiishi
agyanə hanyinə ŋga duuniya patə.
6 Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə laŋə. Haŋkalatii a gwazəgi,
acii kə fii tii təya waɓə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadatii.
7 Kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba, “Əntaa ənji
Galili nə ənjitsə ca waɓə pata?
8 Ya ənа, iitə ɗii mbee tii ka waɓənə də uura ŋga taa ŋgutə əndə
ahadaama?
9 Wiinə kə shaamə agyanə hanyinə ŋga Parətiya, Madiya, Ilamiya,
Misaputamiya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya,
10 Firigiya, Paməfiliya, Misəra, i da purəŋa Libiya ətə ŋga Sirina, i
Yahudiinə da ənjitə dəməgərə agi diina ŋga Yahudiinə, kə shi tii daga
də Rooma;
11 wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə
patə ka fanə təya ba agi uuranyinə gaamə tə maŋgwaarə slənətə slənyi
Əntaŋfə.”
12 Makə gwazəgi haŋkalatii patə, təya ləgwa ahadatii tuu'ina, “Mi saŋə
cii kəya moo ɓaariinə kaama?”
13 Amma, ma hara ənja, təya gwaŋə ka ŋusənə, əŋki tii, “Kə sii ənjinə
ənvwa.”

Waazanə ŋga Piita

14 Wata Piita a maɗətə da masləkee ənjitə pu'u aməntaŋə. Ca maɗee ka
uurakii, ca waɓə ka tii, əŋki ci, “Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə
makə nyi, fatəmə ŋga'ə, kaa nya ba koonə:
15 ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətsə cuuna hiima, acii ma'ə
uusəra magiramə zəku'i.
16 Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:
17 ‘Ma bii Əntaŋfə, ma agi muudinə ŋga zamana,
ka shinə nə Malaaɓa Ma'yanə aagyanə ənji patə,
manjeevənə goonə ŋguyirənə da makinə, ka ɗanə nə tii anabaakwaanə;
ma daguyinə goonə, ka ɓaariinə nə Əntaŋfə ka tii gooŋgaanaakii,
masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.
18 Gooŋga boo, ma maviinaaki ŋguyirənə da makinə,
ka kyanə nə nyi Malaaɓa Ma'yanaaki aanətii ka saa'ikii,
ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.
19 Ka ɗanə nə nyi sə ŋga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə;
ka jiganə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.
20 Ka zhi'iginə nə uusəra ka təkunə.
Ka zhi'iginə nə ləgiɗə dizə makə idəna.
Ma ətsə patə, ka ɗanə taabu'u nə maɗuunə uusərə ŋga
Slandanaamə a mbu'ya.
21 Taa wu kədii luupaanə acii Slandana,
ka mbəɗənə nə ci.’ ”
22 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “Unə ənji Isərayiila, fatəmə
waɓənaaki ŋga'ə. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə ɓaarii Əntaŋfə oo'i, ci
sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntaŋfə sə ŋga hurəshishinə də baawəɗa
laŋə daciikii ahadoonə.

2:7 2.7 1.11. **2:12 2.12** 1 Koor. 14.23. **2:17 2.17-21** Yaw. 3.1-5. **2:21 2.21** 22.16; Rooma 10.13. **2:22 2.22** Luka 24.19; Yooh. 3.2; Slənə 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; Ibər. 2.4.

23 Aacii unə kavə Əntaŋfə tə ci makə sətə ɗii ci aniya ŋga ɗanə. Kə
kavuunə tə ci aacii bwaya ənji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi.

24 Amma kə ŋgiragi Əntaŋfə tə ci agi zəmənə ŋga wa, ca maɗee ka ci agi
maməətə ənja, acii pooshi wə da baawəɗa agyanəkii bahə ca gigisləpaa
tə ci.
25 Acii kə waɓi Dawuda agyanəkii, oo'i:
‘Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəŋwaciiki taa guci patə,
agi tsakənə nə ci tə nyi acii ga nya gugu'i.
26 Ci nə ədzəməki ka ɗa mooɗasəka əsə,
agi waɓənə nə nyi ŋga mooɗasəka.
Taa ŋgahi ka əntənə nə nyi, agi kanə nə nyi na,
27 acii kə shii nyi: 'ya'ə Əntaŋfwaakya, paa hə ka vugədəgi əpinaaki aagi
ənjagu'u,
paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənaaku kaa ca ɓəsləgi.
28 Kə ɓaarii hə ka nyi rəgwanyinə ŋga upaa də əpinə.
Ka ɗanə nə nyi mooɗasəkə laŋə, acii agi ndzaanə nə hə da nyi.’ ”
29 Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “‘Ya'ə ndzəkəŋushi'inəkya,
takumə kaa nya bagi koonə furəŋə. Ma dzədzəshi'inaamə Dawuda, kə
əŋki ci, kə ŋgəɗəgi ənji tə ci, kədəhə daamə nə nə ŋga gu'waakii ka ha'ə
dəŋə ənshinə.
30 Amma, ma ci ma'ə da i əpinə, anabi nji ci, kə shii ci kə ji'i Əntaŋfə ka
ci oo'i, kadə nə əndə rəŋwə agi jijinaakii a ŋgərə dəgələ ŋwaŋuunaakii.
31 Agyanə maɗanə ŋga *Aləmasiihu agi maməətə ənja waɓi Dawuda ha'ə.
Aciikii bii ci, pooshi Əntaŋfə ka bwaseenə ka ci a gu'u. Taa shishinəkii əsə,
pooshi ka ɓəslənə.
32 Ma Yeesutsa, kə maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja. Inə ənə ganə
patə, seedawanyinə niinə.
33 Kə ɗuunətə Əntaŋfə tə ci, ca ndzanee ka ci da ciizəmakii. Əntaŋfə Dii
a vii ka ci Malaaɓa Ma'yanə, makə sətə shi ca bii daga ŋukə. Yeesu a
pukyagərə keenə əsə, ci ətsə cuuna nee, una fa əsə. †
34 Acii əntaa Dawuda ŋgirə aadəgyə, amma ci maa, kə bii ci oo'i,
‘Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki,
ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.
35 Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səɗəku.’
36 Acii ha'ə, wa ənji Isərayiila patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə
gwa'avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə Əntaŋfə ka ndzaanə ka Slandanə
da Aləmasiihu.”
37 Makə fii ənji ha'ə, kə taɓətə mooɗəfətii, təya ləgwa a ma Piita da a
ma hara masləkee ənji, əŋki tii, “Ndzəkəŋushi'ina, iitə ɗaniina?”
38 Əŋki Piita ka tii, “Baamə ka Əntaŋfə, bwaseemə ka 'waslyakəənə
goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yiɓə bapətisəma agi ləmə ŋga Yeesu
Aləmasiihu, kaa Əntaŋfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə, ca vii koonə
Malaaɓa Ma'yanaakii.

2:23 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24 2.24** 3.15; Luka 24.5. **2:25 2.25-28** Jab. 16.8-11. **2:27 2.27** 13.35. **2:29 2.29** 1 Meem. 2.10; Slənə 13.36. **2:30 2.30** 2 Sam. 7.12-13,16. **2:31 2.31** Jab. 16.10. **2:32 2.32** 1.8. † **2:33 2.33** ca ndzanee ka ci da ciizəmakii: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibər. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyagərə keenə Ma'yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. **2:34 2.34-35** Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. **2:36 2.36** 3.15. **2:37 2.37** 16.30; Luka 3.10,12,14. **2:38 2.38** 3.19; Luka 3.3.

39 Acii koonə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga vii Malaaɓa Ma'yanə da ka
manjeevənə goonə da patənə ŋga ənjitə dzaɗə, taa moonə 'wii ci patə
aaɓiikii.”
40 Kə waɓi Piita ka tii laŋə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, “Təkeemə ka
noonə na da bwaya ənji ŋga zamanana koona luupaa də noonə na, acii
bwaya ŋgəra'utə nə təya sa.”
41 Laŋənatii, kə liwə tii waɓənaakii, ənjə a yiɓə ka tii bapətisəma. Kə
mbu'i bahə dəbu'u makkə nə ənjitə vii gooŋga uusərəkii.
42 Kə ɗii tii gazhi'waanə ŋga fa sətə nji masləkee ənjə a dzəgunə ka tii,
təya ndzaanə də ədzəmə rəŋwə, təya zəmə ka hakii, təya ɗa də'wa ka
Əntaŋfə əsə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə

43 Kə ɗii Əntaŋfə sə ŋga hurəshishinə ŋgaaŋga'ə dacii masləkee ənja,
ka ha'ə kə əsəgi ŋgwaləna tə ənji patə.
44 Ənji nə'unə patə, kə ndzaa tii rəŋwə, təya viishi patənə ŋga sətə ətee
əndə'i əndə ahadatii,
45 təya ɗərəmagi də uushi'inatii, təya vii kwaɓakii ka taa wu ətə ətee
ahadatii.
46 Pukyanə ŋga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə
də mooɗəfə rəŋwə, təya zəəməshi asəkə yinyinatii də mooɗasəkə da
mabanee ma'yanə.
47 Təya dəla də Əntaŋfə, təya upaa dəlanə əsə acii ənji patə. Ma
Slandana, uusərə patə nə ci ka tsakəvənə aashitii tə ənjitə upaa luupaanə.

3

Mbəɗəpaanə də mahurəməsə ənda

1 Ma ka əndə'i uusəra, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə
ətsə tibisə makkə ŋga kədəwanə, waatoo saa'i ŋga ɗa də'wa.
2 Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi ŋga Əntaŋfə. Ma uura mayitsa,
‘Dagwakii’ ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəkii daga poonə tə ci nə əndəkii.
Pukyanə ŋga uusəra patə nə ənjaakii ka kiranə tə ci aa dəvə, təya kapaa
tə ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə.
3 Makə nee ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə,
ca kədii sataka aciitii.
4 Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, əŋki Piita ka ci, “Tsaamuu
tiinə.”
5 Ca tsaamə tə tii də ŋga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi
aciitii.
6 Wata Piita a ba ka ci, “Paa nyi da kwaɓa shaŋə, amma, ma səndə upaa
nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəɗa ŋga Yeesu *Aləmasiihu, əndə
Nazaratu, maɗətə, wiiwu.”
7 Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca maɗee ka ci. Pii kə upaa
səɗəkii da idəkii ŋgeerənə.
8 Həryatə əndətə a maɗətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca
dəməgərə atsatii. Ca wii, ca dzə də ləəɗənə, ca dzə də dəlanə də Əntaŋfə.

9 Patənə ŋga ənjitə nji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dəla də Əntaŋfə.

2:39 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. **2:41 2.41** 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. **2:44 2.44-45** 4.32-35. **2:46 2.46** Luka 24.53. **2:47 2.47** 2.41. **3:1 3.1** 10.3,9,30. **3:2 3.2** 14.8. **3:8 3.8** 14.10; Yooh. 5.14.

10 Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izee ka kədii sataka a uura mayi
‘Dagwakii’. Acii ha'ə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ɗii tə ci.

Waazanə ŋga Piita atsaa malaɓa ŋga Sulayimaanu

11 Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaa malaɓatə
ci ənjə a 'wa malaɓa ŋga Sulayimaanu, ənji patə a kwasə pii pii aaɓiitii,
acii kə kəŋee ka tii ka shaŋə nə sətə ɗii.
12 Makə nee Piita ka tii, ca ba, “Unə ənji Isərayiila, acii mi saŋə nuunə
ka neenə ka hurəshishinə ŋga əndətsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma
nuunə ka nəhənə, agi baawəɗa geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa?
13 Əntaa ha'ə. Ma Əntaŋfə ŋga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da
hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii ɗuunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma
una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə
kaaree unə.
14 Də ha'ə kaaree unə ka Malaaɓa Əndəta, əndə gooŋga, una kədii ka
ənjə a kagi koonə tə maɓələ ənja.
15 Də ɗanə ha'ə kavuunə tə Əndə vii əpinə ka ɓələginə. Amma kə
maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə
ŋga maɗənaakii.
16 Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tə ci. Də baawəɗa ŋga Yeesu upaa
ci ŋgeerənə, acii kə vii inə gooŋga ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə ŋga vii
gooŋga geenə ka Yeesu upaa ci jamənə ŋga shishinəkii akəŋwacii unə
patə.
17 “Ma ənə ha'ə ɗii ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə
goonə, dagi ghatə shiinə goonə ɗii unə ha'ə də Yeesu.
18 Amma də ha'ə ɗii ka gooŋga nə sətə bii Əntaŋfə da ma anabiinaakii
oo'i, ka ciɓənə nə Mataɗəkəyaakii.
19 “Acii ha'ə baamə ka Əntaŋfə, zhi'wagimə aaɓiikii, kaa ca tifyagi koonə
'waslyakəənə goonə.
20 Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə
mooɗəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Mataɗəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə
tə ci.
21 Ma Yeesu, kə ɗii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntaŋfə
a ɗaaɗa uushi'iitə baabii ci da ma malaaɓa anabiinaakii daga ŋukə.
22 Muusa maa, kə bii ci oo'i, ‘Ka taɗənə nə Əntaŋfə koonə *anabi makə
naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə.
23 Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji
ŋga Əntaŋfə, ka zamaginə nə ənji də tii.’
24 Ha'ə əsə waɓi hara anabinyinə patə, 'watəginə ka Samuyila da hara
anabinyinə ətə shi daba'əkii. Kə waɓi tii agyanə uushi'inə ətə ca ɗaaɗa
əndzə'i.
25 Ndzəkəŋushi'ina, koonə waɓi Əntaŋfə da ma anabinyiita. Ha'ə
əsə koonə da dzədzəshi'inuunə ɗii ci aləkawala, waatoo ətə bii ci ka
Ibərahiima, ‘Ka ɗaanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikərənyinə ŋga
duuniya patə, putə ŋga jijinyinaaku.’
26 Ha'ə kə taɗəgi Əntaŋfə lawaraakii, ca sləkee ka ci aahadoonə zəku'i
koona upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə.”

3:11 3.11 5.12; Yooh. 10.23. **3:13 3.13** 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23. **3:15 3.15** 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. **3:16 3.16** Mat. 9.22. **3:17 3.17** Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18 3.18** 5.42; Luka 24.27,44-46. **3:19 3.19** 2.38. **3:22 3.22-23** Dzək. 18.15,19; Slənə 7.37. **3:24 3.24** 3.18. **3:25 3.25** 'Wat. 12.3; Gal. 3.8,16. **3:26 3.26** 13.46; 18.6; Rooma 1.16.

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

1 Ma i Piita da Yoohana a waɓə ka ənja, wata limanyinə da ŋwaŋwə ŋga
soojiinə ətə ca nəhə yi ŋga Əntaŋfə, da *Sadukiinə a shi aaɓiitii *
2 də maɓəzə səka. Ma ɓəzee ka səkətii, acii kə jigunyi i Piita da Yoohana
ka ənja, kə bii tii ka ənji oo'i, kə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, aciikii ma
maməətə ənji patə, kadə nə təya maɗətə da i əpinə. †
3 Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa'əgi tə tii aasəkə kuvə furəshina see
pukənə ŋga ha, acii kə uugi uusərə dzənə ka ɗa gəŋwanə.
4 Amma, ma agi ənjitə fii waɓənə ŋga masləkee ənja, ɓəzəkii nə ənjitə
vii gooŋga. Kə mbu'i laŋənatii bahə dəbu'u tufə.
5 Pukənə ŋga ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləɓə də
Urusaliima patə.
6 Təya dza də nə da gawə ŋga limanyinə ətə ɗii ləməkii *Anasə tii da i
Kayafasə i Yoohana i Aləkəsandərə, da i hara slikərənə patə ŋga maɗuunə
*limanə.
7 Təya sləkee ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kəŋee ka tii
akəŋwaciitii, təya ləgwa ka tii, əŋki tii, “Da saŋə upaa unə baawəɗatsa?
Wu vii koonə rəgwa ŋga mbəɗəpaanə də mahurəməsə əndətsa?”
8 Wata kə cakə Malaaɓa Ma'yanə natənə ədzəmə ŋga Piita. Ca ba ka tii,
əŋki ci, “Unə gayinə da masariinə,
9 maɗa putə ŋga ŋga'aanə ɗii inə ka mahurəməsə əndətsə ɗii inə
mawulakii akəŋwacii unə ənshinə, una ləgwa keenə taa iitə mbə'i ci,
10 yoo, see a shii unə da i ənji Isərayiila patə oo'i, də ləmə ŋga Yeesu
Aləmasiihu əndə Nazaratu nə əndətsə kəŋə akəŋwacii unə ndaŋə ndaŋə.
Ma unə, kə gwa'avuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə maɗee Əntaŋfə
ka ci.
11 Kə waɓi malaaɓa ləkaləkatə agyanəkii oo'i,

‘Ci nə faaratə kaaree unə, ənji ghənəna,
amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.’

12 Daciikii rəŋwə dyaŋə upaanə ənji mbəɗənə, acii pooshi əndə'i əndə agi
duuniya shaŋə ətə vii Əntaŋfə ka ci baawəɗa bahə kaama upaa mbəɗənə
daciikii.”
13 Kə nee *mətərəkinə ŋga Yahudiinə oo'i, ma i Piita da Yoohana,
masooɗəfənyinə nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyinə nə tii, əntaa majaŋga
ənji əsə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Wata təya puləgi oo'i, tii da
Yeesu nja ndzaanə.
14 Amma, makə nee tii ka əndətə mbəɗəpaagi i Piita da Yoohana kəŋə
aɓitii ndaŋə ndaŋə, kə ətee tii ka rəgwa ŋga ɗa mabizhinə.
15 Aciikii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya ɗa mətərəkinə.
16 Əŋki tii, “Iitə ɗanaamə də ənjitsa? Acii gooŋga, ma ahada ənji
Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə ɗii tii sə ŋga hurəshishiinə
ka shaŋə. Pooshi amə ka mbee ka ɗa mabizhinə əsə.
17 Amma, acii ga waɓənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə
ka tii oo'i, ga təya ənə ka waɓənə ka taa wu də ləmə ŋga Yeesu ma'ə.”

---

* **4:1 4.1-2** Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. **4:1 4.1** Luka 22.4,52. † **4:2 4.2** maɗənə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. **4:3 4.3** 5.18. **4:4 4.4** 2.41. **4:7 4.7** Luka 20.2. **4:8 4.8** 2.4. **4:10 4.10** 3.6; 3.15. **4:11 4.11** Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7. **4:12 4.12** Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11. **4:15 4.15** 5.34-35. **4:16 4.16** Yooh. 11.47. **4:17 4.17-19** 5.28-29,40.

18 Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya
ba ka tii, əŋki tii, “Goona ənə ka waɓənə taa dzəgunənə ka ənji də ləmə
ŋga Yeesu ma'ə daga ənshinə!”
19 Amma əŋki Piita da Yoohana ka tii, “Unə də noonə na, lagimə
waɓəətsa, maɗa ŋga'ə akəŋwacii Əntaŋfə keena fa noonə, ina bwasee
ka fa naakii.
20 Acii ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zərakə yadə ba ka
ənji sətə nee inə da sətə fii inə.”
21 Wata mətərəkinə a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka ɗanə
ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa ŋga ciɓeenə ka tii, acii
talakiinə patə, agi ɗuunətənə nə tii tə Əntaŋfə putə ŋga sətə slənyi tii.
22 Ma əndətə mbəɗəpaagi tii də sə ŋga hurəshishinə, kə palee ci ka fəzə
ənfwaɗə pu'unə.

Ɗa də'wa ŋga ənji nə'unə kaa təya mbee ka waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə yadə ŋgwalənə

23 Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara ənji
nə'unatii. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masariinə ka tii.
24 Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə,
əŋki tii, “'Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da
sətə asəkətii patə.
25 Kə waɓi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə waɓi ci də
baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə, ca ba:
‘Acii mi ci hara slikərənə a ɓəzə səka?
Acii mi saŋə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaɓa?
26 Kə aanyi meeminə ŋga *duuniya.
Gayinə əsə, kə guŋutə tii də nə kaa təya pa
da Əntaŋfə Slandanə da Mataɗəkəyaakii.’
27 Ha'ə makə ətsə ɗii *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləɓə tii də nə ka
hakii asəkə vəraanə da hara slikərənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaɓa
lawaraaku Yeesu mataɗəkəyaaku. ‡
28 Ma sətə ɗii tii patə, kə ɗii tii makə sətə mwayi hə agi baawəɗaaku daga
ŋukə.
29 Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitsə ci təya baaba
agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ŋgeerənə ŋga waaza waɓənaaku yadə
ŋgwalənə taa gi'u.
30 Tsakuu tiinə, ɓaarii baawəɗaaku, ina mbəɗəpaa də ənji bwanea, ina
ɗa uushi'inə ŋga hurəshishinə agi ləmə ŋga malaaɓa lawaraaku Yeesu.”
31 Makə uudəpaa tii ɗa də'wa, hatə ɗii tii davə patə, gaŋgəzənə. Wata kə
cakə Malaaɓa Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzaŋə waaza waɓənə
ŋga Əntaŋfə yadə ŋgwalənə.

Sətə ndzaanə ŋga əndə nə'unə, ŋga ənji nə'unə patə

32 Ənjitə vii gooŋga patə, kə ndzaa tii də mooɗəfə rəŋwə, haŋkalatii
rəŋwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə ɗii ka naakii, kə ndzaa ka
naakii daanəkii. Amma, maləɓəkii nə tii patə anə uushi'inatii.
33 Də baawəɗa laŋə baabii masləkee ənji tə maɗənə ŋga Yeesu Slandana
agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə ɗii Əntaŋfə barəkaanə aagyanətii
patə ka shaŋə shaŋə.

4:24 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6. **4:25 4.25-26** Jab. 2.1-2. ‡ **4:27 4.27** Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. **4:28 4.28** 2.23. **4:29 4.29** Af. 6.19. **4:30 4.30** 2.22. **4:31 4.31** 2.4. **4:32 4.32-35** 2.44-45; 6.1; Luka 14.33; 18.22.

34 Pooshi maagha agitii əsə. Acii patənə ŋga ənjitə da ratii taa yatii, kə ɗərəmagi tii, təya kira kwaɓakii,
35 təya kapaa akəŋwacii masləkee ənja, masləkee ənjə a təkə ka taa ŋgutə əndətə ətee ahada ənji nə'unə.
36 Ha'ə tə'i əndə'i əndətə ɗii ləməkii Yusufu agi slikərənə ŋga *Leewi. Masləkee ənjə a ɗəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, ‘Mavii ŋgeerənə ka ənja’. Poonə tə ci, anə hanyinə ŋga Kipərusə.
37 Tə'i raakii, ca ɗərəmagi, ca kira kwaɓakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja.

5

Ananiya da Safiira

1 Amma tə'i əndə'i əndə ɗii ləməkii Ananiya tii da minaakii Safiira. Ca ɗərəmagi də əndə'i ratii.
2 Də shiinə ŋga minaakii ca umbee ka hara kwaɓakii, ca kərə harakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja, ca ɗatə makə patə vii ci.
3 Wata əŋki Piita ka ci, “Ya hə Ananiya, mi saŋə kapaa hə rəgwa ka *Seetanə a dəməgərə aa mooɗəfəkwa? Wiinə kə jirakə hə ka Malaaɓa Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaɓa ŋga rə goonə.
4 Daga hə ma'ə maɗərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə ɗərəmagi hə əsə, əntaa naaku nə kwaɓakii kwa? Iitiitə 'watəgi hə kaala hiima ŋga ɗa bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hə, amma ka Əntaŋfə.”
5 Makə fii Ananiya waɓəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə ŋga ənji fanə patə, kə lagi.
6 Wata daguyinə a shi, təya haɗətə tə ci, təya ŋgiragi tə ci agyə, təya ŋgəɗəgi.
7 Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaakii a shi, ki mashiimə sətə ɗii tə ŋgurii.
8 Əŋki Piita ka ki, “Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaɓa ŋga rətə goonə ɗərəmagyuunə kwa?” Kya ba, “Awa, ha'ə ɗərəmagiinə.”
9 Wata əŋki Piita ka ki, “Mi saŋə guŋunuunə də ma ka təɓə Ma'yanə ŋga Slandana? Fawə ənyanə ŋga daguyiitə ŋgə'i tə ŋgurəku. Watiitsə kə mbu'ya a makuvə. Ka ŋgərəginə nə tii tə hə agyə naaku əsə.”
10 Wata kya kulagi atsaa səɗəkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a gimagərə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya ŋgərəgi tə ki agyə, təya dzə ka ŋgəɗəginə tə ki ataŋgala ŋgurii.
11 Wata ədzəmə ŋga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə ɗaaɗii patə.

Slənə ŋga hurəshishiitə ɗii masləkee ənja

12 Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə ŋga hurəshishinə laŋə ahada ənja. Patənə ŋga ənjitə vii gooŋga əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rəŋwə atsaa malaɓatə ci ənjə a 'wa Malaɓa ŋga Sulayimaanu.
13 Ma hara ənjitə pooshi vii gooŋga, kə ŋgwali tii ka guŋutə də nə da tii, amma agi dəlanə nə tii də tii.
14 Ma ənjitə vii gooŋga ka Slandana, ŋguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə laŋənatii, təya ləɓə də nə da hara ənji nə'unə.
15 Putə ŋga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwanea aa rəgwa da i ədəratii da ədzatii, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaaŋgu'inaakii agyanə hara ənji bwaneatii.

5:2 5.2 4.35. **5:3 5.3** Yooh. 13.2. **5:9 5.9** 1 Koor. 10.9. **5:12 5.12** 2.22; 3.11. **5:14 5.14** 2.41. **5:15 5.15-16** 19.11-12; Luka 4.40.

16 Kə shiishi hara ənji ɓəzəkii əsə daga ka giwanyiitə guŋutə də
Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneatii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə
mbə'i tii əsə.

Ciɓənə ŋga masləkee ənja

17 Ma gawə ŋga limanyinə da patənə ŋga ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo
kurəgə ŋga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka shaŋə.
18 Təya kəsə tə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii.
19 Amma, ma davəɗə, wata malaa'ika ŋga Əntaŋfə a shi, ca wunəgi
makuvənyinə ŋga furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii:
20 "Dzəmə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, una waɓə ka ənji agyanə kura
əpinə."
21 Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsəɗakə, təya dəməgərə aasəkə
yi ŋga Əntaŋfə, təya dzəgunə ka ənja.
Pukənə ŋga ha, gawə ŋga limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya
mətərəkinaakii da matakəŋwanyinə ŋga *Isərayiila patə. Təya sləkee ka
soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja.
22 Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata
təya ənya ka banə ka mətərəkinə,
23 əŋki tii, "Kə lapaa inə makuvənyinə mapa'əkii dəŋə dəŋə, ənji
nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi
inə lii tə tii davə."
24 Makə fii ŋwaŋwə ŋga soojiinə da madiigərə limanyinə, kə dzəgəpaa
tə tii ka shaŋə nə sətə dii tə masləkee ənja. Mashiimə tii taa mi na uudə
ba'a.
25 Wata əndə'i əndə a shi aaɓiitii, ca ba ka tii, əŋki ci, "Ma ənjitə
pa'əgyuunə ŋga mbəɗə asəkə furəshina, watiitə asəkə yi ŋga Əntaŋfə
ka dzəgunənə ka ənja."
26 Wata ŋwaŋwə ŋga soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma
əntaa də ŋgeerənə, acii kə ŋgwali soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də
faariinə.
27 Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kəŋee ka tii akəŋwacii
mətərəkinə. Gawə ŋga limanyinə a ba ka tii,
28 "Kə shiina bii koonə də ŋgeerənə, goona dzəgunə də ləmə
ŋga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə guŋutəgyuunə də Urusaliima də
dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, ŋga'ə koonə nə ləɓeenə keenə da
idənaakii."
29 Wata əŋki Piita da hara masləkee ənji ka tii, "Tyasə ka Əntaŋfə
gərə'uniinə palee ka ənda.
30 Ma unə, unə ɓələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma
kə maɗee Əntaŋfə ŋga dzədzəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja.
31 Ka ci vii Əntaŋfə məghərəvənə əsə, ca ndzanee ka ci da ciizəmakii,
kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca ɓaarii ka ənji Isərayiila rəgwa ŋga
baanə ka ci, təya upaa tifyaginə ŋga 'waslyakəənatii.
32 Ma inə, seedawanyinə niinə ŋga uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaɓa
Ma'yanə ətə vii Əntaŋfə ka ənjitə ca muu aaya ka ci."
33 Makə fii mətərəkinə ha'ə, səkətii a ɓəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii ɓələnə
tə tii.

5:17 5.17 4.1-2. **5:19 5.19** 12.7-10. **5:22 5.22-24** 12.18-19. **5:24 5.24** 4.1. **5:26 5.26** Luka 20.19; 22.2. **5:28 5.28-29** 4.17-19; Mat. 27.25. **5:30 5.30-31** 3.15. **5:32 5.32** 1.8; Yooh. 15.26-27.

34 Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə ɗii ləməkii Gamaliyalə. Ma
ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akəŋwacii ənji patə. Ca maɗətə,
ca ba ka soojiinə wa təya fəɗəgi tə masləkee ənji agyə zəku'i. *
35 Makə dəməgi tii, ca waɓə ka mətərəkinə, əŋki ci, "'Ya'ə
ndzəkəŋushi'inə, ənji Isərayiila, hiimatəmə ŋga'ə sətə cuuna moo ɗanə
də ənjitsa.
36 Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə
ənfwaɗə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə
ɓələgi ənji tə ci. Ənji nə'unə tə ci patə əsə, kə yiigəɗəgi tii. Sətə mwayi
tii ɗanə patə, kə ndzaanə ka uushi ŋga zaɓə.
37 Ma daba'əkii, saa'i ŋga ɓaana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə
'wii ci ənji ka nə'unə tə ci, amma kə ɓələgi ənji tə ci əsə. Ənjaakii patə
əsə, kə yiigəɗəgi tii.
38 Acii ha'ə, shigimə agi waɓənə ŋga ənjitsə ca nə'u tə Yeesu, una bwasee
ka tii. Acii maɗa əndə ca ba ka tii ɗa tsarə slənətsa, kadə na dzəgi.
39 Amma, maɗa Əntaŋfə ca ba ka tii ɗa tsarə slənətsa, pooshi unə ka
mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona ɗii panə da Əntaŋfə."
Wata mətərəkinə a luu waɓənə ŋga Gamaliyalə.
40 Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə
tii, təya ba ka tii, "Goona ənə ka waɓənə ka ənji də ləmə ŋga əndətsə
ma'ə!" Ma daba'əkii, wata təya kapaa tə tii.
41 Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də
mooɗasəkə ka shaŋə, acii kə mbu'utə Əntaŋfə də tii kaa təya sa ŋgəra'wə
da ciɓa ka putə ŋga ləmə ŋga Yeesu.
42 Pukyanə ŋga uusərə patə, taa asəkə *yi ŋga Əntaŋfə, taa asəkə
yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu
nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə. †

6

Taɗənə tə ənji məɗəfə

1 Ma ka saa'ita, makə ci laŋənə ŋga ənji nə'unə tə Yeesu a dzə də
tsakənə, kə ŋgiirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca
waɓə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca waɓə
uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca waɓə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa
sətə ci ənjə a təkə taa ŋgutə uusəra.
2 Wata masləkee ənji pu'u aji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya
ba ka tii, "Madəɓeemə ina bwasee ka waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə, ina
dzəgərə aagi təkə zəma.
3 Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, tagimə ənji məɗəfə ahadoonə ətə ci ənjə
a dəla də tii, ətə da Malaaɓa Ma'yanə a mooɗəfətii da hiima əsə. Tə tii
kavənə ənji aanə slənətsa.
4 Ma inə neenə, ina ɗa gazhi'waanə ŋga ɗa də'wa da waaza waɓənə
ŋga Əntaŋfə."
5 Ma sətə bii masləkee ənja, kə kaɗeesəkə ka ənji nə'unə patə. Wata
təya taɗə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii gooŋga nə ci ka shaŋə,
manakii də Malaaɓa Ma'yanə əsə. Təya taɗə əsə tə Filibusə da Pərəkwara
da Nikanoorə da Timoonə da Parəmina da Nikoolawusə əndə Antakiya,
əndətə shi a dəməgərə aagi diina ŋga Yahudiinə.

---

* **5:34 5.34** Gamaliyalə: 22.3. **5:36 5.36** 21.38. **5:37 5.37** Luka 2.2; 13.1-2. **5:40 5.40** 4.18; 5.28. **5:41 5.41** Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † **5:42 5.42** Yeesu nə Mataɗəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27. **6:1 6.1** 2.45; 4.35. **6:3 6.3** 1 Tim. 3.7-13.

6 Təya kira tə tii aakəŋwacii masləkee ənji. Masləkee ənjə a ɗaanə ka
tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii.
7 Yoo, kə gi waɓənə ŋga Əntaŋfə aakəŋwa aakəŋwa. Agi tsakənə
nə laŋənə ŋga ənji nə'unə də Urusaliima, ɓəzəkii agi limanyinə əsə vii
gooŋga ka Yeesu.

Kəsənə tə Sətəfanu

8 Ma Sətəfanu, kə ɗii Əntaŋfə ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawəɗa
laŋə, kaa ca ɗa sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə ahada ənja.
9 Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa
ətə ci ənjə a 'wa “Kuvə ŋga Dimwanyinə”. Kə shi tii daga də Sirina da i
Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya.
Kə ɗii tii mabizhinə da Sətəfanu.
10 Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə waɓi ci də hiimatə vii
Malaaɓa Ma'yanə ka ci.
11 Wata təya ŋgaaŋgagi ənji də kwaɓa, ənjitə a ba oo'i, “Kə fii inə ca
dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə Əntaŋfə əsə.”
12 Də ha'ə maɗee tii ka ədzəmə ŋga matakəŋwanyinə da maliminə da
hara ənji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə
aakəŋwacii *mətərəkinə.
13 Wata təya kira ənji vii seedanə ŋga jirakənə, ənjitə a ba, “Ma əndətsa,
paa ci ka təkənə da waɓə bwaya uushi'inə aashi malaaɓa *yi ŋga Əntaŋfə
da i bariya ŋga Muusa.
14 Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə
ci maɗuunə kuvətsə ŋga Əntaŋfə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitə vii Muusa
kaamə.”
15 Tsaamənə nə mətərəkinə tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma
kəŋwaciinəkii, makə ŋga malaa'ika.

7

*Waɓənə ŋga Sətəfanu akəŋwacii *mətərəkinə*

1 Gawə ŋga limanyinə a ləgwa ka Sətəfanu, əŋki ci, “Gooŋga bii tii nii?”
2 Əŋki Sətəfanu, “Ndzəkəŋushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba
koonə. Ma Əntaŋfə Əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamə
Ibərahiima daga ci ma'ə anə hanyinə ŋga Misaputamiya, ci ma'ə
madzəmə aa Haranə zəku'i.
3 Əntaŋfə a ba ka ci: ‘Maɗəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku,
ha dzə aagyanə hanyiitə nii kya ɓaarii ka hə.’
4 Wata ca bwasee ka hanyinə ŋga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də
Haranə. Makə əŋki dii, Əntaŋfə a ŋgiratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə
ɗii unə anəkii əndzə'i.
5 Ma saa'yakii, pooshi Əntaŋfə vii ka Ibərahiima taa ha ŋga kapaa
səɗəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa ŋgahi pooshi
uuzənə ŋga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii Əntaŋfə ka ci: ka viinə
nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərənaakii ŋga ba'akii.
6 Əntaŋfə a tsakə banə ka ci: ‘Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə
məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, ənjə a ciɓə də tii ŋga fəzə
gya'ə ənfwaɗə.’

6:6 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6. **6:7 6.7** 2.41. **6:8 6.8** 2.22. **6:10 6.10** 6.3; Luka 21.15. **6:11 6.11** Mat. 26.59-61. **6:13 6.13** 18.13; 21.28; Irim. 26.11. **7:2 7.2** 22.1. **7:3 7.3** 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. **7:4 7.4** 'Wat. 11.31; 12.4. **7:5 7.5** 'Wat. 12.7. **7:6 7.6-7** 'Wat. 15.13-14.

7 Əŋki ci əsə: ‘Kadə nii kya la gəŋwanə agyanə ənjitə nə manjeevənaaku
a slənə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə
tə nyi ganə.’
8 Wata Əntaŋfə a ɗa aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima.
Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryaminya tə ci ka tighəsənə ŋga
uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryaminya tə ci. Ha'ə ɗii Yakubu əsə
ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i.

9 “Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i
ndzəkəŋushi'inətii, waatoo Yusufu, təya ɗərəmagi də ci aanə hanyinə
ŋga Misəra. Amma kə ndzaa Əntaŋfə kədəhə da ci,
10 ca ŋgiragi tə ci agi ŋgəra'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da
hiima akəŋwacii *Fəriauna, ŋwaŋwə ŋga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci
ka gawə agyanə taa mi patə anə hanyinə ŋga Misəra da asii gakii.
11 Ma saa'ikii, kə ɗii məza maɗəfənə anə hanyinə ŋga Misəra da
Kana'ana patə. Kə ciɓee maɗəfənəkii ka ənji ka shaŋə. Ha'ə kə təkuree
dzədzəshi'inaamə ka sə ŋga adənə.
12 Amma, makə fii Yakubu tə'i sə ŋga adənə anə hanyinə ŋga Misəra,
ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə ŋga təkəŋwanə.
13 Makə ənyi tii aa Misəra ŋga bəra'inə, ma saa'ikii, kə ɓaarii
Yusufu naakii nə ka ndzəkəŋushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə
ndzəkəŋushi'inə ŋga Yusufu.
14 Wata Yusufu a sləkee ka 'wanə tə dii, waatoo Yakubu da i yaakii patə,
ənji məɗəfə pu'unə aji tufə nə tii.
15 Yakubu a maɗə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara
dzədzəshi'inaamə.
16 Makə məətəgi tii, ənjə a kira tə tii aa Sikamə. Davə ŋgəɗəgi ənji tə tii
a gu'əndə ŋga Ibərahiima ətə shi ca ɗərəgi acii manjeevənə ŋga Hamoorə
də Sikamə.

17 “Makə uugi saa'i ɗanə kədəhə, waatoo saa'itə shi Əntaŋfə a bii ka
Ibərahiima oo'i, ka ɗanə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ənji gaamə ɗanə
laŋə də Misəra.
18 Ha'ə kə ŋgirə əndə'i kura ŋwaŋwə aa dəgəla. Ma kura ŋwaŋutsa,
paa ci sha fii habara ŋga Yusufu.
19 Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə ciɓə ci də tii ka shaŋə. Ha'ə
kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənatii acii ga təya girə əpinə.
20 Saa'ikii pwayi ənji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə
akəŋwacii Əntaŋfə. Kə girə ənji tə ci ŋga ləgiɗə makkə asii ga dii.
21 Makə nee tii, pooshi bahə kapaanə tə ci asii ma'ə, təya ŋgərə tə ci,
təya kapaanə a babara. Wata uuzənə ŋga Fəriauna minəkii a ŋgərə tə ci,
kya gərətə makə uuzənatə ŋga səkətə.
22 Kə dzəgunətə ənji tə ci də shiinə ŋga Misəra patə. Ha'ə kə ndzaa ci
ka ŋgurə waɓənə da slənə patə.

23 “Makə mbu'i Muusa fəzə ənfwaɗə pu'unə, kə shi a ədzəməkii nə
dzənə ka tsaamətənə tə ndzəkəŋushi'inəkii ənji *Isərayiila.

7:8 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31–30.24; 35.16-18. **7:9 7.9** 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. **7:10 7.10** 'Wat. 41.37-44. **7:11 7.11-12** 'Wat. 41.54; 42.1-2,5. **7:13 7.13** 'Wat. 45.1,3,16. **7:14 7.14-15** 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27. **7:16 7.16** 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. **7:17 7.17-18** Shig. 1.7-8. **7:19 7.19** Shig. 1.10-22. **7:20 7.20-21** Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23. **7:23 7.23-29** Shig. 2.11-15; Ibər. 11.24-27.

24 Makə gi ci, wata ca lapaa tə əndə'i əndə Misəra ka ciɓənə də əndə
Isərayiila, wata ca kəsətə tə əndə Misərata, ca dəgəgi tə ci rəŋənə. Də
ha'ə ki'i Muusa ka əndə Isərayiilatə naakii.
25 Kə hiimii Muusa ka shiinə nə ənji Isərayiila oo'i, daciikii nə Ətntaŋfə
a luupaa tə tii. Amma, maneemə tii anəkii taa gi'u.
26 Pukətə hakii əsə, ca lapaa tə ənji Isərayiila bəra'i ka panə. Ca alə
haɗatənə də tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzəkəŋushi'inə nuunə. Mi
saŋə cuuna pa?'
27 Ma əndətə ali haliminə ŋga ndzəkəŋuci, kə dzagi ci tə Muusa
ataŋgala, ca ba: 'Wu saŋə kapaa tə hə ka gawə da mala gəŋwanə
ahadeena?
28 Ŋga'ə ka hə nə ɓələ tə nyi makə ətə ɓələgi hə tə əndə Misəratə ŋga
mbədə kwa?'
29 Makə fii Muusa ha'ə, ca huyipaa saakii aanə hanyinə ŋga Madiyanə,
ca ndzaa davə. Davə pwayi ci manjeevənə uuji ŋguyirənə bəra'i.
30 "Ma daba'ə fəzə ənfwaɗə pu'unə, kə jigagi malaa'ika ka Muusa agi
bilinə, ci ataŋgala giŋwə ŋga Siina. Kə jigagi ci də gana ŋga gunə dagi
ba.
31 Makə nee Muusa, kə ɗii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə, ca əntsahə aaɓii
guutə ca ətsa kaa ca tsaamətə ŋga'ə. Wata ma ca fa, uura ŋga Slandanə
a waɓə də ci,
32 uu'i ci: 'Nyi nə Ətntaŋfə ətə ci dzədzəshi'inəku a paslə tə ci, waatoo
Ətntaŋfə ŋga Ibərahiima, da ŋga Isiyaaku, da ŋga Yakubu.' Makə fii
Muusa ha'ə, wata shishinəkii a udzə. Ca ŋgwaləgi dəŋwa'ə ka tsaamənə.
33 Wata Ətntaŋfə a ba ka ci: 'Dəəɗəgi ɓiɓinaaku, acii ma hatsə kəŋaanə
hə davə, malaaɓa ha.
34 Neenə nee nyi ka ciɓənə ŋga ənjaaki də Misəra. Kə fii nyi ŋgi'inatii,
kə jimagərə nyi kaa nya luupaa tə tii. Shiwa kaa nya sləkee ka hə aa
Misəra.'
35 "Ma Muusa, kə kaaree ənji Isərayiila ka ci, təya ba ka ci: 'Wu
saŋə kavə tə hə ka gawə da mala gəŋwanə ahadeena?' Amma tə ci
sləkee Ətntaŋfə kaa ca ndzaa ka gawə da maluwatii əsə dagi tsakənə ŋga
malaa'ikatə jigagi ka ci dagi ba.
36 Ci əsə fə'yagi tə tii də Misəra, ca ta ka tii kəŋwanə, ca ɗa uushi'inə
ŋga hurəshishinə də Misəra, da a gəərə ətə ɗii ləməkii Madizə Gəəra. Kə
ɗii ci ha'ə agi bilinə ŋga fəzə ənfwaɗə pu'unə əsə. *
37 Ci nə Muusatə bii ka ənji Isərayiila oo'i: 'Ka taginə nə Ətntaŋfə koonə
anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə.'
38 Ci nə əndə agi ənjitə dzatə də nə agi bilinə, waatoo dzədzəshi'inaamə
ənji Isərayiila. Kə ndzaa ci da malaa'ikatə waɓi ka ci agyanə giŋwə ŋga
Siina. Ci əsə liwa waɓənə ŋga əpinə acii Ətntaŋfə ka kiranə kaamə.
39 "Amma kə naanagi dzədzəshi'inaamə ka fanə tə Muusa. Təya kaaree
ka ci. Mooɗəfətii a ənə ka ənənə aa Misəra əsə.
40 Əŋki tii ka *Haruna: 'Dawə kaamə uuləmə kaa ca ta kaamə kəŋwanə.
Acii ma Muusanə ŋgiragi taamə də Misəra, mashiimaamə sətə ɗii tə ci.'
41 Təya ɗatə uuləmə ka saa'ita, ətə ca pusha tə uundzə la. Təya paslə
tə ci də laala uura ŋga uushi'inə, təya ɗa mooɗasəkə ŋga sətə ɗatə tii də
ciinətii.

7:29 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4. **7:30 7.30-34** Shig. 3.1-10. **7:35 7.35** Shig. 2.14; 3.2. * **7:36 7.36** Shig. 7.3; 14.21-29; da purəŋanə 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. **7:37 7.37** 3.22-23. **7:38 7.38** Shig. 19.1–20.17; Slənə 7.53; Gal. 3.19. **7:39 7.39** Baan. 14.3. **7:40 7.40-41** Shig. 32.1-8.

42 Amma kə zhi'igi Əntaŋfə ka tii də ba'a, ca bwasee ka tii kaa təya paslə
tikisanyinə. Wiinə sətə naahətə anabiinə agyanətii: †
‘Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura ŋga uushi'inə,
una dzakəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwaɗə pu'unə agi bilinə kwa?
Poosha.
43 Kə ŋgiruunə kuvə sləmə goonə *Malookə
da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa.
Ma təya, uuləmənyiitə ɗaaɗii unə koona paslə tə tii.
Acii ha'ə, ka paləgərənə nə nyi duunə aa taŋəgi Babila.’ ”
44 Sətəfanu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma dzədzəshi'inaamə, kə kəsəpaa tii
*kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca ɓaarii oo'i, kədəhə nə Əntaŋfə
da tii. Kə ɗatə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntaŋfə ka Muusa,
makə sətə nee ci əsə. ‡
45 Ha'ə makə liwə dzədzəshi'inaamə kuvəkii, kə ŋgəəriinə tii ha'ə ka
saa'i ŋga Jasəwa. Makə lakəənə Əntaŋfə slanjii hanyinə akəŋwaciitii,
hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uuta, ha'ə mbu'ya
ka zamana ŋga Dawuda əsə.
46 Ma Dawuda, kə upaa ci pwapoonə ŋga Əntaŋfə, ca kədii barəkaanə kaa
ca ghənə maɗuunə kuvə ka Əntaŋfə ətə pasli Yakubu tə ci.
47 Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii.
48 Patə da ha'ə, ma maɗuunə Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyiitə
ghənyi ənji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaaya oo'i:
49 ‘Ma bii Əntaŋfə,
ma ha dagyə, ci nə dəgələ ŋwaŋuunaaki;
ma hanyinə, ci nə ha ŋga ɗəkə səɗəki.
Kuvə mi ghənənuunə ka nya?
Ŋgutə ha nə ha ŋga əpisəkaakya?
50 Əntaa də ciinəki ɗaaɗii nyi uushi'iitsə patə kwa?’ ”
51 Sətəfanu a dzə aakəŋwa də banə ka tii, əŋki ci, “Ma una, mandaləkii
nə mooɗəfuunə, pooshi unə ka fa waɓənə taa gi'u. Kə kaaree unə
ka fa tə Malaaɓa Ma'yanə taa guci patə. Kə ŋgiruunə dərəpə ŋga
dzədzəshi'inuunə. §
52 Tə'i taa rəŋwə agi anabiinə ətə pooshi dzədzəshi'inuunə ciɓee kwa? Kə
ɓələgi tii ənjitə sləkee Əntaŋfə ka tii ka baaba shinə ŋga Əndə Gooŋga.
Ma Əndə Gooŋgatsa, kə kaaree unə ka ci əsə, una ɓələgi tə ci.
53 Unə liwə *bariya dacii malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii
əsə.”

Kaalanə tə Sətəfanu də faariinə

54 Makə fii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə tə waɓəətə ɗaaɗii Sətəfanu ka
tii, kə ɓəzəgi səkətii ka shaŋə. Əbwyanə tə tii asəkətii nə maɓətəsəkəkii.

55 Amma, ma Sətəfanu, manakii nə ci də Malaaɓa Ma'yanə. Ca tsaamə
aadəgyə. Wata ca nee ka məghərəvənə ŋga Əntaŋfə, ca nee ka Yeesu
kəŋə da ciizəma Əntaŋfə əsə.

---

† **7:42 7.42-43** Am. 5.25-27; Malookə: Leew. 18.11. ‡ **7:44 7.44** kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9,40. **7:45 7.45** Jasə. 3.14-17; 18.1; 2 Sam. 6. **7:46 7.46** Jab. 132.1-5. **7:47 7.47** 2 Sam. 7.5-7; 1 Meem. 6.1-38. **7:48 7.48** 17.24-25. **7:49 7.49-50** Isaa. 66.1-2. § **7:51 7.51** Shig. 32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28-29; kə kaaree unə ka fa: Isaa. 63.10; əzaki. 2.3-5. **7:52 7.52** Luka 11.47-48. **7:53 7.53** 7.38; Ibər. 2.2. **7:54 7.54** Jab. 37.12; 112.10. **7:55 7.55-56** Mat. 26.64; Slənə 2.33.

56 Ca ba, “Kə nee nyi ka səkəntaŋfə mawunəkii, nya nee ka Uuzənə ŋga
əndə kəŋə da ciizəma Əntaŋfə.”
57 Makə uugi mbeenə ka tii nə sə'wa maɓətəsəkəkii, wata təya kaala
vurənə, təya njiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə,
58 təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə kaa təya kaala tə ci də faariinə.
Seedawanyiinə əsə, təya səəɗəgi kəjeerənatii, təya pukəpaa aɓii əndə'i
uundzə dagwa ətə ɗii ləməkii Sawulə.
59 Ma təya kaala tə Sətəfanu də faariinə, ca dzə də ɗa də'wa, “'Ya'ə
Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki.”
60 Wata ca gərə'waanə, ca ŋgəree ka uurakii ka waɓənə, əŋki ci: “'Ya'ə
Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii.” Makə uugi ci baginə ha'ə, wata
ca əntəgi.

8

1 Ma Sawulə, kə luuvə ci ɓələnə tə Sətəfanu.

Ciɓənə ŋga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərakii, kə lii ŋgəra'wə tə ənji nə'unə tə Yeesu də Urusaliima ka
shaŋə. Təya yiigəɗəgi patə aanə hanyinə ŋga Yahudiya i *Samariya. See
masləkee ənji tanə mbəɗaanə davə.
2 Kə ŋgirə hara ənji nə'unə tə wə ŋga Sətəfanu, təya ŋgəɗəgi, təya tuu
waakii ka shaŋə.
3 Ma Sawulə, kə ciɓə ci də ənji nə'unə tə Yeesu ka shaŋə. Ha'ə kə giimə
ci ka yi ka yi ka kəəsənə tə tii, ŋguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tə
tii aa furəshina.

*Waazanə də *Samariya*

4 Ma ənji nə'uutə yiigəɗəgi, kə kirə tii waɓənə ŋga Əntaŋfə taa aama
patə gi tii.
5 Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə maɗuunə vəranə ŋga Samariya, ca ba
ka ənjitə davə waɓənə agyanə Yeesu *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.
6 Makə fii daɓaala tə sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nee ka sə ŋga
hurəshishiitə cii kəya ɗaaɗa əsə, təya kavə hiimatii ka sətə cii kəya ba ka
tii patə də ədzəmə rəŋwə.
7 Acii kə gimagi ginaajinyinə ashi ənji ɓəzəkii də kaala vurənə. Kə mbə'i
mahurəməsə ənji da mədərənyinə laŋə əsə.
8 Kə ɗii ənji maŋushinə ka shaŋə də Samariya.
9 Ma asəkə vəraatsə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Simoonə. Kə
ɗii ci uushi'inə ŋga hiila laŋə. Ha'ə kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka
shaŋə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maɗuunə uushi.
10 Aciikii patənə ŋga ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə ɗaaɗii
ci, təya ba, “Wiitsə baawəɗa ŋga Əntaŋfə ka shaŋə ətə ci ənjə a ba.”
11 Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka ɗa ka tii sə ŋga hiila.
12 Amma, makə fii tii waazanə ŋga Filibusə agyanə ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə da ŋunyi waɓənə ŋga Yeesu, ŋguyirənə da makinə patə, kə luuvə
tii, təya luu yiɓə bapətisəma.

7:56 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51. **7:58 7.58** 22.20. **7:59 7.59** Jab. 31.6; Luka 23.46. **7:60 7.60** Luka 23.34. **8:1 8.1** 8.4; 11.19. **8:3 8.3** 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **8:4 8.4** 2.41. **8:7 8.7** Mar. 16.17; Luka 9.1. **8:12 8.12** 28.23.

13 Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yiɓə bapətisəma, ca nə'u tə
Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə ŋga hurəshishiitə ci Filibusə a ɗa,
kə dzəgəpaa tə ci ka shaŋə.
14 Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya
waɓənə ŋga Əntaŋfə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii.
15 Makə mbu'i tii aa dəvə, kə ɗii tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaɓa
Ma'yanə.
16 Acii kə liwə tii yiɓə bapətisəma agi ləmə ŋga Yeesu Slandana, amma
ma'ə tii ma'upaamə Malaaɓa Ma'yanə.
17 Ma i Piita da Yoohana a ɗa ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii,
wata təya upaa Malaaɓa Ma'yanə.
18 Makə nee Simoonə kə upaa ənji Malaaɓa Ma'yanə acii putə ŋga kavə
ciinə ŋga masləkee ənji aanətii, wata ca ɗa rəgwa ŋga vii kwaɓa ka
masləkee ənja.
19 Əŋki ci ka tii, “Ndiimə ka nyi baawəɗatsa, kaa nya shii kavə ciinəki
aanə ənda, ca upaa Malaaɓa Ma'yanə əsə.”
20 Amma Piita a ba ka ci, “Wa Əntaŋfə a zamagi də hə da kwaɓaaku.
Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə ŋga Əntaŋfə də kwaɓa kwa?
21 Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəməku camə akəŋwacii Əntaŋfə.

22 Acii ha'ə, baawə ka Əntaŋfə putə ŋga bwaya uushi'iitə hiimii hə,
ha kədii aciikii; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii hə asəkə
mooɗəfəku.
23 Acii kə nee nyi, məŋgərəkikinə nə hə. Kə ŋgərəma 'waslyakəənə tə
hə.”
24 Wata əŋki Simoonə ka i Piita da Yoohana, “Kədiimə ka nyi acii
Slandanə acii ga taa rəŋwə agi uushi'iitsə bii unə a ɗii tə nyi.”
25 Makə uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza waɓənə ŋga
Slandana, təya ənə aa Urusaliima də waaza ŋunyi habara ŋga Yeesu asəkə
giwanyinə da vəranyinə ŋga Samariya laŋə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

26 Ma daba'əkii, wata malaa'ika ŋga Slandanə a ba ka Filibusə: “Maɗətə,
duu aadə hwarəma, ka rəgwatə ca ma'ya də Urusaliima ka dzənə aa Gaza,
waatoo rəgwa bilinə.”
27-28 Filibusə a maɗə, ca palə. Ma ca dzə də dzənə, wata ca guŋəgərə da
əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uudəpaa
paslənaakii tə Əntaŋfə də Urusaliima. Ca dzə də jaŋga ləkaləkatə ŋga
anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawə nə ci agi ŋwaŋuunə ŋga Kandaka, waatoo
ki nə ŋwaŋwə ŋga Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə
kwaɓatə.
29 Wata Malaaɓa Ma'yanə a ba ka Filibusə, “Əntsahuu aatsa moota
təhutsa.”
30 Wata ca huyipaa aaɓiikii. Ma ca fa, waanə ka jaŋga ləkaləkatə ŋga
anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Agi paaratəginə nə hə də
sətsə cii kwa jaŋga nii?”
31 Əndətə a ba ka Filibusə, “Iitə mbeenəki ka paaratəgina? See maa upaa
nyi əndə tsakənə tə nyi.” Wata ca 'wa tə Filibusə kaa ca ndərə aaɓiikii
kaa təya ndzaa ka hakii.

8:16 8.16-17 19.1-6. **8:18 8.18** 6.6. **8:21 8.21** Af. 5.5. **8:24 8.24** Shig. 9.27-28. **8:27-28 8.27-28** Isaa. 18.7; 56.3.

32 Wiinə sətə nji əndə Iitoopiyatə a jaŋga asəkə malaaɓa ləkaləkatəkii:

“Ma ca, taa makii mawunəmə ci.
Kə ndzaa ci makə baga ənjə a kərə ka la uurakii,
makə sətə ci uundzə baga a ndzaa kəɗa'ə
taa ənjə a laala shiŋkinaakii.
33 Kə ɗavə ənji ka ci ayinə,
ha'ə kə ənslə'watəgi ənji ka ci də gooŋgaanaakii.
Pooshi ənji ka mbee ka ba habara ŋga slikərənaakii,
acii kə lagi ənji əpinaakii daga saa'i ŋga əntənaakii ma'ə mambu'umə.”
34 Wata əndə Iitoopiyatə a ba ka Filibusə, “Ya ənа, agyanə wu saŋə nə *anabi ka waɓəna? Agyanəkii saakii nii, anii anə əndə'i ənda?”
35 Wata Filibusə a waaza ka ci Ŋunyi Habara ŋga Yeesu, 'watəginə ka sətə jaŋgii əndətə asəkə ləkaləkatə ŋga anabi Isaaya.
36 Ma təya dzə də dzənə a rəgwa, təya lapaa gəəra. Wata əŋki əndə Iitoopiyatə ka Filibusə, “Wiitsə ma'inə. Tə'i uushi ca təŋapaa tə nyi ka ɗa ka nyi bapətisəma nii?” [
37 Filibusə a ba ka ci, “Maɗa kə vii hə gooŋga ka Yeesu *Aləmasiihu də ədzəmə rəŋwə, ka ɗanə nə ənji ka hə.” Əŋki ci, “Kə vii nyi gooŋga oo'i, *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə Yeesu Aləmasiihu.”]
38 Wata ca ba ka ənjə a kəŋee ka moota təhwaakii. Təya jimagərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yiɓə ka ci bapətisəma.
39 Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yanə ŋga Slandanə a vagi tə Filibusə. Pooshi əndə Iitoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii də mooɗasəkə laŋə.
40 Ma Filibusə əsə, də Azata ənyi ənji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci də waaza Ŋunyi Habara ŋga Yeesu ka vəra ka vəra.

9

Vii gooŋga ŋga Sawulə ka Yeesu

1 Ma Sawulə, kə gi ci aakəŋwa də ciɓənə də ənji nə'unə tə Slandana, ha'ə ca ba ka ɓəələginə nə ci tə tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə ŋga limanyinə,
2 ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkaləkatə kaa ca kərə ka gayinə ŋga *kuvə də'wanyinə ŋga Damasəkusə, oo'i, maɗa kə lapaa ci ənji nə'u rəgwa ŋga Slandana, ka kaashatənə nə ci tə tii patə, ŋguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii.
3 Makə upaa ci ləkaləkatəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, ɓərənə makə pyapiɗənə ŋga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca ɓərəgi hatə ɗii ci davə patə.
4 Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura ŋga əndə a ba ka ci: “Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa ciɓə də nyi ha'a?”
5 Ca ləgwa, “'Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?” Əŋki ci ka ci, “Nyi nə Yeesu ətə cii kwa ciɓə də ci.
6 Amma, ma ɗanəkwa, maɗətə, dzəgərə aasəkə vəranə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə nii kwa ɗa.”
7 Ma guvii-wiinyinə ŋga Sawulə, kə kəŋee ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, acii kə fii tii uura ŋga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii.

8:32 8.32-33 Isaa. 53.7-8. **8:35 8.35** Luka 24.27. **8:36 8.36** Mat. 28.19. **8:39 8.39** 1 Meem. 18.12. **8:40 8.40** 21.8. **9:1 9.1** 8.3. **9:2 9.2** 19.9,23; 22.4; 24.14,22; 28.22. **9:3 9.3** Hab. 3.3-4; 1 Tim. 6.16; 2 Koor. 4.4,6. **9:5 9.5** 1 Koor. 15.8.

8 Sawulə a maɗətə, ca kəŋaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka
mbee ka nee ka taa mi. Ənjitə a kəsə tə ci ka ciinəkii, təya kərə tə ci aa
Damasəkusə.
9 Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə
ci taa mi əsə.
10 Tə'i əndə nə'unə də Damasəkusə ətə ɗii ləməkii Ananiya. Kə jigagi
Slandanə ka ci, əŋki ci, "Ananiya!" Ca muu, "'Ya'ə Slandana, wanyina."
11 Əŋki Slandanə ka ci, "Maɗətə, duu ka rəgwatə ci ənjə a 'wa 'Makəŋə
rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tə əndə vəranə ŋga Tarəsi ətə ɗii
ləməkii Sawulə. Acii agi ɗa də'wa nə ci.
12 Kə ɓaarii nyi ka ci əndə'i əndə ɗii ləməkii Ananiya ca dəməgərə
aaɓiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə ŋga
ŋukə."
13 Amma Ananiya a ba, "'Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma ənji laŋə oo'i,
ma əndətsa, kə ciɓee ci ka ənji nə'unə tə hə ka shaŋə də Urusaliima.
14 Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, də baawəɗa ŋga gayinə ŋga limanyinə
kaa ca anə taa tə wu patə ca ɗa də'wa də ləməku ganə."
15 Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, "Duu, acii mataɗə əndə slənaaki nə
ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikərənə da meeminə da ənji *Isərayiila
patə.
16 Nyi na ɓaarii ka ci əsə makə sətə nii kəya ciɓə putə ŋga ləməki."
17 Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii
aanə Sawulə, ca ba, "Ndzəkəŋunəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi,
waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka
nyi, kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə ŋga ŋukə, ha upaa natənə
ŋga Malaaɓa Ma'yanə tə hə əsə."
18 Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə ŋga mbuzə a kulyagərə anə
ginəkii, ca ənə ka neenə makə ŋga ŋukə, ca maɗətə, ca luu yiɓə
ɓapətisəma.
19 Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ŋgeerənə.

Waazanə ŋga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da ənji nə'unə.
20 Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka ənji
agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci.
21 Ma ənjitə nja fa tə ci, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, təya ba,
"Əntaa əndətsə ciɓə də ənji ɗa də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci
aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə ŋga limanyinə
ma'aanəkii."
22 Amma, ma waazanə ŋga Sawulə, kə cakə ɗa ŋgeerənə aakəŋwa
aakəŋwa, ca ɓaarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu,
*Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi
patə.
23 Ma daba'ə baanə ɓəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka ɓələginə tə
Sawulə.
24 Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii ɗanə də ci. Vəɗə da uusərə patə
nə tii ka nəhə uura mayi ŋga vəranə kaa təya ɓələgi tə ci.
25 Asee, ma ka əndə'i vəɗa, kə ŋgirə *lyawarənə ŋga Sawulə tə ci, təya
kavə tə ci aasəkə ɗəva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala ŋga vəranə.

9:8 9.8 13.11. **9:11 9.11** 21.39; 22.3. **9:12 9.12** Mar. 8.23-25. **9:15 9.15** 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. **9:16 9.16** 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28. **9:17 9.17** 19.6. **9:20 9.20** 17.2; Luka 22.70. **9:21 9.21** 8.1; 9.13-14. **9:22 9.22** 5.42. **9:23 9.23** 23.12. **9:23 9.23-25** 2 Koor. 11.32-33.

Ənəgərənə ŋga Sawulə aa Urusaliima

26 Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləɓənə da ənji nə'unə davə.
Amma kə ŋgwaləgi tii patə aciikii, acii maluuvəmə tii oo'i, əndə nə'unə
nə ci.
27 Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aaɓii
masləkee ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa
ətə waɓi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə ŋga Yeesu də Damasəkusə
yadə ŋgwalənə əsə. *
28 Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca
waaza də ləmə ŋga Slandanə yadə ŋgwalənə.
29 Ca dzə də waɓənə də ɗaaɗa mabizhinə da Yahudiinə ətə ca waɓə
uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa ŋga ɓələginə tə ci nə tii ka
alənə.
30 Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, əŋki tii ka
ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi.
31 Ma Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Yahudiya da Galili i Samariya
əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi ŋgəra'wə ma'ə. Kə cakə tii ɗa
ŋgeerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də ŋgwalənə tə Slandanə əsə agi
taa mi ci təya ɗa patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə ɗanə laŋə dagi tsakənə
ŋga Malaaɓa Ma'yanə tə tii.

Mbəɗəpaanə ŋga Piita də Ayiniya

32 Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci
ka tsaamətənə tə ənji nə'unə də Lida əsə.
33 Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə ɗii ləməkii Ayiniya.
Paa ci ka mbee ka maɗətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəɓə asəkə ədzə baanə.
34 Əŋki Piita ka ci, "Ayiniya, kə mbəɗəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə.
Maɗətə, ha fuuɗətə ha ŋga baanaaku." Wata həryatə ca maɗətə.
35 Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə ŋga Saroonə patə, kə nee tii ka
Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

Maɗeenə ŋga Piita ka Tabita

36 Tə'i əndə'i vəranə ətə ɗii ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə
ɗii ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyaɗa.
Əndə nə'unə nə ki. Pukyanə ŋga ha patə nə ki ka slənə ŋunyi sləna, kya
tsakə tə matəgunyinə əsə.
37 Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Ənjə a yiɓəgi tə ki,
təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i.
38 Makə ma Lida, pooshi dzaɗə da Yoopa, kə fii ənji nə'uutə davə oo'i,
də Lida nə Piita. Wata təya sləkee ka ənji bəra'i aaɓiikii, təya kədii tə ci,
əŋki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə."
39 Makə fii Piita ha'ə, wata ca maɗə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, ənjə
a kərə tə ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a guŋutə də ci patə,
təya dzə də tuunə, təya ɓaarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə nji Dookasə a təslə,
ki ma'ə da i əpinə.
40 Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca
ɗa də'wa, wata ca zhi'igi aaɓii wa, ca ba, "Tabita, maɗətə." Kya wunəpaa
ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya maɗətə dasə.
41 Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca maɗee ka ki. Ma daba'əkii, ca
'wa tə mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca ɓaarii tə ki ka tii da i əpinə.

---

* **9:26 9.26-27** 9.3-6,20; Gal. 1.18. **9:27 9.27** Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13. **9:30 9.30** 11.25; Gal. 1.21. **9:40 9.40** Mar. 5.40-41.

42 Kə huwugi habara ŋga sətə ɗii Piita asəkə vəranə ŋga Yoopa patə. Ənji laŋə vii gooŋga ka Slandanə əsə.
43 Kə baa Piita də Yoopa laŋə asii ga matakəɗə kuvə'unə ətə ɗii ləməkii Simoonə.

10

Dzənə ŋga Piita aa ha Koorəniliya

1 Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə ɗii ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə ŋga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyanyinə.

2 Ma ci da yaakii patə, ənji ŋgwalənə tə Əntaŋfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntaŋfə. Ca vii sataka laŋə ka ənji əsə, ca ɗa də'wa taa guci patə.
3 Ma ka əndə'i uusəra, ətsə bahə tibisə makkə ŋga kədəwanə, kə shitə malaa'ika ŋga Əntaŋfə aaɓiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!"
4 Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tə ci də ŋgwalənə, ca muu, "'Ya'ə Slandana, mi kwa?" Əŋki malaa'ika ka ci, "Kə fii Əntaŋfə kədiinaaku. Kə ɗii satakaaku ŋga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci.
5 Ma ɗanəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə əndə'i əndə ɗii ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita.
6 Mu'umə nə ci asii ga matakəɗə kuvə'unə ətə ɗii ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii."
7 Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rəŋwə agi soojiinə ŋga səkə ciinəkii ətə ca gərə'u ka Əntaŋfə əsə.
8 Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.
9 Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəɓə kuvə ka ɗa də'wa ətsə uusərə ahadana.
10 Ma ka saa'ikii, kə zhimə maɗəfənə tə ci, kə mwayi ci sə ŋga adənə. Ma ənji ma'ə ka ɗa ka ci zəma, kə ɓaarii Əntaŋfə ka ci sə ŋga hurəshishinə.
11 Ca nee ka səkəntaŋfə mawunəkii. Uushi makə maɗuunə gwada a jima aa panə da taŋgalakii ənfwaɗə masəkii.
12 Ma asəkəkii, tə'i taa ŋgutə tsarə ŋga daba da səɗə ənfwaɗə, i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca ləɗə a səkəntaŋfə.
13 Ma ca fa, uura ŋga əndə a waɓə ka ci, əŋki ci, "Piita, maɗətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəɓə."
14 Əŋki Piita, "Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə təŋapaa *bariya ka adənə taa ma'ajijinə uushi."
15 Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka waɓənə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, "Ma sətə ɗatəgi Əntaŋfə camə, ga ha tsaamə tə ci ajijinə."
16 Makə jikətə ka ci səɗə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.
17 Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntaŋfə banə ka ci də uushi'iitə nee ci, wata watiitsə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kəŋə kəŋə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi ŋga Simoonə.
18 Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita.

9:43 9.43 10.6,32. **10:1 10.1-8** 10.30-33. **10:1 10.1-2** 27.1,3; Luka 7.2,5. **10:11 10.11** 7.56. **10:12 10.12-14** Leew. 11.1-47; Əzaki. 4.14. **10:15 10.15** Mar. 7.15,19.

19 Ma Piita ma'ə agi hiima sətə mwayi Əntaŋfə banə ka ci də uushi'iitsə ɓaarii ci ka ci, wata Malaaɓa Ma'yanə a ba ka ci, “Fatə, wiitsə ənji makkə ca alə tə hə.
20 Maɗətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii.”
21 Wata Piita a maɗətə, ca jiməgərə, ca dzə ka waɓənə da tii, ca ba, “Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?”
22 Təya ba ka ci, “Koorəniliya matakəŋwanə ŋga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə gooŋga nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntaŋfə taa guci patə. Da ayinaakii nə ci əsə anə hanyinə ŋga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika ŋga Əntaŋfə ka ci, kaa ca 'wa tə hə aa hakii aasii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci.”
23 Wata Piita a 'wagərə tə tii, təya baanə davə.

Pukənə ŋga ha ca maɗə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kəree hara ənji nə'unə ŋga Yoopa ka ci əsə.
24 Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə ŋga uusəra. Ma Koorəniliya, a gəra tə tii, kə 'waa'watə ci tə ndzəkəŋushi'inəkii da guviinəkii.
25 Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatsə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaa səɗəkii, ca paslə tə ci.
26 Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca maɗee ka ci, əŋki ci ka ci, “Maɗətə kəŋə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə.”
27 Ma Piita a dzə də waɓənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji laŋə ətə dzii də nə davə,
28 ca ba ka tii, “Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə təŋapaa diina ŋga Yahudiinə tə ndzaanə ka hakii taa dzənə aasii aa ha əndə'i slikərənə pamə. Amma, ma nyi, kə ɓaarii Əntaŋfə ka nyi oo'i, ga ənjə a nee ka ajijinəənə ŋga taa wu patə.
29 Acii ha'ə, makə alya ənji tə nyi, kə shi nyi, maɗamə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə ɗiya, ŋga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tə nyi ka ci.”
30 Əŋki Koorəniliya ka ci, “Kə ɗii baanə ənfwaɗə əna, kənə ha'ə ətə acii aŋwə, saa'itə nya ɗa də'wa ŋga tibisə makkə ŋga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapiɗə agi ənda.
31 Əŋki ci ka nyi: ‘'Ya'ə Koorəniliya, kə fii Əntaŋfə kədiinaaku, kə ɗii satakaaku ŋga'ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə.
32 Acii ha'ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. Mu'umə nə ci asii ga Simoonə matakəɗə kuvə'unə ətə ɗii yaakii ama uunəva.’
33 Pii nya sləkee ka ənji ka hə. Hə əsə kə ɗii hə ŋga'əənə makə shi hə. Yoo, manə ɗiya, waniinə patə akəŋwacii Əntaŋfə keena fa sətə bii Slandanə ka hə patə, kaa ha ba keenə.”

Waazanə ŋga Piita asii ga Koorəniliya

34 Wata Piita a jikəvə, əŋki ci, “Tantanyinə ənə ha'ə shii nyi oo'i, uushi rəŋwə nə ənji akəŋwacii Əntaŋfə.
35 Maɗa kə sləŋyi əndə ŋunyi sləna, ca ŋgwalə acii Əntaŋfə, ka uuɗənə nə Əntaŋfə tə əndəkii, taa ŋgutə slikərənə nə ci patə.

10:19 **10.19** 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11. **10:23** **10.23** 10.45; 11.12. **10:25** **10.25-26** 14.13-15; Səniinə 19.10. **10:28** **10.28** 10.15; Gal. 2.12. **10:30** **10.30-33** 10.1-8. **10:30** **10.30** 1.10; Luka 24.4. **10:32** **10.32** 9.43. **10:34** **10.34** Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** **10.35** Yooh. 9.31.

36 Kə shii unə waɓəətsə sləkee Əntaŋfə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza
Ŋunyi Habara ŋga jamənə dacii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Slandanə ŋga
taa wu patə.
37 Kə shii unə habara ŋga sətə ɗii anə hanyinə ŋga Yahudiya patə,
'watəginə daga də Galili daba'a bapətisəma ətə waazii Yoohana.
38 Waatoo, makə sətə vii Əntaŋfə ka Yeesu əndə Nazaratu Malaaɓa
Ma'yanə da baawəɗa, makə sətə nji kəya wiigi'i, ca dzə də ɗaaɗa ŋunyi
sləna, ca mbəɗəpaa də ənjitə ciɓee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə
Əntaŋfə da ci.
39 "Ma inə əsə, seedawanyinə ŋga sətə ɗii ci patə də Urusaliima da anə
hara hanyinə ŋga Yahudiya. Tə ci əsə ɓələgi ənji də gwa'avənə tə ci aashi
ənfwa.
40 Amma Əntaŋfə a maɗee ka ci ka makkənə ŋga uusəra, ca kavə tə ci
ka ɓaarii naakii nə da i əpinə.
41 Əntaa ka ənji patə ɓaarii ci naakii na, amma keenə ətə ta'i Əntaŋfə
keena ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba'a
maɗənaakii agi mamətə ənja.
42 Kə bii ci keenə, keena waaza ka ənji Ŋunyi Habara, ina vii seeda oo'i,
ci nə əndətə kavə Əntaŋfə tə ci ka la gəŋwanə anə ənji əpinə da mamətə
ənja.
43 Tə ci seedii patənə ŋga anabiinə oo'i, patənə ŋga ənjitə vii ka ci
gooŋga, ka upaanə nə tii tifyaginə ŋga 'waslyakəənatii dagi ləməkii."

Upaa Malaaɓa Ma'yanə ŋga hara slikərənə

44 Ma Piita ma'ə agi waɓənə, ənjə a fa, wata Malaaɓa Ma'yanə a shi
aasəkə mooɗəfətii patə.
45 Ma ənji nə'unə ŋga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə ɗii ka tii ka sə
ŋga hurəshishinə nə shinə ŋga Malaaɓa Ma'yanə aasəkə mooɗəfə ŋga
ənjitə əntaa Yahudiinə.
46 Acii kə fii tii təya waɓə məshipətə uuranyinə, təya dəla də Əntaŋfə.
Wata əŋki Piita,
47 "Makə ɗii ci kə upaa ənjitsə Malaaɓa Ma'yanə makə ətə upaa inə
neenə əsə, pooshi əndə ca təŋapaa ɗa ka tii bapətisəma."
48 Wata ca ba ka ənjə a yiɓə ka tii bapətisəma də ləmə ŋga Yeesu
*Aləmasiihu. Ma daba'əkii, təya kədii tə ci kaa ca banee gi'u ahadatii.

11

Waɓənə ŋga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

1 Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə ŋga Yahudiya
oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii waɓənə ŋga Əntaŋfə.
2 Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə ŋga Yahudiinə tə ci,
3 təya ba, "Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi saŋə gi hə ka ɗanə aasii
aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da
təya?"
4 Wata Piita a ndzaŋə ba ka tii sətə ɗii də rəŋwə rəŋwə, əŋki ci,

---

10:36 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16. **10:38 10.38** Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39 10.39-40** 3.15. **10:41 10.41** 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42 10.42** 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43 10.43** 13.38; Irim. 31.34. **10:44 10.44-46** 2.4. **10:47 10.47** 8.36. **10:48 10.48** 19.5. **11:3 11.3** 10.28; Gal. 2.12.

5 “Ma nyi asəkə vəranə ŋga Yoopa, nya ɗa də'wa, kə ɓaarii Əntaŋfə ka
nyi sə ŋga hurəshishinə. Uushi makə maɗuunə gwada a jima dadagyə da
taŋgalakii ənfwaɗə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aaɓiiki.
6 Makə tsaamətə nyi ŋga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə səɗə
ənfwaɗə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca ləɗə a
səkəntaŋfə kama kama patə asəkəkii.
7 Wata ma nya fa, əndə'i uura ŋga əndə a waɓə da nyi, ca ba: ‘Piita,
maɗətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəɓə.’
8 Amma nya ba: ‘Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajijinə uushi sha
dzəgərə aasəkə maki taa sətə təŋapaa *bariya ka adənə.’
9 Ma nya fa, ca ənə ka waɓənə ka nyi ŋga bəra'inə dadagyə, əŋki ci:
‘Ma sətə ɗatəgi Əntaŋfə camə, ga ha nəhə tə ci ma'ajijinəkii.’
10 Ca jikətə ka nyi ŋga makkənə, wata sətə a ənə ka ndərəginə aa dəgyə
shakətə.
11 Ma'ə nyi mata'avəmə dəŋwa'ə, wata watiitsə ənji makkə kəŋə kəŋə a
mayi ka hatə ɗii inə davə. Kə sləkee ənji ka tii aaɓiiki daga də Kayisariya.
12 Wata Malaaɓa Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə
taa mi. Inə da ənji nə'uunə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha
əndəkii.
13 Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kəŋə asii gakii,
malaa'ika a ba ka ci: ‘Sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə
ətə ci ənjə a 'wa Piita.
14 Kadə nii kəya ba ka hə waɓəətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku
patə.’
15 Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də waɓənə ha'ə, wata Malaaɓa Ma'yanə
a shi aasəkə mooɗəfətii makə sətə shi aa mooɗəfaamə ŋga təkəŋwanə
əsə.
16 Wata nya buurətə waɓənə ŋga Slandanə ətə bii ci: ‘Kə yiɓə
Yoohana ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə
bapətisəma də Malaaɓa Ma'yanə.’
17 Makə kə vii Əntaŋfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə
gooŋga ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu saŋə təŋapaanəki aniya
ŋga Əntaŋfwa?”
18 Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə ŋga banə, təya dəla də Əntaŋfə,
təya ba, “Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga
baanə ka ci kaa təya upaa əpinə.”

Ikəliisiya də Antakiya

19 Ma ənjitə yiigəɗəgi putə ŋga ciɓəətə ciɓə tii daba'a ɓələginə tə
Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aanə hanyinə ŋga Finikiya da i Kipərusə
i aasəkə vəranə ŋga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu maɗaamə ka
*Yahudiinə.
20 Amma, tə'i hara ənji Kipərusə da ŋga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya,
təya waɓə ka hara slikərənə əsə, təya waaza Ŋunyi Habara ŋga Slandanə
Yeesu.
21 Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji laŋə gooŋga ka ci,
təya nə'u tə ci.
22 Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə ŋga Urusaliima, təya sləkee
ka Barənaba aa Antakiya.

11:5 11.5-12 10.11-20. **11:14 11.14** 16.31. **11:15 11.15** 2.4. **11:16 11.16** 1.5. **11:18 11.18** 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21. **11:19 11.19** 8.1-4. **11:20 11.20** Yooh. 7.35. **11:21 11.21** 2.41.

23 Makə mbu'i ci aa dəvə, kə ɗii ci maŋushinə acii kə nee ci ka ŋga'aanə ŋga Əntaŋfə ətə ɗii ci ka tii. Wata əŋki ci ka tii, “See a ndzaa unə ka ənji gooŋga də ədzəmə rəŋwə akəŋwacii Slandana.”
24 Acii ma ca, maŋga'ə əndə nə ci, da Malaaɓa Ma'yanə da vii gooŋga nə ci əsə. Ənji ɓəzəkii ka shaŋə vii gooŋga ka Slandana.
25 Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə.
26 Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji ɓəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə ‘Ənji nə'unə tə Aləmasiihu’.*
27 Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya.

28 Mbu'unatii aadəvə, wata rəŋwə agitii ətə ɗii ləməkii Agabusə a maɗətə, ca ba də baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə, əŋki ci, kadə nə məza maɗəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kulii maɗəfənəkii agi zamana ŋga ŋwaŋuunə ŋga Kalawudiyu.
29 Wata ənji nə'unə a anə uura ŋga vii sətə mbee ŋgeerənə ŋga taa wu patə, kaa ənjə a kərə ka ənji nə'uutə də Yahudiya.†
30 Kə ɗatə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə ŋga Ikəliisiya dacii i Barənaba da Sawulə.

12

Ɓələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

1 Ma ka saa'ita, kə 'watəgi ŋwaŋwə *Hirudusə ciɓənə də hara ənji nə'unə.
2 Ha'ə kə bii ci ka ənjə a ɓələgi tə Yakubu ndzəkəŋuci Yoohana də ŋgila purəŋanə.
3 Makə nee ci kə kaɗeesəkə ka *Yahudiinə nə ɓələginə tə Yakubu, ca ba, wa ənjə a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka ɗanə, agi kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə kəshi ənji tə ci.
4 Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə ənfwaɗə ənfwaɗə kurəgə ənfwaɗə, kaa təya nəhə tə ci, aadə ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii daŋkana daba'a kumənəkii, waatoo kumənə ŋga *Pasəka.
5 Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka ɗa də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə ŋga malaa'ika tə Piita

6 Ma ka vəɗə ŋga uusəratə mwayi Hirudusə ŋgiraginə tə Piita ka la ka ci gəŋwanə, Piita a tsəfə ŋunyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii.
7 Ma davəɗəkii, kə jigagi malaa'ika ŋga Slandana. Ɓərənə a ɓərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəgee ka Piita ka taŋgalakii, ca maɗee ka ci, əŋki ci, “Maɗətə pii pii!” Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita.
8 Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, “Ŋgaaŋgavə uushi'inaaku, ha ŋgavə ɓiɓinaaku.” Piita a ɗatə ha'ə. Əŋki malaa'ika ka ci, “Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi.”

11:23 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. **11:25 11.25** 9.30. * **11:26 11.26** Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. **11:27 11.27** 13.1; 15.32. **11:28 11.28** 21.10. † **11:29 11.29** Acii anə hanyinə ŋga Yahudiya palee maɗəfənəkii də ɗanə ka saa'ikii. **11:29 11.29-30** 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10. **12:4 12.4** 4.3. **12:5 12.5** Yak. 5.16. **12:7 12.7-10** 5.19.

9 Piita a nə'u tə ci agyə. Mashiimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a ɗa,
tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə sənii ci.
10 Makə paaləgi tii tə ənji nəhə kuvə ŋga təkəŋwanə da ŋga bəra'inə,
təya mbu'u aa uura mayi ŋga tibisə ətə ŋga dəməginə aasəkə vəranə.
Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i
rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.
11 Makə ənya nə ŋga Piita aashikii, əŋki ci, "Manə ɗiya, kə shii nyi
ndilə ndilə oo'i, kə sləkee Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaanə tə nyi
acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo ɗanə də nyi."
12 Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə
ɗii əndə'i ləməkii Marəkusə. Kə dzii ənji nə'unə də nə laŋə davə, təya
ɗa də'wa.
13 Mbu'unaakii ca dəgətə uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə ətə ɗii ləmətə
Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu.
14 Makə paaratəgi ki oo'i, uura ŋga Piita ətsa, mawunəgimə ki uura
mayikii acii mooɗasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba:
"Waatsə Piita kəŋə a uura mayi!"
15 Təya ba ka ki, "Maba nə hə saŋə kwa?" Amma kya tsakə banə oo'i,
ci ətsa. Əŋki tii, "Malaa'ikaakii ətsa."
16 Amma, mabwaseemə Piita ka dəgə uura mayikii. Wata təya wunəgi,
təya nee ka ci. Kə kəŋee ka tii.
17 Wata Piita a maɗee ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kəɗa'ə, ca
dzəgunətə ka tii makə sətə ŋgiragi Slandanə tə ci asəkə furəshina. Makə
uudəpaa ci, əŋki ci ka tii, "A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'unə."
Daba'ə ha'ə, ca maɗə, ca palə ka əndə'i ha.
18 Pukənə ŋga ha, kə ma'i maɗuunə mabizhinə ahada soojiinə putə ŋga
sətə sləŋyi tə Piita.
19 Makə ali ənji tə ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a
ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənjə a ɓəələgi tə soojiita. Ma daba'əkii,
ca maɗə anə hanyinə ŋga Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'avee davə.

Əntənə ŋga Hirudusə

20 Ma ŋwaŋwə Hirudusə, ka maɓətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji
Sidoonə. Aciikii təya jagi də na, təya shi aaɓiikii ka səɗə rəŋwə, təya
waɓə da Balasəta, waatoo gawə ŋga yi ŋga ŋwaŋwa. Makə uugi tii anəgi
waɓənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə ŋga nə
ŋga hanyinaakii nə tii.
21 Ma ka uusəratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə ŋwaŋuunaakii, ca ndzaanə
asəkə dəgələ ŋwaŋuunaakii, ca waɓə ka tii.
22 Ənjə a wazə, təya ba, "Ma ətsa, waɓənə ŋga Əntaŋfə, əntaa ŋga
ənda."
23 Pii wata malaa'ika ŋga Slandanə a dəgəgi tə ci, acii kə luuma ci
ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə. Zoozəniinə a tsəɓə tə ci. Ha'ə əntəgi ci.
24 Amma, ma waɓənə ŋga Əntaŋfə, kə gi aakəŋwə aakəŋwa.
25 Makə uudəpaa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkee ənji ka tii aa
Urusaliima, təya palə satii, təya ŋgərəənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa
Marəkusə.

13

Sləkeenə ŋga Malaaɓa Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə

12:12 12.12 12.25; 13.13; 15.37; Kwal. 4.10. **12:18 12.18-19** 5.22-24. **12:22 12.22** Əzaki. 28.2.
12:24 12.24 2.41. **12:25 12.25** 11.29-30.

1 Ma asəkə Ikəliisiya ŋga Antakiya, tə'i hara *anabiinə da ənji
dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoonə ətə ci ənjə a 'wa əndə
dəŋwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da ŋwaŋwə
*Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə.
2 Ma ka əndə'i uusəra, təya gərə'u ka Slandanə da ɗa suumaya. Əŋki
Malaaɓa Ma'yanə ka tii, “Fə'yagimə ka nyi tə i Barənaba tii da Sawulə kaa
təya slənə slənətə 'wii nyi tə tii.”
3 Daba'ə suumaya da ɗa də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tə
tii.

Waazanə ŋga masləkee ənji anə hanyinə ŋga Kipərusə

4 Makə sləkee Malaaɓa Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa
Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə ŋga dzəginə aanə hanyinə
ŋga Kipərusə ətə ahada ma'inə.
5 Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vəranə ŋga Salamisa, təya ndzaŋə
baaba waɓənə ŋga Əntaŋfə asəkə *kuvə də'wanyinə ŋga Yahudiinə. Kə
gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə.
6 Makə wiigi'itə tii hanyinə ŋga Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya
lapaa əndə'i əndə hiila ətə ɗii ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə ŋga anabi
ŋga Yahudiinə nə ci.
7 Guva ŋga ŋgwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ŋgwaməna, əndə
shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa waɓənə ŋga
Əntaŋfə amatii.
8 Amma, ma əndə hiilatsa, ətə ɗii ləməkii Ilimasə də uura Gərikə, kə ɗii
ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə ŋga ŋgwaməna
acii ga ca nyi'u gooŋga.
9 Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaɓa
Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa,
10 əŋki ci, “Ma hə, əndə ŋga *Seetanə nə hə, səsəŋwə ŋga gooŋga. See
sətə ɗii bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyanə ŋga uusərə patə, ha'ə nə
hə ka zhi'wee ka gooŋga ŋga Əntaŋfə ka jirakənə.
11 Acii ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka
uusərə ma'ə kwakwatə.” Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə,
ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə.
12 Makə nee ŋgwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci gooŋga ka Slandana,
acii kə ɗii ka ci ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə ŋga Pisidiya

13 Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dəmə kumbawalə
də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə ŋga Paməfiliya. Ma Yoohana,
kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima.
14 Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə
hanyinə ŋga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa,
təya ndzaanə da ənja,
15 ənjə a jaŋga bariya ŋga Muusa da ləkaləkatə ŋga anabiinə. Wata
gayinə ŋga kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, “Ndzəkəŋushi'ina, usamə da
shinə. Mbu'u tə'i waɓənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə.”
16 Bulusə a maɗətə, ca maɗee ka ciinəkii ka ənja, ca ba, “Unə ənji
*Isərayiila da hara ənji gərə'unə ka Əntaŋfə, fatəmə!

13:1 13.1 11.27. **13:2 13.2** 9.15; 10.19; 22.19; Gal. 1.15-16. **13:3 13.3** 6.6. **13:4 13.4** 10.19; 15.39. **13:5 13.5** 17.2. **13:8 13.8** 2 Tim. 3.8. **13:11 13.11** 9.8; 22.11. **13:13 13.13** 13.5; 15.38. **13:14 13.14** 17.2. **13:15 13.15** 15.21.

17 Ma Əntaŋfə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə
dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə ŋga Misəra. Də
maɗuunə baawəɗa əsə ŋgiragi ci tə tii də Misəra.
18 Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwaɗə pu'unə agi bilinə əsə.
19 Ca zamagi də slikərənə məɗəfə anə hanyinə ŋga Kana'ana, ca vii ka
tii hanyinəkii ŋga zəmə ya.
20 Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwaɗə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca
ɗəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana ŋga anabi Samuyila.

21 Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a ɗəkə ka tii ŋwaŋwa. Wata Əntaŋfə
a ɗəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə ŋga Kisə, agi duurə ŋga Beejaminə. Ca
ɗa ka tii ŋwaŋuunə ŋga fəzə ənfwaɗə pu'unə.
22 Makə ŋgərəgi Əntaŋfə tə Sawulə, ca ɗəkəvə ka tii tə *Dawuda ka
ŋwaŋuunə. Wiinə sətə waɓi Əntaŋfə anəkii, əŋki ci:
‘Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə ŋga Jasii,
Ci nə əndətə cii kya uuɗə,
Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uuɗə patə.’
23 “Agi slikərənə ŋga əndətsə kira Əntaŋfə ka ənji *Isərayiila Maluwa,
waatoo Yeesu makə sətə ɗii ci aləkawalə ŋga ɗanə.
24 Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila
patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakəənatii, təya luu yiɓə
bapətisəma.
25 Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənaakii, kə ləguyi ci ama ənja:
‘Makə wu saŋə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gəra. Ma
əndətə cuuna gəra, ma'ə ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dəəɗəgi
ka ci ɓiɓinaakii.’
26 “Ndzəkəŋushi'inə, jijinyinə ŋga Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka
Əntaŋfə ahadoonə, kaamə sləkee Əntaŋfə Ŋunyi Habara ŋga luupaanə.
27 Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka
shiinə tə Yeesu. Ha'ə əsə mafatəmə tii waɓənə ŋga anabinyinə ətə ci ənjə
a jaŋga ka tii taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka
Yeesu gəŋwanə, kə ɗii ka gooŋga nə waɓənə ŋga anabinyinə.
28 Taa ŋgahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə ɓələnə tə ci,
amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka ɓələginə tə ci.
29 Makə uudəpaa tii ɗanə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii
patə, ənjə a jimagərə də ci ashi ənfwa, təya ŋgəɗəgi tə ci.
30 Amma kə maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja.
31 Kə baa ci ɓəzəkii ka ɓaarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də
Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila.

32 “Ma inə əsa, kə kireenə koonə ŋunyi waɓənə ətə ɗii Əntaŋfə
aləkawaləkii ka dzədzəshi'inaamə.
33 Kə mbu'utə ci kaamə jijinatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci
də maɗeenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura ŋga bəra'inə
oo'i,
‘Ma hə, uuzənaaki nə hə,

13:17 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. **13:18 13.18** Shig. 16.35; Ɓaan. 14.33-34; Dzək. 29.4. **13:19 13.19** Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20 13.20** M.Gəŋw. 2.16; 1 Sam. 3.20. **13:21 13.21** 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22 13.22** 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23 13.23** Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24 13.24** Luka 3.3. **13:25 13.25** Luka 3.15-16. **13:27 13.27** 3.17. **13:28 13.28** Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29 13.29** Luka 23.50-56. **13:30 13.30** 3.15. **13:31 13.31** 1.3,8. **13:32 13.32-33** Jab. 2.7; Rooma 1.3-4.

daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.’
34 Kə waɓi Ənтaŋfə agyanə maɗeenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci
ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca ɓəslə. Wiinə sətə bii ci:
‘Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaɓa barəkaanə
makə ətə vii nyi ka Dawuda.’
35 Aciikii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i,
‘Paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənaaku kaa ca ɓəsləgi.’ ”
36 Bulusə a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “Ma Dawuda, kə slənyi ci
agi zamanaakii makə sətə mwayi Ənтaŋfə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, ənjə
a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca ɓəsləgi.
37 Amma, ma əndətə maɗee Ənтaŋfə ka ci agi maməətə ənja,
maɓəsləmə ci.
38 “Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, see a shii unə oo'i, dacii Yeesu ciina waaza
koonə agyanə tifyaginə ŋga 'waslyakəənə. Acii ma bariya ŋga Muusa, paa
ci da ŋgeerənə ŋga luupaanə tuunə acii 'waslyakəənə.
39 Amma taa wu patə vii ka Yeesu gooŋga, daciikii upaanəkii luupaanə.

40 Ma ɗii ənə, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə
koonə ətə bii tii:
41 ‘Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Ənтaŋfə,
haŋkala goonə a gwazəgi, una zagi.
Acii kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə
ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.’ ”
42 Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, ənjə a kədii tə
tii kaa təya ənə ka batə ka tii waɓəətsə ka əndə'i uusərə ŋga əpisəkətə
ca shi.
43 Makə təəkəgi ənji a kuvə də'wa, ənji laŋə nyi'u tə tii, Yahudiinə da
ənjitə gimə aagi diinə ŋga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a waɓə
ka tii kaa təya ndzaa də ŋgeerənə agi ŋga'əətə ɗii Ənтaŋfə ka tii.
44 Zhi'wanə ŋga uusərə ŋga əpisəkə ɗii dzawə, wata ənjə a ənslyagi
pəɓə asəkə vəranə aasəkə kuvə də'wa ka fa waɓənə ŋga Ənтaŋfə.
45 Makə nee hara Yahudiinə kə dzii ənji də nə laŋə, kə shirəhə tii ka i
Bulusə, təya ɗa ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaananə tə ci.
46 Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə waɓi tii ka tii yadə ŋgwalənə,
təya ba, “Kə ndzaa tyasə, a takəŋwa ənji ba koonə waɓənə ŋga Ənтaŋfə
taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una ɓaarii
oo'i, madəɓeemə koonə nə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, yoo,
a zhi'ugiinə səgeenə aaɓii hara slikərənə.
47 Acii ha'ə bii Slandanə keenə, əŋki ci,
‘Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa
ka ɓərənə ŋga hara slikərənə,
ha ndzaa ka rəgwa ŋga mbəɗənə
ha'ə mbu'unəkii ka muudinə ŋga duuniya patə əsə.’ ”
48 Makə fii ənjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə ɗii tii mooɗasəka, təya
ɗuunətə tə Slandanə putə ŋga waɓənəkii. Ma ənjitə ta'i Ənтaŋfə tə tii
ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, kə vii tii gooŋga.
49 Kə təəkəgi waɓənə ŋga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə.

13:34 13.34 Isaa. 55.3. **13:35 13.35** Jab. 16.10. **13:36 13.36** 2.29. **13:38 13.38** 10.43; 15.10. **13:39 13.39** Rooma 4.25; 6.7; 10.4. **13:41 13.41** Hab. 1.5. **13:43 13.43** 11.23. **13:44 13.44** 17.2. **13:46 13.46** 3.26; 18.6. **13:47 13.47** Isaa. 49.6. **13:48 13.48** 11.18. **13:49 13.49** 2.41.

50 Amma Yahudiinə a tsəvutə tə matakəŋwanyinə ŋga vəranə da hara
makinə ətə da məghərəvənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntaŋfə nə tii
əsə. Təya maɗee ka waɓənə agyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakəənə
tə tii anə hanyinatii.
51 Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə ŋga ɓiɓinatii
agyanətii ka ɓaariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi haalatii ma'ə. Wata təya
palə aa Ikuniya.
52 Ma ənji nə'unə ŋga Antakiya, kə ɗii tii mooɗasəkə ka shaŋə. Kə
ndzaa tii da i Malaaɓa Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

1 Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barənaba aasəkə kuvə də'wa
ŋga Yahudiinə, təya waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə ɓəzəkii nə ənjitə
vii gooŋga ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə patə.
2 Amma, ma Yahudiitə kaaree ka vii gooŋga ka Slandana, kə maɗee tii
ka ədzəmə ŋga hara slikərənə kaa təya bərapaa tə ənji nə'unə.
3 Kə ta'avə i Bulusə da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji agyanə
Slandanə yadə ŋgwalənə taa gi'u. Təya waaza agyanə pwapoonaakii.
Slandanə a vii ka tii baawəɗa ŋga ɗa sə ŋga hurəshishinə kama kama
ka ɓaariinə oo'i, ma sətə ci təya ba, gooŋga.
4 Amma kə təkəgi ənji kurəgə bəra'i asəkə vəranə. Hara ənji, a ba'a
Yahudiinə nə tii. Hara ənji əsə, a ba'a masləkee ənja.
5 Kə mwayi hara slikərənə da Yahudiinə da gayinatii ciɓeenə ka
masləkee ənji də kaalanə tə tii də faariinə,
6 asee, kə gi aa limətii nə sətə mwayi ənji ɗanə də tii. Wata təya huyi
satii aanə hanyinə ŋga Likaniya, waatoo aa Lisətira da Dyarəba da hara
vəraatə guŋutə də hanyinəkii.
7 Təya waaza Ŋunyi Habara ŋga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

8 Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi səɗəkii ndalə bahə wiigi'inə. Makə
pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə ci. Mashimə ca wii shaŋə.
9 Ma ka əndə'i uusəra, ca fa waazanə ŋga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci.
Ma nee ci, ma əndətsa, kə vii ci gooŋga, kə dəɓee ca upaa mbəɗəpaanə.
10 Bulusə a maɗee ka uurakii, əŋki ci, “Maɗətə kəŋə anə səɗəku.” Wata
hatsə əndətə a maɗətə, ca wii.
11 Makə nee daŋkana ka sətə ɗii Bulusə, təya maɗee ka uuratii, təya ba
də uura ŋga ənji Likaniya, “Kə jimagərə əntaŋfənyinə aaɓii amə makə
ənja.”
12 Təya ɗəkə ləmə ka Barənaba “*Jawusə”. Ma Bulusə əsə, təya ɗəkə
ka ci “*Heerəməsə” puta ɗii ci ka ŋwaŋwə waɓənə.
13 Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa Jawusə, a uura mayi ŋga
vəranə. Wata limanə ŋga uuləməkii a ŋgərə bubuŋənyinə, ca zaɗətə də
gudəza, ca kira aa uura mayi ŋga vəranə kaa təya ɗa sataka da ənja ka i
Barənaba da Bulusə.
14 Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashitii ka
ɓaariinə oo'i, kə ɓəzhi səkətii ka shaŋə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə
də maɗee ka uuratii, əŋki tii,

13:51 **13.51** 18.6; Luka 9.5. **14:1** **14.1** 17.2. **14:2** **14.2** 13.45. **14:3** **14.3** 2.22. **14:5** **14.5** 14.19; 2 Tim. 3.11. **14:6** **14.6** Mat. 10.23. **14:8** **14.8** 3.2. **14:11** **14.11** 28.6. **14:13** **14.13-15** 10.25-26; Dan. 2.46.

15 “Una! ka mi cuuna ɗa ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə Ŋunyi Habara koona bwasee ka mazaɓə uushi'iitsa, una nə'u tə Əntaŋfə Əndə vii əpinə. Ci tagii ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə.
16 Ma ŋga ŋukə, kə bwasee ci ka slikərənyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii.
17 Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, agi ɗanə nə ci koonə ŋga'əənə, ca ndzəmə koonə vəna, ca vii koonə ŋunyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə mooɗasəkə əsə.”
18 Taa ŋgahi kə waɓi tii ka tii waɓəətsə patə, ŋgahə təŋapaa tii tə tii ka ɗa ka tii sataka.
19 Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə daŋkana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci.
20 Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aaɓiikii, ca maɗətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə ŋga ha, təya maɗə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.
21 Makə waazii tii Ŋunyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə laŋə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə ŋga Pisidiya.
22 Ma asəkə vəranyiitsa, kə vii tii ŋgeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kəŋə anə vii gooŋgatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi ciɓə laŋə upaanaamə dəmənə aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
23 Daba'ə ha'ə, təya taaɗəcii ka tii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə Ikəliisiya, təya ɗa də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci gooŋga.

Ənənə ŋga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

24 I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə ŋga Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Paməfiliya,
25 təya waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə ka ənji də Pirəga. Ma daba'əkii, təya maɗə, təya palə aa Ataaliya.
26 Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vəraatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntaŋfə kaa ca ɗa ka tii pwapoonə agi slənа, waatoo ətsə uudəpaa tii.
27 Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzatə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara ŋga sətə ɗii Əntaŋfə daciitii da makə sətə wunəgi cí ka hara slikərənə rəgwa ŋga vii gooŋga.
28 Təya ta'avee tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə ŋga matakəŋwanyinə də Urusaliima

1 Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgunə ka ənji nə'unə, təya ba, “Maɗa *maryaminyamuunə makə ŋga alə'aada ŋga Muusa, pooshi unə ka upaa luupaanə.”
2 Kə ɗii i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Waɓənəkii a gwazəgi ka shaŋə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənjə a sləkee ka i

14:15 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16 14.16** 17.30. **14:17 14.17** Jab. 147.8; Irim. 5.24. **14:19 14.19** 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. **14:22 14.22** 11.23. **14:23 14.23** 6.6; Tit. 1.5. **14:26 14.26** 13.1-2. **14:27 14.27** 11.18; 15.12. **15:1 15.1** Leew. 12.3; Gal. 5.2.

Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aaɓii masləkee ənja da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya agyanə waɓəətsa.
3 Makə sləkee ənji nə'unə ka tii, təya maɗə, təya paləgi dasəkə hanyinə ŋga Finikiya da ŋga *Samariya, təya dzə də baaba habara ŋga zhi'inə ŋga hara slikərənə ka ənji nə'unə. Fanə ŋga ənji nə'unə ha'ə, agi ɗanə nə tii mooɗasəka.
4 Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya tə tii də mooɗasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntaŋfə daciitii patə.
5 Amma hara ənji nə'unə kurəgə ŋga Farisanyinə a maɗətə, təya ba, “Ma ənjitsa, tyasə, see a ryaminya tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya ŋga Muusa.”
6 Wata masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə agyanə waɓəətsa.
7 Makə ta'avə tii ka ɗaaɗa waɓənə ahadatii, Piita a maɗətə, əŋki ci: “Ndzəkəŋushi'ina, makə sətə shii unə, daga ŋukə ta'i Əntaŋfə tə nyi ahadoonə kaa hara slikərənə a fa Ŋunyi Habara da maki, təya luuvə.
8 Kə shii Əntaŋfə ədzəmə ŋga taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaɓa Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə.
9 Matəkeemə ci ahadaamə da tii. Putə ŋga vii gooŋgatii kuɓəgi ci ədzəmətii makə naamə.
10 Makə ha'ə ɗii ənа, ka mi saŋə cuuna alə haliminə ŋga Əntaŋfə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya ŋga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii.
11 Amma kə vii amə gooŋga oo'i, putə ŋga pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu upaa amə luupaanə makə sətə upaa tii natii əsə.”
12 Daɓaala a ndzaa kəɗa'ə, təya ənə ka fanə a ma i Barənaba da Bulusə, təya ba ka tii sə ŋga hurəshishiitə ɗii Əntaŋfə ka hara slikərənə daciitii.
13 Makə uudəpaa tii waɓənə, Yakubu a maɗətə, ca jikəvə, əŋki ci: “Fatəmə, ndzəkəŋushi'inə.
14 Əndzə'i ənа bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntaŋfə nəhənə tə hara slikərənə kaa ca taɗəgi hara ənji agitii, təya ndzaa ka ənjaakii.
15 Kə ɗii waɓəətsə mbərə mbərə da ŋga anabiinə makə sətə ɗii manaahəkii oo'i,
16 ‘Əŋki Slandana: Ma aakəŋwa, ka shinə nə nyi
ka haɗatəginə də yi ŋga *Dawuda ətə saawagi.
Ka ŋgərənə nə nyi sətə sasaawagi,
nya ənə ka haaɗatəginə, nya kəŋee,
17 kaa hara ənjə a alə tə nyi Slandanətii,
waatoo patənə ŋga hara slikərəətə 'wii nyi
kaa təya ndzaa ka naaki.
18 Ha'ə bii Slandanə ətə bagi uushi'iitsə daga ŋukə.’ ”
19 Yakubu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma nee nyi naaki, ma hara slikərənə ənə ca zhi'wa aaɓii Əntaŋfə, gaama irəla tə tii.
20 Amma, naahaamə ka tii ləkaləkatə də banə, ga təya adə zəmətə ɗii ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, acii ma ətsa, ajijinə. Ga təya aləhiinə, ga təya tsəɓə luutə malamə ənji uurakii, ga təya adə idəna. *

15:2 15.2 Gal. 2.1-10. **15:4 15.4** 15.12. **15:7 15.7** 10.1-43. **15:8 15.8** 2.4; 10.44. **15:9 15.9** 10.35. **15:10 15.10-11** 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. **15:12 15.12** 2.22. **15:16 15.16-18** Am. 9.11-12; Isaa. 45.21. **15:19 15.19** Gal. 5.3. * **15:20 15.20** 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16.

21 Acii ma bariya ŋga Muusa, daga ŋukə, taa ka ŋgutə vəranə patə, tə'i
ənji waaza agyanəkii, ənjə a janga asəkə *kuvə də'wanyinə taa ŋgutə
*uusərə ŋga əpisəka.”

Ləkaləkatə ka hara slikərənə ənji nə'unə

22 Fanə ŋga masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ləbə da
ənji Ikəliisiya patə tə waɓəətsa, wata təya anə uura ŋga taɗə ənji ahadatii,
kaa təya sləkee ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barənaba. Wata təya
taɗə tə Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəŋwanyinə
nə tii ahada ənji nə'unə əsə.
23 Wata təya sləkee ka tii də ləkaləkatəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə
ləkaləkatəkii:
“Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hara slikərənə ənji nə'unə də Antakiya
da Siriya da Silikiya. Ma ləkaləkatəna, dacii inə ndzəkəŋushi'inuunə
masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya də Urusaliima. Kə
nəhəpaa inə tuunə patə.
24 “Kə fii inə oo'i, kə gi hara ənji ahadeenə, təya dzə ka maɗee ka
haŋkala goonə də waɓənə, təya kəɗəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii
ka tii ɗanə ha'ə.
25 Ma caamiinə, makə kə gi waɓənə geenə ka rəgwa rəŋwə, kə dəɓee
ina taɗə ənji ahadeenə, ina sləkee ka tii koonə, təya dzə da i mooɗəkii
gaamə Barənaba da Bulusə.
26 Ma təya, kə vigi tii əpinatii ka putə ŋga slənə ŋga Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu.
27 Ci nee unə ka i Yahuda da Silasə ahadoonə, tii na ba koonə də matii
sətə nyaahiinə.
28 Kə kaɗeesəkə ka Malaaɓa Ma'yanə da inə patə oo'i, geena tsakəənə
koonə kərənə pamə palee ka uushi'iitə ndzaa tyasə, waatoo,
29 goona adə sətə ɗii ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, goona adə
idənə, goona tsəɓə luutə malamə ənji uurakii, goona aləhiinə. Maɗa kə
təŋapaa unə noonə nə ka ɗaaɗa tsarə uushi'iitsa, ka ndzaanə nuunə jamə.
Ta'avəmə jamə.”
30 Makə kapaa ənji tə i Bulusə, təya palə aa Antakiya, təya dzatə də ənji
nə'unə, təya vii ka tii ləkaləkatəta.
31 Makə jaŋgatə tii, kə ɗii tii maŋushinə ka shaŋə acii kə vii waɓəətsə
ka tii ŋgeerənə.
32 Ma i Yahuda da Silasə, *anabiinə nə tii, kə waɓi tii ŋgaaŋga'ə ka ənji
nə'unə, təya tsakə ka tii ŋgeerənə.
33 Makə banee tii davə gi'u, ənji nə'unə a kəree ka tii də jamənə. Yahuda
da Silasə a ənə aaɓii ənjitə sləkee ka tii. [
34 Amma, ma nee Silasə, kə dəɓee ca ənəgi davə.]
35 Ma i Bulusə da Barənaba, kə ənəgi tii də Antakiya, təya dzəgunə ka
ənja, təya dzə də waaza waɓənə ŋga Slandana, tii da hara ənji nə'unə
laŋə əsə.

Təkənə ŋga Bulusə da Barənaba

36 Makə ta'avə tii davə, Bulusə a ba ka Barənaba, “Ənaaŋwə ka caamatə
ənji nə'uutə shi aŋwa waazii ka tii waɓənə ŋga Slandanə taa ka ŋgutə
vəranə, kaaŋwa tsaamətə taa iitə nə tii agi nə'unə.”
37 Ma Barənaba əsə, kə mwayi ci 'waanənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa
Marəkusə.

15:21 15.21 13.15. **15:22 15.22-29** 11.18; 16.4. **15:24 15.24** Gal. 1.7; 5.10. **15:28 15.28-29** 10.19; 15.20; Luka 11.46. **15:32 15.32** 11.23,27. **15:37 15.37** 12.12.

38 Amma kə caamə Bulusə, madəɓeemə Yoohana a dzə da tii, acii kə shi
ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamə ci slənəkii da tii.
39 Wata təya ɗaanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a ŋgərə tə
Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə ŋga Kipərusə.

40 Amma, ma Bulusə, kə ŋgirə ci tə Silasə. Makə ɗii ənji ka tii də'wa,
təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca ɗa ka tii pwapoonə agi wiigi'inatii,
wata təya palə.
41 Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə ŋga Siriya da ŋga Silikiya, təya dzə
də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də ŋgeerənə agi vii
gooŋgatii.

16

Nə'unə ŋga Timooti tə i Bulusə da Silasə

1 I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə
nə'unə davə ətə ɗii ləməkii Timooti, uuzənə ŋga əndə'i mitə Yahuda.
Ma miita, əndə nə'unə nə ki əsə. Ma dii, əndə Gərikə nə ci. *
2 Ma Timooti, agi dəlaginə nə ənji nə'unə ŋga Lisətira da Ikuniya də ci.

3 Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca ŋgərə tə ci, ca
*ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dii, əndə Gərikə
nə ci.
4 Ma daba'əkii, təya ndzaŋə wiigi'inə ka vəra ka vəra, təya dzə də baa-
banə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji da matakəŋwanyinə
ŋga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə.
5 Də ha'ə kiŋə ənji nə'unə ndihə ndihə agi vii gooŋgatii. Taa ŋgutə
uusərə patə nə laŋənatii ka tsakənə əsə.

Neenə ŋga Bulusə ka əndə Makiduuniya dagi səniinə

6 Ma daba'əkii, kə mwayi tii dzənə ka waaza waɓənə ŋga Slandanə aanə
hanyinə ŋga Asiya, amma kə təŋapaa Malaaɓa Ma'yanə tə tii. Wata təya
paləgi aanə hanyinə ŋga Firigiya da ŋga Galatiya.
7 Makə mbu'i tii aagyanə riɓinə ŋga hanyinə ŋga Misiya, təya alə
dəməgərənə aanə hanyinə ŋga Bitiniya. Amma maluuvəmə Ma'yanə ŋga
Yeesu ka tii.
8 Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jimagərə aa Tərawasə.
9 Ma uusərakii davəɗə, kə sənii Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə
Makiduuniya kəŋə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyaŋagi aanə hanyinə ŋga
Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə."
10 Daba'ə səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə ŋga Makiduu-
niya. Acii kə shii inə oo'i, Əntaŋfə 'wii tiinə ka waaza ka tii Ŋunyi Habara.

Vii gooŋga ŋga Lidiya

11 Wata ina dəmə kumbawalə də Tərawasə, ina kəŋee da i aa
Samutərasə. Pukənə ŋga ha ina palə aa Niyapuli.
12 Ina maɗə davə, ina palə aa Filipi, vəraatə palee də ɗuunuunə agyanə
əndə'i purəŋanə ŋga hanyinə ŋga Makiduuniya, vəranə ŋga ənji Rooma
əsə. Ina banee gi'u asəkə vəraatsa.

15:38 15.38 13.13. **15:39 15.39** 13.4. **15:40 15.40** 14.26. * **16:1 16.1** 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. **16:2 16.2** 6.3; Fil. 2.20,22. **16:3 16.3** Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. **16:4 16.4** 15.22-29. **16:5 16.5** 2.41. **16:6 16.6** 10.19.

13 Ma *uusərə ŋga əpisəka, kə dəməgiinə aa uura mayi ŋga vəranə, ina
dzə aama gəəra. Mbu'u ka lapaanə niinə ha ŋga ɗa də'wa ŋga Yahudiinə
davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina waɓə ka makiitə dzii də nə
davə.
14 Tə'i əndə'i minə ətə ɗii ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira
nə ki. Ɗərə də madizə kəjeerənyinə ŋga mandalə kwaɓa nə slənatə.
Əndə ŋgwalənə tə Əntaŋfə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə.
Ha'ə kya kavə haŋkalatə ka sətə ci Bulusə a ba.
15 Kə liwə ki yiɓə bapətisəma da ənji yatə patə, kya kədii tiinə, əŋki ki,
“Makə kə shii unə ndilə ndilə oo'i, kə vii nyi gooŋga ka Slandana, yoo, see
a dzuunə ka nee ka yaaki.” Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə.

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

16 Ma ka əndə'i uusəra, ina dzə ka ha ŋga ɗa də'wa, ina lapaa əndə'i
uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, agi kuranə nə ki uushi'inə
kama kama putə ŋga ginaajiitə ashitə. Agi dzanə nə ki də kwaɓa laŋə ka
slanjiinətə əsə də kwaaranə.
17 Wata nə'unə tiinə da i Bulusə nə ki, kya dzə də ka vurənə, kya ba,
“Ma ənjitsa, ənji ŋga maɗuunə Əntaŋfə nə tii. Rəgwa ŋga luupaanə nə
tii ka banə koonə.”
18 Ha'ə kə ta'avə ki baanə laŋə ka ɗanə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə
asəkəkii ka shaŋə. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, “Wanyinə ca ba
ka hə də ləmə ŋga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!” Wata pii ginaajiitə
a bwasee ka ki ka saa'ita.
19 Makə nee slanjiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa ŋga upaanatii, təya
kəəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakəŋwacii
ənji la gəŋwanə.
20 Makə kirə tii tə tii aakəŋwaciitii, kə bii tii, əŋki tii, “Ma ənjina, agi
gwazənə nə tii haŋkala ŋga vəraana, wiinə boo, *Yahudiinə nə tii.
21 Agi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəɓeemə kaamə, kaama slənəgi,
amə ənji Rooma.”
22 Daŋkana a guŋuunə ka tii patə, mala gəŋwanyinə a səəɗəgi
kəjeerənə ashitii, təya ba ka ənjə a fəəslə tə tii də kurəpa.
23 Makə fəsləgi ənji tə tii purə'i purə'i, təya fəɗə tə tii, təya əjigərə tə tii
aa furəshina, təya ba ka əndə nəhə furəshina kaa ca pa'əgi tə tii ŋga'ə.
24 Fanə ŋga əndə nəhə furəshina naakii, wata ca ŋgərə tə tii, ca əjigərə
ancakuvə ŋga furəshina, ca aanəgi səɗətii ashi madiigərə rintənyinə.
25 Ma ahada vəɗa, Bulusə da Silasə a ɗa də'wa, təya ka wanyanə ka
Əntaŋfə. Ənji furəshina a dzə də fanə tə tii.
26 Mata'avəmə dəŋwa'ə, hanyinə a gəgədzə patə. Ha'ə mwavəɗə
ŋga kuvə furəshina a udzəgi. Pii wata makuvənyinə a wunəgi patə.
Mahyakahyaka'ə ŋga taa wu agi ənji furəshina əsə, kə piitəgi.
27 Makə və'ihə əndə nəhə furəshina, ma ca nee, mawuunəkii nə
makuvənyinə patə. Wata ca də'yagi ŋgila purəŋanaakii kaa ca ɓələgi
naakii na. Ma nə ci ka nəhənə, kə huyipaa ənji furəshina satii.
28 Amma Bulusə a maɗee ka uurakii, ca ba ka ci, “Ga ha ɓələgi naaku
na, ganə niinə patə!”

16:13 16.13 17.2. **16:14 16.14** 17.4. **16:15 16.15** 8.36. **16:16 16.16** 19.24. **16:17 16.17** 19.15; Luka 4.34,41. **16:18 16.18** 3.6. **16:20 16.20** 17.6. **16:22 16.22-23** 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2. **16:27 16.27** 12.18-19.

29 Əndətə a ba ka ənjə a kira ka ci gunə, wata ca huyi aaɓii i Bulusə da Silasə, ca gərə'waanə akəŋwaciitii. Shishinəkii a dzə də udzənə acii ŋgwalənə.
30 Ca fə'yagi tə tii agyə, ca ba, “Ya ənа, iitə ɗanəki kaa nya upaa luupaana?”
31 I Bulusə da Silasə a ba ka ci, “Vii gooŋga ka Yeesu Slandana: ka upaanə nə hə luupaanə da yaaku patə.”
32 Wata təya waɓə ka ci da ənji yaakii patə agyanə Slandana.
33 Pii agi vəɗəkii ha'ə ca ŋgərə tə tii, ca cakuɓəgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yiɓə ənji ka ci bapətisəma da yaakii patə əsə.
34 Ca kərə tə tii aa hakii aasii, ca ŋgiragi ka tii zəma, ca ɗa mooɗasəkə da yaakii patə putə ŋga vii gooŋgatii.
35 Makə puki ha, mala gəŋwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: “Wa ənjitə a palə satii.”
36 Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, əŋki ci, “Kə sləkee mala gəŋwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Acii ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə.”
37 Amma əŋki Bulusə, “Akəŋwacii ənji fəəsli tii tiinə, wiinə malamə ənji keenə gəŋwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rəŋwə niinə da ənji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka ɗanə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə.”
38 Soojiinə a ənəpaa də waɓənəkii ka mala gəŋwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rəŋwə da ənji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə ŋgwaləgi tii.
39 Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vəranəkii.
40 I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa ənji nə'unə davə, təya waɓə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii.

17

Masləkee ənji də Teesaloonika

1 Kə gi tii dasəkə vəranyinə ŋga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə ɗii *kuvə də'wa ŋga Yahudiinə davə.
2 Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənaavə ci ka ɗanə taa da patə. Luuma makkə nə ci ka waɓənə da ənja, ca dzə də jaŋganə asəkə malaaɓa ləkaləkatə.
3 Ca waɓə ka tii, ca ɓaarii ka tii tantanyinə ŋga sətə bii malaaɓa ləkaləkatə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci ŋgəra'wa, ca əntə, ca maɗətə agi mamətə ənja. Ca ba əsə, “Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu.”
4 Hara ənjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə laŋə agi ənji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntaŋfə. Matakəŋwanyinə ŋga makinə laŋə ləɓətəgi də nə da tii əsə.
5 Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə ŋga vəranə, təya jagi də ənji də kaala bwaya vurənə, təya dzə ka əɓigi yi ŋga Yasoonə, təya alə tə i Bulusə da Silasə davə kaa təya ŋgiragi tə tii ka ənja. *

16:30 16.30-31 2.37; 11.14; Yooh. 6.28-29. **16:33 16.33** 16.15. **16:37 16.37** 22.25-29; 23.27. **16:40 16.40** 11.23. **17:1 17.1-9** 1 Tees. 2.1-2. **17:2 17.2** 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. **17:3 17.3** 3.18. **17:4 17.4** 13.50; 16.14; 17.17. * **17:5 17.5** Yasoonə: Rooma 16.21.

6 Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoonə da hara ənji
nə'unə, təya kərə tə tii aakəŋwacii gayinə ŋga vəranə, təya maɗee ka
uuratii, təya ba, “Ənjitə gwazətə nə ŋga ənji taa dama patə, watiinə kə
shi aa hanə əsə.
7 Yasoonə a luu tə tii gakii asii. Wiinə patənatii kə kaanə tii səɗə ka
bariya ŋga maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i
ŋwaŋwə ətə ɗii ləməkii Yeesu.”
8 Makə fii gayinə da ənji ŋga vəranə tə waɓəətsa, haŋkalatii a maɗəgi
patə.
9 See də makə ki'i Yasoonə da hara ənji kwaɓa taabu'u kapaa gayinə tə
tii.

Masləkee ənji də Biriya

10 Pii ndzəkəŋushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davəɗə.
Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa ŋga Yahudiinə.
11 Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də
hiima, kə banee tii ka haŋkalatii ka fa waɓənə ŋga Slandana. Kə ɗii
tii gazhi'waanə ŋga tsaamətənə asəkə malaaɓa ləkaləkatə uusərə patə,
kaa təya shii taa gooŋga nə sətə fii tii.
12 Acii ha'ə laŋə agitii vii gooŋga. Laŋə əsə agi matakəŋwanyinə ŋga
makinə ŋga Gərikə da ŋguyirənə vii gooŋga.
13 Amma, makə fii Yahudiinə ŋga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə
Bulusə waɓənə ŋga Əntaŋfə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə
daŋkana davə.
14 Pii wata ndzəkəŋushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma
Silasə da Timooti a ənəgi davə.
15 Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya
ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da
Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə ŋga Bulusə də Ateena

16 Ma Bulusə a gəra tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci
asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii
asəkə vəranəkii.
17 Ci ɗii gi ci aakəŋwa də waɓənə ka ənji uusəra patə. Taa dama gi ci
patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ca waɓə ka tii, taa asəkə kuvə
də'wa ca waɓə ka Yahudiinə da ənji gərə'unə ka Əntaŋfə.
18 Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə ŋga *Abikuriyanyinə da
Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, “Mi saŋə
nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?” Hara ənjə a
ba, “Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə ŋga paslənə ŋga məshipətə
ənji pamə.” Ma waɓi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə
maɗənə agi maməətə ənji cii kəya waɓə.
19 Wata təya ŋgərə tə ci, təya kərə tə ci aakəŋwacii mətərəkinə aanə
ɗaŋgəra ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, “Ŋga'ə keenə nə fa sətə bii
kura waazaatsə ɗii hə,
20 acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə
sətə cii kəya ba.”
21 Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi
əndə'i uushi nji təya ɗa, see baaba kura uushi'inə taa fa kura waɓənə.

17:6 17.6 16.20. **17:7 17.7** Luka 23.2; Yooh. 19.12. **17:10 17.10** 17.2. **17:11 17.11** Yooh. 5.39. **17:12 17.12** 11.18. **17:13 17.13** 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. **17:17 17.17** 17.2,4. **17:18 17.18** 4.2; 1 Koor. 1.22.

22 Wata Bulusə a maɗətə ahada mətərəkinə ŋga Ariyapaga, əŋki ci, “Unə ənji Ateena, kə nee nyi taa ka ŋgutə rəgwa patə, ənji diina nuunə.
23 Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vəranə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha ŋga ɗa sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka Əntaŋfə ətə mashiimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə ɗiya, tə ci cii kya ba koonə.
24 Əntaŋfə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə ŋga ha dadagyə da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyi ənji də ciinə.
25 Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tə ci, makə ɗii ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə.
26 Də əndə rəŋwə 'watəgi ci taga slikərənyinə ŋga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəŋee ka saa'i da i riɓinə ŋga ndzaanatii əsə.
27 Ma ɗii ci ha'ə, kaa təya alə tə Əntaŋfə, təya ɗa gazhi'waanə ŋga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tə ci, taa ŋgahi paa ci dzaɗə da taa rəŋwə agyaamə.
28 Daciikii caama mbəɗə, ama guguɗə, ama ndzaanə. Kə ɗii makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: gooŋga, slikərənaakii naamə.
29 Yoo, makə ɗii ci, slikərənə ŋga Əntaŋfə naamə, madəɓeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntaŋfə da matsahu ɓurə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii.
30 Ma ŋga ŋukə, pooshi Əntaŋfə nja ka nə ka ghatə shiinə ŋga ənda. Amma ma ŋga ənə, agi banə nə ci ka patənə ŋga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci.
31 Acii kə kəŋee ci ka uusərə ŋga ɗa gəŋwanə ka *duuniya patə. Də gooŋga nii kəya ɗa dacii əndətə ta'i ci. Kə ɓaarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də maɗeenə ka ci agi maməətə ənja.”
32 Makə fii ənji waɓənə ŋga Bulusə agyanə maɗənə agi maməətə ənja, hara ənjə a ŋusə tə ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa waɓəətsə a maku.”
33 Wata Bulusə a maɗəgi saakii ahadatii.
34 Amma hara ənjə a dzə aaɓiikii, təya vii gooŋga ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə ŋga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə ɗii ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

1 Daba'ə ha'ə, Bulusə a maɗə də Ateena, ca palə aa Koorintiya.
2 Makə mbu'i ci, kə guŋəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə ɗii ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vəra tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə ŋga Italiya acii kə bii ŋwaŋwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya maɗəgi asəkə vəranəkii. Ci ɗii gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tə tii. *
3 Makə lapaa ci oo'i slənatii rəŋwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi aɓitii.

17:24 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25 17.25** Jab. 50.10-13. **17:26 17.26** Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27 17.27** Isaa. 55.6. **17:28 17.28** 'Wat. 1.27. **17:29 17.29** 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30 17.30** 14.16; Rooma 2.4. **17:31 17.31** 3.15; 10.42. * **18:2 18.2** Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3 18.3** 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9.

4 Ca dzə də baaba waɓənə ŋga Əntaŋfə asəkə *kuvə də'wa taa ŋgutə
uusərə ŋga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə
kaa təya nə'u ŋunyi rəgwa.
5 Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə ŋga Makiduuniya,
Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya ɗa, ca dzə aakəŋwa də waazanə, ca
ɓaarii furəŋə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.
6 Makə ɗii tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tə ci, ca gəgərəgi
bərəbərə ŋga kəjeerənaakii ka ɓaariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii;
əŋki ci, "Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma
agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikərənə dzənəki."
7 Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə
ɗii ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tə Əntaŋfə nə ci, ətə ɗii yaakii
ataŋgala *kuvə də'wa.
8 Ma gawə ŋga kuvə də'wa ətə ɗii ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci gooŋga
da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tə'i hara ənji Koorintiya laŋə,
makə fii tii waazanə ŋga Bulusə, kə vii tii gooŋga. Ha'ə təya luu yiɓə
bapətisəma.
9 Ma ka əndə'i vəɗa, kə waɓi Əntaŋfə ka Bulusə dagi səniinə, əŋki ci ka
ci, "Ga ha ŋgwalə, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəɗa'ə.
10 Acii kədəhə da hə nə nyi. Aciikii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə.
Laŋə nə ənjaaki asəkə vəraana."
11 Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəŋwə da ləgiɗə kuwa. Ca dzə
də dzəgunə ka ənji waɓənə ŋga Əntaŋfə.
12 Amma, makə ɗii Galiya ŋgwaməna agyanə hanyinə ŋga Akaya,
Yahudiinə a ləɓə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəŋwacii
gəŋwanə,
13 əŋki tii, "Ma əndəna, agi isəkwanə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntaŋfə
ka rəgwatə təŋapaa bariya."
14 Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca waɓə, wata
Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, "Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya
uushi pamə ɗii ci, kə njii kya fa tuunə.
15 Amma, makə mabizhinə agyanə waɓənə saakii da ləmənyinə da
bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la
gəŋwanə ŋga tsarə uushi'iitsa."
16 Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəŋwanə.
17 Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinasə, gawə ŋga kuvə də'wa, təya
fəslə tə ci akəŋwacii gəŋwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə ŋga Bulusə aa Antakiya

18 Makə cakə Bulusə baneenə laŋə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a maɗə
ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vəranə ŋga Kəŋkəraya ka ɓaariinə
oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca ɗii. Ma daba'əkii, ca dəmə
kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə ŋga Siriya.
19 Təya kəŋaanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca waɓə da
Yahudiinə davə,
20 təya kədii tə ci kaa ca tsakə ta'aveenə da tii. Amma kə naanagi ci.
21 Makə bii ci ka tii maɗənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aaɓii
unə, maa kə luuvə Əntaŋfə." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də
Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə.

18:5 18.5-11 11.18. **18:5 18.5-6** 3.26; 5.42. **18:6 18.6** 13.51; 20.26. **18:8 18.8** 8.36. **18:9 18.9-10** Isaa. 41.10; Irim. 1.8; 1 Koor. 2.3-4. **18:13 18.13** 6.13. **18:14 18.14-15** 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31. **18:19 18.19-20** 17.2. **18:21 18.21** Yak. 4.15.

22 Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə
ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya.
23 Makə banee ci gi'u davə, wata ca maɗə, ca wiigi'itə hanyinə ŋga
Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ŋgeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə ŋga Apoolasə də Afisa

24 Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə ɗii ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa.
Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka waɓənə. Kə shii ci
malaaɓa ləkaləkatə ka shaŋə əsə. †
25 Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə. Taa ŋgahi see
yiɓə bapətisəma ŋga Yoohana shii ci, amma kə ɗii ci gazhi'waanə ŋga
dzəgunətənə ka ənji gəŋə gəŋə agyanə Yeesu.
26 Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə ŋgwalənə. Makə
fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya ŋgərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci
rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə.
27 Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə ŋga Akaya. Makə
mwayi ci ɗanə ha'ə, ənji nə'uutə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji
nə'uutə də Akaya, kaa təya luu tə ci də mooɗasəka. Makə mbu'i ci aa
dəvə, kə cakə ci tə ənjitə ɗii Slandanə ka tii pwapoonə ŋga vii gooŋga,
28 acii kə uuri ci tə Yahudiinə akəŋwacii ənji də waɓənə, ca ɓaarii
tantanyinəkii dasəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, Yeesu nə Mataɗəkii ŋga
Əntaŋfə.

19

Waazanə ŋga Bulusə də Afisa

1 Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giŋwə.
Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə.
2 Əŋki ci ka tii, "Makə vii unə gooŋga, kə upaa unə Malaaɓa Ma'yanə
kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaɓa Ma'yanə."
3 Bulusə a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Aa, tsarə ŋgutə bapətisəma daa yiɓə
ənji koona?" Əŋki tii, "Tsarə ətə ŋga Yoohana."
4 Ca ba ka tii, "Ma yiɓə bapətisəma ŋga Yoohana, ka ənjitə baanə
ka Əntaŋfə putə ŋga 'waslyakəənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji
*Isərayiila, see a vii tii gooŋga ka əndətə na uugya ba'ə ka shinə, waatoo
Yeesu."
5 Makə fii tii ha'ə, təya luu yiɓə bapətisəma də ləmə ŋga Yeesu Slandana.
6 Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaɓa Ma'yanə a jima aagyanətii,
təya waɓə də məshipətə uuranyinə, təya baaba sətə bii Əntaŋfə ka tii.
7 Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.
8 Ləgiɗə makkə ɗii Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca waɓə yadə
ŋgwalənə ka ənja, ca zhi'wa də haŋkalatii ka haala ŋga ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə.
9 Amma kə təkuree hara ənji ka vii gooŋga acii ndalənə ŋga ədzəma,
təya waɓə bwayakii aashi rəgwa ŋga Slandanə akəŋwacii daɓaala. Makə
nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca waɓə ka tii taa
ŋgutə uusəra patə asəkə kuvə janŋganə ŋga əndətə ɗii ləməkii Tirana.
10 Fəzə bəra'i nə tii ka ɗanə ha'ə. Ənji hanyinə ŋga Asiya patə,
Yahudiinə da hara slikərənə, kə fii tii waɓənə ŋga Slandana.

18:23 18.23 11.42. † **18:24 18.24** 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26 18.26** 17.2. **18:28 18.28** 5.42. **19:2 19.2** 2.38; 8.16. **19:3 19.3-4** 18.25; Luka 3.3-4,16-17. **19:6 19.6** 2.4. **19:8 19.8** 17.2; 28.23. **19:9 19.9** 9.2. **19:10 19.10** 20.18.

Manjeevənə ŋga Sikəwa

11 Kə slənyi Əntaŋfə sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə dacii Bulusə.
12 Ha'ə ənjə a ŋgərə kəjeerənə da aləbuta ka taɓətə də shishinəkii, ənjə
a kərə ka ənji bwanea, təya mbəɗə. Ginaajiinə əsə, təya shigi ashitii.
13 Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vəra ka vəra, kə ɗii tii
gazhi'waanə ŋga əsətə ləmə ŋga Yeesu kaa təya mbəɗəpaa də ənjitə da
i ginaaji ashitii, təya ba ka ginaaji, “Agi banə nə nyi ka hə də ləmə ŋga
Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!”
14 Tə'i manjeevənə ŋguyirənəkii məɗəfə ŋga maɗuunə *limanə ŋga
Yahudiinə ətə ɗii ləməkii Sikəwa; da i tii ca ɗaaɗa ha'ə.
15 Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, “Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii
nyi tə Bulusə əsə. I wu saŋə nuunə noona?”
16 Wata əndə ginaajitə a kulaanə ka tii palee ka ŋgeeriitii patə, ca
ɗaaɗavə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii
gakii, təya huyi.
17 Patənə ŋga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara
slikərənə. Ha'ə kə lagi ədzəmətii, ənjə a ɗuunətə ləmə ŋga Slandanə
Yeesu.
18 Laŋə agi ənjitə vii gooŋga əsə shi ka baanə ka Əntaŋfə akəŋwacii
ənji patə, təya baabagi bwaya uushi'iitə nji təya ɗaaɗa.
19 Ənji laŋə əsə agi ənji ɗaaɗa sə ŋga hiila kira ləkaləkatənyinatii,
təya ətsagi akəŋwacii ənji patə, təya ɓaanatə kwaɓakii, waatoo, *hwaslə
dəbu'u tufə pu'unə.
20 Ha'ə cakə waɓənə ŋga Slandanə gərənə aakəŋwə aakəŋwa də
ŋgeerənə dagi baawəɗaakii.

Kəɗənə ŋga waɓənə də Afisa

21 Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a ɗa aniya ŋga dzənə aanə hanyinə ŋga
Makiduuniya da ŋga Akaya, ca mbu'ugərə aa Urusaliima. Ca ba, “Maɗa
kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma.”
22 Wata ca sləkee ka ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo
Timooti da Irasəta. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə
ŋga Asiya.
23 Ma ka saa'ikii, kə ma'i maɗuunə haala də Afisa putə ŋga rəgwa ŋga
Slandana.
24 Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə
ɓələnə nə ci, agi ɓələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə ɗii ləməkii
*Arətimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaɓa laŋə da ənji slənaakii.

25 Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca
slənə tsarə slənəkii, əŋki ci ka tii, “Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama
upaa kwaɓa laŋə.
26 Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə
ŋga ənji laŋə də banə oo'i: ma əntaŋfənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə,
əntaa sə ŋga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma
agyanə hanyinə ŋga Asiya patə cii kəya waɓə ha'ə.
27 Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweenə nə ənji ka slənə gaamə.
Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə ŋga maɗuunə
Arətimi ka uushi zaɓə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənatə.

19:11 **19.11-12** 2.22. **19:13** **19.13** 3.6; Luka 9.49-50. **19:15** **19.15** 16.17. **19:17** **19.17** 5.11. **19:20** **19.20** 2.41. **19:21** **19.21** 23.11; Rooma 1.10,13. **19:23** **19.23** 9.2; 2 Koor. 1.8. **19:24** **19.24** 16.16. **19:26** **19.26** 17.29.

Taa ŋgahi agi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə ŋga Asiya da patənə ŋga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki."
28 Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shaŋə, təya ka vurənə, təya ba, "Ma Arətimi ŋga ənji Afisa, maɗuunəkii nə ki ka shaŋə."
29 Wata vəranə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə ŋga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara ŋga ɓuurənə. *
30 Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakəŋwacii daŋkana, amma ənji nə'unə a təŋapaa tə ci.
31 Ha'ə əsə, hara madiigərənə ŋga hanyinə ŋga Asiya, waatoo guviinə ŋga Bulusə, a sləkee ka kədiinə aciikii, ga ca dzə aasəkə babara ŋga ɓuurənə.
32 Ma saa'ikii, daŋkana patə, makəɗəkii nə tii ka shaŋə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Laŋənatii, mashiimə tii sətə dzatə tii də nə ka putakii.
33 Tə'i əndə'i əndə davə, ɗii ləməkii Aləkəsandəra. Hara ənjə a ba ka ci sətə ɗii. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakəŋwacii ənja. Ca maɗee ka ciinəkii kaa ca ba ka daɓaala dalila ŋga haalatsa.
34 Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya maɗee ka uuratii patə, ha'ə ŋga tibisə bəra'i, təya ba, "Ma Arətimi ŋga ənji Afisa, maɗuunəkii nə ki ka shaŋə!"
35 Ma ka muudinə, kə dədəkəpaa əndə naahənə ŋga vəranə tə daŋkana, əŋki ci, "Unə ənji Afisa, wu saŋə nə əndə mashiimə oo'i, vəranə ŋga Afisa ca haɗagi də kuvə ŋga Arətimi maɗuunəkii da malaaɓa faaratə kulyagərə dadagya?
36 Makə pooshi rəgwa ŋga ushapaa uushi'iitsa, see a ndzaa unə kəɗa'ə, goona kwasə.
37 Acii kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaɓa kuvə ŋga Arətimi, taa waɓə bwaya uushi'inə aashitə.
38 Maɗa ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gəŋwanə ŋga əndə'i ənda, furəŋə nə kuvə gəŋwanə, watiitsə ənji la gəŋwanə əsə. Wa təya kərə gəŋwanatii.
39 Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka haɗatəginə nə ənji aakəŋwa agi mətərəkinə.
40 Acii maŋgwaləkii niinə ka luu gəŋwanə ŋga wazəənə ŋga ənshinə, makə pooshi amə ka mbeenə ka dzəgunətə dalila ŋga wazənəkii."
41 Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka daŋkana, wa təya təəkəgi.

20

Ənənə ŋga Bulusə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya

1 Makə dədikə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ŋgeerənə də waɓənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a maɗə ci kaa ca dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya.
2 Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ŋgeerənə də waɓənə laŋə, ca mbu'u aanə hanyinə ŋga Akaya.
3 Ca ndzaa davə ləgiɗə makkə. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə ŋga Siriya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə ɓələnə tə ci. Wata ca ɗa aniya ŋga ənəgərənə saakii da Makiduuniya.

* **19:29 19.29** Arisətarəka: 20.4; 27.2; Kwal. 4.10. **20:1 20.1** 11.23.

4 I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə ŋga Pirusa a kəree ka ci, da
Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba,
da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da Tərafima. *
5 Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gəree keenə davə.
6 Ma inə neenə, daba'a *kumənə ŋga adə buroodi yadə burəŋanə
ma'iinə, ina maɗə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə
tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina ɗapaa luuma rəŋwə davə.

Tsaamətənə ŋga Bulusə tə ənji Tərawasə

7 Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə ŋga
Slandana, kə waɓi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəɗa, acii kə mwayi
ci maɗənə pukyatə hakii.
8 Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i
garəkuwanyinə laŋə davə a kumu.
9 Tə'i əndə'i uundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə
mapacakinə ŋga baŋgwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəŋwa də
magəərə waɓənaakii. Makə mbee ŋunyinə ka dagwata, ca kulagərə aa
panə daga agyanə makkənə ŋga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka
ŋgərənə tə ci.
10 Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwaŋgaanə tupə anəkii, əŋki
ci, “Goona tuu, da i əpinə nə ci.”
11 Makə ənyi Bulusə ka ndərəginə aadəgyə, ca ɓaatsəpaa buroodi, təya
adə. Ca ta'avə ka waɓənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca maɗə, ca palə.
12 Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarəŋə. Kə ɗii tii mooɗasəkə ka
shaŋə.

Dzənə ŋga Bulusə aa Milita

13 Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena
dzə ka ŋgərəənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də səɗə dzənəkii aa
dəvə.
14 Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina ŋgərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina
dzə aa Mitilyanə.
15 Ina maɗə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə ŋga ha ataŋgala
hanyinə ŋga Kiyoosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə ŋga uusərə əsə,
ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə ŋga uusərə
ha'ə aa Milita.
16 Gəŋə kəŋee Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə
hanyinə ŋga Asiya. Ma ɗii ci ha'ə, kwasiikii acii ŋga'ə ka ci nə mbu'unə
aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə ŋga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə ŋga Bulusə ka matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ŋga Afisa

17 Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci
matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya.
18 Makə shi tii aaɓiikii, əŋki ci ka tii, “Unə də noonə na, kə shii unə makə
sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə
ŋga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə.
19 Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha ɗuunətə naaki na. Kə
slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə.
20 Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca
tsakə tuunə taa rəŋwə. Amma kə jigunyii koonə akəŋwacii ənji i ka yi ka
ya.

---

* **20:4 20.4** 19.29Timooti: 16.1; Tikikusə: Af. 6.21; Tərafima: 21.29. **20:7 20.7** 2.42,46. **20:10 20.10** 1 Meem. 17.21. **20:17 20.17** 18.21. **20:18 20.18** 19.10.

21 Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikərənə patə kaa təya baa ka
Əntaŋfə, təya vii gooŋga ka Slandanə Yeesu.
22 “Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaɓa Ma'yanə ca
ba ka nyi dzənə. Mashiimə nyi sətə na ɗa tə nyi davə. †
23 Uushi rəŋwə shii nyi ci Malaaɓa Ma'yanə a ba ka nyi taa ka ŋgutə
vəranə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gəranə nə
mahyakahyaka'ə da ŋgəra'wə tə nyi.
24 Amma, maŋgərəmə nyi əpinaaki ka uushi. Taɗa kə əŋki nyi, taɗa
mantəmə nyi patə, mbərə mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə
liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Ŋunyi Habara ŋga pwapoonə ŋga
Əntaŋfə.
25 “Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə
agyanə *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə
goonə.
26 Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə ŋga patənə goonə
agyanəki ma'ə.
27 Maneemə nyi ka ŋgwa'əŋgwa'ənə ŋga ba koonə patənə ŋga hiima
ŋga Əntaŋfə.
28 Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaɓa Ma'yanə tuunə ka
magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə ŋga Ikəliisiya ŋga Slandanə ətə
upaa ci də idənaakii.
29 Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə
a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii.
30 Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na ɗa gazhi'waanə ŋga zə'wee
ka haŋkala ŋga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii.
31 Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə ɗii nyi
da kiinə agiki ka waɓənə ka taa wu ahadoonə vəɗə da uusəra.
32 “Ma ənə ɗiya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da waɓənə ŋga
pwapoonaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Waɓəətsə nəndə da baawəɗa
ŋga vii koonə ŋgeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə.
33-34 Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaɓa ŋga
taa wu, taa kəjeerənə ŋga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i
də haajaaki da ŋga ənjinə ndzaashiinə.
35 Kə ɓaarii nyi koonə taa ka ŋgutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə
ha'ə tsakənuunə tə ənji matə ŋgeerənə, una dzə də buurətə waɓənə ŋga
Slandanə Yeesu ətə bii ci: ‘Gəɗə viinə də barəkaanə acii luunə.’ ”
36 Makə uugi Bulusə waɓənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca ɗa də'wa da tii
patə.
37 Təya jabətashi, təya ba, “Wa Əntaŋfə a kərə tə hə jamə.” Tii patə,
təya tuu.
38 Ma sətə palee də ɓəzee ka səkətii, ətə fii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka
neenə ka ci ma'ə. Wata təya kəree ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə ŋga Bulusə aa Urusaliima

20:21 20.21 11.18. † **20:22 20.22** Malaaɓa Ma'yanə: 10.19. **20:23 20.23** 21.4,11; 9.16. **20:24 20.24** 21.13; 2 Tim. 4.7. **20:25 20.25** 28.23. **20:26 20.26** 18.6. **20:28 20.28-31** 11.23. **20:28 20.28** 1 Piita 5.2. **20:29 20.29** Mat. 7.15; Yooh. 10.12. **20:30 20.30** Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. **20:31 20.31** 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32 20.32** 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34 20.33-34** 18.3. **20:35 20.35** Mat. 10.8. **20:38 20.38** 20.25.

1 Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəŋee gəŋə, ina
mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina maɗə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa.
Ina maɗə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara.
2 Davə lapaa inə kumbawalə ŋga dzəginə aanə hanyinə ŋga Finikiya,
ina dəmə, ina palə.
3 Makə mbu'iinə kədəhə da hanyinə ŋga Kipərusə ətə ahada ma'inə,
ina bwasee aa madzəna, ina palə aanə hanyinə ŋga Siriya, ina jimagərə
də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə.
4 Ina alətə hatə ɗii ənji nə'unə davə, ina baanə məɗəfə gatii. Təya ba
ka Bulusə də baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima.
5 Amma, makə mbu'ya saa'i ŋga maɗənə geenə, ina maɗə, ina palə.
Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə
aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə, ina ɗa
də'wa,
6 ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.
7 Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina
nəhəpaa ənji nə'unə, ina baa rəŋwə da tii.
8 Pukətə hakii, ina maɗə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina
dəməgərə aasii aa ha Filibusə, əndə waazanə. Rəŋwə nə ci agi ənji
məɗəfə ətə shi ənjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakii asii.
9 Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwaɗə, ətə ma'ə maŋgərəmə
ŋguyirənə. Agi ɗanə nə tii anabaakwaanə.
10 Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə ɗii ləməkii Agabusə a shi
daga də Yahudiya.
11 Ca shi aaɓii inə, ca ŋgərətə gyara ŋga ŋwə ŋga Bulusə, ca aanəgi
də səɗəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, “Wiinə sətə ci Malaaɓa
Ma'yanə a ba: ‘Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a anə tə slanda gyarana,
təya vii tə ci acii ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə.’ ”
12 Makə fii inə ha'ə da ənjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə
aa Urusaliima.
13 Amma wata Bulusə a jikəvə, əŋki ci, “Mi saŋə cuuna ŋgwalee ka nya,
una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi
tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə ŋga ləmə ŋga Slandanə Yeesu.”

14 Makə təkuree inə ka təŋapaa tə ci, ina ndzaa kəɗa'ə, ina bwasee ka
ci, ina ba, “Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci.”
15 Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina maɗə, ina palə aa Urusaliima.
16 Hara ənji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii
aa ha əndə'i əndə nə'unə ŋga ŋukə, əndə Kipərusə ətə ɗii ləməkii
Manasanə. Gakii asii jimeenə.

Dzənə ŋga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

17 Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə ənji nə'unə tiinə də
mooɗasəka.
18 Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə
matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya patə əsə.
19 Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəŋwə
rəŋwə tə sətə ɗii Əntaŋfə ahada hara slikərənə putə ŋga slənaakii.

21:4 21.4 10.19; 21.11. **21:5 21.5** 20.36. **21:8 21.8** 6.5; 8.5,40. **21:9 21.9** 2.17. **21:10 21.10** 11.28. **21:11 21.11** 20.23; 21.33; Rooma 15.31. **21:13 21.13** 20.24. **21:14 21.14** Luka 22.42. **21:18 21.18** 15.13; Gal. 1.19. **21:19 21.19** 11.18.

20 Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya ɗuunətə tə Əntaŋfə, təya ba ka
Bulusə, “Kə nee hə ɗii ndzəkəŋunə, dəbu'unyinə ŋga ənji agi Yahudiinə
vii gooŋga ka Yeesu. Tii patə əsə, ənji nə'utə *bariya nə tii.
21 Kə bii ənji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada
hara slikərənə, wa təya bwasee ka bariya ŋga Muusa, ga təya *ryaminya
manjeevənatii taa nə'u alə'aadanyinatii. *
22 Iitə nə ɗanəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə.
23 Acii ha'ə, ma ɗanəku, ɗawə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da ənji
ənfwaɗə ətə ɗii aləkawalə akəŋwacii Əntaŋfə.
24 Duu da ənjitsa, ha laaɓagi naaku nə da tii akəŋwacii Əntaŋfə, ha ki'i
ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə ənji patə oo'i,
taa ŋgutə uushi bii ənji ka tii agyanəku, pooshi gooŋga agikii. Də ha'ə
shiinətii agi nə'utə bariya nə hə.
25 Ma hara slikərəətə vii gooŋga kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkaləkatə
oo'i, ga təya adə zəmətə ɗii ənji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya
tsəɓə luutə malamə ənji uurakii, ga təya aləhiinə.”
26 Wata Bulusə a ŋgərə tə ənjitə ənfwaɗə. Pukətə hakii, ca laaɓagi
naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə kaa ca ba ka *limanə uusərə
ŋga uudəpaa laaɓanatii, waatoo uusərə ŋga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə*

27 Makə uugi uusərakii ɗanə kədəhə, waatoo məɗəfənə ŋga uusəra,
Yahudiinə ŋga hanyinə ŋga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi ŋga Əntaŋfə.
Wata təya tsəvutə tə daŋkana patə, təya kəsətə tə ci.
28 Təya ka vurənə, təya ba, “Ənji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina!
Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka ənji kaa təya
bərapaa tə ənji gaamə da bariya ŋga Muusa da yi ŋga Əntaŋfə. Ha'ə
maa, waanə kə kira ci hara slikərənə aasəkə yi ŋga Əntaŋfə, ca ajijinətə
malaaɓa hana.”
29 Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə
asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi ŋga
Əntaŋfə. †
30 Wata vəranəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya
kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Pii ənjə a pa'əgi
makuvənyinə.
31 Təya moo ɓələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəŋwanə
ŋga soojiinə ŋga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə
ŋga Urusaliima patə.
32 Makə fii ci ha'ə, pii ca fəɗə soojiinə da gayinatii, təya huyi aaɓii
daŋkana. Makə nee ənji ka matakəŋwanə ŋga soojiinə da soojiinə, təya
bwasee ka fəslənə tə Bulusə.
33 Wata matakəŋwanə ŋga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka
soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka daŋkana, taa
wu nə Bulusə da sətə ɓəzee ci.
34 Hara ənji agi daŋkana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə,
pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaamə matakəŋwanə ŋga soojiinə
ŋunyi dalila acii wazənatii, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa
hatii.
35 Makə mbu'i Bulusə ka məgərəfinə ŋga ndərəginə aa hatii aasii, see
də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaaɗanə ŋga daŋkana.

---

* **21:21 21.21** ryaminya: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. **21:23 21.23-24** Baan. 6.13-21. **21:25 21.25** 15.29. **21:26 21.26** 1 Koor. 9.19-23. **21:28 21.28** 6.13; 24.6. † **21:29 21.29** Tərafima: 20.4.

36 Daŋkana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, “Wa ənjə a ɓələgi tə ci!”

Waɓənə ŋga Bulusə akəŋwacii daŋkana

37 Ma kədəhə ka ənjə a dəməgərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəŋwanə ŋga soojiinə, “Ka upaanə nə nyi waɓənə da hə gi'u kwa?” Matakəŋwanə ŋga soojiinə a ba ka ci, “Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna?
38 Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarəlagi kwakwatə kaa ca maɗee ka haŋkala ŋga ənja? Ha'ə ca kərə maɓələ ənji dəbu'u ənfwaɗə aagi bilina?”
39 Əŋki Bulusə ka ci, “Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ŋga Silikiya, uuzətə mashii vəraatsə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya waɓə ka ənja.”
40 Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəŋaanə ka dzakənə, ca maɗee ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəɗa'ə. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca waɓə ka tii də uura *Ibəraaniya, əŋki ci:

22

1 “Ndzəkəŋushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəŋwacii unə.”
2 Makə fii tii waɓi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kəɗa'ə. Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci:
3 “Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə ŋga Silikiya, amma asəkə vəraanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya ŋga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntaŋfə də ŋgeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə.
4 Kə ciɓee nyi ka ənji nə'u rəgwa ŋga Yeesu, nya ɓəələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, ŋguyirənə da makinə, nya kagərə tə tii aa furəshina.
5 Ka mbeenə nə gawə ŋga limanyinə da *mətərəkinə ŋga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkaləkatə aciitii kaa nya kərə ka ndzəkəŋushi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkaləkatə ŋga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya maɗə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aanəkii, ənjə a shi ka ciɓeenə ka tii.”

Banə ŋga Bulusə tə habara ŋga vii gooŋgaakii ka Slandana

6 “Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii ɓərənə a papi'ya dadagyə, ca guŋutə də nyi dəgəji'u.
7 Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: ‘Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa ciɓə də nyi ha'a?’
8 Nyi əsə, nya muu, əŋki nyi ka ci: ‘'Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?’ Əŋki ci ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa ciɓə də ci.’
9 Yoo, ma ənjitə aɓiiki, kə nee tii ka ɓərənə, amma mafamə tii uura ŋga əndətə waɓi da nyi.
10 Nya ləgwa: ‘'Ya'ə Slandana, mi saŋə ɗanəkya?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Maɗuu, dzəgərə aasəkə vəranə ŋga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi Əntaŋfə kaa ha ɗa patə.’
11 Makə təkuree nyi ka neenə acii ɓərəəta, ka ciinə kəshi ənjitə giinə da tii tə nyi, dəŋə aa Damasəkusə.

21:36 21.36 22.22; Luka 23.18; Yooh. 19.15. **21:38 21.38** 5.36. **22:3 22.3** 5.34-39; 9.11. **22:4 22.4-5** 8.3; 26.9-11. **22:4 22.4** 9.2. **22:6 22.6-16** 9.1-22; 26.12-18. **22:6 22.6-7** 9.3.

12 “Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka
Ənтaŋfə makə sətə bii *bariya. Agi dəlanə nə Yahudiinə ŋga vəranəkii
patə də ci.
13 Kə shi ci, ca kəŋaanə aɓiiki, əŋki ci: ‘Ndzəkəŋunə Sawulə, waahanə
ka ənənə ka neenə.’ Agi saa'yakii ŋunyi ginəki, nya nee ka ci.
14 Əŋki ci ka nyi: ‘Kə ta'i Əntaŋfə ŋga dzədzəshi'inaamə tə hə kaa ha
shii moonaakii, ha nee ka Əndə Gooŋga a rəgwa, ha fa waɓənə damakii,
15 kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə
fii hə.’
16 Əŋki ci ka nyi: ‘Ya ənа, mi cii kwa gəra? Ma ɗanəkwa, maɗətə kaa
ənjə a yiɓə ka hə bapətisəma, ha ɗa də'wa ka Slandana kaa ha upaa
tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku.’ ”

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

17 “Ma daba'əkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya ɗa də'wa asəkə *yi ŋga
Əntaŋfə, kə ɗii ka nyi makə səniinə,
18 nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: ‘Maɗətə pii pii, ha shigi asəkə vəranə
ŋga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.’
19 Əŋki nyi: ‘Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii oo'i, taa ka ŋgutə
*kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə ənjitə vii gooŋga ka hə.
20 Ma saa'yatə ɓələgi ənji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kəŋə əsə.
Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə ŋga ənjitə ɓələgi tə ci.’
21 Amma əŋki Slandanə ka nyi: ‘Maɗuu, duu, kaa nya sləkee ka hə
dzaɗə aa ha hara slikərənə.’ ”

Anənə ŋga matakəŋwanə ŋga soojiinə tə Bulusə

22 Ma daŋkana a fa tə Bulusə, ha'ə mbu'ya ka waɓəətsə waɓi ci agyanə
hara slikərənə, wata təya kaala vurənə, təya ba, “Wa ənjə a ɓələgi tə
ci, wa ənjə a ŋgərəgi tsarə ŋga əndətsə asəkə duuniya. Madəɓeemə ca
ndzaanə da i əpinə!”
23 Ma təya dzə də ka vurənə, təya dzə də gəgərə kəjeerənatii, təya
mbuɗə bərəbərə aadəgyə.
24 Matakəŋwanə ŋga soojiinə a ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa
hatii, ca ba, “Wa ənjə a fəslə tə ci”, kaa ənjə a shii taa putə ŋga mi ci təya
kaala vurənə agyanəkii.
25 Makə anəgi ənji tə Bulusə də zə'wa, ca ba ka soojatə kəŋə davə: “Kə
dəɓee ha fəslə əndətə da dimwaanə ŋga Rooma ha'ə yadə la gəŋwanə
kwa?”
26 Makə fii soojatə ha'ə, ca dzə ka banə ka matakəŋwanatii oo'i, “Mi cii
kwa ɗa ha'a? Acii ma əndətsa, əndə Rooma nə ci.”
27 Wata matakəŋwanə ŋga soojiinə a shi ka ləgwanə ka Bulusə, əŋki ci:
“Bawə ka nyi, əndə Rooma nə hə nii?” Əŋki Bulusə, “Awa, əndə Rooma
nə nyi.”
28 Matakəŋwanə ŋga soojiitə a ba ka ci, “Də kwaɓa laŋə upaa nyi
ndzaanə ka əndə Rooma.” Əŋki Bulusə ka ci, “Ma nyi, də poonə tə nyi
upaa nyi naaki.”
29 Wata ənjitə kavə ənji ka fəslənə tə Bulusə a bwasee ka ci pii.
Matakəŋwanə ŋga soojiinə a ŋgwaləgi əsə makə paaratəgi ci oo'i, ma
Bulusə, əndə Rooma nə ci. Waanə kə anəgi ci tə ci boo.

*Waɓənə ŋga Bulusə akəŋwacii *mətərəkinə*

22:16 22.16 8.35-36; 9.14. **22:17 22.17** Gal. 1.18. **22:20 22.20** 7.58; 8.1. **22:21 22.21** 9.15.
22:22 22.22 21.36. **22:25 22.25** 16.37.

30 Pukənə ŋga ha əsə, makə mwayi matakəŋwanə ŋga soojiinə shii
gooŋga ŋga sətə wulii Yahudiinə tə Bulusə, wata ca pərəpaa tə ci, ca ba
ka ənji a 'wa tə madiigərənə ŋga limanyinə da patənə ŋga *mətərəkinə
ŋga Yahudiinə, kaa təya dza də na. Ca kira tə Bulusə, ca kəŋee ka ci
akəŋwaciitii.

23

1 Wata Bulusə a maɗee ka ginəkii ka tsaamənə tə mətərəkinə, əŋki ci:
“Ndzəkəŋushi'ina, kə gərə'u nyi ka Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə 'watəginə
daga ŋukə ha'ə mbu'ya ka ənshinə.”
2 Wata gawə ŋga limanyinə, waatoo Ananiya a ba ka ənjitə kədəhə aɓii
Bulusə kaa təya dəgə tə ci də meeciinə a makii.
3 Əŋki Bulusə ka ci, “Əntaŋfə na dəgə tə hə ha'ə naaku əsə, hə bwaya
əndəna. Asee, dasə nə hə ka la ka nyi gəŋwanə makə sətə bii *bariya
ənа, amma wahənə ka taŋəgi bariyakii də banə ka ənjə a dəgə tə nyi.”
4 Wata ənjitə kədəhə aɓiikii a ba ka ci, “Gawə *limanə ŋga Əntaŋfə
dzaanii hə see?”
5 Əŋki Bulusə ka tii, “Mashiimə nyi ɗii, ndzəkəŋushi'inə, taa gawə ŋga
limanə nə ci. Acii kə bii waɓənə ŋga Əntaŋfə oo'i, ga ha waɓə bwaya
uushi agyanə gawə goonə.”
6 Makə ɗii ci kə shii Bulusə oo'i, ma əndə'i kurəga, *Sadukiinə nə
tii, əndə'i əsə, *Farisanyinə nə tii, wata ca maɗee ka uurakii akəŋwacii
mətərəkinə, əŋki ci, “Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, Farisa nə nyi, uuzənə
ŋga əndə Farisa əsə. Acii putə ŋga kanətə kii nyi də gooŋga oo'i, ka
maɗənə nə maməətə ənji da i əpinə, ci ɗii nyi kəŋə akəŋwacii gəŋwanə.”

7 Uudə baginaakii ha'ə, wata mabizhinə a maɗəgi ahada Farisanyinə da
Sadukiinə, ha'ə dzadənəkii a təkəgi bəra'i.
8 Taa sha ɗii, tə'i mabizhinə ahadatii, acii kə bii Sadukiinə, pooshi
maɗənə ŋga maməətə ənja, pooshi malaa'ika taa ma'yanə. Əŋki
Farisanyinə natii, tə'i uushi'iitsə patə.
9 Wata bwaya mabizhinə a maɗəgi ahadatii. Hara maliminə ŋga kurəgə
ŋga Farisanyinə a maɗətə kəŋə, əŋki tii, “Maneemiinə ka bwaya uushi
ashi əndətsa. Yaci ma'yanə taa malaa'ika waɓi ka ca?”
10 Makə gwazəgi haalakii, kə ŋgwali matakəŋwanə ŋga soojiinə naakii
acii ga təya pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka
ŋgiraginə tə ci də ŋgeerənə ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.
11 Vəɗəkii, Slandanə a kəŋaanə aɓii Bulusə, əŋki ci ka ci, “Ga ha ŋgwalə.
Makə sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda
tə nyi də Rooma əsə.”

Anə uura ŋga ɓələnə tə Bulusə

12 Pukənə ŋga ha, *Yahudiinə a anə uura, təya jiɗə oo'i, paa təya adə
zəma, paa təya sa taa mi, see maa kə ɓələgi tii tə Bulusə.
13 Kə pitəgi tii tə ənfwaɗə pu'unə nə ənjitə anyi uuratsa.
14 Wata təya dzə aaɓii madiigərənə ŋga limanyinə da gayiinə, əŋki tii,
“Kə ji'iinə bwaya jiɗa, ina anətə uureenə oo'i, pa ina adə zəma da sa taa
mi, see maa ɓələgiinə tə Bulusə.

23:1 **23.1** 24.16. **23:2** **23.2-3** Leew. 19.15; Mat. 23.27-28; Yooh. 18.22-23. **23:5** **23.5** Shig. 22.27. **23:6** **23.6** 26.5; 24.21; Fil. 3.5-6. **23:8** **23.8** 4.1-2. **23:9** **23.9** 25.25; Luka 23.4. **23:11** **23.11** 18.9; 19.21; 27.24; 28.16,23. **23:12** **23.12** 9.23. **23:14** **23.14-15** 25.3.

15 Acii ha'ə, ma unə da mətərəkinə, sləkeemə ka ənji ka kədiinə acii
matakəŋwanə ŋga soojiinə kaa ənjə a kira tə Bulusə koonə, makə koona
tsakə ləgwanə amakii tə sətə ɗii ŋga'ə. Ma inə əsə, matasəkakii niinə
keena ɓələgi tə ci taabu'u mbu'yanaakii aaɓii unə.”
16 Asee, kə fii uuzənə ŋga cikəŋuci Bulusə sətə anyi tii, ca dzə, ca
dəməgərə aasii aa ha soojiinə, ca bagi ka Bulusə.
17 Bulusə a 'wa tə əndə'i sooja, əŋki ci ka ci, “Kəruu tə uundzə dagwatsə
aaɓii matakəŋwanə ŋga soojiinə. Tə'i uushi cii kəya ba ka ci.”
18 Soojatə a ŋgərə tə ci, ca kərə aaɓii matakəŋwanatii, əŋki ci: “Bulusə
ətə mapa'əkii 'wii tə nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tə uundzə dagwanə
aaɓiiku. Mbu'u tə'i uushi cii kəya ba ka hə.”
19 Matakəŋwanə ŋga soojiinə a kəsə tə ci ka ciinə, təya dzəgi aataŋgala,
ca ləgwa ka ci, “Mi dee cii kwa moo banə ka nya?”
20 Əŋki ci ka ci, “Kə anəgi Yahudiinə uura kaa təya sləkee aaɓiiku kaa
ha kərə ka mətərəkinə tə Bulusə doorə, makə kaa təya tsakə ləgwanə tə
sətə ɗii ŋga'ə.
21 Amma ga ha luuvə ka tii, acii kə palee tii ka ənfwaɗə pu'unə ətə anyi
uura, təya jiɗə oo'i, pa təya zəmə, pa təya sa taa mi əsə, see maa ɓələgi
tii tə ci. Matasəkakii nə tii ka gəra kərənaaku tə ci.”
22 Wata matakəŋwanə ŋga soojiinə a ba ka uundzə dagwata, “Ga ha ba
taa ka wu oo'i, kə bii hə ka nyi waɓəətsa.” Ca ba ka ci, wa ca palə saakii.

Kərəginə tə Bulusə ka ŋgwaməna

23 Wata matakəŋwanə ŋga soojiinə a 'wa gayi soojiinə bəra'i, əŋki ci ka
tii, “Dəmə ka tasəka soojiinə gya'ə bəra'i, da ənji təhinə məɗəfə pu'unə
da ənji uudəminə gya'ə bəra'i, kaa təya dzə aa Kayisariya də tibisə əliŋə
ənshinə davəɗə.”
24 Ca ba ka tii əsə, wa təya tasəka ka Bulusə naakii sə ŋga dzəginə, təya
kərəgi tə ci də ŋga'ə ka Filikusə ŋgwaməna.
25 Ca naahə ləkaləkatə ka ŋgwaməna, əŋki ci:
26 “Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka Filikusə gawə ŋgwaməna, daciiki
Kəlawudiyasə Lisiya. Kə nəhəpaa nyi tə hə.
27 Daba'ə nəhəpaanə, ma əndətsə sləkee nyi ka hə, kə kəsətə
Yahudiinə tə ci. Gi'u ha'ə mbəɗaanə kaa təya ɓələgi tə ci. Makə fii nyi, tə'i
dimwaanə ŋga Rooma ashikii, wata ina dzə da soojiinaaki ka luupaanə tə
ci.
28 Makə mwayi nyi fa 'waslyakəətə slənyi ci, nya kərə tə ci aasəkə
mətərəkinatii.
29 Ma lapaa nyi, atsa bariyatii kəshi tii tə ci. Malapaamə nyi taa mi
ashikii bahə ɓələnə tə ci, taa bahə kanə tə ci aa furəshina.
30 Amma makə bagi ənji ka nyi oo'i, kə anyi Yahudiinə uura ŋga
ɓələginə tə ci, ci nee hə kərəgi nyi tə ci aaɓiiku pii pii, nya ba ka ənjinə
wulii tə ci əsə, wa təya dzə ka wulanə tə ci akəŋwaciiku.”
31 Wata soojiitə a ŋgərə tə Bulusə, makə sətə bii ənji ka tii, təya kərəgi
tə ci aa Antipatəra davəɗə.
32 Pukətə hakii soojiinə a ənə satii aasii, ənji təhinə a palə tii da Bulusə.
33 Makə mbu'i tii aa Kayisariya, təya vii ləkaləkatətə ka ŋgwaməna, təya
vii tə Bulusə ka ci əsə.
34 Makə jaŋgatə ci ləkaləkatəta, ca ləgwa ka Bulusə, taa əndə hanyinə
ŋga mi nə ci. Makə fii ci, əndə Silikiya nə ci,

23:27 23.27 21.30-33; 22.25. **23:29 23.29** 18.14-15; 26.31; 28.18. **23:30 23.30** 24.5-8.

35 əŋki ci, “Maɗa kə shi ənji wulaaku, kadə nii kya fa waɓənaaku
patə.” Wata ca ba ka ənjə a pa'əgi tə Bulusə asəkə yi ŋwaŋuutə ghənyi
*Hirudusə.

24

Wulanə tə Bulusə

1 Daba'ə baanə tufə, wata gawə ŋga limanyinə, waatoo Ananiya a maɗə
da hara gayinə da əndə'i əndə ətə ɗii ləməkii Tarətula. Ma Tarətula, kə
shii ci bariya ŋga ənji Rooma ŋga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanə tə
Bulusə akəŋwacii ŋgwaməna.

2 Makə 'wagərə ənji tə Bulusə, Tarətula a 'watəgi waɓənə də wulanə tə
ci, əŋki ci, “'Ya'ə Filikusə gawa, putə ŋga barəkaanə ŋga ŋwaŋuunaaku
ndzaa inə jamə. Kə ɗii inə ka hə yawa putə ŋga gazhi'waanə ɗii hə ka
haɗatəgi keenə də hanyinə geenə.

3 Ətsə patə, kə liwiinə də kuyiriinə ka shaŋə.

4 Amma, acii ga nya siipaa də waɓənə akəŋwaciiku, kə kədii inə
baawəɗaaku kaa ha fatə magusə haalanə geenə.

5 Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nə ci ka shaŋə. Agi maɗeenə nə
ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəŋwə nə ci agi
matakəŋwanyinə ŋga kurəgə ŋga ənji Nazaratu əsə.

6 Ha'ə kə mwayi ci ajijinətə *yi ŋga Əntaŋfə. Amma ina kəsətə tə ci.
[Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya geenə.

7 Amma Lisiya matakəŋwanə ŋga soojiinə a shi ka gutsəginə tə ci acii
inə də ŋgeerənə.

8 Ca ba ka ənji wulaakii, wa təya shi aakəŋwaciiku.] Maɗa kə ləgwatə
hə ka ci, ka shiinə nə hə dalilatə wulii inə tə ci gooŋga.”

9 Makə uugi Tarətula waɓənə, wata Yahudiinə patə a jikəvə, əŋki tii,
“Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi.”

Waɓənə ŋga Bulusə akəŋwacii Filikusə

10 Wata ŋgwaməna a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca waɓə, Bulusə a
jikəvə, əŋki ci, “Makə kə shii nyi oo'i, mala gəŋwanə nə hə ŋga
hanyiinə fəzənyinə laŋə, də mabanee ma'yanə nə nyi ka pərəgi naaki
nə akəŋwaciiku.

11 Maɗa kə ləgwatə hə ŋga'ə, mapaləmə tə baanə pu'u aji bəra'i, makə
gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tə Əntaŋfə.

12 Paa tii sha lapaa tə nyi ka ɗa mabizhinə taa da wu, taa maɗee ka haala
ŋga dzatə də ənji asəkə yi ŋga Əntaŋfə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa
asəkə vəranə əsə.

13 Pooshi tii ka mbeenə ka ɓaarii ka hə tantanyinəkii də wulaatsə wulii
tii tə nyi.

14 Amma wanyinə ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətə ci
təya 'wa rəgwa ŋga jirakənə, ha'ə nə nyi agi paslənə tə Əntaŋfə ŋga
dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariya da sətə nyaahə anabiinə.

15 Agi kanə nə nyi nə də gooŋga, makə sətsə ci təya ka natii oo'i, ka
maɗənə nə mamətə ənji da i əpinə, ŋunyi ənji da bwaya ənji patə.

16 Putakii cii kya ciŋə ka ndzaanə də malaaɓa ədzəmə taa guci patə
akəŋwacii Əntaŋfə da akəŋwacii ənja.

24:1 24.1 25.2. **24:5 24.5** 17.6. **24:6 24.6** 21.28,30. **24:14 24.14** 9.2. **24:15 24.15** 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29. **24:16 24.16** 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3.

17 “Yoo, daba'a fəzənyinə laŋə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka ənji
hanyinaaki uushi'inə da ka ɗa sataka ka Əntaŋfə.
18 Ma nyi agi ɗanə ha'ə, wata təya lapaa tə nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa
nyi ɗa sataka ŋga laaɓagi naaki nə asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Pooshi ənji
ɓiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tə'i hara Yahudiinə ətə shi daga agyanə
hanyinə ŋga Asiya.
19 Maɗa tə'i tii da waɓənə agyanəki, tii dəɓee shinə aakəŋwaciiku ka
kira wulaaki.
20 Maɗa pooshi ha'ə əsə, wa ənjinə də natii nə a ba 'waslyakəətə lapaa
tii ashiki, saa'itə nyi akəŋwacii *mətərəkinə,
21 maɗaamə waɓəətə rəŋwə ətə ŋgəree nyi ka uuraki ka banə
akəŋwaciitii oo'i, ‘putə ŋga maɗənə ŋga maməətə ənji ci ənjə a la ka
nyi gəŋwanə akəŋwacii unə ənshinə.’ ”
22 Amma, makə kə shii Filikusə haala ŋga rəgwa ŋga Slandanə ŋga'ə,
kə bii ci, “Maɗa kə mbu'ya matakəŋwanə ŋga soojiinə, waatoo Lisiya, ka
laginə nə nyi gəŋwanə goonə.” Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təəkəgi,
see ka əndə'i uusəra.
23 Ca ba ka sooja, kaa ca pa'əgi tə Bulusə, amma ga ca irəla tə ci; wa ca
bwasee kaa guviinəkii a nəhə tə ci.

Bulusə akəŋwacii Filikusə da Dərusila

24 Daba'ə baanə gi'u, Filikusə a shi tii da minaakii Dərusila. Mitə Yahuda
nə ki. Ca sləkee ka ŋgiranə tə Bulusə kaa ca fa amakii tə waɓənə ŋga vii
gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu.
25 Wata Bulusə a waɓə ka tii agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga, ca ba
ka tii makə sətə ətsətənə əndə naakii na, da makə sətə nə gəŋwanə a ɗa
uusəra uudənə ŋga ɗuuniya. Makə fii Filikusə ha'ə, wata ca ŋgwaləgi,
əŋki ci, “Ma əndzə'i ɗiya, ənuu saaku. Maɗa upaa nyi saa'i, ka ənənə nə
nyi ka 'wanə tə hə.”
26 Acii ma nə ci ka nəhənə, ka viinə nə Bulusə ka ci kwaɓa. Ci ɗii cii
kəya 'waa'wa tə ci atsakii atsakii kaa təya waɓə.
27 Amma daba'ə fəzə bəra'i, əndə'i əndə a ŋgərə dəgələ ŋga Filikusə.
Ma ləməkii, Purəkiyusə Fisətusə. Ma saa'itə Filikusə a bwasee ka
ŋwaŋuunə, makapaamə ci tə Bulusə, acii kə mwayi ci uuɗagi səkə ŋga
Yahudiinə.

25

Moonə ŋga Bulusə ka maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma a lagi ka ci gəŋwanaakii

1 Makə mbu'i Fisətusə aagyanə hanyinaakii, daba'a baanə makkə, ca
maɗə daga də Kayisariya, ca palə aa Urusaliima.
2 Wata madiigərə limanyinə da *gayinə ŋga Yahudiinə a dzə ka wulanə
tə Bulusə, təya tsəfə tə Fisətusə
3 kaa ca tsakə tə tii kaa ənjə a ənə də Bulusə aa Urusaliima. Acii kə ɗii
tii aniya ŋga ɓələginə tə ci daga a rəgwa.
4 Amma Fisətusə a jikəvə ka tii, əŋki ci, “Mapa'əkii nə Bulusə də
Kayisariya. Nyi maa, ka ənənə nə nyi aa dəvə kədəhə.
5 Wa ina dzə da gayinə ahadoonə, təya wula tə ci davə, maɗa tə'i sətə
ɗii ci.”

24:17 24.17-19 11.29-30; 21.17-28. **24:21 24.21** 23.6; 24.15. **24:22 24.22** 9.2. **24:23 24.23** 27.3; 28.16,30. **24:27 24.27** 25.9. **25:2 25.2** 24.1. **25:3 25.3** 23.14-15.

6 Mapaleemə ka baanə tighəsə taa baanə pu'u ɗii Fisətusə də Urusali-
ima, ca ənə aa Kayisariya. Pukənə ŋga ha, ca dzə ka ndzaanə asəkə
dəgələ ŋga la gəŋwanə, ca sləkee ka ənjə a kira tə Bulusə.
7 Makə mbu'i Bulusə, Yahudiitə shi daga də Urusaliima a guŋutə də
ci. Taa ŋgahi pooshi tii mbee ka ɓaarii tantanyinəkii, amma kə kira tii
mandalə wulanyinatii ɓəzəkii aagyanəkii.
8 Wata Bulusə a waɓə kaa ca pərəgi naakii na, əŋki ci, “Makaanəmə nyi
səɗə ka bariya ŋga Yahudiinə; ma'ajijinətəmə nyi *yi ŋga Əntaŋfə, taa ɗa
'waslyakəənə ka maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma, taa gi'u.”
9 Makə mwayi Fisətusə pa'ətə ba'a ka Yahudiinə, ca ləgwa ka Bulusə,
əŋki ci, “Kə luuvə hə, ənjə a ənə də hə aa Urusaliima, ənjə a dzə ka la ka
hə gəŋwanə agyanə uushi'iitsə akəŋwaciiki davə kwa?”
10 Amma əŋki Bulusə, “Kəŋə nə nyi asəkə kuvə gəŋwanə ŋga ənji
Rooma, hatə dəɓee ənjə a la ka nyi gəŋwanə. Maɗamə nyi ka Yahudiinə
'waslyakəənə. Hə də naaku nə maa, kə shii hə ndilə ndilə.
11 Maɗa ma'waslyakə əndə nə nyi, ha'ə kə slənyii sətə mbu'i bahə
ɓələnə tə nyi, paa nyi ka huyinə acii ɓələnə tə nyi. Amma, maɗa pooshi
nyi slənyi taa rəŋwə agi uushi'iitsə bii tii aashiki, pooshi əndə da baawəɗa
ŋga viinə tə nyi ka tii. Kə mwayi nyi kaa maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də
Rooma a dzə ka lagi ka nyi gəŋwanə.”
12 Fanə ŋga Fisətusə ha'ə, wata ca ɗa mətərəkinə da ənji
mətərəkinaakii. Makə uugi tii, ca ba ka Bulusə, “Makə kə mwayi hə kaa
maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma a dzə ka lagi ka hə gəŋwanə, ka ci
kərənə ənji tə hə əsə.”

Bulusə akəŋwacii Agaripa da Barənika

13 Makə banee gi'u, wata ŋwaŋwə Agaripa da cikəŋuci ətə ɗii ləmətə
Barənika a shi aa Kayisariya ka ba ‘usa da shinə’ ka Fisətusə.
14 Kə baa tii laŋə davə, wata Fisətusə a 'wapaa waɓənə ŋga Bulusə ka
ŋwaŋwə, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina.
15 Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə ŋga Yahudiinə
a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gəŋwanə, nya
vii ka ci ma'inə.
16 Amma nya ba ka tii, pooshi agi alə'aada ŋga ənji Rooma nə lagi ka
əndə gəŋwanə yadə ndzaanə ŋga ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci
akəŋwacii gəŋwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaakii.
17 Acii ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə
ŋga ha, nya ndzaanə asəkə dəgəlaaki ŋga la gəŋwanə, nya sləkee ka ənjə
a kira ka nyi tə əndəkii.
18 Makə maɗətə ənjitə wulii tə ci ka waɓənə, makiramə tii bwaya wula
aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi,
19 see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə ɗii ləməkii
Yeesu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci.
20 Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii ŋga'ə, wata nya ləgwa ka
Bulusə, maɗa kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə
ka lagi ka ci gəŋwanə davə.
21 Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də
Rooma a dzə ka lagi ka ci gəŋwanaakii. Ci ɗii kəsəpaa nyi tə ci taabu'u
nii kya sləkee ka kərənə tə ci ka maɗuunə ŋwaŋwa.”

25:7 25.7 24.5-6,13. **25:9 25.9** 24.27. **25:11 25.11-12** 25.21,25; 28.19. **25:14 25.14** 24.27. **25:18 25.18-20** 18.14-15.

22 Əŋki Agaripa ka Fisətusə, “Ŋga'ə ka nyi nə fatənə tə əndətsə də limineki.” Əŋki Fisətusə ka ci, “Ka fanə nə hə doorə.”
23 Pukətə hakii, Agaripa da cikəŋuci a shi də məghərəvənə ŋga ŋwaŋuunə, təya dəməgərə aasəkə kuvə gəŋwanə da gayinə ŋga soojiinə da madiigərənə ŋga vəranə patə əsə. Fisətusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə.
24 Makə kira ənji tə ci, wata Fisətusə a ba, “Ŋwaŋwə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə ŋga Urusaliima da ənə ŋga vəraanə patə wulaakii, təya ŋgəree ka uuratii ka banə ka nyi, madəɓeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə.
25 Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə ɓələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma, kə ɗii nyi aniya ŋga sləkeenə ka ənjə a kərə tə ci ka ci.
26 Amma, mashiimə nyi sətə naahənəki ka slandanəki agyanə haalakii. Aciikii kira nyi tə ci aakəŋwacii unə patə, ma palee maa, aakəŋwaciiku, ŋwaŋwə Agaripa. Maɗa kə fataamə waɓənəkii, mbu'u ka upaanə nə nyi sə ŋga naahənə.
27 Acii maluuvəmə haŋkalaaki sləkee ka əndə furəshina ka gəŋwanə yadə laaɓaginə taa aba'a mi wulii ənji tə ci.”

26

Waɓənə ŋga Bulusə akəŋwacii Agaripa

1 Wata Agaripa a ba ka Bulusə, “Kə kapaa ənji ka hə rəgwa ŋga waɓənə.” Bulusə a maɗee ka ciinəkii ka ənja, ca 'watəgi pərəgi naakii nə, əŋki ci:
2 “'Ya'ə ŋwaŋwə Agaripa, kə kaɗeesəkə ka nyi ka shaŋə nə pərəgi naaki nə akəŋwaciiku ənshinə agyanə uushi'iinə laalavə *Yahudiinə aashiki.
3 Acii kə shii hə patə tə alə'aada ŋga Yahudiinə da waɓənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatə waɓənaaki də sə'watənə.
4 “Kə shii Yahudiinə patə tə ndzaanaaki daga nyi ma'ə uuzənə, 'watəginə ahada ənjaaki da də Urusaliima əsə.
5 Kə shii tii daga ŋukə, maa ka luuvənə nə tii, təya seeda oo'i, ndilə ndilə rəŋwə nji nyi agi ənji ma'iza'u kurəgə ŋga diinə gaamə, waatoo Farisa.
6 Ma əndzə'i, wanyinə kəŋə akəŋwacii gəŋwanə putə ŋga gəra aləkawalətə ɗii Əntaŋfə ka dzədzəshi'inaamə.
7 Makuvə gaamə pu'u aji bəra'i patə əsə, kə kii tii nə ka gəra mbu'utənə ŋga Əntaŋfə də aləkawaləta. Aciikii ci təya gərə'u ka Əntaŋfə vəɗə da uusərə patə. 'Ya'ə ŋwaŋwa, putə ŋga kanətsə wulii Yahudiinə tə nyi.
8 Mi saŋə ɗii pooshi unə luuvə oo'i, ka maɗeenə nə Əntaŋfə ka maməətə ənji da i əpina?
9 “Nyi ka nəki maa, ma ŋga ŋukə, kə nee nyi makə kə ndzaa ka nyi tyasə nə ɗaaɗa uushi'inə laŋə ka saawee də ləmə ŋga Yeesu əndə Nazaratu.
10 Kə ɗii nyi ha'ə də Urusaliima. Nya pa'əgi ənji nə'unə laŋə a furəshina də baawəɗa ŋga madiigərə limanyinə. Ha'ə saa'itə ci ənjə a ɓələgi tə tii əsə, kə luuvə nyi.
11 Kə ciɓee nyi ka tii asəkə kuvə də'wanyinə patə. Kə irəlii nyi tə tii ka bwasee ka vii gooŋgatii. Kə ɗii nyi maɓətəsəkə ka shaŋə. Ha'ə kə taŋii nyi ka hara hanyinə, nya dzə ka ciɓənə də tii.”

25:22 25.22-23 Luka 21.12; 23.8. **26:1 26.1** 9.15. **26:4 26.4** Gal. 1.14. **26:5 26.5** 23.6. **26:6 26.6-8** 23.6; 24.15; 28.20. **26:9 26.9-11** 8.3.

Habara ŋga zhi'wanə ŋga Bulusə

12 “Ka putakii ha'ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəɗa ŋga madiigərə
limanyinə da i sləkeenatii.
13 Ma uusərə ahadanə ɗii ŋwaŋwa, ina dzə a rəgwa. Wata ɓərənə a
papi'ya dadagyə, ətə palee ka uusəra də ɓərənə. Ca shi, ca ɓərəgi hatə
ɗii nyi davə patə da ənjitə ciina dzə a rəgwa.
14 Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə'i uura a waɓə da
nyi də uura *Ibəraaniya, əŋki ci: ‘Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa ciɓə
də nyi ha'a? Zaɓə nə ləəɗənaaku akəŋwaciiki, naaku nə cii kwa ciɓəgi
ha'ə.’
15 Əŋki nyi: ‘''Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Nyi nə
Yeesu ətə cii kwa ciɓəgi.
16 Amma, maɗətə kəŋə. Kə shigi nyi ka hə acii kə ta'i nyi tə hə kaa ha
ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da
makə sətə nii kya ɓaarii ka hə aakəŋwa.
17 Ka luupaanə nə nyi tə hə acii Yahudiinə da hara slikərənə ətə cii kya
sləkee ka hə aaɓiitii.
18 Ma cii kya sləkee ka hə aaɓiitii, kaa ha wunəgi ka tii ginətii, kaa
təya shigi agi təkunə, təya shi ka ɓərənə, təya mbəɗə acii baawəɗa ŋga
*Seetanə, təya shi aagi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, kaa təya upaa tifyaginə
ŋga 'waslyakəənatii, təya dəməgərə ka ha ŋga ndzaanatii ahada mataɗə
ənjaaki, acii kə vii tii ka nyi gooŋga.’
19 “'Ya'ə ŋwaŋwə Agaripa, mabwaseemə nyi ka nə'u sətə ɓaarii Əntaŋfə
ka nyi dadagyə.
20 Ka ənji Damasəkusə 'watəgi nyi waazanə. Ma daba'əkii, nya ɗa də
Urusaliima da patənə ŋga sətə guŋutə də hanyinə ŋga Yahudiya da ŋga
hara slikərənə. Nya ba ka tii: wa təya baanə ka Əntaŋfə, təya zhi'wagi
aaɓiikii, təya slənə slənətə ca ɓaarii baanatii ka ci.
21 Aciikii kəshi Yahudiinə tə nyi asəkə yi ŋga Əntaŋfə, təya moo
ɓələginə tə nyi.
22 Amma dəŋə ənshinə agi tsakənə nə Əntaŋfə tə nyi. Aciikii wanyinə
kəŋə ganə ka waɓə gooŋga ka ənji patə, gayinə da talakiinə patə. Pooshi
uushi cii kya ba maɗaamə sətə bii anabiinə da Muusa na slənə,
23 waatoo kadə nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə a sa ŋgəra'wa, ci əsə na
'watəgi maɗənə agi mamətə ənja. Də ha'ə nii kəya ɓaarii ka Yahudiinə
da hara slikərənə tə rəgwa ŋga ɓərətə na luupaa tə tii.”

Banə ŋga Bulusə ka Agaripa kaa ca vii gooŋga

24 Ma Bulusə a dzə aakəŋwa də pərəgi naakii na makə ətsa, wata
Fisətusə a ŋgəree ka uurakii də ŋgeerənə, əŋki ci, “Bulusə, maba nə hə!
Maɗuunə shiinaaku ca zə'wee ka hə ka maba!”
25 Amma əŋki Bulusə ka Fisətusə, “'Ya'ə slandana, əntaa maba nə nyi,
da haŋkala nə nyi, gooŋga cii kya waɓə.
26 Acii kə shii ŋwaŋwə uushi'iitsə patə. Ci ɗii cii kya waɓə yadə
ŋgwalənə akəŋwaciikii. Kə shii nyi, pooshi uushi zaanə ka ci, acii əntaa
ka ma'umbu ha ɗii uushi'iitsa.
27 'Ya'ə ŋwaŋwə Agaripa, kə luuvə hə sətə bii anabiinə kwa? Kə shii
nyi, kə luuvə hə.”
28 Wata əŋki Agaripa ka Bulusə, “Waatoo, ma nə hə ka nəhənə, ka
zə'weenə nə hə ka nyi ka əndə nə'unə pii pii ha'ə koo?”

26:12 26.12-18 9.1-22; 22.5-16. **26:18 26.18** Af. 2.2; 5.8-14; Kwal. 1.13. **26:20 26.20** 9.20,28-29; Luka 3.8. **26:23 26.23** 3.15; Isaa. 49.6; Luka 24.46-47; 1 Koor. 15.20. **26:26 26.26** Yooh. 18.20. **26:28 26.28** 11.26.

29 Əŋki Bulusə, “Taa pii pii, taa əntaa pii pii, agi kədiinə nə nyi acii
Əntaŋfə, əntaa ka hə daanəku əsə, amma ka patənə ŋga ənjinə ca fa tə
nyi ənshinə, kaa təya ndzaa makə naaki, maɗaamə mahyakahyaka'ənə
nəndə paa nyi ka moonə koonə.”
30 Wata ŋwaŋwə a maɗətə. Ŋgwaməna əsə da Barənika da ənjitə nji
dasə dasə da tii patə a maɗətə natii.
31 Makə dəməgi tii, təya ba ahadatii, “Ma əndətsa, paa ci agi ɗa uushi'iitə
ca mbu'u bahə ɓələnə tə ci taa pa'əginə tə ci asəkə furəshina əsə.”
32 Wata Agaripa a ba ka Fisətusə, “Maci pooshi əndətsə kədii dzənə kaa
maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəŋwanə, kaɗa
kə njaaŋwa kapaa tə ci.”

27

Dəmə kumbawalə ŋga Bulusə aa Rooma

1 Makə ɗii ka tantanyinə oo'i, ka dzənə niinə aanə hanyinə ŋga Italiya,
təya ba'acii tə Bulusə da hara ənji furəshina aacii gawə ŋga soojiinə ətə
ɗii ləməkii Yuliyusə. Ma Yuliyusə, asəkə kurəgə ŋga ŋwaŋwə ŋga ha də
Rooma nə ci.
2 Wata ina dəmə kumbawalətə shi daga də Adaramitiya, ətə ca dzə
ka vəranyinə kama kama ama ndzaŋa ŋga hanyinə ŋga Asiya. Ina
'watəgi palənə, inə da i əndə hanyinə ŋga Makiduuniya asəkə vəranə
ŋga Teesaloonika. Arisətarəkusə nə ləmə ŋga əndəkii.
3 Pukətə hakii, ina mbu'u aa Sidoonə. Makə ci Yuliyusə a kaka'ə tə
Bulusə, kə kapaa ci tə ci kaa ca dzə aa ha guviinəkii, təya vii ka ci sətə cii
kəya moo.
4 Ma daba'əkii, ina maɗə davə, ina zaawa daba'a hanyinə ŋga Kipərusə
ətə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ŋgeerənə ŋga məɗa.
5 Ina taŋəgi uunəvə ətə ɗii hanyinə ŋga Silikiya da Paməfiliya amakii,
ina mbu'u aa Mira anə hanyinə ŋga Lisiya.
6 Davə upaa gawə ŋga soojiinə əndə'i kumbawalə ətə shi daga də
Aləkəsandəriya, ətə ca dzə aagyanə hanyinə ŋga Italiya. Ina dəmə
kumbawaləkii,
7 ina palə.
Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Ŋgahə mbu'iinə aa
Kinidusə. Makə təŋapaa məɗə tiinə ka dzənə gəŋə aakəŋwa, ina zaawa
daba'a hanyinə ŋga Karita, ina ələgi aɓii vəranə ŋga Saləmoonə, waatoo
gazha-gazhanə ŋga hanyinəkii.
8 Ŋgahə dzəgiinə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa, ha'ə mbu'iinə ka əndə'i ha
ətə ci ənjə a 'wa “Ŋunyi ha ŋga jipanə”, kədəhə da vəranə ŋga Lasaya.
9 Makə kə səkəpaa inə nə a rəgwa, kə dzəgi kumənə ŋga tifyagi ŋga
'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəgi saa'i ŋga wiinə yadə ŋgwalənə. Acii ha'ə,
kə uugi wiinəkii ɗanə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə,
10 wata əŋki ci, “Ŋguyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka ɗanə dzawə.
Tə'i asara laŋə əsə, əntaa wata ŋga uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma
da i əpinə gaamə.”
11 Amma ma gawə ŋga soojiita, maluuvəmə ci waɓənə ŋga Bulusə, see
ŋga əndə gwazə kumbawalə da ŋga slandakii.
12 Makə, ma ha ŋga jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə ŋga
kumbawalə davə, aciikii laŋənə ŋga ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya

---

26:31 26.31 23.29. **26:32 26.32** 25.11-12. **27:1 27.1** 25.12. **27:2 27.2** 19.29. **27:3 27.3** 24.23; 28.2. **27:9 27.9-10** 2 Koor. 11.26.

mbu'u aa Finika, waatoo əndə'i ha ŋga jipanə anə hanyiitə ŋga Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Maɗa kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə məɗə anə uunəva

13 Wata məɗə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Aciikii təya daa'yagi madiigərə tibisə ətə kəŋee ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa ŋga hanyinə ŋga Karita.

14 Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə məɗə a diga daciizəma tsaŋwə dagyanə təpurəkii.

15 Makə digə məɗəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii.

16 Ina dzə dashi əndə'i uundzə hanyinə ətə ahada ma'inə ətə ɗii ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə məɗə dadavə. Ŋgahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə.

17 Makə ŋgirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzakəvə aasəkə maɗuunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a ɗa dabara ŋga aanəvə zə'unyinə ŋga'ə ashi maɗuunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də ŋgeerənə. Kə ŋgwaləgi tii acii zavənə ŋga kumbawalə agi mandzənə ataŋgala hanyinə ŋga Libiya. Aciikii təya jimagərə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbəɗəkii a dəlii tə tii də ŋgeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa məɗə a dala tə ci deenə.

18 Makə ci məɗətə a əgə də ŋgeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaalagərə uushi'iitə ŋgirə kumbawaləkii aagi ma'inə.

19 Ka makkənə ŋga uusəra əsə, təya kyagərə uushi'inə ŋga kumbawaləkii də ciinətii.

20 Kə ba'agiinə laŋə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə məɗə ŋga mədaŋkayata. Makamiinə nə ŋga mbəɗənə ma'ə.

21 Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a maɗətə ahadatii, əŋki ci, “Ŋguyirəna, maci kə luuvuunə waɓənaaki, kaɗa mama'yamaamə anə hanyinə ŋga Karita kaama lə'yagərə aagi asaranə ha'ə.

22 Makə ha'ə ɗii əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Acii pooshi əndə ca ətee ka əpinaakii taa rəŋwə ahadoonə, see asara ŋga kumbawala.

23 Ma Əntaŋfə ətə ɗii nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkee ci ka malaa'ikaakii aaɓiiki ŋga mbəɗə davəɗə.

24 Əŋki ci ka nyi: ‘Bulusə, ga ha ŋgwalə, tyasə ka kəŋaanə nə hə akəŋwacii maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də Rooma. Wiitsə kə luuvə Əntaŋfə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə ŋga guvii-wiinyinaaku, ka mbəɗənə nə tii.’

25 Acii ha'ə, ŋguyirənə, goona buurə uushi'inə! Acii kə vii nyi gooŋga ka Əntaŋfə, ka ɗanə nə ci ndilə ndilə makə sətə bii ci ka nyi.

26 Amma ka kərənə nə məɗə taamə aagyanə əndə'i hanyinə ətə ahada ma'inə.”

27 Ma ka vəɗə ŋga pu'u aji ənfwaɗənə, ina dzə də dzənə agyanə uunəvə ŋga Madityaraniya,* ətsə ahada vəɗa. Ma fatə ənji gwazə kumbawalə ashitii, kədəhə nə tii ka mbu'unə aanə əndə'i hanyinə.

27:18 27.18 Yun. 1.5. **27:24 27.24** 9.15. **27:26 27.26** 28.1. * **27:27 27.27** Ma də uura Gərika, Adəriya.

28 Wata təya təkətə kurəŋənə ŋga ma'inə. Ma təya fa, ma'ə miita makkə
pu'unə aji məɗəfə. Ina dzə aakəŋwa gi'u, təya ənə ka təkənə. Ma təya
fa, wata miita pupusərə aji tighəsə mbəɗaanə.
29 Kə ŋgwaləgi tii acii geena ndərəənə aagyanə faariinə. Wata təya
jimagərə də tibisənyinə ŋga tiŋgərə də kumbawalə ənfwaɗə daba'əkii.
Təya ka nə də ŋgeerənə oo'i, ka pukənə nə ha.
30 Ŋga'ə ka ənji gwazə kumbawalə nə jiməgərənə satii. Wata təya ɗa
makə jiməgərə də hara tibisə ŋga tiŋgərəginə akəŋwacii kumbawala.
Asee, uundzə kumbawalə jiməgərəgi tii.
31 Makə nee Bulusə ha'ə, ca ba ka gawə ŋga soojiinə da soojiinə, “Maɗa
mandzaamə ənjitsə asəkə kumbawala, pooshi unə ka mbəɗənə.”
32 Wata soojiinə a lagi zə'u ŋga uundzə kumbawala, ca palə.
33 Ma ətsə ha kədəhə ka pukənə, Bulusə a ba ka tii patə kaa təya zəmə.
Əŋki ci, “Baanə pu'u aji ənfwaɗə ənshinə cuuna gəra yadə zəmənə.
34 Acii ha'ə agi kədiinə nə nyi acii unə koona zəmə ka ndaŋə ndaŋənə
goonə, makə ɗii ci taa mavurahinə, pooshi na upaa tuunə.”
35 Makə bagi ci ha'ə, ca ŋgərə buroodi, ca ɗa yawa ka Əntaŋfə
akəŋwaciitii patə, ca ɓaatsəpaa, ca ŋgərə, ca adə.
36 Wata patənatii, təya ənya də ma'yanə, tii maa, təya adə zəma.
37 Gya'ə bəra'i da məɗəfə pu'unə aji kuwa niinə asəkə kumbawaləkii.
38 Makə agi tii, əburə tii, təya əjigərə aləkamaara aagi ma'inə kaa təya
galee ka zəzəkəənə ŋga kumbawaləkii.

Tsəərəginə ŋga kumbawala

39 Pukənə ŋga ha, mashiimə ənji gwazə kumbawalə hatə ɗii inə davə,
amma təya nee ka hatə ɗii məɗə daama davə, da i mandzənə əsə, təya
ɗa hiima ŋga mbu'unə aa dəvə, maa jamə.
40 Wata təya laalagi zə'u ŋga tiŋgərə də tibisənyinə, təya kaalagərə
tibisəkii aagi uunəva, təya pərəpaa zə'u ŋga aanə də ənfwə ŋga
gwazəginə, təya maɗee ka kəjeerənə aadəgyə kumbawalə kaa məɗə a
kərə tə ci aanə hanyinə.
41 Amma, makə mbu'iinə ka hatə ɗii məguŋwiinə ŋga ma'inə, wata
kəŋwaciinə ŋga kumbawalə a ikugərə aagi mandzənə, pooshi kum-
bawalə ənyi ka guguɗənə ma'ə. Ba'akii a 'watəgi ɓiyinə acii məjuvinə
ŋga ma'inə.
42 Kə mwayi soojiinə ɓəələginə tə ənji furəshina, acii mbu'u ka dəgəginə
nə hara ənji lalavwa, təya huyipaa satii.
43 Amma, makə ŋga'ə ka gawə ŋga soojiinə nə luupaanə tə Bulusə, kə
təŋapaa ci tə tii ka ɗa aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca
lalavugi aa taŋəgi zəku'i.
44 Ma mbəɗaanənəkii, də parəlawa tyaŋə tii. Hara ənji əsə, də maɓii
ənfuyiginə ŋga kumbawalə tyaŋə tii. Də ha'ə taaŋəgiinə patə aa taŋəgi
jamə.

28

Bulusə anə hanyinə ŋga Maləta

1 Daba'ə mbərəɗənə geenə ŋgahə bii ənji keenə oo'i, anə hanyinə ŋga
Maləta niinə ətə ahada ma'inə.

27:34 27.34 Luka 12.7. **27:35 27.35** Luka 22.19. **27:41 27.41** 27.22.

2 Kə liwə ənjitə anə hanyinəkii tiinə də mooɗasəka, təya hənətə keenə
gunə, acii agi ndzəmənə nə vənə saa'ikii, tə'i əra əsə.
3 Wata Bulusə a kwaasha uushiginə, ca pukəgərə aagi gunə. Iza'unə ŋga
gunəkii a lyakagi rəhunə, rəhunəkii a iidəgi tə ci, ca ənəgi təɓuŋə aciikii.
4 Makə nee ənji hanyinəkii ma'ə rəhuutə təɓuŋə aciikii, əŋki tii ahadatii,
“Ma əndətsa, maɓəələ̀hiinə nə ci. Taa ŋgahi kə mbərə'i ci agi uunəva,
dəŋə əndzə'i ma'ə hakya ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci.”
5 Amma, wata Bulusə a məcigərə rəhuutə aagi gunə, pooshi ɗii tə ci.
6 Təya gəra aslənə ŋga hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma,
makə gərii tii, maneemə tii ka sətə ɗii tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə,
əŋki tii, “Ma əndətsa, sə ŋga paslənə nə ci.”
7 Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə ɗii ləmə ŋga slandakii
Puɓəliyusə, waatoo ci nə gawə ŋga hanyiita. Kə liwə ci tiinə də
mooɗasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakii.
8 Asee, ma dii Puɓəliyusə, pərəɓə nə ci ka ɓərəhənə. Shishinəkii da
tanə ca ɗa tə ci. Wata Bulusə a dzə aaɓiikii, ca ɗa ka ci də'wa, ca banee
ka ciinəkii agyanəkii, ca mbəɗəpaa də ci.
9 Makə ɗii ha'ə, ənji bwanea ŋga hanyinəkii patə, təya shiishi aaɓii
Bulusə, ca mbəɗəpaa də tii əsə.
10 Təya vii keenə uushi'inə laŋə. Ma ətsə keena maɗə də kumbawalə
əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə ŋga Bulusə aa Rooma

11 Kə ɗii inə ləgiɗə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala.
Ma kumbawaləkii, tə'i foota ŋga huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də
Aləkəsandəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə ŋga Maləta əsə kya ci
vyanə.
12 Ina mbu'u aasəkə vəranə ŋga Sirakusə, ina baanə makkə davə.
13 Ina maɗə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə
hakii, məɗə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali
ka bəra'inə ŋga uusəra.
14 Ma dava, kə lapaa inə ənji nə'unə, təya kədii tiinə keena banee
məɗəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma.
15 Makə fii ənji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa
luuma Apiya. Hara ənji əsə, təya dzə ka hatə ci ənjə a 'wa “Ha ŋga jipanə
ŋga makkə”, kaa təya gunə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə
Ənta ŋfə, ədzəməkii əsə, kə cakə ɗa ŋgeerənə.
16 Makə mbu'iinə aa Rooma, ənjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka
ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə ŋga Bulusə də Rooma

17 Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə ŋga
Yahudiinə də Rooma. Makə liɓə tii, əŋki ci ka tii, “Ndzəkəŋushi'ina, taa
ŋgahi maɗamə nyi taa mi ka ənji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada
ŋga dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə ŋga Urusaliima tə
nyi, təya vii tə nyi aacii ənji Rooma.
18 Makə tsaamətə ənji Rooma waɓənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii
maɗamə nyi 'waslyakəənə bahə ɓələnə tə nyi.
19 Amma, makə maluuvəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə
see a kira ənji gəŋwanaaki aakəŋwacii maɗuunə ŋwaŋwə ŋga ha də

28:2 28.2 2 Koor. 11.27. **28:5 28.5** Mar. 16.18; Luka 10.19. **28:6 28.6** 14.11. **28:16 28.16** 24.23. **28:18 28.18** 23.29.

Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə ɗii nyi ha'ə, taa ŋgahi mamoomə nyi wulanə tə ənjaaki.
20 Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nya waɓə doonə. Ma ɗii nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'ənа, putə ŋga kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə.”
21 Wata əŋki tii ka ci, “Ma'upaamiinə ləkaləkatə danə hanyinə ŋga Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə agi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku taa ba bwaya waɓənə agyanəku.
22 Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kurəgətsə ɗii hə agikii taa dama patə.”
23 Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka waɓənə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə laŋə aaɓiikii əsə. Bulusə a waɓə ka tii agyanə ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, ndzaŋənə tsəɗakə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca ɗa gazhi'waanə ŋga zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara ŋga Yeesu, makə sətə ɗii manaahəkii asəkə bariya ŋga Muusa da asəkə ləkaləkatənyinə ŋga anabiinə.
24 Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii waɓənəkii, hara ənji əsə, maluuvəmə tii.
25 Təya təəkəgi də mabizhinə. Amma daga tii ma'ə matəəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə waɓənaakii, əŋki ci, “Asee, gooŋga waɓi Malaaɓa Ma'yanə ka dzədzəshi'inuunə da ma anabi Isaaya
26 ətə bii ca:
‘Duu aaɓii ənjitsa, ha ba ka tii:
Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.
Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka neenə shaŋə.
27 Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,
liminətii əsə, manjiikəkii,
təya dzaa'agi ginətii.
Maci maɗamə tii ha'ə,
kaɗa kə nee tii də ginətii,
təya fatə də liminətii,
təya paaratəgi də ədzəmətii,
təya zhi'wagi aaɓiiki əsə,
nya mbəɗəpaa də tii.’ ”
28 Bulusə a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Makə ha'ə ɗii ənа, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənə sləkee Əntaŋfə ka waɓənə ŋga luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!” [
29 Makə uugi ci bagi waɓəətsa, Yahudiinə a maɗə, təya palə, təya dzə də ɗa mabizhinə ahadatii.]
30 Fəzə bəra'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaɓa ŋga yitə ɗii ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə ŋga ənjitə shi aaɓiikii.
31 Ca dzə də waazanə agyanə ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə yadə ŋgwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə Slandanə Yeesu Mataɗəkii ŋga Əntaŋfə, matəŋapaamə ənji tə ci əsə.

28:19 28.19 25.11. **28:22 28.22** 9.2. **28:23 28.23** 1.3; 8.12; 19.8; 28.31; Luka 17.21. **28:26 28.26-27** Isaa. 6.9-10. **28:28 28.28** 13.46; Luka 3.6.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Rooma

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə ŋga Yeesu
*Aləmasiihu nə nyi, mataɗə masləkee ənda. Kə 'wii Əntaŋfə tə nyi, kaa
nya waaza Ŋunyi Habaraakii ka ənja.
2 Ma Ŋunyi Habaratsa, daga ŋukə waɓi Əntaŋfə agyanəkii da ma
anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaɓa ləkaləkatə.
3 Agyanə Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Ŋunyi
Habarakii. Ma ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə, aagi slikərənə ŋga *Dawuda
pwayi ənji tə ci.
4 Amma ma ka ndzaanaakii malaaɓakii, kə ɓaarii Əntaŋfə də maɗuunə
baawəɗaakii oo'i, Uuzənaakii nə ci də maɗeenə ka ci agi maməətə ənja.
5 Daciikii upaa inə pwapoonə ŋga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii,
kaa patənə ŋga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa səɗəkii, təya nə'u sətə
cii kəya moo patə.
6 Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntaŋfə tuunə
koona ndzaanə ka ənji ŋga Yeesu Aləmasiihu.
7 Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i
Əntaŋfə tuunə, kə 'wii ci tuunə koona ndzaa ka ənjaakii. *
Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə
pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə Əntaŋfə

8 Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntaŋfə zəku'i də ləmə ŋga
Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii
ənji habara ŋga vii gooŋga goonə.
9 Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa,
Əntaŋfə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəŋwə ka rəgwa
ŋga waaza Ŋunyi Habara agyanə Uuzənaakii.
10 Taa guci patə nyi agi ɗa də'wa, agi kədiinə nə nyi acii Əntaŋfə, maɗa
kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə ŋga dzənə ka caamatənə tuunə
ŋga ənа.
11 Acii ŋga'ə ka nyi ka shaŋə nə neenə koonə, koona shii upaa
barəkaanə ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, koona shii upaa də ŋgeerənə ŋga
mooɗəfuunə əsə.
12 Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsaakəshi agi vii gooŋga gaamə,
nya tsakə tuunə, una tsakə tə nyi noonə əsə.
13 Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə
nyi ka ɗa aniya ŋga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa
ŋga dzənə zəku'i. Ŋga'ə ka nyi kaa slənaaki a shii ndzaanə ka magaɗə
uushi ahadoonə, una shii dzənə aakəŋwa, makə sətə slənyii ahada hara
slikərənə.
14 Acii tə'i dəmənə atsaki ŋga waaza Ŋunyi Habara ka ənji patə. Taa ka
ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majaŋga

---

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2 1.2** 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3 1.3-4** Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5 1.5** 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7 1.7** ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8 1.8** 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9 1.9-10** 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16. **1:13 1.13** 1 Koor. 9.19-22.

ənja da ənjitə pooshi jaŋgii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Ŋunyi Habara.
15 Acii putakii ha'ə ɗii nyi da kuɗəpəshinə ŋga waaza Ŋunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

Ŋgeerənə ŋga Ŋunyi Habara

16 Pooshi ayinə ka ɗanə tə nyi ŋga waaza Ŋunyi Habara shaŋə, acii ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə nə ci, ŋga luupaa də ənjitə vii gooŋga patə. Ma ŋga təkəŋwanə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikərənə.
17 Acii Ŋunyi Habara ca ɓaarii makə sətə ci Əntaŋfə a ŋgərə ənji ka ənji gooŋga. Ma ɗii ci ha'ə, dagi vii gooŋgatii daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Ma əndətə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga putə ŋga vii gooŋgaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə.” †

Ma'waslyakəkii nə ənji shiŋkinə patə akəŋwacii Əntaŋfə

18 Kə ɓaaryagərə Əntaŋfə maɓətəsəkaakii aagyanə ma'waslyakə ənji da bwaya ənji patə. Ma təya, bwaya ndzaanatii ca tsəŋagi ənji ka shii gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə.
19 Ma maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə, acii ma sətə ci ənjə a mbee ka neenə ashikii, ci saakii ɓaarəgi ka tii paŋgəraŋə akəŋwaciitii.
20 Taa ŋgahi pooshi ənji ka neenə ka Əntaŋfə də ginə, patə da ha'ə, daga saa'itə tagii Əntaŋfə duuniya, agi ɓaariinə nə ci paŋgəraŋə ka ənji oo'i, pooshi baawəɗaakii ka uudənə, waatoo Əntaŋfə ŋga tantanyinə nə ci. Də neenə ka uushi'iitə tagii ci, ci ənjə a nee ka baawəɗaakii. Acii ha'ə, pooshi tii da ma ŋga waɓənə akəŋwaciikii.
21 Kə shii tii tə Əntaŋfə, amma pooshi tii agi haŋətənə tə ci makə sətə diɓə, pooshi tii agi kuyiriinə tə ci əsə. Hiimatii patə, uushi zaɓə. Mapa'əkii nə haŋkalatii əsə.
22 Agi dəlaginə nə tii oo'i, kə shii tii uushi'inə, amma pooshi uushi shii tii, mabiinə nə tii.
23 Təya bwasee ka paslənə tə Əntaŋfə ətə pooshi ka əntənə shaŋə, təya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə əndə shiŋkinə ɗatə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səka.
24 Putə ŋga ɗanatii ha'ə kapaa Əntaŋfə tə tii kaa təya slənə sətə kaɗeesəkə ka mooɗəfətii, təya slənə sə ŋga ayinə ahadatii.
25 Kə ŋgirə tii jirakənə, təya bwasee ka gooŋga ŋga Əntaŋfə, təya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, təya fa tə tii bwasə ka Əndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dəɓee ənjə a dəla də ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.
26 Putə ŋga ətsə ha'ə kapaa Əntaŋfə tə tii kaa təya dzəgərə ka slənə sə ŋga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwasə ka ŋguyirənə makə sətə dəɓee.
27 Ha'ə əsə kə bwasee ŋguyirənə ka baanə də makinə, təya dzəgərə ka baanə də ŋguyirənə makə tii. Agi ɗanə nə ŋguyirənə sə ŋga ayinə

1:14 1.14 Kwal. 3.11. **1:16 1.16** 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. † **1:17 1.17** 3.21-30; da purəŋanə 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibər. 10.38. **1:18 1.18** 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19 1.19-20** Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Slənə 17.27-28; 1 Koor. 1.21. **1:21 1.21** Af. 4.17-18. **1:22 1.22** 1 Koor. 1.19-20. **1:23 1.23** Dzək. 4.16-18; Jab. 106.20. **1:25 1.25** 9.5. **1:26 1.26-27** 1 Koor. 6.9.

ahadatii satii. Də ha'ə nə tii ka tə'ya gəŋwanə ŋga Əntaŋfə aanətii mbərə mbərə da slənatii.

28 Pooshi tii nee ka Əntaŋfə makə uushi. Acii ha'ə kə kapaa ci tə tii kaa təya hiima bwaya uushi'inatii, təya ɗa.

29 Taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə patə, tə'i ashitii. Təya moo uushi ŋga əndə'i ənda, təya ɗa əbwanə ahadatii, təya sərəhəshi, təya ɓəələhiinə, təya mbəəzə, təya ɗa jarəwiinə, təya hiima ɗa ŋgərəkikinə uusəra patə ka ənja, təya jaarakə aashi ənja,

30 təya saawee ka ləmə ŋga ənja, təya bərapaa tə Əntaŋfə, təya dzaanashi natii na, təya haŋətə natii na, təya mbuɗətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəgwa ŋga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tə mapoo tə tii.

31 Bwayakii nə rəgwatii, paa tii ka mbu'utəgi də aləkawalatii, paa tii ka ɗa ŋga'aanə, paa tii ka nəhə təgunuunə ŋga ənji əsə.

32 Kə shii tii weewee oo'i, ma bii bariya ŋga Əntaŋfə, ma ənjitə ca ɗa tsarə ŋga ndzaatsa, kə dəɓee wə ka tii. Patə da ha'ə, agi dzəginə nə tii aakəŋwa. Əntaa wata ətsə ha'ə ci təya ɗa tanə, amma agi dələnə nə tii də hara ənjitə ca ɗa tsarə slənətsa.

2

Gəŋwanə ŋga Əntaŋfə

1 Hə ənda, taa wu nə hə, paa hə da rəgwa ŋga lagi gəŋwanə oo'i ma'waslyakə əndə nə zana. Acii maa kə ɗii hə ha'ə, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, agyanə naaku nə cii kwa lagi gəŋwanə.

2 Kə shii amə, ma la gəŋwanə ŋga Əntaŋfə agyanə ənji ɗa tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la.

3 Ya hə ənda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitsə lagi hə gəŋwanə ŋga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərəɗənə nə hə acii gəŋwanə ŋga Əntaŋfə kwa?

4 Anii bərapaanə cii kwa bərapaa maɗuunə pwapoonə ŋga Əntaŋfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee ŋga'ə nə Əntaŋfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka ɗa ka hə ŋga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci.

5 Amma makə kə ndaləgi hə ədzəməku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə aagyanəku uusəratə nii kəya la gəŋwanə ka ənja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. *

6 Acii ma Əntaŋfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənaakii.

7 Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də ɗa ŋga'aanə, kaa təya shii upaa də ɗuunətənə ŋga Əntaŋfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə Əntaŋfə a vii əpinəkii.

8 Hara ənji, ka natii nə ci təya uuɗə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u goonga, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə Əntaŋfə a əpi maɓətəsəkaakii.

9 Ŋgəra'wə da ciɓə na kulaanə ka patənə ŋga ənjitə ca ɗa bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula ŋga təkəŋwanə. Ma daaba'əkii, aagyanə hara slikərənə.

1:27 1.27 Leew. 18.22; 20.13. **1:29 1.29** Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4. **2:1 2.1** Jab. 50.16; Mat. 7.2. **2:4 2.4** Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * **2:5 2.5** uusərə ŋga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. **2:6 2.6** 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27.

10 Amma ɗuunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntaŋfə a vii
ka patənə ŋga ənjitə ca slənə ŋga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma
daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə.
11 Acii ma Əntaŋfə, paa ci ka ɗa kama kamaanə ahada ənja.
12 Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya ŋga Muusa. Acii ha'ə, maa ɗii tii
'waslyakəənə, əntaa də bariyaakii nə Əntaŋfə a la ka tii gəŋwanə, amma
'waslyakəənatii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də
bariyakii əsə nə Əntaŋfə a la ka tii gəŋwanə.
13 Acii əntaa də fa bariya ci ənjə a ndzaanə də gooŋgaanə akəŋwacii
Əntaŋfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba.
14 Ma hara slikərənə, taa ŋgahi paa tii shii bariya, amma maɗa kə slənyi
tii də hiima ŋga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ŋga
natii na.
15 Slənatii ca ɓaarii oo'i, ma sətə bii bariya ɗanə, tə'i manaahəkii a
ədzəmətii. Agi ɓaarənə nə haŋkalatii əsə oo'i, ma ətsa, gooŋga. Ma bii
nyi ətsə ha'ə, acii ma ka əndə'i saa'i, maɗa kə ɗii tii məzaanə, ka banə nə
ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii ɗii tii. Ka əndə'i saa'i əsə, maɗa kə ɗii tii
ŋga'aanə, ca ba ka tii ŋgə'ə ɗii tii.
16 Ha'ə makə ətsə na ɗa uusəratə nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə ka ənji
dacii Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ŋga ma'umbee hiimatii. Ha'ə
bii Ŋunyi Habaranə cii kya waaza ka ənja.

*Yahudiinə da bariya ŋga Muusa

17 Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una
kəŋaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una dəɓa oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə
nuunə.
18 Kə shii unə sətə ci Əntaŋfə a moo una ɗa, acii kə ɓaarii bariya koonə
sətə dəɓee una slənə.
19 Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca ɓaarə rəgwa ka muurəfinə,
unə əsə nə ɓərənə ka ənjitə agi təkunə.
20 Agi dzalə ənjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka
ənjitə ma'ə mazəŋamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə
gooŋgaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya.
21 Agi dzəgunənə nuunə ka hara ənji. Mi saŋə paa unə ka dzəgunənə ka
noonə na? Agi banə nuunə, ga ənjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə.
22 Agi banə nuunə, ga ənjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi
banə nuunə, ga ənjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ŋgərə uushi
a kuvə uuləma.
23 Agi dəlaginə nuunə də upaa bariya ŋga Əntaŋfə, amma agi ɗavənə
nuunə ayinə ka Əntaŋfə də taŋəgi bariyaakii.
24 Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkaləkatə oo'i, "Puta goonə Yahudiinə ci
hara slikərənə a waɓə bwaya uushi aashi ləmə ŋga Əntaŋfə."
25 Maɗa kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma maɗa
kə taŋəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da əndətə pooshi ryaminii.
26 Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya saŋa, pooshi
Əntaŋfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa?
27 Ma əndətə pooshi ryaminii, maɗa kə nə'utə ci bariya, ka ɗavənə nə
ci ayinə ka hə maryamina ənda. Acii ma ha, da i manaahə bariya aciiku
nə hə, amma ha taŋəgi.

2:11 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. **2:12 2.12** Mat. 7.21. **2:16 2.16** 2.6; 1 Koor. 4.5. **2:17 2.17** 9.4; Isaa. 48.1. **2:19 2.19** Mat. 15.14. **2:21 2.21** Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19. **2:24 2.24** Əzaki. 36.20. **2:25 2.25** 1 Koor. 7.19; Gal. 5.3. **2:26 2.26** Gal. 5.6.

28 Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə də ciinə
tanə əsə nə ryaminanə ŋga gooŋga.
29 Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə ɗii Yahudaanaakii a ədzəməkii,
waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə ŋga Ma'yanə
ŋga Əntaŋfə, əntaa ŋga bariya. Ma əndətsa, Əntaŋfə ca dəla də ci, əntaa
əndə shiŋkinə.

3

1 Makə ha'ə ɗii əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikərənə
də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda?
2 Awa, tə'i laŋə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. Ŋga
təkəŋwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntaŋfə waɓənaakii.
3 Yaci kə naanagi hara ənji ahadatii ka luuvə waɓənəkəya? Ma nuunə
ka nəhənə ka əntəginə nə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə putakii kwa?
4 Pooshi ka ɗanə shaŋə! Taa ŋgahi majirakə nə ənda, amma əndə
gooŋga nə Əntaŋfə, makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə
oo'i,
“'Ya'ə Əntaŋfə, ma ha waɓə,
ka neenə nə ənji ka gooŋgaanaaku,
ka jaalanə nə hə agyanə ənjitə ca waɓə tə hə.”
5 Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi ŋgiraginə nə ci gooŋga ŋga Əntaŋfə
saŋa, iitə banaama? Ka banə naamə kə ɗii Əntaŋfə bwaya bwayaanə
maɗa dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.)
6 Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə gooŋga nə Əntaŋfwa,
kaɗa iitiitə mbeenəkii ka la gəŋwanə ka ənji *duuniya?
7 Yaci ma jirakənaaki, agi ŋgiragi gooŋga ŋga Əntaŋfə nə ci da tsakə ka
ci məghərəvənə saŋa, də iitiitə saŋə gwaŋə nə ənji ka la ka nyi gəŋwanə
oo'i, ma'waslyakə əndə nə nya?
8 Maɗa ha'ə ɗii əna, əntaa a dzaamə aakəŋwa də slənə məzaanə kaa
gooŋga a shii cakana? Tə'i hara ənji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i,
kə waɓi nyi ha'ə makə ətsa. Ma gəŋwaatə nə ənjə a la ka ənjitsa, mbərə
mbərə da 'waslyakəənatii.

Pooshi əndə da gooŋgaanə

9 Ya saŋə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikərənə kwa? Pooshi shaŋə.
Kə bagi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikərənə, 'waslyakəənə
ca ɗa ŋwaŋuunə agyanətii patə.
10 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
“Pooshi əndə taa rəŋwə ətə da gooŋgaanə.
11 Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntaŋfə.
12 Patə kə ŋuusləgi tii agi nə'unə tə Əntaŋfə,
kə saawagi tii patə.
Pooshi əndə slənə gooŋgaanə, pooshi taa rəŋwə.
13 Kə ɗagi matii makə mawunə gu'u ənda.
Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.
Makə ŋgumətə ama rəhunə nə waɓənatii.
14 Dzaana hiinə nəndə amatii.
15 Pooshi ka ta'avənə aciitii nə ɓələ ənda.

2:28 2.28-29 9.6; Irim. 4.4; Fil. 3.2-3; Kwal. 2.11. **3:2 3.2** 9.4; Jab. 147.19-20. **3:3 3.3-4** 9.6; 11.29; Ɓaan. 23.19; 2 Tim. 2.13. **3:4 3.4** Jab. 51.6. **3:5 3.5** 9.14. **3:8 3.8** 6.1. **3:9 3.9** 1.18–2.24; 3.23. **3:10 3.10-12** Jab. 14.1-3. **3:13 3.13** Jab. 5.10; 140.4. **3:14 3.14** Jab. 10.7. **3:15 3.15-17** Isaa. 59.7-8.

16 Taa dama gi tii patə, see zanə da təguunə fanə ənji davə.
17 Pooshi tii shii rəgwa jamənə.
18 Pooshi ŋgwalənə tə Əntaŋfə a mooɗəfətii əsə.”
19 Yoo, kə shii amə, ma sətə waɓi bariya patə, ka ənjitə atsaa səɗə bariya waɓi ci. Ma ətsə patə, acii ga taa wu a upaa ha ŋga ɗa mabizhinə, kaa patənə ŋga ənji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəŋwanə ŋga Əntaŋfə ashitii.
20 Acii pooshi Əntaŋfə ka ŋgərə əndə ka əndə gooŋga putə ŋga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, ɓaarənə cii kəya ɓaarə tanə ka əndə oo'i, kə ɗii ci 'waslyakəənə.

Rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə əndə ka əndə gooŋga

21 Ma ŋga ənə ha'ə, kə ɓaarəgi rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə ənji ka ənji gooŋga. Ma rəgwatsə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəgwatsa.
22 Dagi vii gooŋga ŋga ənji ka Yeesu Aləmasiihu ci Əntaŋfə a ŋgərə tə tii ka ənji gooŋga. Ka patənə ŋga ənjitə ca vii gooŋga ka Aləmasiihu ci Əntaŋfə a ɗa ha'ə, pooshi kama kamaanə ŋga ənja.
23 Acii ənji patə ɗii 'waslyakəənə, dzaɗə dzaɗə nə tii da məghərəvənə ŋga Əntaŋfə.
24 Amma kə ɗii Əntaŋfə pwapoonaakii, ca ŋgərə tə tii ka ənji gooŋga də zaɓə. Ma ətsa, dacii Yeesu Aləmasiihu əndə pərapaanə taamə.
25 Kə vii Əntaŋfə tə ci ka əntənə kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənatii də idənaakii putə ŋga vii gooŋgatii ka ci. Ma ɗii Əntaŋfə ətsa, kaa ca shii ɓaarii gooŋgaanaakii. Ma ŋga ŋukə, kə nji Əntaŋfə a ɗa makə paa ci nja nee ka 'waslyakəətə nji ənjə a ɗaaɗa. *
26 Amma ma ŋga ənə, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə ŋga ənja kaa ca ɓaarii gooŋgaanaakii. Ka rəgwatsə ha'ə ɓaarii ci oo'i, tə'i gooŋgaanə ashikii saakii, ca ŋgərə tə ənjitə vii gooŋga ka Yeesu ka ənji gooŋga əsə.
27 Ya makə ɗii ha'ə ənə, aa putə ŋga mi ɗii haŋətənə əndə naakii na? Pooshi uushi cii kəya haŋətə naakii nə putakii. Acii əntaa putə ŋga slənaakii ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga, amma putə ŋga vii gooŋgaakii.
28 Kə shii amə pooshi Əntaŋfə ka ŋgərə əndə ka əndə gooŋga putə ŋga nə'u sətə bii bariya, see də vii gooŋgaanə tanə.
29 Anii ma Əntaŋfwa, ŋga Yahudiinə nə ci tana? Əntaa Əntaŋfə ŋga hara slikərənə nə ci əsə kwa? Weewee ha'ə makə ətsa, Əntaŋfə ŋga ənji patə nə ci.
30 Rəŋwə nə Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋga ŋga Yahudiinə ŋgərənə Əntaŋfə tə tii ka ənji gooŋga. Ha'ə nə hara slikərənə əsə. Dagi vii gooŋgatii ŋgərənə Əntaŋfə tə tii ka ənji gooŋga.
31 Kə ɓaarii ətsə oo'i, kə ɗəkəpaa amə bariya aataŋgala də vii gooŋga gaamə kwa? Aa'a poosha, də ɗanə ha'ə caama ɓaarii oo'i, tə'i nafalə ŋga bariya.

3:18 3.18 Jab. 36.2. **3:20 3.20** Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21 3.21-22** 1.2,17. **3:22 3.22** 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23 3.23** 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. **3:24 3.24** 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25 3.25** idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibər. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; gooŋgaanaakii: 1.17; 3.3-4. **3:27 3.27** 3.1,21,31; 8.2. **3:28 3.28** Gal. 2.16. **3:29 3.29-30** 3.22; 4.11-12. **3:31 3.31** 6.15; 8.2-4.

4

Misaali ŋga Ibərahiima

1 Ya saŋa, ya dzədzəshi'inaamə Ibərahiima, mi nee ca?
2 Acii maci kə upaa ci ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə putə
ŋga slənaakii, kaɗa tə'i ci da sə ŋga dəlaginə. Amma əntaa ha'ə, pooshi
ci da sə ŋga dəlaginə akəŋwacii Əntaŋfə.
3 Tə'i manaahəkii oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntaŋfə. Putə ŋga
vii gooŋgaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga."
4 Ma əndə slənа, ka viinə nə ənji ka ci zaarənaakii. Pooshi ənji ka banə,
ŋga zaɓə vii ənji ka ci, amma putə ŋga slənaakii.
5 Ma əndətə paa ci ka kavə nəkii ka slənaakii, amma tə Əntaŋfə tanə
cii kəya gi'i, tə ci ŋgərənə Əntaŋfə ka əndə gooŋga. Acii kə shii ci,
agi ŋgərənə nə Əntaŋfə tə ma'waslyakə ənji kaa təya ndzaanə ka ənji
gooŋga.
6 Ha'ə makə ətsə bii *Dawuda əsə saa'itə waɓi ci agyanə mooɗasəkə
ŋga əndətə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga tsaŋə da slənaakii.
7 Waatoo kə bii ci,
"Əndə barəkaanə nə əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci məzaanaakii,
waatoo, əndətə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii.
8 Əndə barəkaanə nə əndətə pooshi Slandanə ka tsəkə 'waslyakəənaakii
shaŋə!"
9 Ya mooɗasəkətsə waɓi Dawuda anəkəya, wata ka ənjitə *ryaminii tanə
kwa? Pooshi. Patə da i ka ənjitə pooshi ryaminii nə mooɗasəkəkii. Acii kə
bii inə, tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga
ka Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋgaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə
gooŋga."
10 Guci saŋə slənyi ha'a? Ya saŋə taabu'u ryaminii Ibərahiima nii, anii
daaba'ə ryaminanaakəya? Ci ma'ə maryaminamə slənyi ha'ə.
11 Ma ryaminaatə upaa ci, sagida nə ci. Ci ɓaarii oo'i, putə ŋga vii
gooŋga ŋga Ibərahiima ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga. Ma ətsa,
daga ci ma'ə maryaminamə. Acii ha'ə, ci nə dii patənə ŋga ənji vii gooŋga
ka Əntaŋfə, taa ŋgahi paa tii ryaminii, təya ndzaanə ka ənji gooŋga
akəŋwaciikii.
12 Ci əsə nə dii ənjitə ryaminii. Əntaa wata putə ŋga ryaminanatii tanə,
amma putə ŋga gi'inatii tə Əntaŋfə makə sətə gi'i dəsənaamə Ibərahiima
ci ma'ə maryaminamə.

Upaa sətə ɗəkəpaa Əntaŋfə ka ənja

13 Kə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ka Ibərahiima da jijinyinaakii oo'i, ka
ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə ŋga nə'u
*bariya ŋga Ibərahiima, amma acii kə vii ci gooŋga, Əntaŋfə a ŋgərə tə
ci ka əndə gooŋga.
14 Acii ma sətə ɗii Əntaŋfə aləkawaləkii ŋga viinə, maci ka viinə nə ci
ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa ŋga vii gooŋga ŋga ənda.
Ha'ə əsə, uushi zaɓə nə aləkawalə ŋga Əntaŋfə.
15 Acii ma bariya, maɗa taŋəgi ənji, maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə cii kəya
kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji agi taŋəgi bariya davə.

4:2 4.2 Yak. 2.21. **4:3 4.3** 'Wat. 15.6; Gal. 3.6; Yak. 2.23. **4:6 4.6-8** Jab. 32.1-2. **4:11 4.11** 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. **4:12 4.12** Mat. 3.9. **4:13 4.13** 'Wat. 12.7; 22.17. **4:14 4.14** Gal. 3.18. **4:15 4.15** 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19.

16 Ma waɓəətsə patə, dagi vii gooŋga ci ənjə a upaa sətə ɗəkəpaa
Ənтaŋfə ka ənja. Makə ha'ə ɗii əna, putə ŋga pwapoonaakii nii kəya vii ka
ənji də zaɓə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jijinyinə ŋga Ibərahiima
patə. Ənтaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da
ənjitə vii gooŋga makə sətə vii Ibərahiima gooŋga. Acii Ibərahiima nə
dəsənaamə patə.
17 Kə ɗii makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Kə kavə nyi tə
hə kaa ha ndzaa ka dii slikərənyinə laŋə." Acii ha'ə, kə ndzaa Ibərahiima
ka dəsənaamə akəŋwacii Ənтaŋfə. Ka ci vii Ibərahiima gooŋga, waatoo
ka Ənтaŋfə mamaɗee ka maməətə ənja kaa təya ndzaanə da i əpinə. Ma
ca, ka waɓənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a ɗa tanyi əsə.
18 Ma Ibərahiima, kə vii ci gooŋga, kə kii ci nə ŋga upaa sətə nee ənji
paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə ŋga ndzaanə ka dii slikərənə
laŋə, makə sətə bii Ənтaŋfə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə laŋənə ŋga
slikərənaaku a ndzaanə."
19 Ma saa'ita, ci kə uugi ɗanə kədəhə ka fəzə gya'ə, amma pooshi vii
gooŋgaakii ənya aaba'ə. Maɗa buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi
saa'yaakii ŋga pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə
ənтaa mitə pawə nə ki.
20 Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Ənтaŋfə viinə ka ci,
paa ci ɗii mabizhinə, amma kə cakə vii gooŋgaakii ka ci ŋgeerənə, ca
dəla də Ənтaŋfə əsə.
21 Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Ənтaŋfə da baawəɗa ŋga mbu'utəgi də
patənə ŋga aləkawalaakii.
22 Də putə ŋga vii gooŋga ŋga Ibərahiima ha'ə "ŋgirə Ənтaŋfə tə ci ka
əndə gooŋga."
23 Ma waɓəətsə "kə ŋgirə Ənтaŋfə tə ci ka əndə gooŋga", ənтaa wata
ka putə ŋga Ibərahiima daanəkii nyaahə ənji.
24 Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə ŋgirə ci ka ənji gooŋga
putə ŋga vii gooŋga gaamə ka ci, waatoo, ci ətə maɗee ka Slandanaamə
Yeesu agi maməətə ənja.
25 Kə vii Ənтaŋfə tə ci kaa ca əntə putə ŋga 'waslyakəənə gaamə.
Ca maɗee ka ci agi maməətə ənja kaama shii ndzaanə ka ənji gooŋga
akəŋwaciikii.

5

Ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Ənтaŋfə

1 Yoo, makə ɗii ci kə ŋgirə Ənтaŋfə taamə ka ənji gooŋga putə ŋga
vii gooŋga gaamə, tə'i jamənə ahadaamə da Ənтaŋfə dacii Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu. *
2 Ci kərəgərə taamə ka upaa pwapoonə ŋga Ənтaŋfə putə ŋga vii
gooŋga gaamə. Agyanə pwapoonəkii kəŋaamə ndihə əsə. Agi ɗa
maŋushinə naamə acii kə kii amə naama ŋga dzənə ka ndzaanə agi
ŋwaŋuunə ŋga Ənтaŋfə. †

4:16 4.16 Gal. 3.7. **4:17 4.17-18** 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Ibər. 11.12,19. **4:19 4.19-20** 'Wat. 17.1-6; Ibər. 11.11. **4:21 4.21** 'Wat. 18.14; Luka 1.37. **4:22 4.22** 4.3. **4:23 4.23-24** 10.9; 15.4. **4:25 4.25** Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. * **5:1 5.1** 3.21-30; jamənə: 3.25-26. † **5:2 5.2** pwapoonə ŋga Ənтaŋfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11; 4.13-14; 5.10,12; ŋwaŋuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1.

3 Ha'ə əsə, agi ɗanə naamə maŋushinə agi sa ciɓə gaamə, acii kə shii
amə, ma sa ciɓa, ka kiranə nə ci sə'watənə.
4 Maɗa kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kəŋənə ndihə ndihə. Kəŋənə
ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə ŋga upaa dagwa uushi.
5 Ma ka nətsa, pooshi ka ənəvə da ayinə aagyaamə, acii kə nagərə
Əntaŋfə uuɗənaakii aa ədzəmaamə dacii Malaaɓa Ma'yanə, waatoo, viinə
ŋga Əntaŋfə kaamə.
6 Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əŋki ci ka saa'itə ɗəkəpaa
Əntaŋfə. Ma'waslyakə ənji njaamə ka saa'ikii. Pooshi ŋgeerii amə.
7 Dzawə shaŋə kaa əndə a əntə taa ka putə ŋga əndə gooŋga. Mbu'u
ka luuvənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə ŋga əndə slənə ŋga'aanə.
8 Amma ma Əntaŋfə, kə ɓaarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo
saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əŋki Aləmasiihu ka putə gaamə.

9 Makə ɗii ci kə ŋgirə Əntaŋfə taamə ka ənji gooŋga putə ŋga idənaakii,
asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə
daciikii.
10 Ma njaamə, ənji daawaanə ŋga Əntaŋfə, amma kə zhi'wee ci kaamə
ka guviinəkii dagi əntənə ŋga Uuzənaakii. Makə ɗii ci guviinə ŋga
Əntaŋfə naamə ŋga ənə, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də
əpinə ŋga Uuzənaakii.
11 Əntaa wata ətsə ha'ə, amma agi ɗa maŋushinə naamə də ləɓənə
gaamə da Əntaŋfə dacii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee
kaamə, kaama ndzaa ka guviinə ŋga Əntaŋfə.

*Adamu da *Aləmasiihu*

12 Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəŋwə shi ci aasəkə duuniya.
'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təəkəgi ka patənə ŋga slikərənyinə, acii
patənə ŋga ənji ɗii 'waslyakəənə.
13 Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə Əntaŋfə ma'ə maviimə bariya, tə'i
'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nə
ka 'waslyakəənə.
14 Patə da ha'ə, ma ndzaŋənə ka saa'i ŋga Adamu ka shinə ka saa'i ŋga
Muusa, kə ɗii wə ŋwaŋuunə agyanə ənja. Ma wa, kə ɗii ci ŋwaŋuunə taa
agyanə ənjitə pooshi 'waslyakəənatii mbu'i makə ŋga Adamu, waatoo ətə
naanagi ci ka nə'u sətə bii Əntaŋfə ka ci.
Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali ŋga əndətə na shi.
15 Amma ma ənjitsə bəra'i, kama kama nə slənatii. Acii ənji laŋə
məəki putə ŋga 'waslyakəənə ŋga əndə rəŋwə, waatoo Adamu. Amma
ma pwapoonə ŋga Əntaŋfə, ənji laŋə upaa luupaanə dacii əndə rəŋwə,
waatoo Aləmasiihu.
16 Ma pwapoonə ŋga Əntaŋfə, tsaŋə nə ci da shikwa ŋga 'waslyakəənə
ŋga əndətsə rəŋwə. Acii 'waslyakəətə ŋga əndə rəŋwə kira gəŋwanə ŋga
zanə ka ənja. Amma taa ŋgahi laŋə nə 'waslyakəənə ŋga ənja, pwapoonə
ŋga Əntaŋfə kira ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii.
17 Makə kə shii amə, putə ŋga 'waslyakəənə ŋga əndə rəŋwə shi wa,
ca ɗa ŋwaŋuunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nə slənə
ŋga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patənə ŋga ənjitə liwə

5:3 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7. **5:5 5.5** 8.39; Jab. 22.6; Ibər. 6.19. **5:6 5.6-7** 1 Piita 3.18. **5:8 5.8** Yooh. 3.16. **5:9 5.9** 1.18; 1 Tees. 1.10. **5:10 5.10** 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. **5:11 5.11** 8.31. **5:12 5.12** 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. **5:13 5.13** 4.15. **5:14 5.14** 1 Koor. 15.21-22,45-49.

malaŋə pwapoonə ŋga Əntaŋfə, ca vii ka tii rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga, ka upaanə nə tii əpinə, təya ɗa ŋwaŋuunə dacii Aləmasiihu. ‡

18 Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə ŋga əndə rəŋwə a zamagi də ənji patə, ha'ə əsə nə gooŋgaanə ŋga əndə rəŋwə a kira luupaanə ka ənji patə, ca vii ka tii əpinə.

19 Makə ɗii ci, ənji laŋə ɗii 'waslyakəənə putə ŋga ghatə fanə ŋga əndə rəŋwə, ha'ə əsə ənji laŋə na ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə putə ŋga fanə ŋga əndə rəŋwə.

20 Ma ŋgiragi Əntaŋfə bariya, ka siipaa də ɗa məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka tsakənə naakii palee.

21 Makə sətə ɗii 'waslyakəənə da ŋgeerənə ŋga kira wə ka ənja, ha'ə nə pwapoonə ŋga Əntaŋfə əsə: tə'i ci da ŋgeerənə ŋga kira gooŋgaanə kaamə, ca kərə taamə ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dacii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

6

*Kura əpinə putə ŋga *Aləmasiihu*

1 Ya makə ɗii ha'ə ənа, iitə banaama? A dzaamə aakəŋwa agi ɗa 'waslyakəənə, kaa pwapoonə ŋga Əntaŋfə a shii cakanə nii?

2 Aa'a, poosha! Ma ka rəgwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə ɗii ndzaanaamə agi 'waslyakəənə əsa?

3 Kə shii unə tantanyi, kə ɗii ənji kaamə bapətisəma agi ləɓənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləɓyaamə da ci agi əntənaakii ətsa.

4 Də ɗa kaamə bapətisəma məəkyaamə, ənjə a ŋgəɗəgi taamə da ci, ama maɗə kaama shii ndzaanə da kura əpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ənja, də maɗuunə baawəɗa ŋga Dii.

5 Acii makə kə ləɓyaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləɓənə naamə da ci agi maɗeenə kaamə makə sətə maɗee Əntaŋfə ka ci.

6 Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə ɓələgi ənji tə ci da Aləmasiihu ashi ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbəɗə acii ndzaanə ka maviinə ŋga 'waslyakəənə.

7 Acii maɗa kə əŋki ənda, kə mbə'i ci acii ŋgeerənə ŋga 'waslyakəənə.

8 Maɗa kə əŋkyaamə da Aləmasiihu, kə vii amə gooŋga oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci.

9 Acii kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə shaŋə. Pooshi wə ma'ə da ŋgeerənə agyanəkii.

10 Ma əntəətə əŋki ci, gahu rəŋwə ka ənja, putə ŋga 'waslyakəənatii. Ma ndzaatsə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka ɗuunətənə də Əntaŋfə cii kəya ndzaanə.

11 Ha'ə nuunə əsə. Ŋgərəmə noonə nə makə kə məəkyuunə ka rəgwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatsə cuuna ndzaanə əsə, ndzaatə ca ɗuunətə tə Əntaŋfə cuuna ndzaanə agi ləɓənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

---

‡ **5:17 5.17** ɗa ŋwaŋuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6. **5:20 5.20** 4.15. **5:21 5.21** 6.23. **6:1 6.1** 3.5-8,31; 5.20. **6:2 6.2** 6.6; 7.4. **6:3 6.3-4** Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. **6:4 6.4** 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. **6:5 6.5** Fil. 3.10-11. **6:6 6.6** Gal. 5.24. **6:9 6.9-10** Slənə 2.27; Ibər. 9.25-28; 1 Piita 3.18. **6:11 6.11** Gal. 2.19; 1 Piita 2.24.

12 Acii ha'ə, ma shishinuunə ətsə na ɓəsləgi, goona kapaa rəgwa kaa
'waslyakəənə a ɗa ŋwaŋuunə agyanəkii ma'ə, acii goona fii ka ci sətə cii
kəya moo.
13 Goona kapaa rəgwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha ŋga slənə məza
uushi. Amma viimə nuunə ka Əntaŋfə. Makə ənjitə maɗətə agi maməətə
ənja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəginə də gooŋgaanə.
14 Acii pooshi 'waslyakəənə na ɗa ŋwaŋuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi
unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoonə ŋga Əntaŋfə nuunə.

Maviinə ŋga gooŋgaanə

15 Ya makə ɗii agi pwapoonə ŋga Əntaŋfə naamə ənа, pooshi amə asəkə
cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha!
16 Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa
unə ka mava ŋga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Maɗa ka ɗa
'waslyakəənə vii unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Maɗa ka Əntaŋfə vii
unə nuunə əsə, ndzaanə ka ənji gooŋga nə muudinəkii.
17 Ma ŋga ŋukə, agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə njuunə. Amma kuyirii
amə tə Əntaŋfə, acii kə shigi unə, una dzəgərə aagi gooŋgaanə ŋga
Əntaŋfə, una nə'utə sətə jigunyi ənji koonə də ədzəmə rəŋwə.
18 Ma ŋga ənа, kə pərapaa Əntaŋfə tuunə acii 'waslyakəənə, una ənəpaa
ka maviinə agi slənə gooŋga.
19 Ma ɗii ŋyi misaali də mavaanə, koona shii paaratəginə pii pii, acii
unə maa, ənji shiŋkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakə-tsakə aa
nuunə. Ma nji ŋga ŋukə, kə kapaa unə nuunə ka ɗa məzaanə da bwaya
bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə ɗanuunə ŋga ənа, kapaamə nuunə ka
slənə gooŋgaanə, ka ɗa sətə malaaɓakii.
20 Ma saa'itə unə ma'ə maviinə ŋga 'waslyakəənə, pooshi dəmənə ŋga
slənə gooŋgaanə ashuunə.
21 Ya ənа, mi upaa unə agi uushi'iitə njuuna slənə ŋga ŋuka? Acii
ma ŋga ənа, sə ŋga ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə ŋga uushi'iitsa,
əntəna.
22 Amma ma əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə ŋga 'waslyakəənə.
Maviinə ŋga Əntaŋfə nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə
malaaɓakii makə sətə kaɗeesəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə ŋga
ha'ə ndəŋwə ndəŋwə.
23 Acii ma shikwa ŋga 'waslyakəənə, əntəna. Amma ma sətə ci Əntaŋfə
a vii də zaɓə, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə dagi ləɓənə gaamə da
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

7

Misaali də ŋgərəshinə

1 Ndzəkəŋushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə
shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya ɗa ŋwaŋuunə
anəkii.
2 Ma minə, maɗa ma'ə ŋgurii ka əpinə, tə'i bariya ŋga ŋgərəshinə
anətə. Amma maɗa kə ənki ŋgurii, kə ndzaa ci ətsə pooshi ma'ə bariya
ŋga ŋgərəshinə anətə.
3 Acii ha'ə, maɗa kə ŋgirə ki əndə'i ŋgurə, ŋgurii ma'ə ka əpinə, ka
'wanə nə ənji tə ki ma'alə ŋguyirənə. Amma maɗa kə əŋki ŋgurii, pooshi

---

6:12 6.12 12.1. **6:14 6.14** 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6. **6:15 6.15** 6.1. **6:16 6.16** Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. **6:17 6.17** Yooh. 8.32. **6:18 6.18** 1 Piita 2.24. **6:21 6.21** 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15. **6:23 6.23** 5.21. **7:2 7.2** 1 Koor. 7.39.

bariya ŋga ŋgərəshinə ma'ə anətə. Maɗa ŋgirə ki əndə'i ŋgurə əsə, paa ki ali ŋguyirənə.

4 Ha'ə nuunə ɗii ndzəkəŋushi'inəki. Makə liɓuunə da *Aləmasiihu agi
əntənaakii, ma ka rəgwa ŋga bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii.
Acii ha'ə, pooshi unə atsaa səɗə bariya ma'ə, amma atsaa əndə'i əndə
nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə
ənja. Ətsə patə, kaama shii nafanə agi slənə ka Əntaŋfə.

5 Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kaɗeesəkə ka shishi-
naamə, kə ŋgərəma bwaya mwamwa'inə haŋkala gaamə. Ətsə patə,
bariya maɗee ka mwamwa'inə gaamə, ama dəməgərə ka slənə sətə ɗii
muudinəkii ka wa.

6 Ma ŋga ənа, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə məətəgyaamə səgaamə
acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə
Əntaŋfə ka rəgwatə ŋga ŋukə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma
ŋga ənа, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ənə ci Ma'yanaakii a
ɓaarə kaamə.

*Bariya da 'waslyakəənə

7 Iitə ba naamə ənа? Ya bariya saŋa, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi!
Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci
pooshi bariya bii, “Ga ha moo uushi ŋga ənda”, kaɗa pooshi nyi shii taa
mi nə moo uushi ŋga ənda.

8 Də fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa ŋga dəmənə aashiki, ca
maɗee ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kaɗa
mantəkii nə 'waslyakəənə.

9 Nyi ka nəki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da əpinə amaki nji
nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a ŋgiragi ka nyi
nəkii ha'ə,

10 nya əntəgi. Ma shi bariya, ka ɓaarə rəgwa ŋga əpinə shi ci. Amma
ma ka nyi, wə kira ci ka nyi.

11 Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca
tsəku tə nyi, ca ɓələgi tə nyi.

12 Makə ha'ə ɗii ənа, ma bariya, kə ndzaa ci malaaɓakii. Sətə bii ci əsə,
malaaɓakii, ŋga'ə, dagwakii əsə.

13 Maɗa ha'ə saŋa, kə zhi'i dagwa uushi ka sə ŋga ɓələginə də nyi kwa?
Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə ɗii ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka
ɓələginə tə nyi. Də ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə ŋga 'waslyakəənə. Də
putə ŋga bariya shigi 'waslyakəənə paŋgəranə aa babara oo'i, bwayakii
nə ci shaŋə.

Təəkəshinə ənə ashaamə

14 Kə shii amə, ma *bariya, dacii Əntaŋfə shi ci. Amma ma nyi, əndə
shiŋkinə tanə nə nyi, mava ŋga 'waslyakəənə.

15 Paa nyi ka paaratəgi də sətə cii kya ɗa, acii paa nyi ka ɗa sətə cii kya
moo nya ɗa, amma sətə pooshi maki ka moo ɗanə cii kya ɗa.

16 Makə ɗii ci əntaa də moonaaki nə məzaanə cii kya ɗa, ci ca ɓaarii
oo'i, ŋga'ə ka nyi nə bariya.

17 Makə ha'ə ɗii ətsa, ma cii kya ɗa məzaanə, əntaa nyi saaki ca slənə,
amma 'waslyakəətə ashiki ca ɗa.

7:4 7.4 6.4; Gal. 2.19. **7:5 7.5** 6.21. **7:6 7.6** 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6. **7:7 7.7-13** 4.15. **7:7 7.7** Dzək. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. **7:8 7.8** 1 Koor. 15.56. **7:9 7.9** 5.13. **7:10 7.10** Leew. 18.5. **7:11 7.11** 'Wat. 3.13. **7:12 7.12** 1 Tim. 1.8. **7:14 7.14** Jab. 51.7. **7:15 7.15** Gal. 5.17.

18 Acii kə shii nyi oo'i, pooshi ŋga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki
ka əndə shiŋkinə. Taa ŋga'ə ka nyi nə slənə sətə dagwakii, amma paa
nyi ka mbeenə.
19 Paa nyi ka slənə ŋga'əətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə
pooshi maki ka moonə cii kya slənə.
20 Maɗa kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca ɓaarii oo'i, əntaa
nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.
21 Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə ŋga'aanə,
wata məzaanə ca takəŋwa ka shiginə.
22 Ma asəkə mooɗəfəki, ka maŋushinə nə nyi putə ŋga bariya ŋga
Əntaŋfə.
23 Amma ma nya nee, wiitsə əndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nə tii
da bariyatə nee nyi ci nə malaaɓakii akəŋwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci
ka nyi ka mava ŋga 'waslyakəətə ashiki.
24 Ma nyi kamə, ka maɓətəsəkə nə nyi! Mi saŋə na luupaa tə nyi acii
shishiinə ca kərə tə nyi ka əntəna?
25 Yawa ŋga Əntaŋfə, ci luupaa tə nyi dacii Slandanaamə Yeesu
Aləmasiihu.
Ma nyi da haŋkalaaki, nə'u bariya ŋga Əntaŋfə cii kya moo. Amma ma
shishinəki əna, tə 'waslyakəənə cii kəya moo paslənə naakii.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaɓa Ma'yanə

1 Makə ha'ə ɗii əna, ma ənjitə liɓə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi gəŋwanə
ŋga Əntaŋfə ka kəsənə tə tii shaŋə.
2 Acii ŋgeerənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə, ca kira kaamə əpinə dagi
ləɓənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii ŋgeerənə ŋga
'waslyakəənə da wa.
3 Ma sətə təkuree bariya ka ɗa slənə ashi əndə shiŋkinə, acii putə ŋga
ghatə ŋgeerənə ŋga nə'utə sətə bii ci. Ma Əntaŋfə nə ci, kə slənyi ci.
Waatoo kə sləkee ci ka Uuzənaakii aagi duuniya də shishinə makə ŋga
ma'waslyakə ənja, ca əntəgi ka madəɓa matii. Də ha'ə zamagi ci də
'waslyakəənə ashi əndə shiŋkinə.
4 Ma ɗii Əntaŋfə ətsə ha'ə, kaama shii nə'utənə hwatə makə sətə bii
bariya, amə ənə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanaakii a dzəgunə kaamə, əntaa
makə sətə ci maamə a moo.
5 Kə shii amə, ma ənjitə ca ɗaaɗa sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo
ca ŋgərəgi haŋkalatii. Amma ma ənjitə ca ɗaaɗa sətə mwayi Malaaɓa
Ma'yanə, sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a moo nə ŋgərəgi haŋkalatii əsə.
6 Ma əndətə kavə nəkii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə nə muudinaakii.
Ma əndətə ca nə'u sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a moo əsə, ndzaanə da əpinə
da ndzaanə jamə nə muudinaakii.
7 Maɗa sətə ci ma ŋga əndə a moo ŋgərəgi haŋkalaakii, əndə daawaanə
ŋga Əntaŋfə nə ci ətsa, acii paa ci agi nə'u bariya ŋga Əntaŋfə. Weewee
pooshi.
8 Ma ənjitsə ca ndzaanə makə sətə kaɗeesəkə ka shishinətii, paa tii ka
kaɗeesəkənə ka Əntaŋfə shaŋə.

7:18 7.18 'Wat. 8.21; Fil. 2.13. **7:23 7.23** Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. **7:24 7.24-25** 1 Koor. 15.57. **8:1 8.1** 1.18; 5.1. **8:2 8.2** 3.27; 7.7-11. **8:3 8.3** Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. **8:4 8.4** 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. **8:6 8.6** 6.21; Gal. 6.8.

9 Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kaɗeesəkə ka
shishinuunə. Makə ɗii ci weewee tə'i Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə,
makə sətə kaɗeesəkə ka Ma'yanaakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə
əndə pooshi Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəməkii, əntaa ŋga Aləmasiihu
nə ci ətsa.
10 Amma maɗa a ədzəmuunə nə Aləmasiihu, taa ŋgahi ka əntənə nuunə
putə ŋga 'waslyakəənə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaɓa Ma'yanə koonə
əpinə acii kə ŋgirə Əntaŋfə tuunə ka ənji gooŋga.
11 Ma Əntaŋfə, ci maɗee ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maɗa
tə'i Ma'yanaakii a ədzəmuunə, ci weewee na maɗee koonə agi maməətə
ənji əsə. Dacii Ma'yaatsə a ədzəmuunə nii kəya ɗa ha'ə.
12 Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inə, pooshi ma'ə dəmənə atsaa amə ŋga slənə
sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i dəmənə atsaa amə ŋga slənə sətə
ci Malaaɓa Ma'yanə a moo.
13 Maɗa kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka məətənə
nuunə. Amma maɗa ma ndzaanə goonə, də baawəɗa ŋga Malaaɓa
Ma'yanə, una ŋgərəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakəənə, ka ndzaanə
nuunə da i əpinə.
14 Acii ma ənjitə ci Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ɓaarə ka tii rəgwa,
manjeevənə ŋga Əntaŋfə nə tii.
15 Ma Ma'yaatsə vii Əntaŋfə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka
maviinə bahə kavənə tuunə koona ŋgwalə. Amma kə geegi Ma'yanəkii
koonə ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə. Də baawəɗa ŋga Ma'yanəkii əsə
caama tuu ka Əntaŋfə, "Daada! Daada!"
16 Ma'yanə ŋga Əntaŋfə ca ləɓə da naamə ka ɓaarəginə oo'i, man-
jeevənə ŋga Əntaŋfə naamə tanyi.
17 Makə ɗii ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkaatə
ɗəkəpaa ci ka ənjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Acii maɗa
kə liɓaamə da i Aləmasiihu agi sa ciɓaakii, ka ləɓənə naamə da i ci agi
məghərəvənaakii əsə.

Məghərəvəətə naama upaa

18 Kə nee nyi, ma ciɓənə caamə ciɓə ŋga ənа, pooshi mbu'i bahə kavə
naamə davə palee ka məghərəvəətə nə Əntaŋfə a ŋgiragi, ca vii kaamə.
19 Ma bii nyi ha'ə, acii patənə ŋga uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə, agi gəranə
nə tii də patənə ŋga haŋkalatii, kaa Əntaŋfə a ɓaarəgi manjeevənaakii.
20 Acii kə kulii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zaɓə. Ma ɗii
ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə ɗanəkii. Patə da ha'ə,
ma'ə tii agi gəranə
21 oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə,
pooshi tii ka ɓəslənə ma'ə, təya ləɓə da manjeevənaakii agi dimwaanə,
waatoo agi məghərəvənaakii.
22 Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə, agi ŋgi'inə nə tii
dəŋə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə ŋga ɓərakənə.
23 Əntaa wata uushi'iitsə tanə ca ŋgi'i, amma patə da i amə agi ŋgi'inə
naamə. Acii ma amə, kə upaa amə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə makə sə ŋga
təɓətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntaŋfə, kaa ca uudəpaa geeginə
kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə.

8:9 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10 8.10** Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11 8.11** 2 Koor. 4.14. **8:12 8.12** 6.18. **8:13 8.13** Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14 8.14** 1 Yooh. 2.29–3.1. **8:15 8.15** Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17 8.17** 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11. **8:18 8.18** 2 Koor. 4.17. **8:19 8.19** Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2. **8:20 8.20** 'Wat. 3.17-19. **8:23 8.23** 2 Koor. 5.2-5.

24 Acii agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu saŋə ca ka nə ka sətə uugi ci upana?
25 Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.
26 Agi tsakənə nə Malaaɓa Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ŋgeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntaŋfə makə sətə diɓə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəɓa maamə də ŋgi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə.
27 Ma Əntaŋfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima ŋga Ma'yanaakii acii makə sətə kaɗeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəɓama ŋga ənjaakii.
28 Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uuɗə tə Əntaŋfə, patənə ŋga sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntaŋfə. Kə ɗii ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii.
29 Acii ma ənjitə uugi Əntaŋfə taɗənə tə tii, daga ŋukə ɗii ci aniya ŋga ɗəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə ɗii Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka ŋga təkəŋwanə ahada ɓəzə ndzəkəŋushi'inə əsə.
30 Makə ɗii ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə ŋgirə ci tə tii ka ənji gooŋga, ca vii ka tii məghərəvənə əsə.

Uuɗənə ŋga Əntaŋfə

31 Ya makə ɗii ha'ə ənа, iitə banaama? Ya makə ɗii ci aba'ə amə nə Əntaŋfə saŋa, wu nə mbee ka panə daama?
32 Paa ci ɗəkəpaa Uuzənaakii aɓiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə ɗii?
33 Wu saŋə mbu'i bahə wula ənji ŋga Əntaŋfwa? Əntaŋfə ci saakii ɓaarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii.
34 Wu saŋə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əŋki, ca maɗə agi mamәətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntaŋfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntaŋfə.
35 Makə ɗii ha'ə ənа, wu nə əndəkii ca təkee kaamə da uuɗənə ŋga Aləmasiihu? bwanea kwa, ciɓə kwa, anii ŋgəra'wa? Maɗəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa?
36 Kə ɗii makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə, oo'i, “Putaaku niinə agi asara ŋga wa uusəra patə. Kə geegi ənji keenə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii.”
37 Patə da ha'ə, agi patənə ŋga uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə!
38 Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkee kaamə da uuɗənaakii, taa əntəna, taa əpina, taa malaa'ika, taa uushi'iitə dadagyə ca ɗa ŋwaŋuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəŋwa;
39 taa duuniya dadagyə, taa ŋga dadagərə, pooshi uushi agi uushi'iitə ghənyi Əntaŋfə patə ca təkee kaamə da uuɗənə ŋga Əntaŋfə dacii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

8:24 8.24 2 Koor. 5.7; Ibər. 11.1. **8:25 8.25** 2 Koor. 4.18. **8:27 8.27** Jab. 139.1. **8:28 8.28** Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29 8.29** Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. **8:30 8.30** 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14. **8:31 8.31-34** Isaa. 50.8-9. **8:31 8.31** Jab. 118.6. **8:32 8.32** 5.8; Yooh. 3.16. **8:34 8.34** 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35 8.35** 2 Koor. 5.14. **8:36 8.36** Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37 8.37** 1 Yooh. 5.4-5. **8:38 8.38** Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22. **8:39 8.39** 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16.

9

Əntaŋfə da mataɗə ənjaakii

1 Ma waɓəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, ŋga
Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci Malaaɓa
Ma'yanə a sləngi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə.
2 Laŋə ka shaŋə nə tuunaaki anə ənjaaki. Pooshi zəmənəkii ka uudənə
a ədzəməki
3 putə ŋga slikərənaaki. Maci ka tsakənə tə ənjaaki, kaɗa ka luuvənə
nə nyi naalanə ŋga Əntaŋfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu.
4 Tii nə mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya
ndzaanə agi məghərəvənaakii da i ci. Kə ɗii ci aləkawalə da tii, ca vii ka
tii bariya, ca ɓaarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii ɗii ci aləkawalə
ŋga vii ka tii uushi'inə. *
5 Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakii nə tii. Ma ka rəgwa ŋga əndə
shiŋkinə əsə, agi slikərənatii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dəla də ci,
Əntaŋfə Əndə ɗa ŋwaŋuunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
*Aamiina. †
6 Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntaŋfə mbu'utəgi də
aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə ŋga ənji *Isərayiila
nə mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə.
7 Əntaa patənə ŋga jijinyinə ŋga Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii
akəŋwacii Əntaŋfə. Kə bii Əntaŋfə ka Ibərahiima, “Jijinyinə ŋga Isiyaaku
na ndzaanə ka naaku.”
8 Ətsə ca ɓaarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima. Ma təya,
əntaa manjeevənaakii nə tii akəŋwacii Əntaŋfə. Amma, ma manjeeviitə
pwayi ənji putə ŋga aləkawala ŋga Əntaŋfə, tii nə tantanyitə jijinyinə.
9 Acii wiinə makə sətə ɗii Əntaŋfə aləkawalaakii, kə bii ci, “Ka saa'itə
ɗəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundzə ŋgura.”
10 Ha'ə əsə nə manjeevənə ŋga Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə rəŋwə
nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku.
11-12 Ma saa'itə manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa ŋgahi ma'ə ki mapoomə
tə tii, ma'ə tii maɗamə uushi bwayakii taa ŋunyikii əsə, patə da ha'ə kə
bii Əntaŋfə ka ki, əŋki ci, “Gawə na paslə ka dara.” Ma bii Əntaŋfə ka ki
ha'ə, kaa ca ɓaarii oo'i, ci ca taɗə əndə makə sətə kaɗeesəkə ka ci. Ma cii
kəya 'wa ənda, əntaa putə ŋga slənə ŋga ənda, amma ha'ə kaɗeesəkə ka
ci.
13 Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, “Kə uu'i nyi tə
Yakubu, nya kaaree ka Isəwa.”
14 Iitə nee amə ətsa? Pooshi gooŋgaanə ashi Əntaŋfə kwa? Tə'i
gooŋgaanə ashikii.
15 Acii kə shi ca bii ka Muusa, əŋki ci, “Ka nəhənə nə nyi təgunuunə
ŋga taa wu patə kaɗeesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kaɗeesəkə
ka nyi əsə.”

9:2 9.2-3 Shig. 32.32. * **9:4 9.4** manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə ŋga viinə: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5 9.5** 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4. **9:6 9.6** 3.3-4; 2.28-29. **9:7 9.7** 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. **9:8 9.8** Gal. 3.7; 4.23. **9:9 9.9** 'Wat. 18.10,14. **9:10 9.10-12** 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. **9:13 9.13** Mal. 1.2-3. **9:14 9.14** 3.5; Dzək. 32.4. **9:15 9.15** Shig. 33.19; Mat. 20.1-15.

16 Acii ha'ə, ma taɗənə ŋga Əntaŋfə tə ənda, əntaa putə ŋga moonə ŋga
əndəkii, əntaa putə ŋga slənaakii əsə, amma putə ŋga nəhə təgunuunə
ŋga Əntaŋfə.
17 Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə nə sətə shi Əntaŋfə a bii ka
*Fəriauna, "Ma ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaanə ka ŋwaŋwa, kaa nya slənə
də hə, nya ɓaarii baawəɗaaki agyanəku, kaa ənjə a dəla də nyi taa dama
patə asəkə duuniya."
18 Acii ha'ə, paŋgəraŋə oo'i, agi nəhənə nə Əntaŋfə təgunuunə ŋga taa
wu patə kaɗeesəkə ka ci. Maɗa kaɗeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi mooɗəfə
ŋga əndə'i ənda.

Nəhə təgunuunə ŋga Əntaŋfə da maɓətəsəkaakii

19 Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, "Maɗa Əntaŋfə
ca kavə ənji ka ɗa taa mi pata, ka mi ɗii cii kəya ka nə ka 'waslyakəənə
ŋga ənja?"
20 Guvakya! hə wu saŋə bahə ɗa mabizhinə ka Əntaŋfwa? Ma uuda,
paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, "Ka mi ghənyi hə tə nyi
makə ənə ha'a?"
21 Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəɗa ŋga ghənə taa mi patə
mwayi ci. Maɗa mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də maŋgaɓə
ndzaɓa rəŋwə; əndə'i ŋga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i
saa'ikii slənəginə nə ənja.
22 Ha'ə nə Əntaŋfə əsə ɗii. Kə mwayi ci ɓaarii maɓətəsəkaakii, kaa
ənjə a shii baawəɗaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə
ca ɓəzee ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi.
23 Kə mwayi ci əsə ɓaarəgi tə ɗuunuunaakii ka ənja, waatoo ka ənjitə
cii kəya nəhə təgunuunatii, ca ɗəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə agi
ɗuunuunaakii.
24 Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma
da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə.
25 Makə sətə bii ci asəkə ləkaləkatə ŋga Hoosaya oo'i,
"Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki,
ka 'wanə nə nyi tə tii ənjaaki.
Ma hanyiitə paa nyi nja uuɗə tə tii əsə,
ka 'wanə nə nyi tə tii mooɗəkəyaaki.
26 Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii
əntaa ənjaaki nuunə,
davə əsə nə ənjə a ba ka tii
manjeevənə ŋga Əntaŋfə Əndə vii əpinə nə tii."
27 Kə waɓi Isaaya əsə agyanə ənji Isərayiila, əŋki ci, "Taa ŋgahi makə
mandzənə ama gəərə nə laŋənə ŋga ənji Isərayiila, amma gi'u ahadatii
nə ənjitə na upaa luupaanə.
28 Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəŋwanə ka ənja."
29 Ka ɗanə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, əŋki ci, "Maci pooshi Slandanə
Əndə baawəɗa bwasee kaamə ka hara slikərənə gaamə, kaɗa kə zagi amə
dza'ə makə ŋga *Sadooma da *Gwamoora."

Ɗa də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

9:16 9.16 Af. 2.8. **9:17 9.17** Shig. 9.16. **9:18 9.18** Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. **9:20 9.20** Isaa. 29.16; 45.9. **9:21 9.21** Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. **9:22 9.22** 2.4,8. **9:23 9.23** 5.2. **9:24 9.24** 1.16; 10.12. **9:25 9.25** Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10. **9:26 9.26** Hoos. 1.10. **9:27 9.27-28** Isaa. 10.22-23. **9:29 9.29** Isaa. 1.9.

30 Mi saŋə ci ətsə a moo ɓaarəna? Ma cii kəya ɓaarə, ma ənjitə əntaa
Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii
Əntaŋfə. Patə da ha'ə, ənji gooŋga nə tii akəŋwacii Əntaŋfə ŋga ənа, acii
kə vii tii gooŋga ka Yeesu.
31 Ma Yahudiinə, agi alə bariyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənji
gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə nə tii, amma paa tii upaa.
32 Mi saŋə ɗii paa tii upana? Ma ɗii ha'ə, acii də slənə ŋga ŋgeeriitii ɗii
tii gazhi'waanə ŋga ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə, əntaa də
vii gooŋga ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashi faara pu'unə, təya kulagi.
33 Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə oo'i,
“Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara
asəkə *Sihiyoona.
Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə ŋga ənja,
ci na kulapaa də ənja.
Amma ma əndətə vii ka ci gooŋga,
paa nyi na ɗavə ka ci ayinə shaŋə.”

10

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi ka shaŋə kaa ənjaaki *Yahudiinə a
upaa luupaanə. Agi ɗanə nə nyi də'wa, kaa təya upaa.
2 Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tə Əntaŋfə ka shaŋə, amma ma'ə
tii agi təkunə.
3 Paa tii paaratəgi də rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə tə ənji ka ənji gooŋga.
Acii ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntaŋfə, kaa təya ndzaa
ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa ŋga
ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii.
4 Ma ətsa, pooshi ka ɗanə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə,
Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə. Ma shi ci, kaa taa wu patə vii ka ci gooŋga
a ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə.

Moonə ŋga Əntaŋfə kaa patənə ŋga ənjə a upaa luupaanə

5 Wiinə sətə nyaahə Muusa agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii
Əntaŋfə də nə'u bariya, kə bii ci, “Ma əndətə ca nə'utə bariya, ci na
mbədə.”
6 Amma ma agyanə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə dagi vii
gooŋga, kə nyaahə ənji oo'i, “Ga ha ba ka naaku na, wu saŋə nə ndərənə
aadəgya?” Waatoo ka kiranə tə Aləmasiihu.
7 “Ga ha ba əsə, wu saŋə nə jimənə aagi ənjə a gu'a?” Waatoo ka
ŋgiranə tə Aləmasiihu.
8 Acii kə bii ləkaləkatə, “Kədəhə aɓii unə nə waɓənə ŋga Əntaŋfə. Agi
waɓənə nuunə agyanəkii, una ŋgərəvə aa mooɗəfuunə.” Ci nə habaranə
ciina waaza koonə agyanə vii gooŋgaanə.
9 Maɗa kə bagyuunə putsəkə də moonə oo'i Yeesu nə Slandanaamə, una
vii gooŋga də mooɗəfə rəŋwə oo'i, weewee kə maɗee Əntaŋfə ka ci agi
maməətə ənja, ka upaanə nuunə luupaanə.
10 Acii də mooɗəfə rəŋwə vii amə gooŋga. Də ha'ə ndzaa amə ka ənji
gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Də maamə bagyaamə putsəkə. Də ha'ə upaa
amə luupaanə əsə.

9:30 9.30 10.20. **9:31 9.31** 10.2-3. **9:32 9.32** 4.4-5. **9:33 9.33** Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8.
10:1 10.1 9.1-3. **10:2 10.2** Slənə 22.3. **10:3 10.3** 1.17. **10:4 10.4** Gal. 3.24-25. **10:5 10.5**
Leew. 18.5; Gal. 3.12. **10:6 10.6-8** Dzək. 30.12-14. **10:9 10.9** 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11.

11 Kə bii ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə oo'i, “Ma əndətə vii ka ci gooŋga, paa
nyi na ɗavə ka ci ayinə shaŋə.”
12 Ma waɓəətsa, taa ka wu patə. Acii pooshi kama kamaanə ahada
Yahudiinə da ənjitə əntaa Yahudiinə. Rəŋwə dyaŋə nə Slandanə ŋga
patənə ŋga ənja. Ci ca ɗa barəkaanə ka patənə ŋga ənjitə ca kədii
luupaanə aciikii.
13 Kə ɗii makə sətə bii ləkaləkatə oo'i, “Taa wu patə kədii luupaanə acii
Slandana, ka upaanə nə ci.”
14 Amma, iitə saŋə mbeenə tii ka kədii luupaanə aciikii maɗa pooshi
tii vii ka ci gooŋga? Iitə mbeenə tii ka vii ka ci gooŋga maɗa pooshi tii
fii habarakəya? Iitə mbeenə tii ka fanə maɗa pooshi ənji waazii ka tii
habarakəya?
15 Iitə mbu'unə waazəkii ka tii, maɗa pooshi ənji sləkee ka ənji waazanə
ka təya? Kə ɗii makə sətə bii ləkaləkatə oo'i, “Dagwakii ka shaŋə nə shinə
ŋga ənji waaza Ŋunyi Habara.”
16 Amma gi'u ahadatii liwə Ŋunyi Habara. Isaaya ci saakii, kə bii ci,
“Slandana, wu saŋə luuvə waazə geena?”
17 Acii ma vii gooŋgaanə, dagi fa Ŋunyi Habara ca shigi. Ma fa Ŋunyi
Habara əsə, dagi waazanə tə Aləmasiihu ca shigi.
18 Amma kə ləguyi nyi, əŋki nyi: ya, tantanyinə pooshi tii fii Ŋunyi
Habara nii? Weewee kə fii tii. Makə sətə bii ləkaləkatə oo'i, “Kə fii ənji
uura ŋga ənji waazanə asəkə duuniya patə. Taa dama patə kə mbu'i
waazanatii asəkə duuniya.”
19 Nya ənə ka ləgwanə: pooshi ənji Isərayiila paaratəgi kwa? Weewee
kə paaratəgi tii, amma paa tii luuvə. Ma ŋga təkəŋwanə, kə bii Muusa,
əŋki ci,
“Ma bii Əntaŋfə, ka kavənə nə nyi tuunə
koona sərəhə tə ənjitə mambu'umə bahə hanyinə.
Nya kavə tuunə ka ɓəzə səkə
aashi ənjitə pooshi shii taa mi.”
20 Ma Isaaya nə ci, paŋgəraŋə bagi ci, kə bii ci,
“Ma bii Əntaŋfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi,
tii lapaa tə nyi.
Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi.”
21 Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci,
“Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə haŋkaliinə da ənji panə tə
nyi.”

11

Təgunuunə ŋga Əntaŋfə agyanə ənji Isərayiila

1 Takumə kaa nya ləgwa, ya saŋa, kə kaaree Əntaŋfə ka ənjaakii
*Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi,
jijinə ŋga Ibərahiima agi slikərənə ŋga Beejaminə nə nyi əsə.
2 Pooshi Əntaŋfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tə tii daga ŋukə.
Kə shii unə sətə bii ləkaləkatə hatə kirə *Iliya tuunaakii agyanə ənji
Isərayiila,

10:11 10.11 9.33. **10:12 10.12** 3.22. **10:13 10.13** Yaw. 3.5. **10:15 10.15** Isaa. 52.7. **10:16 10.16** Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. **10:17 10.17** Yooh. 17.20. **10:18 10.18** Jab. 19.5. **10:19 10.19** Dzək. 32.21; Rooma 11.11. **10:20 10.20** Isaa. 65.1; Rooma 9.30. **10:21 10.21** Isaa. 65.2. **11:1 11.1** Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2 11.2** 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37.

3 ətə bii ci, "'Ya'ə Slandana, kə ɓəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha
ŋga ɗa ka hə sataka. Nyi rəŋwə dyaŋə mbəɗaanə. Watiinə ka aalə rəgwa
ŋga ɓələginə tə nyi."
4 Wiinə sətə jikəvə Əntaŋfə ka ci, əŋki ci, "Kə ɗəkəpaa nyi ka naaki nə
ənji dəbu'u məɗəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ."
5 Ha'ə əsə ɗii ka ənə saa'i, tə'i ənji gi'u ətə ta'i Əntaŋfə ahada ənji
Isərayiila putə ŋga pwapoonaakii ka tii.
6 Ma taɗənaakii tə tii, putə ŋga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə ŋga
slənatii. Acii maci putə ŋga slənətə ci ənjə a ɗa ta'i ci tə tii, kə ndzaa ci
ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii.
7 Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See mataɗə
ənjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə ŋga
Əntaŋfə.
8 Kə ɗii makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Kə kavə
Əntaŋfə tə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshinə pooshi
uushi ci təya nee taa fanə."
9 Kə bii Ɗawuda əsə,
"Wa ca ɗa ənjə a kəsə tə tii agi kumənatii!
Wa təya kula. Wa ənjə a dzatə tə tii!
10 Wa ca ɗa ənjə a pa'əgi ginətii,
acii ga təya neegi də uushi.
Wa ca ɗa təya sa ciɓə uusəra patə."
11 Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya saŋə ya ənji Isərayiila,
makə pu'i tii, kulii tii, paa tii ka maɗənə ma'ə kwa? Ka maɗənə nə tii.
Amma putə ŋga 'waslyakəənatii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə luupaanə,
kaa Yahudiinə a shii sərəhənə ka tii.
12 Aciikii ha'ə, ma 'waslyakəənə ŋga Yahudiinə, barəkaanə laŋə kira
ci aa duuniya. Də ghatə paaratəginatii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə ka
barəkaanə laŋə. Makə ɗii ci, kə kira 'waslyakəənatii barəkaanə laŋə ətsa,
maɗa kə ənya tii aakəŋwacii Əntaŋfə, ka ndzaanə nə barəkaanəkii laŋə
dərəva.

Upaa luupaanə ŋga ənjitə əntaa Yahudiinə

13 Takumə kaa nya waɓə koonə ɗii ənjitə əntaa Yahudiinə. Ma nyi, ma
sləkee Əntaŋfə ka nyi, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ahada ənjitə
əntaa Yahudiinə. Ma slənətsa, ka dəlaginə nə nyi,
14 kaa ca shii kavənə tə Yahudiinə kaa təya sərəhə tuunə, mbu'u ka
upaanə nə hara ənji luupaanə.
15 Maɗa ma kaareenə ŋga Əntaŋfə ka tii, də ci ndzaa ənji *duuniya patə
ka guviinə ŋga Əntaŋfə, iitə ɗanəkii maɗa kə luuvə Əntaŋfə tə təya? Ka
ndzaanə nə ci makə ənjitə məəki, təya ənə ka maɗənə da i əpinə amatii.
16 Maɗa kə vii ənji ka Əntaŋfə təkəŋwanə ŋga buroodi gi'u, kə ndzaa
ci ətsə, naakii patə nə buroodikii. Maɗa ma slərəginə ŋga ənfwa, ŋga
Əntaŋfə, naakii əsə nə ciinə ŋga ənfukii.
17 Tə'i ənfwə zayitunə ŋga yaa. Kə ɓiiyigi hara ciinəkii, ənjə a ŋgərə
ciinə ŋga zayitunə ŋga bilinə, ənjə a gəŋutəgi da ətə ŋga yaa. Ma unə
ənjitə əntaa Yahudiinə, makə zayitunə ŋga bilinə nuunə. Wanuunə agi
upaa ŋgeerənə ŋga ndzaanə ŋga Yahudiinə.

11:3 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5 11.5** 9.27. **11:6 11.6** 4.5; Gal. 3.18. **11:8 11.8** Isaa. 29.10; Dzək. 29.3; Mat. 13.14-15. **11:9 11.9-10** Jab. 69.23-24; 35.8. **11:11 11.11** Slənə 13.46; Rooma 10.19. **11:13 11.13** 1.5. **11:16 11.16** Baan. 15.19-21. **11:17 11.17** Af. 2.11-13.

18 Acii ha'ə, goona bərapaa tə tantanyitə ənfwa. Ma unə, ciinə ŋga
ənfwə nuunə. Əntaa unə kəsəpaa slərəginə, amma slərəginə kəshi tuunə.
Acii ha'ə, goona haŋətə noonə na.
19 Mbu'u ka banə nə hə, "Awa, ma pwaatəgi ciinə ŋga ənfwa, kaa ənjə
a shii gəŋutəginə də nyi."
20 Gooŋga, putə ŋga ghatə vii gooŋgatii ka Yeesu pwaatəgi ənji tə tii.
Ma una, putə ŋga vii gooŋga goonə gəŋutəgi ənji duunə aashi ənfukii.
Acii ha'ə, goona haŋətə noonə na, amma ŋgwaləmə.
21 Acii ma Əntaŋfə, paa ci nyihə təgunuunə ŋga tantanyitə ənfwa,
waatoo Yahudiinə, makə kə kaaree tii ka ci. Ha'ə nuunə əsə. Maɗa kaaree
unə ka ci, paa ci ka nəhə təgunuunə goonə.
22 Kə nee amə, ma Əntaŋfə, ŋga'ə nə ci, iza'u nə ci əsə. Iza'u nə ci
ka ənjitə kulii. Ma koonə, maɗa kə gi unə aakəŋwa də ndzaanə agi
ŋga'əənaakii, maŋga'a əndə nə ci. Amma maɗa pooshi, ka pwaatəginə
nə ənji tuunə.
23 Ma Yahudiinə əsə, maɗa kə bwasee tii ka ghatə vii gooŋgatii, ka
ənəgərənə nə Əntaŋfə də tii ka hatii ŋga ŋukə. Acii ka mbeenə nə ci
ka ɗanə ha'ə makə ətsa.
24 Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, ənfwə ŋga bilinə nuunə. Ka mbeenə
nə ci ka ŋgərənə tuunə, ca gəŋutəgi da ənfwə ŋga yaa. Sakwa Yahudiinə
ɗii? Ka mbeenə nə ci ka ŋgərə tə tii, waatoo tantanyitə ənfwə yaa, ca ənə
ka gəŋutəginə.

Pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka ənji patə

25 Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi koona paaratəgi də uushi rəŋwə,
waatoo, sətə nji ma'umbeekii, acii goona səkəpaanə ka banə oo'i, kə shii
unə patənə ŋga uushi'inə. Ma ndalənə ŋga mooɗəfə ŋga ənji Isərayiila,
əntaa ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, amma kadə na uudə, waatoo saa'itə
nə mambu'u laŋənə ŋga ənjitə əntaa Yahudiinə a shi patə aatsaa səɗə
Əntaŋfə.
26 Makə ətsə ha'ə nə patənə ŋga ənji Isərayiila a upaa luupaanə, makə
sətə bii ləkaləkatə oo'i,
"Ka shinə nə Maluu də *Sihiyoona,
ca ŋgərəgi patənə ŋga ŋgərəkikinə
ahada jijinyinə ŋga Yakubu.
27 Saa'ikii nii kya ŋgərəgi ka tii 'waslyakəənatii,
ci nə aləkawalətə nii kya ɗa da tii."
28 Ma Yahudiinə, ənji daawaanə ŋga Əntaŋfə nə tii ka rəgwa ŋga
Ŋunyi Habara, kaa una shii upaa luupaanə. Amma kə ndzaa tii ka
mooɗəkəyaakii putə ŋga taɗənaakii tə tii da dzədzəshi'inətii.
29 Acii ma Əntaŋfə, paa ci ka zə'u də hiima agyanə əndətə ta'i ci da əndətə
ɗii ci ka ci barəkaanə.
30 Ma unə ənjitə əntaa Yahudiinə, kə ɗii unə purətə haŋkalaanə ka
Əntaŋfə ŋukə. Amma kə nyihə Əntaŋfə təgunuunə goonə putə ŋga ghatə
fanə tə ci ŋga Yahudiinə.
31 Ha'ə əsə ci Yahudiinə a ɗa purətə haŋkalaanə ka Əntaŋfə ŋga ənа.
Amma ka nəhənə nə Əntaŋfə təgunuunatii, putə ŋga təgunuunaakii ətə
cii kəya nəhə agyanuunə.

11:18 11.18 Yooh. 4.22. **11:20 11.20** 1 Koor. 10.12. **11:25 11.25** Mat. 24.14; Yooh. 10.16.
11:26 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34. **11:29 11.29** 3.3-4; 15.8.

32 Acii kə pa'əgi Əntaŋfə tə ənji patə makə ənji furəshina putə ŋga ghatə
fanatii tə ci kaa ca shii nəhə təgunuunatii.

Dəlaamə də Əntaŋfə

33 Ma Əntaŋfə, mawahə nə ci ka shaŋə, kə shii ci uushi'inə patə, pooshi
əndə mbee ka bagi hiimaakii. Pooshi əndə paaratəgi də rəgwaakii əsə.
34 "Wu saŋə shii hiima ŋga Slandana?
Wu saŋə mbu'i bahə ka ka ci hiima?
35 Wu sha vii ka ci dəməna?"
36 Acii uushi'inə patə ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inə patə, ka ci saakii.
Naakii nə ɗuunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

12

Ndzaanə ŋga əndə slənə ka Əntaŋfə

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, putə ŋga nəhə təgunuunə gaamə ŋga Əntaŋfə
cii kya waɓə koonə. Ci ɗii cii kya kədii tuunə koona vii noonə nə ka
Əntaŋfə, koona ndzaanə ka satakatə da i əpinə. Viimə noonə nə patə ka
ci, makə sətə kaɗeesəkə ka ci. Ətsə nə matahu rəgwa ŋga paslənə ka ci.
2 Goona ɗa makə sətə ci ənji *duuniya a ɗa. Amma, wa Əntaŋfə a zə'wee
ka hiima goonə kurakii, koona shii sətə cii kəya moo. Waatoo, koona shii
ŋunyi uushi, sətə ca kaɗeesəkə ka ci, da koona shii gooŋgaanə.
3 Ma cii kya ba ənа, putə ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka nyi. Agi banə
nə nyi ka taa wu ahadoonə, ga ca ŋgərə naakii na palee ka sətə diɓə.
Amma, wa ca həətəpaa naakii nə makə sətə diɓə. Taa wu patə, wa ca ɗa
slənə də vii gooŋgaakii makə sətə vii Əntaŋfə ka ci kaa ca slənəgi.
4 Kə shii amə, rəŋwə nə shishinə ŋga ənda, amma tə'i purəŋanyinə
kama kama ətə gəŋutəgi də ci, taa ŋgutə purəŋanə patə da slənaakii.
5 Ha'ə əsə, taa ŋgahi laŋə naamə, shishinə rəŋwə naamə agi ləɓənə
gaamə da Aləmasiihu. Magəŋukii naamə patə ka ha rəŋwə, makə sətə
ɗii purəŋanyinə kama kama ashi shishinə rəŋwə.
6 Kə ɗii Əntaŋfə kaamə pwapoonə ŋga ɗa slənənyinə kama kama. Acii
ha'ə, maɗa waaza Ŋunyi Habara nə pwapootə ɗii Əntaŋfə kaamə, tyasə
see a waazaamə makə sətə ɗii vii gooŋga gaamə.
7 Maɗa pwapoonə ŋga tsakə ənja, tyasə see a tsakaamə tə tii. Maɗa ka
dzəgunənə ka ənji əsə, tyasə see a dzəgunaamə ka ənja.
8 Maɗa ka tsakə ŋgeerənə ka hara ənja, tyasə see a ɗaamə ha'ə.
Maɗa pwapoonə ŋga ndzaanə ŋga ciinə fitə əsə, vii amə də ədzəmə
rəŋwə. Maɗa pwapoonə ŋga ndzaanə ka matakəŋwanə əsə, slənaamə də
gazhi'waanə. Maɗa pwapoonə ŋga ɗa ŋga'aanə ka hara ənji əsə, ɗaamə
də mooɗasəka.
9 Wa uuɗənə goonə a ndzaanə ŋga tantanyinə. Goona slənə bwaya
bwayaanə shaŋə. Kəsətəmə gooŋgaanə təŋə təŋə.
10 Makə ɗii ci ndzəkəŋushi'inə nuunə putə ŋga Aləmasiihu,
uuɗəməshinə ahadoonə, ɗamə gazhi'waanə ŋga ɗuunətəshinə
ahadoonə.

11:32 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33 11.33** Ayb. 11.7; Jab. 139.17. **11:34 11.34** Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35 11.35** Ayb. 41.3. **11:36 11.36** 16.27; 1 Koor. 8.6. **12:1 12.1** 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2 12.2** Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. **12:3 12.3** 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4 12.4-5** 1 Koor. 12.27. **12:6 12.6-8** 1 Koor. 12.4-11; 12.27–14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7 12.7-8** Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7. **12:9 12.9** 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10 12.10** 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3.

11 Ɗamə slənə də gazhi'waanə, goona ənyaɗə. Ɗamə slənə ka Slandanə
də ədzəmə rəŋwə.
12 Ma kanətsə kii unə ka Əntaŋfə, wa ca kavə tuunə ka ndzaanə də
mooɗasəka. Ndzaamə də sə'watənə agi sa ciɓənyinə goonə, una ɗa də'wa
uusəra patə.
13 Təkəpaamə uushi'inə da ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə ətə pooshi
uushi aciitii, una luu mu'uminə aahoonə aasii.
14 Ma ənjitə ca ciɓee koonə, kədiimə acii Əntaŋfə, kaa ca ɗa ka tii
barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə.
15 Ɗamə mooɗasəkə da ənjitə ca ɗa mooɗasəka. Tuumə ka hakii da
ənjitə ca tuu əsə.
16 Ndzaamə ka ma rəŋwə. Goona haŋətə noonə na. Amma, ma
ɗanuuna, həətəpaamə noonə nə ka ɗa taa ŋgutə tsarə ŋga slənə ka ənja.
Goona ŋgərə noonə nə makə kə shii unə uushi palee ka tii.
17 Maɗa kə ɗii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də
bwayakii. Amma ɗamə gazhi'waanə ŋga ɗa sətə ci ənjə a nee oo'i, ŋga'ə
ɗii unə.
18 Ɗamə gazhi'waanə ŋga ndzaanə agi jamənə da patənə ŋga ənja.
19 Kaɗashinyinaakya, maɗa kə ɗii ənji koonə bwaya bwayaanə, goona
ki'i noonə. Amma, ma ɗanuuna, bwaseemə ka ci, aadə maɓətəsəkə ŋga
Əntaŋfə a kula aanə əndəkii. Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə
oo'i, “Nyi na ki'i, bii Slandana.”
20 Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə əsə oo'i, “Ndii zəmə ka əndə
daawaanaaku. Maɗa ɗii meegiirənə tə ci, ndii ka ci ma'inə. Acii də ɗanə
ha'ə makə ətsə ɗavənəku ka ci ayinə, ca ətsa tə ci makə gunə.”
21 Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanə a jaala agyanuunə, amma
jaalamə anəkii də ɗa ŋga'aanə.

13

Wa əndə nə'unə a nə'u sətə ci gayinə a ba

1 Taa wu patə, wa ca nə'u, ca fa tə gayinə ŋga hanyinə. Acii pooshi
əndə ca ɗa ŋwaŋuunə maɗa pooshi Əntaŋfə vii ka ci. Ma ənjitə ca ɗa
ŋwaŋuunə, Əntaŋfə ta'i tə tii.
2 Acii ha'ə, taa wu patə kaaree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətə ɗii
Əntaŋfə ətsa. Ma əndətə ca ɗa ha'ə, gəŋwanə ŋga Əntaŋfə cii kəya əlya
aagyanəkii.
3 Acii ma gayinə, pooshi ənji slənə ŋga'aanə ka ŋgwalənə aciitii. Ənji
ɗa bwaya bwayaanə nə ŋgwalənə. Maɗa ŋga'ə koonə koona ndzaanə
yadə ŋgwalənə acii gawa, see a ɗoonə gooŋgaanə, kaa ca dəlagi duunə.
4 Acii ma tsarə ŋga əndətsa, əndə slənə ka Əntaŋfə nə ci, ka shii tsakənə
duunə. Amma maɗa kə ɗii unə bwaya bwayaanə, ka ŋgwalənə nuunə
aciikii. Acii ma baawəɗatə vii Əntaŋfə ka ci, əntaa ŋga zaɓə, amma kaa
ca slənəgi ka ci ka dzalə ənjitə ca ɗa bwaya bwayaanə.
5 Acii ha'ə, ŋga'ə maɗa fii ənji gayinə. Əntaa wata acii ɓəzee ka səkə
ŋga Əntaŋfə, amma putə ŋga shiitə shii hə oo'i, dagwa uushi cii kwa ɗa.

12:11 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinə 3.15. **12:12 12.12** 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13 12.13** Gal. 6.10; Ibər. 13.2. **12:14 12.14** Mat. 5.44. **12:15 12.15** Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29. **12:16 12.16** Waɓ. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17 12.17** Waɓ. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19 12.19** Dzək. 32.35; Mat. 5.39. **12:20 12.20** Waɓ. 25.21-22; Mat. 5.44. **13:1 13.1-7** Slənə 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinə 13; 20.4. **13:1 13.1** Waɓ. 8.15-16. **13:3 13.3** 1 Piita 2.14; 3.13. **13:5 13.5** 2.15.

6 Ci ɗii əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, maɗa kə ɗii tii
slənəkii də rəgwakii, slənə ŋga Əntaŋfə ci təya ɗa.
7 Acii ha'ə, ki'imə ka tii sətə dəɓee una ki'i ka tii. Taa ŋgutə tsarə ŋga
tsəkə patə dəɓee una ki'i, ki'imə. Ha'ə əsə, famə tə ənjitə dəɓee una fa tə
tii, haŋətəmə tə ənjitə dəɓee una haŋətə tə tii əsə.

Uuɗəshinə ahada ənji nə'unə

8 Goona luuvə kaa dəmənə a ndzaanə ashuunə. Uuɗəshimə aakəŋwa
aakəŋwa, acii ci nə dəmənəətə ashuunə. Taa wu patə uu'i tə ənja, kə
nə'utə ci bariya ətsa.
9 Ma bariya, kə bii ci kaamə, “Goona aləhiinə. Goona ɓələhiinə. Goona
hərə. Goona sərəhə.” Patənə ŋga bariyanyiitsa da hara bariyanyinə,
wiinə hatə njaŋə tii, waatoo, “Uuɗuu tə əndətə aɓiiku makə sətə cii kwa
uuɗə naaku na.”
10 Ma əndətə da uuɗənə a ədzəməkii, paa ci ka ɗa daawaanə ka əndətə
aɓiikii. Acii ha'ə, ma uuɗənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.
11 Dəmə aakəŋwa də ɗanə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i ŋga
vəɗəhənə goonə ka ŋunyinə mbu'yanə, waatoo saa'i ŋga uuɗəpaa upaa
luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi
aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii gooŋga.
12 Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vəɗə ma'ə. Bwasee amə ka ɗa slənə
ŋga təkunə. Ŋgəraamə uushi'inə ŋga paginə kaama ɗa panə agi camənə.

13 Makə ɗii ci ənji ŋga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə
sətə dəɓee ama wii. Gaama ka naamə ka ɗa ajijinəənə da saasa ənvwa.
Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da
sərəha.
14 Ŋgərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə,
una bwasee ka ɗa sətə ca kaɗeesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima
ŋga shishinuunə.

14

Goona lagi gəŋwanə agyanə əndə nə'unə makə unə

1 Ma əndə nə'unə ətə matəkii agi vii gooŋgaakii, luumə tə ci aahadoonə.
Amma goona ɗa ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii.
2 Ma vii gooŋga ŋga əndə'i ənda, kə kapaa ci ka ci rəgwa ŋga zəmə taa
mi patə. Amma ma əndətə matəkii agi vii gooŋga, banyinə tanə cii kəya
zəmə.
3 Ma əndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə əndətə pooshi ka
zəmənə. Ha'ə əsə, ma əndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəŋwanə
agyanə əndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, acii kə ŋgirə
Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga.
4 Hə wu saŋə bahə lagi gəŋwanə agyanə əndə slənə ŋga əndə'i ənda?
Acii see Slandanəkii nə lagi ka ci gəŋwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa
pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə ma'inə boo, acii ka mbeenə nə Slandanə
ka kavənə tə ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

13:7 13.7 Mat. 22.21. **13:8 13.8-10** Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. **13:9 13.9** Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. **13:11 13.11-12** 1 Tees. 5.5-8. **13:11 13.11** Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12 13.12** Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13 13.13** Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14 13.14** Fil. 2.5; Kwal. 3.15. **14:1 14.1-15.6** 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibər. 13.9. **14:1 14.1** 15.7. **14:2 14.2** Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28.

5 Ma əndə'i ənda, ka banə nə ci, ma əndə'i uusəra, kə palee ka harakii.
Əndə'i əndə naakii, ka banə nə ci, uusəranyinə patə uushi rəŋwə nə tii.
Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca ɗatə ha'ə.
6 Taa wu patə ca ŋgərə əndə'i uusəra makə maɗuunə uusəra, agi ɗanə
nə ci ha'ə kaa ca shii haŋətənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə
əsə, ŋga'ə ka ci, kaa ca haŋətə tə Slandana makə ɗii ci agi kuyiriinə nə
ci tə Əntaŋfə putə ŋga zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə əsə,
ŋga'ə ka ci kaa ca haŋətə tə Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tə Əntaŋfə əsə.

7 Pooshi əndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi
əndə ca əntə ka naakii nə əsə.
8 Maɗa kə ndzaa amə da i əpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Maɗa kə
əŋkyaamə əsə, ka Slandanə əŋkyaamə. Taa da i əpinə naamə, taa kə
məəkyaamə, patə ŋga Slandanə naamə.
9 Acii ma Aləmasiihu, kə əŋki ci, ca maɗətə agi maməətə ənja, kaa ca
shii ndzaanə ka Slandanə ŋga ənjitə da i əpinə da maməətə ənji patə.
10 Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəŋwanə agyanə ndzəkəŋwa? Ya ha əsa,
ka mi cii kwa bərapaa tə ndzəkəŋwa? Amə patə na kəŋaanə akəŋwacii
Əntaŋfə, ca ɗa kaamə gəŋwanə.
11 Acii tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, “Nyi Əntaŋfə ca ba koonə,
patənə ŋga ənji na gərə'waanə akəŋwaciiki, patənə ŋga ənji na bagi
paŋgəraŋə oo'i, nyi nə Əntaŋfə.”
12 Acii ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baabagi
slənaakii akəŋwacii Əntaŋfə.

Ɗa sətə ca kulapaa də ndzəkəŋushi'inuunə

13 Makə ha'ə ɗii ənа, gaama laalagishi gəŋwanə ahadaamə
ma'ə. Ma ɗanuunə, ɗatəmə hiima acii goona ɗii sətə ca kavə tə
ndzəkəŋushi'inuunə kaa ca ŋusləgi a rəgwa Əntaŋfə.
14 Ma nyi, əndə ŋga Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee
pooshi tsarə ŋga zəmə ətə ajijinə akəŋwacii Əntaŋfə. Amma maɗa kə
ŋgirə əndə'i əndə zəmə makə ajijinə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii.

15 Acii maɗa kə gwazəgi hiima ŋga ndzəkəŋu acii putə ŋga zəmətə cii
kwa zəmə, paa hə agi uuɗənə tə ci ma'ə ətsa. Ga ha luuvə kaa ha adə
zəmətə ca kavə tə ndzəkəŋu ka zanə, acii ka putaakii əŋki Aləmasiihu. *
16 Taa ŋga'ə ka hə nə səkii, ga ha ɗa, acii ga ənjə a waɓi bwaya uushi
putə ŋga səkii.
17 Acii ma *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, əntaa waɓənə ŋga zəma taa saasa
uushi'inə. Amma see gooŋgaanə da ndzaanə agi jamənə da mooɗasəka
ətə ci Malaaɓa Ma'yanə a vii ka ənja.
18 Taa wu patə ca paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ətsa, ka luuvənə nə
Əntaŋfə tə ci, ənji shiŋkinə a dəlagi də ci əsə.
19 Acii ha'ə, see a kaamə nə ka ɗa sətə ca kira ndzaanə jamə, ama ɗa
sətə ca tsakə ŋgeerənə ka ənja.
20 Putə ŋga zəmə ga ha saawee ka slənətə ɗii Əntaŋfə. Zəmənyinə patə,
ka zəmənə nə ənja, amma maɗa kə agi hə zəmətə ca kavə tə əndə'i əndə
ka ŋusləginə a rəgwa Əntaŋfə, bwayakii ɗii hə.

14:5 14.5 Gal. 4.10. **14:6 14.6** 1 Tim. 4.3-5. **14:7 14.7-9** 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. **14:10 14.10** 2.6. **14:11 14.11** Isaa. 45.23-24. **14:12 14.12** Gal. 6.5. **14:13 14.13** 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14 14.14** 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. * **14:15 14.15** 1 Koor. 8.1,11-13; da purəŋanə 13; Gal. 6.10. **14:17 14.17** Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24.

21 Acii ha'ə, bwasee ka adə taa ŋgutə tsarə ŋga zəma, taa sa ənvwa, ha
bwasee ka ɗa taa ŋgutə uushi ətə ca kavə tə ndzəkəŋu ka ŋusləginə a
rəgwa Əntaŋfə. Maɗa kə ɗii hə ha'ə, ka ɗanə ŋga'ə.
22 Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da Əntaŋfə.
Ma əndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya ɗa, də rəgwakii cii kəya ɗa, ca ɗa
yadə shakanə, əndə mooɗasəkə nə ci.
23 Amma maɗa agi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, maɗa kə agi ci,
ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci, acii paa ci kəŋaanə agyanə sətə shii ci. Taa
mi patə ɗii ənda, maɗa əntaa agyanə vii gooŋgaakii, 'waslyakəənə ətsa.

15

Ɗanə makə sətə ca kaɗeesəkə ka hara ənja

1 Ma amə ənə uugi zəŋanə agi vii gooŋga gaamə, tsakaamə tə matə
ŋgeerənyinə, gaama ɗa wata sətə ca kaɗeesəkə kaamə.
2 Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə əndətə aɓiikii kaa ca shii
gərənə, ca zəŋa agi vii gooŋgaakii.
3 Acii Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci ɗii sətə ca kaɗeesəkə ka ci.
Amma kə ɗii ka ci makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, “Kə
ɗii tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii.”
4 Patənə ŋga naahənə asəkə ləkaləkatə, kaamə nyaahə ənji ka shii
dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə ɗii Əntaŋfə ka ənjaakii.
Ma ka nətsa, dagi sə'watənə ca shigi, da dagi kəŋənə ndihə ndihə makə
sətə ci ləkaləkatə a dzəgunə kaamə.
5 Ma Əntaŋfə, Əndə vii ndzaanə də sə'watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə
ŋgeerənə a ədzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə
dagi nə'u dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu,
6 koona shii dəlanə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka
ciinə rəŋwə, də ma rəŋwə.

*Dəlanə də Əntaŋfə ahada ənjitə əntaa *Yahudiinə*

7 Acii ha'ə, kə dəɓee una ləəwəshinə ahadoonə makə sətə liwə
Aləmasiihu tuunə. Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka dəlanə nə ənji də Əntaŋfə.
8 Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ənəpaa ci ka əndə slənə
ka putə ŋga ənji *Isərayiila, kaa ca shii ɓaariinə oo'i, əndə gooŋga nə
Əntaŋfə. Ətsə ha'ə mbu'utəgi də aləkawalə ŋga Əntaŋfə ka dzədzəshi'inə.

9 Ma ɗii ci ha'ə əsə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a shii dəlaginə də
Əntaŋfə putə ŋga nəhə təgunuunatii. Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə
ləkaləkatə oo'i,
“Ka dəlaginə nə nyi də hə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə,
ka kanə nə nyi wanyanə də ləməku.”
10 Kə bii ci əsə,
“Unə ənjitə əntaa Yahudiina, ɗamə mooɗasəkə da mataɗə ənji ŋga
Əntaŋfə.”
11 Tə'i əsə ətə bii,
“Ənjitə əntaa Yahudiina pata, dəlamə də Slandana.
Ənji pata, dəlamə də ci.”
12 Ha'ə əsə kə bii Isaaya, əŋki ci,

14:21 **14.21** 1 Koor. 8.13. **14:23** **14.23** 14.14. **15:1** **15.1-2** 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24. **15:3** **15.3** Jab. 69.10. **15:4** **15.4** 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. **15:5** **15.5** 12.16; Fil. 2.2-5. **15:7** **15.7** 14.1. **15:8** **15.8** Mat. 15.24; Slənə 3.25-26. **15:9** **15.9** 11.30; Jab. 18.50. **15:10** **15.10** Dzək. 32.43. **15:11** **15.11** Jab. 117.1. **15:12** **15.12** Isaa. 11.10.

“Tə'i slikərənə ŋga Jasii na shi,
ci na ɗa ŋwaŋuunə agyanə ənjitə əntaa Yahudiinə.
Ka ci nə təya ka nə əsə.”
13 Ma Əntaŋfə əndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə
də mooɗasəka da ndzaanə jamə dagi vii gooŋga goonə ka ci, kaa ka nə
goonə a tsakə gərənə aakəŋwa də ŋgeerənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə.

Waɓənə ŋga Bulusə agyanə slənətə sləkee Əntaŋfə ka ci ka ɗanə

14 Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, ŋga'ə nuunə taa ka
ŋgutə rəgwa, kə shii unə patənə ŋga uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka
dzəgunətəshinə ahadoonə.
15 Amma tə'i hara waɓənə ətə nyaahə nyi koonə də ŋgeerənə. Ma ɗii
nyi ha'ə, acii ga waɓəətsə a zaanə koonə. Pwapoonə ŋga Əntaŋfə kavə tə
nyi ka naahənə ha'ə makə ətsa.
16 Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Ŋunyi Habara ŋga Yeesu Aləmasiihu
ka ənjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Ŋunyi
Habara ŋga Əntaŋfə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakatə
ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə; acii kə laaɓagi Malaaɓa Ma'yanə tə tii.
17 Acii ha'ə ka haŋətənə nə nyi slənaaki ka Əntaŋfə agi ləɓənaaki da
Yeesu Aləmasiihu.
18 Pooshi uushi cii kya haŋətə naaki nə agyanəkii, maɗaamə agyanə sətə
slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə ənjitə əntaa Yahudiinə ka
nə'unə tə Əntaŋfə dagi waɓənaaki da slənaaki.
19 Kə ɗii ci ha'ə də sə ŋga hurəshishinə kama kama da də ŋgeerənə ŋga
Malaaɓa Ma'yanə. Ci ɗii wiigi'i nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə
ka waaza patənə ŋga Ŋunyi Habara agyanə *Aləmasiihu.
20 Kə ɗii nyi gazhi'waanə ŋga waaza Ŋunyi Habara ka hatə pooshi ənji
sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə ŋga əndə'i ənda.

21 Kə ɗii makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i,
“Ma ənjitə pooshi sha fii ləməkii,
ka neenə nə tii ka ci də ginə.
Ma ənjitə pooshi sha fii waɓənə agyanəkii əsə,
ka paaratəginə nə tii də ci.”

Ɗa aniya ŋga Bulusə ka dzənə aa Rooma

22 Ci ɗii, taa ŋgahi kə ɗii nyi aniya ŋga dzənə aahoonə ɓəzəkii, ama
pooshi nyi upaa rəgwa ŋga dzənə zəku'i.
23 Amma ma ŋga əna, makə ɗii ci kə uugi nyi slənaaki ganə anə
hanyiina, makə ɗii ci əsə fəzənyinə laŋə nə nyi ka moo dzənə ka neenə
koonə,
24 agi aniya nə nyi ŋga ɗanə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə ŋga
Səpeena, ŋga'ə ka nyi nə ŋusləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Maɗa
ta'avee nyi doonə, ka ɗanə nə nyi mooɗasəka, una tsakə tə nyi ka dzənə
aakəŋwa.
25 Ma əndzə'i ɗiya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tə ənji
ŋga Əntaŋfə ətə davə.

15:13 15.13 5.1-2; 8.14-16,24-28; 12.12. **15:15 15.15-16** 1.5. **15:16 15.16** Fil. 2.17. **15:18 15.18** 2 Koor. 3.5. **15:19 15.19** Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. **15:20 15.20** 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21 15.21** Isaa. 52.15. **15:22 15.22-24** 1.9-13. **15:25 15.25** Slənə 19.21; 20.22; 24.17.

26 Acii tə'i kwaɓa cikə ənji nə'unə ŋga hanyinə ŋga Makiduuniya da
ŋga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə ahada ənji ŋga Əntaŋfə də
Urusaliima. Kwaɓakii cii kya kərə ka tii.
27 Ma slənətsa, tii satii ɗii aniya ŋga ɗanə ha'ə. Amma ma tanyi, kə
dəɓee təya ɗa ha'ə makə ətsa. Acii putə ŋga Yahudiinə upaa ənjitə əntaa
Yahudiinə barəkaanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəɓee ənjitə
əntaa Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə.
28 Maɗa kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwaɓanə cikə ənji ka tii, ka
maɗənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə ŋga Səpeena dagoonə.
29 Maɗa kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə
ŋga Aləmasiihu laŋə.
30 Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə ŋga
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə ŋga uuɗəətə ci Malaaɓa Ma'yanə
a vii ka ənja, koona tsakə tə nyi agi ɗa də'wa də ŋgeerənə ka putaaki,
31 kaa Əntaŋfə a kaka'agi tə nyi acii ənjitə pooshi agi nə'unə də
Yahudiya. Ɗamə də'wa əsə, kaa ənji nə'unə də Urusaliima a luu
gazhi'waanaaki ka tii də bəra'itə cii.
32 Maɗa kə ɗii ha'ə, maɗa kə luuvə Əntaŋfə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə
aahadoonə də mooɗasəka.
33 Wa Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

16

Nəhəpaanə

1 Ŋga'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə
nə ki tə ənji nə'unə asəkə Ikəliisiya ŋga Kəŋkəraya.
2 Maɗa kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə ŋga Slandanaamə,
makə sətə dəɓee ənji ŋga Əntaŋfə a ɗa. Viimə ka ki sətə dəɓee kya upaa
acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki ənji laŋə patə da i nyi.
3 Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki
agi slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə tii.
4 Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa
wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə ŋga ənjitə
əntaa *Yahudiinə.
5 Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji nə'uutə ca dza də nə gatii asii.
Agi nəhəpaanə nə nyi tə kaɗashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə ŋga
əndətə 'watəgi vii gooŋga ka Aləmasiihu anə hanyinə ŋga Asiya patə.
6 Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də
gazhi'waanə ka putə goonə.
7 Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə
tii makə naaki, asəkə furəshina rəŋwə njiinə da tii. Kə shii masləkee ənji
tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka ənji nə'unə.
8 Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kaɗashinaaki agi gəshinə da
Slandana.
9 Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanusə guva-slənə gaamə agi slənə
ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə.

15:26 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. **15:27 15.27** 1 Koor. 9.11. **15:30 15.30** 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwal. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31 15.31** Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32 15.32** 1.7. **15:33 15.33** 1 Tees. 5.23. **16:1 16.1** Slənə 18.18. **16:3 16.3** Slənə 18.2,18-19,26. **16:5 16.5** 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2.

10 Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa
gooŋgaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji yi ŋga
Arisətoobulusə.
11 Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyanə; Yahuda nə ci makə naaki.
Agi nəhəpaanə nə nyi tə ənji nə'unə agi ənji yi ŋga Narəsiisa.
12 Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Tərifeena da Tərifoosa. Agi slənə nə tii ka
Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Peerəsisə. Ma kya, kə slənyi
ki ka Slandanə ka shaŋə.
13 Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufusə mataɗə əndə slənə ka Slandana da
tə məci. Ma kya, kə hadĩi ki də nyi makə uuzənatə ŋga səkətə.
14 Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə
da Patərooba da Heerəma da patənə ŋga hara ənji nə'unə ətə ɗĩi tii ka
hakii.
15 Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəloogusə da Juliya da tə i Neeriya da
cikəŋuci da tə Oolimpa da patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə ətə ɗĩi tii ka
hakii.
16 Nəəhəpaaməshinə də uuɗəna. Agi nəhəpaanə nə patənə ŋga
Ikəliisiyanyinə ŋga Aləmasiihu tuunə.

Muudinə ŋga waɓənə

17 Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koona kavə ginə
ka ənjitə ca kira təəkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii gooŋga ŋga
ənja. Ma təya, agi ɗanə nə tii daawaanə da dzəgunəətə shuuna liwə. Ma
ɗanuunə, ndzaamə səgoonə tsaŋə ahadatii.
18 Ma tsarə ŋga ənjitsə ca ɗa ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci
təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi ɗanə nə tii dagwa waɓənə kaa
təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də waɓənə ŋga Əntaŋfə.
19 Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Ŋunyi
Habara. Aciikii cii kya ɗa maŋushinə duunə. Ŋga'ə ka nyi koona ndzaanə
macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma agi bwaya uushi əsə, goona ka
waɓənə aagikii.
20 Ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgəɗəginə tə
*Seetanə atsaa səɗuunə. Wa Slandanaamə Yeesu a ɗa koonə pwapoonə.
21 Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənaaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da
Jasoonə da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *
22 Nyi Təəsiya nyaahə ləkaləkatəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki
agi ləmə ŋga Slandana.
23 Ma əndənə ɗĩi nyi gakii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə
ci tuunə. Gakii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə
nə i Irasəta, əndə kəsə pəritya ŋga vəranə, da ndzəkəŋushi'inaamə
Kwaratusə tuunə əsə. †
[
24 Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə patə.
*Aamiina.]

Də'wa

25 Ɗuunətaamə tə Əntaŋfə! Ci nə əndə da baawəɗa ŋga kavənə
tuunə ka kəŋənə ndihə ndihə agi vii gooŋga goonə, makə sətə bii Ŋunyi

---

16:13 16.13 Mar. 15.21. **16:16 16.16** 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14.
16:17 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18 16.18** Fil. 3.19; Kwal. 2.4.
16:19 16.19 1.8. **16:20 16.20** 1.7. * **16:21 16.21** Timooti: Slənə 16.1. † **16:23 16.23** Irasəta: 2 Tim. 4.20.

Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii waɓəətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u.
26 Yoo, kə shigi waɓənəkii paŋgəraŋə aa babara əndzə'i dagi naahənə
ŋga anabiinə makə sətə mwayi Əntaŋfə Əndə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə;
kaa patənə ŋga *duuniya a nee, təya vii gooŋga ka ci, təya nə'utə tə ci.
27 Ma Əntaŋfə, ci rəŋwə dyaŋə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə.
Naakii nə ɗuunuunə dacii Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə!
*Aamiina.

16:25 16.25 Af. 1.9; 3.4-5; Kwal. 1.26. **16:26 16.26** 1.2,5.

Təkəŋwanə ŋga ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Koorintiya

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntaŋfə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu.
Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinasə *
2 ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə də Koorintiya. Ma unə, malaaɓa ənji akəŋwacii Əntaŋfə nuunə, ləɓə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntaŋfə tuunə, koona ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tə patənə ŋga ənjitə ca ɗa də'wa də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, ŋga Slandanə rəŋwə naamə da tii.
3 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə

4 Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tə Əntaŋfwaaki ka puta goonə, putə ŋga ɗa pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu.
5 Acii dagi ləɓənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi waɓənə goonə da agi shiinə goonə.
6 Ma waɓəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji waɓənəkii slərəginə a ədzəmuunə.
7 Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntaŋfə a vii ka ənja, pooshi ətə ətee unə taa rəŋwə, makə ɗii ci agi gəranə nuunə ənyanə ŋga Yeesu Aləmasiihu.
8 Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koona shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya.
9 Ma Əntaŋfə, əndə gooŋga nə ci, ci 'wii tuunə koona ləɓə da Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Waɓənə agyanə təəkəshinə ahada ənji nə'unə

10 Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koona ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təəkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, una waɓə ka ma rəŋwə.
11 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi ŋga Kaləwi ka baginə ka nyi paŋgəraŋə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə.
12 Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tə Aləmasiihu cii kəya nə'u. †
13 Ya saŋə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tə Bulusə saŋə gwa'avə ənji ka putə goona? Ya saa'itə ɗii ənji koonə bapətisəma saŋa, agi ləmə ŋga Bulusə kwa?
14 Kə kuyirii nyi tə Əntaŋfə, makə pooshi nyi ɗii koonə bapətisəma, maɗaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡

---

* **1:1 1.1** Gal. 1.1; Sasətinasə: Slənə 18.17. **1:2 1.2** Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5 1.5** 2 Koor. 8.7. **1:7 1.7** 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8 1.8** Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9 1.9** 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10 1.10-11** 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. † **1:12 1.12** 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14 1.14** Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24.

15 Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki ɗii ənji koonə
bapətisəma.
16 Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə ɗii nyi bapətisəma ka ənji yi ŋga
Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoonə maɗa kə ɗii nyi bapətisəma ka
əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. §
17 Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii əntaa ka ɗaaɗa bapətisəma sləkee
Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkee ci ka nyi, ka waaza Ŋunyi Habara. Pooshi
nyi ɗii koonə dagwa ma, taa ɓaarii koonə shiinə ŋga əndə shiŋkinə. Maci
ha'ə ɗii nyi, ma waɓənaaki agyanə əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwa,
kaɗa pooshi ŋgeerənə davə.

*Baawəɗa ŋga Əntaŋfə da hiimaakii ashi *Aləmasiihu*

18 Ma habara agyanə əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwa, ma ka ənjitə
zii, maɗiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə,
ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə nə habarakii kaamə.
19 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Ka saaweenə nə nyi
ka hiima ŋga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə ŋga ənjitə mbee
ka uushi'inə.”
20 Makə ha'ə ɗii ənа, iitə ɗanə ənji hiima? iitə ɗanə malimina? iitə ɗanə
ənji ɗaaɗa mabizhinə ŋga zamanana? Kə ɓaarii Əntaŋfə paŋgəraŋə oo'i,
maɗiikə uushi nə shiinə ŋga əndə shiŋkinə akəŋwaciikii.
21 Acii ma Əntaŋfə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka ənji shiŋkinə a
shii tə ci dagi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii təya
ba maɗiikə uushi, dadavə kaɗeesəkə ka ci luupaanəkii tə ənjitə vii ka ci
gooŋga.
22 Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka sə ŋga hurəshishinə zəku'i
taabu'u viinə tii gooŋga. Ma hara slikərənə əsə, kə mwayi tii upaa shiinə
zəku'i.
23 Amma ma inə, ma habaranə ciina baaba, agyanə Aləmasiihu ətə shi
təya gwa'avə aashi ənfwə ciina waɓə. Kə ɓiipaa səkə ka Yahudiinə nə
habarakii. Ma hara slikərənə əsə, maɗiikə uushi ci təya nee ka habarakii.

24 Amma ma ənjitə 'wii Əntaŋfə tə tii, Yahudiinə da hara slikərənə patə,
Aləmasiihu nə habarakii. Ci ɓaarii baawəɗa ŋga Əntaŋfə da shiinə ŋga
Əntaŋfə.
25 Acii ma slənə ŋga Əntaŋfə ənə ci ənjə a nee makə maɗiikə uushi, kə
palee ka hiima ŋga əndə shiŋkinə. Ma raara'anə ŋga Əntaŋfə əsə, tə'i ci
da ŋgeerənə palee ka ŋgeerənə ŋga əndə shiŋkinə.
26 Ndzəkəŋushi'inəkya, buurətəmə makə sətə njuunə saa'itə 'wii
Əntaŋfə tuunə. Ma ənjitə ci ənji shiŋkinə a nee ka tii mafyarakii, pooshi
tii laŋə ahadoonə. Ha'ə nə madiigərə ənji, ənji məghərəvənə əsə, pooshi
tii laŋə ahadoonə.
27 Amma tə uushi'iitə ci ənji *duuniya a nee maɗiikəkii ta'i Əntaŋfə.
Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca ɗavə də ayinə ka mafyara ənja. Kə ta'i ci sətə
maraara'əkii əsə, kaa ca ɗavə də ayinə ka ənji ŋgeerənə.

---

§ **1:16 1.16** Sətəfanu: 16.15. **1:18 1.18** Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19 1.19-20** 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19 1.19** Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21 1.21** Rooma 1.19-20. **1:22 1.22** Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slənə 17.18,32. **1:23 1.23** 2.14; Gal. 3.1; 5.11. **1:24 1.24** 1.18; 2.5; Kwal. 2.3. **1:25 1.25** 2 Koor. 13.4. **1:26 1.26** Yooh. 7.48. **1:27 1.27-28** Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20.

28 Ha'ə əsə kə ta'i ci tə sətə geegi ənji *duuniya mbəfə, təya bərapaa, ca
ndzaanə mazaɓə uushi akəŋwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci təya
nee makə matahu uushi.
29 Acii ha'ə, pooshi əndə da rəgwa ŋga ɗuunətə naakii nə akəŋwacii
Əntaŋfə.
30 Əntaŋfə kavə tuunə koona ndzaanə ləɓə da Yeesu Aləmasiihu.
Ci kavə tə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeesu
Aləmasiihu ɗeegi kaamə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Daciikii
ndzaa amə ka ənji ŋga Əntaŋfə, ci pərapaa taamə əsə.
31 Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Ma əndətə
ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə.”

2

*Habara agyanə əntənə ŋga *Aləmasiihu ashi ənfwa*

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka waɓənə koonə agyanə
ma'umbee uushi ŋga Əntaŋfə, pooshi nyi ɓaarii koonə mbee ka waɓənə,
pooshi nyi ɓaarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə.
2 Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəŋwaciiki
maɗaamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənaakii ashi ənfwa.
3 Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki acii
ŋgwalənə.
4 Ma agi dzəgunənaaki da waɓənaaki koonə, pooshi nyi ɓaarii koonə
mbee ka waɓənə taa ɓaarə koonə shiinə ŋga əndə shiŋkinə. Amma
Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋgeerənaakii ɓaarəgi koonə oo'i, gooŋga tanyi
nə uushi'iitsə fii unə amaki.
5 Acii ha'ə, əntaa shiinə ŋga əndə shiŋkinə kavə tuunə ka vii gooŋga,
amma ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə kavə tuunə.

Waɓənə agyanə shiinə ŋga Əntaŋfə

6 Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka ənjitə haɗatəgi Ma'yanə
ŋga Əntaŋfə də mooɗəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa ŋga duuniyana,
əntaa ŋga meeminə ŋga duuniyana əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nə
ŋgeerənatii pii pii.
7 Ma shiinə ənə ciina waɓə agyanəkii, ma'umbee shiinə ŋga Əntaŋfə nə
ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiŋkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya,
kə ɗii ci aniya ŋga ɓaarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi
ɗuunuunaakii.
8 Ma shiitsa, pooshi meeminə ŋga duuniyanə paaratəgi. Maci kə
paaratəgi tii, kaɗa pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca,
əndə məghərəvənə nə ci.
9 Ma ətsa, kə ɗii ha'ə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaɓa
ləkaləkatə oo'i,
“Uushi'iitə ma'ə əndə shiŋkinə maneemə, taa fanə,
da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii,
ci nə tantanyitə sətə ɗəkəpaa Əntaŋfə
ka ənjitə uu'i tə ci.”

1:30 1.30 2 Koor. 5.21. **1:31 1.31** 1.29; 2.2; 4.7; Irim. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9. **2:1 2.1** 1.17. **2:2 2.2** 1.23; Gal. 6.14. **2:3 2.3** Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. **2:4 2.4** 4.20; 1 Tees. 1.5. **2:5 2.5** 1.18,24. **2:7 2.7** Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26. **2:8 2.8** Luka 23.34. **2:9 2.9** Isaa. 52.15.

10 Kaamə ɓaarəgi Əntaŋfə ma'umbee səkii dacii Ma'yanaakii. Acii ma
Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, agi neenə nə ci ka patənə ŋga uushi'iinə furəŋə.
Hiima ŋga Əntaŋfə maa, agi neenə nə ci.
11 Pooshi əndə ca shii hiima ŋga əndə, maɗaamə ma'yanə ŋga əndəkii
ci daanəkii. Ha'ə əsə ɗii nə Əntaŋfə, pooshi əndə ca shii hiimaakii,
maɗaamə Ma'yanaakii saakii.
12 Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa ŋga *duuniya, amma Əntaŋfə sləkee
kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə ŋga uushi'iitə vii ci
kaamə.
13 Ma uushi'iitsə ciina baaba ka ənja, əntaa shiinə ŋga ənji shiŋkinə,
amma Malaaɓa Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka ənja, waatoo,
ka ənjitə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmətii.
14 Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə
ci Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitsa, maɗiikə
uushi nə ci akəŋwaciikii, acii see Ma'yanə ŋga Əntaŋfə tanə nə kavə əndə
ka paaratəgi də uushi'iitsa.
15 Ma əndətə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəməkii, ci nəndə
paaratəginə də uushi'iitsə patə. Amma pooshi ənji duuniya ka paaratəgi
də sətə cii kəya ɗa.
16 Makə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə, oo'i, “Wu saŋə shii hiima ŋga
Slandanə bahə ka ka ci hiima?” Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə
ŋga Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ŋga Əntaŋfə

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi waɓi koonə makə
sətə ci ənjə a waɓə ka ənjitə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmətii. Amma
kə waɓi nyi koonə makə sətə ci ənjə a waɓə ka ənji ŋga duuniya. Acii
ma'ə unə makə mbərəzhinyinə agi nə'unə tə *Aləmasiihu.
2 'Wanə vii nyi koonə, əntaa ɗafənа, acii ma'ə unə mambu'umə bahə
adə ɗafənа. Taa ŋga ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə.
3 Acii ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə ŋga ndzaanə goonə da ŋga
ənji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəəzənə ahadoonə
əsə. Ətsə ɓaarii paŋgəraŋə oo'i, ənji ŋga duuniyanə nuunə, pooshi kama
kamaanə ŋga ndzaanə goonə da hara ənji saakii.
4 Ya saŋə maɗa bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya nə'wa, əndə'i əndə əsə
əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə
da ənji duuniya ətsə kwa?
5 Wu saŋə nə Apoolasə? Wu saŋə nə Bulusa? Ma inə, ənji slənə ŋga
Əntaŋfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə gooŋga. Inə patə agi slənə niinə
ahadoonə makə sətə bii Əntaŋfə keenə ɗanə.
6 Ma nyi, slikərənə ləgii nyi. Apoolasə əgi ma'inə aatsakii. Amma
Əntaŋfə gərətə.
7 Ma əndə ləganə da əndə əgə ma'inə aatsakii, əntaa magaɗə uushi nə
tii. Əntaŋfə nə magaɗə uushi, acii ci ɗəvətə, ci gərətə əsə.
8 Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləgii da əndətə əgi ma'inə. Taa
wu patə, ka luunə nə ci shikwakii.

2:12 2.12 Rooma 8.15. **2:13 2.13** 2.4; 12.10. **2:14 2.14** 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18.
2:16 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34. **3:1 3.1** Yooh. 16.12. **3:2 3.2** Ibər. 5.12-13; 1 Piita 2.2.
3:3 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. **3:4 3.4-5** 1.12. **3:6 3.6** Slənə 18.4,11,24-28. **3:8 3.8** 4.5.

9 Acii ma inə, guvii-slənənyinə ŋga Əntaŋfə niinə. Ma unə əsə, rə ŋga
Əntaŋfə nuunə.
Makə maghənə ha ŋga Əntaŋfə nuunə əsə.
10 Ma Əntaŋfə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawəɗa ŋga ɗa də sləna.
Kə ndzaa nyi makə ŋga əndətə mbee ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi
kuvə ŋga'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca
ŋgərətə haŋkalaakii ŋga'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa.
11 Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi
mbukə əndə'i ma'ə.
12 See kanə aanəkii. Ma hara ənja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də
hara tibisa, taa də faariinə ətə da məghərəvənə. Hara ənji əsə, ka kanə
nə tii də ənfuginə, taa də ndzaɗa, taa də uuŋkinə.
13 Kadə nə sləna ŋga taa wu a ɓaarəgi naakii na, uusəratə nə Əntaŋfə a
ɗa gəŋwanə. Uusərakii nə gunə a təɓətə sləna̱kii, ca ɓaarəgi paŋgəraŋə
tə sləna̱ ŋga taa wu patə.
14 Maɗa ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i ŋgeerənə
davə, ka upaanə nə əndəkii shikwa.
15 Amma maɗa kə ətsagi sləna̱ ŋga əndə agi gunə, ka əteenə nə ci ka
shikwakii. Ma ci də naakii na, ka mbərəɗənə nə ci makə əndətə mbərə'ya
ŋgahə agi gunə.
16 Ya saŋə kə shii unə oo'i *yi ŋga Əntaŋfə nuunə nii? Ya saŋə kə shii
unə oo'i, də naakii nə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə nii?
17 Taa wu patə saawee ka yi ŋga Əntaŋfə, ka saaweenə nə Əntaŋfə ka
ci naakii əsə. Acii ma yi ŋga Əntaŋfə, malaaɓakii. Unə də noonə nə boo,
nə yaakii.
18 Ga taa wu agyuunə a ha'u də naakii na. Maɗa tə'i əndə ahadoonə
ca hiima oo'i, tə'i ci da shiinə agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa,
ca həətəpaa naakii na, ca ndzaa ka əndətə pooshi shii taa mi, kaa ca shii
ndzaanə ka əndətə shii uushi tanyi.
19 Acii ma sətə ci ənji duuniyanə a nee makə shiinə, ɗiikənə nə ci
akəŋwacii Əntaŋfə. Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə
oo'i, “Də fyaranə ŋga mafyara ənji kəsənə Əntaŋfə tə tii.”
20 Tə'i manaahəkii əsə ətə bii, “Kə shii Slandanə oo'i, ma hiima ŋga
mafyara ənja, uushi zaɓə.”
21 Ci ɗii cii kya ba koonə, ga taa wu a haŋətə naakii nə putə ŋga sləna̱
ŋga əndə shiŋkinə. Acii noonə nə uushi'inə patə.
22 Taa Bulusə, taa Apoolasə, taa Keefasə, taa *duuniya, taa əpinə, taa
əntənə, taa əndzə'ya, taa aakəŋwa, patə noonə.
23 Ma unə əsa, ŋga Aləmasiihu nuunə. Aləmasiihu naakii əsə, ŋga
Əntaŋfə nə ci.

4

*Masləkee ənji ŋga *Aləmasiihu*

1 Ŋga'ə ka nyi ka ənjə a shii oo'i, ma inə, ənji sləna̱ ka Aləmasiihu niinə.
Aacii inə ba'avə Əntaŋfə ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka ənja.

3:9 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10 3.10** 1 Koor. 15.10. **3:11 3.11** Isaa. 28.16; Sləna̱ 4.11-12. **3:13 3.13-15** Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. **3:15 3.15** Yahu. 23. **3:16 3.16** 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18 3.18** 4.10. **3:19 3.19** Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20. **3:20 3.20** Jab. 94.11. **3:22 3.22** Rooma 8.38. **3:23 3.23** 15.28; Rooma 14.7-9.

2 Ma tsarə ŋga əndə slənətsa, kə dəɓee ca slənə slənaakii də gooŋgaanə.

3 Taa mi patə hiimii unə agyanəki, hara ənji ka ɓəzənə nə tii səkə də
nyi, hara ənji əsə ka dəlanə nə tii də nyi, amma ma nyi, paa nyi ka neenə
makə uushi. Nyi ka naaki nə maa, paa nyi ka lagi gəŋwanə ŋga naaki nə
taa kə slənyi nyi ŋga'ə taa pooshi.
4 Taa ŋgahi paa nyi shii hatə kulii nyi davə, patə da ha'ə əntaa nyi nə
lagi gəŋwanə ŋga naaki nə oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntaŋfə na lagi ka
nyi gəŋwanə.
5 Acii ha'ə, pooshi diɓə una lagi gəŋwanə agyanə ənji daga saa'ikii ma'ə
mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na ŋgiragi
tə uushi'iitə ma'umbeekii agi təkunə ka ɓərənə. Ca ɓaarəgi paŋgəraŋə tə
hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dəlanə nə Əntaŋfə də taa wu
patə makə sətə dəɓee ka ci.
6 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma waɓi nyi uushi'iitsə patə agyaniinə da
Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona
piitəgi sətə nyaahə ənji asəkə malaaɓa ləkaləkatə, goona haŋətə noonə
na putə ŋga əndə rəŋwə, una bərapaa əndə'i ənda.
7 Ya ha, wu saŋə ɗuunətə tə ha? Ya saŋə əntaa Əntaŋfə vii ka hə patənə
ŋga uushi'inə aciiku kwa? Maɗa viina, ka mi ɗii cii kwa haŋətə naaku
nə, ha ɗatə makə də ŋgeeriiku upaa ha?
8 Ya saŋə kə uugi unə upaa patənə ŋga sətə dəɓee una upaa kwa? Kə
uugi unə ɗaginə ka mawahənyinə kwa? Taa ŋgahi əntaa meeminə nuunə
saŋa, kə ɗii unə ŋwaŋuunə kwa? Kə mwayi nyi una ɗa ŋwaŋuunə, kaama
shi zəmə ŋwaŋuunə patə.
9 Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntaŋfə keenə mbəfə, inə masləkee
ənja. Ma inə, makə ŋga ənjitə lagi ənji ka tii gəŋwanə ŋga ɓələnə tə tii
niinə, inə kəŋaanə akəŋwacii patənə ŋga *duuniya. Malaa'ikanyinə da
patənə ŋga ənji shiŋkinə a tsaamə tiinə, ina əntə.
10 Ma inə, makə maɗiikə ənji niinə putə ŋga Aləmasiihu. Ya saŋə
mafyarakii nuunə agi ləɓənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi ŋgeerənə
ashiinə. Ya unə noona, tə'i ŋgeerənə ashuunə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə.
Ya unə noona, kə ɗuunətə ənji tuunə kwa?
11 Dəŋə ənshinə agi maɗəfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə
kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə.
12 Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Maɗa kə dzaanii ənji tiinə,
agi ɗanə niinə ka tii barəkaanə. Maɗa ciɓee ənji keenə, agi sə'watənə
niinə. *
13 Maɗa waɓi əndə bwaya uushi aashiinə, də ŋunyi waɓənə jikə niinə
ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə ŋga duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajijinəkii
niinə akəŋwacii duuniya.
14 Ma nyaahə nyi koonə ətsa, əntaa ka ɗavə də ayinə koonə, amma kaa
nya shii paaratəginə koonə, makə mooɗə manjeevənaaki.
15 Taa kə upaa unə ənji dzəgunətə koonə waɓənə ŋga Aləmasiihu
saɓakə, rəŋwə nə dəsənuunə. Nyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləɓənə
gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə nyi koonə Ŋunyi Habara.
16 Aciikii wanyinə ka kədiinə acii unə koona nə'u dərəpaaki.

4:2 4.2 Luka 12.42. **4:4 4.4** Jab. 143.2. **4:5 4.5** 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7 4.7** Gal. 6.3. **4:9 4.9** Rooma 8.36; Ibər. 10.33. **4:10 4.10-13** 2 Koor. 11.23-29. **4:10 4.10** 3.18.

* **4:12 4.12** Luka 6.28; Slənə 7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə: Slənə 18.3. **4:13 4.13** Ŋgəər. 3.45. **4:15 4.15** Gal. 4.19. **4:16 4.16** 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6.

17 Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kaɗashinaaki nə ci, uuzənaaki əndə gooŋga putə ŋga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləɓəənə ləɓiinə da Aləmasiihu. Ca ɓaarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ŋgutə Ikəliisiya taa da patə. †

18 Ma hara ənji ahadoonə, kə haŋətə tii natii na. Ma nə tii ka nəhənə, paa nyi ka ənənə ka tsaamətənə tuunə ma'ə.

19 Amma maɗa kə luuvə Slandana, ka dzənə nə nyi aahoonə kədəhə. Maɗa kə gi nyi, ka neenə nə nyi ka baawəɗatə marii ənjitsə ca haŋətə natii na, əntaa wata waɓənatii. ‡

20 Acii ma ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, paa ci ka ɓaarə naakii nə də waɓənə, amma də baawəɗa ɓaarənəkii naakii na.

21 Gəɗə ŋgutə saŋə koona? A dzə nyi da i uu'yanə nii, anii a banee nyi ka ədzəməki, nya dzə ka ɓaariinə koonə makə sətə uu'i nyi tuuna?

5

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

1 Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə ŋga aləhiitsə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka ɗanə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə ŋga dii.

2 Makə ha'ə ətsa, ka mi cuuna haŋətə noonə nə ɗii? Ma dəɓee, maɓətəsəkə ɗa nuunə. Ma əndətsə slənyi sətsə ahadoonə, kə dəɓee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə.

3-4 Taa ŋgahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə mooɗəfəki. Acii ha'ə, agi ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi gəŋwanə agyanə əndətsə ɗii tsarə slənətsa. Ma ɗanuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanaaki maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. Ŋgərəmə əndətsə də baawəɗa ŋga Slandanaamə Yeesu,

5 una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusəra ŋga ənyanə ŋga Slandanaamə Yeesu.

6 Pooshi dəɓee una haŋətə noonə nə makə sətsə cuuna ɗa. Kə shii unə waɓənə ətə ci ənjə a ba, “Burəŋanə gi'u ca aslətə mahwaɗə əmpunə.”

7 Fəɗəgimə lee tə iirə burəŋaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koona shii ndzaanə makə mahwaɗə əmpunə yadə burəŋanə agikəya. Weewee ma unə, malaaɓakii nuunə, acii kə əŋki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə ŋgirə ənji ka ɗa də sataka ka Əntaŋfə agi kumənə ŋga *Pasəka nə ci.

8 Acii ha'ə, gaama ɗa kumənə gaamə də buroditə ɗii ənji də iirə burəŋanə ŋga 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma ɗaamə kumənə gaamə agi laaɓanə da gooŋgaanə, makə sətə ɗii buroodi ətə yadə burəŋanə agikii malaaɓakii.

9 Ma asəkə ləkaləkataaki ŋga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə.

10 Ma waɓi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə waɓi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə ahadatii, tə'i ənji moo uushi ŋga hara ənji, tə'i mahiirənə, tə'i ənji paslə uuləminə əsə. Makə ɗii ci ganə asəkə duuniya nə tii, pooshi rəgwa ŋga təkee ka noonə nə da tii.

---

† **4:17 4.17** Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. ‡ **4:19 4.19** maɗa kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. **4:20 4.20** 2.4; 15.24. **4:21 4.21** 2 Koor. 1.23; 13.10. **5:1 5.1** Leew. 18.8. **5:2 5.2** 6.12; 10.23. **5:3-4 5.3-4** Kwal. 2.5. **5:5 5.5** 1 Tim. 1.20. **5:6 5.6** Gal. 5.9. **5:7 5.7** Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19. **5:9 5.9** Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14.

11 Amma ma waɓi nyi koonə ha'ə, agyanə əndətə ca ba oo'i, əndə nə'unə
nə ci, asee agi aləhiinə nə ci, taa moo uushi ŋga əndə'i ənda, taa paslə
uuləminə, taa jaarakənə aashi əndə'i ənda, taa əndətə ŋgirə sa ənvwə
tə ci, taa hərənə. Ma tsarə ŋga əndə nə'uutsa, goona adə asəkə kəŋwə
rəŋwə da ci shaŋə.
12 Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, pooshi nyi da baawəɗa ŋga lagi
gəŋwanə agyanətii. Agyanə ənji nə'unə makə noonə lagi nuunə gəŋwanə.

13 Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, "Lakəgimə
məzə ənda ahadoonə." Ma ənjitə əntaa ənji nə'unə nə tii, Əntaŋfə ci
saakii na la ka tii gəŋwanə.

6

Ɗaaɗa gəŋwanə ahada ənji nə'unə

1 Maɗa tə'i əndə nə'unə da wula ŋga əndə'i əndə nə'unə makə ci, iitə
saŋə bwaseenəkii ka ənji ŋga Əntaŋfə, ca kərə wulakii aakəŋwacii ənjitə
pooshi shii tə Əntaŋfwa?
2 Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə na la gəŋwanə ka ənji
*duuniya kwa? Maɗa unə na la gəŋwanə ka ənji duuniya, aa pooshi unə
mbu'i bahə lagi gəŋwanə ŋga uuji uushi'iinə kwa?
3 Mashiimuunə saŋə oo'i, amə na la gəŋwanə ka malaa'ikanyinə kwa?
Sakwa uushi'inə ŋga duuniya ɗii?
4 Makə ha'ə na ɗa saŋa, maɗa shigi mabizhinə ahadoonə, ka mi cuuna
dzə ka kərə wulakii aakəŋwacii ənjitə pooshi agi nə'una?
5 Agi ɗanə nuunə ayinə ka noonə na. Iitiitə daa pooshi mashii əndə taa
rəŋwə ahadoonə bahə haɗatəgi də mabizhinə ahadoonə ənji nə'una?
6 Wata maɗanə nə əndə nə'unə, ca dzə ka kərə wula ŋga əndə nə'unə
makə ci aakəŋwacii gəŋwanə, ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə ca dzə ka la ka
ci gəŋwanəkii.
7 Makə kə kiiruunəshinə aakəŋwacii gəŋwanə, kə kulii unə ətsa. Ma
dəɓee, maɗa kə ɓəzee əndə ka səkuunə, sə'watəmə. Maɗa kə ali əndə
rəgwa ŋga əgənə tuunə, bwaseemə ka ci. Gəɗə ci acii kərə əndə
aakəŋwacii gəŋwanə.
8 Amma ma unə, pooshi unə agi ɗanə ha'ə. Acii unə də noonə nə
maa, agi ɓaazee nuunə ka səkuunə ahadoonə səgoonə, una həərəshi əsə.
Ahadoonə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə maa, agi ɗanə nə tsarə ŋga ətsa!
9 Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, pooshi bwaya ənji ka upaa dəmənə aagi
*ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə kwa? Goona ha'u də noonə nə zaɓə. Ma ənji ɗa
bwaya ndzaanə, taa ənji paslə uuləminə, taa ma'aləhiinyinə, taa ənjitə ca
baa da ŋguyirənə makə tii,
10 taa mahiirənə, taa ənji moo uushi ŋga əndə'i ənda, taa ənjitə ci ənvwə
a ɗa tə tii anətii, taa ənji dzaana hara ənji, taa ənji luutə uushi ŋga hara
ənji, patənə ŋga ənjitə ca ɗa tsarə ŋga slənətsa, pooshi tii ka upaa rəgwa
ŋga dəmənə aagi ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə shaŋə.
11 Ma ŋga ŋukə, ha'ə makə ətsə nji hara ənji goonə. Amma kə tifyagi
Əntaŋfə koonə 'waslyakəənə goonə, ca laaɓagi tuunə dagi ləɓənə goonə
da Slandanə Yeesu Aləmasiihu, dagi baawəɗa ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə
gaamə əsə.

5:11 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. **5:12 5.12-13** Dzək. 13.6. **6:2 6.2-3** Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Səniinə 1.6. **6:7 6.7** Mat. 5.39-40; Rooma 12.17. **6:9 6.9-10** 15.50; Gal. 5.19-21. **6:11 6.11** Tit. 3.3-7; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7.

Ɗuunətənə tə Əntaŋfə də shishinə

12 Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i tii da rəgwa ŋga ɗa taa ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa, amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Ma nyi, ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa ŋga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakəŋwa.

13 Hara ənji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntaŋfə zəma, ka səka. Ka zəmə ɗii Əntaŋfə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntaŋfə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntaŋfə ɗii kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma ɗii ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə.

14 Makə sətə maɗee Əntaŋfə ka Slandana agi maməətə ənja, ha'ə nii kəya maɗee kaamə də baawəɗaakii əsə.

15 Kə shii unə, ma shishinuunə, purəŋanə ŋga shishinə ŋga *Aləmasiihu nə ci. Ya ənа, kə dəɓee əndə a ŋgərə purəŋanə ŋga shishinə ŋga Aləmasiihu, ca gəŋutəgi da ŋga badawa ŋga minə nii? Pooshi ka ɗanə shanjə!

16 Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ŋgirə shishinəkii, ca gəŋutəgi da ŋga badawa ŋga mina, kə ndzaa tii shishinə rəŋwə kwa? Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rəŋwə.”

17 Amma ma əndətə gəŋutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaaɓakii də Ma'yanaakii.

18 Makə ɗii ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə ŋga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə ŋga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə ŋga shishinə cii kəya ɗa 'waslyakəənə.

19 Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, yi ŋga Malaaɓa Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaɓa Ma'yaatsə ashuunə, Əntaŋfə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma ŋga Əntaŋfə.

20 Də uushi dzabaŋə pərii ci tuunə. Acii ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaaɓakii, koona shii vii də ɗuunuunə ka Əntaŋfə.

7

Waɓənə agyanə ŋgərəshinə

1 Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə waɓəənə nyaahoonə. Maɗa kə bii əndə, paa ci ka ŋgərə minə shaŋə, ci palee də ŋga'əənə.

2 Amma acii goona dzəgərə aagi aləhiinə, wa ŋgurə a ŋgərə minə. Minə əsa, wa kya ŋgərə ŋgura.

3 Ga ŋgurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ŋgurii.

4 Acii ŋgurə nə slanda shishinə ŋga minə. Ha'ə nə shishinə ŋga ŋgurə əsə, minə nə slandakii.

5 Goona taaŋashi də shishinuunə, maɗaamə unə kə luuvə ahadoonə ŋga saa'i gi'u agyanəkii, koona shii kavə nuunə ka ɗa də'wa. Ma daaba'əkii, una ənə ka guŋunə goonə makə ŋga ŋukə əsə koona mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təɓənə ŋga *Seetanə tuunə.

6:12 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. **6:13 6.13** Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. **6:14 6.14** 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. **6:15 6.15** 12.27. **6:16 6.16** 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. **6:17 6.17** Yooh. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. **6:19 6.19** 3.16. **6:20 6.20** 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19. **7:2 7.2** 1 Tees. 4.3-4. **7:3 7.3** Af. 5.21-29.

6 Ma agi waɓəətsə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a ɗoonə ha'ə,
amma banə tanə cii kya ba koonə.
7 Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i
ci da naakii viinə ətə vii Əntaŋfə ka ci pamə. Acii əndə'i ənda, ka mbeenə
nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeenə.
8 Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ŋgirə minə taa ŋgərə ŋgura, da
ka mooryafinə. Maɗa kə ndzaa tii yadə ŋgərəshinə makə naaki, ci palee.
9 Amma maɗa pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ŋgərəshi.
Gəɗə ci acii hənənə ŋga suuna ŋga shishinə a ədzəmətii.
10 Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə ŋgirəshi. Əntaa banaaki, amma bariya
ŋga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ŋgurii.
11 Amma maɗa kə tikə tii, ga kya ŋgərə əndə'i ŋgura. Mbu'u ka ənənə
nə tii ka naranə da ŋgurii. Ha'ə əsə, ga ŋgura a lakəgi minaakii.
12 Wiinə sənə cii kya ba ka hara ənji nyi saaki də maki, əntaa Slandana.
Maɗa ma minə ŋga əndə nə'unə, maɗa əntaa əndə nə'unə nə ki, amma
kə luuvə ki ndzaanə gakii, ga ca lakəgi tə ki.
13 Ha'ə nə minə əsə, maɗa ma ŋgurii, əntaa əndə nə'unə nə ci, amma
kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa ŋga təkənatii.
14 Ma bii nyi ha'ə, acii taa ŋgahi pooshi ŋgurii agi nə'unə, patə da ha'ə kə
luuvə Əntaŋfə tə ci putə ŋga minaakii. Ha'ə nə minə əsə. Taa ŋgahi paa
ki agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntaŋfə tə ki putə ŋga ŋgurii. Maci
pooshi ha'ə, kaɗa pooshi manjeevənatii ka ndzaanə ka ənji ŋga Əntaŋfə.
Amma putə ŋga ətsə ha'ə, kə ŋgirə Əntaŋfə tə tii ka manjeevənaakii.
15 Amma maɗa kə mwayi minə taa ŋgura ətə pooshi agi nə'unə təkənə
da əndə nə'unə, wa təya təkə. Maɗa kə ɗii ha'ə, pooshi əndə nə'uutsə
taŋəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii Əntaŋfə taamə. *
16 Unə makinə ənji nə'unə, buurətəmə ŋga'ə. Mbu'u taa dacii unə
nə ŋguyirənə goonə a upaa luupaanə. Unə ŋguyirənə ənji nə'unə əsə,
buurətəmə ŋga'ə. Mbu'u taa dacii unə nə makinə goonə a upaa luupaanə.

Ndzaanə ŋga əndə makə sətə 'wii Əntaŋfə tə ci

17 Ma sətə palee, wa əndə a slənə makə sətə vii Əntaŋfə ka ci baawəɗa
ŋga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə nji ci saa'itə 'wii Əntaŋfə
tə ci. Ha'ə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ŋgutə Ikəliisiya.
18 Maɗa tə'i əndə *ryaminii daga Əntaŋfə ma'ə ma'wamə tə ci, maɗa kə
'wii Əntaŋfə tə ci, ga ca alə əndzəgi baavə ŋga ryaminanə ashikii. Maɗa
tə'i əndə əsə ətə 'wii Əntaŋfə paa ci ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'ə,
ga ca ryamina.
19 Acii pooshi kama kamaanə ahada maryamina ənda da əndətə pooshi
ryaminii akəŋwacii Əntaŋfə. Amma nə'u bariya ŋga Əntaŋfə nə uushi.
20 Taa wu patə, wa ca ndzaanə makə ətə nji ci saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci.
21 Maɗa mava nə əndə saa'itə 'wii Əntaŋfə tə ci, ga ca buurə agyanəkii.
Amma maɗa kə upaa ci rəgwa ŋga ndzaanə ka dimwa, wa ca ɗa ha'ə.
22 Ma bii nyi ətsa, acii ma mavatə 'wii Əntaŋfə tə ci, kə ndzaa ci ka
dimwa putə ŋga ləɓənaakii da Slandana. Ha'ə nə dimwatə 'wii Əntaŋfə
tə ci əsə, kə ndzaa ci ka mava ŋga Slandana.

7:7 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11. **7:9 7.9** 1 Tim. 5.14. **7:10 7.10-11** Mat. 5.32; 19.9. **7:14 7.14** Rooma 11.16. * **7:15 7.15** ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Ibər. 12.14. **7:16 7.16** 1 Piita 3.1. **7:18 7.18** Gal. 5.1. **7:19 7.19** Rooma 2.25-29; Gal. 5.6. **7:22 7.22** Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16.

23 Də uushi dzabaŋə pərii Əntaŋfə tuunə. Goona ənyagərə də noonə nə
ka maviinə ŋga ənja.
24 Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inəkya, taa wu patə, wa ca ndzaanə akəŋwacii
Əntaŋfə makə sətə 'wii Əntaŋfə tə ci.

Waɓənə agyanə ənjitə pooshi sha ŋgirəshə da mooryafinə

25 Ma agyanə ənjitə ma'ə matəkətəmə ŋgərəshinə əsə, wiinə sənə cii
kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə nə nyi
koonə naaki hiima, makə ɗii ci, pwapoonə ŋga Slandanə kavə tə nyi ka
ndzaanə ka əndə gooŋga.
26 Ma hiimaaki, maɗa ndzaa əndə daanəkii yadə ŋgərəshinə, ci palee.
Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii tə'i ciɓənyinə laŋə ci ənjə a sa ŋga ənа.
27 Ma əndətə ŋgirə minə, ga ca kaaree ka miita. Ma əndətə pooshi sha
təɓətə ŋgərə minə, ga ca ŋgərə.
28 Amma taa ŋgahi kə bii nyi ha'ə, maɗa kə ŋgirə əndə minə, paa ci ɗii
'waslyakəənə. Maɗa ŋgirə kadəmə ŋgura əsə, paa ki ɗii 'waslyakəənə.
Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə laŋə ca la tə ənjitə ŋgirəshi. Ci bii nyi
naaki gəɗə ndzaanə yadə ŋgərəshinə, acii ga tsarə ŋga uushi'iitə a lii tə
ənda.
29 Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma saa'itsa,
kə uugi mbəshanə kədəhə. Acii ha'ə, ma ənjitə da makinə, wa təya
ndzaanə makə pooshi makinə atsatii.
30 Ma ənji tuunə, wa təya ɗa makə əntaa ka maɓətə səkə nə tii. Ma ənji
ŋusənə, wa təya ɗa makə əntaa ka maŋushinə nə tii. Ma ənji ɗərə də
uushi'inə əsə, wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aaciitii.
31 Ma ənji ɗa slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə
ŋga ɗanatii ganə a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ə laŋə kaa ca
uudə.
32 Ŋga'ə ka nyi koona ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma əndətə pooshi
sha ŋgirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii
patə kaa ca uuɗagi səkə ŋga Slandana.
33 Amma ma əndətə ŋgirə minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii
na, kaa ca shii uuɗagi səkə ŋga minaakii.
34 Acii ha'ə kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ŋgirə ŋgura taa
kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə
malaaɓakii camə akəŋwacii Slandana. Amma ma miitə ŋgirə ŋgura, kə
kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uuɗagi də səkə ŋga
ŋgurii.
35 Ma bii nyi koonə ətsa, ŋga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa təŋanə
cii kya təŋa tuunə. Acii ŋga'ə ka nyi koona slənə sətə diɓə ka rəgwakii,
una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəŋwə.
36 Maɗa tə'i əndə ghə'i maɗanə, amma təya nara da maɗanaakii oo'i,
paa tii ka ŋgərəshinə ma'ə, ka ɗanə ŋga'ə. Amma maɗa kə tsaamətə
ŋgurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ŋgərə tə ki makə sətə
mwayi ci, paa ci ɗii 'waslyakəənə.
37 Amma maa əndə ci saakii ɗii aniyaakii ŋga banə oo'i, paa ci ka
ŋgərənə tə ki ma'ə, maɗa kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, ŋga'ə nə sətə
ɗii ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ŋgərəshinə.
38 Makə ha'ə ənа, ma əndətə ŋgirə minə, kə ɗii ci ŋga'ə. Amma əndətə
pooshi ŋgirə minə shaŋə palee.

7:23 7.23 6.20. **7:25 7.25** 1 Tim. 1.12-14. **7:26 7.26** Irim. 16.1-4; Slənə 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4. **7:28 7.28** Luka 21.23. **7:29 7.29-31** Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5. **7:31 7.31** 1 Yooh. 2.17. **7:33 7.33** Luka 14.20.

39 Ma miitə ma'ə ŋgurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa ŋga ŋgərə əndə'i. Amma maɗa kə əntəgi ŋgurii, tə'i ki da rəgwa ŋga ŋgərə ŋgurətə kaɗeesəkə ka ki, maɗa əndə nə'unə nə ci.
40 Ma agi hiimaaki naaki, maɗa kə ndzaa ki satə yadə ŋgərə ŋgurə ma'ə, gəɗə ci na palee ka ki də ŋga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatsə ɗii nyi, dagi Ma'yanə ŋga Əntaŋfə shigi.

8

Waɓənə agyanə zəmətə ɗii ənji ka uuləminə

1 Ma agyanə luutə ci ənjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka haŋətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə ənja, uuɗəna. *
2 Taa wu patə ŋgirə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəɓee ca shii.
3 Amma ma əndətə uu'i tə Əntaŋfə, kə ndzaa ci ka uuzənə ŋga Əntaŋfə ətsa.
4 Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəŋwə dyaŋə nə Əntaŋfə.

5 Tə'i uushi'inə laŋə agintaŋfə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa ŋgahi tə'i tii laŋə,
6 patə da ha'ə, ma kaamə, rəŋwə dyaŋə nə Əntaŋfə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə ŋga uushi'inə, naakii naamə. Rəŋwə dyaŋə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə ŋga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.
7 Amma əntaa patənə ŋga ənji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ənji sənaavə ka tii nə haala ŋga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nee ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'ə vii gooŋgatii maɗamə ŋgeerənə. Ma ci təya nee, makə kə ajijinətə zəməkii tə tii.
8 Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akəŋwacii Əntaŋfə shaŋə. Taɗa kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, taɗa kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə.
9 Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntaŋfə kaamə rəgwa ŋga adə taa ŋgutə zəma, see a ɗoonə haŋkala, acii goona ndzaa ka faara pu'unə ŋga ənjitə ma'ə vii gooŋgatii maɗamə ŋgeerənə.
10 Acii ma tsarə ŋga əndətsa, maɗa kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu ŋga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə.
11 Ma tsarə ŋga əndətsə ma'ə vii gooŋgaakii maɗamə ŋgeerənə, ka zanə nə ci putə ŋga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkəŋu nə ci, da i ka putaakii əŋki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulanə.
12 Də maɗee ka ma'yanə ŋga ndzəkəŋushi'inə ətə ma'ə maɗamə ŋgeerənə agi vii gooŋgatii, cuuna ɗa 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna ɗa.

7:39 7.39 Rooma 7.2-3. **8:1 8.1-13** Rooma 14.1–15.6. * **8:1 8.1** Slənə 15.29; Rooma 12.16; uuɗənə ca tsakə ənja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3 8.3** 13.12; Gal. 4.9. **8:4 8.4** 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6 8.6** 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16. **8:7 8.7-12** 10.23-33. **8:8 8.8-9** Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13.

13 Acii ha'ə, maɗa luu ca kavə tə ndzəkəŋunəki kaa ca kula, paa nyi ka
adə luukii ma'ə shaŋə, acii ga nya kavə tə ci ka kulanə.

9

*Sətə dəɓee ka masləkee ənji ŋga Yeesu *Aləmasiihu*

1 Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi. Kə nee
nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi
slənaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə?
2 Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma
unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə ɓaarii oo'i,
masləkee əndə nə nyi tanyi putə ŋga ləɓənə goonə da Slandanaamə.
3 Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji waɓə tə nyi.
4 Ya saŋə pooshi dəɓə ənjə a vii keenə zəmə da sə ŋga sanə putə ŋga
slənə geenə kwa?
5 Ya saŋə pooshi nyi da rəgwa ŋga ŋgərə minə, nya palə ka wiigi'inə
da i ki kwa? ina ɗa makə sətə ci i Piita* da hara masləkee ənji da
ndzəkəŋushi'inə ŋga Slandanaamə a ɗa kwa?
6 Anii see inə da Barənaba saŋə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa
də zəmə aameena? †
7 Wu saŋə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu saŋə
nə moozatə pooshi ka adə poo ŋga ənfwə gakii asəkə ra? Wu əsə nə
magəratə pooshi ka sa 'wanə ŋga dabiinaakəya?
8 Ma uushi'iitsə cii kya ba, əntaa də hiima ŋga əndə shiŋkinə cii kya ba.
Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkaləkatə ŋga Muusa,
9 ətə bii ca, "Goona anəgi ma ŋga la ca slənə koonə asəkə rə." Ya əna,
agyanə liinə nə Əntaŋfə ka waɓənə kwa?
10 Ma ətsə patə, agyaniinə cii kəya waɓə. Puta geenə nyaahə ci ətsə
ha'ə. Acii ma əndə buɗənə da əndə slənə cifanə, kə diɓə təya ka nə ŋga
upaa uushi davə asəkə rə.
11 Makə kə ləgaviinə koonə slikərənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə aa
ədzəmuunə, əntaa madəɓəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ciina
kavə aameenə kwa?
12 Makə ɗii ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəɓee, weewee keenə
dəɓee una 'watəgi vii uushi'iitsa.
Taa ŋgahi ha'ə makə ətsə dəɓee una ɗa keenə, amma pooshi inə kədii
koona tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə ŋga mabuurəna kaa Ŋunyi
Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa.
13 Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi ŋga
Əntaŋfə, agi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə
əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha ŋga ɗa sataka. Agi sətə ɗii ənji də sataka
ci təya ŋgərəgi natii zəma.
14 Ha'ə əsə ɗii bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca ɗa slənə ŋga
Ŋunyi Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.
15 Taa ŋgahi ha'ə makə ətsa, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya
naahə koonə ha'ə, əntaa koona vii ka nyi sətə diɓə. Gəɗə əntənə əŋki nyi

---

9:1 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2 Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. **9:4 9.4** Luka 10.7-8; Mat. 10.10. * **9:5 9.5** Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ənjə a 'wa də Piita. † **9:6 9.6** Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciinə ka upaa də zəma: Slənə 18.3. **9:9 9.9** Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18. **9:11 9.11** 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. **9:12 9.12** Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. **9:13 9.13** Baan. 18.8-19. **9:14 9.14** 9.4.

acii ɗanə ha'ə makə ətsa, acii paa nyi ka uuɗənə kaa sətə cii kya dəlagi a ndzaanə ka uushi zaɓə.
16 Pooshi waaza Ŋunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlagi, acii ma ətsa, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kulii agyanəki maɗa paa nyi waazii Ŋunyi Habara!
17 Maci ma cii kya ɗa slənətsə də moonə ŋga mooɗəfəki saakii, kaɗa ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə ŋga tyasə cii kya ɗa, acii Əntaŋfə ba'avə slənəkii aaciiki.
18 Ŋgutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Ŋunyi Habara ka ənji ŋga zaɓə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə diɓə ənjə a vii ka nyi acíi ənja.
19 Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji laŋə.
20 Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə ɗii nyi makə sətə ci təya ɗa, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə ɗii *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ŋgahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii.
21 Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə ɓaarii makə pooshi nyi agi nə'u bariya ŋga Əntaŋfə. Acii agi nə'u bariya ŋga Aləmasiihu nə nyi.
22 Weewee geegi nyi ka vii gooŋgaaki makə ma'ə maɗamə ŋgeerənə ahada ənjitə ma'ə vii gooŋgatii maɗamə ŋgeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa ŋgutə tsarə ŋga ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji agitii taa də iitə patə.
23 Uushi'iitsə cii kya ɗa patə, putə ŋga Ŋunyi Habara cii kya ɗa ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənjə a upaa agikii da i nyi.
24 Kə shii unə, ma agi laamə ŋga huyinə, ənji laŋə ca laamə, amma əndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Acii ha'ə ɗamə gazhi'waanə ŋga huyinə, koona shii upaa də shikwa.
25 Taa wu patə bii ka ɗanə nə ci laamə ŋga huyinə, ka haɗaginə nə ci də shishinəkii ŋga'ə, kaa shishinəkii a ndzaanə ndalə. Ma cii kəya ɗa ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə ŋga shikwatsə cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ənə caama alə, pooshi ka saawanə shaŋə ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
26 Ma nyi, gəŋə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə əsə ma nyi, əntaa əndətə ca ɗa mavutə zaɓə agi məɗə nə nyi.
27 Kə luuvə nyi sa taa ŋgutə tsarə ŋga ciɓa, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka ŋgutə rəgwa. Ma nyi ənə ca waaza Ŋunyi Habara ka hara ənja, ma cii kya ɗa ha'ə, acii ga nya kulii a rəgwa.

10

Waɓənə agyanə uuləminə

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshi'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kuraɓiinə nja kaka'ə tə tii patə. Patənatii taŋəgi maɗuunə gəəra, pooshi taa mi uree ka tii.

9:15 9.15 Slənə 18.3. **9:16 9.16** Irim. 20.9. **9:17 9.17** 4.1. **9:19 9.19-22** 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. **9:19 9.19** Mat. 20.26-27. **9:20 9.20** Slənə 16.3; 21.20-26. **9:21 9.21** Gal. 2.3-4. **9:22 9.22** Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. **9:24 9.24-25** Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinə 2.10. **9:27 9.27** Rooma 8.13; 13.14. **10:1 10.1** Shig. 13.21; 14.21-29.

2 Patənatii upaa bapətisəma ŋga kuraɓiinə da ŋga uunəva kaa təya
ndzaa ka ənji nə'unə tə Muusa.
3 Patənatii əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə.
4 Patənatii əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Acii kə sii tii ma'iitə əja ashi
faaratə vii Əntaŋfə ka tii. Ma faaratsə nja dzə atsatii, ci nə Aləmasiihu.
5 Patə da ha'ə laŋənatii pooshi slənatii kaɗeesəkə ka Əntaŋfə. Putakii
ha'ə laŋənatii, kə məətəgi tii agi bilinə.
6 Ma ətsə patə, waɓənə cii kəya waɓə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a
kaɗeesəkə kaamə makə natii.
7 Goona ndzaa ka ənji paslə uuləminə makə ŋga hara ənjatii. Tə'i
manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Kə ndzaa ənji ka zəma, təya
saasa ənvwa, təya maɗə ka uudzənə ka uuləminə.”
8 Goona aləhiinə makə ŋga hara ənjatii. Agi uusəra rəŋwə ənji dəbu'u
pupusərə aji makkə zamagi Əntaŋfə də tii.
9 Gaama təɓə tə Slandanaamə makə sətə ɗii hara ənjatii. Wata rəhunə
a zamagi də tii dza'ə.
10 Gaama ŋgəərə ma makə sətə ɗii hara ənjatii. Wata malaa'ikatə ca
ɓəələ ənji a zamagi də tii.
11 Ma uushi'iitsə slənyi də tii patə, waɓənə cii kəya waɓə ka ənja. Ma
naahəpaa ənji əsə, ka waɓəginə kaamə, acii amə nə ənji ŋga muudinə
ŋga saa'i.
12 Acii ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na,
acii ga ca kulii.
13 Patənə ŋga təɓəətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə
ŋgutə ənda. Amma ma Əntaŋfə, əndə gooŋga nə ci, paa ci ka luuvənə kaa
təɓənə ətə palee ka ŋgeerii unə a la tuunə. Maɗa kə lii təɓənə tuunə, ka
viinə nə ci koonə ŋgeerənə koona kəŋaanə ndihə, koona shii upaa rəgwa
ŋga sə'watənə.
14 Acii ha'ə kaɗashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə.
15 Ma unə, ənji paaratə də uushi'inə nuunə, ka mbeenə nuunə ka laginə
unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ba, gooŋga tanyi.
16 Ma kwalakətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə ŋga Slan-
dana, agi kuyiriinə naamə tə Əntaŋfə putakii. Ma amə sagi də kwalakəkii
əsə, ləɓənə caama ləɓə agi idənə ŋga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə buroditə
caama ɓaatsə, ama adə. Ləɓənə caama ləɓə agi shishinə ŋga Aləmasiihu.

17 Makə ɗii ci masləhə rəŋwə nə buroodi, taa ŋgahi laŋə naamə, amma
rəŋwə naamə, acii masləhətə rəŋwə ha'ə caama adə əsə.
18 Buurətəmə alə'aada ŋga *Yahudiinə əsə. Ma ənjitə ca adə luutə ci
ənjə a ɗa də satakatə ka Əntaŋfə, agi ndzaanə nə tii ləɓə da Əntaŋfə.
19 Mi cii kya moo banə ənа? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci
ənjə a vii ka ca? Pooshi.
20 Ma sətə cii kya moo banə, ma sətə ci ənji faara a ɗa satakakii, ka
ginaajinyinə ci təya ɗa, əntaa ka Əntaŋfə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una
ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə.

10:3 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4 10.4** Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5 10.5** Ɓaan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6 10.6** Ɓaan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7 10.7** Shig. 32.6. **10:8 10.8** Ɓaan. 25.1-9. **10:9 10.9** Ɓaan. 21.5-6. **10:10 10.10** Ɓaan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11 10.11** 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12 10.12** Gal. 6.1. **10:13 10.13** 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14 10.14** 1 Yooh. 5.21. **10:16 10.16** 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17 10.17** 12.27. **10:18 10.18** Leew. 7.11-21. **10:19 10.19** 8.4. **10:20 10.20** Dzək. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20.

21 Ya saŋə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, una
ənəgərə ka zəmə ŋga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii
da ginaajinyinə əsə.
22 Ya saŋə ŋga'ə koonə nə kavənə tə Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii
ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci də ŋgeerəna?
23 Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i amə da rəgwa ŋga ɗa taa
ŋgutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda.
Tə'i amə da rəgwa ŋga slənə patənə ŋga uushi, amma əntaa patənə ŋga
uushi ca kərə ənji aakəŋwa.
24 Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tə ci, ci daanəkii, amma, wa ca
slənə sətə ca tsakə tə hara ənja.
25 Tə'i unə da rəgwa ŋga ɗərə taa ŋgutə tsarə ŋga ləwə a luuma, una
tsəɓə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii.
26 Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə, ətə bii ci, “Hanyinə
da patənə ŋga sətə asəkətə, ŋga Slandanə patə.”
27 Maɗa kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tə hə ka zəma, maɗa
kə kaɗeesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə ŋga sətə vii ci ka hə.
Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii.
28 Amma maɗa kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii
ənji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanaakii a baanə.
29 Kaa ma'yanə ŋga əndətsə a baanə bwasee hə ka zəməta, əntaa putə
ŋga naaku.
Ka ləgwanə nə hə, “Ka mi saŋə bwaseenəki ka adə uushi putə ŋga
əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya ɗa?
30 Maɗa kə kuyirii nyi tə Əntaŋfə putə ŋga zəməta, ka mi saŋə banə
əndə ka nyi oo'i, bwayakii ɗii nyi putə ŋga adə zəməkəya?”
31 Yoo, taa mi patə ɗii unə, taa zəma, taa sa uushi, ɗamə patə ka
ɗuunətənə də Slandana.
32 Hakilamə acii goona ɓəzee ka səkə ŋga Yahudiinə, taa ŋga hara
slikərənə, taa ŋga ənji ŋga Əntaŋfə.
33 Ma səndə ɗanuunə tanə, ɗamə makə sətə cii kya ɗa. Acii ma nyi,
kə ɗii nyi gazhi'waanə ŋga uuɗagi səkə ŋga patənə ŋga ənji agi taa mi
cii kya ɗa patə. Sətə ca tsakə tə ənji patə cii kya ɗa kaa təya shii upaa
luupaanə, əntaa ka putaaki cii kya ɗa.

11

1 Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u ŋga *Aləmasiihu.

Waɓənə agyanə ləkutə nə ŋga minə

2 Agi dəlaginə nə nyi duunə ka shaŋə, acii agi buurətənə nuunə
waɓənaaki koonə, una nə'utə alə'aada ŋga ənji nə'unə ətə dzəgunyii
koonə.
3 Amma ŋga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa ŋgutə ŋgurə patə,
Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa ŋgutə minə patə əsə, ŋgurə nəndə
agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu əsə, Əntaŋfə nəndə agyanəkii.

10:21 **10.21** 2 Koor. 6.15-16. **10:22** **10.22** Dzək. 32.21. **10:23** **10.23-33** Rooma 14.1–15.6. **10:23** **10.23** 6.12; 8.7-12. **10:24** **10.24** 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** **10.25** Rooma 14.2. **10:26** **10.26** Jab. 24.1; 89.12. **10:28** **10.28** 8.7. **10:30** **10.30** Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** **10.31** Kwal. 3.17. **10:32** **10.32** Rooma 14.13. **10:33** **10.33** 9.19-22. **11:1** **11.1** 4.16. **11:2** **11.2** 2 Tees. 2.15; 3.6. **11:3** **11.3** 3.23; 'Wat. 3.16; Af. 5.23.

4 Acii ha'ə, taa ŋgurə ca ɗa də'wa taa ɗa anabaakwaanə da i dara anəkii,
kə bərapaa ci tə Aləmasiihu ətsa.
5 Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya ɗa də'wa taa ɗa
anabaakwaanə. Maɗa paa ki ɗii ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tə ŋgurii ətsa.
Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə.
6 Maɗa pooshi minə ka ləkutəgi nəta, wa kya isəgi nətə. Amma makə
ɗii ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.
7 Ma ŋgura, pooshi diɓə ca ɗavə uushi aanəkii ca ɗa də'wa, makə ɗii
ci, məndzaaŋgu'inə ŋga ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə nə ci. Amma ma minə,
məndzaaŋgu'inə ŋga ɗuunuunə ŋga ŋgurə nə ki.
8 Acii ma ŋgura, əntaa dashi minə tagii Əntaŋfə tə ci, amma tə minə
tagii Əntaŋfə dashi ŋgura.
9 Ka putə ŋga ŋgurə əsə tagii ci tə ki, əntaa ka putatə tagii ci ŋgura.
10 Makə ha'ə ɗii ətsa, kə dəɓee minə a ləkutəgi nətə, ka ɓaariinə oo'i,
atsaa səɗə ŋgurə nə ki, acii ga kya ɓəzee ka səkə ŋga malaa'ikanyinə.
11 Taa ŋgahi bii nyi koonə ətsa, patə da ha'ə, ma amə ənə ləɓə da
Slandana, maɗa pooshi ŋgura, pooshi minə. Maɗa pooshi minə əsə,
pooshi ŋgura.
12 Kə shii amə, dashi ŋgurə tagii Əntaŋfə minə. Ki ca poo ŋguyirənə
əsə. Amma slənə ŋga Əntaŋfə nə patənə ŋga uushi'inə.
13 Unə də noonə nə nə banə, kə dəɓee minə a ɗa də'wa ka Əntaŋfə
yadə ləkutə nətə kwa?
14 Patənə ŋga ənji taa da patə, kə shii tii oo'i, maɗa kə kapaa ŋgurə
shiŋkinaakii magərəkii, sə ŋga ayinə ka ci.
15 Amma ma ka minə, sə ŋga rəmaaginatə nə magərə shiŋkinə. Ma vii
Əntaŋfə ka ki shiŋkinə, kaa ca ndzaanə ka sə ŋga ləkutəgi də nətə.
16 Taa wu patə ɗii mabizhinə agyanə sətsa, wa ca shii oo'i, patənə geenə
da Ikəliisiyanyinə ŋga Əntaŋfə patə, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Waɓənə agyanə əndzanə ŋga Slandana

17 Yoo, wiinə waɓənə agyanə zəmə əndzanə ŋga Slandana. Ma agi
waɓənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dəlanə duunə. Acii ma dza də
nə goonə ka ɗa də'wa ka Əntaŋfə, pooshi agi kira dzənə aakəŋwa, amma
ənyanə aa ba'ə cii kəya kira.
18 Ma ŋga təkəŋwanə, kə fii nyi oo'i, maɗa dzii unə də nə ka ɗa də'wa,
tə'i təəkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, tə'i gooŋga gi'u
agikii.
19 Ka ndzaanə nə təəkəshinə ahadoonə, kaa ənjə a shii nee ka ənjitə ca
nə'u ŋunyi rəgwa paŋgəraŋə.
20 Maɗa dzii unə də nə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, əntaa əndzanə
ŋga Slandanə cuuna zəmə.
21 Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ŋgutə əndə agi
dzənə nə ci aakəŋwa agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka maɗəfənə nə tii.
Hara ənji əsə, mawiikakii nə tii.
22 Una! ka mi də ɗanə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə,
una saasa davə kwa? Anii gədə bərapaa Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə da tə
ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki ka banə koonə agyanə ətsa?
Dəlanə dəlanəki duunə kwa? Paa nyi ka dəlanə duunə.

11:7 11.7 'Wat. 1.26-27. **11:8 11.8-9** 'Wat. 2.18-23; 1 Tim. 2.13. **11:18 11.18** 1.10-11. **11:19 11.19** Dzək. 13.2-4; 1 Yooh. 2.19. **11:22 11.22** Yak. 2.5-6.

23 Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə
aaciiki. Waatoo, ka vəɗətə vii ənji tə ci ka ɓələginə, ca ŋgərə burooda,
24 ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca ɓaatsəpaa, əŋki ci, “Shishinəki cii kya vii ka
putə goonə. Dəmə aakəŋwa də ɗanə ha'ə makə ənа ka buurətəginə də
nyi.”
25 Makə uugi tii zəma, ca ŋgərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, “Ma ma'i inabina,
ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a ɗa də idənaaki. Taa guci cuuna sa
patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi.” *
26 Ma bii Slandanə ha'ə, acii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una
sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi ɓaariinə nuunə paŋgəraŋə oo'i,
kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.
27 Acii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə ŋga Slandanə də məzaanə, agi
bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa.
28 Taa wu patə ɗii aniya ŋga zəmə əndzanə ŋga Slandana, wa ca
tsaamətə ndzaanaakii ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii.
29 Ma əndətə pooshi buurətə shishinə ŋga Slandana, maɗa zhimə ci
əndzaatsa, maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə cii kəya əlya aagyanəkii.
30 Ci ɗii ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndaŋə ndaŋə, mazaarəkii əsə.
Harakii, kə məətəgi tii.
31 Maɗa kə tsaamətaamə naamə nə ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənaamə,
pooshi amə ka əlya maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə aagyanaamə.
32 Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə acii ga gəŋwanə a kəshi
taamə makə ŋga ənji duuniya.
33 Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, maɗa kə gyuunə ka zəmə əndzanə ŋga
Slandana, gaaratəməshinə.
34 Maɗa tə'i maɗəfənə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, acii goona
kulagərə aagi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə, una zəmə əndzanə ŋga Slandana.
Ma hara waɓənyinə, maɗa kə shi nyi, kadə nii kya haɗatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a vii ka ənja

1 Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə baawəɗa ŋga slənətə ci Malaaɓa
Ma'yanə a vii ka ənja, ŋga'ə ka nyi una shii gooŋgaanəkii.
2 Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə gooŋga ka Slandana, kə nji
ənjə a ŋusləgi duunə ka rəgwanyinə kama kama, koona paslə uuləminə.
Ma təya, uushi zaɓə nə tii.
3 Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə ŋga
Əntaŋfə a ədzəməkii sha bii “Manaalakii nə Yeesu.” See Malaaɓa Ma'yanə
əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, “Slandanə nə Yeesu.”
4 Ma sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma
Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii.
5 Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci
ənjə a slənə.
6 Tə'i rəgwanyinə ŋga sləna kama kama, amma Əntaŋfə rəŋwə ca vii
ka əndə baawəɗa ŋga ɗa taa ŋgutə tsarə ŋga sləna.

---

* **11:23 11.23-25** 10.16; Mat. 26.26-28. **11:25 11.25** kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibər. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12. **11:26 11.26** Mat. 26.29. **11:27 11.27** 11.20-22; Ibər. 10.29. **11:28 11.28** 2 Koor. 13.5. **11:32 11.32** Ibər. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2 12.2** 8.4-6; Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3 12.3** 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4 12.4-11** 12.27–14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5 12.5** 12.28-30.

7 Taa wu patə agi ɓaariinə nə ci naakii viitə vii Malaaɓa Ma'yanə ka ci,
ka shii tsakənə də taa wu.
8 Ma hara ənji, kə vii ci ka tii hiima ŋga waɓə sətə dəɓee ka ənja. Ca vii
ka hara ənji baawəɗa ŋga shii uushi'inə, təya ba ka ənja. Ma ətsa, dagi
baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə rəŋwa ha'ə.
9 Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəɗa ŋga gi'inə tə Əntaŋfə də ŋgeerənə.
Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəɗa ŋga mbəɗəpaa də ənda. Ma ətsə
patə, dagi baawəɗa ŋga Ma'yaatə rəŋwə ha'ə.
10 Ca vii ka hara ənji baawəɗa ŋga slənə sə ŋga hurəshishinə. Hara
ənji, ca vii ka tii baawəɗa ŋga ɗa anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji
baawəɗa ŋga taarapaaginə ahada uura ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga
ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəɗa ŋga waɓənə də məshipətə
uuranyinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəɗa ŋga baabagi
waɓənəkii aagi uuratə ci ənjə a fa.
11 Amma ətsə patə, Ma'yanə rəŋwə ha'ə ca vii baawəɗa ŋga ɗaaɗa
uushi'iitsə makə sətə kaɗeesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə.

Purəŋanyinə laŋə amma shishinə rəŋwə

12 Ma shishinə ŋga ənda, tə'i purəŋanyinə laŋə ashikii. Əndə rəŋwə da
purəŋanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəŋwə ha'ə. Ha'ə
nə *Aləmasiihu naakii əsə.
13 Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara
slikərənə, taa maviinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma
də Malaaɓa Ma'yanə rəŋwə, kaama ndzaanə shishinə rəŋwə. Ma'yanə
rəŋwə sii amə patə.
14 Acii ma shishinə, əntaa wata purəŋanə rəŋwə ghənyi, amma
purəŋanyinə laŋə.
15 Mbu'u ka banə nə səɗə, “Makə ɗii ci əntaa ciinə nə nyi, acii ha'ə
əntaa agi purəŋanyinə ŋga shishinə nə nyi.” Taa ŋgahi kə bii ci ha'ə,
amma pooshi banaakii ha'ə ka ŋgərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə.
16 Mbu'u ka banə nə liminə naakii əsə, “Makə ɗii ci əntaa ginə nə nyi,
acii ha'ə əntaa agi purəŋanyinə ŋga shishinə nə nyi.” Taa ŋgahi kə bii ci
ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka ŋgərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə.
17 Maci ginə nə shishinə patə, kaɗa də iitə caama fa? Maci liminə nə
shishinə patə, kaɗa də iitə caama zənəta?
18 Makə sətsə ɗii shishinə, kə ɗaaɗavə Əntaŋfə patənə ŋga
purəŋanyinə makə sətə kaɗeesəkə ka ci.
19 Maci purəŋanə rəŋwə tanə, kaɗa pooshi shishinə.
20 Makə sətə ɗii ci, tə'i purəŋanə kama kama, amma shishinə rəŋwə.
21 Acii ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, “Pooshi nafaaku ka nyi.” Ha'ə
nə nə əsə, paa ci ka banə ka səɗə, “Pooshi nafaaku ka nyi.”
22 Ma purəŋaatə caama nee yadə ŋgeerənə ashaamə, pooshi uushi
caama mbee ka ɗatənə yadə ci.
23 Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə
caama haɗagi ŋga'ə. Ha'ə əsə nə purəŋanyiitə caama nee makə pooshi
daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə.
24 Ma purəŋanyiitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə
ɗii tii. Ma nyiɓuvə Əntaŋfə purəŋanyiitsə patə ka shishinə, kaama shii
nee ka bwatya ŋga purəŋanyiitə caama nee makə pooshi bwatyatii.

12:7 12.7 14.26. **12:10 12.10** 14.5; Slənə 2.4. **12:11 12.11** 7.7; Rooma 12.3; Af. 4.7; 1 Piita 4.10. **12:12 12.12-26** 12.27. **12:13 12.13** Gal. 3.27-28.

25 Makə ha'ə ɗii ənа, pooshi kama kamaanə agi shishinə. Taa ŋgutə
purəŋanə patə, wa ca upaa haɗaginə mbərə mbərə da harakii.
26 Maɗa agi sa ciɓə nə əndə'i purəŋanə ŋga shishinə, patə da harakii ca
sa ciɓəkii da i tii. Maɗa kə upaa əndə'i purəŋanə dəlanə, patə da harakii
ca ɗa maŋushinə.
27 Unə patə, shishinə ŋga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə,
purəŋanə ŋga Aləmasiihu nə ci.
28 Ma ahada ənji nə'unə, ma ŋga təkəŋwanə, kə ɗəkəpaa Əntaŋfə
masləkee ənja. Ŋga bəra'inə ca ɗəkə anabiinə; ŋga makkənə ca
ɗəkə maliminə. Ma daba'ə, ca ɗəkə ənji slənə sə ŋga hurəshishinə,
ca ɗəkə ənji mbəɗəpaa də ənja, ca ɗəkə ənji tsakə ənja, ca ɗəkə
matakəŋwanyinə, ca ɗəkə ənji waɓənə də məshipətə uuranyinə kama
kama.
29 Ma ənjitsa, əntaa masləkee ənji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii
patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəɗa ŋga ɗa sə ŋga
hurəshishinə.
30 Əntaa taa wu nə əndə da baawəɗa ŋga mbəɗəpaa də bwaneanyinə,
taa da baawəɗa ŋga waɓənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa
baabagi sətə ci təya ba.
31 Ma unə, kavəmə mooɗəfuunə ka upaa viinyiitə palee də
məghərəvənə.
Ma palee patə, ɗatəmə makə sənə nii kya ɓaarii koonə.

13

Waɓənə agyanə uuɗənə

1 Taa tə'i nyi da baawəɗa ŋga waɓənə taa də ŋgutə uura ŋga ənji patə
da ŋga malaa'ikanyinə, maɗa pooshi nyi da uuɗə ənja, wazənə zaɓə nə
waɓənaaki makə tibisətə ca wazə 'yarəlaŋə.
2 Taa tə'i nyi da baawəɗa ŋga ɗa anabaakwaanə da ŋga paaratəgi də
ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawəɗa ŋga shii uushi'inə patə, taa
tə'i nyi da vii gooŋga ətə ŋga kavənə tə giŋunyinə ka mbuɗənə, təya palə
ka əndə'i ha, maɗa pooshi nyi da uuɗə ənja, uushi zaɓə nə nyi.
3 Taa kə təəkəgi nyi uushi'inaaki patə ka ənja, nya vii shishinəki, ənjə
a ətsagi, amma maɗa pooshi nyi da uuɗə ənja, pooshi nyi ka ŋgərə
bwatyakii.
4 Ma uuɗənə, ci ca kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka
ɗa ŋga'əənə ka ənja, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka
ɗuunətə naakii na.
5 Ma əndətə da uuɗə ənja, paa ci ka ɗa sə ŋga ayinə. Paa ci ka uuɗə
naakii na. Pooshi səkəkii ka ɓəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya
bwayaanə a ədzəməkii.
6 Ma əndətə da uuɗə ənja, paa ci ka ɗa mooɗasəkə agyanə bwaya uushi.
See dagwa uushi ɗanəkii maŋushinə.
7 Ma əndətə da uuɗə ənja, pooshi 'waslyakəənə ŋga ənji ka shiginə a
makii pii pii. Taa guci patə tə Əntaŋfə cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə agi
kanə nə ci nə ŋga dagwa uushi. Taa mi patə, agi sə'watənə nə ci.

12:26 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. **12:27 12.27** 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28 12.28** 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31 12.31** 14.1. **13:1 13.1-7** 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1 13.1** 2 Koor. 12.3-4. **13:2 13.2** 12.8; Mat. 7.22; 17.20. **13:3 13.3** Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5 13.5** 10.33; Waɓ. 10.12; Fil. 2.4.

8 Ma uuɗənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka
uudəginə. Ka laginə nə waɓənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə
əsə, ka uudəginə.
9 Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə
uushi.
10 Amma ma saa'itə nə Əntaŋfə a mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə,
saa'ikii nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.
11 Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə njii kya waɓə, ŋga uura
manjeevənə nji hiimaaki, uura manjeevənə nji slənaaki əsə. Amma makə
uugi nyi ɗanə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə.
12 Ma ŋga əna, ma uushi'iinə caama tsaamə, agi tsaamənə naamə makə
sətə ci əndə a tsaamə ma'yanə ŋga uushi agi ma'inə,* paa ci ka neenə
ɓəraŋə ŋga'ə. Amma ma aakəŋwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma
ŋga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiimə. Amma ma aakəŋwa, kadə nii
kya shii patə, makə sətə shii Əntaŋfə tə nyi furəŋə. †
13 Ma vii gooŋgaanə, da ka na, da uuɗənə, tə'i tii makkə. Amma ma
palee patə, uuɗəna.

14

Tsakə waɓənə agyanə sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a vii ka ənja

1 Ma ɗanuuna, ɗamə gazhi'waanə ŋga uuɗə ənja. Kamə nuunə əsə ka
upaa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa
baawəɗa ŋga ɗa anabaakwaanə.
2 Acii ma əndə waɓənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa
ka ənji shiŋkinə cii kəya waɓə, amma ka Əntaŋfə. Acii pooshi əndə
ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya waɓə də
baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə.
3 Amma ma əndə ɗa anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya waɓə.
Waɓənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatsə kwatsənə ŋga mooɗəfa, ca
banee ka ma'yanətii.
4 Ma əndə waɓənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii
kəya tsakə tanə. Amma ma əndə ɗa anabaakwaanə, tə patənə ŋga ənji
nə'unə cii kəya tsakə.
5 Ŋga'ə ka nyi unə patə, una waɓə də məshipətə uuranyinə kama kama.
Amma ma palee nyi də uuɗənə koonə, a ɗoonə anabaakwaanə. Ma
əndətə ca ɗa anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca waɓə də məshipətə
uuranyinə kama kama, acii ma waɓəətə cii kəya ba də məshipətə uura,
see maɗa ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u
tsakənə waɓənəkii tə tii.
6 Ndzəkəŋushi'inəkya, maɗa maa gi nyi aahoonə, nya waɓə koonə də
məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə.
See maɗa ɓaarii nyi koonə kura uushi ətə ɓaarii Əntaŋfə ka nyi, nya kavə
tuunə ka shii uushi'inə ŋga Əntaŋfə, nya ɗa koonə anabaakwaanə, nya
dzəgunə koonə waɓənə ŋga Əntaŋfə.

13:8 13.8 12.10; 14.1-5. * **13:12 13.12** Ma Bulusə, kə ɗii ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugalə agi zamana ŋga Bulusə, pooshi ɓəraŋə makə ŋga əndzə'i. Aciikii ɗii Guɗe misaali də ma'inə. † **13:12 13.12** Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii Əntaŋfə taamə: 8.3; Gal. 4.9. **13:13 13.13** Kwal. 1.4-5; 1 Tees. 1.2-3; Tit. 2.2; Ibər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. **14:1 14.1** 13.8. **14:2 14.2** 12.10. **14:4 14.4** 14.26. **14:5 14.5** Baan. 11.29.

7 Kataamə hiima ka lyambyaɗa taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə ŋga
wanyanə, pooshi əpinə amatii. Maɗa pooshi wanyanatii shigi ŋga'ə, ka
fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa?
8 Yaci ma əndə ədə uutəma, maɗa paa ci ədətə ŋga'ə, dama fanə ənji
bahə iinənə ka pana?
9 Ha'ə nuunə əsə ɗii. Maɗa ma waɓənə goonə də məshipətə uura,
pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə waɓənə goonə
zaɓə aagi məɗa.
10 Tə'i uuranyinə kama kama laŋə asəkə duuniya, patənatii tə'i nafatii.
11 Amma maɗa paa nyi shii uuratə waɓəgi ənji, ma əndətə waɓəgi
də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi
akəŋwaciikii.
12 Makə ɗii ci ŋga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaɓa Ma'yanə a
vii, see a ɗoonə gazhi'waanə ŋga alə viitə ca tsakə dzənə ŋga Ikəliisiya
aakəŋwa.
13 Acii ha'ə, ma əndətə upaa viinə ŋga waɓənə də məshipətə uura, wa
ca ɗa də'wa, kaa ca upaa baawəɗa ŋga ənəpaaginə ka ənji aagi uuratə cii
təya fa.
14 Acii ma nya ɗa də'wa də məshipətə uura, agi paaratəginə nə
ədzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya
ba.
15 Iitə ɗanəki ɗii? Ka ɗanə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya ɗa
də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də
məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə.
16 Maɗa ma cii kwa kuyirii tə Əntaŋfə də məshipətə uura tanə, də
iitə mbeenə əndə saakii ka luunə ‘Aamiina’ putə ŋga kuyiriinaaku tə
Əntaŋfwa? Wiinə paa ci fii sətə cii kwa ba! *
17 Taa dagwakii ŋga'ə nə də'waaku, ma əndətə pooshi ka paaratəginə,
pooshi ka tsakənə tə ci.
18 Kə kuyirii nyi tə Əntaŋfə, acii agi waɓənə nə nyi də məshipətə uura,
palee ka taa wu ahadoonə.
19 Amma ma agi dza də nə ŋga Ikəliisiya, gəɗə kə waɓi nyi də maki tufə
tanə, ka dzəgunənə ka ənji də uuratə ci ənjə a fa, acii waɓəpaanə saɓakə
də məshipətə uura.
20 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ndzaanə makə manjeevənə agi hiima
goonə. Ma agi ɗa bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə.
Amma ma agi hiima, ndzaamə ka matanənyinə.
21 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə ətə bii ci,
“Əŋki Slandana,
ka waɓənə nə nyi ka ənjaaki da ma məshipətə ənja.
Də məshipətə uura waɓənəki ka tii.
Patə da ha'ə pooshi ənjaaki ka fanə tə nyi.”
22 Acii ha'ə, ma waɓənə də məshipətə uura, ka ɓaarəginə də slənə ŋga
Əntaŋfə ka ənjitə pooshi da vii gooŋga, əntaa ka ənjitə da vii gooŋga. Ma
anabaakwaanə, ka ənjitə da vii gooŋga ci ənjə a ɗa, əntaa ka ənjitə yadə
vii gooŋga.
23 Yaci saŋə kə dzii patənə ŋga ənji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca
waɓə də məshipətə uuranyina, maɗa kə dzəgərə əndətə yadə vii gooŋga
taa əndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa?

---

* **14:16 14.16** Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20 14.20** Af. 4.14. **14:21 14.21** Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49. **14:23 14.23** Slənə 2.13.

24 Amma maɗa anabaakwaanə cuuna ɗa, maɗa dzəgərə əndətə da
ghatə vii gooŋga, taa əndə saakii ha'ə, maɗa kə fii ci, ka shiinə nə ci
oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashikii.
25 Ma ma'umbee uushi'iitə njii kəya hiima a ədzəməkii, ka shiginə aa
babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə Əntaŋfə, ca bagi paŋgəraŋə
oo'i, "Weewee ganə nə Əntaŋfə ahadoonə!"

Ndzaanə ahada ənji nə'unə də rəgwakii

26 Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Maɗa kə
dzii unə də nə ka ɗa də'wa, əndə'i əndə tə'i ci da wanyanə, əndə'i əndə
tə'i ci da dzəgunənə əsə, əndə'i əndə tə'i ci da ma'umbee waɓənə ŋga
Əntaŋfə, əndə'i əndə tə'i ci da waɓənə də məshipətə uura, ha'ə əsə, tə'i
əndə'i əndə ca bagi sətə cii kəya waɓə. Taa mi patə cuuna ɗa, wa ca tsakə
tə ənja.
27 Maɗa tə'i hara ənji ca moo waɓənə də məshipətə uura, ga təya pitəgi
agyanə ənji bəra'i taa makkə. Wa təya waɓə də rəŋwə rəŋwə əsə, əndə
rəŋwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ənjə a fa patə əsə.
28 Amma maɗa pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ənjə a fa, wa
təya ndzaanə kəɗa'ə ahada ənja, təya waɓə ka natii nə da ka Əntaŋfə.
29 Ma agyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a ɗa.
Hara ənji əsə, wa təya tsaamə agyanə sətə ci təya ba.
30 Amma maɗa kə vii Əntaŋfə ka əndə'i əndə waɓənə kaa ca ba ka ənja,
ma əndətə 'watəgi waɓənə, wa ca ndzaanə kəɗa'ə.
31 Acii patənə goonə ka ɗanə nuunə anabaakwaanə də rəŋwə rəŋwə,
kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatsə kwatsənə
ŋga mooɗəfa.
32 Ma ənjitə da baawəɗa ŋga ɗa anabaakwaanə, ka mbeenə nə tii ka
kəŋee ka anabaakwaanatii.
33 Acii ma Əntaŋfə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə
mwayi ci ama ɗa uushi də rəgwakii, makə sətə ɗii taa da patə ahada ənji
nə'unə.
34 Ma makinə, wa təya ndzaanə kəɗa'ə. Acii pooshi tii da rəgwa ŋga
waɓənə. Wa təya həətəpaa nətii makə sətə bii *bariya.
35 Maɗa tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama ŋguyirənatii
asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə waɓənə ahada ənji ŋga Əntaŋfə.
36 Ma nuunə ka nəhənə saŋə, dacii unə shigi waɓənə ŋga Əntaŋfə kwa?
anii koonə tanə saŋə sha?
37 Maɗa tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə
ŋga Malaaɓa Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə,
waɓənə ŋga Slandana.
38 Taa wu ɗii mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ənjə a luuvə ka ci.
39 Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi ɗa anabaakwaanə.
Goona dzavə waɓənə aama əndətə ca moo waɓənə də məshipətə uura
əsə.
40 Taa mi patə ɗamə də rəgwakii makə sətə dəɓee.

15

Waɓənə agyanə maɗənə ŋga Yeesu agi mamətə ənja

14:25 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. **14:26 14.26** 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. **14:29 14.29** Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21. **14:33 14.33** 7.15. **14:34 14.34-35** 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37 14.37** 1 Yooh. 4.6. **14:39 14.39** 14.1,5. **14:40 14.40** 14.33.

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə agyanə
Ŋunyi Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii gooŋga
anəkii, ci əsə kəŋaanuunə ndihə ndihə agikii.
2 Dagi Ŋunyi Habarakii əsə luupaa Əntaŋfə tuunə, waatoo Ŋunyi
Habaratə waazii nyi koonə. Maɗa kə kəsətuunə Ŋunyi Habarakii təŋə
təŋə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma maɗa pooshi unə kəsətə də
gooŋga, kə ndzaa vii gooŋga goonə zaɓə.
3 Ma nyi, kə waazii nyi koonə Ŋunyi Habaratsə ba'avə Slandana aaciiki.
Tə'i ci da məghərəvənə ka shaŋə, palee ka taa ŋgutə uushi. Ma Ŋunyi
Habaratsa, ci nə: kə əŋki Aləmasiihu putə ŋga 'waslyakəənə gaamə makə
sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, ha'ə na ɗa.
4 Ənjə a ŋgəɗəgi tə ci, Əntaŋfə a maɗee ka ci agi maməətə ənja, makə
sətə shi ənjə a nyaahə asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, ha'ə na ɗa.
5 Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee
ənji pu'u aji bəra'i əsə.
6 Ca jigagi ka saa'i rəŋwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə
nə laŋənatii. Taa ŋgahi kə məəki hara ənji ahadatii, amma dəŋə əndzə'i
ɓəzəkii nə ənjitə ma'ə da əpinə.
7 Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka
masləkee ənji patə.
8 Ma ŋga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa ŋgahi ma naakya, paa nyi
mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, acii kə əki nyi ka shaŋə,
9 nyi nə moodəba'ə ŋga masləkee ənji patə. Pooshi dəɓee maa ənjə a
'wa tə nyi masləkee ənda, acii kə ciɓee nyi ka Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə.
10 Amma dagi pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə
makə sənə ɗii nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonaakii ka nyi ndzaanə ka uushi
zaɓə. Kə ɗii nyi slənə də patənə ŋga ŋgeeriiki palee ka tii patə. Ma ətsə
patə, əntaa nyi saaki ɗii slənətsa, amma putə ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə
ka nyi ɗii slənətsə ha'ə.
11 Makə ɗii ci ha'ə ɗii ənа, taa nyi waazii Ŋunyi Habaratsa, taa hara
masləkee ənji waazii, ha'ə makə ətsa waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə
vii unə gooŋga.

Waɓənə agyanə maɗənə gaamə agi maməətə ənja

12 Ya ənа, makə ma waazanə geenə koonə, kə maɗee Əntaŋfə ka
*Aləmasiihu agi maməətə ənja, iitiitə saŋə banə hara ənji goonə oo'i,
pooshi mantə əndə ka maɗənə da i əpinə shaŋa?
13 Maci tantanyinə ha'ə, kaɗa kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntaŋfə maɗee
ka Aləmasiihu.
14 Maci pooshi Əntaŋfə maɗee ka Aləmasiihu, kaɗa kə ndzaa ci ətsə,
uushi zaɓə nə waazanə geenə, kaɗa kə ndzaa vii gooŋga goonə ka uushi
zaɓə əsə.
15 Maci pooshi Əntaŋfə maɗee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, kaɗa
kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntaŋfə. Acii kə bii inə ka ənji
oo'i, kə maɗee Əntaŋfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maci tantanyinə
oo'i, pooshi maməətə ənji ka maɗənə shaŋə, əntaa kaɗa paa ci maɗee ka
ci ətsə kwa?

15:1 15.1 Gal. 1.11. **15:2 15.2** Gal. 2.1-2. **15:3 15.3** 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4 15.4** Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31. **15:5 15.5** Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19. **15:7 15.7** Luka 24.50. **15:8 15.8** 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. **15:9 15.9-10** 1 Tim. 1.12-16. **15:9 15.9** Af. 3.8; Gal. 1.13-14. **15:10 15.10** 2 Koor. 11.23. **15:11 15.11** 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9. **15:15 15.15** Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32.

16 Acii maci pooshi Əntaŋfə maɗee ka mantə ənda, Aləmasiihu maa,
kaɗa pooshi Əntaŋfə maɗee ka ci ətsa.
17 Maci pooshi Əntaŋfə maɗee ka Aləmasiihu, kaɗa kə ndzaa ci ətsə
uushi zaɓə nə vii gooŋga goonə, kaɗa ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə
luupaanə ŋga 'waslyakəənə goonə əsə.
18 Kə ndzaa ci ətsə əsə, ma ənjitə vii gooŋga ka Aləmasiihu məəki, kaɗa
pooshi tii ka upaa luupaanə.
19 Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə ŋga əpiinə
amaamə tanə, kaɗa təgunuunə gaamə palee ka ŋga patənə ŋga ənji
duuniya.
20 Amma tantanyinə weewee kə maɗee Əntaŋfə ka Aləmasiihu agi
maməətə ənja. Ci nə təkəŋwanə ŋga əndətə maɗee Əntaŋfə ka ci agi
ənjitə məəki patə. Maɗeenə ka ci ɓaarii oo'i, weewee ka maɗeenə nə ci
ka ənjitə məəki əsə.
21 Dacii əndə rəŋwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə
rəŋwə shi maɗənə agi maməətə ənja.
22 Putə ŋga shiginə ŋga ənji dashi Adamu ci patənə ŋga ənjə a məətə.
Ha'ə əsə, putə ŋga ləɓənə ŋga ənji da Aləmasiihu, ka maɗənə nə tii agi
maməətə ənja.
23 Amma ka gərashi ka gərashi. Aləmasiihu nə ŋga təkəŋwanə. Ma
uusəra ŋga ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci gooŋga a maɗə ha'ə.
24 Uusəra ŋga muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saa'itə
nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə ŋga uushi'iitə ca ɗa ŋwaŋuunə
taa dama patə, taa iitə nə baawəɗatii patə. Ma daaba'əkii, ca ŋgərə
ŋwaŋuunə, ca vii ka Əntaŋfə Dii.
25 Acii ma Aləmasiihu, ci ca ɗa ŋwaŋuunə ŋga ənə, see maa mbu'ya
saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə ŋga ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii
aatsaa səɗəkii.
26 Ma əndə daawaanə ŋga muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə
ka zamaginə.
27 Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Kə kavə ci
patənə ŋga uushi'inə aatsaa səɗəkii.” Makə nyaahə ənji oo'i, patənə
ŋga uushi'inə ka ndzaanə nə tii atsaa səɗəkii, ma ətsa, paŋgəraŋə pooshi
Əntaŋfə kavə naakii nə aatsaa səɗə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə ŋga
uushi'inə ka ndzaanə atsaa səɗəkii.
28 Ma kavə Əntaŋfə patənə ŋga uushi'inə aatsaa səɗə Aləmasiihu, kaa
ca ɗa ŋwaŋuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii
nə aatsaa səɗə Əntaŋfə. Acii Əntaŋfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa
səɗəkii. Ma ətsə patə, kaa ca ɗa ŋwaŋuunə patə agyanə taa wu patə.
29 Ya saŋa, ya ənjitə ci ənjə a ɗa ka tii bapətisəma ka putə ŋga maməətə
ənjatii, maɗa pooshi maɗənə ŋga maməətə ənji shaŋa, ka mi ci ənjə a
ɗa ka tii bapətisəma?
30 Ya inə əsa, ka mi ɗii inə kədəhə da wə taa guci pata?
31 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi
koonə ha'ə, acii agi ɗa maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu
naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətsə patə, tantanyinə.

15:17 **15.17** 15.3; Rooma 4.25. **15:18** **15.18** 1 Tees. 4.13. **15:20** **15.20** 6.14; Kwal. 1.18. **15:21** **15.21-22** 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. **15:22** **15.22** 2 Koor. 5.17. **15:23** **15.23** 15.51-52; 1 Tees. 4.16. **15:24** **15.24** Dan. 2.44. **15:25** **15.25** Jab. 110.1; Mat. 22.44. **15:26** **15.26** Səniinə 1.18; 20.14; 21.4. **15:27** **15.27** Jab. 8.6. **15:28** **15.28** Rooma 11.36. **15:30** **15.30** Rooma 8.36. **15:31** **15.31** 2 Koor. 4.10-11.

32 Maɗa banə ŋga əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə ŋga bilinə
ganə də Afisa. Maɗa pooshi Əntaŋfə maɗee ka mamәətə ənja, mi ɗii nə
bwatyatə nii kya upaa dava? Əntaa gəɗə a zəmiinə, ina sa, makə ɗii ci
doorə ciina əntə kwa?
33 Goona luuvə ka ənjə a ŋusləgi duunə asəkə ŋunyi rəgwa. Ma ndzaanə
da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii.
34 Ənyavəmə aagi haŋkala goonə! Goona ɗa 'waslyakəənə ma'ə shaŋə!
Pooshi hara ənji ahadoonə shii tə Əntaŋfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii ɗavə
koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

35 Tə'i hara ənji na ləgwa, “Də iitə saŋə nə mamәətə ənjə a maɗə da i
əpina? Tsarə ŋga ŋgutə shishinə saŋə nə təya ndzaanə da ca?”
36 Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikəriitə cii kwa ləga, see maa ɓəsləgi
zəku'i taabu'u givanəkii.
37 Ma slikəriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, əntaa ənfwa ghəmə cii kwa
ŋguɓə, ka ndzaanə taa səkəŋwa taa tsarə ŋga ŋgutə slikərənə patə.
38 Əntaŋfə kavə tə slikəriitə ka dəvənə makə sətə kaɗeesəkə ka ci, ca
ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikərənə ma'ə. Taa ŋgutə tsarə ŋga
slikərənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii.
39 Patənə ŋga uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə ŋga
shishinətii. Tsaŋə nə ŋga əndə shiŋkinə, tsaŋə nə ŋga daba, tsaŋə nə
ŋga əginyinə, tsaŋə nə ŋga hərəfinə əsə.
40 Ma uushi'iitə asəkəntaŋfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə
hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə ŋga uushi'iitə asəkəntaŋfə da
ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənatii.
41 Tsaŋə nə məghərəvənə ŋga uusəra, tsaŋə nə ŋga ləgiɗa, tsaŋə nə ŋga
tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.
42 Ha'ə ɗii na ɗa də maməətə ənja saa'i ŋga maɗənatii. Ma shishiitə
ŋgəɗəgi ənji, ka ɓəslənə. Ma shishiitə ma'i əsə, pooshi ka ɓəslənə ma'ə.
43 Maɗa kə ŋgəɗəgi ənji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə
ŋgeerənə davə. Maɗa kə maɗee ənji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da
ŋgeerənə əsə.
44 Maɗa kə ŋgəɗəgi ənji wa, shishinə saakii ha'ə ci ənjə a ŋgəɗəgi.
Maɗa kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaɓa shishinə. Weewee tə'i
shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaɓa shishinə əsə.
45 Acii tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaɓa ləkaləkatə ətə bii ci, “Ma
əndə ŋga təkəŋwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii nji ci.”
Amma ma Adamu ŋga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə.
46 Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaɓa
shishinə a shigi.
47 Ma Adamu ŋga təkəŋwanə, də hanyinə ghənyi Əntaŋfə tə ci, hanyinə
nə ci. Amma ma Adamu ŋga bəra'inə, dadagyə shi ci.
48 Ma ənji ŋga *duuniyana, makə ŋga əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də
hanyinə nə tii. Ha'ə nə ənji ŋga dadagyə əsə, makə ŋga əndətə shi
dadagyə nə tii.
49 Makə sənə pushaamə tə əndətə ghənyi Əntaŋfə tə ci də hanyinə, ha'ə
naama ŋgərə pushashinə ŋga əndətə shi dadagyə.

15:32 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8. **15:34 15.34** Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17. **15:36 15.36-37** Yooh. 12.24. **15:38 15.38** 'Wat. 1.11. **15:43 15.43** Fil. 3.20-21. **15:45 15.45-49** 15.21-22. **15:45 15.45** 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49 15.49** 'Wat. 5.3.

50 Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma
shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə agi *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə. Ma
sətə ca ɓəslə, pooshi ci ka ŋgərə shishinə ŋga sətə pooshi ka ɓəslənə.
51 Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbee waɓənə. Ma amə, əntaa patənə
gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi.
52 Darə rəŋwə, makə mərikənə ŋga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i
ŋga muudinə, saa'itə nə ənjə a fa uura ŋga uutəma. Maa kə əgi ənji
uutəmakii, ka maɗənə nə maməətə ənja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə
əsə, ama zə'ugi darə patə. *
53 Acii ma shishinaamə ənə ca ɓəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka
əntənə, pooshi ka ɓəslənə əsə.
54 Maa kə slənyi ətsə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca ɓəsləgi,
ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə ɗanə sətə nyaahə ənji asəkə
malaaɓa ləkaləkatə ka tantanyinə ətə bii ci, “Kə zamagi Əntaŋfə də wa,
kə ɗii jaalanə.”
55 “'Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?
'Ya'ə wa, miinə ŋgeerənaaku kwa?”
56 Putə ŋga 'waslyakəənə upaa wə rəgwa ŋga ɓələginə taamə. Putə ŋga
*bariya əsə upaa 'waslyakəənə ŋgeerənə agyanaamə.
57 Amma kuyirii amə tə Əntaŋfə! Ci ca vii kaamə jaalanə dacii
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.
58 Acii ha'ə kaɗashinyinaaki ndzəkəŋushi'inəkya, kəŋəmə ndihə ndihə,
goona guguɗə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə
kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə ŋga Slandanə ka ndzaanə ka uushi
zaɓə.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ŋga Əntaŋfə

1 Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ŋga Əntaŋfə, makə
sətə bii nyi ka Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Galatiya, ɗamə ha'ə makə
ətsa.
2 Taa ŋgutə təkəŋwanə ŋga uusəra agi luuma patə, taa wu ahadoonə,
wa ca ɗəkəpaa kwaɓa makə sətə dəɓee ca vii. Maɗa kə ɗii unə ha'ə, maa
kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə.
3 Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkaləkatə, nya vii ka ənjitə ta'i
unə, nya sləkee ka tii də kwaɓatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima.
4 Maɗa kə nee nyi, kə dəɓee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a ɗa aakəŋwa

5 Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Acii aadəvə ɗii nyi aniya
ŋga dzənə zəku'i.
6 Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya
kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya maɗə ka dzənə ka hatə nii kya
dzə, una tsakə tə nyi ka dzənə a rəgwa.
7 Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə.
Amma agi kanə nə nyi nə ŋga dzənə ka ta'avənə doonə, maɗa kə luuvə
Slandana.

---

* **15:51 15.51** 1 Tees. 4.15-17. **15:52 15.52** uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. **15:53 15.53** 2 Koor. 5.4. **15:54 15.54** Isaa. 25.8. **15:55 15.55** Hoos. 13.14. **15:56 15.56** Rooma 4.15; 6.14. **15:57 15.57** Rooma 7.24-25. **15:58 15.58** 16.13. **16:1 16.1** Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5 16.5** Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. **16:6 16.6** Rooma 15.24. **16:7 16.7** 4.19.

8 Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'ə ka saa'i ŋga kumənə
ŋga *Peentakoosa.
9 Acii kə wunəgi Əntaŋfə ka nyi rəgwa ŋga ɗa slənə ganə, da bwatyakii
əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə laŋə əsə.
10 Maɗa kə mbu'i Timooti, ɗamə gazhi'waanə ŋga luunə tə ci də bəra'itə
cii ka banee də ma'yanəkii. Acii ma ca, slənə ŋga Slandanə cii kəya ɗa
makə naaki. *
11 Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə
aakəŋwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aaɓiiki. Acii agi gəranə nə
nyi tə tii da hara ndzəkəŋushi'inə.
12 Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka
tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəŋushi'inə. Amma ma'ə Əntaŋfə
maviimə ka ci rəgwa. Ma uusəratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya
dzə. †

Muudinə ŋga waɓənə

13 Nəhəmə noonə na, kəŋəmə ndihə ndihə agi nə'unə, ɗamə
gazhi'waanə, ndzaamə də ŋgeerənə.
14 Wa patənə ŋga slənə goonə a ndzaanə agi uuɗəshinə.
15 Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə
təkəŋwanə ŋga ənjitə 'watəgi vii gooŋga ka Aləmasiihu agyanə hanyinə
ŋga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka ɗa slənə ka tsakənə də ənji ŋga
Əntaŋfə. ‡
16 Agi kədiinə nə nyi acii unə, koona fa tə tsarə ŋga ənjitsa. Famə tə
patənə ŋga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəŋwə əsə.
17 Agi mooɗasəkə ŋga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi,
acii kə mbu'ya tii aahanə ka madəɓama goonə.
18 Kə shi tii ka uuɗagi səkəki makə sətə uuɗagi tii noonə. Ma tsarə ŋga
ənjitsa, sə ŋga dəlaginə nə tii.
19 Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə ŋga hanyinə ŋga Asiya tuunə patə. Ha'ə
nə i Akila da Pərisəkila da patənə ŋga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii
asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə ŋga Slandana. §
20 Kə nəhəpaa patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə ənə ganə tuunə patə.
Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntaŋfə.
21 Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi
tuunə patə.
22 Taa wu nə əndə pooshi ka uuɗənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii.
Wa Slandanaamə a shi.*
23 Wa Slandanaamə Yeesu a ɗa koonə pwapoonə.
24 Agi uuɗənə nə nyi tuunə patə putə ŋga ləɓənə gaamə da Yeesu
Aləmasiihu.

16:8 16.8-9 Slənə 19.8-10. * **16:10 16.10** Timooti: 4.17. † **16:12 16.12** Apoolasə: 1.12. **16:13 16.13** 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14 16.14** 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15 16.15** Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16. **16:18 16.18** Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12. § **16:19 16.19** Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20 16.20** Rooma 16.16. **16:21 16.21** Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. **16:22 16.22** Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. * **16:22 16.22** Ma də uura Gərika, 'Marana tha.'

Bəra'inə ŋga ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Koorintiya

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntaŋfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya ŋga Əntaŋfə də Koorintiya da patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə anə hanyinə ŋga Akaya. *
2 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə Əntaŋfə

3 Dəlaamə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə ŋga tsakənə a shi.
4 Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə ŋga mabuurənə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə ŋga tsakəətə cakə Əntaŋfə taamə.
5 Makə sətə ɗii amə ləɓə da Aləmasiihu agi saasa ciɓənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləɓə da ci dərəva agi tsakənə ŋga Əntaŋfə taamə daciikii.
6 Maɗa kə ciɓiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Maɗa kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ŋgeerənə ŋga kəŋənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə ŋga ciɓənə ciina sə'wa.
7 Kə shii inə pooshi uushi ca guguɗee koonə. Acii kə shii inə, makə sətə ɗii amə ləɓə agi sa ciɓənyinə geenə, ha'ə əsə ləɓə naamə agi tsakəənə ciina upaa.
8 Ndzəkəŋushi'ina, ŋga'ə keenə una shii tsarə ŋga ciɓətə sii inə anə hanyinə ŋga Asiya. Ma ciɓəkii, kə palee ka ŋgeerii inə. Ha'ə maa, kə ŋgərəgiinə hiima ŋga ndzaanə da əpinə ameenə.
9 Ma fatiinə ashiinə, makə kə lagi ənji gəŋwanə ŋga ɓəələnə tiinə. Amma ma sləŋyi ətsə patə, acii geena gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntaŋfə tanə, Əndə maɗee ka maməətə ənja.
10 Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə ŋga əntəətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'iinə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə.
11 Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Maɗa ənji laŋə ɗii də'wa ka putə geenə, maa ɗii Əntaŋfə keenə barəkaanə, ənji laŋə na kuyirii tə ci putə ŋga barəkaanəkii.

Zə'unə ŋga aniya ŋga Bulusə

12 Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaɓa mooɗəfa da gooŋgaanə əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə ŋga əndə shiŋkinə, amma dagi pwapoonə ŋga Əntaŋfə.
13-14 Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka jaŋgatənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakəŋwa gi'u, ka paaratəginə nuunə ŋga'ə, koona shii oo'i, ka ɗanə nuunə maŋushinə

---

* **1:1 1.1** Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3 1.3** Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5 1.5** 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6 1.6-7** 4.15,17. **1:8 1.8** 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9 1.9** Rooma 4.17. **1:10 1.10** 2 Tim. 4.18. **1:11 1.11** 4.15; Rooma 15.30. **1:12 1.12** 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18.

putə geenə uusəra ŋga shinə ŋga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka ɗanə niinə maŋushinə putə goonə.
15 Ma ətsa, kə ɗii nyi aniya ŋga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə ɗa maŋushinə geenə.
16 Waatoo, kə mwayi nyi ŋusləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koona shii tsakənə tə nyi ka dzəginə aa Yahudiya.
17 Ya agi zə'unə ŋga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəŋee ka naaki nə ka ɗa uushi rəŋwə kwa? anii ɗa uushi'inə makə ənji *duuniya saŋə cii kya ɗa? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi.
18 Makə sətə weewee əndə gooŋga nə Əntaŋfə, ma waɓənə geenə koonə, əntaa a ba ma.
19 Acii ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii.
20 Acii ci nə "Awa" ŋga patənə ŋga aləkawaləŋyinə ŋga Əntaŋfə. Ci ɗii caama luu "Aamiina" dacii Yeesu Aləmasiihu ka ɗuunətənə də Əntaŋfə.
21 Əntaŋfə kaɓətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca taɗə taamə,
22 ca ɗaanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka ɓaarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə ɗəkəpaa ci kaamə.
23 Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntaŋfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki.
24 Əntaa baawəɗa geenə ciina moo ɓaarənə koonə agyanə vii gooŋga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii gooŋga goonə. Ma caama slənə doonə, koona uuɗa də səka.

2

1 Ma bwasee nyi ka aniya ŋga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka ɓəzee ka səkuunə.
2 Maɗa kə ɓəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uuɗagi səkəki maɗaamə unə.
3 Ənjitə dəɓee uuɗagi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkatətə, acii goona ɓəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, maɗa ka mooɗasəkə nə nyi, ka mooɗasəkə nuunə noonə əsə.
4 Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkatətə, də maɓətəsəka, kə ma'i haŋkalaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka ɓəzee ka səkuunə, amma ma ɗii nyi ha'ə, kaa nya ɓaarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ŋgaaŋga'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

5 Taa wu patə ɓəzee ka səkə ŋga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki ɓəzee ci, amma da i noonə patə ɓəzee ci. Əntaa mbuɗeenə cii kya mbuɗee, amma tə'i hara ənji ahadoonə ɓəzee ci ka səkətii.
6 Ma əndətsa, ma dzaləətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə.
7 Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga maɓətəsəkə a gaɗəgi tə ci.
8 Agi kədiinə nə nyi acii unə, koona ɓaarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

1:15 1.15-16 1 Koor. 16.5-6. **1:17 1.17** 1 Koor. 4.18-19. **1:18 1.18** 1.23. **1:19 1.19** Slənə 18.5. **1:22 1.22** 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23 1.23** 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24 1.24** 1 Piita 5.3. **2:1 2.1** 12.21; 1 Koor. 4.21. **2:3 2.3** 13.10. **2:4 2.4** 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. **2:6 2.6** 7.11. **2:7 2.7** Kwal. 3.13.

9 Ma nyaahə nyi koonə ləkaləkatəta, kaa nya shii təɓətənə tuunə, kaa
nya paaratəgi maɗa agi fanə nuunə waɓənaaki ŋga dzalənə tə ci.
10 Ma əndzə'i, maɗa kə tifyagyuunə əndəkii putə ŋga sətə ɗii ci koonə,
nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəɓee nya tifyagi, ka putə
goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu.
11 Ma ɗii cii kya ɗa ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa ŋga saaweenə
kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo ɗanə.

Ghatə baanə ŋga ma'yanə ŋga Bulusə də Tərawasə

12 Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza Ŋunyi Habara ŋga
Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa ŋga ɗa slənə laŋə
davə.
13 Amma pooshi ma'yanəki baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəŋunəki
Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə ‘Ta'avəmə’, nya maɗə, nya palə aa
Makiduuniya. *

*Jaalanə dacii *Aləmasiihu*

14 Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntaŋfə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa
guci patə putə ŋga ləɓənə geenə da Aləmasiihu. Dacii inə əsə cii kəya
kukutə dagwa mədədəranə, waatoo waaza Ŋunyi Habara ŋga shiinə tə
Aləmasiihu taa dama patə.
15 Weewee ma inə, makə urədya niinə ətə ci Aləmasiihu a ɗəzə ka
Əntaŋfə. Mədədəranəkii a təəkəgi ahada ənjitə ca upaa əpinə da ənjitə
ka rəgwa ŋga zanə patə.
16 Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, maɗa zhinyi ka tii, əntənə əntənətii.
Ma ka ənjitə upaa luupaanə əsə, ci nə urədyatə ca vii əpinə. Ya ənа, wu
ɗii nə əndə mbu'i bahə ɗa maɗuunə slənətsa? †
17 Amma ma inə, əntaa makə ŋga hara ənji niinə. Acii ma təya, agi
gwazeenə nə tii ka waɓənə ŋga Əntaŋfə də jirakənə. Də gooŋgaanə ciina
waɓə akəŋwacii Əntaŋfə. Ci ta'i tiinə, keena ndzaanə ka ənji slənənə ka
Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ŋga kura aləkawala

1 Ma ɗəya, goona nyihə makə mbuɗənə ciina mbuɗə neenə na. Pooshi.
Ma inə, pooshi nafa ŋga ɓaarii koonə ləkaləkatə ŋga slənə geenə koona
shii tiinə. Pooshi nafa ŋga naahənə goonə tə habara ŋga slənə geenə ka
hara ənji, makə sətə ci ənjə a ɗa ka hara ənji əsə.
2 Unə də noonə nə nə ləkaləkatə ŋga slənə geenə, manaahəkii a
ədzəmuunə kaa ənji patə a shii, təya jaŋgatə.
3 Paŋgəraŋə oo'i, Aləmasiihu ci saakii nyaahə ləkaləkatəkii, ca sləkee
dacii inə. Əntaa naahənə ŋga ciinə ŋga ənda, amma də Ma'yanə ŋga
Əntaŋfə Əndə vii əpinə. Əntaa ashi matsahə faara əsə, amma asəkə
mooɗəfa ŋga əndə shiŋkinə nə ci manaahəkii.
4 Ma ciina waɓə uushi'iitsə ha'ə, acii mashiikii niinə akəŋwacii Əntaŋfə
dacii Aləmasiihu.

2:9 2.9 7.15; 10.6. **2:11 2.11** 1 Piita 5.8. **2:12 2.12** 1 Koor. 16.9. * **2:13 2.13** 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1. **2:15 2.15** 1 Koor. 1.18. † **2:16 2.16** wu ɗii ...mbu'i bahə ka ɗa...: 3.5-6. **2:17 2.17** 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. **3:1 3.1** 5.12; 10.12; Slənə 18.27. **3:2 3.2** 1 Koor. 9.1-2. **3:3 3.3** Shig. 24.12; Irim. 31.33; Əzaki. 36.26.

5 Ənntaa mbu'unə mbu'iinə ka neenə na bahə banə oo'i, inə ca ɗaaɗa uushi'inə, pooshi. Dacii Ənntaŋfə nə mbeenə geenə.
6 Ci kavə tiinə keena ndzaanə mambu'ukii bahə ɗa slənə ŋga kura aləkawala. Ma kura aləkawalətsa, ənntaa də manaahə *bariya ɗii ənji, amma də Ma'yanə ŋga Ənntaŋfə. Acii ma bariya, wə cii kəya kira ka ənja. Amma, ma Ma'yanə ŋga Ənntaŋfə, əpinə cii kəya vii ka ənja.
7 Yoo, ma bariya ŋga ŋukə, manaahəkii ashi matsahu faariinə shi, kə ɓaarii Ənntaŋfə məghərəvənaakii də bariyatsa, laŋə dərəva haŋətə ənji *Isərayiila tə bariyatsa. Ha'ə maa, kə təkuree tii ka tsaamənə tə Muusa acii ɓərənə ŋga kəŋwaciinəkii, wiitsə boo, sətə ca uudəgi nə ɓərənəkii. Kə shii amə, ma bariyatsa, əntənə nə muudinəkii. Patə da ha'ə, tə'i məghərəvənə davə.
8 Makə kə shii amə ha'ə, sakwa slənə ŋga Ma'yanə ŋga Ənntaŋfə ɗii, pooshi palee də məghərəvənə kwa?
9 Acii maɗa ka kira məghərəvənə nə slənə sətə ca kira əntənə ka ənja, slənə sətə ca kira luupaanə palee də məghərəvənə.
10 Weewee ma ətsə ha'ə, kə sha nji da i məghərəvənə. Amma ma ŋga ənə, pooshi ma'ə shaŋə, acii kə shi məghərəvənə ŋga əndə'i ka paleenə ka ci.
11 Acii maɗa ma sətə ca uudəgi, tə'i ci da məghərəvənə, sətə pooshi ka uudənə palee də məghərəvənə ka shaŋə.
12 Makə kə shii inə tə'i ha'ə makə ətsa, ka waɓənə niinə yadə ŋgwalənə.
13 Ənntaa makə ŋga Muusa niinə. Acii ma ca, kə kavə ci gwada aakəŋwaciikii, acii ga ənji Isərayiila a nee ka muudinə ŋga məghərəvəətə ca uudəgi.
14 Amma kə təkuree tii ka paaratəginə. Ca'ə ənshinə, maɗa kə jaŋgii tii iirə aləkawaləta, kə ndzaa ci makə gwada akəŋwaciitii. See maɗa ndzaa əndə ləɓə da Aləmasiihu dzəginə gwadakii, əndə a paaratəgi ha'ə.
15 Taa ənshinə, maɗa jaŋgii tii bariya ŋga Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii.
16 Amma maɗa kə zə'ugi əndə aaɓii Slandana, kə dzəgi gwadakii ətsa.
17 Ma Slandana, Ma'yanə nə ci. Ma hatə ɗii Ma'yanə ŋga Slandana, tə'i dimwaanə davə.
18 Ma amə patə, pooshi gwada akəŋwacii amə, agi ɓaarə ɗuunuunə ŋga Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakəŋwa də upaa ɗuunuunə. Ma ətsə patə, slənə ŋga Ma'yanə ŋga Slandana.

4

Waahə gaamə

1 Acii ha'ə, makə kə shii inə putə ŋga ŋga'aanə ŋga Ənntaŋfə keenə ba'avə ci slənətsə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə.
2 Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə ŋga ayinə. Pooshi inə ka ɗa jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka waɓənə ŋga Ənntaŋfə əsə. Amma paŋgəraŋə ciina waɓə gooŋgaanə akəŋwacii Ənntaŋfə. Ŋga'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, ənji gooŋga niinə.
3 Ma Ŋunyi Habaranə ciina waaza, maɗa ma'umbee uushi nə ci, ka ənjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə.

3:5 3.5 2.16; Rooma 15.18. **3:6 3.6** Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. **3:7 3.7** Shig. 34.29-30. **3:9 3.9** Rooma 8.2,33; Gal. 3.10. **3:13 3.13** Shig. 34.33-35. **3:14 3.14** Isaa. 6.10. **3:16 3.16** Shig. 34.34. **3:17 3.17** Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18 3.18** 4.6; 1 Koor. 2.7. **4:1 4.1** 3.4,6. **4:2 4.2** 2.17; 6.4. **4:3 4.3** 1 Koor. 1.18.

4 Ma təya, kə təkuree tii ka vii gooŋga, acii kə əndəgi *Seetanə
hiimanyinatii. Ci ɗii təkuree tii ka nee ka ɓərənə ŋga Ŋunyi Habara.
Ma habarakii, agyanə ɗuunuunə ŋga Aləmasiihu. Ci nə pushashinə ŋga
Əntaŋfə. *
5 Acii ma inə, əntaa neenə nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu
ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, ənji slənə goonə niinə
putə ŋga Yeesu.
6 Əntaŋfə bii, “Wa ɓərənə a ɓərəgi agi təkunə.” Ci əsə kavə ɓərənaakii
kaa ca ɓərə a mooɗəfaamə, ca ɓərə aagi ənji, ama shii neenə ka
ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə ca ɓərə akəŋwacii Aləmasiihu.
7 Ma inə, taa ŋgahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə,
patə da ha'ə tə'i inə da wahətsə ashiinə. Ma ətsə patə, ka ɓaariinə oo'i,
ma maɗuunə ŋgeerənə ashiinə, ŋga Əntaŋfə, əntaa neenə.
8 Kə ciɓee ənji keenə taa ka ŋgutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii təŋapaa
tiinə. Kə ha'utə ənji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə
ŋga upaa luupaanə.
9 Kə iikə ənji keenə daawaanə laŋə. Patə da ha'ə, pooshi Əntaŋfə kagi
tiinə. Kə laaɗapaa ənji tiinə aa panə, amma patə da ha'ə, pooshi əpinə
dzəgi ameenə.
10 Taa guci patə, ha'ə nə ənji ka ɗa gazhi'waanə ŋga ɓələnə tiinə makə
sətə ɓəli tii tə Yeesu. Ma ɗii inə ma'ə da i əpinə a meenə, kaa ənjə a shii
oo'i, tə'i əpinə ŋga Yeesu ashiinə.
11 Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'ə niinə ka nee ka wə aagiinə ka
putə ŋga Yeesu. Ma ɗii ha'ə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə
ənə na ɓəsləgi, tə'i əpinə ŋga Yeesu davə.
12 Ci ca ɓaarii oo'i, ma wa, ashiinə cii kəya slənə, amma ma əpinə əsə,
ashuunə cii kəya ɗa slənə.
13 Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, “Ma waɓi nyi, acii kə vii nyi
gooŋga ka Əntaŋfə.” Ha'ə niinə əsə, kə vii inə gooŋga ka ci, ci ɗii waɓiinə.

14 Kə shii inə, ma Əntaŋfə, kə maɗee ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə
ənja. Ha'ə əsə nii kəya maɗee keenə, ca fəɗə taamə doonə, ca kərə
aakəŋwacii Yeesu.
15 Patənə ŋga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntaŋfə, agi dzənə nə ci aakəŋwa
də ɗaaɗa pwapoonaakii ka ənja. Də ha'ə əsə dzənə ənji aakəŋwa də
kuyiriinə tə ci ka ɗuunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii gooŋga

16 Acii ha'ə, ma inə, pooshi inə ŋgərəgi hiima. Taa ŋgahi ma shishiniinə,
agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniinə, agi tsakə ɗa ŋgeerənə
uusəra patə.
17 Ma ciɓəənə ciina ciɓə, pooshi laŋə, pooshi ka ta'avənə əsə. Ciɓəkii na
kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə,
waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntaŋfə agi ɗuunuunaakii. Ma ətsa, ci palee
patə.
18 Acii ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci ənjə a nee
də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima

* **4:4 4.4** Seetanə: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinə ŋga Əntaŋfə: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3. **4:5 4.5** 1.24. **4:6 4.6** 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8 4.8** 1.8; 7.5; 11.23-29. **4:10 4.10** 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11. **4:11 4.11** Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12 4.12** Kwal. 1.24. **4:13 4.13** Jab. 116.10. **4:14 4.14** 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15 4.15** 1.5-6,11; 9.11,15. **4:16 4.16** Af. 3.16. **4:17 4.17** 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7.

geenə. Ma uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

5

1 Kə shii amə, maɗa kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə ɗəkəpaa Əntaŋfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə ɗatə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
2 Ma amə da i shishiinə gaamə, agi ɗanə nə kuɗəpəshinə taamə ŋga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ŋgavə.
3 Acii maɗa kə ŋgii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə.
4 Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi ɗanə nə kuɗəpəshinə taamə. Əntaa uuɗənə nə əndə pooshi amə ka uuɗə shishiinə gaamə ŋga duuniya, amma uuɗənə caama uuɗə tə ətə ŋga dadagyə, kaama upaa, ama ŋgavə, sətə da i əpinə a jaala agyanə sətə ca ɓəsləgi.
5 Əntaŋfə ci saakii haɗatəgi daamə kaama zə'u ha'ə makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanaakii əsə, kaama shii paŋgəraŋə oo'i, tə'i hara uushi'inə ɗəkəpaa ci kaamə kiɗə.
6 Acii ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana.
7 Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa ŋga neenə ka ci də ginə, amma ŋga vii gooŋga ka ci.
8 Ka mabanee ma'yanə naamə. Gəɗə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana.
9 Acii ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakəŋwa, ma sətə kavaamə aakəŋwa, uuɗagi səkəkii.
10 Acii tyasə see a kəŋaamə patə akəŋwacii Aləmasiihu, kaa ca ɗa kaamə gəŋwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəɓee ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa ŋunyikii saa'itə ci a duuniya.

Waɓənə agyanə ndzaanə ka guviinə ŋga Əntaŋfə

11 Makə ɗii ci agi ŋgwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina ɗa gazhi'waanə ŋga ɓaariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntaŋfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə mooɗəfuunə.
12 Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa haŋətənə ciina haŋətə niinə, amma rəgwa ciina ɓaarii koonə, koona cakərə'i akəŋwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koona shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə ŋga dagwaanə ŋga shiginə ŋga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii.

13 Maɗa ɗiikənə ciina ɗiikə, ka Əntaŋfə ciina ɗiikə. Maɗa ka rəgwakii ciina ɗa ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina ɗa ha'ə.
14 Uuɗənə ŋga Aləmasiihu ca ɗa ŋwaŋuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə ŋga ənji patə. Acii ha'ə, ləɓə nə ənji patə agi əntənaakii.
15 Ma əŋki Aləmasiihu ka putə ŋga patənə ŋga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kaɗeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə

4:18 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1. **5:1 5.1** Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2 5.2** Rooma 8.23-24. **5:4 5.4** 1 Koor. 15.53-54. **5:5 5.5** 1.22. **5:7 5.7** 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. **5:8 5.8** Fil. 1.23. **5:9 5.9** Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. **5:10 5.10** 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10. **5:11 5.11** 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. **5:12 5.12** 1.14; 3.1. **5:14 5.14** Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16.

ka ŋga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntaŋfə a maɗee ka ci agi
maməətə ənja.
16 Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə ŋga
shiginaakii. Taa ŋgahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi
nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə.
17 Taa wu patə liɓə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsa. Kə dzəgi
iirəkii, kurakii nə ci ətsa.
18 Ətsə patə, ɗanə ŋga Əntaŋfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka
guviinəkii dacii Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə ŋga baabanə ka hara ənja,
kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə.
19 Ma waɓənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə nə Əntaŋfə ka patənə
ŋga ənji shiŋkinə ka guviinəkii dacii Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa
'waslyakəənatii a ədzəməkii. Ca ba'avə waɓənaakii acii inə, keena waaza
ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii.
20 Acii ha'ə, madəɓama ŋga Aləmasiihu niinə. Əntaŋfə ca ɗa
waɓənaakii dacii inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəɓama ŋga
Aləmasiihu, zə'umə, koona ndzaanə ka guviinə ŋga Əntaŋfə.
21 Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntaŋfə tə
ci kaa ca ləɓə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma ɗii ci ha'ə, kaama shii
ndzaanə agi gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə dagi ləɓənə gaamə da Aləmasiihu.

6

1 Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntaŋfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə
ɗii Əntaŋfə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii.
2 Wiinə sətə bii Əntaŋfə:
“Maɗa kə mbu'ya saa'yaaki ŋga fanə tuunə,
agi fanə nə nyi tuunə.
Maɗa kə mbu'ya uusəra ŋga luupaanə tuunə,
agi tsakənə nə nyi tuunə.”
Fatəmə! Ənə nə saa'i ŋga luu viinə ŋga Əntaŋfə; ənshinə nə uusəra ŋga
luupaanə!
3 Pooshi inə ka uuɗənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Acii
ha'ə, pooshi inə ka ɗavə sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii
akəŋwacii Əntaŋfə.
4 Amma taa mi patə ciina ɗa, agi ɓaarii niinə oo'i, ənji slənə ŋga
Əntaŋfə niinə, də sə'watə ciɓənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə
kama kama.
5 Kə fəsli ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a ɗaaɗa keenə mabizhinə,
kə slənyiinə palee ka ŋgeerii inə, ina baanə yadə ŋunyinə agiinə, yadə
zəmə ameenə əsə.
6 Dagi laaɓanə ŋga mooɗəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə,
da ŋga'əənə geenə ɓaarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə ŋga Əntaŋfə niinə.
Ma ətsə patə, dagi Malaaɓa Ma'yanə da uuɗənə geenə ŋga gooŋga.
7 Kə ɓaarii inə ha'ə dagi waɓənə geenə agyanə gooŋgaanə da dagi
ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə. Ndzaanə geenə ka ənji gooŋga nə sə ŋga paginə
geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə.

5:15 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. **5:17 5.17** Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. **5:18 5.18** Rooma 5.10. **5:19 5.19** Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. **5:20 5.20** Mat. 10.40; Isaa. 52.7. **5:21 5.21** Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. **6:1 6.1** Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. **6:2 6.2** Isaa. 49.8; Luka 4.19-21. **6:4 6.4** 4.2. **6:5 6.5-10** 11.23-29. **6:6 6.6** 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. **6:7 6.7** 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4.

8 Kə ɗuunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə,
ənjə a dəla diinə əsə. Kə ŋgirə ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji
gooŋga niinə.
9 Kə ɗii ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə
də ŋga'ə. Kə ɗii makə maməətəkii niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə
ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji ɓəələgi tiinə.
10 Kə diɓə səkiinə a ɓəzə, amma taa guci patə agi mooɗasəkə niinə.
Maaghiinə niinə, amma agi ɗatənə niinə tə ənji laŋə ka ənji waha. Pooshi
uushi acii inə, amma neenə nə patənə ŋga uushi'inə. *
11 Ənji Koorintiya, paŋgəraŋə waɓiinə koonə, pooshi inə umbee koonə
ka taa mi a mooɗəfiinə.
12 Də ədzəmə rəŋwə ŋgiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə
keenə ka sətə a mooɗəfuunə.
13 Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'ə,
ɓaariimə keenə uuɗənə goonə noonə əsə.

*Yi ŋga Əntaŋfə nuunə

14 Goona ndzaashi da ənji ghatə vii gooŋga ka Yeesu. Ma ətsa, pooshi
ka ɗanə. Iitiitə saŋə ndzaashinə gooŋgaanə da məzaana? Iitiitə əsə
ndzaashinə ɓərənə da təkuna?
15 Mi saŋə nə haala ŋga Aləmasiihu da Seetana? Mi saŋə nə sətə liɓə
də əndə nə'unə da əndə ghatə vii gooŋga?
16 Ŋgutə ŋga'əənə saŋə nəndə ahada yi ŋga Əntaŋfə da kuvə uuləma?
Acii ma amə, yi ŋga Əntaŋfə Əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntaŋfə
ci saakii,
“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rəŋwə da ənjaaki,
ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntaŋfwatii.
Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”
17 Acii ha'ə kə bii Slandanə ka tii,
“Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii,
goona təɓətə sətə əntaa malaaɓakii kaa nya luu tuunə.
18 Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə,
una ndzaanə ka manjeevənaaki.
Nyi Slandanə Əndə baawəɗa waɓi ha'ə.”

7

1 Kaɗashinyinaaki, makə ɗii ci kə ɗii Əntaŋfə kaamə aləkawalənyiitsə
ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə
gaamə ma'ajijinəkii, ama ndzaanə malaaɓakii. Vigyaamə naamə nə ka
Əntaŋfə patə, ama ŋgwalə tə ci.

Mooɗasəka ŋga Bulusə

2 Ɓaariimə keenə uuɗənə goonə. Pooshi inə ɗii bwaya uushi ka taa wu,
pooshi inə saawee ka vii gooŋga ŋga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi
ŋga taa wu əsə.
3 Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya
bii oo'i, asəkə mooɗəfiinə nuunə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi
ndzaanə da əpinə amaamə.

---

* **6:9 6.9** 4.10. **6:10 6.10** mooɗasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. **6:13 6.13** 1 Koor. 4.14. **6:14 6.14-16** 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11. **6:16 6.16** Leew. 26.12; Irim. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. **6:17 6.17** Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. **6:18 6.18** 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17. **7:1 7.1** 1 Yooh. 3.3. **7:2 7.2** 6.13; 12.17. **7:3 7.3** 6.11; Fil. 1.7.

4 Kə shii nyi tuunə furəŋə. Sə ŋga dəlaginaaki nuunə. Agi sa ciɓənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəki. Ka maŋushinə nə nyi uusəra patə.

5 Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiinə patə, ha'ə nə ənji agi ciɓeenə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ŋgwalənə.

6 Amma ma Əntaŋfə Əndə banee ka ma'yanə ŋga əndətə ləɗəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniinə də shinə ŋga Titusə. *

7 Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniinə, amma da i waɓəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci ŋgeerənə aa mooɗəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə ɗii kuɗəpəshinə tuunə ŋga neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəki, da makə sətə ɗii unə aniya ŋga luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsakə ɗa maŋushinə nə nyi.

8 Ma ləkaləkatətə nyaahə nyi koonə, kə ɓəzee nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi ɗii wakaɗakinə ŋga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə ɓəzhi səkuunə, kə mwayi nyi ɗa wakaɗakinə. Amma ma ɓəzəsəkə goonə, ŋga uundzə saa'i.

9 Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka ɗa wakaɗakinə ŋga naahə ləkaləkatətə, ka mooɗasəkə nə nyi. Əntaa mooɗasəkə ŋga ɓəzee ka səkuunə cii kya ɗa, amma putə ŋga baanə goonə ka Əntaŋfə, acii kə kavə ɓəzənə ŋga səkuunə tuunə koona baanə ka ci. Ma ɓəzənə ŋga səkuunə, də shiinə ŋga Əntaŋfə. Acii ha'ə, pooshi inə ɗavə koonə ana.

10 Acii ma maɓətəsəkə də shiinə ŋga Əntaŋfə, ci ca kavə əndə kaa ca haɗatəgi də naakii na, ca kira luupaanə. Pooshi əndə əsə ca ɗa wakaɗakinə ŋga tsarə maɓətəsəkətsa. Amma ma maɓətəsəkə ŋga əndə shiŋkinə saakii, ci ca kira əntənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

11 Neemə ka sətsə ɗii Əntaŋfə də maɓətəsəkətsə goonə! Kə kavə ci tuunə ka ɗa kuɗəpəshinə ŋga baginə; kə ɓəzhi səkuunə putə ŋga sətə slənyi; una ŋgwaləgi acii sətə na slənə aakəŋwa; kə ɗavə maɓətəsəkəkii koonə kuɗəpəshinə ŋga neenə ka nyi; kə ɗavə ci koonə kuɗəpəshinə ŋga luunə də nyi əsə, una dzalə əndətə ɗii bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə ɓaarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətsə slənyi.

12 Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkaləkatətə, əntaa agyanə əndətə ɗii bwaya bwayaanə taa əndətə ɗii ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii ɓaariinə koonə akəŋwacii Əntaŋfə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə.

13 Acii ha'ə kə baa ma'yaniinə.

Tsaŋə da baanə ŋga ma'yaniinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiinə ɗa maŋushinə putə ŋga mooɗasəkə ŋga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə.

14 Kə dəliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə ɗavə ka nyi ayinə. Uusəra patə gooŋga njiina waɓə koonə. Ha'ə əsə, ma dəlaatə njiina dəlagi duunə ka Titusə, gooŋga.

15 Acii ha'ə, ma uuɗənaakii tuunə, kə cakə ɗa ŋgeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə ɗii unə aniya ŋga luunə tə ci aahoonə, una banee ka haŋkala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə.

16 Ka maŋushinə nə nyi ka shaŋə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

---

* **7:4 7.4** 6.10. **7:5 7.5** 2.13; 4.8. **7:6 7.6** 1.3-4; Titusə: 2.13. **7:8 7.8** 2.4. **7:11 7.11** 2.5-6. **7:12 7.12** 2.9. **7:14 7.14** 8.24. **7:15 7.15** 2.9.

8

Viinə ŋga ənji nə'unə də patənə ŋga ŋgeerənə

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, ŋga'ə ka nyi una shii makə sətə ɗii Əntaŋfə
pwapoonaakii asəkə Ikəliisiyanyinə ŋga Makiduuniya.
2 Taa ŋgahi kə lii ciɓənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii əsə, patə
da ha'ə, ka mooɗasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə ŋga
ciinətii fitə ka viinə.
3 Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə ŋga ŋgeeriitii.
Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəɓee təya vii. Də moonatii satii vii tii makə
sətə kaɗeesəkə ka tii.
4 Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa ŋga tsakənə tə ənji ŋga
Əntaŋfə də Yahudiya.
5 Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə! Ŋga təkəŋwanə, kə vii
tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii əsə də moonə ŋga Əntaŋfə.
6 Ci ɗii kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəŋwa də slənətsə njaŋə
ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koona mbu'utəgi də maɗuunə slənətsə
akəŋwacii unə noonə əsə. *
7 Agi patənə ŋga slənə ka Əntaŋfə aakəŋwa nuunə ka hara ənji nə'unə.
Agi vii gooŋga goonə, agi waɓənə goonə, agi shii gooŋgaanə goonə, agi
ɗa kuɗəpəshinə goonə ŋga tsakə ənja, da agi uuɗənə goonə tiinə, ətsə
patə aakəŋwa nuunə. Acii ha'ə, ŋga'ə keenə maɗa gyuunə aakəŋwa ha'ə
makə ətsa agi maɗuunə slənətsə akəŋwacii unə əsə.
8 Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma ɓaariinə cii kya moo
ɓaariinə koonə makə sətə ci kuɗəpəshinə a ɗa tə hara ənji kaa təya tsakə
ənja. Ŋga'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uuɗənə goonə.
9 Kə shii unə pwapoonə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa ŋgahi
əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma ɗii ci
ha'ə, ka putə goonə, koona shii ndzaanə ka ənji waha dagi geegi ka nəkii
ka maagha.
10 Ma agi waɓəətsa, wiinə waɓənaaki: ka ɗanə ŋga'ə maɗa kə uudəpaa
unə əndzə'i tə sətə njaŋuunə dəŋku. Acii unə nə təkəŋwanə ŋga ənjitə
ɗii aniya, una ɗatə slənəkii əsə.
11 Acii ha'ə, uudəpaamə slənəkii də tsarə ŋga aniyatsə njaŋuunə də
patənə ŋga ŋgeerii unə, viimə də sətə upaa unə.
12 Acii maɗa tə'i əndə da aniya ŋga viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə
ŋga ŋgeeriikii, ka kaɗeesəkənə ka Əntaŋfə nə viinaakii. Pooshi Əntaŋfə
mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci.
13-14 Əntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə
əsə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma ŋga
ənə, makə ɗii ci tə'i laŋə acii unə, ŋga'ə maɗa kə cakuunə tə ənjitə
pooshi uushi aciitii. Maɗa zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə, una moo
tsakənə tuunə, maɗa tə'i laŋə aciitii, ka tsakənə nə tii tuunə natii. Də ha'ə
tsakəshinuunə mbərə mbərə.
15 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Ma əndətə dzatəgi
laŋə, pooshi gaɗəgi ka shaŋə. Ma əndətə dzatəgi gi'u əsə, pooshi əki ka
shaŋə.”

Titusə da guvii-slənaakii

---

* **8:1 8.1-4** Slənə 11.29-30; Rooma 15.26. **8:6 8.6** Titusə: 2.13. **8:7 8.7** 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9 8.9** Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10 8.10** 1 Koor. 7.25. **8:12 8.12** Mar. 12.43. **8:15 8.15** Shig. 16.18.

16 Kuyirii amə tə Əntaŋfə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də
ədzəmə rəŋwə makə sətə kavə ci tiinə əsə.
17 Acii əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi ɗanə
nə kuɗəpəshinə tə ci ŋga tsakənə tuunə. Agi moonaakii cii kəya dzə
aahoonə.
18 Waniitsə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsakii. Ma ca,
agi dəlaginə nə ənji də ci asəkə Ikəliisiyanyinə patə putə ŋga mbee ka
waaza Ŋunyi Habara ka ənja.
19 Tsaŋə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyanyinə tə ci kaa ca dzəədzə deenə
agi maɗuunə slənənə akəŋwacii inə. Ma slənəna, kaa ənji ɗuunətə də
Slandanə ciina ɗa, ina ɓaarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə ənjitə pooshi
uushi aciitii.
20 Ma viinə ənə vii ənji aacii inə də patənə ŋga ŋgeerənə, pooshi inə
ka uuɗənə ənjə a idəpaa uushi ashiinə agikii.
21 Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə ɗa uushi də rəgwakii akəŋwacii
ənja, əntaa wata akəŋwacii Slandana.
22 Acii ha'ə, waniitsə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsatii.
Ma ca, kə təɓiinə tə ci laŋə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kuɗəpəshinə ŋga tsakə
ənji a mooɗəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə aciikii. Acii
ha'ə, kə cakə kuɗəpəshinə ɗanə tə ci ŋga tsakənə tuunə.
23 Ma Titusə, rəŋwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə.
Ma hara ndzəkəŋushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəɓama ŋga
Ikəliisiyanyinə gi tii, agi kira ɗuunuunə ka Aləmasiihu nə tii. †
24 Ɓaariimə ka tii uuɗənə goonə kaa Ikəliisiyanyinə a fa habara goonə,
təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla duunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də ənji ŋga Əntaŋfə

1 Ma agyanə viinə ka tsakənə də ənji ŋga Əntaŋfə də Yahudiya, pooshi
nafa ŋga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə.
2 Acii kə shii nyi tə'i kuɗəpəshinə ŋga tsakənə tə ənji a mooɗəfuunə.
Putakii dəlii nyi ɗuunə əsə ka ənji Makiduuniya. Əŋki nyi ka tii, “Ma ənji
nə'unə anə hanyinə ŋga Akaya, matasəkakii nə tii daga dəŋku kaa təya
tsakə tə ənja.” Kə maɗee kuɗəpəshinə goonə ka natii, acii laŋə nə tii ka
moo viinə.
3 Acii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə ka ndzəkəŋushi'inaamə aahoonə, acii
ga dəlaginə geenə ɗuunə agi haalatsə a ndzaanə ka uushi zaɓə; amma
koona ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii.
4 Maɗa kə mbu'iinə da hara ənji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya
dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka ɗanə nə ayinə tə nyi,
acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəŋə! Unə maa, ka ɗanə nə ayinə
tuunə ka shaŋə.
5 Ci ɗii nyi hiima ŋga banə ka ndzəkəŋushi'iitsa, kaa təya takəŋwa ka
nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzə, una tasəka aakəŋwa makə sətə bii unə, ca
ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na ɓaarii oo'i, də moonə
goonə cuuna vii, əntaa tyasə.
6 Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləgii slikərənə laŋə, ka upaanə nə ci cifanə
laŋə. Ma əndətə ləgii gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə.

† **8:23 8.23** Titusə: 2.13. **8:24 8.24** 7.14; 8.7-8. **9:1 9.1** 8.1-4. **9:3 9.3** 8.22,24. **9:6 9.6** Waɓ. 11.24; 19.17; 28.27.

7 Taa wu patə, kə dəƀee ca vii makə sətə kaɗeesəkə ka ci, əntaa
də maƀətəsəka taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də
mooɗasəkə ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə.
8 Tə'i Əntaŋfə da baawəɗa ŋga viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa
sətə dəƀee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci patə. Ka upaanə nuunə
laŋə koona ɗa də taa ŋgutə tsarə ŋga ŋunyi slənа.
9 Ma ŋunyi ənda, kə ndzaa ci makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaƀa
ləkaləkatə ətə bii ci,
“Kə vii ci də mooɗəfə rəŋwə ka maaghiinə.
Ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ŋga'əənaakii.”
10 Ma Əntaŋfə, ci ca vii slikərənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka
adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə
goonə də patənə ŋga ŋgeerənə, tə'i bwatyakii.
11 Taa guci patə, ka ɗatənə nə ci tuunə ka ənji waha, koona shii viinə də
mooɗəfə rəŋwə uusəra patə, kaa ənji laŋə a kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga
viinə goonə ənə ci təya upaa acii inə.
12 Acii ma viitsə vii unə, əntaa wata ka ki'i haaja ŋga ənji nə'unə tanə,
amma agi kavənə nə ci tə ənji laŋə ka kuyiriinə tə Əntaŋfə.
13 Acii ma slənətsə goonə, ci ca ƃaarii vii gooŋga goonə. Ka dəlanə nə
ənji də Əntaŋfə əsə, acii kə ƃaarii unə oo'i, kə luuvuunə Ŋunyi Habara
agyanə Aləmasiihu. Ka dəlanə nə tii də ci əsə putə ŋga viitə vii unə də
mooɗəfə rəŋwə ka tii da ka hara ənja.
14 Ka ɗanə nə tii kuɗəpəshinə ŋga neenə koonə, təya ɗa də'wa ka putə
goonə, putə ŋga malaŋə pwapoonə ətə ci Əntaŋfə a ɗa koonə.
15 Kuyirii amə tə Əntaŋfə putə ŋga viinaakii kaamə, waatoo viitə pooshi
ənji ka mbee ka waƀənə putsəkə də ma.

10

Waƀənə ŋga Bulusə agyanə baawəɗatə vii Əntaŋfə ka ci

1 Nyi Bulusə nyi saaki ca kədii acii unə. Agi banə nə ənji, maɗa nyi
ahadoonə nya banee ka nəki, ma nyi pooshi ahadoonə əsə, iza'u nə nyi
anuunə. Putə ŋga banee ka nə ŋga *Aləmasiihu da ŋga'əənaakii,
2 agi kədiinə nə nyi acii unə, goona kavə tə nyi kaa nya ndzaanə iza'u,
nyi kə gi aahadoonə. Acii kə shii nyi weewee, ma ənjitə ca hiima oo'i,
slənə ŋga *duuniya ciina ɗa, ka lanə nə nyi ka tii ŋguruunə.
3 Gooŋga a duuniya niinə. Amma, ma paatə ciina pa, əntaa makə ŋga
duuniya ciina pa.
4 Ma uushi'inə ŋga paginə geenə əsə, əntaa makə ŋga duuniya. Ma
neenə, ətə ci Əntaŋfə a vii. Də ci ciina jaala agyanə ənji daawaanə, ama
jaala agyanə ənji ɗaaɗa mabizhinə
5 da agyanə ənjitə ca zhi'wee ka haŋkala ŋga ənja acii ga təya shii tə
Əntaŋfə; ama zhi'wee ka hiima ŋga ənji kaa təya fa tə Aləmasiihu.
6 Maɗa kə mbu'utəgyuunə də fanə goonə tə Əntaŋfə, ma əndətə pooshi
ka fanə, matasəkakii niinə ka dzalənə tə ci.
7 Tsaamətəmə ŋga'ə agyanə sətsə ca ɗa ahadoonə. Tə'i hara ənji ca ba
oo'i, ŋga Aləmasiihu nə tii. Wa təya tsakə buurətənə ŋga'ə. Makə sətə
ŋgirə tii natii nə oo'i, ŋga Aləmasiihu nə tii, inə maa, ha'ə niinə.

9:9 9.9 Jab. 112.9. **9:10 9.10** Isaa. 55.10; Hoos. 10.12. **9:11 9.11** 1.11; 4.15. **9:15 9.15** 9.11. **10:1 10.1-18** 1 Koor. 9.3. **10:1 10.1** 10.10; 1 Koor. 2.3. **10:2 10.2** 13.10; 1 Koor. 13.2. **10:4 10.4** 6.7; Rooma 13.12; Af. 6.13-17. **10:5 10.5** Isaa. 2.12-17. **10:6 10.6** 2.9. **10:7 10.7** 1 Koor. 1.12.

8 Taa kə dəliigi nyi də baawəɗanə vii Slandanə keenə, pooshi ayinə
ka ɗanə tə nyi shaŋə. Ma baawəɗatsa, baawəɗa ŋga ghənənə duunə
aakəŋwa, əntaa ŋga ənyanə duunə aaba'ə.
9 Ga ənjə a nee ka ətsə makə ŋgwaleenə cii kya ŋgwalee koonə də
ləkaləkatənyinaaki.
10 Ka banə nə hara ənji oo'i, ‘Ma ləkaləkatə ŋga Bulusə, iza'u. Amma
ma shi ci də naaki na, mantəkii nə shishinəkii, paa ci mbee ka waɓənə
əsə.’
11 Ma tsarə ŋga ənjitsa, wa təya paaratəgi oo'i, ma sətə ciina waɓə asəkə
ləkaləkatə, ka ɗanə niinə inə gatə ahadoonə.
12 Ma təya, agi haŋətənə nə tii natii na. Kə dəɓee ina mbərə mbərətə
də neenə nə da tii kwa? Agi ŋgərənə nə tii ɗuunuunatii, təya nee makə
tii palee patə. Ma ətsa, mabaanə. Pooshi tii shii taa mi.
13 Ma ina, pooshi dəla də neenə na ka pitəginə aa bilə. Amma ka ɗanə
niinə ca'ə ka hatə ɗəkəpaa Əntaŋfə keenə, ca mbu'u ca'ə ka slənətsə ciina
ɗa ahadoonə.
14 Makə ɗii ci asəkə hatsə ɗəkəpaa Əntaŋfə keenə nuuna, makə giinə
aahoonə ka kira koonə Ŋunyi Habara agyanə Aləmasiihu, pooshi inə
pitəgi hatsə ɗəkəpaa Əntaŋfə keenə.
15 Pooshi inə ka dəlagi də neenə nə putə ŋga slənətə ci hara ənjə a ɗa,
pooshi inə ka pitəgi hatə ɗəkəpaa Əntaŋfə keenə. Amma ma sətə ciina
moo, wa vii gooŋga goonə a gərə aakəŋwa aakəŋwa, kaa hatə ɗəkəpaa
Əntaŋfə keenə a tsakə bwaŋənə,
16 ina mbee ka dzənə ka hara hanyinə aakəŋwa ka waaza Ŋunyi Habara,
acii geena dəliigi də neenə nə putə ŋga slənə ŋga hara ənji ka hatə
ɗəkəpaa Əntaŋfə ka tii.
17 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Ma əndətə ca moo
dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə.”
18 Ma əndətə ca dəlagi də naakii na, pooshi Əntaŋfə ka luuvənə tə ci,
see tə əndətə ci Slandanə a dəlagi də ci.

11

Bulusə da majirakinə ŋga masləkee ənja

1 Ma nə nyi ka nəhənə, ka sə'wanə nuunə tə nyi, nya ɗiikə gi'u.
Tuutəta'ə, sə'wamə tə nyi ha'ə.
2 Agi sərəhənə nə nyi agyanuunə putə ŋga Əntaŋfə, acii kə vii nyi tuunə
ka *Aləmasiihu makə sətə ci ənjə a vii malaaɓa maɗanə ka ŋgurii rəŋwə
dyaŋə.
3 Ŋgwaliiki acii ga sətə slənyi də Hawa a slənyi duunə noonə. Ma Hawa,
kə gəpətə rəhunə də ki də cicirənaakii. Ha'ə nuunə əsə. Ŋgwaliiki acii
ga hiima goonə a ŋusləgi asəkə matahu rəgwa, una təkuree ka vii gooŋga
ka Aləmasiihu.
4 Acii kə fii nyi kə kapaa unə rəgwa ka əndə'i əndə ca waaza koonə
əndə'i uushi agyanə Yeesu bwasə ka ətə waazii inə koonə, kə liwuunə
əndə'i Ma'yanə tsaŋə bwasə ka ətə shuunə liwu, kə liwuunə əndə'i habara
tsaŋə bwasə ka Ŋunyi Habaratə liwuunə.
5 Ma cii kya nəhə kamə, pooshi nyi əki ka ənjitsə cuuna nəhə makə
matahu masləkee ənji nə tii.

10:8 10.8 13.10. **10:11 10.11** 13.1-2. **10:12 10.12** 3.1. **10:13 10.13** Rooma 12.3. **10:15 10.15-16** Slənə 19.21; Rooma 15.20. **10:17 10.17** Irim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. **10:18 10.18** 1 Koor. 4.4-5. **11:2 11.2** Af. 5.25-27. **11:3 11.3** 'Wat. 3.1-5,13. **11:4 11.4** Gal. 1.8-9. **11:5 11.5** 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9.

6 Taa paa nyi mbee ka waɓənə, amma tə'i shiinə anəki makə sətə
sənaavə nyi ka ɓaariinə koonə taa ŋgutə saa'i patə, taa agi ŋgutə uushi
patə əsə.
7 Ya saŋa, kə ɗii nyi 'waslyakəənə makə həətəpaa nyi naaki nə kaa nya
shii ɗuunətə duunə kwa? Acii kə waazii nyi koonə Ŋunyi Habara ŋga
Əntaŋfə ŋga zaɓə yadə luu taa mi acii unə.
8 Kə liwə nyi kwaɓa acii hara Ikəliisiyanyinə, nya slənə ahadoonə. Ma
ətsə kamə, ka banə nə nyi makə kə gəpətə nyi də uushi aciitii kaa nya
shii tsakənə duunə.
9 Ma saa'itə nyi ahadoonə, kə mwayi nyi tsakənə tə nyi də kwaɓa, amma
paa nyi fitinii tuunə koona vii ka nyi. Kə shi hara ndzəkəŋushi'inə gaamə
də Makiduuniya, kə vii tii ka nyi patənə ŋga sətə cii kya moo. Paa nyi
fitinii tuunə shaŋə. Paa nyi ka ɗanə ha'ə boo ŋga ənə taa aakəŋwa, koona
shii tsakənə tə nyi.
10 Wiitsə sətsə cii kya dəla də naaki na. Də gooŋgaanə ŋga Aləmasiihu
nə nyi ka banə koonə, ma nyi, pooshi əndə təŋapaanə tə nyi ka dəla də
naaki nə ha'ə anə hanyinə ŋga Akaya patə.
11 Aa acii mi ɗii? Acii paa nyi agi uuɗənə tuunə kwa? Kə shii Əntaŋfə,
kə uu'i nyi tuunə.
12 Makə sətsə paa nyi fitinii tuunə, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də ɗanə
ha'ə, kaa nya shii təŋagi rəgwa ka majirakinə ŋga masləkee ənji ŋga
dəlaginə, təya ba oo'i, mbərə mbərə nə slənatii da neenə.
13 Ma tsarə ŋga masləkee ənjitsa, əntaa masləkee ənji ŋga tantanyinə
nə tii. Agi jirakənə nə tii də slənatii, təya geegi ka natii nə makə masləkee
ənji ŋga Aləmasiihu ŋga tanyi.
14 Əntaa sə ŋga hurəshishinə ətsa, acii *Seetanə maa, kə geegi ci ka
naakii nə makə malaa'ikatə ca ɓərə.
15 Acii ha'ə, maɗa geegi ənji slənaakii ka natii nə makə ənji slənə
gooŋgaanə, əntaa mu'umə uushi. Ma ka muudinə, kadə nə təya upaa
ɗzaləna ətə dəɓee təya upaa.

Sa ciɓənyinə ŋga Bulusə putə ŋga waazanə

16 Kaa nya ənə ka banə, ga taa wu a nəhə makə ɗiikənə cii kya ɗiikə.
Amma makə kə nyihuunə ha'ə, luumə tə nyi makə sətə cuuna luu hara
maɗiikə ənja. Nyi maa, kaa nya shii dəlaginə gi'u naaki.
17 Weewee ma sənə cii kya ba əndzə'i, əntaa hiima ŋga Slandana. Ma
agi dəlaanə cii kya dəla də naaki na, makə ŋga maɗiikə əndə cii kya
waɓə.
18 Makə ɗii ci ənji laŋə ca dəlagi də uushi'inə ŋga *duuniya, nyi maa,
ka ɗanə nə nyi ha'ə.
19 Kə bii unə, kə shii unə uushi'inə. Amma iitə saŋə mbee unə ka sə'watə
tə maɗiikə ənja?
20 Waatoo, maɗa kə geegi tii koonə makə maviinə, taa gəpətənə duunə,
taa bərapaanə tuunə, taa tsagi koonə meeciinə, agi sə'watənə nuunə tə
tii.
21 Ma nyi, əntaa təkureenə təkuree nyi ka ɗanə koonə ha'ə.

Amma taa mi patə dəliigi taa wu, nyi maa, ka dəlaginə nə nyi də səkii.
Makə ŋga maɗiikə əndə cii kya waɓə.

11:6 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. **11:7 11.7** 12.13; 1 Koor. 9.12,18. **11:8 11.8-9** Fil. 4.15-18. **11:10 11.10** 1 Koor. 9.15-18. **11:11 11.11** 1 Koor. 16.24. **11:12 11.12** 11.5; 12.11. **11:13 11.13** Fil. 3.2; Səniinə 2.2. **11:15 11.15** 4.10; Rooma 2.6. **11:16 11.16** 12.6.

22 Taa ma bii tii ənji *Ibəraaniya nə tii, nyi maa, ci nə nyi. Ənji Isərayiila
kwa? Nyi maa, ci nə nyi. Slikərənə ŋga Ibərahiima kwa? Nyi maa, ci nə
nyi.
23 Taa ma bii tii ənji slənə ka Aləmasiihu nə tii əsə, amma nyi nə matahu
əndə slənə palee ka tii. Makə ŋga maɗiikə əndə cii kya waɓə. Kə slənyii
də gazhi'waanə palee ka tii; ɓəzəkii pya'ə ənji tə nyi a furəshina palee ka
tii; ɓəzəkii fəsli ənji tə nyi əsə palee ka tii; ama wə nə nyi uusəra patə. *
24 Tufə jikə *Yahudiinə ka fəslənə tə nyi də uu'yanə makkə pu'unə aji
əliŋə.
25 Makkə jikə gayinə ŋga ha də Rooma ka fəslənə tə nyi. Kə kaalii ənji
tə nyi də faariinə rəŋwə səɗə. Makkə jikə kumbawalə ka cipəgərənə da
nyi aagi ma'inə. Kə shi nya kii uusəra, nya ba'anətsaa agi ma'inə.
26 Agi wiigi'inə nə nyi laŋə. Pooshi bwaya uushi ətə paa nyi nee. Tə'i
taŋə gəəra, tə'i mahiirənə a rəgwa, tə'i ŋgwalənə acii ənjaaki Yahudiinə,
tə'i ŋgwalənə əsə acii hara slikərənə, tə'i ŋgwalənə asəkə vəranyinə,
tə'i ŋgwalənə agi bilinə, tə'i agi uunəva, tə'i əsə acii majirakinə ŋga ənji
nə'unə.
27 Kə slənyii də gazhi'waanə ka shaŋə. Ɓəzəkii nə nyi ka ba'aginə
njihərəmə yadə ŋunyinə agiki. Kə ɗii maɗəfənə da meegiirənə tə nyi.
Laŋə nə nyi ka ndzaanə yadə zəma, taa kuvə ŋga baanə davə, taa
kəjeerənə.
28 Bwasə ka harakii maa, uusəra patə nə nyi ka buurə patənə ŋga
Ikəliisiyanyinə.
29 Maɗa kə əpigi vii gooŋga ŋga ənda, agi zhimanə tə nyi asəkəki. Maa
kə kavə ənji tə əndə'i əndə ka ɗa 'waslyakəənə, ka ɓəzənə nə səkəki.
30 Maɗa ka dələnə nə nyi də naaki na, see də sətə ca ɓaarə makə sətə
əntəgi shishinəki dələginəki.
31 Ma Əntaŋfə Dii Yeesu Slandanaamə, wa ənjə a dəla də ləməkii ka ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə. Kə shii ci oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə.
32 Ma saa'itə nyi də Damasəkusə, tə'i əndə'i ŋgwaməna atsaa səɗə
ŋwaŋwa Arətasə, kə kavə ci kaa ənjə a nəhə uura mayi ŋga vəranə, kaa
ənjə a shii kəsənə tə nyi.
33 Amma kə kagərə ənji tə nyi aasəkə ɗəvə, ənjə a kyagərə tə nyi da
mapacakinə ŋga mahwala ŋga vəranə, nya mbərəɗə aciikii.

12

Uushi'iitə ɓaarii Slandanə ka Bulusə

1 Tyasə ka dələginə nə nyi də naaki na. Taa ŋgahi pooshi uushi ci
dələginəkii a tsakəvə, patə da ha'ə, ka waɓənə nə nyi agyanə uushi'iitə
ɓaarii Slandanə ka nyi.
2 Kə shii nyi, tə'i əndə'i əndə nə'unə shi Slandanə a ŋgərətə tə ci
aadəgyə aaɓiikii. Kə uugi ɗanə fəzə pu'u aji ənfwaɗə əna. Ma əndətsa,
nyi ka nəki. Taa tantanyinə kə slənyi ha'ə, taa səniinə, ma ətsa, paa nyi
shii. Əntaŋfə shii ci daanəkii.
3 Ma nyi, kə shii nyi, kə ŋgirə ənji tə nyi aagi Aləjana. Taa tantanyinə,
taa səniinə, Əntaŋfə shii ci daanəkii.

11:22 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. **11:23 11.23-29** 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. * **11:23 11.23** kə slənyii də gazhi'waanə: 1 Koor. 15.10; furəshina: Slənə 16.23. **11:24 11.24** Dzək. 25.3. **11:25 11.25** Slənə 14.19; 16.22. **11:26 11.26** Slənə 9.23; 14.5. **11:27 11.27** 6.5. **11:29 11.29** 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30 11.30** 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31 11.31** 1.23. **11:32 11.32-33** Slənə 9.23-25.

4 Ma davə, kə fii nyi uushi'inə əsə ətə pooshi ənji ka mbee ka batənə,
pooshi əndə shiŋkinə mbu'i bahə batənə.
5 Acii ha'ə, ma ka rəgwatsa, ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Amma ma
ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kya dəlagi maɗaamə də
uushi'iitə ca ɓaarii ətənaaki daɗavə.
6 Maɗa kə mwayi nyi dəlagi də naaki na, paa nyi ka ndzaanə ka maɗiikə
ənda, acii gooŋga nii kya waɓə. Amma kə bwasee nyi ka haalakii ha'ə,
acii ga əndə'i əndə a ŋgirə tə nyi palee ka makə sətə cii kəya tsaamə tə
nyi taa fa waɓənaaki.
7 Ha'ə əsə, kə ɗavə ənji ka nyi əndə'i bwaya uushi ətə ndzaanə makə
dəhə ashiki, acii ga nya haŋətə naaki nə putə ŋga uushi'iitə ci ənтaŋfə a
ɓaarii ka nyi. Ma ətsa, masləkee əndə ŋga Seetanə, kaa ca ciɓee ka nyi.
Ma ɗii ətsə patə, acii ga nya haŋətə naaki na.
8 Makkə jikə nyi ka kədiinə tə Slandanə kaa ca ŋgərəgi ka nyi.
9 Amma ma jikənaakii ka nyi, uu'i ci, “Pwapoonaaki nə sətə dəɓee ha
upaa, acii maɗa matəkii nə ənda, parəkə ndzaanə ŋgeerənaaki ashikii.”
Ci nee unə, ma ŋga ənа, də mooɗasəkə nə nyi ka dəlaginə də naaki nə
putə ŋga ətənaaki, kaa ŋgeerənə ŋga Aləmasiihu a shii ndzaanə ashiki.
10 Ka mooɗasəkə nə nyi də ətənaaki. Maɗa dzaanii ənji tə nyi əsə,
ka mooɗasəkə nə nyi. Ha'ə əsə, nyi agi sa ŋgəra'wa da ciɓa, da agi
asaranyinə, ətsə patə ka putə ŋga Aləmasiihu cii kya ɗa ha'ə. Makə ɗii ci
matəkii nə nyi, da ŋgeerənə nə nyi.

Buurə uushi'inə ŋga Bulusə agyanə ənji Koorintiya

11 Ma nyi, kə iikə nyi putə ŋga dəlaanaaki də nəki. Amma unə kavə tə
nyi ka ɗanə ha'ə. Ma dəɓee, unə nə dəlanə də nyi, acii pooshi hatə palee
matahu masləkee ənjitsə goonə ka nyi makə sətə cuuna hiima.
12 Kə ndzaa nyi ahadoonə də sə'watənə ka shaŋə, kə ɗii nyi madiigərə
slənənyinə da sə ŋga hurəshishinə laŋə əsə. Ci ca ɓaarə oo'i, masləkee
əndə ŋga tantanyinə nə nyi.
13 Ma nya, paa nyi ɗii kama kamaanə ahadoonə da hara Ikəliisiyanyinə,
amma see uushi rəŋwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tə nyi. Acii ha'ə,
maɗa bwayakii ɗii nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi!
14 Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoonə ŋga makkənə. Pooshi nyi
na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Acii mooɗəfuunə cii kya moo, əntaa
uushi goonə. Acii dənə nə ɗəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa
manjeevənə dəɓee ɗəkəpaanə ka dəsənətii.
15 Ka ɗanə nə nyi mooɗasəkə ŋga ɓələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə
da naaki na, ka putə ŋga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka
uuɗənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə laŋə kwa?
16 Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə.
Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə ɗii nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə
koonə ka shii satə də nuunə.
17 Ya saŋə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa ŋga rəŋwə agi ənjitsə sləkee nyi
koonə kwa?
18 Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkee ka əndə'i
ndzəkəŋunə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi
slənə geenə gi mbərə mbərа? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

12:5 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. **12:7 12.7** Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. **12:9 12.9** Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13. **12:12 12.12** Slənə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19. **12:13 12.13** 11.7-9. **12:14 12.14** 13.1. **12:15 12.15** 1 Koor. 16.24. **12:17 12.17** 7.2. **12:18 12.18** 2.13; 8.6,16-17.

19 Goona nyihə makə ɓaarəgi gooŋga geenə ciina ɓaarə aakəŋwacii unə. Pooshi. Akəŋwacii Əntaŋfə ciina waɓə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kaɗashinyinə geenə, ma ətsə ciina ɗa patə, ka tsakənə duunə koona dzə aakəŋwa.
20 Ŋgwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəɓee nya la tuunə. Maɗa kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəɓee, ka ɗanə nə nyi koonə sətə pooshi dəɓee nya ɗa koonə. Ŋgwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da ɓəəzənə ŋga səka, da uuɗənə ka na, da tsəɓəhiinə, da dyaarə'unə, da haŋətə na, da mamaaɗənə ŋga haŋkala.

21 Ŋgwaliiki əsə, maɗa kə gi nyi aahoonə, acii goona ɗavə ka nyi ayinə akəŋwacii Əntaŋfə, nya ŋgəərə ma putə ŋga ənjitə sha ɗii 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajijiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka Əntaŋfə.

13

Muudinə ŋga waɓənə

1 Maɗa kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə ŋga səɗəki. Maɗa kə gi nyi, taa ŋgutə waɓənə patə ma'i ahadoonə, ŋga'ə ka nyi kaa ənji bəra'i taa palee ka bəra'i a ɓaarii tantanyinə ŋga waɓənəkii.
2 Wanyitsə ka waɓənə ka ənjitə sha ɗii 'waslyakəənə da patənə ŋga hara ənja, wanyitsə ka waɓənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya waɓi koonə saa'itə gi nyi aahoonə ŋga bəra'inə. Ma waɓənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə.
3 Makə ɗii ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi waɓənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da ŋgeerənə ahadoonə.
4 Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii nji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəɗa ŋga Əntaŋfə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləɓənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəɗa ŋga Əntaŋfə ciina slənə putə ŋga ləɓənə geenə da Aləmasiihu.
5 Tsaamətəmə noonə na, koona nee maɗa ma'ə unə da i əpinə agi vii gooŋga goonə. Təɓətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləɓə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, maɗa pooshi unə ka mbu'utəgi də təɓəətsə shaŋə.
6 Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə.
7 Agi kədiinə niinə acii Əntaŋfə, acii goona ɗii bwaya uushi. Ma ciina ɗa ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koona ɗa sətə ndzaanə də rəgwakii, taa ŋgahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə.
8 Paa inə ka ɗa sətə ca bərapaa gooŋgaanə, amma sətə ca kira gooŋgaanə ɗaniinə.
9 Ma ina, taa matəkii niinə, maɗa da ŋgeerənə nuunə, ka mooɗasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəŋwa agi nə'unə.
10 Ma cii kya naahə koonə waɓəəna saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koona shii baanə ka Əntaŋfə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də ɓaarə koonə baawəɗatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsa, baawəɗa ŋga ghənənə duunə aakəŋwa, əntaa baawəɗa ŋga ənyanə duunə aaba'ə.

12:20 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21 12.21** 13.2. **13:1 13.1** 12.14; Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19. **13:2 13.2** 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4 13.4** 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8. **13:10 13.10** 13.2; 10.8; 1 Koor. 4.21.

11 Ma əndzə'i ɗii kaɗashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Ɗamə
gazhi'waanə ŋga ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə waɓənaaki,
luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntaŋfə Əndə uuɗənə
taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.
12 Nəəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə ŋga Əntaŋfə.
13 Agi nəhəpaanə nə ənji ŋga Əntaŋfə tuunə patə.
14 Ma pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uuɗənə ŋga
Əntaŋfə, da gəshinə ŋga Malaaɓa Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

13:11 13.11 Yooh. 14.27; Rooma 15.33; 1 Koor. 7.15; Af. 6.23; Fil. 4.9; 1 Tees. 5.23; 2 Tees. 3.16; Ibər. 13.20; 1 Piita 5.14. **13:12 13.12** 1 Koor. 16.20. **13:13 13.13** Mar. 13.11; Rooma 8.26,39; Gal. 6.18.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Galatiya

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji
shiŋkinə ta'i tə nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ŋgeerənə ŋga
əndə əsə, amma də ŋgeerənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu da ŋga Əntaŋfə
Dəsənaamə ətə maɗee ka ci agi mamәətə ənji nə nyi ka masləkee ənda.
2 Ma inə da patənə ŋga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə,
unə ənji nə'unə anə hanyinə ŋga Galatiya patə.
3 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə
pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.
4 Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə ŋga 'waslyakəənə
gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə
makə sətə mwayi Əntaŋfə Dəsənaamə.
5 Wa ənjə a ɗuunətə tə Əntaŋfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyaŋə nə Ŋunyi Habara

6 Kə ɗii ka nyi ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, makə nee nyi pii ha'ə
wanuutsə kə kaaree ka Əntaŋfə Əndətə 'wii tuunə dagi pwapoonə ŋga
Aləmasiihu, una gwaŋə ka nə'u əndə'i ŋunyi habara.
7 Amma, ma gooŋgakii, pooshi əndə'i ŋunyi habara. Ma bii nyi koonə
ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Ŋunyi
Habara ŋga Aləmasiihu.
8 Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i ŋunyi habara pamə, bwasə ka
ətə waazii inə koonə, wa Əntaŋfə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika
ətə jima dadagyə, wa Əntaŋfə a naalagi tə ci.
9 Makə sətə shiina bii koonə daga ŋukə, wanyinə ca ənə ka batənə
koonə əsə: ma əndətə waazii koonə ŋunyi habara pamə, bwasə ka ətə
shiina waazii koonə, wa Əntaŋfə a naalagi tə əndəkii.
10 Ma bii unə noonə, ma cii kya waɓə ha'ə, kaa ca kaɗeesəkə ka ənji
kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə cii kya waɓə. Anii ma
bii unə, ma cii kya waɓə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a,
acii maci kaa ca kaɗeesəkə ka ənji cii kya waɓə ha'ə, kaɗa mandzaamə
nyi ka əndə slənə ŋga Aləmasiihu.

Zhi'inə ŋga Bulusə ka masləkee ənda

11 Ndzəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Ŋunyi Habaratə
waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi.
12 Ma'upaamə nyi dacii əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə.
Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə ŋgiragi ka nyi.
13 Kə fii unə habara ŋga ndzaanaaki ŋukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u
diina ŋga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya ciɓee ka Ikəliisiya
ŋga Əntaŋfə də məza ciɓa. Kə ciŋə nyi ka shaŋə kaa nya saawee.
14 Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina ŋga Yahudiinə ka
shaŋə, palee ka ɓəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə ŋga ŋgeeriiki agi
nə'u alə'aada ŋga dzədzəshi'inaamə.

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. **1:2 1.2** 1 Koor. 16.1. **1:4 1.4** 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; Ibər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. **1:6 1.6** Ibər. 12.15. **1:7 1.7** 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. **1:8 1.8-9** 1 Koor. 16.22. **1:10 1.10** 1 Tees. 2.4-6. **1:11 1.11-12** 1.1. **1:13 1.13-14** Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9.

15 Amma, ma Əntaŋfə da pwapoonaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə
mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci.
16 Makə mwayi ci ɓaarii ka nyi Uuzənaakii, kaa nya shii waaza Ŋunyi
Habara agyanəkii ka hara slikərənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda,
17 paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takəŋuyi
ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya maɗə pii pii, nya paləgərə aanə
hanyinə ŋga Arabiya. Ma daba'əkii, nya maɗə, nya ənəgərə aasəkə
vəranə ŋga Damasəkusə.
18 See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə,
kaa nya nee ka Piita.* Ina ɗa baanə pu'u aji tufə da ci.
19 Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, maɗaamə
ka Yakubu ndzəkəŋuci Slandana.
20 Ma waɓəətə nyaahə nyi koonə, gooŋga tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə
agikii taa fiɗyasə. Akəŋwacii Əntaŋfə cii kya ba koonə.
21 Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aanə hanyinə ŋga Siriya
da ŋga Silikiya.
22 Ma ka saa'ita, patənə ŋga Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Yahudiya,
mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə.
23 Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, “Ma əndətə
nja ciɓee kaamə ŋukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa
təya vii gooŋga ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə.”
24 Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntaŋfə putə ŋga
zhi'unaaki.

2

Luunə ŋga hara masləkee ənji tə Bulusə

1 Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwaɗə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da
Barənaba. Nya 'waanə tə Titusə. *
2 Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntaŋfə də naakii nə ɓaarii ka nyi, kaa
nya dzə aadəvə, keena dzə ka ɗa mətərəkinə, wata inə da gayinə tanə.
Nya dzəgunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Ŋunyi Habara ka hara
slikərənə. Ma ɗii nyi ha'ə, keena shii ləɓənə ka ma rəŋwə agi waazanə
geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zaɓə.
3 Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə ŋga *Yahudiinə nə ci.
Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci.
4 Taa ŋgahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi ɗii
ha'ə. Ma ənjitsa, kə ɗatə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya
'yaakyagərə aahadeenə ka ɗəkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə
upaa amə agi ləɓənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii
ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya ŋga Yahudiinə makə
ŋga ŋukə.
5 Amma, maluuvəmə inə waɓənatii taa gi'u, acii ga gooŋgaanə ŋga
waɓənə ŋga Əntaŋfə a zagi a nuunə.
6 Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə
maɗuunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akəŋwacii

---

1:15 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. * **1:18 1.18** Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. **1:18 1.18** Slənə 9.26-28. **1:19 1.19** Mat. 13.55. **1:21 1.21** Slənə 9.30. **2:1 2.1-10** Slənə 15.1-19. * **2:1 2.1-2** 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. **2:2 2.2** 2.6,9. **2:4 2.4** 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21.

Əntaŋfə. Ma gayiitsə əsə, makə jigunyii ka tii waɓənə ŋga Əntaŋfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsakəvə tii.
7 Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntaŋfə ka nyi slənə ŋga waaza Ŋunyi Habara ka hara slikərənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə ŋga waaza Ŋunyi Habara ka Yahudiinə.
8 Acii Əntaŋfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntaŋfəkii rəŋwə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikərənə əsə.
9 I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kəŋee Ikəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntaŋfə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə waɓəgəriinə ka ma rəŋwə ha'ə, wata təya kəəsəshi ciiniinə deenə da Barənaba, ina waɓəgərə ka ma rəŋwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikərənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə.
10 See ma nə uushi rəŋwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga ŋukə əsə.

Dzalənə ŋga Bulusə tə Piita də Antakiya

11 Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya maɗə, nya waɓə ka ci akəŋwacii patənə ŋga ənja acii kə ɗii ci məzaanə.
12 Waatoo ma ŋga ŋukə, kə njii kəya zəmə ka kəŋwə rəŋwə da hara slikərənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya ənjitə sləkee Yakubu, waatoo ənjitə ca haŋətə ryaminanə, wata ca ŋgwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kəŋwə rəŋwə da tii ma'ə.
13 Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə ŋga Yahudiinə ka ɗa ghatə gooŋgaanə makə naakii. Patə da Barənaba, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə.
14 Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa gooŋga makə sətə bii Ŋunyi Habara, wata ənki nyi ka Piita akəŋwaciitii patə, “Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə aa hanə, maslənəmə hə makə ŋga Yahudiinə. Amma makə ŋga hara slikərənə ndzaa hə. Ya makə ɗii ha'ə ənə, də iitiitə banəku ka hara slikərənə, see a ɗa tii sətə ci Yahudiinə a ɗa tyasa?”

*Upaa luupaanə ŋga *Yahudiinə da hara slikərənə*

putə ŋga vii gooŋga

15 Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikərənə.
16 Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə gooŋga, keena shii ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Dagi vii gooŋga geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də slənətə sətə bii bariya.
17 Taa inə Yahudiinə, də vii gooŋga ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Də ci ɓaarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rəŋwə niinə da hara slikərəətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Maɗa ha'ə ənə, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka ɗa 'waslyakəənə nii? Aa'a, pooshi.
18 Maɗa kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya ŋga Yahudiinə, ci nə kə taŋəgi nyi sətə bii Əntaŋfə ətsa.

2:6 2.6 Rooma 2.11. **2:7 2.7** 1.15-16; Rooma 1.5. **2:10 2.10** Rooma 15.26. **2:12 2.12** Slənə 11.3. **2:16 2.16** 3.10-12; Rooma 3.20-30. **2:17 2.17** Rooma 2.17–3.20.

19 Acii ma nya, mantəkii nə nyi akəŋwacii bariyatsa, ci ɓələgi tə nyi. Ma ɗii ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da əpinə akəŋwacii Əntaŋfə. Kə ɓələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashi ənfwa.
20 Taa ŋgahi wanyinə da əpinə amaki, patə da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki əndzə'i, də vii gooŋga ka *Uuzənə ŋga Əntaŋfə ətə uuɗəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki.
21 Pa nya kagi pwapoonə ŋga Əntaŋfə shaŋə. Acii maci də nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə, kaɗa uushi zaɓə nə əntənə ŋga Aləmasiihu.

3

**Bariya taa vii gooŋga ka Əntaŋfə*

1 Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə haŋkala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə ŋga'ə makə sətə əŋki Yeesu ashi ənfwa, wu saŋə zagi də haŋkala goona ha'ə kwa?
2 Amma tə'i uushi rəŋwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə. Ya upaa unə saŋa, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Ŋunyi Habara, una luuva?
3 Mi ɗiikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəɗa ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə; amma koona uudəpaa də ŋgeerii unə nii?
4 A zagi ɓəzə ciɓəətə ciɓuunə kama kama zaɓə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zaɓə.
5 Agi viinə nə Əntaŋfə koonə Ma'yanaakii, agi slənənə nə ci uushi'iitə ca ɗa hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya ɗa ha'ə saŋa, acii putə ŋga slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə ŋga vii gooŋga goonə ka ca?
6 Ɗatəmə haŋkala goonə aanə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə agyanə Ibərahiima tuu'ina, “Kə vii ci gooŋga ka Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋgaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga.”
7 Makə ha'ə ɗii ənа, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii gooŋga, tii nə tantanyiitə slikərənə ŋga Ibərahiima.
8 Kə bagi malaaɓa ləkaləkatə daga ŋukə oo'i, dagi vii gooŋgatii nə hara slikərənə a ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Kə bagi malaaɓa ləkaləkatə Ŋunyi Habaratsə ka Ibərahiima daga ŋukə oo'i, “Kadə nə Əntaŋfə a ɗa barəkaanə ka patənə ŋga slikərənə asəkə duuniya daciiku.”

9 Makə vii Ibərahiima gooŋga, kə ɗaanə Əntaŋfə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə ŋga ənji əsə: maɗa kə vii tii gooŋga ka Əntaŋfə, ka tii ɗaanənəkii barəkaanə makə sətə ɗii ci ka Ibərahiima.
10 Amma, ma patənə ŋga ənjitə ca ɗa hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeenə nə tii ka ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə, kəsənə kəshi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə tə tii. Acii kə bagi malaaɓa ləkaləkatə tuu'ina, “Taa wu nə əndəkii patə, maɗa manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə tə ci ətsa.”
11 Ma ənə ɗəya, shii amə paŋgəraŋə oo'i, pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də nə'utə sətə bii bariya. Acii kə bagi malaaɓa ləkaləkatə tuu'ina, “Ma əndətə ŋgirə Əntaŋfə tə ci

2:19 2.19 6.14; Rooma 7.6; 6.2-4. **2:20 2.20** 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14. **3:1 3.1** 5.7. **3:2 3.2-5** 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4 3.4** 4.11. **3:6 3.6** 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. **3:7 3.7** Rooma 4.11-12. **3:8 3.8** 'Wat. 12.3. **3:9 3.9** Rooma 4.16. **3:10 3.10** Dzək. 27.26; Yak. 2.10.

ka əndə gooŋga putə ŋga vii gooŋgaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə.”

12 Ma bariya, paa ci kəŋaanə agyanə banə, wa əndə a vii gooŋga ka Əntaŋfə. Amma kə bii ci makə sətə ɗii manaahəkii asəkə ləkaləkatə tuu'ina, “Ma əndətə nə'utə patənə ŋga sətə manaahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə da i əpinə də putakii.”

13 Acii ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeesu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca ŋgərəvə aanəkii tə naalatə njaama upaa. Makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə tuu'ina, “Taa wu tsa'agi ənji aashi ənfwə, tə'i naalanə anəkii.”

14 Ma ɗii Yeesu Aləmasiihu ha'ə patə, kaa barəkaatə bii Əntaŋfə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikərənə əsə dacii Yeesu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntaŋfə viinə kaamə, dagi vii gooŋga gaamə ka ci.

*Bariya da sətə bii Əntaŋfə viinə

15 Ndzəkəŋushi'inəkya, takumə kaa nya ɓaarə koonə əndə'i waɓənə. Maɗa kə anyi ənji bəra'i waɓənatii, kə kəŋaanə tii anəkii də gooŋga, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka pərəginə, pooshi əndə'i əndə ka mbee ka tsakəvə uushi aagikii əsə.

16 Ha'ə nə aləkawalə ŋga Əntaŋfə əsə. Ma aləkawalə ŋga Əntaŋfə, ka Ibərahiima da slikərənaakii ɗii ci. Əntaa ka slikərənə ɓəzəkii ɗii ci, amma ka slikərənə rəŋwə. Yeesu Aləmasiihu nə slikərənəkii.

17 Wiinə sətə mwayi nyi banə: kə ɗii Əntaŋfə ka Ibərahiima aləkawala. Daba'ə fəzə gya'ə ənfwaɗə da makkə pu'unə vii Əntaŋfə bariya ka Yahudiinə. Acii ha'ə, pooshi bariyaakii shi ka pərəgi aləkawalə ŋga Əntaŋfə ka Ibərahiima, paa ci shi ka waalagi uushi'iitə bii Əntaŋfə ɗaaɗanə əsə.

18 Acii maci ma barəkaanə ŋga Əntaŋfə, putə ŋga nə'utə sətə bii bariya, kə ndzaa ci ətsə əntaa putə ŋga aləkawaləfə ɗii ci. Amma, ma ɗii Əntaŋfə ka Ibərahiima barəkaanə, putə ŋga aləkawalətə ɗii ci ka ci.

19 Ya makə ha'ə saŋa, ka mi saŋə vii Əntaŋfə bariya ka ənja? Ma vii Əntaŋfə kaamə bariya, ka shii ŋgiragi də 'waslyakəənə paŋgəraŋə aa babara. Kə ndzaa ci da ŋgeerənə dəŋə ka saa'itə shi slikərənə ŋga Ibərahiima ətə ɗii Əntaŋfə aləkawaləkii ka ci. Makə mbu'ya ci, pooshi bariya da ŋgeerənə ma'ə. Kə vii Əntaŋfə bariya ka əndə rəŋwə dacii malaa'ikanyinə, kaa ca ba ka ənja. Əndə rəgwa nə əndəkii. *

20 Maɗa kə fii unə tə'i əndə rəgwa, kə shii unə ətsa, ahada ənji bəra'i nə ci. Amma, ma saa'itə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ka Ibərahiima, pooshi əndə rəgwa ahadatii, ci rəŋwə dyaŋə waɓi ka ci.

*Slənə ŋga *bariya*

21 Ma bii unə noonə, pooshi bariya gəŋu da sətə bii Əntaŋfə ɗanə kwa? Aa'a, əntaa ha'ə. Acii maci tə'i bariyatə ca vii əpinə, kaɗa ka ndzaanə nə ənji ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə də nə'utə bariyaakii.

22 Amma, ma bii malaaɓa ləkaləkatə, agi ɗa ŋwaŋuunaakii nə 'waslyakəənə agyanə patənə ŋga *duuniya. Makə ha'ə ɗii ətsa, ma sətə

3:11 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12 3.12** Leew. 18.5; Rooma 10.5. **3:13 3.13** Dzək. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14 3.14** 3.2-5; Yaw. 3.1-2. **3:16 3.16** 'Wat. 12.7; 17.7-8. **3:17 3.17** Shig. 12.40. **3:18 3.18** Rooma 4.14; 11.6. * **3:19 3.19** Rooma 4.15; malaa'ikanyinə: Slənə 7.38,53; Ibər. 2.2. **3:20 3.20** Dzək. 6.4. **3:21 3.21** Rooma 7.13; 8.2.

bii Əntaŋfə viinə ka ənjitə vii gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu, ka tii nii kəya vii.
23 Ma saa'yatə rəgwa ma'ə mawunəmə kaa ənjə a vii gooŋga ka Yeesu
Aləmasiihu, magwaləkii njiinə acii bariya makə ənji furəshina. Amma
makə shi Yeesu, kə wunəgi Əntaŋfə keenə rəgwa ŋga vii gooŋga ka ci.
24 Ma ka saa'yakii, kə ndzaa bariya makə əndə dzalənə tiinə taabu'u
mbu'ya Aləmasiihu. Ma ɗii ha'ə, keena shii ndzaanə ka ənji gooŋga
akəŋwacii Əntaŋfə də vii gooŋga.
25 Makə wunyi rəgwa ŋga vii gooŋga ka ci, pooshi bariya da ŋgeerənə
agyaniinə ma'ə.
26 Unə patə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə dagi vii gooŋga goonə.
Ləɓə nuunə da Yeesu Aləmasiihu.
27 Acii patənə goonə ətsə ɗii ənji koonə bapətisəma ŋga nə'unə tə Yeesu
Aləmasiihu, kə ŋgiruunə haŋkalaakii.
28 Ma akəŋwacii Əntaŋfə, pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da
hara slikərənə, pooshi kama kamaanə ahada maviinə da dimuyinə, pooshi
kama kamaanə ahada ŋguyirənə da makinə. Patənə goonə, uushi rəŋwə
nuunə agi ləɓənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.
29 Makə ɗii ci ŋga Aləmasiihu nuunə, kə ndzaa unə ka slikərənə
ŋga Ibərahiima ətsa. Kadə upaanuunə sətə bii Əntaŋfə viinə ka ci da
slikərənaakii əsə.

4

1 Takumə kaa nya tsakə banə koonə: maɗa ma uuzənə ga dii asii, taa
ŋgahi naakii nə uushi'inə ŋga dii patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi
ci, makə mava ndzaanəkii.
2 Ənji nə nəhənə tə ci, təya ɗəkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə
mbu'yanə uusəratə kapaa dii ka ci rəgwa ŋga ɗa naakii ya.
3 Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə,
kə ndzaa amə ka maviinə ŋga patənə ŋga sətə ci əndə shiŋkinə a paslə
ganə agi duuniya.
4 Amma, makə mbu'ya uusəratə kəŋee Əntaŋfə, kə sləkee ci ka
Uuzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiŋkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə
bariya ŋga Yahudiinə.
5 Ma ɗii ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa ənjitə gwaləgi bariya tə tii,
kaama ndzaanə ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə.
6 Kə sləkee Əntaŋfə ka Ma'yanə ŋga Uuzənaakii aasəkə mooɗəfaamə ka
ɓaariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə
ka 'waa'wanə tə Əntaŋfə, ama ba ‘Daadə, Daadaakya’.
7 Acii ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə ŋga
Əntaŋfə nuunə. Makə ɗii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə
patənə ŋga sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

8 Ma saa'yatə unə ma'ə mashiimə tə Əntaŋfə, kə ndzaa unə makə
maviinə ŋga əntaŋfənyinə kama kama.
9 Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntaŋfə. Ma nee nyi, gədə banə,
Əntaŋfə shii tuunə. Də iitiitə saŋə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazaɓə

3:22 3.22 Rooma 3.9-30; 11.32. **3:23 3.23** 4.3. **3:24 3.24-25** Rooma 10.4. **3:26 3.26** 4.5,7; Yooh. 1.12; Rooma 8.14-17. **3:27 3.27-28** Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Kwal. 3.9-11. **3:27 3.27** Rooma 6.3; Af. 4.24. **3:29 3.29** 3.7,14,18; 4.7. **4:3 4.3** 4.9-10. **4:4 4.4-5** 3.13; Yooh. 1.14. **4:6 4.6** Rooma 8.15-16. **4:7 4.7** Rooma 4.13; 8.17. **4:8 4.8** 1 Koor. 8.4-6.

uushi ətə pooshi ŋgeeriikəya? Ka mi saŋə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya?
10 Iitiitə saŋə kavuunə nuunə ka ɗa kumənyinə ŋga Yahudiina? Taa kumənə ŋga zhi'wanə ŋga əndə'i uusəra, taa ŋga ləgiɗa, taa ŋga fəza, agi ɗanə nuunə.
11 Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saŋə, kaa slənaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zaɓə nii?
12 Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa ŋgahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi ŋgirə naaki nə makə əndə Yahuda. Acii ha'ə tuutəta'ə, ɗamə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha ɓəzee ka səkəki taa fiɗyasə.
13 Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə Ŋunyi Habara, də gwakənaaki ka bwanea ahadoonə upaa nyi rəgwa ŋga waazanə.
14 Kə ciɓuunə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareenə taa kaginə, kaɗa ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də mooɗasəkə makə malaa'ika ŋga ənta ŋfə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na.
15 Aadəma paləgərə mooɗasəkətə goonə kwa? Acii kə shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kə mbee unə ka ŋgyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kaɗa kə vii unə.
16 Dama saŋə ɗii nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə gooŋga?
17 Ma ənjitə ŋgərəgi haŋkala goonə aashitii, əntaa ŋunyi uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkeenə kaamə, koona nə'u tə tii.
18 Maɗa ka ŋunyi rəgwa, ŋga'ə nə ŋgərəgi haŋkala ŋga əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka ɗanə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə.
19 Uuji ənjaakya! Agi sa bwanea nə nyi asəkə mooɗəfəki ka puta goonə, makə mitə ɗasəka ki agi ɓərakənə. Agi sanə nə nyi bwaneakii asəkə mooɗəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna ŋgərə haŋkala ŋga Yeesu Aləmasiihu.
20 Amma, ma mwayi nyi, kaɗa ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kaɗa kə njii nya waɓə koonə furəŋə furəŋə. Acii agi buurənə nə nyi tuunə ka shaŋə.

Makə ndzaanə ŋga Hajara da Saraatu

21 Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a ɗa ŋwaŋuunaakii agyanuunə saŋa, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa?
22 Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci.
23 Ma uuzəətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama poo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzəətə pwayi dimwa ka ci, də putə ŋga aləkawalətə ɗii ənta ŋfə pwayi ki ka ci.
24 Ma ətsə patə, kə ndzaa ci makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitsə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə ɗii ənta ŋfə daga ŋukə. Ma əndə'i rəŋwə agi makiitsə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə ɗii ənta ŋfə anə giŋutə ɗii ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. *

4:9 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9 4.9** 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15. **4:10 4.10** Dzək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. **4:12 4.12** 1 Koor. 9.19-21. **4:13 4.13** Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7. **4:17 4.17** 1.7. **4:19 4.19** 1 Koor. 4.15. **4:22 4.22** 'Wat. 16.15; 21.3. **4:23 4.23** 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. * **4:24 4.24** Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1.

25 Kə ndzaa ki makə giŋwə Siina ətə anə hanyinə ŋga Arabiya. Kə
ndzaa ki makə Urusaliima ŋga zamananə əsə. Acii ma patənə ŋga ənjitə
də Urusaliima, maviinə ŋga bariya nə tii.
26 Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki
nə məsənaamə.
27 Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə tuu'ina:
“Ma hə, miitsə ma'upaamə pawa, ɗawə mooɗasəka.
Ma'ə hə mafamə zəmənə ŋga pawa,
amma ɗawə kyalaliinə ŋga mooɗasəka,
acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka ŋga ŋuzhiwə.”
28 Ndzəkəŋushi'inəki, ma unə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə tanyi.
Acii daga ŋukə ɗii Əntaŋfə aləkawalaakii ha'ə makə ətsa, makə sətə shi
ca ɗii agyanə poonə tə Isiyaaku.
29 Ma ka saa'ita, ma uuzəətə pwayi ənji makə manjeevənə saakii, kə
ciɓee ci ka uuzəətə pwayi ənji də ŋgeerənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə. Ci
nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə.
30 Amma iitə bii ləkaləkatə ŋga Əntaŋfwa? Ma bii ca, “Lakəgi mitə
mava da uuzənatə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə ŋga mava na zəmə yi
ŋga dii, see uuzənə ŋga dimwa daanəkii na zəmə.”
31 Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə ɗii əna, manjeevənə ŋga mitə dimwa
naamə, əntaa manjeevənə ŋga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

1 Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka
dimuyinə saŋə saŋa. Aciikii ma ɗanuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa
noonə nə ka ɗa mavaanə ma'ə.
2 Fatəmə ŋga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: maɗa kə kapaa unə noonə nə
ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətsə pooshi sətə ci Yeesu
Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u.
3 Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii
nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə ŋga bariya dəŋwa'ə.
4 Ma unə ənjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaaɓakii
akəŋwacii Əntaŋfə, kə lagyuunə noonə nə ashi Yeesu Aləmasiihu. Dzaɗə
dzaɗə nuunə da pwapoonə ŋga Əntaŋfə əsə.
5 Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii gooŋga ka
Yeesu Aləmasiihu ndzaanə əndə malaaɓakii akəŋwacii Əntaŋfə. Tə ci
niinə ka gəranə də ŋgeeriitə vii Malaaɓa Ma'yanə keenə.
6 Maɗa ləɓə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa
paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akəŋwacii Əntaŋfə. Vii ka ci
gooŋga nə magaɗə uushi, kaama mbee ka uuɗə tə hara ənji.
7 Ma ŋga ŋuka, ŋga'ə njuuna slənə. Wu saŋə ənyi ka təŋaginə tuunə
agi nə'u rəgwa gooŋga?
8 Ma hiimatsa, əntaa Əntaŋfə ətə 'wii tuunə ɗii koonə.
9 Kə shii unə, agi banə nə ənji, də uundzə burəŋanə fiɗyasə əbunə
ma'usə ənvwə pasə a gəra.

4:26 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. **4:27 4.27** Isaa. 54.1. **4:29 4.29** 'Wat. 21.9. **4:30 4.30** 'Wat. 21.10. **5:1 5.1** 2.4; 4.5,9; 5.3. **5:3 5.3** 3.10,12; Rooma 2.25. **5:5 5.5** 2.16; Rooma 8.23-25. **5:6 5.6** 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. **5:8 5.8** 1.6-7. **5:9 5.9** 1 Koor. 5.6.

10 Makə ɗii ci ləɓə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə
hiima gaamə ka rəgwa rəŋwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə
kəsənə nə gəŋwanə ŋga Əntaŋfə tə ci, taa ci nə wu patə.
11 Ndzəkəŋushi'inəkya, maci haala ŋga dzənə aa babara nə nyi ka
waazanə, kaɗa pooshi ənji ka ciɓeenə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə
də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə ŋga Yeesu Aləmasiihu ashi
ənfwa, kaɗa pooshi ka ɓəzee ka səkə ŋga ənja.
12 Ma ənjitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonaaki, wa təya dzə aakəŋwa
də tasə natii nə dəŋwa'ə.
13 Ma unə ndzəkəŋushi'inəkya, ma 'wii Əntaŋfə tuunə, koona ndzaa ka
dimuyinə. Amma uushi rəŋwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə
ɗii unə ka dimuyinə, a sləŋunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi.
Ma ɗanuuna, uuɗəshimə, una tsakəshi ahadoonə.
14 Acii anə waɓənə rəŋwə liɓə patənə ŋga bariya ŋga Əntaŋfə, waatoo,
“Uuɗuu tə əndətə aɓiiku makə sətə cii kwa uuɗə naaku na.”
15 Amma, maɗa agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə ŋga bilinə, nəhəmə
noonə na acii goona zama də noonə na.

Sləŋə ŋga shishinə da poo ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə

16 Ma sənə banəki koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaɓa Ma'yanə a ta
koonə kəŋwanə, acii goona sləŋyi sətə mwayi shishinuunə.
17 Acii kə shii unə, pooshi Malaaɓa Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi
shishinə ŋga əndə sləŋənə. Shishinə ŋga əndə əsə, paa ci ka luuvə sətə
mwayi Malaaɓa Ma'yanə sləŋənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə
tii. Ci ɗii pooshi unə ka mbee ka sləŋə sətə mwayi unə.
18 Amma, maɗa Malaaɓa Ma'yanə ca ta koonə kəŋwanə, pooshi *bariya
da ŋgeerənə anuunə ma'ə.
19 Ma shishinə ŋga ənda, paŋgəraŋə a babara nə sətə cii kəya sləŋə.
Waatoo, aləhiinə, ajijinəənə, badawaanə,
20 paaslə uuləminə, mətooyaanə, ɗəkə daawaanə ka ənda, təya ɗaaɗa
mabizhinə, sərəha, ɓəzə səka, uuɗənə ka na, təəkəshinə da maɗee ka
mbəzə ahada ənja,
21 ətsə hara ənja, kavə nə ka saasa ənvwa, da bwaŋkaraanə. Agi
ɗaaɗanə nə ənji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii
koonə ŋukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo,
ma ənjitə ca sləŋə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə shaŋə.
22 Amma, ma sləŋə ŋga Malaaɓa Ma'yanə naakii, wiinə pawaakii:
uuɗəshinə, ɗa mooɗasəka, ndzaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə
təgunuunə ŋga ənda, ɗa ŋga'əənə ka ənja, sləŋə uushi də rəgwakii,
23 banee ka na, ətsətə na. Ma tii ətsa, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa
ŋga ɗanə.
24 Ma ənjitə ləɓə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə ŋga
shishinətii.
25 Makə ɗii ci Malaaɓa Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə
kəŋwanə.

5:10 5.10 1.7. **5:11 5.11** 6.12,14; 1 Koor. 1.23. **5:13 5.13** 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. **5:14 5.14** Leew. 19.18; Rooma 13.9. **5:15 5.15** Yak. 4.1-2. **5:16 5.16** 5.25; Rooma 8.2-13. **5:17 5.17** Rooma 7.13-23. **5:18 5.18** Rooma 6.14; 7.4. **5:19 5.19-21** Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Səniinə 22.15. **5:22 5.22** Af. 5.9. **5:23 5.23** 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. **5:24 5.24** 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. **5:25 5.25** 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30.

26 Gaama ɗuunətə naamə na, gadaama alə haliminə ŋga ənja, gadaama ɗaaɗa sərəhə ahadaamə əsə.

6

Tsakəshinə ahada ənja

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, maɗa kə lii unə əndə agi ɗa 'waslyakəənə, ma unə ənə ci Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ta koonə kəŋwanə, ənyagərəmə də ci kaa ca nə'u rəgwa gooŋga. Amma waɓəmə da ci də mooɗa ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci.

2 Ŋgəərəshimə tərənə goonə, acii maɗa agi ŋgəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə waɓi Yeesu Aləmasiihu.

3 Ma əndətə mambu'umə bahə ɓaananə tə ci agi ənja, maɗa kə bii ci, “Pooshi maɗuunə əndə makə nya”, kə ha'u ci də naakii na.

4 Ma sətə dəɓee, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Maɗa kə nee ci ka slənaakii ŋga'ə, wa ca ɗa mooɗasəkə ka putakii. Amma ga ca ɗa mooɗasəkə acii palee naakii slənə ka ŋga hara ənji də ŋga'əənə.

5 Acii kadə nə taa wu patə a ba slənaakii.

6 Ma əndətə ci ənjə a dzəgunə ka ci waɓənə ŋga Əntaŋfə, wa ca təkee ka ŋunyi sətə aciikii patə da əndətə ca dzəgunə ka ci.

7 Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntaŋfə. Acii ma sətə ləgii ənda, ci upaanəkii.

8 Waatoo, ma əndətə slənyi sətə kaɗeesəkə ka shishinə, wu nə shikwaakii. Amma, ma əndətə slənyi sətə kaɗeesəkə ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii.

9 Acii ha'ə, gaama zaarə agi ɗa ŋga'əənə ka ənja, acii kə shii amə, maɗa kə mbu'ya uusərakii, maɗa mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa.

10 Makə ha'ə ɗii ənə, taa guci patə upaa amə rəgwa ŋga ɗa ŋga'əənə, ɗaamə ŋga'əənə ka patənə ŋga ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. *

Muudinə ŋga waɓənə

11 Ma əndzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki.

12 Ma ənjitsə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a ɗa maŋushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə ŋga Yeesu Aləmasiihu ashi ənfwa tanə nə tii ka waazanə, kaɗa kə ciɓee ənji ka tii.

13 Ma bii nyi ha'ə, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii bariya ŋga Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa haŋətənə putə ŋga luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə.

14 Amma, ma nya, see uushi rəŋwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa haŋətənə, waatoo ənfutə əŋki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii ashi ənfwə ɗii uushi'inə ŋga *duuniya akəŋwaciiki makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə amaki akəŋwacii uushi'inə ŋga duuniya.

5:26 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. **6:1 6.1** Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2 6.2** 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3 6.3** 1 Koor. 4.7. **6:5 6.5** Rooma 2.6; 14.12. **6:6 6.6** 1 Koor. 9.11,14. **6:8 6.8** Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9 6.9** 2 Tees. 3.13. * **6:10 6.10** Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəŋanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11 6.11** 1 Koor. 16.21. **6:12 6.12** 5.2,11. **6:14 6.14** 1 Koor. 1.23,29,31; 2.2; Gal. 2.19.

15 Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi ɗanəkii.
Amma, ma səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magaɗə
uushi.
16 Ma ənjitə kavə waɓəətsə aagi hiimatii, ənji ŋga Əntaŋfə nə tii tanyi.
Wa Əntaŋfə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca ɗa ka tii ŋga'əənə.
17 Daga ənshinə ka dəŋə aakəŋwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shaŋə.
Acii tə'i baavənyinə ashiki ca ɓaarii oo'i, mava ŋga Yeesu nə nyi.
18 Ndzəkəŋushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə
pwapoonə patə. *Aamiina.

6:15 6.15 5.6; Rooma 6.3-4; 2 Koor. 5.17; Af. 4.24. **6:16 6.16** Jab. 125.4-5. **6:17 6.17** 2 Koor. 4.10.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Afisa

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə ŋga Yeesu
*Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntaŋfə. Agi nəhəpaanə nə nyi
tuunə ənji ŋga Əntaŋfə də Afisa, ənji gooŋga putə ŋga ləɓənə goonə da
Yeesu Aləmasiihu. *
2 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə
pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə ŋga Əntaŋfə ka ənjaakii

3 Dələamə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Acii kə
pukyagərə ci kaamə barəkaanə ka shaŋə aasəkə mooɗəfaamə agi ləɓənə
gaamə da Aləmasiihu.
4 Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama
ndzaanə ka naakii dagi ləɓənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə,
kaama shii ndzaanə malaaɓakii akəŋwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə.

5 Putə ŋga uuɗənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka
manjeevənaakii dacii Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ɗii ci aniya ŋga ɗanə.

6 Dələamə də ci putə ŋga maɗuunə pwapootsaakii, waatoo putə ŋga
viitə vii ci kaamə ŋga zaɓə dacii mooɗə Uuzənaakii!
7 Də idənə ŋga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə
tifyaginə ŋga 'waslyakəənə gaamə. Maɗuunəkii ka shaŋə nə pwapoonə
ŋga Əntaŋfə! †
8 Laŋə ɗii ci kaamə də patənə ŋga shiinaakii da mbeenaakii.
9 Də shiinaakii ɗii Əntaŋfə sətə ɗii ci aniya ŋga ɗanə, kə ɓaarii ci
kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə ɗii ci aniya ŋga mbu'utəginə dacii
Aləmasiihu.
10 Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii maɗa mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii
dzatəgi də patənə ŋga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə
ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.
11 Agi slənənə nə patənə ŋga uushi'inə makə sətə mwayi Əntaŋfə. Ci ta'i
taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləɓənə gaamə da Aləmasiihu. Ma
ətsə patə, putə ŋga moonaakii, makə sətə ɗii ci aniya daga ka 'watəginə.
12 Ma inə ənə ndzaanə ka təkəŋwanə ŋga ka nə ka Aləmasiihu ɗiya, a
dəleenə də ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə.
13 Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Ŋunyi Habara
ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə gooŋga ka Aləmasiihu. Wata Əntaŋfə
a ɗavə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaɓa Ma'yanə ətə ɗii ci
aləkawalə ŋga viinə.
14 Putə ŋga upaanə gaamə tə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, ci ca ɓaarii kaamə
paŋgəraŋə oo'i, ka upaanə naamə sətə ɗii ci aləkawalə ŋga viinə ka

---

* **1:1 1.1** masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. **1:3 1.3** 2.6; 2 Koor. 1.3. **1:4 1.4** 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. **1:5 1.5** Yooh. 1.12. **1:6 1.6** Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † **1:7 1.7** pərəpaanə: Kwal. 1.13-14; idəna: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibər. 8.6; pwapoonə: Af. 2.7. **1:9 1.9-10** 1.22; Kwal. 1.16,20. **1:11 1.11** 1.4; Rooma 8.28-29. **1:13 1.13** 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5.

ənjaakii. Ətsə ɓaarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntaŋfə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də ɗuunuunaakii!

Də'wa ŋga Bulusə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə

15 Putə ŋga ətsə ha'ə ɗiya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntaŋfə, acii kə fii nyi habara ŋga vii gooŋga goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə cuuna uuɗə tə patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə.
16 Paa nyi bədii agi kuyiriinə tə Əntaŋfə putə goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki,
17 nya kədii acii Əntaŋfə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, maɗuunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca ɓaarəgi koonə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə, koona shii tə ci.
18 Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii ŋunənə, una nee ka ɓərənaakii, koona shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. Ŋgaˈə ka nyi əsə koona shii taa mi nə maɗuunə barəkaanaakii ətə ɗii ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii;
19 una shii taa iitə nə laŋənə ŋga ŋgeerənaakii ashaamə ənə vii gooŋga. Ma ŋgeerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da ŋgeeriitə

20 slənyigi ci saa'itə maɗee ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzanee ka ci dagyə da ciizəmakii.
21 Ma dagyə, Aləmasiihu ca ɗa ŋwaŋuunə agyanə patənə ŋga uushi'iitə agintaŋfə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawəɗatii patə. Kə palee məghərəvənə ŋga ləməkii ka taa ŋgutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəŋwa patə.
22 Patənə ŋga uushi'inə, kə kavə Əntaŋfə kaa təya ndzaanə atsaa səɗə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə ŋga patənə ŋga uushi'inə. Tə ci kavə Əntaŋfə ka ndzaanə ka nə ŋga Ikəliisiya.
23 Ma Ikəliisiya, shishinə ŋga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'inə. ‡

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

1 Ma ŋga ŋukə, maməətəkii njuunə asəkə ədzəmuunə putə ŋga ghatə fanə goonə tə Əntaŋfə da 'waslyakəənə goonə.
2 Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwa ŋga *duuniya, una nə'u ŋwaŋwə ŋga ginaajinyinə asəkəntaŋfə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tə Əntaŋfə.
3 Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə njaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kaɗeesəkə kaamə, ama slənə sətə kaɗeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə makə ŋga hara ənji duuniya.

1:14 1.14 2 Koor. 1.22. **1:16 1.16** Kwal. 1.3. **1:17 1.17** 5.17; Waɓ. 2.6; Kwal. 1.9-10. **1:18 1.18** 4.4; Kwal. 1.12. **1:19 1.19-20** 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20 1.20** Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21 1.21** 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. **1:22 1.22** 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. ‡ **1:23 1.23** 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10. **2:1 2.1** 2.5. **2:2 2.2** 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3 2.3** 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6.

4 Amma laŋə nə Əntaŋfə agi nəhə təgunuunə ŋga ənja. Laŋə ka dərəva
əsə uu'i ci taamə.
5 Ma saa'itə njaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə ŋga ghatə fanə
gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləɓə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də
pwapoonə ŋga Əntaŋfə upaa unə luupaanə.
6 Dagi ləɓənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu maɗee ci kaamə da i ci, ca
dzanee kaama da i ci dagyə.
7 Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca ɓaarii ɗuunuunə ŋga pwapoonaakii ka ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə. Ma ətsa, dagi uuɗəənə uu'i ci taamə dacii Yeesu
Aləmasiihu.
8 Acii də pwapoonə ŋga Əntaŋfə upaa unə luupaanə dagi vii gooŋga
goonə. Ma ətsa, viinə ŋga Əntaŋfə,
9 əntaa putə ŋga gazhi'waanə goonə shaŋə. Ma ɗii ci ha'ə, acii ga taa
wu a lyaaməgi.
10 Əntaŋfə tagii taamə makə sənə ɗii amə, ama upaa kura taganə agi
ləɓənə gaamə da Aləmasiihu, kaama ɗa dagwa slənа. Ma dagwa slənəkii,
kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə.

*Ləɓənə gaamə rəŋwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu*

11 Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə
*ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci ɗii ŋgirə tii tuunə
ka uushi zaɓə. Wiitsə boo, ma ryaminyaatsa, ŋga shishinə tanə, də ciinə
ci ənjə a ɗa. *
12 Ma ŋga ŋukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə nji ahada
mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə. Pooshi unə ahada ənjitə ɗii Əntaŋfə ka tii
aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə
davə, pooshi unə shii tə Əntaŋfə əsə. †
13 Amma ma ŋga ənа, ləɓə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzaɗə da
Əntaŋfə njuunə, amma kə əncahatəgi ci duunə kədəhə putə ŋga idənə
ŋga Aləmasiihu. ‡
14 Acii Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə
tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa təya ndzaanə uushi rəŋwə. Də
shishinəkii uulagi ci dzəga ŋga daawaatə nji ahadatii. §
15 Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə ŋga Yahudiinə kaa ca shii kaɓətə
kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, təya ndzaa uushi rəŋwə
agi ləɓənatii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə.
16 Də əntənaakii ashi ənfwa ŋgərəgi ci daawaanə ahadatii. Də
əntənaakii ha'ə əsə gəŋutəgi ci də slikərənyinə patə, təya ndzaanə
shishinə rəŋwə, ca ənyatəgi də tii aaɓii Əntaŋfə.
17 Ma shi ci, ka waaza Ŋunyi Habara ŋga ndzaanə jamə ahada ənji
da Əntaŋfə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə
nji dzaɗə dzaɗə da Əntaŋfə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə ɗii kədəhə
kədəhə da ci.

2:4 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5 2.5** 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6 2.6** 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7 2.7** 1.7; Rooma 5.20. **2:8 2.8** Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. **2:9 2.9** Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. **2:10 2.10** Tit. 2.14. **2:11 2.11-13** Rooma 11.17. * **2:11 2.11** 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. † **2:12 2.12** Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə ɗii Əntaŋfə ka tii aləkawalə:2.19. ‡ **2:13 2.13** 2.17; 3.6; idənа: 1.7; Gal. 1.4. § **2:14 2.14** ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəŋwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. **2:15 2.15** 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. **2:16 2.16** 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. **2:17 2.17** Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39.

18 Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, dacii Aləmasiihu upaa amə
Malaaɓa Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aaɓii Dəsənaamə.
19 Acii ha'ə, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə
nuunə ma'ə. Ma ŋga ənа, slanjii hanyinə nuunə da ənji ŋga Əntaŋfə.
Toonə nuunə agi ənji yaakii.
20 Kə ndzaa unə makə baŋgwatə kii ənji aanə faara. Ma faarakii, tii
nə masləkee ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maɗuunə faaratə ca vii
ŋgeerənə ka baŋgwakii.
21 Ci kəsətə baŋgwa patə ka hakii, baŋgwakii a gərə, ca ndzaanə ka
malaaɓa ya ətə ɗii ənji ka Slandana.
22 Agi ləɓənə goonə da ci ghənyi Əntaŋfə tuunə ka hakii patə da hara
ənji ka ha rəŋwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə.

3

Slənə ŋga Bulusə ka putə ŋga hara slikərənə

1 Putə ŋga ətsə ha'ə, agi ɗanə nə nyi də'wa ka Əntaŋfə. Ma nyi
Bulusə, əndə furəshina ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara
slikərənə. *
2 Weewee kə fii unə oo'i, kə ɗii Əntaŋfə pwapoonaakii ŋga vii ka nyi
slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə.
3 Kə ŋgiragi Əntaŋfə ma'umbee aniyaakii, ca ɓaarəgi ka nyi. Kə
naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa.
4 Maɗa ka jaŋgatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə
paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu.
5 Ma ŋga ŋukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shiŋkinə ma'umbee sətsa.
Amma ma ŋga ənа, kə ŋgiragi Əntaŋfə ka malaaɓa masləkee ənjaakii da
anabiinə də Ma'yanaakii.
6 Ma ma'umbee səkii, ci nə: kə upaa hara slikərənə da *Yahudiinə patə
tə barəkaatə ɗəkəpaa Əntaŋfə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəŋwə. Patə da
i tii, agi upaanə nə tii sətə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə dacii Yeesu
Aləmasiihu dagi fa Ŋunyi Habara. †
7 Ma Ŋunyi Habara, kə kavə Əntaŋfə tə nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii.
Ətsə patə, pwapoonaakii ɗii ci ka nyi dagi slənə ŋga ŋgeerənaakii.
8 Taa ŋgahi nyi palee də ətənə ahada ənji ŋga Əntaŋfə, patə da ha'ə
ka nyi ɗii Əntaŋfə pwapoonə ŋga kərə Ŋunyi Habara agyanə laŋənə ŋga
məghərəvənə ŋga Aləmasiihu ka hara slikərənə. ‡
9 Də pwapoonaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə ŋga ənji
kaa təya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntaŋfə əndə
taga patənə ŋga uushi'inə, kə ɗəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə
aarə'u aarə'u.
10 Ma ɗii ətsə patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə
a shii dacii Ikəliisiya oo'i, laŋə ka dərəva nə hiima ŋga Əntaŋfə.
11 Də ha'ə mbu'utəgi Əntaŋfə də aniyaakii dacii Slandanaamə Yeesu
Aləmasiihu, makə sətə shi ca ɗii aniya ŋga ɗanə.

2:18 2.18 3.12; Rooma 5.2. **2:19 2.19** 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. **2:20 2.20** Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. **2:21 2.21** 1 Koor. 3.16. **2:22 2.22** 1 Piita 2.5. **3:1 3.1-3** Kwal. 1.25.
* **3:1 3.1** əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1,9. **3:3 3.3** 3.6. **3:4 3.4** Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6. **3:5 3.5** Kwal. 1.26. † **3:6 3.6** ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ **3:8 3.8** palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. **3:9 3.9** 1.4. **3:10 3.10** 1.21,23.

12 Dagi vii gooŋga gaamə ka Aləmasiihu da ləɓənə gaamə da ci ɗii amə da baawəɗa ŋga dzənə aaɓii Əntaŋfə yadə ŋgwalənə.
13 Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi tuunə, tuutəta'ə, ga ma'yanuunə a ŋgwalə acii nee unə nya sa ciɓə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma ciɓəətsə patə, ka shii kərə duunə aakəŋwa.

*Shii uuɗənə ŋga *Aləmasiihu*

14 Putə ŋga ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akəŋwacii Daadə.
15 Ci ca ɗəkə ləmə ka taa ŋgutə slikərənə dadagyə da a duuniya.
16 Agi kədiinə nə nyi aciikii kaa ca ɗa slənə də maɗuunə baawəɗaakii, ca vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə ka shaŋə dacii Ma'yanaakii.
17 Agi kədiinə nə nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha ŋga ndzaanə a ədzəmuunə dagi vii gooŋga goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nə nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna ɗa, ca ndzaanə agi uuɗənə.
18 Maɗa kə ɗii ha'ə, ma unə da patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə, ka upaanə nuunə ŋgeerənə ŋga paaratəginə oo'i, ma uuɗənə ŋga Aləmasiihu, bwaŋə dərəva, magərəkii dərəva, kurəŋə dərəva əsə.
19 Ma uuɗəənə ci Aləmasiihu a uuɗə taamə, pooshi ənji ka uudəgi shiinə patə agyanəkii. Amma ŋga'ə ka nyi koona shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə ŋga Əntaŋfə.
20 Ma Əndənə ca slənə ashaamə də ŋgeerənaakii, tə'i ci da baawəɗa ŋga ɗa kaamə uushi palee ka sətə caama kədii taa sətə caama hiima. Duunətaamə tə ci.
21 Wa Ikəliisiya a ɗuunətə tə ci agi ləɓənatii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

4

*Uushi rəŋwə nə ənji nə'unə tə *Aləmasiihu*

1 Acii ha'ə ɗii ənа, nyi əndə furəshina putə ŋga slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nə nyi tuunə koona dzə aakəŋwa də ndzaanə makə sətə 'wii Əntaŋfə tuunə koona ndzaanə.
2 Taa guci patə, həətəpaamə nuunə, goona ɗa purətə haŋkalaanə, ndzaamə də sə'watənə, ɓaarəmə uuɗənə goonə də tsaakəshinə ahadoonə.
3 Ɗamə gazhi'waanə ŋga kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaɓa Ma'yanə ka ənjaakii, una ndzaanə agi jamənə.
4 Tə'i shishinə rəŋwə da Malaaɓa Ma'yanə rəŋwə, makə sətə ɗii tə'i uushi rəŋwə caama ka nə ŋga upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntaŋfə taamə kaama upaa.
5 Rəŋwə nə Slandana, rəŋwə nə vii gooŋga gaamə da bapətisəma əsə. *

6 Rəŋwə nə Əntaŋfə, ci nə Dənə ŋga patənə ŋga ənji shiŋkinə, ci əsə nə Slandanə ŋga uushi'inə patə, ci ca slənə ashi patənə ŋga ənja, tə'i ci ashitii əsə.
7 Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə həɗə həɗə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi.

3:12 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. **3:13 3.13** Kwal. 1.24. **3:14 3.14** 6.18-19. **3:16 3.16** Kwal. 1.11. **3:17 3.17** Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18 3.18** Kwal. 2.2. **3:19 3.19** 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20 3.20** Kwal. 1.29. **4:1 4.1** 3.1. **4:2 4.2** 5.2; Kwal. 3.12-13. **4:2 4.2** Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9. **4:3 4.3** 2.14-16; Kwal. 3.14-15. **4:4 4.4** 1.23; 2.18. * **4:5 4.5** Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. **4:6 4.6** 1 Koor. 12.6. **4:7 4.7** Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11.

8 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
“Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii,
kə ŋgirə ci aadəgyə da tii,
ca ɗa viinə ka ənji shiŋkinə.”
9 Ya ənə, ya “kə ŋgirə ci aadəgya,” mi saŋə cii kəya ɓaara? Ci ca ɓaarə,
kə jimagərə ci aahanə aa panə zəku'i.
10 Ma əndətə jima aa panə, ci nə əndətə ŋgirə aadəgyə, ca pitəgi
səkəntaŋfə kaa ca mbu'u taa dama patə.
11 Ci nə əndətə ɗii viinə ŋga slənə kama kama ka ənji shiŋkinə. Ca vii
ka hara ənji slənə ŋga ndzaanə ka masləkee ənja. Hara ənji, ca vii ka
tii slənə ŋga ndzaanə ka anabiinə, hara ənji təya ndzaanə ka ənji waaza
Ŋunyi Habara, hara ənji pastiinə da maliminə.
12 Ma ɗii ci ətsə patə, kaa ca shii tasəkapaa ənji ŋga Əntaŋfə, kaa təya
slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə ŋga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya.

13 Ətsə patə, kaama shii ndzaanə rəŋwə agi vii gooŋga gaamə da shiinə
gaamə tə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ama ndzaanə ka mazəŋa ənja, ama
ndzaanə ghəratə makə ŋga Aləmasiihu.
14 Ma ɗii ətsə patə, acii gaama ɗii uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa
waɓənə ŋga bwaya ənja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya latə, təya
kavə taamə ka əgənə makə məɗa taa dama patə.
15 Ma dəɓee, uuɗəshaamə, amə waɓə gooŋgaanə, kaama shii gərənə agi
ləɓənə gaamə da Aləmasiihu taa ka ŋgutə rəgwa patə, makə ɗii ci, ma
Aləmasiihu, nə ŋga Ikəliisiya nə ci.
16 Daciikii ɗii shishinə patə maguŋukii ka hakii də tsakənə ŋga taa ŋgutə
məguŋunə. Acii maɗa kə slənyi taa ŋgutə baladzanə ŋga shishinə makə
sətə dəɓee ca slənə, ka gərənə nə shishinə ŋga'ə, ca dzə də ghənə naakii
nə dagi uuɗənə.

*Upaa kura əpinə agi ləɓənə da *Aləmasiihu*

17 Wanyinə ka banə koonə agi ləmə ŋga Slandana, goona dzə aakəŋwa
də ndzaanə makə ŋga hara ənja. Acii tə'i hara ənji ətə pooshi ndzaanatii
kaɗeesəkə ka Əntaŋfə, hiimatii patə, pooshi ka nafanə.
18 Agi təkunə nə haŋkalatii patə. Ma əpiitə ci Əntaŋfə a vii, paa tii ka
upaanə, acii kə ndaləgi tii də mooɗəfətii, purətə-haŋkaliinə nə tii əsə.
19 Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də ɗaaɗa
taa ŋgutə tsarə ŋga ajijinəənə yadə əpi səka.
20 Ma ətsa, pooshi gi mbərə mbərə da sətə jigunyuunə ashi Aləmasiihu.
21 Kə shii nyi kə jigunyi ənji koonə agyanəkii. Makə ɗii ci ənji nə'unə
tə ci nuunə, kə jigunyi ənji koonə gooŋgaatə ashi Yeesu.
22 Kə bii ənji koonə, bwaseemə ka iirə ndzaanə goonə. Goona slənə
makə ŋga ŋukə. Acii ma iirə ndzaanə goonə, ci ca kavə tuunə ka suuna
uushi'inə ŋga jirakənə, ca saawee koonə.
23 Ma ədzəmuunə da haŋkala goonə, tyasə see a ndzaa ci kurakii.
24 Ŋgərəmə kura ndzaanə, koona ndzaa ka ənji gooŋga, malaaɓakii,
waatoo kura taganə ŋga Əntaŋfə, koona pusha tə ci.

4:8 4.8 Jab. 68.19. **4:9 4.9** Yooh. 3.13. **4:10 4.10** 1.23. **4:11 4.11** 1 Koor. 12.28. **4:12 4.12** 1 Koor. 14.26. **4:13 4.13** Kwal. 1.28. **4:14 4.14** 1 Koor. 14.20; Ibər. 5.13-14; Yak. 1.6. **4:15 4.15-16** 5.2. **4:15 4.15** 1.22. **4:16 4.16** 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. **4:17 4.17-18** 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. **4:19 4.19** Kwal. 3.5. **4:23 4.23** Rooma 12.2. **4:24 4.24** 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10.

25 Acii ha'ə, pooshi ma'ə jaarakənə. Taa wu patə, wa ca waɓə gooŋgaanə. Acii amə patə, ənji rəŋwə naamə ka hakii agi shishinə ŋga Aləmasiihu.
26 Maɗa kə ɓəzhi səkuunə, goona luuvə kaa maɓətəsəkə goonə a kavə tuunə ka ɗa 'waslyakəənə. Ga uusəra a kula agyanə maɓətəsəkə goonə.
27 Goona kapaa rəgwa ka *Seetanə.
28 Ma mahəra, wa ca bwasee ka hərənə, ca slənə naakii saakii də rəgwakii kaa ca shii upaa də naakii saakii, ca mbee ka tsakənə də maaghiinə.
29 Goona ɗa məza waɓənə. Amma ma ɗanuuna, ɗamə waɓəətə ca tsakə ənja, ca ghənə tə tii makə sətə diɓə, kaa sətə cuuna ba a ndzaanə dagwakii ka ənjitə ca fa tuunə.
30 Goona ɓəzee ka səkə ŋga Malaaɓa Ma'yanə; acii ci nə sagida ŋga Əntaŋfə ashuunə, ci na ɓaarii oo'i ŋga Əntaŋfə nuunə ka uusəra ŋga muudinə.
31 Bwaseemə ka patənə ŋga bwaya bwayaanə, da əndənə ŋga mooɗəfa, da ɓəzə səka. Goona waazə taa dzaanashinə ahadoonə taa sərəha.
32 Amma ma ɗanuuna, ɗamə ŋga'əənə ahadoonə, una ndzaanə də nəhə təgunuunə, una tyaafyagishi makə sətə tifyagi Əntaŋfə tuunə noonə dacii Aləmasiihu.

5

Ndzaanə agi camənə

1 Makə ɗii ci mooɗə manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə, tyasə see a ndzaa unə makə naakii.
2 Ndzaamə agi uuɗənə makə sətə uu'i Aləmasiihu taamə, vigi ci nəkii ka Əntaŋfə ka putə gaamə. Kə ndzaa ci makə sataka da ŋunyi mədədəranə. Satakakii əsə uuɗagi səkə ŋga Əntaŋfə. *
3 Makə ɗii ci ənji ŋga Əntaŋfə nuunə, pooshi diɓə aaləhiinə taa ŋgutə tsarə ŋga ajijinəənə taa sərəhə uushi ŋga əndə a shigi ahadoonə.
4 Goona waɓə sə ŋga ayinə. Pooshi diɓə məza waɓənə taa ɗa ɓuurənə də aləhiinə a shigi da moonə. Ma dəɓee, kuyiriimə tə Əntaŋfə.
5 Shiimə oo'i, ma ma'aləhiinə, taa ənji ɗa ajijinəənə, taa ənji sərəhə uushi ŋga ənja, pooshi tii ka upaa ha ŋga ndzaanə agi ŋwaŋuunə ŋga Aləmasiihu da ŋga Əntaŋfə. Acii ma sətə ci əndə a sərəhə agyanəkii, kə ndzaa səkii ka uuləmaakii ətsa.
6 Ga taa wu a kavə tuunə ka luuvə jirakənə. Putə ŋga uushi'iitsə ha'ə nə maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfwa a kulya aagyanə ənjitə pooshi ka fanə tə ci.
7 Acii ha'ə, ga taa mi a ləɓə duunə da tsarə ŋga ənjitsa.
8 Ma ŋga ŋukə, agi təkunə shuuna nji. Amma ma ŋga ənа, makə kə ndzaa unə ka ənji ŋga Slandana, agi camənə nuunə. Acii ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji ŋga camənə. †

4:25 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. **4:26 4.26** Yak. 1.19-20. **4:28 4.28** 1 Tees. 4.11. **4:29 4.29** 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. **4:30 4.30** 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. **4:32 4.32** Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. **5:1 5.1** Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1. * **5:2 5.2** 3.17-18; 4.2,15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibər. 10.5-10. **5:3 5.3-5** Gal. 5.19-21. **5:3 5.3** Kwal. 3.5. **5:4 5.4** 4.29; Kwal. 3.8. **5:5 5.5** Rooma 5.17. **5:6 5.6** Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. † **5:8 5.8** ŋga ŋukə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9.

9 Acii camənə ca poo taa ŋgutə tsarə ŋga dagwa uushi. Ci ca poo ɗa
uushi də rəgwakii, da gooŋgaanə əsə.
10 Ɗamə gazhi'waanə ŋga shii sətə ca uuɗagi səkə ŋga Əntaŋfə.
11 Ga taa mi a kavə tuunə ka ɗa sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo,
uushi'inə ŋga təkunə. Amma ma ɗanuuna, ŋgiragimə səkii paŋgəraŋə
ka camənə.
12 Ayi-ayi maa ka shaŋə nə dazə uushi'iitsə ci təya ɗaaɗa ma'umbeekii.
13 Maɗa kə ŋgiragi ənji patənə ŋga uushi'iitsə ka camənə, ka neenə nə
ənji ka uushi'inəkii paŋgəraŋə.
14 Acii ɓərənə ca ɓaarəgi taa mi patə paŋgəraŋə. Ci ɗii bii ənji oo'i,
“Matsəfə ŋunyinə, vəɗəhu,
maɗətə ka ha ŋga wa,
kaa Aləmasiihu a ɓərə aashiku.”
15 Acii ha'ə, ŋgərətəmə haŋkala. Goona ndzaanə makə maɗiikə ənja,
amma ndzaamə ka mafyarə ənja.
16 Taa ŋgutə saa'i patə, slənəgimə ka ŋunyi rəgwa, acii ma zamanana,
bwayakii.
17 Goona ndzaanə makə ŋga ənjitə yadə faryanə, amma ɗamə
gazhi'waanə ŋga paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una ɗa.
18 Goona kagi nuunə ka sa ənvwə. Ma ətsa, ka bərapaanə nə ci tuunə.
Amma ma ɗanuuna, wa Malaaɓa Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə.

19 Waɓəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də
Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə.
20 Kuyiriimə tə Əntaŋfə Dəsənaamə putə ŋga patənə ŋga uushi'inə.
Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Waɓənə ka makinə da ŋguyirənə

21 Faməshimə ahadoonə putə ŋga ɗunətənə goonə tə Slandana.
22 Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə
makə sətə cuuna banee ka nuunə akəŋwacii Slandana.
23 Acii ma ŋgura, ci nə əndə da baawəɗa agyanə minaakii, makə sətə
ndzaa Aləmasiihu da baawəɗa agyanə Ikəliisiya. Aləmasiihu ci saakii nə
Maluu ŋga Ikəliisiya, waatoo shishinəkii.
24 Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə ŋguyirənatii makə sətə ci Ikəliisiya
a fa tə Aləmasiihu.
25 Unə ŋguyirənə əsa, uuɗəmə tə makinə goonə makə sətə uu'i
Aləmasiihu tə Ikəliisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii,
26 ca kuɓəgi də ma'inə da də waɓənaakii, ca laaɓagi ka Əntaŋfə. ‡
27 Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca ŋgərə Ikəliisiya da məghərəvənatə patə makə
maɗanə camə yadə sə ŋga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi
bwaya uushi ashitə əsə.
28 Ha'ə nə ŋguyirənə əsə. Wa təya uuɗə makinatii makə sətə ci təya
uuɗə shishinətii. Ma ŋgurətə ca uuɗə minaakii, naakii nə uu'i ci ətsa.

5:9 5.9 Gal. 5.22-23. **5:10 5.10** Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. **5:13 5.13** Yooh. 3.20-21. **5:14 5.14** Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. **5:16 5.16** Kwal. 4.5. **5:17 5.17** 1.17; Rooma 12.2. **5:18 5.18** Waɓ. 23.31-35; Rooma 13.13. **5:19 5.19-20** Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibər. 13.15. **5:21 5.21–6.9** Kwal. 3.18–4.1; 1 Piita 2.18–3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. **5:21 5.21** 1 Piita 5.5. **5:22 5.22-24** Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. **5:22 5.22** 1 Koor. 14.34-35. **5:23 5.23** 1.22; 1 Koor. 11.3. **5:25 5.25-28** 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. **5:25 5.25** 3.19. ‡ **5:26 5.26** bapətisəma: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22. **5:27 5.27** 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22.

29 Pooshi əndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka
shishinəkii zəma, ca haɗagi, makə sətə ci Aləmasiihu a ɗa ka Ikəliisiya.
30 Acii ma amə, toonə naamə ahada ənji ŋga shishinəkii.
31 Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i,
“Putakii ha'ə, wa ŋgurə a bwasee ka dii da məci,
ca ləɓə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rənwə.”
32 Ma paaratəgi nyi, agi waɓəətsa tə'i waɓənə asəkə waɓənə davə.
Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya waɓə.

33 Amma unə maa, da i koonə də waɓəətsa! Taa ŋgutə ŋgurə patə, tyasə
see a uuɗə ci tə minaakii makə naakii na. Taa ŋgutə minə patə əsə, tyasə
see a fa ki tə ŋgurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

1 Unə manjeevəna, makə ɗii ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə
mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi ŋga ɗanə.
2 Wiinə *bariya ŋga təkəŋwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo
“Fawə tə duu da muu.
3 Maɗa kə fii hə tə tii, ka ɗanə nə ndzaanaaku ŋga'ə, ha gərə əpinə
asəkə duuniya.”
4 Unə dəsənətii əsə, goona ɓaazee ka səkə ŋga manjeevənə goonə ŋga
zaɓə. Amma ma ɗanuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii
də dzəgunənə.

Waɓənə ka maviinə da slanjii na

5 Unə maviina, həətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka
shaŋə. Ɗamə ha'ə də rənwə a mooɗəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu
cuuna ɗa.
6 Goona ɗa ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə.
Amma ma ɗanuunə, ɗamə tə sətə ci Əntaŋfə a moo də rənwə a
mooɗəfuunə, makə ɗii ci maviinə ŋga Aləmasiihu nuunə.
7 Ɗamə slənə goonə də mooɗasəka makə ɗii ci ka Slandanə cuuna slənə.
Əntaa wata ka əndə shiŋkinə.
8 Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da
dimuyinə patə putə ŋga dagwa slənatii.
9 Unə slanjiinə ŋga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona
dza ka tii ŋgwalənə shaŋə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə,
ŋga Slandanə rənwə nuunə. Dagyə nə ci. Ci na ɗa gəŋwanə taa ka wu
patə yadə ɗa kama kamaanə.

Sə ŋga paginə ŋga Əntaŋfə

10 Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə,
kəŋəmə ndihə ndihə agi ləɓənə goonə da Slandana, una kəŋə dagi
maɗuunə ŋgeerənaakii.
11 Tasəkamə də sə ŋga paginə ŋga Əntaŋfə patə, koona shii mbee ka
kəŋənə ndihə, una dzagi jarəwiinə ŋga *Seetanə.

5:30 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. **5:31 5.31** 'Wat. 2.24. **5:32 5.32** Səniinə 19.7. **6:1 6.1** Kwal. 3.20. **6:2 6.2-3** Dzək. 5.16. **6:4 6.4** Kwal. 3.21. **6:5 6.5-8** Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. **6:6 6.6** 1 Koor. 7.22. **6:8 6.8** 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. **6:9 6.9** Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. **6:10 6.10** Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. **6:11 6.11-17** 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. **6:11 6.11** Yak. 4.7.

12 Acii ma panə gaamə, əntaa da ənji shiŋkinə caama pa, amma
da bwaya uushi'iitə agintaŋfə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da
əntaŋfənyinə caama pa agi mandə zamanana.
13 Acii ha'ə, ŋgərəmə sə ŋga pagiitsə vii Əntaŋfə koonə patə, koona
ŋgavə, koona shii mbee ka sə'watə panə ŋga ənji daawaanə uusəra ŋga
panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəŋə ndihə ndihə yadə
ŋgwalənə.
14 Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi gooŋgaanə goonə makə sətə
cuuna əgəgi ŋuunə. Ndzaamə ka ənji gooŋga əsə, makə sətə cuuna
ŋgərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə;
15 una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ŋgavə ɓiɓinə aasəɗuunə
ka kərə Ŋunyi Habara ŋga ndzaanə jamə.
16 Taa guci patə, ŋgərəmə vii gooŋga goonə makə sətə cuuna ŋgərə
kərəma aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə ŋga avənyinə
ŋga Seetanə.
17 Luumə luupaanə, una ŋgavə, makə sətə cuuna ŋgavə dara kəŋu ila
aa nuunə. Ŋgərəmə waɓənə ŋga Əntaŋfə, una slənəgi. Acii ci nə ŋgila
purəŋanə ətə ci Malaaɓa Ma'yanə a vii koonə.
18 Ɗamə ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntaŋfə.
Ɗamə də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaɓa Ma'yanə koonə
baawəɗa ŋga ɗanə. Ndzaamə də məgigi ndihə, goona guguɗə, ɗamə
də'wa taa guci patə putə ŋga patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə.
19 Ɗamə də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntaŋfə a shii vii ka nyi waɓənə ŋga
banə ka ənja, kaa nya shii waɓənə yadə ŋgwalənə, nya bagi ka ənji sətə
ma'ə tii mashiimə agi Ŋunyi Habara.
20 Ma nyi, taa ŋgahi a furəshina nə nyi, madəɓama ŋga Yeesu nə nyi
putə ŋga Ŋunyi Habaraakii. Ɗamə də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee
ka waɓənə yadə ŋgwalənə agyanəkii makə sətə dəɓee nya ɗa.

Muudinə ŋga waɓənə

21 Ma Tikikusə, mooɗə ndzəkəŋunə nə ci, əndə slənə də gooŋga ka
Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci
slənaaki a dzə aakəŋwa. *
22 Ci ɗii cii kya sləkee koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara
geenə patə, ca shii tsakə koonə ŋgeerənə.
23 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii
ndzaanə jamə ka patənə ŋga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, təya kavə
tuunə ka uuɗəshinə, təya tsakə koonə vii gooŋgaanə. †
24 Wa Əntaŋfə a ɗa pwapoonə ka patənə ŋga ənjitə ca uuɗə tə
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uuɗəətə pooshi ka əntənə.

6:12 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. **6:13 6.13** Rooma 13.12. **6:14 6.14** Isaa. 11.5. **6:15 6.15** Isaa. 52.7; Rooma 10.15. **6:17 6.17** Isaa. 40.2; Ibər. 4.12. **6:18 6.18-19** 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. **6:20 6.20** 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4. * **6:21 6.21** Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12. † **6:23 6.23** ndzaanə jamə: 2 Koor. 13.11.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Filipi

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə dacii inə Bulusə da Timooti ənji slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji ŋga Əntaŋfə asəkə vəranə ŋga Filipi, patə da matakəŋwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə Ikəliisiya. Ma una, ləɓə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. *
2 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa ŋga Bulusə ka ənji Filipi

3 Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntaŋfwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə.
4 Taa guci patə cii kya ɗa də'wa ka putə goonə patə əsə, agi ɗanə nə nyi də mooɗasəka,
5 acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza Ŋunyi Habara.
6 Əntaŋfə 'watəgi də ŋunyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəŋwa də ɗa slənəkii see maɗa uugi, waatoo, saa'itə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya.
7 Ŋga'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka ŋga'aanə ŋga Əntaŋfə, nyi a furəshina, da saa'itə waɓi nyi agyanə Ŋunyi Habara akəŋwacii gəŋwanə, nya ɓaarii gooŋgaanəkii.
8 Kə shii Əntaŋfə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeesu Aləmasiihu taamə.
9 Ma kədiinaaki acii Əntaŋfə, wa uuɗanə goonə a gərə aakəŋwə aakəŋwa, una shii gooŋgaanə, una taarapaagi də sətə diɓə agi taa mi patə.
10 Maɗa kə ɗii ha'ə, ka mbeenə nuunə ka tagi sətə palee də ŋga'əənə, koona mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, †
11 una slənə də rəgwakii agi patənə ŋga ndzaanə goonə. Yeesu Aləmasiihu ca vii baawəɗa ŋga ɗa tsarə slənətsa kaa ənjə a haŋətə da ɗuunətənə də Əntaŋfə.

**Aləmasiihu nə əpinaaki*

12 Ndzəkəŋushi'ina, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kulii anəki, kə cakə tə dzənə ŋga waaza Ŋunyi Habara aakəŋwa.
13 Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhə yi ŋwaŋuunə da patənə ŋga hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma ɗii nyi magwaləkii a furəshina, putə ŋga nə'unə tə Aləmasiihu.
14 Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə ɗa ŋgeerənə ka laŋənə ŋga ənji nə'unə agi vii gooŋgatii, təya tsakə dzənə aakəŋwa də waaza Ŋunyi Habara yadə ŋgwalənə.

---

* **1:1 1.1** Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3 1.3** Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6 1.6** 1.10; 2.13. **1:7 1.7** 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8 1.8** 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9 1.9** Kwal. 1.9-10.
† **1:10 1.10** Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibər. 5.14; uusəratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11 1.11** Yooh. 15.8; Yak. 3.17. **1:12 1.12** Af. 3.1; 2 Tim. 2.9.

15 Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka maɗee də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rənwə,
kaa təya mbu'utəgi də Ŋunyi Habara ŋga Aləmasiihu taa ka wu patə.
16 Ma ci təya ɗa ha'ə, agi uuɗənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntaŋfə
aaciiki tə slənə ŋga ɓaarii gooŋgaanə ŋga Ŋunyi Habara.
17 Ma ənjitsə ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rənwə
ci təya waaza Ŋunyi Habara ŋga Aləmasiihu, amma putə ŋga uuɗə natii
na. Ma nə tii ka hiimanə, ka tsakəvənə nə tii ka nyi ciɓəənə cii kya ciɓə
a furəshina.

18 Pooshi haala! Acii taa də bwaya hiima, taa də ŋunyi hiima ci ənjə
a waaza patə, agi fanə nə ənji waɓənə agyanə Aləmasiihu. Acii ha'ə, ka
mooɗasəkə nə nyi, ka tsakənə nə nyi ɗa mooɗasəkə əsə,
19 acii kə shii nyi, ma muudinəkii patə, ka kapaanə nə ənji tə nyi putə
ŋga də'wa goonə da putə ŋga tsakənə ŋga Ma'yanə ŋga Yeesu Aləmasiihu.

20 Agi kanə nə nyi nəki də patənə ŋga ədzəməki, paa nyi ka ɗa sətə
ca ɗavə ka nyi ayinə. Amma taa guci patə, ma palee maa, agi saa'ina, ka
waazanə nə nyi yadə ŋgwalənə, ənjə a shii ɗuunuunə ŋga Aləmasiihu.
Ma shiinə ənji ɗuunuunə ŋga Aləmasiihu, dagi ndzaanaaki patə, taa nyi
ma'ə da i əpinə, taa dagi əntənaaki.
21 Ma nya, Aləmasiihu nə əpinaaki. Sakwa nyi kə əŋki ɗii, kə ndzaa ci
ka nyi ka riiba.
22 Amma, maa kə ndzaa nyi da i əpinə a maki, ka ɗanə nə nyi slənə
ətə palee də nafanə. Acii ha'ə, mashiimə nyi taɗa ŋgutə taginəki ahada
əntənə da ndzaanə da i əpinə a maki.
23 Kə təkəgi hiimaaki bəra'i: ŋga'ə ka nyi nə dzənə ka ndzaanə da
Aləmasiihu ka hakii. Acii dzənə ka ndzaanə da ci palee də kaɗeesəkənə
ka nyi ka shaŋə.
24 Amma gəɗə ndzaanaaki da i əpinə a maki ka putə goonə.
25 Kə shii nyi ha'ə makə ətsa. Ha'ə əsə, kə shii nyi, ka ndzaanə nə nyi da i
əpinə a maki, nya ndzaanə ahadoonə patə, kaa nya tsakə koonə ŋgeerənə
ŋga dzənə aakəŋwa, una ndzaa da mooɗasəkə agi vii gooŋga goonə.
26 Maɗa kə ɗii ha'ə, ka upaanə nuunə rəgwa ŋga haŋətənə tə
Aləmasiihu putaaki ka shaŋə saa'itə nii kya ənə aahadoonə.

27 Ma maɗuunə uushi palee, nə'utəmə makə sətə bii Ŋunyi Habara ŋga
Aləmasiihu. Maa ɗii unə ha'ə, maɗa kə shi nyi aahadoonə, taa mashimə
nyi əsə, ka fanə nə nyi makə sətə kəŋaanuunə ndihə ndihə də ədzəmə
rəŋwə da hiima rəŋwə, una ɗa gazhi'waanə agi Ŋunyi Habara kaa ənjə a
vii gooŋga.
28 Goona ŋgwalə acii ənji daawaanə goonə taa gi'u. Ci na ɓaarii ka tii
oo'i, ka zamaginə nə Əntaŋfə də tii, amma ca luupaa tuunə. Ma ətsə patə,
dacii Əntaŋfə ca shigi.
29 Acii ma una, əntaa wata vii gooŋga ka Aləmasiihu tanə vii Əntaŋfə
koonə rəgwakii, amma koona sa ciɓə ka putaakii.
30 Yoo, wanaamə kə ləɓəgərə agi sa ciɓa, ama ciŋə agikii. Ma ciɓəətsa,
mbərə mbərə da ətə shuuna nee ka nyi agikii. Ndilə ndilə əsə ci nə ənə
ɗii nyi agikii əndzə'i, makə sətə fii unə.

1:15 1.15-17 2 Koor. 2.17. **1:19 1.19** Rooma 15.30. **1:21 1.21** Gal. 2.20; Kwal. 3.3-4. **1:23 1.23** 2 Koor. 5.8-9. **1:27 1.27** Kwal. 1.10; 1 Tees. 2.12. **1:30 1.30** Slənə 16.19-40; Fil. 1.13.

2

*Nə'u dərəpə ŋga Yeesu *Aləmasiihu*

1 Kə shii unə, ləɓə nuunə da Aləmasiihu; weewee tə'i unə da ŋgeerənə a
ədzəmuunə putakii. Weewee agi baneenə nə uuɗənaakii ka ədzəmuunə.
Ləɓə nuunə da Malaaɓa Ma'yanə əsə, agi ɗanə nuunə ŋga'aanə, una
nəhəshi təgunuunə.
2 Acii ha'ə, agi kədiinə nə nyi acii unə, koona ndzaanə ka ma rəŋwə,
una uuɗəshi, hiima goonə da aniya goonə a ndzaanə rəŋwə əsə. Maa kə
ɗii unə ha'ə, ka tsakənə nuunə uuɗagi səkəki ka shaŋə.
3 Taa mi cuuna slənə patə, goona ɗa putə ŋga uuɗə noonə nə taa haŋətə
noonə na. Amma baneemə ka noonə na, una ŋgərə ənji patə makə kə
palee tii koonə.
4 Taa wu patə, wa ca ɗa sətə ca nafa taa tə wu patə. Ga ca ndzaa ka ɗa
see sətə ca nafa tə naakii na.
5 Nə'umə dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi ndzaashinə goonə.
6 Ma ca, taa ŋgahi uushi rəŋwə nə tii da Əntaŋfə,
patə da ha'ə maŋgərəmə ci baawəɗaakii
kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.
7 Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə,
ca ndzaa mbərə mbərə da mava,
əndə shiŋkinə shigi ci,
ndilə ndilə əndə shiŋkinə nji ci ahada ənja.
8 Kə fii ci tə Əntaŋfə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə əŋki ci.
Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.
9 Putakii ha'ə, kə kapaa Əntaŋfə tə ci dzakə agyanə uushi'inə patə,
ca vii ka ci məghərəvənə palee ka
taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.
10 Də ha'ə, taa mi patə dadagyə,
da anə hanyinə,
da ka hatə ɗii maməətə ənja,
ka gərə'waanə nə tii,
təya ɗuunətə tə ci,
11 təya ba furəŋə əsə oo'i,
Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu,
ka ɗuunətənə də Əntaŋfə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə makə ɓərənə ka duuniya

12 Kaɗashinyinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa
waɓənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa də
tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də slənə, una ŋgwalə acii Əntaŋfə də ədzəmə
rəŋwə, koona upaa taa mi patə agi luupaanə goonə.
13 Dəmə aakəŋwa də ɗanə ha'ə, makə ɗii ci, Əntaŋfə ci saakii ca slənə
a ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kaɗeesəkə
ka ci, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii əsə.
14 Taa mi patə cuuna ɗa, goona ɗa də ŋguŋgunənə taa də mabizhinə,

---

2:2 2.2 Yooh. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yooh. 4.12. **2:3 2.3** Rooma 12.10; Gal. 5.26. **2:4 2.4** 1 Koor. 10.24. **2:5 2.5** Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6 2.6** Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7 2.7** Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17. **2:8 2.8** Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9 2.9** Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10 2.10-11** Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Səniinə 5.13. **2:13 2.13** 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5.

15 koona shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa
makətsəkii, una ndzaa ka ŋunyi manjeevənə ŋga Əntaŋfə yadə
'waslyakəənə ashitii. Ahada ənji *duuniya nuunə; bwaya ənja,
maŋgərəkiki ənji nə tii. Ahadatii nuunə ka ɓərənə makə tikisanyinə
agintaŋfə,
16 una kəsəpaa təŋə təŋə tə waɓəətə ca vii əpinə. Maɗa kə ɗii unə
ha'ə, ka upaanə nə nyi rəgwa ŋga ɗa mooɗasəkə ka shaŋə uusəratə nə
Aləmasiihu a ənya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da slənaaki ka uushi
zaɓə ahadoonə.
17 Ma vii gooŋga goonə, ka ndzaanə nə ci makə sataka ətə cuuna ɗa ka
Əntaŋfə. Mbu'u idənaaki nə ənjə a ŋgərə, ənjə a tsakəvə aagi satakakii.
Maɗa kə ɗii ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə agi ɗa mooɗasəka.
18 Ha'ə nuunə əsə, kə dəɓee una tsakə tə nyi agi ɗa mooɗasəka.

Waɓənə agyanə i Timooti da Apafəroodita

19 Yoo, maɗa kə luuvə Slandanə Yeesu, agi kanə nə nyi nəki ŋga
sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya
ndzaa ka mabanee ma'yanə.
20 Pooshi əndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə
ka shaŋə.
21 Hara ənji patə, see slənə uushi'iitə ca kaɗeesəkə ka tii kavə tii nətii
aagikii, makavəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu.
22 Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə ŋunyi ndzaanaakii, kə waazii
inə Ŋunyi Habara da ci, kə sləŋyi ci da nyi agi slənəkii makə sətə ci uuzənə
a slənə tii da dii.
23 Acii ha'ə, maɗa kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tə ci cii kya ka nə
ŋga sləkeenə ka ci aahoonə pii.
24 Amma kə gi'i nyi tə Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki
maa, ka ənənə nə nyi aa hoonə kədəhə.
25 Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apafəroodita, kə sləŋyi ci da nyi, ina ciŋə
də gazhi'waanə ka putə ŋga Ŋunyi Habara. Kə ndzaa ci ka əndə sləkeenə
goonə agi tsakənə tə nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tə nyi. Kə nee nyi
kə dəɓee nya sləkee ka ci aahoonə.
26 Acii ŋga'ə ka ci ka shaŋə kaa ca nee koonə patə. Makə fii ci, kə mbu'i
gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i haŋkalaakii ka shaŋə.
27 Weewee kə gwaki ci tanyi, fiɗyasə mbəɗaanə kaa ca əntə. Amma kə
nyihə Əntaŋfə təgunuunaakii. Əntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə
Əntaŋfə təgunuunə, acii gadə maɓətəsəkə a gaɗəgi tə nyi.
28 Acii putakii, kə mwayi nyi ka shaŋə tə sləkeenə ka ci, koona ənə ka
neenə ka ci, una ɗa mooɗasəka, maɓətəsəkaaki əsə a galee.
29 Acii ha'ə, luumə tə ci də mooɗasəkə ka shaŋə putə ŋga Slandana, una
gaɗee ka tsarə ŋga ənjitsa.
30 Acii fiɗyasə mbəɗaanə kaa ca əntə putə ŋga slənənə ka Aləmasiihu.
Maneemə ci ka əpinaakii makə uushi. Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa
də tsakənə goonə tə nyi ka madəɓamoonə.

3

Ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə

2:15 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19. **2:17 2.17** Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. **2:18 2.18** 3.1; 4.4. **2:19 2.19** 1.1. **2:20 2.20** Slənə 16.2. **2:21 2.21** 2 Tim. 4.10. **2:25 2.25** 4.18. **2:29 2.29** 1 Koor. 16.16,18.

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma ɗanuuna, ɗamə mooɗasəkə agi ləɓənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ənənə ka dzəkwatə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə ɗii nyi ha'ə, ka ndzaanə nə haŋkala goonə ka hakii.

2 Nəhəmə noonə nə acii məŋgərəkikinyinə, ədiitsa, ənjitsə kəŋaanə wata agyanə dzəgunənə ŋga *ryaminyanə, waatoo, laala kuvə'unə ŋga shishinə.

3 Amə nəndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii makavəmaamə naamə ka tsarə ŋga ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə Əntaŋfə dagi tsakənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə, da ɗa mooɗasəkə agi ləɓənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə ŋga gooŋga.

4 Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ənda, ma nyi, tə'i nyi da uushi'iitsə kəŋaanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə.

5 Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə ŋga uusəra ŋga poonə tə nyi. Əndə *Isərayiila nə nyi, agi slikərənə ŋga Beejaminə, hurənə ŋga əndə Ibəraaniya. Maɗa nə'utə bariya ŋga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa nji nyi.

6 Ma ŋga ŋukə, kə ɗii nyi gazhi'waanə ŋga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka ciɓeenə ka Ikəliisiyanyinə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya ŋga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki.

7 Amma patənə ŋga uushi'iitsə nji kya nee makə ka upaanə nə nyi bwatyakii, ma əndzə'i, mazaɓə uushi nə tii akəŋwaciiki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu.

8 Əntaa wata uushi'iitsə ndzaanə ka uushi zaɓə akəŋwaciiki, amma patənə ŋga uushi'inə, putə ŋga shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə ŋga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə ŋga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki,

9 nya ndzaa maləɓəkii da ci. Kə ŋgirə Əntaŋfə tə nyi ka əndə gooŋga, acii kə vii nyi gooŋga ka Aləmasiihu. Ma ŋgirə ci tə nyi ka əndə gooŋga, əntaa putə ŋga slənaaki makə sətə bii bariya. Ma gooŋgaanaaki, dacii Əntaŋfə shigi putə ŋga vii gooŋgaaki ka ci.

10 Pooshi sətə mwayi nyi, maɗaamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawəɗaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləɓə da ci, nya sa ciɓə makə sətə sii ci naakii, nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, *

11 kaa nya shii maɗənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Ɗa gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa

12 Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə ŋga idəpaanə ashiki ma'ə. Amma, agi ɗanə nə nyi gazhi'waanə ŋga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeesu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii.

13 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nəki oo'i, kə uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəŋwə cii kya ɗa: agi bwaseenə nə nyi ka sətə nja ɗa a ba'a patə, nya ɗa gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa.

14 Agi ciŋənə nə nyi əntsahənə aakəŋwa kaa nya mbu'u ka muudinə ka upaa də shikwa, waatoo, əpinə ŋga ha dagyə. Acii ka upaa də əpinəkii 'wii Əntaŋfə tə nyi dacii Yeesu Aləmasiihu.

3:1 3.1 2.18. **3:2 3.2** 2 Koor. 11.13. **3:3 3.3** Rooma 2.28-29. **3:4 3.4** 2 Koor. 11.18,21. **3:5 3.5** Luka 1.59; Rooma 11.1. **3:6 3.6** Slənə 8.3; 22.4; 26.9-11. **3:7 3.7** Mat. 13.44,46. **3:9 3.9** Rooma 1.17. * **3:10 3.10-11** Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; maɗənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. **3:12 3.12** 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1. **3:14 3.14** 1 Koor. 9.24-25.

15 Ma amə ənə uugi vii gooŋga gaamə zəŋanə, kə dəɓee ama ndzaanə
də tsarə ŋga hiimatsa. Maɗa tə'i hara ənji agyuunə ɗii hiimatii pamə, ka
ɓaariinə nə Əntaŋfə ka tii, təya shii.
16 Ma ɗanaamə tanə, dzaamə aakəŋwa də nə'u rəgwanə mbu'yaamə ka
ənshinə agikii.
17 Ndzəkəŋushi'ina, unə patə, nə'umə dərəpaaki. Dzəgunəmə tə ənjitə
ca slənə makə sətə cuuna nee ina slənə əsə.
18 Acii tə'i hara ənji laŋə ndzaa ka ənji daawaanə ŋga sətə ci əntənə
ŋga Aləmasiihu ashi ənfwə a moo ɓaariinə. Kə waɓi nyi koonə agyanə
ətsə ɓəzəkii, amma wanyinə ka ənənə ka dzəkwatənə koonə, ha'ə maa,
da kiinə agiki.
19 Ma ənjitsa, zamaginə nə ənjə a zamagi də tii. Acii uushi'iitə
kaɗeesəkə ka shishinətii nə əntaŋfənyinatii. Ma sətə ca kira ka tii ayinə,
tə ci neenə tii da məghərəvənə. See buurə uushi'inə ŋga duuniya tanə
nəndə a ədzəmətii.
20 Ma amə, ənji ŋga dagyə naamə, waatoo ənji ŋga ŋwaŋuunə ŋga
Əntaŋfə. Jigaginə ŋga Maluu gaamə dadagyə ciina gəra, waatoo, Slandanə
Yeesu Aləmasiihu.
21 Ma ca, ka zhi'weenə nə ci ka matəgugunə shishiinə gaamə, ca
ndzaa da məghərəvənə makə naakii. Ka ɗanə nə ci ha'ə də maɗuunə
baawəɗaakii. Də baawəɗakii cii kəya ɗa ŋwaŋuunə taa agyanə mi patə.

4

Ɗamə mooɗasəkə ŋga ləɓənə da Slandana

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, kə uu'i nyi tuunə, ŋga'ə ka nyi nə ənənə ka
neenə koonə ka shaŋə. Sə ŋga mooɗasəkaaki nuunə, sə ŋga dəlaginaaki
nuunə əsə. Yoo, kaɗashinyinaaki, makə kə shii unə oo'i, ka ənyanə nə
Aləmasiihu, kəŋaanəmə ndihə ndihə agi ləɓənə goonə da Slandana.
2 Agi kədiinə nə nyi acii Afoodya da Sintiki, tuutəta'ə, ga mabizhinə a
ndzaanə ahadatii ma'ə, wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, makə ɗii ci ləɓə
nə tii da Slandana.
3 Ma hə əsə ɗii, ŋunyi guva-slənaakya, agi kədiinə nə nyi aciiku kaa
ha tsakə tə makiitsa, acii kə ɗii inə gazhi'waanə da tii agi waaza Ŋunyi
Habara. Kə slənyi tii da Kalimasə da patənə ŋga hara guvii-slənaaki.
Manaahəkii nə ləmə ŋga ənjitsə asəkə ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə, waatoo,
ləkaləkatətə na ɓaarii tə ənjitə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
4 Yoo, taa guci patə, ɗamə mooɗasəkə agi ləɓənə goonə da Slandana. A
dzəkwatə nyi banə koonə əsə: ɗamə mooɗasəka.
5 Wa haala goonə a ndzaanə ŋunyikii akəŋwacii taa wu patə. Kədəhə
nə Slandanə ka shinə.
6 Goona buurə taa mi. Amma, taa agi mi patə, ɓaariimə ka Əntaŋfə sətə
cuuna moo agi də'wa, una kədii aciikii də kuyiriinə tə ci.
7 Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka viinə nə Əntaŋfə koonə ndzaanə jamə ətə
palee ka shiinə ŋga əndə shiŋkinə patə. Jamənəkii na nəhə ədzəmuunə
da hiima goonə, una ndzaa ka mabanee ma'yanə agi ləɓənə goonə da
Yeesu Aləmasiihu.

3:16 3.16 Gal. 6.15-16. **3:17 3.17** 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. **3:18 3.18** 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. **3:19 3.19** Rooma 16.18. **3:20 3.20** Af. 2.6; Ibər. 13.14. **3:21 3.21** Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4. **4:1 4.1** 1 Tees. 2.19-20. **4:3 4.3** Slənə 3.5. **4:4 4.4** 2.18. **4:5 4.5** 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6 4.6** Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7 4.7** Yooh. 14.27; Kwal. 3.15.

8 Ndzəkəŋushi'ina, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma ɗanuuna,
kavəmə ŋunyi uushi'inə ŋga gooŋga aagi hiima goonə, ətə bahə
ɗuunətənə, uushi'iitə ndzaa də rəgwakii, ətə malaaɓakii. Kavəmə əsə
aagi hiima goonə tə sətə ca kaɗeesəkə ka ənja, ətə ŋga dəlaginə. Taa
ŋgutə uushi, maɗa kə nee unə ŋunyikii, bahə dəlaginə, kavəmə aagi
hiima goonə.
9 Slənətəmə sətə jigunyii koonə, una slənətə sətə luuvuunə da sətə fii
unə a maki da sətə nee unə agi ndzaanaaki. Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ma
Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə ənji Filipi

10 Ma agi ndzaanaaki ləɓə da Slandana, kə ɗii nyi mooɗasəkə ka shaŋə.
Acii agi magərə saa'i, kə ənyuunə ka buurətənə tə nyi. Paa nyi bii oo'i,
kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə
ŋga ɗanə ha'ə.
11 Əntaa putə ŋga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii
ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi.
12 Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə
ndzaanəki maɗa tə'i uushi'inə aciiki laŋə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii
taa da patə, taa ka ŋgutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi
maburəkii, taa nyi də maɗəfənə, taa tə'i uushi'inə laŋə aciiki, taa nyi agi
ghanə.
13 Tə'i nyi da ŋgeerənə ŋga sə'watə taa mi patə putə ŋga Aləmasiihu.
Ci ca vii ka nyi ŋgeerənəkii.
14 Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi ciɓaaki, kə ɗii unə ŋga'ə.
15 Unə ənji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi ənji
waaza Ŋunyi Habara, saa'itə maɗəgi nyi anə hanyinə ŋga Makiduuniya,
taa rəŋwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləɓə ciinə da nyi agi viishinə maɗaamə
unə.
16 Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəŋwə sləkee unə ka
nyi ka sə ŋga tsakənə də nyi.
17 Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə
ka tsakəvənə aagyanə ŋunyi slənə goonə.
18 Kə liwə nyi patənə ŋga sətə dəɓee; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə kira
Apafəroodita ka nyi patənə ŋga uushi'iinə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi
cii kya moo ma'ə. Ma uushi'iinə sləkee unə ka nyi, ŋunyi uushi akəŋwacii
Əntaŋfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kaɗeesəkə ka ci.
19 Ma Əntaŋfwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi ɗuunuunaakii, ka
viinə nə ci koonə patənə ŋga sətə dəɓee una upaa dacii Yeesu Aləmasiihu.
20 Wa ənjə a ɗuunətə tə Əntaŋfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
*Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

21 Yoo, nəhəpaamə tə ənji ŋga Əntaŋfə patə də rəŋwə rəŋwə agi ləmə
ŋga Yeesu Aləmasiihu. Ma ənji nə'unə ənə ɗii inə ganə ka hakii, kə
nəhəpaa tii tuunə patə.
22 Kə nəhəpaa patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə tuunə, ma palee maa, ənjinə
ca slənə asəkə yi ŋwaŋuunə.
23 Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə a ədzəmuunə.
[*Aamiina].

4:8 4.8 Rooma 12.17-18. **4:9 4.9** 3.17; 1 Koor. 13.11. **4:11 4.11** 1 Tim. 6.6-8; Ibər. 13.5. **4:13 4.13** 2 Koor. 12.9-10. **4:15 4.15** 2 Koor. 11.8-9. **4:16 4.16** Slənə 17.1. **4:17 4.17** 1 Koor. 9.11. **4:18 4.18** 2.25; Leew. 1.9,12-13,17; 2.2; 3.5.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Kwalasiya

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə ŋga Yeesu
*Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntaŋfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə
Timooti *
2 ca nəhəpaa tuunə patə ənji ŋga Əntaŋfə də Kwalasiya. Ma una,
ndzəkəŋushi'iniinə nuunə ənji gooŋga. Ləɓə da Aləmasiihu nuunə. Wa
Əntaŋfə Dəsənaamə a ɗa koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə Əntaŋfə putə ŋga ənji Kwalasiya

3 Ma inə agi ɗa də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə Dii
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə.
4 Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə gooŋga ka
Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uuɗə ənji ŋga Əntaŋfə
patə.
5 Ma cuuna ɗa ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə ɗəkəpaa Əntaŋfə
koonə gatə dagyə. Dagi fa Ŋunyi Habara, waatoo, waɓənə ŋga tantanyinə,
paariigyuunə də sətə ɗəkəpaa Əntaŋfə koonə.
6 Agi siyinə nə waɓənə ŋga Ŋunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi
kiranə nə ci ŋunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira
ŋunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzaŋənə ka saa'itə 'watəgyuunə
luu waɓənəkii. Davə paaratəgyuunə paŋgəraŋə makə sətə ɗii Əntaŋfə
koonə barəkaanə.
7 Kə jigunyuunə pwapoonə ŋga Əntaŋfə acii kaɗashinə geenə
Əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rəŋwə cii
kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəɓama geenə. †
8 Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə uuɗənə a
ədzəmuunə.
9 Ci ɗii daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka ɗa
də'wa ka Əntaŋfə ka putə goonə, ina ɗa də'wa kaa ca shiitə koonə patənə
ŋga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koona upaa
haŋkala da shii uushi'inə ŋga'ə.
10 Maɗa kə ɗii ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi
Slandanaamə, una ɗa sətə kaɗeesəkə ka ci taa guci patə. Ka ɗanə nə
ndzaanə goonə ŋga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə
dzənə aakəŋwa əsə agi shiinə tə Əntaŋfə.
11 Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərəvənaakii. Aciikii
agi kədiinə niinə aciikii əsə, kaa ca vii koonə ŋgeerənaakii ka shaŋə, una
shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə.
12 Kuyiriimə tə Dəsənaamə də mooɗasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə
bahə upaa ŋunyi uushi'iitə ɗəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə.
13 Ci luupaa taamə acii baawəɗa ŋga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi
ŋwaŋuunə ŋga Uuzənaakii kaɗashinaakii.

---

* **1:1 1.1** masləkee əndə: Gal. 1.1. **1:3 1.3** Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4 1.4** Af. 1.15. **1:5 1.5** 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6 1.6** Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7 1.7** Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8 1.8** 1 Koor. 8.1. **1:9 1.9-10** Af. 1.17; Fil. 1.9. **1:10 1.10** Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11 1.11-12** Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13 1.13-14** Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12.

14 Uuzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka
dimuyinə.

*Waɓənə agyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii*

15 Ma Əntaŋfə, pooshi əndə sha nee ka ci.
Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə,
ndilə ndilə makə sətə ɗii Əntaŋfə nə ci.
Ci nə ŋga təkəŋwanə
palee ka patənə ŋga sətə ghənyi Əntaŋfə.
16 Taa mi patə, daciikii ghənyi Əntaŋfə,
sətə agintaŋfə da sətə anə hanyinə,
uushi'iitə ci ginə a nee
da ətə pooshi ginə ka neenə patə,
da uushi'iitə gatə dagyə da i əpinə a matii patə,
taa iitə nə baawəɗatii patə.
Daciikii ghənyi Əntaŋfə uushi'inə patə,
ka ci ghənyi ci əsə.
17 Aləmasiihu nə təkəŋwanə ŋga taa mi patə,
ci nə kilatii əsə.
18 Ci nə nə ŋga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya. ‡
Ci 'watəgi də Ikəliisiya,
tə ci 'watəgi Əntaŋfə maɗeenə agi maməətə ənja
kaa ca ndzaanə ka gawə ŋga uushi'inə patə.
19 Acii kə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə
kaa Uuzənaakii a ŋgərə
tə patənə ŋga ndilə ndilə tə ndzaanaakii.
20 Kə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə əsə
kaa təya nara daciikii taa tii da mi patə.
Kə kira ci jamənə
dagi əjigi idənə ŋga Uuzənaakii ashi ənfwa.
Də ɗanə ha'ə ɗeegi ci taa ka mi patə
a duuniya da dadagyə,
təya ndzaanə da ci ka ma rəŋwə yadə mabizhinə.
21 Ma ŋga ŋukə, ma una, ənji daawaanə ŋga Əntaŋfə njuunə. Dzaɗə
dzaɗə njuunə da ci acii 'waslyakəətə njuuna ɗaaɗa da ətə njuuna hiima.

22 Amma, ma ŋga ənəna, kə haɗatə Əntaŋfə duunə dagi əntənə ŋga
Uuzənaakii, koona ndzaa ka ma rəŋwə ləɓə da ci, una shii ndzaanə ka
ənjaakii, una ndzaanə malaaɓakii, yadə idəpaa uushi ashuunə, saa'itə
nuunə a dzə aakəŋwaciikii.
23 Maɗa kaa ca ɗa ha'ə, see a dzuunə aakəŋwa də vii ədzəmə ka
Yeesu, una kəŋaanə ndihə ndihə, goona guguɗə. Gadə taa mi a ŋgərəgi
haŋkala goonə shaŋə, ga hiima goonə a dzəgi anə sətə fii unə asəkə Ŋunyi
Habara. Ma nyi Bulusə, slənaaki nə waaza Ŋunyi Habaratsa. Waatoo
Ŋunyi Habarakii waazii ənji ka taa wu patə asəkə duuniya.

Slənə ŋga Bulusə ka ənji nə'unə tə Yeesu

1:15 1.15 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibər. 1.3. **1:16 1.16** 1.13; Yooh. 1.3,19; 1 Koor. 8.6; Ibər. 1.2. **1:17 1.17** Yooh. 1.1; 8.58. ‡ **1:18 1.18** nə ŋga shishinə: 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watəgi: Slənə 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Səniinə 1.5. **1:19 1.19** 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. **1:20 1.20** Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21; 2.13-16. **1:21 1.21-22** Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27. **1:23 1.23** 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibər. 3.6.

24 Yoo, ma ŋga ənəna, ka mooɗasəkə nə nyi putə ŋga ciɓəənə cii kya ciɓə ka putə goonə. Acii dagi ciɓəənə cii kya ciɓə cii kya uudəpaa ciɓətə ɗəkəpaa Aləmasiihu ka putə ŋga shishinəkii, waatoo, Ikəliisiya.
25 Əntaŋfə ta'i tə nyi kaa nya ndzaa ka əndə slənənə ka Ikəliisiya. Ci kavə tə nyi ka ɗa slənətsə ka putə goonə, waatoo, slənə ŋga waazagi waɓənaakii patə.
26 Ma ŋga ŋukə, ma'umbeekii nji waɓənə ŋga Əntaŋfə ka ənja. Amma, ma ŋga ənəna, kə ŋgiragi ci paŋgəraŋə ka ənjaakii.
27 Ma təya, kə ɗii Əntaŋfə aniya ŋga ŋgiragi ka tii ɗuunuunə da məghərəvənə ŋga sətə nji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci nə: unə ətsə əntaa Yahudiinə maa, a ədzəmuunə nə Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntaŋfə agi ɗuunuunaakii. §
28 Aciikii tə Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tə tii, ina dzəgunə ka tii də haŋkala, keena kərə tə taa wu patə aakəŋwacii Əntaŋfə, taa wu ahadatii, təya ndzaanə mazəŋakii agi ləɓənatii da Aləmasiihu.
29 Ka putakii cii kya ciŋə agi slənəkii də maɗuunə ŋgeeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii.

2

1 Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya ciŋə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii.
2 Ma cii kya ɗa ha'ə, koona kəŋaanə ndihə ndihə də ŋgeerənə asəkə ədzəmuunə, una uuɗəshi, una shii ndzaanə ləɓə ka hakii, una shii ŋga'ə tə waɓəətə nji ma'umbeekii, koona paaratəgi ŋga'ə tə sətə ɓaarii Əntaŋfə kaamə, waatoo, Aləmasiihu.
3 Daciikii tanə upaa nə ənji shii uushi da ŋunyi hiima patə.
4 Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makuɗə kuɗə waɓənə ŋga jarəwiinə.
5 Taa ŋgahi ɗii amə dzaɗə dzaɗə, amma ləɓə ka hakii nə ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kəŋaanuunə ndihə ndihə, kə ɗii ka nyi mooɗasəka.

*Kura əpinə agi ləɓənə da *Aləmasiihu*

6 Makə kə liwuunə tə Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakəŋwa də ndzaanə ləɓə da ci ha'ə.
7 Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji slərəginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakəŋwə aakəŋwa, dəmə aakəŋwa də vii gooŋga ka ci makə sətə jigunyuunə, kuyiriimə tə Əntaŋfə taa guci patə.
8 Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurəŋə shiinaakii ŋga zaɓə. Ma tsarə ŋga shiitsa, dagi alə'aada ŋga ənji shiŋkinə shigi da ŋga bariyatii, əntaa dagi dzəgunənə ŋga Aləmasiihu.
9 Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə ŋga ndilə ndilə tə ndzaanə ŋga Əntaŋfə.
10 Ma una, kə upaa unə tə patənə ŋga tantanyitə əpinə ŋga Əntaŋfə dagi ləɓənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca ɗa ŋwaŋuunə agyanə patənə ŋga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawəɗatii patə.

1:24 1.24 2 Koor. 1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25 1.25** Af. 3.1-3. **1:26 1.26-27** 2.2; 4.4; Af. 3.6. § **1:27 1.27** məghərəvənə: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:28 1.28** Af. 4.13. **1:29 1.29** Af. 3.20; Fil. 4.13. **2:2 2.2** 1.26-27; Af. 5.2. **2:3 2.3** Waɓ. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. **2:4 2.4** 2.8; Rooma 16.18. **2:5 2.5** 1 Koor. 5.3. **2:7 2.7** 1.23. **2:8 2.8** 1 Tim. 6.20. **2:9 2.9-10** 1.19; 2.15,20; Af. 1.21.

11 Dagi ləɓənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə ŋga ryaminaatə ci ənji shiŋkinə a ɗa, amma, ma tsarə ŋga ryaminaatsa, ŋgərəgi haŋkala ŋga ɗa 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə ŋga Aləmasiihu.
12 Ma saa'itə ɗii ənji koonə bapətisəma, kə ndzaa ci makə kə ŋgəɗəgi ənji tuunə ləɓə da Aləmasiihu, ənjə a maɗee koonə ləɓə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ŋgeerənə ŋga Əntaŋfə ətə maɗee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja.
13 Ma ŋga ŋukə, makə maməətə ənji nji Əntaŋfə a nee koonə putə ŋga slənə 'waslyakəənə goonə da putə ŋga ghatə shiinə goonə tə ci. Amma, ma ŋga ənəna, kə maɗee ci koonə ləɓə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə,
14 ca tsəərəgi ləkaləkatə ŋga ɓəzə dəməətə nja nə'u taamə putə ŋga ghatə nə'u *bariya, ca tsəərəgi də gwa'avənə aashi ənfwa.
15 Də əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwa kanəvə ci ka ŋgeerənə ŋga patənə ŋga uushi'iitə da baawəɗa. Ca kwaasləgi mapa agyanətii patə, ca ɗavə ka tii ayinə akəŋwacii patənə ŋga ənja.
16 Acii ha'ə, ga taa wu a yaaree ka ɗəəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə ŋga sanə, taa ɗaaɗa kumənə, taa kumənə ŋga kəŋənə ŋga kura ləgiɗa taa agyanə ifə uusərə ŋga əpisəka.
17 Ma uushi'iitsə patə, ma ŋga ŋukə, kə ndzaa tii ka məndzaaŋgu'inə ŋga sətə na ɗa. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu.
18 Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii puta cii kəya siini, ca həətəpaa naakii nə ŋga da'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə ŋga əndətsa, aslətə naakii nə cii kəya aslətə zaɓə. Hiima ŋga əndə shiŋkinə nə hiimaakii.
19 Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə ɗii ka nə ŋga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə ɗii shishinə ŋga ənda magəŋukii də bərəda ka gwaɗə ka gwaɗa, ha'ə ndzaa Ikəliisiya patə magəŋukii ka hakii də baawəɗa ŋga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntaŋfə.

*Məətənə da maɗətənə ləɓə da *Aləmasiihu*

20 Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə ɗii ha'ə, kə ndzaa ci, pooshi bariya ŋga ənji *duuniya da ŋgeerənə anuunə ma'ə. Ya makə ɗii ha'ə ənə, ka mi saŋə cuuna ənə ka ɗanə makə ŋga ənji duuniya? Ka mi saŋə cuuna nə'u waɓəətsə ci ənjə a waaɓa? Agi banə nə ənji:
21 “Ga ha kəsə sətsə aaciiku, ga ha təɓətə sətsa, ga ha uree ka ətsə əsə”.

22 Ma tsarə ŋga bariyanyiitsə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya waɓə. Pooshi bwatyatii ma'ə. Əndə shiŋkinə ci saakii laalatə bariyanyinəkii da dzəgunənəkii.
23 Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə dagi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca ciɓə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyanyiitsə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawəɗa ŋga təŋapaa sətə mwayi shishinə ɗanə shaŋə.

2:11 2.11 Af. 2.11. **2:12 2.12** 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. **2:13 2.13** Af. 2.1,5. **2:14 2.14** Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. **2:15 2.15** 2.9-10. **2:16 2.16** Rooma 14.1-6. **2:17 2.17** Ibər. 8.5. **2:18 2.18** Af. 1.21. **2:19 2.19** 1.18; Af. 4.16. **2:20 2.20** 2.9-10; Gal. 4.3-5,9. **2:21 2.21-22** Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Ibər. 13.9.

3

1 Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə maɗee ənтaŋfə koonə agi
mamәətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə
sətə dagyə ka hatə ɗii Aləmasiihu dasə asəkə dəgələ ŋwaŋuunaakii, da
ciizəma ənтaŋfə.
2 Ɗavəmə hiima goonə agyanə sətə davə. Goona ka hiima ka sənə agi
duuniya.
3 Acii kə məətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii
Aləmasiihu ga ənтaŋfə.
4 Aləmasiihu nə tantanyinə ŋga əpinə goonə. Ka jiganə nuunə da ci,
una ndzaanə agi ɗuunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. *

Iirə əpinə da kura əpinə

5 Makə ha'ə ənə ɗiya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə
agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona ɗa ajijinəənə, goona ɗa
badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka
uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə.
6 Putə ŋga tsarə ŋga slənətsə ha'ə nə maɓətəsəkə ŋga ənтaŋfə a shi
aanə ənjitə naanagi ka fanə tə ci.
7 Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə, kə
njuuna ɗa tsarə uushi'iitsa.
8 Amma, ma ŋga ənəna, bwaseemə ka patənə ŋga uushi'iina. Waatoo,
goona maɗee ka mabizhinə, goona ɓəzə səka, goona ɗa ŋgərəkikinə,
goona dzaanahiinə, goona waɓə sə ŋga ayinə. Ma ətsa, ga ca shigi da
moonə shaŋə.
9 Goona jaarakəshi ma'ə əsə. Acii kə bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə
ŋga ŋukə da bwaya slənə goonə,
10 una upaa kura haŋkala. Ma ətsa, ənтaŋfə vii koonə. Agi dzənə nə ci
də haɗaginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii haŋkala, koona tsakə
shiinə tə ci də ŋga'ə.
11 Ci ɗii, pooshi kama kamaanə ŋga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi
kama kamaanə ŋga *maryamina ənja da ənjitə pooshi ryaminii. Pooshi
banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii
uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəŋwə nə
tii akəŋwacii ənтaŋfə. Amma Aləmasiihu nə magaɗə uushi. Ci nəndə a
ədzəmə ənjitə ləɓə da ci patə.
12 Ma unə, ənji ŋga ənтaŋfə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə.
Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə ŋga ənja, una ɗa ŋga'əənə, una həətəpaa
noonə na akəŋwacii ənja, una kəsə ənji də mooɗasəka, una sə'watə taa
mi patə,
13 una ndzaa də səkə pu'u. Maɗa kə ma'i mabizhinə ahada hara
ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi
Slandanaamə tuunə.
14 Ma palee pata, uuɗəshimə, acii uuɗənə nə anətənə tuunə ka ma
rəŋwə.

3:1 3.1 2.12; Af. 1.20. **3:2 3.2** Mat. 6.33. **3:3 3.3** Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. * **3:4 3.4** Gal. 2.20; Fil. 1.21; ɗuunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. **3:5 3.5-8** Gal. 5.19-21. **3:5 3.5** Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3. **3:6 3.6** Af. 5.6. **3:7 3.7** Rooma 1.18; Af. 5.8. **3:8 3.8** Af. 4.29; 5.4. **3:9 3.9** Af. 4.22,25. **3:10 3.10** 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. **3:11 3.11** 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. **3:12 3.12-15** Af. 4.2-4. **3:13 3.13** Af. 4.32. **3:14 3.14** Af. 5.2.

15 Ma jaməətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə ŋga uushi'iitə
cuuna moo slənənə. Acii ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii Əntaŋfə tuunə,
una ndzaanə makə əndə rəŋwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tə ci əsə.
16 Kəsətəmə waɓənə ŋga Aləmasiihu a ədzəmuunə təŋə təŋə.
Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də haŋkala. Ɗuunətəmə tə
Əntaŋfə də ka wanyanə kama kama, una ɗuunətə tə ci də wanyaatə ci
Ma'yanaakii a vii koonə. Dələmə də ci də mooɗəfuunə patə, una kuyirii
tə ci.
17 Ma slənə goonə da waɓənə goonə patə, ɗamə də ləmə ŋga
Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tə Əntaŋfə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə tə Yeesu agi kura əpinə

18 Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə,
makə sətə dəɓee una ɗa agi ləɓənə goonə da Slandanaamə.
19 Unə ŋguyirənə əsə, uuɗəmə makinə goonə, goona kəsə tə tii də
bwaya aginə.
20 Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə,
una ɗatə, acii ci kaɗeesəkə ka Slandanaamə.
21 Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də ɓəzee ka
səkətii zaɓə zaɓə, acii gadə ədzəmətii a lagi.
22 Unə maviinə, fatəmə sətə ci slanjii nuunə ənji shiŋkinə a ba koonə
patə, una ɗatə. Goona slənətə ŋga'ə wata ka rəgwa ginətii koona shii
kaɗeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəŋwə, makə ɗii
unə ka ənji gərə'unə ka Slandanaamə.
23 Taa ŋgutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəŋwə, makə
ka Slandanaamə cuuna slənə, əntaa wata ka putə ŋga ənja.
24 Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə
ɗəkəpaa ci ka ənjaakii. Acii Aləmasiihu nə tantanyitə Slandanuunə cuuna
slənə ka ci.
25 Patənə ŋga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntaŋfə ka tii
'waslyakəənatii. Acii ma ca, ka lanə nə ci gəŋwanə də rəgwakii, paa ci ka
tsaamənə ka məghərəvənə ŋga ənda.

4

1 Unə slanjii maviinə, kəsəmə maviinə goonə də ŋunyi aginə, una haɗa
də tii makə sətə dəɓee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə.

Waɓənyinə kama kama

2 Dəmə aakəŋwa də kədiinə acii Əntaŋfə. Ciŋəmə, goona zaarə.
Kuyiriimə tə ci əsə.
3 Ma una ɗa də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntaŋfə a wunəgi
keenə rəgwa, keena waaza waɓənaakii ka ənja, ina dzəgunə ka tii waɓənə
ətə nji ma'umbeekii, waatoo, waɓənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii
nə nyi a furəshinə əndzə'i.
4 Ɗamə də'wa, kaa nya shii waɓənə furəŋə furəŋə agyanəkii ka ənji
makə sətə dəɓee.
5 Hakilamə ndzaanə goonə ahada ənjitə ma'ə maluumə tə Yeesu. Taa
ŋgutə saa'i patə, ɗamə ha'ə.

3:15 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. **3:16 3.16-17** Af. 5.19-20; Ibər. 13.15. **3:18 3.18–4.1** Af. 5.21–6.9. **3:24 3.24** Af. 6.8. **3:25 3.25** Yak. 2.1. **4:1 4.1** Leew. 25.43. **4:2 4.2-4** Rooma 15.30; Af. 6.18-19. **4:2 4.2** Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. **4:3 4.3** Rooma 15.30. **4:4 4.4** 1.26. **4:5 4.5** Af. 5.16.

6 Wa waɓənə goonə a ndzaanə ŋga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə
ənja. Shiimə sə ŋga jikənə taa ka wu patə də rəgwakii.

Muudinə ŋga waɓənə

7 Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca,
ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, mooɗəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə
rəŋwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. *
8 Ci ɗii cii kya sləkee ka ci aaɓii unə, koona shii makə sətə ɗii inə ganə,
ca tsakə koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə.
9 Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kaɗashinə geenə,
ndzəkəŋushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vəranə goonə. Ka
banə nə tii koonə sətə ca ɗaaɗa ganə patə. †
10 Ma Arisətarəkusə ənə ɗii inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci
tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə ɗii tii ka dzədzənə rəŋwə
da Barənaba. Maɗa kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii
makə sətə shi nya bii koonə. ‡
11 Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada
ənji slənənə ciina slənə da tii putə ŋga *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, wata tii
makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə nyi ŋgaaŋga'ə.
12 Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vəranə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə
slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka ɗa də'wa ka putə
goonə də ədzəmə rəŋwə. Agi ciŋənə nə ci də ɗa də'wa taa guci patə
koona kəŋaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntaŋfə patə,
una slənətəgi əsə. §
13 Kə nee nyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da
ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə.
14 Kə nəhəpaa kaɗashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə.
*
15 Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəŋushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə
keenə tə Nimə́fa da ənji Ikəliisiya ətə ca dza də nə gatə asii. †
16 Maɗa kə uudəpaa unə jaŋgatə ləkaləkatənə ahadoonə, viimə ka
Ikəliisiya ŋga Lawədikiya, təya jaŋgatə ahadatii əsə. Tə'i ləkaləkatətə
nyaahə nyi ka tii əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Maɗa kə liwuunə,
jaŋgatəmə ahadoonə.
17 Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca ciŋə a ma slənətə vii Slandanaamə
ka ci, kaa ca uudəpanə. ‡
18 Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga waɓəəna. Kə nəhəpaa
nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntaŋfə a
ɗa koonə pwapoonə.

4:6 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. * **4:7 4.7** Tikikusə: Af. 6.21-22. † **4:9 4.9** Unisimasə: Filim. 10-12. ‡ **4:10 4.10** Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. § **4:12 4.12** Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. * **4:14 4.14** Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10. † **4:15 4.15** Lawədikiya: Səniinə 3.14. ‡ **4:17 4.17** Arəkipusə: Filim. 2.

Təkəŋwanə ŋga ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Teesaloonika

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə koonə, Ikəliisiya ŋga Teesaloonika, dacii inə
Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji ŋga Əntaŋfə
Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntaŋfə a ɗa koonə
pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii gooŋga ŋga ənji Teesaloonika da ndzaanatii

2 Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə goonə patə, ina
buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə.
3 Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə
putə ŋga vii gooŋga goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə
sətə cuuna ciŋə putə ŋga uuɗənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə
sətə kəŋaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntaŋfə
Dəsənaamə.
4 Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntaŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə
koona ndzaa ka ənjaakii əsə.
5 Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Ŋunyi Habara, mandzaamə ci wata
də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə. Də
ci kəŋaanə inə ka waɓənə də gooŋgaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə
saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə.
6 Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da ŋga Slandana. Taa ŋgahi
kə upaa ciɓə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə waɓənəkii də mooɗasəka ŋga
Malaaɓa Ma'yanə.
7 Ha'ə ndzaa unə ka sə ŋga dzəgunənə ka ənji nə'unə patə anə hanyinə
ŋga Makiduuniya da Akaya.
8 Dagoonə ma'ya waɓənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə
ŋga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii gooŋga goonə ka
Əntaŋfə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa ŋga ɗa waɓənə ka ənji
agyanəkii ma'ə.
9 Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə
saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka
uuləminə, una zhi'wagi aaɓii Əntaŋfə Əndə vii əpinə, Əndə gooŋga, una
gərə'u ka ci.
10 Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gəra ənyanə ŋga Uuzənaakii
dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə maɗee Əntaŋfə ka ci agi maməətə
ənja, ca luupaa taamə acii maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə ŋga Bulusə də Teesaloonika

1 Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa
hoonə, mandzaamə ka zaarənə zaɓə.

---

* **1:1 1.1** Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. **1:2 1.2-3** 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. **1:3 1.3** 5.1-2. **1:4 1.4** 2 Tees. 2.13,16. **1:5 1.5** 1 Koor. 4.20. **1:6 1.6** Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. **1:8 1.8** Rooma 1.8. **1:9 1.9** Yooh. 17.3; Slənə 14.15. **1:10 1.10** 5.1-2,9; Rooma 5.9. **2:1 2.1** 1.5,9.

2 Kə shii unə, kə ciɓee ənji keenə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u
mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi ənji təŋapaanə tiinə ka
shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə ŋga Əntaŋfə gaamə kə waazii inə koonə
Ŋunyi Habaraakii yadə ŋgwalənə.
3 Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Maɗamiinə
jarəwiinə agyanə ənji əsə.
4 Amma kə yarədii Əntaŋfə tiinə, ca ba'avə waaza Ŋunyi Habara
aacii inə; ha'ə waɓiinə makə sətə ba'avə ci aacii inə əsə. Ma'aləmiinə
kaɗeesəkənə geenə ka ənja, amma kaɗeesəkənə geenə ka Əntaŋfə. Acii
ci shii ədzəmiinə.
5 Kə shii unə, mawaɓəmiinə koonə mandikə ndikə waɓənə, mawaaza-
miinə koonə Ŋunyi Habara əsə keena shii upaa də uushi acii unə. Əntaŋfə
nə seedanə tiinə.
6 Ma'aləmiinə dəlanə ŋga ənji diinə, taa acii unə, taa acii hara ənji
pamə.
7 Makə ɗii ci masləkee ənji ŋga Aləmasiihu niinə, kaɗa kə ɓaarii inə
koonə gawuunə geenə. Amma maɗamiinə ha'ə. Kə ndzaa inə da haŋkala
ahadoonə, makə sətə ci mənə a ndzaanə ahada manjeevənatə.
8 Kə uu'iinə tuunə laŋə. Matasəkakii niinə, əntaa wata ka waaza koonə
Ŋunyi Habara ŋga Əntaŋfə tanə, amma ka vəgi əpinə geenə ka putə
goonə. Laŋə uu'iinə tuunə dərəva.
9 Ndzəkəŋushi'ina, agi buurətənə nuunə ciɓə geenə agi mandalə slənа.
Ma saa'itə waazii inə koonə Ŋunyi Habara, kə slənyiinə vəɗə da uusəra
keena upaa də zəma aa meenə, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu
ahadoonə.
10 Kə nee unə də ginuunə. Əntaŋfə nə seedanə tiinə əsə oo'i, ha'ə
njiinə ahadoonə, unə ənji nə'unə: makətsə ənji njiinə, ənji slənə uushi
də rəgwakii njiinə. Mashimə ənjə a idəpaa bwaya uushi ashiinə.
11 Acii kə shii unə, kə slənyiinə koonə də rəŋwə rəŋwə patə, makə sətə
ci dənə a slənə ka manjeevənaakii.
12 Waatoo, kə ndzaa inə ka vii koonə ŋgeerənə, ina banee ka
ədzəmuunə, ina dzəkwatə koonə əsə koona slənə sətə kaɗeesəkə ka
Əntaŋfə. Ci 'wii tuunə koona ndzaanə agi ŋwaŋuunaakii, una shii
ɗuunuunaakii.
13 Agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itə waazii
inə koonə waɓənaakii, maluumuunə makə waɓənə ŋga əndə saakii,
amma, makə sətə ci ənjə a luu waɓənə ŋga Əntaŋfə liwuunə; ndilə ndilə
waɓənaakii liwuunə. Waɓənəkii ca slənə asəkə ədzəmuunə əsə, unə ənji
nə'unə.
14 Ndzəkəŋushi'ina, ma sətə kulii agyanə Ikəliisiyanyinə ŋga Əntaŋfə
anə hanyinə ŋga Yahudiya, waatoo agyanə ənji nə'unə tə Yeesu
Aləmasiihu, tsarəkii kulii agyanuunə əsə. Acii kə sii unə ŋgəra'wə acii
ənji goonə makə sətə sii tii ŋgəra'wə acii slikərənatii Yahudiinə əsə.
15 Tii ɓələgi tə Yeesu Slandana da anabiinə, təya lyakagi tiinə, təya
ɓiipaa səkə ka Əntaŋfə, kə ndzaa tii ka ənji mbəzə ŋga ənji patə.
16 Agi ciŋənə nə tii ka təŋaginə tiinə acii geena waazii waɓənə ŋga
Əntaŋfə ka hara slikərənə kaa təya upaa luupaanə. Də ha'ə uuɗəgi tii

---

2:2 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9. **2:3 2.3** 2 Koor. 4.2. **2:4 2.4** Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. **2:5 2.5** 2.10; Slənə 20.33; 2 Koor. 1.23. **2:6 2.6** Yooh. 5.41,44. **2:9 2.9** 2 Tees. 3.7-9; Slənə 18.3. **2:10 2.10** 2.5. **2:11 2.11** Slənə 20.31. **2:12 2.12** 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13 2.13** 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14 2.14** Slənə 17.5. **2:15 2.15** Slənə 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29.

ashi slənə 'waslyakəənatii. Amma tə'i mandalə gəŋwanə ŋga Əntaŋfə anətii.

Moonə ŋga Bulusə tə dzənə ka tsaamətənə tə ənji Teesaloonika

17 Ndzəkəŋushi'ina, kə təkəgyaamə ŋga magusə saa'i. Maneemaamə ka naamə na. Amma ka hakii naamə asəkə ədzəmaamə. Kə kəshi maɗəfənə tiinə laŋə ŋga neenə koonə. Aciikii ndzaa inə ka alə rəgwa ŋga ənənə ka caamatənə tuunə.
18 Kə mwayi inə ənənə aa hoonə. Nyi Bulusə, kə ali nyi rəgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kə təŋagi *Seetanə tiinə.
19 Ma tanya, unə ndzaa ka sə ŋga vii keenə ŋgeerənə da mooɗasəka, unə ndzaa ka sə ŋga yiɗə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya.
20 Ha'ə tanyi, unə nə məghərəvənə geenə, unə nə mooɗasəkə geenə əsə.

3

1 Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə waɓənə geenə ka ma rəŋwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena.
2 Ina sləkee koonə ka ndzəkəŋushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə ŋga Əntaŋfə nə ci, agi slənənə nə ci deenə agi waaza Ŋunyi Habara ŋga Aləmasiihu. Ma sləkee inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə ŋgeerənə, ca tsakə kəŋee koonə ka rəgwa agi vii gooŋga goonə, *
3 acii ga taa rəŋwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə ŋga ŋgəra'utsə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntaŋfə, ka sanə nə ci ŋgəra'wa.
4 Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə njiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa ŋgəra'wa. Kə nee unə, kə ɗii ha'ə weewee tanyi.
5 Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aaɓii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəŋwa də vii gooŋga goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zaɓə ahadoonə.
6 Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə ŋunyi habara agyanə vii gooŋga goonə da uuɗəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi maɗəfənə ŋga nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə.
7 Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'ina, taa dagi ciɓə da ŋgəra'ukii ha'ə, kə upaa inə ŋgeerənə putə ŋga vii gooŋga goonə.
8 Manə ha'ə ɗiya, makə kə shii inə kə kəŋaanuunə ndihə ndihə ləɓə da Slandana, kə baa ma'yaniinə ha'ə.
9 Yoo, ka mbeenə niinə ka kuyiriinə tə Əntaŋfə gaamə koonə ka shaŋə. Agi kuyiriinə niinə tə ci ŋga mooɗasəkənə ɗii inə puta goonə.
10 Vəɗə da uusəra niinə ka ɗa də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntaŋfə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa ŋga neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbəɗaanə agi vii gooŋga goonə, una shii ŋga'ə.
11 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aaɓii unə.

2:16 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17 2.17** 3.10. **2:19 2.19-20** 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4. **3:1 3.1** Slənə 17.15. * **3:2 3.2** Timooti: 1.1. **3:3 3.3** Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. **3:4 3.4** Slənə 14.22. **3:5 3.5** Fil. 2.16. **3:6 3.6** Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7 3.7** 2 Tees. 1.4. **3:10 3.10** 2.17.

12 Wa Slandanə a tsakə koonə uuɗəshinə da uuɗə hara ənji aakəŋwə aakəŋwa. Wa uuɗənəkii a ndzaanə makə tsarə uuɗəətə uu'iinə tuunə.
13 Də ha'ə nə uuɗənəkii a tsakə vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə ŋga idəpaanə, amma koona ndzaa malaaɓakii akəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaɓa ənjaakii patə.

4

Ndzaanə makə sətə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə

1 Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə ɗii, ndzəkəŋushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci ənji nə'unə a ndzaanə, təya kaɗeesəkə ka Əntaŋfə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə ŋga Yeesu Slandana, koona tsakə dzəginə aakəŋwa aakəŋwa.
2 Ma sətə jigunyiinə koonə də baawəɗa ŋga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə.
3 Ma mwayi Əntaŋfə, a ndzaa unə malaaɓakii, goona aləhiinə.
4 Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaaɓakii, da ayinaakii əsə,
5 ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə ŋga ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə.
6 Ga əndə a ɓəzee ka səkə ŋga ndzəkəŋuci agi haalatsə bii inə koonə patə. Kə dzəkwatiinə koonə banə oo'i, kadə nə gəŋwanə ŋga Əntaŋfə a kula aanə ənji slənə tsarə uushi'iitsa.
7 Acii ma'wamə Əntaŋfə taamə kaama ndzaanə ma'ajijinəkii, amma kaama ndzaanə malaaɓakii akəŋwaciikii.
8 Taa wu kaaree ka dzəgunəətsa, əntaa waɓənə ŋga əndə kaaree ci, amma ŋga Əntaŋfə. Ci ca vii koonə Malaaɓa Ma'yanaakii.
9 Ma agyanə uuɗə ndzəkəŋushi'inə, pooshi diɓə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntaŋfə koonə makə sətə cuuna uuɗəshi.
10 Tanyi, agi uuɗənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə ŋga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uuɗənəkii.
11 Ɗamə gazhi'waanə ŋga ndzaanə ŋga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə ŋga ənja, amma slənəmə noonə sləna koona upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə.
12 Maɗa kə nə'utuunə ha'ə, ka ɗanə nə ndzaanə goonə ŋga'ə ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə ŋga Slandana

13 Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə məətəgi, acii goona ndzaa ka maɓətəsəka, makə ŋga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə.
14 Kə vii amə gooŋga oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi mamməətə ənji əsə. Aciikii kə shii amə weewee, ma ənji vii gooŋga ka Yeesu ətə məətəgi,

---

3:12 3.12 Gal. 6.10. **3:13 3.13** 5.1-2; Fil. 1.10. **4:1 4.1** 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. **4:3 4.3** 5.23; 1 Koor. 6.13; Ibər. 10.10. **4:7 4.7** 4.3; 1 Piita 1.15-16. **4:8 4.8** 1 Koor. 6.19-20. **4:9 4.9** Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. **4:10 4.10** 2 Tees. 3.4. **4:11 4.11** 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. **4:12 4.12** 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. **4:13 4.13-17** 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. **4:13 4.13** 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12.

ka maɗeenə nə Əntaŋfə ka tii, ca fəɗə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

15 Ma ka waɓənə ŋga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə
ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka maɗənə ka
maməətə ənja.
16 Ma uusərakii, kadə kapaanə nə Əntaŋfə rəgwa, wata gawə ŋga
malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə ŋga uutəma ŋga Əntaŋfə. Wata
Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci gooŋga ətə məətəgi,
tii na takəŋwa ka maɗənə.
17 Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, Əntaŋfə a fəɗətə taamə da tii
dagi kuraɓiinə, ama guŋə da Slandanə asəkəntaŋfə. Ha'ə ndzaanaamə da
Slandanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
18 Makə ɗii ha'ə, ŋgərəmə waɓəətsa, waɓəgimə ahadoonə kaa ca vii
koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5

1 Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra ŋga mbu'yanə ŋga
uushi'iitsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə.
2 Acii unə də noonə nə, kə shii unə, haɓəsə nə uusəra ŋga Slandanə a
shi, makə sətə ci mahərə a shi davəɗə. *
3 Ma saa'ita, ənjə a ba, “Jamə nə vəranə taa dama patə, pooshi uushi
ca uree kaamə”. Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci
ɓərakənə a shi ka mitə ɗasəka. Pooshi ha ŋga huyinə.
4 Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təku təkunə nuunə agi haalakii, kaa
uusərakii a shi ka lapaanə tuunə haɓəsə makə mahəra.
5 Unə patə, ənji ŋga ɓərənə da uusəra nuunə. Əntaa ənji ŋga vəɗə da
təkunə naamə.
6 Acii ha'ə, gaama tsəfə ŋunyinə makə ŋga hara ənja. Amma ndzaamə
ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə ənja.
7 Acii, ma ənjitə ca tsəfə ŋunyinə, davəɗə ci təya tsəfə. Ma ənjitə ci
ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davəɗə ca ka tə tii.
8 Amma, makə ənji ŋga ɓərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə
aakəŋwa də vii gooŋga da uuɗəshinə. Maa kə ɗii amə ha'ə, ka ndzaanə
nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii
ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə ŋga Əntaŋfə taamə. Maa kə
ɗii amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ŋgavə dara ila.
9 Ma'wamə Əntaŋfə taamə ka ɓəzə kaamə səka, ca zamagi daamə,
amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə dacii Slandanaamə Yeesu
Aləmasiihu.
10 Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə
ma'ə da i əpinə, taa amə kə məətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da
ci.
11 Acii ha'ə, dzəmə də viishi ŋgeerənə ahadoonə də waɓəətsa, una dzə
də tsakəshinə makə sətə cuuna slənə əndzə'i.

Muudinə ŋga waɓənə

4:14 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. **4:15 4.15** 1 Koor. 7.10,25. **4:16 4.16** 1 Koor. 15.23.
4:17 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20. * **5:2 5.2** 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; haɓəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. **5:3 5.3** Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. **5:5 5.5-8** Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9. **5:8 5.8** Af. 6.11-17. **5:9 5.9** 1.10; 2 Tees. 2.14. **5:10 5.10** 4.14; Rooma 14.8-9.

12 Ndzəkəŋushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koona vii ɗuunuunə ka
ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəŋwanyinə goonə, acii kə kapaa
Slandanə tə tii ka takəŋwanə koonə da dzəgunə koonə waɓənaakii.
13 Gaɗeemə ka tii, una uuɗə tə tii laŋə putə ŋga slənatii ahadoonə.
Ndzaamə ŋga'ə ahadoonə əsə.
14 Ndzəkəŋushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: waɓəmə ka manya'inə,
wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ŋga ənji mabuurə na, una tsakə tə
matə ŋgeerənə, una sə'watə ndzaanə da ənji patə.
15 Ɗamə haŋkala acii maɗa ɗii əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca
ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə
taa guci patə nə ɗa ŋga'aanə ahadoonə da ka ənji patə.
16 Ndzaamə ka mooɗasəkə taa guci patə.
17 Dzəmə aakəŋwa də ɗa də'wa ka Əntaŋfə yadə əpisəka.
18 Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə,
unə ənə liɓə da Yeesu Aləmasiihu.
19 Goona təŋagi slənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə.
20 Goona bərapaa waɓənə ŋga ənjitə ci Əntaŋfə a waɓə da matii.
21 Təkətəmə taa ŋgutə uushi patə, una kəsətə ŋunyikii təŋə təŋə.
22 Taa tsarə ŋga ŋgutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.
23 Ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laaɓagi tuunə camə, ci
saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə
idəpaa uushi ashuunə ca'ə uusəratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

24 Ma Əntaŋfə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ətsa, acii əndə
nə'utə aləkawalə nə ci.
25 Kədiimə acii Əntaŋfə ka putə geenə ɗii ndzəkəŋushi'inə.
26 Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə ŋga ənji nə'unə.
27 Kə ləɓətə nyi duunə da Slandana koona jaŋgatə ləkaləkatənə ka
patənə ŋga ənji nə'unə.
28 Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonaakii, ca
ndzaanə doonə.

5:12 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. **5:14 5.14** 2 Tees. 3.6,11,15. **5:15 5.15** Rooma 12.17; Fil. 1.10. **5:16 5.16** Fil. 4.4. **5:17 5.17** 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. **5:18 5.18** Af. 5.19-20. **5:19 5.19** Af. 4.30. **5:21 5.21** 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. **5:23 5.23** 5.1-2; 2 Koor. 13.11. **5:24 5.24** 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. **5:25 5.25** 1.2-3; Rooma 15.30. **5:26 5.26** Rooma 16.16. **5:27 5.27** Kwal. 4.16.

Bəra'inə ŋga ləkaləkatə ŋga Bulusə ka ənji Teesaloonika

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə koonə, Ikəliisiya ŋga Teesaloonika, dacii inə
Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji ŋga Əntaŋfə
Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu.
2 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə
pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə ŋga Aləmasiihu ka ɗa gəŋwanə

3 Ndzəkəŋushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə
goonə. Ma dəɓeekii ina ɗa ha'ə, acii agi gərənə nə vii gooŋga goonə
aakəŋwə aakəŋwa. Agi tsakə gərənə nə uuɗəshinə ahadoonə patə əsə.
4 Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada Ikəliisiyanyinə
ŋga Əntaŋfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəŋaanuunə agi vii gooŋga
goonə dagi ciɓa da ŋgəra'wə patə ətə ɗii unə agikii.
5 Ci nə səndə ca ɓaarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə ka
ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koona ndzaanə agi ŋwaŋuunaakii, acii
ka putakii cuuna sa ciɓa.
6 Ka slənənə nə Əntaŋfə sətə dəɓee, waatoo ka ciɓeenə nə ci ka ənjitə
ca ciɓee koonə.
7 Ma unə ənə ca ciɓə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə.
Ha'ə na ɗa saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə
malaa'ikanyinaakii ahada gana ŋga gunə.
8 Ma cii kəya sha, ka ciɓee ka ənjitə kaaree ka Əntaŋfə da ənjitə naanagi
ka luu Ŋunyi Habara ŋga Slandanaamə Yeesu.
9 Kadə nə təya sa ciɓa, Əntaŋfə a zamagi də tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə;
Slandanə a lakəgi tə tii dzaɗə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da
baawəɗaakii.
10 Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya
maɗuunə uusəraakii, ka ɗuunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə ŋga ənjitə
vii ka ci gooŋga əsə, təya dəla də ci. Da i unə na ɗa ha'ə saa'ikii, acii kə
liwuunə waɓəətə bii inə koonə.
11 Aciikii ciina ɗa də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii
Əntaŋfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə
koona ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə
ŋga'əətə cuuna moo ɗanə patə, ca tsakə tuunə əsə koona dzə aakəŋwa
də slənətə cuuna ɗa acii kə vii unə gooŋga ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə
də baawəɗaakii.
12 Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə ŋga Slandanaamə Yeesu
putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə
patə ka ɗanə ha'ə, də pwapoonə ŋga Əntaŋfə gaamə da Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəŋwa ɗanə taabu'u shinə ŋga Yeesu

1:1 1.1 1 Tees. 1.1. **1:3 1.3** 2.13; 1 Tees. 1.2-3. **1:4 1.4** 1 Tees. 2.19-20; 3.3,7. **1:5 1.5** Fil. 1.28. **1:6 1.6** Rooma 12.19; Səniinə 18.6. **1:7 1.7** Mat. 25.31; 1 Tees. 5.1-2. **1:8 1.8** Isaa. 66.15; Rooma 2.8; 1 Piita 4.17. **1:11 1.11** 1 Tees. 1.2-3; 5.24.

1 Ndzəkəŋushi'ina, agi gəranə nuunə shinə ŋga Slandanaamə Yeesu
Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəŋwaciikii. Amma agi kədiinə niinə
acii unə,
2 maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra ŋga ənyanə ŋga
Slandana, ga haŋkala goonə a gwazəgi pii pii. Goona ŋgwalə, goona luuvə
əsə, taa kə fii unə, kə ɗii ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə
ənji asəkə ləkaləkatə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə shaŋə.
3 Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Acii
ma taabu'u mbu'yanə uusərakii, ka bwaseenə nə ənji laŋə ka nə'unə tə
Əntaŋfə, ŋwaŋwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə ŋga gunə nə ci.
4 Ka bərapaanə nə ci sə ŋga paslənə patə, ca ɗuunətə naakii nə palee
ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca ndzaa davə, ca
ba oo'i, ci nə Əntaŋfə ndilə ndilə.
5 Uushi'iitsə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə
zaanə koonə saŋa?
6 Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitsə rəgwa. Kə shii unə səkii
əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə ŋwaŋwə 'waslyakəənə
paŋgəraŋə.
7 Taa əndzə'i, laŋə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntaŋfə. Ma
amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə
ɓaarii Əntaŋfə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See maɗa
ŋgiragi Əntaŋfə sətə pa'əgi ka tii rəgwa.
8 Maa kə ŋgərəgi ci, wata ŋwaŋwə 'waslyakəətsə a shigi paŋgəraŋə.
Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka ɓələginə nə ci tə ci də məɗə ŋga
bamakii, ca həhəɗəgi tə ci də baawəɗa ŋga məghərəvənaakii.
9 Taabu'u ɓələginə Yeesu tə ci, kadə nə ŋwaŋwə 'waslyakəənə a shi də
baawəɗa ŋga *Seetanə. Ca slənə sə ŋga hurəshishinə ŋga jirakənə kama
kama.
10 Ma ənjitə uugi ŋgərə rəgwa ŋga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa
ŋgutə tsarə ŋga məza jarəwiinaakii. Ma ənjitsa, ka zanə nə tii, acii kə
kaaree tii ka uuɗə gooŋga kaa təya upaa luupaanə.
11 Acii ha'ə, kadə nə Əntaŋfə a kavə tə tii, kaa haŋkalatii a zə'ugi, təya
nə'u jirakənə.
12 Ma nii kəya ɗa ha'ə, kaa gəŋwanaakii a kula aanə patənə ŋga ənjitə
kaaree ka nə'u gooŋga, təya ɗa mooɗasəka də slənə 'waslyakəənatii.

Ndzaamə ndihə ndihə agi gooŋga

13 Ndzəkəŋushi'ina, kaɗashinyinə ŋga Slandana, taa guci patə agi
kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə putə goonə. Ma dəɓeekii ina ɗa ha'ə, acii kə ta'i
Əntaŋfə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca
luupaa tuunə. Ci laaɓagi tuunə də baawəɗa ŋga Malaaɓa Ma'yanə koona
nə'utə gooŋgaanə.
14 Ka ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tuunə dagi waaza Ŋunyi Habara geenə
koonə. Ma 'wii ci tuunə, koona shii upaa ndzaanə agi məghərəvənə ŋga
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.
15 Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, kəŋaanəmə ndihə ndihə, una kəsətə təŋə
təŋə tə gooŋgatsə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkaləkatə geenə,
una kəsətə təŋə təŋə.

2:1 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2. **2:2 2.2** 2.15. **2:3 2.3** 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. **2:4 2.4** Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6. **2:8 2.8** Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. **2:9 2.9** Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. **2:11 2.11** 2 Tim. 4.4. **2:12 2.12** 1.6-8. **2:13 2.13** 1.3. **2:14 2.14** 1 Tees. 5.9. **2:15 2.15** 3.6; 1 Koor. 11.2.

16 Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Ənтaŋfə
Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapoonaakii
taa guci patə, ca kavə taamə ka gəra ŋunyi sətə na shi.
17 Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənə
ŋga'əənə da ba ŋunyi waɓənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

1 Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə ɗii, ndzəkəŋushi'ina: ma
ɗanuuna, ɗamə də'wa ka putə geenə kaa waɓənə ŋga Slandanə a shii
dzənə aakəŋwa pii pii, kaa ənjə a ɗuunətə waɓənəkii, makə sətə cuuna
ɗuunətə əsə.
2 Ɗamə keenə də'wa əsə kaa Əntaŋfə a luupaa tiinə acii bwaya ənja.
Ɗamə ha'ə, acii əntaa patənə ŋga ənji nəndə da vii gooŋga.
3 Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci
koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə.
4 Kə yarədii inə tuunə putə ŋga Slandana. Waatoo, agi nə'utənə nuunə
makə sətə bii inə koonə. Dəŋə aakəŋwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə.
5 Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɓaarii koonə rəgwa, una shii makə
sətə uu'i Əntaŋfə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Ŋga'ə nə slənа

6 Ndzəkəŋushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə ŋga Slandanə Yeesu
Aləmasiihu: maɗa tə'i manya'inə ŋga ndzəkəŋushi'inə ahadoonə, goona
ndzaa da tii. Ma təya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyiinə koonə.
7 Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə. Acii
ma saa'itə njiinə ahadoonə, əntaa manya'inə njiinə.
8 Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci
saakii. Amma kə slənyiinə iza iza'u vəɗə da uusəra, acii geena ndzaa
ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə.
9 Ma ɗii inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləgwa
zəmə acii unə, amma ma ɗii inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə ŋga
dzəgunənə, una nə'u dərəpə geenə. *
10 Ma saa'itə inə ahadoonə, kə njiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree
ka slənа, ga ənjə a vii ka ci zəma.
11 Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tə'i hara ənji ahadoonə,
manya'inə nə tii. Pooshi uushi ci təya slənə, maɗaamə ndzaanə zərakə
da kaala matii aagi slənə ŋga hara ənji.
12 Yoo, ma tsarə ŋga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ŋgeerənə, də
ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa təya slənə də rəgwa, təya
zəməvə ka natii na.
13 Ndzəkəŋushi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə nə ɗa ŋunyi slənа.
14 Maɗa kə naanagi əndə ka nə'utə waɓəənə nyaahiinə koonə asəkə
ləkaləkatəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii
kəsənə tə ci.
15 Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma ɗanuuna,
waɓəmə ka ci makə sətə cuuna waɓə ka ndzəkəŋushi'inuunə.

2:16 2.16 1 Tees. 1.4. **3:1 3.1** Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3 3.3** 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4 3.4** 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10. **3:6 3.6** 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8 3.8** 1 Tees. 2.9.

* **3:9 3.9** Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zəma: 1 Koor. 9.4. **3:10 3.10** 1 Tees. 4.11. **3:11 3.11** 1 Tim. 5.13. **3:12 3.12** Af. 4.28. **3:13 3.13** Gal. 6.9. **3:14 3.14** 1 Koor. 5.9,11. **3:15 3.15** Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14.

Muudinə ŋga waɓənə

16 Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə
ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

17 Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkaləkatənə də nəhəpaanə
tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkaləkataaki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa.

18 Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə patə pwapoonaakii.

3:16 3.16 2 Koor. 13.11. **3:17 3.17** 1 Koor. 16.21.

Təkəŋwanə ŋga ləkaləkatə ŋga Bulusə ka Timooti

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga
Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntaŋfə Maluu gaamə da Yeesu
Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. *
2 Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki
ka rəgwa ŋga vii gooŋga gaamə. †
Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə a ɗa ka hə
pwapoonə, təya ɗa ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Ɗa bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

3 Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka
hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha
ɗa ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə.
Bawə ka tii kaa təya bwasee ka ɗanə ha'ə. ‡
4 Ga təya ndzaa ka buurə waɓənə ŋga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga
təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə ŋga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə.
Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala ŋga sətə ci Əntaŋfə a moo
ɗanə kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci
Əntaŋfə a moo ɗanə kaamə.
5 Ma caaŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uuɗəshi. Ma uuɗəshina, asəkə malaaɓa
ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca
shigi da agi vii gooŋga ŋga tantanyinə.
6 Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka
waaɓə mazaɓə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii.
7 Ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja.
Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Saŋə maa, pooshi tii shii sətə
ci təya waɓə agyanəkii.
8 Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya ŋga Əntaŋfə, maɗa kə shii ənji rəgwatə
ci ənjə a slənəgi.
9 Ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji ɗii
Əntaŋfə, amma ka ənjitə ca taŋəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə
pooshi ka fa tə Əntaŋfə da ka ma'waslyakə ənja. Kə ɗii Əntaŋfə bariya
əsə ka ənjitə pooshi ka gaɗeenə ka ci da ka ənjitə ɓəələgi dəsənətii taa
məsənətii da ka hara maɓələ ənja.
10 Kə ɗii ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa
da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka ɗərəginə da ka
majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka ɗa seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca
ɗa taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə.
11 Ma ŋunyi dzəgunənə, agi Ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə
Əntaŋfə Ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma Ŋunyi Habarakii,
agyanə Əntaŋfə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

---

* **1:1 1.1** masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27. † **1:2 1.2** Timooti: 1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ **1:3 1.3** Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. **1:3 1.3** Slənə 20.1. **1:4 1.4** 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. **1:5 1.5** 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. **1:6 1.6** 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. **1:8 1.8** Rooma 7.12,16. **1:9 1.9-10** Gal. 5.19-21. **1:10 1.10** 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. **1:11 1.11** 1 Tees. 2.4.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə putə ŋga luupaanaakii tə ənja

12 Agi kuyiriinə nə nyi tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə. Ci vii ka nyi
ŋgeerənə ŋga slənəna. Agi kuyiriinə nə nyi tə ci ŋga neenaakii ka nyi
mahoolakii, ca kavə tə nyi kaa nya slənə ka ci.
13 Taa ŋgahi ma ŋga ŋukə, kə ciɓə nyi də ci, nya waɓə bwaya uushi'inə
aashikii, nya dzaana tə ci əsə; amma kə nyihə ci təgunuunaaki, acii paa
nyi shii sətə njii kya slənə, paa nyi da vii gooŋga saa'ikii əsə.
14 Wata Slandanə a əjiinə ka nyi pwapoonaakii laŋə, ca ɓaarii ka nyi
rəgwa ŋga vii gooŋga ka ci da uuɗənə tə ənja. Makə ɗii ci, ləɓə naamə
da Yeesu Aləmasiihu ŋga ənə, naamə patə nə vii gooŋgakii da uuɗənəkii.

15 Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə. Kə dəɓee ənjə a luuvə də
ədzəmə rəŋwə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu aasəkə duuniya, kaa ca
luupaa ma'waslyakə ənja, nyi palee ka tii patə də slənə 'waslyakəənə maa.

16 Amma kə nyihə Əntaŋfə təgunuunaaki makə nji nyi ka ma'waslyakə
əndə ka shaŋə. Də ɗanə ha'ə mbee Yeesu Aləmasiihu ka ɓaarii ka ənji
patənə ŋga sə'watənaakii tə nyi də luupaanə tə nyi. Ha'ə kə ndzaa nyi ka
sə ŋga dzəgunənə ka taa wu patə na vii gooŋga ka Aləmasiihu, ca upaa
əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
17 Wa ənjə a ɗuunətə tə Əntaŋfə, ənjə a dəla də ci. Ci nə ŋwaŋwə ŋga
ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Paa ci ka əntənə, pooshi ənji agi neenə ka ci əsə.
Ci daanəkii nə Əntaŋfə. *Aamiina.
18 Uuzənaaki Timooti, wanyinə ka kavə waɓəətsə aaciiku, makə sətə
waɓi anabiinə agyanəku ŋukə. Kəsəpaa waɓəətsə asəkə ədzəməku kaa
ha mbee ka slənə ŋunyi sləna,
19 ha dzə aakəŋwa agi nə'unə tə Əntaŋfə da ŋunyi ndzaanə. Ma hara
ənji, kə kaaree tii ka ŋunyi ndzaanə, ha'ə saawee tii ka vii gooŋgatii.
20 Ma Himiniya da Aləkəsandəra, agikii nə tii. Kə vii nyi tə tii ka
*Seetanə kaa təya shii dzalənə, təya bwasee ka dzaananə tə Əntaŋfə. §

2

Waɓənə agyanə də'wa

1 Ma ŋga təkəŋwanə, agi banə nə nyi kaa ənjə a ɗa də'wa, ənjə a kədii
acii Əntaŋfə, ənjə a kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga patənə ŋga ənja.
2 Wa ənjə a ɗa də'wa putə ŋga meeminə da madiigərə ənji patə, kaama
ndzaanə jamə də mabanee ma'yanə, ama mbee ka gaɗee ka Əntaŋfə, ama
ndzaa makətsəkii əsə.
3 Ma ətsə patə, ŋga'ə, ka uuɗagi səkə ŋga Əntaŋfə Maluu gaamə əsə.
4 Kə mwayi ci taa wu patə, ca upaa luupaanə, ca shii gooŋga.
5 Acii rəŋwə nə Əntaŋfə, rəŋwə əsə nə əndə rəgwa ahada Əntaŋfə da
ənja, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Əndə shiŋkinə nə ci əsə.
6 Kə vigi ci naakii nə ka luupaanə də ənji shiŋkinə patə. Ci ɓaarii ka
saa'ikii oo'i, ŋga'ə ka Əntaŋfə kaa taa wu patə a upaa luupaanə. *

1:12 1.12-17 2.7. **1:12 1.12** Gal. 1.15-16. **1:13 1.13** Slənə 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **1:14 1.14** 1.5; 1 Koor. 15.10. **1:15 1.15** Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. **1:16 1.16** Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. **1:17 1.17** Rooma 16.27. **1:18 1.18** 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3. **1:19 1.19** 1.5. § **1:20 1.20** Himiniya: 2 Tim. 2.17; Aləkəsandəra: 1 Koor. 5.5. **2:1 2.1** Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2 2.2** Ees. 6.10. **2:3 2.3** Tit. 3.4. **2:4 2.4** Əzaki. 18.23; 2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5 2.5** Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. * **2:6 2.6** Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3.

7 Ka ətsə ha'ə kavə Əntaŋfə tə nyi ka ndzaanə ka əndə waazanə ka ənji da ndzaanə ka masləkee ənda. Kə kavə ci tə nyi ka dzəgunə gooŋga ka hara slikərənə kaa təya luuvə. Tantanyinə cii kya waɓə, əntaa jirakənə. †

8 Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi kaa ŋguyirənə taa da patə a ɗa də'wa. Wa təya ɗa də'wa də malaaɓa ədzəma. Ga təya ɗa də'wa də maɓəzə səka, ga təya ɗa də mabizhinə əsə.

9 Ma makinə əsə, wa təya ndzaa da ayinə da hiima ŋga ka kəjeerənə ətə diɓə. Ga təya ɗaaɗa hara uushi'inə agi shiŋkinatii ətə ca ŋgərəgi hiima ŋga ənda, ga təya ŋga pookalima taa sə ŋga uura taa sə ŋga ciinə ətə da məghərəvənə davə, ga təya ŋga mandalə kəjeerənə əsə.

10 Amma, wa təya ɗa ŋunyi sləna. Ci nə ŋunyi uushi. Ci dəɓee ka makiitə ca ba agi nə'unə nə tii tə Əntaŋfə.

11 Wa minə a ndzaa kəɗa'ə saa'itə ənjə a dzəgunə, kya banee ka haŋkalatə.

12 Maluuvəmə nyi minə a dzəgunə ka ŋguyirənə, taa kya ndzaa da baawəɗa agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kəɗa'ə.

13 Acii tə Adamu 'watəgi Əntaŋfə taganə, taabu'u Hawa.

14 Əntaa tə Adamu əsə gəpətə *Seetanə, amma tə minə gəpətə ci, kya taŋəgi bariya.

15 Patə da ha'ə, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nə ki luupaanə, maa kə gi ki aakəŋwa agi nə'unə da uuɗə ənja, kya ndzaa malaaɓakii akəŋwacii Əntaŋfə, kya ndzaa da ayinə.

3

Matakəŋwanyinə asəkə Ikəliisiya

1 Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: maɗa ŋga'ə ka əndə nə ndzaanə ka matakəŋwanə asəkə Ikəliisiya, ŋunyi sləna cii kəya uuɗə.

2 Ma matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyaŋə ndzaanəkii əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətsətə naakii na, ca ndzaa də haŋkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəgunətənə ka ənji ŋga'ə.

3 Ga matakəŋwanə a kagi naakii nə ka sa ənvwa, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makəɗa'ə ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaɓa.

4 Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii ŋga'ə, manjeevənaakii a ɗawuta ka ci, təya fa tə ci ka shaŋə.

5 Ma bii nyi ətsə ha'ə, maɗa pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii ŋga'ə, iitiitə saŋə mbeenəkii ka kərətə Ikəliisiya ŋga Əntaŋfwa?

6 Ha'ə əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii gooŋgaakii, ga ca ndzaanə ka matakəŋwanə, acii ga ca ɗuunətə naakii na, Əntaŋfə a lagi ka ci gəŋwanə, ca vii ka ci ma'inə makə sətə vii ci ka *Seetanə.

7 Ha'ə əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gaɗee ka ci, acii ga ənjə a ɗavə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə zaaŋwanə ŋga Seetanə.

Ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya

† **2:7 2.7** masləkee ənda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. **2:8 2.8** 1 Piita 3.7. **2:9 2.9** 1 Piita 3.3-5. **2:10 2.10** 5.10. **2:11 2.11-12** 1 Koor. 14.34. **2:13 2.13** 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. **2:14 2.14** 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2 3.2-7** Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3 3.3** 2 Tim. 2.24. **3:7 3.7** 2 Koor. 8.21; Slənə 6.3.

8 Ma ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya əsa, wa təya ndzaa matsəkii,
ga waɓənatii a ndzaa bəra'i, ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa, ga təya
kapaa natii nə ka suuna gəna əsə.
9 Ma waɓənə ətə ɓaariigi Əntaŋfə kaamə, wa təya kəsəpaa də malaaɓa
ədzəma.
10 Tii maa, see maa kə təkətə ənji tə tii zəku'i. Maɗa pooshi ənji idəpaa
uushi ashitii, wa təya ndzaŋə slənа.
11 Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa matsəkii, ga təya pəɗəhiinə, wa
təya ndzaanə ka ənji hiima, təya ndzaanə ka ənji gooŋga taa agi mi patə.

12 Ma əndə tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, da minə rəŋwə dyaŋə
ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii ŋga'ə.
13 Ma ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, maɗa ŋunyikii ci təya slənə, ka
upaanə nə tii gaɗeenə ŋga ənji ka tii. Ka mbeenə nə tii ka waɓənə yadə
ŋgwalənə agyanə vii gooŋgatii ka Yeesu Aləmasiihu.

Maɗuunə uushi ətə ɓaarii Əntaŋfə kaamə

14 Yoo, kə ɗii nyi aniya ŋga dzənə aaɓiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka
naahə ka hə ləkaləkatəna.
15 Mbu'u tə'i uushi na səkəpaa tə nyi. Ma ləkaləkatəna, ci na ɓaarii ka
hə makə sətə ci ənji ŋga Əntaŋfə a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nə Ikəliisiya
ŋga Əntaŋfə Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə gooŋgaanə.
16 Ma sətə vii amə gooŋga anəkii, waatoo sətə nji ma'umbeekii,
maɗuunəkii dərəva. Pooshi əndə ɗa mabizhinə agyanəkii, waatoo,
Əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci,
Kə ɓaariigi Malaaɓa Ma'yanə tə ci oo'i,
əndə gooŋga nə ci.
Kə nee malaa'ikanyinə ka ci;
Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikərənə;
Kə vii ənji ka ci gooŋga asəkə duuniya patə;
Kə ŋgərətə Əntaŋfə tə ci aadəgyə, ca ɗuunətə tə ci.

4

Ənji dzəgunə jirakənə

1 Yoo, kə bii Malaaɓa Ma'yanə furəŋə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə
hara ənjə a bwasee ka nə'u gooŋgaanə, təya dzəgərə ka nə'u jirakənə ŋga
ginaajinyinə, təya nə'u dzəgunənə ŋga *Seetanə.
2 Ma dzəgunəətsa, kə təəkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə
ahada gooŋgaanə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii.
3 Ma tsarə ŋga ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma ŋgərəshinə da aadə
hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntaŋfə tagapaa zəmənyiitsa kaa ənjə
a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii gooŋga, wa təya adə zəməkii
də kuyiriinə. *
4 Patənə ŋga uushi'inə ətə tagii Əntaŋfə, ŋga'ə. Pooshi uushi ŋga
kaareenə. Amma, wa ənjə a luu patənə ŋga uushi'inəkii də kuyiriinə
tə ci.

---

* **3:11 3.11** Makinə, ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya, taa makinə ŋga ənji tsakənə tə ənji ŋga Ikəliisiya. **3:11 3.11** Tit. 2.3. **3:15 3.15** Af. 1.23; 2.19-22. **3:16 3.16** Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17. **4:1 4.1-11** 1.10. **4:1 4.1** 2 Tim. 3.1. * **4:3 4.3** ŋgərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Ibər. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4 4.4** 'Wat. 1.31; Slənə 10.15.

5 Ma uushi'iitsa, ŋga'ə, acii ha'ə bii Əntaŋfə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Ŋunyi əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu

6 Maɗa agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka ŋunyi əndə slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəŋwa də fa waɓənə ŋga Əntaŋfə da nə'utə ŋunyi dzəgunənə, kaa ha upaa də ŋgeerənə.

7 Ma waɓəətə ŋga ŋukə ətə madzəmə da waɓənə ŋga Əntaŋfə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəŋwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə ŋga Əntaŋfə.

8 Ma taaɗatə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə ŋga Əntaŋfə, ci palee də bwatya taa ka ŋgutə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəŋwa patə.

9 Ma sətsə bii nyi, tantanyinə. Kə dəɓee ənjə a luuvə də ədzəmə rəŋwə.

10 Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntaŋfə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu ŋga ənji patə; ma palee maa, ŋga ənji nə'unə.

11 Bawə ka ənji nə'unə tə waɓəətsa, ha dzəgunətə ka tii.

12 Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaa tə hə, makə ɗii hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə ŋga dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəgwa ŋga waɓənaaku, da ndzaanaaku, da uuɗənaaku tə ənja, da vii gooŋgaaku, da ndzaanaaku yadə idəpaa uushi ashiku.

13 Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəŋwa də jaŋga malaaɓa ləkaləkatə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii.

14 Ma baawəɗa ətə vii Əntaŋfə ka hə saa'itə waɓi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci.

15 Duu aakəŋwa də ɗanə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənaaku aakəŋwa.

16 Haɗatə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəŋwa də ɗa uushi'iitsa. Acii maa kə ɗii hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə ŋga'ə agi ənji nə'unə

1 Ga ha wazə ka masara, amma waɓuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəŋushi'inəku.

2 Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə ətə ma'ə ma'iirəmə əsə, wa təya ndzaa makə cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaaɓakii akəŋwaciitii, acii ga təya ŋgərəgi haŋkalaaku.

3 Ma mooryafinyinə ətə pooshi əndə tsakənə tə tii, gaɗee ka tii.

4 Amma, maɗa tə'i manjeevənə taa jijinyinə ŋga mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya ɗa diinatii zəku'i, waatoo, təya ɗa ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii ŋga'əənə, makə sətə shi təya ɗii ka tii, acii tsarəkii ca uuɗagi səkə ŋga Əntaŋfə.

5 Ma mooryafinə ətə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntaŋfə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də ɗa də'wa, kya kədii aciikii vəɗə da uusəra.

4:6 4.6 1.10. **4:7 4.7** 1.4. **4:8 4.8** 6.6. **4:10 4.10** Tit. 3.4. **4:12 4.12** 1.5; Tit. 2.7. **4:13 4.13** 2 Tim. 3.15-16. **4:14 4.14** 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. **4:16 4.16** 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. **5:1 5.1** Leew. 19.32. **5:5 5.5** Luka 2.37; 18.7.

6 Amma, ma mooryafinə ətə kagi nətə ka uuɗə uushi'inə ŋga *duuniya,
taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki.
7 Ma ɗanəkwa, bawə ka tii waɓəətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa
uushi ashitii.
8 Ma əndətə pooshi ka haɗa də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii,
kə kaaree ci ka nə'u tə Əntaŋfə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii
gooŋga.
9 Ga ha naahə ləmə ŋga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u
naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzatə kuwa pu'unə, mashimə ki a
ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə,
10 ənjə a kuyirii tə ki putə ŋga ɗa ŋunyi slənatə, waatoo, kə gərətə
ki manjeevənatə ŋga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yiɓəgi səɗə
ŋga ənji nə'unə makə sətə ci maviinə a ɗa, kya tsakə ənji agi bwanea, kya
kavə nətə ka ɗa ŋunyi slənа. Maɗa ha'ə makə ətsə nə slənata, naahuu
ləmətə.
11 Amma ma mooryafinyinə ətə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii,
acii maɗa kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ŋgura, ka ŋgərənə nə
tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu.
12 Də ha'ə əsə laginə Əntaŋfə gəŋwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii
kə taŋəgi tii aləkawalətə ɗii tii ka ci.
13 Ma təya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərakə, wata wiigi'inə ka
yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərakə tanə, amma təya kaala waɓənə aagi
ŋga hara ənji, təya luugi waɓənə ətə əntaa natii, təya ba sətə madəɓəmə.

14 Acii ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinə ətə ma'ə ma'iirəmə, wa təya
ŋgərə ŋguyirənə, təya poo manjeevənə, təya haɗa də yatii. Maɗa ɗii
tii ha'ə, pooshi ənji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa ŋga waɓə bwaya
uushi'inə aashaamə.
15 Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka
nə'unə tə Seetanə.
16 Ma minə əndə nə'unə ətə da mooryafinyinə agi duurənyinatə, wa
kya tsakə tə tii ka galee ka slənə agyanə Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee
ka tsakənə tə hara mooryafinyinə ətə pooshi ənji tsakənə tə tii.
17 Ma matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ətə ca slənə ŋga'ə, gaɗeemə ka
tii ka shaŋə, una ki'itə ka tii ŋga'ə. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da
dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə.
18 Acii kə bii malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Goona təŋapaa la ka zəmənə
saa'itə ci agi slənənə koonə.” Kə bii ci əsə, “Ma əndə sləna, kə dəɓee ənjə
a vii ka ci shikwaakii.”
19 Maɗa kə wulii ənji matakəŋwanə ŋga Ikəliisiya, ga ha luuvə,
maɗaamə tii kə kira seedawanyinə bəra'i taa makkə.
20 Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tə ci akəŋwacii ənji patə, kaa
hara ənjə a shii ŋgwaleenə.
21 Agi banə nə nyi ka hə akəŋwacii Əntaŋfə, da Yeesu Aləmasiihu, da
matadə malaa'ikanyinə, kaa ha nə'utə uushi'iitsə bii nyi ka hə patə. Ga
ha ɓaarii kama kamaanə ka ənji shaŋə taa agi mi patə.
22 Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə
slənə asəkə Ikəliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə ətə ci hara ənjə
a ɗa. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku.

5:10 5.10 2.10; Ibər. 13.2; Yooh. 13.14. **5:13 5.13** 2 Tees. 3.11. **5:14 5.14** 1 Koor. 7.9. **5:17 5.17** 1 Tees. 5.12. **5:18 5.18** Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. **5:19 5.19** Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. **5:20 5.20** Gal. 2.14; Af. 5.11. **5:22 5.22** 4.14.

23 Makə ɗii ci, pooshi jamənə ŋga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata
ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.
24 Ma 'waslyakəənə ŋga hara ənji, paŋgəraŋə a babara taabu'u
mbu'unəkii aakəŋwacii gəŋwanə. Ma ŋga hara ənji əsə, daba'a na shigi.
25 Ha'ə əsə, paŋgəraŋə a babara nə ɗa ŋunyi slənə ŋga hara ənji; taa
pooshi paŋgəraŋə a babara əsə, pooshi na za.

6

1 Ma maviinə patə, wa təya gaɗee ka slanjiinətii, təya fa tə tii, acii ga
ənjə a waɓə bwaya uushi aashi Əntaŋfə da dzəgunənə gaamə.
2 Maɗa ənji nə'unə nə slanjiinə ŋga maviinə, ga təya bərapaa tə
slanjiinətii, acii makə ɗii tii ndzəkəŋushi'inə putə ŋga Aləmasiihu.
Amma, wa təya tsakə paslənə ka tii, makə ɗii ci, ma ənjitə ci təya slənə
ka tii, ənji vii gooŋga nə tii, mooɗəkii ŋga Əntaŋfə əsə.
Dzəgunətə uushi'iitsə ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakənə

3 Tə'i hara ənji ca dzəgunə ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuvəmə tii
tə tantanyitə waɓənə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuvəmə tii
əsə tə dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaaɓakii akəŋwacii
Əntaŋfə.
4 Ma ənjitsa, kə ɗuunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, maɗaamə
suuna ŋga ɗa mabizhinə da mbəzənə agyanə mazaɓə waɓənə. Ci ca kira
sərəha, da mbəəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwaya uushi aagyanə
ənda,
5 da ɗaaɗa mabizhinə. Ma ənjitsa, pooshi haŋkalatii ka hakii, pooshi
ma'ə gooŋga ashitii əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci ənjə a upaa ka
rəgwa ŋga diina.
6 Yoo, ma nə'unə tə Əntaŋfə, tə'i bwatya agikii palee ka gəna, maa ka
mabanee ma'yanə nə əndə də sətə cii kəya upaa.
7 Acii pooshi uushi shi acii amə aa hanə aa duuniya. Pooshi uushi na
dzə acii amə maa kə məəkyaamə.
8 Maa tə'i amə da zəma, tə'i amə da kəjeerənə əsə, kə mbu'i kaamə.
9 Amma, ma ənjitə ca moo ɗa gəna, kə luuvə tii isəkwanə ŋga
*Seetanə tə tii, təya kulagərə aasəkə zaaŋwanə ŋga mabaanə da bwaya
suunanyinə. Ci ca kavə tə tii ka zaginə dza'ə.
10 Acii ma suuna kwaɓa, ci ca kira bwaya uushi'inə kama kama. Puta
ŋga suuna kwaɓa bwasee hara ənji ka vii gooŋgatii, təya əlya ka natii nə
maɓətəsəkənyinə kama kama.

Waɓənə ŋga Bulusə ka Timooti

11 Ma hə ɗii əndə ŋga Əntaŋfə, bwasee ka patənə ŋga uushi'iitsa, ha ɗa
gazhi'waanə ŋga slənə gooŋgaanə, ha ɗa gazhi'waanə ŋga ndzaanə ka
əndə ŋga Əntaŋfə, ha vii ka ci gooŋga, ha uuɗə ənja, ha sə'watə taa mi
patə, ha ndzaa ka əndə haŋkala əsə.
12 Ɗawə gazhi'waanə ŋga slənə ŋunyi uushi'inə, acii kə vii hə gooŋga.
Ma əpiitsə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə upaa hə, kəsəpaa təŋə təŋə. Ka
ətsə ha'ə 'wii Əntaŋfə tə hə saa'itə vii hə seeda agyanə vii gooŋgaaku
akəŋwacii seedawanyinə laŋə.

6:1 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18. **6:3 6.3-10** 1.3-7. **6:3 6.3** 1.10; Gal. 1.6-9. **6:4 6.4** 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14. **6:5 6.5** Yooh. 10.12; Slənə 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. **6:6 6.6** 4.8; Fil. 4.11; Ibər. 13.5. **6:7 6.7** Ayb. 1.21; Ə.Waaz. 5.14. **6:8 6.8** Waɓ. 30.8-9. **6:12 6.12** 1.18; 4.14.

13 Wanyinə ka waɓənə ka hə akəŋwacii Əntaŋfə ətə ca vii əpinə ka taa
mi patə, da akəŋwacii Yeesu Aləmasiihu. Ma Yeesu, kə vii ci ŋunyi seeda
agyanə gooŋgaanə akəŋwacii Puntiyu *Pilaatu.
14 Wanyinə ka banə ka hə ha'ə, kaa ha nə'utə sətə bii waɓənə ŋga
Əntaŋfə; ga ha tapaa taa rəŋwə, nə'utə patə ka rəgwatə pooshi ənji
ka upaa sə ŋga idəpaanə ashiku, ca'ə ka saa'itə nə Slandanaamə Yeesu
Aləmasiihu a ənya.
15 Ma jiganaakii, Əntaŋfə na jigagi də ci ka saa'itə kapaa ci. Acii ma
Əntaŋfə, ci daanəkii ca ɗa ŋwaŋuunə, əndə mooɗasəkə nə ci. Ŋwaŋwə
agyanə meeminə, Slandanə agyanə slanjiinə nə ci əsə.
16 Ci daanəkii nə əndə pooshi ka əntənə. Ma ha ŋga ndzaanaakii, agi
ɓərənə ətə pooshi əndə ka mbu'unə aaɓiikii. Pooshi əndə sha nee ka ci,
pooshi əndə ka neenə ka ci əsə. Wa ənjə a ɗuunətə tə ci, ca ɗa ŋwaŋuunə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Wa ca ɗa ha'ə.
17 Yoo, ma ənji gəna ŋga zamanana, bawə ka tii ga təya hwafə də
gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə məɗə nə gəna. Amma,
wa təya ka nətii ka Əntaŋfə. Ci ca vii kaamə taa mi patə, kaama fatə
mayamayaanəkii, acii fitə nə ciinəkii kaamə.
18 Bawə ka tii, wa təya ɗa ŋga'əənə, təya ɗa ŋunyi slənə laŋə. Wa
ciinətii a ndzaa fitə, təya vii ka hara ənji.
19 Də ha'ə tsəkənə tii ka natii na ŋunyi ndzaanə ka sətə na shi aakəŋwa,
kaa təya shii upaa də tantanyitə əpinə.
20 'Ya'ə Timooti, kəsəpaa Ŋunyi Habaratsə təŋə təŋə ətsə ba'avə Əntaŋfə
aaciiku. Ga ha ndzaa da ənjitə ca ɗaaɗa mazaɓə waɓənə da ɗa mabizhinə
ŋga diina. Tsarə ŋga waɓəətsə ci ənjə a ba: shiinə. Amma, jirakənə.
21 Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə bwasee tii ka vii gooŋga.
*

Wa Əntaŋfə a ɗa koonə pwapoonə.

6:13 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28–19.16. **6:14 6.14** 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. **6:15 6.15** Slənə 1.7; 2 Piita 3.3-9; Səniinə 17.14. **6:16 6.16** Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. **6:17 6.17** Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. **6:19 6.19** Mat. 6.20. **6:20 6.20** 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. * **6:21 6.21** pwapoonə: Gal. 6.18.

Bəra'inə ŋga ləkaləkatə ŋga Bulusə ka Timooti

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga
Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntaŋfə. Kə sləkee ci ka nyi
2 kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntaŋfə, ka viinə nə ci dacii
Yeesu Aləmasiihu.
Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, mooɗə uuzənaaki nə hə.
*

Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa ka hə
pwapoonə, təya ɗa ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə putə ŋga vii gooŋga ŋga Timooti

3 Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntaŋfə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi
ɗa də'wa; vəɗə da uusəra cii kya ɗa ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya
paslə də ŋunyi ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshi'inəki a paslə tə ci.
4 Ma nya buurətə tuunaaku putə ŋga təkənə gaaŋwə, ŋga'ə ka nyi nya
ənə ka neenə ka hə ka shaŋə, kaa nya shii ɗa mooɗasəka.
5 Agi buurətənə nə nyi vii gooŋgaaku ŋga tantanyinə, tsarə ətə ŋga
kuku Looyisə da ŋga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə da vii
gooŋgakii.
6 Acii ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakəŋwa də
ɗa slənə də baawəɗatə kavə Əntaŋfə aaciiku, waatoo, baawəɗa ətə vii ci
ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha ɗa slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu.

7 Ma Əntaŋfə, maviimə ci kaamə ədzəmə ŋga ŋgwalənə. Amma kə vii
ci kaamə ədzəmə ŋga ndzaanə da ŋgeerənə da ŋga uuɗəshinə da ŋga
ətsətə na.
8 Acii ha'ə, maa ha waɓə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a ɗa tə hə.
Əndə furəshina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə ŋga ənji
oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciɓa makə naaki putə ŋga
Ŋunyi Habara, makə sətə vii Əntaŋfə ka hə ŋgeerənə ŋga sə'watənə.
9 Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma
ɗii ci ha'ə, əntaa putə ŋga ŋunyi slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci
ɗa ŋga'əənaakii. Waatoo, daga ŋukə ɗii ci aniya ŋga ɗanə ha'ə, kaa ca
luupaa taamə dacii Yeesu Aləmasiihu.
10 Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə ɓaarii
Əntaŋfə furəŋə oo'i, kə ɗii ci kaamə ŋga'əənaakii. Kə əɓipaa Yeesu
ŋgeerənə ŋga wa, ca ɓaarii oo'i, maa kə liwaamə Ŋunyi Habara, ka
upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. †
11 Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntaŋfə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee
ənda da əndə waaza ka ənji Ŋunyi Habarakii, nya dzəgunətə ka tii.
12 Putakii əsə cii kya sa ciɓəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi
Əndətə vii nyi ka ci gooŋga. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Ŋunyi
Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka haɗatəginə nə ci dəŋə ka uusəratə nii kəya
ənya.

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2 1.2** Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3 1.3** Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5 1.5** Slənə 16.1. **1:6 1.6** 1 Tim. 4.14. **1:7 1.7** Rooma 8.15. **1:8 1.8** 2.9; Rooma 1.16. **1:9 1.9** Af. 2.8-9; Tit. 3.5. † **1:10 1.10** Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə da wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibər. 2.14-15. **1:11 1.11** 1 Tim. 2.7.

13 Kəsətə təŋə təŋə tə ŋunyi waɓəətsə jigunyii ka hə, ha dzəgunətə ka
hara ənji, ha ndzaa da vii gooŋga, ha uuɗə tə Əntaŋfə da ənja makə sətə
bii Yeesu Aləmasiihu.
14 Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Ŋunyi Habaratsə ba'avə
Əntaŋfə aaciiku. Amma kəsətə təŋə təŋə də baawəɗa ŋga Malaaɓa
Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə.
15 Kə shii hə oo'i, patənə ŋga ənji nə'unə anə hanyinə ŋga Asiya, kə
bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figilusə da Harəmagana əsə.

16 Amma, wa Slandanə a ɗa ka ənji yi ŋga Wanasifara barəkaanə, acii
ma ca, laŋə nə ci agi əgə ka nyi ma'i rara'ə aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi
əsə ŋga anəənə anyi ənji tə nyi. ‡
17 Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shaŋə, kə
nee ci ka nyi.
18 Wa Slandanə a ɗa ka ci barəkaanə uusəratə nii kəya ənya ka ɗa
gəŋwanə ka ənja. Kə shii hə furəŋə makə sətə njii kəya ɗa ka nyi
ŋga'aanə də Afisa.

2

*Shikwa ŋga əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

1 'Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa da ŋgeerənə agi pwapoonə ŋga Yeesu
Aləmasiihu.
2 Ma sətə fii hə amaki akəŋwacii seedawanyinə laŋə, bawə ka ənjitə da
gooŋga ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji
əsə.
3 Sə'watə sa ciɓa putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ci ŋunyi sooja
a sə'watə ciɓa.
4 Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ŋgirə ənji tə ci ka soojaanə, ka ɗanə
nə ci gazhi'waanə ŋga uuɗagi səkə ŋga gawa ka ha ŋga panə. Acii ha'ə,
paa ci ka ka nəkii ka slənə uushi'inə ətə əntaa ŋga soojiinə.
5 Buurətə əsə agyanə əndə ɓuurə huyihuyinə taa ləəɗə uushi'inə. Acii
ma əndə ɗa tsarə ɓuurəətsa, paa ci ka upaa shikwa, maɗaamə ci kə nə'utə
rəgwanyinə ŋga ɓuurənəkii.
6 Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca ɗa gazhi'waanə ŋga uuzanə, acii ci
nə 'watə upaa zəmə ŋga ra.
7 Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hə. Acii maa ɗii hə ha'ə, ka kavənə
nə Əntaŋfə tə hə ka shii patənə ŋga uushi'iitə dəɓee ha shii.
8 Buurətə tə Yeesu Aləmasiihu agi slikərənə ŋga Dawuda. Kə maɗee
Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Ŋunyi Habara.

9 Putə ŋga waaza Ŋunyi Habarakii cii kya sa ciɓə ha'ə, wanyinə
ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi waɓənə
ŋga Əntaŋfə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəŋwa də waazanə.
10 Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə ŋga mataɗə ənji ŋga
Əntaŋfə, kaa təya upaa luupaanə dacii Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya
ndzaanə agi ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
11 Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo,
“Maa kə əŋkyaamə da i ca,

1:13 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14 1.14** 1 Tim. 6.20. **1:15 1.15** 4.16. ‡ **1:16 1.16** Wanasifara: 4.19. **2:2 2.2** 1 Tim. 1.10; 4.14. **2:5 2.5** 4.7-8. **2:8 2.8** Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. **2:9 2.9** 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. **2:10 2.10** Rooma 5.2; Kwal. 1.24. **2:11 2.11** Rooma 6.8.

ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.
12 Maa kə gyaamə aakəŋwa də sə'watə ciɓa,
ka ɗanə naamə ŋwaŋuunə da i ci əsə.
Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci,
ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.
13 Maa pooshi amə da gooŋga,
ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də gooŋgaanaakii,
acii paa ci ka bwasee ka waɓənaakii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə.”

Əndə slənə ŋga gooŋga

14 Ma uushi'iitsə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəŋwacii Əntaŋfə, ga təya ndzaa ka ɗaaɗa mabizhinə agyanə waɓənyinə, acii ma tsarətsa, pooshi bwatyakii, maɗaamə ləɗəgi də nə ŋga ənji ətə ca fa.
15 Ma ha, ɗawə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə, ha ndzaa makə ŋga əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənaakii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi waɓənə ŋga gooŋga ŋga'ə.
16 Ma ənjitə ca ɗaaɗa məza waɓənə ətə ca saawee ka ləmə ŋga Əntaŋfə, ga ha ndzaa da tii. Acii ma təya, anəkii anəkii nə tii ka ŋusləginə agi nə'unə tə Əntaŋfə.
17 Ma waɓənatii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii nə i Himiniya da Filita əsə. *
18 Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka gooŋga, waatoo, təya ba, kə uugi Əntaŋfə maɗee ka mamətə ənja. Də ha'ə ci vii gooŋga ŋga hara ənji a əntəgi.
19 Patə da ha'ə, ma gooŋgaanə ətə shi dacii Əntaŋfə, kə kəŋə də ŋgeerənə, makə faaratə mbuki ənji kuvə anəkii. Tə'i manaahəkii ashikii oo'i, “Kə shii Slandanə tə ənjaakii.” Tə'i əsə manaahəkii oo'i: “Patənə ŋga ənjitə ca 'wa tə Yeesu də Slandana, wa təya bwasee ka slənə bwaya uushi'inə.”
20 Ma asəkə maɗuunə ya, tə'i kuyimiinə kama kama. Tə'i harakii ŋga əndzənə, tə'i ŋga tibisa əsə. Harakii əsə, ŋga ənfwə taa ndzaɓa ghənətə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi əndzanə slənəginə ənji. Ma harakii əsə, ka slənəginə ha'ə asii saakii.
21 Ha'ə əsə, taa wu patə bwasee ka slənə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanə nə ci makə ŋunyi kəŋwa ətə da məghərəvənə davə. Slandanə a kavə tə ci ka ɗa ŋunyi sləna, acii tə'i nafalaakii ka ci. Matasəkakii ndzaanəkii taa guci patə ka ɗa ŋunyi slənə əsə.
22 Acii ha'ə, ga ha ɗa bwaya uushi'iitə ci hara daguyinə a ɗa. Amma ndzaa yadə idəpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii gooŋga, ha uuɗə ənja, ha ndzaa agi jamənə. Ɗawə ha'ə makə ŋga hara ənjitə ca kədii acii Slandana də malaaɓa mooɗəfa.
23 Ma ənjitə ca ndzaa ka waɓə mazaɓə uushi'inə pooshi bwatyakii, ga ha jikə aagi waɓənatii. Acii kə shii hə, ma tsarə ŋga waɓəətsa, ci ca kira mabizhinə.
24 Ma əndə slənə ŋga Slandana, ga ca ndzaa ka ɗaaɗa mabizhinə da ənja. Amma, wa ca ɗa ŋga'aanə taa ka wu patə, ca mbee ka dzəgunətənə ka ənji ŋga'ə, ca sə'watə ndzaanə da ənja.

2:12 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. **2:13 2.13** Rooma 3.3-4. **2:14 2.14** 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. **2:15 2.15** 1 Tim. 1.10. **2:16 2.16** 1 Tim. 1.4. * **2:17 2.17** Himiniya: 1 Tim. 1.20. **2:19 2.19** Baan. 16.5; Yooh. 10.14. **2:20 2.20** Rooma 9.21. **2:21 2.21** 3.17. **2:22 2.22** 1 Tim. 6.11. **2:23 2.23** 2.16. **2:24 2.24** 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8.

25 Ma ənjitə ca ɗaaɗa ka ci mabizhinə, wa ca banee ka haŋkalaakii
akəŋwaciitii, ca dzəgunə ka tii. Mbu'u ka ɗanə təya baanə ka Əntaŋfə
kaa təya shii gooŋga.
26 Maa ɗii ha'ə, ka mbərəɗənə nə tii asəkə zaaŋwanə ŋga *Seetanə ətə
kəshi tə tii, təya nə'u sətə bii Əntaŋfə.

3

Muudinə ŋga duuniya

1 Yoo, see a shii hə oo'i, ma muudinə ŋga duuniya, kadə nə bwaya ənjə
a kavə ənji ka sa ciɓə ka shaŋə.
2 Acii ma saa'ikii, ka uuɗənə nə ənji natii na, kadə nə ənjə a uuɗə gəna,
təya ɗuunətə natii na, təya dzaana tə Əntaŋfə, pa təya fa tə məsənətii da
dəsənətii, pa təya kuyirii tə Əntaŋfə taa tə ənji tsakənə tə tii, təya bərapaa
taa ŋgutə uushi,
3 pa təya uuɗə taa tə ənji yatii, pa təya uuɗə tə hara ənji əsə, təya laala
jirakənə aashi hara ənji, təya təkuree ka sə'watə taa ŋgutə uushi, makə
ŋga daba ndzaanə haŋkalatii, pa təya uuɗə taa ŋgutə ŋunyi uushi,
4 təya taŋəgi maguŋuura, purətə haŋkaliinə nə tii, təya zhi'wee ka nətii
makə uushi, təya ɗa sətə kaɗeesəkə ka tii, təya bwasee ka ŋga Əntaŋfə,
5 təya ɗa makə agi paslənə nə tii tə ci, amma təya kaaree ka tantanyinə
ŋga baawəɗaakii. Ma tsarə ŋga ənjitsa, ga ha ndzaa da tii.
6 Tə'i hara ənji ahadatii ca itə aa ha hara ənji aasii, təya dzə ka zhi'wee
ka nə ŋga makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitsə zhi'wee ənji
ka nətii, kə ŋgərəma 'waslyakəənə ədzəmətii, təya moo uushi'inə ŋga
*duuniya kama kama.
7 Taa guci patə nə tii ka ɗa gazhi'waanə ŋga dzəgunə uushi'inə, amma
kə təkuree tii ka shii gooŋga.
8 Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree
ənjitsə ka gooŋgaanə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zaɓə nə vii
gooŋgatii əsə.
9 Amma pooshi məzaanatii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee
ka purətə haŋkalaanatii, makə sətə shi ənjə a nee ka ŋga i Yanasə da
Yambəra.

Muudinə ŋga waɓənə

10 Ma hə kamə, kə shii hə dzəgunənaaki ŋga'ə, kə shii hə ndzaanaaki
əsə, da sətə cii kya moo ɗanə, da vii gooŋgaaki, da makə sətə cii kya
sə'watə ndzaanə da ənja, da makə sətə cii kya uuɗə ənja, da makə sətə
cii kya sə'watə taa ŋgutə ciɓa.
11 Kə shii hə makə sətə sii nyi ŋgəra'wə da ciɓa, waatoo tə sətə slənyi
tə nyi də Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kə sii nyi ciɓə ka shaŋə,
amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənji ɗanə ka nyi, agi luupaanə nə
Slandanaamə tə nyi. *
12 Patənə ŋga ənjitə ca moo ndzaanə ləɓə da Yeesu Aləmasiihu makə
sətə mwayi Əntaŋfə, ka sanə nə tii ciɓa acii ənja.

2:25 2.25-26 1 Tim. 2.4. **3:1 3.1** 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. **3:2 3.2-4** Gal. 5.19-21. **3:5 3.5** Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. **3:6 3.6** Tit. 1.11. **3:8 3.8** Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5. **3:10 3.10** Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * **3:11 3.11** Slənə 13.50; 14.5; 14.19; ciɓa: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. **3:12 3.12** Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3.

13 Ma bwaya ənji da majirakinə, ka tsakənə nə tii dzənə aakəŋwə
aakəŋwa də ndzaanatii ha'ə. Də ɗanə ha'ə ci təya ha'u də natii na, təya
ha'u də hara ənji əsə.
14 Amma, ma hə, duu aakəŋwa də ndzaanə agi gooŋgaanaaku makə
sətə jigunyi ənji ka hə, ha luuvə də ədzəmə rəŋwə, acii kə shii hə ənjitə
jigunyi ka hə,
15 ha buurətə oo'i, daga hə ma'ə uundzə uuzənə, kə shii hə malaaɓa
ləkaləkatə. Ci ca cicirətə tə hə kaa ha shii upaa luupaanə putə ŋga vii
gooŋga ka Yeesu Aləmasiihu.
16 Patənə ŋga waɓənə asəkə malaaɓa ləkaləkatə, da ma Əntaŋfə shigi.
Tə'i bwatyakii əsə ka rəgwa ŋga dzəgunə waɓənə ŋga gooŋga ka ənja,
da dzalənə də ənja, da haɗatəgi də ənji maa kə ɗii tii 'waslyakəənə, da
kaa ca ɓaarii kaamə makə sətə caama ndzaanə ŋga'ə.
17 Ma ətsə ha'ə, kaa əndə ŋga Əntaŋfə a ndzaa matasəkakii ka shaŋə,
ca ndzaa mambu'ukii bahə ɗa ŋunyi sləna.

4

1 Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka ɗa ŋwaŋuunə, ci na ɗa gəŋwanə
ka ənjitə da i əpinə da ənjitə məəki. Acii ha'ə, wanyinə ka banə ka hə
akəŋwacii Əntaŋfə da Yeesu Aləmasiihu,
2 waazawə waɓənə ŋga Əntaŋfə, ha ɗa gazhi'waanə ŋga zhi'wa də nə
ŋga ənja, taa kə mwayi tii fa waɓənəkii, taa pooshi. Maa kə ɗii ənji bwaya
bwayaanə, dzaluu tə tii, ha haɗa də tii, ha vii ka tii ŋgeerənə kaa təya
ɗa ŋunyi sləna, ha ɗa gazhi'waanə ŋga sə'watə taa mi patə saa'itə ha
dzəgunə ka ənja.
3 Ɗawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na moo fa ŋunyi
dzəgunənə. Amma, makə see sətə kaɗeesəkə ka tii nə təya moo fanə,
ka jaajatənə nə tii də ənji dzəgunənə laŋə, kaa təya dzəgunə ka tii makə
sətə mwayi tii.
4 Ka njiikəginə nə tii liminətii ka fa gooŋgaanə, təya dzəgərə ka fa
jirakənə.
5 Amma, ma ha, duu aakəŋwa də ətsətə naaku nə taa agi mi patə, ha
sə'watə taa ŋgutə sa ciɓa, ha waaza Ŋunyi Habara ka ənja, ha mbu'utəgi
də slənətə vii Əntaŋfə ka hə.
6 Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka
Əntaŋfə, waatoo kə mbu'ya saa'i ŋga əntənaaki.
7 Kə ɗii nyi gazhi'waanə ŋga slənə gooŋgaanə, kə uudəpaa nyi slənaaki
əsə, masaaweemə nyi ka vii gooŋgaaki əsə.
8 Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra
tə nyi aciikii putə ŋga ndzaanaaki matsəkii akəŋwaciikii. Ma ca, əndə
la gəŋwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii
shikwakii əsə, amma da i ka patənə ŋga ənjitə ca moo ənyanaakii ka
shaŋə.

Hara waɓənyinə

9 Ma ɗanəkwa, ɗawə gazhi'waanə ŋga shinə aa hanə aaɓiiki pii pii,
10 acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə ŋga uuɗə uushi'inə
ŋga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka

---

3:14 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. **3:15 3.15-16** Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21. **3:17 3.17** 2.21. **4:1 4.1** Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. **4:2 4.2** Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. **4:3 4.3** 1 Tim. 1.10; 4.1. **4:4 4.4** 1 Tim. 1.4. **4:6 4.6** Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7 4.7-8** 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18.

aanə hanyinə ŋga Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə ŋga Daləmatiya. *
11 See Luka mbəɗaanə aɓiiki. Ma ha sha, 'waanə tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi sləna. †
12 Acii Tikikusə maa, kə sləkee nyi ka ci aa Afisa. ‡
13 Ma ha sha, ŋgiraanə ka nyi kəjeerənaaki ŋga kəla də əra ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ŋgiraanə əsə ləkaləkatənyinə, ma palee maa, ətə ŋga kuvə'unə.
14 Ma Aləkəsandəra ənhya, kə ɗii ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaŋə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. §
15 Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə ɗii ci gazhi'waanə ŋga dzavə waaza Ŋunyi Habara aa meenə ka shaŋə.
16 Ma saa'itə nyi akəŋwacii gəŋwanə ŋga təkəŋwanə, pooshi əndə gi ka pərapaanə tə nyi taa rəŋwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa Əntaŋfə a tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii!
17 Amma kə kəŋaanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ŋgeerənə ŋga waaza Ŋunyi Habara furəŋə, hara slikərənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə.
18 Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya ɗa ŋwaŋuunə. Naakii nə ɗuunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

19 Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi ŋga Wanasifara. *
20 Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndaŋə ndaŋənə ŋga shishinəkii. †
21 Ɗawə gazhi'waanə ŋga shinə taabu'u ɗanə vyanə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə ŋga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.
22 Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca ɗa koonə pwapoonə.

---

* **4:10 4.10** Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13. † **4:11 4.11** Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. ‡ **4:12 4.12** Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13 4.13** Sləna 20.6. § **4:14 4.14** Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. **4:16 4.16** 1.15. **4:17 4.17** Dan. 6.21; Jab. 22.22; Sləna 1.8; 23.11. **4:18 4.18** 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19 4.19** Akila da Pərisəkila: Sləna 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20 4.20** Irasəta: Sləna 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Sləna 21.29.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka Titusə

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə
slənə ŋga Əntaŋfə nə nyi, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu əsə.
Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə. Ma
dzəgunənəkəya, kaa təya vii gooŋga ka ci, təya shii gooŋgaanə makə sətə
ca dzə da ndzaanə camə. *
2 Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə ŋga upaanə də əpinə ətə pooshi ka
uudənə. Ma əpiitsa, daga ŋukə ŋukə ɗii Əntaŋfə aləkawaləkii ka ənja.
Ma ca, paa ci ka jirakənə.
3 Makə mbu'i uusəratə lagi ci, kə ŋgiragi ci waɓənə ŋga əpinəkii dacii
ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntaŋfə Maluu gaamə ka nyi, kaa
nya waaza ka ənja. †
4 Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə
tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii gooŋga gaamə, amə patə. Wa
Əntaŋfə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a ɗa ka hə
pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə ŋga Titusə agyanə hanyinə ŋga Karita

5 Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə ŋga Karita, kaa ha haɗatəgi də sətə
mbəɗaanə; kaa ha taaɗəcii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə vəranə,
makə sətə bii nyi ka hə.
6 Ma matakəŋwanə, kə dəɓee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka
idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii
əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka
rəgwa ŋga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa ŋga purətə haŋkalaanə.
7 Makə ɗii matakəŋwanə ka kadala ŋga Əntaŋfə, kə dəɓee ca ndzaanə
yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca ɗuunətə naakii na; ga ca ndzaa ka
rənutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci
ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna.
8 Amma, ma dəɓee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gakii asii,
maŋga'ə ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə gooŋga, malaaɓa ənda,
madzalə ənda.
9 Kə dəɓee ca kəsəpaa mahoola waɓəənə də bəra'itə cii, makə sətə
dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə gooŋgaanə ka
ənji ŋga'ə, ca vii ka tii ŋgeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii
ka dzalə tə ənji ɗaaɗa mabizhinə.
10 Acii tə'i purətə haŋkaliinə ɓəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi
*Yahudiinə. Ma təya, agi gəəgətənə nə tii waɓənə zaɓə haha'ə ka gəəpənə
də hara ənja.
11 Ma dəɓee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəɗa'ə. Acii,
ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəɓəmə. Ma nə tii ka ɗanə ha'ə,
kaa təya upaa rəgwa ŋga gəəpə də uushi'inə ŋga ənja. Də ha'ə nə tii ka
ŋusləginə də patənə ŋga ənji nə'unə ka hara yinyinə.

---

* **1:1 1.1** masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2 1.2** 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † **1:3 1.3** 3.4; uusəratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4 1.4** Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5 1.5** Slənə 14.23. **1:6 1.6-9** 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. **1:9 1.9** 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10 1.10-16** 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10 1.10** 1 Tim. 1.6. **1:11 1.11** 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6.

12 Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi.
Kə bii ci də naakii nə oo'i, “Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka shaŋə.
Bwayakii nə tii makə sə ŋga bilinə. Manya'inə nə tii, bwaŋkariinə əsə.”
13 Ma ətsə kamə, gooŋga waɓi əndəta. Aciikii, ma ɗanəkwa, ndzaawu
iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə
Yeesu.
14 Waatoo, ga təya ka nətii ka waɓənə ətə ci Yahudiinə a gəəgətə. Ga
təya nə'u bariyanyinə ŋga ənjitə ca kaaree ka gooŋgaanə.
15 Taa ŋgutə uushi patə, camə ka macamə ənja. Amma, ma ka ma'ajijinə
ənja, kə kaaree tii ka nə'u gooŋgaanə, pooshi macamə uushi ka tii shaŋə.
Kə ɗagi haŋkalatii da mooɗəfətii ajijinə.
16 Ma təya, agi banə nə tii oo'i, kə shii tii tə Əntaŋfə. Amma agi ɓaariinə
nə slənatii oo'i, mashiimə tii tə ci. Ma'ajijinəkii nə tii, purətə haŋkaliinə
nə tii, paa tii ka mbeenə ka slənətə taa ŋgutə ŋunyi slənənyinə.

2

Ŋunyi dzəgunənə

1 Amma, ma ha, dzəgunətə ka ənji tə gooŋgaanə makə sətə diɓə.
2 Ma ɗanəkwa, bawə ka masariinə, ga təya kapaa natii nə ka taa ŋgutə
suuna, wa təya ndzaanə da ayinatii, təya ətsətə natii na, təya ndzaanə də
rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu, təya uuɗə tə hara ənja, təya ndzaanə ka
ənji ədzəmə əsə.
3 Ma iirə makinə əsa, wa təya ndzaanə malaaɓakii ka rəgwa ŋga
slənatii. Ga təya pəɗəhiinə. Ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa. Wa
təya dzəgunə ŋunyi uushi ka harii makinə ətə ma'ə ma'iirəmə.
4 Waatoo, təya ɓaarii ka tii makə sətə uuɗənətii ŋguyirənatii da
manjeevənatii.
5 Təya ətsətə natii na, təya ndzaanə tsəslə ashi ŋguyirənatii, təya
ɗaaɗa slənə ŋga makinə ŋga'ə, təya ɗa ŋga'aanə, təya muu aaya ka
ŋguyirənatii. Ma ətsə patə, acii ga ənjə a ushapaa waɓənə ŋga Əntaŋfə.
6 Ma daguyinə əsa, bawə ka tii, a ətsətə tii natii na.
7 Ma hə də naaku na, ndzaawu ka sə ŋga dzəgunənə ka tii, taa agi ŋgutə
uushi patə, ha ɗa ŋunyi sləna. Wa dzəgunənaaku a ndzaanə də gooŋga,
də haŋkala əsə.
8 Ma sətə cii kwa ba agi dzəgunənəkəya, wa ca ndzaanə də rəgwakii
yadə idəpaa uushi agikii. Ma ətsə ha'ə, ka ɗavə ayinə ka ənji daawaanə
gaamə, pa təya mbee ka waɓənə bwayakii aashaamə taa ka ŋgutə rəgwa
patə.
9 Ka maviinə əsa, bawə ka tii, a banee tii ka nətii akəŋwacii slanjiinətii.
Təya ɗaaɗa sətə ca kaɗeesəkə ka tii taa agi ŋgutə uushi patə. Ga təya
ɗaaɗa mabizhinə,
10 ga təya hərə taa mi ŋga slanjiinətii. Amma, ma dəɓee, wa təya
ndzaanə mahoolakii agi sətə ci təya ɗa taa guci patə. Ma ətsə patə, kaa
dzəgunənə agyanə Əntaŋfə Maluu gaamə a ndzaanə da məghərəvənə taa
agi mi patə.

Da pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka ənja

1:13 1.13 2 Tim. 4.2. **1:14 1.14** 3.9; 1 Tim. 1.14. **1:15 1.15** 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. **1:16 1.16** 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1 2.1-9** Af. 5.21–6.9. **2:1 2.1** 1 Tim. 1.10. **2:2 2.2** 1 Koor. 13.13. **2:3 2.3** 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. **2:5 2.5** Af. 5.22-24. **2:6 2.6** 1 Yooh. 2.14. **2:7 2.7** 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17. **2:8 2.8** 1 Piita 2.15. **2:9 2.9-10** 1 Tim. 6.1-2. **2:10 2.10** 3.4.

11 Ma ŋgiragi Əntaŋfə pwapoonaakii, ka luupaanə də patənə ŋga ənja.
12 Agi dzalənə nə pwapoonəkii taamə, kaama kagi bwaya bwayaanə da suuna ŋga ginə ŋga duuniya, ama ətsətə naamə nə agi zamanana, ama ndzaanə də rəgwakii, ama ŋgwalə tə Əntaŋfə.
13 Ka ɗanə naamə ha'ə, kaama gəra də uusərə ŋga upaa barəkaanə ətə caama ka də na. Ma uusərakəya, ka jigaginə nə Əntaŋfə gaamə, Əndə məghərəvənə, waatoo Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə.
14 Ma ca, kə vigi ci naakii nə ka putə gaamə kaa ca pərapaa taamə acii patənə ŋga 'waslyakəənə, ca laaɓagi taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka ɗa ŋunyi slənа.
15 Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha waɓə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawəɗaaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tə hə shaŋə.

3

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə agi duuniya

1 Ma ɗanəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəŋwacii meeminə da gayinə, təya gaɗee ka tii. Wa təya əgəgi ŋutii ka ɗa taa ŋgutə ŋunyi slənа.
2 Ga təya waɓə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəəzə da ənji əsə. Wa təya ndzaanə ka ənji haŋkala, təya ɗa waawa'anə ka patənə ŋga ənji taa guci patə.
3 Acii aməkii maa, ma ŋga ŋuka, agi ghatə shiinə njaamə, purətə haŋkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a ɗa bwaya bwayaanə da sərəha. Sə ŋga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashi ahadaamə əsə.
4 Amma patə da ha'ə, kə ɓaarii Əntaŋfə Maluu gaamə ŋga'əənaakii da uuɗənaakii.
5 Kə luupaa ci taamə. Ma ɗii ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Də iitə luupaa ci taamə saŋa? Də yiɓəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətəgi Malaaɓa Ma'yanə daamə ka kura kuraanə.
6 Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntaŋfə kaamə bahə uushi dacii Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *
7 Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca shii ɗeeginə kaamə ka ənji gooŋga də pwapoonaakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə.
8 Ma waɓəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntaŋfə a ciŋə agi ɗa ŋunyi slənа. Ma uushi'iitsa, ŋga'ə, ka tsakənə tə ənja.
9 Amma, ma waɓə uura mabiinə, da haala ŋga ləmə ŋga dzədzəshi'inə, da mbəza, da ɗaaɗa mabizhinə agyanə bariya ŋga Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətsə patə, zaɓə, pooshi bwatyakii.

2:12 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. **2:13 2.13** 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10. **2:14 2.14** 3.14; Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1 Yooh. 3.16. **3:1 3.1** Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17. **3:3 3.3** 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4 3.4** 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. **3:5 3.5** Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6 3.6** Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7 3.7** Rooma 3.24. **3:9 3.9-11** 1.10-16. **3:9 3.9** 1.14; 1 Tim. 1.4.

10 Ma ənjitə ca kira təəkəshinə patə, dzaluu tə tii. Maɗa kə jalə hə tə
tii ha'ə kə ɗii bəra'i, pooshi tii fii, ŋgərəgi naaku nə tsaŋə ahadatii.
11 Kə shii hə, ma tsarə ŋga ənjitsa, kə saawii, agi ɗa 'waslyakəənə nə
tii. Ətsə ha'ə ca ɓaarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə ŋga waɓənə

12 Yoo, maa kə sləkee nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aaɓiiku, ɗawə
gazhi'waanə ŋga shinə pii aaɓiiki aa Nikapulisə, makə ɗii ci davə ɗii nyi
aniya ŋga kya vyanə. †
13 Ma Zinasə, waatoo maləmə ŋga bariya, da Apoolasə, ɗawə hiima ŋga
tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətee taa ka mi. ‡
14 Ma ənji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka ɗa ŋunyi sləna də
gazhi'waanə, təya tsakə tə maaghiinə. Maɗa kə ɗii tii ha'ə, paa tii ka
ndzaanə ka mazaɓə ənja.
15 Patənə ŋga ənjinə ɗii inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə
kaɗashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntaŋfə a ɗa koonə pwapoonə, unə
patə.

3:10 3.10 Mat. 18.15-17. † **3:12 3.12** Tikikusə: Kwal. 4.7-8. ‡ **3:13 3.13** Apoolasə: 1 Koor. 1.12.
3:14 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

Ləkaləkatə ŋga Bulusə ka Filimanə

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka hə, mooɗə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi
Bulusə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi
ənji tə nyi aa furəshina putə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. *
2 Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə.
Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə.
Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərə'wə ka Əntaŋfə gaku asii.
†
3 Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə
pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uuɗənə ŋga Filimanə da vii gooŋgaakii

4 Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya ɗa də'wa, agi 'wapaanə nə nyi
tə hə, nya kuyirii tə Əntaŋfə,
5 acii agi fanə nə nyi uuɗənaaku tə ənji ŋga Əntaŋfə patə da gooŋgatə
vii hə ka Slandanə Yeesu.
6 Agi ɗanə nə nyi də'wa kaa ləɓənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə
ɗa ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə ŋga barəkaatə ɗii Əntaŋfə kaamə dacii
Yeesu Aləmasiihu.
7 Ndzəkəŋunə, kə ɗii nyi maɗuunə mooɗasəkə putə ŋga uuɗənaaku tə
ənji ŋga Əntaŋfə. Kə ɓaa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rara'ə aa
ədzəmə ənji ŋga Əntaŋfə.

Kədiinə putə ŋga Unisimasə

8 Acii ha'ə, makə ɗii ci, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi, ka
mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tə sətə dəɓee ha ɗa.
9 Amma, putə ŋga uuɗəənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tə hə də kədii
kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi
putə ŋga Yeesu Aləmasiihu.
10 Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəɓama ŋga uuzənaaki Unisimasə.
Kə ndzaa nyi makə dii a furəshina, acii kə ɓaarii nyi ka ci rəgwa ŋga vii
gooŋga ka Aləmasiihu. ‡
11 Ma ŋga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i
nafalaakii kaaŋwə, əntaa wata ka nyi.
12 Wanyitsə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aaɓiiku əndzə'i; mooɗəkəyaaki
nə ci.
13 Kə mwayi nyi kapaanə tə ci ganə aɓiiki kaa ca tsakə tə nyi ka madəɓa
maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə ŋga Ŋunyi Habara.
14 Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənaaku, acii paa
nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha ɗa ka nyi ŋga'aanə. Amma,
wa ca ndzaanə ŋga luuvənə ŋga ədzəməku.
15 Mbu'u ci ɗii, ma dzəginə ŋga Unisimasə aɓiiku ŋga uundzə saa'i, kaa
ca kavə tə ci ka vii gooŋga ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə aɓiiku ŋga ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə.

---

* **1:1 1** Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2 2** Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4 4** Rooma 1.8. **1:5 5** 1 Tees. 3.6. **1:6 6** Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7 7** Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. **1:8 8-20** 1 Tim. 6.1-2. **1:9 9** Filim. 1; Af. 3.1. ‡ **1:10 10** Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:13 13** Fil. 2.30. **1:14 14** 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2.

16 Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii
ndzəkəŋunə nə ci putə ŋga Aləmasiihu. Sə ŋga uuɗənə nə ci ka nyi
ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə
ŋga Slandana.
17 Acii ha'ə, maa kə ŋgirə hə tə nyi ka kaɗashinaaku, luuwə tə ci makə
sətə cii kwa luu tə nyi.
18 Maa kə shi ca ɓəzee ka səkəku taa ka ŋgutə rəgwa patə, taa
dəmənaaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u.
19 Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə
nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə
da ha'ə paa nyi ka waɓənə agyanəkii.
20 Tuutəta'ə ndzəkəŋunə, uuɗagi səkəki putə ŋga Slandana. Əgəvə ma'i
rara'ə aa ədzəməki putə ŋga Aləmasiihu.
21 Kə shii nyi, ka ɗatənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii
nyi maa, ka ɗatənə nə hə palee ka ətsa.
22 Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə
nə nyi na oo'i, ka luunə nə Əntaŋfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aaɓii
unə.

Tsakə nəhəpaanə

23 Yoo, ma Əpafərasə, guva-furəshinaaki putə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kə
nəhəpaa ci tə hə. §
24 Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da
Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. *
25 Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə.

1:16 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2. **1:19 19** 1 Koor. 16.21. § **1:23 23** Əpafərasə: Kwal. 4.12.
* **1:24 24** Marəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Ləkaləkatətə nyaahə ənji ka ənji
Ibəraaniya

Waɓənə ŋga Əntaŋfə ka ənji shiŋkinə da ma Uuzənaakii

1 Ma ŋga ŋukə ŋukə, kə waaɓi Əntaŋfə ka dzədzəshi'inaamə ka
rəgwanyinə kama kama da ma anabinyinə.
2 Amma ma agi zamananə ŋga muudina, kə waɓi ci kaamə da ma
uuzənaakii. Tə ci ta'i ci kaa patənə ŋga uushi'inə a ndzaanə aciikii.
Daciikii əsə tagii Əntaŋfə duuniya. *
3 Dashikii neenə ənji ka ŋgeerənə ŋga ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə. Ma ca,
ndilə ndilə nə ci makə sətə ɗii Əntaŋfə. Tə'i ŋgeerənə ka waɓənaakii, ci
kavə tə patənə ŋga duuniya ka dzənə aakəŋwa də waɓənəkii. Makə uugi
ci wunəgi rəgwa ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga patənə ŋga ənji shiŋkinə,
kə ŋgirə ci aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə daciizəma Əntaŋfə Ŋwaŋwa
agyanə meeminə patə. †

*Ɗuunuunə ŋga *Uuzənə ŋga Əntaŋfə*

4 Ma Uuzənə ŋga Əntaŋfə, kə kavə Dii tə ci kaa ca palee ka
malaa'ikanyinə, makə sətə palee ləmətə ikə ci ka ci ka natii də
məghərəvənə.
5 Acii əntaa ka malaa'ika shi Əntaŋfə a bii oo'i,
“Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”
Ha'ə əsə, paa ci sha bii ka malaa'ika,
“Duu nə nyi, uuzənaaki nə hə.”
6 Amma ma ka saa'itə Əntaŋfə kədəhə ka sləkeenə ka mukajaakii aasəkə
duuniya, kə bii ci, əŋki ci,
“Wa patənə ŋga malaa'ikanyinə ŋga Əntaŋfə
a paslə tə ci.”
7 Ma malaa'ikanyinə əsə, kə waɓi Əntaŋfə agyanətii oo'i, ka kavənə nə ci
tə malaa'ikanyinaakii kaa təya slənə ka ci, təya ndzaanə makə məɗa. Ca
kavə tə tii əsə təya ndzaanə makə gana ŋga gunə.
8 Amma ma uuzənaakii, kə bii ci ka ci, əŋki ci,
“'Ya'ə Əntaŋfə, ma ŋwaŋuunaaku,
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə ci.
Də gooŋgaanə cii kwa ɗa ŋwaŋuunaaku.
9 Kə kaɗeesəkə ka hə nə sətə da gooŋga agikii.
Ma sətə pooshi gooŋga agikii əsə, kə ɓiipaa ka hə səka.
Ci ɗii ta'i Əntaŋfwaaku tə hə,
waatoo Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə,
kaa ha ndzaa da ɗuunuunə da mooɗasəka
palee ka patənə ŋga guvii-slənaaku.”
10 Kə waɓi Əntaŋfə ka ci əsə, əŋki ci,
“Slandana, hə tagii duuniya daga ka 'watəginə,
də ciinəku saaku ɗii hə səkəntaŋfə.
11 Patənə ŋga uushi'iitsa, ka uudəginə,

---

* **1:2 1.2** Uuzənaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibər. 11.3. † **1:3 1.3** 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizəma Əntaŋfə: 8.1. **1:4 1.4** Af. 1.21; Fil. 2.9. **1:5 1.5** Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slənə 13.33; Ibər. 5.5. **1:6 1.6** Jab. 89.28; 97.7. **1:7 1.7** Jab. 104.4. **1:8 1.8-9** Jab. 45.7-8. **1:10 1.10-12** Jab. 102.26-28.

amma ma hə, ma'ə hə.
Ka iirəginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a iirəgi.
12 Ka fuuɗəginə nə hə tə tii,
makə sətə ci ənjə a fuuɗə baləwa.
Ka zə'uginə nə tii makə sətə ci kəjeerənə a zə'ugi.
Amma ma hə, ca'ə ndəŋwə ndəŋwə nə hə.
Pooshi muudinə ŋga əpinaaku əsə."
13 Əntaa ka malaa'ika shi Əntaŋfə a bii, "Ndzaanə gadəvə da ciizəmaki,
see maɗa kavə nyi tə hə kaa ha jaala agyanə ənji daawaanaaku."
14 I wu saŋə nə malaa'ikanyina? Ma təya, ma'yanyinə nə tii ətə ca slənə
ka Əntaŋfə. Tə tii cii kəya sləkee ka tsakənə tə ənjitə ca upaa luupaanə.

2

Habara ŋga maɗuunə luupanə

1 Acii ha'ə ɗii ənа, ŋgərətaamə haŋkala gaamə ŋga'ə agyanə habaratə
fii amə. Acii maɗa pooshi amə kavə haŋkala gaamə agyanəkii, ka
ŋusləginə naamə agyanə ŋunyi rəgwa.
2 Ma habaratə fii dzədzəshi'inaamə da ma malaa'ikanyinə, gooŋga. Ma
əndətə taŋəgi habarakii əsə, kə upaa ci dzalənə ətə dəɓee ka ci.
3 Maɗa ha'ə, ya amə ənə fii habara agyanə maɗuunə luupaanə ŋga
Əntaŋfwa, maɗa kə bwasee amə ka luupaatsa, iitə ɗii mbee naamə ka
mbərədənə acii gəŋwana? Acii Slandanə ci saakii 'watəgi waɓənə ka ənji
agyanə habaratsa. Ma ənjitə fii tə ci əsə, tii ɓaarəgi kaamə paŋgəraŋə tə
gooŋgaanəkii.
4 Saa'ikii rəŋwə ha'ə tsakəvə Əntaŋfə naakii seedawanyinə aagyanə
natii də ɗaaɗa sə ŋga hurəshishinyinə laŋə ka ɓaariinə oo'i, ha'ə tanyi.
Ca vii ka ənji baawəɗa ŋga ɗaaɗa uushi'inə kama kama dacii Malaaɓa
Ma'yanaakii, makə sətə kaɗeesəkə ka ci.

Əndətə ca kərə taamə ka upaa luupaanə

5 Əntaa tə malaa'ikanyinə kavə Əntaŋfə kaa təya ndzaanə ka meeminə
agyanə duuniyatə na shi, waatoo duuniyatə caama waɓə agyanəkii.
6 Amma tə'i əndə'i ha asəkə malaaɓa ləkaləkatə ətə waɓi agyanə əndə
shiŋkinə, əŋki ci,
"Mi saŋə nə əndə shiŋkinə bahə ha buurətə tə ca?
Wu saŋə nə ci bahə shinaaku ka tsakənə tə ca?
7 Kə kavə hə tə ci kaa malaa'ikanyinə a palee ka ci
ŋga uundzə saa'i,
ha vii ka ci ɗuunuunə da ŋgeerənə.
8 Ha kavə tə ci kaa ca ɗa ŋwaŋuunə
agyanə patənə ŋga uushi'inə."
Ma nyaahə ənji oo'i, "Kə kavə Əntaŋfə tə əndə kaa ca ɗa ŋwaŋuunə
agyanə patənə ŋga uushi'inə," ətsə ca ɓaarii oo'i, pooshi səkii paa ci ka
ɗa ŋwaŋuunə agyanəkii. Amma ma agi saa'ina, kə shii amə pooshi əndə
shiŋkinə agi ɗa ŋwaŋuunə agyanə patənə ŋga uushi'inə zəku'i.
9 Amma neemə ka Yeesu əndzə'i. Ci ca ɗa ŋwaŋuunə agyanə patənə ŋga
uushi'inə. Kə shi Əntaŋfə a həətəpaa tə ci, malaa'ikanyinə a palee ka ci ka
uundzə saa'i. Ma ɗii ha'ə, kaa ca shii əntənə ka putə ŋga ənji shiŋkinə dagi

---

1:13 1.13 8.1; Jab. 110.1. **1:14 1.14** Jab. 34.8; 91.11. **2:1 2.1-3** 6.4-6. **2:2 2.2** Slənə 7.38,53; Gal. 3.19. **2:3 2.3** 10.29; 12.25. **2:4 2.4** Yooh. 2.11; Slənə 2.22; 1 Koor. 12.4-11; 2 Koor. 12.12. **2:6 2.6-8** Jab. 8.5-7. **2:8 2.8** 1 Koor. 15.27.

pwapoonə ŋga Əntaŋfə ka tii. Acii ha'ə, putə ŋga ciɓənaakii da əntənaakii vii Əntaŋfə ka ci ŋwaŋuunə da ɗuunuunə.

10 Əntaŋfə tagii patənə ŋga uushi'inə ka ci saakii. Ŋga'ə makə kavə ci tə Yeesu kaa ca ndzaanə ka mambu'ukii dagi sa ciɓaakii, kaa manjeevənaakii a ndzaanə laŋə, təya ndzaanə agi ɗuunuunaakii əsə. Acii Yeesu kirə tə tii kaa təya shii upaa luupaanə.

11 Ma Yeesu tii da ənjitə laaɓagi ci tə tii, ka ndzaanə nə tii ka dənə rəŋwə. Ci ɗii, pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tə tii ndzəkəŋushi'inəkii.

12 Kə bii ci ka Əntaŋfə, əŋki ci,
“Ka waɓənə nə nyi ka ndzəkəŋushi'inəki agyanə ləməku. Ka dəlanə nə
nyi də hə ahadatii.”
13 Kə bii ci əsə, “Ma nya, ka gi'inə nə nyi tə Əntaŋfə.” Ca ba əsə, “Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntaŋfə aaciiki.”

14 Makə ɗii ci, ma manjeeviita, ənji shiŋkinə nə tii patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə ɗii ci ma Seetanə, tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa. *

15 Də ha'ə mbee ci ka luupaanə tə patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə ŋga Seetanə daga ka poonə tə tii, magwaləkii acii wa.

16 Acii ha'ə, paŋgəraŋə nə ətsə oo'i, əntaa tə malaa'ikanyinə shi ci ka tsakənə, amma tə jijinyinə ŋga Ibərahiima shi ci ka tsakənə.

17 Acii ha'ə, tyasə see makə ndzaa ci makə ŋga ndzəkəŋushi'inəkii taa ka ŋgutə rəgwa patə, kaa ca shii ndzaanə ka maɗuunə *limanə, əndə nəhə təgunuunatii, əndə slənə də ədzəmə rəŋwə ka Əntaŋfə. Ma ndzaa ci ka maɗuunə limanə, kaa ca əntə ka putə ŋga ənja, Əntaŋfə a tifyagi 'waslyakəənatii dagi əntənaakii.

18 Makə ɗii ci kə ciɓə ci, kə upaa təɓənə tə ci əsə, asee ma ənjitə ca ənjə a təɓə tə tii, kə mbee ci ka tsakənə tə tii.

3

Kə palee Yeesu ka Muusa

1 Ndzəkəŋushi'inəki ətsə 'wii Əntaŋfə tuunə noonə koona ndzaanə ka ənjaakii, buurətəmə tə Yeesu. Ma ca, masləkee əndə nə ci, kə shi ci ka ndzaanə ka maɗuunə *limanə ŋga gooŋgaanə caama baaba.

2 Ma ca, kə ta'i Əntaŋfə tə ci kaa ca ɗa slənaakii. Kə luuvə ci əsə tə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə ka ci, makə sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntaŋfə ka ci, ca slənə ahada ənji *yi ŋga Əntaŋfə.

3 Amma kə dəɓee ənjə a vii ɗuunuunə ka Yeesu palee ka Muusa, makə sətə ci ənjə a vii ɗuunuunə ka əndətə ghənyi ya palee ka yikii.

4 Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi. Amma Əntaŋfə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

5 Ma Muusa, əndətə slənyi də gooŋga asəkə yi ŋga Əntaŋfə nə ci. Slənaakii ɓaarii ka ənji tə sətə ci Əntaŋfə a ba aakəŋwa.

6 Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga Əntaŋfə nə ci, əndə luu aya əsə. Ci ca ɗa ŋwaŋuunə asəkə yi ŋga Əntaŋfə. Amə nə yaakii, amma see a kəŋaamə ndihə ndihə, ama ka naamə dəŋə ka muudinə. *

2:9 2.9 Fil. 2.8-9. **2:10 2.10** 1 Koor. 8.6; 12.2; Slənə 3.15. **2:11 2.11** Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. **2:12 2.12** Jab. 22.23. **2:13 2.13** Isaa. 8.17-18. * **2:14 2.14** 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10. **2:15 2.15** Rooma 8.21. **2:16 2.16** Isaa. 41.8-9. **2:17 2.17** 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. **2:18 2.18** 4.15; Mat. 4.1-11. **3:1 3.1** 4.14. **3:2 3.2** Ɓaan. 12.7. * **3:6 3.6** uuzətə yi: 5.8.

Əpisəkətə nə Əntaŋfə a vii ka ənjaakii

7 Acii ha'ə, makə sətə bii Malaaɓa Ma'yanə,
“Ma ənshinə, maɗa kə fii unə uurakii,
8 fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə,
makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi
saa'itə tii agi bilinə,
waatoo, saa'itə kaaree tii ka *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə,
təya təɓə tə ci əsə.
9 Əŋki Əntaŋfə, ‘Ma agi bilinə,
kə tiɓə dzədzəshi'inuunə tə nyi,
dagyanə tii kə nee ka slənaaki agi fəzə ənfwaɗə pu'unə.
10 Acii ha'ə, kə ɓəzhi səkəki aashi ənjita,
əŋki nyi, kə zii tii, kə təkuree tii ka shii rəgwaaki.
11 Də ha'ə, ɓəzhi səkəki aashitii, nya jiɗə, əŋki nyi,
paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə!’ ”

12 Ndzəkəŋushi'inəkya, nəhəmə noonə nə acii ga əndə'i əndə a shigi ahadoonə ətə ɗii rəgwaakii bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tə Əntaŋfə, wata ca ŋusləgi a rəgwa Əntaŋfə Əndə vii əpinə.
13 Amma ma səndə ɗanuunə, tsakəməshinə uusəra patə, acii ga taa mi a kavə tuunə ka slənə 'waslyakəənə, ədzəmuunə a huurəgi. Dəmə aakəŋwa də tsakəshinə ha'ə, maɗa ma'ə saa'itə ci ənjə a 'wa ‘Ənshinə’!
14 Acii ma amə, maɗa kə ndzaa amə ndihə ndihə agi uushi'iitə 'watəgyaamə vii gooŋga agyanəkii daga ka 'watəginə ca'ə ka muudinə, kə ndzaa ci ətsa, uushi rəŋwə naamə da i Aləmasiihu.
15 Kə ndzaa ci makə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
“Ma ənshinə, maɗa kə fii unə uura ŋga Əntaŋfə,
fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə
makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi,
saa'itə kaaree tii ka ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.”
16 I wu saŋə sha fii uura ŋga Əntaŋfə, təya kaaree ka ŋwaŋuunaakəya? Əntaa patənə ŋga ənjitə ŋgiragi Muusa tə tii anə hanyinə ŋga Misəra kwa?
17 Aashi i wu saŋə ɓəzhi səkə ŋga Əntaŋfə fəzə ənfwaɗə pu'una? Əntaa aashi ənjitə ɗii 'waslyakəənə, təya kwaalagi, təya məətəgi agi bilinə kwa?

18 Ya saa'itə ji'i Əntaŋfə oo'i, paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii ci ka tii, paa tii ka əpi səkə davə əsə, agyanə i wu saŋə waɓi ci ha'a? Tii nə ənjitə pooshi tii fii waɓənaakii.
19 Yoo, kə nee amə ɗii kə təkuree tii ka mbu'unə aanə hanyinəkii acii paa tii vii gooŋga ka Əntaŋfə.

4

1 Ma aləkawalətə ɗii Əntaŋfə ka ənji kaa təya upaa əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i. Acii ha'ə, nəhaamə naamə na, acii ga əndə'i əndə ahadoonə a təkuree ka mbu'unə aadəvə putə ŋga 'waslyakəənaakii.
2 Kə fii amə ŋunyi habara ŋga Əntaŋfə makə sətə shi dzədzəshi'inaamə a fii agi bilinə. Ma təya, kə fii tii, amma pooshi nafii tə tii, acii, ma saa'itə fii tii, pooshi tii liwə də vii gooŋga.

3:7 3.7-11 Jab. 95.7-11. **3:8 3.8** Shig. 17.7; Ɓaan. 20.2-5. **3:11 3.11** Ɓaan. 14.21-23. **3:14 3.14** 3.6. **3:16 3.16-18** Ɓaan. 14.1-35. **3:17 3.17** Ɓaan. 14.29; 1 Koor. 10.5,10. **3:18 3.18** Ɓaan. 14.1-4.

3 Ma amə ənə vii gooŋga, kə mbu'yaamə ka ha ŋga əpisəkəkii. Amma
ma təya, pooshi tii mbu'i, makə sətə bii ci,
“Kə ɓəzhi səkəki, nya jiɗə, əŋki nyi, ma təya,
paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə.”
Taa ŋgahi waɓi ci ha'ə, patə da ha'ə tə'i əpisəka, acii ndzaŋənə ka saa'itə
tagii ci duuniya uugi ci slənaakii patə.
4 Tə'i əndə'i ha asəkə malaɓa ləkaləkatə waɓi ci agyanə məɗəfənə ŋga
uusəra, əŋki ci, “Kə əpi Əntaŋfə səkə ka məɗəfənə ŋga uusəra makə uugi
slənaakii.”
5 Asəkə hatsə ha'ə əsə, kə nyaahə ənji oo'i,
“Paa tii ka mbu'unə aanə hanyiitə vii nyi ka tii
kaa təya əpisəkə davə.”
6 Ma ənjitə 'watəgi fa ŋunyi habara, paa tii vii gooŋga. Acii ha'ə, paa tii
mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə
a mbu'u aadəvə.
7 Putə ŋga ətsə ha'ə, fəzənyinə laŋə daba'a ətsa, Əntaŋfə a la əndə'i uusəra
ətə ci ənjə a 'wa, ‘Ənshinə.’ Kə waɓi Əntaŋfə da ma *Dawuda, kə bii ci
waɓəətsə uugiinə naahətənə koonə, ətə bii ci, “Ma ənshinə, maɗa kə fii
unə uura ŋga Əntaŋfə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə.”
8 Maci daga ŋukə ŋukə kirə Jasəwa tə dzədzəshi'inaamə, təya mbu'u ka
hatə ɗii Əntaŋfə davə, təya əpisəkə da ci, kaɗa pooshi Əntaŋfə gi aakəŋwa
də la əndə'i uusəra.
9 Də ha'ə shii amə oo'i, ma uusəratə ɗəkəpaa Əntaŋfə ka ənjaakii ŋga
əpisəka, ma'ə ca'ə əndzə'i, makə sətə əpi ci səkə naakii ka məɗəfənə ŋga
uusəra.
10 Acii taa wu patə liwə əpisəkətsə ɗii Əntaŋfə aləkawaləkii ŋga viinə,
kə uugi slənaakii, kə əpi ci səkə əsə, makə sətə əpi Əntaŋfə naakii.
11 Acii ha'ə, ma amə, ɗaamə gazhi'waanə ŋga dəmənə ka ha ŋga
əpisəkətsa, acii ga taa wu ahadaamə a təkuree ka dəmənə, makə sətə
təkuree dzədzəshi'inaamə, acii tsarə ŋga ghatə vii gooŋgatsa.
12 Acii, ma waɓənə ŋga Əntaŋfə, da i əpinə nə ci, kwatsə kwatsə nə
ci əsə. Hiɗamə hiɗamə nə makii palee ka ŋgila purəŋanə ətə ca idə
kyakya'ə rəgwa. Agi dəməgərənə nə ci vəɗikə aasəkə ədzəmə əndə ca'ə
ka hatə ɗii məguŋunə ca mbu'u aagi mbwasama. Agi ɓaarəginə nə ci
paŋgəraŋə tə sətə ci əndə a hiima a ədzəməkii da sətə cii kəya ɗa aniya
ŋga ɗanə.
13 Ma Əntaŋfə, pooshi uushi ətə tagii ci bahə umbəgi agyanə ginəkii.
Paŋgəraŋə paŋgəraŋə nə patənə ŋga uushi'inə akəŋwaciikii. Ka ci
naama baaba patənə ŋga slənə gaamə.

Maɗuunə limanə nə Yeesu

14 Makə ɗii ci tə'i amə da maɗuunə limanə ətə ndərəgi dzakə dagi
səkəntaŋfə aadəgyə, waatoo, Yeesu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, acii ha'ə,
kəsətaamə təŋə təŋə tə vii gooŋgaanə caama baaba. *
15 Acii ma maɗuunə limanə gaamə, əntaa ətə pooshi ka nəhə təgunuunə
gaamə. Maɗa kə palee uushi ka ŋgeerii amə, agi nəhənə nə ci təgunuunə
gaamə. Ma ca, kə upaa təɓənyinə kama kama tə ci weewee makə ətə upaa
taamə, amma pooshi ci ɗii 'waslyakəənə.

4:4 4.4 'Wat. 2.2. **4:5 4.5** 3.11. **4:7 4.7** 3.7-8. **4:8 4.8** Dzək. 31.7; Jasə. 22.4. **4:10 4.10** 4.4. **4:12 4.12** Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Səniinə 1.16.
* **4:14 4.14** 5.8; 8.1; maɗuunə limanə: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11. **4:15 4.15** 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yooh. 3.5.

16 Acii ha'ə, ŋgərəgyaamə ŋgwalənə, ama əntsahə aaɓii ŋwaŋwa əndə
ɗa pwapoonə, kaa ca nəhə təgunuunə gaamə, ama upaa pwapoonə ka
tsakənə daamə ka saa'itə caama moo.

5

1 Taa ŋgutə maɗuunə *limanə patə, agi ənjaakii ci ənjə a ɗəkə tə ci, ca
slənə ka Əntaŋfə ka madəɓa matii, kaa ca ɗa sataka ka Əntaŋfə ka tifyagi
də 'waslyakəənə.
2 Makə ɗii ci tə'i uushi'inə laŋə ətə ca palee ka ŋgeeriikii, taa ənjitə
pooshi ka slənətə uushi də rəgwakii, da ənji ghatə shiinə, ka mbeenə nə
ci ka kərətənə tə tii.
3 Putə ŋga uushi'iitə laŋə ca palee ka ŋgeeriikii, tyasə see a ɗa ci
sataka ka putə ŋga 'waslyakəənaakii makə sətə cii kəya ɗa ka putə ŋga
'waslyakəənə ŋga ənja.
4 Pooshi əndə ca ɗuunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maɗuunə limanə,
maɗaamə Əntaŋfə 'wii tə ci, makə sətə shi Əntaŋfə a 'wii tə *Haruna kaa
ca ndzaanə ka maɗuunə limanə. *
5 Ha'ə nə Aləmasiihu əsə. Əntaa ci saakii ɗuunətə naakii nə kaa ca
ndzaanə ka maɗuunə limanə. Amma ma Əndətə ta'i tə ci, ci nə Əndətə
bii ka ci,
“Uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.”
6 Makə sətə bii ci ka əndə'i ha asəkə ləkaləkatə əsə,
“Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
Dərəpə ŋga Maləkisadakə nə'unəku.”
7 Ma saa'itə Yeesu asəkə duuniya, kə ɗii ci də'wanyinə, ca kədii də
ŋgeerənə, ca maɗee ka uurakii da kiinə agikii ka Əntaŋfə ətə da baawəɗa
ŋga luupaanə tə ci acii əntənə. Kə fii Əntaŋfə də'waakii acii kə ŋgwali ci
tə Əntaŋfə.
8 Taa ŋgahi *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci, amma dagi ciɓətə sii ci jigunyi ci
fanə tə Əntaŋfə. †
9 Makə uudəpaa Əntaŋfə slənaakii ashikii, kə ndzaa ci ka rəgwa ŋga
luupaanə tə patənə ŋga ənji ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, waatoo, ənjitə fii
tə ci.
10 Acii kə kavə Əntaŋfə tə ci ka maɗuunə limanə, ca nə'u dərəpə ŋga
Maləkisadakə.

Waɓənə agyanə bwaseenə ka rəgwa ŋga Əntaŋfə

11 Ma agyanə Maləkisadakə, tə'i uushi'inə ŋga baabanə koonə laŋə,
amma ka ɗanə keenə dzawə nə batənə koonə, acii pooshi unə ma'ə agi
paaratəgi də waɓənə pii pii.
12 Acii taa ŋgahi maliminə dəɓee una ndzaanə ŋga ənə, amma patə da
ha'ə see a ənə ənji ka dzəgunətə koonə tə təkəŋwatə waɓənə ŋga rəgwa
ŋga Əntaŋfə. Ca'ə əndzə'i 'wanə sanuunə ka madəɓama ŋga ɗafənə.
13 Taa wu patə ətə ma'ə ka sa 'wanə, ma'ə ci uuzənə a ba'ə. Ma tsarə
ŋga əndətsa, ma'ə ci mashiimə taarapaanə ahada bwayakii da ŋunyikii.
14 Amma ma əndətə pooshi ma'ə ka sa 'wanə, see ɗafənə cii kəya adə,
mata nə ətsa. Ci nə əndətə uugi dzəgunə taarapaanə ahada bwayakii da
ŋunyikii.

4:16 4.16 10.19. **5:1 5.1** 4.14. **5:2 5.2** 2.17-18; 4.15; 7.28. **5:3 5.3** 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. * **5:4 5.4** Haruna: Shig. 28.1. **5:5 5.5** 1.5. **5:6 5.6** Jab. 110.4; Ibər. 6.20. **5:7 5.7** Mat. 26.36-46. † **5:8 5.8** 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanə tə Əntaŋfə: 4.15; Fil. 2.8. **5:9 5.9** 7.27. **5:10 5.10** 5.6; 6.20. **5:12 5.12-13** 1 Koor. 3.2. **5:14 5.14** 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14.

6

1 Acii ha'ə, dzaamə aakəŋwa də slənə uushi'inə ŋga matanənyinə,
gaama ndzəhənəənə ka təkəŋwatə dzəgunənə agyanə rəgwa ŋga
Aləmasiihu. Waatoo, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka ənji, wa təya
bwasee ka slənə uushi'itə ca kərə tə tii ka əntənə, da wa təya vii gooŋga
ka Əntaŋfə.
2 Ha'ə əsə, gaama ndzəhənəənə ka dzəgunənə ka ənji agyanə yiiɓə*
bapətisəma, da agyanə kavə ciinə agyanə ənda, da agyanə maɗənə ŋga
maməətə ənja, da agyanə gəŋwanə uusəra ŋga muudinə.
3 Amma, ma ɗanaamə, dzaamə aakəŋwa də dzəgunə uushi'inə ŋga
matanənyinə, maɗa kə luuvə Əntaŋfə.
4 Acii ma ənjitə nee ka gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə, təya upaa
barəkaanaakii, təya upaa Malaaɓa Ma'yanə,
5 waatoo, ənjitə təɓətə ndikə ndikənə ŋga waɓənə ŋga Əntaŋfə da
baawəɗa ŋga ŋwaŋuunaakii ətə na shi,
6 ma tsarə ŋga ənjitsə, maɗa kə ŋusləgi tii, təya vii ba'ə ka Əntaŋfə,
pooshi səkii ca ənyatə də tii aaba'ə bahə təya baanə ka ci. Acii kə ənyi tii
ka gwa'avənə tə Uuzənə ŋga Əntaŋfə aashi ənfwa. Də ha'ə kavə tii ənji
ka bərapaanə tə ci.
7 Buurətaamə agyanə hanyinə ənə ci patənə ŋga vənə ca ndzəmə anəkii
anəkii, ca ifəgərə patə aagikii, sə ŋga zəma a gyaavagi ŋgaaŋga'ə agikii
kaa ənjitə ca uuza zəməkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ɗavə Əntaŋfə
barəkaanə.
8 Amma maɗa wata kuzhinyinə da dəhənyinə gyaavagi parəkə davə agi
hanyinəkii, pooshi nafakii. Ka gəra naalanə ŋga Əntaŋfə nə hanyinəkii,
gunə a ətsagi tə ci həhəɗə.
9 Kaɗashinyinə geena, taa ŋgahi kə waɓiinə koonə ha'ə, kə shii inə
weewee, ma unə, agi nə'utənə nuunə makə sətə diɓə, koona shii upaa
luupaanə.
10 Ma Əntaŋfə, əndə gooŋga nə ci, pooshi slənə goonə ka zaanənə ka ci.
Ha'ə əsə nə uuɗəətsə cuuna uuɗə tə hara ənji nə'unə, kə cakuunə tə tii
agi ləməkii. Kə shii ci agi dzənə nuunə aakəŋwa də tsakənə tə tii. Pooshi
ka zaanənə ka ci.
11 Ma sətə ciina moo, wa patənə goonə a ɗa gazhi'waanə ha'ə ca'ə ka
muudinə, koona shii upaa patənə ŋga uushi'iitə kii unə nuunə davə.
12 Pooshi inə ka uuɗənə una ndzaanə ka manya'inə, amma, ma
mooniinə, a nə'uunə dərəpə ŋga ənjitə vii gooŋga, təya sə'watə, acii tii
na upaa sətə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə.

Tantanyinə nə aləkawalə ŋga Əntaŋfə

13 Ma saa'itə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ka Ibərahiima, makə ɗii ci pooshi
əndə palee ka ci bahə jiɗənə də ləməkii, kə ji'i ci də ləməkii saakii.
14 Əŋki ci ka ci, “Tantanyinə ka ɗanə nə nyi ka hə barəkaanə, ha ta
makə ciŋgəra.”
15 Ma Ibərahiima, kə kəŋaanə ci ndihə ndihə, wata kə upaa ci sətə ɗii
Əntaŋfə ka ci aləkawaləkii.

---

* **6:1 6.1** 9.14. **6:2 6.2** Yiiɓə bapətisəma taa alə'aada ŋga laaɓagi shishinə ka ɓaarə camənə ŋga ənda akəŋwacii Əntaŋfə. **6:2 6.2** Yooh. 3.25-26; Slənə 19.1-6. **6:4 6.4-6** 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16. **6:8 6.8** Mat. 13.7,22. **6:10 6.10** 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. **6:12 6.12** 11.1-12; Luka 21.19. **6:13 6.13-14** 'Wat. 22.16-17; Ibər. 11.12.

16 Ma ənjə a jiɗə, agi ŋgərənə nə tii ləmə ŋga əndətə palee ka tii, təya jiɗəgi. Jiɗənə ca lagi gəŋwanə ŋga taa mi patə agi mabizhinəkii.
17 Acii ha'ə, ma ənjitə na upaa sətə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka tii, makə mwayi ci ɓaariinə ka tii paŋgəraŋə oo'i, paa ci na zə'u də waɓənə, see ca tsakətəgi də jiɗa.
18 Ma aləkawalaakii da jiɗaakii, pooshi ka zə'unə, pooshi Əntaŋfə ka jirakənə də tii əsə. Ma amə ənə huyi ka ndzəŋwə ndzəŋunə aaɓiikii, ma uushi'iitsə bəra'i, agi viinə nə tii kaamə ŋgeerənə ka shaŋə a ədzəmaamə, ama kəŋaanə ndihə ndihə agi kanətə kii amə ŋga upaa uushi acii Əntaŋfə.

19 Uushi'iitsə kii amə naamə davə kavə taamə ka ɗzənə gəŋə agi ndzaanə gaamə, ama kəŋaanə ndihə. Putə ŋga kanəkii mbu'u naamə kura'ə aasəkə hatə malakii də gwada, waatoo, malaaɓa ha ŋga Əntaŋfə.
20 Ma hatsa, ci nə hatə 'watəgi Yeesu dəmənə kaamə aadəvə ka madəɓama gaamə. Acii ma ca, kə ndzaa ci ka maɗuunə limanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Dərəpə ŋga Maləkisadakə cii kəya nə'u. †

7

Maləkisadakə limanə ŋga Əntaŋfə

1 Ma əndətsə ɗii ləməkii Maləkisadakə, ŋwaŋwə ŋga vəranə ŋga Saliimə nji ci, limanə ŋga Əntaŋfə maɗuunəkii nə ci əsə. Ma agi saa'ikii, Ibərahiima a ənya ka ha ŋga panə, hatə zamagi ci də meeminə ənfwaɗə, kə gi Maləkisadakə ka gəŋwayanə da ci a rəgwa, ca ɗa ka ci barəkaanə. *

2 Wata Ibərahiima a ŋgərə uushi'iitə fə'ya ci ka ha ŋga panə, ca təəkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca ŋgərə kurəgə rəŋwə rəŋwə, ca vii ka ci. Ma ləmə Maləkisadakə, makə bana, ŋwaŋwa əndə gooŋga. Makə ɗii ci ŋwaŋwə ŋga Saliimə† nə ci, ci ca ɓaarii oo'i ŋwaŋutə ca kira ndzaanə agi jamənə nə ci.
3 Ma ca, pooshi ənji shii tə dii taa məci taa dzədzəshi'inəkii, pooshi ənji shii saa'itə pwayi ənji tə ci taa saa'i ŋga əntənaakii əsə. Amma ma ci, makə ŋga *Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci, waatoo limanə ŋga ha'ə ndəŋwə ndəŋwə.
4 Buurətəmə ŋga'ə tə ɗuunuunə ŋga Maləkisadakə. Kə ŋgirə dzədzəshi'inaamə Ibərahiima uushi'itə fi'ya ci agi panə patə, ca təəkəpaa kurəgə pu'u pu'u, ca ŋgərə kurəgə rəŋwə rəŋwə, ca vii ka Maləkisadakə.
5 Wiitsə boo, ma limanyiitə agi slikərənə ŋga *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurəgə rəŋwə agi pu'u acii ənji *Isərayiila, taa ŋgahi tii maa, jijinyinə ŋga Ibərahiima nə tii.
6 Amma ma Maləkisadakə, əntaa ahada slikərənə ŋga Leewi nə ci, amma patə da ha'ə ka ci vii Ibərahiima kurəgə rəŋwə agi pu'u, ca ɗa barəkaanə ka Ibərahiima, waatoo, ka əndətə ɗii Əntaŋfə ka ci aləkawala.
7 Kə shii amə paŋgəraŋə oo'i, ma əndətə ca ɗa barəkaanə, kə palee ci ka əndətə ca luu barəkaanəkii də ɗuunuunə.
8 Ma ənjitə ca luu kurəgə rəŋwə agi pu'u, waatoo, jijinyinə ŋga Leewi, ənjitə məəki nə tii. Ma Maləkisadakə, makə sətə bii malaaɓa ləkaləkatə, pooshi ənji nee ka waakii. Ka ci vii Ibərahiima kurəgə rəŋwə agi pu'u.

6:16 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22. **6:18 6.18** Baan. 23.19. **6:19 6.19** 3.6; Rooma 5.5; Ibər. 9.3. † **6:20 6.20** 4.14; Maləkisadakə: Jab. 110.4; Ibər. 5.6,10; 7.1-4. * **7:1 7.1** Maləkisadakə: 'Wat. 14.17-20; Ibər. 5.6. † **7:2 7.2** Ma Saliimə, əndə'i ləmə ŋga Urusaliima ŋga ŋukə, makə bana, ‘Ndzaanə agi jamənə’ də uura Ibəraaniya. **7:5 7.5** Baan. 18.21.

9 Ma saa'itə vii Ibərahiima ka Maləkisadakə kurəgə rəŋwə agi pu'u, ka
banə naamə, Leewi də naakii nə maa, kə vii ci ka ci, taa ŋgahi ma ŋga
ənа, jijinyinaakii ca luu kurəgə rəŋwə agi pu'u acii ənja.
10 Ma bii amə oo'i, kə vii Leewi ka ci kurəgə rəŋwə agi pu'u, acii ma
Leewi, rəŋwə nə ci agi jijinyinə ŋga Ibərahiima.
11 Ma saa'itə vii Əntaŋfə bariya ka ənji Isərayiila, waatoo saa'itə
slikərənə ŋga Leewi a ɗa limaanə, pooshi mbu'i ka sətə mwayi Əntaŋfə.
Maci ma fii unə kə mbu'i, kaɗa pooshi nafa ŋga kira əndə'i limanə ətə
nyi'u dərəpə ŋga Maləkisadakə, ca bwasee ka ŋga *Haruna uuzənə ŋga
Leewi.
12 Maɗa kə zhi'i ɗa limaanə aagyanə əndə'i slikərənə, tyasə ka zhi'unə
nə bariya əsə.
13 Acii ma Slandanaamə ənə ciina waɓə uushi'iitsə agyanəkii, agi əndə'i
slikərənə pamə shigi ci. Ma agi slikərəətsa, pooshi agitii sha ɗii limanə
taa ɗa slənə anə ha ŋga ɗa sataka.
14 Ma Slandanaamə, paŋgəraŋə a babara oo'i, agi slikərənə ŋga Yahuda
shigi ci. Amma ma saa'itə waɓi Muusa agyanə limanyinə, paa ci 'wapaa
slikərənə ŋga Yahuda.

*Əndə'i *limanə makə Maləkisadakə*

15 Ma sətsa, kə cakə shiginə paŋgəraŋə aa babara oo'i, kə shigi əndə'i
limanə makə Maləkisadakə.
16 Ma ndzaanaakii ka limanə, əntaa dagi bariya ŋga əndə shiŋkinə,
amma dagi ŋgeerənə ŋga əpinə ətə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ndzaa ci
ka limanə.
17 Makə sətə nyaahə ənji asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Limanə nə hə
ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Dərəpə ŋga Maləkisadakə nə'unəku.”
18 Ma iirə bariyatə vii Əntaŋfə ka ənja, kə ŋgirə ci, ca uulagi, acii pooshi
ŋgeerənə davə, pooshi ka luupaa ənja.
19 Ma iirə bariyata, pooshi ŋgeerənə davə bahə kavə ənji shiŋkinə
ka ndzaanə mambu'ukii agi slənatii. Kə kira Əntaŋfə matahu uushi ətə
caama ka nə davə, kaama shii əntsahənə kədəhə aaɓiikii.
20 Dagi jiɗənə ɗii Əntaŋfə ha'ə. Ma saa'itə kii ənji tə slikərənə ŋga
Leewi ka limanyinə, əntaa də jiɗa.
21 Amma ma Yeesu, ma saa'itə kii Əntaŋfə tə ci ka limanə, kə bii ci ka
ci, əŋki ci,
“Ma nyi Slandana, kə ji'i nyi,
paa nyi ka ənə də ma əsə.
Limanə nə hə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
22 Ətsə ha'ə ɓaarii kaamə oo'i, ma Yeesu, ŋga matahu aləkawala ndzaa ci
ka əndə rəgwa.
23 Ma limanyiitə ŋga ŋukə, laŋə nji tii, acii kə nji wa ŋgəərəgi tə tii anə
limaanə.
24 Amma ma Yeesu, ma limaanaakii, pooshi ka dzəginə anəkii, acii kə
ndzaa ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
25 Acii ha'ə, tə'i ci da ŋgeerənə taa guci patə ŋga luupaa tə patənə ŋga
ənjitə ca shi aaɓii Əntaŋfə daciikii, acii tə'i ci da əpinə ŋga ha'ə ndəŋwə
ndəŋwə, ca ɗa də'wa ka putatii.

7:14 7.14 'Wat. 49.10; Mat. 2.6; Slənə 13.23; Səniinə 5.5. **7:17 7.17** 5.6. **7:19 7.19** 9.9; Rooma 3.20. **7:21 7.21** 7.17. **7:22 7.22** 8.6. **7:24 7.24-25** 6.20. **7:25 7.25** 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yooh. 2.1.

26 Ma Yeesu, ci nə maɗuunə limaatə caama moo. Malaaɓakii nə ci,
pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii, tsaŋə nə ci agi ma'waslyakə ənja, ca
ndərəvə dzakə dagyanə səkəntaŋfə.
27 Ma ca, rəŋwə dyaŋə ɗii ci sataka, waatoo, ətə vigi ci naakii nə, ca
ɗagi də sataka ka putə ŋga 'waslyakəənə ŋga ənja, paa ci ɗii makə ŋga
hara limanyiitə ca ɗa sataka uusəra patə. Ma təya, agi ɗanə nə tii sataka
ka natii 'waslyakəənə zəku'i taabu'u ɗanə tii ka 'waslyakəənə ŋga hara
ənja.
28 Ma bariya ŋga Muusa, kə kii ci madiigərə limanyinə taa ŋgahi tə'i
uushi'inə laŋə ətə ca palee ka ŋgeeriitii. Amma, ma ɗa aləkawalə ŋga
Əntaŋfə də jiɗa, daaba'ə bariya ɗii ci. Ci kavə tə Uuzənaakii. Ma ca,
mambu'ukii nə ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

8

*Maɗuunə *limanə gaamə*

1 Ma sətə cii kya moo banə koonə, takumə kaa nya bagi koonə
paŋgəraŋə: Tə'i amə da tsarə ŋga maɗuunə limaatsa. Ma ca, dasə nə
ci da ciizəma Əntaŋfə maɗuunəkii dagyə. *
2 Asəkə hatə palee də laaɓanə cii kəya slənə, waatoo, asəkə tantanyitə
kuvə ətə kapaa Slandanə ci saakii, əntaa əndə shiŋkinə.
3 Taa ŋgutə maɗuunə limanə patə, agi kanə nə ənji tə ci ka ɗa sataka
də uushi'inə kama kama ka Əntaŋfə. Ha'ə ɗii nə maɗuunə limanə gaamə
əsə, kə ndzaa tyasə kə ŋgirə ci uushi, kaa ca ɗa də sataka naakii əsə.
4 Maci a duuniya nə Yeesu ŋga ənа, kaɗa paa ci ka ndzaanə ka limanə
shaŋə, makə ɗii ci, ma ganə a duuniya, tə'i limanyinə ətə ca ɗa sataka
makə sətə bii bariya ŋga Muusa.
5 Ma slənə ŋga limaatsə ci təya ɗa, agi ɓaarənə nə ci tə məndzaaŋgu'inə
ŋga sətə dadagyə tanə, makə ətə nji Muusa a ɗa. Acii ma saa'itə Muusa
kədəhə kaa ca ɗa *kuvə kuvə'unə, kə waɓi Əntaŋfə ka ci, əŋki ci, “Kapaa
haŋkalaaku, kaa ha ɗatə makə sətə ɓaarii nyi ka hə anə giŋwa.” †
6 Amma ma Yeesu, kə vii Əntaŋfə ka ci slənə ŋga limaanə ətə palee
ka ŋga hara limanyinə də məghərəvənə. Ha'ə əsə nə ndzaanaakii ka
əndə rəgwa ŋga aləkawalətə ndzaanə ahada Əntaŋfə da əndə shiŋkinə.
Kə palee aləkawaləkii ka aləkawalətə ŋga ŋukə də məghərəvənə, acii
matahu uushi'inə ɗii ci aləkawalə ŋga viinə kaamə.
7 Maci ma aləkawalətə ŋga təkəŋwanə, pooshi sə ŋga idəpaanə agikii,
kaɗa pooshi nafa ŋga ɗa əndə'i aləkawalə ma'ə.
8 Amma tə'i uushi idəpaa Əntaŋfə ashi ənjaakii. Ci ɗii bii ci,
“Ma bii nyi Slandana, tə'i saa'i na shi ətə nii kya ənə
ka ɗa kura aləkawalə ka ənji Isərayiila
da ka ənji Yahudiya.
9 Pooshi ka ndzaanə makə ətə shi nya ɗii
ka dzədzəshi'inətii,
waatoo, saa'itə ɓaarii nyi ka tii rəgwa də naaki na
kaa təya shigi anə hanyinə ŋga Misəra.
Taa ŋgahi kə ɗii nyi ka tii ha'ə, patə da ha'ə,

7:26 7.26 4.15. **7:27 7.27** 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18. **7:28 7.28** 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7. * **8:1 8.1** 4.14; da ciizəma Əntaŋfə: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slənə 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2 8.2** 8.5. † **8:5 8.5** 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvə kuvə'unə: 9.2; Shig. 25.9,40. **8:6 8.6** 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Əzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25. **8:8 8.8-12** Irim. 31.31-34; Ibər. 10.16-17.

pooshi tii nə'utə aləkawalətə ɗii nyi ka tii.
Wata nya bwasee ka tii, təya palə.
10 Ma kura aləkawalətsə cii kya ɗa ka ənji Isərayiila,
maɗa kə mbu'ya saa'ikii,
ka kavənə nə nyi tə tii ka təya paaratəgi də bariyaaki,
nya naahəvə aa ədzəmətii əsə.
Ka ndzaanə nə nyi ka Əntaŋfwatii,
təya ndzaanə ka ənjaaki əsə.
11 Pooshi əndə na dzəgunə ka əndə hanyinaakii ahadatii,
taa banə ka ci, shii tə Slandana.
Acii patənatii na shii tə nyi,
manjeevənə da matanənyinə patə.
12 Ka tifyaginə nə nyi ka tii 'waslyakəənatii patə.
Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya ɗaaɗa ma'ə."
13 Ma waɓi Əntaŋfə agyanə kura aləkawala, kaa ca ɓaarii oo'i, kə geegi ci ka aləkawalətə ŋga təkəŋwanə ka iirəkii. Ma sətə uugi iirənə, pooshi ka ta'avənə ka uudənə.

9

Malaaɓa ha ganə a duuniya da ətə dadagyə

1 Ma agi aləkawalətə ŋga təkəŋwanə, kə vii Əntaŋfə bariya makə sətə ci ənjə a paslə tə ci. Tə'i əsə ha ətə ghənətə ənji shiŋkinə kaa təya paslə tə ci davə.
2 Waatoo, kə ɗapaa ənji *kuvə kuvə'unə. Ma səkəkii ŋga təkəŋwanə, tə'i ha ŋga dzakə garəkuwanyinə, tə'i teeburə da i buroodi anəkii ətə ɗii ənji də sataka ka Əntaŋfə. Ma hatsa, Malaaɓa ha ŋga Əntaŋfə ci ənjə a 'wa. *
3 Ma asəkə hatsə ha'ə əsə, tə'i gəra kumuwa ətə lagi ənji də gwada. Hatə palee də Laaɓanə patə nə ləmə ŋga hatsa.
4 Ma asəkə gəra kumuutsa, tə'i teeburə, anəkii ci ənjə a ətsa urədya davə ka Əntaŋfə. Ma teeburətsa, də əndzənə lərəɓəgi ənji. Davə akumu əsə nə *mbyaka ŋga aləkawalə ŋga Əntaŋfə. Ənjə a lərəɓəgi mbyakakii də əndzənə. Ma asəkə mbyakakii, tə'i jaala ŋga əndzənə asəkəkii, da i zəmətə ci ənjə a 'wa *mana asəkə jaalakii. Tə'i əsə shakwata ŋga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givə. Tə'i əsə matsahu faariinə bəra'i ətə shi Əntaŋfə nyaahə bariya ashikii davə patə asəkə mbyakata. †
5 Ma dagyanə mbyakakii, tə'i uushi'inə bəra'i‡ ɗatə ənji, pusha tə malaa'ikanyinə, ətə ca ɓaarə məghərəvənə ŋga Əntaŋfə. Təya pəərəpaa bəbu'watii agyanə mbyakakii, waatoo, agyanə hatə ci Əntaŋfə a nəhə təgunuunə ŋga ənja. Amma ma uushi'iitsa, əntaa saa'i ŋga waɓənə furənə furənə agyanətii əna.
6 Wiitsə makə səndə ɗatə ənji hatsa. Ma kuvətsə ŋga təkəŋwanə, uusəra patə nə limanyinə ka dəmənə aadəvə ka ɗa slənatii.
7 Amma ma gəra kumu, see gawə ŋga limanyinə nə dəmənə aadəvə, rəŋwə agi fəza. Ma ca dəmə, ca ŋgərəənə aciikii idənə ŋga dabanyitə

8:13 8.13 8.6. * **9:2 9.2** kuvə kuvə'unə: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garəkuwanyinə: Shig. 25.31-39; teeburə: ***xt Shig. 25.23-30.*** **9:3 9.3** Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibər. 6.19; 9.7,12; 10.20. † **9:4 9.4** Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35;shakwata: Ɓaan. 17.21-25; matsahu faariinə: Shig. 25.16. ‡ **9:5 9.5** Agi 'wanə nə ənji də "Cooribimə." **9:5 9.5** Shig. 25.18-22. **9:6 9.6** 10.11; Ɓaan. 18.2-6.

cii kəya laala uurakii, ka ɗa də sataka putə ŋga 'waslyakəənaakii da ŋga ənja.

8 Ma uushi'iitsa, agi ŋgərənə nə Malaaɓa Ma'yanə ca ɓaarii kaamə paŋgəraŋə oo'i, maɗa ma'ə kuvə kuvə'uutsa, ma'ə rəgwa ŋga dəməgərənə aasəkə Hatə palee də Laaɓanə mawunəmə əsə.

9 Ci ca ɓaarii tə zamananə gaamə əndzə'i. Ci ca ɓaarii kaamə oo'i, ma laala uura ŋga dabiinə da hara satakanyinə ka Əntaŋfə, pooshi ka mbeenə ka kavənə tə əndə paslənə tə Əntaŋfə kaa ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii shaŋə.

10 Ma uushi'iitsa, zəmənə da saasa uushi'inə kama kama, da alə'aada ŋga kuuɓəgi uushi'inə tanə cii kəya ɓaarə. Uushi'inə ŋga duuniya nə tii patə ŋga uundzə saa'i, see maɗa mbu'ya saa'itə nə Əntaŋfə zhi'wee ka patənə ŋga uushi'inə kaa ca ndzaanə kurakii.

11 Amma kə shi Aləmasiihu. Ci nə maɗuunə limanə ŋga dagwa uushi'iitə shi daciikii. Asəkə hatə palee ka kuvə kuvə'unə cii kəya ɗa slənaakii. Matahukii nə hakii əsə. Əntaa əndə shiŋkinə ghənyi hakii. Əntaa ganə a duuniya əsə.

12 Rəŋwə dyaŋə tanə gimə ci aadəvə aasəkə Hatə palee də Laaɓanə. Paa ci ŋgərəənə taa idənə ŋga əhwa, taa ŋga la aadəvə, amma idənaakii saakii ŋgirə ci. Ca pərapaa daamə acii 'waslyakəənə gaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. §

13 Ma ŋga ŋukə, ma ənjitə pooshi malaaɓakii akəŋwacii Əntaŋfə, idənə ŋga uuhinə da ŋga liinə da əntəɗakə ŋga uuji liinə nji ənjə a miicə ka tii kaa təya ndzaanə malaaɓakii.

14 Maɗa ma idənə ŋga dabanyinə, tə'i ci da ŋgeerənə ŋga laaɓagi ənja, idənə ŋga Aləmasiihu palee patə. Ma Aləmasiihu, yadə 'waslyakəənə ashikii nə ci. Kə ŋgirə ci shishinəkii, ca ɗagi də sataka ka Əntaŋfə dagi ŋgeerənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə ətə ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Də idənaakii ɗatəgi ci də moodəfaamə malaaɓakii acii gaama slənyi uushi'iitə ca kərə taamə ka əntənə, amma kaama nə'u tə Əntaŋfə Əndə vii əpinə.

15 Acii ha'ə əndə rəgwa ŋga kura aləkawalə nə ci. Ma ndzaanaakii ka əndə rəgwa, kaa ənjitə 'wii Əntaŋfə aaɓiikii a ŋgərə uushi'iitə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka tii, ca ndzaanə ka natii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka slənənə nə ətsə ha'ə, acii kə əŋki ci. Əntənaakii ca pərapaa tə ənji acii bwaya uushi'iitə njii təya ɗaaɗa saa'itə tii agi aləkawalə ŋga təkəŋwanə.

16 Maɗa kə ŋgiirə əndə ma, see maɗa əŋki ci zəku'i, taabu'u slənəginə mazəmə yi də sətə bii ci patə.

17 Maɗa ma'ə əndətə da i əpinə, patənə ŋga sətə bii ci pooshi ŋgeerənə davə. Amma maa kə mbu'ya saa'i ŋga əntənaakii, saa'ikii ndzaanə waɓənaakii da ŋgeerənə davə.

18 Ci ɗii, aləkawalətə ŋga təkəŋwanə maa, see də makə əji idənə zəku'i, taabu'u ndzaa ci da ŋgeerənə davə.

19 Ma saa'itə bii Muusa bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja, makə uugi ci baginə, kə ŋgirə ci idənə ŋga liinə da ŋga uuhiinə, ca gwazətəgi da ma'inə, ca

---

9:7 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. **9:9 9.9** 7.19; 9.2. **9:10 9.10** Leew. 11 da 15; Ɓaan. 19. **9:11 9.11** 4.14. § **9:12 9.12** 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idənaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. **9:13 9.13** Ɓaan. 19.1-10,17. **9:14 9.14** Rooma 6.20-23; 8.2. **9:15 9.15** 8.6.

ŋgərə ba ŋga ənfwa ci ənjə a 'wa “izubə” da madizə shiŋkinə ŋga baga, ca miicigi ka ləkaləkatə ŋga bariya da ka ənji patə. *
20 Ca ba, əŋki ci, “Wiitsə idənə ŋga aləkawalə ŋga Əntaŋfə koonə, koona nə'utə.”
21 Ha'ə əsə ca miicivə idənəkii aagyanə kuvə kuvə'unə da aagyanə patənə ŋga uushi'iitə ci təya ɗa də sləna, təya paslə tə Əntaŋfə.
22 Weewee maɗa makə sətə bii *bariya, də idənə ndzaanə patənə ŋga uushi'inə malaaɓakii. Maɗa pooshi ənji əji idəna, pooshi tifyaginə ŋga 'waslyakəənə əsə.

Ɗaginə ŋga Yeesu də sataka də naakii na ka tifyagi də 'waslyakəənə gaamə

23 Ma uushi'iitsa, məndzaaŋgu'inə ŋga sətə dagyə, tyasə see a laaɓagi ənji ha'ə. Amma ma uushi'inə ŋga dagyə natii, ka paleenə nə satakatii ka ətsə də dagwaanə.
24 Acii ma Aləmasiihu, paa ci gimə aasəkə malaaɓa hatə ɗii əndə shiŋkinə, waatoo, məndzaaŋgu'inə ŋga tantanyinəkii. Amma aadəgyə ŋgirə ci, davə nə ci aɓii Əntaŋfə ka waɓənə ka madəɓama gaamə.
25 Ma gawə ŋga limanyinə ŋga Yahudiina, agi dəmənə nə ci aasəkə Hatə palee də Laaɓanə rəŋwə agi fəza, ca ŋgərəənə idənə ŋga daba bwasə ka naakii saakii. Amma ma Aləmasiihu, rəŋwə gahu gimə ci aadəvə, ca ɗagi sataka də naakii nə ka Əntaŋfə gahu rəŋwə əsə.
26 Maci pooshi ha'ə, kaɗa kə sii ci ciɓənyinə laŋə, ndzaŋənə ka saa'i ŋga taganə ŋga duuniya. Amma ca gəlatə duuniya kədəhə ka uudənə, ca shi rəŋwə gahu, ca ɗagi sataka də naakii nə ka Əntaŋfə, ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə gaamə.
27 Taa wu patə, see maɗa əŋki ci rəŋwə. Ma daaba'əkii, Əntaŋfə a ɗa ka ci gəŋwanə.
28 Ha'ə əsə rəŋwə əŋki Aləmasiihu. Də əntənaakii ɗagi ci sataka də naakii nə rəŋwə gahu, ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə ŋga ənji laŋə. Ka ənyanə nə ci ŋga bəra'inə, ka luupaa tə ənjitə ca gəra tə ci, əntaa ka ŋgərəgi 'waslyakəənə ma'ə.

10

1 Ma bariya ŋga *Yahudiinə, kə ndzaa ci ka məndzaaŋgu'inə ŋga dagwa uushi'iitə na shi aakəŋwa tanə, pooshi bariyaakii ka ɓaarəginə paŋgəraŋə tə makə sətə nə tantanyitə uushi'iitsə a ndzaanə. Ma agi nə'utə bariya, satakanyiitə rəŋwə ha'ə ci ənjə a ɗa ka fəzə ka fəzə. Ma tsarə ŋga satakatsa, pooshi ŋgeerənə davə bahə ca kavə tə ənjitə ca əntsahə aaɓii Əntaŋfə kaa təya ndzaanə yadə idəpaa uushi ashitii.
2 Maci ma ənjitə ca paslə tə Əntaŋfə, kə laaɓagi ənji tə tii agi 'waslyakəənatii tanyi, kaɗa pooshi 'waslyakəənə ashitii ma'ə; kaɗa pooshi tii agi ɗa sataka ma'ə əsə.
3 Amma ma satakatə ci təya ɗa ka fəzə ka fəza, ci ca buurətə ka tii oo'i, agi ɗanə nə tii 'waslyakəənə.
4 Acii ma idənə ŋga liinə da ŋga uuhinə, pooshi ci da ŋgeerənə ŋga ŋgərəgi 'waslyakəənə.

---

* **9:19 9.19-20** Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12-13; izubə: Leew. 14.4,6; Ɓaan. 19.6. **9:22 9.22** Leew. 17.11. **9:23 9.23-24** 8.5. **9:26 9.26** 7.27. **9:28 9.28** 3.6; 10.10; Isaa. 53.11-12; Mat. 26.28; 1 Koor. 15.50-53. **10:1 10.1** 8.5. **10:4 10.4** 9.12-13.

5 Ci ɗii, ma saa'itə Aləmasiihu kədəhə ka shinə aasəkə duuniya, kə bii
ci ka Əntaŋfə, əŋki ci,
“Pooshi kaɗeesəkə ka hə nə ɗa ka hə sataka də dabanyinə taa vii ka hə
uushi'inə,
amma kə ɗii hə ka nyi shishinə
kaa nya ɗa də sataka ka hə.
6 Pooshi kaɗeesəkə ka hə nə ətsagi ka hə daba
agyanə ha ŋga ɗa sataka,
taa ɗa ka hə hara satakanyinə
ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə.
7 Wata əŋki nyi, Əntaŋfwa, wanyina,
kə shi nyi, kaa nya slənə sətə cii kwa moo nya slənə,
makə sətə nyaahə ənji agyanəki
asəkə malaaɓa ləkaləkatə.”
8 Ma agi waɓəətsə waɓi ca, təkəŋwanə ŋga sətə bii ci, əŋki ci, pooshi
kaɗeesəkə ka Əntaŋfə nə ɗa ka ci sataka, pooshi kaɗeesəkə ka ci əsə nə
ətsagi ka ci daba agyanə ha ŋga ɗa sataka, taa ɗa ka ci hara satakanyinə
ka shii ŋgərəgi də 'waslyakəənə. Kə bii ci ətsə ha'ə taa ŋgahi patənə ŋga
satakatsə ci ənjə a ɗa, ka nə'u sətə bii bariya ci təya ɗa.
9 Ca waɓə ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Əntaŋfwa, wanyinə kə shi nyi, kaa nya
slənə sətə cii kwa moo nya slənə.” Ma waɓəətsa, ci ɓaarii kaamə oo'i kə
ŋgərəgi Əntaŋfə iirə rəgwa ŋga ɗa sataka, ca ənəvəgi də ɗa sataka ŋga
Yeesu.
10 Də ətsəkii ha'ə ndzaa amə malaaɓakii, waatoo, də ɗagi sataka ŋga Yeesu
Aləmasiihu də naakii nə gahu rəŋwə dyaŋə.

11 Ma hara limanyinə patə, uusəra patə nə tii agi slənatii, təya dzə də
ɗaaɗa satakanyiitə rəŋwə ha'ə anəkii anəkii ətə pooshi da ŋgeerənə ŋga
ŋgərəgi 'waslyakəənə.

12 Amma ma Aləmasiihu, rəŋwə gahu ɗii ci naakii sataka, ca ŋgərəgi
'waslyakəənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Aciikii ha'ə, waatə dasə da ciizəma
Əntaŋfə.

13 Davə nə ci dasə, ka gəra saa'itə nə Əntaŋfə a kavə tə ənji
daawaanaakii aatsaa səɗəkii.

14 Acii də sataka rəŋwə tanə laaɓagi ci ənjaakii agi 'waslyakəənə ka ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə, təya ndzaanə yadə sə ŋga idəpaanə ashitii.

15 Malaaɓa Ma'yanə maa, kə ɓaarəgi ci kaamə oo'i, ma uushi'iitsa,
tantanyinə. Ma ŋga təkəŋwanə, kə bii ci, əŋki ci,

16 “Əŋki Slandana, maɗa kə mbu'ya saa'ikii,
wiinə aləkawalətə nii kya ɗa ka tii:
Waatoo, ka kavənə nə nyi tə tii
ka paaratəginə də bariyaaki,
nya naahəvə aa ədzəmətii əsə.”
17 Ca tsakə banə, əŋki ci,
“Pa nya buurə bwaya uushi'iitə nji təya ɗaaɗa ma'ə.”
18 Acii ha'ə, makə kə tifyagi Əntaŋfə ka tii 'waslyakəənatii, pooshi nafa
ŋga ɗa sataka ma'ə.

Əntsahaamə aaɓii Əntaŋfə

10:5 10.5-7 Jab. 40.7-9. **10:10 10.10** 7.27. **10:11 10.11** 9.6; Shig. 29.38. **10:12 10.12** 8.1. **10:13 10.13** Jab. 110.1; 1 Koor. 15.25. **10:16 10.16-17** Irim. 31.33-34; Ibər. 8.10,12.

19 Ndzəkəŋushi'inəkya, kə upaa amə rəgwa ka shaŋə ŋga dəmənə
aasəkə Hatə palee də Laaɓanə. Ma rəgwatsa, dagi idənə ŋga Yeesu upaa
amə.
20 Ci wunəgi kaamə rəgwa ŋga upaa əpinə. Ma rəgwatsa, dagi gwada ca
dzə, ca mbu'u kura'ə aasəkə hatə palee də laaɓanə. Waatoo, ma gwadatsa,
ci nə shishinə ŋga Yeesu. *
21 Tə'i amə da maɗuunə limanə ətə ca nəhə *yi ŋga Əntaŋfə.
22 Acii ha'ə, əntsahaamə aaɓii Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, də vii gooŋga
ŋga tantanyinə əsə. Acii kə laaɓagi ci kaamə ədzəmaamə; mayiɓəkii
naamə də ŋunyi ma'inə.
23 Kəŋaanaamə ndihə ndihə, gaama ŋgwalə ka baaba ka ənji tə sətə
kii amə naamə nə davə. Acii ma Əntaŋfə ənə ɗii kaamə aləkawala, əndə
gooŋga nə ci.
24 Ɗaamə hiima ŋga tsaakəshinə ahadaamə, kaama uuɗəshi, kaama
slənə ŋga'əənə.
25 Gaama bwasee ka dza də nə gaamə, makə sətə bwasee hara ənja.
Tsaakəshaamə də ŋunyi waɓənə, makə kə nee amə kə uugi uusəra ŋga
Slandanə mbəshanə.
26 Maɗa kə gyaamə aakəŋwa də slənə 'waslyakəənə ŋga də əmbanə,
dagyanə wanaamə kə shii gooŋgaanə, yoo, kə shii amə, pooshi əndə'i ɗa
sataka ŋga ŋgərəgi də 'waslyakəənə ma'ə.
27 Ma əndətə gi aakəŋwa də slənə 'waslyakəənə ŋga də əmbanə, see
ŋgwalənə ŋgwalənəkii tanə, ca gəra gəŋwanə ŋga Əntaŋfə da bwaya
guutə na zamagi də ənji daawaanə ŋga Əntaŋfə.
28 Ma əndətə taŋəgi bariya ŋga Muusa, ka kərənə nə ənji tə ci
aakəŋwacii gəŋwanə. Maɗa kə shigi seedawiinə bəra'i taa makkə
oo'i, kə taŋəgi ci bariya tanyi, ka ɓələginə nə ənji tə ci, pooshi nəhə
təgunuunaakii.
29 Maɗa ha'ə makə ətsa, asee ma əndətə pooshi nee ka shiŋkinə anə
*Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ca ciɓee ka idənətə ŋgirə Əntaŋfə kaa aləkawalə a
ndzaanə da ŋgeerənə davə, waatoo, idənətə laaɓagi ənji də ci, ca bərapaa
tə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə əsə ətə ca kira pwapoonə, ma əndətsa, ka paleenə
nə ciɓaakii ka ŋga əndətə taŋəgi bariya.
30 Acii kə shii amə tə Əndətə bii, “Nyi na ki'itə ciɓə də ciɓa. Ka ənənə nə
nyi ka ki'itə taa mi patə.” Kə bii ci əsə, “Əntaŋfə Slandanə na la gəŋwanə
ka ənjaakii.”
31 Ma əndətə nə Əntaŋfə Əndə vii əpinə a lagi ka ci gəŋwanə, kə kulii
agyanəkii.
32 Yoo, buurətəmə sətə slənyi duunə fəzənyiinə dzəgi aaba'ə, waatoo,
saa'itə 'watəgi ənji ɓaarə koonə ɓərənə ŋga Əntaŋfə. Ma saa'ita, kə
ciɓuunə ka shaŋə, amma patə da ha'ə, kə kəŋaanuunə ndihə ndihə, una
sə'watə patənə ŋga uushi'inə.
33 Ka əndə'i saa'i maa, ənjə a dzaana tuunə aamoonə, təya ciɓee koonə.
Ka əndə'i saa'i una ləɓəshi da ənjitə ca sa ciɓə ha'ə makə noonə.
34 Ma saa'ita, kə nyihuunə təgunuunə ŋga ənji furəshina. Maɗa kə
luuwətə ənji uushi'inə goonə, agi sə'watənə nuunə də mooɗasəka. Acii kə
shii unə oo'i, tə'i unə da matahu uushi'inə ətə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

10:19 10.19 4.16; 9.8. * **10:20 10.20** gwada: 9.3; Mat. 27.51; rəgwa ŋga upaa əpinə: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6. **10:21 10.21** 3.6; 4.14. **10:22 10.22** Əzaki. 36.25; Af. 5.26. **10:23 10.23** 3.6. **10:24 10.24** 13.1. **10:26 10.26** 6.4-6. **10:27 10.27** Isaa. 26.11. **10:28 10.28** Dzək. 19.15; 2 Koor. 13.1. **10:29 10.29** 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. **10:30 10.30** Dzək. 32.35,36. **10:32 10.32-34** 6.10. **10:33 10.33** 1 Koor. 4.9. **10:34 10.34** 11.26; 13.14.

35 Makə kə shii unə ha'ə, kəŋəmə ndihə. Acii ma ənjitə kəŋaanə ndihə
ndihə, ka upaanə nə tii maɗuunə shikwa.
36 Kə dəɓee una dzə aakəŋwa də kəŋaanə ndihə ndihə, koona mbee ka
ɗa sətə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə, una shii upaa də sətə ɗii ci aləkawalə ŋga
viinə koonə.
37 Acii kə bii Əntaŋfə oo'i,
“Ma agi uundzə saa'i gi'u, ma əndətə na shi,
ka shinə nə ci, paa ci ka səkəpaa na.
38 Ma ənjaaki ənji gooŋga,
dagi vii gooŋgatii ka nyi upaanə nə tii əpinə.
Amma taa wu ənyi aa ba'ə,
paa ci ka kaɗeesəkənə ka nyi.”
39 Ma amə, əntaa tsarə ŋga ənjitə ca ənə aaba'ə kaa təya za naamə; amma
ma amə, ənjitə gi'i tə Əntaŋfə naamə, kaama shii upaa luupaanə ŋga
əpinə gaamə.

11

Tantanyinə ŋga vii gooŋga

1 Wiinə sətə ci vii gooŋga a moo banə: Waatoo, maɗa kə vii amə gooŋga
agyanə uushi, ci ca moo banə, kə shii amə weewee oo'i, ma sətə kii amə
naamə davə, ka upaanə naamə səkii. Kə shii amə əsə, ma sətə pooshi
amə nee də ginaamə, tantanyinə.
2 Ma ənji ŋga ŋukə, putə ŋga vii gooŋgatii ŋgirə Əntaŋfə tə tii kaa təya
ndzaanə ka ənjaakii.
3 Dagi vii gooŋga gaamə shii amə oo'i, də waɓənə ŋga Əntaŋfə tagii
duuniya. Waatoo, dagi sətə pooshi ənji nee də ginə shigi sətə ci ənjə a
nee.
4 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Habiila ɗii ci dagwa sataka ka Əntaŋfə palee
ka ŋga Kaa'inu. Kə liwə Əntaŋfə satakaakii. Də ha'ə ɓaarii ci oo'i, kə
ŋgirə ci tə ci ka ŋunyi ənda acii kə vii ci ka ci gooŋga. Ma Habiila, kə
əŋki ci, amma ca'ə əndzə'i, ma'ə ləməkii agi dzənə aakəŋwa putə ŋga vii
gooŋgaakii.
5 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Anuuhu, kə ŋgirə Əntaŋfə tə ci aadəgyə yadə
əntənə. Pooshi əndə ənyi ka neenə ka ci ma'ə, acii kə ŋgərəgi Əntaŋfə
tə ci. Kə nyaahə ənji agyanəkii oo'i, daga Əntaŋfə ma'ə maŋgərəmə tə ci,
kə kaɗeesəkə slənaakii ka Əntaŋfə.
6 Pooshi əndə ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə maɗa paa ci vii ka ci gooŋga.
Maɗa ŋga'ə ka əndə nə əntsahənə aaɓii Əntaŋfə, tyasə see a vii ci gooŋga
oo'i, davə nə Əntaŋfə; ca vii gooŋga oo'i, ma ənjitə ca alə tə ci, ka viinə
nə ci ka tii shikwa.
7 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Nuuhu kapaa ci liminəkii ka saa'itə waɓi
Əntaŋfə ka ci agyanə uushi'iitə na slənə. Taa ŋgahi paa ci nee ka
uushi'iitsə də ginəkii, amma kə fii ci tə Əntaŋfə, ca ɗa kumbawala.
Kumbawaləkii luupaa tə ci da ənji yaakii acii ma'inə. Də ha'ə ɓaarii ci
oo'i, ma ənji *duuniya, bwayakii nə slənatii. Də ha'ə əsə ndzaa ci ka əndə
gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə putə ŋga vii gooŋgaakii.
8 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Ibərahiima fii ci tə Əntaŋfə, waatoo saa'itə
'wii Əntaŋfə tə ci kaa ca maɗə, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palə aanə

10:35 10.35-36 3.6; 6.11-12. **10:37 10.37-38** Hab. 2.3-4. **10:38 10.38** Rooma 1.17; Gal. 3.11.
11:1 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18. **11:3 11.3** 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18.
11:4 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5 11.5** 'Wat. 5.21-24. **11:7 11.7** 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20.

hanyiitə nə Əntaŋfə a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ŋgahi paa ci shii hatə cii kəya dzə aadəvə, patə da ha'ə kə ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palə.

9 Putə ŋga vii gooŋgaakii ndzaa ci anə hanyiitə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka ci. Makə məshipətə əndə ndzaa ci asəkə kuvə kuvə'unə tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikərənaakii ətə ɗii Əntaŋfə ka tii aləkawalətsa.

10 Ma ndzaanə ŋga Ibərahiima ka məshipətə ənda, ka gəra maghənə vəraatə ghənyi Əntaŋfə, waatoo, vəraatə mbukya ənji ŋga'ə a gu'u, pooshi ka uulanə.

11 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Ibərahiima upaa ci pawa, dagyanə ci kə uugi iirənə. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa nə ki. Patə da ha'ə, kə vii ci gooŋga tantanyi oo'i, ka mbu'utəginə nə Əntaŋfə də aləkawalaakii.

12 Ma Ibərahiima, uushi rəŋwə da mantəkii nə ci ka ətə saa'i acii iirənə. Amma dashikii rəŋwə dyaŋə kə ndzaa jijinyinaakii makə tikisa agintaŋfə də laŋənə, makə mandzənə a gəərə də laŋənə əsə.

13 Ma ənjitsə patə, agi vii gooŋgatii məəki tii. Ma tii ka nətii, pooshi tii upaa uushi'iitə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka ənja. Amma makə caamə tii dzaɗə, təya nee ka uushi'inəkii, kə ɗii tii maŋushinə. Kə luuvə tii paŋgəraŋə oo'i, mu'uminə nə tii ganə asəkə duuniyana.

14 Ma ənji ɗa tsarə waɓəətsa, kə ɓaarii tii paŋgəraŋə oo'i, hanyinə ŋga natii nə ci təya alə.

15 Paa tii agi buurə hanyiitə shi tii anəkii ma'ə. Maci ma'ə tii agi buurənə anəkii, kaɗa kə nee tii ka rəgwa, təya ənə aadəvə.

16 Amma agi kanə nə tii nə ka hatə palee, waatoo, hatə ŋga Əntaŋfə dagyə. Ci ɗii pooshi Əntaŋfə ka ayinə putə ŋga ndzaanaakii ka Əntaŋfwatii, acii kə haɗapaa ci ka tii də ha.

17 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Ibərahiima luuvə ci ɗa sataka ka Əntaŋfə də uuzənaakii rəŋwə dyaŋə Isiyaaku saa'itə tiɓə Əntaŋfə tə ci. Kə luuvə ci ɗanə ha'ə taa ŋgahi agyanə uuzəətsə rəŋwə dyaŋə shi Əntaŋfə a ɗii aləkawalə ka ci

18 oo'i, “Dashi Isiyaaku nə jijinyinaaku a shigi.”

19 Ma Ibərahiima, kə vii ci gooŋga oo'i, tə'i Əntaŋfə da baawəɗa ŋga maɗeenə ka əndə agi mamə́ətə ənja. Acii ha'ə, ma Isiyaaku, kə ənyi Ibərahiima ka ŋgərənə tə ci makə əndətə ma'i agi mamə́ətə ənja.

20 Vii gooŋgaanə ŋga Isiyaaku kavə tə ci ka ɗa barəkaanə ka manjeevənaakii Yakubu tii da Isəwa.

21 Vii gooŋgaanə əsə kavə tə Yakubu ka ɗa barəkaanə ka manjeevənə ŋga Yusufu bəra'i ətsə ci kədəhə ka əntənə. Ma saa'ita, agyanə shakwataakii gwaŋaanə ci ka paslənə tə Əntaŋfə.

22 Putə ŋga vii gooŋgaanə ŋga Yusufu əsə, ətsə ci kədəhə ka əntənə, waɓi ci agyanə ma'yanə ŋga ənji *Isərayiila satii anə hanyinə ŋga Misəra. Kə waɓi ci əsə makə sətə nə təya ɗa də waakii.

23 Putə ŋga vii gooŋga ŋga i dii tii da məci Muusa, makə pwayi tii tə ci, kə umbee tii ka ci ŋga ləgiɗə makkə. Acii kə nee tii, ma uuzənəkii, dagwa ka shaŋə, wata paa tii ŋgwali acii taŋəgi bariya ŋga ŋwaŋwə *Fəriauna.

11:8 11.8 'Wat. 12.1-2. **11:9 11.9** 'Wat. 35.12,27. **11:10 11.10** 13.14. **11:11 11.11** 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12 11.12** 'Wat. 15.5. **11:13 11.13** 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. **11:16 11.16** 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32. **11:17 11.17-18** 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. **11:19 11.19** Rooma 4.17. **11:20 11.20** 'Wat. 27.27-29,39-40. **11:21 11.21** 'Wat. 47.31–48.20. **11:22 11.22** 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. **11:23 11.23** Shig. 1.22; 2.2.

24 Putə ŋga vii gooŋga ŋga Muusa əsə, makə girə ci, kə naanagi ci ka
luuvənə ənjə a 'wa tə ci uuzənə ŋga kwatama uuzənə ŋga ŋwaŋwa.
25 Kə ta'i ci sa ciɓə tii da ənji ŋga Əntaŋfə palee ka ndzaanə ŋga uundzə
saa'i ka maka ma'yanə agi slənə bwaya uushi'inə.
26 Kə luuvə ci dzaananə tə ci putə ŋga Aləmasiihu. Gəɗə sa ciɓəkii ka
ci acii fəɗə patənə ŋga gəna ŋga hanyinə ŋga Misəra. Acii kə kii ci nəkii
agyanə shikwatə nii kəya upaa aakəŋwa.
27 Putə ŋga vii gooŋgaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinə ŋga Misəra. Ma
palənaakii, əntaa ŋgwalənə ŋgwali ci acii ɓəzənə ŋga səkə ŋga ŋwaŋwə
ŋga Misəra. Kə kəŋə ci ndihə ndihə, ca palə, makə agi neenə nə ci ka
Əndətə pooshi ənji ka neenə ka ci də ginə.
28 Putə ŋga vii gooŋgaakii əsə kii ci kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka,
ca ba ka ənji Isərayiila kaa təya miicivə idənə aashi mayinyinatii, acii ga
malaa'ikatə ca ɓəələ təkəŋwatə manjeevənə a ɓəələgi da i natii.
29 Putə ŋga vii gooŋga ŋga ənji Isərayiila taŋəgi tii gəərətə ci ənjə a 'wa
“Madizə Gəərə”, təya wii anə mahuurə hanyinə makə pooshi ma'inə sha
nji davə a gəərə. Amma makə ɗii ənji Misəra gazhi'waanə ŋga taŋənə tə
gəərəkii, wata ma'inə a ndagi tə tii patə.
30 Putə ŋga vii gooŋga ŋga ənji Isərayiila əsə uulii mahwalə ŋga vəranə
ŋga Yarikoo, saa'itə ɗii tii baanə məɗəfə ka zaawanə də mahwalakii, see
də makə uulii.
31 Putə ŋga vii gooŋga ŋga badawa ŋga miitə ɗii ləmətə Rahabə mbərə'i
ki acii əntənə; waatoo ka saa'itə məəki ənjitə pooshi ka fanə tə Əntaŋfə.
Acii ma kya, kə shi kya liwə mu'uminə ənji *Isərayiila ətə sha gi ka təərətə
hanyinəkii, kya kapaa tə tii gatə asii.
32 Yoo, iitə daa, a dzə nyi aakəŋwa də baabanə tə tii kwa? Pooshi saa'i
ma'ə ŋga waɓənə agyanə i Gidiyanə da Barakə da Saməsənə da Jafətə
da Dawuda da Samuyila da patənə ŋga anabiitə nja baaba waɓənə ŋga
Əntaŋfə. *
33 Putə ŋga vii gooŋgatii paapii tii da hara hanyinə, təya jaala agyanətii
patə əsə. Də gooŋgaanə sləŋyi tii. Ma uushi'iitə ɗii Əntaŋfə aləkawalə
ŋga viinə ka tii əsə, kə upaa tii. Kə paa'əgi tii ma ŋga livarənyinə putə
ŋga vii gooŋgatii.
34 Kə ɓəələgi tii gunə ca hənə gərə gəra, kə mbərə'i tii agi panə, pooshi
uushi uree ka tii. Taa ŋgahi mamətəkii nji shishinətii, amma ma ka
muudinə, kə ənyi shishinətii ka upaa ŋgeerənə, təya ənəgi ka ŋguyirə
panə ka shaŋə, təya laakəənə ənji daawaanatii.
35 Putə ŋga vii gooŋga ŋga ənji əsə ənyi duurənyinə ŋga hara makinə
ka maɗənə dagi wa.
Ma hara ənja, kə ciɓə tii ka shaŋə, ha'ə maa, kə məəki tii. Kə naanagi
tii ka luuvə kaareenə ka Əntaŋfə kaa ənjə a bwasee ka tii. Ma ɗii tii ha'ə,
acii kə kii tii nə ŋga ənənə ka maɗənə da i əpinə ətə matahukii.
36 Kə sii hara ənji ciɓə ka shaŋə; ənjə a ŋusə tə tii, ənjə a fəslə tə tii,
ənjə a aanəgi tə tii, ənjə a paa'əgi tə tii a furəshina.

11:24 11.24 Shig. 2.10-12. **11:26 11.26** 12.2; 13.13. **11:27 11.27** Shig. 2.15; 12.41. **11:28 11.28** Shig. 12.1-14. **11:29 11.29** Shig. 14.21-29. **11:30 11.30** Jasə. 6.12-21. **11:31 11.31** Jasə. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25. * **11:32 11.32** M.Gəŋw. 6.11–8.32; 4.6–5.31; 13.2–16.31; 11.1–12.7; 1 Sam. 16.1ca'ə ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1–25.1. **11:33 11.33** M.Gəŋw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34 11.34** Dan. 3.23-25. **11:35 11.35** 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37. **11:36 11.36** Irim. 20.2; 37.15.

37 Ma hara ənja, kə kaalii ənji tə tii də faariinə ka wa. Hara ənji əsə, kə taakee ənji ka shishinətii gədzalə bəra'i. Hara ənji, kə ɓəəli ənji tə tii də ŋgila purəŋanə. Hara ənji əsə, maaghiinə nə tii, kuvə'unə ŋga bagiinə da uuhinə nə sə ŋga umbee də purəkinatii. Kə ciɓee ənji ka tii ka shaŋə.

38 Ma ənjitsə kamə, agi bilinə nji təya wiigi'i i agi giŋunyinə. Asəkə ɓurəhənyinə da gu'unyinə njii təya babaanə. Mambu'umə duuniya bahə ndzaanatii davə.
39 Ma ənjitsə patə, kə vii tii ka Əntaŋfə gooŋga, kə kaɗeesəkə tii ka ci, amma patə da ha'ə pooshi tii upaa uushi'iitə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə ka ənja.
40 Acii ma Əntaŋfə, kaamə da tii ɗəkəpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakii, ka fəɗənə nə ci taamə da tii, paa ci ka geeginə ka tii mambu'ukii bahə ndzaanə aɓiikii yadə amə.

12

Əntaŋfə Dəsənaamə

1 Ma amə, makə ɗii ci tə'i seedawanyinə ha'ə laŋə ca tsaamə taamə, bwasee amə ka patənə ŋga uushi'iitə ca səkəpaa taamə da 'waslyakəənə ənə pooshi ka moonə ca kapaa taamə. Kəŋaanaamə ndihə ndihə, ama dzə aakəŋwa də taabiɗəwa ənə akəŋwacii amə.
2 Kaama ginaamə ka tsaamənə tə Yeesu tanə. Ma ca, ci nə slərəginə ŋga vii gooŋga gaamə, 'watəginə ka təkəŋwanə ca'ə ka muudinə. Kə luuvə ci kaa ca əntə ashi ənfwa, paa ci nee ka əntənəkii makə sə ŋga ayinə. Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca shii upaa mooɗasəkə ətə ɗəkəpaa Əntaŋfə ka ci. Acii ha'ə, dasə nə ci əndzə'i da ciizəma dəgələ *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə.
3 Buurətəmə ŋga'ə tə Yeesu: kə luuvə ci kaa ca sa ciɓə acii ma'waslyakə ənja. Buurətəmə agyanəkii, acii ga shishinuunə a əntəgi, una bwasee dəŋwa'ə.
4 Ma agi paatsə cuuna pa da 'waslyakəənə, weewee agi panə nuunə, amma ma'ə panəkii mambu'umə bahə ɓəələnə tuunə.
5 Acii ha'ə, ma waɓəətə shi Əntaŋfə bii koonə ka tsakə koonə də ŋgeerənə, oo'i manjeevənaakii nuunə, ga ca zaanə koonə. Kə bii ci,
“Uuzənaakya, maɗa kə dzyalə Slandanə tə hə,
kapaa liminəku, ha fatə,
ga dzalənəkii a ɓələgi shishinəku əsə.
6 Tə əndətə ci Əntaŋfə a uuɗə cii kəya dzalə.
Tə ənjitə ŋgirə ci ka manjeevənaakii,
tə tii cii kəya fəslə əsə.”
7 Acii ha'ə, sə'watəmə patənə ŋga dzaləətə ca la tuunə. Də dzalənəkii ci Əntaŋfə a ɓaarii koonə oo'i, manjeevənaakii nuunə. Ya saŋə tə'i uuzənə pooshi dii ka dzalənə tə ci maɗa ɗii ci 'waslyakəənə kwa?
8 Maɗa pooshi unə agi luu dzalənə makə sətə ci hara ənjə a luu, ci ca ɓaarii ətsə mazaguyinə nuunə, əntaa manjeevənaakii.
9 Ma ənjitə pwayi taamə, agi dzalənə nə tii taamə, agi fanə naamə tə tii əsə. Acii ha'ə, ka ɗanə ŋga'ə maɗa fii amə ha'ə tə Dəsənaamə ətə dagyə, kaama shii upaa əpinə.

11:37 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38 11.38** 1 Sam. 13.6. **12:1 12.1** 1 Koor. 9.24. **12:2 12.2** 2.10; 8.1. **12:5 12.5-6** Waɓ. 3.11-12; Səniinə 3.19. **12:7 12.7** Dzək. 8.5.

10 Ma ənjitə pwayi taamə, kə dzyalə tii taamə ŋga uundzə saa'i tanə, makə
sətə kaɗeesəkə ka tii. Amma ma Əntaŋfə, ma dzalənaakii taamə, ka shii
tsakənə taamə, kaama ndzaanə malaaɓakii makə naakii.
11 Ma saa'itə ci dzalənə a la taamə, agi ŋgərənə naamə tə ci ka uushi
ŋga maɓətə səka, əntaa sə ŋga mooɗasəka. Amma ma na uudəpaa ba'ə,
ka ndzaanə nə dzalənəkii ka sə ŋga mooɗasəka. Ma ənjitə luuvə kapaa
liminə ka fanə, ka kavənə nə ci tə tii ka slənə dagwa uushi, təya ndzaanə
agi jamənə.

Wazənə agyanə kaaree ka pwapoonə ŋga Əntaŋfə

12 Yoo, wa ciinuunə a ənə ka ndzaanə da ŋgeerənə. Ha'ə nə iduunə
əsə, wa ca ənə ka ndzaanə ndalə.
13 Dəmə aakəŋwa də wiinə asəkə ŋunyi rəgwa, acii ga ənjitə ca ədərə
a tsakə 'urəŋgaslənə, təya təkuree ka mbəɗənə dəŋwa'ə.
14 Ɗamə gazhi'waanə koona shii ndzaanə agi jamənə da patənə ŋga
ənja. Ɗaamə gazhi'waanə ŋga ndzaanə malaaɓakii əsə, acii pooshi əndə
ca nee ka Əntaŋfə shaŋə maɗaamə ci kə ndzaanə ha'ə.
15 Ɗamə haŋkala acii ga əndə a ŋusləgi agyanə pwapoonə ŋga Əntaŋfə.
Ha'ə əsə, ɗamə haŋkala acii goona ndzaanə makə maŋgərəkiki uushi ətə
ca zhi'wee ka hara uushi'inə ŋgərəkiki. Tsarə ŋga ənjitsə ca kavə hara
ənji aagi bwaya ndzaanə, ca saawee ka ndzaanə ŋga ənji laŋə.
16 Ɗamə haŋkala acii ga əndə a slənyi ajijinəənə, taa bərapaanə tə
Əntaŋfə, makə sətə shi Isəwa ɗii. Ma ca, putə ŋga zəmə rəŋwə tanə
bwasee ci ka gawuunaakii ka madzəgaakii.
17 Kə shii unə, ma daaba'əkii, makə mwayi ci kaa dii ɗa ka ci barəkaanə,
kə kaaree dii ka ci, acii paa ci upaa rəgwa ŋga baanə ka Əntaŋfə. Taa
ŋgahi da kiinə agikii ali ci ɗa ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci
upanə.
18 Ma una, əntaa makə ŋga ənji Isərayiila nuunə. Ma təya, kə əncahə
tii aaɓii sətə ci ənjə a təɓətə də ciinə, waatoo aatsa giŋwə ŋga Siina.
Ma davə, kə hənyi gunə gərə gəra, kə ɗii mandə vəɗə dəgwamə, kə ɗii
mədaŋkaya əsə.
19 Təya fa ədə uutəma, təya fa waɓənə ŋga ənda. Makə fii tii waɓənəkii,
kə ŋgwali tii, təya kədii, əŋki tii, ga əndəkii a ənə ka waɓənə ka tii ma'ə.
20 Ma waɓənəkii, kə palee ka ŋgeeriitii, acii kə bii ci, “Taa mi patə
təɓətə giŋuna, taa daba maa, wa ənjə a kaalatə tə ci də faariinə ka wa.”
21 Ma uushi'iitə nee tii gatə, kə ŋgwalee ka tii ka shaŋə. Muusa də naakii
nə maa, kə bii ci, “Agi udzənə nə shishinəki, kə ŋgwali nyi.”
22 Amma ma unə, kə uugi unə mbu'yanə aaɓii giŋwə ŋga *Sihiyoona.
Asəkə vəranə ŋga Əntaŋfə Əndə vii əpinə nuunə, waatoo Urusaliima ŋga
dagyə. Ma dava, tə'i malaa'ikanyinə, pooshi ɓaanatənə acii laŋənə.
23 Kə mbu'yuunə aagi dza də nə də maŋushinə ŋga təkəŋwatə
manjeevənə, waatoo, ənjitə ɗii ləmətii manaahəkii dagyə. Kə mbu'yuunə
aakəŋwacii Əntaŋfə mala gəŋwanə ŋga patənə ŋga ənja. Kə mbu'yuunə
aagi ma'yanyinə ŋga ənjitə nja slənə gooŋgaanə, waatoo, ənjitə geegi
Əntaŋfə ka tii mambu'ukii.
24 Kə mbu'yuunə aaɓii Yeesu, əndə rəgwa ŋga kura aləkawalətə ahada
Əntaŋfə da ənja. Kə mbu'yuunə əsə aaɓii idənətə miicivə ənja. Ma

---

12:10 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. **12:11 12.11** 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12 12.12** Isaa. 35.3. **12:13 12.13** Waɓ. 4.26. **12:14 12.14** 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15 12.15** Dzək. 29.17; Gal. 1.6. **12:16 12.16** 'Wat. 25.29-34. **12:17 12.17** 'Wat. 27.30-40. **12:18 12.18-19** Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20 12.20** Shig. 19.12-13. **12:22 12.22** 13.14; Gal. 4.26; Səniinə 5.11; 21.2. **12:23 12.23** Luka 10.20.

idənətsa, matahu uushi waɓi ci, əntaa makə sətə waɓi idənə ŋga Habiila. *

25 Daamə haŋkala ɗii, gaama naanagi ka fa sətə ci Əntaŋfə a ba kaamə. Ma ənjitə naanagi ka fa waɓənə ŋga əndətə nja baaba waɓənə asəkə duuniya, paa tii mbərə'ya. Makə ɗii ci ha'ə, iitiitə ɗii upaa naamə rəgwa ŋga mbərəɗənə, maɗa təkuree amə ka fa waɓənə ŋga əndətə ca waɓya kaamə dadagya?
26 Ma ŋga ŋukə, kə shi uurakii a udzətə duuniya. Amma ma ŋga əna, kə ɗii ci aləkawalə oo'i, "Ma'ə nyi ka ənənə ka gaŋgəzətə duuniya patə da dadagyə."
27 Ma waɓəətsə bii ci, "Ma'ə nyi ka ənənə", ci ca ɓaarii oo'i, ma uushi'iitə tagii ci, ka gaŋgəzətənə nə ci, ca fəɗəgi, kaa uushi'iitə pooshi ka gaŋgəzənə a ənəgi tii daanətii.
28 Acii ha'ə, see a kuyirii amə, acii kə upaa amə ŋwaŋuunə, waatoo, ŋwaŋuutə pooshi ka gaŋgəzənə. Də ha'ə əsə, paslaamə tə Əntaŋfə ka rəgwatə kaɗeesəkə ka ci, ama ŋgwalə tə ci, ama gərə'u ka ci.
29 Acii ma Əntaŋfə gaamə, makə gunə nə ci ətə ca zamagi də uushi'inə dza'ə.

13

Ndzaatə ca kaɗeesəkə ka Əntaŋfə

1 Dəmə aakəŋwa də uuɗəshinə ahadoonə makə ɗii ci ndzəkəŋushi'inə nuunə agi nə'unə tə Aləmasiihu.
2 Ga luu mu'uminə a zaanə koonə. Acii tə'i hara ənji liwə mu'uminə ha'ə, asee paa tii shii oo'i, ma mu'uminəkii, malaa'ikanyinə nə tii.
3 Buurətəmə tə ənjitə a furəshina, una ŋgərə makə ka hakii nuunə. Buurətəmə tə ənjitə ca sa ciɓə əsə, acii ənji shiŋkinə nə tii makə noonə. Tsakəmə tə tii.
4 Taa wu patə, wa ca nee ka məghərəvənə ŋga ŋgərəshinə. Wa gooŋgaanə a ndzaanə ahada ŋgurə tii da minaakii. Kadə nə Əntaŋfə a lagi gəŋwanə ka ənjitə ca ɗa bwaya ndzaanə agi ŋgərəshinə da ka ma'aləhiinyinə.
5 Goona ka hiima goonə ka uuɗə gəna, amma ɗamə mooɗasəkə ŋga sətə upaa unə tanə. Acii Əntaŋfə də nəkii bii, "Paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə. Ka tsakənə nə nyi tə hə taa guci patə."
6 Acii ha'ə, wa taa wu ahadoonə a bagi furəŋə oo'i,
"Əntaŋfə nə əndə tsakənə tə nyi,
paa nyi ka ŋgwalənə shaŋə.
Mi saŋə ɗatə nə əndə shiŋkinə də nya?"
7 Buurətəmə tə matakəŋwanyinə goonə ŋga ŋukə ətə nja baaba koonə waɓənə ŋga Əntaŋfə. Buurətəmə ŋga'ə tə ndzaanatii, makə sətə ɗii tii gazhi'waanə ca'ə ka saa'itə məəki tii agi vii gooŋgatii. Nə'utəmə dərəpatii.

8 Makə sətə nji Yeesu ŋga mbəɗə, ha'ə nə ci ənshinə, ha'ə nə ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə.

---

* **12:24 12.24** 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. **12:25 12.25** 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26 12.26** Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. **12:28 12.28** 13.14. **12:29 12.29** Dzək. 4.24. **13:1 13.1** 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2 13.2** 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8. **13:3 13.3** 10.34; Mat. 25.36. **13:4 13.4** 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. **13:5 13.5** Dzək. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6 13.6** Jab. 118.6. **13:7 13.7** 6.12; 1 Koor. 4.16.

9 Goona luuvə kaa hara ənjə a ŋusləgi duunə də kura dzəgunənyinə
kama kama. Waatoo, maɗa kə kii ənji koonə bariya agyanə zəma, goona
luuvə, acii pooshi bwatyakii. Shiimə oo'i, pwapoonə ŋga Əntaŋfə ca kavə
tuunə ka ndzaanə ndihə ndihə, əntaa bariyanyinə ŋga zəma.
10 Ma ŋga əna, tə'i kura ha ŋga ɗa sataka ətə caama upaa bwatya davə.
Ma limanyinə ŋga Yahudiinə, pooshi tii ka upaa bwatya davə shaŋə.
11 Ma dabiitə ci gawə ŋga limanyinə a kəla idənatii, ca kərə aasəkə
Hatə palee də Laaɓanə ka ɗa də sataka putə ŋga 'waslyakəənə, hənəginə
hənəginə ənji dabanyinəkii aba'ə vəranə.
12 Ha'ə ɗii nə Yeesu əsə, aba'ə vəranə əŋki ci. Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca shii
laaɓagi ənji də idənaakii saakii.
13 Acii ha'ə, dzaamə da i amə atsakii aaba'ə vəranə, kaama dzə ka
sə'wagi dzaananə putaakii.
14 Acii, ma ganə a duuniya, pooshi vəranə gaamə ŋga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə. Ka alə vəraatə na shi naamə.
15 Dəlaamə də Əntaŋfə taa guci patə dacii Yeesu. Ci nə satakatə caama
vii ka ci naamə. Waatoo, dəlanə də ci, ama ɗuunətə ləməkii taa da patə.
16 Ga ca zaanə koonə nə ɗa ŋga'əənə ka hara ənji, una slənəshi də
uushi'inə goonə. Acii tsarə ŋga satakatsə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə.
17 Famə tə matakəŋwanyinə goonə, həətəpaamə noonə nə
akəŋwaciitii, acii taa guci patə ha'ə nə tii ka ɗa gazhi'waanə ŋga
nəhə əpinə goonə, tii na dzə ka ba slənatii ka Əntaŋfə əsə. Famə tə tii
kaa təya shii ɗa slənatii də mooɗasəka, əntaa də maɓətəsəka, acii pooshi
uushi nuuna upaa agi ɓəzee ka səkətii.
18 Dəmə aakəŋwa də ɗa də'wa ka putə geenə. Acii kə shii inə, kə ɗii
inə patənə ŋga sətə diɓə ina ɗa. Ŋga'ə keenə nə slənətə patənə ŋga sətə
ndzaanə dagwakii.
19 Agi kədiinə nə nyi acii unə əsə koona ɗa də'wa ka putaaki, kaa
Əntaŋfə a ɗa ka nyi rəgwa ŋga ənənə aaɓii unə.

Də'wa ŋga pa'apaaginə

20 Ma Əntaŋfə, Əndə kira ndzaanə jamə nə ci. Ci maɗee ka Yeesu
Slandanaamə agi mamətə ənja, ca kavə tə ci ka maɗuunə magəra ŋga
bagiinə, waatoo amə, putə ŋga idənaakii ətə əjigi ci ka puta gaamə.
Idənəkii geegi ka aləkawalətə ɗii ci kaamə, kaa ca ndzaanə da ŋgeerənə
ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *
21 Wa ca dzatəgi koonə də patənə ŋga dagwa uushi'iitə dəɓee una
upaa, koona shii ɗa sətə cii kəya uuɗə. Wa ca ɗa sətə kaɗeesəkə ka
ci ashaamə əsə, dacii Yeesu Aləmasiihu. Naakii nə ŋwaŋuunə ka ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Muudinə ŋga waɓənə

22 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma ləkaləkatənə nyaahə nyi koonə, ka shii
tsakənə duunə. Agi kədiinə nə nyi acii unə, kapaamə liminuunə ŋga'ə
ka fa waɓəətsa. Acii ma ləkaləkatəna, gusə.

13:9 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. **13:11 13.11** 9.7; Leew. 16.27. **13:12 13.12-13** 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14 13.14** 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Səniinə 21.2. **13:15 13.15** Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16 13.16** Gal. 6.10; Fil. 4.18. **13:17 13.17** Əzaki. 3.17; Slənə 20.28-31; 1 Koor. 16.16. **13:18 13.18** 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slənə 24.16. * **13:20 13.20** ndzaanə jamə: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; aləkawalə: 8.6; idənaakii: 9.12. **13:21 13.21** Af. 2.10; Fil. 2.12-13.

23 Ma ndzəkəŋushi'inaamə Timooti, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, kə
kyapaa ənji tə ci a furəshina. Maɗa kə shi ci aaɓiiki kwakwatə, ina da
ci na dzə aahoonə. †
24 Nəəhəpaamə ka nyi tə patənə ŋga matakəŋwanyinə goonə da patənə
ŋga ənji ŋga Əntaŋfə. Ma ndzəkəŋushi'inaamə ənji nə'unə ənə shi daga
də Italiya, agi nəəhəpaanə nə tii tuunə.
25 Wa Əntaŋfə a ɗa koonə pwapoonə patə. *Aamiina.

† **13:23 13.23** Timooti: 1 Koor. 4.17.

Ləkaləkatə ŋga Yakubu

Nəhəpaanə

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji ŋga Əntaŋfə patə ənə yiiɗəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii gooŋga da shii rəgwa ŋga ɗa tə uushi

2 Ndzəkəŋushi'inəkya, taa guci patə lii ciɓənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə ŋga mooɗasəka.

3 Acii kə shii unə, maɗa kə təɓətə ciɓəkii tə vii gooŋga goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə.

4 Dzəmə aakəŋwa də kəŋaanənə ndihə ndihə də ŋgeerənə, koona shii ndzaanə ka ənji gooŋga, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa ŋgutə ŋunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

5 Maɗa kə ətee əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa ŋga ɗatə uushi, wa ca kədii acii Əntaŋfə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntaŋfə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə ɗavə uushi a ədzəməkii.

6 Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntaŋfə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntaŋfə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci məɗə a gwazee, taa aa dama patə ca palə.

7-8 Ma tsarə ŋga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋaanə ci, ga ca ka nə ŋga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

9 Maɗa tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca ɗa mooɗasəkə də pwapootə ɗii Əntaŋfə ka ci.

10 Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, maɗa kə galee Əntaŋfə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca ɗa mooɗasəka, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə ŋga kuzəna.

11 Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yiiɓəgi maa kə ɓirə uusəra iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təɓətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

12 Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋaanə ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Acii maɗa kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi təɓəətsa, ka viinə nə Əntaŋfə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə ɗii ci aləkawaləkii ŋga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci.

13 Taa wu patə ca moo ɗa bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntaŋfə ca isəkwa tə ci ka ɗanə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntaŋfə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka ɗa bwaya uushi əsə.

---

* **1:1 1.1** Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2 1.2-3** Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5 1.5** Waɓ. 2.6. **1:6 1.6** 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9 1.9** 2.5. **1:10 1.10-11** Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10 1.10** 5.1. **1:12 1.12** 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13 1.13** Waɓ. 19.3; 1 Koor. 10.13.

14 Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci
kaa ca ɗa bwaya uushi, ca kulapaa də ci.
15 Maɗa kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə.
'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.
16 Kaɗashinyinaakya, goona ha'u də noonə na!
17 Acii ma ŋunyi uushi da ŋunyi viinə, dadagyə dacii Əntaŋfə ca shi. Ci
ɗii uusəra da ləgiɗa da tikisanyinə. Ma Əntaŋfə, paa ci ka zhi'inə makə
uushi'iitsa, ka əndə'i saa'i təkunə, ka əndə'i saa'i maɓərəha.
18 Kə vii ci kaamə əpinə dagi Habara ŋga gooŋga, makə sətə kaɗeesəkə
ka ci, kaama shii ndzaanə da məghərəvənə palee ka hara uushi'iitə tagii
ci.

Fa waɓənə ŋga Əntaŋfə da slənəginə

19 Kaɗashinyinaakya, fatəmə ka nya ba koonə. Taa wu patə, wa ca kapaa
liminəkii ka fatə uushi, ga ca kwasə ka waɓənə, ga ca ɓəzə səkə pii pii
əsə.
20 Acii, ma əndətə ɓəzhi səkəkii, paa ci ka mbee ka slənətə sətə
kaɗeesəkə ka Əntaŋfə.
21 Acii ha'ə, ŋgərəgimə patənə ŋga 'waslyakəənə goonə, una kagi, una
bwasee ka ɗa bwaya uushi'inə ma'ə. Una banee ka noonə nə akəŋwacii
Əntaŋfə, una luu waɓəətə kavə ci aasəkə ədzəmuunə. Waɓənəkii əsə ca
mbee ka luupaanə tuunə.
22 Goona ndzaa ka ha'u də noonə nə ka fa waɓənaakii tanə, amma, ma
ɗanuuna, slənətəgimə!
23 Acii, ma əndətə ca fa waɓənəkii, amma paa ci agi slənətəginə, pooshi
uushi təkee ka ci da əndətə ca tsaamə naakii nə asəkə dyarugala.
24 Maa kə tsaamətə ci naakii na, ca palə, shiku ha'ə kə ənyi ka zaanənə
ka ci taa iitə nə ci.
25 Amma, ma əndətə ca kavə nəkii ka fa malaaɓa waɓəətə ca vii
dimwaanə ka ənja, ca kavə nəkii ka fatənə yadə zaanənə ka ci, ca
slənətəgi ŋga'ə əsə, ma əndətsa, ka ci ɗanə Əntaŋfə barəkaanə agi
slənaakii.
26 Maa kə ŋgirə əndə naakii nə makə agi nə'utənə nə ci tə Əntaŋfə
ŋga'ə, amma paa ci agi kəsəpaa ganakii, naakii nə cii kəya ha'ugi, uushi
zaɓə nə diinaakii əsə.
27 Ma nə'u diina ətə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə Dəsənaamə, hakila
ŋuzhikinə da hakila mooryafinə agi ŋgəra'watii da ətsətə na acii ga məza
uushi'inə ŋga duuniya a kagərə əndə aagi 'waslyakəənə.

2

Mbərə mbərə nə patənə ŋga ənji akəŋwacii Əntaŋfə

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, makə kə vii unə gooŋga ka Slandanaamə Yeesu
Aləmasiihu Əndə məghərəvənə, goona ɓaarii kama kamaanə ahada ənja.

1:14 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17. **1:17 1.17** 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. **1:18 1.18** Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19 1.19** 3.2; Waɓ. 15.1; Ə.Waaz. 7.8-9. **1:21 1.21** Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22 1.22** 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. **1:25 1.25** 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2. **1:26 1.26** 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. **1:27 1.27** Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. **2:1 2.1** 2.1-9; Dzək. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Waɓ. 24.23; Mat. 5.45; Slənə 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17.

2 Baamə tə'i əndə gəna dzəgərə ka hatə dzatuunə də na. Kə kyaala
ci kəjeerənə dagwakii, ca ŋgavə tuutəya ŋga mandalə kwaɓa aaciikii.
Maagha a dzəgərə naakii əsə; iirə kəjeerənə nəndə ashikii tanə.
3 Wata una ɗuunətə tə əndətə kyaala ŋunyi kəjeerənə, una ba ka ci,
"Pyalyagi aa hanə, wiinə ŋunyi ha ŋga ndzaanə." Ma maaghatə əsə, una
ba ka ci, "Kəŋaanə gadəvə!" taa "Shiwa, nda ndzaanə ganə atsaa səɗəki!"
4 Maɗa kə ɗii unə ha'ə, kə ɓaarii unə kama kamaanə ahadoonə, pooshi
unə slənyi də ŋunyi hiima.
5 Kaɗashinyinaakya, fatəmə kaa nya ba koonə: kə ta'i Əntaŋfə
maaghiinə ŋga duuniyanə kaa təya ndzaa ka ənji gəna dagi vii gooŋgatii,
təya ndzaanə agi ŋwaŋuunə ətə ɗii ci aləkawaləkii ka ənjitə ca uuɗə tə
ci.
6 Amma una ŋgərə, una bərapaa maaghiinə. Mashiimuunə oo'i, ənji
gəna ca ciɓee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gəŋwanə kwa?
7 Tii nə ənjitsə ca waɓə bwaya uushi'inə agyanə ŋunyi ləmə ŋga Yeesu,
waatoo, ləmətsə ikə Əntaŋfə koonə.
8 Kə shii unə maɗuunə waɓənə ŋga Əntaŋfə ətə palee, makə sətə ɗii
manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə, waatoo, "Uuɗuu tə əndətə aɓiiku
makə sətə cii kwa uuɗə naaku na". Maɗa kə nə'utuunə ha'ə, ŋga'ə ɗii
unə.
9 Amma, maɗa kə ɓaarii unə kama kamaanə ahada ənja, kə ɗii unə
'waslyakəənə, kə kəshi gəŋwanə ŋga *bariya tuunə, acii kə taŋəgyuunə
bariya.
10 Acii taa wu nə'utə bariyanyinə patə, amma kə taŋəgi ci rəŋwə agikii,
kə taŋəgi ci patə ətsa.
11 Əntaŋfə bii, "Ga ha aləhiinə." Ci bii əsə, "Ga ha ɓələ ənda." Acii
ha'ə, maɗa kə ɓəli hə ənda, kə taŋəgi hə bariya ŋga Əntaŋfə, taa ŋgahi
ma'aləmə hə hiinə.
12 Wa waɓənə goonə da slənə goonə a ndzaanə makə ŋga ənjitə nə
Əntaŋfə a la ka tii gəŋwanə də bariya, waatoo də waɓəətə ca vii kaamə
dimwaanə.
13 Acii ma ənjitə pooshi ka nee ka təgunuunə ŋga hara ənji, pooshi
Əntaŋfə na nee ka təgunuunatii. Amma, ma əndətə nee ka təgunuunə
ŋga ənda, kadə nii kəya jaala saa'i ŋga la gəŋwanə.

Vii gooŋga ka Yeesu da slənətənə

14 Ndzəkəŋushi'ina, yaci kə bii əndə oo'i, "Tə'i nyi da vii gooŋga", amma
pooshi slənaakii ɓaarii oo'i, tə'i ci da vii gooŋga, mi saŋə nə bwatyakəya?
Ka luupaanə nə tsarə ŋga vii gooŋgatsə tə ci nii?
15 Baamə tə'i hara ənji nə'unə, taa ŋguyirənə taa makinə, kə ətee tii ka
sə ŋga umbee də purəkinə, pooshi sə ŋga kavənə aa matii əsə.
16 Wata əndə'i əndə agyuunə a ba ka tii, "Wa Əntaŋfə a kərə tuunə jamə,
ca vii koonə sə ŋga umbee də purəkinə da sə ŋga kavənə aa moonə."
Maɗa maviimə ci ka tii uushi'iitsa, mi nə bwatya ŋga banaakii ka tii ha'a?
17 Ha'ə nə vii gooŋga əsə. Maa kə bii əndə'i əndə də bamakii tanə oo'i,
"Tə'i nyi da vii gooŋga", maɗa paa ci slənətə sətə bii Əntaŋfə, uushi zaɓə
nə vii gooŋgaakii.
18 Mbu'u ka banə nə əndə'i əndə oo'i, "Tə'i əndə'i əndə da vii gooŋga.
Əndə'i əndə əsə, slənənə nə naakii." Yoo, ka banə nə nyi ka ci, "Baarii

2:5 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. **2:8 2.8** Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. **2:9 2.9** 2.1. **2:10 2.10** Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. **2:11 2.11** Shig. 20.13-14. **2:12 2.12** 1.25. **2:13 2.13** Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35. **2:14 2.14** Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. **2:15 2.15** Mat. 25.35-36. **2:17 2.17** Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18.

ka nyi taa iitə ndzaanə əndə da vii gooŋga yadə slənətəginə. Ma nyi əsə, ka ɓaariinə nə nyi ka hə vii gooŋgaaki dagi slənaaki.”
19 Kə luuvə hə oo'i, rəŋwə nə Əntaŋfə kwa? Maa kə luuvə hə, kə ɗii hə ŋga'ə. Ginaajinyinə maa, kə luuvə tii, shishinətii a udzə acii ŋgwalənə əsə. *
20 Ya hə maba, paa hə ka moonə ha shii oo'i, ma vii gooŋga yadə slənətəginə, kə ndzaa ci ka uushi zaɓə kwa?
21 Də mi saŋə ndzaa dzədzəshi'inaamə Ibərahiima ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfwa? Ma ndzaa ci ka əndə gooŋga, dagi slənaakii saa'itə kirə ci tə uuzənaakii Isiyaaku ka ɗa də sataka ka Əntaŋfə.
22 Paa ha nee kwa? Ka ha rəŋwə slənyi vii gooŋgaakii da slənaakii. Dagi slənaakii ndzaa vii gooŋgaakii ka tantanyinə.
23 Kə ɗii makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntaŋfə. Putə ŋga vii gooŋgaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə gooŋga”, ca 'wa tə ci guvakii.
24 Kə nee unə ɗii, ma slənə ŋga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə, əntaa wata vii gooŋgaakii tanə.
25 Ha'ə nə Rahabə əsə, badawa ŋga minə. Putə ŋga slənatə ndzaa ki ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə. Waatoo, kə liwə ki tə ənjitə sləkee ənji Isərayiila, kya ɓaarii ka tii əndə'i rəgwa ŋga palənə satii acii ga ənjə a puli də tii.
26 Makə sətə ɗii shishinə ŋga ənda, əpinə kə dzəgi a makii, ha'ə nə vii gooŋga yadə sləna: pooshi nafakii.

3

Slənə ŋga gana

1 Ndzəkəŋushi'inəkya, ga ənji laŋə ahadoonə a moo ndzaanə ka ənji dzəgunənə ka ənja, makə kə shii unə, ma inə ənji dzəgunənə ka ənja, kadə nə gəŋwanə geenə a palee ka ŋga hara ənji də iza'unə.
2 Acii amə patə, agi puu'unə naamə laŋə. Ma əndətə pooshi ka pu'unə agi waɓənaakii, ci nə matakəɗəkəɗə ənda, ka mbeenə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ŋgutə rəgwa patə.
3 Kə shii amə, agi ŋgaaŋgavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa təya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tə tii ka rəgwatə mwayi amə patə.
4 Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ŋgahi madiigərəkii nə tii ka shaŋə, mandalə məɗə ca dza tə tii əsə, amma patə da ha'ə də uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tə kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə.
5 Ha'ə nə gana ŋga əndə shiŋkinə əsə. Taa ŋgahi ɗii fiɗyasə, amma tə'i ci da baawəɗa laŋə.
Buurətəmə agyanə bwaŋənə ŋga bilinə. Amma ndzaŋənə ka uundzə gana ŋga gunə cii kəya ətsagi kwarəma'ə!
6 Acii ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka ɗa taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə ŋga shishinə, ca saawee ka patənə ŋga ndzaanə ŋga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəɗa ŋga gana a shigi.

---

* **2:19 2.19** Dzək. 6.4; ginaajinyinə: Mat. 8.29; Mar. 1.24. **2:21 2.21** 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər. 11.17. **2:23 2.23** 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3. **2:25 2.25** Jasə. 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. **2:26 2.26** 2.17,20. **3:2 3.2-10** Jab. 141.3; Waɓ. 10.19. **3:2 3.2** 1.26. **3:3 3.3** Jab. 32.9. **3:6 3.6** Waɓ. 10.19; Mat. 15.11,18-19.

7 Ka mbeenə nə əndə shiŋkinə ka dzalə taa ŋgutə tsarə ŋga dabanyinə,
waatoo, daba ŋga bilinə, da əginyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii
da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə.
8 Amma, ma gana, pooshi əndə shiŋkinə ca mbee ka dzalətənə tə ci! Ma
ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kəɗa'ə. Makə ŋguma nə
ci ətə ca ɓələgi ənda.
9 Də ci caama dəla də Slandanaamə Dəsənaamə. Də ci əsə caama
dzaana ənja, taa ŋgahi kə ghənyi Əntaŋfə tə tii kaa təya pusha tə ci.
10 Də matə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dəlagi də Əntaŋfə, də ci ci ənjə a
dzaanagi də ənji əsə. Ndzəkəŋushi'ina, ma ətsa, madzəmə!
11 Pooshi ŋunyi ma'inə da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəŋwə.
12 Pooshi ənfwə uudəvə ka poo jaŋwa, pooshi ənfwə dəɗəmə ka poo
uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi
ənji ka upaa ŋunyi ma'inə davə.

Shiinə ətə ca shi dacii Əntaŋfə

13 Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Maɗa tə'i, wa ndzaanaakii
a ɓaarii shiinaakii, waatoo, wa ca ɗa ŋunyi sləna, ca həətəpaa naakii nə
akəŋwacii ənja, makə ɗii ci tə'i ci da shiinə.
14 Amma, maɗa tə'i unə da məza sərəha, una uuɗə noonə na,
madəɓəmə una ɗuunətə noonə na, una ŋgəɗəgi gooŋga də jirakənə.
15 Ma tsarə ŋga shiitsa, əntaa tsarə ətə ca jima dadagyə, amma ŋga
*duuniya, ŋga uuɗənə ŋga ədzəma, da ŋga Seetanə əsə.
16 Ma hatə ndzaa sərəha da ghatə uuɗənə ka əndə'i ənda, davə nə
mabizhinə da taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə.
17 Amma, ma əndətə da shiinə ətə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka
kiranə nə ci jamənə ka ənja, ca ndzaa da haŋkala da waawa'anə, ka
nəhənə nə ci təgunuunə ŋga hara ənja, ca ɗa ŋunyi sləna taa guci patə,
paa ci ka ɓaarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə.
18 Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə,
ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa
ci makə cifanə ətə ci əndə a upaa agi sətə ləgii ci.

4

*Goona ɗa guvaanə da *duuniya*

1 Mi saŋə ca kyaara mbəəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə,
moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa.
2 Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi
unə. Acii ha'ə, una ɓələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaŋə,
amma pooshi unə ka upaanə. Acii ha'ə, una ɗa mabizhinə, una pa.
Maguŋweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntaŋfə
kaa ca vii koonə.
3 Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guŋweenə, acii də məza ədzəmə
cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koona zamagi ka rəgwatə
kaɗeesəkə koonə.

3:7 3.7 'Wat. 9.2. **3:8 3.8** Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. **3:9 3.9** 'Wat. 1.26-27. **3:12 3.12** Mat. 7.16. **3:13 3.13** Rooma 12.16. **3:14 3.14** 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20–6.4. **3:15 3.15** 1.5,17. **3:17 3.17** Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18 3.18** Mat. 5.9. **4:1 4.1** Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. **4:2 4.2** 1 Yooh. 3.16.

4 Unə ənji ghatə gooŋga! Mashiimuunə oo'i, ma ɗa guvaanə da duuniya,
ɗa mbiinə ka Əntaŋfə kwa? Taa wu patə ca moo ɗa guvaanə da duuniya,
kə kavə ci naakii nə ka ɗa mbiinə da Əntaŋfə.
5 Shiimə oo'i, tə'i gooŋga agi sətə bii malaaɓa ləkaləkatə; kə bii ci, "Ma
Malaaɓa Ma'yanə ənə kavə Əntaŋfə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci
taamə ka shaŋə."
6 Amma kə ɗii Əntaŋfə kaamə pwapoonə laŋə kaamə shii ndzaanə
malaaɓakii. Aciikii bii malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
"Agi ɗanə nə Əntaŋfə mbiinə
da ənjitə ca ɗuunətə natii na.
Ma ənjitə ca banee ka nətii akəŋwaciikii əsə,
agi ɗanə nə ci ka tii pwapoonə."
7 Acii ha'ə, viimə noonə nə ka Əntaŋfə, una kəŋaanə ndihə ndihə agi
kaareenə ka *Seetanə. Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə.
8 Əncahamə aaɓii Əntaŋfə, ci maa, ka əncahanə nə ci aaɓii unə. Unə
ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ənjitsə
pooshi kəŋee ka ədzəmuunə ka ha rəŋwə əsə, laaɓagimə ədzəmuunə!

9 Ɗamə maɓəzəsəkə putə ŋga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ŋgəərə
ma əsə. Goona ŋusə ma'ə, amma, tuumə. Wa mooɗasəkə goonə a ndzaa
ka maɓətəsəka.
10 Həətəpaamə noonə nə akəŋwacii Slandana. Ma ci boo, ka ɗuunətənə
nə ci tuunə.

Waɓənə məzakii agyanə ənda

11 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona waɓə məzakii agyanə taa wu ahadoonə.
Maɗa kə waɓi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəŋuci, taa ca lagi
gəŋwanə aanəkii, ci ɓaarii oo'i, kə waɓi ci bwayakii agyanə *bariya, ca
ushapaa bariya əsə. Maɗa kə ushapaa hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa
əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə.
12 Əntaŋfə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə
əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəɗa ŋga luupaanə da zamagi də ənja.
Ya ha, wu nə hə saŋə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji ɗa fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntaŋfə!

13 Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka maɗənə niinə, ina
dzə aa hatə aa vəra ha'ə. Davə niina fəzha ka ɗa fiiriinə, ina upaa kwaɓa
laŋə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə!
14 Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə
da makiirənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə.
15 Amma, ma dəɓee una ba, "Maa kə uu'i Əntaŋfə, kə kirə ci əpinə
gaamə əsə, ka ɗanə naamə ha'ə ha'ə."
16 Amma, makə maɗamuunə ha'ə, ma tsarə ŋga ətsə patə, pooshi ŋga'ə,
acii kə haŋətuunə noonə nə da waɓənə goonə.
17 Maɗa kə shii əndə sətə dəɓee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə
ha'ə, 'waslyakəənə ɗii ci.

4:4 4.4 Mat. 6.24; Yooh. 15.18-19; 1 Yooh. 2.15. **4:6 4.6** 4.10; Waɓ. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. **4:7 4.7** Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. **4:8 4.8** Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. **4:9 4.9** Luka 6.25. **4:10 4.10** 4.6; 1 Piita 5.6. **4:11 4.11** Jab. 101.5; 1 Piita 2.1. **4:12 4.12** Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. **4:13 4.13-14** Waɓ. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14 4.14** Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15 4.15** Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16 4.16** 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17 4.17** Luka 12.47.

5

Waɓənə ka ənji gəna

1 Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala
vurənə putə ŋga maɓəzəsəkə ətə na kulyaanə koonə.
2 Uushi'iitə upaa unə patə, kə ɓəsləgi, kə adəgi məbərə kəjeerənə goonə
əsə.
3 Kə adəgi magənazə kwaɓa goonə. Magənazəkii ca ɓaarii oo'i, makə
sətə adəgi ci kwaɓa goonə, ha'ə nə gəŋwanə a adəgi shishinuunə makə
gunə. Taa ŋgahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə ŋga saa'i
dzatəgyuunə.
4 Wiitsə ma ənjitə ca slənə koonə cifanə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka
tii shikwatii. Famə ŋgəərə matii. Kə mbu'i tuunə ŋga ənjitsə aa limə
Slandana, Ŋwaŋwə agyanə patənə ŋga uushi'inə.
5 Kə agyuunə ŋwaŋuunə goonə agi duuniya, una ɗa sətə kaɗeesəkə
koonə. Kə səɓərətuunə noonə nə ka saa'itə nə Əntaŋfə a ɗa koonə
gəŋwanə, makə sətə ci ənjə a səɓərətə la ka la uurakii.
6 Kə lagyuunə gəŋwanə agyanə əndətə maɗamə 'waslyakəənə, kə
kapaa ci koonə naakii na, una ɓələgi tə ci.

Goona zaarə agi gəranə tə Slandana

7 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona zaarə agi gəranə tə Slandanə ca'ə ka
saa'itə nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makə sətə cii kəya gəra
ŋunyi cifanə ŋga raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'ə ka vənə
ŋga magyaha.
8 Ha'ə nuunə əsə, goona zaarə agi gəranə tə Slandana. Haɗatəgimə də
ədzəmuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i ŋga ənyanaakii
mbəshanə.
9 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ŋguŋgunə tə hara ənji, acii gadə gəŋwanə
ŋga Əntaŋfə a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi əndə gəŋwanə mbu'yanə
kədəhə.
10 Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii ciɓə da ŋgəra'wə
saa'itə nji təya baaba waɓənə ŋga Slandana. Nə'umə dərəpatii makə sətə
sə'watə tii.
11 Ma ənjitə sə'watə ciɓa, təya kəŋə ca'ə ka muudinə, agi banə naamə,
ənji barəkaanə nə tii. Kə shii unə makə sətə kəŋaanə Ayuba ndihə ndihə
saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Kə fii unə əsə makə sətə ɗii Slandanə ka ci ka
muudinə. Acii, ma Slandana, əndə nəhə təgunuunə da ɗa ŋga'aanə nə
ci.
12 Ndzəkəŋushi'inəkya, ma palee patə, goona jiɗə shaŋə. Goona jiɗə də
ləmə ŋga Əntaŋfə, taa də hanyinə, taa də tsarə ŋga taa mi patə. Maɗa
“Awa” cuuna moo banə, bamə “Awa” tanə. Maɗa “Aa'a” cuuna moo banə
əsa, bamə “Aa'a” tanə. Maɗa ɗii unə ha'ə, pooshi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə
ka upaanə tuunə.
13 Maɗa tə'i əndə'i əndə ahadoonə lii ŋgəra'wə tə ci, wa ca ɗa də'wa.
Maɗa tə'i əndə'i əndə lii mooɗasəkə tə ci əsə, wa ca ka wanyanə ŋga dəla
də Əntaŋfə.

5:1 5.1-6 Waɓ. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. **5:1 5.1** 1.10; Luka 6.24. **5:2 5.2-3** Mat. 6.19. **5:4 5.4** Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5. **5:5 5.5** Irim. 12.3; 25.34. **5:7 5.7** Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. **5:8 5.8** Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. **5:9 5.9** Mat. 7.1-2. **5:10 5.10** Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38. **5:11 5.11** 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. **5:12 5.12** Mat. 5.34-37. **5:13 5.13** 1.5-6; Slənə 16.25.

14 Maɗa tə'i əndə'i əndə gwakə ahadoonə, wa ca sləkee ka 'waa'watə ka
ci matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya kaa təya ɗa ka ci də'wa, təya naahəvə
ka ci maara agi ləmə ŋga Slandana.
15 Maɗa ɗii tii də'wa də gi'inə tə Slandana, ka mbəɗənə nə əndə
bwanea, ca vii ka ci jamənə. Maɗa kə ɗii ci 'waslyakəənə əsə, ka tifyaginə
nə ci ka ci.
16 Acii ha'ə, baabashimə 'waslyakəənə ahadoonə, una ɗaaɗashi də'wa
ahadoonə koona mbəɗə. Ma slənə ŋga də'wa ŋga əndə gooŋga, tə'i
ŋgeerənə davə ka shaŋə.
17 Katəmə nuunə ka *Iliya. Əndə shiŋkinə makə amə nji ci. Kə shi ca
ɗii də'wa də ədzəmə rəŋwə ga vənə a ndzəmə. Kə ɗii fəzə makkə da
ləgiɗə kuwa əsə pooshi vənə njimə anə hanyinəkii.
18 Ca ənə, ca ɗa də'wa əsə, vənə a ənə ka njimanə dadagyə, uushi'inə
a ənə ka dəvənə əsə.
19 Ndzəkəŋushi'inəkya, maa kə ŋusləgi əndə'i əndə ahadoonə, ca
bwasee ka gooŋga, əndə'i əndə a ənyapaagi də ci,
20 shiimə oo'i: ma əndətə ənyapaa də ma'waslyakə əndə aa rəgwa,
kə luupaa ci əpinə ŋga əndətsə acii əntənə, ca kira tifyaginə ŋga
'waslyakəənə laŋə əsə.

5:14 5.14 Mar. 6.13. **5:15 5.15** Mat. 9.2; Mar. 16.18. **5:16 5.16** Jab. 32.3-5; 38.4-6; Waɓ. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. **5:17 5.17** 1 Meem. 17.1. **5:18 5.18** 1 Meem. 18.42-45. **5:19 5.19** Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkaləkatə ŋga Piita

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə koonə mataɗə ənji ŋga Əntaŋfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkaləkatəna, waatoo, unə ənə yiiɗəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə ənji nuunə davə.
2 Daga ŋukə bii Əntaŋfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka ənjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koona ndzaanə ka naakii. Ma ɗii ci ha'ə, koona fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kuɓəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntaŋfə a tsakə koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. *

Əpiitə nə Əntaŋfə a vii

3 Dələaamə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Acii kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də maɗeenə ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə.
4 Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntaŋfə a vii ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajijinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kiɗə dagyə aɓiikii.
5 Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii gooŋga goonə. Ma ətsə patə, koona shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga ənji patə na nee ka luupaanəkii uusərə ŋga uudənə ŋga duuniya.
6 Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə ɗamə mooɗasəkə putə ŋga sətə ɗii Əntaŋfə ka putə goonə.
7 Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təɓə də və gooŋga goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci ənjə a 'wa kanyeera ka shaŋə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, agi təɓənə nə ənji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və gooŋga goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see maɗa təɓətə ənji tuunə kaa ənjə a shii ŋgeerənə ŋga vii gooŋga goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələanə da ɗuunətənə əsə akəŋwacii Əntaŋfə.
8 Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə agi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də gooŋga. Aciikii cuuna ɗa maɗuunə mooɗasəkə ka shaŋə, pooshi əndə ka mbee ka waɓənə putsəkə də ma agyanəkii,
9 acii agi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii gooŋga goonə.
10 Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntaŋfə tə ənja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shaŋə kaa təya shii. Kə waɓi tii agyanə pwapoonə ŋga Əntaŋfə ətə ɗəkəpaa ci kiɗə ka viinə koonə.

---

* **1:1 1.1** 2.11; Yak. 1.1. **1:2 1.2** 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3 1.3** 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6 1.6-7** 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7 1.7** Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13. **1:8 1.8** Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9 1.9** Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10 1.10-11** Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21.

11 Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə
Aləmasiihu a sa ciɓa; ma daaba'əkii ca upaa ɗuunuunə. Ma anabiinə, kə
ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitsə a ɗaaɗa, taa iitə nə uushi'inəkii
a ɗaaɗa əsə.
12 Kə ɓaarii Əntaŋfə ka anabiitsə oo'i, əntaa ka tii satii də slənatii, amma
ka putə ŋga ənjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitsə kə fii
unə waɓənəkii da ma masləkee ənji ŋga Əntaŋfə. Tii ca waaza koonə
Ŋunyi Habara də ŋgeerənə ŋga Malaaɓa Ma'yanə ətə ca shi dadagyə.
Taa malaa'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa.
13 Aciikii ma ɗanuuna, haɗamə də na. Goona tsəfə ŋunyinə agi haŋkala
goonə taa gi'u. Amma kəŋeemə ka hiima goonə agyanə barəkaanə ŋga
Əntaŋfə ətə nii kəya vii koonə uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a jiga.
14 Famə tə Əntaŋfə, goona kapaa mooɗəfuunə ka ɗa sətə njuuna slənə
ŋga ŋukə saa'itə unə ma'ə mashiimə gooŋgaanə.
15 Ma Əntaŋfə ətə 'wii tuunə koona ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci
yadə 'waslyakəənə ashikii taa fiɗyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə
naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə agi sətə cuuna slənə patə.
16 Acii kə bii Əntaŋfə asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Ndzaamə camə
yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə
ashiki taa fiɗyasə.”
17 Ma una ɗa də'wa akəŋwacii Əntaŋfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə
ci. Acii ha'ə famə tə ci agi patənə ŋga ndzaanə goonə agi duuniya. Acii
ma ca, paa ci ka ɗa kama kamaanə agi ɗa gəŋwanaakii ka ənja. Mbərə
mbərə da sətə slənyi əndə ɗanəkii ka ci gəŋwanə.
18 Kə shii unə taa də mi pərii Əntaŋfə tuunə acii mazaɓə alə'aadanyiitə
jigunyi dzədzəshi'inuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə, acii ma
gəna, ka saawaginə.
19 Amma də uushi dzabaŋə pərii ci tuunə, waatoo də idənə ŋga
*Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə baga nə ci yadə sə ŋga
idəpaanə ashikii taa fidyasə.
20 Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca ɗa ha'ə.
Ma ŋga ənəna ka muudinə ŋga duuniya, kə ŋgiragi ci tə ci, ca ɓaarəgi
paŋgəraŋə a babara ka putə goonə.
21 Daciikii vii unə gooŋga ka Əntaŋfə ətə maɗee ka ci agi maməətə ənja,
ca vii ka ci ɗuunuunə. Ci ɗii vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntaŋfə. †
22 Makə kə kuɓəgyuunə ədzəmuunə də nə'u gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə,
una uuɗə tə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, ma ɗanuuna, dəmə aakəŋwa
də uuɗəshinə də ədzəmə rəŋwə.
23 Acii kə upaa unə kura əpinə dagi waɓənə ŋga Əntaŋfə. Ma waɓəətsa,
ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi waɓənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə
ka ndzaanə ka slikərənə ŋga Əndətə pooshi ka əntənə shaŋə.
24 Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i:
“Patənə ŋga ənji shiŋkinə, makə kuzəna nə tii,
kadə na huurəginə.
Ɗuunuunə ŋga əndə shiŋkinə əsə,
makə gudəzə ŋga kuzənə nə ci.

1:12 1.12 Af. 3.9-10. **1:14 1.14** Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15 1.15-16** Leew. 19.2. **1:17 1.17** Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. **1:18 1.18** Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. **1:19 1.19** 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20 1.20** Af. 1.4. † **1:21 1.21** ɗuunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22 1.22** 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23 1.23** Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24 1.24-25** Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11.

Kadə na kudəɗəgi makə gudəza.
25 Amma, ma waɓənə ŋga Slandana,
pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
Ma waɓəətsa, ci nə Ŋunyi Habaratə waazii ənji koonə.

2

Ənji ŋga Əntaŋfə

1 Makə kə vii Əntaŋfə koonə kura əpinə, kagimə ŋgərəkikinə dzaɗə doonə. Goona waɓə jirakənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona ɗa sərəhə taa agyanə ŋgutə uushi patə, goona tsəɓə əndə əsə.
2 Amma, ma ɗanuuna, ndzaamə agi waɓənə ŋga Əntaŋfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də waɓənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə.
3 Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i, “Kə nee unə də noonə nə ka ŋga'əənə ŋga Slandana.”
4 Makə ha'ə ɗii ənа, əncahamə aaɓii Slandana. Ma ca, ci nə mambəɗə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntaŋfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə.
5 Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntaŋfə a fəɗə tuunə ka ghənə də kuvə ŋga ndzaanə ŋga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaɓa limanyinaakii davə akumu əsə, koona ɗa ka ci slənа də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kaɗeesəkə ka ci putə ŋga Yeesu Aləmasiihu.
6 Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i:
“Ka ŋgərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə,
nya mbukə də baŋgwaaki asəkə vəranə ŋga *Sihiyoona.
Taa wu vii ka ci gooŋga,
paa nyi na ɗavə ka ci ayinə shaŋə.”
7 Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maɗuunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i:
“Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.”
8 Tə'i manaahəkii əsə oo'i:
“Ka ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə ŋga ənja,
ci na kulapaa də ənja.”
Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka waɓənə ŋga Əntaŋfə. Ha'ə nə hiima ŋga Əntaŋfə.
9 Amma, ma una, slikərəətə ta'i Əntaŋfə nuunə, unə nə limanyinə ŋga Ŋwaŋwa, malaaɓa ənja. Unə nə ənji ŋga Əntaŋfə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi maɓərə haakii ka shaŋə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koona waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə ŋga ənja.

2:1 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. **2:2 2.2** 1 Koor. 3.2. **2:3 2.3** Jab. 34.9. **2:4 2.4** Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5 2.5** 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6 2.6** Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7 2.7** Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8 2.8** Isaa. 8.14; Rooma 9.33. **2:9 2.9** 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4.

10 Ma ŋga ŋukə, əntaa ənji ŋga Əntaŋfə njuunə. Amma, ma ŋga əna,
ənjaakii nuunə. Ma ŋga ŋukə, mashimuunə a shii luupaanə ŋga Əntaŋfə.
Amma, ma ŋga əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə ŋga Əntaŋfə

11 Kaɗashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duu-
niyana; əntaa ganə nə ha ŋga ndzaanə gaamə. Aciikii nə nyi ka kədiinə
tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma
uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə.
12 Wa slənə goonə a ndzaa ŋga'ə ahada ənjitə pooshi agi nə'unə tə
Əntaŋfə. Ɗamə makə ətsa. Taa ŋgahi agi tsəɓənə nə tii tuunə, amma ka
neenə nə tii ka gooŋgaanə goonə, təya dəla də Əntaŋfə saa'itə nii kəya
shi.
13 Baneemə ka nuunə akəŋwacii gayinə putə ŋga Slandana, taa ka
maɗuunə ŋwaŋwə ətə ca ɗa ŋwaŋuunə agyanə ənji patə,
14 taa ka ŋgwaməniinə, acii ŋwaŋwə ca sləkee ka tii ka kəəsə ənjitə ca
slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca ɗa ŋga'əənə.
15 Kə mwayi Əntaŋfə koona slənə ŋga'ə, koona shii pa'ətə də ma ŋga
ənjitə mashiimə gooŋgaanə.
16 Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə ɗii unə
ka dimuyinə, tə'i unə da rəgwa ŋga slənə bwaya bwayaanə makə sətə
mwayi unə. Pooshi. Ma ɗanuuna, ndzaamə ka maviinə ŋga Əntaŋfə.
17 Ɗuunətəmə ənji patə, uuɗəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, ŋgwaləmə
acii Əntaŋfə, una ɗuunətə maɗuunə ŋwaŋwə əsə.

*Sə'watə ciɓənə makə ŋga *Aləmasiihu*

18 Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəŋwacii slanjiinuunə ka shaŋə.
Ɗuunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca ɗa koonə ŋga'əənə banee
nuunə ka nuunə, amma, taa ka i ətə ca ciɓee koonə, baneemə ka nuunə
akəŋwaciitii.
19 Ma əndətə ci ənjə a ciɓee ka ci dagyanə slənə ŋga'əənaakii, maɗa kə
sə'wii ci ciɓəkii putə ŋga Əntaŋfə, ka ɗanə nə Əntaŋfə ka ci barəkaanə.
20 Amma, maɗa ma nuunə ka sə'wa ciɓa dagyanə unə kə slənyi
məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, maɗa dagyanə
ɗa ŋga'əənə goonə ci ənjə a ciɓee koonə, una sə'wa, ka ɗanə nə Əntaŋfə
koonə barəkaanə.
21 Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə ciɓi
ci ka putə goonə. Kə ɓaarii ci koonə rəgwa koona nə'u dərəpaakii.
22 Ma ca, paa ci ɗii 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii
shaŋə.
23 Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə ciɓee ənji ka
ci, maɗəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka Əntaŋfə Əndə ɗa
gəŋwanə də rəgwakii.
24 Kə ŋgərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə ɓələgi ənji tə
ci ashi ənfwa. Ma ɗii ci ha'ə, kaama ndzaa makə maməətə ənji ka
rəgwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə

2:10 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11 2.11** 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14. **2:12 2.12** Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13 2.13-14** Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15 2.15** 3.16. **2:16 2.16** 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. **2:17 2.17** 1.22; 3.16; Waɓ. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18 2.18–3.7** Af. 5.21–6.9. **2:18 2.18** Af. 6.5-8. **2:19 2.19-20** 5.12. **2:20 2.20** 4.14. **2:21 2.21** Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22 2.22** Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. **2:23 2.23** 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31.

gooŋgaanə. Putə ŋga uyiginə ŋga Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbəɗənə.

25 Ma ŋga ŋukə, makə maza bagiinə njuunə. Amma, ma ŋga ənа, kə ənyatə unə aaɓii Magəra ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə ŋga makinə da ŋguyirənatii

1 Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii ŋguyirənə goonə. Acii maɗa kə banee unə ka nuunə akəŋwaciitii, ma ŋguyiriitə ma'ə maluuvəmə waɓənə ŋga Əntaŋfə, maɗa nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə haŋkalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma,
2 ka luuvənə nə tii putə ŋga ŋga'əənə ŋga slənə goonə da ŋgwalənə goonə tə Əntaŋfə.
3 Goona səkəpaanə ka ɗaaɗa dagwaanə ŋga shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shiŋkinə, taa ŋgaaŋga halagaarə ŋga ɓəzə kwaɓa, taa aanə dagwa gudyala.
4 Amma ɗamə rəmarəmaanə goonə dasəkə ədzəma. Ndzaamə da ŋunyi haŋkala, ndzaamə da ŋunyi hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaŋə, ci kaɗeesəkə ka Əntaŋfə palee əsə.
5 Acii də ha'ə ɗii makinə ŋga ŋukə rəmaanatii. Ma təya, kə nyi'u tii tə Əntaŋfə, təya gəra taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəŋwacii ŋguyirənatii ɗii tii rəmarəmaanə.
6 Ha'ə slənyi Saraatu minə ŋga Ibərahiima. Kə banee ki ka nətə akəŋwacii ŋgurii, ka ha'ə kə 'wii ki tə ci də slandanətə. Maɗa agi slənə ŋga'əənə nuunə yadə ŋgwalənə, kə ndzaa unə ka manjeevənə ŋga Saraatu.
7 Unə ŋguyirənə əsə, ndzaamə da makinə goonə ŋga'ə. Kə shii unə, kə əki ŋgeeriitii. Kəsəmə tə tii ŋga'ə, una vii ka tii məghərəvənə, acii kə vii Əntaŋfə koonə əpinə da tii mbərə mbərə. Ndzaamə ŋga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə.

Ciɓənə putə ŋga ɗa ŋga'əənə

8 Ma səndə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəŋwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uuɗəshimə makə sətə ci ndzəkəŋushi'inə a uuɗəshi, ɗaaɗashimə ŋga'əənə, goona ɗuunətə noonə na.
9 Maɗa kə ɗii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii ənji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma ɗanuuna, jikəvəmə ka əndəkii ‘Wa Əntaŋfə a ɗa ka hə barəkaanə’, acii barəkaanə nə sətə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə koonə saa'itə 'wii ci tuunə.
10 Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
“Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə
da ɗa mooɗasəkə pukyanə ŋga ha patə,
wa ca bwasee ka waɓənə bwayakii,
ga ca jirakə ma'ə əsə.
11 Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə,
ca ɗa ŋga'əənə,

2:24 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28. **2:25 2.25** Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. **3:1 3.1** 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24. **3:3 3.3** 1 Tim. 2.9. **3:7 3.7** Af. 5.25-28; 1 Tim. 2.8. **3:8 3.8** 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3. **3:9 3.9** 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. **3:10 3.10-12** Jab. 34.13-17; Yak. 1.26.

wa ca aalə rəgwa ŋga ndzaanə jamə
də patənə ŋga ədzəməkii.
12 Acii agi neenə nə Əntaŋfə ka ənji gooŋga,
mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii.
Amma, ma ənjitə ca ɗaaɗa 'waslyakəənə,
ka ndzaanə nə tii ka ənji daawaanaakii.”
13 Yaci kə kavuunə noonə nə agi ɗa ŋga'əənə pukyanə ŋga ha patə
saŋa, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna?
14 Taa kə ciɓee ənji koonə dagyanə ŋga'əənə goonə, maŋushinə koonə.
Goona ŋgwalə aciitii taa fiɗyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə.
15 Amma ŋgwaləmə tə Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una ɗuunətə
tə Slandanə ci daanəkii. Haɗamə də nə taa guci patə, koona mbee ka
jikəvənə ka ənjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci.
16 Amma, ɗamə ha'ə də mabanee mooɗəfa da ɗuunətənə tə tii; ɗamə
ŋga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə ɗii unə ha'ə, ma ənjitə ca waɓə
bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca dzaana ŋga'əənə goonə ətə cuuna
ɗaaɗa agi nə'unə tə Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagitii.
17 Gəɗə ciɓənə putə ŋga slənə ŋga'əənə, maɗa Əntaŋfə mwayi ha'ə,
acii slənə bwaya bwayaanə.
18 Ma Yeesu Aləmasiihu, putə ŋga 'waslyakəənə gaamə əŋki ci. Də
əntəətə rəŋwə dyaŋə uudəpaa ci slənaakii. Əndə gooŋga əŋki ka putə
ŋga ma'waslyakə ənja, kaa ca shii kərəgərənə taamə aabii Əntaŋfə. Kə
ɓələgi ənji tə ci, amma kə maɗee Ma'yanə ŋga Əntaŋfə ka ci.
19 Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka bagi waɓənə ŋga Əntaŋfə ka
ma'yanyinə ŋga ənjitə məətəgi agi zamana ŋga Nuuhu.
20 Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u waɓənə ŋga Əntaŋfə. Ma saa'ikii,
waatoo saa'itə Nuuhu a ɗa kumbawala, kə sə'wii Əntaŋfə tə tii ŋgaaŋga'ə.
Patə da ha'ə, wata ənji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii.
Wata tii tanə mbə'i agi ma'inə.
21 Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisəma ənə ca luupaa tuunə
əndzə'i. Ma ma'iitə ci ənjə a ɗa də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yiɓəgi
də ɗiinə ŋga shishinə, amma ka ɗa aləkawalə ka Əntaŋfə də ŋunyi hiima
asəkə ədzəma. Dagi maɗənə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənji
luupaa bapətisəmakii tuunə.
22 Ma ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma Əntaŋfə.
Agi ɗa ŋwaŋuunə nə ci agyanə malaa'ikanyinə patə da gayinə da uushi'iitə
da baawəɗa dadagyə patə. *

4

Ndzaanə ŋga ŋukə da ndzaanə ŋga ənə

1 Makə kə shii amə oo'i, kə ciɓə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii
ha'ə, ma ɗanuuna, haɗamə də na, koona shii luuvə sa ciɓə makə naakii.
Acii, ma əndətə ciɓə shishinəkii, kə kagi ci ɗa 'waslyakəənə.
2 Daga əndzə'i ka dəŋə ka muudinə ŋga ndzaanə goonə agi duu-
niya, goona ɗa sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma ɗamə sətə ca
kaɗeesəkə ka Əntaŋfə.

3:13 3.13 Rooma 13.3. **3:14 3.14** 4.14; Mat. 5.10. **3:15 3.15** 1.3-5; Kwal. 4.6. **3:16 3.16** 2.15. **3:18 3.18** 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibər. 4.15; 7.27. **3:19 3.19-20** 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6. **3:20 3.20** 'Wat. 6.14-22. **3:21 3.21** Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. * **3:22 3.22** da rəgwa ciizəma Əntaŋfə: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. **3:22 3.22** Slənə 1.9; Af. 1.21. **4:1 4.1** 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. **4:2 4.2** 2.21.

3 Ma ŋga ŋukə, kə slənyuunə məza uushi'inə makə sətə kaɗeesəkə ka
ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntaŋfə. Kə ɗaadii unə badawaanə, da ɗa
ajijinəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka
adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya ŋga Əntaŋfə, una dzəgərə ka
paaslə uuləminə. Amma, ma ŋga ənа, taŋə koonə nə ətə slənyuunə ŋga
ŋukə.
4 Makə nee ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntaŋfə oo'i, pooshi unə agi
ɗa məzaanə ma'ə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Aciikii nə tii ka
dzaananə tuunə.
5 Amma kadə nə təya dzə ka ba slənatii patə akəŋwacii Əntaŋfə. Kə
uugi ci haɗa də na kaa ca la gəŋwanə ŋga ənjitə da əpinə amatii da ənjitə
məəki.
6 Ci ɗii waazii Aləmasiihu Ŋunyi Habara ka maməətə ənjə əsə. Ma
saa'itə tii ma'ə maməətəmə, kə lagi Əntaŋfə ka tii gəŋwanə ŋga wa,
makə sətə cii kəya lagi ka hara ənji patə. Amma ma waazanaakii ka tii,
ma'yanatii a ndzaa makə ətə ŋga Əntaŋfə.

Ənji slənə də sətə vii Əntaŋfə ka tii də rəgwakii

7 Kədəhə nə uusəra ŋga uudənə ŋga duuniya. Makə ɗii ha'ə,
ŋgərətəmə haŋkala goonə, haɗamə də nuunə, koona shii mbee ka ɗa
də'wa.
8 Amma, ma palee patə, uuɗəshimə tantanyi tə uuɗəshinə. Acii ma
uuɗəshinə, ci ca kira tifyaginə ŋga 'waslyakəənə laŋə.
9 Luushimə mu'umuunə ahadoonə də mooɗasəka, yadə ŋguŋgunənə.
10 Kə shii unə kama kama vii Əntaŋfə koonə barəkaanə ŋga ɗa slənа.
Aciikii, taa wu patə, wa ca slənə də ŋunyi barəkaatə vii Əntaŋfə ka ci də
rəgwakii, ca tsakə də hara ənji.
11 Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə makə sətə
bii Əntaŋfə ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii
makə sətə vii Əntaŋfə ka ci ŋgeerənə. Ɗamə ha'ə kaa ənjə a ɗuunətə
tə Əntaŋfə agi sətə cuuna slənə patə də putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. Acii
naakii nə ɗuunuunə da ŋgeerənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

*Ciɓənə acii nə'unə tə *Aləmasiihu*

12 Kaɗashinyinaakya, ma ciɓətsə nii dizə agyanuunə kaa ca təɓə tuuna,
ga ca ɗa koonə ka sə ŋga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura
uushi.
13 Amma, ɗamə maŋushinə, acii kə liɓuunə agyanə ciɓə da
Aləmasiihu, koona shii ɗa maɗuunə mooɗasəkə uusəratə nii kəya jiga
da ɗuunuunaakii.
14 Maɗa kə dzaanii ənji tuunə acii ɗii unə ka ənji nə'unə tə Aləmasiihu,
maŋushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da məghərəvənaakii
agyuunə.
15 Taa wu patə, ga ca ɗa bwaya bwayaanə acii ga ca upaa ciɓə agikii,
taa ka rəgwa ŋga ɓələ ənda, taa ka rəgwa ŋga hərənə, taa ka rəgwa ŋga
kaala makii aagi slənə ŋga hara ənji.
16 Amma, maɗa ma cii kwa ciɓə acii puta ɗii hə ka əndə nə'unə tə
Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntaŋfə putə ŋga 'wanə tə
hə də əndə nə'unə tə Aləmasiihu.

4:3 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit. 3.3. **4:5 4.5** 1.17; 2 Tim. 4.1. **4:7 4.7** 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yooh. 2.18. **4:8 4.8** 1.22; Yak. 5.20. **4:9 4.9** Ibər. 13.2. **4:10 4.10** Rooma 12.6-8. **4:11 4.11** Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. **4:12 4.12** 1.7. **4:13 4.13** 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. **4:14 4.14** 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. **4:16 4.16** 2 Tim. 1.8.

17 Ma ənə ɗii ca, kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanə ŋga Əntaŋfə. Agyanə
ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya
'watəgi la gəŋwanə saŋa, iitə nii kəya ɗa də ənjitə naanagi ka luuvə
waɓənə ŋga Ŋunyi Habaraakəya?
18 Ka ɗanə makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaɓa ləkaləkatə oo'i,
“Ka ɗanə dzawə kaa ŋunyi ənjə a upaa luupaanə.
Maɗa kə ɗii ha'ə saŋa, iitə na ɗa tə ma'waslyakə ənja,
ənjitə mashiimə tə Əntaŋfwa?”
19 Aciikii, ma ənjitə ca sa ciɓə də moonə ŋga Əntaŋfə, wa təya banee ka
nətii pərəɓə ka shaŋə ka Əntaŋfə də dagwa slənatii. Ci ghənyi taa mi
patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə ŋga ha patə əsə.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntaŋfə koonə nəhənə

1 Yoo, unə matakəŋwanyinə ahada ənji nə'unə, koonə cii kya waɓə
ənа, nyi matakəŋwanə makə unə, əndə seeda ciɓə ŋga Aləmasiihu. Kadə
naamə ndzaanə agi ɗuunuunaakii saa'itə nii kəya jiga.
2 Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntaŋfə aacii unə.
Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə
əndə təməsəvə tuunə ka ɗa slənəkii. Amma gəramə tə tii də mooɗasəkə
makə sətə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə. Goona ɗa slənəkii ka putə ŋga dzatə
də gəna, amma kapaamə nuunə ka slənəkii də moonə ŋga ma goonə.
3 Goona aalə rəgwa ŋga ɗa ŋwaŋuunə agyanə ənjitə kavə Əntaŋfə aacii
unə, amma ndzaamə ka sə ŋga dzəgunənə ka tii.
4 Maɗa kə slənyuunə ha'ə, kadə upaanə nuunə mafuuɗəna, waatoo,
ɗuunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə uusəratə nə
maɗuunə Magəra a jiga.
5 Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akəŋwacii masariinə. Taa wu
patə ahadoonə, ga ca haŋətə nəkii. Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaɓa
ləkaləkatə oo'i,
“Ma əndətə ca haŋətə nəkii,
pooshi Əntaŋfə ka luunə tə ci.
Amma ma əndətə həətəpaa nəkii,
agi ɗanə nə Əntaŋfə ka ci pwapoonə.”
6 Aciikii nə nyi ka banə koonə, həətəpaamə noonə nə akəŋwacii
Əntaŋfə. Ma ca, tə'i ci da ŋgeerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə ɗəkəpaa ci,
kadə nii kəya vii koonə ɗuunuunə.
7 Patənə ŋga sətə palee ka ŋgeerənə goona, kapaamə akəŋwaciikii.
Acii, ma ca, agi haɗanə nə ci duunə.
8 Ŋgərətəmə haŋkala goonə, haɗamə də nuunə, acii ma əndə daawaanə
goonə, waatoo *Seetanə, agi zhiizhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa
tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi maɗəfənə tə ci, ca ɓəəyi
vurənə, ca aalə sə ŋga kəsənə.
9 Ma ɗanuuna, kəŋaanəmə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, goona
ŋgwalə acii Seetanə shaŋə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə laŋə makə
noonə ətə ca ciɓə ha'ə agi duuniya makə ətsə əsə.

4:17 4.17 Irim. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. **4:18 4.18** Waɓ. 11.31. **4:19 4.19** Jab. 31.6. **5:1 5.1** 1.21. **5:2 5.2** Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. **5:3 5.3** 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. **5:4 5.4** 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. **5:5 5.5** Waɓ. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6. **5:6 5.6** Yak. 4.10. **5:7 5.7** Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6. **5:8 5.8** Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8. **5:9 5.9** Af. 6.11-12; Yak. 4.7.

10 Ma daba'ə ciɓənə goonə agi baanə gi'u, ka haɗatənə nə Əntaŋfə ci
saakii duunə, ca vii koonə ŋgeerənə koona shii kəŋaanənə ndihə ndihə
yadə shakanə. Ma ca, Əndə ɗa pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləɓənə
goonə da Aləmasiihu, koona shii dəmənə aagi ɗuunuunaakii ŋga ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə.
11 Naakii nə ŋwaŋuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

12 Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkatəna. Ma ca,
ndzəkəŋunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə
rəŋwə. Ma ləkaləkatənə cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də
ŋgeerənə, nya ɓaarii koonə makə sətə ɗii ndilə ndilə tə pwapoonə ŋga
Əntaŋfə. Ma ɗanuunə, kəŋaanəmə agyanə pwapoonəkii. *
13 Kə nəhəpaa cikəŋunəku Ikəliisiya ŋga Babila tuunə. Mataɗəkii ŋga
Əntaŋfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. †
14 Nəhəshimə ŋga'ə də ədzəmə rəŋwə. Wa Əntaŋfə a vii ndzaanə jamə
ka patənə goonə, unə ənji nə'unə tə Aləmasiihu.

5:10 5.10 1 Tees. 2.12. * **5:12 5.12** Silasə: 1 Tees. 1.1. † **5:13 5.13** Marəkusə: Filim. 24.

Bəra'inə ŋga ləkaləkatə ŋga Piita

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntaŋfə ka tii vii gooŋga ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii gooŋgatsa, dagi gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

2 Wa Əntaŋfə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwə aakəŋwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

'Wanə ŋga Əntaŋfə da taɗənaakii taamə

3 Ma Əntaŋfə da baawəɗaakii, kə vii ci kaamə patənə ŋga sətə dəɓee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kaɗeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi ɗuunuunaakii da ŋga'əənaakii.

4 Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə ɗii ci aləkawalə ŋga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ŋgaaŋga'ə. Ma vii Əntaŋfə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə ŋga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha ŋga zanə. Ma ɗii ci ha'ə, koona ndzaanə makə naakii.

5 Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciŋəmə, una tsakə ŋga'əənə aagi vii gooŋga goonə. Tsakəvəmə shii gooŋgaanə aagi ŋga'əənə goonə.

6 Ŋgərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii gooŋgaanə; una ŋgərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntaŋfə aagi sə'watənə.

7 Tsakəvəmə uuɗəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntaŋfə, una tsakəvə uuɗənə tə ənji patə aagi uuɗəshinə ahadoonə.

8 Maɗa agi ɗanə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərakə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalatii agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9 Ma əndətə paa ci ka ɗanə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntaŋfə ka ci 'waslyakəənaakii ətə ɗaaɗii ci ŋga ŋukə.

10 Aciikii ndzəkəŋushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntaŋfə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə ɗii ənə, ciŋəmə koona kəŋə ndihə ndihə agi 'waatsə da taɗəətsə ta'i ci tuunə. Acii maɗa kə ɗii unə ha'ə, pooshi unə ka kulanə agi vii gooŋga goonə shaŋə.

11 Də ha'ə ɗanə Əntaŋfə koonə rəgwa ŋga dəmənə aagi ŋwaŋuunə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, ŋwaŋuunə ŋga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

12 Aciikii, taa ŋgahi kə shii unə uushi'iitsə waɓi nyi koonə agyanəkii daga ŋukə, kə kəŋaanuunə agyanə gooŋgaatə fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə.

13 Kə ɗaaɗatə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka ɗanə ŋga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koona shii ndzaanə də məgigi.

1:2 1.2 Yahu. 2. **1:3 1.3** 1.16-17; Af. 1.3. **1:4 1.4** Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. **1:5 1.5-6** Tit. 2.11-12. **1:6 1.6** Gal. 5.22-23. **1:7 1.7** Gal. 6.10. * **1:11 1.11** 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6. **1:12 1.12** Yahu. 5.

14 Acii kə shii nyi, ma aakəŋwa gi'u, kadə ŋgərəginə nə Əntaŋfə əpinə
amaki, makə sətə bagi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi.
15 Acii ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koona shii buurətə uushi'iitsə daba'ə
əntənaaki taa guci patə.

*Ɗuunuunə ŋga Yeesu *Aləmasiihu*

16 Yoo, ma saa'itə jigunyiinə koonə agyanə shinə ŋga Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu da ɗuunuunaakii, əntaa ma shi uusha ɗii ətə laalatə ənji
bii inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka ɗuunuunaakii də giniinə.
17 Ma saa'itə vii Əntaŋfə Dəsənaamə ka ci məghərəvənə da ɗuunuunə,
inə davə kəŋə kəŋə. Kə fii inə uura ŋga Əntaŋfə ətə palee də ɗuunuunə
patə, ca waɓya tuu'ina, “Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uuɗagi
səkəki.”
18 Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca waɓya dadagyə.
Acii ma saa'itə waɓi ci ha'ə, anə malaaɓa giŋwə niinə da i ci.
19 Aciikii shii inə weewee, ma sətə waɓi anabinyinə, pooshi jirakənə
davə taa fiɗyasə. Unə əsa, ŋgərətəmə haŋkala goonə agyanə sətə waɓi
tii, acii kə ndzaa waɓənatii makə gunə ətə ca ɓərə ka matəku təku ha, ka
ha'ə kyanə ŋga ha atsaaŋwə, vooɗa a lə'ya, ca ɓərə a ədzəmuunə.
20 Ma sətə ɗanuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə nyaahə ənji asəkə
malaaɓa ləkaləkatə, pooshi ənji ka mbeenə ka batənə də shiinatii satii.
21 Acii pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a ɗii agi hiimaakii
saakii. Amma Malaaɓa Ma'yanə vii ka ənji ŋgeerənəkii, Əntaŋfə a waɓə
da matii.

2

Majirakinə ŋga ənji dzəgunənə

1 Yoo, kə shi majirakinə ŋga anabinyinə a shigi ahada ənji ŋga Əntaŋfə
ŋga ŋukə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə ŋga ənji dzəgunənə
a shigi ahadoonə. Kadə nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə kama kama,
təya kərə tuunə ka ha ŋga zanə. Slandanaamə ətə pərapaa tə tii agi
'waslyakəənatii maa, kadə nə təya kaaree ka ci. Də ɗanatii ha'ə nə tii ka
əlyaanə zanə agyanətii ətə na shi kədəhə.
2 Ha'ə maa, tə'i hara ənji laŋə na nə'u bwaya slənatii. Kadə nə hara ənjə
a dzaana rəgwa ŋga gooŋgaanə əsə putə ŋga slənatii.
3 Ma tii, kadə nə təya ɗa riiba duunə də waaɓə koonə jirakənə ka
puutəma də gəna goonə. Daga ŋukə nə Mala gəŋwanatii matasəkakii.
Pooshi Əndə zamaginə də tii ka tsəfə ŋunyinə shaŋə.
4 Acii, ma Əntaŋfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyiitə ɗaaɗii
'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tə tii, ənjə a gwaaləgi tə
tii davə agi matəku təku ha ruku ruku, ka gəra uusəra ŋga la gəŋwanə.
5 Ha'ə nə ənjitə sha ɗaaɗii 'waslyakəənə ŋga ŋukə əsə, paa ci caamə
aagitii. Ci ɗii wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə duuniya aagyanə
ənjitə mashiimə tə ci, zagi uushi'inə patə, see ənji məɗəfə mbə'i, tighəsə
də Nuuhu ətə nja waaza rəgwa ŋga gooŋgaanə ka ənja.
6 Ha'ə nə vəranyiitə ɗii ləmətii *Sadooma da *Gwamoora əsə, kə zamagi
Əntaŋfə də gunə. Də ha'ə ɓaarii ci oo'i, ha'ə ɗanəkii də ənjitə paa tii ka
fa waɓənaakii.

1:14 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19. **1:16 1.16-18** Mat. 17.1-8. **1:19 1.19** Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. **1:21 1.21** 2 Tim. 3.15-16. **2:1 2.1-22** Yahu. 4-13. **2:1 2.1** Mat. 7.15. **2:3 2.3** 1 Tim. 6.5. **2:4 2.4** 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. **2:5 2.5** 3.6; 1 Piita 3.20. **2:6 2.6** 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7.

7 Amma, ma *Luudu, əndə gooŋga nji ci akəŋwacii Əntaŋfə, kə zhimagi
səkii tə ci putə ŋga ajijinəənə ŋga ənja. Ma ca, kə luupaa Əntaŋfə tə ci
ka saa'ikii,
8 acii əntaa maŋgərəkiki əndə nji ci. Makə ndzaa ci ahada ənja, pukyanə
ŋga ha patə, agi neenə nə ci ka slənatii, agi fanə nə ci uushi'iitə nji təya
waaɓə. Amma, makə ɗii ci ka əndə gooŋga, kə ɓiipaa ka ci səkə ka shaŋə
nə sətə njii təya ɗaaɗa.
9 Ma uushi'iitsə ɗaaɗii Slandanaamə ha'ə patə, ka ɓaarəginə oo'i, kə
shii ci rəgwatə luupaanəkii ənjitə ca ŋgwalə aciikii agi ciɓatii. Ma bwaya
ənji əsə, kə shii ci hatə kapaanəkii tə tii, təya ciɓə, ka gəra uusəra ŋga la
gəŋwanə.
10 Ma ənjitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa ɗuunuunə ŋga
Əntaŋfə, tə tii ciɓeenəkii palee.
Ma majirakinə ŋga ənjitsə cii kya ba koonə, paa tii ka ŋgwalənə taa acii
ŋgutə uushi shaŋə, paa tii ka luuvə waɓənə ŋga ənda. Taa tə uushi'iitə
da məghərəvənə dagyə maa, paa tii ka ɗuunətənə, see dzaananə tə tii.
11 Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawəɗa da ŋgeerənə ka shaŋə,
palee ka ənjitsa. Patə da ha'ə, paa tii ka dzaananə tə tii, paa tii ka kərə
wulatii aakəŋwacii Əntaŋfə əsə.
12 Amma, ma majirakinə ŋga ənjitsa, agi ɗaaɗanə nə tii uushi'inə yadə
hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə ŋga bilinə ətə ca poo wata ka kəəsənə,
ənjə a ɓəələ tə tii. Agi dzaananə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə
sətə ci sə ŋga bilinə a za, ha'ə zanətii əsə.
13 Kadə ki'inə nə Əntaŋfə ka tii shikwatii də ciɓa, makə sətə ci təya
ciɓee ka hara ənji. Acii ma təya, agi moonə nə tii ɗa ŋgərəkikinə taa ka
rəgwa ginə ŋga ənja. Ma ndzaanə goonə da tii agi gəshinə, sə ŋga ayinə
koonə. Agi kaɗeesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə.
14 Kə ŋgərəgi aalə makinə haŋkalatii patə, pooshi ɗaaɗa 'waslyakəənə
ka mbu'unə ka tii shaŋə. Taa da nee tii ka ənjitə ma'ə maɗamə ŋgeerənə
agi nə'unə tə Əntaŋfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə kama kama ka
dəməgərəginə də tii aagi ɗaaɗa 'waslyakəənə. Kə ɗagi tii ka maviinə
ŋga aalə uushi'inə ŋga *duuniya. Kə naalagi Əntaŋfə tə tii.
15 Kə kagi tii rəgwa gooŋga, təya nə'u rəgwa ŋga Balaamə uuzənə ŋga
Bi'oorə. Ma ca, kə ŋgərəgi suuna ŋga kwaɓa haŋkalaakii ka ha'ə kə aali
ci rəgwa ŋga ɗa ŋgərəkikinə kaa ca upaagi.
16 Amma kə wazhi Əntaŋfə ka ci putə ŋga 'waslyakəənaakii, ka ha'ə kə
waɓi vaməndaakii da ci makə əndə shiŋkinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci
slənə 'waslyakəənə agi mabaanaakii, vaməndakii a tsəŋagi ka ci rəgwa.
17 Ma majirakinə ŋga ənjitsa, kə ndzaa tii makə gəərə ətə ifəgi ma'inə
davə, makə kuraɓiinə ətə ci məɗə a ŋgərəgi. Kə tasəkapaa Əntaŋfə ka
tii ha agi mandə təkunə ruku ruku.
18 Acii ma təya, agi ɗaaɗa məza waɓənə nə tii ka ɗuunətə də nətii. Agi
aalə jarəwiinə ŋga tsəku də ənjitə ca bwasee ka nə'u rəgwa ŋga ənjitə
mashiimə tə Əntaŋfə. Kə mwayi tii təya ləɓə da tii, kaa təya slənə makə
sətə mwayi shishinətii.
19 Agi banə nə tii ka ənja, “Ka upaanə nuunə dimwaanə.” Amma, ma
tii boo, maviinə ŋga ŋgərəkikinə nə tii. Acii patənə ŋga sətə ŋgərəgi
haŋkala ŋga ənda, kə ɗagi ləndəkii ka mava ŋga səkii.

2:7 2.7 'Wat. 19.1-16. **2:9 2.9** Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. **2:10 2.10** Yahu. 7-8. **2:11 2.11** Yahu. 9. **2:12 2.12** Yahu. 10. **2:13 2.13** Yahu. 12. **2:14 2.14** Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. **2:15 2.15** 'Baan. 22.7,17; Yahu. 11. **2:16 2.16** 'Baan. 22.28-31. **2:17 2.17** Yahu. 13. **2:19 2.19** Yooh. 8.34; Rooma 6.16.

20 Ma ənjitə bwasee ka ɗa ŋgərəkikinə putə ŋga shiinə tə Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, maɗa kə ənyi tii ka kapaa nətii,
ŋgərəkikinəkii a ənə ka ŋgərəgi haŋkalatii, ma ndzaanatii, ka ɗanə
bwayakii ka shaŋə, palee ka ətə shi təya nji agikii, tii ma'ə mashiimə tə
Yeesu.
21 Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa ŋga gooŋgaanə dəŋwa'ə, acii kə ənyi
tii ka kagi gooŋgaanə, təya naanagi ka fa sətə bii Əntaŋfə ka tii.
22 Weewee kə ɗii agyanətii makə sətə bii əndə'i waɓənə tuu'ina: “Kə
ənyi əda ka na'agi vaananaakii, kə ənəgərə mayiɓə dagəla ka gwadaləna
agi ndzaɓa.”

3

*Ənyanə ŋga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya*

1 Kaɗashinyinaakya, bəra'inə ŋga ləkaləkataaki ənə cii kya naahə
koonə. Ma ləkaləkatənyiitsə kyakya'ə, ka buurətənə koonə agyanə sətə
uugi unə shiinə, koona ɗa ŋunyi hiima agyanəkii ŋga'ə.
2 Patənə ŋga sətə waɓi anabinyinə ŋga Əntaŋfə ŋukə, da sətə bii Maluu
gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkee ənji koonə, ga ca zaanə
koonə shaŋə.
3 Ma sətə ɗanuunə, shiimə oo'i, ma ətsə duuniya kədəhə ka uudənə,
kadə shiginə nə ənjitə na slənə patənə ŋga sətə mwayi mooɗəfətii. Kadə
nə təya tasəkə duunə,
4 təya ba, “Əntaa ma bii ci ka ənyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa
maanə ɗii? Kə məətəgi dəsənaamə patə. Njaŋanə ka saa'itə tagii Əntaŋfə
uushi'inə ka dəŋə əndzə'i əsə, pooshi sətə zhi'i taa gi'u.”
5 Ma waɓi tii ha'ə, kə mwayi tii ɗanə makə kə zaanə ka tii oo'i, daga
ŋukə də batə waɓənə ghənyi Əntaŋfə səkəntaŋfə da hanyinə. Dagi ma'inə
ghənyi ci hanyinə. Ma'inəkii ca gərə tə hanyinə əsə.
6 Ma'inəkii əsə zamagi də duuniyatə ŋga ŋukə.
7 Ha'ə əsə nə səkəntaŋfə da hanyiinə caama nee əndzə'i. Də waɓəətə
shigi da ma Əntaŋfə kapaa ci duuniya ka gəra də gunə. Gunəkii na zamagi
də duuniya, uusəratə nii kəya la gəŋwanə da zama də bwaya ənja.
8 Kaɗashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəŋwə: ma uusəra
rəŋwə da fəzə dəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəŋwacii Slandanaamə.

9 Ma Slandana, paa ci raara'ə agi ɗa sətə bii ci ɗanə, makə sətə ci hara
ənjə a hiima oo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, acii
paa ci ka moonə ca zamagi də taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee
ka slənə 'waslyakəənə.
10 Amma shiimə oo'i ka shinə nə uusəra ŋga Slandanaamə. Haɓəsə
makə mahərə nə uusərakii a shi. Uusərakii nə səkəntaŋfə a dzagi
dəralyalə makə dzanə ŋga vəna. Patənə ŋga sətə agintaŋfə, kadə
hənəginə nə gunə. Kadə zaginə nə hanyinə da patənə ŋga sətə asəkəkii
dza'ə rarə'i.
11 Makə kə shii unə oo'i, kadə zaginə nə uushi'iitsə ha'ə patə, kə dəɓee
una ndzaanə malaaɓakii ŋga'ə, una kapaa patənə ŋga nuunə ka Əntaŋfə.

2:20 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21 2.21** Luka 12.47-48. **2:22 2.22** Waɓ. 26.11. **3:1 3.1** 1 Piita 1.1. **3:2 3.2** Yahu. 17. **3:3 3.3** Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4 3.4** Irim. 17.15; Əzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51. **3:5 3.5** 'Wat. 1.6-9; Ibər. 11.3. **3:6 3.6** 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8 3.8** Jab. 90.4. **3:9 3.9** 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10 3.10** 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7.

12 Gəramə uusəratə nii kəya mbu'ya, ciŋəmə də ŋgeerənə kaa uusərakii
a mbəsha pii pii. Ma uusərakii, kadə hənəginə nə səkəntaŋfə məɗəkə,
kadə sləwaginə nə sətə davə patə acii iza'unə ŋga gunə.
13 Amma, ma amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gəra,
makə sətə ɗii Əntaŋfə aləkawalə ŋga viinə kaamə. Ma dava, gooŋgaanə
na ndzaanə davə.
14 Kaɗashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa
ha'ə, ciŋəmə də ŋgeerənə, kəŋeemə ka ndzaanə goonə də ŋga'ə, una
ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəŋwacii Əntaŋfə, una ndzaanə agi
jamənə.
15 Wunəpaamə liminuunə ŋga'ə, koona fa. Ma nə Slandanaamə ka
sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma
waɓəətsa, kə nyaahə kaɗashinə gaamə ndzəkəŋushi'inaamə Bulusə
koonə ha'ə də shiitə vii Əntaŋfə ka ci.
16 Ma ləkaləkatənyinaakii patə, kala hatə waɓi ci agyanə uushi'iitsa,
kə waɓi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə
asəkə ləkaləkatətə nyaahə ci, dzawə ka liminə nə paaratəginə. Ma ənjitə
mashiimə gooŋgaanə, waatoo ənjitə pooshi kəŋaanə ka hakii, paa tii ka
batənə də rəgwakii. Agi ɗanə nə tii ha'ə də hara waɓənə asəkə ləkaləkatə
ŋga Əntaŋfə əsə. Mashiimə tii natii gəŋwanə ci təya alya agyanətii də
ciinətii.
17 Kaɗashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i ənji na ɗa ha'ə, ŋgərətəmə
nuunə acii ga təya kyaara koonə jarəwiinə kama kama ŋga ŋusləginə
duunə a rəgwa Əntaŋfə.
18 Ma ɗanuunə, dəmə aakəŋwə aakəŋwa də shiinə tə Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, una dzə aakəŋwə aakəŋwa də shii
pwapoonaakii əsə. Ŋga Aləmasiihu nə ɗuunuunə daga ənshinə ka ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

3:12 3.12-13 Isaa. 60.21; 1 Koor. 6.9; Səniinə 21.1,27. **3:15 3.15** 3.9; Rooma 2.4. **3:17 3.17-18** Yahu. 24-25. **3:17 3.17** Mar. 13.5; 1 Koor. 10.12; 1 Piita 4.7.

Təkəŋwanə ŋga ləkaləkatə ŋga Yoohana

Waɓənə agyanə Əndətə ca vii əpinə

1 Waniinə ca naahə koonə agyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, waɓənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə waɓənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina taɓətə tə ci də ciiniinə əsə.

2 Ma əpiitə ci waɓənəkii a vii, kə ɓaarəgi Əntaŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə agyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntaŋfə Dii a ɓaarəgi keenə tə ci. *

3 Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koona ləɓə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləɓəənə ləɓiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu.

4 Ma ciina naahə koonə waɓəətsa, kaama ɗa mooɗasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə agi macamə ha

5 Wiinə waɓənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntaŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

6 Maɗa kə bii amə oo'i, maləɓəkii naamə da Əntaŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də ɗa slənə ŋga təkunə, ci nə kə ɗii amə ka majirakinə ətsə agi waɓənə gaamə da slənə gaamə.

7 Amma, maɗa agi ɗa slənə ŋga camənə naamə, makə sətə ɗii Əntaŋfə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləɓəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laaɓagi taamə agi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

8 Maɗa kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi gooŋga ashaamə shaŋə əsə.

9 Maɗa kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntaŋfə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laaɓagi taamə agi ghatə gooŋgaanə gaamə patə. Acii, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə gooŋga nə ci əsə.

10 Maɗa kə bii amə, maɗamaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntaŋfə ka majiraka. Pooshi waɓənaakii a ədzəmaamə əsə.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

1 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə waɓəətsə ha'ə, acii goona ɗii 'waslyakəənə. Amma, maa kə ɗii əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka madəɓama gaamə aɓii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə gooŋga.

2 Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntaŋfə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga ənji a duuniya.

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2 1.2** seedanə: Yooh. 15.27. **1:4 1.4** Yooh. 15.11. **1:5 1.5-7** Yooh. 8.12. **1:5 1.5** 1 Tim. 6.16. **1:6 1.6** 2.4. **1:7 1.7** 3.5; Isaa. 2.5; Ibər. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9 1.9** Jab. 32.3-5. **2:1 2.1** Rooma 8.34; Ibər. 7.25. **2:2 2.2** 4.10; Yooh. 1.29.

3 Maa kə slənətaamə sətə bii Əntaŋfə kaamə, ci ca ɓaarii oo'i, kə shii amə tə ci.
4 Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ŋga əndətsa, pooshi gooŋga ashikii.
5 Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntaŋfə, ci ca uuɗə tə Əntaŋfə tantanyinə. Də ha'ə caama shii oo'i, ləɓə naamə da i ci.
6 Taa wu patə ca ba ləɓə ka hakii da Əntaŋfə nə ci, see a ndzaa ci makə sətə nji Yeesu Aləmasiihu.

Kura waɓənə agyanə uuɗəshinə

7 Kaɗashinyinaakya, əntaa kura waɓəətə pooshi unə sha fii cii kya naahə koonə, amma iirə waɓənə, waatoo, ətə shi una fii daga ka saa'itə 'watəgyuunə fa waɓənə ŋga Əntaŋfə. Ma iirə waɓəətsa, kə fagyuunə.
8 Patə da ha'ə, ma waɓəənə cii kya naahə koonə agyanəkii, tə'i kura uushi agikii. Acii ma waɓəətsa, kə nee ənji ka kura kuraanəkii agi ndzaanə ŋga Yeesu Aləmasiihu da agi ndzaanə goonə, makə wiinə təkunə ka dzəginə, wiinə ɓərənə ŋga tantanyinə əsə agi ɓərənə.
9 Taa wu patə ca ba oo'i, agi ɗa slənə ŋga camənə nə ci, amma ca kaaree ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, ma'ə ci agi təkunə ca'ə əndzə'i.
10 Taa wu patə ca uuɗə tə ndzəkəŋuci, agi camənə nə ci. Ma ci əsa, pooshi uushi ətə ca kavə əndə ka pu'unə ashikii.
11 Amma, taa wu patə kaaree ka ndzəkəŋuci, agi təkunə nə ci, agikii cii kəya wii, mashiimə ci hatə cii kəya dzə aa dəvə, acii moorəfəkii nə ci acii təkunə.
12 Manjeevənaaki, ma cii kya naahə koonə waɓəəna, acii kə tifyagi Əntaŋfə koonə 'waslyakəənə goonə putə ŋga ləmə ŋga Aləmasiihu.
13 Unə masariina, ma cii kya naahə koonə waɓəəna, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiinə əsa, ma cii kya naahə koonə waɓəəna, acii kə jaalii unə agyanə *Seetanə.
14 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya buurətə koonə waɓəətsa, acii kə shii unə tə Əntaŋfə Dəsənaamə. Unə masariina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə shii unə tə Əndətə ndzaanə daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya. Unə uuji daguyiina, ma cii kya buurətə koonə uushi'iitsa, acii kə kəŋaanuunə ndihə ndihə agi nə'unə tə Aləmasiihu, tə'i waɓənə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə, kə jaalii unə agyanə Seetanə əsə.
15 Goona uuɗə *duuniya, goona ka nuunə ka uushi'inə ŋga duuniya əsə. Taa wu ca uuɗə duuniya, paa ci agi uuɗənə tə Dəsənaamə ətsa.
16 Ma sətə ci ənjə a ɗa agi duuniya, waatoo, ka ɗanə nə tii sətə ca kaɗeesəkə ka shishinətii, təya moo uushi'inə ŋga duuniya, təya ɗuunətə natii nə putə ŋga uushi'inə ŋga duuniya ətə aciitii. Ma ətsə patə, əntaa daga Əntaŋfə Dəsənaamə shigi, amma asəkə duuniya.
17 Duuniyakii əsa, agi uudəginə, da patənə ŋga uushi'inə ətə ci əndə a moo asəkətə ca uudəgi. Amma, ma əndətə ca slənə sətə mwayi Əntaŋfə, tə'i ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

*Əndə daawaanə ŋga *Aləmasiihu*

2:4 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13. **2:5 2.5** 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6 2.6** Yooh. 13.15; 15.5. **2:7 2.7-8** 4.11; Yooh. 13.34. **2:7 2.7** 2.24; 3.11. **2:8 2.8** Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9 2.9** 3.10,15; 4.20. **2:10 2.10** Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11 2.11** Yooh. 12.35-36. **2:12 2.12** Slənə 4.12. **2:13 2.13-14** 1.1-2. **2:15 2.15** Yak. 4.4. **2:16 2.16** Waɓ. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17 2.17** Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31.

18 Manjeevənaakya, kədəhə nə duuniya ka uudənə. Kə shi ənjə a bii
koonə oo'i, kadə nə Əndə Daawaanə ŋga Aləmasiihu a shigi. Taa əndzə'i
maa, kə shigi ənji daawaanə ŋga Aləmasiihu laŋə. Də ha'ə shii amə oo'i,
kədəhə nə duuniya ka uudənə.
19 Ma ənji daawaatsə ŋga Aləmasiihu, agyaamə nji tii. Amma əntaa ənji
gaamə ŋga gooŋga nji tii. Aciikii dzəgi tii satii. Acii maci ənji gaamə nji tii
ŋga gooŋga, kaɗa pooshi tii dzəgi agyaamə. Amma dzəginatii agyaamə
ɓaarii oo'i, tantanyinə, əntaa ənji gaamə nə tii.
20 Ma unə, kə vii Malaaɓa Əndə koonə Malaaɓa Ma'yanə. Də ha'ə əsə
shii unə waɓənə ŋga gooŋga, unə patə.
21 Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə gooŋgaanəkii,
amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi
gooŋgaanə.
22 Makə ha'ə ɗiya, wu ɗii nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu
nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə ŋga Aləmasiihu nə ci. Kə
kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənaakii.
23 Acii taa wu patə kaaree ka Uuzənə ŋga Əntaŋfə, paa ci ləɓə da Dii
əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə Yeesu, ləɓə
nə ci da Dii.
24 Ma waɓənə ŋga Əntaŋfə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji
koonə ŋga təkəŋwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Maɗa kə kəsəpaa
unə uushi'iitsə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləɓə ka hakii
da Dəsənaamə da Uuzənaakii taa guci patə.
25 Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
26 Ma waɓəətsə nyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca ɗa gazhi'waanə
ŋga ŋusləginə duunə.
27 Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaɓa Ma'yanə. Makə
a ədzəmuunə nə Malaaɓa Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə
koonə ma'ə. Acii Malaaɓa Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə ŋga
uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, gooŋga, pooshi jirakənə
agikii. Aciikii, ndzaamə ləɓə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaɓa
Ma'yanə koonə.
28 Ma ənə ɗii manjeevənaakya, ndzaamə ləɓə ka hakii da Yeesu
Aləmasiihu. Maa kə ɗii unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi
amə ka umbənə aciikii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya.
29 Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə gooŋga nə ci. Acii ha'ə,
shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də gooŋgaanə, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə
ci.

3

Manjeevənə ŋga Əntaŋfə naamə

1 Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntaŋfə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə
'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma
səndə ɗii mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə ŋga Əntaŋfə
naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə.
2 Kaɗashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə saŋə
naama ndzaanə aakəŋwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə

2:18 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7. **2:19 2.19** Slənə 20.30. **2:20 2.20** 2.27. **2:22 2.22** 4.3; 2 Yooh. 7. **2:23 2.23** 4.15; 5.1; Yooh. 5.23; 15.23; 2 Yooh. 9. **2:24 2.24** 2.7. **2:25 2.25** Yooh. 5.24. **2:27 2.27** Irim. 31.34; Yooh. 14.16; 16.13. **2:28 2.28** 3.21; 4.17; Yooh. 5.22; 15.5. **2:29 2.29** 3.10. **3:1 3.1** 3.10; 4.6; Yooh. 1.12; 3.16.

Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paŋgəraŋə a babara.

3 Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka ɗanə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

4 Taa wu patə ca ɗa 'waslyakəənə, agi taŋəginə nə ci bariya ŋga Əntaŋfə. Acii taŋəgi bariya ŋga Əntaŋfə nə ɗa 'waslyakəənə.

5 Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ŋgərəgi 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii.

6 Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləɓə ka hakii da ci, paa ci ka ɗaaɗa 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca ɗaaɗa 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

7 Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca ɗa slənə ŋga gooŋgaanə nə əndə gooŋga, makə sətə ɗii Aləmasiihu əndə gooŋga.

8 Ma əndətə ca ndzaa ka ɗaaɗa 'waslyakəənə, əndə ŋga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka ɗaaɗa 'waslyakəənə daga 'watəginə ŋga duuniya. Ma shigi *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, kaa ca shi ka uulagi slənə ŋga Seetanə.

9 Ma əndətə ndzaa ka uuzənə ŋga Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə ka ɗaaɗa 'waslyakəənə, acii tə'i waɓənə ŋga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə ɗii ci Əntaŋfə nə Dii, paa ci da rəgwa ŋga ɗaaɗa 'waslyakəənə.

10 Wiinə səndə təkee ka manjeevənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi ŋga gooŋga, əntaa uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uuɗənə tə ndzəkəŋuci.

Uuɗəshinə

11 Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə waɓənə ŋga Əntaŋfə, waatoo tyasə see a uuɗəshaamə.

12 Gaama ndzaa makə ŋga Kaa'inu. Ma ca, əndə ŋga *Seetanə nə ci. Kə ɓələgi ci tə ndzəkəŋuci. Acii mi saŋə ɓələgi ci tə ca? Acii ma slənə ŋga ndzəkəŋuci, ŋunyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

13 Ndzəkəŋushi'inəkya, maɗa bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə tuunə, ga ca ɗa koonə ka sə ŋga hurəshishinə.

14 Ma amə kamə, kə shii amə, ma ŋga ŋukə, makə mamətə ənji njaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uuɗənə naamə tə ndzəkəŋushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uuɗəshinə, makə mantə əndə nə ci.

15 Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəŋuci, mbərə mbərə nə ci da maɓələ ənda. Kə shii unə, ma maɓələ ənda, paa ci da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

16 Vəgi əpinə ŋga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə ɓaarii kaamə makə sətə dəɓee ama uuɗəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə ŋga ndzəkəŋushi'inaamə.

17 Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə ŋga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə ŋga əndətə ətee, iitə saŋə banəkii oo'i, tə'i uuɗənə ŋga Əntaŋfə asəkə ədzəməkəya?

3:2 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. **3:5 3.5** 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. **3:6 3.6** 3.9; 5.18; Yooh. 15.5; Rooma 6.2,14. **3:8 3.8** Mat. 12.26-29; Yooh. 8.44. **3:10 3.10** 2.9,29. **3:11 3.11** 2.7-8; 4.11; Yooh. 13.34. **3:12 3.12** 'Wat. 4.8. **3:13 3.13** Yooh. 15.18. **3:14 3.14** 2.11; Yooh. 5.24; 13.35. **3:15 3.15** Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8. **3:16 3.16** Yooh. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. **3:17 3.17** Dzək. 15.7.

18 Manjeevənaakya, makə ha'ə ɗii əna, gaama bagi wata də ba maamə
tanə oo'i, agi uuɗəshinə naamə. Amma, ma ɗanaama, ɓaarii amə
uuɗəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uuɗəshinəkii a ndzaanə ŋga
gooŋga.
19 Maɗa kə ɗii amə ha'ə, davə shiinaamə oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə naamə.
Ma ca, da gooŋga nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə
akəŋwaciikii,
20 taa ŋgahi kə ɓaarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə.
Acii kə palee Əntaŋfə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə
əsə.
21 Kaɗashinyinaakya, maɗa pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka
kəŋaanənə naamə akəŋwacii Əntaŋfə yadə ŋgwalənə.
22 Ma patənə ŋga sətə caama kədii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə
ɗii ci agi nə'utənə naamə waɓənaakii, ama slənə sətə kaɗeesəkə ka ci.
23 Wiinə səndə bii Əntaŋfə kaamə ɗanə: see a vii amə gooŋga ka
Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uuɗəshi. Ha'ə bii ci kaamə.
24 Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntaŋfə, ləɓə nə ci ka hakii da Əntaŋfə.
Ha'ə nə Əntaŋfə əsə, ləɓə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaɓa
Ma'yanaakii. Ci ca ɓaarii kaamə furəŋə oo'i, ləɓə ka hakii daamə nə
Əntaŋfə.

4

Rəgwatə ci ənjə a təkee ka Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga əndə daawaanə

1 Kaɗashinyinaakya, maɗa kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəɗa
ŋga Malaaɓa Ma'yanə cii kəya waɓə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma
paaratəgimə ŋga'ə zəku'i, koona shii maɗa gooŋga cii kəya waɓə. Acii
tə'i majirakinə ŋga anabiinə laŋə taa dama patə asəkə duuniya.
2 Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəɗa ŋga Malaaɓa
Ma'yanə ci əndə a waɓə: maɗa kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shiŋkinə
pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəɗa ŋga Malaaɓa
Ma'yanə cii kəya waɓə.
3 Amma, maɗa kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shiŋkinə pwayi
ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaɓa Ma'yanə, amma ma'yanə ŋga
əndə daawaanə ŋga Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata,
kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatsə asəkə
duuniya əndzə'i.
4 Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə nuunə. Kə mbee
ŋgeerənə goonə ka ŋga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə
palee ka ŋga ənjitsə ca nə'u sətə ca kaɗeesəkə ka *duuniya.
5 Ma majirakinə ŋga anabiitsa, pooshi uushi ci təya waɓə anəkii,
maɗaamə anə uushi'inə ŋga duuniya. Ənji duuniya a luuvə waɓənatii,
acii ŋga duuniya nə tii.
6 Ma amə, manjeevənə ŋga Əntaŋfə naamə. Acii ha'ə, taa wu patə shii
tə Əntaŋfə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa ŋga Əntaŋfə nə
ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə
ŋga Ma'yanə ŋga gooŋga da ma'yanə ŋga jirakənə.

Agyanə uuɗəshinə

3:18 3.18 Yak. 2.15-17. **3:21 3.21** 2.28. **3:22 3.22** Yooh. 15.16. **3:23 3.23** Yooh. 2.23; 13.34. **3:24 3.24** 4.13; Yooh. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14. **4:1 4.1** 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. **4:2 4.2** Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. **4:3 4.3** 2.18,22. **4:4 4.4** 5.5. **4:5 4.5** Yooh. 3.31. **4:6 4.6** 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37.

7 Kaɗashinyinaakya, uuɗəshaamə, acii daga Əntaŋfə nə uuɗənə ka
shinə. Ma əndətə ca uuɗə ənja, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Kə shii ci
tə Əntaŋfə əsə.
8 Taa wu nə əndə pooshi ka uuɗəshinə, mashiimə ci tə Əntaŋfə. Acii
taa mi patə ci Əntaŋfə a ɗa, putə ŋga uuɗənə.
9 Wiinə makə səndə ɓaarii Əntaŋfə uuɗənaakii taamə furəŋə: kə sləkee
ci ka Uuzənaakii rəŋwə dyaŋə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə daciikii.
10 Wiinə uuɗənə ŋga tantanyinə: ma uuɗənə ŋga tantanyinə, əntaa
tsarə ətə caama uuɗə tə Əntaŋfə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkee
ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntaŋfə a tifyagi 'waslyakəənə
gaamə daciikii.
11 Kaɗashinyinaakya, makə kə uu'i Əntaŋfə taamə laŋə, amə maa,
uuɗəshaamə ha'ə.
12 Pooshi əndə sha nee ka Əntaŋfə. Amma, maa kə uuɗəshaamə, ləɓə
ka hakii daamə nə ci. Patənə ŋga uuɗənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə.

13 Kə vii Əntaŋfə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i,
ləɓə ka hakii naamə da Əntaŋfə. Ci boo, ləɓə nə ci daamə.
14 Ma ina, kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə
sləkee Əntaŋfə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu ŋga duuniya.
15 Taa wu patə bagi paŋgəraŋə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə ŋga Əntaŋfə,
ləɓə ka hakii nə Əntaŋfə da əndətsa. Ci boo, ləɓə nə ci da Əntaŋfə.
16 Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntaŋfə taamə ka shaŋə.
Taa mi patə ci Əntaŋfə a ɗa, putə ŋga uuɗənə. Ma əndətə ca ndzaanə
də uuɗəshinə, ləɓə ka hakii nə ci da Əntaŋfə. Əntaŋfə boo, ləɓə ka hakii
nə ci da ci.
17 Ci ɓaarii oo'i, tə'i patənə ŋga uuɗənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə
naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə
ka ənja, acii makə sətə ɗii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana.
18 Pooshi i ŋgwalənə da uuɗənə ka ləɓənə ka ha rəŋwə. Maɗa
tə'i patənə ŋga uuɗənə a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci ŋgwalənə.
See əndətə ca gəra gəŋwanə nə ndzaanə maŋgwaləkii. Acii ha'ə, ma
maŋgwala, pooshi patənə ŋga uuɗənə a ədzəməkii.
19 Ma caama uuɗəshi, acii Əntaŋfə 'watəgi uuɗənə taamə.
20 Maɗa kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntaŋfə", amma kə
kaaree ci ka ndzəkəŋuci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Acii ma əndətə
pooshi ka uuɗənə tə ndzəkəŋuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa
ŋga uuɗənə tə Əntaŋfə ətə paa ci nee də ginəkii.
21 Wiinə səndə bii ci kaamə ɗanə: ma əndətə ca uuɗə tə Əntaŋfə, wa
ca uuɗə tə ndzəkəŋuci.

5

*Jaalanə gaamə agyanə *duuniya*

1 Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə
əndəkii. Maɗa kə uu'i əndə tə dii ənda, agi uuɗənə nə ci tə uuzənaakii
əsə.

4:8 4.8 4.16. **4:9 4.9-10** Yooh. 3.16. **4:10 4.10** 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11 4.11** 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12 4.12** 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13 4.13** 3.24. **4:14 4.14** Yooh. 15.27. **4:15 4.15** 2.23. **4:16 4.16** 4.8-10; Yooh. 15.5. **4:17 4.17** 2.28; 4.12. **4:20 4.20** 2.9. **4:21 4.21** 4.11; Mat. 22.34-40. **5:1 5.1** 1 Piita 1.22-23.

2 Maɗa agi uuɗənə naamə tə Əntaŋfə, ama nə'utə sətə cii kəya ba
kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi uuɗənə naamə tə manjeevənə ŋga
Əntaŋfə.
3 Ma uuɗənə tə Əntaŋfə, ci nə nə'utənə tə sətə bii ci. Mapaleemə sətə
bii ci ka ŋgeerənə gaamə də zəzəkəənə,
4 acii taa wu nə uuzənə ŋga Əntaŋfə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya.
Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii gooŋga gaamə ka Yeesu.
5 Ma əndə jaalanə agyanə duuniya, see əndətə vii gooŋga oo'i, Yeesu nə
*Uuzənə ŋga Əntaŋfə.

*Seedanə agyanə Yeesu *Aləmasiihu*

6 Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a ɗa ka ci
bapətisəma də ma'inə, ənjə a ɓələgi tə ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata ɗa
ka ci bapətisəma də ma'inə, amma kə ɓələgi ənji tə ci, idənaakii a əjigi.
Malaaɓa Ma'yanə ɓaarii kaamə ətsə oo'i, ma uushi'iitsa, gooŋga. Əndə
gooŋga nə Malaaɓa Ma'yanə əsə.
7 Makkə nə seedawiinə.
8 Waatoo, Malaaɓa Ma'yanə da ma'inə ŋga bapətisəma da idənaakii ətə
əjigi ci ka putə gaamə. Ma uushi'iitsə makkə, ka ma rəŋwə nə tii patə.
9 Maɗa bii hara ənji sətə nee tii, agi luuvənə naamə. Sakwa ŋga Əntaŋfə
ɗii ətə palee waɓənaakii ka ŋga ənji shiŋkinə də ŋgeerəna? Ma ca, kə
waɓi ci agyanə Uuzənaakii əsə.
10 Ma əndətə vii gooŋga ka Uuzənə ŋga Əntaŋfə, tə'i ci da waɓəətsə
a ədzəməkii. Amma, ma əndətə maluuvəmə waɓənə ŋga Əntaŋfə, kə
zhi'wee ci ka Əntaŋfə ka majiraka, acii maluuvəmə ci sətə bii ci agyanə
Uuzənaakii.
11 Wiinə waɓənə ŋga Əntaŋfə kaamə: kə vii ci kaamə əpinə ŋga ha'ə
ndəŋwə ndəŋwə. Ma əpinəkii, dacii Uuzənaakii shi kaamə.
12 Ma əndətə ləɓə da Uuzənə ŋga Əntaŋfə, tə'i ci da əpiitsa. Amma, ma
əndətə paa ci ləɓə da ci, pooshi ci da əpinəkii.

Muudinə ŋga waɓənə

13 Ma unə ənə vii gooŋga ka Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ma cii kya naahə
koonə uushi'iitsa, koona shii oo'i, tə'i unə da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə.
14 Wiinə sətə ca vii kaamə mabanee ma'yanə akəŋwacii Əntaŋfə: taa
mi kədii amə aciikii, maɗa ma sətə kədii amə aciikii, kə kaɗeesəkə ka ci,
ka luuvənə nə ci kaamə.
15 Makə kə shii amə oo'i, taa mi patə kədii amə aciikii, agi luuvənə nə
ci kaamə, kə shii amə əsə, agi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə aciikii.
16 Maɗa kə nee əndə'i əndə ka ndzəkəŋuci ca ɗa 'waslyakəənə, wa
ca kədii acii Əntaŋfə ka putə ŋga əndətsa, maɗa pooshi 'waslyakəənəkii
mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka viinə nə
Əntaŋfə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə ɗii 'waslyakəənə ətə pooshi
mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, tə'i
'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə nyi
koonə: ɗamə də'wa agyanə tsarəkii.

5:3 5.3 2.5; Dzək. 30.11; Mat. 11.30. **5:4 5.4** Yooh. 16.33. **5:5 5.5** 4.4; Rooma 8.37. **5:6 5.6** Yooh. 16.13; 19.34. **5:7 5.7-9** Yooh. 5.36-37. **5:10 5.10** Rooma 8.16; Gal. 4.6. **5:11 5.11** Yooh. 3.16-18. **5:12 5.12** Yooh. 3.36; 5.24. **5:13 5.13** Yooh. 20.31. **5:14 5.14** Yooh. 15.16. **5:16 5.16** Mat. 12.31; Ibər. 6.4-6.

17 Kala məza slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, tə'i harii tsarə ŋga
'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga ca'ə
ndəŋwə ndəŋwə.
18 Kə shii amə oo'i, ma əndətə ndzaa ka uuzənə ŋga Əntaŋfə, paa ci ka
ndzaanə ka ɗaaɗa 'waslyakəənə, acii agi nəhənə nə Uuzənə ŋga Əntaŋfə
tə ci. Acii ha'ə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. *
19 Kə shii amə oo'i, manjeevənə ŋga Əntaŋfə naamə. Patənə ŋga ənjitə
mashiimə tə Əntaŋfə, acii Seetanə nə tii.
20 Kə shii amə oo'i, kə shi Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ca vii kaamə haŋkala
ŋga shiinə tə Əntaŋfə Əndə gooŋga. Ma amə, ləɓə naamə da ci dacii
Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntaŋfə Əndə gooŋga. Daciikii shi
əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
21 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tə uushi'iitə əntaa Əntaŋfə ŋga
gooŋga.

* **5:18** **5.18** 3.6,9-10; Seetanə: Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3. **5:19** **5.19** Yooh. 12.31; Gal. 1.4. **5:20** **5.20** Yooh. 1.14,18; 11.25; 17.3; 20.28.

Bəra'inə ŋga ləkaləkatə ŋga Yoohana

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki masara ŋga Ikəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, mataɗə minə daga Əntaŋfə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə ŋga ənjitə shii gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə.
2 Ma uuɗənaaki tuunə, acii tə'i gooŋgaanəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə gooŋgaanəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
3 Ma Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uuzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya ɗa kaamə ŋga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'iitsə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə, ama uuɗəshi.

Waɓənə agyanə uuɗəshinə

4 Yoo, kə ɗii nyi mooɗasəkə ka shaŋə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə gooŋga ŋga Əntaŋfə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə.
5 Mina, ma səndə banəki ka hə, uuɗəshaamə. Ma waɓəənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə waɓənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa waɓənə ŋga Əntaŋfə.
6 Ma uuɗənə makə sətə bii Əntaŋfə, ci nə nə'utənə waɓənaakii. Ma waɓənə ŋga Əntaŋfə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uuɗəshinə.
7 Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə laŋə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvəmə tii oo'i, əndə shiŋkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə ŋga ənjitsə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə ŋga Aləmasiihu.
8 Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koona shii upaa patənə ŋga shikwa ŋga slənə goonə. Maɗa pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.
9 Ma əndətə pooshi kəŋaanə agyanə dzəgunənə ŋga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləɓə da Əntaŋfə. Ma əndətə kəŋaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləɓə da Əntaŋfə Dəsənaamə da Uuzənaakii.
10 Acii ha'ə, maɗa kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunəətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa “Usa da shinə”, goona ba ka ci.
11 Acii taa wu bii ka ci “Usa da shinə”, kə liɓə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə ŋga waɓənə

12 Tə'i hara uushi'inə ɓəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi ɗa aniya nə nyi ŋga dzənə aa hoonə, nya waɓə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka mooɗasəkə ka shaŋə.
13 Kə nəhəpaa manjeevənə ŋga cikəŋu tə hə. Ki maa, mataɗəkii ŋga Əntaŋfə nə ki.

1:1 1 3 Yooh. 1. **1:4 4** 3 Yooh. 3. **1:5 5-6** Yooh. 13.34; 1 Yooh. 4.11. **1:6 6** Yooh. 14.15; 1 Yooh. 2.5; 5.3. **1:7 7** 1 Yooh. 2.18. **1:9 9** 1 Yooh. 2.23. **1:10 10** Rooma 16.17. **1:12 12** 3 Yooh. 13-14.

Makkənə ŋga ləkaləkatə ŋga Yoohana

1-2 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki masara ŋga Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kaɗashinaaki nə hə dərəva. Agi ɗanə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə ɗii ədzəməku jamə akəŋwacii Əntaŋfə.

3 Kə shi hara ənji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u gooŋgaanə də patənə ŋga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə ɗii nyi mooɗasəkə ka shaŋə də ndzaanaaku agi gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə taa guci patə.

4 Pooshi uushi palee də ɗa ka nyi mooɗasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə ŋga Yoohana tə Gayusə

5 Kaɗashinaakya, kə nee nyi, əndə gooŋga nə hə agi patənə ŋga slənaaku ka ənji nə'unə, taa ŋgahi mu'uminə nə hara ənji agitii.

6 Ma ənjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə waɓi tii akəŋwacii Ikəliisiya agyanə uuɗənaaku. Tuutətə'ə, tsakuu tə tii makə sətə kaɗeesəkə ka Əntaŋfə, kaa təya dzə aakəŋwə agi wiigi'inatii.

7 Acii, ma ma'i ənjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii ənjitə əntaa ənji nə'unə.

8 Acii ha'ə, ma amə ənji nə'unə, ŋga'ə maa cakaamə tə tsarə ŋga ənjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənatii agi waaza gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

9 Kə nyaahə nyi magusə ləkaləkatə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa waɓənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə.

10 Acii ha'ə, maɗa kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya ɗaaɗa. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə ŋga mu'uminə ənji nə'unə, ca təŋagi tə ənjitə ca moo luu mu'umuunatii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

11 Kaɗashinaakya, ga ha nə'u rəgwa ŋga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa ŋga slənə ŋga'aanə. Ma əndətə ca slənə ŋga'aanə, uuzənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntaŋfə.

12 Ma Dimitəriya, ənji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci ŋga'ə. Ŋga'aanə ŋga slənaakii ca ɓaarii oo'i, agi nə'utənə nə ci gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə agi taa mi patə cii kəya ɗa. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, ŋga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, gooŋga nə waɓənə geenə.

Muudinə ŋga waɓənə

13 Tə'i uushi'inə laŋə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə.

14 Acii kə kii nyi nə ŋga dzənə aaɓiiku kədəhə, aŋwa waɓə ma da ma.

15 Wa Əntaŋfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaaŋwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaaŋwə patə ka ləmə ka ləmə.

1:1-2 1 2 Yooh. 1. **1:3 3** 2 Yooh. 4. **1:5 5-8** Ibər. 13.2. **1:6 6** Tit. 3.13. **1:11 11** 1 Yooh. 2.29. **1:13 13-14** 2 Yooh. 12.

Ləkaləkatə ŋga Yahuda

1 Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, ənjitə 'wii Əntaŋfə tuunə, una ndzaanə agi uuɗənə ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə.
2 Wa Əntaŋfə a ɗa koonə ŋga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uuɗənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa.

Maliminə ŋga jirakənə

3 Kaɗashinyinaakya, kə ɗii nyi aniya ka shaŋə kaa nya naahə koonə agyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gəɗə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koona ɗa gazhi'waanə agi waɓənə ŋga Əntaŋfə, ənjə a vii gooŋga. Acii gahu rəŋwə ɓaarii Əntaŋfə gooŋgaanaakii ka ənjaakii.
4 Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara ənji ətə pooshi shii tə Əntaŋfə iitəgərə aahadoonə, təya ɗa gazhi'waanə ŋga gwazee ka habara ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə, kaa təya shii upaa rəgwa ŋga ɗa tsarə ŋga bwaya uushi ətə kaɗeesəkə ka tii. Də ɗanə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ŋukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə makə sətə nə Əntaŋfə a zamagi də tii.
5 Taa ŋgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma ŋga ŋukə, kə luupaa Əntaŋfə tə ənjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə ŋga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara ənji ahadatii ətə pooshi vii ka ci gooŋga.

6 Ha'ə əsə, buurətəmə habara ŋga malaa'ikanyiitə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə ɗəkəpaa Əntaŋfə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə ɗəkəpaa Əntaŋfə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See maɗa mbu'ya uusəratə nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə ka *duuniya.
7 Buurətəmə agyanə vəranyinə ŋga *Sadooma da *Gwamoora da hara vəranyiitə kədə kədəhə da tii əsə. Ma ənji ŋga vəranyiitsa, kə dzəgərə tii aagi ɗa ajijinəənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa gooŋga. Kə upaa tii shikwatii ŋga ndzaanə agi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋgəraŋə ka patənə ŋga ənja.
8 Ha'ə əsə nə ənjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii səniinə ətə kavə tə tii ka ajijinətə shishinətii, təya bərapaa baawəɗa ŋga Əntaŋfə, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghərəvənə.
9 Mikayilu maa, ətə ɗii ka gawə ŋga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə ŋga Muusa, paa ci haŋətə naakii nə bahə waɓə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, “Wa Əntaŋfə a dzalə tə hə.” *
10 Amma ma ənjitsə ahadoonə, agi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Acii agi ɗanə nə tii

---

1:1 1 Mat. 13.55; Mar. 6.3. **1:2 2** 2 Piita 1.2. **1:3 3** 1 Tim. 1.18. **1:4 4-13** 2 Piita 2.1-22. **1:4 4** Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. **1:5 5** Shig. 12.51; Ɓaan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. **1:6 6** 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. **1:7 7** 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. **1:8 8** 2 Piita 2.10. * **1:9 9** Dzək. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7.

see sətə shigi a mooɗəfətii. Ma təya dzə də ɗanə ha'ə makə ətsa, gəŋwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii.
11 Kə lii ŋgəra'wə tə tii, acii kə ŋgirə tii tsaasəɗə ŋga Kaa'inu, kə vigi
tii natii nə ka ɗa 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa də kwaɓa, makə sətə
shi Balaamə a ɗii. Agi ɗanə nə tii panə da Əntaŋfə makə sətə shi Koora
a ɗii. Acii ha'ə ka zaamaginə nə Əntaŋfə də tii, makə sətə shi ca zaamagi
də Koora. †
12 Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə ɗiinə ahadoonə. Pooshi
uushi shii tii, maɗaamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə
kuraɓiinə ətə ci məɗə a pyawərigi yadə ndzəmənə ŋga vənə nə tii. Makə
ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci ənjə a
mbuuɗəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə.
13 Ma tii, makə ma'iitə ca ŋgərəma əndə nə tii. Təya ɗavə ka natii nə
ayinə. Makə tikisanyiitə pooshi ka kəŋaanənə ka hakii nə tii. Ma təya, kə
ɗəkəpaa Əntaŋfə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya
ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
14 Agyanə tsarə ŋga ənjitsa shi Anuuhu a waɓi. Ma ca, ci nə məɗəfənə
ŋga slikərənə ndzaŋənə ka Adamu. Kə bii ci, “Kadə nə Slandanə a shi da
malaa'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə ɓaanatənə.
‡
15 Ka la gəŋwanə ka patənə ŋga ənji cii kəya shi. Bwayakii ka shaŋə
nə gəŋwanaakii a ndzaanə ka ŋga ənjitə pooshi nyi'u tə Əntaŋfə, acii
bwayakii nə slənətə ɗaaɗii tii da uushi'iitə baabii tii aashikii.”
16 Ma ənjitsa, uusəra patə nə tii ka ŋgəərə ma, taa guci patə nə tii
ka ŋgəərə ma də hara ənja, təya ɗa sətə kaɗeesəkə ka shishinətii, təya
haŋətə natii na, təya ɗa mandikə-ndikə waɓənə ka gəpətə də ənja, kaa
təya shii nə'u rəgwatii.

Waɓənə ka ənji nə'unə

17 Kaɗashinyinaakya, ma waɓəətə shi masləkee ənji ŋga Slandanaamə
Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na ɗa, ga ca zaanə koonə.
18 Kə njii təya baaba koonə, “Ma ka muudinə ŋga duuniya, kadə nə ənjə
a shigi ətə na ŋusə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntaŋfə. Agi ɗanə nə
tii sətə kaɗeesəkə ka tii tanə.”
19 Tii nə ənjitə ca kira təəkəshinə aahada ənja, ənji ŋga duuniyanə nə
tii, pooshi tii shii Ma'yanə ŋga Əntaŋfə.
20 Kaɗashinyinaakya, ma unə, ɗamə gazhi'waanə ŋga tsakəshinə
ahadoonə, koona shii dzənə aakəŋwa də zəŋanə agi vii gooŋgaanə goonə
ətsə shi dacii Əntaŋfə ci saakii. Dəmə aakəŋwa də ɗa də'wa də ŋgeerənə
ŋga Malaaɓa Ma'yanə.
21 Kavəmə noonə na aagi uuɗənə ŋga Əntaŋfə, una gəra saa'itə nə
Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə
əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
22 Tə'i hara ənji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə ŋga ənjitsa, nəhəmə
təgunuunatii.
23 Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə
təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga təya ŋusləgi duunə. Taa
kəjeerənatii maa, mandəkii putə ŋga ajijinəənə ŋga ndzaanatii. Acii ha'ə,
goona təɓətə shaŋə.

1:10 10 2 Piita 2.12. † **1:11 11** Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Ɓaan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koora: Ɓaan. 16.1-34. **1:12 12** 2 Piita 2.13,17. **1:13 13** Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. ‡ **1:14 14** Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibər. 11.5. **1:17 17** 2 Piita 3.2. **1:18 18-19** 2 Piita 3.3; 2 Tim. 3.1; 3.2-6. **1:20 20** Kwal. 2.7. **1:22 22** 1 Tees. 5.11. **1:23 23** Zak. 3.2.

Dəlaamə də Əntaŋfə

24 Dəlaamə də Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəɗa ŋga nəhənə tuunə acii
goona ŋusləgi gakii a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka ŋgərəgi koonə patənə
ŋga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi ŋwaŋuunaakii,
una ndzaanə də mooɗasəkə ka shaŋə.
25 Dəlaamə də Əntaŋfə, acii ci daanəkii nə Slandanə agyanə taa mi patə.
Ci luupaa taamə dacii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a ɗuunətə
tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca ɗa ŋwaŋuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə,
ndzaŋənə ka 'watəginə, ka mbu'yanə ka ənshinə ka dəŋə ka muudinə.
*Aamiina.

1:24 24 Fil. 1.10; 1 Tees. 5.23.

Səniinə
ŋga Yoohana

1 Ma ləkaləkatəna, asəkəkii nə uushi'iitə ɓaarii* Yeesu *Aləmasiihu.
Əntaŋfə ba'acii ka ci uushi'iitsə, kaa ca ɓaarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə
na slənə tyasə kədəhə. Ci ɗii sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca
ɓaarii uushi'iitsə ka nyi, Yoohana, əndə slənaakii.
2 Kə bagi nyi patənə ŋga uushi'iitə nee nyi, nya bagi makə sətə waɓi
Əntaŋfə, nya bagi gooŋgaanə ənə ɓaarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi.
3 Əndə barəkaanə nə əndətə ca jaŋga waɓənə ŋga anabaakwaanə ənə
nyaahə nyi aasəkə ləkaləkatəna. Patənə ŋga ənjitə ca fa waɓənəkii, təya
nə'utə, ənji barəka nə tii əsə. Acii kə uugi saa'i ŋga slənənə ŋga uushi'iitsə
mbəshanə.

Nəhəpaanə ka Ikəliisiyanyinə məɗəfə anə hanyinə ŋga Asiya

4 Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka Ikəliisiyanyinə məɗəfə anə hanyinə ŋga
Asiya. Ma ləkaləkatəna, daciiki Yoohana shigi. Wa Əntaŋfə a ɗa koonə
pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə
ŋukə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, dacii ŋunyi ma'yanə məɗəfə ca
shigi əsə. Tii nəndə akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwaŋuunaakii.
5 Wa Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə
jamə. Ci nə əndətə ca ɓaarii gooŋga. Tə ci 'watəgi Əntaŋfə maɗeenə agi
maməətə ənja. Ci əsə nə Ŋwaŋwə agyanə meeminə ŋga duuniya patə.
Kə uu'i ci taamə, ca əntəgi də əjigi idənaakii ka putə gaamə kaama shii
mbərəɗənə acii slənə 'waslyakəənə.
6 Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə agi ŋwaŋuunaakii, ama
paslə tə Əntaŋfə Dii. Wa ənjə a ɗuunətə tə ci, ca ɗa ŋwaŋuunə ŋga ha'ə
ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.
7 Tsaaməmə! Kədəhə nə ci ka shinə dagi kuraɓiinə. Taa wu patə, ka
neenə nə ci ka ci də ginəkii. Ənjitə ɓələgi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci.
Patənə ŋga slikərənyinə ŋga duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii. Ha'ə
na ɗa. Aamiina.
8 Ma bii Slandanə, Əntaŋfə Əndə baawəɗa, ci saakii nə ŋga təkəŋwanə,
ci əsə nə ŋga muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə ŋukə, ci əsə na shi.

*Jigaginə ŋga *Aləmasiihu ka Yoohana*

9 Ma nyi Yoohana, ndzəkəŋushi'inuunə nə nyi. Ləɓə naamə da Yeesu.
Də ha'ə ɗii amə ləɓə agi ciɓənə ca ɗa taamə, ama sə'watə, waatoo, amə
patə ənə kavə ci ka ndzaanə agi ŋwaŋuunaakii. Ma nya, kə wazii nyi
waɓənə ŋga Əntaŋfə da gooŋgaanə ətə ɓaarii Yeesu. Putakii kəshi ənji
tə nyi, ənjə a kərəgi tə nyi aanə hanyinə ŋga Patamasə ətə ahada ma'inə.

10 Ma ka əndə'i uusəra alatə, kə ŋgərəgi Ma'yanə ŋga Əntaŋfə tə
hiimaaki, kə fii nyi waɓənə makə wazənə ŋga uutəma daba'aki.

---

* **1:1 1.1** Əntaa səniinə əndə a tsəfə ŋunyinə amma uushi makə səniinə. Ma də uura Gərikə, uushi'iitə ɓaarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana. **1:1 1.1** 4.1; 22.6. **1:2 1.2** 6.9. **1:3 1.3** 14.13. **1:4 1.4** 4.5. **1:5 1.5** 2.26; 7.14; 19.15; Kwal. 1.18; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6 1.6** 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7 1.7** 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17. **1:8 1.8** 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; Isaa. 44.6. **1:9 1.9** 22.8. **1:10 1.10** 17.3.

11 Ca ba, “Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka ləkaləkatəkii ka
Ikəliisiyanyinə ŋga vəranə məɗəfə, waatoo, Ikəliisiya ŋga Afisa da ŋga
Səmiirəna da ŋga Parəgama da ŋga Tiyatira da ŋga Sarədisə da ŋga
Filadaləfiya da ŋga Lawədikiya.”
12 Nya zə'wugi kaa nya tsaaməgi taa wu ca waɓə da nyi. Wata nya nee
ka uushi'inə məɗəfə ŋga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə
davə.
13 Ma ahada uushi'iitsə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə, kə nee nyi
ka uushi pushashi da əndə shiŋkinə da i magərə kəjeerənə ashikii kura'ə
aa ba'ə səɗəkii. Ca anəpaa ədzəməkii də gyara ŋga əndzənə.
14 Talə talə makə əmputə kəbənə nə shiŋkinaakii. Makə gana ŋga gunə
nə ginəkii ka ɓərənə.
15 Ma səɗəkii əsə, makə sətə ci mana tibisa a ɓərə agi gunə nə ci ka
ɓərənə. Makə wazənə ŋga ŋgyaaranə ŋga ma'inə a gəərə daba'ə vəna
nə uurakii əsə.
16 Ca kəsəpaa tikisanyinə məɗəfə da ciizəmakii. Ŋgila purəŋanə a shigi
da makii. Kyakya'ə rəgwa nə ŋgila purəŋanəkii ka idənə. Pyapiɗənə
makə ŋga uusəra nə kəŋwaciinəkii. †
17 Ma kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaa səɗəkii makə mantə ənda.
Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əŋki ci ka nyi, “Ga ha ŋgwalə: nyi nə
ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə.
18 Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əŋki. Amma, ma əndzə'i, tə'i nyi da
əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Tə'i nyi da baawəɗa agyanə wa da
agyanə ha ŋga ndzaanə ŋga maməətə ənja.
19 Acii ha'ə, naahətə patənə ŋga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə
ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəŋwa.
20 Wiinə sətə ci uushi'iitsə nee hə a moo banə: ma tikisanyiitə məɗəfə
ətə nee hə da ciizəmaki, tii nə malaa'ikanyinə məɗəfə ətə ca nəhə
Ikəliisiyanyinə məɗəfə. Ma uushi'iitsə ŋga əndzənə məɗəfə ŋga dzakə
garəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyanyinə məɗəfə.”

2

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Afisa.

1 Əndətə nee nyi a ba ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya
ŋga Afisa oo'i:

Wiinə waɓənə da ma Əndətə kəsəpaa tikisanyinə məɗəfə da
ciizəmakii, ca wiigi'i ahada uushi'inə məɗəfə ŋga əndzənə ətə ci ənjə
a dzakə garəkuwanyinə davə.

2 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə ŋga ndzaanə goonə. Kə shii
nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə
goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə
ahadoonə. Kə gəlatuunə ənjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una
shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii.

3 Agi sə'watənə nuunə ciɓənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

4 Amma, tə'i uushi cuuna ɗa pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi
unə agi uuɗənə tə nyi ma'ə makə ŋga ŋukə.

1:11 1.11 4.5. **1:12 1.12** Zak. 4.2. **1:13 1.13** Dan. 7.13; 10.5. **1:14 1.14** Dan. 7.9; 10.6. **1:15 1.15** 14.2. † **1:16 1.16** məɗəfə 4.5; ŋgila purəŋanə: 2.12; 19.15; Ibər. 4.12. **1:17 1.17** 1.8; Dan. 8.17-18. **1:18 1.18** Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26. **2:1 2.1** 1.16,20; Af. 1.1. **2:2 2.2** 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1.

5 Acii ha'ə, buurətəmə oo'i, ka ŋgutə ha saŋə ŋusləgyuuna? Baamə
ka Əntaŋfə, una slənə sətə njuuna slənə ŋga ŋukə. Maɗa pooshi unə
baanə, ka dzənə nə nyi aaɓii unə, nya dzə ka ŋgərəgi ha ŋga dzakə də
garəkuwanyinə goonə ka hatə ɗii ci davə.
6 Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə
ŋga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənatii əsə.
7 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a
ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa ŋga
adə pawə ŋga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† ŋga Əntaŋfə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Səmiirəna

8 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə
Ikəliisiya ŋga Səmiirəna oo'i:
Wiinə waɓənə da ma Əndətə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə ətə
shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja.
9 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi ciɓə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə.
Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirakə oo'i,
*Yahudiinə nə tii, agi waɓənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə. Amma,
ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji ŋga *Seetanə nə tii. ‡
10 Goona ŋgwalə acii taa mi patə ətə na ciɓee koonə. Shiimə oo'i, kadə
nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa furəshina,
təya ciɓə ŋga baanə pu'u. Ndzaamə da vii gooŋga, taa əntənə cuuna əntə
putə ŋga vii gooŋga goonə. Maɗa kə ɗii unə ha'ə, ka viinə nə nyi koonə
əpinə ətə pooshi ka uudənə putə ŋga jaalanə goonə.
11 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə
a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka mbəɗənə nə tii acii kanə tə
tii aagi gunə, waatoo, əntənə ŋga bəra'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə."

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Parəgama

12 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə
Ikəliisiya ŋga Parəgama oo'i:
Wiinə waɓənə da ma Slanda ŋgila purəŋanə ətə ca idə kyakya'ə
rəgwa.
13 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə,
asəkə giwa ŋga Seetanə da ŋwaŋuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi
unə bwasee ka vii ka nyi gooŋga. Taa ka saa'itə ɓələgi ənji tə Antipa,
əndə seedaaki ŋga gooŋga, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə ɓələgi
ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa ŋga Seetanə.
14 Amma, tə'i uushi'inə cuuna ɗa pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo
tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ŋga Balaamə. Ma ca, kə
dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *Isərayiila ka slənə
'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə ɗii ənji ka uuləminə, təya
aləhiinə əsə.
15 Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ŋga Nikoolanyinə.
16 Acii ha'ə, baamə ka Əntaŋfə. Maɗa pooshi, ka dzənə nə nyi aaɓii
unə pii, nya dzə ka panə da tii də ŋgila purəŋaanə shigi da maki.

2:5 2.5 2.16,22; 3.3,19. * **2:6 2.6** Ma Nikoolanyinə, mbərə mbərə nə dzəgunənatii da ŋga Balaamə. Tsaamuu 2.14. † **2:7 2.7** Əndə'i ləmə ŋga ha dagyə. **2:7 2.7** 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43. **2:8 2.8** 1.8,18. ‡ **2:9 2.9** 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. **2:10 2.10** Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. **2:11 2.11** 20.6,14; 21.8. **2:12 2.12** 1.16. **2:14 2.14** 2.20; 'Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15.

17 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə
a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii zəmətə
ɗəkəpaa Əntaŋfə dagyə, nya vii ka tii mambwaɗaɗa faara da i manaahə
kura ləmə anəkii. Ma ləmətsa, pooshi əndə na shii, maɗaamə əndətə
nii kya vii ka ci.” §

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Tiyatira

18 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə
Ikəliisiya ŋga Tiyatira oo'i:
Wiinə waɓənə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə. Makə gana ŋga gunə nə
ginəkii ka ɓərənə. Ma səɗəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka ɓərənə.
19 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uuɗənə goonə da
vii gooŋga goonə əsə. Kə shii nyi tsakəshinə goonə da sə'watənə goonə.
Weewee, ma slənə goonə ŋga ənə, kə palee ka ŋga ŋukə.
20 Amma, tə'i uushi cuuna ɗa pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa
ka miitə ci ənjə a 'wa Izabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya,
agi jirakənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntaŋfə shigi. Amma
saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə
zəmətə ɗii ənji ka uuləminə.
21 Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka
moo bwasee ka aləhiinə.
22 Acii ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca ɗa
aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya ciɓa, see maa baa tii ka
Əntaŋfə, təya bwasee ka nə'u sətə jigunyi ki ka tii.
23 Ka ɓələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə ŋga
Ikəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo.
Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu agyuunə mbərə mbərə da slənaakii.
24 Ma unə ətsə asəkə vəranə ŋga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya
dzəgunəətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa ‘ma'umbee
haala ŋga Seetanə’ əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i
slənə ma'ə.
25 Ma nə uushi cuuna ɗa: kəsətəmə təŋə təŋə tə sətə jigunyuunə da
sətə cuuna slənə dəŋə ka saa'yatə nii kya dzə.
26-28 Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dəŋə ka muudinə, ka viinə
nə nyi ka tii baawəɗa makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka
gayinə agyanə patənə ŋga slikərənyinə, təya ɗa ŋwaŋuunə agyanətii
də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya
vii ka tii vooɗa ŋga pukə də ha.
29 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a
ba ka Ikəliisiyanyinə.”

3

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Sarədisə

1 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə
Ikəliisiya ŋga Sarədisə oo'i:
Wiinə waɓənə da ma Əndətə da ŋunyi ma'yanə ŋga Əntaŋfə məɗəfə
da i tikisanyinə məɗəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə
ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma maməətəkii nuunə.

§ **2:17 2.17** Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; Isaa. 62.2; 65.15. **2:18 2.18** 1.14-15. **2:20 2.20** Baan. 25.1-8; 1 Meem. 16.31; 2 Meem. 9.22,30; Slənə 15.20. **2:23 2.23** 22.12; Irim. 11.20. **2:25 2.25** 3.11. **2:26-28 2.26-27** 12.5; 19.15; Jab. 2.8-9. **3:1 3.1** 1.4,16.

2 Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə akəŋwacii Əntaŋfwaaki. Acii
ha'ə, vəɗəhəmə ka ŋunyinə, una ənə ka haɗatəgi də slənə goonə acii ga
ca uudəpaa na.
3 Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə,
una baanə ka Əntaŋfə. Maɗa pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aaɓii
unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i ŋga
dzənaaki.
4 Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə
'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwaɗaɗa
kəjeerənyinə ashiinə, acii kə mbu'i tii bahə ɗanə ha'ə.
5 Ma ənjitə jaalii, ka ŋganə nə tii mabwaɗaɗa kəjeerənə ha'ə makə
ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii shaŋə asəkə ləkaləkatətə ɗii ləmə ŋga
ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Kadə nii kya
ba akəŋwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii. *
6 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a
ba ka Ikəliisiyanyinə.”

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Filadaləfiya

7 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə
Ikəliisiya ŋga Filadaləfiya oo'i:
Wiinə waɓənə da ma Malaaɓa ənda, Əndə gooŋga əsə. Aciikii nə
lakila ŋga makuvə ŋga ŋwaŋwə *Dawuda. Maɗa kə wunəgi ci, pooshi
əndə mbee ka pa'əginə. Maɗa kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka
wunəginə ma'ə.
8 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəɗa
goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi.
Wiitsə kə kapaa nyi makuvə furəŋə akəŋwaciiku, pooshi əndə pa'əginə.
9 Fatəmə! Ma ənji ŋga Seetanə, waatoo majirakiitsə ca jirakə oo'i,
Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gəra'wə akəŋwacii unə.
Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə.
10 Kə nə'utuunə waɓənaaki, una kəŋaanə ndihə ndihə də sə'watənə.
Acii ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təɓəətə nə ənjə a təɓə tə duuniya
patə ka gəlatənə də patənə ŋga ənja.
11 Wanyitsə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə təŋə təŋə tə sətə jigunyii
koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə.
12 Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə shaŋə asəkə maɗuunə kuvə
ŋga Əntaŋfwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii.
Ka naahəvənə nə nyi ləmə ŋga Əntaŋfwaaki da ləmə ŋga vəranaakii
aashitii. Ma vəranəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadagyə dacii
Əntaŋfwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.
13 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a
ba ka Ikəliisiyanyinə.”

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Lawədikiya

14 Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə
Ikəliisiya ŋga Lawədikiya oo'i:

3:3 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. **3:4 3.4** 6.11. * **3:5 3.5** Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20. **3:7 3.7** Isaa. 22.22; Mat. 16.19. **3:9 3.9** 2.9; Isaa. 49.23; 60.14. **3:10 3.10** 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. **3:11 3.11** 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. **3:12 3.12** 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. **3:14 3.14** 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20.

Wiinə waɓənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa ‘*Aamiina’, Əndə seeda ŋga gooŋga, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə ŋga patənə ŋga sətə ghənyi Əntaŋfə.
15 Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watsə watsə, pooshi unə bwasee dəŋwa'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watsə watsə nuunə taa bwaseenə dəŋwa'ə ka nə'unə tə nyi, kaɗa ka shiinə nə nyi sə ŋga ɗanə duunə.
16 Yoo, makə ɗii ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki.
17 Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka shaŋə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də puraki.

18 Wanyinə ka banə koonə, koona ɗərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji ŋga'ə də gunə, koona ndzaanə ka ənji gəna; una ɗərə mabwaɗaɗa kəjeerənə aciiki ka umbee də purəkinə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una ɗərə kuzəka, koona ɓəzəvə aa gyuunə koona mbee ka nee ka uushi'inə.
19 Ma nya, ka ənjitə cii kya uuɗə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Acii ha'ə, baamə ka Əntaŋfə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rəŋwə.
20 Wanyinə kəŋə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.
21 Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa ŋga ndzaanə ataŋgalaki asəkə dəgələ ŋwaŋuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə ataŋgala Daadə asəkə dəgələ ŋwaŋuunaakii.
22 Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaɓa Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə.”

4

Ɗuunətənə tə Əntaŋfə gatə dadagyə

1 Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuvə ŋga dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura ŋga əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi waɓənə ka nyi. Əŋki ci ka nyi, “Ŋgirawə aa hanə kaa nya ɓaarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa.”
2 Pii, wata Malaaɓa Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ ŋga ŋwaŋuunə dadagyə da Əndə dasə anəkii.
3 Makə ŋunyi faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kəŋwaciinəkii ka ɓərənə. Məŋganə a guŋutə də dəgələ ŋga ŋwaŋuunəkii, ca dzə də ɓərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə.

4 Tə'i hara dəgələnyinə ŋga ŋwaŋuunə pupusərə aji ənfwaɗə ətə guŋutəgi də dəgələ ŋga ŋwaŋuunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwaɗə ndzaanə asəkəkii. Kə ŋgii tii mambwaɗaɗa kəjeerənyinə da i dara ŋwaŋuunə ŋga əndzənə anətii əsə. *
5 Wata see pyapiɗənə ca dzə də shiginə anə dəgələ ŋga ŋwaŋuunəkii makə pyapiɗənə ŋga vəna, da wazənə laŋə makə dzanə ŋga vəna. Ma

3:17 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. **3:18 3.18** 6.11; 16.15. **3:19 3.19** Waɓ. 3.11-12; Ibər. 12.5-6. **3:20 3.20** Mat. 8.11; Yooh. 14.23. **3:21 3.21** 1.6; Mat. 22.44; Ibər. 8.1. **4:2 4.2-3** 5.7; Jab. 11.4; 103.19. **4:3 4.3** Əzaki. 1.26-28. * **4:4 4.4** gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; Isaa. 24.23; mambwaɗaɗa kəjeerənyinə: 6.11.

akəŋwaciikii, tə'i garəkuwanyinə məɗəfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə
məɗəfə ŋga Əntaŋfə.
6 Ma akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwaŋuutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca
ɓərə makə dyarugala. †
Tə'i uushi'inə ənfwaɗə da i əpinə a matii ətə guŋutə də dəgələ ŋga
ŋwaŋuutsa. Tə'i ginə ŋga uushi'iitsə taa dama patə ashitii, daba'atii da
akəŋwaciitii.
7 Ma uushi ŋga təkəŋwanə, makə livarə nə ci. Ma ŋga bəra'inə əsə,
makə la nə ci. Ma kəŋwaciinə ŋga makkənə ŋga uushi'iitsa, makə ŋga
əndə shiŋkinə. Ma ŋga ənfwaɗənə, makə ŋga zhira ca ləɗə nə ci.
8 Taa ŋgutə rəŋwə agi uushi'iitsə ənfwaɗə da i əpinatii, tə'i ci da
bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vəɗə da uusəra nə tii
ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba,
“Malaaɓakəya, malaaɓakəya, malaaɓakii
nə Slandana, Əntaŋfə, Əndə baawəɗa.
Ci nəndə ŋukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!”
9 Agi kanə nə uushi'iitə wanyanə ŋga ɗuunətənə da kuyiriinə tə Əndətə
dasə asəkə dəgələ ŋga ŋwaŋuunə, ətə da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə.
10 Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aji ənfwaɗə
natii, wata təya gərə'waanə akəŋwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋga
ŋwaŋuuta, waatoo akəŋwacii Əndətə da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə
ndəŋwə, təya vii ɗuunuunə ka ci, təya dəəɗəgi dara ŋwaŋuunatii
akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwaŋuuta, təya ba,
11 “'Ya'ə Əntaŋfə, Slandaniinə,
kə mbu'i hə bahə ɗuunətənə tə hə,
da dəlanə də hə, ha ɗa ŋwaŋuunə,
acii hə ɗii taa mi patə,
də moonaaku ghənyi hə tə tii, ndzaa tii.”

5

Mafuuɗə ləkaləkatə acii Əntaŋfə

1 Wata nya nee ka mafuuɗə ləkaləkatə da ciizəma Əndətə dasə asəkə
dəgələ ŋwaŋuunə. Manaahəkii nə ba'a da səkə ŋga ləkaləkatəkii.
Manyi'əkii hakii məɗəfə nə ma ŋga ləkaləkatəkii də ɓuka.
2 Wata nya nee ka maɗuunə malaa'ika, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci,
“Wu mbu'i bahə əndzəgi ɓuka a ma mafuuɗə ləkaləkatə, ca wunəpana?”
3 Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa agi ənjə agu'u ətə
mbu'i bahə wunəpaa mafuuɗə ləkaləkatəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii.
4 Ma nyi, kə kiwə nyi ka shaŋə acii pooshi ənji upaa əndətə mbu'i bahə
wunəpaa mafuuɗə ləkaləkatəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii.
5 Wata rəŋwə agi gayiitə a ba ka nyi, “Ga ha tuu, tsaamuu, wiitsə Əndətə
ci ənjə a 'wa ‘Livarə ŋga slikərənə ŋga Yahuda’, waatoo maɗuunə jijinə
ŋga *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəɗa ŋga
əndzəgi də ɓukatsə hakii məɗəfə, ca wunəpaa mafuuɗə ləkaləkatətsa.”

4:5 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. † **4:6 4.6** 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwaɗə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14. **4:8 4.8** 1.17; 11.17; Isaa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12. **4:11 4.11** 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6. **5:1 5.1** 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. **5:5 5.5** 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; Ibər. 7.14.

6 Ma ahadahada dəgələ ŋwaŋuunə da uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii
da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kəŋə. Makə kə lagi ənji
uurakii nə ci. Tə'i ci da mapa məɗəfə anəkii da i ginəkii məɗəfə əsə. Ma
giitə məɗəfə, ŋunyi ma'yanə ŋga Əntaŋfə məɗəfə nə tii. Əntaŋfə sləkee
ka tii aasəkə duuniya patə. *
7 Wata Uundzə Bagatə a dzə ka luu mafuuɗə ləkaləkatətə da ciizəma
Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwaŋuunə.
8 Ma kə liwə ci, wata uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii da gayiitə pupusərə
aji ənfwaɗə a gərə'waanə akəŋwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i
kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə ŋga əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədya
asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də'wa ŋga ənji ŋga Əntaŋfə. †
9 Təya ka kura wanyanə, təya ba,
“Kə mbu'i hə bahə ŋgərə mafuuɗə ləkaləkatə,
ha əndzəgi ɓukatə a makii,
acii kə ɓələgi ənji tə hə.
Də əjigi idənaaku ɗərəgi hə ənji ka Əntaŋfə
taa agi ŋgutə slikərənə, taa ŋgutə uura əsə
da hanyinə ŋga duuniya patə,
10 ha kavə tə tii
kaa təya ndzaanə ka limanyinə agi ŋwaŋuunaaku,
kaa təya paslə tə Əntaŋfə,
təya ɗa ŋwaŋuunə agyanə duuniya.”
11 Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə laŋə, pooshi
əndə ɓaanatənə, təya guŋutə də dəgələ ŋwaŋuunə da uushi'iitə ənfwaɗə
da i əpinatii da gayiita. ‡
12 Ma nya fa, təya ŋgəree ka uuratii ka ka wanyanə, təya ba,
“Ma ha, Bagatə ɓələgi ənji,
tə'i hə da baawəɗa, da waha, da shiinə, da ŋgeerənə.
Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə,
ənjə a ɗuunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə.”
13 Ma nya fa əsə, taa ŋgutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya
da agi ənjagu'u da agi uunəvənyinə, tii patə, təya ka wanyanə, təya ba,
“Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwaŋuunə
tii da Uundzə Baga.
Dəlaamə də tii putə ŋga ɗuunuunatii da baawəɗatii
ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
Kuyirii amə tə tii.”
14 Wata əŋki uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii, “Wa ca ɗa ha'ə.” Gayiitə
natii əsə, təya gərə'waanə, təya paslə tə Əntaŋfə da tə Uundzə Bagata.

6

Əndzəginə ŋga Uundzə Baga tə ɓukanyinə a ma ləkaləkatə

1 Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rəŋwə agi
ɓukanyiitə məɗəfə a ma ləkaləkatəta. Wata, ma nya fa, rəŋwə agi
uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii a ŋgəree ka uurakii makə dzanə ŋga vəna,
əŋki ci, “Shiwa!”

---

* **5:6 5.6** 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; Irim. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma'yanə məɗəfə: 4.5; Zak. 3.9. **5:7 5.7** 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. † **5:8 5.8** 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. **5:9 5.9** 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1. **5:10 5.10** 1.6. ‡ **5:11 5.11** malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; Ibər. 12.22. **5:12 5.12** 4.11. **5:13 5.13** Jab. 150.6; Fil. 2.10.

2 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mabwaɗaɗa təhwa da əndə a ba'akii.
Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Əŋjə a vii ka ci dara ŋga jaalanə, ca
palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə.
3 Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bəra'inə ŋga ɓukanyiitə a ma
ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa əsə, bəra'inə ŋga uushi'iitə ənfwaɗə da
i əpinatii a ba, “Shiwa!”
4 Wata əndə'i madizə təhwə a shigi. Ma əndətə a ba'akii, kə vii ənji ka
ci magərə ŋgila purəŋanə, ənjə a vii ka ci baawəɗa ŋga guŋutə də panə
asəkə duuniya, ənji shiŋkinə a ɓəələshinə.
5 Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə ŋga ɓukanyiitə a ma
ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa əsə, makkənə ŋga uushi'iitə ənfwaɗə da
i əpinatii a ba, “Shiwa!” Ma nya tsaamə, wata nya nee ka madədəŋwə
təhwa. Ma əndətə a ba'akii, da i sə ŋga gəla də uushi'inə aciikii nə ci.
6 Wata nya fa waɓənə əsə makə uura ŋga əndə ahada uushi'iitə
ənfwaɗə da i əpinatii, ca ba, “Reeta ŋga taasawa ŋga səkəŋwə tanə taa
taasawa da reeta ŋga jika tanə ɗərəginə ənji də kwaɓa ŋga ka uusəra
rəŋwə! Amma ga ənjə a saawee ka maara da ma'i inaba.”
7 Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwaɗənə ŋga ɓukatə a ma
ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa, ənfwaɗənə ŋga uushi'iitə ənfwaɗə da i
əpinatii a ba, “Shiwa!”
8 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'a ŋga təhwa. Ma əndətə a
ba'akii, ‘Wa’ nə ləməkii. Ha ŋga ndzaanə ŋga mamətə ənjə a dzə də
nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii ənji ka tii baawəɗa agyanə əndə'i purəŋanə
rəŋwə agi ənfwaɗə ŋga duuniya ka ɓəələ ənji də ŋgila purəŋanə, i də
maɗəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə ŋga bilinə.
9 Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə ŋga ɓukatə a ma ləkaləkatətə.
Nya tsaamə aatsa ha ŋga ɗa sataka ka Əntaŋfə, wata nya nee ka
ma'yanyinə ŋga ənjitə ɓəələgi ənji putə ŋga waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə,
acii kə ndzaa tii ka ənji gooŋga agi waazanatii.
10 Təya ka vurənə də ŋgeerənə, əŋki tii, “'Ya'ə Slandana, Maɗuunəkii,
Malaaɓakii, Əndə gooŋga. Ca'ə guci gəraniinə la gəŋwanaaku agyanə ənji
*duuniya putə ŋga ɓələnə tiinə, ha ɗa ka tii ciɓə kwa?”
11 Wata ənjə a vii ka taa wu agitii marəma, əŋki ənji ka tii, “Gəreemə
gi'u zəku'i, kaa laŋənə ŋga ndzəkəŋushi'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-
slənənyinə goonə ətə ci ənjə a ɓəələgi makə sətə ɓəələgi ənji tuunə
noonə.” *
12 Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə ŋga ɓukatə a ma
ləkaləkatətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ŋgeerənə,
uusəra a ɗagi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca ɗagi dizə
yarə yarə makə idənə.
13 Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo ŋga mana ənfutə
gaŋgəzətə məɗa.
14 Səkəntaŋfə a fuuɗəgi makə ədza, ca rarə'igi. Giŋunyinə da təpurə
ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii ŋga ŋukə.
15 Ma meeminə ŋga duuniya da gayinə, da gayinə ŋga soojiinə, da ənji
gənə, da madiigərə ənji, da patənə ŋga hara ənji, maviinə da dimwanyinə
patə, kə huyi tii ka umbənə aagi giŋunyinə da ɓurəhənyinə.

6:2 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7. **6:8 6.8** Irim. 14.12; Əzaki. 14.21; Hoos. 13.14. **6:9 6.9** 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. **6:10 6.10** 18.24; Jab. 13.2-3; Dzək. 32.43; Luka 18.7. * **6:11 6.11** marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. **6:12 6.12-13** 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14 6.14** 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; Ibər. 1.11-12. **6:15 6.15** Isaa. 2.10,19,21; 24.21.

16 Təya ba ka giŋunyinə da faariinə, “Uulyaanəmə keenə, una umbee
keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwaŋuunə a nee keenə, una
umbee keenə acii ciɓətə nə *Uundzə Baga a ɗa keenə putə ŋga
maɓətəsəkaakii.
17 Acii kə mbu'ya bwaya uusəra ŋga maɓətəsəkatii. Wu saŋə na mbee
ka sə'watəna?”

7

*Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwaɗə pu'unə aji ənfwaɗə*

1 Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwaɗə kəŋə kəŋə, rəŋwə
taa ka ŋgutə purəŋanə ŋga duuniya. Makəəsəkii aciitii nə məɗənyinə
ənfwaɗə ŋga duuniya, acii ga məɗə a əgya taa aanə hanyinə taa aanə
uunəvə taa ka ənfwa.
2 Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaaŋwə da i sə ŋga ɗa
də sagida ŋga Əntaŋfə mambəɗəkii aciikii. Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba
ka malaa'ikanyiitə ənfwaɗə ətə vii Əntaŋfə ka tii baawəɗa ŋga ciɓeenə
ka duuniya da uunəva,
3 əŋki ci ka tii, “Goona ciɓee ka duuniya i uunəva taa ənfuginə zəku'i,
see maa ɗaaɗaviinə sagida aakəŋwacii ənji nə'unə tə Əntaŋfə gaamə.”
4 Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma laŋənə ŋga ənjitə ɗii ənji sagida
aakəŋwaciitii, dəbu'u gya'ə da ənfwaɗə pu'unə aji ənfwaɗə. Agi
slikərənyinə pu'u aji bəra'i ŋga ənji Isərayiila shigi tii.
5 Waatoo, kə ɗii ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə
ŋga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga Ruubinə; ənji
dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga Gada;
6 ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga Asarə; ənji dəbu'u pu'u
aji bəra'i agi slikərənə ŋga Nafətalima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi
slikərənə ŋga Manasa;
7 ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga Simiyoonə; ənji dəbu'u
pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi
slikərənə ŋga Isakara;
8 ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga Zabuloonə; ənji dəbu'u
pu'u aji bəra'i agi slikərənə ŋga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i agi
slikərənə ŋga Beejaminə əsə.
9 Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka daɓaala, pooshi
ɓaanatənə acii laŋənatii. Taa ŋgutə slikərənə patə, davə nə tii, uuranyinə
da hanyinə ŋga duuniya patə, davə nə tii. Kəŋə kəŋə nə tii patə
akəŋwacii dəgələ ŋwaŋuunə da akəŋwacii Uundzə Bagata. Taa wu agi
ənjita, da i marəma ashikii nə ci, taa wu da i ba ŋga slifa aciikii əsə, ka
dəlaginə də Əntaŋfə.
10 Təya ŋgəree ka uuratii, təya ba,
“Kə kuyirii inə tə Əntaŋfə.
Dasə nə ci asəkə dəgələ ŋwaŋuunə.
Kə kuyirii inə tə *Uundzə Baga əsə,
acii daciitii shi luupaanə.”
11 Patənə ŋga malaa'ikanyiitə guŋutə də dəgələ ŋwaŋuunə kəŋə kəŋə, da
gayiita da i uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii, təya gərə'waanə akəŋwacii
dəgələ ŋwaŋuunə, təya paslə tə Əntaŋfə,

6:16 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. **6:17 6.17** Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1 7.1** 9.14-15; Irim. 49.36; Dan. 7.2. **7:3 7.3** 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6. **7:4 7.4-8** 14.1,3; 21.12-13. **7:9 7.9** 5.9; 6.11; Leew. 23.40. **7:10 7.10** 5.7. **7:11 7.11** 4.4,6.

12 təya ba, "*Aamiina. Ŋga Əntaŋfə gaamə nə shiinə, da gawuunə, da
baawəɗa. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama ɗuunətə tə ci ŋga ha'ə
ndəŋwə ndəŋwə. Aamiina."
13 Wata rəŋwə agi gayiitə a ləgwa ka nyi, əŋki ci, "I wu saŋə nə ənjitsə
da i marəma ashitəya? Dama shi təya?"
14 Nya ba ka ci, "Mashiimə nyi ɗii gawaaki, see hə shii." Əŋki ci ka nyi,
"Ma ənjitsa, tii sə'watə bwaya ŋgəra'wa, təya kuɓəgi marəmənyinatii də
idənə ŋga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslya.
15 Ci ɗii tii kəŋə kəŋə akəŋwacii dəgələ *ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə, təya
paslə tə ci vəɗə da uusəra asəkə kuvaakii. Ma Əndətsə dasə asəkə dəgələ
ŋwaŋuunə, ka nəhənə nə ci tə tii.
16 Pooshi maɗəfənə taa ma'igiirənə na ɗa tə tii ma'ə, pooshi uusəra na
ətsa tə tii ma'ə, pooshi matsəfəha əsə.
17 Acii ma Uundzə Bagatsə akəŋwacii dəgələ ŋwaŋuunə, ci na ndzaa ka
magəratii, ca kərə tə tii ka gəərə ŋga ma'iitə ca vii əpinə, təya sa davə.
Kadə nə Əntaŋfə a taaɗəgi ka tii kiinə agitii." *

8

*Əndzəginə ŋga *Uundzə Baga məɗəfənə ŋga ɓuka a ma ləkaləkatə*

1 Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi məɗəfənə ŋga ɓukatə a ma
ləkaləkatəta. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadagyə ŋga reeta ŋga
tibisa.
2 Wata nya nee ka malaa'ikanyinə məɗəfə. Tii nəndə kəŋə kəŋə
akəŋwacii Əntaŋfə. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə məɗəfə. *
3 Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə ŋga əndzənə aciikii ŋga ɗəzə də
urədya. Ca shi, ca kəŋaanə aɓii ha ŋga ɗa sataka ətə ghənyi ənji də
əndzənə. Ənjə a vii ka ci urədya laŋə kaa ca tsakəvə aagi də'wa ŋga
ənji ŋga Əntaŋfə patə, ca ɗəzə agyanə ha ŋga ɗa sataka ŋga əndzənə
akəŋwacii dəgələ ŋwaŋuunə.
4 Wata makiirənə ŋga urədita da də'wa ŋga ənji ŋga Əntaŋfə a ɗəzə
aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u aakəŋwacii Əntaŋfə.
5 Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ŋgərə kwalakə ŋga urədita, ca fəɗəvə
ila ŋga guutə anə ha ŋga ɗa sataka aasəkəkii, ca kyagərə kwalakəkii
aasəkə duuniya. Wata wazənə makə dzanə ŋga vəna da i pyapiɗənə
makə pyapiɗənə ŋga vəna da i gəgədzənə ŋga hanyinə.

Uutəmanyinə

6 Wata malaa'ikanyiitə məɗəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya
ədə uutəmatii.
7 Malaa'ika ŋga təkəŋwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da
gunə gwazə da idəna ca əja aanə duuniya. Wata purəŋanə rəŋwə agi
makkə ŋga duuniya, kə ətsagi; purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga ənfuginə
əsə, kə ətsagi; patənə ŋga katə'wə kuzəna, kə ətsagi.
8 Bəra'inə ŋga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata ənjə a ŋgərə
uushi makə maɗuunə giŋwə ətə ca ətsa, ənjə a kagərə aagi uunəva. Wata
purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga uunəvə a zhi'igi ka idəna.

7:12 7.12 4.11. **7:13 7.13** 6.11; 7.9. **7:14 7.14** 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. **7:15 7.15** 21.3. **7:16 7.16** Isaa. 49.10. * **7:17 7.17** 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. **8:1 8.1** Zak. 2.17; Hab. 2.20. * **8:2 8.2** uutəmanyinə: Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31. **8:3 8.3** 5.8; Shig. 30.1,3. **8:5 8.5** 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2. **8:7 8.7-12** 9.15,18; Əzaki. 5.2,12. **8:7 8.7** Shig. 9.23-25. **8:8 8.8** 16.3-4; Shig. 7.20,21.

9 Patənə ŋga uushi'iitə da i əpinə amatii agi uunəvəta, kə məətəgi tii. Patənə ŋga kumbawalənyiitə davə əsə, kə ɓiiyigi.
10 Makkənə ŋga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata maɗuunə tikisa a kulyagərə dadagyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Aagyanə purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga gəərənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii.
11 Ma ləmə ŋga tikisakii, ‘Ŋgərəkikinə’. Wata purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga ma'inə a ɗagi ŋgərəkiki. Ənji laŋə məəki acii ŋgərəkikinə ŋga ma'inəkii.
12 Ənfwaɗənə ŋga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga ɓərənə ŋga uusəra da ləgiɗə da ŋga tikisanyinə. Pooshi ɓərənə ka purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga kanə ŋga uusəra, ha'ə nə vəɗə əsə.
13 Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca ləɗə agintaŋfə. Ca tuu də ŋgeerənə, “Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə ənji duuniya! Maɗa kə əgi malaa'ikanyiitsə mbəɗaanə makkə tə uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə ciɓə koonə laŋə.”

9

1 Wata malaa'ika ŋga tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə aa duuniya. Ənjə a vii ka ci uuzənə ŋga makuvə ŋga makurəŋə gu'u ŋga zanə. *
2 Tikisakii a wunəgi ma ŋga gu'ukii. Wata makiirənə a pukyagi asəkə gu'ukii makə ətsanə ŋga maɗuunə kuva, ca əndəgi uusəra da səkəntaŋfə.

3 Ayiwanyinə a shigi agi makiirənəkii aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə ŋga baawəɗa ŋga həəhənə makə ŋga arədədənə.
4 Ənjə a ba ka tii, ga təya ciɓee ka kuzəna taa ka ŋgutə tsarə ŋga ba da ənfuginə. Amma, wa təya ciɓee ka ənjitə pooshi sagida ŋga Əntaŋfə akəŋwaciitii tanə.
5 Ənjə a vii ka tii rəgwa ŋga ciɓeenə ka tii ŋga ləgiɗə tufə, amma ga təya ɓəələgi tə tii. Ma zəmənə ŋga ciɓəkii əsə, makə ətə ci əhənə ŋga arədədənə a zəmə ənda.
6 Ma agi ləgiɗətə tufə, ka alənə nə ənji shiŋkinə wa, amma paa tii ka upaanə shaŋə. Ka uuɗənə nə tii məətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

7 Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə ŋga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə ŋga ənji shiŋkinə nə kəŋwaciinətii əsə.
8 Makə shiŋkinə ŋga makinə nə shiŋkinatii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara.
9 Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə ŋga tibisa. Makə wazənə ŋga moota-təhinə laŋə, təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə.
10 Ma gazhatii da zəmənə ŋga əhənatii, mbərə mbərə da ŋga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəɗa ŋga ciɓeenə ka ənji ŋga ləgiɗə tufə.
11 Tə'i ŋwaŋwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurəŋə gu'u ŋga zanə. Ma ləməkii də uura *Ibəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyanə, makə banə, əndə zaginə.

---

* **8:11 8.11** Irim. 8.14. **8:12 8.12** 6.12-13; Isaa. 13.10; Əzaki. 32.7-8. **9:1 9.1** makurəŋə gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2 9.2** 'Wat. 19.28; Shig. 19.18. **9:3 9.3-11** Shig. 10.12-20. **9:4 9.4** 7.2-3. **9:6 9.6** Ayb. 3.21; Irim. 8.3. **9:7 9.7** Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4. **9:8 9.8** Yaw. 1.6. **9:9 9.9** Yaw. 2.5.

12 Ma kawa'amə ŋga təkəŋwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i
kawa'anyinə bəra'i na shi.
13 Wata malaa'ika ŋga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i
uura a shigi danə taŋgalanyinə ənfwaɗə ŋga ha ŋga ɗa sataka, ətə ghənyi
ənji də əndzənə akəŋwacii Əntaŋfə.
14 Uurakii a ba ka kuwanə ŋga malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə
malaa'ikanyiitə ənfwaɗə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa."

15 Wata kuwanə ŋga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkapaa
ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisəta ŋga uusərata ŋga
ləgiɗəta da ŋga fəzəta. Ma slənatii, ɓəələginə tə patənə ŋga purəŋanə
rəŋwə agi makkə ŋga ənja.
16 Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi laŋənatii:
miliyoonə gya'ə bəra'i.
17 Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii agi uushi'iitə
ɓaarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə ŋga tibisa a
ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə ŋga
təhinəkii, makə ŋga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca
tsakə iza'unə ca bujika da matii.
18 Də ha'ə ɓəələgi ənji tə purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga ənja, waatoo,
də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita.
19 Acii da matii da da gazhatii nə baawəɗa ŋga təhinəkii. Ma gazhatii,
makə ŋga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.
20 Ma ənjitə mbəɗaanə ətə maɓəələgimə uushi'iitsə tə tii, pooshi tii
baanə ka Əntaŋfə. Paa tii bwasee ka bwaya slənatii. Mabwaseemə tii ka
paslə ginaajinyinə da uuləminə ŋga əndzənə taa ŋga ŋgutə tsarə ŋga
tibisa taa ŋga faara taa ŋga ənfwa. Ma uushi'iitsə cii təya paslə, paa tii
ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə.
21 Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntaŋfə, paa tii bwasee ka ɓəələhiinə
da ɗaaɗa sə ŋga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

10

Malaa'ika da uundzə ləkaləkatə aciikii

1 Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maɗuunə malaa'ika ca jima dag-
intaŋfə da i kuraɓiinə ashikii da i məŋganə anəkii. Makə uusəra nə
kəŋwaciinəkii ka ɓərənə. Makə ənfwə ŋga gunə nə shiraŋəkii əsə.
2 Tə'i uundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka səɗə ciizəmanəkii
anə uunəva. Ma səɗə madzənakii əsə, anə hanyinə.
3 Ca ŋgəree ka uurakii, ca 'wa makə tuunə ŋga livara. Wata dzanə ŋga
vənə məɗəfə a muu.
4 Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a waɓya
da nyi dadagyə. Əŋki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə ŋga vənə
məɗəfə, wa ca ndzaa ma'umbeekii."
5 Wata malaa'ikatə kəŋaanə anə uunəva da anə hanyinə a maɗee ka
ciinəkii ŋga ciizəmanə aadəgyə,

9:13 9.13 8.3; Shig. 30.1-3. **9:14 9.14** 7.1; Dzək. 1.7. **9:15 9.15** 8.7-12. **9:17 9.17** Ayb. 41.10-12. **9:20 9.20-21** 16.9; Shig. 20.13-15. **9:20 9.20** Dan. 5.4,23; Jab. 135.15-17; Isaa. 44.9-20. **10:1 10.1** 4.3. **10:2 10.2** 5.1; 10.8. **10:3 10.3** Irim. 25.30-31; Hoos. 11.10.

6 ca jiɗəgi də ləmə ŋga Əntaŋfə ətə da i əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'iitə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, “Pooshi səkəpaanə ma'ə!
7 Ma saa'itə nə məɗəfənə ŋga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntaŋfə a uudəpaa aniya ŋga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii.”
8 Wata uuratə fii nyi ca waɓə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, “Duu, luuwu mawunə ləkaləkatətsə acii malaa'ikatsə kəŋə anə uunəva da anə hanyinə.”
9 Nya dzə aaɓii malaa'ikata, nya ba ka ci, “Vii ka nyi uundzə ləkaləkatətsa.” Əŋki ci ka nyi, “Ŋgəruu, ha tsəɓəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma ka hwarakəginə a səkəku.”
10 Nya luu uundzə ləkaləkatətə aciikii, nya tsəɓəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki.
11 Əŋki ənji ka nyi əsə, “Tyasə, ka ənənə nə hə ka ɗa anabaakwaanə agyanə hanyinə da slikərənyinə da uuranyinə laŋə da agyanə meeminə laŋə.”

11

Seedawanyinə ŋga Əntaŋfə bəra'i

1 Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala ŋga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, “Maɗətə, duu, ha gəlatə maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə da ha ŋga ɗa sataka, ha ɓaanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntaŋfə asəkəkii.
2 Amma ga ha gəla da i babara ŋga ba'a ŋga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Kadə nə təya wiigi'itə vəranə ŋga Əntaŋfə ŋga ləgiɗə ənfwaɗə pu'unə aji bəra'i. *
3 Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya ɗa anabaakwaanə agi baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə.”
4 Ma seedawanyiitsa, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii Slandanə ŋga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i.
5 Patənə ŋga ənjitə mwayi ciɓeenə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə ɓəələginə tii tə ənjitə ca moo ciɓeenə ka tii.
6 Tə'i tii da baawəɗa ŋga təŋagi vənə ka ndzəmənə agi saa'yatə ci təya ɗa anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəɗa əsə ŋga zə'wee ka ma'inə ka idənə. Tə'i tii əsə da baawəɗa ŋga kyaanə ka duuniya taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.
7 Maɗa kə uudəpaa tii slənatii, ka shiginə nə daba asəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca ɓəələgi tə tii.
8 Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maɗuunə vəranə. Də waɓənə asəkə waɓənə ikə ənji ləmə ŋga vəranəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. †

10:6 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. **10:7 10.7** 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8. **10:8 10.8-10** Əzaki. 2.8–3.3. **11:1 11.1** 21.15. * **11:2 11.2** Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgiɗə ənfwaɗə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. **11:4 11.4** Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. **11:5 11.5** 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irim. 5.14. **11:6 11.6** Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. **11:7 11.7** 13.1-2; 17.8. † **11:8 11.8** Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5.

9 Ənji ŋga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikərənyinə kama
kama na tsaamə watii ŋga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa
rəgwa, ənjə a ŋgəɗəgi tə tii.
10 Kadə nə ənji *duuniya a ɗa mooɗasəkə putə ŋga məətənə ŋga
anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciɓa. Putə ŋga məətənatii
nə təya ɗa kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii.
11 Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntaŋfə,
ca dzəgərə aa matii, təya maɗətə. Patənə ŋga ənjitə nee ka tii, ka
ŋgwaləginə nə tii ka shaŋə.
12 Wata anabiitsə bəra'i a fa waɓənə dadagyə. Ca ba ka tii də ŋgeerənə,
“Ŋgiramə aa hanə!” Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə
agi məzhiɗəkwatyaminə.
13 Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga duuniya a ɗa. Purəŋanə
rəŋwə agi pu'u ŋga vəranəkii na waalagi, ənji dəbu'u məɗəfə na məətə
agi gəgədzənə ŋga hanyinəkii. Mbəɗaanə ŋga ənjə a ŋgwaləgi ka shaŋə,
təya dəla də Əntaŋfə ŋga dadagyə.
14 Ma kawa'amə ŋga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka shinə nə
kawa'amə ŋga makkənə pii.

Məɗəfənə ŋga uutəma

15 Məɗəfənə ŋga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə
dadagyə, təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Ma baawəɗa ŋga ɗa ŋwaŋuunə
agyanə duuniya, acii Slandanaamə da Mataɗəkəyaakii. Ka ɗanə nə ci
ŋwaŋuunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.”
16 Wata gayiitə pupusərə aji ənfwaɗə ətə dasə dasə asəkə dəgələ
ŋwaŋuunatii akəŋwacii Əntaŋfə, təya gərə'waanə akəŋwacii Əntaŋfə ka
paslənə tə ci,
17 təya ba,
“Slandaniinə Əntaŋfə, Maɗuunəkii,
hə nəndə əndzə'i, hə nəndə ŋukə əsə.
Kə kuyirii inə tə hə
ŋga slənənə də maɗuunə baawəɗaaku,
ha ɗa ŋwaŋuunə.
18 Ma ənjitə pooshi agi nə'unə tə hə, kə ɓəzəgi səkətii.
Maɓətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,
waatoo, saa'i ŋga ɗa gəŋwanə ka mamətə ənja.
Kə mbu'ya saa'i ŋga vii shikwa
ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə
da patənə ŋga ənjaaku, uuji ənji
da madiigərə ənji patə ətə ca ŋgwalə tə hə.
Kə mbu'ya saa'i ŋga zamagi də ənjitə
ca zagi də duuniya.”
19 Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə dadagyə,
ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə ŋga Əntaŋfə asəkəkii asəkə
maɗuunə kuvəkii. Wata pyapiɗənə makə ŋga vəna da i gəgədzənə ŋga
hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzanə
ŋga vəna. ‡

11:10 **11.10** Yooh. 16.20. **11:11** **11.11** Əzaki. 37.9-10. **11:12** **11.12** 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. **11:13** **11.13** 6.12-13; Əzaki. 38.19-20. **11:15** **11.15** 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1 Koor. 15.24-28. **11:16** **11.16** 4.4. **11:17** **11.17** 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. **11:18** **11.18** 19.5; Jab. 2.1-5; 110.5-6. ‡ **11:19** **11.19** 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1,6.

12

Əndə'i minə da rəhunə

1 Wata əndə'i sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə a jigagi agintaŋfə, waatoo,
tə'i minə. Uusəra nə kəjeerənatə. Anə ləgiɗə kii ki səɗətə, da i madiŋənə
ŋga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə.
2 Ma minəkii, də ɗasəka nə ki. Agi ɓərakənə nə ki, kya dzə də tuunə
acii zəmənə ŋga pawa.
3 Əndə'i sə ŋga hurəshishinə a jigagi əsə agintaŋfə, waatoo, tə'i əndə'i
uushi makə madizə maɗuunə rəhunə da i nəkii məɗəfə, da i mapanyinə
pu'u anəkii əsə. Taa ŋgutə rəŋwə agi nəkii ətsə məɗəfə, da i dara
ŋwaŋuunə. *
4 Kə slyaabagərə gazhakii purəŋanə rəŋwə agi makkə ŋga tikisanyinə
agintaŋfə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəŋaanə akəŋwacii
miitə ca ɓərakə, kaa ca tsəɓəgi pii tə uuzəətə cii ta poo.
5 Wata kya poo uundzə ŋgura. Ma ca, ci na ɗa ŋwaŋuunə agyanə patənə
ŋga slikərənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a
vagi, ənjə a kərəgi ka Əntaŋfə aanə dəgələ ŋwaŋuunaakii.
6 Minəkii natə əsə, kə huyipaa ki satə aa bilə, ka hatə haɗatəgi Əntaŋfə
ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki ŋga baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da
kuwa pu'unə. †
7 Wata panə a hwaɗəgi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa
tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii.
8 Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mab-
waseemə ənji ka tii dadagyə ma'ə.
9 Wata ənjə a kyagərə maɗuunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə
ŋga ŋukə ŋukə, ətə ɗəkəvə ənji ka ci ləma, “Ibəlisa” taa “Seetanə”. Ci ca
gəpə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tə tii da malaa'ikanyinaakii
patə aa duuniya.
10 Wata nya fa əndə'i uura ca waɓə də ŋgeerənə dagyə, əŋki ci, ‡
“Kə luupaa Əntaŋfə taamə,
kə ɓaarii ci ŋgeerənaakii da ŋwaŋuunaakii.
Kə ɓaarii Mataɗəkəyaakii baawəɗaakii əsə,
acii ma əndənə ca wula tə ndzəkəŋushi'inaamə
akəŋwacii Əntaŋfə vəɗə da uusəra,
kə kəshi ənji tə ci, ənjə a kagərə aa panə.
11 Kə jaalii ndzəkəŋushi'inaamə agyanəkii §
də baawəɗa ŋga idənə ŋga Uundzə Baga
da putə ŋga seedanatii agyanə gooŋgaanə,
təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.
12 Acii ha'ə, wa ha dadagyə a ɗa maŋushinə,
wa ənji davə patə a ɗa maŋushinə əsə!
Amma, ma duuniya da uunəva, kə kulii anətii,
acii kə jiməgərə Seetanə aagitii.
Ka maɓətəsəkə nə ci ka shaŋə, acii kə shii ci,
gusə mbəɗaanə saa'yaakii.”

12:1 12.1 Isaa. 7.14; 26.17. * **12:3 12.3** rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. **12:4 12.4** Dan. 8.10. **12:5 12.5** 19.15; Jab. 2.9. † **12:6 12.6** 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2. **12:7 12.7** Dan. 10.13; Yahu. 9. **12:9 12.9** 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. ‡ **12:10 12.10** 4.11; 11.15; əndənə ca wula tə ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11 12.11** 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6; 1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12 12.12** 18.20.

13 Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tə ci aa duuniya, ca 'watəgi
laakəənə tə miitə pwayi uundzə ŋgurəta.
14 Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə ŋga maɗuunə zhira, kaa kya ləɗəgi
satə aa bilə ka hatə ɗii ki davə. Davə kaka'ə ənji tə ki ŋga fəzə makkə da
reeta. Jamə satə acii rəhuuta. *
15 Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii atsa miitə makə huyinə ŋga
gəəra, kaa ma'iitə a shii vaanənə tə ki.
16 Amma kə cakə hanyinə tə ki. Waatoo, kə tsagərə hanyinə kurəŋə, ca
ndagi ma'iitə vushi rəhuuta.
17 Wata səkə ŋga rəhuutə a ɓəzəgi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii
mavuɗatə patə. Tii ca nə'u bariya ŋga Əntaŋfə, təya kəsətə təŋə təŋə tə
waɓəətə ɓaarii Yeesu ka ənja.
18 Wata rəhuutə a dzə, ca kəŋaanə anə ndəra.

13

Dabanyinə bəra'i

1 Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva.
Pu'u nə mapanyinə anəkii, məɗəfə nə nəkii əsə. Taa ŋgutə rəŋwə agi
mapanyinəkii, tə'i dara ŋwaŋuunə anəkii. Taa ŋgutə rəŋwə agi nənyiitsə
məɗəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntaŋfə ashikii. *
2 Ma dabatsə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma səɗəkii əsə, kə
pushashi tə səɗə ŋga uushi makə shimədərənə. Makə ŋga livarə nə
makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ŋgeerənaakii da ŋwaŋuunaakii da
maɗuunə baawəɗaakii.
3 Ma rəŋwə agi nənyinə ŋga dabatsa, tə'i maɗuunə baavə davə.
*Duuniya patə, kə ɗii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii pooshi dabakii
əŋki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci.
4 Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawəɗaakii. Təya paslə
tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu saŋə nəndə makə dabatsa?
Wu nəndə panə da ca?"
5 Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbuɗə naakii na, ca waɓə bwaya
uushi'inə aashi Əntaŋfə, ənjə a kapaa tə ci da baawəɗa ŋga ɗanə ha'ə
ŋga ləgiɗə ənfwaɗə pu'unə aji bəra'i. †
6 Ca 'watəgi dzaananə tə Əntaŋfə da tə ləməkii, da ha ŋga ndzaanaakii,
da patənə ŋga ənjitə dadagyə.
7 Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii
ka ci baawəɗa agyanə taa ŋgutə slikərənə, da uura da taa ŋgutə hanyinə
əsə.
8 Patənə ŋga ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə
nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkaləkatətə ɗii ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma
ləkaləkatətsa, ŋga Uundzə Baga ətə shi ənjə a ɓələgi. Daga ənji ma'ə
matagamə duuniya nyaahə ənji. ‡
9 Maa tə'i əndə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.
10 Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci.
Ma əndətə kavə ənji ka ɓələnə tə ci də ŋgila purəŋanə əsə, də ŋgila

---

* **12:14 12.14** fəzə makkə da reeta: 11.2. **12:17 12.17** 6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21. * **13:1 13.1** uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13; 19.20; Dan. 7.3-8,21,25. **13:2 13.2** 2 Tees. 2.9. **13:3 13.3** 17.8. **13:4 13.4** Jab. 89.7. † **13:5 13.5** Dan. 7.25; ləgiɗə 42: 11.2. **13:6 13.6** Dan. 11.36. **13:7 13.7** 12.17. ‡ **13:8 13.8** 3.5; Uundzə Baga: 5.6.

purəŋanə nə ənjə a ɓələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji ŋga Əntaŋfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəŋwa də vii gooŋgatii.

11 Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə ŋga baga. Makə ŋga rəhunə nə ci ka waɓənə əsə.
12 Də baawəɗa ŋga dabatə ŋga təkəŋwanə nə ci ka slənənə akəŋwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə ŋga təkəŋwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii.
13 Ma bəra'inə ŋga dabatsa, kə ɗii ci sə ŋga hurəshishinə laŋə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigagi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə ŋga taa wu a nee.
14 Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə ŋga hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa ŋga ɗanə akəŋwacii dabatə ŋga təkəŋwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə ɗavə ənji ka ci uyi də ŋgila purəŋanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya ɗuunətə də ci.
15 Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə ŋga dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə ŋga təkəŋwanə, kaa maghənə sətə a waɓə, ca ɓəələgi patənə ŋga ənjitə pooshi ka paslənə tə ci.
16 Bəra'inə ŋga dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya ɗavə sagida ŋga dabakii aa ciizəmatii taa aa kəŋwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa ɗavə tii sagida ha'ə.
17 Maɗa pooshi əndə da sagidatsə ashikii, waatoo, ləmə ŋga dabatsə taa lamba ŋga ləməkii, pa ca ɗərə taa ɗərəmagi də uushaakii.
18 Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da haŋkala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba ŋga dabatsə a moo banə. Acii lamba ŋga əndə shiŋkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

14

**Uundzə Baga da ənjaakii*

1 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kəŋə anə giŋwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihiyoona. Tə'i ənji dəbu'u gya'ə da ənfwaɗə pu'unə aji ənfwaɗə aɓiikii. Tii patə da i ləməkii da ŋga Dii manaahəkii akəŋwaciitii. *
2 Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ŋgyaaranə ŋga ma'inə a gəərə daba'a vəna, ca wazə makə dzanə ŋga vəna. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbərə.
3 Ma ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwaɗə pu'unə aji ənfwaɗə, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə da akəŋwacii uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii da gayiitə. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbee ka katənə, maɗaamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwaɗə pu'unə aji ənfwaɗə. Tii nə ənjitə ɗərəgi Əntaŋfə agi ənji shiŋkinə patə. †
4 Tii nə ŋguyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaaɓakii nə tii. Tii ca nə'u tə Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntaŋfə a duuniya

---

13:10 **13.10** 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. **13:11** **13.11** Mat. 7.15. **13:13** **13.13** 16.14; 20.8. **13:15** **13.15-16** 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5. **13:17** **13.17** 13.18; 15.2. * **14:1** **14.1** 22.4; giŋwə ŋga Sihiyoona: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; **14:2** **14.2** 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25. † **14:3** **14.3** 4.4,6; kura wanyanə: 5.9.

agi hara ənji. Tii nə ŋga təkəŋwanə ətə pərapaa Əntaŋfə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga.
5 Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəpaa uushi ashitii əsə.

Habara ŋga malaa'ikanyinə makkə

6 Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca ləɗə agintaŋfə. Da i Ŋunyi Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgutə slikərənə, da uuranyinə da hanyinyinə patə.
7 Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba, “Ŋgwaləmə tə Əntaŋfə, una ɗuunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanaakii. Pasləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəərənyinə patə.”
8 Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə ŋga təkəŋwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, “Kə kulii kya, kə kulii Babila, maɗuunə vəranə. Ki tsəkuvə slikərənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə.”
9 Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Taa wu patə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəŋwaciikii taa aaciikii,
10 ka guŋunə nə ci da maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə, ca sa ciɓə laŋə. Iza'u ka shaŋə nə ciɓəkii a ndzaanə anəkii. Də gunə nə ənjə a ciɓə də ci akəŋwacii malaaɓa malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ŋga gunəkii.
11 Ma makiirənə ŋga guutə ci təya sa ciɓə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patənə ŋga ənjitə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, təya luu sagida ŋga ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə shaŋə. Vəɗə da uusəra ciɓənətii.”
12 Acii ha'ə, wa ənji ŋga Əntaŋfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya ŋga Əntaŋfə, təya dzə aakəŋwa də vii gooŋga ka Yeesu.
13 Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əŋki ci ka nyi, “Naahətə waɓəəna: ma ənjitə məəki agi paslənə tə Slandana, maŋushinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakəŋwa.” Wata Malaaɓa Ma'yanə a jikəvə, əŋki ci, “Ha'ə ndilə ndilə, kə uudəpaa tii slənatii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya ŋga slənatii.”

*La gəŋwanə agyanə ənji *duuniya*

14 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwaɗaɗa kuraɓiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara ŋwaŋuunə ŋga əndzənə anəkii, da mahiɗahiɗamə rəgəŋwə aciikii.
15 Wata malaa'ika a shigi asəkə maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə dadagyə, ca ŋgəree ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kuraɓiinə, “Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgəŋwaaku, kaa ha magi də cifanə ŋga duuniya, acii kə uugi zəŋanə bahə manə.”
16 Wata əndətə dasə anə kuraɓiinə a ŋgərə rəgəŋwaakii, ca kyatə aagyanə duuniya, ca magi cifanə.
17 Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə dadagyə, da i mahiɗahiɗamə rəgəŋwə aciikii naakii əsə.

14:4 14.4 Yooh. 10.4-5. **14:5 14.5** Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. **14:6 14.6** Mat. 24.14. **14:7 14.7** Jab. 146.6. **14:8 14.8** 17.2; 18.2. **14:9 14.9** 13.15. **14:10 14.10** 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irim. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41. **14:11 14.11** 19.3; Isaa. 34.10. **14:12 14.12** 13.10. **14:13 14.13** 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; Ibər. 4.9-10. **14:14 14.14-20** Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40. **14:14 14.14** 1.7,13.

18 Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha ŋga ɗa sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca ŋgəree ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahiɗahiɗamə rəgəŋutə aciikii, əŋki ci, “Dawə slənə də mahiɗahiɗamə rəgəŋwaaku, ha slibagərəgi də poo ŋga inaba, acii kə uugi cifanəkii ɗanə a duuniya.”
19 Wata malaa'ikatə a kyatə rəgəŋwaakii aagyanə duuniya, ca slibagərə mana poo ŋga inaba patə, ca fəɗəvə aasəkə ha ŋga mya'ə poo ŋga ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maɗuunə maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə.
20 Ma hatsa, a ba'a vəranə nə ci. Əŋjə a mya'ə inabitsə asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə ŋga gəərə kiloomeeta gya'ə makkə. Ma kurəŋənəkii əsə, ka ɗanə meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira ciɓənyinə məɗəfə

1 Wata nya nee ka əndə'i maɗuunə sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə agintaŋfə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə məɗəfə. Tii na kira muudinə ŋga ciɓənyinə məɗəfə ətə na la tə ənja. Də ciɓənyinəkii nə maɓəətəsəkə ŋga Əntaŋfə a uudə əsə.
2 Nya nee ka uushi makə uunəvə ətə ca ɓərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabatə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida ŋga lamba ŋga ləməkii. Kəŋə kəŋə nə tii ataŋgala sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciitii ətə vii Əntaŋfə ka tii.
3 Təya ka wanyanə ŋga Muusa, əndə paslənə tə Əntaŋfə. Təya ka wanyanə ŋga Uundzə Baga əsə. Əŋki tii, *
“Slandanə Əntaŋfə, Maɗuunəkəya,
sə ŋga hurəshishinə,
maɗuunəkii dərəva nə slənaaku.
Ŋwaŋwə ŋga slikərənyinə patə nə hə,
gooŋga nə rəgwaaku.
4 'Ya'ə Slandana, taa wu patə, ka ŋgwalənə nə ci tə hə,
ca ɗuunətə tə hə.
Acii hə rəŋwə dyaŋə nəndə malaaɓakii.
Patənə ŋga slikərənyinə ŋga duuniya na shi
ka paslənə tə hə,
acii kə nee ənji patə ka gooŋgaanaaku.”
5 Ma daba'ə ətsa, kə nee nyi ka maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə dadagyə mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə'unə asəkə kuvəkii, ətə ca ɓaarii oo'i, kədəhə nə Slandana.
6 Wata malaa'ikanyiitsə məɗəfə a shigi asəkə maɗuunə kuvəkii, da i mambwaɗaɗa kəjeerənə ətə ca ɓərə ashitii. Təya aanəpaa ədzəmətii də gyara ŋga əndzənə. Da i ciɓənyiitə məɗəfə aciitii.
7 Wata rəŋwə agi uushi'iitə ənfwaɗə da i əpinatii a vii ka malaa'ikanyiitsə məɗəfə kwalakə ŋga əndzənə məɗəfə pasə pasə da i maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə Əndə vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
8 Kə nagi maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə də makiirənə ətə ca ɓaarii ɗuunuunə da baawəɗa ŋga Əntaŋfə. Pooshi əndə mbee ka dəməgərənə

14:19 14.19 19.15; Isaa. 63.1-6. **15:1 15.1** 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. **15:2 15.2** 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2. **15:3 15.3-4** 4.11. * **15:3 15.3** 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzək. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14. **15:4 15.4** 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; Isaa. 2.2-3; Irim. 10.6-7. **15:5 15.5** 11.19; Shig. 40.34; Slənə 7.44. **15:6 15.6** 1.13; Dan. 10.5. **15:7 15.7** 4.6; 14.10; 16.1.

aasəkə maɗuunə kuvətsa, maɗaamə ciɓənyiitsə ŋga malaa'ikanyiitsə məɗəfə kə uugi.

16

Kwalakənyinə ŋga maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə

1 Wata nya fa əndə'i uura ca waɓə də ŋgeerənə asəkə maɗuunə kuvə
ŋga Əntaŋfə. Ca ba ka malaa'ikanyiitə məɗəfə, əŋki ci, “Ŋgərəmə
kwalakənyinə ŋga ciɓənyiitsə məɗəfə ŋga maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə acii
unə, una dzə ka əjigərənə aanə duuniya.”
2 Wata malaa'ika ŋga təkəŋwanə a shi ka əjagərə sətə asəkə
kwalakaakii aanə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə a kyaalagi
ashi ənjitə da i sagida ŋga dabata, təya paslə tə pushashinaakii. Uyiginəkii
a zəmə tə tii ka shaŋə.
3 Wata malaa'ika ŋga bəra'inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva.
Ma kə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi makə idənə ŋga mantə ənda.
Patənə ŋga uushi'inə da əpinatii agi uunəva, kə məətəgi.
4 Wata malaa'ika ŋga makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma'inə ŋga
gəərənyinə da aa gu'u ma'inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi
ka idənə əsə.
5 Wata nya fa malaa'ikatə ba'avə ənji ma'inə aaciikii, ca ba,
“'Ya'ə Malaaɓakii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə ŋukə əsə.
Də gooŋgaanə lagi hə gəŋwanə.
6 Acii ma ənjitsa, kə ɓəələgi tii anabiinə da harii ənjaaku.
Watiitsə kə upaa tii sətə ali tii,
wahətsə kə vii ka tii idənə kaa təya sa.”
7 Wata nya fa əndə'i uura danə ha ŋga ɗa sataka, əŋki ci,
“Awa, 'ya'ə Slandanə Əntaŋfə, Maɗuunəkəya,
də gooŋgaanə nə hə ka la gəŋwanaaku.”
8 Ma daba'əkii, wata malaa'ika ŋga ənfwaɗənə a shi ka əjagərə sətə
asəkə kwalakaakii əsə aagi uusəra. Makə əjagərə ci, wata uusəra a upaa
rəgwa ŋga tsakə ɗa iza'unə, ca ətsa ənji makə gunə.
9 Kə səəɗəgi shishinətii ka shaŋə, acii iza'unə ŋga uusəra. Wata
təya baaba məza uushi'inə aashi Əntaŋfə. Ci boo nəndə da baawəɗa
agyanə ciɓənyiitsa, amma mabwaseemə tii ka ɗa 'waslyakəənatii, kaa
təya ɗuunətə tə ci.
10 Wata malaa'ika ŋga tufənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii
aagyanə dəgələ ŋwaŋuunə ŋga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata
ŋwaŋuunaakii a ɗagi dəgwamə acii mandə vəɗa. Ənjə a ŋgi'i ka shaŋə
acii zəmənə ŋga ciɓənyiitsa. *
11 Təya baaba bwaya uushi'inə aashi Əntaŋfə ŋga dadagyə putə ŋga
ciɓənyiitsə ci təya sa da putə ŋga uyigiitə ashitii. Mabwaseemə tii ka
bwaya ndzaanatii.
12 Wata malaa'ika ŋga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii
aagi maɗuunə gəərə ŋga Ifəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gəərəkii a
ifəgi, kaa meeminə da tsaaŋwə a shii upaa rəgwa ŋga dzənə.

15:8 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4. **16:1 16.1** 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irim. 10.25. **16:2 16.2** 13.15; Shig. 9.10. **16:3 16.3-4** 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. **16:6 16.6** 17.6; 18.24; 19.2; Dzək. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37. **16:7 16.7** 15.3. **16:9 16.9** 9.20-21; 16.11,21. * **16:10 16.10** 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22. **16:12 16.12** Isaa. 11.15; 44.27; 46.11.

13 Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rəŋwə ca
shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma
majirakənə ŋga anabitə əsə.
14 Ma ginaajinyiitsa, ŋga Seetanə nə tii. Ma təya, agi ɗanə nə tii sə ŋga
hurəshishinə, təya dzə aaɓii meeminə ŋga duuniya patə, təya dzatə də
tii ka ha rəŋwə kaa təya tasəka panə agi maɗuunə uusəra ŋga Əntaŋfə
Əndə baawəɗa. †
15-16 Wata ginaajinyiitsə a dzatə də meemiitsə ka ha rəŋwə, waatoo ka
hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə də uura *Ibəraaniya.
Ma bii Yeesu, "Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi.
Tə'i barəkaanə ashi əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i
kəjeerənaakii matasəkakii ataŋgalakii ka ŋganə, acii ga ayinə a kəshi tə
ci, ca wii ahada ənji də purəki."
17 Wata malaa'ika ŋga məɗəfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii
aagi məɗa. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ ŋga
ŋwaŋuunə asəkə maɗuunə kuvə ŋga Əntaŋfə, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki
ci, "Kə uugi ha'ə!"
18 Wata pyapiɗənə cii kya nee, i wazənə makə dzanə ŋga vəna cii kya
fa, i gəgədzənə ŋga hanyinə. Makə ghənyi ənji əndə shiŋkinə, pooshi
tsarə gəgədzənə ŋga hanyiitsə sha ɗii. Acii tsarə gəgədzəətsə palee patə.

19 Ma vəranə ŋga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəranyinə
ŋga taa ŋgutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntaŋfə tə
maɗuunə vəraatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u ciɓə ŋga bwaya
maɓətəsəkaakii.
20 Patənə ŋga təpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giŋunyinə
əsə.
21 Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa
ŋgutə rəŋwə agi laarənyiitsa, kə mbu'i zəzəkəənaakii kiloo tufə pu'unə.
Kə waɓi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntaŋfə putə ŋga ciɓəətsə ci təya
ciɓə. Acii ma ciɓəətsa, bwayakii ka shaŋə.

17

Dzalənə tə maɗuunə kaarəwa

1 Wata rəŋwə agi malaa'ikanyiitsə məɗəfə da i kwalakənyiitsə məɗəfə
aciitii a shi aaɓiiki, əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya ɓaarii ka hə makə
sətə nə ənjə a dzalə tə maɗuunə kaarəwatsa, waatoo maɗuunə vəraatə
ghənyi ənji aɓii gəərənyinə laŋə.
2 Ma kya, kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji duuniya əsə, maɗa
kə baa tii də ki, təya ɗa makə ənvwə ca ka tə tii anətii."
3 Pii wata Malaaɓa Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə
nyi aa bilə. Ma dava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba ətə
da ləmənyinə taa dama patə ashikii, waatoo ləmənyiitsə ca bərapaa tə
Əntaŋfə. Məɗəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə. *
4 Ma miitsa, kə kii ki ŋunyi kəjeerənyinə ŋga əndədəza, da i uushi'inə
ŋga əndzənə ashitə, da i faaranyinə ətə da məghərəvənə kama kama.

16:13 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † **16:14 16.14** 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. **16:15-16 16.15** 3.3,18. **16:17 16.17-21** 16.1; Isaa. 66.6. **16:18 16.18** 4.5; 6.12-13. **16:19 16.19** 14.10; 18.2. **16:21 16.21** 11.19; 16.9. **17:1 17.1** Irim. 51.13. **17:2 17.2** 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * **17:3 17.3** Malaaɓa Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2.

Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə acii bwaya uushi'inə ka shaŋə, waatoo slənə ŋga aləhiinatə.

5 Ma a kəŋwaciitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, “Nyi nə maɗuunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajijinə uushi'inə ŋga duuniya.”

6 Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə, ma palee maa, ŋga ənjitə ɓəələgi ənji putə ŋga vii seedanə agyanə Yeesu.

Makə nee nyi ka ki, kə ɗii ka nyi ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə.

7 Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, “Mi cii kwa ɗa hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii məɗəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə ɗii miitsə a ba'akii.

8 Ma dabatsa, da i əpinə shi ca nji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurənə gu'u ŋga zanə əsə, ənjə a ɓələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya ətə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkatə taabu'u taganə ŋga duuniya, waatoo ləkaləkatətə ɗii ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka ɗanə ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, acii da i əpinə shi ca nji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. †

9 “Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyiitsə məɗəfə, tii ndzaa ka giŋunyinə məɗəfə ətsə ɗii miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka meeminə məɗəfə əsə.

10 Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəŋwə əsə, ma'ə ci agi ŋwaŋuunə. Əndə'i rəŋwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Maɗa kə shi ci, ŋga uundzə saa'i nii kəya ɗa ŋwaŋuunə.

11 Ma dabatsə əsə, ətsə sha nji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə ŋga ŋwaŋwa. Rəŋwə nə ci əsə agi meemiitsə məɗəfə. Maɗa kə shigi ci, kadə nə ənjə a ɓələgi tə ci.

12 “Ma mapanyiitsə pu'u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, ətə ma'ə ma'watəgimə ɗa ŋwaŋuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəɗa ŋga ɗa ŋwaŋuunə da dabatsə ŋga tibisa rəŋwə dyaŋə.

13 Tii pu'u patə, rəŋwə nə hiimatii. Təya vii ŋgeerənatii da baawəɗatii ka dabatsa.

14 Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala anətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, Ŋwaŋwə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo mataɗə ənjaakii, ənjitə nyi'u tə ci də ədzəmə rəŋwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa.”

15 Malaa'ikatsə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, “Ma gəərənyiitsə nee hə, ətsə ɗii kaarəwatsə dasə aɓitii, tii ndzaa ka ənji ŋga slikərənyinə da uuranyinə ŋga duuniya patə.

16 Ma mapanyiitsə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fəɗəma uushi'inatə patə, təya bwasee ka ki də purəki, təya tsəɓəgi ləwatə. Ma sətə mbəɗaanə, təya ətsagi də gunə.

17 Acii Əntaŋfə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rəŋwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ŋgeerənatii ŋga ɗa ŋwaŋuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə Əntaŋfə a mbu'utəgi də waɓənaakii.

17:4 **17.4** 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. **17:5** **17.5** Irim. 2.20; Hoos. 1.2. **17:6** **17.6** 16.6. **17:7** **17.7-8** 13.1-2. † **17:8** **17.8** 13.3; ləkaləkatə: 3.5. **17:9** **17.9** 13.18. **17:12** **17.12** Dan. 7.7,24. **17:14** **17.14** 19.16,19; Dzək. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** **17.15** 17.1. **17:16** **17.16** 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** **17.17** 17.13.

18 Ma miitsə nee hə, ki ndzaa ka maɗuunə vəranə ətə ɗii ŋwaŋuunə
agyanə meeminə ŋga duuniya.”

18

Kulanə ŋga Babila

1 Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da
i baawəɗa laŋə nə ci. Tə'i ɓərənə guŋutə də ci əsə, ɓərənəkii ɓərəgi
patənə ŋga duuniya.
2 Ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, “Kə kulii ki, kə kulii maɗuunə Babila. Kə
zə'ugi ki ka ha ŋga ndzaanə ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ginaajinyinə kama
kama, da ŋga taa ŋgutə tsarə ŋga ma'ajijinə shaara ətə ci ənjə a kaaree.
3 Acii kə tsəkuvə ki slikərənyinə ŋga duuniya patə, kya dzəgunətə ka
tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa maɓətəsəkə ŋga Əntaŋfə putə
ŋga aləhiinatii. Kə baa meeminə ŋga duuniya də ki. Ənji ɗa fiiriinə əsə,
kə ɗagi tii gəna putə ŋga moo uushi'inatə.”
4 Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, “'Ya'ə ənjaaki, shigimə sə
goonə asəkə vəraatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakəənatə, acii goona
upaa ciɓəətə nii ta ciɓə.
5 Shigimə, acii ma 'waslyakəənatə, kə dzii də nə laŋə, ha'ə kə mbu'ya
aadəgyə aaɓii Əntaŋfə. Kə buurətə Əntaŋfə bwaya haalatə əsə.
6 Wa bwaya bwayaanatə a ənə aanətə. Wa ciɓəətə njii ta ciɓə də ənjə
a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki,
ənjə a natə ka ki kwalakatə də ma'iza'u sə ŋga sanə, palee ka ətə njii ta
ɗa ka ənja.
7 Wa ənjə a ciɓə də ki makə sətə njii ta ɗuunətə natə na, əndə wahə
nji ki, kya dzə də banə oo'i, ‘Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa
mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca ɓəzee ka səkəki shaŋə!’
8 Acii ha'ə, agi uusəra rəŋwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo,
məətənə da maɓətəsəkə da maɗəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii
ma Əntaŋfə Slandana, maɗuunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gəŋwanə.”
9 Ma meeminə ŋga duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə ŋga
ətsanə ŋga vəraatsa, ka tuunə nə tii acii agi wahə nji tii davə.
10 Təya kəŋaanə dzaɗə ka tsaamənə, ŋgwalii tii acii ga təya saanə ciɓə
da i tii patə, təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maɗuunə vəranə ŋga Babila! Da i
ŋgeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gəŋwanaaku!”
11 Ənji ɗa fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya ɓəzəgi
səka, acii pooshi əndə ɗərə uushi'inatii ma'ə.
12 Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə ŋga ɓəzə gəna, i matsahu
faariitə da məghərəvənə davə, i ŋunyi kəjeerənyinə ŋga ɓəzə gəna kama
kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i ŋunyi ənfuginə kama
kama, i dagwa uushi'iitə ci ənjə a ɗa də linyinə ŋga coona i də ənfuginə,
i dagwa uushi'inə ətə ci ənjə a ɗa də tibisənyinə taa faariinə.
13 Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə,
shaashimənyinə kama kama da hara banyinə kama kama ətə ca zənə
ŋga'ə, da inaba, da i maara da i ŋunyi əmputə aləkamaara da i səkəŋwa,

---

18:1 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2 18.2** 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irim. 50.39-40; 51.8. **18:3 18.3** 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. **18:4 18.4** Isaa. 48.20; Irim. 51.45; 2 Koor. 6.17. **18:5 18.5** 'Wat. 18.20. **18:6 18.6** Jab. 137.8; Irim. 50.29. **18:7 18.7-8** Isaa. 47.8-9. **18:8 18.8** 17.16. **18:9 18.9-10** Əzaki. 26.16-17; 27.30-35. **18:12 18.12-13** Əzaki. 27.12-24.

i liinə da baginə, təhinə da i moota təhinə, da i maviinə, waatoo, ənji shiŋkinə. Ma uushi'iitsə patə, pooshi əndə ɗərənə aciitii ma'ə.
14 Wata təya tuu agyanə vəranəkii, təya ba, “Patənə ŋga uushi'iitə kavə hə nəku aanəkii, kə ətee hə. Patənə ŋga gənaaku əsə, pooshi ma'ə, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'ə boo.”
15 Ma ənji ɗa fiiriinə ətə upaa gəna dagi ɗərəginə də uushi'inə asəkə vəranəkii, kə kəŋaanə tii dzaɗə, ŋgwalii tii acii ga təya saanə ciɓə da i tii, təya tuu, təya ŋgəərə ma,
16 təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maɗuunə vəranə! Ma ŋga ŋukə, kə njii kwa ŋgaaŋga ŋunyi kəjeerənyinə ŋga əndədəzə kama kama, i ŋga ənduuɗa, ha ŋgaaŋga uushi'inə ŋga əndzənə i ŋga ŋunyi faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə.
17 Ndza'ə gi'u ətee hə ka gənaaku patə.”
Patənə ŋga slanjii kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətii, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka ɗa fiiriinə, tii maa, kə kəŋaanə tii dzaɗə.
18 Makə nee tii ka makiirənə ŋga guutə ca ətsa tə vəraatsa, təya ka vurənə, təya ba, “Pooshi vəranə ətə gi aashi vəraatsə də ɗuunuunə.”
19 Təya fəɗə hanyinə agyanətii, təya tuu, təya ŋgəərə ma, təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maɗuunə vəranə! Patənə ŋga ənjitə da i kumbawalatii, də gənaaku ɗii tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'ə gi'u!” Də ha'ə uudəpaa tii tuunatii agyanə vəraatsa.
20 Acii ha'ə, wa patənə ŋga ənji dadagyə a ɗa mooɗasəka putə ŋga zamaginə də ki. Ɗamə mooɗasəka, ənji ŋga Əntaŋfə da masləkee ənja da anabiinə, acii kə ki'i Əntaŋfə koonə noonə ashitə.
21 Ma daba'əkii, wata əndə'i maɗuunə malaa'ika a ŋgərətə faara. Mbərə mbərə nə zəzəkəənə ŋga faarakii da ŋga maɗuunə təŋwa. Wata ca kagərə aagi uunəva, əŋki ci, “Ha'ə nə ənjə a zamagi də maɗuunə vəranə ŋga Babila də ŋgeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'ə shaŋə!
22 Pooshi ənji na fa wanyanə da kəzhimbərə asəkə vəranəkii ma'ə, da ənji ədə lyambyaɗa taa uutəma shaŋə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə ŋga ciinə kama kama ma'ə əsə. Pooshi ənji na fa ədənə də təŋwə shaŋə ma'ə, shikə shikə nə vəranəkii a ndzaanə.
23 Pooshi ənjə na nee ka ɓərənə ŋga garəkuwa asəkə vəranəkii ma'ə shaŋə. Mooɗasəkə ŋga kərə maɗanə əsə, pooshi ənjə na fa ma'ə shaŋə. Ma ŋga ŋukə, ənji ɗa fiiriinə ŋga vəranəkii palee də ŋgeerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ənji ŋga slikərənyinə patə də uushi'inatə ŋga jirakənə.”
24 Də ha'ə upaa ki ciɓa, acii asəkə vəranəkii lapaa ənji idənə ŋga anabiinə da ŋga hara ənji ŋga Əntaŋfə. Awa, davə lapaa ənji idənə ŋga ənji patə ətə ɓəələgi ənji asəkə duuniya.

19

1 Ma daba'ə ətsa, kə fii nyi wazənə ŋga uushi dadagyə makə wazənə ŋga maɗuunə dzadənə ŋga ənja, təya ba, “Haleeluya!* Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawəɗa əsə.

18:15 18.15 Isaa. 47.15; Əzaki. 27.36. **18:16 18.16** 17.4. **18:18 18.18-19** Əzaki. 27.28-34. **18:20 18.20** 12.12; Irim. 51.48. **18:21 18.21** Irim. 51.63-64. **18:22 18.22** Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. **18:23 18.23** Isaa. 23.8; 47.12; Irim. 7.34. **18:24 18.24** 16.6; Isaa. 26.21; Irim. 51.49; Əzaki. 24.7-8. * **19:1 19.1** Ma Haleeluya, kyalaliinə ka ɗuunətənə də Əntaŋfə. **19:1 19.1** 4.11.

2 Acii də gooŋgaanə lii ci gəŋwanə. Kə lagi ci gəŋwanə ŋga maɗuunə
kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də ɗa aləhiinatə. Kə jalə Əntaŋfə
tə ki, acii kə ɓəələgi ki ənji nə'unə tə ci."
3 Təya ənə ka banə, əŋki tii, "Haleeluya! Ma makiirənə ŋga guutə ətsagi
tə maɗuunə vəraata, ka ndərənə aadəgyə ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." †
4 Wata gayiitə pupusərə aji ənfwaɗə, da uushi'iitə ənfwaɗə da i
əpinatii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntaŋfə, ci dasə anə dəgələ ŋga
ŋwaŋuunə, təya ba, "Aamiina. Haleeluya!"
5 Wata əndə'i uura a waɓə gatə ka hatə ɗii dəgələ ŋga ŋwaŋuunə, əŋki
ci,
"Duunətəmə tə Əntaŋfə,
unə, patənə ŋga ənjitə ca nə'u tə ci,
da patənə ŋga ənji ətə ca ŋgwalə tə ci,
uuji ənji da madiigərə ənji patə."

*Zəmə əndzanə ŋga rəyə ŋga *Uundzə Baga*

6 Wata nya ənə ka fa wazənə ŋga uushi makə wazənə ŋga maɗuunə
dzadənə ŋga ənja, makə ŋgyaaranə ŋga ma'inə a gəərə daba'a vəna,
makə dzanə ŋga vəna əsə. Nya fa təya ba,
"Haleeluya! Əntaŋfə Slandanə gaamə ca ɗa ŋwaŋuunə.
Aciikii nə baawəɗa patə.
7 Daamə mooɗasəka, ama ɗa maŋushinə,
dələamə də ɗuunuunaakii,
acii kə mbu'i saa'i ŋga rəyə ŋga Uundzə Baga.
Maɗanaakii boo, kə tasəkii ki.
8 Kə vii ənji ka ki ŋunyi malaaɓa kəjeerənə
ətə ca ɓərə, kaa kya ŋgavə aashitə."
Ma ŋunyi kəjeeriitsa, ci ndzaa ka ŋunyi sləna ŋga ənji ŋga Əntaŋfə.
9 Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, "Naahətə waɓəəna. Ənji mooɗasəkə
nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə ŋga rəyə ŋga Uundzə Baga."
Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Ma waɓəətsa, tantanyinə, da
ma Əntaŋfə shigi." ‡
10 Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsaa səɗəkii ka paslənə tə
ci. Amma əŋki ci ka nyi, "Ga ha ɗa ha'ə! Acii nyi maa, əndə slənə ŋga
Əntaŋfə nə nyi makə noonə da ndzəkəŋushi'inəku, waatoo ənjitə kəsətə
təŋə təŋə tə waɓəətə ɓaarii Yeesu. Tə Əntaŋfə paslənəku."
Ma waɓəətə ɓaarii Yeesu, ci nə tantanyinə ŋga sətə waɓi anabinyinə
anəkii.

Əndə ndərə mabwaɗaɗa təhwa

11 Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka
mabwaɗaɗa təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə ŋga əndətə a
ba'a təhukii, "Əndə Gooŋga, Mayarəda Ənda". Də gooŋgaanə nə ci ka la
gəŋwanə, ca dzə də panə də gooŋgaanə əsə.
12 Makə gana ŋga gunə nə ginəkii ka ɓərənə. Da i daranyinə ŋga
ŋwaŋuunə laŋə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma
pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, maɗaamə ci saakii.

19:2 **19.2** 15.3; 16.6; 22.12; Dzək. 32.43; Jab. 79.10. † **19:3** **19.3** makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. **19:4** **19.4** 4.4,6; 5.7; Jab. 106.48. **19:5** **19.5** 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1. **19:6** **19.6** 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. **19:7** **19.7** 21.2. **19:8** **19.8** 6.11. ‡ **19:9** **19.9** 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. **19:10** **19.10** 6.9; 22.8-9. **19:11** **19.11** 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. **19:12** **19.12** 1.14-15; 2.17.

13 Ma kəjeeriitə ŋgii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə
a 'wa də ci əsə, waatoo, “Waɓənə ŋga Əntaŋfə”.
14 Wata soojiinə ŋga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwaɗaɗa təhinə, da
i malaaɓa mabwaɗaɗa kəjeerənyinə ashitii.
15 Da makii shigi mahiɗahiɗamə ŋgila purəŋanə, də ci nii kəya jaala
agyanə slikərənyinə patə, ca ɗa ŋwaŋuunə agyanətii də zala tibisa, makə
sətə ci ənjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya ɓaarii bwaya maɓətəsəkə ŋga
Əntaŋfə Əndə baawəɗa.
16 Ma ashi kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gəɗəhaciinəkii, tə'i man-
aahə ləma, waatoo, “Ŋwaŋwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slan-
danənyinə”.
17 Ma daba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kənə agi uusəra, ca ŋgəree ka
uurakii ka banə ka patənə ŋga shaarənyinə ətə ca ləɗə agintaŋfə, əŋki ci,
“Shooma, dzatəmə də nə ka ha rəŋwə, acii kə mbu'ya saa'i ŋga maɗuunə
kumənə ŋga Əntaŋfə!
18 Shoomə ka ciku ləwunyinə ŋga meeminə da ŋga soojiinə da gayinatii,
da luu ŋga təhinə da ŋga ənjitə ca ndərə tə tii, da ŋga patənə ŋga ənja,
maviinə da dimuyinə, madiigərə ənji da uuji ənji patə.”
19 Wata nya nee ka dabata da meeminə ŋga duuniya da soojiinatii, kə
dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mambwaɗaɗa
təhutə da soojiinaakii.
20 Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə ŋga anabitə ɗii sə ŋga
hurəshishinə akəŋwaciikii. Də sə ŋga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə
luuvə kaa ənjə a ɗa ka tii sagida ŋga dabata, təya paslə tə mapusha tə
dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bəra'i da i əpinə aagi gunə ətə ɗii
kurəŋənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. §
21 Kə ɓəələgi ənji soojiinatii də ŋgila purəŋaatə shigi da ma Əndətə a
ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyaɗə.

20

*Anənə tə *Seetanə ŋga fəzə dəbu'u*

1 Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzaŋə da i uuzənə ŋga
makuvə ŋga gu'u ŋga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii. *
2 Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə ŋga ŋukə ŋukə, ətə ɗəkəvə ənji
ka ci ləmə “Ibəlisa” da “Seetanə”, ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii
ŋga fəzə dəbu'u.
3 Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə, ca pa'əgi, ca
nyii'igi ma ŋga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikərənyinə ma'ə. Ma
daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci ŋga uundzə saa'ya.
4 Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələnyinə ŋga ŋwaŋuunə da i slanjii
dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəɗa ŋga la gəŋwanə.
Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə ŋga ənjitə laalagi ənji nətii putə ŋga waaza
gooŋgaatə ɓaarii Yeesu, da putə ŋga waaza waɓənə ŋga Əntaŋfə. Ma
təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya ɗa ŋwaŋuunə da *Aləmasiihu ŋga

---

19:13 19.13-15 Isaa. 63.1-6. **19:13 19.13** Yooh. 1.1. **19:14 19.14** 6.2-8,11. **19:15 19.15** 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. **19:16 19.16** 17.14. **19:17 19.17-18** Əzaki. 39.4-5,17-19. **19:18 19.18** 13.16. **19:19 19.19** 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2. § **19:20 19.20** 13.1-2,13,15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; Isaa. 30.33. * **20:1 20.1** 10.1; 18.1; gu'u ŋga zanə: 9.1. **20:2 20.2** 12.3,9.

fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kəŋwaciitii taa aaciitii əsə.

5 Tii nə təkəŋwanə ŋga maɗənə agi mamәətə ənja. Ma mbəɗaanənə ŋga mamәətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətsə dəbu'u.

6 Patənə ŋga ənjitə upaa maɗənə ŋga təkəŋwanə, ənji mooɗasəkə nə tii, malaaɓakii. Pooshi əntənə ŋga bəra'inə da baawəɗa anə tsarə ŋga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə ŋga Əntaŋfə da ŋga Aləmasiihu, təya ɗa ŋwaŋuunə da ci ŋga fəzə dəbu'u.

Muudinə ŋga panə

7 Ma daba'ə kə uugi fəzətsə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii.

8 Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikərənyinə ŋga duuniya patə. Ma slikərənyiitsa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rəŋwə, kaa təya pa da Əntaŋfə. Makə mandzənə a gəərə nə laŋənatii.

9 Wata nya nee, təya təəkəgi taa dama patə anə hanyinə ŋga duuniya, təya guŋutəgi də hatə ɗii ənji ŋga Əntaŋfə davə, da vəraatə uu'i ci. Amma, wata ma nya nee, gunə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii.

10 Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə kagərə ənji tə ci aagi guutə ɗii kurəŋənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii, waatoo hatə shi ənjə a kagərə tə dabatə da majirakə ŋga anabita. Ka sanə nə tii ŋgəra'wə vəɗə da uusəra ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

Maɗuunə uusəra ŋga ɗa gəŋwanə

11 Wata nya nee ka maɗuunə mambwaɗaɗa dəgələ ŋwaŋuunə da i Əndə dasə asəkəkii. Ma nya tsaamə, wata kə zagi hanyinə da səkəntaŋfə akəŋwaciikii. Pooshi ənji ənyi ka neenə ka tii ma'ə.

12 Wata nya nee ka mamәətə ənji da i əpinatii, uuji ənji da madiigərə ənji patə, kəŋə kəŋə akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwaŋuunə. Ənjə a wunəpaa ləkaləkatənyinə, ənjə a wunəpaa əndə'i ləkaləkatə əsə, waatoo ləkaləkatətə ca ɓaarii tə ənjitə ca upaa əpinə. Ənjə a la gəŋwanə ka mamәətə ənji mbərə mbərə da slənənyinatii, makə sətə nyaahə ənji asəkə ləkaləkatənyiita.

13 Ma mamәətə ənjitə agi uunəva, kə ma'i tii. Ma wa, da ha ŋga ndzaanə ŋga mamәətə ənja, kə kapaa tii natii mamәətə ənji əsə, ənjə a la gəŋwanə ka taa wu patə agitii, makə sətə njii təya slənə.

14 Ma daba'əkii, ənjə a kagərə tə i ha ŋga ndzaanə ŋga mamәətə ənji da wə aagi guutə makə uunəva. Waatoo əntənə ŋga bəra'inə nə gunəkii. †

15 Patənə ŋga ənjitə malapaamə ənji ləmətii manaahəkii asəkə ləkaləkatətə ɗii ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii, wata ənjə a kagərə tə tii aagi guutsə makə uunəva.

21

Kura ha dadagyə da kura ha a panə

20:4 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. **20:6 20.6** 1.6; 2.11. **20:8 20.8** 13.14; Jasə. 11.4; Əzaki. 38.2,10-12. **20:9 20.9** Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzaki. 38.22; 39.6. **20:10 20.10** 19.20. **20:11 20.11** 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. **20:12 20.12-13** 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12 20.12** Shig. 32.32. † **20:14 20.14** 20.10; 1 Koor. 15.26; əntənə ŋga bəra'inə: 2.11. **20:15 20.15** 3.5.

1 Ma daba'əkii, kə nee nyi ka kura ha dadagyə da kura ha a panə. Ma
təkəŋwatə ha dadagyə da ha a panə, kə dzəgi. Kə ifəgi uunəvənyinə əsə.

2 Wata nya nee ka malaaɓa vəranə, waatoo kura Urusaliima, ca jima
dadagyə dacii Əntaŋfə. Matasəkakii nə ki makə sətə ci maɗanə a tasəka,
kaa kya guŋu da ŋgurii.
3 Nya fa əndə'i uura dasəkə dəgələ ŋga ŋwaŋuunə, ca ŋgəree ka uurakii,
əŋki ci, "Ma nə ɗiya, kə uugi ha ŋga ndzaanə ŋga Əntaŋfə ndzaanə ahada
ənja. Ka ndzaanə nə ci agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. Ci saakii ca ndzaa
da tii, ca ndzaa ka Əntaŋfwatii.
4 Ka taaɗəginə nə ci ka tii kiinə agitii. Pooshi ma'ə məətənə, pooshi
ma'ə tuutunə əsə taa maɓətəsəka, pooshi ma'ə zəmənə ŋga uushi. Acii
ma iirə uushi'inə, kə dzəgi."
5 Wata Əndətə dasə anə dəgələ ŋga ŋwaŋuunə a ba ka nyi, əŋki ci, "Ma
əndzə'i, agi ɗeeginə nə nyi taa ka mi patə, kaa ca ndzaa kurakii." Ca ba
ka nyi əsə, "Naahuu ətsa, acii ma waɓəətsa, mayarədakii, gooŋga boo." *
6 Ca ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Kə uugi slənə ɗanə. Nyi nə ŋga
təkəŋwanə da ŋga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa əsə. Taa wu
patə ci ma'igiirənə a ɗa tə ci, ka viinə nə nyi ka ci rəgwa ŋga sa ma'inə
ŋga zaɓə yadə ki'inə asəkə gəərə ətə ca vii əpinə.
7 Taa wu patə jaalii, ka upaanə nə ci uushi'iitsa, ka ndzaanə nə nyi ka
Əntaŋfwaakii, ca ndzaa ka uuzənaaki əsə.
8 Amma, ma maŋgwalinə, da ənjitə yadə vii gooŋga, da ma'ajijinə ənja,
da maɓəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwaɓiinə, da ənji paslə uuləminə,
da patənə ŋga majirakinə, agi gunə nə ha ŋga ndzaanatii, waatoo, guutə
ɗii kurəŋənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii. Ci nə
əntənə ŋga bəra'inə."

Kura Urusaliima

9 Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aaɓiiki. Ma ca, rəŋwə nə ci agi
malaa'ikanyiitə məɗəfə nji da i kwalakənyinə məɗəfə ŋga muudinə ŋga
ciɓənyinə aciitii. Əŋki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya ɓaarii ka hə tə Maɗanə
ətə na ndzaa ka minə ŋga Uundzə Baga."
10 Wata Malaaɓa Ma'yanə a ŋgərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a ŋgərə tə nyi,
ca kərə tə nyi aanə magərə giŋwə ka shaŋə, ca ɓaarii ka nyi tə vəranə ŋga
Əntaŋfə, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də jimanə dadagyə daciikii.

11 Vəranəkii a dzə də ɓərənə makə faara ətə da məghərəvənə davə.
Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ɗuunuunə ŋga Əntaŋfə
ca ɓərə ha'ə davə.
12 Tə'i magərə mahwala ŋga vəranəkii da i uura mayinyinəkii pu'u
aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura
mayinyinəkii aaciitii. Ma ashi uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji
ləmənyinə ŋga slikərənyinə pu'u aji bəra'i ŋga ənji Isərayiila.

21:1 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. **21:2 21.2** 3.12; 19.7; 21.9–22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibər. 11.16; 12.22. **21:3 21.3** 7.15; Leew. 26.12; Əzaki. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16. **21:4 21.4** 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. * **21:5 21.5** 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarədakii: 19.9. **21:6 21.6** 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7 21.7** 2 Sam. 7.14; Əzaki. 11.20. **21:8 21.8** 2.11; 19.20; 21.27. **21:9 21.9–22.5** Isaa. 54.1-17. **21:9 21.9** 15.1. **21:10 21.10** 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11 21.11** 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2. **21:12 21.12-13** 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35.

13 Taa ka ŋgutə purəŋanə ənfwaɗə patə, tə'i uura mayinyiitsə makkə,
waatoo, makkə da tsaaŋwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə
da baŋgawə əsə.
14 Ma mahwala ŋga vəranəkii, agyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki
ənji. Aagyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i ŋga masləkee ənji
ŋga *Uundzə Baga.
15 Ma acii malaa'ikatə ca waɓə da nya, tə'i zala ŋga əndzənə ka
gəlatəginə də vəranəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii.
16 Ma bwaŋənə da gərənə ŋga vəranəkii, mbərə mbərə taa dama patə.
Wata malaa'ikatə a gəlatə vəranəkii də zalatə ŋga gəlaginə. Ma gəlatə ca,
kiloomeeta† dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii
aadəgyə. Ha'ə nə bwaŋənəkii əsə.
17 Ca gəlatə gərənə ŋga mahwalakii aadəgyə, meeta‡ məɗəfə pu'unə aji
bəra'i, makə sətə ɗii zala ŋga gəla də uushi'inə.
18 Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa ghənyi ənji mahwala ŋga vəranəkii.
Ma vəranəkii əsə, də əndzənə ghənyi ənji, ŋunyikii, wata yaŋə makə
dyarugala.
19 Anə faariinə ətə da məghərəvənə davə mbuki ənji mahwala ŋga
vəranəkii. Ma faara ŋga təkəŋwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma
faara ŋga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara ŋga makkənə,
faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara ŋga ənfwaɗənə, faaratə ci ənjə a
'wa iməradə.
20 Ma faara ŋga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara ŋga
kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara ŋga məɗəfənə, faaratə
ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara ŋga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa
beerila. Ma faara ŋga əliŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara
ŋga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kərisooparasə. Ma faara ŋga pu'u
aməntaŋənə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara ŋga pu'u aji
bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisəta əsə.
21 Ma uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i əsə, də faara ətə da
məghərəvənə davə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u ɗii ənji. Taa ŋgutə rəŋwə
agi uura mayinyiitsə pu'u aji bəra'i, də lu'ulu'ukii rəŋwə ɗii ənji. Ma
rəgwa asəkə vəranəkii əsə, də əndzənə ɗii ənji, ŋunyikii, wata yaŋə makə
dyarugala.
22 Maneemə nyi ka *yi ŋga Əntaŋfə asəkə vəranəkii. Acii i Əntaŋfə
Slandanə Əndə baawəɗa da Uundzə Baga, tii də natii nə nə ha ŋga
paslənə davə.
23 Pooshi nafalə ŋga ɓərənə ŋga uusəra taa ŋga ləgiɗə asəkə vəranəkii.
Acii məghərəvənə ŋga Əntaŋfə da ŋga Uundzə Baga ca ɓərə asəkəkii.
24 Ka wiinə nə slikərənyinə ŋga duuniya patə agi ɓərənəkii. Ma
meeminə ŋga duuniya əsə, ka kərənə nə tii gənatii aasəkə vəranəkii ka
ɗuunətənə də Əntaŋfə.
25 Ma uura mayinyinə ŋga vəranəkii əsə, mawunəkii ndzaanətii taa guci
patə, acii pooshi vəɗə davə.

21:14 **21.14** Ibər. 11.10; Af. 2.20. **21:15** **21.15** 11.1; Əzaki. 40.3. † **21:16** **21.16** Ma agi uura Gərikə, pooshi kiloomeeta. Amma tə'i uushi ŋga gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kiloomeeta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** **21.16** Əzaki. 48.16-17. ‡ **21:17** **21.17** Ma agi uura Gərikə, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya gəla. Ma meeta məɗəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwaɗə pu'unə aji ənfwaɗə. **21:18** **21.18-21** 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13. **21:22** **21.22** 11.17. **21:23** **21.23** 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23. **21:24** **21.24** Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** **21.25-26** Isaa. 60.11.

26 Ka kərənə nə ənji ŋunyi uushi'inə da gəna ŋga slikərənyinə patə
aasəkə vəranəkii.
27 Amma pooshi ma'ajijinə uushi'inə ka dəmənə aasəkə vəranəkii. Taa
əndətə ca ɗaaɗa bwaya uushi'inə taa jirakənə, paa ci ka dəmənə aadəvə
aasəkə vəranəkii. See əndətə nyaahə ənji ləməkii aasəkə ləkaləkatətə
ŋga Uundzə Baga, waatoo ləkaləkatətə ɗii ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə
ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. §

22

1 Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ɓaarii ka nyi gəərə ŋga ma'inə ətə ca vii
əpinə. Ɗawə ɗawə saakii nə ma'inəkii. Ca hwaya ka hatə ɗii dəgələ ŋga
ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə tii da ŋga *Uundzə Baga.
2 Ma ma'iitsa, agi huyinə ahadahada rəgwa ŋga vəranəkii. Ma anə
ndəra ŋga gəərəkii əsə, tə'i ənfuginə daga daga. Agi poonə nə ənfuginəkii
pu'u aji bəra'i agi fəza. Taa ŋgutə ləgiɗa, ha'ə nə tii ka poonə. Ha'ə nə
manakii əsə. Ka mbəɗəpaanə nə ba ŋga ənfuginəkii də slikərənyinə ŋga
ənji duuniya patə. Ənfuginəkii ca vii əpinə əsə. *
3 Ma asəkə vəranəkii əsə, pooshi ənji ka lapaa sətə tifyagi Əntaŋfə ka
giirənə. Dəgələ ŋwaŋuunə ŋga Əntaŋfə da ŋga Uundzə Baga na ndzaanə
asəkə vəranəkii. Ənji nə'unə tə ci əsə, kadə nə təya paslə tə ci,
4 təya nee ka kəŋwaciinəkii, ənjə a naahəvə ləməkii aa kəŋwaciitii.
5 Pooshi vəɗə na ɗa ma'ə. Pooshi ənji na moo garəkuwa taa uusəra,
acii Əntaŋfə Slandanə ci saakii na ndzaa ka ɓərənatii. Ka ɗanə nə tii
ŋwaŋuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.
6 Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, “Ma waɓəətsa, gooŋga, mayarədakii əsə.
Əntaŋfə Slandanə vii Ma'yanaakii ka anabiinə, ci sləkee ka malaa'ikaakii
aaɓii ənji paslənə tə ci ka ɓaarii ka tii sətə na slənə tyasə kədəhə.”

Shinə ŋga Yeesu

7 Əŋki Yeesu, “Wanyiitsə ka dzənə kədəhə. Ənji barəkaanə nə ənjitə ca
nə'utə waɓənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna.”
8 Ma nyi, Yoohana, kə fii nyi uushi'iitsa, kə nee nyi də ginəki əsə. Makə
fii nyi, nya tsaamə, wata nya gərə'waanə atsaa səɗə malaa'ikatə ɓaarii ka
nyi uushi'iitsə, kaa nya paslə tə ci.
9 Amma əŋki ci ka nyi, “Ga ha ɗa ha'ə! Acii nyi maa, əndə slənə
ŋga Əntaŋfə nə nyi makə noonə da ndzəkəŋushi'inəku anabiinə da
patənə ŋga ənjitə ca nə'utə waɓəənə asəkə ləkaləkatəna. Tə Əntaŋfə
paslənəku.”
10 Ca tsakə banə ka nyi, əŋki ci, “Ga ha kapaa waɓənə ŋga anabaak-
waanə ənə asəkə ləkaləkatəna kaa ca ndzaa ka ma'umbee uushi. Acii
kədəhə nə uushi'iitsə patə ka slənənə.
11 Taa wu ca slənə bwaya uushi'inə, bwaya uushi'inə dzənəkii də
slənənə. Taa wu nə əndə ɗii ajijinə əsə, ma'ajijinəkii ndzaanəkii ətsa.
Ma əndətə ca slənə tantanyinə, tantanyinə ndzaanə slənaakii. Ma əndətə
malaaɓakii, malaaɓakii ndzaanəkii.”

---

§ **21:27 21.27** 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Əzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; ləkaləkatə: 3.5.
22:1 22.1-2 21.6; Əzaki. 47.1-12. * **22:2 22.2** 21.21; ənfuginə: 2.7. **22:3 22.3** 7.15; Irim. 3.17.
22:4 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5 22.5** 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27. **22:6 22.6** 1.1; 10.7;
19.9; Slənə 11.27-28; 13.1. **22:7 22.7** 3.11; 22.12,20. **22:8 22.8** 1.9; 19.10. **22:10 22.10** Dan.
12.4. **22:11 22.11** Isaa. 56.1; Əzaki. 3.27; Dan. 12.10.

12 Əŋki Yeesu, “Wanyitsə ka dzənə kədəhə. Ka ŋgərəənənə nə nyi
shikwaaki, kaa nya vii ka taa wu mbərə mbərə da sətə slənyi ci.
13 Nyi nə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə, nyi 'watəgi, nyi na uudəpaa
əsə.”
14 Ənji barəkaanə nə ənjitə ca kuɓəgi kəjeerənyinatii ɗawə ɗawə, kaa
təya upaa rəgwa ŋga dəməgərənə da uura mayi aasəkə vəraata, təya adə
mana poo ŋga ənfwə ətə ca vii əpinə. †
15 Ma ənjitə pooshi na upaa rəgwa ŋga dəməgərənə aasəkə vəranəkii,
tii nə ənjitə bwasee ka tantanyinə, waatoo ənji slənə bwaya uushi'inə, da
mwaɓiinə, da ma'aləhiinyinə da ənji ɓəələ ənja, da ənji paslə uuləminə,
da ənjitə kaɗeesəkə ka tii nə jirakənə, təya jirakə.
16 “Nyi Yeesu sləkee ka malaa'ikaaki, kaa ca ba koonə ənji ŋga
Ikəliisiyanyinə tə uushi'iitsa. Nyi nə maɗuunə jijinə ŋga *Dawuda, nyi
nə vooɗa ŋga pukə də ha əsə.” ‡
17 I Malaaɓa Ma'yanə da Maɗanə ca ba, “Shiwa!” Taa wu patə fii ətsa,
wa ca ba naakii əsə, “Shiwa!” Ma əndətə kəshi ma'igiirənə tə ci, ca moo
sa ma'inə ətə ca vii əpinə, wa ca shi ka sanə ŋga zaɓə yadə ki'inə.

Muudinə ŋga waɓənə

18 Ma ɗiya, nyi Yoohana ca dzalə tə taa wu patə. Taa wu patə ca
fa waɓənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkatəna, ga ca tsakəvə
əndə'i uushi aanəkii. Maɗa kə tsakəvə ci, ka tsakəvənə nə Əntaŋfə ka
ci asaranyiitsə nyaahə ənji asəkə ləkaləkatəna.
19 Taa wu patə ŋgərəgi agi waɓənə ŋga anabaakwaanə ənə asəkə
ləkaləkatənə əsə, pooshi Əntaŋfə na vii ka ci rəgwa ŋga adə mana ənfwə
ənə nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna, waatoo ənfutə ca vii əpinə.
Pooshi Əntaŋfə na vii ka ci rəgwa ŋga ndzaanə asəkə vəranaakii əsə, ənə
nyaahə ənji agyanəkii asəkə ləkaləkatəna. §
20 Yeesu ɓaarii oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinə. Ci bii oo'i, “Ndilə ndilə,
ka dzənə nə nyi kədəhə.” “*Aamiina. 'Ya'ə Slandanə Yeesu, shiwa.”
21 Wa pwapoonə ŋga Slandanə Yeesu a ndzaa da patənə ŋga ənji ŋga
Əntaŋfə.

22:12 22.12 2.23; 6.10; 15.3; 16.5-6; 19.2,11; 20.12-13; 22.7; Jab. 28.4; Waɓ. 24.12; Irim. 17.10; Mat. 16.27. **22:13 22.13** 1.8. † **22:14 22.14** 7.14; Jab. 118.19-20; ənfwə: 22.2. **22:15 22.15** 21.27; Af. 5.5. ‡ **22:16 22.16** 1.1; 5.5; vooɗa: 2.28; Baan. 24.17. **22:17 22.17** 21.2,6. **22:18 22.18-19** Dzək. 4.2; 13.1. **22:18 22.18** Dzək. 29.19. § **22:19 22.19** ənfwə: 2.7; ləkaləkatə: Shig. 32.32. **22:20 22.20** 3.11; 22.6; 1 Koor. 16.22.